ULIC

PROCEEDINGS BOOK

ABSTRACT

MAY 8-10, 2025
TOKAT, TÜRKİYE

ISBN: 978-625-96816-1-0

ULIC

PROCEEDINGS BOOK

ABSTRACT

MAY 8-10, 2025
TOKAT, TÜRKİYE

ISBN: 978-625-96816-1-0

Note: All administrative, academic, and legal responsibilities for the papers belong to their respective authors.

Publisher:

Tokat Gaziosmanpaşa University

Editors:

Prof. Dr. Rüştü YAYAR

Prof. Dr. Yücel EROL

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN

E-Book Layout, Preparation and Composition:

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN

Res. Assist. Berna AKBAY

Organized by:

Tokat Gaziosmanpaşa University

Ankara Hacı Bayram Veli University

Islamic University in Uganda

Azərbaycan Texniki Universiteti

Akhmet Yassawi University

Auezov University

Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan

Kaunas University of Technology

Ukrainian State University of Science and Technologies

Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako

Honorary Committee

Abdullah KÖKLÜ	Governor of Tokat
Mehmet Kemal YAZICIOĞLU	Mayor of Tokat
Prof. Dr. Fatih YILMAZ	Rector of Tokat Gaziosmanpaşa University
Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI	Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof. Dr. Ahmed-Zaki Darkhan Zhumakanovych	Rector of Auezov University, Kazakhstan
Prof. Dr. Eugenijus Valatka	Rector of Kaunas University of Technology, Lithuania
Prof. Dr. Ismail Simbwa GYAGENDA	Rector of Islamic University in Uganda, Uganda
Prof. Dr. Kostiantyn SUKHYI	Rector of Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Prof. Dr. Nazim MUZAFFARLI (IMANOV)	General Director of the Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Azerbaijan
Prof. Dr. Paul TRAORE	Rector of Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako, Mali
Prof. Dr. Vilayat VALIYEV	Rector Azərbaycan Texniki Universiteti, Azerbaijan
Dr. Zhanar Temirbekova	Rector of Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

Congress Chair

Prof. Dr. Rüştü YAYAR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Congress Secretariat

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Alp ARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Ayşegül KURT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Berna AKBAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Hatice Nursena YÜCEL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Muhammed Fatih IŞIKMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Oğuzhan DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Taylan ŞENGÜL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yasin GÜLYÜZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yusufcan ÖZKAYIT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Organızıng Committee

Prof. Dr. Rüştü YAYAR (Organizing Committee Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Yücel EROL (Organizing Committee Vice Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Metehan ŞAHİN (Organizing Committee Vice Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet GÜVEN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Muhittin DEMİRAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Nataliia CHUPRYNA	Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Prof. Dr. Salih BARIŞIK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Sema POLATCI	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Serap BARIŞ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Tuğba KILIÇER	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Vilmantė Kumpikaitė-Valiūnienė	Kaunas University of Technology, Lithuania
Prof. Dr. Yusuf TEMÜR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Allahyar MURADOV	Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan
Assoc. Prof. Aynash OSHIBAYEVA	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Assoc. Prof. Besbayev Gani ABZELBEKOVICH	Auezov University, Kazakhstan
Assoc. Prof. Çetin KAPLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Elif BOYRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Emre ASLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Göktuğ ŞAHİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Assoc. Prof. Hayrettin TÜLEYKAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Kęstutis Duoba	Kaunas University of Technology, Lithuania
Assoc. Prof. Margareta ASLAN	Babeș-Bolyai University, Romania
Assoc. Prof. Mutlu SESLİ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Natavan NAMAZOVA	Azərbaycan Texniki Universiteti, Azerbaijan
Assoc. Prof. Olena CHERNYSHEVA	Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Assoc. Prof. Rukiye Mehtap ÖZLÜ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Sevil ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Suat BEYLUR	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

Assist. Prof. Eda PAÇ ÇELİK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Emin BARLAS	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Hafijur RAHMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Hüseyin YILMAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Mayada KAMAL ELDEEN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Meltem UÇGUNOĞLU ERARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Mustafa Ozan ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Tugay ÜLKÜ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Ümit ŞİMŞEK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Dr. Ausi SENTONGO	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Saim ÇELİK	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Yunus WALUSIMBI	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Zhaxylyk AKIMOV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Res. Assist. Alp ARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Ayşegül KURT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Berna AKBAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Hatice Nursena YÜCEL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Muhammed Fatih IŞIKMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Oğuzhan DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Taylan ŞENGÜL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yasin GÜLYÜZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yusufcan ÖZKAYIT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Haşim KOÇ	Council of Higher Education, Türkiye
Lecturer Hülya BARLAS	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Mr. Luwemba Musa MASWANKU	Islamic University in Uganda, Uganda

Scientific Committee

Prof. Dr. Adem DOĞAN	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Kibar ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza İNCE	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Prof. Dr. Baki DEMİREL	Yalova University, Türkiye
Prof. Dr. Baba BERTHE	Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako, Mali
Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK	İstanbul Medipol University, Türkiye
Prof. Dr. Birol ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Cumhur ERDEM	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Prof. Dr. Dinmuhamed KELESBAYEV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Prof. Dr. Ebru Çağlayan AKAY	Marmara University, Türkiye
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ	Atatürk University, Türkiye
Prof. Dr. Fatih ERTUGAY	Sivas University University, Türkiye
Prof. Dr. Fehim BAKIRCI	Atatürk University, Türkiye
Prof. Dr. Ferit ÖLÇER	Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Prof. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Ankara University, Türkiye
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ	Balıkesir University, Türkiye
Prof. Dr. Halim Emre ZEREN	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet University, Türkiye
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ	Kütahya Dumlupınar University, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim DOĞAN	Yozgat Bozok University, Türkiye
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ	Sakarya University, Türkiye
Prof. Dr. Oğuz YILDIRIM	Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye
Prof. Dr. Osman ÇEVİK	Selçuk University, Türkiye
Prof. Dr. Osman DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Osman KARKACIER	Akdeniz University, Türkiye
Prof. Dr. Ömer KURTBAĞ	Erciyes University, Türkiye
Prof. Dr. Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University, Türkiye
Prof. Dr. Selçuk KENDİRLİ	Hitit University, Türkiye
Prof. Dr. Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	Malatya Turgut Özal University, Türkiye
Prof. Dr. Türker ŞİMŞEK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN	Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye
Prof. Dr. Zeki DOĞAN	Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye
Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU	Tarsus University, Türkiye
Assoc. Prof. Aysel ARSLAN	Ondokuz Mayıs University, Türkiye
Assoc. Prof. Büşra TOSUNOĞLU	Gümüşhane University, Türkiye
Assoc. Prof. Çiğdem TUĞAÇ	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Assoc. Prof. Hakan ARIDEMİR	Kütahya Dumlupınar University, Türkiye
Assoc. Prof. Hatice ÇELİK	Social Sciences University of Ankara, Türkiye
Assoc. Prof. Kadir DELİGÖZ	Atatürk University, Türkiye
Assoc. Prof. Muhammed Kürşat TİMUROĞLU	Atatürk University, Türkiye
Assoc. Prof. Meziyet Sema ERDEM	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Assoc. Prof. Nermin KİŞİ	Zonguldak Bülent Ecevit University, Türkiye
Assoc. Prof. Özlem DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Assoc. Prof. Veysel YILMAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Yavuz ACUNGİL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Yunus Emre BİROL	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Assoc. Prof. Yusuf DEMİR	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Assist. Prof. Batuhan ERSÖZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Emine Başak SAVAŞ	Amasya University, Türkiye
Assist. Prof. Hümeyra SADAKLIOĞLU	Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye
Assist. Prof. İlbey Cemal Nuri ÖZDEMİRCİ	Kilis 7 Aralık University, Türkiye
Assist. Prof. Melih COŞGUN	Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye
Dr. Almas KURALBAYEV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Almasbek ANUARBEKULY	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Khairulla MASSADIKOV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Makpal ANLAMASSOVA	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

FOREWORD

In today's world, academic knowledge has evolved beyond the confines of individual disciplines and now derives its true meaning at the intersection of diverse fields, cultures, and perspectives. We live in an era where economic, political, and social challenges are increasingly interconnected. The spirit of this era not only demands the possession of knowledge but also its dissemination, amplification, and transformation. The universal language of science stands as one of our most powerful guides in navigating this transformation.

This year's congress brought together participants from a broad range of fields, including banking and finance, economics, business administration, public administration, political science, international relations, public finance, statistics, econometrics, labor economics, and industrial relations. The event served as a vivid demonstration of how academic disciplines can learn from one another and collaborate in the co-creation of knowledge.

In line with this understanding, the 2nd International Congress on Economic and Administrative Studies was held on May 8–10, 2025, hosted by the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Tokat Gaziosmanpaşa University, in collaboration with 10 universities from both Türkiye and abroad. The 2025 congress welcomed a total of 195 papers from 15 different countries. Among these, 132 were presented in-person and 63 were delivered through online sessions. The high level of engagement demonstrated by the participants once again confirmed that our congress has become not only a national but also an international hub of scholarly exchange. Each presentation contributed not only to its specific field of study but also opened the door to new research questions, collaborative efforts, and interdisciplinary exploration.

The success of this congress has been made possible through the invaluable contributions of many stakeholders. I would first like to extend my sincere gratitude to Governor of Tokat, Mr. Abdullah Köklü, for his steadfast support; to Mayor of Tokat, Mr. Mehmet Kemal Yazıcıoğlu, for his continued contributions to the scientific and cultural life of our city; and to Rector of Tokat Gaziosmanpaşa University, Prof. Dr. Fatih Yılmaz, for his unwavering commitment to academic development of our university.

I would also like to express my heartfelt thanks to the organizing committee, scientific board, and congress secretariat, who worked with great dedication throughout both the planning and implementation phases of the event; to the administrative staff who provided technical support; and to all of our sponsors and partners who contributed to this endeavor.

This congress has proven to be not only an academic event but also a productive meeting point where different cultures, ways of thinking, and intellectual passions converged. I sincerely hope that the International Congress on Economic and Administrative Studies will continue to grow in the years ahead, reach even broader audiences, and secure its place as a permanent fixture in the international academic calendar.

Best regards,
ULIC 2025 Congress Chair
Prof. Dr. Rüştü YAYAR

CONTENTS

NET ELEKTRİK İTHALATI DURAĞAN MI? TÜRKİYE ÖRNEĞİ....6

TOKSİK LİDERLİK VE ÖRGÜTSEL UMURSAMAZLIK: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME VE MODEL ÖNERİSİ 7

İŞ HAYATINDA KADIN GÜCÜ: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ VE İSTİHDAM 9

AZERBAYCAN'DA DİJİTALLEŞME VE YAPAY ZEKA'NIN KAMU SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 10

YEREL SİYASETİN GÖRÜNMEYEN YÖNETSEL PRANGALARI: YAPISAL ENGELER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 11

YEREL SİYASAL AKTÖRLERİN YABANCI UYRUKLU ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE BAKIŞ AÇILARI 12

HAYVANLARI KORUMA KANUNUNDA YAPILAN DÜZENLEMELERLE İLGİLİ ÇIKAN HABERLER ÜZERİNDEN BİR SÖYLEM ANALİZİ....13

BİR OLAY, İKİ HAFIZA: OLUJA (FIRTINA) OPERASYONU ÜZERİNDEN SEÇİLMİŞ TRAVMA VE SEÇİLMİŞ ZAFER....14

AFET VE ACİL DURUM TOPLANMA ALANLARININ BİLİNİRLİĞİ ÜZERİNE ÇANAKKALE BELEDİYESİ ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA 15

ERP SİSTEMLERİNİN ÜRETİM SÜREÇLERİNDE KARBON AYAK İZİ YÖNETİMİNE ENTEGRASYONU: SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM İÇİN KAVRAMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ....16

ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNA ÇÖZÜM ÖNERİSİ: AHLAKLI İNSAN 17

ALMANYA'DAKİ TÜRK SAVUNUCULUK VE LOBİCİLİK ÇABALARINA DAHA YAKINDAN BİR BAKIŞ: SORUNLAR, NEDENLER, ETKİLİ ARAÇLAR VE SENARYO PLANLAMASI....18

Yapay Zekâ Çağında Sürdürülebilir Kariyer: Çalışmanın Geleceğine Yön Vermek 19

KATILIM BANKALARI MÜŞTERİ ŞİKAYETLERİNİN METİN MADENCİLİĞİ VE DUYGU ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ....20

GÖÇ, GÜVENLİK, GÜVENLİKLEŞTİRME VE POPÜLİZM ÜZERİNE BİR İNCELEME 21

KENTSEL KOŞULLARIN 6 ŞUBAT DEPREM GÖÇMENLERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ....22

AN OVERVIEW OF DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS IN IRAQ AFTER SADDAM HUSSEIN 23

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN İŞSİZLİK SİGORTASI VE GÜNCEL SORUNLAR 24

DÖVİZ KURU TAHMİNİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ: ABD DOLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA 25

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI BANKA İFLASLARININ KURUMSAL İKTİSADİ ANALİZİ 26

TÜRK KADININ TARİHİ SÜREÇTE ROLÜ VE SİYASAL TEMSİL MESELESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 27

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ POLİTİKALARININ HUKUKİ BOYUTU 28

MUHASEBE MESLEĞİNDE DİJİTALLEŞME VE YENİ UZMANLIK ALANLARI 29

ANTİK ÇAĞ'DA BİR AMASYALI'NIN KENTSEL NOTLARI: STRABON'UN GEOGRAPHIKA'SINDA KENTLER, KENTSEL AĞLAR VE SORUNLAR 30

YAPAY ZEKA VE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE DÖNÜŞÜM: TÜRKİYE'NİN ULUSAL YAPAY ZEKA STRATEJİ BELGESİ IŞIĞINDA DEĞERLENDİRME 31

FİNANSAL OKURYAZARLIK EKSENİNDE BİR ÇALIŞMA: BANKALARIN ÇOCUK BANKACILIĞI UYGULAMALARININ İNCELENMESİ....33

FELDSTEİN–HORİOKA HİPOTEZİNİN KANTİL REGRESYON TEMELLİ ANALİZİ: PIIGS ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BULGULAR 34

TOKAT'TA BULVAR, CADDE VE SOKAK İSİMLENDİRMELERİNİN KATEGORİK DAĞILIMI 35

İÇİMDEN Mİ GELDİ? HEDİYELEŞME KÜLTÜRÜNÜN EVRİMİ VE ÖZEL GÜNLERDE HEDİYE SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME 36

TÜKETMEK İÇİN VAR OLMAK YA DA VAR OLACAK KADAR TÜKETMEK: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLİNÇLİ TÜKETİM EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 37

THE PARADOX OF OVERQUALIFICATION: WHY HIGHLY SKILLED INDIVIDUALS STRUGGLE TO FIND A JOB 39

SAĞLIK YÖNETİMİNDE ÇIKAR ÇATIŞMASI KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 40

SAĞLIK HİZMETLERİ SUNUMUNDA YAPAY ZEKÂ VE ETİK KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ 41

KARA PARA AKLAMA SUÇUNDA KIRMIZI BAYRAKLAR 42

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMIYLA EKONOMİK KÜRESELLEŞME DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA 43

TÜRKİYE'DE SAĞLIKTA İNOVASYON VE EKONOMİK BÜYÜME 44

TEKNOLOJİK ALT YAPININ ENDÜSTRİ 4.0'A YATKINLIĞINI ÖLÇEN BİR ÇALIŞMA: SAMSUN'DA GÜBRE SEKTÖRÜNDE BİR İŞLETME ÖRNEĞİ 45

KAMUSAL ALAN İÇERİSİNDEKİ ÖZEL ALAN: KADIN KIRAATHANELERİ VE KÜLTÜR MERKEZLERİ (BELMEK) TOKAT ÖRNEĞİ 46

ROMANYA'DAKİ OSMANLI HALILARI FONU: KÜLTÜREL ETKİ YAYMA VE KÜLTÜREL TANITIM ARASINDA SOFT POWER ARACI 47

UMURSAMAZLIĞIN DERİNLİKLERİNDEN ORTAK BİR HAZİNENİN IŞILTISINA: ROMANYA'DAKİ OSMANLI HALILARININ KORUMA ALTINA ALINMASI GEREKLİLİĞİ 48

TÜRKİYE'DE İTTİFAK SİYASETİNİN SİYASAL KATILMA SÜREÇLERİNE ETKİSİ 49

KAPİTALİZMİN KAYIP TİNİ VE NEGANTROPOSEN 50

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE VERGİLEME: ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE YÖNELİK VERGİ POLİTİKALARI 51

KRİZİN ÇALIŞAN PERFORMANSINA ETKİSİ VE DÖNÜŞÜMCÜ LİDERİN ARACI ROLÜ: OBS ÇALIŞANLARI ÖRNEGİ 52

ILO PERSPEKTİFİNDEN BAĞIMLI SERBEST ÇALIŞMA: ÇALIŞMANIN DÖNÜŞÜMÜ VE ULUSLARARASI DÜZENLEME ARAYIŞLARI 53

KAMU BORÇ BASKISI VE ÖZEL SEKTÖR KREDİLERİ ARASINDAKİ ASİMETRİK İLİŞKİ: TÜRKİYE İÇİN BİR KUANTİL REGRESYON ANALİZİ 54

DİJİTAL PAZARLAMADA GÜNCEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ; ÖRNEK UYGULAMALAR 55

TARIMSAL ÜRETİCİ BİRLİKLERİ ÜYELERİNİN DİJİTAL PAZARLAMAYA YATKINLIK DURUMU; TOKAT İLİ ÖRNEĞİ 56

İŞ TASARIMINDA YENİ STRATEJİ SESSİZ İŞE ALMA 57

BARIŞIN BAĞRINA SAPLANMIŞ HANÇER: İSRAİL 58

TÜRKİYE'DE TERSİNE GÖÇ OLGUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 59

İYİ YÖNETİM İLKELERİNDEN MAKUL SÜREDE KARAR VERME: OMBUDSMAN KARARLARI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME 60

DİJİTALLEŞMENİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TR 72 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA .. 61

ETİK İKLİM VE ÇATIŞMA EĞİLİMİ: ALGILAR VE ETKİLER 62

İŞLEM ADALETSİZLİĞİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ: ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN ARACI ROLÜ 63

LİDERLİK TİPLERİNİN ÇALIŞAN BAĞLILIĞI VE PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TOKAT GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ 64

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE HEGEMONYA KAVRAMI VE HEGEMONYAYA İLİŞKİN TEORİLER..... 65

YOUNG, ONLINE, AND DIVIDED: GENDER AND COUNTERPUBLICS IN SOUTH KOREA..... 66

KENT HAKKI KURAMI ÇERÇEVESİNDE TOKAT BELEDİYESİ'NİN SUNDUĞU KÜLTÜREL HİZMETLERİN ANALİZİ 67

ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN GÖREV PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 68

İKLİM DİPLOMASİSİNİN ÇIKMAZI: SU KITLIĞINDA BARIŞ MI, MİLLİYETÇİLİK Mİ? DİCLE-FIRAT HAVZASI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ 69

ARTIFICIAL INTELLIGENCE STRATEGIES IN THE GULF COUNTRIES: A COMPARATIVE ANALYSIS 70

YEREL YÖNETİMLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ 71

ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN SOYKIRIM DAVALARINDAKİ İHTİYATİ TEDBİR KARARLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 72

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN ENTEGRASYONUNDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ..... 73

PARA-ZAMAN KIYMET İKİLEMİ ÜZERİNE: GÖNÜLLÜLERİN ZAMAN BAĞIŞI MOTİVASYONLARI 74

KARL R. POPPER'IN SİYASET FELSEFENİN ANA KAVRAMLARI..... 75

DOĞU KARADENİZ (TR90) BÖLGESİ'NDE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRMESİ: 2003-2023 76

DİJİTAL UÇURUM: YAPISAL DİNAMİKLER EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME..... 77

DEVLET REJİMLERİ VE GEZEGEN'İN GELECEĞİ: ALMANYA, ÇİN VE FAS'IN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ..... 78

TÜRKİYE'DE CİNSİYET EŞİTLİĞİ İLE FİNANSAL GELİŞME, EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR NEDENSELLİK ANALİZİ 79

TÜRKİYE'DE OPTİSYENLİK MESLEĞİNİN TEMEL SORUNLARI VE STRATEJİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ..... 80

CDS PRİMİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİNDE RİSK VE GÜVEN DİNAMİKLERİ: 2015–2024 DÖNEMİNİN GRAFİKSEL BİR ANALİZİ 81

BİR İÇ GÜVENLİK SORUNU OLARAK MÜBADELE..... 82

2024 VE 2025 YILLARINDA AFRİKADA TERÖRİZM DİNAMİKLERİ: BÖLGESEL ANALİZ VE EĞİLİMLER 83

MÜKELLEFLERİNİN VERGİ AFFI ALGISINA İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 84

E-DEVLET PROJELERİ KAPSAMINDA VERGİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ..... 85

MUHASEBE VERİLERİ IŞIĞINDA KAMU KURUMLARININ ETKİN YÖNETİMİ: ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ 86

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMALARA KAVRAMLAR ÜZERİNDEN BAKMAK..... 87

ENERJİ YOKSULLUĞUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SADC ÜLKELERİ İÇİN AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA 88

İŞ GÜVENCESİNİN PSİKOLOJİK VE ÖRGÜTSEL ETKİLERİ: YENİ HAKLARA GİDEN YOLDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA 89

POLITICAL ECONOMY OF GREEN TRANSFORMATION AND CRITICAL MATERIALS IN AFRICA: OPPORTUNUTIES AND RISKS 90

PROMOSYON TİPLERİNİN TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ VE CİNSİYETLERİN BU DAVRANIŞLARDAKİ ROLÜ: TOKAT İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 91

İSTİHDAM KUTUPLAŞMASI MI, KADEMELİ DÖNÜŞÜM MÜ? TÜRKİYE'DE BECERİ YANLI TEKNOLOJİK DEĞİŞİMİN İZLERİ 92

ENTROPİ TABANLI ELECTRE III YÖNTEMİYLE TOKAT İLİNDE GÜBRE TEDARİKÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 93

A COMPREHENSIVE LITERATURE REVIEW ON THE NEXUS BETWEEN ENERGY POVERTY AND ECONOMIC GROWTH 94

ERNST BLOCH'TA DOĞAL HUKUK TARTIŞMALARI 95

İŞGÜCÜ PİYASASINDA DÖNÜŞÜM SÜRECİ 96

ÖĞRETMENLER NE KADAR EKONOMİK OKURYAZAR NE KADAR FİNANS YATIRIMCISI 97

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN SİYASAL SÜREKLİLİĞİ VE YENİDEN REFAH PARTİSİ 98

PROBLEMS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF CHEMICAL INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE 99

ANALYSING CONDITIONS FOR SUCCESSFUL INTEGRATION OF AI-BASED COMPETENCE MAPPING AT ORGANISATIONS 100

DIGITAL REACTIONS TO TRUMP'S 2025 TARIFFS: MAPPING ECONOMIC SENTIMENT WITH PYTHON AND NLP 101

THE IMPACT OF RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION ON ELECTRICITY PRODUCTION AND ECONOMIC GROWTH: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN LITHUANIA AND LATVIA 102

NAVIGATING ECONOMIC UNCERTAINTY: THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON ENERGY PRICING, BUSINESS MODELS, AND EMPLOYMENT 103

ENHANCING DIGITAL BANKING SATISFACTION WITH AI: AN EXPECTATION CONFIRMATION MODEL APPROACH 104

CHANGE AND TRANSFORMATION IN GERMANY'S GEOPOLITICS WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOREALISM 105

FROM LITHUANIA TO THE WORLD: HOW EMIGRATION ALTERS NATIONAL IDENTITY 106

THE IMPACT OF HIGH-INVOLVEMENT HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICE ON SUSTAINABILILTY PERFORMANCE: EMPLOYEE COMPETENCIES AS A KEY FACTOR 107

HUMAN RESOURCE AUDIT IN MANUFACTURING SECTOR: A PROPOSED FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE HR PRACTICES IN DEVELOPING NATIONS 108

DO CEO ATTRIBUTES AND CORPORATE GOVERNANCE AFFECT FINANCIAL REPORTING QUALITY? THE MODERATING EFFECT OF FAMILY OWNERSHIP AND BOARD GENDER DIVERSITY 109

THEORETICAL INSIGHTS INTO HOW EMOTIONAL, SOCIAL, AND CULTURAL INTELLIGENCE SHAPE EMOTIONAL LABOR AND WORK 110

VIRTUALLY PROVIDED SUPPORT FOR THE WELL-BEING OF GLOBAL EMPLOYEES: TOWARDS A THEORETICAL FRAMEWORK 111

ACTUAL PRICING STRATEGIES IN WARTIME CONDITIONS: CLASSIFICATION AND ANALYSIS 112

RISK MANAGEMENT AND ENSURING ECONOMIC STABILITY IN INVESTMENT PROJECTS 113

AGREED-UPON PROCEDURES (AUP) IN POST-MERGER FIXED ASSET MANAGEMENT: A FIRM PERSPECTIVE 115

THE IMPLEMENTATION OF PSAK 216 IN CAPITALIZING INSTALLATION COSTS INTO THE ACQUISITION PRICE OF FIXED ASSETS: A CASE STUDY OF PT PPA (THE COMPANY) 116

THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGIES IN FINANCIAL SECTOR EFFICIENCY 117

IMPACT OF COMPETITIVENESS FOR ECONOMICS 118

FACTORS INFLUENCING PERFORMANCE OF DONATION-BASED CROWDFUNDING PLATFORMS: A COMPARATIVE ANALYSIS 120

THE INFLUENCE OF WORKFORCE STRATEGIES, EMPLOYEE INVOLVEMENT AND ROLE CRAFTING ON WORK EFFECTIVENESS 121

EXPLORING OPPORTUNITIES FOR ENHANCING SUSTAINABLE TRADE PRACTICES BETWEEN KINGDOM OF BAHRAIN AND TÜRKİYE 122

COOPERATION AS A TOOL FOR ENSURING LOCAL FOOD SECURITY: HISTORICAL EXPERIENCE AND CURRENT CHALLENGES 123

WHAT ARE THE DETERMINANTS OF CORPORATE ENVIRONMENTAL PROTECTION INVESTMENTS? THE CASE OF EUROPEAN UNION COUNTRIES 124

ON THE IRREPLACEABILITY OF LITHUANIAN SOCIAL POLICY MODEL IN THE NEAR AND MEDIUM PERSPECTIVE 125

FINTECH ADOPTION AND SUSTAINABILITY PERFORMANCE: THE ROLE OF HIGH-INVOLVEMENT HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICE 126

HR AUDIT PRACTICES IN PAKISTAN: A ROADMAP TO CONDUCT HR AUDIT IN BANKING SECTOR 127

HARNESSING DISRUPTIVE INNOVATION FOR INCLUSIVE AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE 21ST CENTURY 128

THE ROLE OF OPEN INNOVATION IN MEDICAL DEVICE DEVELOPMENT: CHALLENGES OF NAVIGATING THE EUROPEAN REGULATORY LANDSCAPE 129

PUTİN'İN TARİH SAVAŞLARI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN MİLLİYETÇİLİK VE PROPAGANDA SİLAHINA DÖNÜŞÜMÜ 130

MESLEKİ EĞİTİMİN ULUSLARARASI İŞGÜCÜ PİYASASINDA İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 131

NET ELEKTRİK İTHALATI DURAĞAN MI? TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mehmet Erdoğmuş[1]

Özet

Gerekli elektriğin tamamı yurt içinde üretilemiyorsa, gerekli elektriğin yurt dışından ithal edilmesi gerekir. Ülkeler fazla elektrik üretebiliyorsa, bu fazla elektriği yurt dışına ihraç edebilir. Böylece ülkeler döviz gelirlerini yükseltir. Böylelikle ülkelerin cari açığı varsa bu açığın azalması sağlanır. Net elektrik ithalatı, bir ülkenin elektrik ithalatından elektrik ihracatının çıkarılmasıyla elde edilir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin net elektrik ithalatının durağan olup olmadığını ortaya koymaktır. Net elektrik ithalatı durağansa, dış şokların etkisi kalıcı olmayacaktır. Öte yandan, net elektrik ithalatı durağan değilse, net elektrik ithalatını etkilemeyi amaçlayan politikaların kalıcı bir etkiye sahip olacağı unutulmamalıdır. Politika yapıcılar bunu dikkate alarak daha sağlıklı enerji politikaları tasarlayabilirler. Bu açıdan, politika yapıcıların net elektrik ithalatının durağan olup olmadığını bilmeleri önemlidir. Literatür taraması sonucunda, Türkiye'nin net elektrik ithalatına gelen şokların kalıcı olup olmadığını araştıran ampirik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmada Türkiye'nin net elektrik ithalatı verileri kullanılmıştır. Veriler teravat-saat cinsindendir. Veriler yıllık bazdadır. Mevsimsel etkilere maruz kalmamış verilerle çalışılmak istendiği için yıllık bazlı veriler tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Our World in Data'nın web sitesinden elde edilmiştir. Verilerin mevcudiyetine bağlı olarak analiz dönemi 1990 yılından başlayıp 2023 yılında sona ermektedir. Türkiye'nin net elektrik ithalatının durağan olup olmadığını belirlemek için Fourier kantil birim kök testi uygulanmıştır. Fourier kantil birim kök testi sonucuna göre Türkiye'nin net elektrik ithalatı durağan değildir. Türkiye'nin net elektrik ithalatına gelecek dışsal bir şokun kalıcı bir etkiye sahip olacağını söylemek mümkündür. Dolayısıyla net elektrik ithalatını etkilemeyi amaçlayan politikaların etkileri kalıcı olacağından Türkiye'deki politika yapıcıların net elektrik ithalatını etkilemeyi amaçlayan politikalar tasarlamaları gereksiz olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birim Kök Testi, Elektrik İhracatı, Elektrik İthalatı.

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisat, Sivas, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TOKSİK LİDERLİK VE ÖRGÜTSEL UMURSAMAZLIK: KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME VE MODEL ÖNERİSİ

Hüseyin Özer[1]

Özet

Toksik liderlik; örgüt içinde güvensizlik yaratarak çalışanların psikolojik bütünlüğünü zedeleyen ve yıkıcı tutumlarıyla örgütsel iklimi olumsuz etkileyen bir liderlik tarzı olarak tanımlanmaktadır (Whicker, 1996). Bu tarz, örgüt performansını ve çalışanların bağlılığını olumsuz yönde etkileyerek kayda değer bir tehdit oluşturmaktadır. Diğer yandan, örgütsel umursamazlık, çalışanların örgütün amaçlarına ve itibarına ilgi göstermeme durumu olarak tanımlanmaktadır (Çavuş & Develi, 2019, 2022; Develi & Özer, 2024). Bu kavram özellikle ABD ve İran'da "organizational indifference" olarak geniş bir çerçevede ele alınırken, Türkiye'de "örgütsel kayıtsızlık" ve "örgütsel umursamazlık" olarak daha az sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur.

Literatür incelemesi, bu iki kavram arasındaki etkileşimi doğrudan inceleyen çalışmaların mevcut olmadığını ve bu alanda bir boşluk olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu çalışma toksik liderlik ve örgütsel umursamazlık arasındaki ilişkiyi teorik bir çerçeveden incelemeyi ve bu bağlamda bir model önerisinde bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında, toksik liderlik ve örgütsel umursamazlık kavramlarına dair güncel yazın taranmış, her iki olgunun örgüt sonuçları üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Örgütsel Sessizlik Teorisi ve Öğrenilmiş Çaresizlik Kuramı, toksik liderlik altında çalışanların çaresizlik ve sessizlik eğilimlerini nasıl tetikleyebileceği üzerine odaklanmaktadır. Bu durum, çalışanların örgüt içi sorunlara müdahale etme motivasyonunu azaltarak örgütsel umursamazlık düzeyini artırabilir. Bu iki teori, olumsuz liderlik tutumlarıyla karşılaşan çalışanların örgütsel süreçlere katılımını azaltan tepkiler geliştirmelerini açıklar ve bu tepkilerin, örgütlerdeki genel verimlilik ve çalışan memnuniyeti üzerinde olumsuz etkileri olabilir.

Sonuç olarak, çalışma, örgütlerde toksik liderliği azaltma ve çalışanların örgütsel bağlılığını destekleme amacıyla açık iletişim, adil süreçler ve destekleyici bir örgüt kültürünün önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, bu çalışmada sunulan model; toksik liderlik ve örgütsel umursamazlık arasındaki ilişkiyi farklı sektör ve kültürel bağlamlarda inceleyerek, literatürdeki kuramsal boşlukları doldurmada katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda örgütlerin karşılaştığı zorlukları daha iyi anlamada yardımcı olabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toksik Liderlik, Örgütsel umUrsamazlık, Kuramsal Değerlendirme, Model Önerisi, Çalışan Bağlılı

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

SINGER-PREBISCH TEORİSİ BAĞLAMINDA TARIM VE SANAYİ ÜRÜNLERİNİN TİCARETİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Nil Sirel Öztürk[1]

Özet

Bu çalışma, Singer-Prebisch teorisi çerçevesinde tarım ve sanayi ürünleri ticaretinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. 2000–2022 dönemini kapsayan yıllık panel veri seti, gelişmiş ve gelişmekte olan 16 ülkeyi içermektedir. Bu kapsamda, büyüme dinamikleri ile dış ticaret yapısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla ikinci nesil panel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle, panel birim kök testleri aracılığıyla değişkenlerin durağanlık düzeyleri belirlenmiş; bazı değişkenlerin I(0), bazılarının ise I(1) düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hem yatay kesit bağımlılığını hem de eğim heterojenliğini dikkate alan Panel ARDL yaklaşımı çerçevesinde Augmented Mean Group (AMG) yöntemi tercih edilmiştir. AMG tahminleri, ülke grupları bazında ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde sanayi ürünleri ithalatının ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu ortaya konmuştur. Buna karşılık, tarım ürünleri ihracat ve ithalatının etkisi sınırlı ve çoğunlukla anlamsız bulunmuştur. Ayrıca, Brent petrol fiyatlarının büyümeyi pozitif, buğday fiyatlarının ise negatif yönde etkilediği gözlemlenmiştir. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelerde emtia fiyatlarının büyüme üzerindeki etkisi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle, bakır fiyatlarının büyümeyi pozitif etkilediği, alüminyum fiyatlarının ise negatif ve anlamlı bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Singer-Prebisch hipotezinin temel varsayımı olan, dış ticaret hadlerinin uzun vadede gelişmekte olan ülkeler aleyhine bozulduğu ve bunun ekonomik büyümeyi sınırlayıcı bir unsur olduğu yönündeki görüşleri büyük ölçüde desteklemektedir. Elde edilen bulgular, dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisinin ülke gruplarının yapısal özelliklerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemli kalkınma stratejilerini, emtia bağımlılığını azaltacak şekilde çeşitlendirmeleri ve sanayi üretimini artıracak politikalar benimsemeleri önerilmektedir. Gelişmiş ülkeler için ise yüksek katma değerli sektörlerdeki rekabet avantajını sürdürmek, büyümenin devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Sonuç olarak, çalışmada elde edilen veriler, ticaret ve büyüme ilişkisini daha derinlemesine anlamak ve farklı ülke grupları için uygun politikaları belirlemek ve kalkınma stratejilerinin evrensel politikalar yerine ülke bazlı ve sektörel duyarlılığı gözeten politikalarla şekillendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Singer-Prebisch Teorisi, Tarım ve Sanayi Ürünleri Dış Ticareti, Ekonomik Büyüme, Panel Data Analizi.

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Trakya Üniversitesi, Gümrük İşletme, Edirne, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

İŞ HAYATINDA KADIN GÜCÜ: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİ VE İSTİHDAM

Tuğba Imadoğlu Kalkan[1]

Özet

Her açıdan yenilenen, değişen ve gelişen iş yaşamında yenilikçi bir iş fikri ile veya mevcut iş fikirlerinin yeniden değer sağlayabilen bir yapıya dönüştürülmesi önem arz etmektedir. Kadınların girişimci fikirleriyle iş hayatına atıldıkları bu süreçte girişimcilik eğilimi göstermeleri ve kişilik özellikleri büyük etkendir. Yeni kurulan ve çoğunluğunu küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin oluşturacağı bu yeni girişimler ülkemizde son derece önemli bir sorun olarak görülen işsizliğin çözümünde temel yapı taşları olmaktadır ve istihdam sorununun giderilmesinde fayda sağlamaktadır. Girişimcilik eğilimi gösteren kadıların iş hayatına atılması ile kadınların iş hayatında etkinlik kazanması, ekonomik özgürlük elde etmesi, manevi anlamda destek sağladığı ailesine artık maddi anlamda da destek olması, sosyal ve bireysel anlamda kendini değerli ve yararlı hissetmesi gibi faktörler daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu minvalde bu çalışmada girişimcilik eğiliminde kişilik özelliklerinin istihdam ile ilişkisinin iş hayatında kadın unsuru açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini Nevşehir ilinde girişimcilik eğiliminde bulunan 15 kadın çalışan oluşturmaktadır. Bu kapsamda veriler nitel veri analizi programı MAXQDA ile analiz edilmiştir. Çalışmada içerik analizi yapılmıştır ve örnekleme yöntemi olarak ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bulgulara göre birtakım kişilik özelliklerinin kadınların girişimcilik eğiliminde bulunmasında etken olduğu ve bu durumun istihdamı artıracağı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Yaşamı, Kadın, Girişimcilik Eğilimi, Kişilik Özellikleri, İstihdam.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, Havacılık Yönetimi, Nevşehir, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

AZERBAYCAN'DA DİJİTALLEŞME VE YAPAY ZEKA'NIN KAMU SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Huseyn Rahimli[1], Hafijur Rahman[2]

Özet

Azerbaycan, dijitalleşme ve yapay zeka alanlarında önemli adımlar atarak ekonomik ve toplumsal kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Ülkenin bu yöndeki stratejik vizyonu, "Azerbaycan 2030: Sürdürülebilir Kalkınma için Milli Öncelikler" strateji belgesiyle şekillendirilmektedir. Bu strateji kapsamında özellikle kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi öncelikli alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Azerbaycan'da kamu hizmetlerinin dijital dönüşümünü ve bu süreçte yapay zeka teknolojilerinin kullanımını kamu sektörü ile arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle "ASAN Hizmet", "SİMA", "MYGOV", "MOBIL NOTARIAT" gibi dijital platformlar, vatandaşlara sunulan kamu hizmetlerinin daha şeffaf, hızlı ve etkili hale getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. ASAN Hizmet, vatandaş-memur ilişkisini en aza indirerek şeffaflık ve verimliliği artıran bir yapıya sahiptir. SİMA dijital kimlik doğrulama teknolojileriyle uzaktan hizmet erişimini kolaylaştırmakta, MYGOV ise kamu kurumları arasında veri paylaşımını ve entegre hizmet sunumunu mümkün kılmaktadır. Mobil Notariat uygulaması ile noter hizmetleri coğrafi sınırlamaları aşarak dijital ortamda erişilebilir hale gelmektedir.Bu platformlar aracılığıyla Azerbaycan'da kamu yönetimi anlayışı dönüşmekte; yapay zeka destekli sistemler, hizmet sunumunda karar destek mekanizmaları ve vatandaş etkileşimini güçlendirmektedir. Örneğin, randevu sistemleri, otomatik belge analizi ve geri bildirim algoritmaları gibi yapay zeka uygulamaları, hizmet kalitesini artırmakta ve kamu memnuniyetini sağlamaktadır.Ancak bu süreçte bazı zorluklar da mevcuttur. İnsan kaynağının dijital yetkinliklerinin geliştirilmesi, veri gizliliği ve güvenliği gibi meseleler, kamu dijitalleşmesinin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca, bu dijital dönüşüm sürecinde etkin mevzuat altyapısı ve vatandaşların dijital okuryazarlığının artırılması da gerekli görülmektedir.Bu çalışma, niteliksel bir analiz yöntemiyle; devletin strateji belgeleri, resmi platformlar, bilimsel yayınlar ve güncel raporlar gibi birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, Azerbaycan'ın dijital kamu hizmetleri alanındaki ilerlemelerini anlamak, karşılaşılan sorunları değerlendirmek ve bu alandaki uygulamaların geleceğine dair bir perspektif sunmaktır.Sonuç olarak, Azerbaycan'ın dijital kamu hizmetlerine yönelik stratejik yaklaşımı, yalnızca hizmet verimliliğini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda vatandaş-devlet ilişkisini dönüştüren yenilikçi bir vizyon sunmaktadır. Bu dijital dönüşüm, Azerbaycan'ın kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Dijitalleşme, Yapay Zeka, Kamu Hizmeti, Sanayi 4.0, Dijital İnsan Kaynakları, Akıllı Şehirler, Akıllı Köyler.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğretim Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

YEREL SİYASETİN GÖRÜNMEYEN YÖNETSEL PRANGALARI: YAPISAL ENGELER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ahmet Güven[1]

Özet

Yerel siyaset, demokratik katılımın en doğrudan yaşandığı alanlardan biri olmasına rağmen, yönetsel süreçlerde görünmeyen birçok kısıtlamaya tabidir. Bu çalışma, yerel yönetimlerin karar alma mekanizmalarını etkileyen ve çoğu zaman göz ardı edilen yönetsel prangaları analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yerel yönetimlerin hareket kabiliyetini sınırlandıran bu engellerin, demokratik işleyiş, katılımcı yönetim anlayışı ve kamu hizmetlerinin etkin sunumu üzerindeki etkileri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Yerel yönetimler, merkezi idarenin gözetimi ve kontrolü altında belirli yetkilerle donatılmış olsa da, yönetimsel bağımsızlıklarının çeşitli faktörlerle sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu prangalar, hukukî düzenlemeler, kurumsal yapılar, bürokratik mekanizmalar ve finansal kısıtlamalar gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, yerel düzeydeki yöneticilerin karar alma süreçlerinde karşılaştıkları siyasal baskılar, hiyerarşik ilişkiler ve kaynak dağılımı gibi faktörler de yönetsel prangaların oluşumuna katkı sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin hareket alanını belirleyen yasal çerçeve, merkezi yönetim tarafından çizildiği için birçok durumda belediyeler ve diğer yerel idareler, bağımsız karar alma süreçlerinde sınırlamalarla karşılaşmaktadır. Merkezi idarenin denetim mekanizmaları, yerel yönetimlerin özerkliğini zayıflatabilmekte ve yöneticilerin girişimcilik kapasitelerini kısıtlayabilmektedir. Türkiye'de ve dünyada birçok yerel yönetimde, hantal bürokratik yapılar ve geleneksel idari anlayışlar, hızlı ve etkin karar almayı zorlaştırmaktadır. Yöneticiler, mevzuatın katılığı ve bürokratik direnç nedeniyle reform süreçlerinde zorluk yaşayabilmektedir. Ayrıca, liyakat esaslı olmayan atamalar, kurumsal hafıza eksikliği ve yönetsel kapasitenin düşüklüğü gibi faktörler, yerel siyasetin işleyişini olumsuz etkilemektedir. Yerel yönetimlerin en büyük sorunlarından biri finansal bağımsızlık eksikliğidir. Merkezi yönetimin tahsis ettiği ödenekler ve vergisel yetkilerdeki sınırlamalar, yerel idarelerin mali açıdan bağımsız hareket etmesini zorlaştırmaktadır. Yerel yönetimler, öz gelir yaratma noktasında kısıtlandıkça, kamu hizmetlerinin etkin sunumu da sekteye uğramaktadır. Yerel yönetimlerde yönetsel süreçlerin işleyişini zorlaştıran bir diğer önemli unsur ise siyasi dinamiklerdir. Parti içi dengeler, merkezi yönetimin yerel siyasete müdahaleleri ve seçmen baskıları, yerel yöneticilerin özgür karar almasını engelleyebilmektedir. Aynı zamanda, güçlü çıkar grupları ve ekonomik elitlerin etkisi, halkın katılımını sınırlandırarak karar alma süreçlerini tekelleştirebilmektedir. Yerel siyasetten kaynaklı bu sorunları tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa dahi sorunların etkisini azaltmaya yönelik olarak yönetsel prangaların nasıl aşılabileceğine dair bir takım çözüm önerileri de mevcuttur. Bu öneriler arasında, yerel yönetimlerin mali ve idari özerkliğinin güçlendirilmesi, mevzuat reformlarıyla bürokratik engellerin azaltılması, liyakat temelli kadro oluşturulması ve halkın yönetime daha aktif katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca, merkezi yönetim ile yerel idareler arasındaki ilişkilerin daha dengeli bir yapıya kavuşturulmasına yönelik bir hukuki ve yönetsel sistem kurgulanması çözüm için gerekli bir yoldur. Yerel siyasetin görünmeyen yönetsel prangaları, sadece yerel yönetimlerin değil, aynı zamanda demokratik yönetişimin de etkin işleyişini sınırlamaktadır. Bu prangaların aşılması, daha şeffaf, katılımcı ve etkin bir yerel yönetim yapısının inşa edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Yerel Siyaset, Yerel Yönetimler, Yönetsel Prangalar.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

YEREL SİYASAL AKTÖRLERİN YABANCI UYRUKLU ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE BAKIŞ AÇILARI

Deniz Güven[1], Mehmet Kendirci[2]

Özet

Yerel siyasal aktörler yerel düzeyde kent yönetimlerinin asli unsurları arasında yer almaktadır. Kentsel yaşamın şekillenmesinde bu unsurların beklenti ve talepleri, kent sakinlerinin desteğiyle yönetsel olarak kent yaşamında hayat bulmaktadır. Kentleri ve kent sakinlerini doğrudan ilgilendiren merkezi yönetim tarafından öne sürülen birçok politikanın yerel ölçekte uygulanabilir olması ya da beraberinde ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde yerel siyasal aktörler ve kentte yaşayan insanların bu yöndeki algı ve tutumları, ilgili politikalara verdikleri destek önem arz etmektedir. Bu çalışma, merkezi yönetim tarafından desteklenen yabancı uyruklu üniversite öğrencilerine yönelik olarak yürütülen eğitim politikasının, yerel ölçekte uygulanmasında yerel siyasal aktörlerin algı ve tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Giderek küreselleşen dünyada, üniversiteler yabancı uyruklu öğrencileri kabul ederek çok kültürlü bir yapı oluşturmakta ve bulundukları şehirlerin sosyal ve ekonomik yapısına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi aktörlerin söz konusu öğrencilere bakış açıları, hem toplumsal uyum hem de yerel siyasetin geleceği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Yüksek öğretimde uluslararası öğrenci hareketliliği, hem öğrenciler hem de ev sahibi ülkeler için önemli faydalar sunmaktadır. Ancak, yerel düzeyde bu hareketliliğin nasıl algılandığı ve yönetildiği konusu yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, Tokat ili özelinde, yerel siyasal aktörlerin yabancı uyruklu öğrencilere yönelik yaklaşımlarını ve entegrasyon sürecine olan etkilerini ele almayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışma nitel araştırma yöntemleri kullanarak yerel siyasal aktörlerin yabancı uyruklu öğrencilere yönelik bakış açılarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Çalışmada veriler, Tokat'taki yerel yöneticiler, belediye yetkilileri, sivil toplum örgütleri ve akademisyenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanacak, ayrıca, yerel medya haberleri ve belediye politikaları da bu kapsamda incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Siyaset, Yabancı Uyruklu Öğrenciler, Entegrasyon, Göç Politikaları, Kamu Yönetimi.

[1] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğretim Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

HAYVANLARI KORUMA KANUNUNDA YAPILAN DÜZENLEMELERLE İLGİLİ ÇIKAN HABERLER ÜZERİNDEN BİR SÖYLEM ANALİZİ

Nahit Bek[1], Salih Ziya Kutlu[2]

Özet

Sokak hayvanları kavramı toplumun genelinde hâkim olan, belli bir algıyı ortaya koyan bir kavramdır. Bu kavram genellikle kedi ve köpek cinsleri için kullanılmaktadır. Günlük hayatta sokakta yaşayan canlılar için kullanılan bu kavram 5199 sayılı kanunda sahipsiz hayvan olarak geçmektedir. Sahipsiz hayvan tanımı ise; "Barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları" ifade etmektedir. Bu tanımdan ve güncel tartışmalardan hareketle sahipleri tarafından sokağa bırakılmış veya sokaklarda dünyaya gelip hiç sahiplendirilmemiş olan sahipsiz hayvanları sokak hayvanı olarak ifade etmemiz mümkündür. Bu çalışmanın amacı toplumsal bir fenomen haline gelen sokak hayvanları sorununu gidermeye yönelik yapılan yasal düzenlemeler bağlamında yapılan değerlendirmeleri analize tabi tutarak genel bakış açısını ortaya koymaktır. Bu kapsamda siyasi parti liderlerinin, milletvekillerinin, sivil toplum temsilcilerinin ve toplumun geneli tarafından tanınan ünlü simaların (gazeteci, oyuncu vs.) konu ile ilgili basında yer alan açıklamaları çalışmanın verilerine kaynak teşkil edecektir. Çalışmada nitel bir araştırma tekniği olan söylem analizinden yararlanılacaktır. Söylem analizi sosyal bilimlerde var olan bir durumu anlamlandırmayı ve yorumlamayı hedeflediğinden çalışmanın yöntemi olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler maxqda nitel veri analiz programı ile çözümlenerek tartışmaların hangi kavramlar etrafında şekillendiği ve konuya yönelik temel bakış açıları ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca elde edilen sonuçlar üzerinden sokak hayvanları gibi toplumun tamamını ilgilendiren hassas konularda toplumsal konsensüs nasıl sağlanabilir sorusuna cevap bulunmaya da çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Hayvanları, Söylem Analizi, Maxqda, Yasal Düzenleme.

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye.

BİR OLAY, İKİ HAFIZA: OLUJA (FIRTINA) OPERASYONU ÜZERİNDEN SEÇİLMİŞ TRAVMA VE SEÇİLMİŞ ZAFER

Berna Akbay[1]

Özet

Toplumsal hafızada canlı tutulan travmalar ve idealize edilen zaferler, kolektif kimliklerin inşa süreçlerinde yalnızca geçmişin anlamlandırılmasında değil, grubun bugünle kurduğu bağın duygusal ve simgesel düzeyde pekiştirilmesinde de belirleyici bir rol oynar. Bu çerçevede, Vamık Volkan'ın "seçilmiş travma" (chosen trauma) ve "seçilmiş zafer" (chosen glory) kavramları, tarihsel olayların kolektif bellekte nasıl yeniden üretildiğini ve bu anlatıların kuşaklar boyunca grup kimliğini nasıl biçimlendirdiğini analiz etmek açısından işlevsel bir kuramsal zemin sunar. Seçilmiş travma, bir grubun tarihinde yer etmiş kayıp, mağduriyet ya da aşağılanma deneyiminin kolektif hafızada kalıcı bir simgeye dönüşerek nesiller arası aktarılmasıdır. Bu tür travmalar doğrudan deneyimlenmemiş olsalar bile anlatılar, semboller ve ritüeller aracılığıyla güncel kimlik algısını etkiler. Seçilmiş zafer ise tarihsel bir başarı ya da kurtuluşun yüceltilerek toplumsal gurur ve birlik duygusunu besleyen kurucu bir kimlik unsuruna dönüşmesini ifade eder. Bu çalışma; 1995 yılında gerçekleşen Oluja (Fırtına) Operasyonu'nu bu iki kavram çerçevesinde ele alarak, aynı tarihsel olayın Hırvat ve Sırp kolektif hafızalarında nasıl zıt biçimlerde anlamlandırıldığını incelemektedir. Operasyon, Hırvat kolektif belleğinde bağımsızlık savaşının zirve noktası ve ülke bütünlüğünün yeniden sağlandığı tarihsel bir dönüm noktası olarak değerlendirilmekte; her yıl 5 Ağustos'ta düzenlenen törenler ve siyasal söylemlerle bu anlatı pekiştirilmektedir. Buna karşılık, aynı tarih Sırp kolektif hafızasında zorunlu göç, can kaybı ve aidiyet kaybıyla özdeşleşen bir travmanın simgesine dönüşmüştür. Sırbistan'da yas günü olarak anılan bu tarih, anma ritüelleri aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Oluja Operasyonu, Volkan'ın seçilmiş travma ve seçilmiş zafer kavramlarının pratik düzeyde karşılık bulduğu çarpıcı bir örnek sunmaktadır. Aynı olayın bir toplumda ulusal gurur kaynağına, diğerinde ise tarihsel mağduriyetin taşıyıcısına dönüşmesi, kolektif hafızanın etnik ve siyasal gerçeklikleri nasıl yeniden ürettiğini gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Hafıza, Seçilmiş Travma, Seçilmiş Zafer, Oluja Operasyonu, Hırvat-Sırp Ilişkileri.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

AFET VE ACİL DURUM TOPLANMA ALANLARININ BİLİNİRLİĞİ ÜZERİNE ÇANAKKALE BELEDİYESİ ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA

Nahit Bek[1], Deniz Özçelik[2], Semih Oruç[3]

Özet

Doğal afetler başta olmak üzere gündelik yaşamı olumsuz etkileyen olaylar yönetilmesi gereken kriz süreçleri olarak insan hayatının temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Afetler öncesi alınacak tedbirler ve eylem planları kadar afetler anı ve sonrasını planlamak da hayati bir öneme sahiptir. Afetlerin büyüklüğü sadece afetin şiddetiyle değil meydana getirdiği maddi ve manevi zararlarla da doğru orantılıdır. Bu kapsamda bünyesinde barındırdığı nüfus büyüklüğü göz önüne alındığında kentler, afet ve acil durum planlarında öncelikli bir yer edinmektedir. Afet sonrası yaşanacak kaos ortamının yeni bir krizi meydana getirmesi muhtemel senaryolar arasında yer almaktadır. Bu nedenledir ki kentlerde yer alan afet ve acil durum toplanma alanlarının kapasiteleri ve bilinirliği son derece önem arz etmektedir. Bu çalışmada Çanakkale örneğinde afet ve acil durum toplanma alanlarının kapasiteleri, yer seçimleri ve kent sakinleri tarafından bilinirliği değerlendirmeye çalışılacaktır. Çalışma nitel araştırma deseni olarak tasarlanmış olup doküman analizi ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma Çanakkale Belediyesi sınırlarında yer alan mahalleler ile sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda ilgili kamu kurumlarının internet sitelerinden toplanma alanlarına dair bilgiler ışığında Çanakkale Belediyesi sınırlarında yer alan dört mahallede rastgele örneklem metoduyla 24 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular Çanakkale Belediyesi afet ve acil toplanma alanlarının yer seçimi ve bilinirliği açısından eksiklikleri olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları çerçevesinde halkın toplanma alanları konusunda çeşitli yöntemlerle bilgi sahibi edilmesi gerekliliği başta olmak üzere toplanma alanlarının rehabilitesi ve tüm bileşenleriyle yeniden ihdas edilmesi gerekliliği önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Acil Durum, Mahalle, Toplanma Alanı.

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye.
[2] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye.
[3] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ERP SİSTEMLERİNİN ÜRETİM SÜREÇLERİNDE KARBON AYAK İZİ YÖNETİMİNE ENTEGRASYONU: SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM İÇİN KAVRAMSAL BİR MODEL ÖNERİSİ

Hacı Sarı[1], Hakan Özdemir[2]

Özet

Günümüzde sürdürülebilirlik, üretim yönetimi ve teknolojileri açısından stratejik bir rekabet unsuru hâline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı gibi uluslararası düzenlemeler, üretim yapan işletmelerin karbon ayak izi başta olmak üzere çevresel etkilerini ölçmesini ve azaltmasını zorunlu kılmaktadır. Bu noktada, üretim süreçlerinin dijitalleştirilmesinde kilit rol oynayan ERP (Kurumsal Kaynak Planlama) sistemleri, sürdürülebilir üretim yönetimi açısından yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu çalışmada, ERP sistemlerinin karbon ayak izi hesaplama ve yönetim süreçlerine nasıl entegre edilebileceği kuramsal olarak ele alınmakta ve çevresel verimliliği artırmaya yönelik kavramsal bir model önerilmektedir.

Çalışmada öncelikle ERP sistemlerinin üretim sistemlerine veri temelli katkısı analiz edilmiştir. Üretim hatlarında enerji tüketimi, malzeme kullanımı, üretim süresi, duruş süreleri gibi veriler, ERP sistemi üzerinden gerçek zamanlı olarak izlenebilir ve karbon emisyonu hesaplamalarının temel girdilerini oluşturabilir. Literatür taramasında "Green ERP" kavramı altında, bazı öncü uygulamalarda ERP'nin çevresel performans takibinde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak üretim teknolojileri ile karbon ayak izi yönetimi arasında dijital bir köprü kuran model sayısı oldukça sınırlıdır.

Bu çalışmada önerilen modelde, üretim verilerinin ERP sistemi aracılığıyla toplanması, çevresel etki hesaplama modülüne entegre edilmesi ve karar destek mekanizmalarıyla raporlanması adımları tanımlanmıştır. Böylece, hem üretim süreçleri optimize edilmekte hem de çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak kolaylaşmaktadır. Model, özellikle karbon ayak izi yönetimine başlamayı planlayan, ancak henüz bu konuda uygulama geliştirmemiş üretim işletmeleri için yol gösterici niteliktedir.

Bu bildiri, dijital dönüşüm ve sürdürülebilir üretim yönetimi kavramlarını bir araya getirerek üretim teknolojileri açısından yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Üretim Yönetimi, ERP Sistemleri, Karbon Ayak İzi, Üretim Teknolojileri, Dijital Dönüşüm.

[1] Dr./ Genel Müdür, Pi Makina, Ankara, Türkiye. (Sorumlu Yazar).
[2] Ar-Ge Direktörü, Pi Makina, Ankara, Türkiye.

ASİMETRİK BİLGİ SORUNUNA ÇÖZÜM ÖNERİSİ: AHLAKLI İNSAN

Osman Demir[1], Harun Yılmaz[2]

Özet

Bir mübadelede mübadelenin tarafları arasındaki bilgi eşitsizliği asimetrik bilgi, bilgi eşitsizliğine bağlı aldatan aldanan ilişkisinin ortaya çıkması asimetrik bilgi sorunu diye tanımlanmaktadır. Taraflar arasındaki bilgi eşitsizliği işin gerektirdiği uzmanlık bilgisine sahip olmamaktan, muhatabın kasıtlı olarak bilgi saklamasından veya yalan söylemesinden, hileli davranışı cezalandıracak yasal düzenleme olmamasından, yasal düzenleme olsa bile suçun kanıtlanamamasından veya cezanın caydırıcı olmamasından kaynaklanabilmektedir. Tekrarlanmayan mübadelelerde doğal olarak bu sorun daha ağır yaşanabilmektedir. Faydasını maksimize etmeye çalışan birey (homo economicus) iktisadi davranışın temel aktörü kabul edilince, asimetrik bilgi sorunu karmaşık ve çözümü zor bir sorun haline gelmektedir. Enron'un iflası, Selçuk Parsadan olayı ve yanlış beyana dayalı yargılama hatalarında olduğu gibi geçmişte yaşanmış örnek olaylar, insanların temel ahlak ilkelerine uymaları halinde asimetrik bilgi sorununun büyük ölçüde çözülebileceğini göstermektedir. Çalışmada asimetrik bilgi sorununun çözümünde etkili olabilecek temel ahlak ilkelerinin empati yapmak, adil olmak, doğru söylemek, sözünde durmak, iffetli olmak, yardımsever olmak, aşırılıklardan kaçınmak ve çalışkan olmak olarak sıralanabileceği ileri sürülmektedir. Anılan temel ahlak ilkelerine bağlı kalınması halinde homo economicusun azgınlıklarının dizginlenebileceği, insanların kendileri için yapılmasını istemedikleri şeyleri başkalarına yapmayacakları ve böylece asimetrik bilgi sorununun büyük ölçüde çözülebileceği iddia edilmektedir. Bu durumda bütün mesele temel ahlak ilkelerine bağlı kalan ahlaklı insanın nasıl yetiştirilebileceği sorusunda düğümlenmektedir. Eğitim, yasal düzenleme, denetim, ödül/ceza, din, toplumsal yapı ve iyilik puanının bu konuda etkili yöntemler olabileceği ileri sürülmektedir. Çalışmanın odaklandığı asimetrik bilgi sorununun çözümünde etkili olabilecek temel ahlak ilkelerinin ve bu ilkelerin insanlara nasıl kazandırılabileceği yöntemlerinin derli toplu sunulması çalışmanın orijinal ve literatüre katkı yapan yanını temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik Bilgi, Ahlaklı İnsan, Homo Economicus, İyilik Puanı.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

ALMANYA'DAKİ TÜRK SAVUNUCULUK VE LOBİCİLİK ÇABALARINA DAHA YAKINDAN BİR BAKIŞ: SORUNLAR, NEDENLER, ETKİLİ ARAÇLAR VE SENARYO PLANLAMASI

Şeyma Ekiz[1]

Özet

İletişim eksikliği veya yanlış iletişim, Türk diaspora temsilcileri (lobiciler) ile Alman politika yapıcıları arasında süregelen bir sorundur. Türk diaspora liderlerinin savunuculuk ve lobicilik konusundaki çerçevelerinin her zaman politika çerçevesiyle örtüşmemesi bu sorunu açıklayan faktörlerden bir tanesidir. Bu çalışma, önyargıları ve güvensizliği azaltmak için özellikle rüzgar tüneli kavramı olmak üzere senaryo planlama ve çerçeve analizi konusundaki literatürü entegre ederek çeşitli Türk diaspora kesimleri ile Almanya'daki politikacılar arasında bir köprü kurmayı önermektedir. Metodumuz üç adımdan oluşmaktadır: politika çerçevesinin yeniden yapılandırılması, zıt diaspora kesimlerinin çerçevelerinin yeniden yapılandırılması ve rüzgar tüneli. Bu çalışma, önerilen politikalar için test koşulları olarak diaspora temsilcilerinin yaklaşımlarını kullanan kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Aynı zamanda, politikacıları resmi politikaların ötesine bakmaya, politika önerilerine yönelik çeşitli tepkileri öngörmeye ve Türk diaspora gruplarının endişelerini daha iyi anlamak için daha geniş bir yelpazede seçenekleri değerlendirmeye teşvik etmektedir. Ayrıca, lobicilik konusundaki bakış açılarının karşılaştırılmasının Türk dernekleri ile Alman siyasi partileri arasındaki diyaloğu ve iş birliğini teşvik etmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya'da Türk Lobiciliği, Almanya'daki Türk Diasporası, Senaryo Planlama, Rüzgar Tüneli.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

Yapay Zekâ Çağında Sürdürülebilir Kariyer: Çalışmanın Geleceğine Yön Vermek

Altan Başaran[1]

Özet

Dijital teknolojiler ve yapay zekâ, birçok işin otomatikleştirilmesiyle geleneksel kariyer yollarını değiştirmekte veya ortadan kaldırmaktadır. Buna karşılık, yeni beceriler ve bilişsel uyum yeteneği gerektiren yeni roller ve işlerde yaratmaktadır (Bankins et al., 2024). Bu değişen ortamda, sürdürülebilir kariyer kavramı giderek daha önemli hale gelmiştir. Sürdürülebilir kariyer, sürdürülebilirlik kavramının yansımalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (McMahon & Knight, 2024). Çalışanların kariyerlerin sürdürülebilirliği, durağanlıkta insan sermayesini tüketmekten (Newman, 2011), yaşam boyu öğrenme ve çevikliğe doğru bir değişim göstererek, dijital yetkinlikleri edinme ve güncelleme becerisine giderek daha fazla bağlı hale gelmektedir. Kurumsallaşmış kariyer şablonunun ortadan kalkması, kariyerlerin gerçekleştiği bağlamları ve bireylerin kariyerlerinde anlam, amaç ve sürdürülebilirlik arayışlarını değiştirmektedir. Sürdürülebilir kariyer, çalışanların zaman içinde farklı sosyal çevrelerde birbiri üzerine inşa edilen bir dizi farklı iş deneyimleriyle oluşturduğu kariyerde, işe yüklenen anlamla birlikte ve kariyer tercihleri üzerindeki kontrol ve özgürlüklerini ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (De Vos et al., 2020; Van Der Heijden et al., 2020). Sürdürülebilir kariyer kavramı, bireyler için farklı perspektiflerde kariyer süreçlerini ifade etmekle birlikte, kariyerin uzun vadeli ve dinamik olarak yeniden değerlendirildiği bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Bu açıdan sürdürülebilir kariyer geleneksel kariyer şablonundan ayrışmaktadır (Chudzikowski et al., 2020; Müller et al., 2022; Van Der Heijden et al., 2020). Diğer bir ifadeyle sürdürülebilir kariyer sürekli değişimin ortasında gelişmekle ilgilidir. Dijital teknolojiler ve yapay zekâdan kariyer sürdürülebilirliği için yararlanılabilir. Örneğin, platformlar aracılığıyla, e-öğrenme, uzaktan çalışma, coğrafi ve sosyoekonomik sınırların ötesinde eğitim ve istihdam olanaklarına küresel erişim sağlamaktadır. Ayrıca, dijital çağda kariyer sürdürülebilirliği, bireylerin ağ oluşturma, sektör trendlerine uyum sağlama ve kişisel markalaşma yoluyla profesyonel gelişimlerinin sorumluluğunu üstlendikleri proaktif bir öz yönetimi içerir (Lin et al., 2024). Dahası sürdürülebilir kariyerler yalnızca bireylerin sorumluluğunda değildir. Örgütler öğrenme odaklı kültürler geliştirerek kariyer sürdürülebilirliğini teşvik etmede kritik bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda yapay zekâ araçlarının kullanılmasının ötesinde bu araçların ve teknolojilerin geliştirilerek sürdürülebilir kariyerler amaçlanmalıdır (Ahmad & Bilal, 2025). Eğitim kurumları da geleceğin inşasına uygun nitelikte programlarla çalışanları sürdürülebilir kariyere sahip olmalarına yardımcı olabilirler (Gedrimiene et al., 2024). Bu sayede sürdürülebilirliğin sağlanması, bireylerin, örgütlerin ve eğitim sistemlerinin ortak bir çaba göstermesini gerektirecektir. Sonuç olarak teknolojinin gelişimine hızla uyum sağlayarak sürdürülebilir bir kariyere sahip olunması ve bu sayede geleceğin çalışma hayatının inşa edilmesi çok yönlü bir iş birliğini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kariyer, Yapay Zeka, İşin Geleceği.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KATILIM BANKALARI MÜŞTERİ ŞİKAYETLERİNİN METİN MADENCİLİĞİ VE DUYGU ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Koçak[1], Atakan Büyükbostancı[2]

Özet

Katılım bankacılığı, faizsiz finans ilkelerine dayalı olarak faaliyet gösteren ve finans uygulamalarına katkı sağlayan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılım bankacılığının finansal sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için müşteri eğilimlerinin ve şikayetlerinin değerlendirmeye alınması önemli bir gerekliliktir. Bu kapsamda hazırlanan çalışmada, 01.01.2025 tarihinde sikayetvar.com sitesi üzerinden altı katılım bankasına (Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Albaraka Türk, Emlak Katılım) ait müşteri şikayetleri veri kazıma yöntemiyle elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde, R Studio platformu kullanılarak tekrar eden anlamsız kelimeler ayıklanmış, ardından frekans analizi uygulanarak en sık geçen kelimeler belirlenmiştir. Bu kelimeler temalar altında sınıflandırılmış ve bankalara özgü şikayet eğilimleri ortaya konmuştur. Elde edilen bulgulara göre, tüm bankalarda kredi ve kart işlemleri, dijital bankacılık hizmetleri, ATM işlemleri ve müşteri hizmetleri ile ilgili konular öne çıkmaktadır. Elde edilen bulgularda; Kuveyt Türk özelinde "hesap", "limit" ve "komisyon" kelimeleri; Türkiye Finans'ta ise "kasko" ve "aidat" gibi kelimelerin yüksek frekansa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Emlak Katılım'da ise "konut" ve "ev" kelimelerinin yoğunluğu, bankanın konut finansmanı alanındaki faaliyetleriyle ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın bir sonraki aşamasında, Python programlama dili aracılığıyla transformers modeline dayalı duygu analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonucunda, tüm bankaların müşteri şikayetlerinde negatif duygu yoğunluğu yüksek bulunmuştur. En yüksek negatif duygu skoruna 0.9890 ile Kuveyt Türk sahip olurken, en düşük skor ise 0.9545 ile Albaraka Türk'e aittir. Bu oranlar, doğrudan şikayet içeriği üzerinden analiz yapıldığı için yüksek çıkmaktadır. Çalışma, Katılım Bankalarına yönelik yapılan dijital şikayetlerin karşılaştırılması, metin madenciliği ve duygu analizi ile değerlendirilmesi açısından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Metin Madenciliği, Duygu Analizi.

[1] Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi, Finans Bankacılık ve Sigortacılık, Ordu, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Ordu, Türkiye.

GÖÇ, GÜVENLİK, GÜVENLİKLEŞTİRME VE POPÜLİZM ÜZERİNE BİR İNCELEME

Alp Arslan[1], Ahmet Güven[2]

Özet

İnsanlık tarihi kadar eski bir konu olan göç konusu 21. yüzyılda varlığını sürdürmekte ve hatta süre gelen savaşlar ve ekonomik problemler nedeni ile göçlerde artış olduğu görülmektedir. Göç konusuna bakış 20. Yüzyılın sonunda değişime uğramaya başlamıştır denilebilir. 20. Yüzyılın sonlarına kadar artan liberal değerler ile birlikte göçün sağladığı ucuz iş gücü gibi ekonomik faydaları göz önünde tutularak göçe yönelik olumlu bir anlayış var olmuştur. Ancak artış gösteren düzensiz göçler ile birlikte güvenliğini esas alan ulus devlet modelinde göç ile ilgili görüşlerin değişmeye başlamiştır. Kopenhag Okulu'nun ortaya attığı güvenlikleştirme yaklaşımının ortaya çıkışı ile güvenlik konusu sadece akseri boyutu ile değerlendirilmekten çıkmış ve göç gibi askeri olmayan konular da güvenlik ile ilişkilendirilmeye başlamıştır. Güvenlikleştirme yaklaşımı ile göç üzerine olan nispeten pozitif görüşlerin negatife döndüğünü söylemek yanlış olmaz. Kriz dönemlerinde göç olgusu artmaktadır. Kriz dönemlerinde bir başka artışın olduğu alan ise popülizmdir. Bu çalışmada sırası ile göç olgusu açıklanacak ve güvenlikleştirme yaklaşımı ile popülizm arasındaki ilişki incelenecektir. Popülist söylem ile göç ve göçmen olgusunun nasıl güvenlikleştirildiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Güvenlikleştirme. Güvenlik, Kopenhag Okulu, Popülizm.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

KENTSEL KOŞULLARIN 6 ŞUBAT DEPREM GÖÇMENLERİNİN ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

İbrahim Akyol[1], Aslı Bek[2]

Özet

Göç, insanlık tarihinden günümüze dek toplumların yüzleşmek zorunda kaldığı temel olgulardan biri olmuştur. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkenlerin yanı sıra çevresel faktörler de göç hareketlerinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bu, çevresel etkenler arasında depremler, bireyleri yer değiştirmeye zorlayan en önemli doğa olayları arasında yer almaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen, merkez üssü Kahramanmaraş olan ve on bir ili etkileyen depremler, on binlerce insanın can ve mal kaybına yol açmış; çok sayıda kişinin yaşadıkları yerleşim yerlerini terk ederek farklı kentlere zorunlu olarak göç etmelerine neden olmuştur. Göç yalnızca fiziksel bir yer değişimi değil; aynı zamanda yeni bir yaşam kurma, aidiyet geliştirme, toplumsal uyum sağlama sürecini de içermektedir. "Deprem göçmenleri" olarak tanımlanan bu bireyler, gittikleri kentlerin toplumsal kabul düzeyi, kentsel olanaklara erişim, entegrasyon süreçleri gibi çeşitli yeni durumlar ile karşılaşmışlardır. Bu çalışma, 6 Şubat deprem göçmenlerinin Çanakkale ilindeki kentsel koşulların; sosyal, ekonomik, kültürel entegrasyon süreçlerine etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylece yerel yönetimlerin ve politika yapıcıların daha kapsayıcı ve dirençli kent politikaları üretmesine katkı sunulması hedeflenmektedir. Araştırma, nitel bir yaklaşımla tasarlanmış olup, Çanakkale ilinde ikamet eden 6 Şubat deprem göçmenleriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veriler toplanmıştır. Katılımcılara; konut erişimi, istihdam, eğitim olanakları, sosyal aidiyet, psikososyal destek ve kamu hizmetlerine erişim gibi başlıklar altında sorular yöneltilmiş, verilen yanıtlar doğrultusunda tematik analiz yöntemiyle bulgular oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, Çanakkale'nin küçük ölçekli yapısı, yerel halkın dayanışma eğilimi ve sivil toplum kuruluşlarının aktif rolü gibi unsurların entegrasyon sürecine olumlu katkı sunduğunu göstermektedir. Buna karşın, konut piyasasında yaşanan fiyat artışları, yetersiz istihdam olanakları ve uzun süreli uyum politikalarının eksikliği entegrason sürecini zorlaştıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem Göçmenleri, Kentsel Entegrasyon, Çanakkale.

[1] Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Çanakkale, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Çanakkale, Türkiye.

AN OVERVIEW OF DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS IN IRAQ AFTER SADDAM HUSSEIN

Adam Hamad Ali[1], Mutlu Sesli[2]

Abstract

This study provides a comprehensive examination of Iraq's post-Saddam transition toward democracy and the evolution of human rights in the country. Under Saddam Hussein's authoritarian rule between 1979 and 2003, political dissent was systematically suppressed through censorship, imprisonment, torture, and extrajudicial killings. Ethnic and religious minorities, particularly Kurds and Shi'a Muslims, were subjected to severe persecution. The 2003 U.S.-led invasion, which resulted in the regime's collapse, initiated a new era aimed at democratization, albeit fraught with significant challenges. Adopting the 2005 Iraqi Constitution marked a foundational step toward establishing a federal, parliamentary republic. The Constitution enshrines fundamental freedoms such as freedom of speech, press, religion, and assembly while recognizing regional autonomy—most notably for the Kurdistan Region. Despite these progressive provisions, the implementation of democratic norms has been impeded by political interference, judicial weakness, security instability, and persistent electoral irregularities. Although Iraq has held regular multi-party elections, the processes have been undermined by low voter turnout, allegations of fraud, and widespread public distrust. The formation of coalition governments has proven complex and protracted due to sectarian fragmentation and identity-based politics. Moreover, corruption and inefficiencies in public administration have significantly eroded citizens' trust in state institutions and hindered the delivery of essential services. In conclusion, while Iraq has taken notable steps toward democratic governance, the country's progress remains fragile. Structural reforms, strengthened rule of law, and institutional accountability are essential for consolidating democracy and ensuring the protection of human rights. Continued political development and public engagement will be critical for Iraq's pursuit of a more inclusive and stable future.

Keywords: Democratization, Human Rights, Post-Saddam Iraq.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN İŞSİZLİK SİGORTASI VE GÜNCEL SORUNLAR

Özlem Demir[1]

Özet

İşsizlik, en genel manada işgücü piyasasında çalışma istek ve gücünde olanların cari ücret düzeyinde iş bulamaması durumunu ifade etmektedir. İşsizlik aynı zamanda ekonomik, sosyal ve bireysel etkileri olan çok boyutlu bir olguyu nitelendirmektedir. Bu nedenle işsizliği önlemeye yönelik politikalar ile işsizlik sonrası işsizliğin sonuçlarını en aza indirmeyi amaçlayan politikalar, ülkelerin kalkınma kriterlerinde önemli yere sahiptir. Bu kapsamda işsizlik sorununa çözüm olarak aktif istihdam politikaları ile pasif istihdam politikaları öne çıkan uygulamalardır. İşsizliğin olumsuz sonuçlarını doğrudan hedef alan ve pasif istihdam politikaları kapsamında yer alan uygulamalardan biri işsizlik sigortasıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO-International Labour Organization) kabul ettiği dokuz ana sosyal güvenlik risklerinden biri olan "işsizlik sigortası", Türkiye'de 1999 yılında yayımlanan 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile yasal zeminine kavuşmuştur. Ayrıca bu kanun kapsamında muhtelif tarihlerde yapılan değişikliklerle (ek madde ve geçici maddeler) kapsamı, genel hükümleri ve işsizlik ödeneğine ilişkin düzenlemelere gidilmiştir. Sosyal politika perspektifinden işsizlik sigortası, sadece ekonomik boyutu olan bir olgu değil aynı zamanda toplumsal refah sisteminin gereklerinden biridir. Bu bağlamda işsizlik sigortası, pasif bir istihdam politikası aracı olarak işsizliğin olumsuz sonuçlarını azaltmayı hedeflemektedir. Böylece bu uygulama kişileri, işsizlik durumunda gelir kaybına karşı korumak, toplumsal eşitsizliği ve toplumsal dışlanmayı azaltmak, sosyal güvenceyi sürdürmek açısından önemli bir sosyal politika aracıdır. Çalışmada işsizlik sigortasının kısa tarihçesi, hukuki boyutuyla uygulanma kriterleri, Türkiye'ye ilişkin istatistiki verilerin sunulması ve uygulamada görülen güncel sorunlar değerlendirilmektedir. Sonuç olarak işsizlik sigortasında yararlanma noktasında birçok hak kayıplarının yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle işsizlik sigortasının, işsiz bireylerin çok küçük bir kısmının faydalandığı bir yapıdan erişimin daha esnek hale getirdiği bir yapıya dönüşmesi, sosyal adalet ve sosyal barışın korunması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik Sigortası, Sosyal Politika, İşsizlik Ödeneği.

[1] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Hizmet, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

DÖVİZ KURU TAHMİNİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ: ABD DOLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

Burhan Gürleyen[1], Salih Barışık[2]

Özet

Bu çalışma, finansal zaman serilerinin öngörülmesinde klasik istatistiksel modellerin ötesine geçilerek, yapay zeka tabanlı melez modelleme yaklaşımlarının etkinliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle döviz kuru gibi yüksek volatiliteye ve doğrusal olmayan dinamiklere sahip finansal göstergelerin tahmininde, yapay sinir ağları (YSA), derin öğrenme teknikleri ve hibrit modellerin performansı araştırılmıştır. Bu bağlamda, önerilen modellerin öngörü gücü; doğruluk, genellenebilirlik ve hata metrikleri (RMSE, MAE, MAPE) açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmada, 2010 Ocak - 2025 Şubat dönemine ait 182 aylık veriler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak Amerikan doları kuru ele alınmış; bağımsız değişken setinde ise politika faizi, gecelik borçlanma ve borç verme faiz oranları, bankaların mevduat faiz oranları, TÜFE, ÜFE, ekonomik güven endeksi, tüketici güven endeksi, reel kesim güven endeksi, sanayi üretim endeksi, cari işlemler dengesi ve ülke risk primi (CDS) gibi temel makroekonomik göstergelere yer verilmiştir. Veri madenciliği ve özellik seçimi adımlarının ardından, çok katmanlı yapay sinir ağları, genetik algoritma ve parçacık sürü optimizasyonu gibi meta-sezgisel yöntemlerle optimize edilmiştir. Bu melez yapılar, modelin öğrenme sürecinde karşılaşılan yerel minimuma sıkışma ve aşırı öğrenme gibi sorunları aşmayı hedeflemiştir. Meta-sezgisel algoritmalar, YSA modellerinin parametrelerini optimize ederek hata oranlarını azaltmış ve tahmin doğruluğunu artırmıştır. Analizler sonucunda, önerilen melez modellerin doğruluk düzeyinin klasik YSA modellere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, meta-sezgisel optimizasyonun, modelin öngörü kabiliyetini ve genellenebilirliğini artırdığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular, finansal piyasalardaki belirsizlik ortamında, hibrit yapay zeka modellerinin karar vericilere daha güvenilir projeksiyonlar sunabileceğini ortaya koymaktadır. Gelecek çalışmalar için ekonomik ve jeopolitik olayların etkisini yansıtan metin madenciliği ve haber analizi verilerinin modele entegre edilmesi durumunda daha kuvvetli öngörü yapılacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Sinir Ağları, Döviz Kuru Öngörüsü, Derin Öğrenme, Meta-Sezgisel Algoritmalar, Hibrit Modelleme, Finansal Zaman Serileri, Ekonomik Göstergeler.

[1] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI BANKA İFLASLARININ KURUMSAL İKTİSADİ ANALİZİ

Osman Demir[1]

Özet

Bankalar fon fazlası olanlarla fon açığı olanları buluşturan, fon fazlası ile fon açığı arasındaki miktar ve vade uyumunu sağlayan, finansal sistemin bel kemiğini oluşturan ve bu özellikleri ile ekonomik gelişmede kritik rol oynayan aracı kurumlardır. Likidite riski, kredi riski, faiz oranı riski, döviz kuru riski, operasyonel risk, ahlaki tehlike riski, piyasa riski, ülke riski ve küresel risk gibi birçok riske açıktırlar. Sektörün çalışmasında güven esas olduğundan, küçük bir güven kaybı krize yol açabilmekte ve kriz çok hızlı yayılabilmektedir. Bu durum sektörde düzenleme yapmayı zorunlu kılmaktadır. Geleneksel (neoklasik) iktisat yararlı maksimizasyoncu bireyi hayatın her yanına yayarak, kurumları önemsiz görmüş, bireysel davranışa zarar vereceği için kurumları yok saymış veya kurumların tıpkı bireyler gibi davranacaklarını kabul etmiştir. Oysa bireyler tek başlarına sınırlı bilgiye ve o bilgileri işleyecek sınırlı zihni kapasiteye sahiptirler. Kurumlar ise çok sayıda uzmanlaşmış bireyin ortak çaba ve bilgilerinin işe dönüştüğü uzmanlaşmış yapılar olarak bireylerin tek başlarına yapamayacağı işleri yapabilmektedirler. Bu sebeple sektörde mülkiyet haklarını koruyan, işlem maliyetlerini azaltan, sektöre duyulan güveni artıran ve geniş halk kitlelerine mümkün olan en büyük faydayı sağlayan kurumsal düzenlemelerin zamanında yapılması hayati önem taşımaktadır. Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan ekonomik liberalleşme sürecinde faiz oranı ve döviz kurunun piyasa şartlarında belirlenmesine kademeli geçiş yapılmış, kambiyo kontrolü uygulamasına son verilmiş, uluslar arası ticaret ve sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Bütün bunlar sektörün karşı karşıya olduğu risklerle birlikte zaman zaman yıkıcı rekabete ve iflaslara yol açmıştır. Çalışmada, Türkiye'de 1980 sonrası banka iflaslarının kurumsal iktisat açısından analizi amaçlanmıştır. 5 Nisan 1994 Krizinden günümüze gelinceye kadar 26 bankaya el konulmuştur. Sektörün sağlıklı işlemesi bakımından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) faaliyetleri ve Basel Kriteri diye adlandırılan öz kaynakların riskli varlıklara oranının asgari %8 olması şartı öne çıkmıştır. Türkiye'nin %8 kuralına geç uyum sağlaması banka iflaslarında etkili olmuştur. BDDK'nın bu oranı %12'nin altına düşürmemeye çalıştığı 2001 Krizi sonrası normal şartlarda banka iflası yaşanmamıştır. Çalışmada Türkiye'deki banka iflaslarında özellikle Basel kriterlerine uyumda ve BDDK'nın kurulmasında geç kalındığı, kurumların da tıpkı bireyler gibi işlerini öğrenme ve uzmanlaşmalarının zaman aldığı, Basel kriterlerine güçlü uyum sonrası banka iflası yaşanmadığı, bu konuda ayrıca siyasal istikrarın da önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Banka Iflası, Kurumsal İktisat, Kurumsal Düzenleme.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜRK KADININ TARİHİ SÜREÇTE ROLÜ VE SİYASAL TEMSİL MESELESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İrem Şirin Kuşakoğlu[1]

Özet

Türk Kültüründe kadın sadece sosyal hayatta değil, siyasal ve ekonomik alanda da etkin rol oynamıştır. Bu rol dine, toplum yapısına, zaman, mekana, kültüre göre değişiklik göstermiştir. Kültürümüzde de aileyi oluşturan temel unsurların en önemlisi belki de kadındır. Bu önemli unsur da beraberinde tamamlayıcı değerleri getirir. Ailenin birlikteliği iyi olursa güçlü bir toplum ortaya çıkar. Güçlü bir toplum da güçlü bir devleti meydana getirir. Yani aile ne kadar iyi olursa devlet o kadar uzun yaşar. İlkçağ medeniyetlerinde kadına isim dahi verilmezken Türkler kadına öyle roller vermişlerdir ki gerek sosyal gerek siyasal alanlarda kadının ismi önemli yerlerde hep anılmıştır. Eski Türk geleneğinde erkek ve kadın insani haklar olarak eşit haklara sahiptirler. Zamanla kadınlar tarih sahnesinde hem daha aktif rol almaya başlamış hem de siyasal haklarını elde ederek temsil eder hale gelmişlerdir. Lakin siyasal temsil anlamında kadınlar her zaman kolaylıkla istediklerini elde edememişlerdir. Osmanlı'dan günümüze kadar kadının siyasal yaşamdaki konumu büyük dönüşümler geçirmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadınlara yönelik eğitim, çalışma ve siyasal haklar gibi birçok alanda önemli reformlar gerçekleştirilmiş; 1930'da belediye seçimlerinde, 1934 yılında ise genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı kadınlara tanınmıştır. Bu kazanımlar, dönemin birçok ülkesinden daha ileri bir konumda yer almasına rağmen, Türkiye'de kadının siyasal temsili bugüne dek çeşitli sınırlılıklar ve engellerle karşılaşmıştır. Kadınların siyasal hayatta temsil meselesi sadece toplumsal bir cinsiyet eşitliği meselesi değildir. Aynı zamanda bir ülkenin demokratik gelişmişlik düzeyinin de göstergesidir. Siyasal temsil, her bireyin yönetime eşit olarak katılmasını sağlar, cinsiyet temelli eşitsizlikler ise bu katılım hakkının önündeki en önemli engellerden biridir. Kadınların yasal olarak siyasal haklara sahip olması pratikte bu hakları aynı oranda kullanmalarına yansıyamamıştır. Bu çalışmada Türk kadınının tarihi süreçte rolüne ve siyasal temsil meselesini etkileyen faktörlere değinmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Türk Kültürü, Osmanlı, Cumhuriyet Dönemi, Siyasal Temsil, Siyasal Haklar, Toplumsal Cinsiyet Rolleri.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ POLİTİKALARININ HUKUKİ BOYUTU

Hanife Uçar[1], Ahmet Güven[2]

Özet

Türkiye, coğrafi konumu ve tarihsel geçmişi itibarıyla göç yollarının kesişim noktasında yer almakta ve bu nedenle küresel göç hareketlerinden doğrudan etkilenmektedir. Özellikle son yıllarda çevresindeki bölgelerde yaşanan siyasi krizler, çatışmalar ve ekonomik yıkımlar, Türkiye'yi hem geçiş hem de hedef ülke konumuna taşımıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin göç politikalarını hem uluslararası yükümlülükler hem de iç politika dinamikleri çerçevesinde ele almak; bu iki boyut arasında kurulan dengenin yapısını ve sürdürülebilirliğini analiz etmektir. Çalışma, Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı temel sorunları ortaya koyarken, insan haklarına dayalı, bütüncül ve uzun vadeli politika önerileri sunmayı hedeflemektedir. Bu çalışma, Türkiye'nin tarihsel süreçte şekillenen göç politikalarını iç ve dış dinamikler bağlamında ele alarak, ülkenin göç yönetiminde izlediği stratejileri çok boyutlu bir çerçevede incelemektedir. Bu bağlamda Türkiye, hem uluslararası hukuka bağlı kalarak insan haklarına saygılı politikalar geliştirmeye çalışmakta hem de kamu düzenini ve ulusal güvenliği gözetmektedir. Makalenin ilk bölümünde göç kavramı tanımlanmış; iç-dış göç, gönüllü-zorunlu göç ve geçici-kalıcı göç gibi temel göç türleri açıklanmıştır. Göçün ekonomik, siyasal ve çevresel nedenlerle ortaya çıkan, insanlık tarihi kadar eski ve sürekli bir olgu olduğu vurgulanmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel gelişimi Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar incelenmiş; 1923 İskân Kanunu gibi dönüm noktaları ele alınarak göç mevzuatındaki dönüşüm ve uygulamalar analiz edilmiştir. Çalışma, Türkiye'nin göç politikasında geleneksel, kriz anlarına tepki veren yaklaşımdan uzaklaşarak daha sürdürülebilir, insan hakları temelli ve toplumsal uyumu gözeten politikalara yönelmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde göç yönetiminde uygulanan sınırlandırıcı stratejiler de değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye göç politikalarının çok katmanlı yapısının, uluslararası sorumluluklar, toplumsal ihtiyaçlar ve güvenlik öncelikleri arasında hassas bir denge kurulmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Göç Çeşitleri, Göç Politikaları, İnsan Hakları, Toplumsal Uyum, AB-Türkiye İlişkisi.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

MUHASEBE MESLEĞİNDE DİJİTALLEŞME VE YENİ UZMANLIK ALANLARI

Said Alpagut Şenel[1]

Özet

Temelde bir bilgi sistemi olan ve işletme dili veya finansal kararlar dili olarak da ifade edilen muhasebe kavramı, mali nitelikteki işlemleri kaydeden, sınıflandıran, finansal raporlar şeklinde özetleyen ve bu raporları analiz ederek yorumlayan bilimsel bir disiplin, bir meslektir şeklinde tanımlanabilir. Dışa açık bir sistem olan muhasebe günümüzde baş döndürücü bir hızla yaşanan teknolojik gelişmeler, Dünyayı adeta "küçük bir köy" haline getiren küreselleşme ve son yıllarda artan rekabet ortamından etkilenmekte ve bu etkileşim sonucunda sürekli olarak yenilenmekte gelişmektedir. Hiç şüphesiz teknolojik gelişmelerden ve küreselleşmeden en fazla etkilenen mesleklerden biri olan muhasebe mesleğinin de bu gelişmelerin dışında kalması beklenemez. Muhasebe mesleğinde yaşanan belki de en önemli gelişme Tek Taraflı Kayıt Yönteminden, Merdibân-ı Pâye Yöntemine ve Çift Taraflı Kayıt Yöntemine geçiştir. Bir başka örnek, Tarihi Maliyet Yöntemi ile birlikte gerçeğe uygun değer yaklaşımı çerçevesinde Cari Değer Yönteminin de kullanılmaya başlanmasıdır. Teknolojik gelişmelerle birlikte muhasebe mesleğinde yaşanan dijital dönüşüm ile meslekte bulut muhasebesi, dijital muhasebe, e-muhasebe, e-fatura, e-arşiv fatura, e-beyanname, e-arşiv, e-tebligat, e-irsaliye, e-bilet, e-yolcu listesi ve e-defter gibi yeni bir takım kavramlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde finansal bilgi kullanıcılarının gerçek zamanlı bilgilere ihtiyaç duyması nedeniyle Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi, Gerçek Zamanlı Muhasebe kavramları telaffuz edilir olmuştur.Muhasebe mesleğinde yaşanan dönüşümün yukarıdakiler ile sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Son yıllarda muhasebe mesleğinde Blok Zinciri (Blockchain) temelli Üç Taraflı Kayıt Yöntemi (Momentum Muhasebesi), Uzay Muhasebesi, Nöro Muhasebe, Çevre Muhasebesi, Karbon Muhasebesi, Su Muhasebesi, Adli Muhasebe ve Yalın Muhasebe gibi yeni uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Öte yandan Türkiye'de muhasebe mesleğini icra eden meslek mensupları önceleri kâtip, yakın geçmişte muhasebeci olarak anılırken meslek yasasının kabulü ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir unvanları ile mesleki faaliyetlerini sürdürmektedirler. Geleceğin muhasebecileri; defter tutan, beyanname, bildirge düzenleyen, mali tabloları hazırlayan, danışmanlık ve müşavirlik yapan kişiler olarak değil robotlarla çalışan, dijital gelişimlere uyum sağlayan ve teknolojik yenilikler sayesinde veri analizini başarıyla gerçekleştiren, liderlik kimliği gelişmiş verileri doğru okuyan ve bu hususta işletmelere danışmanlık yapan kişiler olacaktır. Bu çerçevede muhasebe mesleğinde, Muhasebe Mühendisliğine veya diğer bir değişle Mali Mühendisliğe doğru bir dönüşüm yaşanacaktır. Bu bağlamda kâtiplikle başlayan daha sonraları muhasebeci olarak anılan ve günümüzde mali müşavir unvanı ile muhasebe mesleğini icra eden muhasebe meslek mensuplarının unvanları finansal veri bilimcisi olarak ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Mühendisliği, Nöro Muhasebe, Adli Muhasebe.

[1] Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Sivas, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ANTİK ÇAĞ'DA BİR AMASYALI'NIN KENTSEL NOTLARI: STRABON'UN GEOGRAPHIKA'SINDA KENTLER, KENTSEL AĞLAR VE SORUNLAR

Ali Arda Yüceyılmaz[1]

Özet

Tarihsel kayıtlar pek çok durumda onlardan öğrenebileceğimiz sayısız vaka, gözlem ve deneyim sunar. Bu kayıtlar, derin geçmişin toplumsal, yönetsel görünümleri hakkında farkındalığımızı geliştirmenin ötesinde, günümüzde üzerinde çalıştığımız olgular, problematik alanlar için de dikkat çekici perspektifler vadedebilir. Bu çalışma, böylesi bir varsayımdan hareketle, Antik Çağ'ın en önemli coğrafyacılarından birinin, Strabon'un, eserine "Geographika"ya odaklanıyor. Araştırmacı bu klasik yapıtın Antik Çağ Anadolu coğrafyasına ayrılan XII. XIII. ve XIV. ciltlerini merkeze alarak, kent fenomenine, kentsel ağlara ve sorunlara ilişkin öne çıkan aktarımları inceliyor ve Antik Çağ Anadolu'sunun kentsel evrenini ve ona içkin tartışmaları disiplinler arası bir düzleme taşımayı amaçlıyor.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Tarih, Kentsel Politikalar, Antik Çağ.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Aydın, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

YAPAY ZEKA VE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE DÖNÜŞÜM: TÜRKİYE'NİN ULUSAL YAPAY ZEKA STRATEJİ BELGESİ IŞIĞINDA DEĞERLENDİRME

Burcu Demirdöven[1], Halim Emre Zeren[2], Hilal Yüceyılmaz[3]

Özet

Yapay zeka (YZ), son yıllarda dünya çapında kamu hizmetlerinin sunumunda önemli bir dönüşüm potansiyeli sunmaktadır. Türk kamu yönetimi de bu dönüşümden etkilenen alanlardan biridir. Türk Kamu Yönetimi'nde bu etkilerin gelecekte daha açık bir şekilde analiz edilebilmesi için düzenli olarak benzer çalışmaların yapılması önemlidir. Mevcut durumun fotoğrafını çekmek amacıyla yapılmış olan bu çalışma, Türkiye'nin stratejik belgeleri temel alınarak yapay zekanın Türk Kamu Yönetimi'ndeki beklenen ve mevcut etkileri yapay zeka yönetişimi (governance), yapay zeka benimsemesi (ai adoption) ve kamu güveni (public trust) bağlamlarında ortaya koyulmaktadır. Yapay zeka yönetişimine bakıldığında yapay zeka teknolojilerinin temel olarak etik, yasal, sosyal ve politik boyutlarına odaklanmasının yanı sıra söz konusu teknolojinin geliştirilmesi, benimsenmesi ve kullanılması sürecinde kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörün, sivil toplum kuruluşların, akademinin ve vatandaşların paydaş olarak rolleri yadsınamaz. Yapay zeka benimsemesi, genel anlamda kamu kurumlarının ve yöneticilerin yapay zeka teknolojilerini benimsemesi ve kullanılmasını aynı zamanda da kamu hizmetlerinde yenilikçi ve veri odaklı çözümlerin kullanılmasını ifade etmektedir. Kamu güveni temel olarak vatandaşların kamu hizmetlerine ve kurumlarına olan güveninin göstergesidir. Dolayısıyla kamu güveni benimseme ve yönetişim bağlamlarında değerlendirildiğinde bunları hem negatif hem de pozitif yöne evriltme gücüne sahip bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapay zeka teknolojilerinin doğru ve adil bir şekilde kullanılması, verilerin kullanılması ve işlenmesine yönelik yasal düzenlemelerin teoride ve pratikte tatmin edici olması kamu güvenini artıracak ve kamu yönetimi yapay zeka ekosisteminin büyüyüp gelişmesine katkıda bulunacaktır. Ancak, yapay zeka sistemlerinin yanlış veya haksız kullanımı, kamu güvenini zedeleyecek ve sürecin baltalanmasına sebep olacaktır. Yapay zekanın Türk Kamu Yönetimi'ndeki rolü incelendiğinde öne çıkan başlıkların kamu yönetiminde verimliliğin artırılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, karar alma süreçlerinin iyileştirilmesi ve vatandaş memnuniyetinin artırılması gibi konular etrafında kümelendiği görülmektedir. Kamu sorunlarının karmaşıklık düzeyinin artışı ve bunların çözümü için geliştirilen kamu politika ve programlarının etkili bir şekilde uygulanması, yapay zeka yönetişimi ile ilişkilendirilmektedir. Yapay zeka, büyük veri analizi ve öngörüsel analitik gibi araçlarla, karmaşık sorunları çözmek için hızlı ve etkili çözümler sunabilme yetisine sahiptir. Bunun, kamu kurumlarının, sivil toplum örgütlerinin, özel sektörün ve diğer paydaşların işbirliği içinde veri odaklı ve akıllı politika oluşturmasına ve uygulamasına yardımcı olması beklenmektedir. Dolayısıyla, yapay zeka yönetişimi, farklı sektörler arasında işbirliğini artırarak karmaşık kamu sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kamu güvenini yapay zeka araçlarının kamu yönetimi düzeyinde kullanılmasının benimsenmesinde engelleyici veya tetikleyici olma bağlamında ciddi rolü olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple de metinde söz konusu kavramlar üçlü sacayağı metaforu üzerinden değerlendirilmiştir. Dünyada ivmelenen yapay zeka çalışmaları neticesinde ülkeler için bu konuyla ilgili ulusal yapay zeka strateji dokümanları yayınlama ihtiyacı hasıl olmuştur. Çünkü yapay zeka teknolojilerinin hızlı gelişimi ve yayılımı; söz konusu teknolojinin etkilerinin yönetilmesi, fırsat ve

[1] Arş. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Aydın, Türkiye.
[2] Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Aydın, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[3] Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Aydın, Türkiye.

risklerinin belirlenmesi meselelerini beraberinde getirmektedir. Ulusal strateji belgeleri de bu yeni teknolojinin etkilerinin etkin bir biçimde yönetilebilmesi için belirgin sınırlar çizme niteliği bakımından elzem görünmektedir. Ayrıca yapay zeka teknolojileri tek bir alana yönelik değişiklikler içermekten fazlasıdır ve dönüşüm hayatın tüm alanlarında kendini göstermektedir. Dönüşümde etik ve hukuki standartların belirlenmesi, sağlıkta karar alma stratejilerinin desteklenmesi, iş yapış biçimlerinin değişmesine bağlı olarak istihdam konusundaki değişiklikler, uluslararası arenada ekonomik düzeyde rekabet edebilme yetisi, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kalitenin artırılması gibi pek çok alanda süreç halihazırda başlamış durumdadır. Yapay zeka strateji belgeleri bunlarla ilgili net çıkarımların ve gelecek planlarının yapılabildiği yegane dokümanlardır. Türkiye, kamu yönetimi stratejilerini belirlemek amacıyla çeşitli stratejik belgeleri kullanmaktadır. Bu belgeler arasında kalkınma planları, stratejik eylem planları, dijital dönüşüm strateji belgeleri ve milli teknoloji hamlesi strateji belgeleri yer almaktadır. Dünyada Kanada ile başlayan ulusal yapay zeka stratejisi oluşturma geleneği kabul görmüş ve gelenek diğer ülkelerce de hızlı bir biçimde kabul edilerek konuyla ilgili aksiyonlar alınmıştır. Türkiye de yapay zeka evrenindeki konumunu netleştirmek ve kendi eylem planlarını somutlaştırmak adına Ulusal Yapay Zeka Strateji belgesini (UYZS) 2021 yılında 2021-2025 yıllarını kapsayacak biçimde yayınlamıştır. Türkiye'nin Ulusal Yapay Zeka Stratejisi T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi iş birliği ile hazırlanmıştır. Yine Ulusal Yapay Zeka Stratejisi hazırlanırken bunun On Birinci Kalkınma Planı ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları ile harmoni içerisinde olacak biçimde hazırlandığı bilgisi verilmiştir. UYZS'de öncelikli 24 amaç ve 119 tedbir yer almaktadır. İlgili amaç ve tedbirlerin Türkiye'nin "Dijital Türkiye" vizyonu ve "Millî Teknoloji Hamlesi" ile uyumlu olduğu belirtilmiştir. Çalışmada UYZS'de yayınlanmış olan amaç ve tedbirler yapay zeka yönetişimi, yapay zeka benimsemesi ve kamu güvenini başlıkları çerçevesinde nitel araştırmalarda kullanılan ve verilerin anlamını derinlemesine anlamak için önemli bir araç olan tematik kodlama kullanılarak kategorize edilmiştir. Hali hazırda amaç ve tedbirlerle sınıflandırılmış olan UYZS araştırma konusu olan kavramlar etrafında ikincil bir kategorizasyona tabi tutulmuştur. Tematik kodlama araştırmanın daha derinlemesine anlaşılmasını ve yorumlanmasını, bulguların sistematik bir şekilde analiz edilmesini ve sunulmasını sağladığı için seçilmiştir. Çalışma sayesinde Türk Kamu Yönetimi'nde henüz sıkça tartışılmayan yapay zeka benimsemesi ve kamu güveninin, yapay zeka yönetişimini etkilediğini ortaya koymak mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka Yönetişimi, Kamu Güveni, Ulusal Yapay Zeka Strateji Belgesi, Türkiye, Kamu Yönetiminde Dönüşüm.

FİNANSAL OKURYAZARLIK EKSENİNDE BİR ÇALIŞMA: BANKALARIN ÇOCUK BANKACILIĞI UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

Selim Kalyon[1], Prof. Dr. Rüştü Yayar[2]

Özet

Finansal okuryazarlık, bireyin daha etkin finansal kararlar alması için sahip olması gereken finansal bilgi ve yeteneklerdir. Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü'nün (OECD) tanımına göre finansal okuryazarlık, finansal ürünler ve kavramlar hakkında finansal tüketicilerin bilgilendirilmesini veya finansal risk ve çeşitli alternatifler arasında tercih yapabilecek farkındalığa sahip olmasını temin ederek finansal refahını artırma sürecidir. Finansal okuryazarlık, bireylerin tasarruf etmelerine aracılık ederek bireysel tasarrufların ekonomiye aktarılmasını ve böylece sermaye birikiminin artmasına katkı sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle toplumdaki bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi artıkça sermaye birikimi artmakta, bunun sonucunda üretim ve yeni istihdam olanaklarının yaratılmasına ön ayak olmaktadır. Finansal piyasalar içerisinde fonların etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi ve dağıtılmasında önemli bir oyuncu olan bankaların, finansal okuryazarlık ekseninde yapmış oldukları faaliyetler ve çeşitli bankacılık uygulamaları toplumdaki tasarruf bilincinin artırılması ve bu fonların doğru yerlere aktarılması açısından önemlidir. İşte bu noktada gerek kamu sermayeli gerekse özel sermayeli bankaların yapmış oldukları çocuk bankacılığı uygulamaları hem tasarruf bilincinin küçük yaşlarda kazanılmasına destek olmakta hem de sermaye birikimine katkı sağlamaktadır. 0-18 yaş arası çocuklar için tasarruf bilincini geliştirmek, erken yaşta birikimi teşvik etmek için sunulan, çocuk ile ilişkilendirilen mevduat, yatırım fonu, sigorta ve kart ürünlerinin tamamına çocuk bankacılığı denilmektedir.Bu araştırmada, finansal okuryazarlık kapsamında bankaların çocuk bankacılığı uygulamaları bankaların internet siteleri üzerinden incelenmiş ve nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tercih edilmiştir. Yapılan çalışmada, incelenen bankalar sermayelerine göre sınıflandırılmış; 5 kamu sermayeli banka ile 9 özel sermayeli banka olmak üzere toplam 14 banka incelenmiştir. Bankaların internet siteleri incelenirken Remund'un finansal okuryazarlık kavramı bileşenleri tercih edilmiştir. Bankaların sayfaları incelendiğinde finansal okuryazarlığın, çocuk bankacılığında daha çok finansal kavram bilgisi, kişisel finans yönetimi becerisi ve gelecek finansal ihtiyaçlar için etkin planlama yapabilme becerisi ekseninde toplandığını ve buna yönelik çeşitli uygulamalar, etkinlikler ve ürünler şeklinde ele alındığı görülmüştür. Çocuk bankacılığı uygulamalarının çoğunlukla vadeli mevduat, yatırım fonu, sigorta, bireysel emeklilik, eğitim kredisi ve vadesiz hesap kartı gibi bankacılık ürünlerinden oluştuğu görülmüştür. Ayrıca, çocuklara ve ebeveynlere yönelik eğitici içeriklerin yer aldığı videolar ile çocukların ilgisini çekebilmek amacıyla oyunlar ve çeşitli etkinliklerin yer aldığı uygulamalara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Eğitici içeriklerin daha çok kamu sermayeli bankalarda olduğu görülmekle birlikte sadece bir özel sermayeli bankada finansal okuryazarlık akademisi kurularak hem çocuklarda hem de yetişkinlerde tasarruf bilinci ve farkındalık kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ayrıca sadece bu bankada hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlarla iş birlikleri yapılarak finansal okuryazarlığın artırılmasına katkıda bulunmaya çalışılarak yaklaşık 19 milyon bireye finansal okuryazarlık eğitimi verilmiştir. Boğaziçi Üniversitesi ile yapılan işbirliği ile 2013 yılından buyana Türkiye'nin ilk Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi hesaplanarak elde edinilen sonuçlar raporlar aracılığıyla bireylerin kullanımına sunulmuştur.Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir konu olan finansal okuryazarlık, bireyin doğru finansal kararlar almasına yardımcı olduğu gibi tasarruf alışkanlığının kazanılmasına ve bu yolla da sermaye birikimine katkı sağlamaktadır. Finansal okuryazarlık bilincinin eğitim sistemi ile küçük yaşlarda kazandırılması, kamu spotlarıyla farkındalığın yaratılması ve daha fazla banka sayısı ile alternatif ürünlerin sunulması ülkemizin finansal okuryazarlık seviyesine daha da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Çocuk Bankacılığı, Tasarruf.

[1] Kıdemli Uzman, Türkiye Halk Bankası A. Ş., Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

FELDSTEİN–HORİOKA HİPOTEZİNİN KANTİL REGRESYON TEMELLİ ANALİZİ: PIIGS ÜLKELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BULGULAR

Oğuzhan Demir[1], Cihan Usta[2], Türker Şimşek[3]

Özet

Küresel finansal entegrasyonun hız kazandığı günümüzde, ülkelerin tasarruf ve yatırım kararları arasındaki etkileşimin analiz edilmesi, sermaye hareketliliğinin düzeyi hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çerçevede Feldstein-Horioka (1980) hipotezi, sermaye hareketliliğini doğrudan ölçmek yerine, yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımlar üzerindeki etkisine odaklanarak dolaylı bir değerlendirme sunmaktadır. Söz konusu hipotez, temel olarak şu soruya yanıt aramaktadır: Bir ülkede yurtiçi tasarruflar arttığında, bu artış doğrudan yurtiçi yatırımlara mı yönelmektedir, yoksa bu kaynaklar başka ülkelere mi akmaktadır? Eğer tasarruf oranındaki artış, yatırımlarda benzer bir artışla birlikte gerçekleşiyorsa, bu durum sermaye hareketliliğinin düşük olduğunu ve sermayenin büyük ölçüde ülke içinde kaldığını göstermektedir. Buna karşılık, tasarruflardaki artış yatırımları aynı ölçüde etkilemiyorsa, sermaye hareketliliğinin yüksek olduğu ve fonların yurt dışına yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çalışma, Feldstein-Horioka hipotezini PIIGS ülkeleri (Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya) özelinde, 1970–2023 dönemine ait yıllık verilerle ampirik olarak test etmektedir. Analiz süreci kapsamında, öncelikle panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı incelenmiş ve ülkeler arasında anlamlı düzeyde karşılıklı bağımlılık ilişkisi tespit edilmiştir. Ardından, değişkenlerin homojen ya da heterojen bir yapıya sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi uygulanmış ve değişkenlerin yapısal olarak heterojen karakter taşıdığı ortaya konmuştur. Bu iki bulgu doğrultusunda, serilerin durağanlık özelliklerini tespit edebilmek amacıyla CADF ve CIPS panel birim kök testleri tercih edilmiştir. Uygulanan testler sonucunda, serilerin düzeyde durağan olmadıkları; ancak birinci farklarında durağan hâle geldikleri belirlenmiştir. Elde edilen tüm bulgular ışığında, tasarruf ve yatırım oranları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi analiz edebilmek amacıyla hem yatay kesit bağımlılığını hem de heterojenliği dikkate alan Westerlund (2007) panel eşbütünleşme testi uygulanmış ve bu değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığı saptanmıştır. Bu ilişkinin yönünü ve büyüklüğünü belirlemek amacıyla, uzun dönem katsayıları Augmented Mean Group (AMG), Common Correlated Effects (CCE) ve Method of Moments Quantile Regression (MMQR) yöntemleriyle tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, tüm modellerde tasarruf oranının yatırım oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymakla birlikte, tahmin edilen β katsayılarının 0,30 ile 0,45 aralığında kaldığını göstermektedir. Bu katsayılar, teorik olarak beklenen birim değerden anlamlı düzeyde sapmakta ve Feldstein-Horioka hipotezinin PIIGS ülkeleri için geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, söz konusu ülkelerde yüksek düzeyde sermaye hareketliliği bulunduğuna işaret etmektedir. Yatırımların önemli bir kısmının dış tasarruflarla finanse edilmesi, bu ülkeleri dış şoklara karşı daha kırılgan hâle getirmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, gelecekteki çalışmalarda makroekonomik istikrar, finansal serbestlik ve kurumsal kalite gibi unsurların tasarruf–yatırım ilişkisi üzerindeki etkilerinin ampirik yöntemlerle analiz edilmesi önerilirken; politika yapıcılara ise yurtiçi tasarruf oranlarının artırılmasına yönelik etkili politikaların geliştirilmesi, dış finansman bağımlılığını azaltacak stratejilerin benimsenmesi ve uzun vadeli sermaye birikimini destekleyecek yapısal reformların hayata geçirilmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Feldstein-Horioka Hipotezi, PIIGS Ülkeleri, MMQR, Tasarruf-Yatırım.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. (Bağımsız Araştırmacı), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.
[3] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

TOKAT'TA BULVAR, CADDE VE SOKAK İSİMLENDİRMELERİNİN KATEGORİK DAĞILIMI

Ümit Şimşek[47], Gülnur Ataklı Demiralp[48]

Özet

Bu çalışma, Tokat'ta belediye başkanları üzerine gerçekleştirilen bir çalışma sırasında vali ve belediye başkanları isimlerinin cadde ve sokak isimlendirmelerinde nasıl ve ne kadar yer bulduğuna dair bir merakın sonucunda ortaya çıkmıştır. Tokat Belediyesi Numarataj Servisi'nden Nisan 2025 tarihinde edinilen veriler üzerinden Tokat'ta bulunan 4 bulvar, 119 cadde ve 1011 sokağın isimlendirmelerini tasnifleme, dağılımını belirleme amacı güden çalışma belli bir eğilim ya da örüntünün olup olmadığını araştırmaktadır. Numara, kişi ve isim olarak üç kategori üzerinden ele alınan isimlendirmelerde en fazla numaralandırmanın olduğu görülmektedir. Tokatla ilişkilide kişi ve isimler bütünün küçük bir kısmı olmasına rağmen çoğunluğu Tokatla ilişkisi yoğun olan kişi ve isimlerdir. Ulusal ve yerel ayrımında ise kişilerin yine bütünün küçük bir kısmı olmasına rağmen ulusal figürlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Bulvar, Cadde, Sokak, İsimlendirme.

[47] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[48] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

İÇİMDEN Mİ GELDİ? HEDİYELEŞME KÜLTÜRÜNÜN EVRİMİ VE ÖZEL GÜNLERDE HEDİYE SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hayriye Çakmaktepe[1], Elif Boyraz[2]

Özet

Hediyeleşme; duyguları ifade etmenin, ilişkileri güçlendirmenin ve karşı tarafa verilen değerin gösterilmesi için kullanılan sembolik bir yoldur. Hediyeleşme ve hediye satın alma davranışına ilişkin literatür incelendiğinde bu davranışın dayandığı en temel kuramlardan birinin karşılıklılık ilkesi olduğu görülmektedir. Toplumsal dayanışmanın kaynağının bireyler arasındaki hediyeleşme ilişkisi olduğunu savunan yaklaşıma göre, toplumsal ilişkilerin sürekliliği hediyenin karşılıklılık ilkesi ile sağlanmaktadır. Bir başkasından hediye alma durumunda karşılığını verme konusunda gereklilik hissetme, bireyler arasındaki etkileşimin devamlılığını sağlarken aralarındaki bağı güçlendirmektedir. Bu ilişki ağı, nesnelerin karşılıklı aktarımının yanı sıra duyguların ve kültürün aktarımını da sağlamaktadır (Demez, 2011). Toplumumuzda hediyeleşmenin geleneksel olarak karşılığı birbirini yakından tanıyan insanların gerekli olduğu durumlarda yardımlaşmasını ifade ederken; üretim ve tüketim dengesindeki değişim, küreselleşme, kültürel etkileşim vb. sebeplerle tüketim kültüründe yaşanan dönüşümle birlikte hediyeleşmenin anlamı da değişmiştir. Günümüz dünyasında bireyler, sanayileşme, seri üretim, teknolojik gelişmeler ile birlikte her yaştan insanı etkisi altına almış tüketim çılgınlığı içerisindedir. Arz edilen mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin artması, tüketicilere yönelik yoğun tutundurma faaliyetlerinin de etkisiyle yaşamak için tüketmek fikri yerini tüketmek için yaşamak mantığına bırakmaktadır (Çelebi ve Bayrakdaroğlu, 2018: 112). Dönüşen tüketim toplumu kendi mabetlerini, ritüellerini, özel günlerini, bayramlarını ve küresel ölçekte kendi postmodern tüketicilerini yaratmaktadır. Bu dönüşüm fırtınası tüketicilerin yalnızca kendileri için yaptıkları alışverişlerde değil başkaları için yaptıkları alışverişlerde de önemli değişimlere sebep olmaktadır. Postmodern pazarlama çağının postmodern tüketicileri daha çok tüketerek, pazarlamacılar için yeni fırsat alanları oluşturmaktadır. Bu fırsat alanlarından biri de özel gün alışverişleridir. Zıtlıkların birlikteliği ile karakterize edilen postmodern tüketiciler bu özel günleri popüler kültürün dayatması olarak nitelendirmekle birlikte farklı motivasyonlarla hem başkalarına hem de kendine hediye alma fırsatı olarak değerlendirmektedir. Bu araştırmanın temel amacı tüketicilerin özel günlerde hediye satın alma davranışları ve alışveriş eğilimlerini motivasyonları temelinde açıklamaktır. Bunun yanı sıra hediye satın alma ve alışveriş yapma eğiliminin belirgin olarak gözlendiği özel günlerin hangileri olduğunu tespit etmek ve özel günlerde hediye satın alma eğiliminin demografik gruplar arasındaki farklılıklarını incelemek de amaçlanmaktadır. Bu amaçla kolayda örnekleme ile belirlenen 254 kişiye çevrimiçi anket uygulanmış, veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda tüketicilerin genel olarak hediyeleşmeye anlam yükledikleri, hediye alma ve vermeden hoşlandıkları ve özel günlerde de hediye alışverişi yaptıkları tespit edilmiştir. En çok hediye satın alınan özel günler doğum günleri, Anneler Günü ve Sevgililer Günüdür. Araştırmanın önemli bulgularından biri milli ve dini bayramlarda hediye satın alma eğiliminin çok zayıf olmasıdır. Analizler neticesinde özel günlerde hediye satın alma eğiliminin demografik özelliklerle farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda uygulayıcılara ve gelecek araştırmalara öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hediye Satın Alma, Özel Gün Alışverişleri, Tüketim Kültürü.

[1] Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜKETMEK İÇİN VAR OLMAK YA DA VAR OLACAK KADAR TÜKETMEK: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLİNÇLİ TÜKETİM EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bilge Nur Bodur[1], Eslem Şura Erdoğan[2], Elif Boyraz[3]

Özet

Bireyler gündelik hayatları içerisinde her an bir tüketim faaliyetinin öznesi olmaktadır. Doğumundan itibaren tüketici kimliği kazanan insan, yaşamak için tüketmenin ötesine geçmiş, adeta tüketmek için yaşayan bir varlığa dönüşmüştür. Bireyci ideolojinin yaygın hale geldiği günümüz toplumlarında, geçmişte düşünüyor olmasını var olmasının ispatı sayan insan yerini, yeni mottosu "Tüketiyorum, öyleyse varım!" olan insana bırakmıştır. Pazarlama bilimi toplumda yaygın olan kanaatin aksine bireyleri sürekli daha fazla tüketmeye teşvik eden, daha fazla mal ve hizmet satın alma konusunda baskıcı satış tekniklerine başvuran, toplumsal sorumluluğunu göz ardı eden bir yaklaşımı benimsememektedir. Bugünün pazarlama dünyası ve üretici-tüketici mübadele süreçlerinin doğası, pazarlama faaliyetlerinin toplumsal sorumlulukları da dikkate alan bir seyir izlemesini gerekli kılmaktadır. Pazarlamacılar ve işletmeler mübadele süreçlerinde sürecin toplumsal çıktılarını da dikkate alan bir pazarlama yaklaşımı benimsemelidir. Toplumu oluşturan bireylerin tüketici kimlikleri ile sorumsuzca, düşünmeden mal ve hizmet satın alması ve tüketmesi, bu ürünleri faydası tükendiğinde toplumsal çıktılarını hesap etmeden sorumsuzca elden çıkarması pek çok etik, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuç doğurmaktadır. Bu tüketim çılgınlığı çağının ekonomik etkileri kısa dönemde kendini hissettirebilecek etkilerdir. Ancak sorumsuzca tüketim eğiliminin toplumsal düzene, bir arada yaşama pratiklerine, çevreye ve gezegenimize verdiği zararlar uzun vadede anlaşılır olacaktır. Bu uzun vadeli sonuçlar yaşanmaya başladığında belki de her şey için çok geç kalmış olunacaktır. Sürdürülebilir bir tüketim anlayışının hakim olması ve uzun vadede ortaya çıkacak olumsuzluklardan korunulması her ne kadar yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılsa da başarıya ulaşmak için bireysel bir farkındalık ve bilinç düzeyine ulaşılması gerekmektedir. 1841 yılında kaleme aldığı Extraordinary Popular Delusions and Madness of Crowds (Olağanüstü Kitlesel Yanılgılar ve Kalabalıkların Çılgınlığı) eserinde Charles Mackay'in ifade ettiği gibi (Akt. Batı, 2020) "İnsanlar, hep söylenildiği gibi sürü halinde düşünür, sürü halinde çıldırırlar, ancak akıllanmaları tek tek ve yavaş yavaş olur!" Bu nedenle yasal düzenlemelerle getirilen bir zorunluluk olmanın ötesinde bireylerin gerçek anlamda bilinçli tüketicilere dönüşmesi tüketim toplumunun uzun vadeli zararlarından korunmanın belki de tek yoludur. Bu çalışmanın amacı Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi öğrencilerinin bilinçli tüketim eğilimlerini (sosyal sorumlu tüketim, çevre bilinçli tüketim, etik tüketim, sade tüketim, rasyonel tüketim) ve bu eğilimlerin demografik özellikleri itibariyle nasıl değişim gösterdiğini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda üniversitede öğrenim gören öğrencilerden kota örneklemesi ile belirlenen 2000 öğrenciye yüz yüze anket uygulanmış, analizler geçerli sayılan 1941 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin bilinçli tüketim açısından en yüksek ortalamaya sahip olduğu boyutlar rasyonel tüketim, sosyal sorumlu tüketim eğilimleri ile enerji tüketim duyarlılığıdır. Yapı geçerliliğinin testi amacıyla yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçlarına göre sekiz faktör elde edilmiştir. Bu faktörler sosyal sorumlu tüketim, etik dışı tüketim, çevreye duyarlı tüketim, rasyonel tüketim, ekolojik ambalaj duyarlılığı, ekonomik tüketim, enerji tüketim duyarlılığı ve gönüllü sadelik olarak isimlendirilmiştir. Fark analizi sonuçları

[1] Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[2] Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[3] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

önlisans öğrencilerinin lisans öğrencilerinden, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden, aile geliri düşük olan öğrencilerin yüksek olanlardan, alışverişlerini ebeveynleri yapanların alışverişini kendi yapanlardan daha bilinçli tüketiciler olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra sosyal ve beşeri bilimler, fen bilimleri alanlarında eğitim gören öğrencilerin sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri alanlarında eğitim görenlerden daha bilinçli tüketiciler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilinçli Tüketim, Gönüllü Sadelik, Çevreye Duyarlılık, Sosyal Sorumlu Tüketim.

THE PARADOX OF OVERQUALIFICATION: WHY HIGHLY SKILLED INDIVIDUALS STRUGGLE TO FIND A JOB

Ahm Rafsan Uddın Khondokar[1], Çetin Bektaş[2]

Abstract

In both developed and developing labor markets, the overqualification condition has become a paradox, in which people have more education, experience, or skills than are necessary for their position. Even though skill development and educational growth are commonly regarded as factors that influence employability, many highly qualified people face structural difficulties in finding positions that align with their qualifications. This is especially evident in nations like Bangladesh, where university academic output has not kept up with the labor market. This study investigates the underlying causes and policy implications of overqualification through a qualitative lens. Five university graduates who are currently unemployed or underemployed participated in in-depth interviews. Secondary data was gathered from domestic and foreign sources, including the World Bank, CPD, the ILO, and the Bangladesh Bureau of Statistics. Simple comparative tables and figures were used to interpret national employment trends, while thematic analysis was used to examine qualitative data. Five themes emerged from the interviews: undervaluation of transferable skills, employer bias against overqualified applicants, mismatch between university curricula and job market demands, emotional distress from underemployment, and lack of structured career guidance. For instance, all five respondents reported being expressly rejected by their employers because they were overqualified. Regarding their investment in education, most participants also mentioned feeling stressed, regretful, or lacking confidence. Overqualification has serious economic repercussions. Underutilization of talent lowers national competitiveness and organizational productivity. In terms of society, the psychological effects of being too qualified for fulfilling employment can cause long-term annoyance, social disengagement, and even brain drain as talented young people leave the country in pursuit of better opportunities. These effects are structural and systemic rather than isolated. This study contains a list of practical suggestions. These include developing a national labor market information system, incorporating internships and practical skill development, updating university curricula to match industry standards, and providing employer incentives to keep overqualified employees. Universities, corporations, and legislators must work together more closely to close the education-employment gap and guarantee that credentials result in fulfilling work.

Keywords: Individuals, Overqualification, Skilled.

[1] Master's Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Business Administration, Tokat, Türkiye. (Corresponding Author)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Business Administration, Tokat, Türkiye.

SAĞLIK YÖNETİMİNDE ÇIKAR ÇATIŞMASI KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Enis Sabır[1], Erdal Taha Aydoğdu[2]

Özet

Günümüzde sağlık sistemleri, tıbbi uygulamalar, araştırma faaliyetleri, eğitim süreçleri, sağlık politikalarının şekillendirilmesi gibi unsurlar içermektedir. Bu alanlarda görev alan sağlık profesyonelleri, yöneticiler, akademisyenler ve özel sektör temsilcileri zaman zaman birbirine zıt kararlar arasında kalabilmektedir. Bu durum sağlık hizmetlerinin tarafsızlığı, sürekliliği, etkililiği, verimliliği ve kamu güveni açısından önemli etik sorunları gündeme getirmektedir. Bu etik sorunların başında ise çıkar çatışması gelmektedir. Çıkar çatışması, bir profesyonelin mesleki yargısının; kişisel kazanç, statü, ilişkiler veya diğer dışsal etkenler nedeniyle etkilenme riski taşımasıdır. Bu tür durumlar etik ihlallere yol açmasa bile oluşan şüphe bile sistemin güvenilirliğini zedeleyebilir. Sağlık sektörü, çıkar çatışmasının en hassas şekilde hissedildiği alanlardan biridir. Sağlık çalışanlarının aldığı her karar, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilediğinden, karar alma süreçlerinde herhangi bir çıkarın gölgesinde kalmak ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu tür durumlar yalnızca bireysel hasta bakımını değil, aynı zamanda kurumsal etik kültürünü ve halkın sağlık sistemine olan güvenini de zayıflatabilir. Çünkü sağlık hizmetlerinde esas olan; zarar vermeme, yarar sağlama, özerkliğe saygı ve adalet ilkesidir. Mevcut literatürde çıkar çatışmasına ilişkin birçok çalışma yer alsa da, özellikle sağlık kurumlarındaki kurumsal uygulamalar ve yönetsel karar süreçlerinde bu durumun nasıl şekillendiğine dair ayrıntılı değerlendirmelere sınırlı olarak rastlanmaktadır. Bu çalışmamız "sağlık kurumlarında çıkar çatışması" konusunu literatür temelli olarak ele alarak bu yapının tarihsel, kurumsal ve uygulamaya yönelik boyutlarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı '' sağlık yönetiminde çıkar çatışmaları'' konusunda Web of Science (Wos)'ta taranan akademik çalışmaların istatistiki olarak analizinin yapılmasıdır. Tarama sonucu 1995-2025 yılları arasında yayınlanan 2706 adet bilimsel çalışma VOSviewer programı kullanılarak bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Çalışmayla, sağlık yönetiminde çıkar çatışması konusunda yıllık bilimsel üretim miktarı, en çok yayın yapan yazar ve ülkeler, yayın dilleri, atıflar, yayın türleri, anahtar kelimeler, yazarlar-ülkeler-kurumlar arası işbirlikleri, yazarlar- ülkeler-kurumlara göre dağılımı ağ analizi ve görsel haritalama tekniği de kullanılarak araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çıkar Çatışması, Sağlık, Yönetimi, Bibiliyometrik Analiz.

[1] Sağlık Teknikeri, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Türkiye.
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

SAĞLIK HİZMETLERİ SUNUMUNDA YAPAY ZEKÂ VE ETİK KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Ömer Duran[1], Erdal Taha Aydoğdu[2]

Özet

İnsanlık tarihi boyunca sağlık (tıp) ile ilgili bilgiler yazının icadından önce mağara duvarlarındaki çizimlerde görülebilirken, yazının bulunmasıyla birlikte bu bilgiler yazılı olarak kaydedilmiş ve zamanla gelişim göstermiştir. Bu süreç günümüz teknolojisi yapay zekâ ile desteklemeye kadar ulaşan uzun bir süreç geçirmiştir. İnsanların vücut bütünlüklerini anatomik, fizyolojik ve psikolojik olarak iyi durumda tutmaya çalışan bu alan gelişimini bu dönemde yapay zekâ ile birleştirmiştir. Yapay zekânın sağlık alanında kullanımı; hastalıkların tanılanması, hastaların değerlendirilmesi, tedavi yöntemlerinin ve sağlık personelinin bakım uygulamalarını belirlenmesinde kullanılır. Yapay zekâ uygulamalarının sağlık hizmetlerinde kalitenin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması konusundaki gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin sunumunda ve yönetiminde meydana gelen hatalar ile olumsuzlukların giderilmesinde de yapay zekânın kullanılması önemlidir. Özellikle son dönemde artış gösteren yaşlı nüfusun desteklenmesinde ve kronik hastalıkların bakım ve tedavisinde yük alıcı bir unsur haline gelmiştir. Bu uygulamalar gerçekleşirken de ortaya bazı etik ikilemler çıkmaktadır. Bu çalışmamızda sağlığın tanımlanması, gelişim süreci ve yapay zekânın tanımlanması, uygulanması bu aşamada ortaya çıkan etik ikilemler araştırılarak bilgi verilecektir. Çalışmanın amacı '' sağlık hizmetleri sunumunda yapay zekâ ve etik'' konusunda Web of Science (Wos)'ta taranan akademik çalışmaların istatistiki olarak bibliyometrik analizinin yapılmasıdır. Tarama sonucu 2008-2025 yılları arasında yayınlanan 947 adet bilimsel çalışma VOSviewer programı kullanılarak Bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Çalışmayla sağlık hizmetleri sunumunda yapay zekâ ve etik konusunda yıllık bilimsel üretim miktarı, araştırma alanlarına göre, atıflar ve zaman, bağlantılar, belge türleri, bölümle bağlantı, dillere göre dağılım, ülkelere göre dağılım, üniversite bağlantıları, yayın başlıkları, yayıncılara göre dağılım, yazarlar gibi en sık yapılan incelemeler ağ analizi ve görsel haritalama tekniği de kullanılarak araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmeti, Yapay Zekâ, Etik, Bibliyometrik Analiz.

[1] Acil Tıp Teknisyeni, Tokat Acil Sağlik Hizmetleri, Tokat, Türkiye.
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KARA PARA AKLAMA SUÇUNDA KIRMIZI BAYRAKLAR

Hüseyin Akkaya[1]

Özet

Günümüzde giderek yaygın olarak işlenen kara para aklama suçu ülkelerin mücadele etmesi gereken en önemli mali konularından birini oluşturmaktadır. Kara para aklama, yasa dışı yollardan elde edilen paranın kaynağını gizlemek ve meşru bir görünüm kazanmak amacıyla çeşitli finansal işlemlerden geçirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu olgu ile mücadele ülkelerin tek başlarına başarabilecekleri bir durum olmayıp küresel bir iş birliği içinde hareket edilmesini gerektirmektedir. Başta Mali Eylem Görev Gücü (FATF) olmak üzere EGMONT Grubu, INTERPOL, EUROPOL ve Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) mali suçlar ve mali suçların en önemli unsuru olan kara para aklama ile mücadelede (AML) ülkelere yol gösterici işlevler sunmaktadır. Bu mücadelenin en önemli unsurunu ise kara para aklamada uyarı işareti olan kırmızı bayrak göstergeleri oluşturmaktadır. Kırmızı bayrak kara para aklama başta olmak üzere diğer mali suç faaliyetlerinin olasılığını gösteren bir uyarı işareti olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte kara para aklama yöntemleri de değişim göstermektedir. Yasa dışı kazanılan paranın kaynağını gizlemek için karmaşık yolların ortaya çıkması suçlular için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Kırmızı bayrak göstergeleri finansal ve düzenleyici kurumlar açısından kara para aklama ile mücadele stratejisinin temel bir bileşenini oluşturmaktadır. Potansiyel şüpheli faaliyetleri işaret eden kırmızı bayrak göstergeleri arasında alışılmadık işlem kalıpları, harcama alışkanlıklarında ani değişiklikler, büyük miktarda nakit çekimleri, tutarsız müşteri davranışları, alışılmadık transferler ve olağan dışı kara para aklama belirtileri gösteren çeşitli aktiviteler yer almaktadır. Kara para aklamayı önlemede kırmızı bayraklar, potansiyel mali suç ve kara para aklama faaliyetlerinin göstergeleri olmakla beraber AML kırmızı bayrakları, şirketleri, finansal kuruluşları, mali istihbarat birimlerini ve kolluk kuvvetlerini kara para aklamayı içerebilecek şüpheli işlemler konusunda uyaran yaygın uyarı işaretleridir. Bu sebeple kara para aklama ile mücadelede kırmızı bayraklar konusunun incelenmesi gerekmektedir. Değişen ve gelişen AML sisteminde potansiyel olarak şüpheli faaliyet içeren güncel kara para aklama kırmızı bayrakları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kara Para Aklama, Kırmızı Bayraklar, FATF, Şüpheli İşlemler.

[1] Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Finans Bankacılık ve Sigortacılık, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMIYLA EKONOMİK KÜRESELLEŞME DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: AB ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

İbrahim Soylu[1], Kıvanç Halil Arıç[2]

Özet

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve politik etkileşimlerin arttığı bir süreçtir. Bu sürecin ekonomik boyutunu analiz etmek, ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyon derecesini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin ekonomik küreselleşme düzeylerini çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleriyle değerlendirmektir. Bu bağlamda, çeşitli kurumlar ve araştırma merkezleri tarafından geliştirilen endeksler aracılığıyla ülkelerin küreselleşme düzeyleri ölçülmektedir. En yaygın kullanılan endekslerden biri olan KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmeyi ekonomik, sosyal ve politik boyutlar üzerinden değerlendirmektedir. Ancak KOF Küreselleşme Endeksinin kriterleri arasında Lojistik Performans Endeksi bulunmamaktadır. Buna ek olarak KOF, boyutların ve kriterlerin ağırlıklarını sabit kabul etmekte ve zaman içerisindeki yapısal değişimleri de çok yansıtmamaktadır. Bu eksiklikten hareketle çalışmada ekonomik küreselleşmeyi etkilediği düşünülen ve KOF küreselleşme endeksinde de yüksek ağırlığa sahip dört kritere (hizmet ticareti, doğrudan yabancı yatırım (DYY), ticari açıklık ve yüksek teknolojili ürün ihracatı) ek olarak lojistik performans endeksi (LPI) de eklenmiş, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin ekonomik küreselleşme düzeyleri beş kriter üzerinden değerlendirilmiştir. Karar verme sürecine dahil edilen karar kriterlerinin önem düzeylerinin hesaplanmasında objektif ağırlıklandırma yöntemlerinden Entropi yöntemi kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıkları belirlendikten sonra ülkelerin sıralamasında TOPSIS yönteminden yararlanılmıştır. Tüm faktörlere ait verilerin ortak yer aldığı yıllar 2012, 2014, 2016, 2018 ve 2023 olarak tespit edilmiş ve bu şekliyle analize dahil edilmiştir. Yapılan analizlerde ekonomik küreselleşme üzerinde tüm yıllarda en yüksek önem ağırlığına sahip kriterler doğrudan yabancı yatırım ve lojistik performans endeksi olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda mevcut endekslerde yer almayan lojistik performans endeksi kriterinin ekonomik küreselleşme endeksine dahil edilmesinin daha kapsamlı ve uygulanabilir bir ekonomik küreselleşme endeksi oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ülke sıralamaları açısından Malta, Belçika ve Danimarka gibi ülkeler her iki yöntemde de benzer şekilde üst sıralarda yer almaktadır. KOF küreselleşme endeksinden farklı olarak Almanya ve Lüksemburg gibi ülkeler yapılan analizde en üst sıralarda yer almaktadır. Ülke sıralamalarındaki farklılıklar belirli endekslere bağlı kalmanın sakıncalarını göstermekte ve karar vericilerin çok boyutlu değerlendirmeler yapması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle literatürde en fazla kullanılan küreselleşme endekslerinden biri olan KOF küreselleşme endeksine lojistik performans endeksi kriterinin eklenmesi ve kriterlerin önem ağırlıklarının gözden geçirilmesi gibi güncellemelerin yapılmasının ülkelerin ekonomik küreselleşme gücünü daha doğru yansıtacağı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde ülkelerin ekonomik küreselleşme düzeylerinin değerlendirilmesinde çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinin uygulandığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yönüyle literatüre önemli bir katkı sunacağı beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Küreselleşme, ÇKKV, Lojistik Performans.

[1] Öğr. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Samsun, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Sivas, Türkiye.

TÜRKİYE'DE SAĞLIKTA İNOVASYON VE EKONOMİK BÜYÜME

İlkay Noyan Yalman[1], Seda Akpınar[2]

Özet

Küresel sağlık harcamaları her yıl artarken yeni ürünlerin, süreçlerin, hizmetlerin ve iş modellerinin geliştirilmesi ve uygulanması olan inovasyon, bu alandaki sürdürülebilirliği sağlamanın için önemli faktörlerinden biridir. Sağlık sistemlerinde yapılan yenilikler ekonomiyi de doğrudan etkilemektir. Sağlık hizmetlerinde maliyetlerin düşürülmesi, verimliliğin artması, işgücünde verimliliğin ve üretimin artmasını sağlar. Öte yandan sektörde yeni istihdam alanları yeni işgücü sağlayarak işsizliğin azalmasına ve ekonomik büyümenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Sağlık sektöründe gün geçtikçe artan yenilik çalışmaları ekonomik olarak başlıca şu etkileri ortaya koymaktadır. • Sağlık teknolojilerinde yaşanan gelişmeler yeni uzmanlık alanları doğurmakta ve nitelikli işgücüne olan talebi artırmaktadır. Bu durum iş gücü piyasasında yapısal dönüşümlere yol açmakta ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. • Dijital sağlık uygulamaları ve yapay zekâ destekli sistemler sayesinde tanı ve tedavi süreçleri hızlanmakta sağlık hizmetlerinin verimliliği artmaktadır. Bu da kamu harcamalarının etkinliğini artırarak ekonomik büyümeye destek olmaktadır. • Sağlık teknolojilerine yapılan yatırımlar girişimcilik ekosistemini canlandırmakta ve inovatif şirketlerin kurulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu süreç sermaye akışını artırarak ekonomik canlılık yaratmaktadır. Sağlık inovasyonunun ekonomik büyümeye katkısının maksimize edilmesi için ar-ge teşvikleri kamu- özel işbirlikleri önem arz etmektedir. Ayrıca dijital sağlık okuryazarlığının artırılması bu teknolojilerin toplum genelinde etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Böylece sağlıktaki gelişmelerin ekonomik büyümeye desteği daha etkin olacaktır. Bu çalışmada sağlık sektöründe ortaya çıkan inovasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenecektir. Türkiye'de sağlık sektöründeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan inovasyon alanlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri önem arz etmektedir. İnsan sağlığındaki gelişmeler ve yaşam kalitenin artması ekonomik kalkınmanın öncelikli şartlarından biridir. Bunları sağlamak üzere gerçekleşen sağlık hizmetlerindeki gelişmeler ve kalitenin artması yaşam seviyesindeki kaliteyi artırırken ekonomik büyümeye de destek olmaktadır. Bunu incelemek üzere, Türkiye'de bu konuda yapılan ar-ge harcamaları, sağlık yatırımları ve harcamaları, istihdama etkisi, kalkınma göstergeleri karşılaştırılarak sağlık sektöründe inovasyonun ekonomik kalkınma ve büyüme üzerindeki önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, İnovasyon, Ekonomik Kalkınma.

[1] Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisat, Sivas, Türkiye.
[2] Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisat, Sivas, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TEKNOLOJİK ALT YAPININ ENDÜSTRİ 4.0'A YATKINLIĞINI ÖLÇEN BİR ÇALIŞMA: SAMSUN'DA GÜBRE SEKTÖRÜNDE BİR İŞLETME ÖRNEĞİ

Samet Tanrıverdi[1], Emre Aslan[2]

Özet

Endüstri 4.0, 2011 yılında Hannover fuarında ilk olarak literatüre geçtiği günden itibaren dünyayı teknolojik olarak farklı boyuta taşımıştır. İnternet teknolojilerinin endüstride kullanılması fikri üzerine inşa edilen bu yeni kavram ile üretim süreçlerinin dijitalleşmesi amaçlanmaktadır Endüstri 4.0 insanlığın teknolojik anlamda, ilk günden günümüze gelinceye kadar ki geçen süre zarfında teknolojik gelişmesinin bir sonucudur. Endüstri 4.0 devrimi şüphesiz birçok yönden farklı yenilikleri beraberinde getirecektir. Ekonomik ve sosyal hayatı da derinden etkileyecektir. Daha önce ortaya çıkan her endüstri devriminde olduğu gibi bu devrim de kendisini ilk olarak üretim alanında meydana gelen değişimlerle göstermiştir. Bu bakımdan ilk önce işletmelerin kendilerini bu devrime göre güncellemeleri yakın gelecekte kendilerini hala rekabet ortamında tutmaları açısından önemlidir. Endüstri 4.0; Siber Fiziksel Sistemler, Siber Güvenlik, 3D yazıcılar, Bulut Bilişim, Akıllı Üretim Sistemleri, Robot Teknolojisi, Yapay Zekâ, Büyük Veri, Nesnelerin İnterneti ve Artırılmış Gerçeklik gibi teknolojileri bünyesinde barındırmaktadır. Endüstri 4.0 küresel rekabet ortamında da firmaların rekabet koşullarının değişmesi nedeniyle değişime ayak uydurup rekabetçi yapılarını devam ettirmeleri konusunda önemli bir etki oluşturmuştur. Yüksek teknolojiye sahip ülkelerin önderliğinde uygulanmaya başlanmasına rağmen ülkemizde bu yeni devrime yönelik farkındalık oluşmuştur. Devlet ve özel sektörün Endüstri 4.0'a yönelik attıkları adımlar bulunmaktadır. Çalışmanın amacı firmanın teknolojik alt yapısının Endüstri 4.0 teknolojilerine uygunluğunun ve yatkınlığının ölçülmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılan bu çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılarak bulgular elde edilmiştir. Çalışma sonucunda firmanın Endüstri 4.0 farkındalığının yüksek olduğu, üretim süreçlerinde Endüstri 4.0'a göre değişimler yapılacağı fakat kimyasal bir tesis olduğu için Endüstri 4.0 teknolojilerinin tamamen uygulanamayacağı, Endüstri 4.0 teknolojilerinin bileşenlerinin de işletme içinde kullanıldığı yapılan çalışma sonucunda elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Dördüncü Sanayi Devrimi, Dijitalleşme.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

KAMUSAL ALAN İÇERİSİNDEKİ ÖZEL ALAN: KADIN KIRAATHANELERİ VE KÜLTÜR MERKEZLERİ (BELMEK) TOKAT ÖRNEĞİ

Gündüz Kocatürk Aksu[1], Batuhan Yazar[2]

Özet

Kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrım, tarih boyunca farklı toplumsal yapılarla şekillenmiş ve çeşitli kurallar etrafında tanımlanmıştır. Kamusal alan, adaletin, akılcılığın ve politik tartışmaların yapıldığı, erkeklerin özgürce hareket edebildiği alan olarak kabul edilirken, özel alan, mahremiyetin ve duygusal ilişkilerin geçerli olduğu, genellikle kadınlarla ilişkilendirilen bir yer olarak görülmüştür. Bu ayrım, ataerkil düşünce sisteminin etkisiyle pekişmiş; erkeklerin kamusal alanda söz sahibi olduğu, kadınların ise ev içindeki işlerle sınırlı kaldığı bir düzenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak bu ayrım her zaman keskin olmamıştır. Kamusal alan ve özel alan bazen birbirine karışabilir ve geçişkenlik gösterebilir. Örneğin, balkon, kapı önü, pencere kenarı ve park gibi mekânlar, hem kamusal alanın hem de özel alanın özelliklerini taşıyabilir. Bu tür alanlar, bireylerin kişisel mahremiyetini korurken aynı zamanda toplumsal etkileşime açık olmaktadırlar. Kamusal alan-özel alan sınırlarının belirsizleştiği bir başka örnek de belediyeler bünyesinde kurulan ve sunmuş oldukları kurslarla hedef kitlesinin kadınlar olduğu Kültür ve Sanat Merkezleri'dir. Bu merkezler, genellikle kadınlara yönelik sunulan kurslarla, kadınların kamusal alanda daha fazla yer almasını sağlamaktadır. Bu çalışmada Tokat Merkez İlçede bulunan 5 adet Belediye Meslek Edindirme Kursları'na (BELMEK) devam eden 90 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme planı üzerinden bilgi toplanmış ve elde edilen bulgular niteliksel olarak çözümlenmiştir. Kurslara katılan kadınlarla yapılan görüşmeler, kamusal ve özel alan arasındaki geçişkenliğe dair önemli bulgular sunmaktadır. BELMEK gibi oluşumlar, kadınların toplumsal hayatta daha görünür olmalarını sağlasa da, bu mekânların yalnızca kadınlara ait olması ve erkeklerin girişinin yasaklanması, mekânların aslında özel alan kurallarına dayalı bir yapıda şekillenmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak, kadınlar kamusal alanda daha fazla yer alsa da, bu alanlar özel alan kurallarıyla sınırlı kalmakta ve kamusal alanın kapsayıcılığı hâlâ sınırlı kalmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, BELMEK, Kıraathane, Park.

[1] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.
[2] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ROMANYA'DAKİ OSMANLI HALILARI FONU: KÜLTÜREL ETKİ YAYMA VE KÜLTÜREL TANITIM ARASINDA SOFT POWER ARACI

Margareta Aslan[1], Haşim Koç[2]

Özet

Osmanlı halı ve kaliçeleri Transilvanya seçkinlerinin hayatlarında önemli bir yer edinmiştir. Resmi makamlardan özel yerlere tüm alanları yavaş yavaş etkileyen prestij göstergesi bir ürüne dönüşmüştür. Osmanlı halıları, zaman içerisinde diplomatik protokollerden, dini ve ticari hayata, Transilvanya kültüründe imrenilen ve beğeni ile kullanılan çok lüks parçalar haline gelmeyi başardı. Resmi hediyelerde kaftan kadar önemli bir yere sahip olan halı, kültürel hediyelerin temelini oluşturmuştur diyebiliriz. Romanya'daki Osmanlı halılarının önemi özellikle de bu koleksiyonun, İslam dünyası dışında yer alan en büyük Osmanlı halı koleksiyonu olmasından kaynaklanmaktadır. Romanya'da, yüzlerce eser, müze koleksiyonlarında ve özellikle Transilvanya'daki Protestan kiliselerinde korunmaktadır. Bu eserler, tarihi, estetik ve kültürel değerleriyle paha biçilmez olup, global kültürel diplomasi kapsamında gerçek bir soft power aracı olma potansiyeline sahiptir. Geçmişle gelecek arasında uzanan bir köprü işlevi taşıyan Osmanlı halıları, kültürel etkinin yayılmasında Osmanlı sarayı „Tarz-ı Osmanî"nin görkemini, elçiler ve tüccarlar aracılığıyla Avrupa ve Doğu saraylarına kadar ulaştırır. Ayrıca kültürel tanıtımın günümüzde, kültür insanları ve akademisyenler aracılığıyla küresel düzeyde gerçekleştirilmesi, „Transilvanya Halıları" ve muhteşem Adakale Halısı gibi değerli hazine eserleri, sınır ötesi iş birliğini ve çok boyutlu kültürel diyalogu pekiştirmektedir. Bu tebliğin amacı Transilvanya'daki Osmanlı halı koleksiyonunun iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri geliştirmekteki potansiyelini inceleyerek bu ilişkilerin Türkiye'nin kültürel etkisinin Romanya'daki sürdürülmesine "yumuşak güç" aracı olarak sağlayabileceği katkıların tartışılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel diplomasi, Osmanlı halı koleksiyonu, Soft Power.

[1] Dr., Babeş-Bolyai Üniversitesi, Türkoloji ve Orta Asta Çalışmaları, Cluj-Napoca, Romanya. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr., Yükseköğretim Kurulu, Ankara, Türkiye.

UMURSAMAZLIĞIN DERİNLİKLERİNDEN ORTAK BİR HAZİNENİN IŞILTISINA: ROMANYA'DAKİ OSMANLI HALILARININ KORUMA ALTINA ALINMASI GEREKLİLİĞİ

Haşim Koç[1], Margareta Aslan[2]

Özet

Türk-Rumen ikili ilişkileri beş asrı aşan bir geçmişe sahiptir. Osmanlıların, tarih boyunca doğrudan siyasi ve hukuki etkisi altında kalan bölgelerde bıraktığı kültürel miras, bölgeden bölgeye farklılık gösterir ve aktarılan zengin çeşitlilikle dikkat çeker. Romanya coğrafyasından söz edecek olursak, bu ikili etkileşimler, zamanın ve siyasi aşamaların değişimine rağmen silinmeyen değerli hazineler ortaya çıkarmıştır. Ancak bu hazinelerin en büyük düşmanı zaman değil, ilgisizlik, bilgisizlik ve çaresizlik olmuştur. Fakat hiçbir şey, bugünün uzmanlarının kararlılığına engel olamaz. Geçmişte ihmal edilmiş bu hazineleri yeniden canlandırmak ve hak ettikleri değeri kazandırmak için büyük bir azimle hareket eden bu kişiler, bu mirasın yeni bir değer boyutuna taşınmasını savunmaktadır. Ortak kültürel miras olarak adlandırılan bu hazineler, ortaklığın geliştiği iki toplumun güncel ilişkilerinin sorunsuz ve verimli yürütülmesine büyük katkılarda bulunmaktadır. Bu katkıların canlı kalması ve güncel ilişkilerin istenen doğrultuda yürümesini kolaylaştırması ancak bu varlığını koruma altına alınmasıyla mümkündür. Ortak mirasın korunması ülkeler arası diplomatik ilişkilerde de stratejik öneme sahiptir. Bu çalışma, Romanya'daki Osmanlı halı hazinesinin korunması için stratejiler önermektedir — ki bu hazine, yalnızca kültürel ve eğitsel açıdan değerlendirilmeyi hak etmekle kalmaz, aynı zamanda Romanya ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin güçlenmesine ve yeni iş birliği fırsatlarının doğmasına da katkı sağlar.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Diplomasi, Osmanlı Halı Koleksiyonu, Ortak Kültürel Miras ve Korunması.

[1] Dr., Yükseköğretim Kurulu, Ankara, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr., Babeş-Bolyai Üniversitesi, Türkoloji ve Orta Asta Çalışmaları, Cluj-Napoca, Romanya.

TÜRKİYE'DE İTTİFAK SİYASETİNİN SİYASAL KATILMA SÜREÇLERİNE ETKİSİ

Ahmet Bora Tarhan[1]

Özet

Temel hak ve hürriyetler ile siyasal sistemin temeli olan anayasalar, devletin şekli ve yapısı dışında siyasal sistemin işleyiş mekanizmalarını da belirler. Halen yürürlükte olan 1982 Anayasası 40 yılı aşkın bir sürede 19 kez değişmiş, en önemli ve kapsamlı değişim ise 16 Nisan 2017 tarihinde halkoyuna sunularak kabul edilen 6771 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile gerçekleşmiştir. Özellikle yasamanın ve yürütmenin yapısında önemli değişikliklere yol açan bu değişiklik yasama ve yürütme seçim süreçlerini yeniden belirlemiş, değişen hükümet sistemiyle birlikte seçim sistemi içerisinde ittifak modelini gerekli kılmış, bu durum siyasal katılma süreçlerini de doğrudan etkilemiştir. Devlet içerisinde değişen siyasal sistemler ve yöneticilerin halk desteğine dayalı olarak iktidara gelmesi temelinde yaygınlaşan politik eylemler ve politik aktörler, siyasal katılma kavramına içkin farklı sorunları gündeme getirmiştir. Siyasal katılmanın usul ve dereceleri, siyasal karar alma süreçlerine etkisi, siyasal sistemler içerisindeki yeri ve konumu gibi pek çok başlık atında irdelenebilecek kavram, siyaset biliminin de temel konularından biri olma özelliğini taşımaktadır. Çağdaş demokratik sistemlerde seçim, siyasal partiler ve temek haklar, siyasal katılmanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasal katılım süreci, siyasal karar alıcıların yönetsel tercihleri üzerinde etkilidir. Bu anlamda siyasal iktidarın denge ve denetimi için de önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de siyasal katılmanın gelişim süreci, değişen siyasal sistem ve son anayasa değişiği çerçevesinde hukukumuza giren ittifak siyaseti paralelinde tartışılacaktır. Bu bağlamda siyasal katılmanın en temel unsurlarından olan seçime katılım oranı ve temsiliyet düzeyi ile siyasal partilerin üye sayıları değişen siyasal sistem bağlamında ele alınacaktır. Çalışmada esas olarak sayısal veriler ve literatür taraması ile birlikte kitap, makale ve internet kaynaklarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Constitutional Amendment, Government System, Political Participation.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Aydın, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KAPİTALİZMİN KAYIP TİNİ VE NEGANTROPOSEN

Taylan Şengül[1]

Özet

Bernard Stiegler'in kapitalizm eleştirisi, insanın teknik ile kurduğu kurucu ilişkinin felsefi bir çözümlemesine dayanmaktadır. Stiegler'e göre kapitalizmin güncel dönüşümü, 1960'lı yıllardan itibaren üretim ve tüketim ilişkilerinde yaşanan yapısal kırılmalarla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, finansallaşmanın sistematik hale gelmesi ve libidinal enerjinin —yani bireysel ve kolektif arzunun— kapitalist yapılar tarafından sömürülmesi, çağdaş krizlerin temel belirleyicisi olmuştur. Kapitalizm, yalnızca maddi üretim araçları üzerinden değil, aynı zamanda arzu yapılarına müdahale ederek ve onları tüketerek işleyen bir yıkım dinamiği üretmektedir Bu çerçevede Stiegler, teknik ile kültür arasında varsayılan karşıtlığı reddeder; tekniği insan evriminin ayrılmaz bir boyutu olarak konumlandırır. Ona göre hiper-endüstriyel kapitalizm, insanın hafıza, bilgi ve beceri gibi temel yetilerini dışsallaştırarak, bunları endüstriyel makineler aracılığıyla işlevsizleştirmiş ve hem üretici hem de tüketici düzeyinde derin bir proleterleşme yaratmıştır. Bu durum, yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmayıp psişik ve kolektif bireyleşme süreçlerinde de çözülmeye yol açmıştır. Stiegler bu çözülme sürecini ise farmakolojik olarak ele alır. Tekniğin hem yıkıcı (zehir) hem de kurucu (ilaç) etkilerini bir arada taşıdığını ileri süren Stiegler, teknolojik dolayımların bilinçli bir şekilde yönlendirilmesinin zorunluluğuna vurgu yapar. Ona göre, hafızanın ve bilginin endüstriyel gramatizasyonu, kültürel ve psişik alanlarda bir çöküşü tetiklemektedir. Bu çöküşün "Antroposen" çağı olarak insan merkezli etkinliklerin gezegensel ölçekte entropik sonuçlar doğurduğu bir dönemde gerçekleştiğini belirten Stiegler buna karşılık, Negantroposen kavramı ile bilgi üretiminin ve bireyleşmenin yeniden canlandırılabileceği bir yönelimin imkânı üzerinde durmaktadır. Kapitalizmin krizine karşı yeni bir libidinal ekonomi ve bilişsel siyaset oluşturulmazsa, Antroposen'in yıkıcı seyri daha da derinleşecektir. Bu bağlamda Stiegler, yaşamın bizzat kendisinin antroposenden çıkmayı mümkün kılacak bir özne olduğunu ve bedensel-suni-sosyal organların eklemlenmesi olarak yeni bir organolojiyi örgütleyebileceğini ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknik, Negantroposen, Proleterleşme.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE VERGİLEME: ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE YÖNELİK VERGİ POLİTİKALARI

Şehnaz Bodur[1]

Özet

Dijitalleşme, küresel ekonomideki bilinen üretim, tüketim ve ticari kalıpları dönüştürerek geleneksel vergilendirme sistemlerinin etkinliği üzerinde köklü değişimler yaratmıştır. Dijital ekonomi son 15 yıllık dönemde, küresel gayrisafi yurtiçi hasılanın yaklaşık iki buçuk katı oranında artış göstererek işletmelerin uluslararası pazarlardaki faaliyet modellerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Çok uluslu işletmelerin (ÇUİ) birçoğunun iş yaptığı ülkelerde fiziki varlıklarının bulunmaması uluslararası vergi düzenlemelerindeki farklılık ve uyumsuzlukların istismarına imkân tanımaktadır. Bu çerçevede, vergi tabanının aşınması ve kar paylaştırma stratejileri yoluyla çok uluslu grupların, ekonomik faaliyetlerinin gerçekleştiği ülkelerdeki vergi yükümlülüklerini büyük ölçüde azaltabilmesine olanak sağlamaktadır. Söz konusu planlama yöntemleri, özellikle kamu finansmanını kurumlar vergisi gelirleriyle karşılayan gelişmekte olan ülkelerde, kamu bütçelerinde kayıplara dolayısıyla da kamu hizmetlerinin finansmanında zorluklara sebep olmaktadır. OECD ve G20 ülkeleri 2021 yılında, Matrah Aşındırma Kâr Kaydırmaya (BEPS) ilişkin Kapsayıcı Çerçevesi ile vergiden kaçınmanın ele alınmasına, uluslararası vergi kurallarının tutarlılığının sağlanmasına ve nihayetinde daha şeffaf bir vergi ortamına yardımcı olacak iki ayaklı bir yaklaşım üzerinde anlaşmaya varmıştır. Günümüzde BEPS 2.0, dijital ekonominin vergilendirilmesinden kaynaklanan zorlukları ele almaktadır. Bu vergi reformuyla birlikte, çok uluslu işletmelerin vergi tabanı erozyonuna yol açan düşük oranlı vergi bölgelerine kaymasını önlemek amacıyla 137 ülkenin üzerinde mutabık kaldığı %15'lik küresel asgari kurumlar vergisi standardı oluşturulmuştur. Böylelikle, bu işletmelerin vergi avantajı elde ettikleri yargı bölgelerinde dahi asgari düzeyde vergi ödemesini zorunlu kılarak, vergilemede adalet ve eşitlik hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Dijital ekonomiye yönelik vergilendirme politikalarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi, uluslararası iş birliği mekanizmalarının tesis edilmesi ve çok taraflı mutabakat süreçlerinin hayata geçirilmesine bağlıdır. Sonuç olarak, dijital vergi politikalarının hem gelir elde etmek hem de gelirin yeniden dağıtımı işlevlerini güçlendirmek için; özellikle gelişmekte olan ülkelerin "BEPS 2.0" kapsamında yer alan Sütun (Pillar) 1 ve 2 eylem planına entegrasyonunun hızlandırılması ve elde edilen gelirlerin sosyal transferlere doğrudan yönlendirilmesi tarafımca önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Küreselleşme, Çok Uluslu Şirketler, Vergi Politikaları.

[1] Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Finans Bankacılık ve Sigortacılık, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KRİZİN ÇALIŞAN PERFORMANSINA ETKİSİ VE DÖNÜŞÜMCÜ LİDERİN ARACI ROLÜ: OBS ÇALIŞANLARI ÖRNEGİ

İbrahim Halil Yanık[1], Yücel Erol[2]

Özet

Krizler, örgütlerin ve toplumların yaşamlarında olabilecek kaotik durumları ifade eder ve karışıklık çıkmasına neden olurlar (Stephens ve Malone, 2010; Schultz vd., 2011). Bu çalışmanın amacı; Başta dünyanın problemi olup ülkemizde de sıklıkla yaşanan çeşitli krizlerde örgütler gerek içsel, gerek dışsal sebeplerden bir çok kez ekonomik, siyasi vb, nedenlerden dolayı kriz ile karşı karşıya gelmektedir. Bu amaçta krizlerin sebep olduğu olumsuz etkileri azaltmak ya da krizi fırsata çevirerek rekabet üstünlüğü sağlayarak işetmeyi ön plana çıkarılabilir. Kriz yönetim süreci liderin almış olduğu kararlar ile alakalıdır. Ele aldığımız konu çalışanların liderin etkisi ile birlikte bu kriz esnasında performansı nasıl etkilendiği konusu incelenmektedir. Kriz yönetiminden sorumlu olan liderin yapmış olduğu kriz yönetimi yaklaşımı pozitif yönde olursa çalışanların kendilerini güvende hissetmelerine yol açarak performansını pozitif yönde etkileyecektir. Alınan kararlar sonucu negatif yön neticesinde çalışanların kendisinin işten çıkarılma korkusu, bunun ile birlikte kriz nedeni ile yeni iş bulma konusunda zorluk yaşayacağı ve aile geçimi gibi kavramlar göz önünde bulundurulduğunda, performansında negatif yön olacağı öngörülmektedir. Bu şekilde, yapılan bu çalışmada kriz yönetimi ile çalışanların performansı arasındaki ilişkide dönüşümcü liderin etkisi araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemi 2025 yılında Tokat ili Niksar İlçesi OSB' de faaliyet gösteren Tekstil fabrikası çalışanları oluşturmaktadır. Bu tekstil fabrikalarda çalışanlara kolayda örneklem yöntemiyle katılmak isteyenlere anket düzenlenmiştir. Bu anketin oluşturulmasında İş Performansı Ölçeği (A Çalışkan, EÖ Köroğlu 2022), Kriz Yönetim Ölçeği (A Çalışkan, 2020) ve Dönüşümcü Liderlik ölçeği (Podsakoff, MacKenzie, Moorman ve Fetter 1990) kullanılmıştır. Ulaşılabilen örneklem sayısı 182' dir. Elde edilen veriler çeşitli istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz Yönetimi, Çalışan Performansı, Dönüşümcü Liderlik.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

ILO PERSPEKTİFİNDEN BAĞIMLI SERBEST ÇALIŞMA: ÇALIŞMANIN DÖNÜŞÜMÜ VE ULUSLARARASI DÜZENLEME ARAYIŞLARI

Batuhan Ersöz[1]

Özet

Çalışma yaşamında bireylerin tek veya sınırlı sayıda aktör ile ekonomik ilişki içinde olmasına işaret eden bağımlı serbest çalışma, giderek artan bir çalışma / istihdam biçimi olarak çalışma yaşamında etkisini hissettirmektedir. Bağımlı serbest çalışma kategorisi altında yer alan aktörler formel düzeyde bağımsız çalışan olarak nitelendirilmekte, fakat bu aktörlerin çalışma ilişkileri genellikle geleneksel istihdam formlarına yakınsamaktadır. Böylece bağımlı serbest çalışma, her ne kadar küresel ölçekte yükselişte olan bir kategoriye işaret etse de bir çalışma ilişkisi olarak gri bir alanda konumlanmaktadır. Nitekim bu ilişki biçiminde çalışanlar genellikle çalışmanın organizasyonuna ilişkin olarak ekonomik bağımlılık içinde yer almakta ancak sözleşmelerin niteliği sonucunda geleneksel istihdam ilişkilerinin sağladığı koruma ve düzenleme mekanizmalarının dışında konumlanmaktadırlar. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise bağımlı serbest çalışmaya ilişkin sözleşme biçimlerinin tanımlanması ve bu alandaki politika yapım süreçleri açısından merkezi bir aktörü tanımlamaktadır. Bu çalışma kapsamında da uluslararası bir aktör olan ILO'nun bağımlı serbest çalışmaya ilişkin dönemsel yaklaşımlarının ve bu kapsamdaki politika önerilerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca dijitalleşme süreciyle birlikte çeşitlenen sözleşme biçimlerinin düzenlenmesi ve çalışma standartlarının oluşturulması açısından ILO'nun politika önerileri değerlendirilmektedir. ILO, bağımlı serbest çalışmaya ilişkin olarak 1980'lerle birlikte enformel çalışma ve küresel üretim ağlarına eklemlenme üzerinden bir tanımlama gerçekleştirmekte, ancak 2000'li yıllardan itibaren doğrudan istihdam kategorilerindeki boşluklara odaklanmaktadır. Bu kapsamda ILO raporlarında bağımlı serbest çalışmanın birkaç temel sorun alanı üzerinden tanımlandığı görülmekte, çalışanların hatalı sınıflandırılması, zayıf sosyal koruma, toplu pazarlık gibi hakların kullanımındaki problemler ve düzenleme eksiklikleri üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte bağımlı serbest çalışmaya ilişkin sorunlar çalışma yaşamında dijital platformların etkinliğinin artmasına paralel bir şekilde önemli bir artış göstermiş, bu durum ILO'nun bu alandaki değerlendirmelerine de yansımıştır. Özellikle bu kapsamda 2010'ların ikinci yarısından itibaren ILO'nun "bağımlı yüklenicilik" üzerinden özgün bir istihdam kategorizasyonu gerçekleştirdiği ve buna bağlı olarak çalışma standartlarının oluşturulmasını hedefleyen düzenlemeler önerdiği görülmektedir. Sonuç olarak ILO, bağımlı serbest çalışmanın formel bir zemin kazanarak, sosyal korumaya ilişkin mekanizmaların işlerlik kazanmasını hedeflemektedir. Bununla birlikte yasal belirsizlikler ve yerel hukuki düzenleme gereklilikleri, bağımlı serbest çalışanlara yönelik bütünsel bir sosyal koruma sağlanmasında ILO'nun çabalarının politika geliştirme sürecinin erken safhası olarak tanımlanmasına olanak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağımlı Serbest Çalışma, Uluslararası Çalışma Örgütü, Sosyal Koruma.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Hizmet, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KAMU BORÇ BASKISI VE ÖZEL SEKTÖR KREDİLERİ ARASINDAKİ ASİMETRİK İLİŞKİ: TÜRKİYE İÇİN BİR KUANTİL REGRESYON ANALİZİ

Türker Şimşek[1], Oğuzhan Demir[2], Cihan Usta[3]

Özet

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde kamu borç baskısının finans dışı özel sektörün kredi/GSYİH oranı üzerindeki etkisi, kuantil regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın temel amacı, kamu borç baskısının kredi dinamikleri üzerindeki etkisinin sabit bir yapıya mı yoksa farklı kredi seviyelerine göre değişen (asimetrik) bir etkiye mi sahip olduğunu ortaya koymaktır. Analiz kapsamında kullanılan veriler 2009 yılının birinci çeyreğinden (2009:Q1) 2024 yılının dördüncü çeyreğine (2024:Q4) kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönem seçilirken veri temininde bütünlük sağlanabilmesi ve herhangi bir eksiklik yaşanmaması temel kriter olmuştur. Kamu Borç Baskısı Endeksi (KBBE) çalışmada yazarlar tarafından türetilmiş olup, Borç/GSYİH oranı ile Faiz/Vergi Gelirleri oranının normalize edilip ortalamasının alınmasıyla oluşturulmuştur. Finans dışı özel sektörün kredi/GSYİH oranı ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) verilerine dayalı olarak hesaplanmıştır. Çalışmada kullanılan kuantil regresyon yöntemi, bağımlı değişkenin farklı koşullu dağılımlarında (düşük, orta ve yüksek kredi kullanım seviyelerinde) bağımsız değişkenin etkisini ölçme imkanı tanımaktadır. Böylece klasik ortalama etkisine dayalı modellerin gözden kaçırabileceği olası asimetrik etkiler ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, KBBE'nin finans dışı özel sektör kredi oranı üzerinde etkisi kuantile göre değişmektedir. 0.25 kuantilinde (düşük kredi kullanım düzeylerinde) kamu borç baskısının kredi/GSYİH oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisi bulunmuştur. Benzer şekilde 0.50 kuantilinde (ortalama kredi düzeylerinde) de KBBE'nin anlamlı ve negatif etkisi devam etmektedir. Ancak 0.75 kuantilinde (yüksek kredi kullanım düzeylerinde) KBBE'nin etkisi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bulgular, kamu borç baskısının özel sektör kredi genişlemesini özellikle düşük ve ortalama düzeylerde sınırlayabildiğini, ancak kredi kullanımının yüksek seviyelere ulaştığı durumlarda bu etkinin kaybolduğunu göstermektedir. Bu durum, yüksek kredi büyümesinin kamu maliyesi dinamiklerinden daha çok diğer makroekonomik unsurlar (örneğin finansal serbestleşme, faiz oranlarındaki dalgalanmalar, dış sermaye girişleri) tarafından şekillendirildiği bir yapıya işaret etmektedir. Politika önerileri açısından, kamu borç dinamiklerinin özel sektör kredi mekanizması üzerindeki etkilerinin dikkate alınarak, özellikle düşük ve orta seviye kredi büyümesi dönemlerinde mali disiplini artırıcı politikaların önceliklendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, finansal piyasa istikrarını korumak adına yüksek kredi büyümesi dönemlerinde yalnızca mali politikalar değil, makro ihtiyati düzenlemeler ve finansal denetim mekanizmalarının da güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Borç Baskısı Endeksi, Finans Dışı Özel Sektör Kredileri, Kuantil Regresyon.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.
[2] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[3] Dr. (Bağımsız Araştırmacı)., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

DİJİTAL PAZARLAMADA GÜNCEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ; ÖRNEK UYGULAMALAR

Ömer Altın[1]

Özet

İnternet ile başlayan küreselleşme sürecinde Bilgi ve İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, Sosyal Medya platformlarının yaygın kullanılması, Yapay Zeka uygulamalarının sağladığı büyük avantajlar, Dijital pazarlamanın çok farklı alanlara everilmesine olanak sağlamaktadır. Dijital pazarlama araçlarındaki çeşitlilik ve yaygınlaşma Ticaret, Eğitim, Sağlık vb. pek çok alanda küresel rekabette avantajlar sunmaktadır. Başlangıçta E-ticaret kavramıyla tanımlanan yeni iş modeli, M-ticaret, S-ticaret, E-pazaryeri, E-perakendecilik kavramını da gündelik hayatımıza kazandırmıştır. Lojistik sektöründeki gelişmeler, Gümrük işlemlerindeki kolaylıklar e-ihracat fırsatları da sunmuş e-perakende küresel ölçekte yapılır hale gelmiştir. Bu çalışmada Dijital pazarlama kavramı tüm yönleri ile ele alınarak Dijital pazarlama araçları ve kullanım şekilleri, Dijital pazarlama avantaj ve dezavantajları, Dijital pazarlamada vergilendirme, Dijital pazarlamada yapay zeka kullanımları incelenmiştir. Dijital pazarlama geleneksel ticaret anlayışında da Bilgi ve İletişim teknolojilerindeki değişim ve imkânlarla zincir mağazacılık ve franchising alanında da çok daha farklı boyutlar kazandırmıştır. E-pazaryerlerinde ve kendi web sitelerinde e-ticaret hizmeti yürüten işletmeler, Pazarda benzer faaliyeti yürüten milyonlarca E-ticaret işletmeleriyle rekabet edebilmeleri için, Ticaretlerine konu olan mal ve hizmetlerini pazarlamada çok daha etkin yöntemler kullanmaları gerekmektedir. Ürünlerinin satılmasını sağlamanın yanında, satış oranlarını arttırarak sürekliliğini sağlamak için pazarlama bütçeleri ayırmaları ve Dijital pazarlama araçlarını etkin kullanmaları gerekmektedir. Bu çalışmada E-ticaret faaliyeti yürüten işletmelerin dijital pazarlama faaliyetleri kapsamında yapmış olduğu deneyimler incelenmiştir. Örnek web siteleri, E-pazaryeri uygulamaları, İçerik sağlayıcılar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Dijital Pazarlama, E-Pazarlama.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Muhasebe ve Vergi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TARIMSAL ÜRETİCİ BİRLİKLERİ ÜYELERİNİN DİJİTAL PAZARLAMAYA YATKINLIK DURUMU; TOKAT İLİ ÖRNEĞİ

Ömer Altın[1]

Özet

İnternet ile başlayan küreselleşme beraberinde geleneksel ticaret ve pazarlama anlayışını değiştirmiştir. E-ticaret ve Dijital pazarlamanın yaygınlaşması tüm sektörlerde olduğu gibi kırsalda yaşayan çiftçileri de Tedarik ve pazarlama konusunda geleneksel ticaretin ve pazarlamanın dışında arayışlara sevk etmiştir. Bu araştırmanın amacı tarımsal üretici birliklerine üye olan çiftçilerin tarımsal tedarik ve pazarlama hizmetlerinde, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanım durumu Tokat ili örneğinde incelenmiştir. Araştırmada yüz yüze anket yöntemi ile 220 çiftçiden veri toplanmıştır. Çiftçilerin BİT sahiplik durumu, Kullanma becerileri, Sosyal medya araçlarını kullanım düzeyleri, İnternet kullanımındaki kısıtlayıcılar, Çiftçilerin beklentileri ortaya konulmuştur. BİT kullanımı ile yaş, Eğitim durumu, Gelir seviyesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çiftçilerin önemli bir kısmının alışveriş, Bankacılık işlemleri, E-posta kullanımı, Tarımsal bilgi ve yenilikleri öğrenme, tarım sektöründeki firmaların ve birliklerin sitelerini ziyaret etme ve Tarım ve Orman Bakanlığının sayfalarını ziyaret etme gibi amaçlarla çok az internet kullandıkları belirlenmiştir. Kırsalda Internet'in yaygınlaşması, Lojistik sektörünün Köylere kadar hizmet vermesi, Pandemi sonrası kırsala göçün yeniden başlaması kırsalda yaşayan hane halklarının tarım sektörünün dışında da e-ticaret ve dijital pazarlama konusunda da girişim potansiyelinin olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak kırsalda yaşayanlar için E-ticaret, Dijital pazarlama yöntemleri, İnternet bankacılık işlemleri, E-posta kullanımı, Sosyal medya hesap sahipliği gibi pek çok alanda BİT'in doğru kullanımının yaygınlaştırılması kırsalda yaşayanlara önemli katkılar sağlayabileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Dijital Pazarlama, Kırsalda BİT Kullanımı.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Muhasebe ve Vergi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

İŞ TASARIMINDA YENİ STRATEJİ SESSİZ İŞE ALMA

Aysel Arslan[1], Çetin Bektaş[2]

Özet

Modern iş dünyasında çalışanlar açısından işin daha anlamlı hale getirilmesi yönündeki çalışmalara duyulan ihtiyaç artmaktadır. Çalışanın memnuniyetini arttırmak adına yapılan işin niteliği, içeriği ya da yöntemine ilişkin düzenlemeler sayesinde çalışan verimliliğini arttırmak mümkün olmaktadır. Çalışan motivasyonunu arttırmaya yönelik çabaların çalışan bağlılığını sağlayarak iş yaşamı kalitesini iyileştirdiği gerçeği, örgüt yöneticilerini bu konuda çalışmaya yöneltmiştir. 20. yüzyılda iş basitleştirme ile başlayan iş tasarımı uygulamalarına, iş zenginleştirmeye benzer şekilde 21. yüzyılda sessiz işe alma kavramının eşlik ettiğini söyleyebiliriz. Çalışanların kariyer gelişimini destekleyen sessiz işe alma, örgütün ihtiyaçları çerçevesinde mevcut personelin potansiyelinin değerlendirilmesi ve bu potansiyelden faydalanılmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu yöntemde örgütün insan kaynakları yönetimi birimi tarafından çalışanların çok iyi tanınması, mevcut durumları ve potansiyellerinin bilinmesi ve takip edilmesi önemlidir. Stratejik bir seçenek olarak sessiz işe almada örgütsel üretkenlik çalışanın motivasyonu ve memnuniyeti ile desteklenmektedir. Yeniliklere açık örgütlerde çalışanların kariyer yönetiminde etkili olmak, onların örgütsel bir değere sahip olabilecek farklı yönlerini açığa çıkararak örgüte fayda sağlayacak şekilde değerlendirmek bir bakıma örgütün kendisine yaptığı yatırım olarak ele alınabilmektedir. Ancak sessiz işe alma kavramı örgütün ihtiyaçlarını gidermek amacıyla çalışanın sadece görev ve sorumluluğunda bir artış olarak kabul görür ve uygulanırsa, iş yaşamında olumsuz bir etki yaratacaktır. Bu nedenle sessiz işe alma kavramının örgütsel yaşamda doğru bir biçimde anlaşılması gerekmektedir. Bu çalışmada, literatüre yeni eklenen sessiz işe alma kavramı iş tasarımı boyutu ile ele alınacaktır. Böylece sessiz işe alma kavramı çalışanın kariyer gelişimine yaptığı katkıları ve örgütün verimliliğine yönelik yaptığı katkıları bakımından tartışılacaktır. Sessiz işe alma kavramının stratejik bir işe alma seçeneği yaklaşımı olarak değerlendirilmesinin örgütsel yaşama olan etkisi ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sessiz İşe Alma, İş Tasarımı, Strateji, Örgüt.

[1] Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Samsun, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

BARIŞIN BAĞRINA SAPLANMIŞ HANÇER: İSRAİL

Osman Demir[1]

Özet

Çalışmanın amacı Ortadoğu'da barışı tehdit eden ve küresel savaşı tetikleme potansiyeli bulunan İsrail saldırganlığını, bu saldırganlığın nerelerden beslendiğini ve nasıl önlenebileceğini ortaya koymaktır. Ortadoğu, medeniyetlere beşiklik yapmış, üç büyük dinin doğduğu, dünya enerji üssü, Müslüman nüfusun yoğun olduğu, üç kıtanın birleştiği stratejik jeopolitik konuma sahip bir coğrafyadır. Tarihte birçok ilk burada icat edilmiştir. Bilinen peygamberlerin tamamı burada dünyaya gelmiştir. Yahudilerin Kutsal Süleyman Mabedi, Hristiyanların Kutsal Kabir Kilisesi ve Müslümanların ilk kıblesi olan Mescidi Aksanın yer aldığı Kudüs şehri burada bulunmaktadır. Kara, deniz, hava ve kenar kuşak hakimiyet teorilerinden hangisi açısından bölge stratejik öneme sahiptir. Anılan sebeplerle II. Dünya Savaşından beri en büyük küresel güç olan ABD, Ortadoğu ülkelerinde iktidarları tayin ederek, askeri güç bulundurarak, İsrail'i ve terör örgütlerini taşeron olarak kullanarak ve gerektiğinde kendisi güç kullanarak bölgenin kontrolünü elinde tutmaya çalışmaktadır. İsraililler geçmişte Babilliler ve Romalılar tarafından sürgün edilmişlerdir. Bölge en uzun süre Müslümanların egemenliğinde kalmış ve bu süre zarfında Yahudiler en rahat dönemlerini yaşamışlardır. Şimdi onlar kendilerini geçmişte sürgün edenlerin torunları ile birlikte geçmişte kendilerine özgürce yaşama hakkı tanıyan Müslümanların torunlarına soykırım yapmaktadırlar. Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgede yine barış içinde yaşanabilecekken İsrail saldırganlığı tercih etmektedir. İsrail, halen devam eden Gazze Savaşında 60 bini aşkın sivili, 200'ü aşkın gazeteciyi ve 200'e yakın BM çalışanını katletmiştir. Sivil halka insani yardım ulaştırılmasına mani olmaktadır. Uluslar arası Ceza Mahkemesi tarafından soykırım suçuna çarptırıldığı halde İsrail saldırganlığı devam etmektedir. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası toplum İsrail saldırganlığını durdurmakta yetersiz kalmaktadır. İsrail saldırganlığı muharref Tevrat'a bağlı dini inanıştan, siyasi rant arayışından, küresel Yahudi sermayesinden ve emperyalist batılı ülkelerin bölgeyi kontrol etmek için İsrail'i taşeron olarak kullanmasından beslenmektedir. Soruna kalıcı çözüm bulmak için; uluslararası kurumlar nezdinde ve uluslar arası hukuk çerçevesinde girişimler kesintisiz sürdürülmelidir. İsrail'in Gazze halkına uyguladığı soykırım her fırsatta dünya kamuoyunun dikkatine sunulmalıdır. Gazze halkına insani yardım ulaştırmanın yolları zorlanmalıdır. İsrail saldırganlığının insanlığın bir numaralı ortak sorunu olduğu sürekli gündemde tutulmalıdır. İslam ülkelerinin makamlarını korumaktan başka amacı olmayan duyarsız iktidarlardan kurtulması için bu ülkelerde demokratik süreçlerin güçlenmesi için çaba harcanmalıdır. Siyonizme destek veren firmaların ürünlerini boykot etmeye devam edilmelidir. İsrail saldırganlığını ve yayılmacılığını önlemek üzere bölgeye Birleşmiş Milletler barış gücü gönderilmelidir. İslam ülkeleri İsrail için caydırıcı olacak şekilde askeri güçlerini ve aralarındaki dayanışmayı artırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Filistin, Gazze, İsrail Saldırganlığı, Soykırım.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜRKİYE'DE TERSİNE GÖÇ OLGUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ayşenur Özer[1]

Özet

Göç, yer ve hayat değiştirme döngüsü içinde süreklilik gösteren bir dinamiktir. Özellikle sanayi devrimi ile başlayan süreçte iktisadi, toplumsal ve siyasi nedenlerle gelişime ve değişime bağlı olarak insanların yaşamlarını sürdürdükleri bölgeden başka bir bölgeye yerleşmesiyle var olan göç eyleminin daha çok arttığı söylenebilir. Türkiye bulunduğu coğrafi ve siyasi konum itibarıyla hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumundadır. Bu araştırmanın konusu Türkiye'de tersine göç olgusudur fakat öncelikle göç, göçün çeşitleri ve nedenleri üzerinde durulup daha sonra ise iç göç türlerinden biri olan 'tersine göç' olgusu ele alınacaktır. Tersine göç; gerek bireysel ya da aileyle gerekse bölgesel ya da ülke içinde, büyük yerleşim yerlerinden küçük yerleşim yerlerine, genellikle gönüllü olarak daha iyi bir yaşam amacıyla yapılan göç hareketidir. Çalışmada; Türkiye'de yaşanan tersine göç olgusuna bakıldığında, 1950'li yıllarda oldukça fazla olan köyden kente geçişin günümüzde düşüşe geçtiği, kentten kıra geçişin ise arttığı görülmektedir. Bu çalışma, Türkiye'de gerçekleşen tersine göçün hangi boyutlarda olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada tersine göçün süreçlerinden, tarihi gelişiminden, Türkiye'de bu olgunun etkilendiği faktörler ve sebeplerden bahsedilecektir. Tersine göçün önemli başlıklarından olan kentin itici, kırın ise çekici yönleri balıklar halinde ele alınacaktır. Kentleşmenin, tersine göç üzerinde nasıl bir etki bıraktığı ve göçü ne ölçüde etkilediğinden bahsedilecektir. Türkiye'nin tersine göçe bakış açısı ve tersine göçe teşvik politikaları incelenecektir. Tersine göç olgusu Tokat ili üzerinden ele alınıp, örnekler verilerek makale zenginleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Göç, Tersine Göç, Kent, Kentleşme, Politika, Tokat.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

İYİ YÖNETİM İLKELERİNDEN MAKUL SÜREDE KARAR VERME: OMBUDSMAN KARARLARI ÇERÇEVESİNDE BİR İNCELEME

Süleyman Aktürk[1], Rukiye Mehtap Özlü[2]

Özet

Bu çalışma, iyi yönetim ilkelerinden biri olan makul sürede karar verme ilkesini, Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) kararları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. İyi yönetim ilkeleri, idarenin etkili, şeffaf ve vatandaş odaklı bir şekilde faaliyetlerini sürmesi için temel çerçeveyi ortaya koyarak kamu hizmetlerinde kaliteyi artırmayı ve vatandaşların hak arama süreçlerinde karşılaştıkları engelleri aşmayı hedeflemektedir. Bu ilkelerden biri olan makul sürede karar verme, vatandaşların kamu idaresiyle olan ilişkilerinde zamanında ve etkili bir yanıt alma hakkını güvence altına almaktadır. Çalışmada öncelikle, makul sürede karar verme ilkesinin tanımı, kapsamı ve yönetimsel işleyişine odaklanılmakta, bu ilkenin kamu yönetimindeki yeri tartışılmaktadır. Ardından, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kararları üzerinden, bu ilkenin uygulamadaki yansımaları ele alınmaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yönteminden faydalanılmış olup veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda ilgili literatür ve Kurum'un internet sitesinden erişime açılan karar örnekleri incelenmiştir. Bu kararların gerekçeleri analiz edilerek Kurum'un uygulamadaki yaklaşımı ve denetim perspektifi analiz edilmiştir. Yapılan değerlendirilme neticesinde Kurum'un; kendine yapılan başvuruları, somut uyuşmazlıkların özellikleri ve idari işlemlerin teknik zorlukları göz önünde bulundurularak statik değil, dinamik bir değerlendirme sürecine tabi tuttuğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, Kurum'un makul sürede karar verme ilkesine nasıl yaklaştığını anlamak için temel bir çerçeve sunmakta ve idari kararlarda verimlilik ve zamanlılığın önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İyi Yönetim İlkeleri, Makul Sürede Karar Verme, Kamu Denetçiliği Kurumu, Ombudsman Kararları.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

DİJİTALLEŞMENİN KAYIT DIŞI EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TR 72 BÖLGESİNDE BİR UYGULAMA

Sultan Ceran Cunedioğlu[1], Yakup Ülker[2]

Özet

Dijitalleşme fiziksel veya geleneksel süreçlerin, bilgilerin ve hizmetlerin dijital formatlara dönüştürülmesi anlamına gelir. Bu süreç, teknolojinin kullanımıyla birlikte verilerin elektronik ortamda işlenmesi, saklanması ve paylaşılması için yeni yöntemlerin geliştirilmesini içerir. Dijitalleşme sadece teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yapıları da etkileyen geniş kapsamlı bir değişim sürecidir. Özellikle kayıt dışı ekonomi dijitalleşmenin etkilerinden önemli ölçüde payını almaktadır. Kayıt dışı ekonomi devletin resmi kayıtlarında yer almayan, yani vergi dairesine, sosyal güvenlik kurumlarına veya diğer ilgili resmi kurumlara bildirilmemiş ekonomik faaliyetlerin tümünü kapsar. Bu tür faaliyetler, yasal ya da yasadışı olabilir; ancak ortak özellikleri, ekonomik işlemlerin resmi belge düzenine girmemesi ve bu nedenle denetim dışında kalmalarıdır. Elektronik ticaret platformlarının yaygınlaşması ile birlikte küçük işletmelerin kayıt altına alınması kolaylaşmış, dijital izler sayesinde denetim mekanizmaları güçlenmiştir. Elektronik fatura ve defter sistemleri, POS cihazları, dijital ödeme yöntemleri ve yapay zeka destekli denetim sistemleri sayesinde işletmelerin mali hareketleri daha şeffaf hale gelmiştir. Bu durum da vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı iş gücünü azaltmaktadır. Bu çalışmanın amacı dijital dönüşümün kayıt dışı ekonomiyle mücadelede muhasebe meslek mensuplarına nasıl katkı sunduğunu belirlemektir. Bu kapsamda TR 72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) faaliyette bulunan Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlere yönelik nicel araştırma yöntemi olarak anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın evreni 2106, örneklemi ise 425 meslek mensubundan oluşmaktadır. Araştırma verileri SPSS programı ile analiz edilmiştir. Anket sonuçlarına göre dijital vergi sistemlerinin saydamlığı artırarak vergi mükellefleri üzerinde psikolojik baskı yarattığı ve bu baskının vergi kaçakçılığını azalttığı gözlemlenmiştir. Özellikle e-vergi uygulamaları sayesinde, mükellefler daha hızlı ve doğru vergi beyanında bulunmakta, aynı zamanda vergi denetimlerinin de daha etkin hale gelmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle dijitalleşme kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Bununla birlikte küçük ölçekli işletmelerin dijital sistemlere entegrasyonunda zorluklar yaşadığı belirtilerek, bu işletmelerin yeni teknolojilere uyum sürecinde eğitim ihtiyacının karşılanması ve devlet teşviklerinin artırılması gerektiği de vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Kayıt Dışı Ekonomi, Vergi Denetimi.

[1] Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Sivas, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Finans ve Bankacılık, Sivas, Türkiye.

ETİK İKLİM VE ÇATIŞMA EĞİLİMİ: ALGILAR VE ETKİLER

Zeynep Dilara Tınaz[1]

Özet

Bu çalışmanın amacı bir örgütte var olduğu düşünülen etik iklimin, bireyin çatışma eğilimi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırma evrenini Tokat ilinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Verileri toplamak üzere Schwepker'in (2001) "Etik İklim Ölçeği"; Harary ve Batell'in (1981) "İletişim Çatışması Modelinden" yararlanarak Dökmen'in (1986) geliştirmiş olduğu "Çatışma Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Veri toplama aracında "Etik İklim Ölçeği" tek boyutlu, "Çatışma Eğilimi Ölçeği" ise sekiz boyutlu olarak yer almaktadır. Ayrıca demografik özellikleri tespit etmek için on sorudan oluşan bir form hazırlanmıştır. "Etik İklim" ölçeğinde ters ifade bulunmamakta ve alınan toplam puan etik iklim algısının yüksek olduğunu göstermektedir. "Çatışma Eğilimi Ölçeğinde" ise 28 ifade düz, 8 ifade ters kodlanmıştır. Ters kodlanan ifadeler analizden önce düzeltilmiştir. Bu ölçekten alınan toplam puan da bireyin çatışma eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. 70 katılımcıdan toplanan verilerle bir pilot çalışma yürütülmüştür. Ölçeklerin güvenilirlikleri "Etik İklim" için 0,93; "Çatışma Eğilimi Ölçeği" için 0,71'dir. Ölçekler analize tek boyutlu olarak dahil edilmiştir. Etik iklim ölçeğinden alınan puan ortalaması 3,59; çatışma eğilimi ölçeğinden alınan puan ortalaması da 2,82'dir. Analiz sonuçları kadınların erkeklerden, yüksek lisans eğitimi alanların lisans eğitimi alanlardan daha fazla çatışma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur. Burs alıp almamak da çatışma eğilimini farklılaştıran değişkenlerden biridir. Burs alan üniversite öğrencilerinin çatışma eğilimi, almayanlara göre daha yüksektir. Etik iklim algısı açısından demografik değişkenler incelendiğinde ise sadece cinsiyet değişkeni açısından ortalamalar farklılaşmaktadır. Sonuçlar kadınların etik iklim algılarının erkeklerden yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Yaş, medeni hal, aylık harcama, öğrenim görülen fakülte, sınıf, öğrencinin kaldığı yer ve Tokatlı olup olmaması gibi faktörlerin hem çatışma eğilimi hem de etik iklim algısı üzerinde bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Etik iklimin çatışma eğilimi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için yapılan regresyon analizi sonuçları da istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Örgütlerde etik iklimin çatışma eğilimi üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılabilmesi için daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Çatışması, Demografik Faktörler, Yükseköğretim.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

İŞLEM ADALETSİZLİĞİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK ÜZERİNE ETKİSİ: ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN ARACI ROLÜ

Mehmet Selman Kobanoğlu[1], Ali Bayram[2], Tuba Bekiş[3]

Özet

Günümüz örgütlerini farklı kılan en önemli özelliklerden biri, geleneksel paternalist yaklaşımlardan demokratik yönetime geçiş sürecinin (Baransel, 1979) daha da hızlı bir hale gelmesi ile işveren ve işgören ilişkisinin işgören lehine değişim göstermesidir. Çağdaş örgütlerde işgörenlerin, "algıladıkları" ile algılamayı umdukları" arasındaki farkın rasyonel bir gerekçeye dayandırılmadığı sürece adaletsizlik olarak algılamaları söz konusudur. Örgüt literatürü örgütsel adaletsizlik algısının işgörenlerin sağlığını negatif yönde etkilediğine ilişkin geniş bir araştırma geçmişine sahiptir. Bu çalışma, örgütlerde kaynak ve ödüllerin tahsisine ilişkin kararların alınmasına yönelik uygulamaların tarafsızlığını ifade eden işlemsel adalet algısının mesleki tükenmişlik üzerine etkisinde örgütsel sessizliğin aracı rolünü belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında kolayda örnekleme yöntemi ile Kayseri ilinde faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmelerde çalışanlardan 450 adet veri seti elde edilmiş ve IBM SPSS ile AMOS paket programlarından faydalanılarak analize tabi tutulmuştur. Verilerin güvenilir ve geçerli olduklarını belirleyebilmek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları, çarpıklık ve basıklık değerleri ile kullanılan ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Aracılık etkisinin belirlenebilmesi amacıyla Hayes (2013) tarafından geliştirilen Process Macro (Model 4) eklentisi kullanılmıştır. Bulgular, işlemsel adalet ile mesleki tükenmişlik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu ve bu ilişkide işgören sessizliğinin aracı rolünün varlığını ortaya koymuştur. Araştırman sonucunda; çalışmanın teorik dayanağını oluşturan kaynakların korunması teorisi (Hobfoll, 1989) doğrultusunda, işgörenlerin işlemsel adaletsizlik algılarının onların mesleki tükenmişliklerine etkide bulunacağı, dolayısıyla, kendilerini tükenmiş hissederek işten çekeceklerini ve işe karşı duyarsız kalabileceklerini ve bunun sonucunda öz kaynaklarını koruma yoluna gidebileceklerini söyleyebilmek mümkündür. Literatürde, çalışmada ele alınan değişkenlerin bir arada çalışıldığı bir yayına rastlanılmamış olup, bulguların değişkenler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalar bulguları zenginleştirmek amacıyla diğer yönetim düzeylerinin de katılımının sağlanması ile örgütsel düzeyde genişletilebilir.

Anahtar Kelimeler: İşlem Adaletsizliği, Mesleki Tükenmişlik, Örgütsel Sessizlik.

[1] Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi, Samsun, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İşletme, Niğde, Türkiye.
[3] Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İşletme, Samsun, Türkiye.

LİDERLİK TİPLERİNİN ÇALIŞAN BAĞLILIĞI VE PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TOKAT GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

Ahmet Elmas[1], Yücel Erol[2]

Özet

İstismarcı liderlik, yöneticinin çalışanlarına karşı sistematik biçimde olumsuz, yıkıcı ve etik dışı davranışlar sergilediği bir liderlik biçimidir. Bu tarz liderlikte lider, çalışanlarını küçümseyen, onları tehdit eden, psikolojik baskı uygulayan ve adaletsiz kararlar alan bir tutum içerisindedir. İstismarcı liderlik uygulamaları, iş ortamında ciddi düzeyde stres, tükenmişlik ve motivasyon kaybına yol açarak hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumsuz sonuçlar doğurur. Bu liderlik tarzı, çalışanların işe olan bağlılıklarını zayıflatmakta, örgütsel vatandaşlık davranışlarını azaltmakta ve işten ayrılma niyetini artırmaktadır.Etik liderlik ise adalet, dürüstlük, sorumluluk, empati ve saygı gibi temel etik değerlere dayanan bir liderlik yaklaşımıdır. Etik liderler, karar alma süreçlerinde etik ilkeleri ön planda tutar, şeffaf bir iletişim tarzı benimser ve çalışanlarına karşı adil bir tutum sergiler. Bu liderlik tarzı, örgüt içinde güven ortamı yaratmakta ve çalışanların etik davranışlara yönelmesini teşvik etmektedir. Ayrıca, etik liderler çalışanlara rol modeli olarak hizmet eder; böylece örgütsel etik kültürünün gelişmesine katkı sağlarlar.Güçlendirici liderlik çalışanlara daha fazla sorumluluk ve karar verme yetkisi kazandırmayı, onların özgüvenlerini artırmayı ve bağımsız hareket edebilmeleri için gerekli desteği sunmayı amaçlayan çağdaş bir liderlik yaklaşımıdır. Güçlendirici liderler, çalışanlarının yeteneklerine güven duyar, onların gelişimini destekler ve kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri için uygun ortamı sağlar. Bu liderlik tarzı, çalışanların öz yeterlik duygularını artırarak iş tatmini ve performanslarını olumlu yönde etkiler. Çalışan bağlılığı, bireyin çalıştığı kuruma, yaptığı işe ve üstlendiği görevlere yönelik geliştirdiği duygusal ve bilişsel bağlılığı ifade eder. Yüksek düzeyde bağlılık sergileyen çalışanlar, işlerini sahiplenir, örgütsel hedeflerle özdeşleşir ve kurumun başarısı için gönülden çaba sarf eder. Çalışan bağlılığı; motivasyon, iş tatmini, örgütsel sadakat ve performansla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle bağlılık düzeyi yüksek çalışanlar, kurum için stratejik bir değer taşır.Çalışan performansı ise bir çalışanın iş tanımı çerçevesinde görev ve sorumluluklarını ne ölçüde ve ne kalitede yerine getirdiğini gösteren bir göstergedir. Performans, üretkenlik, zaman yönetimi, kalite, verimlilik ve hedeflere ulaşma düzeyi gibi çeşitli kriterler üzerinden değerlendirilir. Yüksek çalışan performansı, sadece bireysel başarıyı değil, aynı zamanda örgütün genel etkinliğini ve rekabet gücünü artıran kritik bir faktördür. Bu çalışma, istismarcı, etik ve güçlendirici liderlik tiplerinin çalışan bağlılığı ve performansı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Tokat Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne bağlı kamu kurumlarında görev yapan personel ile gerçekleştirilen araştırmada, nicel veri toplama yöntemi kullanılmış ve veriler anket aracılığıyla elde edilmiştir.Bu ankette İş Performansı Ölçeği (A Çalışkan, EÖ Köroğlu 2022),Meyer'in Örgütsel Bağlılık Ölçeği ve Etik,İstismarcı ve Güçlendirici Liderlik Ölçeği (M.Coşkuner) ölçeklerinden yararlanılmıştır.Bulgular, istismarcı liderliğin çalışan bağlılığı ve performansını olumsuz etkilediğini; etik ve güçlendirici liderliğin ise bu çıktılar üzerinde anlamlı ve pozitif etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Regresyon ve korelasyon analizleri, güçlendirici liderliğin çalışan performansını açıklamada en etkili liderlik tarzı olduğunu göstermektedir. Bulgular doğrultusunda, kurumlarda etik ve destekleyici liderlik yaklaşımlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Çalışan Katılımı, Performans, Etik Liderlik, Güçlendirici Liderlik, İstismarcı Liderlik.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE HEGEMONYA KAVRAMI VE HEGEMONYAYA İLİŞKİN TEORİLER

Onur Demirkan[1]

Özet

Sosyal Bilimler alanının yapı taşlarını kavramlar ve teoriler oluşturmaktadırlar. Bu alanda yer alan önemli kavramlardan biri de hegemonya kavramıdır. Hegemonya kavramını ekonomi, siyaset bilimi, tarih, sosyoloji, uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinler incelemektedir. Bu çalışmada uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde hegemonya kavramı incelenecektir. Hegemonya kelimesi "liderlik" veya "siyasi üstünlük" anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilerde hegemonyayı genel olarak bir devletin diğer devletler üzerinde kurduğu ekonomik, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel üstünlük diye tanımlanabilir. Buna karşın, hegemonya kavramının karmaşık yapısından dolayı bu kavram anlaşılması kolay bir kavram değildir. Bu kavramın anlaşılması ve anlamlandırılmasındaki zorluğun nedenlerinden biri ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir yapıya sahip olmasıdır. 1980'li yıllardan itibaren popülerliği artan hegemonya kavramına yüklenen anlamda zaman içinde değişimler görülmüştür. Bu değişimlerin nedeni hegemonya kavramına ilişkin farklı boyutların da zaman içinde ortaya çıkmasıdır. Ekonomik boyuttaki değişimlere verilebilecek örneklerden biri kripto paralar gibi yeni ekonomik değerlerin dünya piyasasında yer almasıdır. Siyasi boyuta ilişkin ise askeri teknolojilerde yaşanan hızlı değişim askeri alanın dinamiklerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Siyasi boyuta dair bir diğer değişim ise uluslararası örgütler, uluslararası şirketler gibi aktörlerin etkinliğinin artmasıyla birlikte devlet aktörünün egemenliğinin, etkinliğinin ve gücünün sorgulanmaya başlanmasıdır. Sosyal ve kültürel boyutta yaşanılan değişimlerden biri küreselleşme olgusu ile birlikte kültürel hegemonyanın etkisinde artış görülmüştür. Teknoloji ve iletişim alanlarında yaşanan hızlı ve büyük değişimler ile bu alanların önemi bir şekilde artmıştır. İletişim alanında yaşanan değişimlerden ve sorunlardan biri yaşanan siber saldırılardır. Teknoloji alanında ise yaşanan önemli değişimlerden biri yapay zekadır. Bu ve bunun gibi farklı alanlara ilişkin örneklerin sayısı artırılabilir. Bunlar gibi verilebilecek örnekler karşısında günümüzde devam eden Amerikan hegemonyasının bu durumlara karşı nasıl bir yol izleyeceği uluslararası sistemin işleyişi ve dünya sistemindeki güç dinamikleri açısından önemli bir husustur. Bunun yanında hegemonik güç olan ABD ile diğer devletler arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu anlamak için hegemonya kavramı yol gösterici olacaktır. ABD ile Çin arasında günümüzde devam eden hegemonik güç rekabetini incelemede ve anlamada da hegemonya kavramı ve hegemonyaya ilişkin teoriler önemli bir rol oynayacaktır. Hegemonya kavramının farklı yönlerinin anlaşılmasında farklı bakış açıları ve yaklaşımları sunan teorilerin incelenmesi önemlidir. Bu çalışmada hegemonyaya ilişkin teorilerden dört tanesi ele alınacaktır. İncelenecek teoriler, Hegemonik İstikrar Teorisi, Güç Geçişi Teorisi, Neo-Gramşiyan Teori ve Dünya Sistemi Teorisidir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Hegemonik İstikrar Teorisi, Güç Geçişi Teorisi, Neo-Gramşiyan Teori, Dünya Sistemi Teorisi.

[1] Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İktisat, Ankara, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

YOUNG, ONLINE, AND DIVIDED: GENDER AND COUNTERPUBLICS IN SOUTH KOREA

Hatice Nursena Yücel[1]

Abstract

This study examines social media as a site of counterpublic formation among South Korean youth, analyzing how digital participation shapes contemporary attitudes toward sexism and gender equality. Drawing on secondary data from the 2024 Carnegie California–Gallup Korea Survey and the 2024 Carnegie California–Embrain Korea Survey, the study identifies a gendered asymmetry: young men's attitudes toward hostile and modern sexism are significantly shaped by participation in male- or female-dominated online communities, whereas young women's attitudes remain comparatively unaffected by similar digital engagement. Theoretically, this study builds upon Choi and Cho's (2017) conceptualization of Korean social media spaces as counterpublics, extending from Fenton and Downey's (2003) framework of new media, counter-publicity, and the fragmented public sphere. From this perspective, online platforms do not simply replicate traditional public discourse but actively foster oppositional identities and ideological contestation. In particular, male-dominated online communities in South Korea appear to function as counterpublic spaces where discussions about gender roles and societal changes are actively exchanged. Patterns of participation in these communities are associated with variations in young men's attitudes toward gender equality and sexism. Female-oriented online spaces, meanwhile, seem to operate primarily as platforms for information sharing and solidarity among users, although their measurable impact on political attitudes appears more limited. South Korea presents a particularly critical empirical context for this inquiry: it is a hyper-digitalized society experiencing rapid social transformation and intensifying generational and gendered political polarization. Methodologically, the study conducts a theoretical interpretation of large-scale survey data, using regression findings as empirical scaffolding to explore the mediated production of gendered political subjectivities. Ultimately, the study argues that social media platforms in South Korea should be understood not as neutral venues for democratic dialogue, but as fragmented, contested, and gendered counterpublic arenas, where political attitudes are shaped through processes of affiliation, opposition, and mobilization.

Keywords: South Korea, Gender, Social Media, Counterpublic.

[1] Res. Assist., Tokat Gaziosmanpaşa University, Political Science and International Relations, Tokat, Türkiye. (Corresponding Author)

KENT HAKKI KURAMI ÇERÇEVESİNDE TOKAT BELEDİYESİ'NİN SUNDUĞU KÜLTÜREL HİZMETLERİN ANALİZİ

Duha Yaman[1], Rukiye Mehtap Özlü[2]

Özet

Bu çalışmada, Tokat Belediyesi'nin sunmuş olduğu kültürel hizmetlerin kent hakkı kuramı çerçevesinde değerlendirilmesi yapılacaktır. HenriLefebvre tarafından geliştirilen kent hakkı kavramı, bireylerin yaşadıkları kentlerde sadece fiziksel bir varlık göstermelerinin ötesinde, kentsel mekânlar üzerinde söz sahibi olmalarını, bu mekânların kullanım ve dönüşüm süreçlerine aktif biçimde katılmalarını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle kent hakkı kavramı, bireylerin kent yaşamını şekillendirme hakkını ifade etmektedir. Kent hakkı, mekânın sadece bir tüketim alanı değil, aynı zamanda toplumsal bir üretim alanı olarak ele alınmasını sağlamaktadır. Bu perspektif, bireylerin kent kültürünü sahiplenmesi ve bunlar üzerinde söz sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kültürel hizmetlerin yönetimi kent hakkının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Kent hakkının önemli bileşenleri olan katılım, erişim ve toplumsal üretim, kültürel hizmetlerin hem planlanması hem de uygulanmasında belirleyici rol oynamalıdır. Bu çalışmada, Tokat Belediyesi'nin sunduğu kültürel hizmetleri, kent hakkı kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; belediye yetkilileriyle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk olarak, kent hakkı kavramı açıklanmış olup ardından Tokat Belediyesi'nin sunduğu kültürel hizmetler; erişim, katılım ve üretim ilkeleri üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Tokat Belediyesi; tüm halk kesimlerine hitap edecek şekilde boş zaman etkinlikleri, kültürel eğitim hizmetleri düzenlemekte olup çeşitli yapım ve onarım hizmetleri yürütmektedir. Bu kapsamda şehir kültürü, tarih ve edebiyat temalarına odaklanan söyleşiler düzenlemekte; çocuklar ve gençlere yönelik sanat atölyeleri, müze etkinlikleri ve edebiyat yarışmaları organize etmektedir. Ayrıca özellikle kadınların kültürel üretim süreçlerine katılımını teşvik etmek amacıyla kurulan kooperatifler vasıtasıyla ekonomik ve kültürel üretim desteklenmektedir. Sonuç olarak, Tokat Belediyesi tarafından sunulan kültürel hizmetlerin, kent hakkı kuramının erişim, katılım ve üretim ilkeleri doğrultusunda yapılandırıldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte söz konusu hizmetlerin daha kapsayıcı, sürdürülebilir ve doğrudan halk katılımını önceleyen yapılarla desteklenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle toplumsal üretim süreçlerinin genişletilmesi ve farklı sosyal grupların etkin katılımını mümkün kılacak mekanizmaların geliştirilmesi, kültürel hizmetlerin niteliğini artırma açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Hakkı, Kültürel Hizmetler, Katılım, Erişim, Üretim, Tokat Belediyesi.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN GÖREV PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ: BANKA ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ahmet Özdemir[1], Yücel Erol[2]

Özet

Çalışan davranışını etkileyen en temel unsurlardan biri, örgütlerin yaşamsal dinamikleri içinde inşa ettikleri örgüt kültürüdür. Çalışanların örgüt açısından en temel davranışlarından biri ise sergilemiş oldukları görev performanslarıdır. Bu çalışmanın amacı, örgüt kültürü ve alt boyutlarının çalışanların sergilemiş oldukları görev performansı üzerindeki etkilerini belirlemektir. İki değişken arasındaki ilişki, farklı çalışmalara konu olmuş olmakla birlikte, kültürün zaman içindeki değişkenliğinin güncel araştırmaları gerekli kılmasının ve çalışmanın, finansal piyasalar açısından önemli rollere sahip bankalarda istihdam edilmiş çalışanlar üzerinden gerçekleştirilmiş olmasının araştırmayı değerli kıldığı düşünülmektedir. Araştırma verileri Tokat ilinde faaliyet yürüten bankalarda çalışan 104 bankacıdan elde edilmiştir. Analizler SPSS ve LISREL programı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Eksik ve hatalı verilerin çıkarılması sonrası güvenilirlik değerlerine bakılmış ve Cronbach Alpha değerlerinin .70 ve üzeri (tutarlılık alt boyutu .59) olduğu görülmüştür. Araştırma ölçekleri için doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış ve ölçeklerin model uyum iyiliği değerlerine bakılmış, her iki ölçek madde çıkarılmadan geçerlenmiştir. Daha sonra gerçekleştirilen korelasyon analizinde örgüt kültürü ve alt boyutlarının görev performansı ile pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu ilişkilerin bir etkiye dönüşüp dönüşmediğini görmek için çoklu regresyon analizi yapılmış, örgüt kültürü ile uyum yeteneği ve misyon alt boyutlarının görev performansını pozitif şekilde ve orta düzeyde etkilediği görülürken, katılım ve tutarlılık boyutlarının bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu durumun, bazı kültür boyutlarının etkilerinin örtüşmesi ve bu nedenle etki güçlerinin azalmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir (VIF5). Bu düşünceyi test etmek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizde uyum yeteneği ve misyon boyutlarının görev performansını anlamlı şekilde etkilediği (R^2 = .435, p .001), katılım ve tutarlılık boyutlarının eklenmesiyle modelde anlamlı bir artış gözlenmediği görülmüştür (ΔR^2 = .008, p = .480). Sonuçlar, örgüt kültürünün özellikle uyum yeteneği ve misyon boyutları kanalından görev performansı üzerinde etki yarattığını, diğer boyutların bu etkiyi açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Ulaşılan sonuçlar örgütlerin kültür inşasında bu iki boyutu çalışan performansı açısından özellikle dikkate almalarının önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt Kültürü, Görev Performansı, Banka Çalışanları.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

İKLİM DİPLOMASİSİNİN ÇIKMAZI: SU KITLIĞINDA BARIŞ MI, MİLLİYETÇİLİK Mİ? DİCLE-FIRAT HAVZASI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Sueda Çilingiroğlu Tüzer[1], Mevsim Durmuş[2], Özge Şirin Kurucan[3]

Özet

İklim değişikliğiyle birlikte doğal kaynakların giderek azalması, uluslararası ilişkilerde çevre merkezli yeni diplomasi biçimlerinin gelişeceği yönünde umutlar doğurmuştur. Ancak bu çalışma, realizm ve çevresel güvenlik literatürü bağlamında, Orta Doğu örneğinde bu iyimser beklentinin geçerliliğini sorgulamakta ve Orta Doğu gibi güvenlik kaygılarının ağır bastığı bölgelerde su kıtlığının iş birliğinden ziyade çatışmayı körüklediğini savunmaktadır. Araştırmanın temel amacı, su kıtlığının Dicle-Fırat Havzası özelinde iklim diplomasisini teşvik etmekten ziyade su milliyetçiliğini körükleyip millî çıkarları önceleyen politikaları güçlendirdiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede "Su kıtlığı Orta Doğu'da çevresel iş birliği potansiyelini zayıflatmakta ve devletlerin egemenlik söylemlerini daha da sertleştirmektedir." hipotezi test edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda nitel bir araştırma yöntemi benimsenmiş, literatür taraması ve bölgesel politika belgelerinin analizi yoluyla Dicle-Fırat Havzası vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Türkiye, Irak ve Suriye gibi havza devletlerinin su politikaları üzerinden güç asimetrileri, egemenlik vurguları ve çevresel iş birliği girişimleri incelenmiştir. Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gibi büyük ölçekli su yönetimi projeleri, aşağı havza ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmış; bu durum bölgesel güven krizlerini derinleştirmiştir. Benzer şekilde, Irak ve Suriye'nin su talepleri de egemenlik söylemleriyle sertleşmiş, çevresel diplomasi girişimleri zayıf kalmıştır. Vaka analizlerinde, tarafların iş birliği yapmaya yönelik çabalarının sıklıkla karşılıklı güvensizlik ve asimetrik güç dengeleri nedeniyle başarısızlığa uğradığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, bölgesel su sorunlarının çözümünde teknik yaklaşımların yetersiz kaldığını ve güven inşası ile güç dengesi meselelerinin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Literatüre katkı olarak, çalışmanın su krizlerini sadece çevresel bir mesele değil, aynı zamanda kimlik, egemenlik ve güç ekseninde şekillenen çok boyutlu bir sorun alanı olarak ele alması, mevcut çalışmaların ötesine geçmektedir. Dolayısıyla, iklim değişikliğiyle mücadelede çevresel diplomasiye aşırı güvenen yaklaşımlara eleştirel bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın önerisi, bölgesel su yönetiminde yalnızca teknik çözümlere değil, siyasi güven inşasına ve çok boyutlu stratejilere odaklanılması gerektiğidir. Özellikle yeşil teknolojilerin kullanımı bu noktada kilit bir fırsat sunmaktadır. Akıllı sulama sistemleri, su geri dönüşüm teknolojileri ve iklim dostu altyapı projeleri gibi yapısal çözümlerin yanı sıra bölgesel iş birliğini kurumsallaştıracak yapılar da (örneğin; Dicle-Fırat Su Diplomasisi Merkezi) hem suyun daha verimli kullanılmasını sağlayabilir hem de ülkeler arasında ortak çıkar alanları oluşturarak güven artırıcı bir rol oynayabilir. Bu doğrultuda, yeşil teknoloji yatırımları bölgesel ölçekte desteklenmeli; çevresel diplomasi girişimleri siyasi diyalog mekanizmalarıyla güçlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, su kaynaklı gerilimleri azaltmanın yanı sıra, kalıcı barış ve sürdürülebilir iş birliği için de gerekli bir zemin oluşturacaktır. Sonuç olarak bu çalışma, Dicle-Fırat Havzası örneği üzerinden su krizlerinin yalnızca teknik veya çevresel bir mesele olmadığını; kimlik, egemenlik ve güç dinamikleriyle şekillenen çok boyutlu bir sorun alanı olduğunu göstermektedir. Bölgesel barış için suyun stratejik bir rekabet nesnesi olmaktan çıkarılması ve ortak yarar odaklı bir iş birliği çerçevesine oturtulması şarttır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Su Milliyetçiliği, Dicle-Fırat Havzası, Yeşil Teknoloji.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye.
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye.
[3] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ARTIFICIAL INTELLIGENCE STRATEGIES IN THE GULF COUNTRIES: A COMPARATIVE ANALYSIS

Mohammed Farhan[1], Hafijur Rahman[2]

Abstract

This study analyzes the artificial intelligence policies of the Gulf countries, in particular the Kingdom of Saudi Arabia, Qatar, and the United Arab Emirates, with a special focus on their future visions shaped by technological innovation. It highlights the main factors that drive these three countries to adopt and develop advanced technology policies, based on their conscious awareness of AI's great potential for achieving sustainable development and diversifying their national economies. In addition, this study clarifies the importance of artificial intelligence as a key driver of political, economic, social, and strategic transformations in these countries on a global level. Through a comprehensive and comparative analysis of the National Strategy for Data and Artificial Intelligence in the Kingdom of Saudi Arabia (NSDAI), the National Artificial Intelligence Strategy in the State of Qatar, and the UAE Artificial Intelligence Strategy 2031, this study aims to identify the main goals and executive initiatives of each country, in addition to the important sectors and practical mechanisms that have been applied to serve these strategies. Moreover, the study conducts an analytical comparison between these policies in order to identify the similarities and differences in the future visions of artificial intelligence-related policies among Saudi Arabia, Qatar, and the UAE, while taking into account the political, economic, and social differences between the three countries. This study also pointed to the potential impact of artificial intelligence in stimulating the growth of the entrepreneurship sector and attracting qualitative investments in advanced technological industries, in addition to its fundamental role in bringing about fundamental transformations in vital public sectors such as health, education, energy, finance, transportation, manufacturing, agriculture, security, and others, by enhancing efficiency and providing innovative solutions. The study presents qualitative examples of artificial intelligence applications and investments by Saudi Arabia, Qatar, and the UAE in various fields, reflecting their clear commitment to achieving leadership in this technological field and enhancing their competitive position at the regional and global levels. Finally, the study focuses on the fundamental transformations and underlying challenges in the process of adopting artificial intelligence within the policies of the three mentioned countries – Saudi Arabia, Qatar, and the UAE. These challenges include ethical and legal considerations related to privacy and data protection, the lack of specialized skills necessary to develop and apply artificial intelligence technologies, the requirements of advanced and robust digital infrastructure, the need to confront increasing and recurring cyber threats, and the importance of establishing a flexible and progressive regulatory and legislative framework. In the end, the study proposes a number of recommendations aimed at supporting the efforts of the three countries in building a smart and sustainable future, through the optimal use of artificial intelligence capabilities in the national policies of Saudi Arabia, Qatar, and the UAE.

Keywords: Artificial Intelligence, AI Strategies, Gulf Countries, Saudi Arabia, Qatar, UAE.

[1] Master's Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Public Administration, Tokat, Türkiye. (Corresponding Author)
[2] Assist. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University, Public Administration, Tokat, Türkiye.

YEREL YÖNETİMLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME: İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Salih Ziya Kutlu[1], Deniz Özçelik[2], Semih Oruç[3]

Özet

Demokrasi, insan hakları, katılım ve eşitlik gibi kavramların giderek popüler hale geldiği 21. yüzyılda, kadın ve erkeklerin toplumun her alanında birbirlerine daha yakın düzeylerde yer almalarını sağlamak için çeşitli kavram ve uygulamalar geliştirilmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe kavramı bu süreçte geliştirilen kavramlardan biridir. Kavram, bütçeleme süreçlerini cinsiyet bakış açısıyla ele alarak, kadın ve erkeklerin kamu hizmetlerinden yararlanma düzeylerini mümkün olan en yakın seviyeye getirmek olarak tanımlanmaktadır. Böylece, bütçenin gelir dağılımı fonksiyonu kullanılarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda olumlu adımlar atılabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe uygulamalarının halka en yakın birimler olan yerel yönetimlerin bütçeleme süreçlerindeki etkisini araştırarak yerel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusundaki rollerini belirlemektir. Çalışmanın araştırma deseni nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay araştırmasıdır, alt tür olarak ise tek örnek olay incelemesi tercih edilmiştir. Çalışmada araştırma yöntemi olarak doküman analizi tercih edilmiştir. Bu kapsamda, doküman analizi yöntemi kullanılarak Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)'ında yer alan ilkelerin örneklem olarak belirlenen İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin aynı dönemdeki Stratejik Plan, faaliyet raporu vb. belgelerinde ne düzeyde yer aldığı incelenmiştir. Çalışmanın önermesi "İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları yeterli düzeydedir" olarak belirlenmiştir. Eğitim, sağlık, ekonomi, katılım ve medya konularında yapılan analiz sonucunda, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ekonomi dışındaki alanlarda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe uygulamalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak örneklemin yanlışlandığı ifade edilebilir. Çalışmanın temel sınırlılıkları, belediyeye ait stratejik Plan, faaliyet raporu vb. belgelerde yer almayan bilgilere erişilememesi ve faaliyetlerin başarı düzeyinin tespitine ilişkin verilerin eksikliğidir. Çalışma sonucunda tespit edilen eksikliklere yönelik geliştirilebilecek öneriler; kadınlara yönelik faaliyet sayısının artırılması, kadınlara yönelik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, kadınlara yönelik ayrılan kaynak miktarının artırılması, kadınlara yönelik düzenlenen faaliyetlerde katılımcı sayısının artırılması olarak sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye.
[3] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Çanakkale, Türkiye.

ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN SOYKIRIM DAVALARINDAKİ İHTİYATİ TEDBİR KARARLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Semra Aksu[1]

Özet

1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (Soykırım Sözleşmesi) kapsamında, 2019'dan itibaren Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) beş ayrı başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların ilki Gambiya'nın 2019 yılında Myanmar'a karşı açtığı Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmenin Uygulanması Davası'dır. Ardından Ukrayna 2022'de Rusya'ya karşı Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi Kapsamında Soykırım İddiaları Davası'nı açmıştır. 2023 yılında Güney Afrika İsrail'e karşı Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmenin Gazze Şeridinde Uygulanması Davası ile başvuruda bulunmuş; 2024'te ise Nikaragua Almanya'ya karşı İşgal Altındaki Filistin Topraklarına İlişkin Bazı Uluslararası Yükümlülüklerin İhlal Edildiği İddiası Davası'nı açmıştır. Son olarak geçtiğimiz ay Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri'ne karşı Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmenin Sudan'da Uygulanması Davası ile Divan'a başvuruda bulunmuştur. Bu başvurularda taraf devletler Divan'ın yargı yetkisini Sözleşme'nin 9. Maddesinde yer alan özel hükme (compromissory clause) dayandırarak, Divan'dan aralarındaki Soykırım Sözleşmesi'nin yorumlanması, uygulanması ve yerine getirilmesine ilişkin hukuki ihtilafların çözümünü talep etmişlerdir. Divan'a yapılan başvuruların tamamında, davaların esasına geçilmeden önce başvurucu devletler Statü'nün 41. maddesi ve Divan İç Tüzüğü'nün 73., 74. ve 75. maddelerine dayanarak ihtiyati tedbir talebinde bulunmuşlardır. Divan, telafisi mümkün olmayan bir zararın meydana gelmesine ilişkin gerçek ve yakın bir riskin varlığı durumunda olgu ve koşullara bağlı olarak ihtiyati tedbirler alabilmektedir. İhtiyati tedbirlerin amacı, esasa ilişkin nihai karar verilinceye dek tarafların iddia ettikleri hakların korunmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda Divan, yalnızca tedbir talebinde bulunan tarafın ileri sürdüğü hakların en azından kabul edilebilir olduğuna kanaat getirmesi hâlinde bu yetkisini kullanacaktır. Ayrıca Divan, ihtiyati tedbir kararı verirken, davanın esasına girmeden diğer bir ifadeyle ilgili olayda Soykırım Sözleşmesi'nin ihlal edilip edilmediğine dair bir değerlendirme yapmaksızın, dava konusu koşulların ihtiyati tedbirleri belirtme yetkisini kullanmasını gerektirip gerektirmediğini ve talep eden tarafın bu koşulların varlığını yeterli biçimde ortaya koyup koymadığını değerlendirmektedir. Nitekim Nikaragua/Almanya davasında Divan, başvurucu tarafından sunulan bilgi ve hukuki deliller ışığında, ihtiyati tedbir kararı verilmesini gerektirecek koşulların mevcut olmadığı kanaatine varmıştır. Buna karşılık diğer davalarda, özellikle Ukrayna/Rusya ve Güney Afrika/İsrail davalarında, dava konusu hakların daha ciddi, derin ve telafisi mümkün olmayan zararlarla karşı karşıya olduğu kanaatine varılarak ihtiyati tedbirlere başvurulmuştur. Divan, bugüne kadar birçok davada ihtiyati tedbirlere hükmetmiş ve bu kararlarla birlikte zaman içinde bu konudaki içtihadını geliştirmiştir. Divan'ın yerleşik içtihadına göre, ihtiyati tedbir kararı verilebilmesi için dört koşulun birlikte sağlanması gerekmektedir: (i) Divan'ın prima facie yargı yetkisine sahip olması, (ii) korunması istenen hakların kabul edilebilir olması, (iii) talep edilen tedbirlerle bu haklar arasında bir bağlantının bulunması ve (iv) söz konusu haklara telafisi mümkün olmayan ciddi bir zararın doğmasına ilişkin gerçek ve yakın bir riskin bulunması. Bu çalışmada Divan'ın soykırım davalarında değerlendirmeye aldığı ihtiyati tedbir taleplerine yönelik uyguladığı hukuki test, kararlarının tutarlılığı ve gerekçelendirme düzeyi değerlendirilecektir. Böylece Divan'ın Soykırım Sözleşmesi çerçevesinde ihtiyati tedbir kararlarına yaklaşımının sınırları ve yönelimi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Soykırım Sözleşmesi, İhtiyati Tedbir, Uluslararası Adalet Divanı.

[1] Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Ankara, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN ENTEGRASYONUNDA YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Süleyman Aktürk[1]

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de göçmenlerin toplumsal entegrasyon süreçlerinde yerel yönetimlerin üstlendiği işlevsel rolleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde küresel ölçekte artan zorunlu ve gönüllü göç hareketleri, özellikle 2011 yılı sonrasında yaşanan Suriye kaynaklı kitlesel göç dalgasıyla birlikte kentlerde altyapı, barınma, sağlık, eğitim ve istihdam alanlarında ciddi bir baskı yaratmış ve bu Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve yönetsel yapısını derinlemesine etkilemiştir. Bu bağlamda, göçmenlerin kent yaşamına uyumu yalnızca merkezi yönetim politikaları aracılığıyla değil, aynı zamanda yerel düzeyde sunulan kamu hizmetleriyle de şekillenmektedir. Göç yönetimi büyük ölçüde merkezi otorite tarafından yürütülse de, göçmenlerin günlük yaşamla bütünleşmeleri açısından belediyeler hayati bir işlev üstlenmektedir. Yerel yönetimler, göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişiminde birincil temas noktaları olarak konumlanmakta; aynı zamanda toplumsal uyumun sağlanmasında kültürel etkileşimi artırıcı faaliyetlerle önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Çalışmada, belediyelerin sunduğu sosyal uyum programları, dil eğitimi, mesleki gelişim kursları ve kültürel etkinlikler gibi hizmetler değerlendirilmekte; ancak bu hizmetlerin kapsamı ve niteliği bakımından belediyeler arasında ciddi farklılıklar bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu farklılıklar, yerel yönetimlerin göç konusunda hukuki yetki eksikliği, mali kaynakların sınırlılığı ve merkezi yönetimle koordinasyon yetersizliği gibi kurumsal sorunlarından kaynaklanmaktadır. Bildiri, entegrasyon politikalarının daha etkin ve sürdürülebilir biçimde uygulanabilmesi adına yerel yönetimlerin hukuki ve kurumsal olarak daha fazla yetki ve kaynakla donatılması gerektiği, yasal yetkilendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi ve merkez-yerel iş birliğinin sistematik bir yapıya kavuşturularak arttırılması gerektiğini ileri sürmektedir. Sonuç olarak bu bildiri de, yerel yönetimlerin yalnızca hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda sosyal uyumu önceleyen, katılımcı ve kapsayıcı politikalar üreten aktörler olarak yeniden konumlandırılmasının, göçmenlerin topluma başarılı bir şekilde entegre edilmesinde belirleyici rol oynayacağı ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Yerel Yönetim, Entegrasyon, Belediye Hizmetleri, Toplumsal Uyum.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

PARA-ZAMAN KIYMET İKİLEMİ ÜZERİNE: GÖNÜLLÜLERİN ZAMAN BAĞIŞI MOTİVASYONLARI

Çiğdem Aliçavuşoğlu[1], Elif Boyraz[2]

Özet

Prososyal davranışlar bireysel tüketiciler açısından psikolojik ve fiziksel iyi oluş düzeylerini anlamlı bir şekilde destekleyen, başka bireylerin ve/veya toplulukların faydasını gözeten her türlü eylemleri kapsamaktadır. Bunun en yaygın yolu ise para ve zaman bağışı yapmaktır. Her iki bağış türünde de prososyal bir şekilde hareket edilse dahi temelde farklılıklar yer almaktadır. Zaman bağışlamanın parasal olmayan doğasının aksine, parasal bağışların doğrudan finansal etkileri vardır. Zaman bağışı davranışı kişilerin gönüllü olarak belirli bir amaç doğrultusunda bilgi ve yeteneklerini karşılıksız olarak sunmalarıdır. Ülkemizde çok sayıda kişinin gönüllü olarak çeşitli sivil toplum kuruluşlarına zaman bağışı yaptığı gözlemlenmektedir. Bağışçılar ile bağış yapılan yardım kuruluşu arasında bir değer alışverişi vardır. Bu nedenle bağışçı bir tüketici olarak düşünülmektedir (Hibbert & Horne, 1996). Tüketiciler gibi bağışçılar da bilgiyi arayıp bulmakta, kaynaklarını aktaracağı sivil toplum kuruluşu hakkında bu bilgilerden faydalanmakta ve karşılığında olumlu/olumsuz duygular elde etmektedir. Bu araştırmanın amacı kişilerin zaman bağışı yapma tercihlerinin altında yatan motivasyonları ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma hedef örneklemde belli bir zaman diliminde toplanan değişkenlere dair verileri analiz eden deneysel olmayan kesitsel bir alan araştırmasıdır. Zaman bağışı davranışının altında yatan motivasyonların inceleneceği bu araştırmanın yöntemi farklı alt bağışçı profillerinin ortaya çıkarılması ve sınıflandırılması bakımından bulguların ardındaki mekanizmaları da derinlemesine açıklayabilmek adına nitel yöntem olarak belirlenmiştir. Nitel verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış form ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yönteme göre belirlenmiş olan örneklemi; sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışanlar ve hiç gönüllülük faaliyetlerine katılmamış olanlar oluşturmaktadır. 10 sivil toplum kuruluşu gönüllüsü ve 5 hiç gönüllülük faaliyetlerine katılmamış kişiler ile yapılan görüşmeler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenerek temalara ulaşılmıştır. Katılımcıların zaman bağışı motivasyonlarında altı eğilim gözlenmiştir. Bu motivasyonlar; dini değerlere bağlılık, fedakarlık, suçluluk ve yükümlülük duygusunu hafifletmek, sosyal çevresinde bağışçıların olması ve beklenti, empati ve kimlik inşasından oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zaman Bağışı, Gönüllülük, Tüketici Davranışı.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

KARL R. POPPER'IN SİYASET FELSEFENİN ANA KAVRAMLARI

Rahmi Şeyhoğlu[1]

Özet

1902-1994 yılları arasında yaşamış olan Karl Popper'ın hayatı ve fikir macerası 20.yüzyıl siyaset ve fikir tarihinin yansıması gibidir. Popper, son filozof olarak kabul edilmektedir. İki dünya savaşını görmüş, Yahudi olması sebebiyle 1937'de Viyana'yı terk ederek Yeni Zelanda'ya yerleşmiştir. Burada siyaset felsefenin ve dünya görüşünün omurgasını oluşturan Açık Toplum ve Düşmanlarını yazar. Bu eserde kıyasıya eleştirdiği üç isim vardır: Platon, Hegel ve Marx. Sosyalizmin altın yıllarını yaşadığı 1950'lere kadar batıda sosyal bilimlerde moda olduğu üzere Popper da Marksisttir. Şiddetin her türlüsüne karşı olması sebebiyle şiddete meyilli sosyalizme mesafe koyarak Liberal değerleri benimser, ancak "sosyalizmin insanî yanı" dediği sebeple Hayek gibi hiçbir zaman tam bir liberal olmaz. Popper her türlü şiddet, totalitarizm, faşizm ve tarihsici anlayışa karşıdır. Açık Toplum ve Düşmanları en ince ayrıntısına kadar bu anlayışların eleştirisine ayrılmıştır. Ona göre toplumlar "Açık toplumlar" ve "Kapalı toplumlar" olarak ikiye ayrılır. Özgür düşüncenin önünde engel bulunan toplumlar kapalı toplumdur. Popper, açık toplum anlayışını liberal demokrasi üzerine inşa eder. Liberal değerler içinde gördüğü egemenlik, hoşgörü, özgürlük ve demokrasi paradokslarını ve liberal değerlerin sınırlarını tartışır. 1946'da İngiltere'ye London School of Economics' döner. 1957'de "Açık Toplum ve Düşmanları" kitabının tamamlayıcısı sayılan 'Tarihsiciliğin Sefaleti' adlı eserini yayınlar. Siyaset felsefesini oluşturan düşüncelerle paralellik arz eden bilim felsefesini "Hayat Problem Çözmektir" ve "Bilimsel Araştırmanın Mantığı" adlı eserleri ile ortaya koyar. Bilim felsefesinde rasyonalist olmasına rağmen metafiziğe pozitivistler gibi tamamen kapalı değildir. Ona göre deneysel olarak sınanamayacak olanlar, eleştirel olarak tartışılabilir. Bilimsel olarak "Yanlışlamacı" olan Popper, pozitivistlerin anlamsız bulduğu "Tanrı vardır" önermesini anlamlı bulur ve doğru da olabileceğini, fakat yanlışlanabilmesi için herhangi bir yol olmadığından bilimsel bir önerme olmadığını kabul eder. Bilimsel bilgiye çizdiği "yanlışlanabilirlik" ilkesi siyaset felsefesine de hakimdir. Kelimeleri ve kavramları özcü bir şekilde nedir? diye tartışmak yerine nasıl? diye tartışmayı tercih eder. Ona göre demokrasi nedir? yerine iktidarı ele geçirenler nasıl yönetmektedir? sorusu daha pratik ve sonuç alıcıdır. Kısaca, siyaset ve bilim felsefesindeki hâkim anlayışları (sosyalizm, liberalizm, pozitivizm) eleştirel bir şekilde harmanlamasını bilmiş özgün bir düşünürdür. Çalışmada Popper'ın bilim ve siyaset felsefesini tanımladıktan sonra Yanlışlamacılık (falsification), Dünya 3 kuramı, Tarihsicilik, Açık Toplum-Kapalı Toplum, Devlet, Demokrasi, Özgürlük-Demokrasi-Hoşgörü ve Egemenlik paradoksları üzerinde durduk. Bu kavramların güncelliğini koruması ve dijitalleşen dünyada demokrasinin geleceği açısından ufuk açıcı olacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Popper, Tarihsicilik, Açık Toplum, Kapalı Toplum, Yanlışlamacılık, Paradoks.

[1] Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mahkeme Büro Hizmetleri, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

DOĞU KARADENİZ (TR90) BÖLGESİ'NDE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRMESİ: 2003-2023

Adem Kulaç[1]

Özet

İktisatçılar, ülkeler arasında görülen gelişmişlik farklılıklarının, her ülkede farklı yoğunlukta olsa da var olduğunu saptamakta gecikmediler. Bölgelerarası gelişmişlik farkları denilen bu olgu; ülkenin farklı bölgelerinin ekonomik ve sosyal göstergeler açısından farklı seviyelerde olması durumudur. Bu farkların nedenleri arasında; coğrafi koşullar, doğal kaynakların farklı dağılımı, sermayenin belli bölgelerde toplanması, yetişmiş insan gücünün farklı dağılımı, ulaşım imkanları, altyapı kapasitesinin eksikliği, yanlış kalkınma stratejileri sayılabilir. Küreselleşmenin etkisiyle artan bölgesel eşitsizlikler, sosyo-ekonomik refah düzeyi bakımından az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri oldukça etkilemektedir. Türkiye gelişmekte olan bir ülke olarak, bölgesel dengesizlikleri derinden yaşamaktadır. Sanayileşmeyle birlikte ekonomik gelişme sürecine giren ülkeler, yatırımların hangi sektörlere, hangi yörelere yapılacağını piyasa güçlerine bırakıyorlardı. Ancak son zamanlarda bölgeler arasındaki aşırı farklılaşma ve bunun ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar, piyasa sisteminin tek başına, üretim faktörlerinin ülke düzeyinde rasyonel dağılım sağlamadığını gösterdi. Yatırım kararları, piyasa güçlerine bırakıldığında, bireysel fayda ile toplumsal faydanın çatıştığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hangi gelişmişlik seviyesinde olursa olsun çoğu ülkede gerek kalkınma planlarında gerek hükümet programlarında, bölgesel eşitsizliği azaltıcı yönde ekonomiye müdahale önlemlerine yer verilmeye başlanmıştır. Ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinin sağlanması amacıyla beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanmasına başlanmasıyla birlikte, 1960'lı yılların başlarından günümüze kadar, bölgesel gelişme ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltma yönünde politikalar benimsenmiş ve bu politikaların uygulanması amacıyla "Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları" ve "Bölgesel Gelişme Planları" gibi iki araç kullanılmaktadır. Kalkınmada öncelikli yöreler uygulamalarında bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve zamanla ortadan kaldırılması için bazı bölgelere ve illere yatırım teşvikleri konusunda özel statü sağlanmaktadır. Hükümet tarafından KÖY olarak belirlenen illere sağlanan yatırım teşvikleri diğer bölgelere sağlananlardan daha kapsamlıdır. Bu bölgelerdeki altyapı yatırımlarına da öncelik verilir. İlk olarak 1968'de 22 il olarak tespit edilen kalkınmada öncelikli yöre kapsamı,1990'lı yıllarda genişletilerek, bugün 49 ile ulaşmıştır. Kalkınmada öncelikli yöre kapsamının genişletilmesi; bu yörelere yönelik politikaların etkinliğini önemli ölçüde düşürerek, kaynak ihtiyacı olan illere yapılan tahsisatların ve refah düzeyini arttırıcı faaliyetlere sağlanan desteklerin azalmasına neden olmuştur. Bu çalışmada Doğu Karadeniz (TR90) Bölgesi'nde 2003-2023 yılları arasında gerçekleşen KÖY uygulamalarının bölge illerindeki ekonomik etkileri değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede bölge illerinin kişi başına milli gelir, işsizlik oranı, ihracat ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması göstergelerindeki değişim göz önünde bulundurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Farklılıklar, Kalkınmada Öncelikli Yöreler, Doğu Karadeniz (TR90).

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Ordu, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

DİJİTAL UÇURUM: YAPISAL DİNAMİKLER EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Özge Kahraman Ersöz[1]

Özet

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) gelişimi günümüzde ekonomik ve sosyal değişimin en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Dijitalleşme, bugün gelinen noktada teknolojik gelişme ile sınırlı biçimde tanımlanabilecek bir süreçten öte toplumu ve toplumsal pratikleri değiştiren ve dönüştüren bir fenomeni ifade etmektedir. Bu değişim ve dönüşüm, kendisinden önceki toplumsal değişim süreçlerinde olduğu gibi, gelişmelerle birlikte kendine özgü toplumsal sorunları meydana getirmektedir. Dijital teknolojiler bireylerin ve toplumların yaşamlarına, ekonomik ve sosyal aktivitelerin tamamına nüfuz etmekte ve bir dizi gelişmeyle birlikte kimi toplumsal sorun alanlarını beraberinde getirmektedir. Dijital teknolojilerin gelişimi ile meydana gelen toplumsal sorun alanlarından biri de "dijital uçurum" terimiyle kavramsallaştırılan dijital eşitsizliklerdir. Dijital uçurum, teorik kökenleri 1980'li yıllarda sosyal içerme çalışmalarına dayanan ve bugün dijitalleşme tartışmalarına ilişkin güncel tartışma konularından birini teşkil etmektedir. Dijital uçurum kavramı, bilgisayar ve internet erişimi kapsamında temel düzeyde dijital teknolojilere erişimi olan ve olmayanlar arasındaki toplumsal bölünmeyi ifade etmektedir. Kavram, ilk olarak dijital teknolojilere erişimdeki eşitsizlikler temelinde ortaya çıkmış, zamanla dijital beceriler ve yeterliliklerin kazanılmasındaki eşitsiz koşulları da içerecek biçimde genişlemiştir. Bilgisayar ve internete erişime ilişkin eşitsizlikler birinci düzey dijital eşitsizlikler, dijital beceri ve yeterlilikleri kapsayan sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlar ise ikinci düzey dijital eşitsizlikler olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, yapısal dinamikler ekseninde uluslararası kuruluşların verilerine dayanarak birinci düzey dijital eşitsizlikler üzerine bir inceleme yapılmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak, küresel ölçekte ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak internet altyapıları ve internet kullanım oranları incelenmiştir. İnternet erişimine ilişkin makro veriler, geçmişe kıyasla erişimde önemli bir artış yaşandığını göstermekle birlikte bölgesel ölçekte farkların önemli ölçüde varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin internet kullanımda hala gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde oldukları görülmektedir. Diğer yandan internet erişim hızına ilişkin ortalamaların yükselmesine karşın hem bölgesel hem de kır-kent ayrımında bölünmenin derinleştiği görülmektedir. İkinci olarak, makro veriler doğrultusunda farklı ölçekler bağlamında şirketlerin dijital teknolojilere entegrasyon düzeyleri incelenmiştir. Ölçek farklılıkları çerçevesinde firmaların dijital teknolojiler kapsamında sahip oldukları olanaklar ve fırsatlarda farkların oldukça belirgin olduğu görülmektedir. Veriler, dijitalleşme sürecinde özellikle büyük ölçekli firmalar ile KOBİ'ler arasında ciddi bir uçurumun varlığını yansıtmaktadır. KOBİ'lerin hem rekabet gücü hem de sermaye büyüklükleri bakımından sınırlı olanaklara sahip olmaları dijital teknolojilere erişim ve entegrasyonda bir engel teşkil etmektedir. Bu erişim engeli de hem rekabet güçlerini hem de sermaye yapılarını daha kırılgan bir hale getirmektedir. Bireylerin, toplumların, farklı ekonomik gelişmişlik düzeyleri çerçevesinde ülkelerin ve farklı ölçeklerdeki firmaların karşı karşıya kaldıkları erişim engellerinin ve buna bağlı oluşan dijital eşitsizliklerin çarpan etkisi yaparak var olan eşitsizlikleri derinleştirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Uçurum, Dijital Bölünme, Dijital Eşitsizlik.

[1] Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Mersin, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

DEVLET REJİMLERİ VE GEZEGEN'İN GELECEĞİ: ALMANYA, ÇİN VE FAS'IN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Özlem Özan[1]

Özet

Küresel iklim krizinin etkileri derinleştikçe, bu krizin nasıl çözüleceğine yönelik endişeler de artmaktadır. Bilimsel olarak iklim değişikliğinin acil çözüm gerektiren bir sorun olduğuna dair fikir birliği sağlanmışken, uygulamada devletlerin farklı politikaları yeni bir sorunu gün ışığına çıkarmaktadır. Genellikle devletlerin coğrafi konumları ve ekonomik kapasitelerindeki farklılığın buna neden olduğu kabul edilse de siyasi karar alma prosedürleri, merkezi ve yerel yönetimleri arasındaki ilişkiler ve sivil toplumun katılımı gibi devlet sistemlerinden kaynaklanan faktörlerde iklim politikalarını etkilemektedir. Bu da devlet sistemlerinin iklim politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasındaki etkisinin incelenmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle çalışma, rejim türlerinin iklim politikalarının oluşturulmasını, uygulanmasını ve etkinliğini nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamaktadır. Literatürde yaygın düşünce, demokratik sistemlerin çevre ve iklim politikalarında en başarılı rejim tipi olduğu yönündedir. Ancak demokratik sistemlerde de parçalı politika yapım süreci, kısa vadeli seçim döngüleri ve güçlü çıkar gruplarının etkisi gibi rejim türünden kaynaklanan etkenler nedeniyle iklim politikalarında bazı zorlukların ortaya çıktığı görülmektedir. Buna karşılık otoriter sistemlerde, merkezi karar alma yapısı daha güçlü ve uzun vadeli iklim politikalarının hem belirlenmesine hem de uygulanmasında etkili olmaktadır. Bu yapı, politikaların devamlılığı açısından olumlu bir etken gibi görünse de açıklık, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve sivil katılımı gibi özelliklerin olmaması rejim tipinden kaynaklanan olumsuz özellikler olarak görünmektedir. Demokratik ve otoriter rejimlerin özelliklerini bir arada bulunduran hibrit rejimler ise iklim politikalarında, içeride merkezi yönetimin güçlü ancak sivil katılımının zayıf olduğu politikalar uygularken; uluslararası alanda aktif ve başarılı bir aktör imajı çizmektedir. Bu bilgiler ışığında geliştirilen çalışmada, her bir rejim türünün özelliklerini yansıtan üç vaka çalışması seçilerek karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu kapsamda, rejim türünün iklim politikalarının yönetiminde nasıl etkili olduğunun incelenebilmesi için demokratik rejimlere Almanya; otoriter rejimlere Çin; ve hibrit rejimlere Fas örnek vaka çalışması olarak belirlenmiştir. Karşılaştırmalı analiz ile üç devletin yasal çerçeveleri, politika araçları, kurumsal kapasitesi, sivil katılımı ve uluslararası işbirliği yoluyla iklim politikalarını nasıl uyguladığı incelenecektir. Ayrıca çalışmada, yenilenebilir enerji planları ve Paris Anlaşması'nda beyan edilen ulusal katkıları gibi açılardan da değerlendirmeler yapılarak, üç rejim türünün de iklim politikalarının güçlü yanları ve sınırlılıkları da ele alınacaktır. Böylece bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular, rejim türlerinin devletlerin iklim değişikliği politikalarını yönetme şeklini nasıl ve hangi açılardan etkilediğini gösterecektir. Sonuç olarak, iklim değişikliği ile mücadelede küresel ölçekte kapsayıcı ve etkili politikalar oluşturulması için devletlerin rejim tiplerinin de dikkate alınması gerektiği yönünde bir değerlendirme yapılarak, literatüre katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet Rejimleri, İklim Değişikliği Politikaları, Almanya, Çin, Fas.

[1] Arş. Gör.., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Ankara, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

TÜRKİYE'DE CİNSİYET EŞİTLİĞİ İLE FİNANSAL GELİŞME, EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR NEDENSELLİK ANALİZİ

Şerife Göçer[1], Yasemin Aynacı[2]

Özet

Ekonomik gelişmelerde cinsiyetin önemli bir rolü bulunmaktadır. Toplumlarda cinsiyet eşitliği algısı, ülkelerin kültürel yapılarına, gelenek ve göreneklerine ve inanç yapılarına göre farklı farklı olabilmektedir. Bu farklılıklar zaman içinde kadınlar ve erkekler arasında sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sorunlar nedeniyle kadınların okullaşma, eğitim, çalışma yaşamı ve siyasi hayata katılımları daha düşük düzeyde kalmaktadır. Çalışmanın amacı, finansal gelişme, ekonomik büyüme ve enflasyon üzerinde cinsiyet eşitliğinin bir etkisinin olup olmadığını açıklamaktır. Bu çalışmada 1980-2021 yılları arası yıllık verileri kullanılarak, Kadın İş ve Hukuk Endeksi(Women, Business and the Law ındex) ile ekonomik büyüme (GDP growth (annual %), finansal gelişme (Financial Development Index- Finansal Gelişme Endeksi) ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Yapılan doğrusallık testi sonucuna göre doğrusal zaman serileri analizi yapılmaya karar verilmiştir. Öncelikle serilerin zaman yolu grafikleri EViews 10 programı kullanılarak oluşturulmuştur. Test sonuçlarına göre seriler farklı seviyelerde durağan hale gelmiştir. VAR analizi serilerin aynı seviyede durağanlaşmasını önemsememektedir. Durağanlık sınaması dmax tespiti için yapılmıştır. Grafik haritaları çıkarılmış ve Var analizi yapılması için ön koşullar incelenmiştir. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi öncesinde Breusch-Pagan-Godfrey ve White testi ile değişen varyans sorunu ve Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testleri sonucunda da otokorelasyon sorunu olmadığı belirlenmiş ve normallik testi sonucu verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon matrisi ile seriler değerlendirilmiştir. Uygun gecikme uzunluğu(k) ve maksimum bütünleşme derecesi(dmax) belirlenmiş ve Toda-Yamamoto denklemi oluşturulmuştur. Bu test yapılarak değişkenler arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi yapılarak elde edilen bulgulara göre, Kadın İş ve Hukuku endeksinden, enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisi, enflasyondan, Finansal gelişim endeksine doğru bir nedensellik ilişkisi varlığı söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet Eşitliği, Finansal Gelişme, Enflasyon.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Bankacılık ve Finans, Nevşehir, Türkiye.

TÜRKİYE'DE OPTİSYENLİK MESLEĞİNİN TEMEL SORUNLARI VE STRATEJİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tuba Yıldırım[1]

Özet

Eski çağlardan beri, mercek kullanımı yoluyla görmeyi iyileştirmeyi amaçlayan optisyenlik mesleği, Türkiye'de 1940 yılında 3958 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle resmen Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir meslek haline geldi. Meslek uzun yıllar, Sağlık Bakanlığı tarafından düzenlenen usta-çırak sistemi ve daha sonra kısa süreli (3 ila 6 ay) kurslar yoluyla "Fennî Optisyenlik" adı altında devam etti. Ancak meslek için gerçek dönüm noktası, 1992 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde ilk Optisyenlik Programı'nın kurulmasıyla gerçekleşti. Bu, optisyenliğin üniversitelerde resmen öğretilen bir paramedikal meslek olarak başlangıcını işaret etti. Geçen zamana rağmen, Türk Optik Sektörü Avrupa'daki emsallerinin gelişme düzeyine ulaşamadı ve büyük ölçüde tüketici konumunda kaldı.Yerli fabrikaların kurulmasında geride kalan Türk Optik Sektörü, hem üretimde hem de hammadde temininde zayıf kalmış, zincir mağazaların baskısı ve Çin'den gelen seri üretim karşısında savunmasız kalmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki yüksek işçilik maliyetleri ve üretim ve hammadde teminindeki zorluklar göz önüne alındığında, yerel optik sektörü yalnızca son tüketiciye ürün ulaştıran bir aracıya indirgenmiştir. Bu çıkmazın genişleyerek tüm sektörü kapsamasını önlemek için acilen stratejik kararlar alınmalıdır. Gelişen küresel ekonomik düzene entegrasyonu sağlamak için yeni stratejilere ihtiyaç vardır. Türkiye optik pazarının mevcut dinamikleri ve sektörel erozyonun altında yatan nedenler kapsamlı bir şekilde incelenmelidir. Ayrıca, Optisyenlik Programlarından mezun olanların bu pazardaki rolü ve zincir mağazaların yayılmasındaki etkileri devam eden tartışmaların konusu olmaya devam etmektedir. Bu durum ulusal sağlık sistemini önemli ölçüde etkileme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, mevcut optik mağazaları ekonomik ve idari riskleri azaltmak için stratejik yönetim perspektifinden stratejik yol haritaları geliştirmelidir. Gelecekteki stratejileri şekillendirmek için Türkiye'deki Optisyenlik Mesleğine odaklanan bir SWOT analizi yapılmalıdır. Sektörün güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri dahili olarak değerlendirilmeli ve yatırım yaklaşımları bu analizlerin sonuçlarına göre yönlendirilmelidir. Sektörün mevcut operasyonel dinamikleri temel alınmalıdır. PEST ve eşlik eden SWOT analizinin bir kombinasyonu yoluyla proaktif çözümlere ulaşılabilir. Bu çalışmanın bulguları, alandaki profesyoneller, birincil hizmet alıcısı olarak Sağlık Bakanlığı, ilgili STK'lar ve nihayetinde son tüketici için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma ayrıca Türkiye'de optisyenlik eğitimi veren üniversiteler için değerli bir kaynak olarak hizmet etmeyi ve bu bölümlerdeki program geliştirmeye rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Optik Sektörü, Optik Endüstrisi, Stratejik Sorunlar, Stratejik Yönetim, SWOT Analizi, PEST Analizi.

[1] Dr. (Bağımsız Araştırmacı), İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

CDS PRİMİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE EKONOMİSİNDE RİSK VE GÜVEN DİNAMİKLERİ: 2015–2024 DÖNEMİNİN GRAFİKSEL BİR ANALİZİ

Ahmet Kasap[1], Elif Tekeli Yilmaz[2]

Özet

Türkiye ekonomisinin 2015-2024 dönemindeki makroekonomik dalgalanmaları ve politika tercihlerinin piyasa yansımaları, 5 yıllık CDS primi üzerinden analiz edilmiştir. CDS primi, ülkenin ödeme gücü, siyasi ve ekonomik istikrarı, para politikası ve finansal piyasa yapısına dair yatırımcı algısını yansıtmaktadır.

Analizler, CDS priminin sadece dış borçlanma ile değil; döviz kuru, faiz oranı, enflasyon, işsizlik, tüketici güveni, para arzı ve Kur Korumalı Mevduat (KKM) gibi politika araçlarıyla da etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Özellikle 2018 sonrası CDS'deki artışlar, dış borç çevirme zorlukları, azalan rezervler ve kur baskısı ile faizlerin baskılandığı bir dönemi yansıtmaktadır. 2021-2023 döneminde KKM gibi alternatif politikalar CDS primini yükseltirken, 2023 ortasından itibaren ortodoks politikalara dönüşle birlikte düşüş yaşanmıştır. Bu durum, politika güvenilirliğinin piyasa algısı üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak, CDS'teki iyileşmeye rağmen, enflasyon, kur ve reel sektörde beklenen düzelmeler henüz tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisindeki kırılganlıkların sadece finansal alanda sınırlı kalmadığını, yapısal sorunların devam ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, CDS primi Türkiye'nin dış dünyaya verdiği güvenin kısa vadeli bir göstergesi olsa da, bu güvenin kalıcı hâle gelmesi için para ve maliye politikalarının uyumlu, şeffaf ve öngörülebilir olması, kurumsal bağımsızlığın güçlendirilmesi ve yapısal reformların yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin ekonomik istikrarı ve uluslararası piyasalardaki güvenilirliği için bu unsurlar kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: CDS (Credit Default Swap), Dış Borçlanma Kapasitesi, Kamu Borç Stoku, Kur Korumalı Mevduat (KKM), İleriye Dönük Risk Primi.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Elektronik Ticaret ve Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık, Tokat, Türkiye.

BİR İÇ GÜVENLİK SORUNU OLARAK MÜBADELE

Yasin Gülyüz[1]

Özet

Çalışma, 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'ni Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus inşa sürecinde yalnızca demografik değil, aynı zamanda siyasi, sosyoekonomik ve kimliksel açıdan bütüncül bir iç güvenlik konusu olarak incelemektedir. Mübadele, yeni rejimin güvenliğinin tesisi, toplumun homojenizasyonu ve Osmanlı'dan miras kalan çokkültürlülüğün tasfiyesi amacıyla geliştirdiği güvenlik politikalarının temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilecektir. Çalışma, klasik güvenlik anlayışının ötesinde, kimliğe ve ekonomik ilişkilere dayalı tehdit algılarını merkeze alan güvenlik perspektifini benimsemektedir. Millî Mücadele sürecinde Yunan işgali sırasında meydana gelen yerel çatışmalarla birlikte, özellikle Rum Ortodoks toplulukların işgale destek verdiği yönündeki algı, gayrimüslimlerin "içerideki düşman" olarak görülmesine zemin hazırlamıştır. Bu algı, hem "eski tebaa kompleksi" hem de yerel güç odaklarının gayrimüslim mülkleri üzerindeki talepleriyle birleşerek, mübadelenin hem dış politika tercihi hem de devletin iç tehditleri yönetme aracı olduğunu göstermektedir. Patrikhane'nin Yunan işgali ve çetecilikle ilişkilendirilmesi, Rum burjuvazisinin ekonomik durumu ve İstanbul'daki Rumların statüsü gibi meseleler, rejimin tek tip vatandaş yaratma hedefiyle çatıştığından, güvenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma, doküman analizi yöntemiyle dönemin diplomatik yazışmaları, meclis zabıtları, basın metinleri ve liderlerin beyanları üzerinden Türkiye'nin vatandaşlık tanımının, başlangıçta dini temelde kurulduğunu ve Türklüğün Müslümanlıkla özdeşleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mübadele, hem nüfus değişimi hem de ideolojik, sınıfsal ve kültürel bir yeniden inşa sürecidir. Patrikhane'nin durumu, établi tartışmaları ve Batı Trakya Türklerinin mübadele dışında bırakılması ise bu güvenlik anlayışının sınırlarında kalan istisnai olgular olarak incelenmiştir. Sonuç olarak çalışma, mübadeleyi Türkiye Cumhuriyeti'nin hem iç tehdit algılarını hem de siyasal meşruiyetini şekillendirme bağlamında ele alarak, ulus-devlet inşasında kimliğin hem güvenliği hem de devletin sınırlarını belirleyen asli bir unsur olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: İç Güvenlik, Mübadele, Türkiye, Gayrimüslimler, Ulus İnşası.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

2024 VE 2025 YILLARINDA AFRİKADA TERÖRİZM DİNAMİKLERİ: BÖLGESEL ANALİZ VE EĞİLİMLER

Mayada Kamaleldeen[1]

Özet

Birçok kişi küresel terör faaliyetlerinin merkez üssü olarak Orta Doğu ve Afganistan'ı düşünse de, günümüzde Afrika kıtası diğer tüm bölgelerden daha fazla terörist sıcak noktaya ev sahipliği yapmaktadır. Kıta genelinde, sayıları 64'ü bulan Boko Haram, El-Şebab ve Mağrip El Kaidesi (AQIM) gibi terör ve aşırılık yanlısı gruplar faaliyet göstermektedir. Bu örgütlerin büyük bir kısmı, Doğu Afrika, Sahel, Çad Gölü Havzası, Kuzey Mozambik ve Sina Yarımadası gibi bölgelere dağılmış durumdadır. Afrika kıtası, 2024–2025 döneminde terör faaliyetlerinin küresel ölçekte en yoğun şekilde hissedildiği bölge olarak öne çıkmıştır. 2024 yılında küresel terörden en fazla etkilenen ilk on ülkeden altısı Afrika'da yer almaktadır. Bu ülkeler sırasıyla Burkina Faso, Mali, Nijer, Nijerya, Somali ve Kamerun'dur. 2025 Küresel Terörizm Endeksi'ne (GTI) göre, dünya genelindeki terör kaynaklı ölümlerin %51'i yalnızca Batı Afrika'daki Sahel bölgesinde meydana gelmiştir (bu oran 2007 yılında yalnızca %1 seviyesindeydi). Sahel bölgesi, 2024 yılında 3885 terör kaynaklı ölüm ile üst üste ikinci kez dünya genelinde en fazla terör ölümü yaşanan bölge olmuştur. Afrika ülkesi Burkina Faso, 2023 ve 2024 yıllarında üst üste dünyanın terörden en çok etkilenen ülkesi olmaya devam etmiş, her ne kadar saldırıların %57 oranında azalması ve ölümlerin 2024'te %21 düşüş göstermesi kaydedilmiş olsa da, Afganistan ve Irak'ı geride bırakarak listenin ilk sırasında yer almış ve dünya genelindeki terörle ilgili ölümlerin beşte birini oluşturmaya devam etmiştir. Kamerun ise 2019'dan bu yana ilk kez 2025 yılında terörden en çok etkilenen ilk on ülke arasında yer almış, bu gelişme bölgedeki dinamiklerin değiştiğine işaret etmiştir. Nijer'deki uranyum madenlerinin küresel enerji piyasaları açısından kritik önemi, terör örgütleri arasındaki bu kaynakları kontrol etme mücadelesini artırmıştır. İslam Devleti'nin Sahel kolu (IS-Sahel) ile El-Kaide bağlantılı Nusret'ül İslam vel Müslimin Cemaati (JNIM) arasındaki rekabet, 2025 yılında bölgedeki çatışma dinamiklerini daha da karmaşık hale getirmiştir. Örneğin, Mali'de IS-Sahel'in kontrol ettiği bölgeler 2023'ten bu yana iki katına çıkmıştır. Afrika'daki bu durumun başlıca nedenleri arasında; kıta genelinde süregelen çatışmalar ve iç savaşlar, devlet kapasitelerinin zayıflığı, yolsuzluk, su ve gıdaya erişimde yaşanan sıkıntılar, yetersiz beslenme, hızlı ve kontrolsüz nüfus artışı, bölgenin jeopolitik kırılganlığı ve uluslararası aktörler arasındaki rekabet sayılabilir. Bu çok boyutlu ve sistematik sorunlar, terör örgütleri için elverişli bir ortam yaratmıştır. Nijer, Mali ve Burkina Faso'nun oluşturduğu Sahel Devletleri İttifakı'nın Batı ile olan ilişkilerini keserek Rusya ve Çin'e yönelmesi, bölgedeki güvenlik dinamiklerini köklü şekilde değiştirmiştir. Öte yandan, İslam Devleti (DEAŞ) ve El-Kaide bağlantılı grupların Batı Afrika'nın kıyı bölgelerine doğru genişlemesi, özellikle Togo gibi ülkelerde tarihin en yüksek terör olayı sayılarının kaydedilmesine yol açmıştır. Çalışmanın sorusu Afrika kıtasında, 2024 ve 2025 yıllarında terörizmin dinamikleri nasıl şekillenmektedir? Bu terör faaliyetlerinin bölgesel güvenlik, ekonomik ve sosyal yapılar üzerindeki etkileri nelerdir? Bu çalışma, söz konusu dönemde Afrika kıtasındaki terör eğilimlerini bölgesel odaklı bir yaklaşımla analiz ederek, insani, ekonomik ve stratejik boyutlarıyla ele almaktadır. Nitekim Afrika ülkeleri, gayrisafi yurt içi hasılalarının (GSYİH) ortalama %15'ini terörle mücadeleye ayırmak zorunda kalmıştır. Bu durum, altyapı ve sağlık hizmetlerine yönelik kaynakların kısıtlanmasına yol açarak mevcut kısır döngüyü daha da derinleştirmektedir. Örneğin, Mali'de tarımsal üretim 2024 yılında %30 oranında azalmış ve bu azalma kırsal kesimde yoksulluğun daha da artmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afrika- Terör- Boko Haram, El-Şebab.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

MÜKELLEFLERİNİN VERGİ AFFI ALGISINA İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mahmut Özbek[1], Öznur Özbek[2]

Özet

İnsanoğlunun topluluklar halinde yaşamaya başlamasından bu yana vergi gelirleri, devletlerin en önemli mali kaynağı ve ulusal yaşamın önemli bir gerçeği olmuştur. Devletler, vergilendirme yoluyla ihtiyaç duyulan kamusal mal ve hizmetlerin sağlanmasında gelirlerin artırılmasını destekleyerek güçlü, müreffeh ve kapsayıcı toplumlar inşa etmenin merkezinde yer alırlar. Vergi affı, devletin egemenlik yetkisini kullanarak, kamu hizmetlerinin finansmanı için kişilerden aldığı vergi, resim ve harçların tahsilinden ve vergilendirme ödevinin zamanında yerine getirilmemesi veya eksik yerine getirilmesi dolayısıyla uyguladığı yaptırımlardan vazgeçmesidir. Ancak vergi affı uygulamasının sürekli oluşu, af beklentilerini artırmakta, mükellefin vergiye uyumunu negatif yönde etkileyerek, vergisini zamanında ve tam olarak ödeyen mükellefler aleyhine adalet ve eşitlik ilkesinin bozulmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, hükümetin vergi affıyla elde etmeyi umduğu vergi tahsilatı da sorgulanabilir hale gelmektedir. Aynı zamanda vergi affına ilişkin literatürden elde edilen değerlendirmeler ve çalışmanın nitel analizi, vergi affının vergi politikaları açısından önemini sürdürdüğünü ve günümüzde de tartışılmaya devam ettiğini göstermektedir. Türkiye'de vergi aflarının mükellef uyumu üzerindeki etkisi hakkında literatürde birçok araştırma bulunmakla birlikte, vergi affı uygulamalarına ilişkin görüşlerin olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrıldığı ve konu hakkında tam bir fikir birliğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yerli ve yabancı çalışmalardan oluşan literatür taranarak teorik arka plan incelenmekte, Türkiye'de uygulanan vergi afları ve etkileri konusunda öne çıkan yaklaşımlar ve bulgular değerlendirilmektedir. Çalışmada öncelikle vergi affı konusu hakkında teorik bilgi verilmekte, Türkiye'de uygulanan vergi affının gerekçesi, nasıl uygulandığı ve mükellefler üzerindeki etkileri incelenmekte ve Türkiye için genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Sonuç olarak, hükümetler tarafından sıklıkla uygulanan vergi aflarının, mükelleflerde yeni af beklentilerine yol açarak vergi uyumunu olumsuz etkilediği, vergi yükümlülüklerini yerine getiren mükellefler tarafından ise haksız ve adaletsiz olarak algılandığı görülmektedir. Aynı zamanda; ekonomik, politik veya finansal krizler sırasında veya sonrasında ekonomiyi canlandırmak için vergi affının kabul edilebileceği fikrine de odaklanarak, literatüre katkıda bulunmanın yanı sıra, çalışma daha eşitlikçi bir vergi politikası uygulanması ihtiyacına da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Affı, Mükellef.

[1] Dr., Tokat Defterdarlığı Gelir Yönetimi ve Denetim Müdürlüğü, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr., Tokat Defterdarlığı Muhasebe Müdürlüğü, Tokat, Türkiye.

E-DEVLET PROJELERİ KAPSAMINDA VERGİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mahmut Özbek[1], Öznur Özbek[2]

Özet

Küreselleşme ile birlikte bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişim kamu sektöründe dijitalleşmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Kamusal alanda temel hedeflere ulaşmada ve vatandaş-devlet etkileşimini çağın dinamiklerine uyumlu hale getirmede dijital platform olan 'e-Devlet ya da elektronik devlet' kavramı ortaya çıkmıştır. E-Devlet; vatandaş ve iş dünyası arasındaki ilişkilerin elektronik iletişimler üzerinden gerçekleştirmek, kamu kurumlarının verimliliğini artırmak ve kamu hizmetlerini çevrim içi sunmak amacıyla bilişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. E-Devlet hizmetleriyle beraber çağdaş yaşamın bir gereği olan bilgi ve iletişim teknolojileri devletler tarafından kullanılmaya başlanmış, böylece geleneksel devlet anlayışından daha etkin, şeffaf ve demokratik bir anlayışa geçilmeye başlanılmıştır. E-devlet uygulamaları genel olarak, kamu hizmetlerinin daha kaliteli ve daha uygun maliyetli bir şekilde sunulması yoluyla vatandaş ile devlet arasında etkin ilişkiler sağlama potansiyeline ulaşmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla e-devlet tek bir olay veya kısa vadeli bir proje olmayıp, hükümetin vatandaş hizmetlerine odaklanacak şekilde dönüştürülmesinin uzun vadeli bir evrimidir. Bu kapsamda Türkiye'de hayata geçirilen e-devlet uygulamaları arasında Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) projeleri ön plana çıkmaktadır. Kamuda dijital dönüşümün öncüsü olan GİB'in; Dijital Vergi Dairesi, GİB Mobil, Hazır Beyan Sistemi, VİMER, e-belge uygulamaları (e-fatura, e-SMM, e-müstahsil vb.), e-defter gibi çok sayıda online dijital vergi uygulaması bulunmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı bu uygulamalarla, mükelleflere hızlı, güvenli ve kaliteli hizmet sunmanın yanı sıra, devletin ve mükelleflerin üstlendiği toplam vergi maliyetini de azaltmaktadır; böylece mükelleflerin gönüllü vergi uyumunun kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği elektronik dönüşüm süreci, bu dönüşümün vergi tahsilatı, kayıt dışı ekonomiyle mücadele, vergi hizmetlerinin etkinliği ve mükelleflerin gönüllü vergi uyumu üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bulgular, dijitalleşmenin kamu yönetiminde maliyet verimliliğini artırdığını ve mükellef memnuniyetini yükselttiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, E-Uygulamalar, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB).

[1] Dr., Tokat Defterdarlığı Gelir Yönetimi ve Denetim Müdürlüğü, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr., Tokat Defterdarlığı Muhasebe Müdürlüğü, Tokat, Türkiye.

MUHASEBE VERİLERİ IŞIĞINDA KAMU KURUMLARININ ETKİN YÖNETİMİ: ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ÖRNEĞİ

Reşid Çiğdem[1]

Özet

Orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, çevresel, ekonomik ve sosyal faydaların dengeli biçimde sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de ormanların yönetiminden sorumlu olan Orman Genel Müdürlüğü (OGM), her yıl ülke genelinde orman ürünleri üretimi ve satışına ilişkin kapsamlı faaliyetlerde bulunmaktadır. Ormanların verimli yönetimi ve sürdürülebilir üretim politikaları, hem odun hammaddesi ihtiyacının karşılanmasına hem de ülke ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle orman ürünleri sektörünün istihdam yaratma ve katma değer üretme potansiyeli dikkate alındığında, bu kaynakların etkin kullanımı milli ekonomi açısından stratejik bir rol oynamaktadır. Araştırmanın amacı, OGM'ye bağlı bölge müdürlüklerinin 2021–2024 yılları arasındaki muhasebe verilerinden elde edilen üretim ve satış verileri ışığında verimlilik performanslarını Malmquist Verimlilik Endeksi yöntemiyle analiz ederek, teknik verimlilik değişimi, teknolojik değişim ve toplam faktör verimliliği gibi bileşenler açısından bölgesel düzeydeki farkları ortaya koymaktır. Böylece orman kaynaklarının sürdürülebilir, etkin ve stratejik yönetimi için veriye dayalı politika önerileri geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Malmquist Endeksi, üretim birimlerinin (örneğin firmalar, bölgeler, kamu kurumları) zaman içindeki verimlilik değişimini ölçmek için kullanılan kantitatif bir analiz aracıdır. Özellikle veri zarflama analizi (DEA - Data Envelopment Analysis) yöntemiyle birlikte kullanılır. Malmquist endeksi, verimlilik değişimi etkinlik değişimi (EC), teknolojik değişim (TC) gibi bileşenlere ayrılarak analiz yapılmasını mümkün kılar. Bu çalışmada her bir orman bölge müdürlüğü bir karar verme birimi (DMU) olarak ele alınmış ve Malmquist Endeksi yardımıyla yıllar arasındaki verimlilik değişimi değerlendirilmiştir. Çalışmanın verileri, OGM'ye bağlı bölge müdürlüklerinin 2021–2024 yılları arasındaki muhasebe verilerinden elde edilmiştir. Girdi göstergeleri olarak endüstriyel odun, dikili kesilecek gövde hacmi (DKGH) değerleri; çıktı göstergeleri olarak ise dikili satış, endüstriyel odun satışı ve toplam gelir değişkenleri kullanılmıştır. Veriler MaxDEA_Lite_12 Analiz programında işlenerek Malmquist Verimlilik Endeks skorları elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bazı bölge müdürlüklerinde verimlilik artışı gözlenirken, bazılarında ise durağanlık veya gerileme tespit edilmiştir. Bu durum, hem teknik kapasitenin etkin kullanımı hem de teknolojik ilerlemenin bölgesel düzeyde farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, bazı bölgelerde üretim süreçlerinin iyileştiğini, ancak teknolojik gelişmelerin yeterince verimliliğe yansımadığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, bölgesel verimlilik farklılıklarının azaltılması için hedefli politikalar geliştirilmesi, teknoloji ve inovasyon yatırımlarının artırılması ve teknik kapasitenin güçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, verimlilik analizlerinin periyodik olarak tekrarlanması, OGM'nin stratejik kararalma süreçlerine veriye dayalı katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orman Genel Müdürlüğü, Malmquist Endeksi, Verimlilik.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Muhasebe ve Vergi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMALARA KAVRAMLAR ÜZERİNDEN BAKMAK

Fatih Santur[1]

Özet

Karşılaştırmalı araştırmalarda en az tartışılan hususlardan biri karşılaştırılabilirliğin nasıl kurulduğudur. Karşılaştırmanın üçüncüsü olarak adlandırılan karşılaştırma ölçütünün tümel bir benzerlik iddiasının belirli bir araştırmada nasıl somutlaştığı belki de bu türden araştırmalar için en önemli hususdur. Ölçütün belirlenmesi ve karşılaştırılacak unsurların ele alınışında ne tür bir kavramlaştırmanın kullanıldığı, karşılaştırılabilirlik iddiasında en temel öğe olarak durmaktadır. Kavramlaştırma bunun yanında farklı karşılaştırma teknikleri arasında ayrımların yapıldığı bir izleği de sunmaktadır. Bu izleği yakalayabilmek, karşılaştırılacakların nasıl yapılandırıldığını inceleyebilmek ve karşılaştırılabilirliğin nasıl kurulduğunu görebilmek için kavramlaştırma biçimlerini odağa almak gerekmektedir. Ne var ki bu odak, çoğu zaman karşılaştırmalı çalışmaların ikili zıtlıklarla ele alınması, teorik kabullerin, gözlemlerin kavramların yerini aldığı ya da belirlediği örtük varsayımı ve araştırma yöntemleri arasında sadece teknik bir bakışla işlemselleştirmeye yer verilmesi nedeniyle gözden kaçırılmaktadır. Bu çalışmada özellikle teknik bir bakışa sahip işlemselleştirme anlayışı incelenerek karşılaştırılabilirliğin nasıl kurulduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında farklı kavramlaştırma biçimlerinde hangi adımların başat olduğu ve bunların teorik ya da paradigmatik konumlarla ilişkilendirilmesine teşebbüs edilmektedir. Bu sayede ilk olarak, karşılaştırmalı bir tasarımı çıkmaza sokan evrensel-yerel gibi ikili açmazlardan kaçınabilmek amacıyla kavramlara bakılması gerektiği savunulmaktadır. İkinci sırada, işlemselleştirme dışında hangi biçimlerin bulunduğuna bakılarak karşılaştırılabilirliğin bu biçimdeki düzeyine bakmak için diğer kavramlaştırma biçimlerine göz atılmaktadır. Bu yolla, araştırma topoğrafyasının kavramlarla ne düzeyde kurulduğu ve karşılaştırmanın tamamına hangi yollarla nüfuz ettiği belirginleştirilmektedir. Buna bağlı ve üçüncü olarak kavramlaştırma yerine paradigma, teori ya da yaklaşım gibi ikamelerin kullanılmasından kaçınılmaya çalışılmaktadır. Varlığa ve bilgiye ilişkin varsayımların belirginleştiği yer olarak kavramlar izleğini takip etmek oldukça zor olsa da karşılaştırmalı yöntem üzerine yapılan bazı tartışmalara başvurulmakta ve özellikle karşılaştırmalı tarih, siyaset ve kamu yönetimi alt alanlarından çalışmalardan örnekler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Operasyonelleştirme, Kavramsallaştırma, Karşılaştırılabilirlik.

[1] Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Sivas, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ENERJİ YOKSULLUĞUNUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SADC ÜLKELERİ İÇİN AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Serap Barış[1], Zehra Nur Erden[2]

Özet

Enerji tüketiminin ulusların ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde önemli bir faktör olduğu bilinmesine rağmen düşük gelirli veya gelişmekte olan ülkelerde modern enerji hizmetlerine erişimin yetersiz olduğu görülmektedir. Enerji yoksulluğu olarak adlandırılan bu durum, elektriğe erişimin sınırlı olması, yemek pişirmek için temiz yakıt ve teknolojilere ulaşamama ya da temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli enerjiyi temin edecek yeterli gelire sahip olmama şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Enerjiye tam olarak erişemeyen ülkelerin olmasının yanında enerji altyapısı mevcut olsa bile düşük gelir grubunda yer alan bireylerin enerji kaynaklarından yeterince faydalanamadığı ya da hiç yararlanamadığı bilinmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelerde veya nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlarda yaşayan bazı topluluklar, enerjiye tam olarak erişemedikleri gibi, mevcut enerjiyi daha yüksek maliyetlerle kullanmak zorunda kalmaktadır. Özellikle düşük gelirli haneler, enerji maliyetlerini karşılamakta zorlandıkları gibi, elektrik ve diğer temel enerji kaynaklarına erişimde de çeşitli sıkıntılar yaşayabilmektedir. Enerjiye erişimde sıkıntıların yaşanması ise ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilir. Bu bağlamda az gelişmiş ülkelerde sıklıkla rastlanan enerji yoksulluğunun bu ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde etkili olup olmadığının incelenmesi bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaçla Güney Afrika Ülkeleri Kalkınma Topluluğu (SADC Ülkeleri) üye ülkelerinin 2000-2020 dönemi verileri ile panel veri analiz süreçleri kullanılarak enerji yoksulluğu ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, SADC ülkelerinde enerji yoksulluğunun göstergeleri olarak kullanılan elektriğe erişim ve yemek pişirmek için temiz yakıt ve teknolojilere erişim ekonomik büyümeyi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilemektedir. Buna göre, SADC ülkelerinde ekonomik büyümenin sağlanması için enerji yoksulluğunu gidermeye yönelik politikalar önem arz etmektedir. Enerjiye erişimin artırılması ve geleneksel yakıtlar yerine temiz yakıt türlerinin kullanılması sürdürülebilir büyüme açısından elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Yoksulluğu, Enerjiye Erişim, Ekonomik Büyüme, SADC Ülkeleri.

[1] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

İŞ GÜVENCESİNİN PSİKOLOJİK VE ÖRGÜTSEL ETKİLERİ: YENİ HAKLARA GİDEN YOLDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Fatih Sobacı[1], Esra İçgül[2], Ahmet Özdemir[3]

Özet

İş hayatında yaşanan değişimler bağlamında çalışanları derinden etkileyen en temel konulardan biri iş güvencesidir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra kamu sektöründe taşeron, geçici sözleşmeli vb. şekilde yer bulan istihdamlar, çalışanların özlük haklarının yanı sıra işlerine ve örgütlerine bakışlarını da etkilemektedir. İş güvencesinin, bireyin çalıştığı pozisyonda sürekliliğini sağlayan ve ekonomik-sosyal istikrarını güvence altına alan temel bir unsur olduğu düşünüldüğünde, konunun hem özel sektör hem de kamu sektörü açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, iş güvencesi ve güvencesizliği durumunun çalışanlar üzerindeki etkisini aynı çalışanlar açısından öncesi-sonrası karşılaştırmaları üzerinden ortaya koymaktır. Ulaşılan sonuçların, işletmeler tarafından yapılacak iş güvencesi ve istihdam düzenlemeleri açısından önemli bilgiler sunması beklenmektedir. Bu kapsamda şekillendirilen çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim (fenomenoloji) deseni temelinde yapılandırılmıştır. Amaçlı örnekleme yoluyla seçilen üç katılımcı, ortalama 9,5 yıl boyunca geçici statüde çalışmış ve daha sonra kadroya geçmiştir. Veri toplama ve analiz sürecinde yaşam öyküsü anlatımı yaklaşımından yararlanılmış, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmış ve MAXQDA programı aracılığıyla tema-kod örüntüleri bağlamında analiz edilmiştir. Araştırmada iç geçerliği sağlamak amacıyla veriler doğrudan katılımcı ifadeleriyle desteklenmiş, alıntılar aracılığıyla yorumların dayanakları sunulmuştur. Araştırmacı, görüşme sürecindeki olası önyargılarının farkında olarak yansıtıcı bir tutum benimsemiş; bulgular bir başka nitel araştırmacı ile tartışılarak yorumların tutarlılığı gözetilmiştir. Ulaşılan sonuçlar, araştırma katılımcılarının işlerine en başta büyük bir mutlulukla başladıklarını, ilk dönemler güçlü bir motivasyon ve heyecanla işlerini yürüttüklerini; ilerleyen yıllarda ise mobing, düşük ücret, özlük haklarının olmaması (izin vb.) ve özellikle benzer işleri yapan kadrolu çalışanlarla farklı muamele görmenin de etkisiyle çaresizlik, iş stresi, tükenmişlik, sinizm, düşük örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti şeklinde olumsuz duyguların yaşandığını göstermektedir. Kadroya geçtikleri ilk anı anlatan bazı katılımcıların kadroya geçiş sürecini yoğun duygusal tepkilerle karşıladıkları görülmüş; örneğin gözyaşı dökme veya duruma inanamama gibi ifadeler öne çıkmıştır. Değişimin katılımcılarda yarattığı duygular; büyük bir mutluluk ve huzur, geleceğe dair umut ve güven, hayata ve işe karşı yüksek motivasyon, işe ve örgüte bağlılık şeklinde sıralanmıştır. Katılımcıların en büyük talep ve önerisi, eşit işe eşit ücret ve eşit hak verilmesi olarak ön plana çıkmaktadır. Tüm bu öncesi-sonrası karşılaştırmaları, adalet üzerine inşa edilmiş bir iş güvencesinin örgütlerin ulaşmak istediği yüksek performans ve rekabet üstünlüğü ve bunun anahtarı olan insan kaynağı açısından önemini net şekilde ortaya koymaktadır. Bu sonuçların, yöneticiler ve karar alıcılar tarafından dikkate alınması, örgütsel verimlilik ve çalışan refahı açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın daha geniş örneklemlerle ve daha derinlemesine görüşmelerle yapılmasının daha detaylı sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Güvencesi, İstihdam Türleri, Nitel Araştırma.

[1] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[3] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

POLITICAL ECONOMY OF GREEN TRANSFORMATION AND CRITICAL MATERIALS IN AFRICA: OPPORTUNUTIES AND RISKS

Didem Özdemir[1]

Abstract

African countries have long been struggling to create stable, strong and resilient economies. Starting from 1950's onwards, Africa faced structural problems emanating from its colonial past and complexities of state formation. Throughout the years, African states employed different development policies but none of these managed to solve structural problems faced by Africa exacerbated by political problems of corruption, bad governance, civil wars, conflict, external intervention … etc. Nonetheless, the continent caught an upward trend after 2010, thanks to increasing interest and investment from countries such as China combined with an effort towards regional integration from regional organisations like African Union and ECOWAS. These developments led Africa to register consistent high growth rates until the Covid 19 despite apparent regional and national disparities in terms of economic and social development. Yet, the pandemic together with the global economic and geopolitical crisis once again proved how vulnerable the continent's economy to the outside factors. Internal structural problems such as poverty, inequality, single commodity dependency, debt, inflation, insufficiency/lack of infrastructure, the need for financial and monetary reforms, conflicts were exacerbated by these factors. Hence, now African countries are focusing on creating not only strong and fast-growing economies but solving long-standing structural problems while increasing resilience and independence. It seems efforts of development shifted towards structural reforms supported by the opportunities brought by green transformation and global demand for critical materials. Increasingly countries are undertaking development projects tailored towards green transformation and efficient mining of critical resources. In line with the global trend, the EU, US, China and Gulf countries seem to be paying more attention to African countries while investing a lot of capital. In parallel to these policies, the African Union and the World Bank also support development policies along these lines. There is growing belief that these policies will create stable growth for African countries and combined with the efforts of structural reforms, it will have the potential to solve long-standing structural problems by creating strong, stable and resilient economies. Considering all these, this study aims to explore the risks and opportunities created by such policies from the perspective of Dependency Theory since these policies argue to have the potential to create resilience and independence for African economies. To do so, this study will first give a brief explanation of the evolution of development policies in Africa. Then, it will explain the trend towards increasing green transformation and mining for critical materials. By mapping structural problems of Africa, this paper will lastly discuss the opportunities and risks created by such policies especially within the face of increasing need for capital, interest of other states and MNCs while trying to analyse whether such policies decrease or increase the dependency of African countries to outside actors.

Keywords: Africa, Structural Problems, Green Transformation, Critical Minerals, Dependency.

[1] Res. Assist., Ankara Hacı Bayram Veli University, International Relations, Ankara, Türkiye. (Corresponding Author)

PROMOSYON TİPLERİNİN TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ VE CİNSİYETLERİN BU DAVRANIŞLARDAKİ ROLÜ: TOKAT İLİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeynep Büşra Yıldırım Dursunlar[1], İbrahim Taş, Beyza Sarıca, Ali İşlek, Zeynep Köse Ellidokuzoğlu[2], Saadet Demirel, Mehmet Ali Korkmaz, Selim Işık, Yusufcan Özkayıt[3], Adem Tüzemen[4]

Özet

Geçmişten günümüze pazarlamanın evrimi üç ana bölümden oluşmaktadır. Ürün odaklı evrede "Ne Üretirsem Onu Satarım" görüşü hakimdir. Zamanla artan rekabetle birlikte ikinci evreye yani "Satış Odaklı" evreye geçilmiş ve üretimden çok kar elde etmek önem kazanmıştır. Müşterinin bu sürece dahil olması ile birlikte üçüncü yani "Pazar-Tüketici Odaklı" dönem ortaya çıkmıştır. Günümüzde de müşteri/tüketici odaklı, müşterinin sürece dahil olduğu bir dönemde teknolojik gelişmeler ve ürün çeşitliliği gibi birçok sebep pazarda rekabeti arttırmıştır. Müşterinin dikkatini çekmek, ikna etmek, sadakatini sağlamak zorlu bir mücadele halini almıştır. Bu nedenle firmalar pazarda kendilerini gösterebilmek, başarı sağlamak adına farklı stratejileri geliştirmektedir. Bu doğrultuda pazarlamada önemli bir yeri olan satış tutundurma faaliyetleri, bir ürünün satın alınması konusunda müşteriyi teşvik etme amacıyla uygulanmaktadır, anında davranışsal tepki yaratmayı amaçlar ve sınırlı bir zamanda uygulanır. Bir satış tutundurma faaliyeti olan promosyon ya da kampanyalı ürün kavramı pazarlama iletişiminde sıkça kullanılan bir araçtır. Aynı şekilde satın alma teşviki amacıyla farklı yöntemler kullanılmaktadır. Parasal teşviklerden anında değer yaratan fiyat indirimleri, gelecekte değer yaratan kupon, para iadesi gibi araçlar gibi maddesel teşvikler olan ve yine anında değer yaratan promosyon ürünler, gelecekte değer yaratan çekilişler, satış noktasındaki etkinlikler satış tutundurma konusunda önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda yapılacak olan bu çalışmada, satış tutundurma aracı olan promosyonların tüketicilerin satın alma davranışına etkisinin ve cinsiyetlerin bu davranışlardaki rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda satış tutundurma faaliyetlerinin amaçları ve araçları detaylıca anlatılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda promosyon türleri de kapsamlı olarak araştırılacaktır. Farklı promosyon türlerinin katılımcılardaki etkisi gözlemlenirken aynı zamanda farklı cinsiyetlerin promosyon eğilimleri, farklı cinsiyetlerin promosyonlar aracılığıyla satın alma davranışları arasındaki ilişki incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Promosyon, Satış Tutundurma, Tüketici Davranışları.

[1] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[3] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.
[4] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

İSTİHDAM KUTUPLAŞMASI MI, KADEMELİ DÖNÜŞÜM MÜ? TÜRKİYE'DE BECERİ YANLI TEKNOLOJİK DEĞİŞİMİN İZLERİ

Aybüke Akçay[1]

Özet

Bu çalışma, 2013-2023 dönemine ait Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik Yıllıkları verisini kullanarak Beceri Yanlı Teknolojik Değişim (BYTD) kuramının Türkiye'de sektörel istihdam yapısını nasıl şekillendirdiğini incelemeyi amaçlamaktadır.NACE Rev. 2 iki haneli faaliyet kodları, Peneder'in (2003) teknoloji-yoğunluk sınıflaması ve Goos-Manning'in (2007) görev-içerik yaklaşımı birleştirilerek meslekler üç beceri düzeyine ayrılmıştır: Yüksek (H) — bilgi-iletişim, finans, profesyonel-teknik hizmetler ve yüksek-teknoloji imalat; Orta (M) — orta-teknoloji imalat ve inşaat; Düşük (L) — emek-yoğun imalatla dağıtım ve kişisel hizmetler. Her yıl bu sınıflara düşen kayıtlı işçi sayıları ve payları hesaplanmış, bulgular OECD Skills for Jobs 2022 beceri açığı matrisiyle karşılaştırılmıştır. Çalışmadaki bulgulara göre, Acemoğlu ve Autor'un (2011) ABD & Batı Avrupa için ortaya koyduğu "rutin-görev kaybı → orta-beceri erozyonu → üst-alt uçlarda istihdam sıçraması" örüntüsü Türkiye'de istihdamın gelişim sürecini açıklamak için tam olarak uygun değildir. 2013- 2023 yılları arasında yüksek beceri istihdamı 0,98 milyon artarak toplam payını %18,4'ten %20,0'a (+1,6 puan) çıkarmıştır. Buna karşın orta beceri payı %28,7'den %25,1'e (–3,6 puan) gerilemiş; mutlak düzeyde yalnızca 0,54 milyonluk artış kaydetmiştir. Düşük beceri segmenti ise 2,38 milyonluk ilave istihdamla payını %52,9'dan %54,9'a (+2,0 puan) yükseltmiştir. OECD matrisi Türkiye için yalnızca fiziksel-manuel beceri için belirgin bir arz açığı saptarken, dijital-analitik yetkinliklerde dengeli bir arz-talep görünümü rapor etmektedir; bu da düşük beceri segmentinin ısrarla genişlemesinin tutarlı olduğunu kanıtlamaktadır. Sonuç olarak BYTD (Beceri Yanlı Teknolojik Değişim), Türkiye'de hâlen sınırlı etki göstermekte; istihdam deseni yüksek beceri segmentindeki mütevazı artışa karşın emek-yoğun sektörlerin ağırlığını koruyarak özgün bir evrim süreci izlediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstihdam Kutuplaşması (Polarizasyonu), Beceri Yanlı Teknolojik Değişim, Beceri Sınıflandırması, Otomasyon.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

ENTROPİ TABANLI ELECTRE III YÖNTEMİYLE TOKAT İLİNDE GÜBRE TEDARİKÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusufcan Özkayıt[1]

Özet

Tarım sektörü, artan nüfus ve azalan doğal kaynaklar nedeniyle daha verimli ve sürdürülebilir üretim yöntemlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda, tarımsal verimliliği doğrudan etkileyen girdilerden biri olan gübre, hem toprak sağlığı hem de ürün kalitesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Gübre kullanımında verimliliği artırmanın yollarından biri, doğru ve güvenilir tedarikçilerin seçilmesidir. Özellikle Tokat ili gibi tarımın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde gübre tedarikçisinin seçimi, üretim sürecinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Ancak tedarikçi seçimi; ekonomik, teknik ve çevresel birçok faktörün aynı anda değerlendirilmesini gerektiren karmaşık bir karar problemidir. Bu çalışmada, Tokat ilinde faaliyet gösteren gübre tedarikçilerinin çok kriterli ve nesnel bir biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla Entropi tabanlı ELECTRE III yöntemine dayalı bir karar modeli önerilmektedir. Model kapsamında sekiz farklı gübre tedarikçisi, sekiz temel kriter doğrultusunda değerlendirilecektir: fiyat, besin içeriği/kalite, teslim süresi/lojistik performansı, stok durumu/mevcutluk, ürün sertifikaları ve standartlara uygunluk, dayanıklılık/raf ömrü, ambalaj ve nakliye uygunluğu, çevresel etki. Bu kriterler, literatür incelemesi ve sektördeki uzman görüşleri doğrultusunda belirlenmiş olup, tedarikçilerin çok boyutlu olarak objektif biçimde karşılaştırılmasına olanak tanımaktadır. Çalışmada, kriterlerin göreli önem dereceleri karar verici öznelliğinden arındırılmış şekilde Entropi yöntemiyle hesaplanacaktır. Entropi yöntemi, kriterlere ait bilgi miktarına göre ağırlıklar oluşturarak veri temelli bir yaklaşım sunar. Elde edilen ağırlıklar doğrultusunda tedarikçiler ELECTRE III yöntemi ile sıralanacaktır. ELECTRE III, üstünlük (outranking) yaklaşımı kullanarak alternatiflerin üstünlük ilişkilerini dikkate alır ve kısmi sıralama yapar. Bu yöntem sayesinde Tokat ilindeki tarım paydaşları, tedarikçi seçimini daha sistematik, şeffaf ve nesnel bir temelde gerçekleştirme imkânına kavuşacaktır. Modelin uygulanabilirliği, karar vericilere somut ve güvenilir bir destek sağlayarak, tarımsal tedarik zincirinin daha etkin yönetilmesine katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Tarımsal Tedarik Zinciri, Entropi, ELECTRE III, Tokat.

[1] Arş. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

A COMPREHENSIVE LITERATURE REVIEW ON THE NEXUS BETWEEN ENERGY POVERTY AND ECONOMIC GROWTH

Ihsan Hashm Taher[1], Prof. Dr. Rüştü Yayar[2]

Abstract

This paper presents a comprehensive synthesis of studies examining the nexus between energy poverty and economic growth worldwide from 1980 to 2024. Through a systematic review of research covering different countries and regions, we explore the ways in which energy poverty impedes economic progress. Our investigation focuses on the effects of energy poverty on essential economic factors, including income levels, employment rates, educational attainment, and health outcomes, while also addressing its role in broader socioeconmic issues such as poverty and gender disparities. Additionally, the review evaluates policy measures and innovative approaches suggested in the literature aimed at reducing energy poverty and promoting inclusive economic development. The methodology section provides a detailed analysis of the articles, focusing on the economic growth of the countries and the measurement models applied. The findings demonstrate a widespread agreement among studies about the detrimental consequences of energy poverty on economic growth. In conclusion, this review offers a detailed insight into the complex interplay between energy poverty and economic growth, emphasizing that tackling energy poverty is both a moral obligation and a crucial economic priority that demands immediate and ongoing commitment from academics, policymakers, and development actors.

Keywords: Energy Poverty, Economic growth, Literature Review, Nexus, Policy Measures.

[1] Master's Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Economics, Tokat, Türkiye. (Corresponding Author)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Economics, Tokat, Türkiye.

ERNST BLOCH'TA DOĞAL HUKUK TARTIŞMALARI

Barış Aydın[1]

Özet

Bu çalışma, Ernst Bloch'un doğal hukuk anlayışını tarihsel materyalist bir perspektiften değerlendirerek, onu klasik doğal hukuk teorilerinden ve Marksist hukuk eleştirilerinden ayıran özgün yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bloch, doğal hukuku aşkın, evrensel ve değişmez normların toplamı olarak değil; tarihsel süreç içinde dönüşen, devrimci pratiklerle gün yüzüne çıkan ve insan onuru ve haysiyetine yönelen dinamik bir potansiyel olarak tanımlar. Bloch'a göre hukuk, yalnızca mevcut düzenin yasal ifadesi değil; aynı zamanda henüz gerçekleşmemiş olanın, yani daha adil bir dünyanın imkanının taşıyıcısıdır ve bu bağlamda umut ilkesi de onun hukuka yaklaşımında belirleyici bir rol oynar. Hukuk, bu anlamda Bloch'un fikriyatında geçmişin değil, geleceğin bilgisiyle şekillenen, toplumsal mücadeleyle sürekli yeniden kurulan bir pratik alanı olarak düşünülür.

Bloch'un yaklaşımı Marksist gelenekten tamamen kopmamakla birlikte, klasik Marksist hukuk eleştirisinden önemli ölçüde ayrılır ve özellikle üretim ilişkilerinin belirleyiciliğini merkeze alan ortodoks Marksist hukuk görüşlerinin aksine, hukuka aktif bir kurucu işlev atfeder. Klasik doğal hukuk teorilerinin donmuş ve doğuştan edinilen haklar temelli yaklaşımına karşı Bloch, toplumsal pratik içinde bile isteye inşa edilen ve mücadelelerin sonucu erişilebilen dinamik bir doğal hukuk anlayışını tedavüle sokar. Ona göre devrim yalnızca ekonomik yapıdaki bir değişim değil, aynı zamanda hukukun ve adalet anlayışının dönüşümüdür ve bu yönüyle Bloch, hukuku devrimci süreçlerin edilgen bir sonucu değil, bu sürecin kurucu öğelerinden biri olarak kavrar.

Çalışma, Bloch'un doğal hukuk anlayışının yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda güncel hukuk teorileri açısından da önemli katkılar sunduğunu savunur. İnsan onuru, gelecek kuşakların hakları, çevresel adalet ve yeni toplumsal haklar gibi alanlarda Bloch'un dinamik ve devrimci hukuk anlayışı, mevcut pozitif hukuk sınırlarının aşılması için güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. Böylece Bloch'un hukuk düşüncesi hem hukuk felsefesi hem de siyasal kuram açısından geleceğe dönük eleştirel bir perspektif olarak yeniden anlam kazanır.

Anahtar Kelimeler: Umut İlkesi, İnsan Haysiyeti, Doğal Hukuk, Ernst Bloch.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Antalya, Türkiye. (Corresponding Author)

İŞGÜCÜ PİYASASINDA DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Natavan Namazova[1]

Özet

İşgücü piyasası, son yıllarda teknolojik gelişmeler, sosyo-ekonomik değişimler ve sürdürülebilir kalkınma gündeminin etkisiyle köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu makale, işgücü piyasasındaki dönüşüm sürecini üç temel boyutta incelemektedir: teknolojik değişimler ve dijital emek, yeni iş modellerinin oluşumu ve kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması ile insan sermayesinin gelişimi. Özellikle dijitalleşme, yapay zekâ ve otomasyon gibi teknolojik yenilikler, iş süreçlerini temelden değiştirerek yeni beceri talepleri ve istihdam yapıları ortaya çıkarmaktadır. Bu değişimler, geleneksel iş alanlarını azaltmakta, dijital platformlar aracılığıyla yeni iş biçimleri hızla yaygınlaşmaktadır.

Platform temelli çalışma, serbest çalışma (freelance) ve uzaktan çalışma gibi yeni iş modelleri, iş piyasasında esneklik sağlamakla birlikte sosyal güvenlik mekanizmalarının zayıflaması ve işçi haklarının korunamaması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu tür standart dışı istihdam biçimleri, kayıt dışı ekonominin payını artırmakta ve iş hukukuna dair yeni düzenleme ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu süreç daha keskin şekilde hissedilmekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli engeller oluşturmaktadır.

Bir diğer önemli mesele ise insan sermayesinin geliştirilmesi gerekliliğidir. İş piyasasındaki değişimler doğrultusunda eğitim sistemleri, mesleki eğitim programları ve becerilerin sürekli güncellenmesi stratejik bir öncelik haline gelmiştir. Bu bağlamda, yaşam boyu öğrenme, dijital okuryazarlık, adaptasyon yeteneği ve esnek meslek becerileri işgücü piyasasının dayanıklılığı için temel şartlar olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yeşil ekonomi ve teknolojik alanlara yönelik becerilerin geliştirilmesi, iklim değişikliğinin iş piyasasına etkisi açısından özel bir önem taşımaktadır.

Makalenin sonuçları, işgücü piyasasının sürdürülebilir şekilde dönüşmesi için bütüncül ve entegre politika yaklaşımlarına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. İşçi haklarının korunması, sosyal ortaklık kurumlarının güçlendirilmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılması ve beceri uyumsuzluğunun giderilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmanın temel araçlarıdır. Araştırma, hem teorik hem de pratik öneriler sunarak işgücü politikalarının yeniden tasarlanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü Piyasası, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijitalleşme, Teknolojik Dönüşüm, Platform Ekonomisi.

[1] Doç. Dr., Azerbaycan Teknik Üniversitesi, Ekonomi ve İstatistik, Bakü, Azerbaycan. (Sorumlu Yazar)

ÖĞRETMENLER NE KADAR EKONOMİK OKURYAZAR NE KADAR FİNANS YATIRIMCISI

Derya Yükzel[1], Rüştü Yayar[2]

Özet

Bu çalışmada, öğretmenlerin ekonomik okuryazarlık düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Ekonomik okuryazarlık düzeyinin, öğretmenlerin yaş, cinsiyet ve eğitim durumuna göre hangi oranda etkili olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin ekonomik okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması, bireysel mali karar alma süreçlerinde daha bilinçli olmalarını sağlarken, aynı zamanda topluma örnek bireyler olarak mali konularda rehberlik etmelerini de kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlerin ekonomik bilgi dağarcıklarında yer alan kuramların ve kavramların gerçeklikleriyle yüzleşmeleri, hem kişisel gelişimleri hem de öğrencilere ve topluma sundukları katkının niteliği açısından büyük önem taşımaktadır (Umut Tolga Gümüş, Tarık Dağdelen, 2017). Mali nitelikteki işlem ve olayların konu edildiği ekonomik okuryazarlık, yapısı itibarıyla geniş bir kitleyi ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Finansal bilgi kullanıcıları arasında bireyler, aileler, kamu kuruluşları, finans kurumları ve yatırımcılar yer almakta olup, bu bilgilerin doğru ve etkili bir biçimde değerlendirilmesi toplumsal ekonomik bilincin artmasına katkı sunmaktadır. Bu çerçevede öğretmenler, sahip oldukları ekonomik okuryazarlık düzeyiyle hem kendi ekonomik-finansal yaşamlarını daha sağlıklı yönetebilmekte hem de yetiştirdikleri bireylerin ekonomik bilinçlerini şekillendirme konusunda önemli bir sorumluluk üstlenmektedirler (Zülkif Yalçın, Aysun Sandal, 2020). Finansal bilgiye erişimin ve bu bilgiyi anlamlı şekilde kullanmanın önem kazandığı günümüzde, öğretmenlerin bu alandaki yeterlilikleri dikkatle değerlendirilmelidir. Öğretmenlerin ekonomik okuryazarlık seviyesinin artırılması, bireysel refahlarının yanı sıra eğitimde kaliteyi ve sürdürülebilirliği de destekleyecek önemli bir faktördür (Nurettin Özdemir, 2023).

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Finansal Okuryazarlık, Yatırım.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye.

MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ'NİN SİYASAL SÜREKLİLİĞİ VE YENİDEN REFAH PARTİSİ

Yasin Çeltek[1], Mutlu Sesli[2]

Özet

Bu çalışma, Türk siyasi hayatının önemli ideolojik akımlarından biri olan Milli Görüş Hareketi'nin tarihsel gelişimini, kurumsal dönüşümlerini ve günümüzde Yeniden Refah Partisi (YRP) çatısı altında yeniden şekillenişini analiz etmektedir. Milli Görüş, Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde, 1970 yılında kurulan Milli Nizam Partisi ile siyasal alanda kurumsal kimliğe kavuşmuş, "Adil Düzen", "Yaşanabilir Türkiye" ve "Yeni Bir Dünya" idealleri çerçevesinde ekonomik, sosyal ve siyasal alternatifler üretmeyi hedeflemiştir. Zamanla Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi çeşitli siyasi organizasyonlarla faaliyetlerini sürdürmüş, bazılarının kapatılmasına rağmen tabanını kaybetmeden varlığını devam ettirmiştir. Bu durum, Milli Görüş Hareketi'nin bir siyasal parti olmanın ötesinde, güçlü bir toplumsal hareket ve ideolojik çizgi oluşturduğunu göstermektedir.

Necmettin Erbakan'ın 2011 yılında vefatının ardından, hareketin mirası oğlu Dr. Fatih Erbakan liderliğinde 2018 yılında kurulan Yeniden Refah Partisi ile yeni bir evreye girmiştir. YRP, klasik Milli Görüş söylemini çağdaş sosyo-politik koşullara uyarlayarak; adalet, ahlak, maneviyat ve bağımsız kalkınma eksenli politikalar üretmeyi sürdürmektedir. 2023 genel seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil hakkı kazanması ve 2024 yerel seçimlerinde %6,15 oranında oy alarak üçüncü büyük siyasi parti konumuna yükselmesi, hareketin yeniden toplumsal karşılık bulduğunu göstermektedir.

Bu bildiride, Milli Görüş çizgisinin partiler üzerinden kurumsallaşma süreçleri, siyasal sistemdeki dalgalanmalar karşısında gösterdiği esneklik ve Yeniden Refah Partisi'nin günümüz kamu yönetimi ve siyaset yapısındaki yeri kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Araştırma sonuçları, ideolojik hareketlerin uzun vadeli siyasal etkilerinin, örgütsel direnç ve sosyal tabanla kurulan güçlü ilişkilere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, Milli Görüş örneği üzerinden Türkiye'de alternatif siyasal geleneklerin kamu yönetimi süreçlerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Görüş Hareketi, Yeniden Refah Partisi, İdeolojik Süreklilik.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

PROBLEMS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF CHEMICAL INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE

Olena Chernysheva[1]

Abstract

The chemical industry is one of the key sectors of Ukraine's economy, providing a wide range of products for both domestic consumption and export. However, in the context of an unstable economic environment, foreign policy tensions and the overall transformation of global markets, the industry faces a number of serious challenges in strategic management. One of the main problems is the lack of a long-term strategic vision for the industry's development at the national level. Government programmes tend to be short-term and do not take into account global trends such as green chemistry, the transition to a circular economy, and the digitalisation of production. This makes it difficult to set clear strategic guidelines for enterprises, especially those operating with outdated equipment and in need of modernisation. Another problem is the low level of investment in the development of innovative technologies and research. Most companies are forced to operate with limited funding, which hinders their ability to implement new strategic approaches. In addition, there is often a lack of high-quality strategic analysis of the market, competition and risks, which leads to inefficient management decisions. It is also worth mentioning the human resources problem: strategic management requires specialists with appropriate training in modern management, analytics, and economics. However, many companies have outdated approaches to human resources management, which does not contribute to the development of strategic thinking among managers. An additional challenge is the unstable legislative environment and overregulation, which makes it difficult to plan for the medium and long term. Constant changes in tax and environmental policies force businesses to focus on tactical rather than strategic management. To overcome these problems, it is necessary to develop a comprehensive strategy for the development of the chemical enterprises, stimulate investment in innovation, reform the system of management training and create a favourable regulatory environment. Only under these conditions can strategic management become an effective tool for the sustainable development of the chemical industry in Ukraine.

Keywords: Strategic Management, Chemical Industry Enterprises, Comprehensive Strategy.

[1] Assoc. Prof., Ukrainian State University of Science and Technologies, Management and Finance, Dnipro, Ukraine. (Corresponding Author)

ANALYSING CONDITIONS FOR SUCCESSFUL INTEGRATION OF AI-BASED COMPETENCE MAPPING AT ORGANISATIONS

Eidintas Subačius[1], Aistė Vaišnorė[2]

Abstract

The rapid evolution of Artificial Intelligence (AI) has introduced new possibilities for talent management and workforce planning, particularly in the area of competence mapping. Traditional competence mapping methods—often manual, subjective, and static—struggle to keep pace with the dynamic nature of modern work environments. As organisations aim to enhance the accuracy, efficiency, and scalability of their HR practices, AI-enabled systems are increasingly being considered. However, the successful integration of AI into competence mapping processes presents a complex set of challenges that extend beyond technical implementation. This paper presents a literature-based analysis of the problems organisations face when integrating AI into competence mapping activities and identifies conditions under which such integration can be successful. This paper presents a literature-based analysis of the problems organisations face when integrating AI into competence mapping activities and identifies conditions under which such integration can be successful. Drawing on a broad base of academic and industry sources, the study first outlines the structure and limitations of traditional competence mapping, including issues of uni-dimensional role definitions, manual updating burdens, and inherent human bias. It then highlights the potential of AI technologies to address these limitations through automation, pattern recognition, real-time data processing, and personalised learning pathway generation. Despite these advantages, the literature reveals significant integration barriers. Key challenges include poor data quality and limited availability, algorithmic and dataset bias, organisational resistance to change, lack of internal competencies to manage and maintain AI systems, and issues of transparency and trust in AI-generated outcomes. Additionally, the misalignment between legacy HR infrastructures and AI tools further complicates implementation efforts. The paper identifies the main conditions critical to overcome such challenges and help organisations be successful at integrating AI-based competence mapping solutions. The study concludes with a discussion of the implications for future research. This research contributes to the growing field of AI in human resource management by offering actionable insights and a conceptual framework to guide practitioners and decision-makers. It underscores the need for a multidimensional, strategically aligned, and ethically grounded approach to implementing AI in competence mapping—a crucial step toward building agile, data-driven, and future-ready organisations.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Competence Mapping, Skill Mapping, Human Resource Managment (HRM).

[1] Master's Student, Kaunas University of Technology, Management and Entrepreneurship, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)
[2] Teaching Assistant, Kaunas University of Technology, Inovation and Entrepreneurship, Kaunas, Lithuania.

DIGITAL REACTIONS TO TRUMP'S 2025 TARIFFS: MAPPING ECONOMIC SENTIMENT WITH PYTHON AND NLP

Muhammad Asad Ali[1], Riffat Mughal[2]

Abstract

On April 2, 2025, President Donald Trump implemented extensive tariffs of 54% on China, 25% on Canada and Mexico, 20% on the European Union, and 10% on all imports, resulting in significant worldwide economic repercussions that caused the Dow Futures to plummet by 1,600 points. This study employs Python for online scraping and natural language processing (NLP) to assess sentiment regarding these tariffs in the world of online media, analysing 833 unique webpages. The 833 webpages were chosen on the basis of their language, publication date, source credibility (news, government, and encyclopaedic sites), keyword, and the elimination of duplicates to guarantee original, targeted content. Utilising Beautiful Soup library in python for text extraction and CardiffNLP's RoBERTa sentiment classification model from hugging face repository, we initially address three questions: 1) what is the prevailing sentiment regarding the operation, 2) how does the sentiment distribution vary by source type and geopolitical focus, and 3) what prominent themes are reported about the operation? The findings indicate 45.1% negative, 51.8% neutral, and 3.1% positive; News outlets contribute to the negativity; in contrast, government and encyclopaedic sources account for the neutrality at 75.0% and 100.0%, respectively. Chinese sources exhibit heightened negativity on outrage over reprisals, whereas U.S. sources demonstrate a more balanced perspective. Discourse on economic instability is dominated by the negative topic of market decline and retaliation, while the neutral aspect is marked by elucidation. This real-time study is limited to 319 unscored YouTube channels exclusively in English. It portrays the heated sentiment surrounding the tariffs' reception by employing Python for real-time analysis and a basic NLP framework to examine trade policy discourse and establish a baseline for monitoring economic and political responses.

Keywords: Tariffs, Trade Policy, Sentiment Analysis, Natural Language Processing (NLP), Economic Instability, Digital Discourse.

[1] Assist. Prof., SZABIST University, Finance, Karachi, Pakistan. (Corresponding Author)
[2] Assist. Prof., SZABIST University, Finance, Karachi, Pakistan.

THE IMPACT OF RENEWABLE ENERGY CONSUMPTION ON ELECTRICITY PRODUCTION AND ECONOMIC GROWTH: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN LITHUANIA AND LATVIA

Praise Oluleke[1], Daiva Dumčiuvienė[2]

Abstract

As the global demand for energy continues to rise, the shift towards renewable energy sources such as solar, wind, and hydropower has gained significant attention. Therefore, securing the child secures the nation. This research aims to investigate the effects of renewable energy consumption on the economic growth of two countries in the Baltic region. With time series estimation techniques, our findings establish the long-run relationship between renewable energy consumption and economic growth in the long run for one of the countries. dependence and heterogeneity across the countries. The study covers a time series data period from 2004 to 2023. This study uses the Auto Regressive Distributed Lag (ARDL) method to find the existing relationship between renewable energy consumption, electricity production and economic growth. We confirm the evidence of long-run dynamics between economic growth and renewable energy consumption and findings from long-run output elasticities indicate that renewable energy consumption has a significant positive impact on economic growth for both countries. For robustness, we also carried out time-series analyses of long-run output elasticities. Granger causality tests were also conducted. Our findings suggest that governments, energy boards, energy planners, as well as international cooperation agencies and connected bodies must act together in increasing renewable energy investment to drive increased consumption, lowering carbon growth and resulting in economic growth in both economies.

Keywords: Electricity Production, Economic Growth, Renewable Energy, ARDL, Cointegration, Causality.

[1] PhD Student, Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania

NAVIGATING ECONOMIC UNCERTAINTY: THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON ENERGY PRICING, BUSINESS MODELS, AND EMPLOYMENT

Mehwish Rasheed[1], Jurgita Bruneckienė[2]

Abstract

Climate change is a 21st-century challenge with far-reaching implications for global economic stability, energy security, and sustainable development. This article examines the complex and multifaceted impact of climate change on modern economies through its influence on energy pricing structures, the transformation of business models, and the modification of labor patterns. We acknowledge that rising climate variability increasingly confronts traditional market paradigms, requiring synthesizing environmental science, economic theory, and energy market analysis into a cohesive analytical framework. This conceptual schema joins complexities derived from relationships among environmental stresses in the forms of rising worldwide temperatures, dramatic weather events, altering rain or precipitation patterns, and economic determinants encompassing supply-demand inequalities and technologies. The study in this report spans a decade from 2015 to 2024. In this research, we seek to estimate the effect of climate change on energy pricing and examine its ripple effects on business models and labor structures. By implementing empirical data derived from entities such as the World Bank, the International Energy Agency (IEA), and national meteorological authorities, this research establishes a detailed overview of how extreme weather regimes, temperature extremes, and rule-changing trends impact traditional energy market paradigms. Our simulation findings have specific patterns: e.g., severe weather events are consistent with significant price surges and volatility in the energy market. These events call for agile business models, where companies invest more in renewable energy, intelligent grids, and innovative risk management strategies. Secondly, the research examines the transformative effects of these developments on employment. The shift towards cleaner energy sources from traditional ones prioritizes generating "green jobs" while challenging the current workforce through skill mismatches and geographical imbalances. Our thorough research elucidates how these forces require proactive policy interventions to facilitate retraining initiatives and labor market adjustments.

Keywords: Climate Change, Economy, Energy Pricing.

[1] Master's Student, University of Agriculture Faisalabad, Faisalabad, Pakistan. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania

ENHANCING DIGITAL BANKING SATISFACTION WITH AI: AN EXPECTATION CONFIRMATION MODEL APPROACH

Dewi Junita[1]

Abstract

In the era of Industry 4.0, the success of companies is determined by their ability to adopt technological innovation. In accordance with Sustainable Development Goal (SDG) 9, which focuses on strengthening infrastructure, inclusive and sustainable industrialization, and encouraging innovation, companies must align their vision and mission with digital strategies to face market dynamics. Artificial intelligence (AI) plays an important role in driving technological innovation and increasing the competitiveness of companies in the digital era. Artificial intelligence (AI) is rapidly transforming the financial ecosystem in the banking sector, especially in improving customer experience in using financial services. The integration of AI in banking has driven the transformation of traditional banking methods towards a more efficient and innovative system focusing on customer satisfaction. This study aims to investigate user satisfaction with AI-powered digital banking services by building a combined model based on artificial intelligence determinants and the Expectation Confirmation Model (ECM). Data were collected through questionnaires from digital banking users, resulting in 124 valid responses that were analyzed using structural equation modelling (SEM). The results showed that expectation confirmation has a positive and significant effect on perceived performance. In addition, hypothesis testing revealed that trends, visual attractiveness, problem-solving, and customization have a significant effect on user satisfaction. Theoretically, this study contributes by exploring user acceptance and satisfaction with AI-based digital banking services from a customer perspective, using the Expectation Confirmation Theory approach. From a practical perspective, these findings provide implications for policymakers and banking service providers to pay more attention to user expectation confirmation, perceived performance, trends, visual appeal, problem-solving ability, and service personalization. Increasing these factors has the potential to impact user satisfaction and trust in adopting AI-based digital banking services.

Keywords: Digital Banking Satisfaction, Artificial Intelligence, Expectation Confirmation Model, Partial Least Square.

[1] Assist. Prof., Politeknik Negeri Batam, Accounting, Batam, Indonesia. (Corresponding Author)

CHANGE AND TRANSFORMATION IN GERMANY'S GEOPOLITICS WITHIN THE FRAMEWORK OF NEOREALISM

Büşra Yılmaz[1]

Abstract

Today, the European Union (EU) is among the most successful regional integration efforts. It serves as an example to the central question in the discipline of International Relations (IR), which is how to prevent wars, and it is believed to influence other regional integration policies. While Europe, which has been engaged in wars and power struggles for centuries, has also hosted unity ideas proposed by various philosophers. These unity ideas in Europe began to materialize after the Second World War, primarily through the initiatives of Germany and France. This can be analyzed from a neorealist perspective as a result of a specific philosophical and historical accumulation in the appropriate context, rather than a coincidence. The system, which can influence state behavior, and the emerging bipolar structure of the system, are thought to have pushed European states to accelerate their unity efforts. Germany stands as the driving force of the EU in terms of economics, politics, and population. This transformation in Germany's geopolitics has evolved from a focus on 'Lebensraum' (living space) to a focus on the economy, where hard power has been replaced by smart power. While international organizations and integration efforts are mostly analyzed by liberal and/or constructivist theories, they also provide an analysis space for realist and conflict-based theories. In this context, the EU continues to exist as a cooperation agreement among great powers. The EU's 'deepening' and 'enlargement' policies, combined with the 'spill-over' effect, have inevitably led to the current multi-state and multi-layered structure. Through the EU, Germany's Lebensraum policy has been replaced by a focus on the economic sphere. Therefore, military power has been replaced by economic power. In this context, the economic sphere refers to the development of the EU in areas such as economy, law, and politics through its 'deepening' policy, while its geographic expansion refers to its 'enlargement' policy. Here, although the EU should not be reduced to Germany's economic sphere alone, this aspect is emphasized in terms of Germany's geopolitics. In this regard, Germany's Lebensraum policy, which was based on offensive realism where states tried to maximize their power and ultimately aimed for hegemony, has shifted in the post-EU era to a more defensive and cautious growth model based on economic power and security, aligned with defensive realism.

Keywords: Germany, EU, Living Space, Neorealism, Economic Space.

[1] Res. Assist., Necmettin Erbakan University, Political Science and International Relations, konya, Türkiye. (Corresponding Author)

FROM LITHUANIA TO THE WORLD: HOW EMIGRATION ALTERS NATIONAL IDENTITY

Irma Banevičienė[1], Vaiva Pašakinskienė[2], Jurga Duobienė[3], Audra Mockaitis[4], Vilmantė Kumpikaitė[5]

Abstract

This study explores how emigration influences national identity among Lithuanian migrants residing in the United Kingdom and Norway. Based on 22 semi-structured interviews, the research investigates how experiences abroad challenge and reshape migrants' understandings of nationality and belonging. While most participants acknowledged significant shifts in their personal values since emigration, the relationship between these changes and their sense of national identity was neither uniform nor predictable. The Lithuanian context offers a distinct perspective. As a small, culturally homogeneous nation with strong Catholic traditions and restricted dual citizenship laws, national identity carries heightened symbolic and legal importance. These factors complicate migrants' efforts to maintain formal and emotional ties to their homeland while adapting to life abroad. The research is grounded in theoretical perspectives on identity, values, and acculturation. Scholars such as Berry (1980) and Sam & Berry (2010) argue that migration triggers the need to balance the preservation of one's cultural heritage with integration into a new society. Over time, exposure to differing cultural norms and value systems can lead to the emergence of hybrid identities. Prior studies (e.g., Rudnev, 2014; Lönnqvist et al., 2011) also show that migrants' values may gradually align more closely with those of the host country. The data reveal that host country context plays an important role. Lithuanian migrants in Norway tended to retain a stronger identification with their national roots, often maintaining close ties with the local diaspora and Lithuanian culture. In contrast, migrants in the U.K. more frequently expressed feelings of cultural detachment, describing themselves as belonging neither to Lithuania nor to their host country. However, the findings indicate that identity transformations are complex and individualized, influenced by personal experiences, cultural adaptation strategies, and the strength of transnational ties. This study contributes to broader discussions of national identity formation in the context of global migration. It highlights the dynamic interplay between cultural environment, individual adaptation, and national belonging. Rather than viewing nationality as a fixed status, the research frames it as a fluid and context-dependent construct shaped by both internal value shifts and external social forces. These findings provide insight into identity negotiation among migrants and offer practical implications for diaspora policy and transnational engagement in an increasingly mobile world. This research was supported by the Research Council of Lithuania. Grant number S-MIP-23-115.

Keywords: National Identity, Migration, Value Change, Lithuanian Diaspora.

[1] PhD Student, Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.
[2] PhD Student, Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.
[3] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.
[4] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.
[5] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)

THE IMPACT OF HIGH-INVOLVEMENT HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICE ON SUSTAINABILILTY PERFORMANCE: EMPLOYEE COMPETENCIES AS A KEY FACTOR

Intan Bella Maulana[1], Siti Alfiah Nurkholishoh, Balqish Octo Winsret[2], Nadia Fathurrahmi Lawita[3], Dewi Junita[4], Susi Lestari[5]

Abstract

In the modern business world, sustainability performance has become an important issue; it covers economic, social, and environmental aspects (triple bottom line). This causes companies to have to make sustainability reports to find out whether the company has run its company in accordance with the principles of sustainability. This study aims to analyze the relationship between employee competencies, high-involvement human resource management practice, and sustainability performance in companies. To achieve the goal, data was collected from companies in the service, trade, and manufacturing sectors located in Batam, Indonesia. One hundred data were processed and validated using structural equation model-partial least square analysis. The results of the study indicate that employee competencies have a positive and significant effect on sustainability performance and high-involvement human resource management practice. This can indicate that employees who have competence supported by the right human resource management strategy can increase efficiency towards the company's sustainability performance. Then, high-involvement human resource management practices have a positive effect on sustainability performance. Furthermore, this study shows that the variable high-involvement human resource management practice can act positively and significantly as a mediating variable between employee competencies and sustainability performance. Companies that have employees with competence are able to move more efficiently and productively and are able to adapt to business challenges, which will create corporate sustainability. The theoretical implications of this study will provide an understanding of the role of employee competencies and high-involvement human resource management practices in improving sustainability performance, as well as provide practical contributions for companies to implement sustainability performance values.

Keywords: Employee Competencies, High-Involvement Human Resource Management Practice, Sustainability Performance, Triple Bottom Line, Structural Equation Model-Partial Least Square Analysis.

[1] Researcher, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia. (Corresponding Author)
[2] Researcher, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.
[3] Lecturer, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.
[4] Assist. Prof., Politeknik Negeri Batam, Accounting, Batam, Indonesia.
[5] Lecturer, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.

HUMAN RESOURCE AUDIT IN MANUFACTURING SECTOR: A PROPOSED FRAMEWORK FOR SUSTAINABLE HR PRACTICES IN DEVELOPING NATIONS

Muhammad Saeed[1], Ghulam Muhammad[2]

Abstract

This study investigates Human resource (HR) audit practices as a strategic tool in manufacturing sector with focus on understanding HR audit process and challenges faced by organizations and proposes a framework to enhance HR audit practices in developing countries. This study used a qualitative research design. Data were collected through semi structure interviews from experienced HR professionals in manufacturing industry of Karachi, Pakistan to capture in-depth insights to existing HR audit practices. A comprehensive literature review provided understanding of previous studies on HR audit practices in both developed and developing countries and challenges that enable the identification of gaps and contextual relevance particularly for manufacturing sector. The data analysis is performed using NVivo-14 by employing Braun and Clark (2006) thematic analysis . The research findings highlighted the critical process and common challenges in implementing HR audits. The results found that besides challenges HR audit practices are pivotal for manufacturing sector. Based on these insights an HR audit framework is proposed that is designed to address the unique needs and limitations of manufacturing organizations in developing countries. The findings have significant theoretical and practical implications for HR professionals and policy makers as it serve as a roadmap for aligning HR audits to drive organizational agility and ensure regulatory compliance. Overall this research adds value to the body of knowledge by proposing a comprehensive four-stage framework as a strategic tool for enhancing the effectiveness and relevance of HR audits by integrating compliance, competitiveness and developing sustainable HR practices in manufacturing organizations.

Keywords: HR Audit, HR Audit Framework, HR Audit Practices.

[1] Assist. Prof., Muhammad Ali Jinnah University, Entrepreneurship, Karachi, Pakistan. (Corresponding Author)
[2] Assoc. Prof., Muhammad Ali Jinnah University, Management Sciences, Karachi, Pakistan.

DO CEO ATTRIBUTES AND CORPORATE GOVERNANCE AFFECT FINANCIAL REPORTING QUALITY? THE MODERATING EFFECT OF FAMILY OWNERSHIP AND BOARD GENDER DIVERSITY

Asma Bano Qassim[1]

Abstract

In Pakistan, this study examines the influence of CEO attributes, female directors, and audit quality on financial reporting quality. The study covers the period of 2016 to 2021 of 150 non-financial firms of the Pakistan stock exchange (PSE) with a sample of 750 observations. Further, we also investigate the three moderator influences of CEO tenure, CEO's experience, and audit quality on the relationship of a female board of directors and financial reporting quality. Our results show that a female board of directors is positively associated with financial reporting quality, which is a unique finding, as several studies find a negative impact of female directors on financial reporting quality. To the best of our knowledge, no other research, including in Pakistan, has investigated these three variables as moderators. To address this gap, this research explores the impact of gender diversity, audit quality, and CEO attributes on financial reporting quality in Pakistan. In addition, this study uses a large data set and a robust technique methodology to check the influence of these variables on financial reporting quality. This research offers several implications for managers, academic researchers, investors, policy makers, and shareholders, which may be beneficial for both developed and emerging countries. This study is important to the owners and investors because this research shows the main factors that affect the financial reporting quality. Furthermore, this research also provides a framework for the upcoming scholars and policy makers as this research gives a comprehensive understanding of the CEO's nature toward the financial reporting quality.

Keywords: Financial Reporting Quality, CEO Attributes, Audit Quality, Gender Diversity.

[1] Lecturer, Newports Institute of Communications and Economics, Business and Finance, Karachi, Pakistan. (Corresponding Author)

THEORETICAL INSIGHTS INTO HOW EMOTIONAL, SOCIAL, AND CULTURAL INTELLIGENCE SHAPE EMOTIONAL LABOR AND WORK

Balsam Touaiti[1], Vilmantė Kumpikaitė-Valiūnienė[2]

Abstract

In today's globalized work environment, understanding and navigating cultural, social, and emotional complexities is essential for fostering collaboration, inclusivity, and resilience in diverse organizations. Emotional Intelligence (EQ), Social Intelligence (SQ), and Cultural Intelligence (CQ) are increasingly recognized as indispensable in addressing these challenges, as they empower individuals to manage emotions and relationships effectively and adapt to different cultural settings. EQ, which involves perceiving, understanding, and managing emotions, is crucial for fostering strong relationships, reducing conflict, and ensuring psychological safety. CQ, on the other hand, empowers individuals to navigate cultural differences, adapt communication styles, and collaborate effectively in diverse teams. Complementing these, SQ enhances the ability to read social cues, build rapport, and manage interpersonal dynamics. Together, these intelligences are fundamental in today's globalized workplaces, driving leadership effectiveness, organizational health, and employee well-being. This research adopts a quantitative methodology to examine the interplay between EQ, SQ, and CQ in shaping emotional labor strategies among employees in France and Lithuania, shedding light on critical challenges in international management and global leadership. By focusing on two distinct cultural contexts, the study emphasizes the importance of comparing these samples to reveal unique insights into cross-cultural dynamics and socioemotional behavior and their implications for work outcomes. The investigation delves into emotional labor practices, emphasizing strategies such as surface acting and deep acting, which are influenced by cultural norms, expectations, and individual characteristics. These practices help explain how employees regulate emotions and navigate interpersonal interactions in multicultural workplaces. Comparing the two samples provides a unique opportunity to identify both shared patterns and significant divergences in emotional labor's role across these distinct cultural settings. Such insights illuminate the underlying factors that contribute to occupational health, employee performance, and workplace adaptability. By exploring cross-cultural emotional labor and the impact of EQ, SQ and CQ, this research offers annuanced perspective that not only advances theoretical understanding but also facilitates practical applications. The findings enable the development of tailored strategies to enhance leadership effectiveness, improve organizational health, and promote employee well-being, ultimately equipping organizations to navigate the complexities of a multicultural workforce.

Keywords: Emotional Intelligence, Social Intelligence, Cultural Intelligence, Intercultural Leadership, Emotional Labor.

[1] Lecturer, Paris School Of Business, Management, Paris, France. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.

VIRTUALLY PROVIDED SUPPORT FOR THE WELL-BEING OF GLOBAL EMPLOYEES: TOWARDS A THEORETICAL FRAMEWORK

Vaiva Pašakinskienė[1]

Abstract

According to the United Nations, the estimated global population of international migrants reached 281 million in 2024, an increase from 275 million in 2020 (Migration Data Portal, 2025). The mentioned growth, coupled with the annual rise in global employment figures and shifting perceptions of work post-COVID-19, underscores the increasing importance of fostering flexibility towards face-to-face and online work, while opening more international opportunities. This trend further emphasizes the need for a focused discourse on assuring the well-being of global employees. The diversity of terminology used in the academic literature to describe workers with migration experience presents a significant challenge in exploring their well-being. Consequently, the term global employees has been selected for this study to emphasize the employment dimension, rather than the specific reasons for migration, which is the focus of many alternative definitions. It is well-established in the literature that global employees often encounter additional challenges in adapting to workplace environments compared to local employees. Therefore, it is essential to consider tailored and specific means of support to ensure their well-being. Given that conventional support options may not be as accessible or effective for global employees, virtually provided support will be considered as a central factor influencing their overall well-being. The article aims to propose a conceptual model of the role of virtually provided support for the well-being of global employees based on social and organisational support and well-being theories, and the reviewed literature on the well-being of global employees as well as virtually provided means of support. The model presented in this paper proposes a theoretically-based understanding of the role of virtually provided support for the well-being of global employees, opening the opportunity for further research in order to develop an overall the most efficient and applicable management framework for ensuring Global Employees' well-being.

Keywords: Global Employees, Well-Being, Virtually Provided Support.

[1] PhD Student, Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)

ACTUAL PRICING STRATEGIES IN WARTIME CONDITIONS: CLASSIFICATION AND ANALYSIS

Vladyslav Avdiienko[1], Olena Chernysheva[2]

Abstract

For over 3 years, the Ukrainian economy has been living in wartime conditions. Some sectors of the economy are gradually recovering and even demonstrating growth. But many businesses continue to close to this day. The situation among individual entrepreneurs (IEOs) is especially threatening. According to YouControl Research, last year almost 210 thousand IEOs were closed in Ukraine, which is a record figure for the last five years and 32% more than in 2023. Among the main reasons are military operations, increased internal taxes, migration. One of the main elements of a company`s strategy - pricing - comes to the fore. In an unstable economic environment, pricing strategy ceases to be a standard marketing tool - it turns into a critical factor in the survival and adaptation of a business and directly affects the profitability, competitiveness and ability of the company to maintain or expand its market share. In this study, we will consider the classification of pricing strategies, identify 8 key ones and analyze them. We will assess the advantages, disadvantages, purpose and breadth of possible application in various sectors of the Ukrainian economy. After all, the right choice of pricing strategy becomes a critically important element of the survival and development of an enterprise. We will also touch on the topic of adaptability of pricing strategies - the ability to flexibly adjust prices, use temporary discounts, price differentiation, apply dynamic pricing or combined strategies. Enterprises are increasingly implementing dynamic pricing models, which allows them to quickly respond to fluctuations in demand and supply. In addition, the popularity of strategies that take into account social aspects is growing, for example, setting special prices for vulnerable categories of the population or providing discounts to support citizens in difficult conditions. Such approaches not only contribute to maintaining customer loyalty, but also strengthen the social responsibility of business. As a result, an effective pricing strategy in martial law conditions must combine economic feasibility with ethical considerations and social sensitivity. And an effective strategy can be chosen by taking into account a number of factors: the company`s market position, product characteristics, consumer solvency and price sensitivity, competitor behavior, macroeconomic situation and logistical constraints. Thus, pricing strategy is not a one-time decision, but a dynamic process that must be revised in response to changes in the market, consumer behavior and the internal state of the company.

Keywords: Strategy, Pricing, Wartime, Ukraine, Analysis.

[1] PhD Student, Ukrainian State University of Science and Technologies, , Dnipro, Ukraine. (Corresponding Author)
[2] Assoc. Prof., Ukrainian State University of Science and Technologies, Management and Finance, Dnipro, Ukraine.

RISK MANAGEMENT AND ENSURING ECONOMIC STABILITY IN INVESTMENT PROJECTS

Yusif Ahmadov[1], Javid Amirjanov, Sultan Ibrahimov[2], Asim Gojayev[3]

Abstract

The subject of this study is Risk Management and Ensuring Economic Stability in Investment Projects. The relevance of this topic stems from the critical need to foster sustainable economic growth in Azerbaijan, necessitating the restoration of the country's production capacity, the creation of new employment opportunities, the transition of the economy toward an export-oriented trajectory, and the provision of domestically produced spare parts for the local market. It is noteworthy that mechanical engineering plays a pivotal role in the modern economy, ensuring the economic security of the country across various sectors, in this case, agriculture. A successful precedent is the restoration of the ship repair industry, which has significantly enhanced the nation's production capabilities. Furthermore, the successful implementation of sustainable development goals both requires and introduces advanced technologies to Azerbaijan, such as next-generation networks, smart cities, the Internet of Things, and the development of cutting-edge materials. The object and subject of this study are risk management and the assurance of economic stability in investment projects. The research focuses on the development of agricultural mechanical engineering, specifically exploring the potential for establishing infrastructure to supply agricultural enterprises with both finished machinery and spare parts, alongside the establishment of export-oriented production. The primary objective of this study is to analyze the experiences of foreign countries in achieving these goals and to forecast the feasibility of implementing such a project within the context of Azerbaijan. To achieve this objective, the following tasks were undertaken: 1. Analysis of Agricultural Mechanical Engineering: Conduct a review of the current state of mechanical engineering, identifying key achievements and problematic areas. 2. Examination of Sustainable Development in the Context of Mechanical Engineering: Investigate the principles and approaches to sustainable development, their applicability to mechanical engineering, and assess the impact of advanced technologies on the sustainability and innovation of this sector. 3. Analysis of Obstacles and Challenges: Identify the barriers and challenges faced by the Republic of Azerbaijan in implementing sustainable development in mechanical engineering, encompassing technical, economic, social, and legal aspects. 4. Development of Recommendations: Based on the conducted analysis, formulate specific recommendations and proposals for establishing a robust infrastructure to promote inclusive and sustainable industrialization in the mechanical engineering sector. The results of this study are reflected in the constructed Monte Carlo models, which delineate a range of risks, and the Discounted Cash Flow (DCF) model, used to determine the optimal project budget. Based on the presented data, it can be concluded that the establishment of an agricultural mechanical engineering complex in Azerbaijan is both feasible and essential for the overall development of the country's mechanical engineering sector. Additionally, this study examines potential risks associated with the implementation of measures required for the establishment of a mechanical engineering complex, particularly those related to production diversification and contract manufacturing. Several categories of risks that could adversely affect the project's economic stability have been identified, including: •

[1] Master's Student, Azerbaijan Technical University, Baku, Azerbaijan. (Corresponding Author)
[2] Master's Student, Azerbaijan Technical University, Baku, Azerbaijan.
[3] Independent Researcher, Baku, Azerbaijan.

Operational risks • Quality management risks • Logistical risks • Risks associated with changes in demand • Risks of quality control loss • Risks of supply chain disruptions • Risks of intellectual property leakage • Risks of dependency on contract manufacturers Each risk category is thoroughly described in the study. In addition to risk management, the study provides a detailed overview of the development of a DCF model designed to assess the economic efficiency of investment projects. This evaluation is a critical step in the decision-making process for project financing. The method enables the assessment of a project's value based on forecasted future cash flows discounted to their present value. The practical outcomes of the study are presented in the form of tables and graphs.

Keywords: Machinery, Agriculture, Investment, Risk-Management, Economic-Stability, DCF.

AGREED-UPON PROCEDURES (AUP) IN POST-MERGER FIXED ASSET MANAGEMENT: A FIRM PERSPECTIVE

Claurizsanti Astri Pratiwi[1], Novrida Qudsi Lutfillah[2], Fitrotul Maulidiyah[3]

Abstract

Post-merger companies often face significant challenges in integrating fixed asset management systems, which can lead to inaccurate asset recording, inefficiencies, and inaccurate effective decision-making processes. These integration issues are critical, especially when consolidating different organizational structures and accounting practices. This study aims to analyze the implementation of Agreed-Upon Procedures (AUP) by public accounting firms in the management and verification of fixed assets within post-merger entities. The study used a descriptive qualitative method, with data collected through semi-structured interviews, participatory observation, and documentation at a public accounting firms appointed to perform fixed asset verification in a state-owned enterprise undergoing a post-merger consolidation process. The Agreed-Upon Procedures (AUP) observed in this study include both the list to floor and floor to list methods, asset tagging using QR codes, the use of a digital asset management application (PM-ASET), as well as supporting documentation through photographs and fixed asset inspection reports. The findings highlight various technical steps in the physical verification of assets, the importance of active coordination with the entity's Person in Charge (PIC), and the use of standardized checklists to ensure consistency and accuracy. Furthermore, the Agreed-Upon Procedures (AUP) process strengthens communication with clients through structured closing meetings and the presentation of reconciliation reports. This study offers practical contributions regarding the professional application of Agreed-Upon Procedures (AUP) beyond traditional financial audits, particularly in improving the reliability, accountability, and transparency of fixed asset management during complex organizational restructuring. The novelty of this research lies in the integration of digital technology and standardized procedures to enhance Agreed-Upon Procedures (AUP) effectiveness for fixed asset management in post-merger companies.

Keywords: Agreed-Upon Procedures (AUP), Fixed Asset Management, Post-Merger Companies, PM ASET Application.

[1] Independent Researcher, Malang, Indonesia. (Corresponding Author)
[2] Dr., Politeknik Negeri Malang, Accounting History, Malang, Indonesia.
[3] Lecturer., Politeknik Negeri Malang, Malang, Indonesia.

THE IMPLEMENTATION OF PSAK 216 IN CAPITALIZING INSTALLATION COSTS INTO THE ACQUISITION PRICE OF FIXED ASSETS: A CASE STUDY OF PT PPA (THE COMPANY)

Adrianus Rieno Axelle Nugroho Putra[1], Yusna Yusna[2], Novrida Qudsi Lutfillah[3]

Abstract

This study aims to analyze the treatment of fixed asset cost capitalization based on Statement of Financial Accounting Standards in Indonesia (PSAK) 216 at PT PPA (the Company), a company specializing in airport office building management. The research focuses on understanding the implementation of PSAK 216 in capitalizing installation costs into the acquisition value of fixed assets, specifically buildings, while ensuring compliance with post-recognition valuation standards. The qualitative approach adopted in this research facilitates an in-depth examination of the process and challenges encountered in applying the accounting standard. Data collection techniques include interviews with key personnel and analysis of supporting document that related to accounting records. These methods provide comprehensive insights into the Company's practices. Data analysis is conducted using the Miles and Huberman model, which encompasses multiple stages: data collection, reduction, display, and conclusion drawing/verification. This systematic approach ensures the accuracy and reliability of findings. The results indicate that the Company's treatment of fixed asset cost capitalization aligns fully with PSAK 216 provisions. The company successfully capitalizes costs attributable to the acquisition value of building fixed assets, demonstrating consistency in applying the standard. Furthermore, the study identifies best practices that facilitate compliance and enhance financial reporting accuracy within the organization. This research contributes to the broader understanding of PSAK 216 implementation in Indonesia, particularly in industries involving infrastructure management. It offers valuable insights for accountants, financial practitioners, and policy makers seeking to optimize asset management practices and align with international accounting standards. The implications extend to improving transparency and reliability in financial reporting, which are critical for stakeholders and investors.

Keywords: Fixed Asset Cost Capitalization, PSAK 216, Miles and Huberman Model.

[1] Independent Researcher, Malang, Indonesia. (Corresponding Author)
[2] Lecturer, Politeknik Negeri Malang, Accounting, Malang, Indonesia
[3] Dr., Politeknik Negeri Malang, Accounting History, Malang, Indonesia.

THE ROLE OF FINANCIAL TECHNOLOGIES IN FINANCIAL SECTOR EFFICIENCY

Rosita Šiaulytė[1], Aušrinė Lakštutienė[2]

Abstract

Financial technologies play a pivotal role in upgrading the efficiency and competitiveness of the financial sector, particularly traditional institutions. Innovations such as online financial services, mobile banking, and payment terminals are critical in modernizing finance operations by streamlining processes, reducing costs, and improving service delivery. These technologies are evolving over time by integrating innovative solutions, such as artificial intelligence, blockchain and generative AI. These applied solutions not only enable traditional institutions to offer tailored, customer-centric financial products but also strengthen risk management frameworks, ensuring institutional resilience in dynamic market environments. Furthermore, investments in financial technologies have been crucial during economic downturns, such as pandemic, by fostering financial stability and increasing resilience to unforeseen scenarios. Such scenarios have encouraged traditional financial institutions to innovate, adopt advanced technologies, and explore collaborations with FinTech companies to maintain long-term profitability and adaptability. This study applied a multiple linear regression model to assess the relationship between financial technologies and the profitability of traditional financial institutions' assets and equity in the European Union. The findings showed that countries with widespread use of online and mobile banking experienced improved equity returns, benefiting shareholders and strengthening banking stability. Additionally, a significant positive influence on asset profitability signaled to bank managers that the allocation of resources worked efficiently. These results underscore the critical role of innovative financial services in optimizing resource allocation, improving profitability, and strengthening the stability of traditional business models by automating processes. These findings highlight the transformative potential of financial technologies in driving institutional efficiency, supporting customer satisfaction, and fostering collaboration across the financial sector. By leveraging technological innovations, traditional institutions not only improve their competitiveness but also contribute to broader economic growth and sustainability. This research uncovered that the integration of financial technologies represents a fundamental driver of progress within the financial sector efficiency, reinforcing the need for strategic investment and collaboration in an increasingly digitalized global economy.

Keywords: Financial Technologies, Innovation, Efficiency.

[1] PhD Student, Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania.

IMPACT OF COMPETITIVENESS FOR ECONOMICS

Oleksandr Redko[1]

Abstract

Due to scientific and technological progress, economic development, and other factors, the competitiveness of enterprises, depending on the field of activity, can also be high. Considering the current trends, we can see some forecasts in the field of batteries and autonomous power sources. According to a forecast published by OpenPR – Worldwide PR, the global market for automotive lead-acid batteries has been experiencing steady growth, with projections indicating a rise from $36.93 billion in 2024 to $38.54 billion in 2025. This reflects a compound annual growth rate (CAGR) of 4.4% over the period 2025–2034. Key drivers behind this upward trend include the expansion of the automotive sector, the continued dominance of conventional vehicles, the proven reliability and long service life of lead-acid batteries, increased demand in the aftermarket, strong performance in cold-start conditions, and compatibility with start-stop systems. As it may already be clear, the list of these vehicles necessarily includes electric cars, which are constantly being improved and do not stand still. For the product to be competitive and have a place always and everywhere, the quality of the finished product must be at the highest level and with a minimum percentage of product returns, as far as possible. Also, it is important to take into account that the finished product must always meet the standards and work according to the regulations that have been declared by the manufacturer, i.e., the service life must coincide with what is indicated in the regulations. The more players in the market, the more competition becomes, and here it is worth resorting to innovations, new technologies, and trying to minimize the processes of defects to maximize profits. One of the options, which can clearly illustrate this situation, can be Patent USA # 2 309 024 7 Redko V.I., Khandetsky V.S., Shembel E.M., and others. Methods and systems for non-destructive determination of fluorination of carbon powders. It vividly shows the problem that can arise in the manufacture of batteries for cars and shows how to solve these problems at the stage of production. It shows that deviations can occur during production and that materials may not be as declared. This can significantly increase the defect rate of the finished product, or the volume of the batteries may not be as declared. With the new method, it is possible to obtain these approximate values. The adoption of non-destructive testing (NDT) has significantly streamlined production processes. Material quality checks were reduced from around 48 hours to just 2, cutting inspection time by 95%. Costs dropped by 40–60% thanks to the shift from lab analysis to real-time, in-process control. Defect rates fell from 5–10% to 1–3%, while product returns decreased from 3–7% to under 1%. Recall-related expenses also became minimal, helping prevent major financial losses. These improvements boosted competitiveness and strengthened market positioning. Moreover, reduced waste and raw material loss have made production more environmentally sustainable. From this example, we can see how improvements in technologies and integration of non-destructive testing (NDT) technologies in the analysis of powdered materials significantly boost the competitiveness of firms by optimizing production workflows, cutting operational costs, and elevating product reliability. In an economic landscape driven by precision, speed, and efficiency, such innovations are not just advantageous but essential. Advanced quality control practices like NDT enhance the competitiveness of products by minimizing defects and streamlining inspection timelines. This improves financial outcomes and positions companies to respond swiftly to market dynamics. In an era of intense global competition, these capabilities are crucial for

[1] Master's Student, Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine. (Corresponding Author)

maintaining economic resilience, meeting international quality benchmarks, and unlocking new opportunities for global market expansion.

Keywords: Competitiveness, Innovation, Economic Development, Market Growth, Product Reliability, Non-Destructive Testing (NDT).

FACTORS INFLUENCING PERFORMANCE OF DONATION-BASED CROWDFUNDING PLATFORMS: A COMPARATIVE ANALYSIS

Aurėja Charašauskaitė[1], Šviesa Leitonienė[2]

Abstract

Donation-based crowdfunding is a type of financing in which individuals with the help of online platforms allocate monetary contributions to specific projects, individuals, or organizations without expecting any financial return in exchange for their participation. Unlike traditional fundraising methods, this form of donation allows access to a much wider pool of potential donors, thus generating a significantly greater social impact. However, even though donation-based crowdfunding platforms share the same noble goal, their operating principles and their financial results differ, making it important to investigate what determines the performance of their activity. The aim of the research is to investigate the factors that influence the performance of donation-based crowdfunding platforms. To achieve this aim, three objectives have been set: to analyze the functioning of donation-based crowdfunding platforms; to perform a theoretical analysis of the factors determining the performance of these platforms; empirically examine the impact of these factors on the effectiveness and performance of these platforms. Comparative analysis of the crowdfunding platforms conducted reveals that the results and operational models of the platforms examined vary considerably. Nevertheless, their performance is often affected by unstable funding flows – fundraising activity intensifies during global crises, while it significantly declines once those crises end. For this reason, the literature review distinguishes between internal and external factors that can help attract more funding successfully and lead to more effective platform operations. These factors are related to the donation-based crowdfunding platforms themselves, the fundraising campaigns, and the characteristics of fundraising projects and initiators. The empirical study shows that all these factors related to the actions of these platforms, fundraising campaigns, and the characteristics of fundraising initiators are important for the performance of donation-based crowdfunding platforms. However, factors related to the fundraising campaign, such as higher fundraising goals, better quality of uploaded images, and project category, have the most positive impact on the amount of funds raised.

Keywords: Donation-Based Crowdfunding Platforms, Performance, Fundraising.

[1] Master's Student, Kaunas University of Technology, Finance, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.

THE INFLUENCE OF WORKFORCE STRATEGIES, EMPLOYEE INVOLVEMENT AND ROLE CRAFTING ON WORK EFFECTIVENESS

Zahra Waqar[1], Abbiha Waqar[2], Çetin Bektaş[3]

Abstract

The study explores the mediating role of employee involvement and role crafting between workforce strategies and work effectiveness by considering the human resource management (HRM) process theory and the "role crafting literature" to comprehend how workforce strategies affect employee behaviors and overall performance in the workplace. The study emphasizes the key role of employee involvement and role crafting in enhancing work effectiveness through effective workforce strategies, providing valuable insights for human resource management in emerging markets. The research method used in this study was a quantitative approach using a survey questionnaire. The theoretical model has been tested with the help of a survey questionnaire by employing a sample of 200 employees engaged in 3 leading FMCG companies in Pakistan. The findings showed that "role crafting and employee involvement" not only individually but also jointly mediate the "relationship between workforce strategies and work effectiveness". Line managers have different roles and are important in the implementation of HR policy in Pakistan. However, the research had a limitation in the sense that it did not investigate line manager roles in promoting employee involvement or role crafting. Therefore, future research can be implemented to study the attitudes and roles of these managers regarding role crafting. One essential managerial implication is that managers should utilize a powerful human resource system with unique and consistent workforce strategies to encourage employees and to enhance "employee involvement and role crafting behaviors"

Keywords: Employee Involvement, Role Crafting, Workforce Strategies, Work Effectiveness.

[1] Master's Student, The University of Lahore, Business Administration, Lahore, Pakistan. (Corresponding Author)
[2] Lab Instructor, Muhammad Ali Jinnah University, Karachi, Pakistan.
[3] Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Business Administration, Tokat, Türkiye.

EXPLORING OPPORTUNITIES FOR ENHANCING SUSTAINABLE TRADE PRACTICES BETWEEN KINGDOM OF BAHRAIN AND TÜRKİYE

Mohammad Taqı[1], Huda Najjar[2], Mohd Umar Farooq[3]

Abstract

In an era of increasing globalisation, the significance of sustainable trade practices has emerged as a key concern for nations worldwide. The Kingdom of Bahrain and Türkiye are uniquely positioned to fortify their business relations while making major commitments to sustainability due to their strategic locations at the crossroads of Europe, Asia, and the Middle East. As countries grapple with problems like resource depletion, social injustice and climate change, it is now imperative to integrate sustainable practices into trade frameworks. In recent years, Bahrain and Türkiye have established strong bilateral trade ties, as evidenced by a notable rise in trade volume and economic collaboration. Bahrain mostly sends aluminium and petrochemical products to Türkiye, while Türkiye's top exports to Bahrain are electronics, textiles, automotive parts, and machinery. Both nations are aggressively looking for ways to invest, especially in industries like technology, construction, and tourism. This study explores the potential for enhancing sustainable trade practices between the Kingdom of Bahrain and Türkiye, with a focus on the economic, environmental, and social facets of trade. Both countries are under growing pressure to implement sustainable practices that are in line with international norms and environmental protection pledges as the dynamics of global trade change. This study employs a quantitative approach containing the analysis of trade statistics between Bahrain and Türkiye with viewpoints from significant stakeholders, including government officials, corporate leaders, and environmental specialists. It is observed that by utilising Bahrain's strategic location and Türkiye's diverse industrial skills, both countries may enhance their economic connections and promote sustainability. The study also cites the need for capacity building and regulatory barriers as barriers to sustainable commerce. The study proposes policy ideas designed to foster a more sustainable trade environment, highlighting the value of shared commitment to sustainability objectives and the contribution of innovation to their fulfilment. Bahrain and Türkiye may set an example for sustainable trade practices in the region by working together more closely.

Keywords: Bilateral Trade, Bahrain, Türkiye, Export, Import, Sustainable Trade.

[1] Assist. Prof., Bahrain Polytechnic, Accounting and Finance, Isa Town, Kingdom of Bahrain. (Corresponding Author)
[2] Researcher, Bahrain Polytechnic, Accounting, Isa Town, Kingdom of Bahrain.
[3] Senior Technical Assistant, Aligarh Muslim University, Aligarh, India.

COOPERATION AS A TOOL FOR ENSURING LOCAL FOOD SECURITY: HISTORICAL EXPERIENCE AND CURRENT CHALLENGES

Yaroslav Rybak[1], Sergii Verbytskyi[2], Natalia Patsera[3]

Abstract

Food security is not merely about the availability of food. It is about trust — trust in the process where every link, from soil to table, works for the common good. In times of global disruptions, destructive wars, and logistical labyrinths, we return to what has always been near — community, mutual support, and cooperation. Not as a model, but as a way of surviving and growing. During the interwar period, cooperation in Ukraine, especially in the western regions, played an important role not only as an economic structure but also as a form of national self-defense and cultural self-organization. In conditions of political instability and imperial dependency, cooperatives became the foundation of local resilience. The full-scale war launched by Russia in 2022 destroyed traditional logistical chains, limited access to centralized resources, and forced local communities to return to basic, intuitive forms of survival. In this context, the idea of "supporting one's own" has gained not only symbolic but also practical meaning. Despite the tragedy, the war has reactivated dormant mechanisms of local self-organization. It opened new opportunities for rebuilding trust and turned local communities into truly economically active and socially responsible units. Despite the theoretical attractiveness of local cooperation as a tool for strengthening food security, its development in Ukraine faces several deep and systemic constraints: legal uncertainty, financial vulnerability, social skepticism and distrust among producers, and a shortage of competent leaders. All these challenges unfold against the backdrop of war — a time when basic needs often outweigh strategic planning. Yet precisely under such circumstances, a new call for cooperation emerges: transparent, trust-based, efficient, and grounded in voluntary solidarity. The experience of Central and Eastern European countries shows that where the state acts as a partner rather than a controller, cooperation grows by 15–20% annually. Ukraine needs a policy of "easy entry" into cooperative activity — with minimal barriers and maximum transparency. Cooperation is no longer limited by geography. Today, small producers can already be part of shared accounting systems, online warehouses, digital exchanges, and logistics platforms. From the interwar times, when cooperatives became centers of trade, education, self-protection, and identity, to the years 2022–2024, when in the face of war communities once again began forming networks of mutual support — we see that cooperation is a natural response to crisis. The future of cooperation depends on three things: access to tools (legal, digital, financial), dissemination of practices (through education, exchanges, and mentorship), and new bearers of the culture of trust — women, youth, community leaders. But most of all — the awareness that cooperation is not about the past. It is about the future we create together. And it is here, on the edge of survival and hope, that the metaphor emerges: cooperation as a galaxy. Not perfect, not symmetrical, but strong. Its space — is the gravity of trust. Its force — is in the orbits of collective action.

Keywords: Food Security, Cooperation, Community Resilience, War Recovery, Local Economy.

[1] Researcher, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine.
[2] Dr., National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine. (Corresponding Author)
[3] Researcher, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine.

WHAT ARE THE DETERMINANTS OF CORPORATE ENVIRONMENTAL PROTECTION INVESTMENTS? THE CASE OF EUROPEAN UNION COUNTRIES

Lina Sinevičienė[1]

Abstract

Air pollution poses the greatest risk to both the environment and public health in Europe. Therefore, it is essential to transition towards an economy focused on low-emission technologies. It is crucial to develop renewable energy sources, reduce energy costs, and improve energy availability. Additionally, the introduction of more efficient and cleaner processes is vital to achieve these goals. Corporate environmental protection investments are especially important in solving environmental issues in this context, as corporations frequently operate on a large scale, utilizing substantial resources and generating considerable emissions. The research aim is to identify the main determinants that promote corporate investments in environmental protection. In the study, the analysis and synthesis of scientific literature are performed to determine the main determinants of companies' environmental investments. Trends and cross-sectional correlation analysis are performed to evaluate the relationship between companies' environmental protection investments and their main determinants. The research sample is data from European Union countries from 2014 to 2021. The research results showed that the main determinants of corporate environmental protection investments are environmental taxes, uncertainty of the price of electricity, energy consumption, public support, public education, inflation, GDP growth, CO2 emissions, financial sector development, stock market development, interest rate, and corporate financial performance. The research findings indicated the importance of environmental taxes, as there is a significant positive relationship between corporate investments in environmental protection and environmental taxes. Promoting investments in environmental protection is important. However, it remains unclear whether these investments produce returns and contribute to the sustainable development of EU countries. Additionally, the impact of an unstable economic environment on these investments in the long run is not well understood.

Keywords: Environmental Protection Investments, Environmental Taxes, European Union Countries, Sustainability.

[1] Dr., Kaunas University of Technology, Economics, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)

ON THE IRREPLACEABILITY OF LITHUANIAN SOCIAL POLICY MODEL IN THE NEAR AND MEDIUM PERSPECTIVE

Arvydas Guogis[1]

Abstract

On the Irreplaceability of Lithuanian Social Policy Model in the Near and Medium Perspective Let me consider that social policy model, which was created in Lithuania during the first 30 years of restored independence, seems irreplaceable for many years ahead in the near and medium range. Indeed, the state social insurance system (Sodra) seems irreplaceable because of its 80 percentage of all social security means in the country. The taken places of Sodra in the ratings of institutions in Lithuania are for many years in the first ten most appreciated institutions. People trust in Sodra. The last survey of Vilmorus, undertaken in march of 2024, shows even the 4-th place of Sodra among 18 institutions. Created private pension funds (in the first decade of 21-st century) were under constant attack from the side of some societal organizations and socially orientated experts, and finally were partially reversed, indeed. So, the bismarckian type of social insurance in the country is kept. As about the newly created system of social services in Lithuania, it is growing quantitavely and improving qualitatively, especially because of newly created services at home for elderly and disabled persons. Nobody is opposing the social services, quite the opposite, the politicians and inhabitants themselves wanting to expand them as much as possible, but the boundaries for financing of them are still seriously felt centrally and locally. What is indicatory in general about irreplaceability of social policy model in Lithuania, is the fact that the author of this publication already from 2010 was proposing the state accumulative pensions funds (as the intermediate position between Sodra and private pensions funds), but there were only few reactions from politicians or experts to this question in Lithuania. Another example of prof. Birute Visokavičiene and socialdemocrat Dobilas Kirvelis, who were propagating system of basic income for Lithuania, but they did not get any support for many years for financing projects by Lithuanian Research Council – all projects proposed by B. Visokavičienes teams were rejected. The methodological ground for typology of welfare states is the calculation of decommodification index in social security, as for old-age, disability pensions, etc. On the threshold between the centuries the decommodification index for Lithuanian social security system was at the level of continental European bismarckian states. But it seemed that private pensions funds' reform, which started in 2004, will direct Lithuanian social policy model to the side of liberal-marginal model. Nevertheless, that did not happen. As serious structural changes in social security of Lithuania were not observed for 20 years already, it is possible to make a conclusion that this model of social policy is structurally and axiologically entrenched as post-communist bismarckian-corporative-conservative, and with some traits of clientelism, - for the nearest and medium future.

Keywords: Social Policy Model, Bismarckian Type, Social Security, Social Insurance, Social Services.

[1] Prof. Dr., Mykolas Romeris University, Public Administration, Vilnius, Lithuania. (Corresponding Author)

FINTECH ADOPTION AND SUSTAINABILITY PERFORMANCE: THE ROLE OF HIGH-INVOLVEMENT HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICE

Balqish Octo Winsret[1], Intan Bella Maulana[2], Siti Alfiah Nurkholishoh, Dewi Junita[3], Nadia Fathurrahmi Lawita[4], Izzatul Jannah[5]

Abstract

The development of financial technology (fintech) has brought significant changes in various aspects of business, including high-involvement human resource management practice and corporate sustainability performance. This study aims to investigate the relationship between fintech adoption, high-involvement human resource management practice, and sustainability performance in the financial industry sector. Using a quantitative approach, data were collected through distributing questionnaires to 307 companies that have adopted fintech technology in their operations. A total of 100 data were further analyzed using structural equation model analysis-partial least square to test the relationship between the variables studied. The results of the study indicate that fintech adoption has a positive and significant effect on high-involvement human resource management practice, especially in terms of increasing administrative efficiency, optimizing employee management, and increasing job satisfaction. Then the results of the study also show that fintech adoption has a positive and significant effect on sustainability performance. In addition, high-involvement human resource management practices also contribute to improving corporate sustainability performance. Furthermore, this study shows that the high-involvement human resource management practice variable acts as a mediating variable in the relationship between fintech adoption and sustainability performance. Companies that integrate fintech into high-involvement human resource management practice strategies tend to be more adaptive to change, have higher competitiveness, and are more efficient in resource management and sustainability. Theoretically, this research contributes to enriching the literature in the fields of fintech, high-involvement human resource management practice, and sustainability performance. In practical implications, the results of this study indicate that companies need to adopt and develop fintech systems in high-involvement human resource management practices to achieve optimal sustainability performance.

Keywords: Fintech Adoption, High Involvement Human Resource Management Practice, Sustainability Performance, Structural Equation Model Analysis-Partial Least Square, Quantitative Approach.

[1] Researcher, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia. (Corresponding Author)
[2] Researcher, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.
[3] Assist. Prof., Politeknik Negeri Batam, Accounting, Batam, Indonesia.
[4] Lecturer, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.
[5] Researcher, Politeknik Negeri Batam, Batam, Indonesia.

HR AUDIT PRACTICES IN PAKISTAN: A ROADMAP TO CONDUCT HR AUDIT IN BANKING SECTOR

Farah Pervaiz[1], Ghulam Muhammad[2]

Abstract

This research investigates the HR audit practices adopted in Pakistan's banking sector and formulates an evolved HR audit framework specific to this regulated industry. The presented qualitative research develops an HR audit roadmap informed by HR managers' and auditors' perspectives based on grounded substantive theory. The results underscore critical challenges, including resistance to audits, limited resources, and obsolete HR systems, while illustrating the need for a systematic, strategic, and technology-oriented approach. The proposed model breaks out of the traditional confines of HR auditing. Unlike conventional HR audit models that focus mainly on compliance and operational assessments, this framework provides a holistic approach by incorporating predictive analytics, risk-based evaluations, and real-time employee data monitoring. This enables organizations to create a culture of continuous HR improvement and strategic alignment with overall business goals. The thematic analysis identifies key areas such as compliance, operational efficiency, employee engagement, and strategic alignment as central to effective HR audits. This study contributes both theoretically and practically by redefining HR audits as strategic enablers of performance and risk mitigation, rather than as tools of compliance alone. The roadmap offers a phased structure covering ethics and engagement, audit planning and execution, data handling, analysis, and feedback. It empowers banks to shift from reactive to proactive HR management, enhancing sustainability and competitive advantage. Ultimately, the research promotes broader awareness and adoption of HR audits in Pakistan's banking sector. It presents a replicable model for other high-compliance industries and establishes a foundation for future quantitative studies to evaluate its impact.

Keywords: HR Audit Practices, Compliance and Risk Mitigation, Employee Engagement, Operational Efficiency, Strategic Alignment, Substantive Grounded Theory.

[1] PhD Student, Muhammad Ali Jinnah University, Karachi, Pakistan. (Corresponding Author)
[2] Assoc. Prof., Muhammad Ali Jinnah University, Management Sciences, Karachi, Pakistan.

HARNESSING DISRUPTIVE INNOVATION FOR INCLUSIVE AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH IN THE 21ST CENTURY

Fizza Malik[1]

Abstract

In this era of socio-economic encounters and environmental concerns, there is a need to explore the interface of sustainable economic development and disruptive models of innovation. Therefore, this study aims to examine the extent to which disruptive innovations interact with underlying market forces that shape economic benefits that are sustainable. While adopting a qualitative approach to assess this relationship, this study critically evaluates and amalgamates literature that is in the form of research studies that talks about the concept of Disruptive Innovation. The concept first ever coined by Christensen (1997), that sheds light on how a small firm enters a market and challenge the incumbent players in the market and gradually move up the market, has become crucial focus of scholars and researchers. This reallocation of resources is structured in a manner that bring benefits that are sustainable and environmental friendly. The key themes that are explored in this study are highlighted in the form of changing market dynamics with technology competencies and radical technological changes. These changes are also adopted by the community driven adaptations. The lifestyle and business models that respond to these changes have a positive impact on sustainable economic development. This sustainability is achieved in the form of cost effectiveness, optimal allocation of resources and preserving environment. These positive changes of disruptive market models are often moderated by the extent to which the technologies are radical and hold absorptive capacities to inculcate the desired impact. For developing economies, this concept needs to be explored in the context of how these disruptive models need to be repackaged and inculcate economic development that is sustainable. It is crucial to explore the concept in a systematic manner. The content analysis is conducted by filtering our research papers which contained "disruptive innovation". These papers were further narrowed down by area of discipline of Business and Management. The authentic sources of publications like Science Direct was used to propose a refine and logical context relevant framework that explains the theory of Disruptiveness. Since, this concept is currently attracting various arguments and urgings both in developed and emerging economies, the time period chosen is from 2018-2024. Hence, the total studies explored for this analysis are 43 studies. The main findings of the study explains that the management and business models incorporate this disruptiveness in the form of radical technological changes that enhances sustainable economic development.

Keywords: Absorptive Capacity, Disruptive Innovation, Economic Development, Radicalness, Sustainability.

[1] Master's Student, Lahore School of Economics, Philosophy in Economics, Lahore, Pakistan. (Corresponding Author)

THE ROLE OF OPEN INNOVATION IN MEDICAL DEVICE DEVELOPMENT: CHALLENGES OF NAVIGATING THE EUROPEAN REGULATORY LANDSCAPE

Prarthana Shivakumar[1], Monika Petraite[2]

Abstract

The innovation landscape for medical device manufacturers in the European Union has profoundly changed since the introduction of the European Union Medical Device Regulation (EU MDR) in 2021. While open innovation practices offer strategic advantages in fostering technological advancement and agility, the need for compliance presents significant barriers to their practical implementation in small and medium-sized enterprises (SMEs). This study examines the interplay between open innovation and MDR compliance through a qualitative single-case study conducted at Spiegelberg GmbH, a Germany-based SME in the medical device industry. The firm specializes in developing and manufacturing neurosurgical devices and operates across more than 70 countries, making it representative of innovation-driven, internationally active SMEs navigating strict regulatory environments. The methodology of the study utilizes semi-structured interviews across multiple functional departments and applies thematic coding for analysis. As a result, five major themes emerged: Regulatory burden and innovation constraints, Market access challenges and regulatory risks, Internal organizational adaptations, External collaboration barriers, and Strategic and ethical reflections. Further subcode analysis revealed that documentation complexity, opportunity costs of compliance, and innovation fatigue are dominant internal barriers. At the same time, market access is impeded by multi-market regulatory misalignment and notified body bottlenecks. Internally, organizations face a steep regulatory learning curve and fragile knowledge-sharing networks. Externally, selective openness and limited absorptive capacity hinders effective collaboration. Strategic reflections show contradictory insights on balancing innovation needs with regulatory expectations. The findings highlight a systemic misalignment between the iterative, rapid nature of open innovation and the methodological requirements of MDR compliance. SMEs increasingly internalize innovation activities to control regulatory risks. However, structured frameworks that integrate external collaboration with robust compliance strategies can enable firms to retain agility while ensuring adherence to regulatory standards. This study contributes to the growing discourse on innovation management in regulated industries, and offers practical recommendations for SME's seeking to harmonize open innovation practices with compliance obligations.

Keywords: Open Innovation, Medical Device Regulation (MDR), Small and Medium-sized Enterprises (SMEs), Regulatory Compliance, Innovation Management, Medical Device Industry.

[1] Master's Student, Kaunas University of Technology, Kaunas, Lithuania. (Corresponding Author)
[2] Dr., Kaunas University of Technology, Management, Kaunas, Lithuania.

PUTİN'İN TARİH SAVAŞLARI: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN MİLLİYETÇİLİK VE PROPAGANDA SİLAHINA DÖNÜŞÜMÜ

Taylan Seyirci[1]

Özet

Bu çalışma, Vladimir Putin liderliğindeki Rusya Federasyonu'nun İkinci Dünya Savaşı'nı (Büyük Vatanseverlik Savaşı) otoriter rejimini pekiştirmek, aşırı milliyetçi ideolojiyi yaymak ve yayılmacı dış politikalarını meşrulaştırmak için nasıl sistematik bir şekilde araçsallaştırdığını incelemektedir. Devlet kontrolündeki tarihsel anlatılar, medya propagandası, eğitim yoluyla beyin yıkamalar ve performatif vatanseverlik ritüelleri aracılığıyla Kremlin, Sovyetler Birliği'nin savaş dönemi fedakarlıklarını modern bir siyasi silaha dönüştürmüştür. Bu süreç, yalnızca iç politikada otoriterizmi güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Kırım'ın yasa dışı ilhakı (2014) ve Ukrayna'nın tam ölçekli işgali (2022) gibi saldırgan eylemlere söylemsel bir zemin hazırlamıştır. Bu stratejinin merkezinde, tarihsel gerçeklerin kasıtlı çarpıtılması yer alır: Holokost ikincil bir trajedi olarak küçümsenmiş, Müttefiklerin katkıları Sovyet rolünü yüceltmek için silinmiş ve güncel rakipler askeri saldırganlığı meşrulaştırmak için faşizmle eşleştirilmiştir. Rejimin manipülasyonu birden fazla kanal üzerinden işler. Devlet tarafından dayatılan okul müfredatları, Sovyet zaferini "benzersiz bir Rus başarısı" olarak sunarak Molotov-Ribbentrop Paktı ve Batı'nın Lend-Lease yardımı gibi kritik bağlamları görmezden gelir. RT ve Rossiya 1 gibi devlet medyası, savaşın mitolojik anlatılarını yayarak Putin'in Rusya'sını Kızıl Ordu'nun antifşist mirasının varisi olarak tasvir eder. Yıllık Zafer Günü geçit törenleri ve Ölümsüz Alay yürüyüşleri gibi ritüeller, kişisel acıyı devlet propagandasıyla birleştirerek militarize milliyetçiliği kolektif kimliğe yerleştirir. Bu çabalar, Ukrayna işgalini meşrulaştırmak için kullanılan "denazifikasyon" anlatısında doruğa ulaşır bir iddia ki Devlet Başkanı Zelensky'nin Yahudi kökenleri ve Ukrayna'nın demokratik talepleriyle açıkça çelişmektedir. Bu taktikler kısa vadeli rejim istikrarını ve popüler milliyetçiliği güçlendirse de, uzun vadeli riskler barındırır. İçeride, tarihsel inceliklerin silinmesi eleştirel sorgulamadan uzak bir nesil yaratırken; uluslararası alanda Rusya, revizyonizmin küresel Holokost hafızası ve çok taraflı kurumlarla çatışması nedeniyle derinleşen bir izolasyonla karşı karşıyadır. Çalışma, tarihin silahlaştırılmasının yalnızca bölgesel güvenliği istikrarsızlaştırmakla kalmayıp, UNESCO'nun Rusya'nın "hibrit tarih savaşları" hakkındaki uyarılarında görüldüğü üzere küresel tarihsel uzlaşıyı da aşındırdığını savunmaktadır. Sonuç olarak, Kremlin'in geçmişi araçsallaştırması, jeopolitik gerilemesini maskelemek için mitlere dayanan bir rejimin kırılganlığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Vatanseverlik Savaşı, Tarihsel Revizyonizm, Rus Milliyetçiliği, Devlet Propagandası, Putin Rejimi, Hibrit Savaş.

[1] Arş. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Antalya, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

MESLEKİ EĞİTİMİN ULUSLARARASI İŞGÜCÜ PİYASASINDA İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Aynura ISMAYILOVA[1]

Özet

Mesleki eğitim, özellikle küresel ekonomik entegrasyon bağlamında, işgücünün becerilerini ve yeterliliklerini şekillendirmede önemli bir rol oynar. Hızla küreselleşen bir dünya ekonomisinde mesleki eğitimin ve beceri geliştirmenin önemi ve etkisi, sürdürülebilir ve rekabetçi işgücü piyasalarını şekillendirmede önemli bir rol oynar. Küreselleşme sınır ötesi yatırımları, endüstri dönüşümünü ve teknolojik gelişmeyi hızlandırdıkça, uluslararası işgücü piyasası giderek daha fazla yüksek becerili, uyarlanabilir bir işgücüne ihtiyaç duymaktadır.

Çalışmanın amacı, mesleki eğitim sisteminin hızlı teknolojik ilerleme ve işgücü piyasasının küreselleşmesi zemininde yarattığı yeni yaklaşımları analiz etmektir.

Azerbaycan'daki mevcut mesleki eğitim sistemi, özellikle teknolojik yenilikler ve uluslararası işgücü piyasasının artan talepleri olmak üzere bu gelişen gerçekliklerle uyumlu olarak yetersiz kalmaya devam etmektedir. Sonuç olarak, birçok mezun "gereksiz yere rekabetçi olmayan" - "gereksiz" profesyonel uzmanlar statüsünü kazanmakta ve hem yerel hem de küresel olarak sınırlı istihdam fırsatlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma, bu sorunları sistematik olarak değerlendiriyor ve Azerbaycan mesleki eğitim sistemini Dünya Becerileri, ILO ve UNESCO-UNEVOC gibi uluslararası standartlara ve göstergelere göre analiz ediyor ve temel boşluklar ve iyileştirme alanları hakkında yorum yapıyor.

Talep odaklı öğrenme modelleri, yaşam boyu öğrenme ve yeniden beceri kazandırma stratejilerinin, mesleki kurumların hızla gelişen çalışma ortamlarında alakalı kalmasına nasıl yardımcı olabileceğini inceliyor. Dijital okuryazarlık, problem çözme ve yumuşak beceriler gibi 21. yüzyıl yetkinlikleri analiz ediliyor.

Sonuç olarak, mesleki eğitim sistemlerini küresel standartlarla uyumlu hale getirmek ve endüstri paydaşlarıyla daha yakın iş birliğini güçlendirmek, istihdam sonuçlarını iyileştirmek için çok önemlidir. Dijital ve çapraz becerileri müfredata entegre etmek, modüler ve esnek öğrenme sistemleri geliştirmek ve kalite güvence mekanizmalarını iyileştirmek için politika önerileri sunuyor. Bu yaklaşım, işgücü piyasası ihtiyaçlarının eğitim reformlarından daha hızlı değiştiği Azerbaycan gibi geçiş ekonomileri için özellikle önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Eğitim, Beceri Uyumsuzluğu, Işgücü Piyasası Entegrasyonu, Dijital ve Yumuşak Beceriler, Yaşam Boyu Öğrenme.

[1] Doç. Dr., Azerbacan Teknik Üniversitesi, Ekonomi ve İstatistik, Bakü, Azerbaycan. (Sorumlu Yazar)

ULIC

PROCEEDINGS BOOK

FULL TEXT

MAY 8-10, 2025
TOKAT, TÜRKİYE

ISBN: 978-625-96816-0-3

ULIC

PROCEEDINGS BOOK

FULL TEXT

MAY 8-10, 2025
TOKAT, TÜRKİYE

ISBN: 978-625-96816-0-3

Note: All administrative, academic, and legal responsibilities for the papers belong to their respective authors.

Publisher:

Tokat Gaziosmanpaşa University

Editors:

Prof. Dr. Rüştü YAYAR

Prof. Dr. Yücel EROL

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN

E-Book Layout, Preparation and Composition:

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN

Res. Assist. Berna AKBAY

Organized by:

Tokat Gaziosmanpaşa University

Ankara Hacı Bayram Veli University

Islamic University in Uganda

Azərbaycan Texniki Universiteti

Akhmet Yassawi University

Auezov University

Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan

Kaunas University of Technology

Ukrainian State University of Science and Technologies

Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako

Honorary Committee

Abdullah KÖKLÜ	Governor of Tokat
Mehmet Kemal YAZICIOĞLU	Mayor of Tokat
Prof. Dr. Fatih YILMAZ	Rector of Tokat Gaziosmanpaşa University
Prof. Dr. Mehmet Naci BOSTANCI	Rector of Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof. Dr. Ahmed-Zaki Darkhan Zhumakanovych	Rector of Auezov University, Kazakhstan
Prof. Dr. Eugenijus Valatka	Rector of Kaunas University of Technology, Lithuania
Prof. Dr. Ismail Simbwa GYAGENDA	Rector of Islamic University in Uganda, Uganda
Prof. Dr. Kostiantyn SUKHYI	Rector of Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Prof. Dr. Nazim MUZAFFARLI (IMANOV)	General Director of the Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Azerbaijan
Prof. Dr. Paul TRAORE	Rector of Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako, Mali
Prof. Dr. Vilayat VALIYEV	Rector Azərbaycan Texniki Universiteti, Azerbaijan
Dr. Zhanar Temirbekova	Rector of Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

Congress Chair

Prof. Dr. Rüştü YAYAR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Congress Secretariat

Assist. Prof. Metehan ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Alp ARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Ayşegül KURT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Berna AKBAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Hatice Nursena YÜCEL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Muhammed Fatih IŞIKMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Oğuzhan DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Taylan ŞENGÜL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yasin GÜLYÜZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yusufcan ÖZKAYIT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Organızıng Committee

Prof. Dr. Rüştü YAYAR (Organizing Committee Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Yücel EROL (Organizing Committee Vice Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Metehan ŞAHİN (Organizing Committee Vice Chair)	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet GÜVEN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Muhittin DEMİRAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Nataliia CHUPRYNA	Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Prof. Dr. Salih BARIŞIK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Sema POLATCI	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Serap BARIŞ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Tuğba KILIÇER	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Vilmantė Kumpikaitė-Valiūnienė	Kaunas University of Technology, Lithuania
Prof. Dr. Yusuf TEMÜR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Allahyar MURADOV	Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan
Assoc. Prof. Aynash OSHIBAYEVA	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Assoc. Prof. Besbayev Gani ABZELBEKOVICH	Auezov University, Kazakhstan
Assoc. Prof. Çetin KAPLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Elif BOYRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Emre ASLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Göktuğ ŞAHİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Assoc. Prof. Hayrettin TÜLEYKAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Kęstutis Duoba	Kaunas University of Technology, Lithuania
Assoc. Prof. Margareta ASLAN	Babeș-Bolyai University, Romania
Assoc. Prof. Mutlu SESLİ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Natavan NAMAZOVA	Azərbaycan Texniki Universiteti, Azerbaijan
Assoc. Prof. Olena CHERNYSHEVA	Ukrainian State University of Science and Technologies, Ukraine
Assoc. Prof. Rukiye Mehtap ÖZLÜ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Sevil ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Suat BEYLUR	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

Assist. Prof. Eda PAÇ ÇELİK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Emin BARLAS	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Hafijur RAHMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Hüseyin YILMAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Mayada KAMAL ELDEEN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Meltem UÇGUNOĞLU ERARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Mustafa Ozan ŞAHİN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Tugay ÜLKÜ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Ümit ŞİMŞEK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Dr. Ausi SENTONGO	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Saim ÇELİK	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Yunus WALUSIMBI	Islamic University in Uganda, Uganda
Dr. Zhaxylyk AKIMOV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Res. Assist. Alp ARSLAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Ayşegül KURT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Berna AKBAY	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Hatice Nursena YÜCEL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Muhammed Fatih IŞIKMAN	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Oğuzhan DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Taylan ŞENGÜL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yasin GÜLYÜZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Res. Assist. Yusufcan ÖZKAYIT	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Haşim KOÇ	Council of Higher Education, Türkiye
Lecturer Hülya BARLAS	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Mr. Luwemba Musa MASWANKU	Islamic University in Uganda, Uganda

Scientific Committee

Prof. Dr. Adem DOĞAN	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Kibar ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Prof. Dr. Ahmet ÖZKİRAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza İNCE	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Prof. Dr. Baki DEMİREL	Yalova University, Türkiye
Prof. Dr. Baba BERTHE	Universite des Sciences Juridiques et Politiques de Bamako, Mali
Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK	İstanbul Medipol University, Türkiye
Prof. Dr. Birol ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Prof. Dr. Cumhur ERDEM	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Prof. Dr. Dinmuhamed KELESBAYEV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Prof. Dr. Ebru Çağlayan AKAY	Marmara University, Türkiye
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ	Atatürk University, Türkiye
Prof. Dr. Fatih ERTUGAY	Sivas University University, Türkiye
Prof. Dr. Fehim BAKIRCI	Atatürk University, Türkiye
Prof. Dr. Ferit ÖLÇER	Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye
Prof. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Ankara University, Türkiye
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ	Balıkesir University, Türkiye
Prof. Dr. Halim Emre ZEREN	Aydın Adnan Menderes University, Türkiye
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet University, Türkiye
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ	Kütahya Dumlupınar University, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim DOĞAN	Yozgat Bozok University, Türkiye
Prof. Dr. Kadir ARDIÇ	Sakarya University, Türkiye
Prof. Dr. Oğuz YILDIRIM	Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye
Prof. Dr. Osman ÇEVİK	Selçuk University, Türkiye
Prof. Dr. Osman DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Osman KARKACIER	Akdeniz University, Türkiye
Prof. Dr. Ömer KURTBAĞ	Erciyes University, Türkiye
Prof. Dr. Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University, Türkiye
Prof. Dr. Selçuk KENDİRLİ	Hitit University, Türkiye
Prof. Dr. Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye
Prof. Dr. Süleyman Serdar KARACA	Malatya Turgut Özal University, Türkiye
Prof. Dr. Türker ŞİMŞEK	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN	Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye
Prof. Dr. Zeki DOĞAN	Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye
Prof. Dr. Zeynep HATUNOĞLU	Tarsus University, Türkiye
Assoc. Prof. Aysel ARSLAN	Ondokuz Mayıs University, Türkiye
Assoc. Prof. Büşra TOSUNOĞLU	Gümüşhane University, Türkiye
Assoc. Prof. Çiğdem TUĞAÇ	Ankara Hacı Bayram Veli University, Türkiye
Assoc. Prof. Hakan ARIDEMİR	Kütahya Dumlupınar University, Türkiye
Assoc. Prof. Hatice ÇELİK	Social Sciences University of Ankara, Türkiye
Assoc. Prof. Kadir DELİGÖZ	Atatürk University, Türkiye
Assoc. Prof. Muhammed Kürşat TİMUROĞLU	Atatürk University, Türkiye
Assoc. Prof. Meziyet Sema ERDEM	Bolu İzzet Baysal University, Türkiye
Assoc. Prof. Nermin KİŞİ	Zonguldak Bülent Ecevit University, Türkiye
Assoc. Prof. Özlem DEMİR	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye

Assoc. Prof. Veysel YILMAZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Yavuz ACUNGİL	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assoc. Prof. Yunus Emre BİROL	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Assoc. Prof. Yusuf DEMİR	Sivas Cumhuriyet University, Türkiye
Assist. Prof. Batuhan ERSÖZ	Tokat Gaziosmanpaşa University, Türkiye
Assist. Prof. Emine Başak SAVAŞ	Amasya University, Türkiye
Assist. Prof. Hümeyra SADAKLIOĞLU	Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye
Assist. Prof. İlbey Cemal Nuri ÖZDEMİRCİ	Kilis 7 Aralık University, Türkiye
Assist. Prof. Melih COŞGUN	Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye
Dr. Almas KURALBAYEV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Almasbek ANUARBEKULY	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Khairulla MASSADIKOV	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan
Dr. Makpal ANLAMASSOVA	Akhmet Yassawi University, Kazakhstan

FOREWORD

In today's world, academic knowledge has evolved beyond the confines of individual disciplines and now derives its true meaning at the intersection of diverse fields, cultures, and perspectives. We live in an era where economic, political, and social challenges are increasingly interconnected. The spirit of this era not only demands the possession of knowledge but also its dissemination, amplification, and transformation. The universal language of science stands as one of our most powerful guides in navigating this transformation.

This year's congress brought together participants from a broad range of fields, including banking and finance, economics, business administration, public administration, political science, international relations, public finance, statistics, econometrics, labor economics, and industrial relations. The event served as a vivid demonstration of how academic disciplines can learn from one another and collaborate in the co-creation of knowledge.

In line with this understanding, the 2nd International Congress on Economic and Administrative Studies was held on May 8–10, 2025, hosted by the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Tokat Gaziosmanpaşa University, in collaboration with 10 universities from both Türkiye and abroad. The 2025 congress welcomed a total of 195 papers from 15 different countries. Among these, 132 were presented in-person and 63 were delivered through online sessions. The high level of engagement demonstrated by the participants once again confirmed that our congress has become not only a national but also an international hub of scholarly exchange. Each presentation contributed not only to its specific field of study but also opened the door to new research questions, collaborative efforts, and interdisciplinary exploration.

The success of this congress has been made possible through the invaluable contributions of many stakeholders. I would first like to extend my sincere gratitude to Governor of Tokat, Mr. Abdullah Köklü, for his steadfast support; to Mayor of Tokat, Mr. Mehmet Kemal Yazıcıoğlu, for his continued contributions to the scientific and cultural life of our city; and to Rector of Tokat Gaziosmanpaşa University, Prof. Dr. Fatih Yılmaz, for his unwavering commitment to academic development of our university.

I would also like to express my heartfelt thanks to the organizing committee, scientific board, and congress secretariat, who worked with great dedication throughout both the planning and implementation phases of the event; to the administrative staff who provided technical support; and to all of our sponsors and partners who contributed to this endeavor.

This congress has proven to be not only an academic event but also a productive meeting point where different cultures, ways of thinking, and intellectual passions converged. I sincerely hope that the International Congress on Economic and Administrative Studies will continue to grow in the years ahead, reach even broader audiences, and secure its place as a permanent fixture in the international academic calendar.

Best regards,
ULIC 2025 Congress Chair
Prof. Dr. Rüştü YAYAR

CONTENTS

FISCAL POLICY: ISSUES AND PERSPECTIVES IN NIGERIA 3

TÜRKİYE'DE BEYİN GÖÇÜNÜN DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 9

EVALUATION OF THE CALCULATION, PAYMENT, AND REPORTING OF INCOME TAX ARTICLE 21 AT PT INDONESIAN, TANJUNG TEMBAGA BRANCH, PROBOLINGGO 26

EXPLORING THE COOPETITION-SUSTAINABILITY NEXUS IN IRAN'S SOLAR INDUSTRY: A MIXED-METHODS STUDY USING GROUNDED THEORY AND QUANTITATIVE ANALYSIS 54

TÜRKIYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI İLE İLGİLİ SURİYE'Lİ SIĞINMACILAR ÖZELİNDE ULUSAL BASINDA YAPILAN HABERLERE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME 69

PORTUGAL'S LOW WAGES: MODERN WORK OR MODERN SLAVERY? 82

ECONOMIC EFFICIENCY OF SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS IN THE OIL AND GAS INDUSTRY 94

MALİ İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDE HESAP VEREBİLİRLİK: TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 104

SOSYAL MEDYA İLE PLANSIZ SATIN ALMA İLİŞKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA 125

METHODS FOR ASSESSING THE POSSIBILITY OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS INTO UKRAINIAN SECTORS OF THE ECONOMY FOR POST-WAR RECONSTRUCTION 134

REALIZING INNOVATION-DRIVEN ECONOMIC GROWTH: CASE STUDIES FROM AZERBAIJAN, TURKEY, AND GEORGIA 137

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ İŞLETME STRATEJİLERİNE ENTEGRASYONU: AVANTAJLAR, DEZAVANTAJLAR VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR 148

VERGİ HARCAMALARININ KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 157

POST-TRANSITION INVESTMENT LANDSCAPES: THE ROLE OF INFLATION AND EXCHANGE RATE DYNAMICS IN THE WESTERN BALKANS 170

THE ROLE OF DIGITAL TRANSFORMATION IN TURKISH AND HUNGARIAN BUSINESSES 177

THE START-UP ECOSYSTEMS OF TURKEY AND HUNGARY: A COMPARATIVE STUDY 184

A WELCOME RETURN OF TURKIYE TO THE BALKANS AND ALBANIA: INFLUENCE ON EDUCATION, CULTURAL AND OTHER AREAS 192

AKADEMİSYEN VE ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL KAYITSIZLIK VE LİDERLİK ALGILARININ KARMA YÖNTEMLE ANALİZİ 205

GLOBAL BANKING FRAUD TRENDS IN AI WORLD (2022-2024 ANALYSIS) 221

VERGİ UYUŞMAZLIKLARININ İDARİ AŞAMADA ÇÖZÜM YOLLARINDAN BİR TANESİ: İZAHA DAVET 227

DİJİTALLEŞME KAPSAMINDA DEĞİŞEN KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI: E-DEVLET 233

COVID-19 PANDEMIC: CHALLENGES FACED BY HR MANAGERS IN KAMPALA, UGANDA - AN EXPERT PERSPECTIVE 249

BORCUN EVRİMİ: ANTİK UYGARLIKLARDAN MODERN FİNANSAL KRİZLERE 271

RİSKTEN KAÇINMA DAVRANIŞININ PSİKOLOJİSİ: İNSANLAR NEDEN KAYIPLARDAN DAHA ÇOK KORKAR? 281

ASSESSING FINANCIAL FRAGILITY USING THE SHERROD MODEL: AN APPLIED STUDY ON SAMPLE OF IRAQI BANKS LISTED ON THE IRAQ STOCK EXCHANGE 291

WALT'IN TEHDİT DENGESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ.....301

TEKNO-FEODALİZM ÇAĞINDA TÜRKİYE'NİN YOL HARİTASI.....309

TÜRKİYE'DE BEKLENTİ TEORİSİ ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ...316

YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELERDE GİBSON PARADOKSUNUN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI: 2008-2023 DÖNEMİ PANEL VERİ ANALİZİNDEN KANITLAR.....329

THE ROLE OF KAZAKHSTAN IN ECONOMIC INTEGRATION WITHIN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES.....340

ÇOK DURUMLU PROBİT MODEL İLE TR83 BÖLGESİ'NDEKİ EĞİTİM-İŞ UYUMSUZLUĞUNUN İNCELENMESİ 361

CAUSES OF PERSISTENT INEFFECTIVE PUBLIC ADMINISTRATION IN POST-COMMUNIST ALBANIA....374

VERGİYE UYUMLU MÜKELLEFLERE UYGULANAN VERGİ İNDİRİMİ DÜZENLEMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ETKİNLİK, ADALET VE YORUM SORUNLARI.....382

SPECIAL PURPOSE ACQUISITION COMPANIES: COMPARATIVE PERFORMANCE IN THE U.S. AND PROSPECTS FOR TURKEY.....391

YÖNETİCİ SOSYOTELİZMİNİN MESLEKİ CANLILIK ÜZERİNE ETKİSİ.....398

EROL GÜNGÖR'ÜN TÜRK MODERNLEŞMESİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ.....414

SPECIAL PURPOSE ACQUISITION COMPANIES: COMPARATIVE PERFORMANCE IN THE U.S. AND PROSPECTS FOR TURKEY.....426

FISCAL POLICY: ISSUES AND PERSPECTIVES IN NIGERIA

Imrana Ahmad[1]

Abstract

Fiscal policy has now metamorphosed a major tool or instrument of economic policy in guiding the policymakers in addressing what is exposed and crises in its economy. Fiscal policy is a strategy employed by a developing countries to measure the government expenditure, tax revenue, government investment, and budgeting and debts with the aim to achieve a maximum output in the economy. This study aimed at exploring the issues, and the current trend as well as proffer the possible solutions to address the issue under investigation. This study relied on the secondary source of data in arriving at the results. This study was able to identify some of the problems that inhibit this policy to flourish such as, output gap, monetary and budget imbalance, security threat among others. The study concludes and recommends that, there should be a holistic approach when it comes to making any policy be it fiscal, monetary and all that. Secondly, this study recommend the government to employ SWOT ANALYSIS, need to reform the tax policies, diversifying the country's revenue base. Etcetera

Keywords: Budget, Deficit, Fiscal, Policy, Monetary.

Introduction

For any developing or underdeveloped country to achieve a great economic reform in its quest for economic advancement, employing a suitable fiscal policy or strategy will aid the country to achieve the desired result want ((Abdulbasit, 2022). Most of these countries are always searching for a an appropriate tool or strategy that can be used to answer their quest for economic growth of their countries, thus employ fiscal policy in place to enhance and advancing their economies (Al kasasbeh, 2022). However, fiscal policy has been widely discussed by scholars from four different elements, or components: tax policy, the profits of state owned companies, other revenues, and government expenditure policies (Wu, 2011). Babalola (2015) opine that, "fiscal policy is majorly measured in terms of government expenditure, tax revenue, government investment, budgeting and deficit.

Fiscal policy generally is concerned with changing the financial modus operandi of a government's financial procedure which aimed to advance certain economic objectives. In another words, it comprises the decisions made by the government to vary certain fiscal aggregate like total government spending, and tax revenues as opposed to different other aspects of public finance which are primarily related with the effect of specific government tax and expenditure (Balalola, 2015), cited in (Stein, 1968).

Fiscal policy/policies are the measures taken by the government aimed at influence the quantum and allocation of revenue and expenditure in order to achieve the internal and external economic balance as well as sustaining the economic development of a country (CBN, 2017).

Fiscal policy includes some patterns affecting the activities of an economy like government spending, public debt, and taxation, as well as influencing employment and aggregate demand growth level (Ugwuanyi., 2017). In another word, fiscal policy strengthens policymakers' ability to manage the

[1] Assistant Lecturer, Islamic University in Uganda, Public Administration, Uganda. (Corresponding Author)

economy by utilizing their income and spending power to achieve specific goals that lead economic growth.

The key objectives of fiscal policies in a developing economy like Nigeria as suggested by Prof. R.N Tripathi for attaining a rapid economic growth;

i. Full employment
ii. Price stability
iii. Accelerating the rate of economic development
iv. Optimum allocation of resources
v. Equitable distribution of income and wealth
vi. Economic stability
vii. Capital formation and growth
viii. Encouraging investment
ix. Among others

The instruments of fiscal policy,

Generally, fiscal policy has two main instruments: Taxes, and government expenditure. Though in some instances grants and financial aid constitutes significant complimentary tools. The public revenue or taxes can be divided into;

i. Tax and non-tax. And the tax itself is categorize into two; the direct tax, and indirect tax. The direct tax is a levy which the government imposes on the income, property, or wealth of people or companies. And this type of tax cannot be shifted to another entity or person. But rather its borne by the entity itself that pays it. While on the other hand, the indirect taxes are levied by the government on entities in a supply chain, and it can be passed to the consumers as part of the price of a good or service. The consumer is indirectly paying the tax through the commodity that he/her buying as part of the price of the goods and services.

ii. Public expenditure on the other hand can be categorized into: recurrent and capital expenditure. Public expenditure involves the spending on real goods and services which comprises the payment of salaries, pension, unemployment benefits, spending on subsidies and grants. Other government spending includes, the payments of interest debt and investment projects among others. And this public expenditure is classified into: recurrent and capital expenditure. The recurrent expenditure are expenditures that are recurrent in nature which do not result or create any benefits to the government. Its also described as the government expenditure on the provisions of goods and services to the citizenry within a fiscal year. In Nigeria, recurrent expenditure include of domestic and foreign debt services as well as the non-debt related expenditure. While the capital expenditure, are funds used by the government in order to acquire or provide physical assets such as property, industrial buildings, or equipment for public usage with a life span of more than a year. It can also be described as government investments on productive channels of the economy.

iii. Other tools or instruments of fiscal policy are: public borrowing, transfers among others. When government's finance is insufficient to finance its projects then the government can resort to borrowing in order to spend on the services under provision. While on the other hands, there

is a statutory transfers, these are funds transfers enabled by law which must be made to certain institutions every budget year for a specific purposes. Of these institutions that receive such transfers are: Niger Delta Development Commission, North East Development Commission, National Human Right Commission, INEC, and National Assembly Commission among others (CBN, 2017)

Furthermore, the Nigerian government, adopts three types of fiscal policy:

1. Expansionary fiscal policy. This is reduction in taxes or increase the government spending in order to bring and an increase to the level of consumptions by the people in a particular country. When government's economy is operating below the expectation that is below the employment capacity, the government can resort to this type of fiscal policy.

2. Contractionary fiscal policy. This entails an increase in taxes or decrease the government expenditure in order to moderate or regulate the level of consumptions, investment and production levels in a particular economy. Its applying when the economy is operating above the benchmark of employment capacity then the government, can adopt this type of fiscal policy.

3. Balanced or neutral fiscal policy. This is a kind of maintaining the level of taxes and expenditure to ensure that, the revenues match the expenditure. When a government wants to maintain the internal and external economic stability, the government can deploy such kind of policy (CBN, 2017).

Based on the previous findings, literatures such as Kakar (201), Ali and Ahmed (2010), Jawad, and others. Based on thir submissions, the government expenditure is a main instrument to surge economic growth; however, another scholar Qayyum and Manzoor (2018) are of the opinion that, the government revenue that is tax collection is the main instrument for the reduction of fiscal deficit thus, leads the long-rung economic growth and stabilization in economic fluctuations.

Many countries were of the view that, any country that is experiencing an economic recession should adopt the expansionary fiscal policy in order to address the issue being faced (Economic recession) (Abdulbasit, 2022).

Moreover, there are divergent point of view on the success of fiscal policies that have been pursuby different economic school time to time. The prominent one is classic approach which prevailed until the great depression of 1929, which highlight the importance of having a balanced budget in order to have a efficiency in the fiscal policy (Kasasbeh, 2022). It's also noted that, budget deficits are likely to create economic instability. Classical economists opined that, budget should be generally identical, and also the effectiveness of government expenditure or tax regulations was related to strategies in which such policies were shaped and implemented (Erkam, 2010).

In a nutshell, the aimed of this paper is to explore the issues that bedeviling the Nigeria's fiscal policy as well as featuring the outcomes, and solutions toward addressing the challenges identified.

Theoretical Framework and Research Methodology

Many theories and models have been deployed to examine the effects of fiscal policy on the economic growth of Nigeria. For instance, endogenous growth theory stipulates that, fiscal policy can affect both the level and growth rate of per capital output. A group of economist are of the opinion that, capital formation or accumulation resulted into economic growth, while the other group of people believes that, technical progress is effective and do not subscribe to the view that, economic growth is influence by factors such as fiscal policy.

On the methodology, the this study adopt to used exploratory approach, using secondary sources of data which include; journals, magazines, newspapers, books and the use of internet were deployed in order to access the information on the related area of study.

Result

Fiscal policies were designed by the government to regulate and stimulate its economy in order to achieve a desired level of economic growth, by eradicating a degree of inflation, unemployment, insecurity and recession. Nigeria's economy has been characterized by a decentralized federal structure; hence its fiscal policy operations also adhere to the same principle (Fasoye, 2019).The government fiscal power/policy is based on a three tier system tax structure which divide among the federal, state, and local governments. Each of these tiers has different tax jurisdictions. The most buoyant ones are in the hands of the federal government amounted to 70% of the revenue.

According to Odusola, (2006) Oil has been the major source of revenue in Nigeria for the past two decades which accounted for about 70% of the total revenue generated in the country. Thus, putting the country into economic downturn which as a result we faced with economic recession in some years back. Instead of diversifying the existing revenue base, fiscal policy has just been recycling from one point to another making the economy prone to fluctuations of the oil in the international market. In another words, fiscal policy is a major economic stabilization weapon that involves measure taken to regulate and control the volume, cost and availability as well as direction of money in an economy in order to achieve certain specific macroeconomic policy objective (Fasoye, 2019).

Why the fiscal policy is faced a setback?

There are different reasons as to why this fiscal policy may not be effective as desired, or sometimes even be counterproductive:

i. Inaccurate data. When a government relies on the wrong data to make a policy such decisions can easily affect the outcomes of its fiscal policy.

ii. Delay in implementing the policy. This is also another barrier to the effectiveness of fiscal policy. For instance, by the time the policymakers recognize the problem and take decisions to do certain economic reforms it maybe already too late for them because of the delay in the first place.

iii. An expansionary fiscal policy. This sometimes may end up decreasing aggregate demand because of crowding-out effect. Increase government borrowing leads to an increase in interest rates, which leads to decrease in aggregate demand.

iv. Shortage of resources. When the economy is sluggish or in a short of resources fiscal policy will not work it may actually increase the level of inflation.

And Discussions

As a result of poor fiscal policies implementation in Nigeria, many states of the federation are virtually insolvent, owing their workers salary month's salaries. Thus, economic activities have collapsed in most of these states as the multiplier effects of non-payment of workers' salaries spells doom on the economies of the affected states. Invariably, when government's revenue is not sufficient to finance its project's, government resort to borrowing to finance the budget, thereby crowding out private sector borrowing (Fasoye, 2022).

Inconvincible, government's economic policies like fiscal policy, and monetary policies were put in place in order to stimulate output growth, enhance the employment level, and provide equitable distribution of income and wealth. Both investment level and manage the country's debt (Aderounmu, 2022). However, the government faces different macroeconomic challenges that inhibit them to achieve the goals intended to achieve. One of these challenges is the, output gap. The output gap is a situation where the real GDP growth is expanding, at the same time, the recession gap keeps widening. Another key challenges that impede the success of this policy is monetary gap and budgetary imbalance. This makes the government to keep experiencing an increase in the fiscal deficit. In most instances, when the government's revenue is than the budgeted expenditure prompted the government to borrow to cover the excess expenditure.

The third key challenges is the security threat. The government has been officially at war because of the widespread security challenges in the country. This challenge of security demanded that, the government needs to spend huge amount of money to acquire more infrastructure and equipment. And this invariably, increase the fiscal deficit.

However, among the leading economies in Africa, Nigeria has the lowest budget deficit/GDP of 4. 3% in November 2021 and the debt/GDP ratios that is the percentage of domestic debt to GDP has been on the rise. Debt/GDP ratio was 23.41% in 2016, 25.34% in 2017. 27.69% in 2018, 29.17% in 2019. 35.055 in 2020 and 30% in September 2021. Also the Nigeria's expenditure/GDP ratio is also among the lowest in Africa. Moreover, Nigeria had the highest debt service/revenue ratio of 76% among the top African economies in November 2021. This implies that, despite the low government revenue, the Nigeria's level of debt is on the rise thus, spending virtually all of its earnings on debt servicing, putting the country up to more loans in the future (Fasoye, 2022).

Conclusions/Recommendations

This study assessed the fiscal policy and examined some of the hurdles this policy is facing in Nigeria. There are several reasons as to why this policy is not effective in most of the developing countries like Nigeria which this study highlighted above. Therefore, the government needs to have a holistic approach in dealing the problem identified in this study. This study came to understand that, most of the time the government applied the trial and error approach in most its policies and that is why the projects or the policy at the end is not yielding the expected outcomes. This study employ the government and other stakeholders to apply SWOT ANALYSIS in its policy process. By knowing the strength, weaknesses,

opportunities, and the threat that may be encounter when the policy take its full course will make the government to rethink and come up with a solutions.

Policy Recommendations

1. There is a need to reform the tax policies in Nigeria. Here the government should know that, not every policy that work some elsewhere can be applicable to Nigeria.

2. Its important to find the right balance and ensure the economy does not lean too far either way.

3. Government needs to avoid unnecessary spending. Here there is a needs to cut the cost of governance

4. Merging the duplicate MDAs is a way to save some money.

5. Diversifying the country's revenue base.

References

Abdulbasit, H. G. (2022). Factor Output And Economic Growth In Pakistan: Does Fiscal Policy Matters? Palarch's Journal Archaeology of Egypt/Egyptology, 2.

Aderounmu, B. (2022). The Key Fiscal Challenges in Nigeria. Lagos: Business Day.

Dlakwa, H. D. (2010). Concepts and Models in Public Policy Formulation and Analysis. Borno: Pyla-Mak Services Ltd, Kaduna.

Erkam, S. (2010). Effectiveness of Fiscal Policies: Theory and an Application. Ankara: Maliye Bakanligi SGB.

Fasoye, K. (2019, July 2). Cyclicality of Fiscal Policy in Nigeria (1999-2017). African Journal Of Economic Review,, P. 3.

Kasasbeh, O. A. (2023, January 3). The Impact of Fiscal Policy on Jordan's Economic Growth. International Journal of Economic Development Research, Pp. 2-6.

Nigeria, C. B. (2017). FISCAL POLICY AT A GLANCE. F.C.T ABUJA.

Odusola, A. (2006). Tax Policy Reforms in Nigeria. World Institute for Development Economics Research, 4.

Wu, B. (2011). The Macro-Control System on the Consumption Market. Science direct, 3.

TÜRKİYE'DE BEYİN GÖÇÜNÜN DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Büşra AYDIN[1]

Özet

Literatür taraması yapılan bu çalışma, Türkiye'deki beyin göçü olgusunun derinlemesine bir incelemesini sunmayı amaçlamaktadır. Beyin göçü, yüksek eğitim almış bireylerin, daha iyi yaşam standartları, kariyer fırsatları ve eğitim olanakları arayışıyla, kendi ülkelerinden başka ülkelere göç etmelerini ifade eder. Türkiye'de son yıllarda hızla artan beyin göçü, yalnızca bireyler için değil, toplumsal yapılar ve ekonomi açısından da önemli sosyal, kültürel ve ekonomik etkiler yaratmaktadır. Araştırmanın temel hedefi, Türkiye'deki beyin göçünün nedenlerini, mevcut durumunu, gelişim sürecini ve bu göçün olası sonuçlarını tartışmak, ayrıca bu olguyu engellemek için alınabilecek önlemleri ele almaktır. Çalışma, beyin göçüne dair literatür taramaları, mevcut politikaların analizi ve bu konuya dair verileri içeren kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'den yurtdışına yönelik beyin göçünü tetikleyen faktörler arasında yüksek ücretler, gelişmiş eğitim fırsatları, araştırma olanakları ve daha iyi yaşam koşulları gibi cazip unsurlar öne çıkmaktadır. Diğer yandan, ülkemizdeki mevcut ekonomik koşullar, fırsat eşitsizliği ve siyasi ortam da beyin göçünü artıran unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışmada, beyin göçünün Türkiye'nin toplumsal yapıları üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler, ekonomik krizler ve nitelikli iş gücünün kaybı gibi sorunlar ile beyin göçünün avantajları ve dezavantajları da ele alınmıştır. Türkiye'deki var olan cinsiyet eşitsizliği, özellikle kadınların iş gücüne katılımı ve üst düzey pozisyonlarda yer alabilme oranı açısından sınırlayıcı bir faktör oluşturmaktadır. Bu durum, kadınların yurtdışına göç etme kararlarında belirleyici bir rol oynarken, aynı zamanda beyin göçünün toplumsal cinsiyet boyutunun önemini ortaya koymaktadır. Beyin göçü araştırma alanlarında büyük engeller oluşturmakta ve potansiyel insan kaynağının yurtdışına kaybı, ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak, Türkiye'de beyin göçünü engellemeye yönelik etkin politikaların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu politikaların, eğitimde fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atması, araştırma ve geliştirme alanlarında teşviklerin artırılması ve yüksek nitelikli iş gücüne yönelik cazip çalışma ortamları yaratılması gibi unsurları içermesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, beyin göçünün toplumsal etkilerini en aza indirmek için güncel kampanyalar ve uzun vadeli stratejiler de kritik bir rol oynamaktadır. Bu araştırma, Türkiye'deki beyin göçüne dair daha derin bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyin Göçü, Türkiye, Ekonomik Etkiler, Eğitim Fırsatları, Politika Geliştirme.

Abstract

This study, which conducts a literature review, aims to provide an in-depth examination of the brain drain phenomenon in Turkey. Brain drain refers to the migration of highly educated individuals from their own countries to other countries in search of better living standards, career opportunities and educational opportunities. Brain drain, which has increased rapidly in Turkey in recent years, creates significant social, cultural and economic effects not only for individuals but also for social structures and the economy. The main objective of the study is to discuss the causes, current status, development process and possible outcomes of brain drain in Turkey, as well as to address the measures that can be taken to prevent this phenomenon. The study provides a comprehensive assessment including literature reviews on brain drain, analysis of current policies and data on this subject. In this context, attractive

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

elements such as high wages, improved education opportunities, research opportunities and better living conditions stand out among the factors that trigger brain drain from Turkey to abroad. On the other hand, the current economic conditions, inequality of opportunity and political environment in our country are also among the factors that increase brain drain. The study also addresses the negative effects of brain drain on Turkey's social structures, economic crises and problems such as the loss of qualified labor, as well as the advantages and disadvantages of brain drain. The existing gender inequality in Turkey constitutes a limiting factor, especially in terms of women's participation in the workforce and the rate of their ability to hold senior positions. While this situation plays a decisive role in women's decisions to migrate abroad, it also reveals the importance of the gender dimension of brain drain. Brain drain creates major obstacles in research areas and the loss of potential human resources abroad negatively affects the country's economy. As a result, it is necessary to develop effective policies to prevent brain drain in Turkey. It is of great importance that these policies include elements such as taking steps to eliminate inequality of opportunity in education, increasing incentives in research and development areas, and creating attractive working environments for highly qualified labor. In addition, current campaigns and long-term strategies play a critical role in minimizing the social effects of brain drain. This research contributes to the development of a deeper understanding of brain drain in Turkey.

Keywords: Brain Drain, Türkiye, Economic Impacts, Educational Opportunities, Policy Development.

Giriş

Son yıllarda, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli toplumsal ve ekonomik sorunlardan biri, beyin göçü olgusudur. Beyin göçü, nitelikli iş gücünün, özellikle eğitimli ve yüksek vasıflı bireylerin, daha iyi yaşam koşulları, daha yüksek ücretler ve kariyer fırsatları arayışıyla yurt dışına göç etmesi olarak tanımlanabilir. Bu olgu, sadece bir göç olgusu olmanın ötesinde, aynı zamanda ülkelerin kalkınma süreçlerini doğrudan etkileyen, ekonomik ve toplumsal yapıları değiştiren dinamik bir süreçtir. Türkiye'de de son yıllarda artan beyin göçü hem yerli hem de yabancı uzmanlar tarafından geniş çapta tartışılmakta ve bu durumun gerek ekonomik gerekse toplumsal etkileri üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Beyin göçü, toplumsal cinsiyet boyutuyla da incelenmesi gereken önemli bir olgudur. Özellikle kadınların beyin göçü sürecindeki rolü, bu göçün toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle nasıl şekillendiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Kadınlar, özellikle eğitimli ve nitelikli iş gücünde, yurt dışında daha fazla fırsat ve eşitlik arayışıyla bu sürece dahil olmaktadırlar. Bununla birlikte, erkek ve kadınların göç deneyimleri arasında kültürel, ekonomik ve toplumsal farklılıklar bulunmaktadır. Kadınların iş gücüne katılımı ve kariyer fırsatları açısından yurt dışındaki daha eşit fırsatlar, beyin göçünü kadınlar için daha cazip hale getirebilir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki beyin göçü olgusunu çok yönlü bir perspektiften ele almak, beyin göçünün Türkiye'ye olan etkilerini, bu olgunun sebeplerini ve toplum üzerindeki sonuçlarını kapsamlı bir şekilde incelemektir.

Literatür taraması yapılan bu makale, beyin göçü kavramını derinlemesine irdeleyerek, bunun tarihsel gelişimini ve günümüzdeki boyutlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Özellikle göçün itici ve çekici faktörlerini analiz ederek, bireylerin neden yüksek eğitimli bir şekilde yurt dışına yöneldiklerini anlamaya çalışacaktır. Bu süreçte ekonomik fırsatlar, eğitimdeki eşitsizlikler, yüksek ücretler ve araştırma olanakları gibi unsurların önemi vurgulanacaktır.

Ayrıca, Türkiye'deki beyin göçünün mevcut durumu, ülkenin sosyal yapısı, ekonomisi ve insan kaynakları politikaları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayacaktır. Bu makale, literatür taraması ve akademik

çalışmalar üzerinden yapılan kapsamlı bir analizle, beyin göçünün Türkiye'ye olan etkilerini ve bu soruna karşı geliştirilebilecek politika önerilerini ele almaktadır. Makale Türkiye'de beyin göçüne karşı alınabilecek önlemler ve geliştirilebilecek politikalar üzerine derinlemesine bir tartışma sunacaktır. Bu bağlamda, beyin göçünün yalnızca bir göç hareketi olmadığını, aynı zamanda bir ülkenin beşerî sermayesinin geleceği için kritik bir tehdit oluşturduğunu vurgulayan bir bakış açısı benimsenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Göç, insanlık tarihinin en derin ve köklü olgularından biri olup, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar insanları hareketlendirerek dünyayı şekillendirmiştir. Avcı-toplayıcı toplumların yerini tarım toplumlarına bırakmasından, endüstri devrimiyle sanayileşmeye kadar göç, her dönemde evrensel bir dönüştürücü güç olmuştur. M.Ö. 7000'li yıllarda başlayan tarım devrimiyle birlikte, yerleşik ve göçebe toplumlar arasındaki çekişme, dönemin uluslararası ilişkilerinin temel dinamiğini oluşturmuş ve her iki toplumu da etkilemiştir (Sander, 2012:35). Göç hareketleri sayesinde, yazı, dinler, tarım teknikleri ve bulaşıcı hastalıklar gibi birçok kültürel ve biyolojik unsur dünyaya yayılmıştır. Göçün etkisi, Sanayi Devrimi sonrasında ve günümüzde de belirgin şekilde devam etmektedir. Küreselleşmenin en önemli tetikleyicilerinden biri olan göç, kültürel etkileşim, ticaret ve jeopolitik dinamiklerle iç içe geçmiş bir olgudur.

Türk Dil Kurumu, göçü, ''Ekonomik, toplumsal ve siyasi saikler doğrultusunda bireylerin veya toplulukların bir ülkeden diğerine, bir yerleşim alanından başka bir coğrafyaya seyahat etmesi, taşınması, hicreti ya da muhacirlik'' olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020). Göçün bir alt türü olarak tanımlanan beyin göçü, yüksek düzeyde bilgi ve uzmanlığa sahip bireylerin, eğitim ve çalışma amacıyla kendi ülkelerinden ayrılarak gelişmiş ülkelere yerleşmelerini ifade eder. Beyin göçü, genellikle eğitim seviyesi yüksek ve nitelikli iş gücünün, daha gelişmiş ve refah seviyesi yüksek ülkelere yönelmesiyle karakterizedir. Bu tür göçler, özellikle tıp, mühendislik, bilimsel araştırmalar ve hukuk gibi uzmanlık gerektiren alanlarda faaliyet gösteren bireylerin göçünü kapsamaktadır (Danış, 2024:32). Beyin göçü, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere yüksek eğitimli profesyonellerin göçünü tanımlar. Göç veren ülkeler, bu bireylerin eğitimine ciddi yatırımlar yapmasına rağmen, bu bireylerin en verimli dönemlerinde başka bir ülkenin ekonomik yapısına katılmaları, göç alan ülkeye ekonomik fayda sağlamaktadır. Bu durum, nitelikli insan sermayesinin ülkeler arasında bir tür ''transferi'' olarak yorumlanabilir (Sarcan, 2022:70).

Beyin göçü üzerine yapılan araştırmalar, bu olgunun gelişmekte olan ülkeler üzerindeki olumsuz etkilerini doğrulamaktadır. Beyin göçü olgusuna dair iki karşıt görüş bulunmaktadır: İnsaniyetçi ve Milliyetçi yaklaşımlar. İnsaniyetçi görüş, bilimin evrensel olduğunu savunur ve bilim insanlarının tüm insanlığa hizmet etmeleri gerektiğini öne sürer. Milliyetçi görüş ise, beyin göçünün gelişmiş ülkelere yönelmesinin, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma olanaklarını daralttığını savunur ve genellikle bu durumu olumsuz bir olgu olarak değerlendirir (Bildirici, Orcan, Sunal ve Aykaç, 2005).

Beyin göçü, gelişmiş ülkelerdeki yüksek yaşam standartları ve iş gücü fırsatları nedeniyle, nitelikli iş gücünün gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden bu ülkelere akışıdır. Bu olgu, genellikle az gelişmiş ülkelerden zengin ve güçlü ülkelere doğru bir yönelim gösterir (Şimşek, 2006:82). Beyin göçü, genellikle yüksek eğitim almış, uzmanlaşmış ve yetenekli iş gücünün, daha iyi yaşam koşulları ve kariyer fırsatları arayarak başka ülkelere gitmesiyle şekillenir. Bu durum, söz konusu iş gücünün kendi ülkesinin ekonomik ve toplumsal çıkarlarına zarar verebilir.

Beyin göçü dört türde incelenebilir: Beyin İhracı, Beyin Bolluğu, Beyin Değişimi ve Beyin Kurutma. Beyin Bolluğu, bir ülkenin yüksek nitelikli iş gücünün potansiyelinden yeterince faydalanamaması ve bu iş gücünün gelişmiş ülkelere kaymasıdır. Beyin İhracı, nitelikli iş gücünün başka ülkelere gitmesidir. Beyin Değişimi, akademisyen, öğrenci ve araştırmacı değişimi gibi karşılıklı anlaşmalarla gerçekleşir. Beyin Kurutma ise, genellikle az gelişmiş ülkelerde görülen ve iş gücünün bilgi ve becerilerini kaybetmesine yol açan bir durumdur (Şimşek, 2006:83).

Günümüzde, bilgi ve teknolojiye hızlı erişim, bireylerin daha iyi eğitim, iş ve yaşam koşulları için gelişmiş ülkelere yönelmesine olanak tanımaktadır. Yüksek işsizlik, siyasi istikrarsızlık ve sınırlı araştırma fırsatları gibi sorunlar, beyin göçünü tetikleyen faktörlerdendir. Bu nedenle, insanlar daha güvenli, istikrarlı ve refah seviyesi yüksek ülkelere yönelme eğilimindedirler. Sanayi sonrası dönemde, eğitim ve beyin gücü, bir ülkenin en değerli kaynağı olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkeler, beyin göçünü cazip kılacak koşullar oluşturarak, nitelikli iş gücünü kendi lehlerine çekmektedir. Bu durum, yalnızca bilimsel ve teknolojik gelişmelerin değil, uluslararası prestijin de artmasını sağlar. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler büyük yatırımlar yaparak bilim, eğitim ve Ar-Ge alanlarında güçlü bir altyapı oluştururlar. Bu süreç, beyin göçünü sadece bireyler için değil, ülkeler için de önemli bir stratejik avantaj haline getirmektedir (Yücel, 2022:6).

Beyin Göçü Türleri

a. Beyin Bolluğu: Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, belirli sektörlere yönelik eğitim ve öğretimin artan bir trend halini almasıyla, bu alanlarda ihtiyaç duyulandan fazla nitelikli iş gücünün birikmesi, 'beyin bolluğu' kavramı ile tanımlanmaktadır. (Ulusoy, 2021:24). Bir ülkenin vasıfsız iş gücü fazlasının, diğer uluslar tarafından istihdam edilmesi durumu, beyin göçünün en dikkat çekici biçimlerinden biridir. Bu olgu, ülkenin işsizlik oranıyla birleşen düzensiz eğitim politikaları tarafından teşvik edilmektedir. Zaman zaman, yetişen beyinlerin iş gücü için mükemmel bir uyum sağlaması, bazen de işin, bu beyin için mükemmel bir fırsat yaratması, beyin göçünün artmasına neden olmaktadır. Bu tür bir beyin fazlasının yurt dışına gitmesi, genellikle kısa vadede ülke ekonomisine zarar vermeyebilir. Hatta, bazı görüşlere göre, bu durum işsizlik problemini kısmen çözebilir. (Barışık ve Çetintaş, 2004:141)

b. Beyin İhracı (Brain Aport): Beyin ihracı, yüksek potansiyelli ve üstün zekaya sahip bireylerin, kendi iradeleriyle bir başka ülkeye göç etmeleri olarak tanımlanır. Gogh'a göre, bu olgu, göç veren ülkenin, göç alan ülkeye sağladığı değerli insan kaynağından maddi kazanç sağladığı bir türdür (Babataş, 2007:265). Başka bir deyişle, beyin ihracatı, yüksek entelektüel kapasiteye sahip ve nitelikli bireylerin, kendi ülkelerinden başka bir ülkeye akışını ifade eder. Beyin ihracatı, Menşe ülkenin, kabul eden ülkeye kendiliğinden teslim olduğu ve bunun karşılığında ekonomik kazanç sağladığı bir göç olgusudur. (Sönmez, 2022:50) Günümüzde beyin ihracı yalnızca bireylerin uluslararası arenada maddi kazanç elde etmesinin ötesinde, göç veren ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarına önemli katkılar sağlamaktadır.

c. Beyin Değişimi: Bu kavram, ülkeler arasında eğitim, tecrübe ve bilgi transferi yoluyla karşılıklı çıkar sağlamak amacıyla gerçekleştirilen öğrenci, araştırmacı ve bilim insanı değişimini kapsamaktadır. Uluslararası beyin değişimi, günümüzün küresel ilişkilerinde önemli bir yer tutmakta olup, özel bilginin transferinde ve fikirlerin yayılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu kavram, son yıllarda hızla büyüyen bir trend haline gelmiştir. (Barışık ve Çetintaş, 2004:142)

d. Beyin Dolanımı: Johnson ve Refetse tarafından literatüre kazandırılan bu kavram, bir bireyin, daha iyi fırsatlar elde etmek amacıyla ülkesinden çıkıp, tekrar dönerek uluslararası deneyim kazandığı bir süreç

olarak tanımlanır. Bu tür göçlerin gelecekte artacağına dair güçlü bir öngörü mevcuttur. Beyin göçü, sanat dünyasında da, sanatçının yaratıcı bir duraklama yaşaması anlamında, ''beyin küsmesi'' olgusu olarak kendini göstermektedir. (Barışık ve Çetintaş, 2004:142)

e. Sanal Beyin Göçü: Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşamlarını sürdüren nitelikli bireyler, fiziksel olarak yer değiştirmeksizin, dijital platformlar aracılığıyla gelişmiş ülkelere beyin güçlerini ve yetkinliklerini sunar. Bu kavram, ''sanal beyin göçü'' olarak tanımlanır. Gelişmiş ülkeler, projelerinde bu parlak zihinleri sanal ortamda ''kiralayarak'' verimlilik sağlarlar. İnternet ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla yürütülen bu süreç, bireylerin fiziksel olarak başka bir ülkeye göç etmelerine gerek olmaksızın, yüksek verimlilik ve kâr potansiyeli oluşturur. Bu sayede, gelişmiş ülkeler düşük yatırımla maksimum kazanç elde etmeyi hedefler (Kaya, 2009: 15).

f. Gizli Beyin Göçü: Beyin göçü kategorileri arasında, her geçen yıl daha da artan önemi ve büyüklüğüyle dikkat çeken en dikkat çekici olgu, gizli ya da dolaylı beyin göçüdür. Kaya (2003:2) gizli beyin göçünü 'Gelişmiş bir ülkenin, göç veren bir devletteki nitelikli insan kaynaklarını yurt dışına transfer etmek yerine, o beyinleri kendi topraklarında içsel bir rekabete zorlamasıdır.' şeklinde tanımlamaktadır. (Ulusoy, 2021:27). ''Nitelikli insan gücünün göç eyleminde bulunmasa da bulunduğu ülkeden, diğer devletler ya da uluslararası şirketler yararına hizmet etmesidir.'' (Görgün, 2019:42) Nitelikli insan kaynakları, örneğin Google, Microsoft, Apple veya DHL gibi yabancı firmalarda çalışan kişiler, Türkiye'de beyin göçü sınıflandırılmasına örnek teşkil edebilir. (Sönmez, 2022:50)

g. Online Beyin Göçü: ''Bu göç türüne, 2020 yılının şubat aylarında bütün dünyayı sarmalına alan COVID-19 etkisiyle rastlanmıştır. Bu dönemde ulusal ve uluslararası düzeyde alışveriş mekânları ve üniversiteler de dahil tüm eğitim kurumlarının ders programları Online (çevrimiçi) taşınmıştır. Online beyin göçünü; tanık olduğu şekliyle ulusal ve uluslararası alanda fiziki olarak yer değiştirmeden somut yapma biçimlerinin ve somut mekanların sanal alanlara taşınması olarak tanımlamak mümkündür.'' (Sönmez, 2022:51)

Beyin Göçünün Tarihsel Gelişimi ve Küresel Boyutu

Beyin göçü olgusu, son yıllarda hem kamuoyunun hem de akademik çevrelerin artan ilgisini çekmeye başlamıştır. Ancak bu göçlerin kökenleri, yalnızca modern çağla sınırlı kalmayıp insanlık tarihinin derinliklerine kadar uzanmaktadır. Antik çağlardan itibaren bilim insanları, düşünce ve bilgi merkezlerine yönelerek entelektüel hareketliliğin temelini atmışlardır. M.Ö. 300'lü yıllarda İskenderiye, bilimsel düşüncenin küresel merkezi haline gelmiş; Eski Yunan'dan gelen entelektüel göç bu şehirde yoğunlaşmıştır. Aristoteles'in öğrencisi Demostrios'un katkıları ve dönemin önemli fizikçileriyle şekillenen İskenderiye Kütüphanesi, zamanının en büyük bilgi hazinelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu merkezde, eğitim zorunluluğu olmaksızın yalnızca araştırmaya dayalı bir bilim ortamının bulunması, dünyanın dört bir yanından bilim insanlarını cezbetmiştir (Aslanoğlu, 1987: 40-43). İlerleyen dönemlerde, M.S. 500'lü yıllarda İran'ın doğusu, bilim, sanat ve düşüncenin yeni merkezi olarak öne çıkmıştır. Nesturiler tarafından kurulan üniversite, Bizans'tan kaçan bilim insanları için bir sığınak işlevi görmüştür. 8. ve 9. yüzyıllarda ise Şam ve Bağdat, Orta Çağ'ın önde gelen bilim merkezleri haline gelmiş; Batı'daki kilise ve manastır okullarının yerini almaya başlayan üniversiteler sayesinde Avrupa, zamanla eğitim ve bilim alanındaki göçlerin odağı olmuştur. İstanbul da Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihlerinden sonra İslam dünyasından göç eden bilim insanlarının toplandığı önemli bir entelektüel merkez haline gelmiştir. 18. yüzyılın ortalarında Batı'dan bazı bilim insanları Osmanlı coğrafyasına göç ederken, 20. yüzyıl itibarıyla

yüksek nitelikli bireylerin göç yönü büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'ne kaymıştır. Beyin göçü kavramı, literatürde ilk kez 1950'li yıllarda Britanya Krallık Bilim Akademisi tarafından, ABD ve Kanada'ya göç eden bilim insanlarını tanımlamak için kullanılmıştır (Gürak, 2006: 270). 1960'lardan itibaren beyin göçü olgusu ivme kazanmış; bazı ülkeler bu göçleri yalnızca ulusal çıkarlar açısından değil, aynı zamanda küresel etkileşim bağlamında değerlendirmeye başlamıştır (Sağbaş, 2009:37). Batılı ülkeler, nitelikli iş gücünü kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri 1990 yılında göç yasasında yaptığı değişiklikle, yüksek nitelikli bireyler için özel bir statü oluşturmuştur. Bu düzenleme; bilim, sanat, eğitim, iş yönetimi ve spor gibi alanlarda olağanüstü başarılar elde etmiş, kendi alanlarında öncü kabul edilen profesörler, araştırmacılar ve çok uluslu şirketlerin üst düzey yöneticilerini kapsamaktadır (Kurtuluş, 1999:13-14). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan ekonomik, siyasi, iletişimsel ve teknolojik gelişmeler, beyin göçünü daha da hızlandırmış; küreselleşmenin etkisiyle bu süreç ulusal sınırları aşan, çok boyutlu bir yapıya bürünmüştür. Bu dinamikler, ülkelerin kalkınma süreçlerini etkileyerek, küresel bilimsel etkileşimin yeni bir evresine zemin hazırlamıştır (Kurtuluş, 1988:176).

Göç Türleri ve Beyin Göçü: Nedenleri, Siniflandirilmasi ve Toplumsal Etkileri

Göç, insanların sosyal, siyasal, ekonomik, dini ya da başka motivasyonlarla hayatlarının belirli bir dönemini ya da tümünü farklı yerleşim alanlarında geçirebilmek amacıyla yaptıkları yer değiştirmedir (Günay, Atılgan ve Serin, 2017:38). Diğer bir tanıma göre ise göç, bireylerin ya da toplulukların çeşitli sebeplerle, geçici ya da kalıcı olarak bulundukları coğrafyalardan başka bir coğrafyaya yönelmeleridir (Ekici ve Tuncel, 2015:9-10). Göç olgusu bir dizi karmaşık kategorik çerçeveye göre incelenebilir. Bu kategoriler arasında, ulusal sınırlar içinde ya da dışına gerçekleşen iç-dış göç, bireysel irade ile ya da zorlama sonucu meydana gelen gönüllü-zorunlu göç, hukuki düzenlemelere uygunluk açısından düzenli-düzensiz göç, zaman dilimi itibarıyla sürekli-geçici göç ve ekonomik amaç güderek gerçekleştirilen işgücü göçü yer almaktadır. Bu türler, göç olgusunun daha da ayrıntılandırılmasına olanak tanıyacak şekilde çeşitlendirilebilir. Örneğin, göçmen bir birey, yalnızca bir göç türüne dâhil olabileceği gibi birden fazla tanıma da girebilir. Zira, yasal olmayan yollarla yurtdışına göç eden bir işgücü hem işgücü göçü hem de düzensiz göç kategorileri altında değerlendirilebilir. Göçün sebepleri, amaçları ve hedefe ulaşma yöntemleri de göç türlerinin daha derinlemesine belirlenmesinde önemli bir analiz aracıdır (Gürkan, 2020:7). Ülke sınırları içinde yaşanan herhangi bir olgu sebebiyle insanların yer değiştirmesi iç göç olarak adlandırılır. İç göçler, yerleşim alanları arasında farklı sürelerde gerçekleşebilir; kısa süreli olabileceği gibi, daha uzun vadeli olup kalıcılık da kazanabilir. İç göç, mevsimsel, zorunlu, gönüllü, sürekli ve geçici ya da emek göçleri gibi dört ana kategoriye ayrılabilir. Dış göç ise, belirli sebeplerden ötürü bir ülkenin sınırlarını terk etme eylemidir. Dış göçler, geçici ya da kalıcı olabilirken, en temel sebepler arasında siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel faktörler ön plana çıkmaktadır (Günay vd., 2017:38). Eğitimli bireylerin kendi ülkelerinden farklı bir ülkeye çalışmak ya da bulunmak amacıyla göç etmeleri, beyin göçü olarak tanımlanır (Emini ve Gürsoy, 2021:39). Bu durum, yurtiçinde ya da yurtdışında eğitimini tamamlamış ve uzmanlık kazanmış bireylerin daha iyi iş koşulları ve yüksek gelir seviyeleri arayışıyla başka ülkelere ya da ülke içindeki farklı şehirlere yönelmesi anlamına gelir.

Beyin Göçünün Nedenleri

1960'lı yıllardan bu yana ivme kazanan beyin göçü, özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen yüksek nitelikli insan hareketliliği olarak dikkat çekmektedir. Bu olgunun temelinde bireyleri ülkelerinden uzaklaştıran itici faktörler ile gelişmiş ülkelere yönlendiren çekici faktörler yer alır.

İtici faktörler; düşük ücret politikaları, yüksek vergi yükü, ekonomik belirsizlik, güvencesiz çalışma ortamları, zayıf sosyal haklar ve yetersiz yaşam standartlarının yanı sıra, siyasi istikrarsızlık, etnik ayrımcılık, siyasetin iş hayatına müdahalesi ve ağır bürokrasi gibi sosyo-politik sorunları içerir. Ayrıca, Ar-Ge'ye önem verilmemesi, bilimsel üretimin desteklenmemesi ve inovasyona yapılan yatırımların yetersizliği gibi bilim-teknoloji eksenli sorunlar, eğitim sistemindeki yapısal eksiklikler, fırsat eşitsizliği, motivasyon eksikliği ve işsizlik gibi nedenler de beyin göçünü tetiklemektedir. Buna karşın gelişmiş ülkelerdeki yüksek yaşam kalitesi, tatmin edici maaşlar, güçlü araştırma olanakları, kaliteli eğitim imkânları, kariyer ve statü fırsatlarının genişliği, demokratik hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmış olması, siyasi istikrar, ileri teknoloji altyapısı, Ar-Ge'nin desteklenmesi ve yaratıcı fikirlerin ekonomik kazanca dönüşebilmesi gibi unsurlar, yetenekli bireyler için güçlü bir çekim merkezi oluşturmaktadır. (Şimşek, 2006:83-84-85) Gelişmekte olan ülkeler açısından vasıflı insan kaynağının başka ülkelere yönelmesi, her yönüyle olumsuz sonuçlar doğurur. Bu durum aynı zamanda, bu ülkelerin nitelikli bireyler için yaptığı yatırımların ne denli verimsiz olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır. Beyin göçünü tetikleyen başlıca unsurlardan biri, öğrencilerin eğitim amacıyla yurt dışına çıkıp, eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönmemeleridir. Ev sahibi ülkeler, başarılı bir şekilde mezun olan ve stajlarını bitiren öğrencilere sundukları avantajlarla onların ülkede kalmalarını teşvik etmektedir. Örneğin, Almanya'da eğitimini başarıyla tamamlayan öğrenciler, öğrenci statüsünden çıkarılarak kalıcı oturma iznine başvurma hakkı kazanabilmektedir. Bunun yanı sıra, siyasi istikrarsızlık da beyin göçüne zemin hazırlayan faktörlerdendir. İnsanlar kariyerlerini planlarken, ülkelerinde kendilerini güvende hissetmediklerinde başka ülkelere göç etme düşüncesine yönelmektedirler. (Elüstü,2021:14)

Beyin Göçünün Nedenlerini Oluşturan İtici ve Çekici Faktörler

Beyin göçünün en temel tetikleyicisi, küresel ekonominin çift kutuplu yapısında saklıdır. Bir tarafta yüksek teknolojiye sahip, sanayileşmiş ülkeler, diğer tarafta ise sermaye eksikliği ve tarımsal üretimin egemen olduğu, kalkınma yolunda adım atan gelişmekte olan ülkeler bulunmaktadır. Bu ekonomik ayrışma, bireyleri göç etmeye yönlendiren dinamikleri, ikili bir modelle açıklamaktadır. Bu modelde, göçmen kabul eden ülkenin ''ÇEKİCİ'' cazibesi ile göç veren ülkenin ''İTİCİ'' baskısı öne çıkar. Beyin göçünün temel nedenleri, bireyleri ülkelerinden ayrılmaya iten itici faktörler ile başka ülkelere yönelten çekici faktörlerin birleşiminden oluşur. İşsizlik, düşük ücret politikası, ekonomik istikrarsızlık ve gelecek endişesi, politik dengesizlik, düşünce ve bilimsel özgürlüklerin kısıtlanması, bürokratik engeller, eğitimde fırsat eşitsizlikleri, plansız şekilde eleman yetiştirilmesi, yabancı dilde eğitimin yurt dışında yaşama konusunda avantaj sağlaması ve nitelikli elemanların istihdam edilmemesi gibi unsurlar bireyleri ülkelerinden uzaklaşmaya iterken; daha iyi hayat standartları, yüksek maaş ve ücret imkanları, gelişmiş araştırma olanakları, kaliteli yaşam koşulları, eğitimde daha iyi fırsatlar, teknolojik gelişmişlik seviyesi, nitelikli eleman ihtiyacı, düşük nüfus artışı ve daha adil gelir dağılımı gibi etkenler ise bireyleri başka ülkelere göç etmeye teşvik eder. Bu nedenlerle, nitelikli insan gücünün farklı ülkelere yönelmesi küresel ölçekte beyin göçünü artırmaktadır. (Babataş, 2007:265)

Beyin Göçünün Ekonomik Sebepleri

Beyin göçünün dinamikleri, menşe ülkelerdeki olumsuz ekonomik koşullar ile hedef ülkelerdeki cazip fırsatların oluşturduğu zıt kutuplar arasındaki çekim kuvvetinden kaynaklanır. Bir tarafta, yüksek işsizlik oranları, düşük ücretler, emeğin aşırı sömürülmesi ve düşük yaşam standartları gibi olumsuz faktörler, beyin göçünü tetikleyen zorlayıcı etmenleri oluştururken; diğer tarafta, hedef ülkelerdeki yüksek istihdam

oranları, rekabetçi maaşlar, emeğin hakkını bulması ve yüksek yaşam kalitesi, beyin göçünün cazibesini oluşturan unsurları ortaya koyar. (Yılmaz, 2019:226-227).

Son çeyrek yüzyılda küresel emek arzında gözle görülür bir artış yaşanmış, göç alma kanallarının gelişmesi, bu genişleyen emek kapasitesinin büyümesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Emeğin küreselleşmesi, gelişmiş ekonomilerde üretim ve verimlilik artışlarıyla tavan yapan iş gücü maliyetlerini dengeleyerek ucuz iş gücü ithalatına olanak sağlamış; gelişmekte olan ülkelerde ise ücretlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, beyin göçü ile gelişmiş ülkelere yönelen yetenekli bireyler, kendi ülkelerinde kazandıkları tutarlardan çok daha yüksek ücretler elde etmekte, ancak bulundukları ülkelerdeki yerel iş gücüne kıyasla daha düşük maliyetlerle çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise, nitelikli beyinleri cezbetmek amacıyla, cazip maaş politikaları ve zengin özlük hakları sunarak bu entelektüel sermayeyi ülkelerinde tutma çabası içindedirler. (Aydın,2025)

Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Beyin Göçü

Küreselleşmenin dinamikleriyle şekillenen ve hızla evrilen toplumlarda, bireylerin değişen ihtiyaçları da paralel olarak dönüşmekte ve yeniden biçimlenmektedir. Bu evrime uygun çözümler, çağdaş, yenilikçi ve ileri düzey bir eğitim sistemiyle mümkün olabilir. Dolayısıyla, modern, profesyonel ve yetkin bir toplum yaratmanın temeli, yüksek standartlarda eğitim fırsatları yaratmaktan geçmektedir. Bu imkanların sınırlı olduğu bir ülkede, zeki ve gelişime açık bireyler, mevcut koşulların sınırlılıklarıyla karşılaştıklarında, daha kaliteli eğitim ve çalışma olanakları sunan dış ülkelere yönelmekte, kendilerini daha ileriye taşıyabilecek ortamlar aramaktadırlar. Eğitim sistemindeki aksaklıklar (plansız, programsız ve düzensiz yapı, fırsat eşitsizliği, ezbere dayalı eğitim) ve olumsuz çalışma koşulları (fiziksel altyapı eksiklikleri, akademik ve bilimsel araştırma kültürünün yetersizliği, kariyer basamağında tıkanma, kurumsal yapının eksikliği) bu parlak zihinleri kısıtlamakta, yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini engellemektedir. Bu olumsuz ortam, beyin göçünü tetikleyen temel etkenleri oluşturmaktadır. Kariyer hedeflerine ulaşmak için ülke içindeki çeşitli engellerle karşılaşan bireyler, kendilerini daha fazla geliştirebileceği ve daha verimli çalışma koşullarına sahip ülkelere yönelerek, daha parlak kariyer fırsatları elde edebilmektedirler (Yılmaz, 2019:227).

Beyin Göçünün Toplumsal Cinsiyet Boyutu

Yüksek vasıflı kadın göçmen sayısındaki artışı inceleyen birçok çalışma, göç kararlarını etkileyen itici ve çekici faktörleri derinlemesine analiz ederek, kadınların göç deneyimlerinin sadece ekonomik veya politik koşullarla değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin, kadınları belirli coğrafyalarda ve toplumsal yapıların içinde hapseden bir engel olarak, göç kararlarını etkileyen en önemli itici faktörlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet açısından eğitime erişimle ilgili büyük eşitsizlikler, kadınların daha iyi yaşam koşulları arayışındaki motivasyonlarının başında gelmektedir. Özellikle gelişmekte olan ve düşük gelirli ülkelerde, kadınların eğitimdeki fırsatlara ulaşamaması, onların hem kişisel hem de profesyonel anlamda sınırlı bir geleceğe sahip olmalarına yol açmaktadır. Bu durum, yüksek vasıflı kadınların, eğitimde ve kariyerlerinde daha fazla fırsat bulabilecekleri ülkelerde yaşamaya karar vermelerine neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet açısından eğitime erişimin daha eşit olduğu, kadınların daha fazla kariyer fırsatına sahip olduğu ve doğurganlık oranlarının daha düşük olduğu ülkelerde, kadınların beyin göçü oranlarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, bu eşitsizliklerin daha belirgin olduğu ve doğurganlık oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, kadınların beyin göçü oranlarının arttığına dair güçlü bir eğilim bulunmaktadır. Bu durum, kadınların eğitim seviyelerinin ve kariyer beklentilerinin doğrudan göç

kararlarını etkilediğini gösteren önemli bir bulgudur. Yüksek vasıflı kadınlar, daha iyi eğitim olanakları, daha eşit iş gücü piyasaları ve daha gelişmiş kariyer fırsatları arayışıyla, sadece ekonomik iyileşme değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği arayışında da bu göç kararlarını almaktadırlar.

Beyin göçü konusunu feminist bir bakış açısıyla ele alan araştırmalar, sadece ekonomik ve siyasi koşulların değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının da bu süreci şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Özellikle, kadınların iş gücüne katılım oranlarını arttırmalarına rağmen, kariyer beklentilerinin genellikle erkeklerle kıyaslandığında hala geride kaldığı ve toplumsal cinsiyet temelli engellerle karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, feminist bakış açısına sahip çalışmalar, yüksek vasıflı kadınların göç kararlarında, kendi kariyer gelişimlerini gerçekleştirebileceği bir ortam arayışının da oldukça etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların, sadece ekonomik fırsatlar değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha fazla sağlandığı, kendi yeteneklerini geliştirebilecekleri, daha özgür bir çalışma ortamına sahip olabilecekleri toplumlardaki fırsatları cazip bulmaktadırlar.

Siyasi koşulların da bu süreçte önemli bir rol oynadığı belirtilse de, bu faktör genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gerisinde kalmaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere karşı daha güçlü bir şekilde mücadele edebileceği, kariyerlerinde daha özgür ve eşit koşullarda ilerleyebileceği ülkeler, göçmen kadınlar için daha çekici hale gelmektedir. Bu bağlamda, kadınların beyin göçü kararlarını daha iyi anlayabilmek için sadece ekonomik veya siyasi faktörler değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin de dikkatlice ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Yüksek vasıflı kadınların göç süreçleri, toplumsal cinsiyet normlarının ve eşitsizliklerinin de bir yansımasıdır ve bu süreç, yalnızca bireysel kariyer beklentilerini değil, aynı zamanda daha geniş toplumsal değişim süreçlerini de etkilemektedir. (Didem, 2024:75-76)

Beyin Göçünü Cazip Kılan Unsurlar: Yüksek Ücretler, Eğitim Olanakları ve Araştırma Fırsatları

Beyin göçünün cazip kılan unsurlarını ele alacak olursak; hedef ülkelerdeki yüksek ücret yapıları ve üstün yaşam standartlarının yanı sıra, prestijli eğitim ve araştırma olanakları, yabancı dil becerilerini geliştirme fırsatları, öncü AR-GE ve inovasyon projeleri, bilimsel ve akademik ödüllendirme mekanizmaları (araştırma bursları, fonlar vb.), daha geniş kariyer perspektifleri ve hızlı terfi imkânları gibi stratejik faktörler öne çıkmaktadır. Fiziksel açıdan bakıldığında, ileri düzey teknolojilerin kullanıldığı bilgisayar ve kimya laboratuvarları, güncel literatürle donatılmış zengin kütüphaneler, sınırsız veri erişimi sağlayan tarama veritabanları, düşük öğrenci-kapasite oranına sahip sınıflar ve ferah derslikler gibi unsurlar, üniversitelerin ve araştırma merkezlerinin cazibesini artıran kritik unsurlardır. Ayrıca, hükümetler veya enstitüler tarafından sağlanan araştırma bursları ve fonlar, bilimsel çalışmaların daha azimli ve disiplinli bir şekilde yürütülmesini teşvik etmekte önemli bir rol oynamaktadır. (Yılmaz, 2019:227)

Türkiye'de Beyin Göçü

Beyin göçünün başlangıç noktası, Tanzimat Dönemi'ne dek geriye gitmektedir. Bu süreç, öğrenci temelli yurt dışı eğitim politikalarının temelini atmıştır. Sultan Abdülmecid'in iktidarında, 1840 senesinde Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla beraber, Mühendishane, Tophane ve Harbiye gibi dönemin ileri okullarından seçilen 17 yetenekli genç, eğitim almak üzere Paris'e yollanmıştır. Bu kişilerin, Osmanlı Devleti'ne ciddi düzeyde fayda sağlamaları umulmuş; giderleri için herhangi bir sınırlandırma getirilmemiştir. Tanzimat'ın bitişine kadar, Paris, Londra, Viyana ve Berlin gibi çağının önde gelen kültürel ve gelişmiş merkezlerine gönderilen öğrenci sayısı yaklaşık 200 kişiye ulaşmıştır. (Yılmaz, 2019: 228).

1960'lardan itibaren özellikle doktorlar ve mühendislerin Avrupa ülkelerine yönelerek ülkeden ayrılmasıyla birlikte beyin göçü kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise bu olgu, daha çok genç üniversite mezunlarını kapsamaktadır. Yüksek lisans ya da doktora gibi lisansüstü eğitimlerini yurtdışında sürdüren pek çok genç birey, çeşitli nedenlerle ülkelerine geri dönmeme yönünde karar vermektedir. Öte yandan, devlet desteğiyle yurtdışında eğitim almış akademisyenlerin, Türkiye'deki akademik pozisyonlarda görev alma yükümlülüklerini yerine getirmemeleri de ciddi bir sorun olarak öne çıkmaktadır. (Tansel ve Güngör, 2009: 30).

Türkiye ve Beyin Göçü

Beyin göçü, Türkiye'nin stratejik gündeminde öne çıkan kritik meselelerden biridir. Ülke, bu sorunu ele alırken genellikle ulusalcı bir perspektif benimsemekte ve politikalarını, stratejilerini bu bakış açısıyla şekillendirmektedir. Devletin yaklaşımı, beyin göçünü minimize etmeye yönelik bir dizi önlem almayı ve yurtdışına göç etmiş yetenekli beyinleri yeniden ülkeye kazandırmayı hedeflemektedir (Ulusoy, 2021:57). Türkiye'ye yüksek nitelikli ve eğitimli iş gücü göçü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Asya ve Balkanlar'dan başlamış; Nazi rejimi sonrası ise Almanya'dan yoğunlaşmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren göç hareketlerinin başlıca kaynakları Orta Asya ve Balkanlar olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı etnik grupların, özellikle de ABD'ye, göç ettiği gözlemlenmiştir. Bu dönemin göç hareketleri çoğunlukla siyasi ve savaş gibi zorlayıcı faktörlerle açıklanabilirken, günümüzdeki göçlerin sebepleri büyük ölçüde ekonomik etkenler, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki devrim niteliğindeki gelişmelerle bağlantılıdır. Türkiye'den yurt dışına yönelen yüksek vasıflı insan gücü, 1980'lerde özellikle Orta Doğu ülkelerine doğru bir kayma göstermiştir (Erdoğan, 2003).

Türkiye'de Beyin Göçünün Başlıca Nedenleri

Türkiye'de beyin göçünün temel nedenleri arasında, düşük ücret stratejisinin yol açtığı ekonomik tatminsizlik, ağır vergi yüklerinin bireyler ve işletmeler üzerindeki baskısı, makroekonomik istikrarsızlık ve geleceğe dair ekonomik riskler ön plana çıkmaktadır. Üniversite mezunları arasında yüksek işsizlik oranı ve çoğu mezunun kendi alanı dışında, vasıfsız ya da düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalması da beyin göçünü tetikleyen önemli etkenlerdendir. Bununla birlikte, süregelen siyasi istikrarsızlıklar ve bunun toplumda yarattığı güvensizlik, gençlerin ve nitelikli bireylerin gelecek kaygısını artırmaktadır. Ayrıca, AR-GE ve bilimsel faaliyetlere yönelik yetersiz destek ile eğitim yatırımlarının uzun vadeli planlama eksikliği, kariyer hedefleri olan bireylerin yurtdışına yönelmesine neden olmaktadır. Tüm bu sosyoekonomik ve yapısal sorunlar, Türkiye'de nitelikli insan kaynağının başka ülkelere yönelmesine zemin hazırlamaktadır. (Şimşek, 2006:111-112)

Türk Beyin Göçünün Avantajları ve Dezavantajları

Beyin göçü, yüksek düzeyde eğitim almış ve bu doğrultuda nitelikli bir iş gücüne sahip bireylerin, daha elverişli yaşam ve çalışma koşulları sunan ülkelere intikal etmeleri olarak tanımlanabilir. Son yıllarda, uluslararası göç hareketleri içerisinde beyin göçünün payı dramatik bir şekilde artmıştır (Gökbayrak, 2008:72). 1970'lerden itibaren, Türkiye'den gelişmiş ülkelere yönelik göç dalgaları, vasıfsız işçi göçünden ziyade, özellikle akademik araştırmacılar ve üniversite öğrencilerinin gerçekleştirdiği, yüksek beceri ve eğitim gerektiren bir göç biçimine dönüşmüştür. Beyin göçü, göç veren ve alan ülkeler açısından ayrı bir çerçevede ele alınmalıdır. Gelişmiş ülkeler bakımından incelendiğinde; bu ülkelerin nüfus artış hızları düşük, eğitim maliyetleri astronomiktir ve ürettikleri ürünlere olan talep fazladır. Teknolojik gelişmişlik seviyesi yüksek olup, sürekli kitlesel üretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkeler,

yüksek ücretlerle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerden nitelikli iş gücü ithal etmeyi, bu ihtiyacı kendi yerel kaynaklarından karşılamaktan daha ekonomik ve verimli bulmaktadırlar. Buna karşın, gelişmekte olan ülkelerde, ücret ve maaş dengesizlikleri, eğitimli iş gücünde arz ve talep dengesizliği, sistemsiz eğitim yapıları ve sınırlı araştırma fırsatları, beyin göçünü körüklemektedir. Özellikle, öğrencilerin yurt dışında kalma kararındaki en belirleyici unsur, düzenli ve sistemli bir yaşam tarzı sunan dış mekanlar iken, yurt dışında çalışan bireylerin Türkiye'ye geri dönmeme kararındaki temel etken, ülkenin ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklarıdır (Bakırtaş ve Kandemir, 2010:968).

Türkiye'de Beyin Göçüne Yönelik Politikalar

Türkiye'de yaşanan nitelikli insan gücü kaybı, toplumun temel değerlerinde hissedilir bir zayıflamaya neden olmaktadır. Yetenekli bireyler, mesleki hedeflerini gerçekleştirebilecekleri elverişli koşulları yurt içinde bulamadıklarında rotalarını yurt dışına çevirmektedir. Bu durum, ülkenin kalkınma kapasitesini önemli ölçüde kısıtlamakta; buna karşılık gelişmiş ülkeler, daha az gelişmiş bölgelerden gelen yaratıcı fikirlerle ekonomik ve teknolojik ilerlemelerini daha da hızlandırmaktadır (Aydın, 2025).

Türkiye'nin yetişmiş insan kaynağını kaybetmesi, yalnızca gelişmekte olan ülkelerin değil, genel olarak küresel düzeyde birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı bir sorundur. Özellikle gelişmemiş ülkelerde uygulanan baskın yabancı dil eğitimi ve zorunlu yabancı dil müfredatları, bu ülkelerin değerlerinin zamanla yurt dışına kaymasına neden olabilmektedir. Eğitim ya da profesyonel deneyim amacıyla yurt dışına giden bireylerin ülkelerine geri dönmeleri, potansiyel bir beyin gücü artışı sağlayabilir. Ancak Türkiye'de eğitim kalitesindeki yetersizlikler, bilimsel araştırmalar için ayrılan kaynakların sınırlılığı, teknolojiye olan dışa bağımlılık ve yeniliklere gereken önemin verilmemesi gibi faktörler, bu geri dönüşleri büyük ölçüde engellemektedir (Babataş, 2007).

Ülkenin refah düzeyinin artması ve bilimsel-teknolojik kapasitesinin gelişmesi, ancak nitelikli insan kaynağının bilim, teknoloji ve Ar-Ge alanlarına yönlendirilmesiyle mümkün olabilir (Kaya, 2003:23). Bu doğrultuda, öncelikle ekonomik seviyenin yükseltilmesi, iyi yetişmiş bireylerin potansiyellerini ortaya koyabilecekleri fırsatların sunulması ve güçlü bir eğitim sisteminin inşa edilmesi gerekmektedir. Devletin, beyin göçünü engellemeye yönelik stratejiler geliştirmesi ve bu süreci tersine çevirecek adımlar atması büyük önem taşımaktadır (Gökbayrak, 2006:32-33).

Gelişmiş ülkelerdeki iş ve yaşam olanaklarının cazibesi, beyin göçünün devam etmesine neden olmaktadır. Türkiye'nin bu göçü tersine çevirecek etkili politikaları hayata geçirmesi, ulusal kalkınma açısından artık bir zorunluluktur (Aydın, 2025).

Beyin Göçüne Karşi Alinabilecek Önlemler

Eğitim kalitesinin yükseltilmesi için üniversitelerin uluslararası düzeyde mükemmeliyet kazanması sağlanmalı, burs ve teşvik stratejileri genişletilerek başarıya odaklı öğrencilere destek verilmelidir. Araştırma ve geliştirme yatırımları artırılarak bilimsel altyapı güçlendirilmeli, dünya çapında üniversiteler ve araştırma kurumlarıyla iş birlikleri kurulmalıdır. Ekonomik istikrar ve iş imkanları yaratılmalı, sürdürülebilir istihdam fırsatları oluşturulmalı ve kariyer gelişim programları ile yerel becerilerin küresel düzeyde değer bulması sağlanmalıdır. Rekabetçi maaş politikaları ve kapsamlı sosyal haklarla yüksek nitelikli iş gücüne cazip şartlar sunulmalı, sağlık ve güvenlik hizmetlerinin kalitesi artırılarak yaşam kalitesi dönüştürülmeli, kültürel ve sosyal imkanlarla beyin göçü engellenmelidir. Girişimcilik destek stratejileri kapsamında start-up ekosistemi güçlendirilmeli, finansal destekler sunulmalı ve yurtdışında eğitim almış

bireylerin geri dönüşü teşvik edilmelidir. Son olarak, Türkiye'ye dönen profesyonellere güçlü destekler sunularak kariyerlerine hızla adapte olmaları sağlanmalıdır.

(https://www.humankapital.com.tr/tr/bloglar/blog/beyin-gocu-nedir-turkiyede-beyin-gocunun-onune-gecmek-icin-neler-yapilabilir)

Beyin Göçünün Neden ve Sonuçlari Üzerine Değerlendirme

Beyin göçü, bir ülkenin en nitelikli, yaratıcı ve potansiyel sahibi bireylerinin, daha özgür, refah düzeyi yüksek ve adil yaşam koşullarına sahip ülkelere yönelmesiyle ortaya çıkan, toplumsal ve ekonomik boyutları olan derin bir olgudur. Düşük gelir politikaları, ekonomik dengesizlik, ağır vergi yükleri, siyasal istikrarsızlık, liyakat eksikliği ve siyasetin iş yaşamına müdahalesi gibi yapısal sorunlar, bu süreci tetikleyen başlıca nedenlerdir (Sağbaş, 2009: 41). Bunun yanı sıra, bilim ve teknolojiye yeterince önem verilmemesi, Ar-Ge yatırımlarının eksikliği, yenilikçi fikirlerin desteklenmemesi ve teşvik yetersizlikleri de beyin göçünü hızlandıran önemli etkenlerdir.

Beyin göçü yalnızca ekonomik ve eğitim fırsatlarıyla sınırlı değildir. İç çatışmalar, savaşlar, dini ve siyasi baskılar, etnik ayrımcılık gibi derin toplumsal sorunlar da bireylerin ülkelerini terk etmelerine yol açmaktadır (Emini ve Gürsoy, 2021: 40). Bu süreç, özellikle mühendisler, akademisyenler, bilim insanları, doktorlar ve girişimciler gibi yüksek katma değer üreten mesleklerde yoğunlaşmaktadır. Bu bireyler, liyakatin gölgede kaldığı, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı ve ekonomik belirsizliğin hâkim olduğu ülkelerde kök salmakta zorlanmakta, bu yüzden yurt dışına yönelmektedir. Bu durum, yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda sistemsel sorunların bir yansımasıdır.

Göç alan gelişmiş ülkeler, nitelikli insan kaynağını herhangi bir eğitim veya yetiştirme maliyeti olmadan kazanmakta ve bu sayede bilim, teknoloji ve ekonomi gibi alanlarda büyük avantaj elde etmektedirler (Sağbaş, 2009: 50). Göç veren ülkeler için ise bu durum ciddi bir kayıptır. Sınırlı kaynaklarla yetiştirilen insan sermayesinin yurt dışına gitmesi, bu ülkelerin kalkınma süreçlerini sekteye uğratır ve gelişmişlik hedeflerine ulaşmalarını zorlaştırır (Emini ve Gürsoy, 2021: 40). İnsan sermayesini yeterince önemsemeyen yönetimler, dolaylı olarak gelişmiş ülkelere hizmet etmiş olur.

Beyin göçünün avantajlarını fark eden gelişmiş ülkeler, nitelikli bireyleri kendilerine çekmek için çeşitli teşvikler ve düzenlemeler yapmaktadır. Bu süreç, yalnızca bireysel kariyer yolculuklarının değil, aynı zamanda küresel adaletsizliklerin, bölgesel yönetim zafiyetlerinin ve ulusal vizyon eksikliklerinin de bir yansımasıdır. Uzun vadede bu sürecin tersine çevrilebilmesi için yalnızca ekonomik koşulların değil; özgürlük ortamının, adalet sisteminin, bilimsel altyapının ve toplumsal değerlerin de güçlendirilmesi gerekir. Aksi takdirde ülkeler, geleceğini inşa edecek zihinleri kaybederken, üretkenlik ve hayaller dışa bağımlı hale gelir (Aydın, 2025).

Beyin Göçü İle İlgili Güncel Gelişmeler

Beyin göçü, dünya genelinde birçok ülkenin karşılaştığı önemli bir mesele olup, donanımlı ve eğitimli bireylerin daha iyi yaşam standartları, gelişmiş kariyer olanakları ve siyasi istikrar gibi etkenlerle kendi ülkelerinden ayrılarak başka ülkelere yönelmelerini ifade eder. Bu durum, özellikle gelişmiş ülkelerin sunduğu yüksek yaşam kalitesi, sağlam ekonomik yapı, huzurlu siyasi ortam ve kaliteli eğitim imkanları nedeniyle daha da belirgin hale gelmektedir.

Türkiye özelinde ise, son yıllarda yükseköğrenim amacıyla yurt dışına çıkan öğrenci sayısındaki artış, beyin göçünün ne derece yaygınlaştığını gözler önüne sermektedir. Genç ve eğitimli bireylerin, yurt dışında kendilerini geliştirme ve mesleki kariyerlerini şekillendirme arayışları, Türkiye'den diğer ülkelere yönelik nitelikli göçü artıran başlıca nedenlerdendir.

İstanbul Erkek Lisesi gibi köklü ve saygın eğitim kurumları da, öğrencilerine yurt dışındaki imkanları tanıtmak ve beyin göçü konusunda bilinç oluşturmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Bu tür faaliyetler, öğrencileri küresel fırsatlarla tanıştırırken aynı zamanda beyin göçünün toplumsal ve ekonomik yansımaları hakkında farkındalık kazandırmayı hedeflemektedir. Öğrencilerin ülkelerinde kalıp, ülke kalkınmasına katkı sunmalarını sağlamak için beyin göçü olgusunun daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, akademik camiada da beyin göçü ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Türkiye'den ayrılan akademisyenler, yalnızca bilgi ve birikimlerini yurt dışında kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin bilimsel potansiyelinden mahrum kalmasına yol açmaktadır. Buna karşılık, son dönemde bu akademik kaybı telafi etmek adına tersine beyin göçü uygulamaları hayata geçirilmiştir.

Bu tür programlar, yurt dışında edinilen deneyimlerin ve uzmanlıkların tekrar Türkiye'ye kazandırılmasını amaçlayarak, beyin göçünü bir avantaja çevirmeye çalışmaktadır. Tersine beyin göçü, bireysel kazanımların ötesinde, ülkenin bilim, ekonomi ve teknoloji alanlarında kalkınmasına ciddi katkılar sağlayabilir.

Beyin göçünün toplumsal ve ekonomik etkilerine dair birçok araştırma ve rapor da yayınlanmaktadır. Toplum Çalışmaları Enstitüsü'nün bir çalışmasında, doğru stratejilerle yönetilen beyin göçünün, göç veren ülke açısından da olumlu sonuçlar doğurabileceği ifade edilmiştir. Bu noktada, beyin göçünü insan kaynağında bir eksilme olarak görmek yerine, yeni kapılar açabilecek bir süreç olarak değerlendirmek önemlidir.

Türkiye, bu süreci lehine çevirmek adına, yurt dışındaki Türk bilim insanları ve uzmanlarla daha etkin işbirlikleri kurarak stratejik hamleler gerçekleştirebilir. Beyin göçünün etkileri yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da doğrudan etkilemektedir. Nitelikli iş gücünün dışarıya yönelmesi, ülke içindeki rekabet ortamını zayıflatmakta ve bazı alanlarda personel açığına yol açmaktadır.

Ancak, doğru politikalarla yönlendirilen beyin göçü, edinilen bilgi ve tecrübenin ülke içinde yeniden değerlendirilmesini mümkün kılabilir ve bu sayede inovasyon ile yaratıcı düşünme kültürü gelişebilir. Bu durum, uzun vadede Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artırmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, beyin göçü Türkiye'nin kalkınması ve sürdürülebilir büyümesi açısından hayati bir konu olmayı sürdürmektedir. Hem göçü azaltmaya yönelik politikaların geliştirilmesi hem de yurt dışındaki Türk uzmanlardan maksimum düzeyde fayda sağlanması, ülke geleceği için önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu çerçevede, beyin göçünü yalnızca bir kayıp olarak değil, aynı zamanda yeni fırsatlar yaratabilecek bir süreç olarak görmek, Türkiye'yi hem ekonomik hem de toplumsal anlamda daha güçlü bir geleceğe taşıyabilir. (Uzunırmak, Türkiye'nin Beyin Göçü Raporu, 2024) (https://www.toplum.org.tr/wp-content/uploads/2024/11/Turkiye-nin-Beyin-Gocu-Raporu-TCE.pdf)

Son dönemlerde Türkiye'den yurt dışına nitelikli insan göçünde belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) sağladığı verilere göre; 2015 yılında yükseköğrenim görmüş

bireylerin yurtdışına göç etme oranı %1,6 iken, 2023 yılı itibarıyla bu oran %2 seviyesine ulaşmıştır. Bu yükselişin cinsiyet bazlı dağılımına bakıldığında, kadın bireylerde oran %1,6 olarak sabit kalırken, erkek bireylerde %2,4'e çıktığı görülmektedir. (https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Beyin-Gocu-Istatistikleri-2021-2023-53839&utm_source)

Genellikle bilgi teknolojileri, haberleşme sistemleri, mühendislik, üretim sektörü ve yapı-inşaat alanlarının yanı sıra, doğa bilimleri, matematik ile istatistik gibi disiplinlerden mezun bireyler arasında beyin göçü olgusu daha sık rastlanan bir durumdur. Özellikle moleküler biyoloji ve genetik alanında eğitim almış kişilerin yaklaşık %17,9'u yaşamlarını yurt dışında sürdürmeyi tercih etmektedir. (https://www.bloomberght.com/tuik-2023-te-100-yuksekogretim-mezunundan-ikisi-beyin-gocuyle-gitti-2361007?utm_source)

Yükseköğretim diplomasına sahip bireylerin göç ettikleri başlıca ülkeler; %21,4 oranıyla Amerika Birleşik Devletleri, %17,5 ile Almanya, %11,2 seviyesinde Birleşik Krallık, %6,9 oranında Hollanda ve %4,9 ile Kanada olarak sıralanmaktadır. (https://www.bloomberght.com/tuik-2023-te-100-yuksekogretim-mezunundan-ikisi-beyin-gocuyle-gitti-2361007?utm_source)

Sosyolog Prof. Dr. Barış Erdoğan, günümüzde ''sanal beyin göçü'' olgusunun da arttığını belirtmektedir. Bu durum, Türkiye'de yaşayan bireylerin fiziksel olarak ülkede bulunmalarına rağmen, internet aracılığıyla yurt dışındaki firmalar için çalışmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Yani, bedenen Türkiye'de olmalarına rağmen, bilişsel kapasiteleri yurt dışı için kullanılmaktadır. Beyin göçü, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen bir olgu olup, Türkiye'den de yükseköğretim mezunu birçok birey yurt dışına göç etmektedir. Bu durum, ülkelerin beyin gücünün azalmasına ve ekonomik ile sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

(https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/57040/bedenen-turkiyede-beyin-olarak-yurt-disindalar?utm_source)

(https://gocvakfi.org/turkiyede-beyin-gocu-alarm-veriyor/?utm_source)

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, Türkiye'deki beyin göçünün mevcut durumunu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan fırsatlar ve zorlukları derinlemesine incelemiştir. Beyin göçü, yüksek eğitimli bireylerin yurtdışına göç etmesiyle tanımlanır ve bu olgu, Türkiye'nin bilimsel, ekonomik ve toplumsal gelişimine önemli etkilerde bulunmaktadır. Beyin göçünün sebepleri arasında ekonomik, sosyal ve eğitimsel faktörler önemli bir yer tutarken, bu olgunun toplumsal cinsiyet boyutunun da göz önünde bulundurulması gerektiği görülmüştür. Beyin göçünün, yalnızca bireylerin kararlarını etkilemekle kalmayıp, toplumsal yapıyı şekillendiren karmaşık bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Beyin göçü olgusunun toplumsal cinsiyet boyutu, Türkiye'deki göç dinamiklerinin daha derinlemesine bir şekilde anlaşılmasını sağlayan önemli bir alandır. Kadınların beyin göçüne katılımı, erkeklere kıyasla farklı biçimler alabilir; kadınlar, özellikle yükseköğrenim ve araştırma fırsatları konusunda daha fazla zorlukla karşılaşmakta ve bunun sonucunda yurtdışına göç etme eğiliminde olabilirler. Ancak bu durum, kadınların yurtdışındaki fırsatlardan daha fazla yararlanabileceği ve geri dönüş yaparak Türkiye'deki toplumsal gelişime katkı sağlayabilecekleri bir potansiyeli de içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla, beyin göçü ile ilgili politikaların, kadınların eğitim ve kariyer fırsatlarını eşit bir şekilde destekleyecek şekilde şekillendirilmesi, Türkiye için büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye'deki beyin göçü olgusu, yalnızca bir kayıp olarak değil, aynı zamanda bir potansiyel olarak da ele alınmalıdır. Bu bağlamda, beyin göçünün yönetilmesi ve olumlu yönde dönüştürülmesi için

kapsamlı bir politika çerçevesi gerekmektedir. Özellikle yükseköğretim ve araştırma alanlarında fırsat eşitliğini sağlayacak reformlar, göç eden bireylerin geri dönüşlerini teşvik edebilecek koşulların yaratılması, beyin göçünün Türkiye'ye katkı sağlamasını sağlayacak önemli adımlar olacaktır. Bu süreç, ekonomik ve sosyal koşulların yanı sıra, Türkiye'deki eğitim sistemi, araştırma altyapıları ve kültürel faktörler ile de yakından ilişkilidir. Türkiye, beyin göçünü durdurmak ve bu olgudan en verimli şekilde faydalanabilmek için, hem ekonomik hem de toplumsal açıdan güçlü reformlar gerçekleştirmelidir. Yerli eğitim kurumlarının uluslararası düzeyde daha rekabetçi hale getirilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha fazla yatırım yapılması ve özellikle gençlerin fırsat eşitliği anlamında daha fazla şans elde etmesi bu reformların temel taşlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, kadınların eğitim ve kariyer fırsatlarına daha fazla erişim sağlaması, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemlidir. Sonuç olarak, Türkiye'deki beyin göçü, oldukça karmaşık bir süreçtir ve bu süreç hem fırsatlar hem de zorluklar içermektedir. Beyin göçünü bir kayıp olarak görmek yerine, bu olguyu bir potansiyel olarak değerlendirmek, Türkiye'nin uzun vadeli kalkınma hedefleri açısından kritik bir öneme sahiptir. Beyin göçünün toplumsal cinsiyet boyutunun da göz önünde bulundurulması, kadınların yerel ve uluslararası alandaki katkılarını artıracak stratejiler geliştirilmesi, Türkiye'nin beyin göçüne yönelik çözüm odaklı politikalarını şekillendirebilir.

Kaynakça

Aslanoğlu, H. (1987). Beyin gücü kaybı. İnsan ve Kainat Dergisi, 2(18).

Babataş, G. (2007). Beyin göçü ve Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısının beyin göçüne etkisi. Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Dergisi, 7(28).

Bakırtaş, T., & Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(3), 961-974.

Barışık, S., & Çetintaş, H. (2004). Beyin göçü ve beyin göçünün oluşumunda yüksek öğrenim, AR-GE faaliyetleri, çokuluslu şirketlerin rolü. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 139-164.

Bildirici, M., Sunal, S., Aykaç Alp, E., & Orcan, M. (2005). Determinants of human capital theory, growth and brain drain: An econometric analysis for 77 countries. Applied Econometrics and International Development, 5(2).

Ekici, S., & Tuncel, G. (2016). Göç ve insan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 9-22.

Elüstü, H. (2021). Türkiye'den Almanya'ya beyin göçüne sebep olan eğitsel faktörlere ilişkin görüşler (Yüksek lisans tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Elveren, Y., Orhan, B., Danış, D., Aktaş-Çelik, E., Keskiner, E., Künüroğlu, F., Toksöz, G., Türkmen, G., Ağca-Varoğlu, F. G., Yılmaz Şener, M., Kılınç, N., Durmaz-Bodur, N., Sunata, U., Erdoğan-Öztürk, Y., Hopyar, Z., & Yanaşmayan, Z. (2024). Gitmek ve dönmek arasında Türkiye'de yeni nesil beyin göçü (D. Danış, Ed.). Ankara.

Emini, F. T., & Gürsoy, H. (2021). Türkiye'de beş yıllık kalkınma planlarında beyin göçü olgusu. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 8(65), 38-46. https://doi.org/10.26450/jshsr.2257

Erdoğan, İ. (2003). Beyin Göçü ve Türkiye. Kuramdan Uygulamaya Eğitim Bilimleri. İstanbul.

Gökbayrak, Ş. (2006). Gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere nitelikli işgücü göçü ve politikalar: Türk mühendislerinin beyin göçü üzerine bir inceleme (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökbayrak, Ş. (2008). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(03), 65-82. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002073

Görgün, M. (2019). Uluslararası Göç ve Beyin Göçü. In Uluslararası Göç (p.36). İstanbul:Beta.

Gürak, H. (2006). Ekonomik büyüme ve küresel ekonomi. Ekin Yayınevi.

Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 37-60.

Gürkan, D. M. (2020). Türkiye'de beyin göçü sorunu ve tersine beyin göçü: Nitel bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim Uzmanlığı.

Kaya, M. (2003). Beyin göçü ve erozyonu. İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 5(2).

Kaya, M. (2009). Beyin göçü/entelektüel sermaye erozyonu. Eğitime Bakış, 5(13), 14-29.

Kurtuluş, B. (1988). Beyin göçü: Geçmişte, günümüzde ve gelecekte. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 46.

Kurtuluş, B. (1999). Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk beyin göçü. Alfa Yayınları.

Sağbaş, S. M. (2009). Beyin göçünün ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarcan, E. (2022). Yüksek vasıflı işgücünün göçü: Beyin göçü. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 69-75.

Sander, O. (2012). Siyasi tarih 1918-1994 (21. baskı). İmge Kitabevi.

Sönmez, N. (2022). Türkiye'nin beyin göçü politikaları. Kriter Yayınevi.

Şimşek, M. (2006). Beşeri sermaye ve beyin göçü kapsamında Türkiye (Karşılaştırmalı bir analiz). Ekin Kitabevi.

Tansel, A., & Güngör, N. D. (2009). Türkiye'den beyin göçü: Bir anket çalışması üzerine düşünceler. Eğitime Bakış, 5(13), 30-34.

Ulusoy, E. (2021). Modern dünyada beyin göçü: Modern ve post-modern yaklaşımlar üzerinden dünyada ve Türkiye'de beyin göçü. Gazi Kitabevi.

Yılmaz, E. A. (2019). Uluslararası beyin göçü hareketleri bağlamında Türkiye'deki beyin göçünün durumu. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, X-II, 220-232.

Yücel, V. (2022). Türkiye'de beyin göçü olgusunun analitik bir incelemesi. Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi, 2(2), 1-44.

İnternet Kaynakçası

Human Kapital. (n.d.). Beyin göçü nedir? Türkiye'de beyin göçünün önüne geçmek için neler yapılabilir? https://www.humankapital.com.tr/tr/bloglar/blog/beyin-gocu-nedir-turkiyede-beyin-gocunun-onune-gecmek-icin-neler-yapilabilir. Erişim Tarihi: 11 Mart 2025.

Toplum Gönüllüleri Vakfı. (2024). Türkiye'nin beyin göçü raporu (TCE). https://www.toplum.org.tr/wp-content/uploads/2024/11/Turkiye-nin-Beyin-Gocu-Raporu-TCE.pdf. Erişim Tarihi: 19 Mart 2025.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 2 Nisan 2025.

TÜİK. (2023, Ocak 29). TÜİK: 2023'te 100 yükseköğretim mezunundan ikisi beyin göçüyle gitti. Bloomberg HT. https://www.bloomberght.com/tuik-2023-te-100-yuksekogretim-mezunundan-ikisi-beyin-gocuyle-gitti-2361007?utm_source. Erişim Tarihi: 28 Mart 2025.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Yükseköğretim beyin göçü istatistikleri, 2021-2023. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Beyin-Gocu-Istatistikleri-2021-2023-53839&utm_source. Erişim Tarihi: 28 Mart 2025.

Üsküdar Üniversitesi. (n.d.). Bedenen Türkiye'de, beyin olarak yurt dışındalar. https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/57040/bedenen-turkiyede-beyin-olarak-yurt-disindalar?utm_source. Erişim Tarihi: 28 Mart 2025.

Göç Araştırmaları Vakfı. (2024, 30 Ekim). Türkiye'de beyin göçü alarm veriyor. Göç Araştırmaları Vakfı. https://gocvakfi.org/turkiyede-beyin-gocu-alarm-veriyor/?utm_source Erişim Tarihi:15 Nisan 2025.

EVALUATION OF THE CALCULATION, PAYMENT, AND REPORTING OF INCOME TAX ARTICLE 21 AT PT INDONESIAN, TANJUNG TEMBAGA BRANCH, PROBOLINGGO

Nadia Haliza[1], Anna Isrowiyah[2], Ahmad Mustofa[3]

Abstract

The Government of Indonesia has undertaken significant reforms in tax administration, particularly in relation to Personal Income Tax, through Government Regulation No. 58 of 2023 which took effect on January 1, 2024. This regulation introduces a new method for calculating Income Tax Article 21 using the effective tariff method. This study aims to evaluate the implementation of these tax obligations at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo and to assess the company's compliance with the new regulation. A qualitative evaluation method is employed, using data collected through interviews with relevant personnel and document analysis, including employee salary and allowance data, tax withholding records, and the Income Tax Article 21 return for the 2024 period. The results indicate that PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo has implemented procedures for the calculation, payment, and reporting of Income Tax Article 21 in accordance with Government Regulation No. 58 of 2023. The tax is calculated using the monthly effective rate, based on employee status and number of dependents. Withheld taxes are paid to the state treasury in a timely manner through the online payment system, and reporting is conducted via e-filing using the official application from the Directorate General of Taxation. The evaluation show a high level of tax compliance within the company. Although implementation is generally in line with the regulation, some challenges remain, such as adjusting to the new rates and the need for internal training for staff handling taxation. This study is expected to serve as a reference for other companies to maintain and enhance tax compliance and to assist other business actors in understanding and correctly fulfilling tax obligations.

Keywords: Income Tax Article 21, Government Regulation No. 58 of 2023, Tax Compliance, Employees.

Introduction

The majority of state revenue sources are sourced from taxes. This is evident from BPS 2024 data, that revenues derived from taxes have accounted for around 82.44% of the total state revenue so that the benefits can be felt by the community in various fields. Taxes are mandatory contributions or contributions paid by individuals or business entities to the state without getting a determinable amount. The funds obtained from taxes will be used to fund state activities, which include infrastructure development, education, health, defense, and various public services. In addition, taxes also function as one of the main tools in economic policies and social policies implemented by the government. Through this tax system, the government can regulate the economy, improve people's welfare, and reduce economic disparities.

The government has carried out tax administration reforms, especially Personal Income Tax through the issuance of Government Regulation No. 58 of 2023, which took effect on January 1, 2024. Government

[1] Student, Politeknik Negeri Malang, Accounting, Indonesia. (Corresponding Author)
[2] Lecturer, Politeknik Negeri Malang, Accounting, Indonesia.
[3] Lecturer, Politeknik Negeri Malang, Industrial Electrical Engineering, Indonesia.

Regulation No. 58 of 2023 simplifies tax calculations to reduce the potential for miscalculations, as well as increase taxpayer compliance. Previously, employers often faced difficulties in calculating Income Tax Article 21, especially related to errors in tax withholding. This is due to the diversity and complexity of the tax imposition basis and the calculation of the applicable Income Tax Article 21. Where Indonesia implements a calculation and deduction system that is carried out every month but with annual adjustments.

The Director General of Taxation has also updated the design of the tax administration system known as the Core Tax Administration System (Dimetheo et al., 2023). These updates include the management of notification letters, tax documents, tax payments, as well as support for audits and collections, taxpayer registration, and tax accounting records. With this system, taxpayers will receive more efficient services and can detect taxpayers who do not meet their tax obligations, so that the Directorate General of Taxation can provide fines or conduct socialization to encourage increased tax compliance.

Various news and cases related to taxes often come to the fore in the media, given the importance of taxes in state financing and national development. In the last few years, precisely in 2024, the DGT of West Java II handed over the suspect in the case of forgery of tax returns to the state of Rp 1.06 billion, while the suspect with the initials "SBR" did not deposit the taxes that had been collected during January to December 2016. Therefore, good and fair tax management, as well as policies that are responsive to the economic situation, are essential for the sustainability of the country's development.

PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo is one of the branches managed by PT Pelabuhan Indonesia which has a strategic role in the logistics and trade system in Indonesia, especially in the East Java region. As part of the state-owned company that manages the port, PT Pelindo Tanjung Tembaga Probolinggo Branch has complexities in terms of financial management, including taxation, which needs to be carried out appropriately in accordance with the applicable laws and regulations in Indonesia. One type of tax that must be managed properly and is a big responsibility in terms of human resource management and taxation is Income Tax Article 21. Although PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo has a good financial management system, there are still challenges in ensuring that all aspects of taxation, especially Income Tax Article 21, are calculated and reported correctly and in accordance with applicable regulations.

The following is a formulation of research problems based on the background that has been described:

1) How is the calculation, deposit, and reporting of Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo?

2) Is the calculation, deposit, and reporting of Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo in accordance with the guidelines of Government Regulation of the Republic of Indonesia Number 58 of 2023?

Literature Review

1. Tax Theory

According to the Law of the Republic of Indonesia N0. 28 of 2007, Taxes are mandatory contributions to the state owed by individuals or entities that are coercive based on the Law, by not receiving direct rewards and used for state purposes for the greatest possible prosperity of the people. Taxes play a very

important role in the development of a nation, because they are used to finance various government programs, such as infrastructure development, health services, education, and other social programs.

According to Sihombing et al. (2020) state that there are four main tax functions:

1) Budget Function: as the main source of state revenue.

2) Regulatory Function: regulates economic and social policies.

3) Equity Function: distributing income fairly.

4) Stabilization Function: maintaining economic stability, especially in conditions of inflation and deflation.

According to Sihombing et al. (2020), Taxes are classified based on:

1) Class: direct and indirect.

2) Nature: objective and subjective.

3) Collecting Institutions: central taxes and regional taxes.

Income Tax Article 21

Income Tax Article 21 is a tax imposed on income received or earned by domestic individual taxpayers in connection with certain jobs, services, or activities. According to the Regulation of the Director General of Taxation No. PER-02/PJ/2024, the tax object includes salaries, wages, allowances, honorariums, pensions, and other payments in any form. Income Tax Article 21 is the employer's responsibility to withhold and remit taxes to the state. The amount of PTKP is determined based on marital status and the number of dependents, as stipulated in Government Regulation Number 58 of 2023 and PER-16/PJ/2016. For example, for individual taxpayers who are not married and without dependents, PTKP is IDR 54,000,000 per year.

Article 21 Income Tax Rate consists of two main systems:

1) Progressive Tariff: Based on Law No. 7 of 2021 concerning the Harmonization of Tax Regulations, with a range of 5% to 35%.

2) Effective Rate: Applicable to monthly and daily deductions, with categories A, B, and C determined based on status and number of dependents.

Calculation of Income Tax Article 21

The calculation of Income Tax Article 21 for permanent employees consists of two schemes:

1) In the Tax Period Other than the Last Tax Period: the amount of Income Tax 21 is calculated by multiplying the monthly gross income by the monthly effective rate according to the taxpayer's PTKP category.

2) In the Last Tax Period: an adjustment is made to the total income for one year to calculate Income Tax Article 21 in the final. The calculation starts by adding up the gross income for a

year, then subtracting the cost of position and pension contributions to obtain net income. Furthermore, net income is deducted from Non-Taxable Income (PTKP) according to the taxpayer's status and dependents, so that Taxable Income (PKP) is obtained. This Taxable Income is subject to a progressive rate in accordance with Article 17 of the Income Tax Law. After it is known that the amount of tax owed for a year is deducted, it is deducted by the amount of tax that has been deducted during the tax period from January to November. The difference becomes a tax that must be deducted in the last tax period.

Income Tax Payment Article 21

Income Tax Payment Article 21 is the obligation of the tax withholding company to deposit the tax that has been deducted from the income of individual taxpayers to the state treasury. Based on Law Number 28 of 2007 and the Regulation of the Director General of Taxes PER-16/PJ/2016, payments are made using a Tax Payment Slip (SSP) no later than the 10th of the following month after the end of the Tax Period. If the payment is made after the deadline, it will be subject to an administrative sanction in the form of interest of 2% per month calculated from the due date to the payment date, with part of the month still calculated for a full month. Currently, tax payments can also be done electronically through the Billing System of the Directorate General of Taxation. Taxpayers can make payments through various channels such as bank tellers, ATMs, internet banking, mobile banking, and EDC. After successful payment, the Taxpayer will receive Proof of State Revenue (BPN) as a proof of official payment.

Income Tax Reporting Article 21

Reporting of Income Tax Article 21 is carried out through a Tax Return (SPT) for the Period of Income Tax Article 21 by tax withholding to report the obligation to withhold and payment Income Tax Article 21 in one Tax Period. Based on PER-02/PJ/2024, reporting is carried out no later than the 20th of the following month after the Tax Period ends. The Periodic Income Tax Return 21 consists of several forms, such as Form 1721 (Parent), 1721-I, 1721-II, to 1721-V, depending on the type and nature of income. Reporting can be done manually (with signatures and stamps) or electronically through e-Filing on the Directorate General of Taxation website. For electronic reporting, Taxpayers are required to complete all digital data, upload documents in PDF format, and enter verification codes so that reporting is considered valid and obtains Electronic Receipts.

Methods

This research was conducted at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo with a focus on calculating, payment, and reporting Income Tax Article 21. The approach used is qualitative descriptive, with the aim of describing the company's tax conditions and practices in depth. This approach was chosen because it can provide a comprehensive understanding of the process that takes place, in accordance with Sugiyono's (2022) theory which states that qualitative research emphasizes more on meaning than generalization. Primary data is obtained through observation and interviews with related employees, while secondary data comes from internal documents such as salary data, allowances, tax withholding slip, and Income Tax Return 21. The data analysis technique is carried out by comparing the calculation of the company's version of Income Tax Article 21 with the provisions of Government Regulation Number 58 of 2023, to evaluate its suitability and provide recommendations for improvement so that the implementation of tax obligations at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo can run more optimally and in accordance with applicable regulations.

Research Results

This research was conducted at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo, which is part of PT Pelabuhan Indonesia (Persero) as a result of the merger of Pelindo I to IV. The company has an organizational structure that supports the smooth operation of the port, with divisions responsible for terminal services, general administration, and engineering. The research uses data on the calculation of Income Tax Article 21 from three permanent employees in 2024.

Calculation of Income Tax Article 21

Mechanism for calculating Income Tax Article 21 for employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo:

Table 1: Mechanism for Calculating Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo

Gross Income		
1	Periodic Salary or Pension	xxx
2	Income Tax Allowance	xxx
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	xxx
4	Other Honorariums and Rewards	xxx
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	xxx
6	Income Tax in Kind Income Tax	xxx
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	xxx
8	Total Gross Income (1 to 7)	**xxx**
Deductions		
9	Functional Expenses	xxx
10	Retirement or Old Age Contributions	xxx
11	Zakat/Religious Donation	xxx
12	Total Deductions (9 to 11)	**xxx**
Calculation of Income Tax Article 21		
13	Total Net Income (8-12)	**xxx**
14	Net Income of Previous Tax Period	xxx
15	Total Net Income per Year	xxx
16	Non-Taxable Income	xxx
17	Taxable Income per Year (15-16)	**xxx**
18	Income Tax Article 21 per year	xxx
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	xxx
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	xxx
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)	**xxx**
22	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period	
	a. Income Tax Article 21 Deducted	xxx
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	xxx
23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	xxx
	a. Income Tax Article 21 Deducted	xxx
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	xxx

Source : PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo

The following are some examples of the calculation of Income Tax Article 21 on employees that have

been carried out by the Sub-Regional Finance Section 3 Java and according to Government Regulation Number 58 of 2023:

1) Mr. L is a permanent employee of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo who serves as a Commercial Section Terminal Service Staff with K/2 status who has an Taxpayer Identification Number. Mr. L received a net salary (Take Home Pay) of IDR 11,238,390 consisting of a basic salary of IDR 2,966,000, individual class allowance, representation allowance, and monthly THP difference compensation. In addition, Mr. L received an insurance premium paid by the employer of Rp 296,870 consisting of Work Accident Security, Death Security, and Health. For one year, Mr. L also received THR of IDR 11,238,390, as well as bonuses and others of IDR 49,178017.

a) Calculation of Article 21 Income Tax on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo carried out by PT Pelabuhan Indonesia (Persero) Regional 3:

Table 2: Calculation of Income Tax Article 21 on the Annual Salary of Permanent Employees (According to Agency Calculations)

Mr. L (K/2)		
Gross Income		
1	Periodic Salary or Pension	35.592.000
2	Income Tax Allowance	19.708.500
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460
4	Other Honorariums and Rewards	-
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440
6	Income Tax in Kind Income Tax	-
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407
8	Total Gross Income (1 to 7)	**246.591.807**
Deductions		
9	Functional Expenses	6.000.000
10	Retirement or Old Age Contributions	1.701.180
11	Zakat/Religious Donation	-
12	Total Deductions (9 to 11)	**7.701.180**
Calculation of Income Tax Article 21		
13	Total Net Income (8-12)	**238.890.627**
14	Net Income of Previous Tax Period	-
15	Total Net Income per Year	238.890.627
16	Non-Taxable Income	67.500.000
17	Taxable Income per Year (15-16)	**171.390.627**
18	Income Tax Article 21 per year	19.708.500
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	-
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)	**19.708.500**
22	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period	
	a. Income Tax Article 21 Deducted	24.182.780

	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-
23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	-4.474.280
	a. Income Tax Article 21 Deducted	-4.474.280
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-

Source: PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo

b) Calculation of Income Tax Article 21 on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo using Government Regulation Number 58 of 2023:

Table 3: Calculation of Income Tax Article 21 for each Tax Period other than the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023)

Mr. L (January)		
Gross Income		
1 Salary	2.966.000	
2 Income Tax Allowance	2.252.338	
3 Other Benefits, Overtime Pay and Everything	19.510.780	
4 Other Honorariums and Rewards	-	
5 Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6 Income Tax in Kind Income Tax		
7 Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8 Total Gross Income (1 to 7)		25.052.988
Monthly Effective Rate (Goal B)	9%	2.252.339
Mr. L (February)		
Gross Income		
1 Salary	2.966.000	
2 Income Tax Allowance	356.761	
3 Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4 Other Honorariums and Rewards	-	
5 Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6 Income Tax in Kind Income Tax		
7 Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8 Total Gross Income (1 to 7)		11.892.021
Monthly Effective Rate (Goal B)		356.761
Mr. L (March)		
Gross Income		
1 Salary	2.966.000	
2 Income Tax Allowance	2.252.338	
3 Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4 Other Honorariums and Rewards	-	
5 Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6 Income Tax in Kind Income Tax		
7 Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	11.238.390	
8 Total Gross Income (1 to 7)		25.025.988

Monthly Effective Rate (Goal B)		9%	2.252.339
Mr. L (April)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (May)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (June)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	15.759.530	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	19.510.780	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	37.939.627	
8	Total Gross Income (1 to 7)		76.472.807
Monthly Effective Rate (Goal B)		22%	16.824.018
Mr. L (July)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (August)			

Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (September)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (October)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. L (November)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761

Source: Data Processed

Table 4: Calculation of Income Tax Article 21 Payable in the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023

Mr. L (K/2)			
Gross Income			
1	Salary	35.592.000	
2	Income Tax Allowance	19.708.500	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	
8	**Total Gross Income (1 to 7)**		246.591.807
Deductions			
7	Position Fee	6.000.000	
8	Pension Contributions, THT/JHT	1.701.180	
9	**Total Deductions** (7+8)		-7.701.180
Calculation of Income Tax Article			
10	Net Income per Year (6-9)		238.890.627
11	Non-Taxable Income (K/2)		-67.500.000
	Personal Taxpayer	54.000.000	
	Married/~~Unmarried~~	4.500.000	
	Dependents	9.000.000	
12	Taxable Income (10-11)		171.390.000
13	Income Tax Article 21 payable per year		
	5% × IDR 60.000.000	3.000.000	
	15% × IDR 111.390.000	16.708.500	
			19.708.500
14	Income Tax Article 21 Jan-Nov Period		24.182.780
15	Income Tax Article 21 that must be deducted during the Period of Des		-4.474.280
			Tax Overpayment

Source: Data Processed

2) Mr. W is a permanent employee of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo who serves as a Junior Manager with K/2 status who has an Taxpayer Identification Number. Mr. W received a net salary (Take Home Pay) of IDR 35,000,000 consisting of a basic salary of IDR 8,855,000,

individual class allowance, representation allowance, and monthly THP difference compensation. In addition, Mr. W received an insurance premium paid by the employer of IDR 595,615 consisting of Work Accident Security, Death Security, and Health. For one year, Mr. E also received THR of IDR 35,000,000, as well as bonuses and others of IDR 178,146423.

a) Calculation of Article 21 Income Tax on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo carried out by PT Pelabuhan Indonesia (Persero) Regional 3:

Table 5: Calculation of Income Tax Article 21 on the Annual Salary of Permanent Employees (According to Agency Calculations)

Mr. W (K/2)		
Gross Income		
1	Periodic Salary or Pension	106.260.000
2	Income Tax Allowance	219.952.600
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	449.710.000
4	Other Honorariums and Rewards	-
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	7.147.380
6	Income Tax in Kind Income Tax	-
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	213.146.423
8	Total Gross Income (1 to 7)	**996.216.403**
Deductions		
9	Functional Expenses	6.000.000
10	Retirement or Old Age Contributions	2.874.228
11	Zakat/Religious Donation	-
12	Total Deductions (9 to 11)	**8.874.228**
Calculation of Income Tax Article 21		
13	Total Net Income (8-12)	**987.342.175**
14	Net Income of Previous Tax Period	-
15	Total Net Income per Year	987.342.175
16	Non-Taxable Income	67.500.000
17	Taxable Income per Year (15-16)	**919.842.000**
18	Income Tax Article 21 per year	219.952.600
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	-
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)	**219.952.600**
22	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period	
	a. Income Tax Article 21 Deducted	208.203.536
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-

23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	11.749.064
	a. Income Tax Article 21 Deducted	11.749.064
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-

Source: PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo

b) Calculation of Income Tax Article 21 on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo using Government Regulation Number 58 of 2023:

Table 6: Calculation of Income Tax Article 21 for each Tax Period other than the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023)

Mr. W (January)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	21.088.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	61.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		91.683.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		23%	21.087.231
Mr. W (February)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR		
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
Mr. W (March)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	22.088.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		

7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	35.000.000	
8	Total Gross Income (1 to 7)		92.683.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		23%	21.317.231
	Mr. W (April)		
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
	Mr. W (May)		
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
	Mr. W (June)		
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	86.777.605	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	61.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	143.146.423	
8	Total Gross Income (1 to 7)		300.519.643
Monthly Effective Rate (Goal B)		28%	84.145.500
	Mr. W (July)		
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	19.890.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	57.115.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		

7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		86.455.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		23%	19.884.791
Mr. W (August)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
Mr. W (September)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
Mr. W (October)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	6.781.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	26.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		42.376.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		16%	6.780.258
Mr. W (November)			
Gross Income			
1	Salary	8.855.000	
2	Income Tax Allowance	21.088.000	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	61.145.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	595.615	
6	Income Tax in Kind Income Tax		

7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		91.683.615
Monthly Effective Rate (Goal B)		23%	21.087.231

Source: Data Processed

Table 7: Calculation of Income Tax Article 21 Payable in the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023)

Mr. W (K/2)			
Gross Income			
1	Salary	106.260.000	
2	Income Tax Allowance	219.952.600	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	449.710.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	7.147.380	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	213.146.423	
8	Total Gross Income (1 to 7)		996.216.403
Deductions			
7	Position Fee	6.000.000	
8	Pension Contributions, THT/JHT	2.874.228	
9	**Total Deductions** (7+8)		8.874.228
Calculation of Income Tax Article 21			
10	Net Income per Year (6-9)		987.342.175
	Non-Taxable Income (K/2)		
11	Personal Taxpayer	54.000.000	
	Married/~~Unmarried~~	4.500.000	
	Dependents	9.000.000	
			67.500.000
12	Taxable Income (10-11)		919.842.000
	Income Tax Article 21 payable per year		
	5% × IDR 60.000.000	3.000.000	
13			
	15% × IDR 190.000.000	28.500.000	

	25% × IDR 250.000.000	62.500.000	
	30% × IDR 419.842.000	125.952.600	
			219.952.600
14	Income Tax Article 21 Jan-Nov Period		208.203.536
15	Income Tax Article 21 that must be deducted during the Period of Des		11.749.064
			Tax Underpayment

Source: Data Processed

3) Mr. E is a permanent employee of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo who serves as a Commercial Section Terminal Service Staff with K/2 status who has an Taxpayer Identification Number. Mr. E received a net salary (Take Home Pay) of IDR 11,238,390 consisting of a basic salary of IDR 2,966,000, individual class allowance, representation allowance, and monthly THP difference compensation. In addition, Mr. L received an insurance premium paid by the employer of Rp 296,870 consisting of Work Accident Security, Death Security, and Health. For one year, Mr. E also received THR of IDR 11,238,390, as well as bonuses and others of IDR 49,178017.

a) Calculation of Article 21 Income Tax on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo carried out by PT Pelabuhan Indonesia (Persero) Regional 3:

Table 8: Calculation of Income Tax Article 21 on the Annual Salary of Permanent Employees (According to Agency Calculations)

Mr E (K/2)		
Gross Income		
1	Periodic Salary or Pension	35.592.000
2	Income Tax Allowance	19.708.500
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460
4	Other Honorariums and Rewards	-
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440
6	Income Tax in Kind Income Tax	-
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407
8	Total Gross Income (1 to 7)	**246.591.807**
Deductions		
9	Functional Expenses	6.000.000
10	Retirement or Old Age Contributions	1.701.180

11	Zakat/Religious Donation	-
12	Total Deductions (9 to 11)	**7.701.180**
Calculation of Income Tax Article 21		
13	Total Net Income (8-12)	**238.890.627**
14	Net Income of Previous Tax Period	-
15	Total Net Income per Year	238.890.627
16	Non-Taxable Income	67.500.000
17	Taxable Income per Year (15-16)	**171.390.627**
18	Income Tax Article 21 per year	19.708.500
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	-
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)	**19.708.500**
	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period	
22	a. Income Tax Article 21 Deducted	24.182.780
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-
	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	-4.474.280
23	a. Income Tax Article 21 Deducted	-4.474.280
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-

Source: PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo

b) Calculation of Income Tax Article 21 on permanent employees of PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo using Government Regulation Number 58 of 2023:

Table 9: Calculation of Income Tax Article 21 for each Tax Period other than the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023)

Mr. E (January)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	2.252.338	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	19.510.780	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		25.025.988
Monthly Effective Rate (Goal B)		9%	2.252.339
Mr. E (February)			

Gross Income			
1	Gaji	2.966.000	
2	Tunjangan PPh	356.761	
3	Tunjangan Lainnya, Uang Lembur, dan Segalanya	8.272.390	
4	Honorarium dan Imbalan Lain Sejenisnya	-	
5	Premi asuransi yang dibayar pemberi kerja	296.870	
6	Penerimaan dalam Bentuk Natura		
7	Tantiem, Bonus, Gratifikasi, dan THR	-	
8	**Jumlah Penghasilan Bruto** (1 s.d 7)		11.892.021
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (March)			
Gross Income			
1	Gaji	2.966.000	
2	Tunjangan PPh	2.252.338	
3	Tunjangan Lainnya, Uang Lembur, dan Segalanya	8.272.390	
4	Honorarium dan Imbalan Lain Sejenisnya	-	
5	Premi asuransi yang dibayar pemberi kerja	296.870	
6	Penerimaan dalam Bentuk Natura		
7	Tantiem, Bonus, Gratifikasi, dan THR	11.238.390	
8	**Jumlah Penghasilan Bruto** (1 s.d 7)		25.025.988
Monthly Effective Rate (Goal B)		9%	2.252.339
Mr. E (April)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (May)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020

Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (June)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	15.759.530	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	19.510.780	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	37.939.627	
8	Total Gross Income (1 to 7)		76.472.807
Monthly Effective Rate (Goal B)		22%	16.824.018
Mr. E (July)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (August)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (September)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020

Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (October)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761
Mr. E (November)			
Gross Income			
1	Salary	2.966.000	
2	Income Tax Allowance	356.760	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	8.272.390	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	296.870	
6	Income Tax in Kind Income Tax		
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	-	
8	Total Gross Income (1 to 7)		11.892.020
Monthly Effective Rate (Goal B)		3%	356.761

Source: Data Processed

Table 10: Calculation of Income Tax Article 21 Payable in the Last Tax Period at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo (According to Government Regulation Number 58 of 2023)

Mr. E (K/2)			
Gross Income			
1	Salary	35.592.000	
2	Income Tax Allowance	19.708.500	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	
4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	
8	**Total Gross Income (1 to 7)**		246.591.807
Deductions			
7	Position Fee	6.000.000	
8	Pension Contributions, THT/JHT	1.701.180	
9	**Total Deductions** (7+8)		-7.701.180

Calculation of Income Tax Article 21			
10	Net Income per Year (6-9)		238.890.627
11	Non-Taxable Income (K/2)		
	Personal Taxpayer	54.000.000	
	Married/~~Unmarried~~	4.500.000	
	Dependents	9.000.000	
			-67.500.000
12	Taxable Income (10-11)		171.390.000
	Income Tax Article 21 payable per year		
	5% × IDR 60.000.000	3.000.000	
13			
	15% × IDR 111.390.000	16.708.500	
			19.708.500
14	Income Tax Article 21 Jan-Nov Period		24.182.780
15	Income Tax Article 21 that must be deducted during the Period of Des		-4.474.280 **Tax Overpayment**

Source: Data Processed

Income Tax Payment Article 21

Tax payments are done electronically using the via e-billing system. After the billing code is obtained, the payment is made through the bank, which then issues a Proof of State Revenue (BPN) as an official proof of deposit. This deposit is made by the Regional 3 financial manager according to the due schedule to avoid late sanctions.

Income Tax Reporting Article 21

Tax reporting is carried out every month through via e-filing using the Periodic Income Tax Return Article 21. After the reporting process is completed, the company obtains an Electronic Proof of Receipt (BPE) from the Directorate General of Taxation. This reporting ensures the company's compliance with tax obligations and supports the efficiency and transparency of tax administration.

Evaluation of the Calculation Income Tax Article 21

The comparison of the results of the Income Tax Article 21 Calculation between PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo and Government Regulation Number 58 of 2023 can be seen in the table below:

Table 11: Comparison of Income Tax Article 21 According to PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo and Government Regulation Number 58 of 2023

Mr. L (K/2)						
According to the Company			**According to Government Regulation Number 58 of 2023**			
Gross Income			**Gross Income**			
1	Periodic Salary or Pension	35.592.000	1	Salary	35.592.000	
2	Income Tax Allowance	19.708.500	2	Income Tax Allowance	19.708.500	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	
4	Other Honorariums and Rewards	-	4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	
8	Total Gross Income (1 to 7)	**246.591.807**	8	Total Gross Income (1 to 7)		246.591.807
Deductions			**Deductions**			
9	Functional Expenses	6.000.000	7	Position Fee	6.000.000	
10	Retirement or Old Age Contributions	1.701.180	8	Pension Contributions, THT/JHT	1.701.180	
11	Zakat/Religious Donation	-	9	**Total Deductions** (7+8)		7.701.180
12	Total Deductions (9 to 11)	**7.701.180**	**Calculation of Income Tax Article 21**			
Calculation of Income Tax Article 21			10	Net Income per Year (6-9)		238.890.627
13	Total Net Income (8-12)	**238.890.627**		Income Tax Article 21 Payable per Year (K/2)		
14	Net Income of Previous Tax Period	-	11	Personal Taxpayer	54.000.000	
15	Total Net Income per Year	238.890.627		Married/Unmarried	4.500.000	
16	Non-Taxable Income	67.500.000		Dependents	9.000.000	67.500.000
17	Taxable Income per Year (15-16)	**171.390.627**	12	Taxable Income (10-11)		171.390.000
18	Income Tax Article 21 per year	19.708.500	13	Income Tax Article 21 Payable		
19	Income Tax Article 21 that was			Per Year	3.000.000	

	deducted from the previous Tax Period	-	5% × IDR 60.000.000 15% × IDR 111.390.000	16.708.500	
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-			19.708.500
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)		Income Tax Article 21 Jan-Nov Periode		
22	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period		15 Income Tax Article 21 that must be deducted during the Period of Des		-4.474.280 **Tax Overpayment**
	a. Income Tax Article 21 Deducted	24.182.780			
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-			
23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	-4.474.280			
	a. Income Tax Article 21 Deducted	-4.474.280			
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-			

Source: Data Processed

Table 12: Comparison of Income Tax Article 21 According to PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo and Government Regulation Number 58 of 2023

Mr. W (K/2)					
According to the Company			**According to Government Regulation Number 58 of 2023**		
Gross Income			**Gross Income**		
1	Periodic Salary or Pension	106.260.000	1 Salary	106.260.000	
2	Income Tax Allowance	219.952.600	2 Income Tax Allowance	219.952.600	

3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	449.710.000	3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	449.710.000	
4	Other Honorariums and Rewards	-	4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	7.147.380	5	Insurance Premiums and Paid by Employers	7.147.380	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	213.146.423	7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	213.146.423	
8	Total Gross Income (1 to 7)	**996.216.403**	8	Total Gross Income (1 to 7)		996.216.403
Deductions			**Deductions**			
9	Functional Expenses	6.000.000	7	Position Fee	6.000.000	
10	Retirement or Old Age Contributions	2.874.228	8	Pension Contributions, THT/JHT	2.874.228	
11	Zakat/Religious Donation	-	9	**Total Deductions** (7+8)		8.874.228
12	Total Deductions (9 to 11)	**8.874.228**	**Calculation of Income Tax Article 21**			
Calculation of Income Tax Article 21			10	Net Income per Year (6-9)		987.342.175
13	Total Net Income (8-12)	**987.342.175**	11	Non Taxable Income (K/2) Personal Taxpayer Married/~~Unmarried~~ Dependents	54.000.000 4.500.000 9.000.000	67.500.000
14	Net Income of Previous Tax Period	-				
15	Total Net Income per Year	987.342.175				
16	Non-Taxable Income	67.500.000	12	Taxable Income (10-11)		919.842.000
17	Taxable Income per Year (15-16)	**919.842.000**	13	Income Tax Article 21 Payable		219.592.600
18	Income Tax Article 21 per year	219.952.600		per Year		
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	-		5% * IDR 60.000.000 15% * IDR 190.000.000 25% * IDR 250.000.000	3.000.000 28.500.000 62.500.000	
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-		30% * IDR 419.842.000	125.952.600	
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)			Income Tax Article 21 Jan-Nov Period		
22	Income Tax Article 21 that has		15	Income Tax Article 21 that must		11.749.064

	been withheld other than the Last Tax Period		be deducted during the Period of Des		**Tax Underpayment**
	a. Income Tax Article 21 Deducted	208.203.536			
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-			
23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	11.749.064			
	a. Income Tax Article 21 Deducted	11.749.064			
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-			

Source: Data Processed

Table 13: Comparison of Income Tax Article 21 According to PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo and Government Regulation Number 58 of 2023

Mr. E (K/2)						
According to the Company			**According to Government Regulation Number 58 of 2023**			
Gross Income			**Gross Income**			
1	Periodic Salary or Pension	35.592.000	1	Salary	35.592.000	
2	Income Tax Allowance	19.708.500	2	Income Tax Allowance	19.708.500	
3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	3	Other Benefits, Overtime Pay and Everything	127.312.460	
4	Other Honorariums and Rewards	-	4	Other Honorariums and Rewards	-	
5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	5	Insurance Premiums and Paid by Employers	3.562.440	
6	Income Tax in Kind Income Tax	-	6	Income Tax in Kind Income Tax	-	
7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	7	Tantiem, Bonus, Gratuity, and THR	60.416.407	
8	Total Gross Income (1 to 7)	**246.591.807**	8	Total Gross Income (1 to 7)		246.591.807
Deductions			**Deductions**			
9	Functional Expenses	6.000.000	7	Position Fee	6.000.000	
10	Retirement or Old Age Contributions	1.701.180	8	Pension Contributions, THT/JHT	1.701.180	
11	Zakat/Religious Donation	-	9	**Total Deductions** (7+8)		7.701.180
12	Total Deductions (9 to 11)	**7.701.180**	**Calculation of Income Tax Article 21**			
Calculation of Income Tax Article 21			10	Net Income per Year (6-9)		238.890.627

13	Total Net Income (8-12)	**238.890.627**	11	Non-Taxable Income (K/2) Personal Taxpayer Married/~~Unmarried~~ Dependents	54.000.000 4.500.000 9.000.000	67.500.000
14	Net Income of Previous Tax Period	-				
15	Total Net Income per Year	238.890.627				
16	Non-Taxable Income	67.500.000				
17	Taxable Income per Year (15-16)	**171.390.627**	12	Taxable Income (10-11)		171.390.000
18	Income Tax Article 21 per year	19.708.500	13	Income Tax Article 21 Payable per Year 5% × IDR 60.000.000 15% × IDR 111.390.000	3.000.000 16.708.500	19.708.500
19	Income Tax Article 21 that was deducted from the previous Tax Period	-				
20	Income Tax Article 21 Borne by the Government	-				
21	Income Tax Article 21 Payable (18-19-20)	**19.708.500**	14	Income Tax Article 21 Jan-Nov Period		24.182.780
22	Income Tax Article 21 that has been withheld other than the Last Tax Period		15	Income Tax Article 21 that must be deducted during the Period of Des		-4.474.280 **Tax Overpayment**
	a. Income Tax Article 21	24.182.780				
	Deducted					
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-				
23	Income Tax Article 21 Underpayment/Overpayment of the Last Tax Period	-4.474.280				
	a. Income Tax Article 21 Deducted	-4.474.280				
	b. Income Tax Article 21 Borne by the Government (DTP)	-				

Source: Data Processed

The comparison between the calculation of Income Tax Article 21 carried out by PT Pelabuhan Indonesia and the calculation based on Government Regulation Number 58 of 2023 shows the suitability of the value of Income Tax payable. Some employees have overpaid in the last tax period, as in the case of Mr. L and Mr. E, while other employees such as Mr. W have underpaid. This discrepancy shows that there is a need for periodic evaluation of the accuracy of tax calculations by the relevant agencies, including

updating salary and allowance data as well as proper understanding of the latest tax provisions.

Evaluation of Income Tax Payment Article 21

Based on the results of the research, the deposit of Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo has been carried out electronically through the via e-billing system, in accordance with applicable regulations. The deposit process is carried out on time by the Regional Finance Manager 3 after obtaining the billing code, and accompanied by Proof of State Revenue (BPN) from the bank in lieu of a manual Tax Payment Slip (SSP). This shows that the deposit is in accordance with applicable tax provisions and reflects efficiency in managing tax administration.

Evaluation of Income Tax Reporting Article 21

Based on the results of the research, the reporting of Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo Branch has implemented an via e-filing system through the via e- Bupot 21 application, which is used to prepare and submit Income Tax Returns Article 21. Reporting is carried out periodically every month before the 20th and is accompanied by an attachment to the withholding list and BPN. The results of the reporting are marked by the obtaining of Electronic Receipt Proof (BPE) from the Directorate General of Taxation, which is legal proof that the reporting has been received. The evaluation shows that reporting has been done well and in accordance with procedures, but it is still necessary to monitor and update the system regularly so that the conformity between withholding and reporting data is maintained and supports the company's fiscal compliance on an ongoing basis.

Conclusion

Based on the results of the research on the calculation, deposit, and reporting of Income Tax Article 21 at PT Pelabuhan Indonesia, Tanjung Tembaga Branch, Probolinggo, it can be concluded that the company has carried out its tax obligations in accordance with applicable regulations. The calculation of Income Tax Article 21 for permanent employees has referred to Government Regulation Number 58 of 2023, with the results of the calculation corresponding between the method carried out by the company and the recalculation by the researcher. Tax payments are made on time before the 10th of the following month, and reporting is done through the via e-filing system, as evidenced by the issuance of Electronic Proof of Receipt (BPE) before the 20th of each month. This shows that PT Pelabuhan Indonesia (Persero) Regional 3 has complied with all applicable tax procedures and regulations.

Proposition

Based on the results of the research, the author suggests PT Pelabuhan Indonesia (Persero) Regional 3 to increase the effectiveness and efficiency in the management of Income Tax Article 21 by optimizing the use of automation systems or tax software to minimize calculation errors. Periodic evaluation and updating of procedures also need to be carried out to keep up with the latest provisions. In addition, regular training for staff who handle taxation needs to be encouraged so that understanding of the rules remains optimal and the implementation of tax obligations can run more accurately and efficiently.

References

Bukidz, H. W., Sabijono, H., & Suwetja, I. G. (2022). Evaluasi Perhitungan Pajak Penghasilan Pasal 21

Pegawai Tetap Pt Bank Sulutgo Kantor Pusat Manado. Jurnal LPPM Bidang EkoSosBudKum, 19-28.

Djaafara, B., Sondakh, J. J., & Wangkar, A. (2024). Analisis penerapan akuntansi Pajak Penghasilan Pasal 21 pada karyawan PT. Manado Post. Riset Akuntansi dan Portofolio Investasi, 273-277.

Dimetheo, G., Salsabila, A., & Izaak, N. C. (2023). Implementasi Core Tax Administration System sebagai Upaya . Prosiding Seminar Nasional Ekonomi dan Perpajakan, 10-23.

Fatzuarni, M. (2022). Artikel Pentingnya Evaluasi dalam Proses Pembelajaran.

Haryanto, A. C., Elim, I., & Pusung, R. J. (2021). Analisis Perhitungan Dan Pemotongan Pajak Penghasilan Pasal 21 . Jurnal EMBA, 153-162.

Nababan, N., Gamaliel, H., & Datu, C. (2022). Evaluasi Perhitungan Pajak Penghasilan Pasal 21 Atas Karyawan. Jurnal EMBA, 1653-1660.

Rahmawati, A. P. (2024). Evaluasi Penerapan Perhitungan Pajak Penghasilan Pasal 21 Paada PT Petrokimia Gresik. Lumajang.

Sihombing, S., & Sibagariang, S. A. (2020). Perpajakan (Teori dan Aplikasi). Widina Bhakti Persada Bandung. Sugiyono, P. D. (2022). Metode Penelitian Kualitatif. Yogyakarta: Alfabeta Bandung.

Peraturan Direktur Jenderal Pajak Nomor: PER-03/PJ/2015 tentang Penyampaian Surat Pemberitahuan Elektronik. (2015). Jakarta : Direktorat Jenderal Pajak.

Peraturan Direktur Jenderal Pajak Nomor: PER-05/PJ/2017 tentang Pembayaran Pajak secara Elektronik. (2017). Jakarta : Direktorat Jenderal Pajak.

Peraturan Direktur Jenderal Pajak Nomor: PER-16/PJ/2016 tentang Pedoman Teknis Tata Cara Pemotongan, Penyetoran, dan Pelaporan Pajak Penghasilan Pasal 21 dan/atau Pajak Penghasilan Pasal 26 Sehubungan Dengan Pekerjaan, Jasa, dan Kegiatan Orang Pribadi. (2016). Jakarta : Direktorat Jenderal Pajak.

Peraturan Direktur Jenderal Pajak Nomor: PER-02/PJ/2024 tentang Bentuk Dan Tata Cara Pembuatan Bukti Pemotongan Pajak Penghasilan Pasal 21 dan/atau Pajak Penghasilan Pasal 26. (2024). Jakarta : Direktorat Jenderal Pajak.

Peraturan Menteri Keuangan Republik Indonesia Nomor 168 Tahun 2023 Tentang Petunjuk Pelaksanaan Pemotongan Pajak Atas Penghasilan Sehubungan dengan Pekerjaan, Jasa, atau Kegiatan Orang Pribadi. (2023). Jakarta : Pemerintah Indonesia.

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 7 Tahun 2021 tentang Harmonisasi Peraturan Perpajakan. (2021). Jakarta : Pemerintah Indonesia.

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 28 Tahun 2007 tentang Ketentuan Umum dan Tata Cara Perpajakan. (2007). Jakarta : Pemerintah Indonesia.

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 58 Tahun 2023 tentang Tarif Pemotongan Pajak Penghasilan Pasal 21 Atas Penghasilan Sehubungan Dengan Pekerjaan, Jasa, atau Kegiatan Wajib Pajak Orang Pribadi. (2023). Jakarta : Pemerintah Indonesia.

EXPLORING THE COOPETITION-SUSTAINABILITY NEXUS IN IRAN'S SOLAR INDUSTRY: A MIXED-METHODS STUDY USING GROUNDED THEORY AND QUANTITATIVE ANALYSIS

Zeinab Khalili[1], Mohammad Brujerdi[2]

Abstract

The solar industry in Iran has seen substantial growth, fueled by robust governmental support that encourages firms to seek strategies for market expansion. This study introduces a competitive cooperation (coopetition) model tailored to the Iranian solar sector, employing a grounded theory approach to identify and analyze coopetition dynamics in relation to sustainability. Utilizing a mixed-methods design, the research combines qualitative interviews with quantitative surveys.

In-depth interviews with ten industry experts uncovered three primary coopetition strategies: acquiring shares in domestic companies, forming exclusive partnerships with Chinese manufacturers, and establishing new production lines. Key motivators for coopetition encompass market share enhancement, profit maximization, capacity building, technology transfer, reduced foreign dependency, and competitive pricing. Through meticulous data analysis, the study yielded 186 initial codes, 59 concepts, and six categories, culminating in a conceptual model outlining the interplay of conditions, strategies, outcomes, and contradictions.

Quantitative analysis involving a survey of 97 industry participants validated Hypothesis 1, which posits an inverted U-shaped relationship between coopetition intensity and sustainability outcomes, suggesting that moderate coopetition yields optimal benefits. However, Hypothesis 2, concerning the balance of competition and collaboration, was unsupported. This research provides valuable insights for managers and policymakers, emphasizing strategic partner selection and ongoing R&D, highlighting the necessity for tailored approaches to promote sustainable growth within Iran's burgeoning solar industry.

Keywords: Coopetition, Solar Industry, Grounded Theory, Paradox of Sustainability.

Introduction

The term *coopetition* was first introduced by Ray Noorda, Novell's CEO, in the 1990s and later developed by Brandenburger and Nalebuff in their book *Co-opetition* (Fernandez, 2019). Over time, research on coopetition has evolved to examine its core motives, paradoxes, and contradictions, including trust-building, opportunism risks, and the management of patents and licenses (Bahar, 2022). By the 2010s, studies adopted a resource-based perspective, demonstrating that coopetition enhances innovation, organizational effectiveness, and adaptability to changing environments (Bouncken, 2015; Brujerdi, 2020).

A particularly complex application of coopetition is in the realm of sustainability, where competitors collaborate to achieve environmental, social, and economic goals while navigating inherent tensions (Manzhynski et al., 2020). This paradox is especially relevant in industries like solar energy, where firms must balance collaboration (to drive technological advancements and infrastructure development) with competition (to maintain market advantage) (Sheep et al., 2017). However, the relationship between

[1] Master's Student, University of Tehran, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
[2] University of Tehran, Electrical & Computer Engineering, Tehran, Iran.

coopetition's intensity, balance, and sustainability outcomes remains underexplored (Schad et al., 2016).

Iran's solar energy sector presents a compelling context for studying this paradox. The country's renewable energy ambitions—such as generating 12,000 MW by 2027 under its Seventh Development Plan and reducing emissions by 4% by 2030 as part of the Paris Agreement (Iran Data Portal, 2022; Financial Tribune, 2021)—create opportunities for coopetition. Yet, firms face challenges such as economic constraints, policy barriers, and risks like knowledge leakage and opportunistic behavior (Bouncken et al., 2015; Gernsheimer et al., 2021).

This study employs a mixed-methods approach to investigate coopetition in Iran's solar industry. The qualitative phase, grounded in theory, develops a conceptual model of coopetition strategies, while the quantitative phase examines the sustainability paradox through hypothesis testing. Findings reveal an inverted U-shaped relationship between coopetition intensity and sustainability outcomes, aligning with prior research (Haans et al., 2016). However, the balance between competition and cooperation did not significantly predict sustainability outcomes, highlighting the need for further exploration of contextual factors.

By integrating qualitative and quantitative insights, this research contributes to the coopetition literature and offers practical recommendations for Iranian solar firms and policymakers. It underscores the importance of tailored strategies for balancing collaboration and competition and calls for future studies to explore cross-industry comparisons and the unresolved balance-sustainability nexus.

Literature and Theory

The strategic concept of coopetition has emerged as a transformative paradigm in management theory, fundamentally reshaping our understanding of inter-firm relationships. First operationalized in the 1990s by Novell CEO Ray Noorda and subsequently theorized by Brandenburger and Nalebuff (1996), this approach recognizes the simultaneous existence of competitive and cooperative dynamics between rival firms. Grounded in game theory principles, coopetition acknowledges that strategic value can be created through carefully managed collaboration between competitors, particularly in knowledge-intensive industries characterized by rapid technological change (Salamzade, 2022).

The academic exploration of coopetition has progressed through four distinct evolutionary phases, each contributing unique insights to this complex phenomenon. The foundational period (1990s) established the theoretical basis for understanding how competitors could benefit from shared knowledge pools, joint resource utilization, and risk mitigation strategies. These early works demonstrated that coopetition could generate value exceeding what individual firms could achieve independently, especially in sectors with high R&D costs and accelerating innovation cycles (Salamzade, 2022).

The second phase (2000s) brought increased scholarly attention to the inherent tensions and paradoxes within coopetitive relationships. Tidström's (2019) influential research identified critical friction points in these arrangements, including conflicts over intellectual property rights, resource allocation dilemmas, and fundamental trust deficits between partner-competitors. Building on these insights, Czakon et al. (2016) systematically examined the organizational capabilities required to navigate these tensions, emphasizing the importance of adaptive structures, trust-building mechanisms, and sophisticated conflict resolution frameworks.

The third developmental stage (2010s) witnessed a proliferation of industry-specific coopetition studies

across diverse sectors. Bouncken et al. (2015) conducted comprehensive analyses revealing how different industries develop distinct governance mechanisms to facilitate cooperation among competitors. Particularly illuminating was Le Roy and Czakon's (2016) examination of the aerospace sector, documenting how arch-rivals Airbus and Boeing collaborate on technological advancements while maintaining fierce market competition. These studies collectively demonstrated that successful coopetition requires precise contractual delineation of cooperative domains while preserving competitive spaces.

Contemporary research (2020s) has adopted increasingly sophisticated multilevel analytical approaches to coopetition. Klimas's (2024) groundbreaking work identified key strategic and relational attributes influencing coopetition success, including relationship dynamics, paradoxicality, power asymmetry, and mutual dependence. This research established that the relative importance of these factors varies significantly across different stages of the coopetition lifecycle. Recent contributions by Da Silva (2024) and Díaz-Cueva (2024) have further enriched our understanding by developing value co-creation models for SME networks and examining how organizational culture shapes coopetition readiness.

The Iranian context has yielded particularly insightful contributions to coopetition research across multiple industries. Brujerdi et al.'s (2022) engineering sector study revealed how financial constraints, technological imperatives, and risk-sharing needs drive coopetition formation, while emphasizing the critical role of trust-building in sustaining these relationships. Similarly, Vahidi Nia's (2021) IT industry research demonstrated the practical benefits of infrastructure sharing between competitors like Ritel, Hamrahe Aval, and Irancell. Mohammadi's (2018) automotive sector analysis highlighted the substantial influence of political-legal factors on coopetition outcomes in state-influenced industries like Iran Khodro.

A particularly significant contemporary development is the intersection of coopetition with sustainability objectives, creating what Manzhynski and Figge (2020) term the "knotted paradox." This complex dynamic requires firms to collaborate on sustainability initiatives while competing in product markets, generating unique managerial challenges. While coopetition can enhance sustainability through joint innovation and resource efficiency (Christ et al., 2017), it simultaneously introduces risks including opportunistic behavior and coordination difficulties (Bouncken et al., 2015). The inherent paradoxes of corporate sustainability itself—requiring simultaneous attention to economic, environmental, and social objectives (Hahn et al., 2014)—further complicate this relationship.

Iran's solar energy sector presents a compelling context for examining these dynamics. Facing ambitious renewable energy targets (12,000 MW by 2027) and international climate commitments (4% emissions reduction by 2030), Iranian solar firms operate under unique constraints that make coopetition both necessary and challenging. Recent advances in paradox theory (Schad et al., 2016) provide valuable analytical frameworks for understanding these complex interactions through the lenses of contradiction, interdependence, and persistence. While Raza-Ullah (2021) and Bengtsson and Raza-Ullah (2016) offer important insights into tension management, Manzhynski (2023) identifies significant remaining gaps in our understanding of how competitive and cooperative intentions jointly influence sustainability outcomes.

This study builds on these theoretical foundations through an innovative mixed-methods approach examining Iran's solar industry. The qualitative component develops a grounded theory model of context-specific coopetition strategies, while the quantitative analysis tests hypotheses about the

relationship between coopetition characteristics and sustainability outcomes. Prior research suggests an inverted U-shaped relationship between coopetition intensity and sustainability benefits (Haans et al., 2016), but the connection between coopetition balance and sustainability remains unclear, highlighting the need for further empirical investigation.

Several promising directions emerge for future coopetition research. Cross-industry comparative studies could illuminate how cultural and institutional factors shape coopetition dynamics differently across contexts. Longitudinal research could track how coopetition relationships evolve through various lifecycle stages. The digital dimensions of coopetition in increasingly connected business environments, as suggested by Da Silva (2024), represent another critical area for exploration.

Methodological advancements will be crucial for advancing the field. Klimas's (2024) work on attribute measurement and Rodríguez's (2024) value-based network models represent important steps in this direction. Deeper integration with adjacent theoretical domains—including institutional theory, resource dependence theory, and complex adaptive systems theory—could yield valuable new insights into coopetition dynamics.

In conclusion, three decades of coopetition research have fundamentally transformed our understanding of competitive relationships in business. From its conceptual origins to contemporary multilevel analyses, the field has developed robust theoretical frameworks with significant practical implications. The current exploration of coopetition for sustainability presents both substantial challenges and remarkable opportunities, particularly in critical industries like renewable energy. As organizations worldwide confront the imperative to simultaneously compete and collaborate on sustainability goals, insights from coopetition research will become increasingly vital for both scholars and practitioners navigating this complex terrain.

Methodology

Research Approach and Data Collection

Qualitative part:

Coopetition has emerged as a vital strategic framework, offering nuanced insights into inter-firm dynamics beyond traditional competitive paradigms (Brandenburger & Nalebuff, 1996). This study employs grounded theory to address four critical gaps: (1) the under-researched context of Iran's solar industry, (2) the need for theory-building in coopetition balance, (3) the complexity of paradoxical cooperation-competition dynamics, and (4) the prioritization of participant perspectives to derive fresh theoretical insights.

Qualitative data was collected via structured interviews with solar industry experts—including CEOs, managers, and specialists across engineering, procurement, R&D, and investment—to ensure interdisciplinary depth. Private-sector participants, constrained by financial limitations, were selected via snowball sampling until thematic saturation (Danaeefard, 2007). This approach facilitated a participant-driven exploration of coopetition balance, laying the groundwork for an innovative theoretical model.

Item	Job position	Quantity	Company's activities
1	Deputies	3	EPC contractor
2	Experts	4	EPC contractor
3	Project manager	2	Investor company

4	CEO	1	EPC contractor

All the interviewees, aged 35 or older.

Quantitative part:

A questionnaire was distributed to 97 solar industry experts representing various roles, including EPC contractors, consultants, suppliers, manufacturers, clients, and technical professionals. Participants were selected using the Cochran formula from a pool of 130 members of a solar technical committee. The questionnaire employed 5-point Likert-type scales to measure constructs related to competition, cooperation, and sustainability outcomes. The constructs for competition and cooperation were adapted from prior studies, operationalizing competition in terms of its width and depth (Suhartanto, 2017). Additionally, Manzhynski's frequency measure for cooperation was incorporated to assess the consistency of collaboration among competitors. The framework for sustainability outcomes was based on the three pillars of sustainability: economic, environmental, and social dimensions (Elkington, 1998).

Data analysis was conducted using descriptive statistics and statistical inference methods, with structural equation modeling employed to explore relationships between variables. SPSS software was used for data analysis. Data collection took place in 2025, with core concepts of sustainability and coopetition described in the questionnaire. The type of organization was included as a control variable. The sample comprised respondents from EPC companies with 100 or more employees (43.9%), manufacturing companies (12%), clients (10%), and smaller EPC companies (10%). Other participants represented supplier companies (5%), technical associations (5%), and consulting firms (9%). The sample included 30% female and 70% male respondents, with over 60% holding education levels above a bachelor's degree.

Data Processing and Analysis

Qualitative part:

Interview recordings were transcribed and analyzed using MaxQDA 2020. The analysis began with open coding, employing an initial codebook to identify key themes. This process yielded 184 initial codes and 59 extracted concepts. Axial coding was then used to establish relationships between concepts, leading to the identification of six main categories (Strauss & Corbin, 2017).

Quantitative part:

Statistical analysis was conducted using IBM SPSS Statistics. Confirmatory factor analysis based on the principal components' method, including varimax rotation, was employed to examine the dimensionality of measurement scales. The analysis revealed three factors corresponding to the constructs of cooperation intensity, competition intensity, and sustainability outcomes.

Based on Manzhynski's framework, the following variables were defined:

- Cooperation intensity=Average (Cooperation depth and Cooperation width)
- Frequency of Cooperation
- Cooperation intensity=Average (Cooperation depth, Cooperation width and Frequency of Cooperation)
- Competition intensity=Average (competition depth and competition width)

- Coopetition balance = 5–abs (Competition intensity–Cooperation intensity)
- Coopetition intensity =Competition intensity + Cooperation intensity+ Coopetition balance
- Sustainability outcomes magnitude=economical aspect of sustainability + social aspect of sustainability + environmental aspect of sustainability
- Sustainability balance =5– (abs (EconOut–SocOut) + abs (EconOut–EnvOut) + abs(SocOut–EnvOut))/3
- Sustainability outcomes =Sustainability outcomes magnitude+ Sustainability balance.

The following hypotheses were evaluated:

Hypothesis 1: Coopetition intensity has an inverted U-shaped relationship with sustainability outcomes.

Hypothesis 2: Balance between Coopetition intensities is positively related to balance between sustainability outcomes.

The conceptual model, adapted from Manzhynski, is based on the paradox of coopetition for sustainability. It assesses the balances of coopetition and sustainability, as well as the relationship between coopetition intensity with sustainability outcomes. The model posits that as coopetition intensity increases, sustainability outcomes may initially improve but decline after reaching a certain threshold. Low intensity, characterized by limited cooperation with competitors, may hinder progress toward sustainability.

Prior research highlights two opposing trends in coopetition for sustainability. On one hand, increased cooperation can enhance benefits by engaging more competitors to address sustainability challenges effectively. On the other hand, increased cooperation can result in higher coordination expenses, creating an inverted U-shaped relationship between coopetition intensity and sustainability outcomes. (Haans et al., 2016). This study hypothesizes that by collaborating with competitors and achieving a balance between competition and cooperation, stakeholders can develop ambidextrous capabilities, thereby improving their ability to balance social, environmental, and economic outcomes.

Results

The main emphasis of the study revolved around the concept of procurement within the solar power plant value chain, with panel procurement identified as a key bottleneck in project implementation. Findings were based on three strategies proposed by participants to address this issue. The first strategy involved purchasing panels from or partnering with a domestic company (receiving two votes), the second strategy suggested a joint venture, with all participants agreeing it should involve a Chinese company (receiving 5 votes), and the third strategy recommended building a production line in Iran (receiving 3 votes). A total of 186 codes were attributed to the data, which was collected using the snowball sampling method throughout the research process.

Casual condition:

External factors	Industry characteristics	Energy crisis in Iran (Inconsistency in energy)
		Non-monopolarity of the market
		Short lifetime of solar power plants
		Low scale projects
		Iran’s potential for solar power plants

		Short time of construction
		Sanctions
	Current status of the industry	The energy prices in Iran
		Current obstacles such as financial obstacles
	Technology	Rapid changes of technology
Internal factors	Core competencies	Brand (management skills, brand image,
		Capacity of mega project's construction
		Agility
	Coopetition goals	Increase in the market share
		Increase in the profit
		Technology transfer
		Increase in capacity
		Less reliance on foreign elements
		Competitive pricing

Context conditions:

Governmental policies	Customs and import of goods
	Renewable energy goal by 2030
	Government incentives
Intervening conditions	
Competitor's characteristics	Competitive pricing
	High quality goods
	Edge of technology
	Professional engineering
	Aftersales services
	license transferring possibility
	Being complementary
	References and production capacity

Pros and Cons of Coopetition

Pros of coopetition	Cons of coopetition
Price reduction in short term	Restriction in future due to cooperation
[redacted]	Pricing effects

Strategies:

Consequences:

[redacted]		Strategy 1: Purchase of domestic company shares	Strategy 2: Exclusive partnership	Strategy 3: Creating a production line in the factory
Initiate the relationship	Departments involved	Financial department Procurement department	Legal Marketing	R&D Marketing

	Regional territory	Middle east	Iran	Middle East
	Timing territory	Forever	Short time agreement	Forever
maintain the relationship	Departments involved	R&D Engineering Marketing	Marketing	R&D Engineering Marketing
Ending the relationship	Departments involved	Legal	Legal	Legal

Strategy 1		Strategy 2		Strategy 3	
Positive consequences	Negative Consequences	Positive consequences	Negative Consequences	Positive consequences	Negative Consequences
Time saving compared to the third strategy	Higher Prices compared to the second strategy	Competitive pricing	Legal issues and violation of exclusiveness	Technology transfer	Being uncompetitive because of limitation in capacity, technology and pricing
Reduction of overhead costs	More investment compared to the second strategy	Improve Brand's image	Higher prices in the future	New R&D	Time consuming process
Optimization of the production line	Lesser quality compared to the foreign samples	Time saving process			High investment (Human resources, capital costs,…)
	Lagging behind technology	Better quality			

Contradictions

Strategy 1	solution	Strategy 2	solution	Strategy 3	Solution
Not having the majority of shares	Buying more than 50 percent of share	New technologies	Short term joint venture agreements	New technologies	-
When two companies are not the same scale	Finding the same scale company at first	Increase in the price		Sanctions	Moving out of Iran
		Low capacity of sell in Iran			

Conceptual model based on Stravis corbin concepts

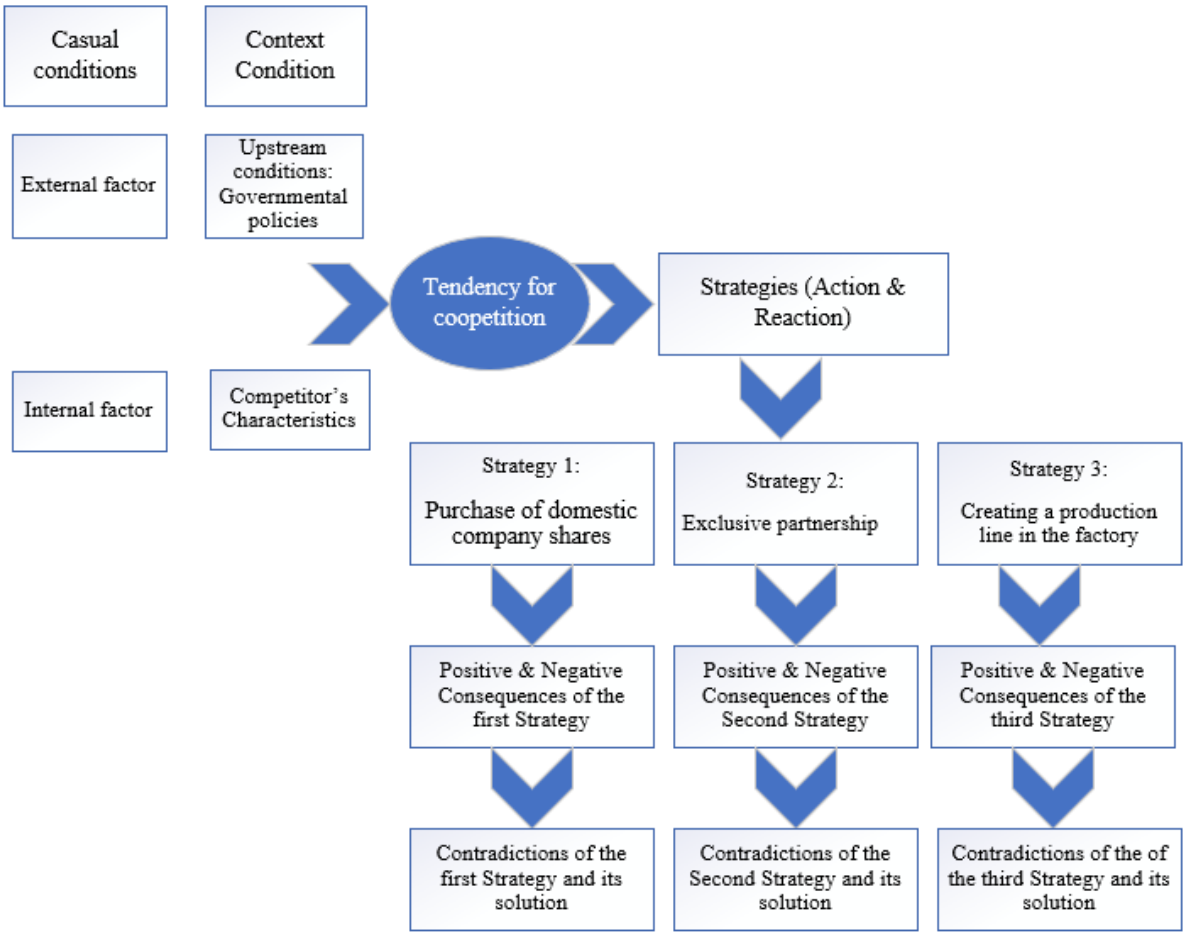

Each strategy was analyzed in terms of initiating, maintaining, and ending the relationship, as well as its positive and negative consequences. For example, Strategy 1 (purchase of domestic company shares) was associated with time savings and reduced overhead costs but also higher prices and lower quality compared to foreign alternatives. Strategy 2 (exclusive partnership) offered competitive pricing and improved brand image but posed legal risks and potential price increases. Strategy 3 (production line in Iran) facilitated technology transfer and better quality but required significant investment and time.

Results of quantitative part:

Hypothesis 1. Coopetition intensity has an inverted U-shaped relationship with sustainability outcomes.

In this section, the hypothesis regarding the impact of competitive collaboration intensity on sustainable output, while controlling for the type of company activities, is examined. Specifically, the focus is on the nonlinear relationship between competitive collaboration intensity and sustainable output. To explore this, the squared term of competitive collaboration intensity was derived from the data and incorporated into the regression model. This model utilized data from 97 survey participants. The mean (standard deviation) of sustainable output was calculated as 14.56 (2.69), while the competitive collaboration intensity was 11.77 (1.97). The regression output is presented below.

To assess the fit of the regression model, various methods were employed. A fundamental assumption of regression analysis is the normal distribution of residuals. In this case, the residuals are normally distributed with a mean of zero and a standard deviation of 2.37. Furthermore, the model's residuals exhibit homoscedasticity (constant variance) and change randomly, as indicated by the output. The independence of residuals was verified using the Durbin-Watson test, which yielded a statistic of 1.93, confirming that the residuals are uncorrelated. The correlation between the predictor variables and the dependent variable was found to be 47%, and the adjusted coefficient of determination was 20%. This suggests that the predictor variables explain approximately 20% of the variance in the dependent variable.

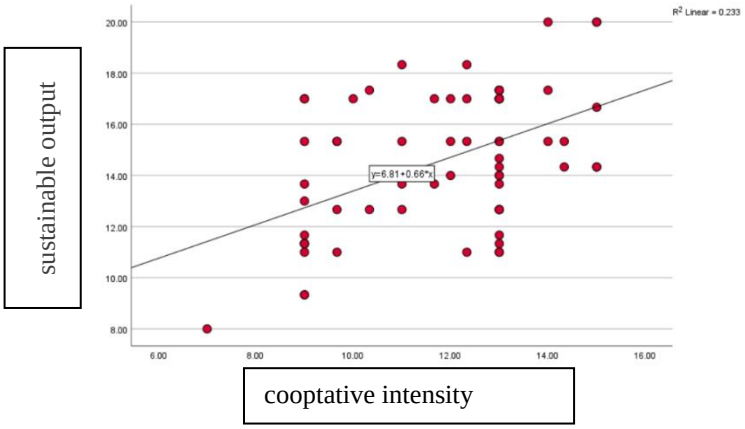

Figure 1: Scatter Plot of Sustainable Output and Coopetative Intensity with a Quadratic Regression Line

Figure 1 illustrates a linear relationship between sustainable output and competitive collaboration intensity. While the regression model output indicates a significant U-shaped relationship, a first-degree linear relationship between the two variables is also visually apparent.

The significance of the regression relationship was further evaluated using the regression output and the analysis of variance (ANOVA) table. The F-test, with a value of 9.66, confirms the significance of the fitted regression model (P-value < 0.001). This allows for the interpretation of the regression coefficients. The variable "field of activity," included as a control variable, has a regression coefficient (standard error) of -0.025 (0.152). However, the relationship between the field of activity and sustainable output is statistically insignificant (P-value = 0.871). The primary focus of this study is the quadratic relationship between competitive collaboration intensity and sustainable output. The regression coefficient (standard error) for competitive collaboration intensity is 0.028 (0.006), indicating a statistically significant, direct, and U-shaped relationship between the two variables (P-value < 0.001).

In summary, the positive and significant regression coefficient between competitive collaboration intensity and sustainable output confirms Hypothesis 1, supporting the existence of a U-shaped relationship between these variables.

Hypothesis 2. Balance between Coopetition intensities is positively related to balance between sustainability outcomes.

In this section, the relationship between the balance of competition and collaboration intensity and sustainable balance is examined. The dependent variable is sustainable balance, while the predictor variables include the field of activity and the balance of competition and collaboration intensity. To test

this hypothesis, data from 97 participants were used. Descriptive statistics reveal that the mean (standard deviation) of sustainable balance is 4.37 (0.57), and the balance of competition and collaboration intensity is 4.10 (0.78).

To evaluate the appropriateness of the regression model, the assumptions regarding the residuals were first checked. The residuals have a mean of zero and a standard deviation of 0.56. An analysis of the residuals shows that, with minor exceptions, they are normally distributed, and the assumptions of homoscedasticity (constant variance) and randomness are satisfied. Additionally, the independence of residuals was confirmed using the Durbin-Watson test, which yielded a value of 2.11. Despite these satisfied assumptions, the correlation and determination coefficients indicate a weak relationship between the balance of competition and collaboration intensity and sustainable balance. The correlation is 0.18, and the adjusted coefficient of determination is a negligible 0.005, suggesting that the predictor variables do not effectively explain the variations in the dependent variable.

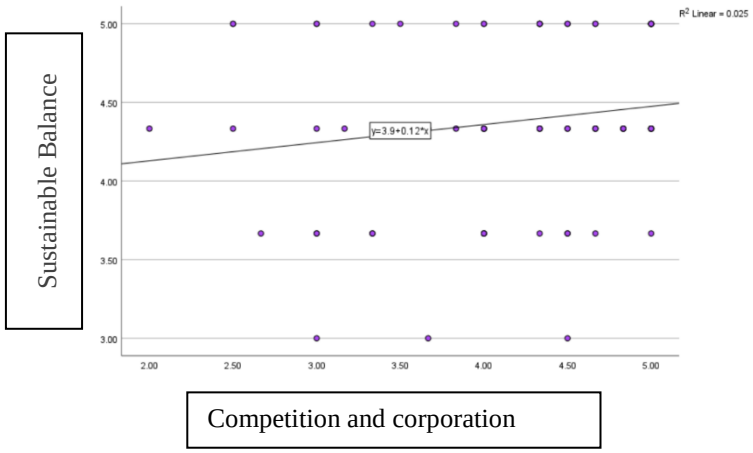

Figure 2: Scatter Plot of the Relationship between Sustainable Balance and the Balance of Competitive Collaboration Intensity

Figure 2 illustrates the weak relationship between sustainable balance and the balance of competition and collaboration intensity. For a fixed level of sustainable balance, it is observed that as the balance of competition and collaboration intensity increases, the value of sustainable balance moves along an approximately straight line. To assess the significance of this relationship, the regression output was analyzed.

The significance of the regression relationship was evaluated using the analysis of variance (ANOVA) table. The F-statistic is 1.18, and the null hypothesis cannot be rejected (P-value = 0.315), leading to the rejection of the hypothesis. Further examination of the regression coefficients reveals that the coefficient (standard error) for the balance of competition and collaboration intensity is 0.131 (0.09), which is not statistically significant (P-value = 0.147). This confirms that the relationship is insignificant.

In summary, the relationship between the balance of competition and collaboration intensity and sustainable balance does not have a significant effect. The proportion of variance in sustainable balance explained by the balance of competition and collaboration intensity is negligible. As a result, Hypothesis 2 is rejected, and the relationship is deemed insignificant.

Conclusion

This study examines competitive cooperation (coopetition) in the solar industry through a grounded theory approach, constructing a conceptual model that identifies key strategies, motivations, and outcomes. In-depth interviews with industry experts, analyzed via open, axial, and selective coding, revealed that firms engage in coopetition to expand market share, increase profits, enhance production capacity, access technology, reduce foreign dependence, and maintain competitive pricing. The research outlines three primary strategies: acquiring shares in a domestic company, forming an exclusive partnership with a Chinese manufacturer, and establishing a new production line from scratch. Each approach presents distinct advantages, challenges, and contradictions, with factors such as legal considerations, partner selection criteria, R&D investment, and market opportunities shaping implementation.

Comparative analysis with other industries highlights unique dynamics in the solar sector, where competitive pricing outweighs product diversity as a key advantage, and external factors like Iran's energy imbalance and sanctions play a critical role. Unlike the IT industry, where partner selection is paramount, or the engineering sector, where risk-sharing drives coopetition, solar firms prioritize profit and market expansion. The quantitative findings support an inverted U-shaped relationship between coopetition intensity and sustainability outcomes, suggesting that moderate levels yield optimal benefits, while excessive intensity leads to diminishing returns. However, the balance between competition and collaboration did not significantly predict sustainability outcomes, underscoring the complexities of managing economic, social, and environmental trade-offs in Iran's solar industry.

Theoretical and Practical Implications

This study offers practical insights for Iran's solar industry, helping businesses choose between domestic acquisitions, Chinese partnerships, or local production while balancing risks and rewards. Policymakers can use these findings to design incentives that boost sustainable growth. For other emerging markets, the research highlights how strategic coopetition—balancing competition and collaboration—can enhance sustainability.

On the academic side, the study confirms that moderate coopetition intensity maximizes sustainability, but the expected link between balanced competition-collaboration and outcomes wasn't proven, suggesting a need for further research. Future studies should explore why this balance didn't matter as predicted and examine how different market conditions affect coopetition's success.

References

Bahar, Varqa Shamsi, et al. "Coopetition with Platforms: Balancing the Interplay of Cooperation and Competition in Hospitality." Tourism Management, vol. 88, Feb. 2022, p. 104417, https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104417.

Bengtsson, M., & Raza-Ullah, T. (2016). A systematic review of research on coopetition: Toward a multilevel understanding. Industrial Marketing Management, 57, 23–39.

Bouncken, R. B., et al. (2015). Coopetition: A systematic review, synthesis, and future research directions. Review of Managerial Science, 9(3), 577–601. https://doi.org/10.1007/s11846-015-0168-6

Brandenburger, A. M. & Nalebuff, B. J. (1996). Co- opetition. New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group.

Brujerdi, M., Aghazade, H., & Nazari, M. (2022). Developing a conceptual model of coopetition in engineering service firm relationships. Journal of Management Research in Iran (in Persian), 137–161.

Christ, K. L., et al. (2017). Coopetition as a potential strategy for corporate sustainability. Business Strategy and the Environment, 26(7), 1029–1040. https://doi.org/10.1002/bse.1967

Corbin, J., & Strauss, A. (2015). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (4th ed.). Los Angeles: Sage.

Crick, J. M. (2020). The dark side of coopetition: When collaborating with competitors is harmful for company performance. Journal of Business & Industrial Marketing, 35(2), 318-337. https://doi.org/10.1108/JBIM-01-2019-0057

Czakon, W. & Czernek K. (2016). The role of trust- building mechanisms in entering into coopetition: The case of tourism networks in Poland. Industrial Marketing Management, 57, 64– 74.

da Silva, Agostinho, and Antonio J. Marques Cardoso. "Enhancing SME Competitiveness through Coopetition Networks: A Service-Dominant Logic Approach." Management and Production Engineering Review, 30 Sept. 2024, https://doi.org/10.24425/mper.2024.151493. Accessed 8 Dec. 2024.

Díaz-Cueva, Jimmy Gabriel, et al. "Coopetition in Business Relationships: Validation and Improvement of the Coopetitive Paradox Model." Environment and Social Psychology, vol. 9, no. 10, 29 Nov. 2024, https://doi.org/10.59429/esp.v9i10.2986. Accessed 8 Dec. 2024.

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. Environmental Quality Management, 8(1), 37–51.

Fernandez, Anne-Sophie, et al. The Routledge Companion to Coopetition Strategies. Abingdon, Oxon ; New York, Ny, Routledge, 2019.

Financial Tribune. (n.d.). Iran greenhouse gas emissions up 3% in decade. Retrieved from https://financialtribune.com/articles/environment/76232/iran-greenhouse-gas-emissions-up-3-in-decade

Gernsheimer, Oliver, et al. "Coopetition Research - a Systematic Literature Review on Recent Accomplishments and Trajectories." Industrial Marketing Management, vol. 96, July 2021, pp. 113–134, https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2021.05.001.

H. Danaeefard, S. Emami, Qualitative Research Strategies: A Deliberation to Grounded Theory, Management Thinking. (in Persian), 2 (2007) 69-97.

Hahn, T., Preuss, L., Pinkse, J., & Figge, F. (2014). Cognitive frames in corporate sustainability: Managerial sensemaking with paradoxical and business case frames. Academy of Management Review, 39(4), 463–487.

Haans, R. F., Pieters, C., & He, Z. L. (2016). Thinking about U: Theorizing and testing U-and inverted U-shaped relationships in strategy research. Strategic Management Journal, 37(7), 1177–1195.

Helfen, Markus, and Jörg Sydow. "Negotiating as Institutional Work: The Case of Labour Standards and International Framework Agreements." Organization Studies, vol. 34, no. 8, Aug. 2013, pp. 1073–1098, https://doi.org/10.1177/0170840613492072. Accessed 5 May 2020.

Iran Data Portal. (n.d.). Annual budgets and development plans. Retrieved from https://irandataportal.syr.edu/annual-budgets-development-plans

Le Roy, F. & Czakon, W. (2016), Managing coopetition: the missing link between strategy and performance. Industrial Marketing Management, 53, 3– 6.

Mahdi Mohammadi, Bahman Hajipour. (2019). Identifying coopetition model in Iran Automotive industry based on systematic approach: A case study of Iran Khodro Company.Public management research journal (in Persian).pp 275-306

Manzhynski, S. (2021). Understanding and managing coopetition for sustainability: Process and outcomes [doctoral dissertation, Umeå University]. Umeå

Manzhynski, Siarhei, and Galina Biedenbach. "The Knotted Paradox of Coopetition for Sustainability: Investigating the Interplay between Core Paradox Properties." Industrial Marketing Management, vol. 110, Apr. 2023, pp. 31–45, https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2023.02.013. Accessed 7 Mar. 2023.

Mattsson, L.- G. & Tidström, A. (2015). Applying the principles of Yin- Yang to market dynamics. Marketing Theory, 15(3), 347– 364.

Patrycja Klimas , Sylwia Stańczyk , Karina Sachpazidu. (2024). Pushing coopetition research further:Understanding, relevance, and operationalization of the attributes of coopetition strategies and coopetitive relationships,

Quandt, Carlos Olavo, and Marcelo Ferreira. "Untangling Coopetitive Dynamics: A Microanalysis of Collaborative and Competitive Tensions in an Ecosystem." BAR - Brazilian Administration Review, vol. 21, no. 1, 1 Jan. 2024, https://doi.org/10.1590/1807-7692bar2024230100. Accessed 8 Dec. 2024.

Salamzadeh, A., et al. (2022). The role of coopetition in fostering innovation and growth in new technology-based firms: A game theory approach. BAR - Brazilian Administration Review, 21(1). https://doi.org/10.1590/1807-7692bar2024230097

Schad, J., Lewis, M. W., Raisch, S., & Smith, W. K. (2016). Paradox research in management science: Looking Back to move forward [article]. Academy of Management Annals, 10(1), 5–64. https://doi.org/10.1080/19416520.2016.1162422

Shih, Meng Hsun, et al. "A Holistic Knowledge Sharing Framework in High-Tech Firms: Game and Co-Opetition Perspectives." International Journal of Technology Management, vol. 36, no. 4, 2006, p. 354, https://doi.org/10.1504/ijtm.2006.010272. Accessed 4 Nov. 2021.

Sheep, M. L., Fairhurst, G. T., & Khazanchi, S. (2017). Knots in the discourse of innovation: Investigating multiple tensions in a reacquired spin-off. Organization Studies, 38(3–4), 463–488.

Silva, Agostinho Da, and Antonio J.Marques Cardoso. Coopetition Networks for SMEs: A Lifecycle Model Grounded in Service-Dominant Logic. 4 Oct. 2024, https://doi.org/10.20944/preprints202410.0349.v1. Accessed 8 Dec. 2024.

Slawinski, Natalie, et al. "Leveraging the Dominant Pole: How Champions of an Industry-Wide Environmental Alliance Navigate Coopetition Paradoxes." Journal of Management, 29 May 2024, https://doi.org/10.1177/01492063241252762.

Suhartanto, D. (2017). The role of store coopetition and attractiveness on the performance of tourism destination and its retail stores. International Journal of Tourism Policy, 7(2), 151–165.

Vahidi Nia, Hossein Zade Shahri, Khodad Hosein, Abdolvand Neda. (2021), Explaining coopetition model for market entry in IT industry, Scientific Journal of Business Management Explorations (in Persian)

Van der Byl, C. A., & Slawinski, N. (2015). Embracing tensions in corporate sustainability: A review of research from win-wins and trade-offs to paradoxes and beyond. Organization & Environment, 28(1), 54–79.

TÜRKIYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI İLE İLGİLİ SURİYE'Lİ SIĞINMACILAR ÖZELİNDE ULUSAL BASINDA YAPILAN HABERLERE İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Alperen Bayrav[1]

Özet

İnsanlık tarihinde ilk çağlardan beri birçok göç yaşanmıştır. İlk çağlarda avcılık ve toplayıcılıkla geçinen toplumlar iklim değişikliklerinin yaşanması, tarım alanlarının azalması, su kaynaklarının tükenmesi, doğal afetler gibi nedenlerle zorunlu olarak yapmış oldukları göçler ilerleyen süreçte kavimler arası çatışmalar, yaşanan büyük savaşlar neticesinde nedensel çeşitlilik kazanmıştır. Yapılan göçlerle birlikte toplumlar arasında olumlu kültürel etkileşimler yaşandığı gibi bu göçler beraberinde birçok problemi de getirmiştir. Öyle ki göç alan devletler ülkelerinin ekonomik kaynaklarını paylaşmak durumunda kalmış, toplumsal, kültürel ve milli dokularını koruyarak göçmenleri de topluma entegre etmek görevini üstlenmişlerdir.

Göç konusu Ülkemiz özelinde değerlendirildiğinde 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş sonucunda milyonlarca Suriyeli yaşam alanlarını, köylerini, şehirlerini yıkılmış olduğundan ve can güvenliği gerekçesiyle terketmiş, bölgedeki en güvenli, transit ve sınır ülkesi olan Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmişlerdir. Türkiye, giderek artan bu göç dalgası karşısında yeni göç politikaları geliştirmek ve süreci koordine etmek amacıyla 2013 yılında Göç İdaresi Başkanlığı'nı kurmuştur. Kurum göçmenlerin kayıt altına alınması, yönetilmesi izlenmesi ve göçmenlere yönelik hizmetlerin sağlanması gibi birçok görevi üstlenmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin topluma entegrasyonunun sağlanması; eğitim, sağlık, iş gücü piyasasına erişim, dil kursları gibi birçok alanda projeler geliştirilmiştir. Uluslararası alanda; Birleşmiş milletler, Avrupa birliği gibi birçok organizasyonla anlaşmalar ve düzenli toplantılar yapmıştır. Türk Kamu Yönetimi'nin Göç politikasıyla ilgili atmış olduğu bu yeni adımlar iç ve dış medyada yer bulmuştur.

Bu araştırmanın konusu Türkiye'nin Göç Politikasıyla ilgili Suriye'li sığınmacılar özelinde, Ulusal Basında yer alan ve yüksek tirajlara sahip olan; Milliyet, Sözcü, Hürriyet ve Aydınlık Gazetelerinin, özellikle son yıllardaki haberlerine yönelik bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Her bir Gazete'nin haberleri yapısal olarak değerlendirilip, karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılarak, haber içeriklerindeki benzer ve farklı noktalar tespit edilmeye çalışılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye, Medya, Politika.

Abstract

There have been many migrations in human history since the early ages. In the early ages, societies that lived by hunting and gathering gained causal diversity as a result of conflicts between tribes and major wars in the following period, which they made compulsory migrations due to reasons such as climate changes, decrease in agricultural areas, depletion of water resources, natural disasters. As well as positive cultural interactions between societies with migrations, these migrations have also brought many problems. So much so that the states receiving migration have had to share the economic resources of their countries, and they have undertaken the task of integrating immigrants into the society by preserving their social, cultural and national tissues.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

As a result of the civil war that broke out in Syria in 2011, millions of Syrians have been forced to migrate to Turkey, which is the safest, transit and border country in the region, due to the destruction of their living spaces, villages and cities and on the grounds of safety of life. Turkey established the Directorate of Migration Management in 2013 in order to develop new migration policies and coordinate the process in the face of this increasing migration wave. The institution undertakes many tasks such as registering, managing and monitoring migrants and providing services for migrants. In this context, projects have been developed in many areas such as ensuring the integration of migrants into the society; education, health, access to the labour market, language courses. In the international arena, it has made agreements and held regular meetings with many organisations such as the United Nations and the European Union. These new steps taken by the Turkish Public Administration regarding migration policy have been covered in domestic and foreign media.

The subject of this research covers an evaluation of the news of Milliyet, Sözcü, Hürriyet and Aydınlık Newspapers, which are in the national press and have high circulation, especially in recent years. The news of each newspaper has been structurally evaluated and evaluated by using the comparative research method, trying to identify similar and different points in the news content.

Keywords: Migration, Syria, Media, Policy.

Giriş

Göç insanlık tarihi boyunca süregelen bir kavramdır. İnsanlar daha ilkel dönemlerde çeşitli doğal sebepler başta olmak üzere birçok faktörden dolayı bulundukları yeri terketmiş, başka yerlere gönüllü ya da zorunlu olarak göç etmiş, göç etmek zorunda kalmıştır. Tarih boyunca artan bu göç hareketleri göç eden ve göç alan toplumlar açısından birçok değişimin, dönüşümün ve problemin ana öznesi olmuştur. Öyle ki toplumlar artan bu göç hareketleriyle birbirlerine entegre olmakta güçlük çekmiş, kıt kaynakların paylaşılması konusunda çıkar çatışmaları yaşanmış, bu durum beraberinde birçok küçük ve büyük ölçekte çatışmalara, savaşlara neden olmuştur. İlerleyen süreçte devletler toplumsal dokularını, ekonomik kaynaklarını korumak gibi birçok amaçla başka toplumların olası göçlerine karşı göç politikaları geliştirerek, kararlılıkla uygulamaya başlamışlardır (GİB,2025).

Göç

Göç, birey veya toplulukların sosyal, ekonomik,güvenlik,sağlık gibi çeşitli gerekçelerle bulundukları yerden ayrılarak, yaşadıkları ülke sınırları içerisinde veya ülke dışında başka yerlere,belirli süreliğine ya da kalıcı olarak yerleşmek için yapmış oldukları Mekansal değişiklikleri ifade eder. Göç kavramı sadece insan hareketkerini kapsamayıp birçok hayvan türünün de yapmış olduğu yer değişikliklerini tanımlamada da kullanılan bir ifadedir (wikipedi.com).

Göçler teknik olarak incelendiğinde; nedenlerine, yöntemine, sürelerine ve göç edilen yere göre çeşitli şekillerde sınıflandırılır. Bunlar (Wikipedia.org);

Nedenlerine göre

- Zorunlu göçler
- Gönüllü göçler
- Yöntemine göre
- Yasal Göçler

- Yasadışı Göçler
- Sürelerine göre
- Geçici göç
- Kalıcı Göç
- Göç edilen yere göre
- İç Göç
- Dış göç şeklindedir.

Göçmen

Göçmen kelimesi ile ilgili uluslararası alanda geçerliliği kabul gören net bir tanımlama yoktur. Göçmen; ülkesini terk edip başka bir ülkeye yerleşen ve uzun süreli ikamet eden birey olarak tanımlanabilir (goc.gov.tr,2025). Birleşmiş Milletler ise göçmeni; sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlamaktadır(BM,2025).

5543 sayılı İskan Kanu'nun 3/d maddesine göre göçmen; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip kabul olunanlardır (İskan Kanunu).

Mülteci

Cenevre sözleşmesi'ne göre mülteci; ırk, din ,milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle zulme uğrama korkusu taşıyan ve kendi ülkesini terk eden kişi" olarak tanımlanır (wikipedia.org).

Avrupa Birliği, mülteci tanımını cenevre sözleşmesine paralel yapmış ancak 2011'de kabul edilen Avrupa Birliği Mülteci Direktifi, daha fazla detaylandırmıştır. AB ise mülteci tanımını şu şekilde genişletmiştir (UNHCR);

- Sadece Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen gerekçelerle değil,aynı zamanda ciddi zarar riski taşıyan bireyler için de sığınma talebi kabul edilebilir.

- Bu, özellikle kişinin ölüm tehdidi, işkence insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalma tehlikesi taşıyan durumları içerir.

Türkiye'nin mülteci tanımı Cenevre Sözleşmesine dayanmaktadır ancak Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve onun 1967 protokolüne ek olarak, coğrafi çekince (coğrafi rezervasyon) uygulamasıyla daraltılmıştır. Bu uygulama Türkiye'nin mülteci statüsünü sadece sığınmacılara vereceği anlamına gelmektedir.Avrupa dışından gelenler "sığınmacı" olarak kabul edilir, "mülteci" statüsü alamazlar. Bu "sığınmacılar" Türkiye"de geçici koruma altına alınırlar ve genellikle Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde korunurlar (goc.gov.tr,2025).

Göç konusu ülkemiz özelinde değerlendiriliğinde coğrafi ve stratejik konumu, doğu ve batı ülkeleri arasında bir köprü niteliğinde bulunması nedeniyle düzensiz göçmenler tarafından transit güzergah olarak kullanılmaktadır. Ülkemiz tarih boyunca kitlesel hareketlerde olmak üzere geniş anlamda göç hareketlerinin nihai durağı olmuş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır. Aşağıda Türkiye'ye yönelik göç hareketleri tarihsel olarak özetlenmiştir (goc.gov.tr,2025).

- 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384 bin kişinin,

- 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan 800 bin kişinin,
- 1988 yılında Iraktan 51.542 kişinin,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişinin,
- 1991 yılında 1.Körfez Savaşın'dan sonra Irak'tan 467.489 kişinin,
- 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 Bin kişinin,
- 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin,
- 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin
- Nisan 2011- Mart 2019 yılları arasında Suriye'de yaşanan iç karkşıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.6 milyon kişinin Türkiye'ye gelişi.

Türk Kamu Yönetimi Göç Politikası

Türkiye Orta Doğu'ya ve Avrupa'ya yakın bir konumda yer alan ve transit konumu nedeniyle tarihsel açıdan sürekli göç hareketliliklerinin görüldüğü bir ülkedir. Türkiye Ortadoğu'da patlak veren iç savaşlar neticesinde güvenlik gerekçesiyle ülkelerini terkeden birçok sığınmacıya ev sahipliği yapmış ve tarihinde hiç olmadığı kadar sığınmacı göçüyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Türk Kamu Yönetimi'nin yeni ve istikrarlı göç politikaları geliştirmesini ve kararlılıkla uygulamasını zorunlu bir hale getirmiştir (goc.gov.tr,2025). Bu kapsamda Göç İdaresi Başkanlığı kurulmuş ve uluslararası alanda birçok kuruluşla göçmenler konusunda işbirliği yapılmıştır. Göçmenlerin topluma entegrasyonu amacıyla; eğitim, dil, iş gücü piyasasına erişim ve sağlık gibi temel birçok alanda projeler geliştirilmiştir (goc.gov.tr,2025).

Türkiye Göç hareketlerini düzenlemek ve koordine etmek gibi birçok amaçla yeni göç politikaları geliştirmiştir. 2013 yılında Göç İdaresi Başkanlığı kurulmasının ardından düzensiz göçle mücadele etkinliğini artırmak amacıyla 15.07.2018 yayımlanan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı da kurulmuştur. Düzensiz göçle mücadele edebilmek amacıyla geri kabul anlaşmaları gibi çeşitli Uluslararası anlaşmalar imzalamış, birçok yeni göç politikası geliştirmiştir. Türkiye'nin artan sığınmacı problemine karşı geliştirdiği bu yeni göç politikaları iç ve dış medyada da yer almaktadır (goc.gov.tr,2025).

Çalışmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu Türkiye'nin Göç Politikasıyla ilgili Suriye'li sığınmacılar özelinde, Ulusal Basında yer alan ve yüksek tirajlara sahip olan; Milliyet, Sözcü, Hürriyet ve Aydınlık Gazetelerinin, özellikle son yıllardaki haberlerine yönelik bir değerlendirmeyi kapsamaktadır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini Milliyet, Sözcü, Hürriyet ve Aydınlık Gazeteleri'nin, ''Suriye'li Sığınmacılar özelinde'' Türkiye'nin Göç Politikası ile ilgili, 2015-2025 yılları arasında yapmış olduğu haberler oluşturmaktadır ve her bir gazetenin haberleri karşılaştırmalı değerlendirme metodu kullanılarak incelenmektedir.

Bulgular

Başlıklar ve Spot - Sözcü Gazetesi

- "Meclis Göç Raporu'na muhalefet şerhi: Mahalleler 'küçük Şam'a dönüştü!" (12.06.2022)

"Meclis Göç ve Uyum Alt Komisyonu'nun hazırladığı "Türkiye'de Düzensiz Göç-Van Örneği" raporuna muhalefet şerhi yazan CHP'li üyeler, iktidarın izlediği göç ve sığınmacı politikasını eleştirdi. AKP'nin samimiyetten uzak 'ensar-muhacir' politikasıyla Türkiye'nin birçok noktasının Küçük Şam'a dönüştüğü belirtildi."

• "Bakan Soylu: Biz, kimsenin göçmen deposu değiliz" (20.10.2022)

"İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, "Biz kimsenin göçmen deposu değiliz ve olmayacağız. Gitmek isteyen istediği yere gider, kimsenin göçmen bekçisi olamayız" dedi."

• "Macaristan lideri Orban'dan Erdoğan'a göçmen övgüsü: 'Avrupa'yı kurtardı' " (02.03.2024)

"Türkiye, AKP döneminde dünyada en fazla mülteciye sahip ülke haline gelirken Antalya Diplomasi Forumu'na katılan Macaristan Başbakanı Orban, Erdoğan'ın göçmen politikasıyla Avrupa'yı kurtardığını söyledi."

• "Kurtulmuş: Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesi gerekiyordu" (07.05.2024)

"TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş "Ölümle burun buruna kalan Suriyelilerin hayatta kalmaktan başka tek bir çaresi Türkiye'ye göç etmeleriydi" dedi."

• "AB'den Türkiye'yi yakından ilgilendirecek göçmen kararı" (18.10.2024)

"AB Liderler Zirvesi'nde düzensiz göçle ilgili olarak Türkiye'yi de yakından ilgilendiren kararlar alındı. AB, göçmenlerin geri gönderilmesini hızlandıracak. Türkiye gibi menşe ve transit ülkelerle ortaklıklar da gündemde."

• "Scholz ile görüşen Erdoğan'dan mülteci açıklaması: Kapımız açık" (19.10.2024)

"Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin "Suriye ve Lübnan'dan gelen mültecilere kapısının açık olduğunu" söyledi ve "Lübnan'da ciddi manada Türkmenler de var ve bu Türkmen soydaşlarımızı da bizler aynen içeriye alırız. Onlara da kapımızı açık tuttuğumuzu söyledim söylüyorum. Kapımız onlara açık" dedi."

• "Avrupa'nın sabrı taştı: Türkler dahil sığınmacılar, 'göç merkezlerine' gönderilecek" (12.03.2025)

"Avrupa Birliği ülkeleri, göç politikalarında sert önlemler almaya hazırlanıyor. Yeni plana göre, sınır dışı kararı alan göçmenler AB dışındaki "geri dönüş merkezlerine" gönderilecek. Yetkililer, bu adımın düzensiz Avrupa'da sağın yükselişine neden olan düzensiz göçü azaltacağını savunuyor. Diğer yandan insan hakları kuruluşları, 'geri dönüş merkezlerinin' insan haklarını ihlal edebileceğini belirtiyor."

Başlıklar ve Spot - Milliyet Gazetesi

• "Milli Göç Politika Belgesi geliyor!" (28.10.2018)

Cumhurbaşkanlığı'nın 2019' a yönelik yıllık programında, etkin bir göç yönetimi oluşturulması amacıyla Türkiye'de yasal olarak ikamet eden ve uluslararası koruma kapsamında bulunan yabancılara dair gerekli görülen alanlarda politikaları belirleyen Milli Göç Politika Belgesi hazırlanacağı bildirildi.

• "Göç stratejileri gözden geçirilmeli" (18.11.2020)

Dışişleri Bakan Yardımcısı Yavuz Selim Kıran, göç konusunda işbirliğinin çok önemli olduğunu ve bunun

karşılıklı güvenle başlayacağını belirterek, "Göç krizinin yükünü sadece Türkiye'nin omuzladığı bir işbirliği formülünü kabul etmeyeceğiz" dedi.

• "Dışişleri Bakan Yardımcısı: Göç konusunda, Türkiye'nin rolü vazgeçilmez bir rol" (19.02.2021)

Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Avrupa Birliği (AB) Başkanı Büyükelçi Faruk Kaymakcı, "Göç konusunda, Türkiye'nin rolü vazgeçilmez bir rol. Umarım, 18 Mart Mutabakatı'nın göç boyutunu önümüzdeki haftalarda müzakere edip çözüm bulabilir, ortak bir politika üretebiliriz." dedi.

• "Türkiye'ye kritik 'göç' görevi" (08.01.2023)

"Türkiye bu yıl küresel göç sorunu kapsamında kritik bir görev üstleniyor."

• "Türkiye'de kaç göçmen var? Bakan Yerlikaya son verileri paylaştı" (11.10.2024)

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, "Uluslararası temel tüm insan hakları sözleşmelerine taraf olan ülkemiz, 4 Ekim 2024 tarihi itibarıyla, 1 milyon 45 bin 722 ikamet izni sahibi yabancının yanı sıra, 3 milyon 89 bin 904 geçici koruma altında bulunan Suriyeliyi ve 213 bin 169 uluslararası koruma sahibi yabancıyı misafir etmektedir." dedi.

• "Sığınmacılar artık ülkelerine gitmeli" (17.12.2024)

CHP lideri Özel, kreş açılış töreninde "Türkiye'nin Suriye politikası, 13 yılda büyük kayıplara sebebiyet vermiştir. Bir an önce Türkiye hem sığınmacıları göndermeli, hem kendi gündemine dönmelidir" diye konuştu.

Başlıklar ve Spot - Hürriyet Gazetesi

• " "Türkiye ile anlaşmaya ihtiyacımız var" " (20.11.2015)

"Almanya Başbakanı Angela Merkel, Suriye'den Avrupa'ya sığınmacı akınının çözümü konusunda Türkiye ile anlaşmaya ihtiyaç duyulduğunu söyledi."

• "Times: Türkiye göç krizinin çözümünde sadece yara bandı" (18.03.2016)

İngiliz Times gazetesi, Türkiye ile AB arasında göçmen krizinin çözümü amacıyla yürütülen pazarlıkları başyazında değerlendirdi. Gazete, "Türkiye, yara bandı niteliğinde bir çözümdür" yorumunda bulundu.

• "Mülteci krizinin çözümü için kritik gün başladı" (18.03.2016)

"AB devlet ve hükümet başkanları Türkiye ile yapılacak mülteci anlaşmasının çerçevesi üzerinde anlaştılar. Şimdi gözler Türkiye ile AB arasında bugün Brüksel'de yapılacak görüşmelere çevrildi."

• "Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki 'göçmen' anlaşması onaylandı" (18.03.2016)

"Belçika'nın başkenti Brüksel'de AB liderleriyle Başbakan Ahmet Davutoğlu arasındaki 'göçmen' zirvesinden anlaşma çıktı. Avrupa'ya mülteci akımının durdurulmasını öngören anlaşmaya göre, Türkiye üzerinden Yunanistan'a ulaşan göçmenler 4 Nisan'dan itibaren Türkiye'ye geri gönderilecek. Anlaşma 20 Mart Pazar gününden önce Yunanistan'a geçen göçmenleri kapsamıyor. Taraflar arasında anlaşma sağlandığını resmen açıklayan ise AB Konseyi Başkanı Donald Tusk oldu. Peki tarihi anlaşma ne öngörüyor? İşte yanıtı..."

• "Bakan Soylu: Türkiye göçü önlemeyi değil, yönetmeyi tercih etmiştir" (26.10.2018)

"Bakan Soylu: Türkiye göçü önlemeyi değil, yönetmeyi tercih etmiştir"

• " 'İzmir'i açsak günde 35 bin kişi Avrupa'ya gider' " (03.08.2019)

"İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, gazete ve televizyonların Ankara temsilcileriyle 'Göç' konulu toplantıda bir araya geldi. Türkiye'de bulunan Suriyelilerle ilgili bilgi veren Bakan Soylu, Avrupa Birliği'ni (AB) eleştirdi. Soylu, "AB ülkeleri şu ana kadar anlaşma kapsamında 22 bin Suriyeliyi Türkiye'den aldı. Şu an İzmir'i açalım, bırakalım. Günlük 30-35 bin kişi geçer. Bırakalım İzmir'i bakalım neler oluyor? Yani birileri diyor ki bırakın Avrupa'ya gitsinler. Öyle demekle olmuyor. Ben AB'yi tehdit etmiyorum, tespit yapıyorum" dedi. Soylu toplantıda şunları söyledi:"

• "Suriyeli göçmenler mesajı: Herkes izin verilen vilayette olacak" (24.08.2019)

"İçişleri Bakanı Süleyman Soylu,"İstanbul'da oturum belgeli 540 bin Suriyeli kardeşimiz var. Başka illerde oturum belgesi verdiklerimizi eğer İstanbul'da muhafaza etmeye çalışırsak, yönetemediğimiz bir sıkıntı baş gösterir" dedi."

• "'Sadece sınırlarımızı değil, AB'yi de koruyoruz'" (09.09.2019)

"Dışişleri Bakan Yardımcısı Faruk Kaymakcı, bir dizi temaslarda bulunmak üzere Almanya'nın başkenti Berlin'e geldi. Berlin Büyükelçisi Ali Kemal Aydın ve Berlin Elçi Müsteşarı Ufuk Gezer ile birlikte tüketici elektroniği fuarı IFA 2019'u gezen Kaymakcı, Türk şirketlerinin stantlarını ziyaret etti. Burada gazetecilere açıklamalarda bulunan Kaymakcı, mülteciler ve AB ile yapılan anlaşmaya değindi. Göçün küresel bir mesele olduğunu belirten Kaymakcı, şunları söyledi:"

• " 'Türkiye güvenilir bir ortaktır' " (24.11.2019)

"Almanya'daki Federal Göç ve Mülteci Dairesi (BAMF) Başkanı Hans-Eckard Sommer, Türkiye'nin mülteci politikasını överek, "Mülteci politikalarında Türkiye güvenilir bir ortaktır" dedi."

• "Göçmenler Yunanistan'ı geçtiği anda..." (19.06.2020)

"Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto, Avrupa Birliği'ne (AB), sığınmacılar konusunda Türkiye'ye söz verdiği 6 milyar Euro'yu bir an önce ödemesi çağrısı yaptı."

• "TBMM Başkanı Mustafa Şentop: Türkiye, göç sorununda yeterince desteklenmiyor" (24.11.2020)

"TBMM Başkanı Mustafa Şentop, "Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin göç sorunu karşısında duyarsız kaldıklarına şahit oluyoruz. Mülteci ve göçmenlere en iyi şekilde koruma sağlayan Türkiye'nin bu konuda Avrupa ülkeleri tarafından yeterince desteklenmediğini üzülerek görüyoruz" dedi."

• "Geri Gönderme Merkezi'nden eve dönüş" (18.04.2022)

"Türkiye göç dalgasına karşı sınırda tedbirleri artırırken, Geri Gönderme Merkezleri'nin sayısı 30'a çıkartıldı. Türkiye, bu merkezlerdeki 20 binlik kapasiteyle AB ülkelerindeki toplam sayıyı da geçmiş oldu. Tüm AB ülkelerindeki Geri Gönderme Merkezleri'nin kapasitesi 16 bin. Türkiye'nin en büyük merkezlerinden, 800 kişi kapasiteli Ankara Akyurt'taki Geri Gönderme Merkezi'nin kapıları bir grup

gazeteciye açıldı."

• "TBMM Başkanı Şentop: Türkiye göç konusunda yalnız bırakıldı" (20.06.2022)

"Küresel Parlamenter Göç Konferansı'nda konuşan TBMM Başkanı Mustafa Şentop, göç sorunun küresel olduğuna dikkat çekerek, "Küresel bir sorun diyoruz ve bu sorunun çözümünün de küresel olması lazım. Türkiye maalesef göç konusunda yalnız bırakıldı. Türkiye'ye gerekli katkının, desteğin göçle ilgili küresel sorumluluğun üstlenilmediğini görüyoruz" dedi. Konferansın ardından CNN Türk'e konuşan Şentop, "Sorunun küresel bir sorun olduğunu, çözümü için de küresel çözümler üretmek gerektiğini herkesin anlaması lazım'' ifadelerini kullandı."

• "TÜİK'ten Türkiye göç raporu... Gelen azaldı giden arttı" (25.09.2023)

"TÜİK'in verilerine göre 2022 yılında Türkiye'ye göç edenlerin sayısı önceki yıla oranla yüzde 33.2 azalarak 494 bin 52 kişi oldu. Türkiye'den yurtdışına göçenler ise yüzde 62.3 artarak 466 bin 914'e çıktı."

• "Yurt genelinde 981 düzensiz göçmen yakalandı" (13.12.2024)

"İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, yurt genelindeki 'Kalkan-35' operasyonlarında 9'u yabancı uyruklu 31 göçmen kaçakçılığı organizatörü ve 981 düzensiz göçmenin yakalandığını açıkladı."

• "Bakan Yerlikaya, 9 Aralık'tan bu yana ülkesine dönen Suriyeli sayısını açıkladı" (29.01.2025)

" İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, yaptığı açıklamada, "9 Aralık'tan bu yana 81 bin 576 Suriyeli kardeşimiz ülkesine döndü. 2017'den bu yana ise 821 bin 529 Suriyeli kardeşimiz vatanlarına gönüllü olarak geri dönüş yaptı." ifadelerini kullandı."

• "Göç İdaresi Başkanlığı'ndan 'Yunanistan sınırına duvar' açıklaması" (06.03.2025)

"Göç İdaresi Başkanlığı'ndan Yunanistan sınırına yapılacak duvarla ilgili yapılan açıklamada, "Sınırlarda alınan güvenlik tedbirleri; terör faaliyetlerinin önüne geçilmesi, düzensiz göç hareketleri ile göçmen kaçakçılığı da dahil her türlü kaçakçılıkla mücadele edilmesi, ülkemizde suç işleyerek yurtdışına yasa dışı yollarla kaçmaya çalışan şüphelilerin yakalanması için elzemdir" denildi."

Başlıklar ve Spot - Aydınlık Gazetesi

• "NYT: Suriyeliler için imkan sunan tek ülke Türkiye" (18.02.2021)

" Suriye'nin Afrin kentinde ve kentin yakınlarındaki mülteci kamplarında gözlemlerde bulunan New York Times gazetesi, Türkiye sınırına sığınan mültecilerin uluslararası insani yardım beklediğini "ancak milyonlarcası için imkan sunan tek ülkenin Türkiye" olduğunu yazdı."

• "Avrupa'nın göçmen çıkmazı: Göç ve iltica kuralları değişiyor" (29.04.2023)

"Avrupa Parlamentosu, göç ve iltica kurallarını değiştirecek paketi onayladı. Göç yoğunluğu karşısında özellikle Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler, Avrupa Birliği üyesi diğer ülkelerin dayanışmasını bekliyor."

• "Göç anlaşmasının 60'ıncı yılı kutlandı" (27.06.2024)

"Türkiye ile Belçika arasında İş Gücü Anlaşması'nın 60. yıl dönümü kutlandı. Belçika'nın ülke ekonomisine emeği ve iş gücüyle katkıda bulunan Türkler, iki ülke arasındaki kültürel zenginliği artırırken ticaret

hacminin gelişmesine de katkıda bulunuyor"

- "Göç politikasına somut çözümler" (04.07.2024)

"Prof. Dr. Atakan Hatipoğlu, Kayseri'de başlayan kışkırtma girişimlerini değerlendirdi. Türkiye'nin kararsız politikalarının Batı'nın Türkiye için oyunlarına fırsat sağladığını vurgulayan Hatipoğlu, göç politikası için somut çözümleri Aydınlık'a anlattı"

- "İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya açıkladı: İşte güncel verilerle Türkiye'deki göçmen sayısı" (11.10.2024)

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, Türkiye'de bulunan yabancı sayısının 4 milyon 348 bin 795 olduğunu söyleyerek, 'Göçü, insan hayatını önceleyen, ancak kamu düzeni ve kamu güvenliğimizden asla taviz vermeyen bir anlayışla yönetiyoruz' dedi.

- "Erdoğan: Göç konusu çok hassas bir mesele" (29.11.2024)

"Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, MÜSİAD EXPO'da göç konusunda önemli açıklamalar yaptı"

Değerlendirme ve Sonuç

Türkiyenin Göç Politikası ile ilgili;Ulusal basında yer alan ve yüksek tirajlara sahip olan; Hürriyet,Milliyet,Sözcü ve Aydınlık Gazeteleri'nin haberleri incelendiğinde genel hatlarının benzer olduğu ancak her bir gazetenin uslubu, bakış açısında ve verdiği detaylarda farklılıklar gözlemlenmektedir. Öyle ki Hürriyet ve Milliyet Gazetelerinin kurumsal politik görüşleri merkez sağ, Aydınlık ve Sözcü Gazeteleri'nin ise kurumsal olarak politik görüşleri sol eksendedir.

Tüm gazetelerde, sıklıkla; Türkiye'nin Suriyeli sığınmacı sorunu ve izlediği göç politikasıyla ilişkili haberlere yer verilmektedir. Söz konusu gazetelerin haberlerinde sığınmacıların sayısı, bulundukları statü gibi teknik ve nesnel verilere yine sıklıkla rastlanmakta, haberlerin içeriği kullanılan çeşitli görseller ile desteklenmektedir. Her bir gazetenin kullandığı başlıklar incelendiğinde sansasyonel ve spekülatif bir tutuma rastlanmamakta,objektifliğin daha ön planda tutulduğu görülmektedir.

Hürriyet gazetesinin haberlerinin içeriği ve kullandığı başlıklar incelendiğinde ağırlıklı olarak Türkiye'nin göç konusunda uluslararası alandaki yaptığı anlaşmalar,izlediği politika ve bulunduğu durum ile alakalı haberlerin yapıldığı görülmektedir. Milliyet Gazetesi'nin haber başlıkları incelendiğinde ise Türkiye'nin Göç Politikası'nın daha çok ulusal boyutu ile ilgili kısımın ele alındığı görülmektedir. Sözcü ve Aydınlık gazetelerinin haberleri ve kullandıkları başlıklar incelendiğinde Göç Politikası ile ilgili ulusal ve uluslararası boyutta haberlerinin birbirlerine yakın sayılarda olduğu gözlemlenmektedir.

Araştırma sonucunda söz konusu tüm gazeteler incelendiğinde; politik görüşlerindeki,hitap ettikleri kitlelerdeki farklılıklara birlikte, her bir gazetenin Suriye'li sığınmacı sorununun dikkate alınması gereken ciddi bir sorun olduğunu vurgulaması,Türkiye'nin Milli güvenliğinin,refahının ve demografik yapısının korunmasını ön planda tuttuğu ve bu konularda hemfikir olduğu,yapılan haberlerle kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçladığı açıkça anlaşılmakta ve görülmektedir.

Kaynakça

Aydınlık. (2022). Prof. Dr. Atakan Hatipoğlu: Göç politikası için somut çözümleri Aydınlık'a anlattı.

Aydınlık. https://www.aydinlik.com.tr/haber/prof-dr-atakan-hatipoglu-goc-politikasi-icin-somut-cozumleri-aydinlika-anlatti-goc-politikasina-somut-cozumler-neler-turkiye-goc-icin-transit-ulke-mi-479532

Aydınlık. (2021). NYT: Suriyeliler için imkan sunan tek ülke Türkiye. https://www.aydinlik.com.tr/haber/nyt-suriyeliler-icin-imkan-sunan-tek-ulke-turkiye-233576

Aydınlık. (2024). İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya açıkladı: İşte güncel verilerle Türkiye'deki göçmen sayısı. https://www.aydinlik.com.tr/haber/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-acikladi-iste-guncel-verilerle-turkiyedeki-gocmen-sayisi-491966

Aydınlık. (2024). Erdoğan: Göç konusu çok hassas bir mesele. https://www.aydinlik.com.tr/haber/erdogan-goc-konusu-cok-hassas-bir-mesele-497463

Aydınlık. (2024). Türkiye ile Belçika arasında iş gücü anlaşması ne zaman imzalandı? Türkiye ile Belçika arasındaki ticaret hacmi ne kadar? Belçika'da kaç Türk yaşıyor? https://www.aydinlik.com.tr/haber/turkiye-ile-belcika-arasinda-is-gucu-anlasmasi-ne-zaman-imzalandi-turkiye-ile-belcika-arasindaki-ticaret-hacmi-ne-kadar-belcikada-kac-turk-yasiyor-478452

Aydınlık. (2023). Avrupa'nın göçmen çıkmazı: Göç ve iltica kuralları değişiyor. https://www.aydinlik.com.tr/haber/avrupanin-gocmen-cikmazi-goc-ve-iltica-kurallari-degisiyor-385341

Hürriyet. (2025). Göç İdaresi Başkanlığı'ndan Yunanistan sınırına duvar açıklaması. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/goc-idaresi-baskanligindan-yunanistan-sinirina-duvar-aciklamasi-42719320

Hürriyet. (2015). Türkiye ile anlaşmaya ihtiyacımız var. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-ile-anlasmaya-ihtiyacimiz-var-40016748

Hürriyet. (2016). Times: Türkiye göç krizinin çözümünde sadece yara bandı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/times-turkiye-goc-krizinin-cozumunde-sadece-yara-bandi-40071341

Hürriyet. (2016). Mülteci krizinin çözümü için kritik gün başladı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/multeci-krizinin-cozumu-icin-kritik-gun-basladi-40071390

Hürriyet. (2016). Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki göçmen anlaşması onaylandı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/avrupa-birligi-ile-turkiye-arasindaki-gocmen-anlasmasi-onaylandi-40071635

Hürriyet. (2016). Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara yönelik algı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/turkiyede-suriyeli-siginmacilara-yonelik-algi-40294756

Hürriyet. (2018). Bakan Soylu: Türkiye göçü önlemeyi değil, yönetmeyi hedefliyor. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/kartepe/bakan-soylu-turkiye-gocu-onlemeyi-degil-yonet-40999476

Hürriyet. (2019). Suriyeli göçmenler mesajı: Herkes izin verilen vilayette olacak. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeli-gocmenler-mesaji-herkes-izin-verilen-vilayette-olacak-41282585

Hürriyet. (2019). İzmir'i açsak günde 35 bin kişi Avrupa'ya gider. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/izmiri-acsak-gunde-35-bin-kisi-avrupaya-gider-41292112

Hürriyet. (2019). Sadece sınırlarımızı değil, AB'yi de koruyoruz. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/sadece-sinirlarimizi-degil-abyi-de-koruyoruz-41325402

Hürriyet. (2020). Göçmenler Yunanistan'ı geçtiği anda. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/gocmenler-yunanistani-gectigi-anda-41546032

Hürriyet. (2020). TBMM Başkanı Mustafa Şentop: Türkiye göç sorununda yeterince desteklenmiyor. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tbmm-baskani-mustafa-sentop-turkiye-goc-sorununda-yeterince-desteklenmiyor-41670765

Hürriyet. (2021). Dışişleri Bakanlığı: Akdeniz'de yaşanan bu trajedi ne ilktir ne de son olacaktır. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/dunya/disisleri-bakanligi-akdenizde-yasanan-bu-trajedi-ne-ilktir-ne-de-son-olacaktir-41845929

Hürriyet. (2020). Türkiye güvenilir bir partnerdir. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/turkiye-guvenilir-bir-partnerdir-41381155

Hürriyet. (2023). Bakan Yerlikaya: Ülkesine dönen Suriyeli sayısını açıkladı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-yerlikaya-ulkesine-donen-suriyeli-sayisini-acikladi-42674827

Hürriyet. (2023). Özgür Özel: Suriye'de acilen demokratik rejimin inşası elzemdir. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ozgur-ozel-suriyede-acilen-demokratik-rejimin-insasi-elzemdir-42634023

Hürriyet. (2023). Yurt genelinde 981 düzensiz göçmen yakalandı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yurt-genelinde-981-duzensiz-gocmen-yakalandi-42624578

Hürriyet. (2020). TÜİK'ten Türkiye göç raporu: Gelen azaldı, giden arttı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tuikten-turkiye-goc-raporu-gelen-azaldi-giden-artti-42304168

Hürriyet. (2020, April 10). TBMM Başkanı Şentop: Türkiye göç konusunda yalnız bırakıldı. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tbmm-baskani-sentop-turkiye-goc-konusunda-yalniz-birakildi-42087691

Hürriyet. (2020). Geri gönderme merkezinden eve dönüş. Hürriyet. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/geri-gonderme-merkezinden-eve-donus-42045606

Keleş, Ş. (2022). Türk basınında Suriyeli mültecilere yönelik söylemlerin oryantalizm bağlamında

incelenmesi: Yeni Şafak, Hürriyet, Birgün, Sözcü gazeteleri örnekleri (2014-2021) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.

Milliyet Gazetesi. (2023). Türkiye'ye kritik göç görevi. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiyeye-kritik-goc-gorevi-6884411

Bayramoğlu, D. (2022). Mülteci nedir? Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/deniz-bayramoglu/multeci-nedir-6739027

Milliyet Gazetesi. (2020). Göç stratejileri gözden geçirilmeli. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/dunya/goc-stratejileri-gozden-gecirilmeli-6357375

Milliyet Gazetesi. (2021). Dışişleri Bakan Yardımcısı: Göç konusunda Türkiye'nin rolü vazgeçilmez bir rol. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/dunya/disisleri-bakan-yardimcisi-goc-konusunda-turkiyenin-rolu-vazgecilmez-bir-rol-6435983

Milliyet Gazetesi. (2021). Düzensiz göç alımı. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/duzensiz-goc-alimi-6603192

Milliyet Gazetesi. (2022). Türkiye'nin göç politikası. Milliyet Blog. https://blog.milliyet.com.tr/turkiye-nin-goc-politikasi/Blog/?BlogNo=639153

Milliyet Gazetesi. (2018). Göçmen, mülteci uyum strateji belgesinde neler olmalı? Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/gocmen-multeci-uyum-strateji-belgesi-nde-neler-olmali-1-2610356

Milliyet Gazetesi. (2018). Milli Göç Politika Belgesi geliyor. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/siyaset/milli-goc-politika-belgesi-geliyor-2767960

Milliyet Gazetesi. (2024). Sığınmacılar artık ülkelerine gitmeli. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/siginmacilar-artik-ulkelerine-gitmeli-7260144

Milliyet Gazetesi. (2024). Türkiye'de kaç göçmen var? Bakan Yerlikaya son verileri paylaştı. Milliyet. https://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiyede-kac-gocmen-var-bakan-yerlikaya-son-verileri-paylasti-7207801

Sözcü Gazetesi. (2022). Bakan Soylu: Biz kimsenin göçmen deposu değiliz. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/bakan-soylu-biz-kimsenin-gocmen-deposu-degiliz-wp7430926

Sözcü Gazetesi. (2022). Meclis göç raporuna muhalefet şerhi: Mahalleler küçük Şam'a dönüştü. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/meclis-goc-raporuna-muhalefet-serhi-mahalleler-kucuk-sama-donustu-wp7189149

Sözcü Gazetesi. (2022). İçişleri Bakan Yardımcısı Çataklı'dan göçmen açıklaması. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/icisleri-bakan-yardimcisi-cataklidan-gocmen-aciklamasi-wp7118952

Sözcü Gazetesi. (2021). MHP'nin Suriyeliler raporu. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/mhpnin-suriyeliler-raporu-wp6804597

Sözcü Gazetesi. (2025). Avrupa'nın sabrı taştı: Türkler dahil sığınmacılar göç merkezlerine gönderilecek.

Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/amp/avrupa-nin-sabri-tasti-turkler-dahil-siginmacilar-goc-merkezlerine-gonderilecek-p149910

Sözcü Gazetesi. (2024). Erdoğan: Suriye ve Lübnan'dan gelen mültecilere kapımız açık. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/erdogan-suriye-ve-lubnan-dan-gelen-multecilere-kapimiz-acik-p96022

Sözcü Gazetesi. (2024). AB'den Türkiye'yi yakından ilgilendirecek göçmen kararı. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/ab-den-turkiye-yi-yakindan-ilgilendirecek-gocmen-karari-p95664

Sözcü Gazetesi. (2024). Kurtulmuş: Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmesi gerekiyordu. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/kurtulmus-suriyelilerin-turkiye-ye-goc-etmesi-gerekiyordu-p44660

Sözcü Gazetesi. (2024). Macaristan lideri Orban'dan Erdoğan'a göçmen övgüsü: Avrupa'yı kurtardı. Sözcü. https://www.sozcu.com.tr/macaristan-lideri-orban-dan-erdogan-a-gocmen-ovgusu-avrupa-yi-kurtardi-p26605

Vikipedi. (2025). İnsan göçleri. Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_g%C3%B6%C3%A7leri

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Göç tarihi. Göç İdaresi Başkanlığı. https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Göç kurulu. Göç İdaresi Başkanlığı https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). Mülteci. Göç İdaresi Başkanlığı. https://www.goc.gov.tr/multeci

PORTUGAL'S LOW WAGES: MODERN WORK OR MODERN SLAVERY?

Carlos Rodrigues[1], Ana Campina[2]

Abstract

(1) Background: Article 59 of the Constitution of the Portuguese Republic (CRP) establishes in paragraph 1(a) that "all workers have the right to remuneration for their work in such a way as to guarantee a dignified existence". This is in line with what was established in the constitution of the International Labor Office in 1919, which stipulated in article 427(3) that "the payment to the employed of a wage adequate to maintain a reasonable standard of life as this is understood in their time and country", which is also in line with article 23(3) of the Universal Declaration of Human Rights in 1948. The purpose of our work is to analyze Portuguese statistical data and understand whether workers receive a wage that guarantees them a decent existence, and thus understand whether the CRP and international treaties are complied with, i.e. whether all workers have a decent existence. (2) Methods: In this scientific research, study, analysis, and production for this article we applied a strategic qualitative methodology under a "grounded theory" underneath the inductive logic from collected data. (3) Results: The statistics we have collected show that millions of workers do not receive a salary that guarantees them a decent existence. (4) Conclusions: Finally, we conclude that Portugal has not yet fulfilled its Social Contract and is in violation of the ILO, the Universal Declaration of Human Rights and the European Convention on Human Rights.

Keywords: Remuneration for Work, Decent Living, International Labour Office, Universal Declaration of Human Rights, Constitution of the Portuguese Republic.

Introduction

Article 59 of the Constitution of the Portuguese Republic (CRP) 1, under the heading "Workers' rights", states in paragraph 1(a) that "all workers have the right to remuneration for their work in such a way as to guarantee a dignified existence".

In line with the thinking behind Article 59(1)(a) of the Constitution of the Portuguese Republic, the Constituent Power determined in Article 59(2)(a) that "it is the responsibility of the State to ensure the remuneration to which workers are entitled, namely" by "establishing and updating the national minimum wage, taking into account, among other factors, the needs of workers, the increase in the cost of living".

This right established in the CRP, for work to provide workers with remuneration that is minimally sufficient to guarantee them a "dignified existence", is in line with the line of thought imposed in this "Social Contract" by the Constituent Power in Article 1 when it established that "Portugal is a sovereign Republic, based on the dignity of the human person", in other words, the structuring line of thought of this entire "Social Contract" is based on the "dignity of the human person".

[1] Prof. Dr., University Fernando Pessoa, Law, Porto, Portugal. (Corresponding Author)
[2] Prof. Dr., University Fernando Pessoa, Political Science and International Relations, Porto, Portugal.
[1] The Constitution of the Portuguese Republic – CRP – can be consulted on the website of the "Assembly of the Republic" - AR - https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx

When drawing up this social contract, the Constituent Power imposed a certain line of thought on the interpreter of constitutional rules. In fact, Article 16(2), under the heading "scope and meaning of fundamental rights", imposes that "constitutional and legal precepts relating to fundamental rights must be interpreted and integrated in harmony with the Universal Declaration of Human Rights"[2], i.e. any interpreter of this "Social Contract" must get their hands on the "Universal Declaration of Human Rights" in order to interpret the constitutional rules and to integrate into it, through "analogia legis", the rules contained in the "Universal Declaration of Human Rights"

It should be noted that Article 23(3) of the UDHR states that "everyone who works has the right to just and satisfactory remuneration which will enable him and his family to lead an existence consistent with human dignity".

Having made the necessary interpretation of the norms of the Portuguese Constitution integrated through the "*analogia legis*" of the UDHR, we see that it is an imperative of the Portuguese "Social Contract" that through the remuneration received for the work that each human being does, they must obtain "remuneration for work in such a way as to guarantee a dignified existence", or as the UDHR imposes, to obtain "equitable and satisfactory remuneration, which allows him and his family an existence consistent with human dignity".

The fundamental question that concerns us is whether, in Portugal, all workers can earn a wage that guarantees them "a dignified existence", as well as whether the "national minimum wage" effectively fulfills this constitutional aim of meeting "workers' needs" and is sufficient to cope with the "rising cost of living".

Having made this brief analysis of the concerns that we are going to analyze and discuss in this research paper, we will unfortunately end up concluding that there are a large number of workers who are unable to obtain "remuneration for their work in such a way as to guarantee a dignified existence", in other words, this imposition of the "Social Contract" has not yet been fulfilled for all workers and, as a result, the UDHR has not been fulfilled for these workers either, in the part that determines that all of them must obtain "fair and satisfactory remuneration which will enable them and their families to lead an existence consistent with human dignity".

In other words, we have to conclude that in Portugal, for many workers, Portuguese society has not yet achieved the foundation laid down in Article 1 of the PRC, which states that "Portugal is a sovereign Republic, based on the dignity of the human person", and that this "human dignity" has not yet been achieved by all those workers who do not receive remuneration for their work that at least guarantees them "a dignified existence".

Methodology

In this scientific research, study, analysis, and production for this article we applied a strategic qualitative methodology under a "grounded theory" underneath the inductive logic from collected data.

Methodologically we resorted to factual data as current as published, the thematic analysis in this article is presented under the graphic-statistical analysis.

[2] The "*Universal Declaration of Human Rights*", 10 de dezembro de 1948, foi publicada no "Diário da República" – I Série – Número 57, de 9 de março de 1978, pp. 488 - 493

The salaries received by employees in Portugal

Aiming to make an analysis from the point of view of the Portuguese constitutional requirement that "*all workers have the right to remuneration for their work in such a way as to guarantee a dignified existence*", we need to look at the statistical data on this matter to understand whether all workers in Portugal receive remuneration that guarantees them a dignified existence.

The database "PORDATA"[3], a database of "Statistics on Portugal and Europe", has such a variety of data that it will be one of the structuring elements for the data presented below.

The salaries in Portugal

If we look at "Table 1" below, we can see that the average salary earned by workers in Portugal in 2022 was €1,368.00, but it should be noted that even this represented a discrimination between the average amount received by men of €1,476.20, compared to just €1,237.50 for women.

Table 1: Average Monthly Salary of Employees: Basic Pay and Earnings by Gender.

Years	Average basic salary - EURO			Average gain - EURO		
	Total	Men	Women	Total	Men	Women
1985	149,90	160,90	125,40	170,50	186,30	135,80
1995	493,00	542,80	416,80	584,00	655,50	474,60
2000	612,00	674,70	523,60	729,40	817,90	604,60
2005	764,70	832,50	672,00	907,20	1 003,00	776,20
2010	899,00	976,70	800,80	1075,30	1185,00	936,50
2015	913,90	990,10	825,00	1 096,70	1 207,80	966,90
2020	1 042,00	1 109,20	960,30	1 250,80	1 349,40	1 130,90
2021	1 082,80	1 152,20	999,30	1 294,10	1 395,70	1 172,10
2022	1 143,40	1 217,30	1 054,40	1 368,00	1 476,20	1 237,50

Source: PORDATA - https://prod2.pordata.pt/db/portugal/ambiente+de+consulta/tabela

It must be noted that such low salaries in Portugal are among the lowest in the European Union (EU), ranking 21st among the 27 Member States (MS) and well below the EU average.

This reality can be seen in "**Figure 1**" which shows the "Average pay of employees in PPS - Purchasing Power Standard" [4].

[3] Database "PORDATA" about "*Estatísticas sobre Portugal e Europa*" [*Statistics in Portugal and in Europe*] https://prod2.pordata.pt/home?_gl=1*11zy6bu*_up*MQ..*_ga*OTkxNjU5NDUuMTcyMzg4OTI0Mw..*_ga_HL9EXBCVBZ*MTcyMzg4OTI0Mi4xLjEuMTcyMzg4OTI2OS4wLjAuMA.

[4] Conselho Económico e Social (2023). *Produtividade e Qualidade do Emprego – Caminho para o crescimento e melhores salários.* Almedina. 1ª Edição. pp. 36-37.

It should be noted that the drama of low wages in Portugal, when analyzed under the "PPS - Purchasing Power Standard", shows how the purchasing power obtained by Portuguese workers is at such a low level.

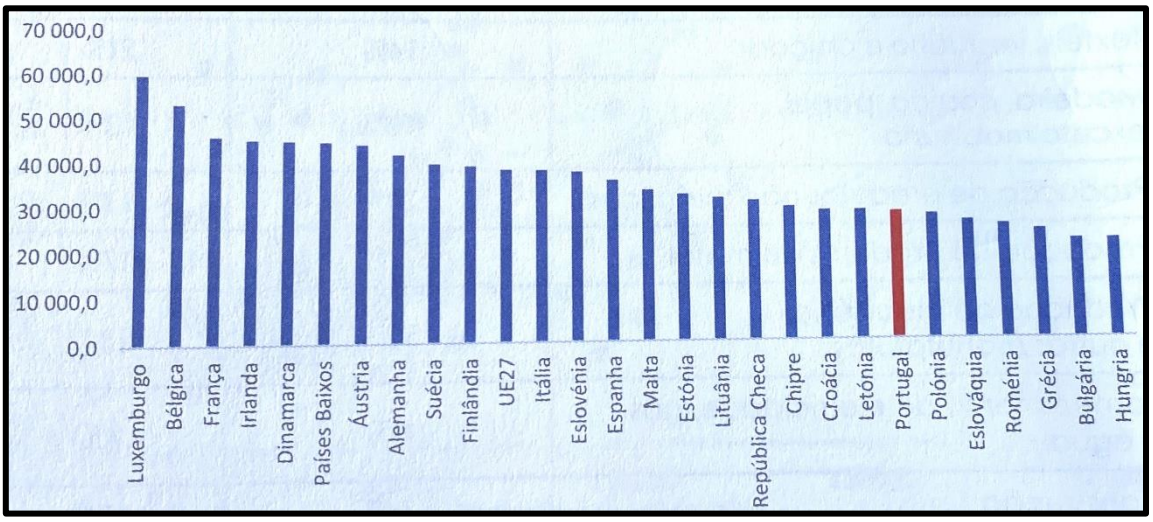

Figure 1: Average Pay for Employees in PPS – Purchasing Power Standard
Source: Conselho Económico e Social (2023). Produtividade e Qualidade do Emprego – Caminho para o crescimento e melhores salários. 1ª Edição. Almedina. pp. 36-37

It should be noted that the tragedy of low salaries in Portugal starts right away with "Qualified professionals", since in 2022 they had an "Average basic salary of €914.30", which is already lower than the national average of €1,143.40, as shown in **Table 2** below.

Table 2. Average Monthly Basic Pay of Employees: Total and by Qualification Level

Years	**Average monthly basic pay of employees. Total and by qualification level EURO**								
	Total	Higher Executives	Medium Executives	Foremen, foremen and team leaders	Professionals' higher qualifications	Professionals qualified	Professionals' half qualified	Professionals not qualified	Practitioners and Learners
1985	149,9	386,4	286,1	208,3	213,4	150,3	125,2	111,4	81,4
1995	493	1403,4	1047,3	691,6	737,8	451	365,1	332,1	289,2
2000	612	1737,4	1200	841,8	893,8	532,4	432,2	393,4	369,8
2005	764,7	2120,3	1382,9	989,6	1095,8	630,5	518,6	458,2	436,1
2010	899	2114,9	1422,6	1235,4	1151,9	718,1	581,4	542,9	534,3
2015	913,9	2042,6	1422,4	1298,5	1149,4	729,8	599,6	567	563,9
2020	1042	2116,7	1490,6	1444,5	1182,2	837,7	724,7	680,5	688,8

2021	1082,8	2149	1519,6	1489,2	1197,6	867,6	762,5	710,2	722,5
2022	1143,4	2260,3	1620,3	1561,4	1245,7	914,3	805,4	746,2	764,3

Source: PORDATA - Portugal: Remuneração base média mensal dos trabalhadores por conta de outrem: total e por nível de qualificação | Pordata

The minimum wage in Portugal

Having come this far, it is necessary to demonstrate how the Portuguese legislator has complied with the "Social Contract" that requires Portugal to have a "national minimum wage" that must take "into account, among other factors, the needs of workers, the increase in the cost of living".

In Portugal, a "national minimum wage" has been in place since 1974 as translated in **Table 3.**

Table 3. Evolution of the National Minimum Wage

Years	Monthly amount - EURO		Annual Value (14 months) - EURO	
	Agricultural Minimum Wage	**General Minimum Wage**	**Agricultural Minimum Wage**	**General Minimum Wage**
1974	0,00	16,50	0,00	214,00
1980	37,40	44,90	523,70	628,50
1985	82,30	95,80	1152,20	1340,80
1990	172,10	174,60	2409,20	2444,10
1995	259,40	259,40	3631,20	3631,20
2000	318,20	318,20	4455,30	4455,30
2005	374,70	374,70	5245,80	5245,80
2010	475,00	475,00	6650,00	6650,00
2015	505,00	505,00	7070,00	7070,00
2020	635,00	635,00	8890,00	8890,00
2021	665,00	665,00	9310,00	9310,00
2022	705,00	705,00	9870,00	9870,00
2023	760,00	760,00	10640,00	10640,00
2024	820,00	820,00	11480,00	11480,00

Source: PORDATA - Evolução do salário mínimo em Portugal | Pordata

Following the example of other countries, Portugal adopted the mandatory existence of a national minimum wage by Decree-Law no. 217/74 of May 27.[5]

It should be noted that in the preamble to this Decree-Law, the legislator justified the need to create this minimum wage by stating that "*the regime ousted by the Armed Forces Movement on April 25th ... kept the generality of the Portuguese people at very low living standards*" kept the generality of the

[5] The Decree-Law no. 217/74 of May 27 can be consulted on the website https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/217-622620

Portuguese people, especially the working class, at very low living standards" and it was therefore necessary to 'guarantee a monthly salary of no less than 3300$00 (currently equivalent to 16.50€) for employees', a measure that would benefit 'around 50% of the working population' and 'in the public sector, more than 68% of employees will be covered by this measure', in other words, in 1974, more than 50% of the working population received a salary of less than 16.50€[6]

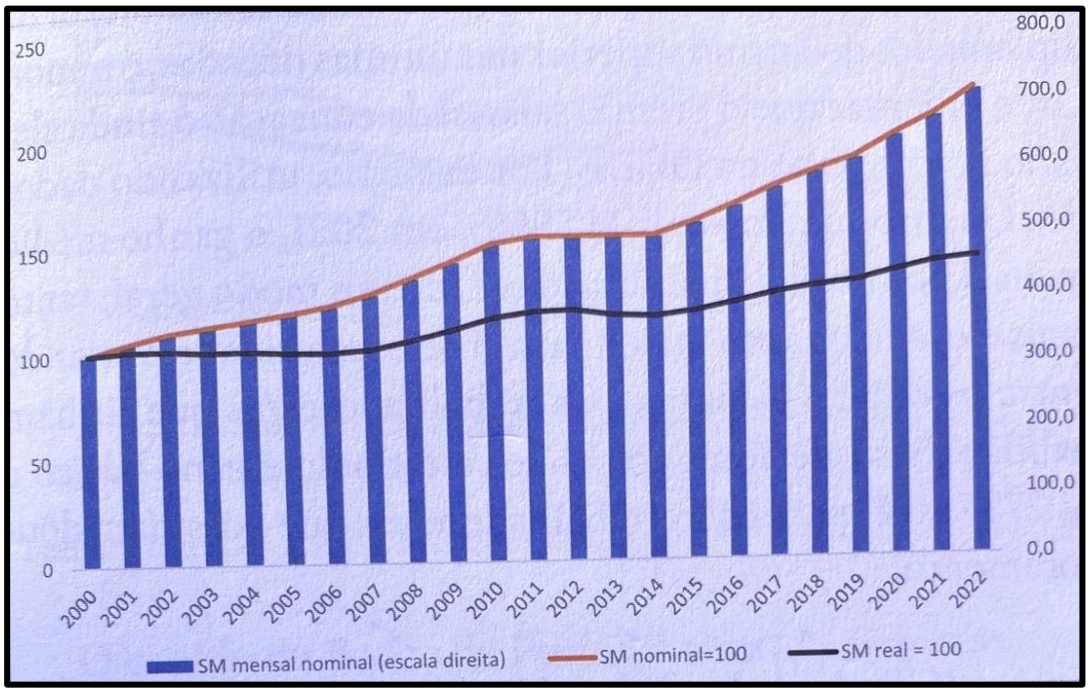

Figure 2. Evolution of the nominal and real minimum wage

Source : Conselho Económico e Social (2023). Produtividade e Qualidade do Emprego – Caminho para o crescimento e melhores salários. 1.ª edição – pp. 36-37). Almedina. Portugal

The "Economic and Social Council (2023). Productivity and Quality of Employment - The road to growth and better wages (1st Edition, pp. 40-41)" points out in **Figure 2** which we have reproduced above that the nominal minimum wage has grown by 121%, but in real terms it has only grown by 41%.

This growth, however, when compared to other EU Member States, still puts Portugal in an inferior position compared to other MS. If we look at **Figure 3** below, we can see that this is the case, and we can also see that compared to the median wage in Portugal, and since this median wage is also very low, we can see that the minimum wage in Portugal represents 0.66 % of the Portuguese median wage.

[6] See paragraphs 1 and 4 of the introductory note to Decree-Law 217/74 of May 27, which can be consulted on the website https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/217-622620

2021	Salário mín. US$		% sal. mediano
Luxemb.	27 799,4	**Portugal**	**0,66**
Holanda	26 205,9	França	0,61
Alemanha	24 531,0	Luxemb.	0,55
Bélgica	23 956,7	Alemanha	0,51
França	22 932,6	Grécia	0,50
Irlanda	20 957,1	Espanha	0,48
Espanha	18 971,1	Holanda	0,46
Grécia	14 416,2	Irlanda	0,46
Portugal	**14 411,6**	Bélgica	0,45

Figure 3. Comparison of the Minimum Wage in Portugal and the Percentage Comparison of the Median Wage with Other EU Member States, in US Dollars.

Source: Tavares, L., Neves, J. (2023) Portugal: Porquê o país do salário abaixo dos mil euros? O Novo livro do desassossego.–. Publicações Dom Quixote. Portugal. 2.ª edição. pp. 30-31.

It should be noted that (Tavares, L., Neves, J. (2023, pp. 30 - 33)[7] draw attention to the "*low level of wages in Portugal*", adding that "*Portugal, aberrantly, is at the bottom of the first order and at the top of the second*".

Wages and the conditions for a dignified life

Now that we know what wages are in Portugal, let's analyze the data to understand whether "*all workers have the right to remuneration for their work in such a way as to guarantee a dignified existence*", as required by the "Social Contract".

If we ask ourselves about inequality in income distribution in Portugal and make a comparison of "*How many times is the income of the richest 20% higher than the income of the poorest 20%? "*, **Table 4** below shows that between the year 1995, when this inequality was "6.7 times", and the year 2022, when this inequality was "5.6 times", we see that the richest 20% have always obtained for themselves a distribution of national wealth that was at least 5.6 times greater in 2022 than that distributed by the poorest 20% of the population.

Table 4: Inequality in Income Distribution (S80/S20)

Years	Inequality in income distribution (S80/S20)
1995	6,7
2000	6,5
2005	6,7
2010	5,7
2015	5,9
2020	5,7
2021	5,1
2022	5,6

Source: PORDATA - https://prod2.pordata.pt/db/portugal/ambiente+de+consulta/tabela

[7] Tavares, L., Neves, J. (2023). *Portugal: Porquê o país do salário abaixo dos mil euros? O Novo livro do desassossego*. Publicações Dom Quixote. Portugal. 2.ª edição. pp. 30-31.

The same can be seen in **Table 5**, below, which shows us the "Gini Index (%)" to demonstrate how unequal the distribution of income is between people, on a scale between a minimum of 0 and a maximum of 100.

Table 5: Gini Index (%)

Years	Gini Index
1995	36,0
2000	37,0
2005	37,7
2010	34,2
2015	33,9
2020	33,0
2021	32,0
2022	33,7

Source: PORDATA - Evolução do índice de Gini em Portugal | Pordata

Tavares, L., Neves, J. (2023, pp. 35 – 33) When analyzing this statistical index, they point out that in 2021 Portugal ranked 23rd among the 27 EU Member States, i.e. it was among the most disadvantaged MS.

In the end, the question is how much risk of poverty there is in Portugal.

If we look at **Table 6** to find out what the at-risk-of-poverty rate is in Portugal, we see that without a strong welfare state, the at-risk-of-poverty rate in Portugal would range from 37.0% in 1995 to 41.8% in 2022, i.e. it has been on the rise, and has only been significantly reduced by transfers to the population through the social security system.[8]

Table 6 At-risk-of-poverty rate: before and after social transfers

Years	At-risk-of-poverty rate - %		
	Before any transference	**After Transferences regarding the old age Pensions**	**After Social Transferences**
1995	37,0	27,0	21,0
2000	37,0	24,0	20,0
2005	40,2	25,1	18,5
2010	42,5	25,4	18,0
2015	46,1	25,0	19,0
2020	43,5	23,0	18,4
2021	42,5	21,5	16,4
2022	41,8	21,2	17,0

Source: PORDATA - Portugal: Taxa de risco de pobreza: antes e após transferências sociais | Pordata

[8] Tavares, L., Neves, J. (2023). (p. 39) recognize that "*inequality is a serious problem, but the worst aspect of it is undoubtedly poverty, the situation of severe deprivation of well-being. An unequal economy can generate envy and discontent, but not the terrible suffering that only exists with serious deprivation and misery, even in an egalitarian economy. To measure this concept, the European Union uses two main indicators. The first is the at-risk-of-poverty rate; the second is the at-risk-of-poverty or social exclusion rate*."

The "Conselho Económico e Social (2023). *Produtividade e Qualidade do Emprego – Caminho para o crescimento e melhores salários*. 1.ª edição. p. 37, recognizes in this study that *"the income of a significant part of the population is so low that it would not prevent 11.2% of workers from being at risk of poverty in 2021 (EU-27 and Euro Area 8.9%), placing Portugal in the seventh highest position in the EU-27."*

This reality shows us the importance of the need for a strong welfare state that can respond to the most dramatic situations of the population in need.

Discussion

From the statistics above, the requirement laid down in Article 59(1)(a) of the Constitution of the Portuguese Republic that "*all workers have the right to remuneration for their work in such a way as to guarantee a decent existence*" has not yet been met. **Figure 1** shows that Portugal is the 21st EU Member State with the lowest average pay and ranks 11th among the Member States with the lowest average pay in the EU27.

The concept of "*dignified existence*" is given to us by Canotilho, J., Moreira, V. (2007, pp. 772) when they state that "*remuneration must guarantee a dignified existence, that is, it must ensure not only the minimum subsistence level, but also individual and family living conditions compatible with the standard of living required at each stage of economic and social development*".[9]

To Njal Hostmaelingen (2016, pp. 95) the "*The right to an adequate standard of living "encompasses food in general, clothing, housing and living conditions, as well as issues such as education, work and property rights*"[10], adding that "this right is enshrined in several conventions, including the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, in its Article 11", i.e. it is a universal right.

This violation of Article 59(1)(a) of the Constitution of the Portuguese Republic, which consists of the fact that a high percentage of workers do not have a salary that guarantees them a dignified existence, means that the Social Security System must provide monetary support to a large number of workers who can only live a minimally dignified life with such support.

Even taking into account the fact that by virtue of Article 59(2)(b) of the CRP, the state has created and keeps up to date a "national minimum wage", see "Table 3.", this national minimum wage, despite having undergone annual increases, has not corresponded in real terms to a real increase in workers' purchasing power. In other words, there has been a growing gap over the years between the nominal increase and the real increase in the purchasing power of workers receiving the national minimum wage, which clearly violates the constitutional requirement that the remuneration for work must guarantee a decent existence.

[9] Canotilho, J., Moreira, V. (2007). *Constituição da República Portuguesa Anotada*. Coimbra Editora. Portugal. Volume I. 4.ª edição revista. pp. 772.
[10] Hostmaelingen, N. (2016). *Direitos Humanos num Relance*. Edições Sílabo. Portugal. 1.ª edição. pp. 95 – 96).

Article 63 of the Constitution of the Portuguese Republic, under the heading "Social Security and Solidarity" [11], imposes on the state the organization of a social[12] [13] security system whose purpose, among others, is to protect citizens in situations of lack or diminishing means of subsistence.

As we saw in **Table 6,** The at-risk-of-poverty rate in Portugal is so high that without transfers from the Social Security System there was an "at-risk-of-poverty rate" of 41.8%, which was only mitigated to 17.0% after these transfers, i.e. through the support provided by Portugal's social security system.

Conclusions

The "Social Contract" that the Portuguese people created, imposes in Article 1 of the CRP, that "Portugal is a sovereign Republic, based on the dignity of the human person", that is, the structuring line of all the thinking of this "Social Contract" is based on the "dignity of the human person"[14].

It is this dignity of the human person that the remuneration for work must respond to, i.e. this remuneration for work must be minimally sufficient for the worker to have a decent existence, i.e. it must be sufficient to meet the most basic needs.

[11] For an analysis of the origins of the social security system as a structuring element of the welfare state, created by Otto von Bismarck at the end of the 19th century, see António Tavares, A., Proença, R. (2024). *Misericórdias na construção do Estado Social – Oportunidades*, Mérito e Futuro. pp. 25 – 36.
In the same sense, see Leite, A., *et al* (2022). *From Bismarck to Beveridge: Contributions for the Understanding of Different Social Security Models.* In Proceedings of the 79th International Scientific Conference on Economic and Social Development. pp. 255-264.
And see, Scheubel, B. (2013). *Bismarck's Pension System. In Bismarck's Institutions: A Historical Perspective on the Social Security Hypothesis*. Mohr Siebeck GmbH and Co. KG. pp. 77-104.

[12] Canotilho, J. Moreira, V. (2007). *Constituição da República Portuguesa Anotada*. 4.ª edição revista. Volume I. - Coimbra Editora. Portugal, pp. 814 about item I, who wrote about this: *The chapter on social rights and duties, which begins here with the right to social security, gives expression to what could be called a social constitution (not, of course, in the sense of the constitutional order of society, but in the sense of the constitutional order of social rights and benefits).*
By extensively recognizing and intensely guaranteeing these social rights, the CRP qualifies the Portuguese state as a social state. It presents itself, on the one hand, as a state of social law, obliged to respect and guarantee the social rights of all and, on the other hand, as a social democratic state, ensuring the participation of all social groups and categories in the well-being of the community.
It is also social rights that embody the constitutional concept of social democracy (cf. art. 2, in fine), which includes, on the one hand, access for all to social benefits and, on the other, participation in defining social policy.

[13] About the "System of Social Security" in Portugal, between the extensive literature:
- Branco, R. (2021). *Entre Bismarck e Beveridge: Sociedade Civil e Estado Providência em Portugal (1960-2011).* Análise Social, 52(224), pp. 534-558. in https://revistas.rcaap.pt/analisesocial/article/view/22441
- Carolo, D., Pereirinha, J. (2010). *The development of the Welfare State in Portugal: trends in social expenditure between 1938 and 2003*. Revista de História Económica, 28, pp. 469-501.
- Mozzicafreddo, J. (1992). "*O Estado-Providência em Portugal: estratégias contraditórias*". Sociologia - Problemas e Práticas, 12, pp. 57-89.

[14] On the concept of "dignity of the human person", Canotilho, J., Moreira, V. (2007). *Constituição da República Portuguesa Anotada*. Volume I. 4th Revised edition. pp. 198 about item VI). Coimbra Editora that "By basing the Republic on the dignity of the human person, the Constitution makes it unequivocally clear that the 'power' or 'dominion' of the Republic must be based on two presuppositions or preconditions: (1) first there is the human person and then the political organization; (2) the person is the subject and not the object, the end and not the means of legal-social relations. These presuppositions are the basis for elevating the dignity of the human person to the mainstay and legitimacy of the Republic and the respective understanding of the organization of political power. In this sense, the dignity of the human person stands as a decisive frontier line ('limit value')"

If this is not the case, we are in the midst of a new form of slavery, as José Moreira, António[15] when he states that "*contemporary slave labor is equivalent to a situation of forced labor that implies limitations on the worker and the receipt of a pecuniary value that is insufficient to satisfy their most basic needs*".

We can therefore conclude that, in our opinion, the failure of an overwhelming majority of workers in Portugal to obtain a wage that is sufficient for them to have a "decent existence" clearly violates the Portuguese "Social Contract" and can be integrated as a new form of slavery.

References

Assembleia da República (2024). *Constituição da República Portuguesa*. https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx

"Declaração Universal dos Direitos do Homem", de 10 de dezembro de 1948, "Diário da República" – I Série – Número 57, de 9 de março de 1978. pp. 488 – 493

Branco, R. (2021). Entre Bismarck e Beveridge: Sociedade Civil e Estado Providência em Portugal (1960-2011). Análise Social, 52(224), 534-558. in https://revistas.rcaap.pt/analisesocial/article/view/22441

Canotilho. J, Moreira, V. (2007). Constituição da República Portuguesa Anotada. Volume I. 4.ª edição revista. Coimbra Editora.

Carolo, D., Pereirinha, J. (2010). The development of the Welfare State in Portugal: trends in social expenditure between 1938 and 2003. Revista de História Económica, 28, 469-501.

Conselho Económico e Social (2023). *Produtividade e Qualidade do Emprego – Caminho para o crescimento e melhores salários* Almedina. Coimbra. 1.ª edição. pp. 36-37).

Decreto-lei n.º 217/74 de 27 de maio, https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/217-622620

Hostmaelingen, N. (2016). Direitos Humanos num Relance. Edições Sílabo. 1.ª edição.

Leite, A. M. R., Leite, E. M. A., Ribeiro, H. N. R., Alves, S. R. P., & Sardinha, L. F. (2022). From Bismarck to Beveridge: Contributions for the Understanding of Different Social Security Models. in Proceedings of the 79th International Scientific Conference on Economic and Social Development (pp. 255-264).

Moreira, A. (2019). Comentários da Convenção Europeia dos Direitos Humanos e dos Protocolos Adicionais. Org. e pref. de Paulo Pinto de Albuquerque – Volume I. Universidade Católica Editora.

Mozzicafreddo, J. (1992). O Estado-Providência em Portugal: estratégias contraditórias. Sociologia - Problemas e Práticas.

[15] Moreira, A. (2019), in *Comentários da Convenção Europeia dos Direitos Humanos e dos Protocolos Adicionais*. Org. e Pref. Of Paulo Pinto de Albuquerque. Universidade Católica Editora. Volume I. pp. 767

PORDATA. (2024) *Estatísticas sobre Portugal e Europa,* https://prod2.pordata.pt/home?_gl=1*11zy6bu*_up*MQ..*_ga*OTkxNjU5NDUuMTcyMzg4OTI0Mw..*_ ga_HL9EXBCVBZ*MTcyMzg4OTI0Mi4xLjEuMTcyMzg4OTI2OS4wLjAuMA

Scheubel, B. (2013). B*ismarck's Pension System. In Bismarck's Institutions: A Historical Perspective on the Social Security Hypothesis*. Mohr Siebeck GmbH and Co. KG. pp. 77-104.

Tavares, A., Proença, R. (2024). *Misericórdias na construção do Estado Social: Oportunidades, Mérito e Futuro*. Editora d´Ideias. Portugal. ISBN 9789899160316

Tavares, L, Neves, J. (2023) *Portugal: Porquê o país do salário abaixo dos mil euros? O Novo livro do desassossego.* Publicações Dom Quixote. Portugal. 2.ª edição. pp 30-31.

ECONOMIC EFFICIENCY OF SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS IN THE OIL AND GAS INDUSTRY

Rana Aliyeva[1]

Abstract

The oil and gas industry remains one of the main pillars of the global economy and energy security. This sector is of particular strategic importance for countries rich in natural resources and plays a significant role in their national income. One of the main challenges facing the industry in the 21st century is to increase economic efficiency while maintaining ecological sustainability. In this context, scientific achievements, technological innovations, and innovative approaches play a crucial role in improving both productivity and profitability in the oil and gas sector. The integration of science into industry enables processes to be carried out faster, more economically, and more safely, either by modernizing technological equipment or applying new production methods. Additionally, modern scientific approaches minimize negative environmental impacts and enable more efficient use of energy resources. This, in turn, is considered one of the key factors in ensuring the long-term economic sustainability of the industry. The purpose of this article is to analyze the economic impacts of scientific achievements applied in the oil and gas industry, investigate the specific indicators of successes in this area, and evaluate the added value created by scientific and technological progress in the industrial sector. At the same time, the challenges and prospective development directions facing this process will also be discussed.

Keywords: Economic Efficiency, Scientific Innovations, Oil and Gas Industry.

Introduction

The oil and gas industry remains one of the main pillars of the global economy and energy security. This sector is of particular strategic importance for countries rich in natural resources and plays a significant role in their national income. One of the main challenges facing the industry in the 21st century is to increase economic efficiency while maintaining ecological sustainability. In this context, scientific achievements, technological innovations, and innovative approaches play a crucial role in improving both productivity and profitability in the oil and gas sector.

The integration of science into industry enables processes to be carried out faster, more economically, and more safely, either by modernizing technological equipment or applying new production methods. Additionally, modern scientific approaches minimize negative environmental impacts and enable more efficient use of energy resources. This, in turn, is considered one of the key factors in ensuring the long-term economic sustainability of the industry.

The purpose of this article is to analyze the economic impacts of scientific achievements applied in the oil and gas industry, investigate the specific indicators of successes in this area, and evaluate the added value created by scientific and technological progress in the industrial sector. At the same time, the challenges and prospective development directions facing this process will also be discussed.

[1] Senior Engineer, State Oil Company of the Republic of Azerbaijan (SOCAR), Baku, Azerbaijan. (Corresponding Author)

General Economic Significance of the Oil and Gas Industry

The oil and gas industry is one of the most important sectors of the modern global economic system. This sector plays a leading role not only in energy supply but also in the formation of national budgets, increasing export potential, and creating new jobs. Especially for countries rich in energy resources, oil and gas production serves as the driving force of economic development. The share of this sector in the foreign trade turnover, GDP, and strategic investment projects of these countries is quite high.

Azerbaijan is among these countries. Starting from the late 20th century, significant progress has been observed in the country's economic indicators due to the efficient exploitation of its oil and gas reserves. The signing of the "Contract of the Century" (1994) ensured the attraction of foreign investments into the oil and gas sector [1], and large-scale projects were implemented through international consortiums. This process encouraged the joint activities of SOCAR, BP, and other multinational companies, leading to the modernization of infrastructure and the improvement of production technologies.

Moreover, the oil and gas industry also indirectly affects other economic sectors. In particular, transportation, construction, service, and engineering sectors are closely connected to this industry. Every technological or economic innovation in the oil and gas industry gives an impulse to other sectors and stimulates the overall dynamism of the economic system.

However, in the modern era, it is essential to evaluate this sector not only as an economic force but also as a key participant in technological transformation. The integration of scientific research into industrial processes, trends such as digitalization and automation, define the future development trajectory of the oil and gas industry. In this regard, the role of the sector is increasingly relevant, not just for energy production, but also in the development of the knowledge-based economy.

Application of Scientific Achievements in Industry

The application of scientific research and technological innovations in the oil and gas industry is one of the main factors accelerating the transformation of this sector. Scientific achievements, particularly geophysical research, artificial intelligence-based analyses, 3D and 4D seismic modeling, as well as the improvement of drilling technologies, enable more accurate and cost-effective exploitation of oil fields. Thanks to these innovations, both production efficiency increases and risks decrease.

Digitalization and automation emerge as the most important technological trends in this sector. For example, the concept of "smart fields" is already being applied by many international energy companies. This model enables decision-making based on real-time data and minimizes dependence on human labor. Companies like SOCAR and BP have started implementing such technologies in Azerbaijan, using cloud technologies and digital twins for monitoring and forecasting processes [2].

Additionally, modern scientific research is yielding significant results in reducing energy consumption in production, improving waste management, and reducing carbon emissions. Innovations such as carbon capture and storage (CCS), subsea production technologies, and the reintegration of biogas are examples of these processes. These approaches are advantageous both economically and ecologically [10].

Thus, the application of scientific innovations in the oil and gas industry holds strategic importance, not only in terms of technical efficiency but also from an economic efficiency perspective. It creates

conditions for generating more revenue with less resource consumption, increases added value, and enhances competitiveness.

Economic Efficiency Indicators

Various efficiency indicators are used to assess the economic benefits derived from the application of scientific achievements in the oil and gas industry. The key indicators include productivity growth, cost reduction, optimization of energy consumption, and minimization of environmental impact.

Economic Efficiency Formula

Economic efficiency (EE) with respect to the application of scientific achievements shows the ratio of total revenue to costs. It can be calculated using the following formula:

$$EE = \frac{\text{Revenue} - \text{Cost}}{\text{Cost}}$$

Where:

- Revenue: Additional income generated as a result of applying scientific achievements.
- Cost: The costs associated with the application of scientific achievements and innovations (research, development, application, and the use of technological innovations).

This formula helps measure the economic efficiency of applying scientific innovations and technologies. High efficiency indicates higher income with lower costs, which means increased productivity and reduced costs.

Example Table: Comparison of Indicators Before and After the Application of Scientific Achievements [5]

Indicators	Before Application	After Application	Difference	Comments
Production volume (thousand tons)	820	910	90	11% increase
Energy consumption (kWh)	120	102	-18	15% decrease
Production per worker (tons)	13.Tem	16.Şub	+2.5	Increased labor productivity
Number of accidents and failures (per year)	12	7	-5	Improved safety indicators
Total costs (thousand manat)	15	13,2	-1,8	Reduced production costs

As seen from the table, the application of scientific achievements resulted in increased production, reduced energy consumption, decreased production costs, increased labor productivity, and improved safety levels. These changes directly prove the increase in economic efficiency.

Case Studies and Analyses

The successful application of scientific achievements in the oil and gas industry has been confirmed by the experience of several leading companies. In this section, we will examine the innovative approaches

of SOCAR, BP, and other companies and the impact of these approaches on economic efficiency.

SOCAR's Digital Control System in "Neft Daşları"

The digital control and management systems implemented by SOCAR at the "Neft Daşları" field have ensured real-time monitoring of production processes and early detection of technical faults. Through this technology, equipment downtime was reduced by 28% between 2020 and 2023, and production increased by 6%. Additionally, annual savings of 1.2 million manat were achieved in repair and service costs.

BP's Artificial Intelligence Application at the "Azeri-Chirag-Guneshli" (ACG) Field

BP applied artificial intelligence-based analysis systems at the ACG field, automatically optimizing the drilling direction of wells and significantly increasing productivity. The system analyzes seismic data and reservoir dynamics to determine the most suitable drilling trajectories. According to data from 2021, this technology led to an 8.5% increase in average production per well. Additionally, energy consumption decreased by 12%, and carbon emissions dropped by 9% [3].

ExxonMobil and Digital Twin Technology

ExxonMobil has implemented Digital Twin technology, creating a complete digital model of production facilities [9]. This model is used for simulation and analysis purposes, enabling process optimization. According to 2022 reports, after the implementation of this technology, the company reduced technical service intervals by 25%, resulting in annual savings of up to 5 million dollars [4].

Global Comparison

The following table presents some comparative indicators regarding technology application by different companies:

Company	Technology Type	Production Increase (%)	Cost Reduction (%)	CO_2 Emission Reduction (%)
SOCAR	Digital Monitoring System	6%	8%	4%
BP	Artificial Intelligence	8.5%	12%	9%
ExxonMobil	Digital Twin	5%	15%	6%

These indicators demonstrate that the application of scientific and technological innovations provides significant economic advantages not only theoretically but also in practice.

Problems and Challenges: Global and Local Perspectives

Despite the positive results of applying scientific achievements in the oil and gas industry, there are several technological, economic, and institutional barriers in this process. Some of these barriers are common at the global level, while others stem from country-specific challenges.

Technological and Structural Issues

International experience shows that the application of advanced technologies requires significant initial investments. For example, Norway's "Equinor" spent 1.4 billion USD in 2022 on digitalization alone. While

countries like the USA and Canada have rapidly transitioned to artificial intelligence and "smart wells" technologies, the process in developing countries is slower [6].

In Azerbaijan, the adoption of these technologies is mainly limited to large projects (such as ACG and Shah Deniz), and additional resources are needed for the full adaptation of local infrastructure. Small and medium-sized enterprises require significant financial support and human capital training to implement these technologies.

Workforce Training and Experience Gaps

At the global level, the effective application of scientific achievements in industry requires the training of professional engineers and technical personnel. In countries like the USA and Norway, strong university-industry partnerships ensure that graduates possess direct applied knowledge. However, in Azerbaijan, the connection between universities and industry is not yet fully integrated, which causes delays in the application of technological innovations.

Global Comparison Table [7]

Country	**Digital Transformation Level**	**R&D Expenditure (as % of GDP)**	**AI Application in Oil Production**	**Technical Workforce Training**
Norway	High	2.1%	Widely used	High
USA	Very High	2.8%	Very widely applied	Very High
Azerbaijan	Medium	0.2%	Applied in a limited way	Medium
Saudi Arabia	High	0.9%	Increasingly applied	High

This table shows that Azerbaijan is still in the transition phase compared to global technological advancements. This raises new challenges: adapting technology to local needs, funding scientific research, and developing human capital should be prioritized.

Future Perspectives and Recommendations

The application of scientific achievements in the oil and gas industry increases productivity and sustainability; however, long-term strategies must be developed to ensure the continuity and systematic nature of this process. In the future, to maintain the industry's competitiveness, the following areas must be strengthened:

- Deepening Digital Transformation: Technologies such as "Digital Twin," artificial intelligence, machine learning, and big data processing should be applied at every stage of the industry and expanded throughout the country [8].
- Promotion of Innovation Centers and Startups: Cooperation between universities and industry should be increased, and innovative projects based on applied sciences should be supported by the government.
- Carbon Neutrality and Green Technologies: CCS (carbon capture and storage), integration of alternative energy sources, and minimizing waste should be key components of the future

economy.

- Enhancing Workforce Potential: A skilled workforce base should be formed through training programs, certification, and international exchange of experience to adapt to technological changes.
- Learning from International Experience: The scientific and technological successes of countries such as Norway, the USA, and Saudi Arabia should be appropriately utilized, and models should be developed to suit Azerbaijan's local needs.

The Role and Development Opportunities of Local Startups

The development of technological startups in Azerbaijan is of great importance for ensuring innovative changes in the oil and gas industry. Startups, especially in the development and application of new technologies, play a significant role. In the oil and gas sector, these startups introduce innovations in the following areas:

1. New Transportation and Shipping Solutions: Startups offer technological solutions to ensure the safe and efficient transportation of oil and gas. For example, automated transport vehicles and data analysis systems ensure the accurate and rapid transportation of oil and gas.

2. Surface Monitoring and Safety Technologies: Technological startups are developing sensor technologies that provide real-time monitoring of pipelines and other oil and gas infrastructure. These solutions help detect accidents or leaks early, thus preventing significant losses.

3. Data Analysis and Artificial Intelligence: Startups utilize artificial intelligence and machine learning technologies, leveraging big data to optimize energy production and reduce operational costs. These technologies accelerate and optimize work processes.

4. International Market Entry of Local Innovations: Azerbaijani startups focus on technology transfer to enhance their competitiveness in international markets. By collaborating with international companies, they can expand into larger markets.

Regional Cooperation and International Projects

Azerbaijan-Turkey Cooperation: The energy cooperation between Azerbaijan and Turkey is of significant importance. In particular, joint projects in oil and gas exports bring additional value to Azerbaijan's economy. Technological advancements and scientific achievements in Azerbaijan optimize oil and gas operations by utilizing Turkey's high-tech sector.

Azerbaijan-BP Cooperation: Collaboration with BP accelerates the implementation of technological innovations in Azerbaijan. BP's advanced oil and gas technologies are used in Azerbaijani projects, positively impacting the development of the industry in Azerbaijan. BP's collaborations also ensure the application of technological innovations aimed at environmental protection.

International Projects: Azerbaijan's participation in international projects such as Caspian Energy or the Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) offers opportunities to implement innovative technologies. These types of projects make significant progress in innovation, safety, and efficiency.

Digitalization and AI Applications

Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning (ML): The application of AI and ML technologies in the oil and gas sector has significantly increased in recent years. These technologies are used in various areas, from optimizing reservoirs to detecting leaks in pipelines. For instance, BP's use of AI in oil fields has helped increase recovery rates and reduce operational costs [12].

Sensor Technologies: Sensor technologies used in the monitoring of oil and gas fields and pipelines enable real-time data collection. These technologies improve the efficiency of extraction processes and reduce safety risks. Oil and gas companies applying these technologies minimize environmental impacts and reduce operational costs [11].

Economic Impact Three-Year Comparison:

Indicator	**2022 (Before)**	**2023 (After)**	**Change (%)**
Production Cost (per bbl)	32.5	27.Ağu	-14.46%
Recovery Rate (%)	36%	44%	+22.2%
CO_2 Emissions (tons/year)	1.2 million	0.97 million	-19.17%

Measuring and Applying Economic Efficiency: Formulas and Analysis

Various methods and formulas are used to measure economic efficiency. To more accurately assess the economic impact of scientific innovations applied in the oil and gas industry, these methods are increasingly relevant [13]. The most widely used formulas are as follows:

1. Economic Efficiency (EE):

$$EE = \frac{Revenue \times 100}{Cost}$$

The percentage result of this formula reflects the overall efficiency of the industry. If the EE is above 100%, it means that the revenue exceeds costs.

2. Return on Investment (ROI):

$$ROI = \frac{(Revenue - Cost) \times 100}{Cost}$$

The percentage result of this formula shows how much revenue an investment generates. A high ROI indicator demonstrates the economic effectiveness of technologies [14].

Conclusion

The oil and gas industry remains a key sector for global economic development, and the application of scientific achievements in this field not only enhances the efficiency of the industry but also ensures the sustainability of economic development. Through intensive research and technological innovations, this sector achieves higher results with fewer resources. Scientific achievements also help create a more flexible and dynamic oil and gas industry, increasing its global competitiveness.

Economic Efficiency and Scientific Achievements

Scientific innovations present significant opportunities for increasing productivity and reducing costs. New technologies, particularly tools and methods used in oil and gas extraction, reduce operational costs, minimize safety risks, and decrease environmental impact. These changes also lead to enhanced competitiveness in the international market. Leading global oil and gas companies gain greater economic benefits through the application of these innovations while achieving higher production with fewer resources.

Azerbaijan's Position and Progress

In Azerbaijan, the development of the oil and gas industry forms the foundation of the economy, and the scientific achievements in this sector are especially important. In recent years, significant investments have been made in technological innovations and digitization processes in Azerbaijan. However, there are still some obstacles to the development of scientific research and technology transfer. Digitalization and AI applications are not yet fully embraced, and local startups require more support in this area.

Regional and International Cooperation

Azerbaijan's collaborations with international oil and gas companies and neighboring countries (especially Turkey and BP) play an important role in the application of scientific achievements. These collaborations also help with technology transfer, the development of the local industry, and strengthening Azerbaijan's position in regional energy markets. Major international projects bring both technological progress and economic benefits to Azerbaijan. However, enhancing these collaborations and supporting more projects will allow Azerbaijan to secure a larger role in global energy markets.

The Future of Innovations and Recommendations

In the future, innovations in the oil and gas sector will involve more digitization, artificial intelligence, and automation technologies. These technologies will ensure more efficient and safe operations in the industry. By applying scientific achievements more widely, Azerbaijan will not only improve the efficiency of these technologies but also contribute to environmental protection.

The following recommendations are proposed:

1. Supporting Local Startups: Investments in local startups and innovative technology sectors should be increased, and specialized education and training programs should be created. Startups can bring new technologies and ideas to the oil and gas industry, positively impacting its development.

2. Education and Workforce Development: Collaboration with universities and research institutes should be strengthened, and special attention should be paid to workforce training in relevant fields. New specializations in digitalization and artificial intelligence should be created.

3. Enhancing Technology Transfer: International cooperation and technology transfer should be expanded. Azerbaijan's energy companies should familiarize themselves with world-leading technologies and implement specific projects involving these technologies.

4. Fiscal Policy and Government Support: A fiscal policy that supports scientific and technological development should be applied, offering tax incentives and other support for innovative

companies.

5. Environmental Protection: Investments in environmental protection projects in the oil and gas industry should be increased as part of the application of scientific achievements. This will contribute to the country's ecological policy and ensure the industry's alignment with global environmental standards.

The scientific achievements in the oil and gas sector not only enhance the efficiency of the industry but also provide significant benefits to the national economy. By more broadly applying innovations in this field, Azerbaijan can secure a stronger position in the global energy market and build a more sustainable energy future. With modern technologies and scientific innovations, Azerbaijan can both strengthen its economy and increase its international standing in the energy sector.

References

1. Əliyeva, R. (2023). "Economic Efficiency of Scientific Achievements in the Oil and Gas Industry: Azerbaijan's Experience." International Economic Research Journal, 7(3), 45-60.

2. SOCAR. (2023). "Application of Digital Control and Management Systems: Innovations in the Oil Rocks Field." SOCAR Economics and Technology Report.

3. BP. (2021). "Application of Artificial Intelligence in the Oil and Gas Industry: Results in the ACG Field." BP Oil and Gas Innovations Journal, 9(2), 112-130.

4. ExxonMobil. (2022). "Application of Digital Twin Technology and Industry Outcomes." ExxonMobil Technology and Innovation Research, 8(4), 87-102.

5. International Energy Agency (IEA). (2022). "Global Energy Review: Oil and Gas." IEA Insights Report.

6. Equinor. (2022). "Digitalization and Technological Innovations: The Norwegian Experience." Equinor Technology and Innovation Report.

7. World Bank. (2021). "The Economic Impact of Oil and Gas Sector Innovations." World Bank Research Paper, 21(1), 50-65.

8. Yıldız, T., & Gültekin, M. (2020). "Smart Wells and Artificial Intelligence in the Oil and Gas Industry: A Global Perspective." Journal of Oil and Gas Science, 16(3), 89-105.

9. Norwegian Government. (2023). "Economic and Ecological Impacts of Digital Transformation." Norwegian Research Council, 10(2), 50-70.

10. Azerenergy. (2021). "Green Energy and Carbon Reduction: New Approaches for the Oil and Gas Industry." Azerenergy Environmental Reports.

11. Shell. (2021). "The Role of Technology in the Oil and Gas Industry and Future Perspectives." Shell Technology and Innovation Report, 12(1), 23-40.

12. Chevron. (2022). "Artificial Intelligence and Natural Resource Management in the Oil Industry." Chevron Research and Development Journal, 11(4), 155-168.

13. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (2022). "Energy Efficiency in Industrialized Countries: The Role of the Oil and Gas Sector." UNECE Reports, 15(3), 33-47.

14. Lukoil. (2020). "Application of Innovative Technologies in the Oil and Gas Industry and Economic Impacts." Lukoil Technology Research Journal, 8(5), 120-134.

MALİ İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDE HESAP VEREBİLİRLİK: TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yasin ZARARSIZ[1], Emin BARLAS[2]

Özet

Türkiye, ilk olarak 1963 yılında Ankara Anlaşması ile o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu olan birliğe üyelik başvurusunda bulunmuş, 1999'da Helsinki Zirvesi'nde AB aday ülkesi olarak kabul edilmiş ve 2005 Lüksemburg Zirvesi ile üyelik müzakerelerine başlamıştır. AB üyeliği sürecinde Türkiye'nin Avrupa Birliğinden almakta olduğu muhtelif mali yardım ve fonları nasıl kullandığı, denetim yapısı ve verimliliği, hesap verebilirlik açısından sürekli olarak sorgulanmaktadır. Bu tür ilişkilerde mali destek yapıları kritik öneme sahip olmakta ve dolayısıyla mali ilişkiler açısından hesap verebilirlik, Türkiye-Avrupa Birliği ikili ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada, hesap verebilirlik kavramı üzerinde durularak mevcut mali yapı üzerinde bir değerlendirme yapılmış ve gelecek olası senaryolar hakkında bilgi verilmektedir. Burada Türkiye-Avrupa Birliği üyelik süreci ve ilişkileri tarihsel olarak analiz edilerek mali açıdan hesap verebilirliğin artırılması için stratejik ve politik önerilerin sunulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda Türkiye, mali yardım ve fonları nasıl ve nerede kullandığını gösterir raporları kamuoyuyla paylaşarak hesap verebilirlik açısından sorumluluğunu yerine getirmiş olacaktır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye verilen üyelik öncesi mali yardım ve fonlar hesap verebilirlik açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgularda Avrupa Birliği tarafından 1963 yılından itibaren Türkiye'ye verilen üyelik öncesi, üyelik statüsünde ve devam eden IPA I, IPA II ve IPA III yardım programları adı altındaki mali destekler karşılığında hesap verebilirliğin artırılması ile Türkiye-Avrupa Birliği bütünleşmesi sağlanmaya çalışıldığı, sosyal-ekonomik ve politik değişkenlerin anlaşılırlığına olanak tanındığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye'ye yönelik 2023 ve 2024 yıllarına ait Raporlarda yalnızca mali alandaki eleştiriler incelenmiştir. Bu minvalde son yirmi dört yılın verilerine bakıldığında Türkiye'nin hesap verebilirlik açısından AB Maastricht kriterlerinde geçen kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYİH'ye oranı %3'ü ve kamu borç stokunun GSYH'ye oranının %60'ı geçmemesi kuralına genel olarak uyduğu sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye, Avrupa Birliği üyeliği sürecinde çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkabilmek, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, ekonomik, mali ve kurumsal aşamada muasır medeniyetler ölçülerinden bir devlet olarak şekillenmek istemektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye, Mali İlişkiler, Hesap Verebilirlik.

Abstract

Turkey first applied for membership in the European Economic Community, which was then known as the European Economic Community, in 1963 with the Ankara Agreement, was accepted as an EU candidate country at the Helsinki Summit in 1999, and began membership negotiations at the Luxembourg Summit in 2005. During the EU membership process, how Turkey uses the various financial aid and funds it receives from the European Union, its audit structure and efficiency, and accountability are constantly questioned. In such relations, financial support structures are of critical importance, and therefore, accountability in terms of financial relations has an important place in Türkiye-European Union

[1] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye, Tokat, Türkiye.

bilateral relations. In the study, an evaluation of the current financial structure was made by focusing on the concept of accountability and information was provided about possible future scenarios. Here, it is aimed to present strategic and political suggestions for increasing financial accountability by analyzing the Turkey-European Union membership process and relations historically. In this context, Turkey will fulfill its responsibility in terms of accountability by sharing reports with the public showing how and where it uses financial aid and funds. In Turkey-European Union relations, the pre-membership financial aid and funds provided to Turkey by the European Union have been examined in terms of accountability. The findings have shown that the European Union has attempted to ensure Turkey-European Union integration by increasing accountability in return for the financial support provided to Turkey by the European Union since 1963 under the pre-membership, membership status and ongoing IPA I, IPA II and IPA III aid programs, and that socio-economic and political variables have been made more understandable. In addition, only the criticisms in the financial field in the 2023 and 2024 Reports of the European Union Commission towards Turkey have been examined. In this context, when looking at the data of the last twenty-four years, it is concluded that Turkey generally complies with the rule of the EU Maastricht criteria in terms of accountability, which states that the ratio of public sector borrowing requirement to GDP should not exceed 3% and the ratio of public debt stock to GDP should not exceed 60%. As a result, Turkey wants to reach the level of contemporary civilizations in the process of becoming a member of the European Union, and to take shape as a state with the standards of contemporary civilizations in terms of democratization, rule of law, economic, financial and institutional stages.

Keywords: European Union, Türkiye, Financial Relations, Accountability.

Giriş

Avrupa Birliği (AB), tarihsel süreçte 1951'de Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kurulmuş, daha sonra 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak değişmiştir. 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği adını almıştır. Türkiye-AB ilişkisi, II. Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş dönemiyle birlikte 1963 yılında Ankara Antlaşması ile başlamıştır. 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylığı kabul edilmiş ve 3 Ekim 2005 Lüksemburg Konferansında Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakere sürecine girilmiştir.

Mali ilişkilerde hesap verebilirlik, etkin kaynak kullanımı ve saydamlık ilkelerinin sağlanması ile gerçekleşmektedir. Bu minvalde 1986 yılında Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'na Ekonomik ve Toplumsal Uyum başlıklı yeni bir ilke konulmuştur. Tek yani ortak pazar, 1992 Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve sosyal bütünleşme, bir başka ifadeyle AB entegrasyonunun temelinin atılması anlamına gelmektedir. Bu entegrasyon ile AB, üye ülkeler arasında fırsat eşitliği ile uyum içerisinde gelişme ve kalkınma amaçlamaktadır. Bu kapsamda verimlilik ve şeffaflığı artırmak amacıyla Avrupa Konseyi mali yardım ve fonları birleştirmektedir (Kösecik, 2006: 15-18).

1980'li yıllarda Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine ilişkin iktisadi ve mali liberalizasyon kapsamında özelleştirme, serbest piyasa, yerelleşme vb. faaliyetlere karşı olduğu bilinmektedir (Ökmen, 2006: 91). Türkiye'nin merkeziyetçi yapısı, AB kriterlerinden olan liberalizasyona geçişte uyumsuzluk oluşturmuştur. Bu uyumsuzluğu kaldırmak amacıyla AB ile 1993'te Maastrict ve Kopenhag anlaşmaları, akabinde 1996 Gümrük Birliği anlaşması imzalanmıştır. Maatricht anlaşması ile toplam kamu borcu GSMH'nin %60'ını ve kamu bütçe açığı GSMH'nin %3'ünü geçemeyecek şartları getirilmiştir. Kopenhag kriterlerinde ise; demokratik, hukuk devleti, insan ve azınlık haklarına saygılı bir devletin garanti edilmesi, rekabet ve

işlenebilir bir piyasa ekonomisi, ekonomik, para ve siyasi entegrasyonun gereklerini yerine getirmeyi, birliğin getirmiş olduğu tüm bu kuralları yerine getirecek kurumsal yapının sağlaması gerekmektedir (Şahin, 2007: 599-600).

Türkiye, Gümrük Birliğine 1996'da üye olmuştur. AB'ye üye olmadan Gümrük Birliğine alım yapılan tek ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin Gümrük Birliğine girme isteği AB üyeliğine kısa sürede katılım fikrinden doğmuştur. Ancak AB kriterlerine uyulması ve AB üyeliği için gerekli hazırlık döneminin gerçekleştirilmesi açısından hiçbir ülke AB'ye üye olmadan Gümrük Birliğine dahil edilmemiştir. Türkiye için bu şartlar oluşturulmadan Gümrük Birliğine üye olması Türkiye'nin zararına olmuştur (Üçler, 2014: 225-226).

AB tarafından üyelik sürecindeki Türkiye gibi ülkelere, katılım öncesi yardım aracı anlamına gelen IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) kullandırılmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024). AB, üyelik süreci içerisinde bulunan Türkiye gibi ülkelerin bu yardım ve fonların kullanımında çeşitli ilkeler belirlemektedir. Ancak AB tarafından Türkiye'ye verilen bu mali yardım ve fonlar, Türkiye'nin nasıl kullandığına dair denetim ve hesap verebilirliği sorgulanmaktadır.

AB, Türkiye'nin nüfus büyüklüğü ve işgücü serbestliğini bahane ederek kendisine mali yük getireceğini ileri sürmektedir. Ancak Türkiye'nin AB'den alacağı mali yardım ve fonların yüksek olmadığı hesaplanmaktadır. Bu kapsamda Kemal Derviş ve arkadaşlarının 2002 yılı baz alınarak yapmış olduğu hesaplamalarına göre Türkiye, AB'den yılda 18 Milyar $ mali yardım ve fon alacağı, bunun da AB GSMH'sının %0.26'sına karşılık geldiği şeklinde ifade edilmiştir (Şahin, 2007: 609).

Türkiye-AB ilişkilerinde güvenin artırılması açısından hesap verebilirlik çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu ilişkiler yalnız ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve siyasi yönden de olumlu katkı sağlayacaktır. Bir başka deyişle sadece mali kaynaklarla değil, aynı zamanda insan haklarının gelişimi ve demokrasinin gelişimi açısından da bu ilkelerin uygulanması gerekmektedir. Hesap verebilirlik ilkesinin uygulanması, Türkiye-AB ilişkilerinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda mali yardım ve fonların etkin kullanımı, hesap verebilirlik ilkeleri ile mümkün olabilmektedir. Sonuç olarak Türkiye-AB ilişkileri hesap verebilirlik kavramı, karşılıklı güven ve iş birliğinin sürdürebilirliği açısından kritik bir önem arz etmektedir.

Çalışmanın amacı, Türkiye-AB ilişkilerinde hesap verebilirliğin analizi ile ortaya çıkan ekonomik ve politik dinamiklerin gösterilerek Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde hesap verebilirlik kriterini ve yükümlülüklerini yerine getirmede farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma hesap verebilirlik açısından uluslararası ilişkilerde, unsurların eylemlerinde, siyasi ve ekonomik dinamikleri izleme ve sorgulama açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan hesap verebilirlik, mali açıdan Türkiye-AB ilişkilerinin incelenmesi, işbirliği ve çatışmalara açıklık getirmede katkıda bulunacaktır.

Çalışma, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde almış olduğu mali yardım ve fonların yerinde harcanıp harcanmadığı, demokrasi ve hukuk çerçevesinde temel haklar, liberalizasyon ve sair faktörlerin yerine getirilip getirilmediği hesap verebilirlik açısından değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın giriş bölümünde Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine dair kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde literatürdeki çalışmalar üzerinde durularak sonraki bölümde Türkiye-AB tarihsel ilişkileri ve hesap verebilirlik açısından açıklamalar yapılmıştır. Dördüncü bölümde mali ilişkiler açısından Türkiye-AB ilişkilerinde üyelik kriterlerinin uygulanabilirliği incelenerek hesap verebilirliğin mali açıdan dinamikleri üzerinde durulmuş ve mevcut sorunlar açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde hesap verebilirliğin etkileri üzerine görüşler sunulmuştur.

Literatür Araştırması

Yıldırım (2006) çalışmasında, hesap verebilirlik kavramını ilişkiler, klasik ve yeni kamu yönetimi yaklaşımları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Özellikle 1980'den itibaren farklı ülkeler arasında kamu yönetimi reformu adı altında hesap verebilirlik üzerindeki değişimi ortaya koymuştur. Ayrıca Türk kamu yönetiminin hesap verilebilirliği açısından 1980 sonrası sorunlara değinmiş ve şeffaflığı ampirik çalışma ile inceleyerek çözüm önerileri sunmuştur.

Abdioğlu (2007) çalışmasında, çağdaş devleti hesap verebilirliği açısından ifade etmiştir. Bu bağlamda çağdaş devlet yönetimini şeffaflık, hesap verebilirlik, adillik ve sorumluluk açısından değerlendirmiştir. Kamu idarelerinin hatalarında yurttaşların haklarını koruyup kamuda denetim sağlayacak kamu denetçiliği (ombudsmanlık), Avrupa Birliği üyeliği için Türkiye açısından önemlidir. 2000'de mecliste tartışılan ve Cumhurbaşkanınca veto edilen 13.10.2006 tarih ve 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu AB uyum süreci açısından önemli bir gelişme olduğunu bildirmiştir.

Çetin (2009) çalışmasında, Yerel yönetimlerin kamu hizmetlerinde daha etkin ve verimli olduğunu, halkın daha çok yönetime katıldığını, daha fazla demokratikleşmenin sağlandığı özerk bir kuruluş olduğunu belirtmiştir. AB ve üyelik sürecinde Türkiye'de yerel yönetim kuruluşların yapılanmaları ve işlevlerindeki değişimler öne çıkan konulardan biridir. Bu kapsamda hem belediyelerde hem de il özel idarelerde önemli yasalar çıkartılmıştır. Hesap verebilirlik, yerel yönetişim, stratejik ve performans yönetimi gibi yeni kamu yönetimi yaklaşımlarının Türkiye'de etkin kullanımı oldukça sınırlı olduğunu tespit etmiştir.

Eroğlu ve Eroğlu (2009) yaptıkları çalışmada, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisini düzeltmek amacıyla Bretton Woods Konferansı'nda kurulan, dünya ticaretini ve ödemeler dengesi sorunu ile mücadele eden ülkelerin devalüasyona karşı korumayı amaçlayan uluslararası bir kuruluş olan IMF'yi incelemişlerdir. Bu kapsamda IMF, gerek sunduğu mali kaynaklar gerekse ülkelerin sıkıntılarından kurtulması için vereceği desteklerle ilişki içerisinde bulunan diğer ülkelerin de ekonomik zarara karşı koruyacaktır. Türkiye IMF'ye 1947'de üye olmuş ve yaşamış olduğu ekonomik istikrarsızlar karşısında IMF tarafından istikrar politikaları uygulanmaktadır.

Yüksel (2013), ele aldığı çalışmasında kamusal hizmet ve gelirlerin yerel yönetimlere aktarımı ve aktarılan bu kaynakların daha az maliyetli gerçekleşeceği konusu üzerinde durmuştur. Çalışmada gelir ve gider kaynakların yeniden bölüşümü olarak ifade edilen mali yerelleşme ve mali özerkliğin artırılması amaç edilmektedir. Mali yerelleşme, ekonomik faydasının yanında hesap verilebilirliği ve şeffaflığı da artırmaktadır. Çalışmada ilk olarak mali yerelleşme ve ölçümü hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye için yerel ve bölgesel düzeyde mali yerelleşmenin boyutları belirtilmiştir.

Boztepe (2013) çalışmasında, toplumsal yaşam alanı içerisinde bireylerin paylaşımı ve düzenin korunması için güvenliğin ön planda tutulması gerektiğini savunmuştur. Bu kapsamda birey, kurum ve kuruluşlarca güvenin oluşturulmasının önemi üzerinde durmuş, çağdaş anlamda halk ilişkileri katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından etkileri araştırılmıştır. Çalışmada kamu kurumlarına olan güven algısının tespiti için İstanbul'da 389 kişinin katıldığı ankette; %43,9'u kamu kurumlarına güvenmediği, %32,9'unun güvendiği ve %23,2 ise orta düzeyde kamu kurumlarına güvendiği ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık açısından şekillenen halkla ilişkilerin, kamu kurumlarına güven konusunda önemli etkilerinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Demirol (2014) çalışmasında, sosyal hesap verebilirlik konusunu, 1980'lerdeki yönetim anlayışındaki

değişimleri Türkiye ve Nepal üzerinden incelemiştir. Çalışmada, yönetim anlayışı ve pratikteki değişimlerin hesap verebilirlik üzerinde açtığı paradigmatik etkiler üzerinde durulmuştur. Ayrıca demokratik yönetimlerin yöneten-yönetilen ilişkilerinin temel dayanağı olarak görülen sosyal hesap verebilirlik, Dünya Bankasınca gelişmekte olan-az gelişmiş ülkeler arasında; yoksul halkın vatandaşlık koşulu, bütçede katılımcılık ve vatandaşlık raporları gibi araçlarla kamu hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanılabilmesi için desteklenmektedir.

Demirhan (2017), Türkiye'de Maliye Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve Sayıştay'da görev alan üst düzey yöneticiler, uzman ve uzman yardımcılarının hesap verebilirlik yapısını düzenlemeleri üzerine bir çalışma yapmıştır. Buna göre şeffaflık, kontrol edilebilirlik, sorumluluk, yükümlülük ve cevap verebilirliğin hesap verebilirlik üzerinde pozitif etkisinin olduğu, kurumsal kültürün ise negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hesap verebilirliğin etkin olabilmesi için hesap verebilirliğin yapısının kamu kurumlar üzerinde sağlam bir temel üzerine kurulması ve kurumsal kültürün negatif etkilerinin giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Demirci (2017) çalışmasında, nüfusun ve uluslararası yakınlaşmaların her geçen gün arttığını, devletlerin gelir ve gider kaynaklarının arttığını ve bunun da takibinin zorlaştığını, bu kapsamda idarenin mali sorumluluğunun etkinlik, verimlik ve mali disiplin açısından halkın bilgilendirilmesi gerektiğini ve bu durumun da sadece hesap verebilirlik ile mümkün olacağını belirtmiştir. Hem yönetim hem de mali açıdan hesap verebilirlik, AB ve diğer ülkelerce performans standartları dahilinde en iyi hizmet sunmak ve en iyiye ulaşmanın sürece bağlı bir yol olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu minvalde Türkiye, bu süreci takip ederek Sayıştayın etkinliğini artıracak mevzuat düzenlemesi yapmış ve 2003'te yürürlüğü giren 5018 sayılı KMYKK ile yeni bir hesap verebilirlik sistemi oluşturmuştur.

Hesap Verebilirlik

Hesap Verebilirlik, kendilerine çeşitli yetki ve kaynak verilen şahıs veya kurumlar tarafından gerçekleştirilen eylemler ile ilgili olarak belirlenmiş otoritelere karşı bir açıklama yapma veya cevap verme yükümlülüğü olarak tanımlanmaktadır. Demokratik sistemlerde en önemli denetleme aracı olarak kabul edilen hesap verebilirlik, devlet ile yurttaş arasındaki ilişkide güven pekiştirmek, bilgi edinmek, denetim yapmak ve yönlendirmek gibi konuları içeren bir kavramdır (GÜL, 2008: 73-74). Ayrıca hesap verebilirlik, kamu kaynaklarının hangi kişilerin ne amaçla kullandığının gösterilmesi ile bu kaynakların görev ve yetki içerisinde kanun kapsamında etkin kullanılmalarının sorumluluğunu ifade etmektedir (Erdem vd., 2023: 421)

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun Hesap Verme Sorumluluğu başlıklı 8. maddesinde: ''Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır'', Faaliyet Raporları başlıklı 40. maddesinde: ''Üst yöneticiler ve bütçeyle ödenek tahsis edilen harcama yetkililerince, hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, her yıl faaliyet raporu hazırlanır…'' ve Kayıt Zamanı başlıklı 50. maddesinde: ''Bir ekonomik değer yaratıldığında, başka bir şekle dönüştürüldüğünde, mübadeleye konu edildiğinde, el değiştirdiğinde veya yok olduğunda muhasebeleştirilir…'' hükümleri gereğince hesap verebilirlik belirtilmektedir (KMYKK, 2003).

Etkin Hesap Verebilirlik İlkeleri

Hesap verebilirlikte, tarafların görev ve sorumlulukları açıkça belirlenmesi, doğru bir şekilde anlaşılması ve üzerinde mutabık kalınması yani rol ve sorumlulukların açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Performansa bağlı hedefler, sınırlar ve beklenen başarılar açıklanmalı, bu hususlar belirlenmeli ve taraflarca da kabul edilmelidir. Performans hedefleri ile verilen yetki, beceri ve kaynaklar arasında dengeli ve anlaşılır bir ilişki bulunmalıdır. Elde edilen performans düzeyi ve başarılar, zamanında ve doğru bir biçimde raporlanarak şeffaf şekilde paylaşılmalı ve raporların güvenilirliği sağlanmalıdır. Raporlama sonucunda, mevcut durumdaki başarılar kadar başarısızlıklar da açıkça ortaya konularak beklentilerin karşılanamadığı durumlarda, gerekli düzeltici adımlar atılmalıdır (Özbaran, 2001: 117).

Kamu yönetiminin, daha etkin işleyecek bir yapıya kavuşturulması, kamu kaynaklarının ekonomik olarak verimli kullanılması, hesap verebilirliği ve mali saydamlığı amaç olarak belirleyen 2003 yılında yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında, kamu yönetiminde ulaşılan performansın sorgulanabilmesi için gerekli olan hesap verebilirlik kavramının birtakım ilke ve kuralları bulunmaktadır. Bu ilke ve kurallar ise; kamu yönetiminde tutulan kayıtların doğru olması ve bu kayıtların doğruluğunun denetlenmesi gerekmektedir. Talep edilen bilgilerin, bazı istisnalar dışında zorunlu olarak sağlanması beklenmelidir. Bu kapsamda hesap verebilirlikten sorumlu kişi veya kişiler resmi olarak belirlenmeli, bu kişiler yaptıkları ve yapmadıkları eylemlerin gerekçelerini ve nedenlerini açıklamak zorundadır. Hizmet performansında olumsuzluklar yaşanması durumunda, sorumlular gerekli önlemleri almak ve sorumluluk taşımak durumundadır. Yapıcı ve olumlu eleştirilerin yanı sıra diğer eleştirilerin de yapılabileceği baştan kabul edilmelidir. Başarılar ödüllendirilmeli, olumsuz durumlarda ise cezalandırılma kabul edilmelidir. Hesap verme sürecinin, gerektiğinde görev kaybını da içerebileceği bilinmelidir (Bilgin, 2004: 7-8).

Etkin hesap verme ilkeleri doğrultusunda, hesap verebilirliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için kamu görevlilerinin görev ve sorumluluklarının net bir şekilde belirlenmesi, hedeflere nasıl ulaşılacağının planlanması, amaçların ve performans hedeflerinin açık ve ölçülebilir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Ayrıca, beklentiler, sorumluluklar ve yetkiler, hesap verebilirlik ilişkisi içinde yer alan tüm taraflarca ortak bir anlayış içerisinde netleştirilmelidir. Hedeflere ulaşma düzeyinin izlenmesi, performans ölçümleri yapılması ve elde edilen sonuçların değerlendirildikten sonra raporlanması da bu sürecin önemli unsurlarıdır (GÜL, 2008: 75).

Hesap Verebilirlik Türleri

Hesap verebilirlik türlerine dair yapılan araştırmalarda farklı sınıflandırma yaklaşımları bulunmaktadır. Ancak bu alanda iki ana sınıflandırma modeli öne çıkmaktadır. İlk modelde, hesap verebilirlik yapısal açıdan incelenmekte ve yatay ile dikey olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. İkinci sınıflandırmada ise hesap verebilirliğin doğası vurgulanmakta ve bu kavram; siyasi, hukuki, yönetsel ve kamusal boyutlarıyla ele alınmaktadır.

Yapısına Göre Hesap Verebilirlik Türleri

Hesap verebilirlik, yapısal açıdan iki şekilde sınıflandırılmıştır: Dikey hesap verebilirlik (doğrudan vatandaşlara yönelik) ve yatay hesap verebilirlik (hesap verebilirlikten sorumlu kuruluşlara yönelik).

Dikey Hesap Verebilirlik

Dikey hesap verebilirlik, hükümetin veya genel olarak kamu yönetiminin, doğrudan vatandaşlara ya da sivil toplum örgütleri ve medya aracılığıyla dolaylı yoldan katılım gösteren vatandaşlara karşı hesap verme yükümlülüğüdür. Bu tür hesap verebilirlik, devletin vatandaşlarına doğrudan hesap vermesi olarak da tanımlanabilir. Dikey hesap verebilirlik seçimler, sivil toplum kuruluşları ve medya şeklinde üç temel araç ile sağlanmaktadır. Özgür ve adil seçimler aracılığıyla, vatandaşlar kamu hizmetlerini yerine getirmeyen ya da kamu yararına hizmet etmeyen kamu görevlilerini görevden alma yetkisine sahiptir. Sivil toplum kuruluşları, örneğin meslek odaları, barolar birliği, öğrenci grupları, insan hakları dernekleri ve kadın organizasyonları, bir araya gelerek kamu yönetimini geliştirecek yasal ve anayasal değişiklikler önerebilir ve kamu görevlilerini izleyebilir. Dikey hesap verebilirliği sağlamanın bir diğer yolu ise bağımsız medya kuruluşlarıdır. Medya ile kamuoyu bilgilendirilir ve bu bilgiler ile kamuoyunun sorumlulardan hesap sormasına imkân oluşturarak medyanın yönetimde şeffaflığı sağlamasında önemli bir rol oynar (Schacter, 2003: 230).

Yatay Hesap Verebilirlik

Yatay hesap verebilirlik, kısaca devletin kendi iç hesap verebilirlik mekanizmalarına karşı hesap vermesi olarak tanımlanabilir. Devletin icra organlarında ve güvenlik hizmetlerinde hesap verebilirlik, bu birimlerin verimliliğini denetlemek ve görevlerini kötüye kullanmalarını engellemek amacıyla çeşitli bağımsız kuruluşlar tarafından yapılır. Yatay hesap verebilirlik, yasama, yargı, denetim kurumları, komisyonlar, yolsuzlukla mücadele birimleri, teftiş kurulları, kamu denetçisi (ombudsman), kamu şikâyet komisyonları ve insan hakları komisyonu gibi çeşitli yapılar tarafından sağlanır. Dikey hesap verebilirlik mekanizmaları, hükümetin vatandaşlara karşı hesap verebilir olmasını sağlamak adına kritik bir rol oynasa da tek başına yeterli değildir. Benzer şekilde, yatay hesap verebilirlik kurumları da kendi başlarına yeterli olmayabilir. Bu iki hesap verebilirlik türü, aslında birbirine bağımlıdır ve birbirini tamamlar. Kamu kurumlarının gerçekleştirdiği yatay hesap verebilirlik, devletin kendi içerisinde uyguladığı bir denetim ve sınırlama biçimini ifade eder (GÜL, 2008: 76-77).

Niteliğine Göre Hesap Verebilirlik Türleri

Hesap verebilirliğin niteliğine göre dört farklı türü bulunmaktadır: siyasi, hukuki, yönetsel ve kamusal hesap verebilirlik.

Siyasi Hesap Verebilirlik

Demokratik yönetimlerin temel özelliklerinden birini oluşturan siyasi hesap verebilirlik, halkın seçim ve oy verme süreçleri aracılığıyla seçtiği temsilcilerini denetlemesi anlamına gelir (Aktan vd., 2004: 171). Geleneksel anlamda siyasi hesap verebilirlik, hükümetlerin ve hükümetin üyeleri olan bakanların, parlamentoya karşı kendi bakanlıklarında yapılan işler hakkında hesap verme yükümlülüğünü ifade eder (GÜL, 2008: 77). Ayrıca siyasi hesap verebilirlik, kamu yöneticileri ve bürokratların, gerçekleştirdikleri örgütsel faaliyetlerden dolayı siyasilerle, yani politikacılarla hesap verme sorumluluğunu da kapsar (Aksoy, 2004: 46).

Etkili bir kamu yönetimi oluşturulmasında, halkı temsil eden siyasi vekillerin etkin denetim yapması büyük önem taşır. Bu vekiller, hem seçim mekanizması aracılığıyla halka hesap verecek olmaları hem de demokratik sistemin işleyişinin sağlanabilmesi için etkin bir siyasi denetimin gerekliliği nedeniyle, siyasi hesap verebilirlik mekanizmasını önemli bir noktaya taşır.

Hukuki Hesap Verebilirlik

Hukukun üstünlüğünü sağlamanın bir gereği olarak yöneticilerin mahkemeler önünde hesap vermesini ifade eden hukuki hesap verebilirlik, bireylerin haklarını ve çıkarlarını savunabilmesine olanak tanımakta, idareyi yasalar çerçevesinde hareket etmeye zorlayarak hukukun üstünlüğünü temin eder ve demokratik yönetimin temel ilkelerinin korunmasına katkı sağlar (Gül, 2008: 78).

Demokratik bir toplumda, yönetimin hukuk kurallarına uyması ve bu kurallardan sapması durumunda yaptırımlarla karşılaşması, hukuk devleti anlayışının zorunlu bir unsuru ve doğal bir sonucudur (Gözübüyük ve Tan, 1998: 779). Anayasada Cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak belirtilen hukuk devleti ilkesinde, idarenin her türlü işlem ve eylemine karşı yargı yolu açık tutulmuştur.

Yönetsel (İdari) Hesap Verebilirlik

Yönetsel hesap verebilirlik, genel olarak, kamu görevlilerinin ve bürokratların idari yönetim içerisinde üst yönetime karşı hesap verme sorumluluğu olarak tanımlanır (Aktan vd., 2004:171). İdari işlemlerin ve eylemlerin yasalara uygunluğu, düzenliliği ve amaçlara uygunluğu açısından denetimi için en etkili yöntem, bu kurumların kendi içyapıları tarafından yapılan denetimdir. Bu tür bir denetimle, kamusal yetki ve gücü kullanan kamu görevlilerinin eylem ve işlemleri hakkında hesap sorulur ve böylece yönetsel hesap verebilirlik mekanizması devreye sokulur.

Kamusal (Kamuoyuna) Hesap Verebilirlik

Geleneksel kamu yönetimi anlayışında, yalnızca siyasilerin halka karşı hesap vermesi beklenirken, kamu yöneticilerinin sadece mevcut kurallara uymakla sorumlu tutulduğu düşünülüyordu. Ancak kamu yönetimindeki dönüşüm ve şeffaf yönetim anlayışının gereği olarak, kamu çalışanlarının yalnızca siyasiler değil, aynı zamanda halka ve müşterilere karşı da sorumlu olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Kamusal hesap verebilirlik, siyasilerin ve yöneticilerin, insanları ilgilendiren veya haklarını etkileyen kararlar alırken, bu kararları neden aldıklarını ve hangi politikaları uyguladıklarını halka açıklama yükümlülüğünü ifade eder. Kamusal hizmet sunmak amacıyla kurulan kamu idareleri, halktan aldıkları yetkiyle yönetilmektedir. Halkın seçtiği kişilerce yönetilen bu idareler, verilen yetkinin doğru şekilde kullanılıp kullanılmadığı, hedeflere ulaşılabilirliği ve kamusal kaynakların etkin şekilde kullanılıp kullanılmadığı açısından denetlenmelidir. Bu bağlamda halk, yetkinin gerçek sahibi olarak, idareleri denetleme ve sürekli olarak gözetim altında tutma sorumluluğuna sahiptir. Halkın idari karar alma süreçlerine katılım sağlayarak güçlü ve bilinçli bir kamuoyu denetimi oluşturması, demokratik yönetimin sağlanması açısından son derece önemlidir. Demokratik yönetim için, kamuoyunun güçlü olması ve bu gücünün farkında olarak hareket etmesi gerekmektedir (GÜL, 2008: 78-79).

AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE MALİ AÇIDAN HESAP VEREBİLİRLİK VE SORUNLARI

Mali ilişkiler, devletler, şirketler ve bireyler arasında kaynakların yönetimi, dağıtımı ve kullanımı ile ilgili yapılan her türlü etkileşimi kapsar. Bu ilişkilerin etkin ve sürdürülebilirliği, yalnızca finansal yönetimin doğru yapılmasıyla değil, aynı zamanda hesap verilebilirliğin de sağlanmasıyla mümkün olur. Hesap verilebilirlik, bir tarafın yaptığı mali işlemler, kararlar ve uygulamalar konusunda şeffaf bir şekilde bilgi sağlama, gerektiğinde sorumluluk üstlenme ve yapılan uygulamaların doğru ve adil olup olmadığını denetlemeye tabi tutulma ilkesidir. Mali ilişkilerde hesap verilebilirlik, güvenin inşa edilmesi, yolsuzluğun önlenmesi ve kaynakların etkin kullanımı için önem arz etmektedir.

Hesap verilebilirlik, kurumların iç yönetim süreçlerinde olduğu gibi devletin vatandaşlarına karşı olan mali sorumluluklarında da hayati bir rol oynamaktadır. Kamu kaynaklarının kullanımı, özel sektörle yapılan mali anlaşmaların şeffaflığı ve mali denetimlerin etkinliği, toplumda adalet duygusunu pekiştiren unsurlar arasında yer alır. Dolayısıyla, hesap verilebilirlik sadece hukuki bir yükümlülük değil, aynı zamanda toplumsal güvenin sağlanması ve sürdürülmesi açısından da kritik bir faktördür.

AB gerek üye ülkelere gerekse aday ülkelere mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda 1963'te Avrupa Topluluğu Ortaklık Anlaşmasını imzalayan Türkiye, 1996'da yapmış olduğu Gümrük Birliği Anlaşmasına kadar toplam 1 milyar €, Gümrük Birliği üyeliğinden üyelik için adaylık statüsü kazandığı 1999 Helsinki Zirvesine kadar toplam 755,3 milyon €, adaylık öncesi Avrupa-Akdeniz ortalığı adı altında MEDA–I (Mediterranean Economic Development Area) programı (1996-1999) kapsamında 55 proje karşılığında 376 milyon € ve Avrupa Yatırım Bankası tarafından Akdeniz ülkelerinden Türkiye'ye EUROMED programı ile 1997-1999 arası 205 milyon € kredi verilmiştir. Türkiye, AB üyelik başvurusu yaptığı 1963'ten adaylık statüsü kazandığı 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar AB'den toplam 2.336,3 milyon € mali yardım almıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

Tablo 1: 2002-2006 Yılları Arası Türkiye'nin Kullandığı AB Mali Yardımları (Milyon €)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Bütçe	126	144	250	300	500	1.320
Proje Adedi	18	28	38	35	45	164

Kaynak: Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024

Tablo 1'de Türkiye'nin 2002-2006 yılları arası AB üyelik sürecinde almış olduğu Avro bazlı mali yardımlar gösterilmiştir. Bu kapsamda Türkiye, üyelik sürecinde almış olduğu mali yardımları proje karşılığında almaktadır. Tabloya göre Türkiye'nin AB üyelik sürecinde almış olduğu mali yardımlar proje sayılarının artışı ile rttıkça alınan mali yardım miktarlarının da arttığı görülmektedir. Belirtilen yıllarda Türkiye toplamda 164 projeye karşılık 1.32 milyar € mali yardım elde etmiştir.

Tablo 1: IPA I. Dönem (2007-2013) Türkiye'ye Yapılan Mali Yardımlar (Milyon €)

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
I-Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,2	227,5	238,5	1.667,4
II-Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,8	3,0	3,1	5,1	2,1	2,2	20,4
III-Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,06	366,88	1.778,44
IV-İnsan Haklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,1	91,1	473,9
V-Kırsal Kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,5	187,38	204,18	854,56
Toplam	497,2	538,6	566,4	653,7	779,8	856,14	902,86	*4.794,7

Kaynak: Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024

Tablo 2'de Türkiye'nin 2007-2013 yılları arası AB tarafından IPA-I programı ile üyelik öncesi aday ülkelere verilen mali yardım ve fonlardan yararlandığı bileşenler gösterilmektedir. AB, IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) adı altında aday ülkelere katılım öncesi 2007-2013 döneminde yaklaşık olarak 9,9 milyar € tahsis etmiştir. Bu miktarın yaklaşık 4,8 milyar € tutarı nüfus ve yüzölçümü kriter alınarak büyüklüğüne göre Türkiye'ye verilmiştir.

Tablo 3: 2014–2020 Yılları Arası Politik ve Sektörel Tahsisat Tablosu (Milyon €)

Türkiye	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018-2020**	**TOPLAM**
a.Birlik üyeliğine hazırlık reformları	355,1	196,6	240,3	137,2	652,2	1.582,4
Demokrasi ve yönetişim	540,2	-	-	-	416,3	956,5
Hukukun üstünlüğü ve temel haklar	388,9	-	-	-	236,0	624,9
b. Sosyo-ekonomik ve Bölgesel kalkınma	155,8	265,8	247,0	261,4	595,3	1.525,3
Çevre ve İklim Eylemi	297,1	-	-	-	347,5	644,6
Ulaştırma	386,0	-	-	-	56,8	442,8
Enerji	59,0	-	-	-	34,4	93,5
Rekabet Edilebilirlik ve Yenilikçilik	187,8	-	-	-	156,6	344,4
c. İstihdam, sosyal politikalar, eğitim, cinsiyet eşitliğinin teşviki ve insan kaynaklarının geliştirilmesi	37,4	62,9	65,9	68,9	199,9	435,0
Eğitim, İstihdan ve Sosyal Politikalar	235,1	-	-	-	199,9	435,0
d. Tarım ve Kırsal Kalkınma	72,0	100,9	77,0	158,1	504,2	912,2
Tarım ve Kırsal Kalkınma	408,0	-	-	-	504,2	912,2
TOPLAM	620,4	626,4	630,8	636,4	1.940,0	*4.453,9

Kaynak: Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024

Türkiye'nin de dahil edildiği IPA II programı kapsamında adil paylaşım ilkesi ile tahsis edilecek olan mali yardım ve fonlar; hukukun üstünlüğü, temel haklar, demokrasi, iyi yönetişim, muktesebat uyumu, stratejik iletişim ve iyi komşuluk ilişkileri, yeşil gündem ve sürdürülebilir bağlantısallık, rekabetçi ve kapsayıcı büyüme, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği çerçevesinde yapılmaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024). Türkiye'nin IPA-II. Dönemde almış olduğu mali yardımların gösterildiği tablo 3'e göre Türkiye'nin AB'nin aday ülkelere sağlamış olduğu mali yardım ve fonlar devam etmiş ve 2014-2020 yılları arasını kapsayan IPA-II. dönemde toplam 4.453,9 milyon € mali yardım ve fon elde ettiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye'ye IPA-II. dönem içerisinde en fazla demokrasi ve yönetişim ile hukukun üstünlüğü ve temel haklar alınında mali yardım ve fon sağlanmıştır.

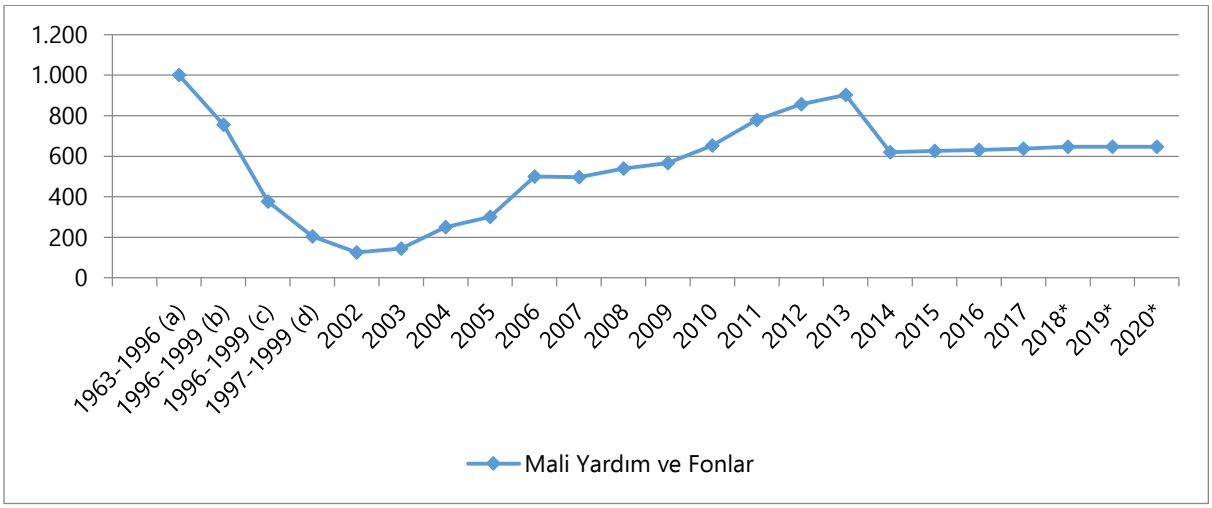

Grafik 1: Türkiye'nin AB'den Almış Olduğu Mali Yardım ve Fonlar (Milyon €)
Kaynak: Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024 verilerinden alınarak oluşturulmuştur.

1963-1996 (a) : dönem içerisinde Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşmasından Gümrük Birliği Anlaşmasına kadar alınan mali yardım ve fonlar
1996-1999 (b) : Gümrük Birliği Anlaşmasından Helsinki Zirvesine kadar alınan mali yardım ve fonlar
1996-1999 (c) : MEDA-I kapsamında alınan mali yardım ve fonlar
1997-1999 (d) : EUROMED kapsamında alınan mali yardım ve fonlar
*2018-2020 yılları arası veriler toplam olarak gösterildiğinden ortalama olarak alınmıştır.

Tablodaki verilere göre Türkiye, AB üyelik sürecinde adaylık öncesi (1963-1999) AB'den 2.336,3 milyon € mali yardım ve fon almıştır. Ayrıca 2002-2006 yılları arası 1.320 milyon € ile IPA-I ve IPA-II dönemini kapsayan 2007-2020 yılları arası Türkiye'nin AB'ye katılım öncesi almış olduğu mali yardım ve fonlar 12.904,9 milyon €'dur. Dolayısıyla Türkiye'nin AB üyelik sürecinde 1963-2020 yılları almış olduğu mali yardımlar, fonlar ve krediler toplam 12.904,9 milyon € miktar tutarındadır.

AB'nin üyelik sürecinde aday ülkelere IPA adı altında yapmış olduğu mali yardımlara devam etmekte ve günümüzde IPA-III. dönem mali yardım programı gerçekleştirilmektedir. Bu program dahilinde yararlanan Türkiye IPA-III. dönem (2021-2027) mali yardım ve ve fonlar için yaklaşık 14,2 milyar € miktar tutarında yardım alması beklenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin AB'ye üyelik başvurusunda bulunduğu 1963 yılından Türkiye'nin dahil edildiği IPA III programı ile birlikte bu miktar 2027 yılında toplam 27.105 milyon € tutarında olacağı öngörülmektedir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

Mali İlişkiler Açısından AB Tarafından Türkiye'nin Hesap Verebilirlik Eleştirileri

AB tarafından Türkiye'ye yönelik demokratik kurumlar, Güneydoğu bölgesindeki durum, sivil toplum kuruluşları, güvenlik güçleri, kamu yönetimi reformu, yargı alanı, yolsuzlukla mücadele, örgütlü suçlarla mücadele, insan hakları ve temel haklar, göç ve iltica politikası, dış politika, iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel işbirliği, ekonomik kriterler, kamu alımları, istatistik, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği, iç pazar grubu, rekabetçilik ve kapayıcı büyüme, yeşil gündem ve sürdürülebilir bağlantısallık, kaynaklar, tarım ve uyum grubu ve dış ilişkiler üzerine eleştiriler getirilmiştir. Çalışmada AB Komisyonu tarafından Türkiye'ye yönelik sadece mali ilişkilere dair eleştiriler incelenmiştir.

2023 yılı mali eleştirileri;

- Cumhurbaşkanlığı sisteminde denetleme, yürütme tarafından yalnız seçimler zamanında hesap verebilirlik ilkesi gerçekleşmektedir.
- Yolsuzlukla mücadelede Türkiye, başlangıç evresinde ve hukuki eksiklikler bulunmaktadır.
- Kamusal alanda hesap verebilirlik ve şeffaflık iyileştirilmelidir. Ancak eylem planı ve stratejinin bulunmayışı yolsuzlukla mücadele etmenin bulunmadığını göstermektedir.
- Türkiye mali kontrol açısından hazırlıklıdır ancak ilerleme kaydedememiş ve Bakanlıklarda iç denetim birimlerinin zorunlu olmasına yönelik herhangi bir mevzuat bulunmamaktadır.
- Cumhurbaşkanlığı sistemi, meclisin yasama ve denetim fonksiyonunu zayıflatmıştır. Bir başka deyişle meclis, hükümetin hesap verebilirliğini sağlamakta eksik kalmaktadır.
- Meclisin yürütme denetimi zayıf kaldığından hesap verebilirlik sağlanamamaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı olağanüstü kararnameleri meclis tarafından onaylanmamakta, olağan

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ise meclis denetimi dışında kalmaktadır.

- Meclisin Cumhurbaşkanlığını denetleyememesi, siyasi hesap verebilirliğin seçimlerle kısıtlanmasına, ayrıca kamu yönetimi, mahkeme ve güvenlik güçleri gibi düzenleyici kurumlar üzerinde yürütmenin doğrudan ve ağır etkisi altında kalmasına neden olmaktadır.
- 2022 yılında Türkiye'de birçok siyasi ve sektörel planlama ortaya konmuş ancak kapsamlı bir strateji olmaması nedeniyle sağlıklı ve tutarlı bir bütçe tahmini yapılamamıştır.
- Meclisin, bütçe üzerindeki denetim yetkisinin sınırlandırılmasıyla bütçenin şeffaflığı azalmıştır. Özellikle Türkiye Varlık Fonunun 2022 denetim raporu yayınlanmaması hesap verebilirliğin ve şeffaflığın bulunmadığını göstermektedir.
- Cumhurbaşkanlığı sistemi ile merkezileşen Türkiye, kurum ve kuruluşların hesap verebilirlik düzeyi zayıflamıştır.
- Yolsuzlukla mücadelede gerekli ilerleme kaydedilememiş ve BM'nin Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun hareket edilmemiştir. Ayrıca yolsuzlukla mücadelede Avrupa Konseyinin önerileri hala dikkate alınmamıştır.
- Türkiye'de makroekonomik istatistikler zaman açısından uyumlu değildir.
- Türkiye, mali kontrol açısından iyi düzeyde hazırlıklıdır fakat Kamu İç Mali Kontrol Politika Belgesi güncellemediğinden 2012'den itibaren ilerleme kaydedememiştir. Bu nedenle hala kapsayıcı bir kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi bulunmamaktadır. Yeni bir Kamu Harcamaları ve Mali Hesap Verebilirlik (PEFA) programı tanzim etmeli, ulusal dolandırıcılıkla mücadele stratejisi belirlemeli, belediye ve KİT bütçelerini tek bir hazine hesabına alacak düzenlemeleri gerçekleştirmelidir.
- 5018 Sayılı KMYKK yönetsel hesap verebilirlik, raporlama, karar alma ve iç kontrolü sağlamada mevzuat uyumlaştırılmalıdır.
- KMYKK iç kontrolü sağlamaktadır, ancak kapasite ve sahiplenme sorunları iç kontrole zarar vermektedir.
- İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kabul edilmiş ancak, 2013'ten itibaren iç denetim ve etik davranış kuralları güncellenmemiştir. Bu nedenle denetçiler doğrudan bakan yardımcılarına veya üst yöneticilere hesap vermektedir.
- Cumhurbaşkanınca yedi üyenin dört yıllığına seçildiği İç Denetim Koordinasyon Kurulu, Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı olarak işlemlerini yürütür. Kurulun görevini yerine getirmesi için bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir.
- Dış denetim, Anayasa kapsamında Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü kriterleri ile uyumlu olan Sayıştayca yapılmaktadır. Türkiye Varlık Fonu (TVF), gerek Cumhurbaşkanı'nın başkalığında olması gerekse Sayıştay'ın doğrudan denetimine dahil olmaması nedeniyle mali disiplin, şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından endişe vermektedir.
- Sayıştay denetimleri genel olarak uygundur ve raporlarını (KİT'lere dair raporlar hariç) dijital

ortamda yılda dört kez meclise sunmaktadır.

- Türkiye-AB ilişkilerinde mali çıkarların korunması amacıyla gerek ceza hukukunda gerekse Devlet Denetleme Kurulu (DDK) tarafından dolandırıcılık suçu ile mücadelede AB direktifi ile uyumlaştırılmalıdır. Türkiye'de 2006-2022 döneminde dolandırıcılıkla alakalı 127'si 2022'de meydana gelen toplam 917 olay intikal etmiştir. Avro gibi para sahteciliğine karşı Türkiye'de Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünce teknik analiz yapılmakta ve gerekli kuruluşlara mali cezalar uygulanmaktadır.

- Türkiye'nin vergilendirme konusunda AB üye devletleri ile otomatik bilgi alış verişinde etkin rol alması, enerji alanına ait ürünlerin AB'ye göre uyumlaştırarak vergilendirmesi ve kayıt dışı ekonomiyle şeffaflıkla mücadele etmesi gerekmektedir.

- Dolaylı vergilendirmede AB kriterlerine uygun olmayan birçok üründe %1 oranında KDV uygulaması devam etmektedir. 2023'te Konaklama Vergisi yürürlüğü girmiş, Şubat 2023 depreminden etkilenen illerde vergi yükümlülükleri ve mükelleflerinin ertelenmesi ve 24 aylık taksitte vergi borcu ödenmesi imkânı getirilmiştir. Yine bu bölgelerde prefabrik yapı ve konteynerlere uygulanan %18 KDV oranı, 2023 yılsonuna kadar %1 olarak uygulanmıştır. Türkiye'nin vergi yapısı, muafiyet ve indirim oranları tam olarak AB kriterlerine uygun değildir. Sigaraya uygulanan vergi oranı AB standartlarına uygundur ancak sigaradan alınan ÖTV, AB kriterlerine uyumlu değildir. Enerji sektöründe uygulanan ÖTV ise, AB'den düşüktür. Ayrıca elektrik, kömür ve kok kömürüne ÖTV uygulanmamakta, Kerosen olarak bilinen jet yakıtından %0 ÖTV alınmakta ve 2020'de yürüklüğe giren Dijital Hizmet Vergisi (DHV) %7,5 oranında vergilendirilmektedir.

- Doğrudan alınan vergilerde Türkiye, Temmuz 2022'de yerli ve yabancı varlıkların iadesi üzerine vergi affı çıkarmış ve Mart 2023'te yeniden yapılandırmıştır. 2016-2023 döneminde vergi iadesine yönelik altı tedbir uygulanmış ve vergi iadelerinin süresi uzatılmıştır. Tüm bu uygulamalar, vergi tahsilatını zayıflattığı gibi vergilendirmenin güvenilirliği ve öngörülebilirliği ilkesini de bozmaktadır. Ayrıca Türkiye'de kur korumalı TL vadeli mevduat hesabı ile oluşturulan Kurumlar Vergisi muafiyeti 2023 yılsonuna kadar uzatılmıştır.

- Mart 2023'te depremler nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıplarını karşılamak amacıyla Kurumlar Vergisine ek vergi konulmuştur.

- 2022'den itibaren Türkiye'de uygulanan asgari ücrete Gelir Vergisi muafiyeti, AB üyelik gereklilikleri yerine getiremediğinin göstergesidir. Ancak Kasım 2022 OECD Vergi Amaçlı Şeffaflık ve Bilgi Değişimi Küresel Forumu'nda Türkiye hakkında büyük ölçüde uyumlu kararı çıkmış ve kriterlere yönelik vergi bilgilerinin tüm AB ülkelerine paylaşılması gerektiği bildirilmiştir. Bu bağlamda GİB tarafından EBYS kullanılmakta ve 2004'te çıkartılan e-beyannamenin 2022 itibariyle vergi mükelleflerinin %99,9'unun kullandığı tespit edilmiştir.

- Türkiye 2022'de kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye ilişkin 2023-2025 dönemini kapsayan eylem planı açıklamıştır. Fakat bu plan, ilerlemeye yönelik göstergelerden yoksun olduğu gibi kamuya açık bir sistem de değildir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2023).

AB Komisyonu'nun Türkiye'ye yönelik 2024 yılı mali eleştirileri;

- Mali kontrol alanında Türkiye iyi düzeyde hazırlıklıdır. Ancak raporlama döneminde ilerleme kaydedilememiştir. Türkiye, kamu mali yönetiminin, Kamu İç Mali Kontrol Politika Belgesi ve eylem planının güncellenmesi ile stratejilerinin hazırlanması için yeni bir Kamu Harcamaları ve Mali Hesap Verebilirlik (PEFA) çalışması gereklidir. Bu kapsamda ulusal bir dolandırıcılık mücadele stratejisi kabul edilmesi, belediye ve KİT'lerin tek bir hazine hesabına aktaracak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Dış denetim ile ilgili olarak, Sayıştay'ın yapmış olduğu kontrolleri, parlamentonun bütçe denetimine temel teşkil etmektedir. Bu kapsamda Sayıştay denetimleri ve parlamentonun yürütmüş olduğu adli takipteki eksiklikler; parlamentonun bütçe üzerinde sınırlı denetime ve şeffaflığın azalmasına neden olmaktadır. Türkiye Varlık Fonunda şeffaflık ve hesap verebilirlik bulunmadığı gibi yatırımlar ve borçlanmalara dair tam bir görüş sunamamaktadır.

- Cumhurbaşkanlığı'na bağlı kurumlara ve bakanlıklara devredilmiş Merkezi yönetimin hesap verebilirliği yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Kamu Denetçiliği Kurumunun gözetimi sınırlı olmasından dolayı parlamentonun denetim mekanizması da zayıflamaktadır.

- Türkiye'de İç kontrol ve denetim, özerklik, bağımsızlık ve etkinlikten yoksun bulunmaktadır. 2023 yılında 11 ili etkileyen depremler nedeniyle ortaya çıkan hasarla ilgili kamu görevlilerinin hesap verebilirliği çok düşük kalmıştır. Bu nedenle soruşturmalar için İçişleri Bakanlığının onayı alınması gerekmektedir.

- AB, gelir ve giderler üzerinde mali yönetimi geliştirme, yönetsel olarak hesap verebilirliği ve kamusal fonlarda dış denetimi artırmak amacıyla ulusal yönetişim sistemlerinde teşvikler vermektedir. Türkiye'de Kamu İç Mali Kontrol Politikası 2013'ten bu yana güncellenmemekte, kamu yönetim reformu ve mali yönetim stratejik çerçevesi hala bulunmamaktadır.

- KMYKK, yönetsel olarak hesap verebilirliği uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde iç denetim uygulamalarını sağlamaktadır. Ancak iç denetimin amacı, yetkisi ve sorumluluğu, Bakanlıklarda iç denetim birimlerinin bulunmasına yönelik yasal bir zorunluluk olmaması nedeniyle sekteye uğramaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Nisan 2024'te hazırlamış olduğu İç Kontrol Sistemi İzleme ve Değerlendirme Rehberi ile Kamu Kurumsal Risk Yönetimi Rehberinde usulsüzlük raporları ile risk yönetimi uygulamalarını iyileştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu minvalde yerel idareler ve KİT'lerin Türkiye'de tek hazine hesabına alınması endişe yaratmaktadır.

- KMYKK'ye göre dış denetim, Anayasa ve kanun kapsamında Sayıştay'ın bağımsızlığı altındadır. Bu kapsamda Türkiye Varlık Fonunun (TVF) mali disiplin, şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması gerekmektedir. Zira Sayıştay'ın doğrudan denetiminde olmayan TVF'nin denetimini Cumhurbaşkanı tarafından atanan denetçilerce yapılmaktadır. TVF yapmış olduğu işlemlerine ilişkin denetim raporları kamuoyuna açıklanmamaktadır. Özellikle afet sonrası 2023 yılında kurulan Afet Yeniden İmar Fonu hala faal olmamakla birlikte genel bütçe ve Sayıştay denetimine de alınmamıştır.

- Sayıştay Kanunu, Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü standartları kapsamında uyum göstermektedir. Bu kanununa ilişkin meclis incelemelerinin artırılması gerekmektedir. AB-Türkiye mali ilişkilerinin uyumunda Türkiye'nin mevzuatlarında ve ceza hukuku yönünde özellikle dolandırıcılık suçunda AB direktifleri ile tam uyum göstermesi gerekmektedir. Bu minvalde

Devlet Denetleme Kurulu, AB kapsamında kurulan dolandırıcılıkla mücadele koordinasyon birimi (AFCOS) olarak görev almaktadır. Bu birim ulusal stratejisi bulunmamaktadır. Bu birime Türkiye'ye, 139 vaka bildirmiştir.

- Devletin aşırı müdahaleciliği, istişare eksikliği, yerel vergi oranlarının sınırlı hesaplama kapasiteleri ve gelirlerin yarısından fazlasının hala Devlet bütçesinden gelmesi nedenlerinden dolayı yerel makamların mali özerkliği sınırlı olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla kurumsallık açısından raporlama döneminde ilerleme kaydedilmemiştir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2024)

Hesap Verebilirlik Sorunları

İstikraz ya da kredi olarak da adlandırılan borçlanma, gerçek veya tüzel kişilerin ve hatta hükümetlerin başkalarından ödünç olarak elde etmiş olduğu mali kaynak olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2002: 70). Kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG), bütün kamu kesiminin toplam gelir ve gider farkının GSYH'ye oranlanmasıdır. Buradaki amaç kamu kesiminin ne kadar borçlanmaya ihtiyacının olduğunu hesaplamaktır (Tosunoğlu, 2020: 46)Kamu borçları ise bir devlete ait yerel ve merkezi yönetimlerin tamamını kapsayan hükümete ait borçlanmalardır. Kamu borçlanmaları iç ve dış borçlanmalar şeklinde iki tür borçlanmadan oluşmaktadır. Bütçe açıklarında iç borçlanmaya, kalkınma veya dış ödemeler dengesinde ortaya çıkan açıkları karşılamak için dış borçlanmaya ihtiyaç duyulur (Seyidoğlu, 2002: 324). Bilindiği üzere Maastricht Kriterlerine göre kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYİH'ye oranı %3'ü ve kamu borç stokunun GSYH'ye oranının %60'ı geçmemesi gerekmektedir (Tüleykan, 2016: 307).

Tablo 4: Türkiye'nin Borç Açığı ve Göstergeleri (%)

Yıllar	AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku / GSYH	Kamu Net Borç Stoku / GSYH	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) / GSYH
2001	75,5	64,3	11,71
2002	71,5	59,4	9,7
2003	65,2	53,1	7,1
2004	57,2	47,1	3,5
2005	50,2	39,6	-0,1
2006	44,2	32,3	-1,7
2007	37,8	27,8	0,1
2008	37,7	26,5	1,5
2009	43,2	30,6	4,8
2010	39,5	27,1	2,2
2011	35,9	20,5	0,1
2012	32,2	15,1	0,9
2013	30,9	10,7	0,4
2014	28,3	8,9	0,5
2015	27,2	6,7	0,0
2016	27,7	8,1	1,1
2017	27,8	8,1	1,8
2018	29,9	13,5	2,4
2019	32,4	16,3	3,3
2020	39,4	19,2	3,9
2021	40,4	20,5	2,5
2022	30,8	16,8	2,4

2023	29,3	20,9	5,6
2024	25,6	17,1	4,9

Kaynak: Tablo, Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2025 ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2025) verilerinden alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 4'te Türkiye'nin 2001-2024 dönemi borç stoku ve KKBG gelişmeleri gösterilmiştir. Tabloda Türkiye'nin borç stokunun sürekli arttığı, ancak borç stok oranlarının genel olarak azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bunun sebebi ise yaşanan 2000-2001 krizlerinin ağır kamusal borçlanmalar sonrası mali yapıdaki düzenlemelerdir. Tabloda AB tanımlı genel yönetim borç stoklarının GSYH'ye oranları 2004 itibariyle Maastricht kriterlerini sağlamaktadır. Kamusal net borç stokunun GSYH'ye oranları Maastricht kriterlerine uygundur. Ayrıca KKBG/GSYH oranlarının 2000-2001 ekonomik krizi, 2008 Morgage krizi ve 2019 covid-19 salgını nedeniyle dalgalı bir seyir izlediği söylenebilir.

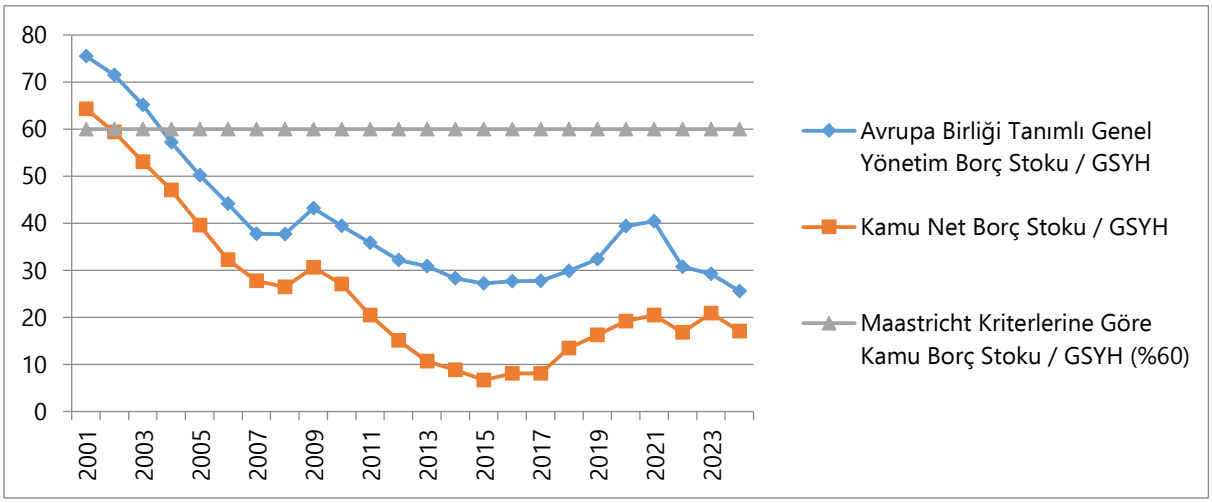

Grafik 2: AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku ve Kamu Net Borç Stokunun Maastricht Kriterlerine Göre Karşılaştırılması

Kaynak: Tablo 4 verilerinden alınarak oluşturulmuştur.

Grafik 2'de Türkiye'nin AB tanımlı genel yönetim borç stoku ile kamu net borç stokun GSYH'ye oranları gösterilmektedir. Bu bağlamda borç stokları genel olarak Maastricht kriterlerine uygunluk göstermektedir. Grafikte meydana gelen dalgalanmalara gerek ulusal ve küresel ekonomik krizler gerekse yaşanan salgın hastalıklar neden olmuştur. Grafik incelendiğinde 2004 öncesi AB tanımlı genel yönetim borç stoklarının GSYH'ye oranlarının Maastricht kriterlerine uygun olmadığı ve kriterlerin üzerinde olduğu görülmektedir.

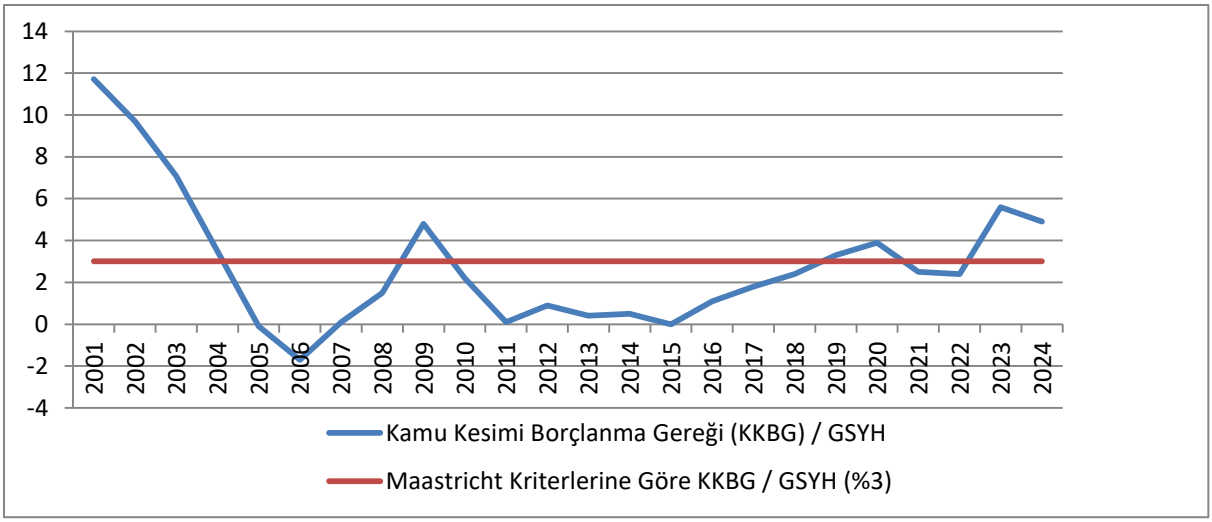

Grafik 3: Maastricht Kriterlerine Göre KKBG
Kaynak: Tablo 4 verilerinden alınarak oluşturulmuştur.

Grafik 3'e göre Türkiye'nin KKBG/GSYH oranlarında 2004 öncesi, 2009,2019, 2020, 2023 ve 2024 yıllarının Maastricht kriterlerini sağlamadığı görülmektedir. Maastricht kriterlerini sağlamayan 2002,2003 ve 2004 yılları verileri incelendiğinde Türkiye'nin kriz yılları sonrası mali düzelmeler yaşandığı ve 2005 yılı itibariyle düzelme gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte 2008 Morgage krizi ile kamusal borçlanma gereği artmış ve küresel boyutta bir ivme kazanmıştır. Ayrıca covid salgını ile 2019 ve 2020 yıllarında ortaya çıkan kamu harcama ve borçlanmaların küresel çapta arttığı da düşünüldüğünde mali açıdan Türkiye'nin KKBG/GSYH oranlarında Maastricht kriterlerini genel olarak sağladığı söylenebilir.

Türkiye'de borçlanmanın sebepleri; Türkiye'nin borç faiz ödemeleri, KİT'ler, personel harcamaları, SGK açıkları, kamu yatırımları ve savunma harcamaları şeklindedir. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri nedeniyle kamu kesimi borç stokunu fahiş derecede artırmış ve bu bağlamda kamu açıkları ekonomide; borçların kısır döngüsü oluşmasına, reel faizlerin aşırı yükselmesine, dışlanma etkisi göstermesine, enflasyonu olumsuz etkilemesine, gelir dağılımında negatif etki göstermesine ve dış ticaret ve ödemeler dengesinde açıklara neden olmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001: 27-43).

Sonuç

Küreselleşen dünyada uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerin derinleşmesi nedeniyle mali ilişkiler hesap verilebilirlik açısından önemli bir hal almıştır. Bu minvalde Türkiye-AB ilişkileri sadece ekonomik ve siyasi çıkarlarla sınırlı kalmayan, mali anlamda kamu yönetimi, mali disiplin ve demokratikleşme açısından geniş bir perspektifi ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki performans ve mali ilişkiler düzeyinde hesap verebilirliğin doğurduğu yapısal değişimler değerlendirilmiştir.

AB'nin devletin klasik kamu yönetimi anlayışı yerine 1980'li yıllardan sonra kullanmaya başladığı ve katılımcılık, şeffaflık, etkinlik ve hukukun üstünlüğü gibi özellikleri olan yönetişimin bu özelliklerinden biri olan hesap verebilirlik, alınan mali yardım ve fonların şeffaf ve etkin kullanımını amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye, üyelik sürecinde AB'nin IPA mali yardım ve fonlarından yararlanmakta ve AB'ye karşı hesap verebilirlik açısından sorumlu tutulmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye, AB üyeliğine girmeden Gümrük Birliğine dâhil edilmiş ancak mali açıdan beklenen avantajları tam sağlayamamıştır. Bunun sebebi olarak Türkiye'nin üyelik sürecinde gerek yapısal reformları gecikmeli olarak gerçekleştirmeleri

gerekse mali ilişkilerde etkin kullanım ile birlikte demokratikleşme, hukuk devleti ve insan hakları gibi ölçütlerin hesap verebilirlik açısından değerlendirilmesidir.

Türkiye-AB ilişkilerinde sıklıkla gündeme gelen mali ilişkilerde hesap verebilirlik sorunu özellikle Türkiye'nin almış olduğu AB mali yardım ve fonlarını nasıl kullandığı, bu süreçteki denetim yapısının etkinliği ve verimliliği sorgulanmaktadır. AB, Türkiye'nin mali idarede yaşadığını iddia ettiği bu tür sorunları bahane göstererek Türkiye'ye yönelik yapmış olduğu mali yardım ve fonları azaltmakta ve üyelik sürecinde ekstra şartlar sunmaktadır. Örneğin, bazı AB fonları, insan haklarının gelişimi ve demokratikleşme gibi amaçlar doğrultusunda verilmektedir. Buna karşın, Türkiye'deki siyasi gelişmeler ve AB uyum sorunları, mali yardımların etkinliğini sorgulatmakta, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde AB'nin güvenini kırmakta ve mali ilişkilerin sürdürülebilirliğini sekteye uğratmaktadır.

AB-Türkiye arasındaki mali ilişkiler, siyasi ve sosyo-ekonomik boyutta ele alınmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, AB'den almış olduğu mali yardım ve fonların kullanımı ile hesap verebilirliği konusunda birtakım eleştirilere maruz bırakılmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde hesap verebilirliğin uygulanması sadece mali yardım ve fonların etkin kullanımı değil aynı zamanda siyasi diyalog, kamu yönetiminin modernleşmesi ve toplumsal güvenin sağlanması açısından da önemli bir esas teşkil etmektedir. AB tarafından Türkiye'ye yapılan hesap verebilirlik eleştirisi, genel olarak üç ana başlık ile tanımlanmaktadır: bütçe disiplini, şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele. Zira AB tarafından Türkiye'ye yapılan bu eleştiriler, AB üye ülkelerin mali yapılarına bakıldığında Türkiye'nin haksız maruz kaldığı görülecektir.

AB tarafından Türkiye'ye getirilen eleştirilerden biri olan bütçe disiplininden uzaklaştığı konusu iddia edilse de Türkiye'nin mali disiplin politikası ve yapısal reformları birçok AB üye ülkesine göre daha verimli olduğu söylenebilir. Çünkü Türkiye'nin bütçe açıkları ve KKBG'nin GSYH'ye oranlarına bakıldığında Maastricht Kriterlerini genel olarak sağladığı, çalışmada geçen Tablo 4 verilerinde de görülecektir. Bu minvalde gerek Türkiye'nin büyüme oranları gerekse bütçe açıkları karşılaştırıldığında Türkiye'nin mali disiplini sağladığı veriler kapsamında değerlendirilmektedir. İkinci olarak şeffaflık konusunda Türkiye uluslararası mali standartları benimsemekte ve buna uyum sağlamaktadır. Türkiye'nin mali açıdan elde edilen verileri incelendiğinde kamu mali yönetimi kapsamında muhtelif reformları gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla AB, Türkiye'ye yönelik mali yapıdaki şeffaflık konusuna getirmiş olduğu eleştiriler sorgulatır hale getirmiştir. Son olarak AB tarafından Türkiye'ye karşı yapılan eleştirilerin en büyüğü yolsuzlukla mücadeledir. Türkiye'ye karşı yapılan bu eleştiri AB'nin tarafsız olmadığı ve yolsuzluk konusundaki eleştirel bakışın tutarsızlığını göstermektedir. Çünkü yolsuzluk sadece Türkiye'de olmadığı gibi bütün AB üyesi ülkelerde de mevcuttur ve ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bu doğrultuda AB üye ülkelerin bazıları yolsuzlukla mücadelede Türkiye'den daha düşük puan almaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin yolsuzlukla mücadelede sadece AB kriterleri kapsamında değil aynı zamanda ulusal bazda da geliştirmiş olduğu kendine ait stratejik ve uluslararası alandaki işbirliği hiçe sayılmaktadır. Bir başka eleştiri olarak AB, Türkiye'nin cumhurbaşkanlığı sistemindeki denetim zayıflığını eleştirmekte ancak benzer sisteme sahip Fransa gibi üye ülkelerin denetim mekanizmalarının işleyişini dikkate alarak bu gibi ülkelerin sistemlerinin daha sağlam olduğunu vurgulamaktadır. Ancak her ülkenin kendi dinamikleri ve siyasi tarihinin farklı olduğu unutulmaması gereken bir kaidedir.

Türkiye, AB uyum sürecinde AB'den almış olduğu fonları kullanırken, bu fonların ne ölçüde etkili ve verimli kullandığını göstermek zorundadır. Buna karşın AB, Türkiye'ye vermiş olduğu mali yardım ve fonları denetleme ile sorumludur. Türkiye bu süreci şeffaflıkla cevaplandırması gerekmektedir. Dolayısıyla

Türkiye, hesap verebilirlik düzeyini artırmak amacıyla mali yapısını bağımsız araçlarıyla denetlemesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin hesap verebilirlik düzeyini artırması, AB ile olan ilişkilerine katkıda bulunacaktır. AB'nin, Türkiye'ye yapmış olduğu eleştirilerin elde edilen bulgu ve veriler perspektifinde değerlendirildiğinde haksız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'ye ait bu veriler ve mali yapıdaki dinamizm, AB-Türkiye arasındaki ilişkileri daha sağlıklı ve daha ileriye götürmesi için bir fırsat oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkilerinde hesap verebilirlik, mali yardım ve fonların etkinliği ve şeffaflığı kadar, kurumsal güvenin, siyasi istikrarın ve toplumsal katılımın vazgeçilmez bir ilkesidir.

Kaynakça

Abdioğlu, H. (2007). Yönetişim İlkelerinin Uygulanmasında Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumu ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Açısından Önemi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(11), 79-102.

Aksoy, Ş. (2004). Kamu Yönetimi Nereye Gidiyor? Bir Durum Saptaması. U. ÖMÜRGÖNÜLŞEN ve K. ÖKTEM, İkinci Kamu Yönetimi Formu Bildiriler Kitabı (s. 32-49). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Aktan, C. C., Ağcakaya, S. ve Dileyici, D. (2004). Kamu Maliyesinde Hesap Verme Sorumluluğu ve Mali Saydamlık. A. BALCI, Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar (s. 169-184). Ankara: Seçkin Yayınları.

Avrupa Birliği Başkanliği. (2024). Türkiye-AB Mali İşbirliği. https://www.ab.gov.tr/tr-ab-mali-isbirligi_5.html. erişim: 07.12.2024

Avrupa Birliği Komisyonu. (2023). Komisyon İç Çalışma Dokümanı, Türkiye 2023 Raporu. https://ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf.

Avrupa Birliği Komisyonu. (2024). Avrupa Birliği Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporu. https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html. erişim: 04.01.2025

Bilgin, K. U. (2004). Kamu Performans Yönetimi. Ankara: TODAİE Yayınları.

Boztepe, H. (2013). Halkla İlişkiler Perspektifinden Güven Kavramı: Katılımcılık, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik İlkelerinin Kamu Kurumlarına Yönelik Güvenin Oluşmasındaki Rolü. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 45, 53-74.

Çetin, S. (2009). Yerel Yönetim Birimi Olarak Türkiye'de İl Özel İdareleri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(25), 249-258.

Demirci, Ö. (2017). Hesap Verebilirlik Mekanizmasının İşleyişinde Türk Sayıştay'ının Rolü ve Değişen Önemi. 1-123. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Demirhan, H. (2017). Etkin Bir Mali Yönetim Aracı Olarak Kamuda Hesap Verme Sorumluluğu ve Kültür İlişkisi: Türkiye Açısından Bir Analiz. 1-372. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Maliye Programı, Doktora Tezi.

Demirol, D. (2014). Doğrudan Hesap Verebilirlik Aracı Olarak Sosyal Hesap Verebilirlik: Nepal ve Türkiye

Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme. Sayıştay Dergisi(92), 65-91.

Devlet Planlama Teşkilati. (2001). 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Borçlanma, İç ve Dış Borç Yönetimi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlioğlu, İ. (2023). Kamu Maliyesi. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.

Eroğlu, N. ve Eroğlu, İ. (2009). IMF –Türkiye İlişkileri ve 20. Stand-By Müzakereleri Üzerine Bir Değerlendirme. KMU İİBF Dergisi(17), 124-146.

Gözübüyük, Ş. ve Tan, T. (1998). İdare Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gül, S. (2008). Kamu Yönetiminde ve Güvenlik Hizmetlerinde Hesap Verebilirlik. Polis Bilimleri Dergisi, 10(4), 71-94.

KMYKK. (2003). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf. erişim: 28.12.2024

Kösecik, M. (2006). Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası. H. Özgür ve B. Parlak içinde, Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler (s. 1-2). Bursa: Alfa Aktüel.

Ökmen, M. (2006). Uyum Sürecinini İdari-Politiği: Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinde Küreselleşme-Yerelleşme Dinamikleri. H. Özgür ve B. Parlak içinde, Avrupa Birliği Perspektifinde Yerel Yönetimler (s. 91). Bursa: Alfa Aktüel.

Özbaran, M. H. (2001). Kamu Kesiminde Hesap Verme Sorumluluğu Uygulamalarının Modernizasyonu. Sayıştay Dergisi(39), 114-126.

Schacter, M. (2003). A Framework For Evaluating İnstitutions Of Accountability. A. Shah, Handbook On Public Sector Performance Reviews (Cilt 6, s. 324-353). Whashington.

Seyidoğlu, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Strateji Ve Bütçe Başkanliği. (2025). https://www.sbb.gov.tr/kamu-kesimi-genel-dengesi/. erişim: 24.03.2025

Şahin, H. (2007). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanliği. (2024). Ekonomik Göstergeler. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/12/ekonomikgosterge20122024_yeniversiyon-1.pdf. erişim: 20.12.2024

T.C. Hazine Ve Maliye Bakanliği. (2025). https://www.hbm.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri. erişim: 24.03.2025

Tosunoğlu, Ş. (2020). Kamu Kesimin Kapsamı. Ş. Tosunoğlu ve Y. T. Ergül, Kamu Maliyesi (s. 46). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Tüleykan, H. (2016). Faiz Dışı Fazla ve Bazı Bütçe Verileri Arasında Nedensellik İlişkisi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 310-322.

Üçler, Y. T. (2014). Gümrük Birliği'nden Sonra Türkiye-AB İlişkileri. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi(27), 204-231.

Yildirim, M. (2006). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık (1980 Sonrası Türkiye Örneği). Sivas, Türkiye: Cumhuriyet Üniversitesi.

Yüksel, H. (2013). Türkiye'de Mali Yerelleşmenin Boyutları ve Ölçümü Üzerine Bir Değerlendirme. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi, 20(2), 191-208.

SOSYAL MEDYA İLE PLANSIZ SATIN ALMA İLİŞKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Murat Yıldırım[1], Şerife Çınar[2]

Özet

Bu çalışma, genç yetişkinlerde plansız satın alma davranışını etkileyen sosyal medya tutumlarını ve demografik faktörlerin olası ilişkilerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu amacı açıklığa kavuşturabilmek adına, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesindeki lisan öğrencileri örneklem olarak seçilir iken yöneltilen anketler vasıtasıyla toplam 280 birimlik bir örneklem, kolayda örnekleme yöntemi ile elde edilerek çalışma verisi tamamlanmıştır. Çalışmada kullanılan anket iki bölümden oluşmakta olup; ilk bölümde genç yetişkinlerin tutumlarını ölçmek adına toplam altı ifade yöneltilirken ikinci bölümde ise Plansız Satın Alma Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada genç yetişkinlerin sosyal medya tutumları katılımcı oranları üzerinden şu şekilde sonuçlanmıştır. Sosyal medyadaki arkadaşlardan görünen bir ürünün alınması %68,2, sosyal medya pazarlama araçlarından etkilenme %63,6, sosyal medya kullanıcılarının etkisi %61,4, sosyal medyadaki bir ürün grubundaki yorumların etkisi %78,2, sosyal medyada ürün seçiminde seçimleri etkileyen influencer %37,5, sosyal medya aracılığıyla online (çevrimiçi) alışveriş yapmada en etkili grup arkadaş %68,6 olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın hipotezleri toplamda üç tanedir. İlk hipotez cinsiyet gruplarında plansız satın alma puanlarının farklılaştığı yönündedir. Bulgular $p>0,05$ ile farklılığın olmadığına işaret etmiştir. İkinci hipotezde ailelerin aylık ortalama gelirlerin artması ile plansız satın alma puanlarının artacağı şeklindeydi. Betimleyici bulgular bu hipotezi, ailenin aylık ortalama gelirinin üst düzeyi elde edinceye kadar desteklemiştir. Son hipotez ise günlük sosyal medya kullanım sürelerinin de artması ile plansız satın alma davranışının artacağı şeklinde kurulmuştur. Betimleyici bulgular bu hipotezin tersine işaret etmiştir. Elde edilen bulgulara göre genç yetişkinlerin online alışverişte sosyal medyandan oldukça etkilendikleri söylenebilir. Ayrıca plansız satın almada ailelerin aylık ortalama gelirleri ve günlük sosyal medya kullanım sürelerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Gelecek araştırmalarda sosyal medya faktörünün karma değişken desenini ele alan gizli değişkenler ile plansız satın alma arasında kurulacak bir model çalışmasında demografik yapının düzenleyici rolünün araştırılması önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Plansız Satın Alma, Sosyal Medya Tutumları, Demografik Faktörler.

Abstract

This study aims to examine the social media attitudes that affect unplanned buying behaviour in young adults and the possible relationships of demographic factors. In order to clarify this purpose, a sample of 280 units in total was obtained by means of questionnaires directed to undergraduate students at Tokat Gaziosmanpaşa University while being selected as a sample, and the study data was completed by obtaining a sample of 280 units by convenience sampling method. The questionnaire used in the study consists of two parts; in the first part, a total of six statements were directed to measure the attitudes of young adults, while in the second part, the Unplanned Purchase Scale was used. In the study, the social media attitudes of young adults were concluded as follows over the participant rates. Buying a product seen from friends on social media is 68.2%, being influenced by social media marketing tools

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

is 63.6%, the influence of social media users is 61.4%, the influence of comments on a product group on social media is 78.2%, the influencer affecting the choices in product selection on social media is 37.5%, the most influential group in online shopping through social media is friends is 68.6%. The hypotheses of the study are three in total. The first hypothesis is that unplanned purchase puns differ in gender groups. The findings indicated that there was no difference with $p>0.05$. The second hypothesis was that the unplanned purchase scores would increase with the increase in the average monthly income of the families. Descriptive findings supported this hypothesis until the average monthly income of the family reached the upper level. The last hypothesis was that unplanned purchasing behaviour would increase with the increase in daily social media usage time. Descriptive findings pointed to the opposite of this hypothesis. According to the findings, it can be said that young adults are highly influenced by social media in online shopping. In addition, we can say that the average monthly income of families and daily social media usage time are effective in unplanned purchases. In future research, investigating the regulatory role of demographic structure in a model study to be established between latent variables and unplanned purchasing, which deals with the mixed variable design of the social media factor, will provide important contributions.

Keywords: Impulse Buying, Social Media Attitudes, Young Adults, Demographic Factors.

Giriş

Sosyal medya bireyleri ve toplulukları, cinsiyet, din, dil, ekonomik, kültürel olarak sınır koymadan karşılıklı bir şekilde aynı anda iletişime geçmesine imkân vermektedir. Kullanıcılar ortak ilgi ve ortak geçmiş üzerinden aliler arkadaşlar ve diğer sosyal çevreyle iletişime geçmesi dünyanın her bölgesinden yeni iletişim kurma mekânlarıdır (Minnesota: Essentials Library, 2014: 58).

Ocak 2020 itibari ile tahmini 3,8 milyar insan sosyal medyayı kullanmakta olduğu tespit edilmiştir (Wearesocial, 2020). Haziran 2019 Türkiye İstatistik Kurumu- TÜİK (TÜİK, 2020) verileri ise ülkemizdeki nüfusun %72'sinin interneti kullandığı, %63'lük bir oranda aktif olarak sosyal medyayı kullanıldığı ve 2 saat 46 dakika günlük sosyal medya kullanım süresi olduğu tespit edilmiştir. Aynı veriler sosyal ağları kullananların yarısından çoğunun ülkemizde 18 ile 34 yaş arasında olduğu görülmüştür (Digital, 2019). Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları dünya genelinde bulunan kullanıcılar ile de aynı davranışları gösterdiği (Dağıtmaç, 2018) ve sosyal medyada özellikle genç yetişkinler ve öğrenciler arasında sanal bir etkinlik olduğunu belirlenmiştir (Deniz ve Gürültülü, 2018: 358).

İnternetin erişiminin kolay olması son zamanlar itibarı ile sosyal medya kullanımını tetiklemiş ve farklı şekillerde hayatımızı etkisi altına almıştır (Şişman Eren, 2014: 234-240). Gündelik yaşamımızda nereye gidilip nereye gidilmeyeceği, neyi satın alıp alınamayacağı ve ayrıca ihtiyaçların büyük bir kısmı bile sosyal medyanın tesiri altında gerçekleşmektedir. Yeni bir iletişim yüzü olan sosyal medya, kişilerin işlevselliği ve etkinlikler bakımından oldukça etkili bir platformdur. Birbirleri ile iletişimi hiç olmayan çoğu kimse video, fotoğraf gibi içerikler vasıtasıyla sosyal medya platformlarında etkileşim halindedirler (Çakmak, 2018: 45-70). Yapılan birçok araştırmalarda genç yetişkinler, sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmaktadır. Sosyal medya genç yetişkinlerin çevrimiçi sık sık arkadaşlarını takibe aldıkları, sanal platformlarda çeşitli hizmet ve ürünler hakkında kullanıcı ve yorumları takip ettiği görülmektedir. Buna bağlı olarak plansız satın alma yaptıkları gözlemlenmiştir.

Sosyal medya ve tüketicilerin satın alma davranışları arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalara bakıldığında sosyal medyanın önemini gözler önüne seren birçok bulgu tespit edilmiştir. Dhuhli ve

arkadaşları (2014), tarafından yapılan bir çalışmada, 341 kişinin katılım sağladığı mülakat ve anket yöntemini kullanarak, sosyal medyayı kullanan kişilerin satın alma davranışlarındaki değişiklikleri ve sonuçlarını araştırmışlardır. Satın alma ile ilgili süreçte ise sosyal ağda en fazla marka ile bilginin; web siteleri sayfa ve tasarımlarının etkilediğini ifade etmişlerdir. Veissi (2017) ise yaptığı çalışmada, fenomenlerin sosyal medyada paylaştığı ürünler ve tanıtımlardan tüketicilerin satın alım yapmadan önce faydalandıklarını belirtmiştir. Özellikle genç tüketiciler, kullanıcılar tarafından yapılan olumlu/olumsuz yorum ve önerileri sosyal medya araçlarından soruşturmakta ve böylelikle satın alma davranışlarını bu yönde gerçekleştirmektedirler (Çalışır ve Kılıç, 2018: 922-937). Constantinides ve Fountain tarafından yapılan bir çalışmada (2008), Amerika'dan katılım sağlayan katılımcıların %62'sinin sosyal ağlardaki yorumları okuduklarını, %98 katılımcının yorumları güvenli bulduğunu %80 katılımcının ise satın alma kararının etkilendiğini bildirmişlerdir.

Özgen ve Doymuş (2013) yaptıkları çalışmada, sosyal medya kullanıcılarının bir marka ile sosyal medya vasıtası ile iletişim kurma oranının %57 olarak belirtirken; markanın kendisini takip etme yolu ile iletişime geçenlerin ise en az %40 olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların, %20'sinin bir ürünü araştırmak suretiyle haftada en az iki kere sosyal medyadan yararlandığını, %42'sinin ise bir marka ya da ürünle ilgili paylaşımda bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca %33'lük bir kısım ise bir ürün ile ilgili yorumda bulunurken; %31'lik bir kesimin ise sosyal medyadan bir ürün almaya ikna olduğu ifade etmişlerdir (Özgen ve Doymuş, 2013: 93).

Sosyal medya vasıtası ile yapılan reklamların getirileri ise geleneksel reklamlara nazaran 11 kat fazla olduğu gözlenmiştir. Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkisi oldukça fazla olduğu yapılan çalışmalarda net olarak görülmektedir. Hiç kuşkusuz sosyal medya bir e–ticaret alanı olarak kullanılmaktadır. Sanal ağlarda tüketici davranışları, satın alma niyetleri ve tercihleri özel fırsatlardan etkilenmektedir. Dünyaca ünlü kahve markası olarak bilinen Starbucks sosyal medya hesabını en etkili bir şekilde kullanmakta olup, izlediği bazı stratejiler şunlar olmuştur:

Starbucks sosyal medya takipçilerine özgü farklı içerikte her gün bir anket sorusu yönelterek marka stratejisini, menü, mekân atmosferi gibi birçok faktörde güncellemeler yaparak tüketici yorumlarını pozitife çekmeyi hedeflemektedir. Böylece potansiyel tüketici durumunu ve e-ticaret başarısını da artırmıştır (Ying, 2012).

Literatürde var olan bilgiler ışığında üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının incelenmesi ve plansız satın alma davranışlarının demografik faktörler ile değişip değişmediği konusu bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Çalışmada kurulan hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H_1*:* Cinsiyet gruplarında plansız satın alma puanları farklılaşmaktadır.

H_2: Ailelerin aylık gelirleri arttığında plansız satın alma puanları da artmaktadır.

H_3: Günlük sosyal medya kullanım süresi arttıkça plansız satın alma puanları da artmaktadır.

Bu hipotezlere ait bulguları farklı bir biçimde test edip, desteklenip desteklenmediğini ortaya çıkarabilmek adına sosyal medyaya karşı tutum faktörü için literatürden elde edilen bazı ifadelerin betimleyici istatistiklerine başvurulmuştur. Çalışmanın örneklemi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi ile verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada Kullanılan Ölçek ve Anketin Oluşumu

Çalışma verisi yüz yüze gerçekleştirilen anketler vasıtasıyla elde edilmiştir. Anket toplamda iki bölümden oluşmakta olup veri toplama prosedürüne ait tüm bilgilendirmeler anketin giriş kısmında katılımcılara verilmiştir. İlk bölümde üniversite öğrencilerinin sosyal medyada kullanımları ile online alışverişe yönelten tutumlarının nedenlerini araştırmak adına toplam altı ifade yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise (Lim 2016: 117; Rook ve Fisher, 1995: 308; Saleh, 2012: 111) "Plansız Satın Alma Ölçeği- PSAÖ" ait toplam on yedi ifade yer almaktadır. Ölçek 5'li Likert yapıya sahiptir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışma verilerinin analizi, tüm hipotezler ele alındığında SPSS 26 paket programı vasıtasıyla bağımsız örneklem t testi, korelasyon ve betimleyici istatistik araçlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Genç yetişkinlerin sosyal medya tutumlarını belirleyebilmek adına anketin ilk bölümünde toplam altı ifadeden oluşan bir yapı vardır. Bu ifadelere ait bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Online Alışverişte Sosyal Medyanın Etkisi

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzde
Sosyal medyadaki arkadaşlarınızdan gördüğünüz bir ürünü alır mısınız?	Evet	191	68,2
	Hayır	89	31,8
Sosyal medya pazarlama araçları sizi etkiler mi?	Evet	178	63,6
	Hayır	102	36,4
Sosyal medyadaki kullanıcılar sizi etkiler mi?	Evet	172	61,4
	Hayır	108	38,6
Sosyal medyada ki bir ürün grubundaki yorumlar fikirlerinizi değiştirir mi?	Evet	219	78,2
	Hayır	61	21,8
Sosyal medyada ürün seçiminde seçimlerinizi en çok kimler etkiler?	İnfluencer	105	37,5
	Fenomenler	88	31,4
	Futbolcular	25	8,9
	Film Yıldızları	18	6,4
	Akademisyenler	44	15,7
Sosyal medya aracılığıyla online (çevrimiçi) alışveriş yapmada kimler etkili olmuştur?	Aile	53	18,9
	Arkadaşlar	192	68,6
	Komşular	13	4,6
	Sınıf Arkadaşları	22	7,9

Plansız satın alma ölçeği puanlarının cinsiyet gruplarında değişip değişmediğini belirleyebilmek adına öncellikle ölçek verilerinin normal dağılıma sahip olup olmadığı ele alınmıştır. Bu durumun nedeni parametrik ya da non parametrik test gruplarında seçim işleminin belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Ölçeğin ortalama puanları hesaplanarak elde edilen çarpıklık ve basıklık değerleri şu şekilde elde edilmiştir. Çarpıklık -0,090 (S.E. 0,146) ve basıklık değeri ise 1,823 (S.E. 0,290) şeklindedir. Literatürde sosyal bilimler için sıkça kabul gören kritik değer aralığı ±1,0 (Hair vd., 2013), ±1,5 (Tabachnick ve Fidell, 2013) ve ±2,0 (George ve Mallery, 2010) olarak iletilmektedir. Verilen krtik değerler aralıkları incelendiğinde tek değişkenli normalliğin sağlandığını söylenebilir. Bu neticesinde cinsiyet gruplarındaki farklılığın testi için bağımsız örneklemler t testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2 ve 3'de yer

almaktadır.

Tablo 2: Cinsiyet Gruplarında Ölçek Puanları

Cinsiyet	N	Ortalama	St. Sapma
Kadın	157	3,89	0,80
Erkek	123	3,92	0,70

Tablo 3: Cinsiyet Gruplarında t Test Sonuçları

		Levene's Homojenlik Testi		t Testi	
		F	Sig.	t	Sig. (Çift K.)
PSAÖ	Varyansların Eşitliliğinin Sağlanması	0,505	0,478	-0,298	0,766
	Varyansların Eşitliliğinin Sağlanmaması			-0,303	0,762

Bağımsız örneklem t testinin varsayımları toplamda üç tane olup bunlar şunlardır: örnek gruplarının bağımsız olması, verilerin alındığı ana kütlenin normal ya da normale yakın olması ve son olarak da grupların varyanslarının eşitliğidir (Kartal, 2014: 56). Grupların bağımsız olması cinsiyet değişkeni açısından sağlanır iken aynı zamanda tek değişkenli normallik te sağlanmıştır. Varyansların eştiliği F testi yardımıyla SPSS programında Levene's homojenlik testi ile raporlanmaktadır. Levene's bulguları 0,478> 0,05 ile varyansların homojenliği sağlanmıştır. Bu durumda grup ortalamaları arasındaki farkın incelenmesinde ilk satır değerleri okunmuştur. İlk satır değeleri, t test istatistiğinde -0,298 ve p değeri ile 0,766>0,05 ile cinsiyet gruplarında plansız satın alma farklılığı olmadığına işaret etmektedir (Karagöz, 2016: 391). Ayrıca Cohen's d değeri de -0,04 ile cinsiyete göre plansız satın alma puanları arasında anlamlı ve güçlü bir fark olmadığını göstermektedir.

Çalışmada ikinci hipotezin değerlendirilmesi için ailelerin, aylık gelir gruplarının PSAÖ'ye ait puanları ve grafiği elde edilmiştir. elde edilen bulgular Tablo 4 ve Şekil 1'de yer almaktadır.

Tablo 4: Aile Aylık Gelir Gruplarının PSAÖ Puanları

Aylık Gelir Grupları	**N**	**Ortalama**	**St. Sapma**
22 bin TL ve altı	29	3,6978	0,9253
22- 30 bin TL	41	3,6973	0,7428
30- 40 bin TL	39	3,7617	0,6030
40- 55 bin TL	65	3,9738	0,6847
55- 70 bin TL	60	4,1539	0,7610

70- 100 bin TL	25	4,1812	0,6027
100 bin TL ve üstü	21	3,5266	0,7813
Toplam	280	3,8987	0,7518

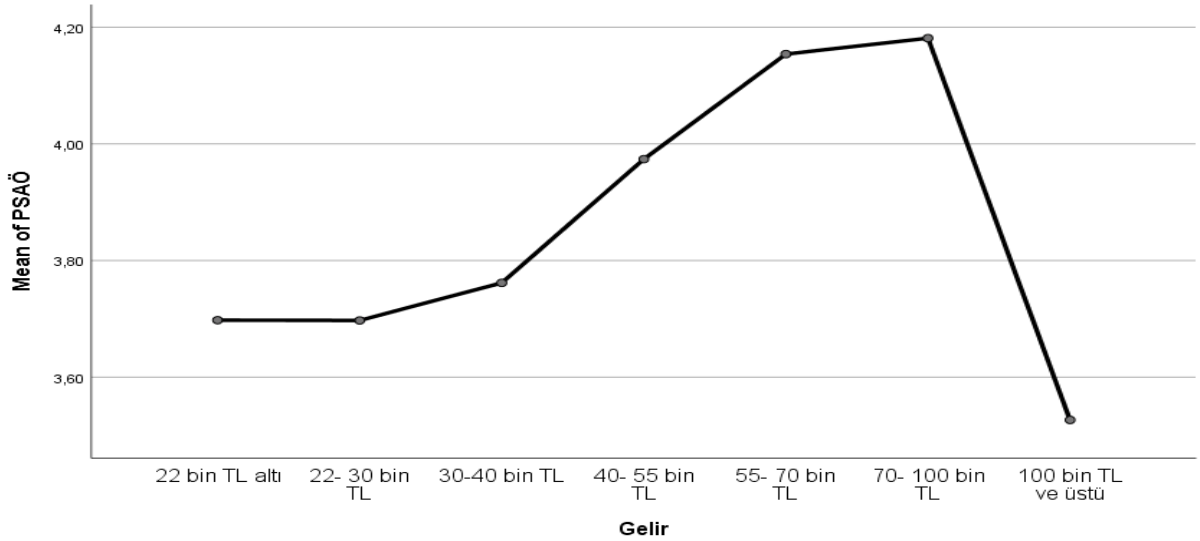

Şekil 1: Aile Aylık Gelir Gruplarında PSAÖ Puanlarının Görseli

Çalışmanın son hipotezinde sosyal medya günlük kullanım süreleri arttıkça plansız satın alma puanlarının da artacağı iddia edilmektedir. Bu iddianın testi yine bir önceki hipotezin çözümü ile benzer biçimde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 5 ve Şekil 2'de yer almaktadır.

Tablo 5: Günlük Sosyal Medya Kullanım Süre Gruplarının PSAÖ Puanları

Günlük Sosyal Medya Kullanım Süreleri	**N**	**Ortalama**	**St. Sapma**
1 saatten az	32	4,1452	0,8183
1- 3 saat	114	3,9014	0,7195
4- 6 saat	99	3,8099	0,7694
7 saatten fazla	35	3,9160	0,7214
Toplam	280	3,8987	0,7518

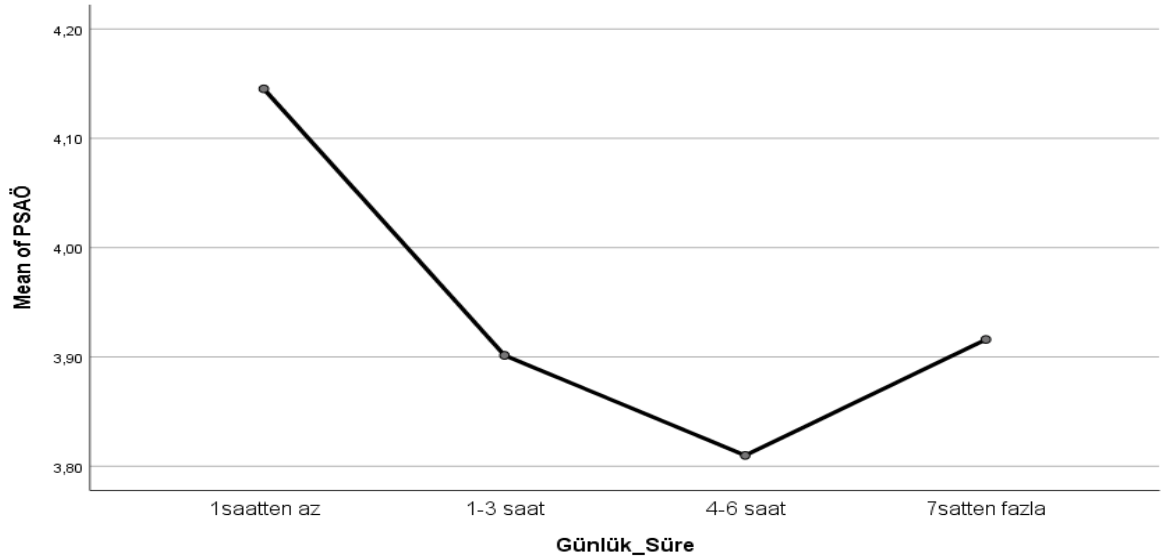

Şekil 2: Günlük Sosyal Medya Kullanım Süre Gruplarının PSAÖ Puan Görseli

Sonuç ve Tartışma

Mevcut çalışma üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumları ve demografik faktörlerinin plansız satın almaya etkisini araştırmayı hedeflemektedir. Bu hedef için belirlenen örneklemden (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencilerinden) anketler vasıtasıyla 280 birimlik bir veri elde edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumlarını ölçmede literatürden yararlanılarak toplam altı ifadeden oluşan bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen bulgular şu yönde gerçekleşmiştir: Sosyal medya pazarlama araçlarından etkilenme oranı %63,6; sosyal medya kullanıcılarının etkisi %61,4; sosyal medyadaki bir ürün grubundaki yorumlardan etkilenme %78,2; sosyal medyada ürün seçiminde seçimi etkileyenler arasından influencer %37,5; sosyal medya aracılığı ile online (çevrimiçi) alışveriş yapmada en etkili grup ise %68 bir oran ile arkadaş grubu olmuştur.

Tüketiciler diğer tüketicilerle sosyal medya platformlara sayesinde iletişime geçmekte ve ürünle ilgili olumsuz görüşlerini iletmektedirler. Ayrıca bilgiler kullanıcılar arasında yayılmaktadır. Constantinides ve Fountain (2008), tarafından yapılan bir araştırmada Amerikan tüketicilerin %62'si ürün kullanıcıları tarafından yapılan yorumları okumakta %98'i değerlendirmeleri güvenilir bulmakta, %80 ise okudukları yorumlarla satın alma kararını şekillendirdiğini söylemişlerdir.

Genç yetişkinlerinin sosyal medya kullanıcılarının etkisi %61,4'tür ve sosyal medyadaki bir ürün grubundaki yorumlardan etkilendiklerini göstermektedir. Tüketiciler aile, arkadaş, uzman gibi satın alma fikrine ihtiyaç hissettiği referans grupları yerine sosyal medyada trend fikir liderlerinin fikirlerini önemsemektedir. Pazarlamacılar yıllarca farkındalık için referans grubu olarak ünlüler ile birlikte çalışmışlardır. Bireylerin sporcular ve müzisyenler gibi ünlü kişilerin tavsiyelerine kulak vermeleri onlara hayranlık duyması ve aynı şekilde güven duymaları sebebiyledir. Sosyal medya aktörleri (influencer) ile iş birliği markaların reklamlarda ünlü kullanımı ile benzer olmakta; televizyon, basılı reklam ve radyo yerine sosyal ağları tercihte bulunmaktadır (Sammis vd., 2015).

Çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumları bulgularının ardından kurulan hipotezler ele alınmıştır. İlk hipotez bulgusu, p> 0,05 ile kadın ve erkekler arasında plansız satın alma davranışı konusunda bir farklılığın olmadığına işaret etmektedir.

Benzer bulgu Rana ve Tirthani (2012), yaptığı çalışmada görülmektedir. Çalışma hazır giyim alımlarıyla ilgili olarak cinsiyet gruplarında plansız satın almada bir fark bulamamıştır.

İkinci hipotezde, ailelerin aylık ortalama gelirlerinin artması ile genç yetişkinlerde plansız satın alma puanları artmaktadır. Ancak belirli bir bütçeye kadar arttığı gözlemlenmektedir. 100 bin TL ve üstü grubunda ise düşüş gözlenmektedir. Standart sapmalar küçükten büyüğe doğru gelir gruplarında çeşitlik göstermektedir. En yüksek standart sapma 0,9253 ile en düşük gelir grubuna (22 bin TL ve altı) aittir. Sonuç olarak PSAÖ puanı düşük gelir grubundan başlayarak 70 bin TL grubuna kadar artış göstermekte; 100 bin TL ve üstü grupta ise düşüşe geçmektedir. Yüksek gelir grubundaki bireylerin satın alma davranışları plansız satın alma eğiliminden daha az etkilendiği söylenebilir.

Ciunova-Shuleska (2012), yaptığı çalışma ile tüketicilerin yaş grupları ve gelir seviyelerinin plansız satın almada farklılık olduğu tespitinde bulunmuş olup, genç ve geliri yüksek bireylerde daha çok plansız satın alma tespit etmiştir. Ayrıca geliri yükselen ve statüsü artan bireylerin satın alma alışkanlıklarında da buna göre farklılıklar olmaktadır (Cemalcılar,1998: 55). Tüketici satın alımlarında en etkili değişken ekonomik değişkenlerdir. Dünya ekonomisi ve ülkenin ekonomik seviyesi tüketimi ve üretimi de etkilemekte olan bir unsurdur. Kriz dönemlerinde gerekli önlemler alınmalı ya da tam tersine atakların olması için gelire dayalı ürünlerde firmalar değişkenleri takip etmelidir (Tek, 1999: 204).

Üçüncü hipotezde ise sosyal medyada geçirilen günlük sürenin plansız satın almada etkisi araştırılmıştır. Sosyal medyanın belirli bir süreden fazla kullanılması plansız satın alma davranışını etkilemiştir. Ortalama 1 saatten az (N =32) PSAÖ puanı 4,1452'dir ve standart sapması ise 0,8183 olmasına karşın bu durum sosyal medyanın plansız satın almada etkili olduğunu ifade etmektedir. 1-3 saatlik kullanımda PSAÖ puanlarında azalma görülür iken 7 saat ve daha üstünde ise puanlar yükselmektedir. 4-6 saat arası kullanıcı grubunda en düşük puanla plansız satın alma eğilimi göstermektedir.

Çalışmada kurulan hipotezlerden ilk ikisi kabul edilir iken son hipotez reddedilmiştir. Çalışma diğer birçok çalışmada da olduğu gibi bazı sınırlılıklara sahiptir. Bunlardan ilki çalışma verisinin kesit veri içermesidir. İkincisi somut bir ön yargıya sahip öz bildirimlerden oluşmasıdır. Gelecek araştırmalarda sosyal medya faktörünün karma değişken desenini ele alan gizli değişkenler ile plansız satın alma arasında kurulacak bir model çalışmasında demografik yapının düzenleyici rolünün araştırılması önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

Cemalcılar, İ. (1998). Pazarlama. Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Çakmak, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Düzeyleri ile Sosyal Görünüş Kaygısı Arasındaki İlişkinin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalışır, G., A. Kılıç, T. (2018). Sosyal Medyanın İnşa Ettiği Yeni Kanaat Önderlerinin Markaların Ürün Tanıtımındaki Rolü: Instagram Uygulaması Üzerine Bir Analiz. 2nd International Symposium on Social Science and Educational Research, 22-24 Ekim 2018, Konya, 922-937

Dağıtmaç, M.(2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanıcının Kendine Güven İlişkisi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11/59 - 643.

Deniz , L. Gürültü, E. Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları. Kastamonu Eğitim Dergisi, 26/2 358.

Dhuhli, I. A., Mukhaini, E., Ismael, S. (2014). The Impact of Social Media On Consumer Buying Behaviour.

Dinçer, C Karataş, S. (2022). İkincil Veriler Işığında Medya Tüketimi, Pandemi ve Geleceğe Bakış.

Evans, D. (2008). Social Media Marketing An Hour A Day. Indiana: Wiley Publishing Inc

George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference (10th ed.). Pearson.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2013). Multivariate data analysis (8th ed.). Pearson Education Limited.

Karaca, Ş.(2019). Materyalist Eğilimlerin Anlık Satın Alma Davranışına Etkisinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Çalışma

Karagöz, Y. (2016). SPSS 23 ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler. Nobel Akademik Yayıncılık.

Kartal, M. (2014). Bilimsel araştırmalarda hipotez testleri: Parametrik ve nonparametrik teknikler (4. baskı). Nobel Yayıncılık.

Laura Perdew, Internet Addiction (Minnesota: Essential Library, 2014), 58.

Özgen, E., Doymuş H. (2013). Sosyal Medya Pazarlamasında Farklılaştırıcı Bir Unsur Olarak İçerik Yönetimi Konusuna İletişimsel Bir Yaklaşım. Online Academic Journal of Information Technology, 4(11), 91-103.

Sammis, K., Lincoln, C. ve Pomponi, S. (2015). Influencer marketing for dummies. John Wiley & Sons.

Şişman Eren, E. Ş. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(4), 230-243

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (6th ed.). Pearson.

Veissi, I. (2017). Influencer Marketing on Instagram. Yayınlanmış Lisans Tezi, Haaga-Helia Universty of Applied Sciences, Finlandiya.

Ying, M. (2012). Sosyal Medya Platformları Üzerinden Pazarlama ve Bu Mecrayı Etkin Kullanan Sektörler. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Constantinides, E., Fountain, J.F. (2008). Web 2.0: Conceptual Foundations and Marketing Issues. Journal of Direct Data and Digital Marketing Practice, 9 (3), 231-244.

METHODS FOR ASSESSING THE POSSIBILITY OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS INTO UKRAINIAN SECTORS OF THE ECONOMY FOR POST-WAR RECONSTRUCTION

Ivan Bobyliev[1], Natalia Chuprina[2]

Abstract

The article examines the challenges and opportunities for attracting investment to support and develop Ukrainian economy during and after the wartime conditions. It highlights the critical importance of investment in restoring economic stability, rebuilding infrastructure, and fostering sustainable growth in the face of geopolitical, financial, and social instability caused by the Russian invasion. The study outlines the evolution of the investment concept and regulatory framework in Ukraine, comparing international and national approaches to investment definitions and strategies. The primary objective of the research is to explore the factors influencing investment attractiveness during the war, including damage to infrastructure, reduced consumer demand, restricted logistics, labour shortages, and heightened financial risks. Using a combination of statistical, expert, and rating methodologies, the article analyses the current state of Ukraine's investment climate. The work emphasises that traditional models of assessing investment potential are no longer sufficient under conditions of armed conflict and proposes the use of integrated assessment models based on financial and market indicators. A special focus is given to the evaluation of companies' investment attractiveness through the analysis of stock performance indicators and the integral investment attractiveness index. Additionally, the article proposes a comprehensive framework for analysing companies' financial health through profitability, liquidity, financial stability, and market performance metrics. The scientific novelty of the study lies in adapting classical investment analysis tools to the extreme conditions of wartime economics, as well as offering a combined model that integrates quantitative financial indicators with qualitative risk assessments. The practical significance of the work is reflected in the proposed recommendations for regional and national authorities aimed at creating favourable investment conditions even under martial law. This research contributes to forming a more flexible and realistic investment policy essential for Ukraine's future economic recovery and international integration.

Keywords: Investment Attractiveness, Wartime Economy, Retail chAins, Financial Analysis, Risk Management.

Introduction

Since 2020, Ukraine's economy has experienced two major shocks: the global COVID-19 pandemic and the full-scale Russian invasion in 2022. The consequences of these events have affected all key macroeconomic indicators: Ukraine's GDP in 2022 decreased by more than 35% (according to the World Bank), inflation reached 26.6%, and the unemployment rate climbed to 30%. Sectors dependent on the physical presence of consumers — in particular, retail, services, and industry — were especially affected. Around 30% of enterprises lost access to raw materials or logistics channels. The decline in the population's purchasing power led to a revision of consumer habits, which, in turn, compelled businesses

[1] Graduate Student, Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine. (Corresponding Author)
[2] Assist. Prof., Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, Ukraine

to adapt their operational and marketing strategies. (O. Korzh, 2021), (V. Kravchuk, 2020).

Research Results

Amid general uncertainty, Ukraine has lost ground in key international rankings of economic freedom, ease of doing business, and corruption perception. However, enterprises have been rapidly adapting to new conditions by actively implementing omnichannel formats, transitioning to a digital environment, and decentralising management processes.

The main barriers for investors remain:

- Security risks: ongoing missile attacks, landmines, and risks of infrastructure and equipment loss;
- Regulatory issues: unstable legislation, complex tax administration, and a lack of protective mechanisms for foreign capital;
- Economic instability: devaluation of the national currency, inflationary pressures, and restrictions on foreign exchange transactions;
- Socio-demographic factors: depopulation, emigration of skilled workers, and a declining quality of the labour force.

Theoretical Aspects of the Concept of Investment and Methods for Assessing Attractiveness

Modern interpretations of investment go beyond the classical notion of capital expenditure and encompass a wide range of values: intellectual, innovative, and social. According to domestic legislation, investment activity is understood as a set of actions involving the allocation of resources to generate profit or achieve a social outcome. (O. V. Nosova, 2003).

Investment attractiveness is typically assessed using the following approaches:

- Statistical approach – based on actual financial and economic indicators;
- Expert approach – via the evaluations of specialists and consulting organisations;
- Rating approach – through positioning in national and international rankings of investment freedom, competitiveness, etc. (N. Makarii, 2005).

Methodology for Assessing the Attractiveness of Enterprises

At the enterprise level, investment attractiveness is determined using an integrated index comprising both financial indicators (return on assets, return on capital, profit-to-revenue ratio, liquidity ratio, P/E, EPS, DY) and non-financial factors (corporate responsibility, ESG standards, digitalisation).

Despite its analytical value, this method has several limitations:

- sensitivity to the accuracy of source data;
- challenges in determining appropriate weighting coefficients;
- difficulties in interpretation by non-specialists.

Particular attention should be paid to risk assessment, especially in terms of military, reputational, and currency-related risks. (N. Yu. Triasytsyna, 2012).

Conclusions

Ukraine's investment attractiveness has significantly declined in the context of war. Nonetheless, foreign investment has the potential to become a catalyst for post-war economic transformation. Trust, security, transparency, and coordination are essential — only by ensuring these conditions can Ukraine achieve sustainable development, infrastructure modernisation, and a return to economic growth.

Prospects and Recommendations

To establish a stable investment environment in Ukraine during wartime and post-war reconstruction, the following steps are necessary:

- Enshrine state guarantees for investors in national legislation, particularly regarding property rights and profit repatriation;
- Introduce mechanisms for insuring war-related risks (in cooperation with the World Bank, MIGA, USAID, etc.);
- Enhance institutional transparency through the simplification of permitting procedures, a transparent tax policy, and digitalisation of public services;
- Develop regional investment passports based on each region's recovery potential and security level;
- Strengthen participation in international recovery programmes (REPowerUkraine, the European Green Deal, the Fast Recovery Plan, etc.).

References

N, Makarii. (2005). Otsinka investytsiinoi pryvablyvosti ukrainskyi pidpryiemstv [Assessment of the investment attractiveness of Ukrainian enterprises]: Economist (7), 52-59

N. Yu. Triasytsyna. (2012). Kompleksnaia otsenka ynvestytsyonnoi pryvlekatelnosty predpryiatyi [Complex assessment of investment attractiveness of enterprises]: Economic analysis, (18), 18-28

O. Korzh. (2021). Official data: Ukraine's economy down by 4% in 2020. https://www.kyivpost.com/business/official-data-ukraines-economy-down-by-4-in-2020.html

O. V. Nosova. (2003). Otsinka investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy: osnovni pidkhody [Assessment of Ukraine's investment attractiveness: basic approaches]: Ekonomika i prohnozuvannia, (3), 119

V. Kravchuk and The Institute for Economic Research and Policy Consulting. (2020). COVID-19 Pandemic and Its Immediate Impact On Ukrainian Economy. https://4liberty.eu/covid-19-pandemic-and-its-immediate-impact-on-ukrainian-economy/

REALIZING INNOVATION-DRIVEN ECONOMIC GROWTH: CASE STUDIES FROM AZERBAIJAN, TURKEY, AND GEORGIA

Abbasov Namiq Rasuloglu[33]

Abstract

This study explores the pathways and mechanisms through which innovation drives economic growth in Azerbaijan, Turkey, and Georgia. Utilizing data from both national and international sources, including the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, the National Statistics Office of Georgia, the Turkish Statistical Institute, the Global Innovation Index, the World Bank, the IMF, and the OECD, the analysis focuses on a wide range of macroeconomic and innovation-related indicators to assess the role of innovation in economic transformation.

The study emphasizes the importance of key factors such as GDP (PPP), GDP per capita, labour productivity, R&D expenditure, patent output, high-tech manufacturing and exports, ICT services exports, education spending, tertiary enrolment rates, and the share of science and engineering graduates in driving long-term economic growth. A comparative approach is employed to highlight the distinct development trajectories of the three countries while identifying shared challenges and opportunities for innovation-led transformation.

Key findings suggest that innovation plays a critical role in fostering economic diversification and competitiveness in these countries. The study underscores the need for coordinated policy measures and investments in human capital, infrastructure, and research and development to build sustainable innovation ecosystems. Insights from this research offer valuable guidance for policymakers, business leaders, and academic institutions in enhancing the innovation capacity of Azerbaijan, Turkey, and Georgia.

Furthermore, the study calls for future research that includes empirical case studies and quantitative assessments to further evaluate the practical impact of innovation on economic growth. By providing a comparative analysis of innovation-driven economic transformation, this research contributes to the academic and policy discussions surrounding sustainable development in the South Caucasus and Turkiye.

Keywords: Innovation-driven growth, economic development, digital economy, foreign investment, government policy, technological innovation

Introduction

In the context of a rapidly transforming global economy, innovation has increasingly become a fundamental driver of sustainable development and economic resilience. As traditional growth paradigms anchored in natural resource exploitation confront ecological constraints and diminishing returns, the imperative to transition toward knowledge-based economic models has gained urgency. Technological advancement, digitalization, and creative industries are now widely recognized as critical engines of long-term competitiveness and adaptability in a globalized world. This shift reflects not

[33] PhD Student, Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Theoretical Basis of Economic Policy, Baku, Azerbaijan. (Corresponding Author)

merely a strategic preference but an existential necessity for nations seeking to secure their economic futures amid intensifying global interdependence and systemic volatility.

Azerbaijan, Turkey, and Georgia—located at the intersection of Europe and Asia—provide illustrative case studies of this transformation. Historically reliant on extractive industries, agriculture, and basic manufacturing, these countries are now actively recalibrating their development strategies to prioritize innovation-led growth. Each nation has undertaken distinctive, yet synergistic, approaches to foster more diversified, resilient, and inclusive economies. Their collective trajectories underscore a broader regional movement toward modernization, competitiveness, and enhanced cooperation.

Azerbaijan, long dependent on its hydrocarbon wealth, has acknowledged the structural vulnerabilities inherent in a resource-based economy. In response, the government has embarked on comprehensive reform initiatives under national development frameworks that emphasize digitalization, support for entrepreneurial ecosystems, and investments in human capital. Notable measures include the establishment of innovation centres, expansion of broadband infrastructure, and the implementation of advanced e-government services—all aimed at facilitating a transition to a knowledge-oriented economic paradigm.

Turkey, possessing one of the most diversified economies in the region, has similarly embraced innovation as a cornerstone of national development. Leveraging its substantial industrial base and a burgeoning technology sector, Turkey has prioritized investment in science and technology parks, R&D incentives, and public-private partnerships to accelerate the growth of high-tech industries. Parallel efforts to reform the education system, particularly in science, technology, engineering, and mathematics (STEM), seek to cultivate a skilled workforce capable of sustaining innovation-driven growth.

Georgia, though smaller in scale, has emerged as a proactive regional actor in fostering innovation and entrepreneurship. Through strategic policy reforms aimed at improving the regulatory environment, enhancing digital governance, and supporting startup ecosystems, Georgia aspires to become a regional hub for innovation. Its commitment to transparency and economic openness has positioned the country as an attractive destination for foreign direct investment and a model of agile, innovation-oriented governance in the South Caucasus.

Collectively, these nations are coalescing around a shared developmental vision: one in which innovation functions as a catalyst for economic diversification, structural resilience, and regional integration. By investing in digital infrastructure, nurturing a culture of creativity, and aligning national policies with global innovation trends, Azerbaijan, Turkey, and Georgia are redefining their roles within the global economy. This article critically examines the innovation strategies and economic policies underpinning these transformations, drawing on policy analysis, statistical data, and regional initiatives to elucidate how innovation is shaping the trajectory of sustainable growth across the South Caucasus and beyond.

Literature Review

The relationship between innovation and economic growth has been the subject of extensive academic and policy inquiry, yielding a robust consensus on the pivotal role that innovation plays in sustaining long-term economic development. Innovation is increasingly understood not merely as a catalyst for economic expansion but as a fundamental determinant of economic resilience and adaptability in a globalized and technologically dynamic context (Solow, 1957; Romer, 1990).

Global institutions such as the World Economic Forum (WEF) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) have highlighted the strategic importance of establishing inclusive and robust national innovation ecosystems. According to the OECD (2015), these ecosystems are underpinned by an integrated policy framework comprising proactive governmental support, private sector engagement in research and development (R&D), and mechanisms for effective international collaboration. The WEF (2018) asserts that countries embedding innovation within broader development strategies—incorporating educational reform, infrastructure investment, and regulatory enhancement—are more likely to achieve sustained competitive advantage in the global economy.

In developing economies, the digital transition is widely regarded as a transformative enabler of accelerated growth. Digital technologies offer a unique opportunity for these economies to leapfrog traditional industrial development stages and integrate directly into global value chains (UNCTAD, 2019). Empirical evidence suggests that when digital infrastructure is complemented by inclusive digital literacy initiatives, entrepreneurial support, and access to financing, it significantly enhances productivity, fosters employment generation, and strengthens the quality of public service delivery (World Bank, 2020). Additionally, digitalization is associated with lower transaction costs, greater market accessibility, and improved transparency—particularly among marginalized and underserved populations (Ndulu et al., 2007).

Literature focusing on post-Soviet and other emerging economies brings attention to a distinct set of structural and institutional constraints impeding innovation. These nations often contend with the legacies of centralized economic systems, including weak governance institutions, limited access to financial capital, and fragmented education systems (Åslund, 2013). Despite these challenges, scholars contend that strategic policy interventions—particularly those aimed at economic diversification and the promotion of high-value sectors such as information technology, green energy, and advanced manufacturing—can mitigate systemic barriers and foster innovation-driven development (Gelb & Grasmann, 2010; Radosevic, 2017).

A central theme across the literature is the critical role of human capital development in fostering innovation. The advancement of education, especially in science, technology, engineering, and mathematics (STEM), is regarded as essential to the formation of knowledge-based economies (Aghion & Howitt, 2009). Moreover, the integration of vocational training and lifelong learning systems is seen as imperative for building a flexible and adaptive workforce capable of responding to evolving technological demands. Sustained investment in R&D, by both public institutions and private enterprises, is repeatedly identified as a key driver of innovation, particularly when aligned with coherent industrial and innovation policies (European Bank for Reconstruction and Development [EBRD], 2018).

International cooperation emerges as another critical dimension in the innovation-growth nexus. Participation in global research consortia, alignment with international standards, and engagement in transnational knowledge-sharing platforms are consistently associated with improved innovation outcomes (Freeman, 1995). For emerging and transitional economies, such collaboration facilitates technology transfer, enhances institutional capacity, and strengthens the legitimacy and effectiveness of innovation systems.

Methodology

This study employs a statistical data analysis approach to evaluate the economic performance of

Azerbaijan, Georgia, and Türkiye over the 2023–2024 period. The analysis draws upon data sourced from a range of reputable and internationally recognized institutions, including the State Statistical Committees of the Republic of Azerbaijan (SSCRA), National Statistics Office of Georgia. Science, Turkish Statistical Institute (TSI), the Global Innovation Index (GII) Reports, the World Bank, the International Monetary Fund (IMF), the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), among others.

The selected indicators encompass a broad spectrum of macroeconomic and structural variables, including Gross Domestic Product (GDP) in purchasing power parity (PPP) terms (USD billion), GDP per capita (PPP, USD), labour productivity growth (percentage), gross expenditure on research and development (as a percentage of GDP), patents per billion PPP USD of GDP, the share of high-technology manufacturing, high-tech exports (as a percentage of total trade), ICT services exports (as a percentage of total trade), education expenditure (as a percentage of GDP), gross tertiary enrolment rate (percentage), and the share of graduates in science and engineering fields (percentage).

The data sources were selected based on their reliability, methodological transparency, and cross-national comparability, ensuring the robustness and validity of the comparative analysis. While certain limitations inherent to cross-country statistical comparisons remain, the adopted methodology offers a sound foundation for an in-depth and multidimensional assessment of the economic and structural dynamics within the selected countries. The findings thus contribute to a nuanced understanding of the trajectories of economic development and innovation-driven transformation across the South Caucasus and regional contexts.

Findings

The economic performance of Azerbaijan, Georgia, and Turkey between 2023 and 2024 reveals notable shifts in growth trajectories, sectoral performance, and innovation capacity. The following comparative analysis outlines the key indicators across two years, highlights each country's strategic priorities, and explores shared challenges in the broader regional context (see Table 1).

Table 1: GDP and Productivity Indicators (2023–2024)

Indicator	Year	Azerbaijan	Georgia	Turkey
GDP, PPP$ (bn)	2023	178.7	73.6	3321
	2024	192.1 ▲	82.2 ▲	3613.5 ▲
GDP per capita, PPP$	2023	17,448	19,789	38,759
	2024	18,694 ▲	22,357 ▲	41,888 ▲
Labor productivity growth, %	2023	0.1	5.8	2.6
	2024	1.9 ▲	7.0 ▲	2.8 ▲

Source: Global Innovation Index (GII) Report 2023-2024

A comparative examination of macroeconomic indicators for Azerbaijan, Georgia, and Turkey during the years 2023 and 2024 reveals salient trends in economic performance and structural transformation. Using Gross Domestic Product (GDP) measured by purchasing power parity (PPP) as a primary metric, all three countries demonstrated considerable growth.

Azerbaijan's GDP expanded from $178.7 billion in 2023 to $192.1 billion in 2024, representing a 7.5% increase. Georgia exhibited a more pronounced growth trajectory, with GDP rising from $73.6 billion to $82.2 billion—an 11.7% increase. Turkey, possessing a significantly larger economic base, registered an

8.8% increase in GDP, from $3,321 billion to $3,613.5 billion.

GDP per capita, an indicator of average economic output per individual and a proxy for living standards, also improved across all three countries. In Azerbaijan, GDP per capita rose by 7.1%, from $17,448 in 2023 to $18,694 in 2024. Georgia recorded an increase of 13.0%—from $19,789 to $22,357. Turkey maintained the highest absolute level of per capita income, increasing from $38,759 to $41,888, a growth rate of 8.1%.

Labor productivity, measured as output per worker, further illustrates the differential pace of economic modernization and efficiency improvements. Azerbaijan experienced a substantial shift in this domain, with productivity growth rising from a marginal 0.1% in 2023 to 1.9% in 2024, signalling improvements in capital efficiency, technological adoption, or labour reallocation. Georgia sustained its robust performance, with productivity growth accelerating from 5.8% to 7.0%, indicating ongoing innovation and efficiency gains. In contrast, Turkey exhibited a relatively modest increase in productivity growth—from 2.6% to 2.8%—potentially reflecting the constraints faced by a more mature and diversified economy.

In sum, the data underscore Georgia's position as the most dynamically evolving economy among the three, with particularly strong advances in per capita income and labour productivity. Azerbaijan appears to be in a transitional phase, potentially signalling a shift away from a resource-dependent growth model toward a more diversified economic structure. Turkey, while demonstrating stable growth, may be encountering structural impediments that temper its potential for rapid economic acceleration.

The following section examines Table 2, which outlines the innovation and technology capacity across Azerbaijan, Georgia, and Türkiye for the period 2023–2024.

Table 2: Innovation and Technology Capacity (2023–2024)

Indicator	Year	Azerbaijan	Georgia	Turkey
Gross expenditure on R&D, % of GDP	2023	0.2	0.3	1.1
	2024	0.2 =	0.2 ▼	1.3 ▲
Patents per bn PPP$ GDP	2023	0.9	1.4	3.0
	2024	1.2 ▲	1.2 ▼	2.8 ▼
High-tech manufacturing, %	2023	12.3	10.4	30.0
	2024	15.3 ▲	9.6 ▼	27.8 ▼
High-tech exports, % total trade	2023	0.1	1.0	2.0
	2024	0.2 ▲	1.0 =	1.9 ▼
ICT services exports, % total trade	2023	0.5	2.3	0.9
	2024	0.4 ▼	4.2 ▲	0.7 ▼

Source: SSCRA database, NSOG database, GII Reports 2023-2024

In 2022, central government budgetary outlays allocated to research and development (R&D) activities in Turkey amounted to 53.844 billion Turkish Lira (TRY), constituting 1.66% of the total central government budget. These expenditures represented approximately 0.36% of the Gross Domestic Product (GDP), which stood at 15.006 trillion TRY for the same year (Turkish Statistical Institute [TSI], 2022). In a notable policy development, Turkey increased its overall R&D expenditure from 1.1% of GDP in 2023 to 1.3% in 2024. This shift reflects a strategic emphasis on fostering innovation-led economic growth.

Conversely, Georgia experienced a reduction in R&D expenditure as a percentage of GDP, declining from 0.3% in 2023 to 0.2% in 2024 (National Statistics Office of Georgia [NSOG], 2023, 2024). This downturn may indicate either fiscal constraints or a reorientation of national priorities away from R&D-intensive sectors. In the case of Azerbaijan, gross domestic expenditure on R&D (GERD) remained unchanged at 0.2% of GDP in both 2023 and 2024 (State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan [SSCRA], 2023, 2024), suggesting a continued pattern of underinvestment in R&D. This stagnation could be symptomatic of structural impediments hindering the development of a robust national innovation system.

Comparative Overview

Graph 1 provides a comparative overview of gross domestic expenditure on R&D as a percentage of GDP in Azerbaijan, Turkey, and Georgia over the five-year period from 2020 to 2024.

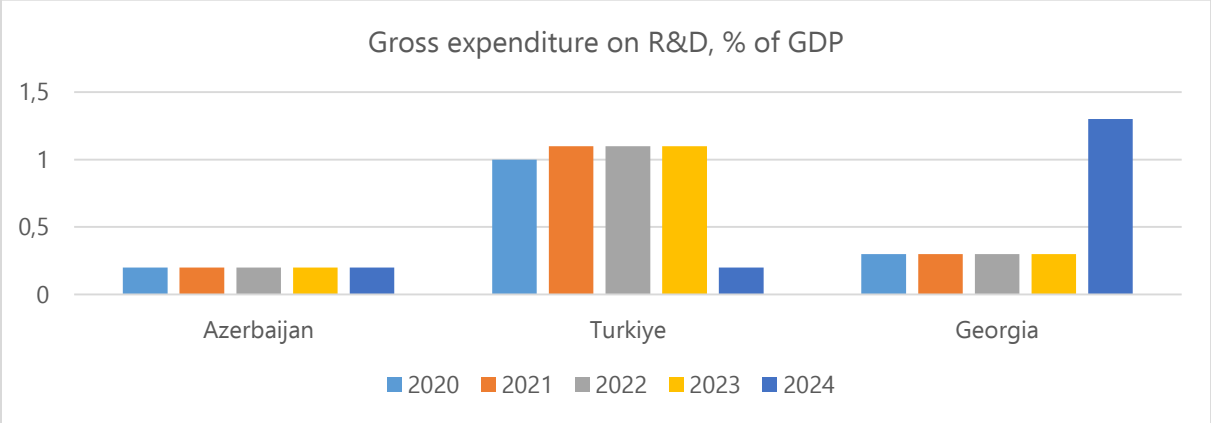

Graph 1: Gross expenditure on R&D (2020-2024)
Source: GGI Reports (2020-2024)

Throughout this period, Turkey consistently demonstrated the highest level of R&D investment relative to GDP, beginning at 1.0% in 2020 and gradually increasing to 1.1% by 2023. In 2024, this trend accelerates, with R&D expenditure reaching 1.3%, aligning with the reported policy focus on innovation.

Azerbaijan's R&D spending remained unchanged at approximately 0.2% of GDP across the entire timeframe, suggesting a lack of prioritization or limited fiscal flexibility to scale up investment in science and technology sectors.

Georgia maintained a stable GERD of 0.3% between 2020 and 2023. However, the graph shows a dramatic rise to over 1.3% in 2024. This sudden surge likely reflects a major policy reform or external funding influx, signalling a renewed commitment to research and innovation.

This cross-country comparison highlights Turkey's consistent leadership in R&D investment, Georgia's recent policy breakthrough, and Azerbaijan's enduring stagnation in this domain.

The number of patents per billion PPP$ GDP serves as a proxy for technological advancement and the effectiveness of knowledge production mechanisms. Azerbaijan demonstrated notable improvement in this area, increasing from 0.9 to 1.2. This positive trend, despite low R&D investment, may be attributed to enhanced innovation policies, institutional reforms, or collaboration with foreign entities. Meanwhile,

both Georgia and Turkey registered a decrease in patent intensity, suggesting potential inefficiencies in converting R&D inputs into commercialized innovations or a lag in the innovation pipeline.

The share of high-tech manufacturing within total manufacturing output indicates the degree of technological sophistication in the industrial sector. Turkey maintained its leading position in the region with 27.8%, despite a slight decline from 30.0%, which may be indicative of external shocks, industrial restructuring, or shifts in comparative advantage. Azerbaijan exhibited significant growth from 12.3% to 15.3%, suggesting progress in industrial upgrading and technological diversification. In contrast, Georgia's decline from 10.4% to 9.6% raises concerns about its capacity to sustain innovation-driven industrial development.

High-technology exports, measured as a proportion of total trade, provide insight into a country's competitiveness in global high-value markets. Turkey experienced a marginal decline from 2.0% to 1.9%, possibly reflecting global demand fluctuations or increasing international competition. Georgia's figure remained constant at 1.0%, indicating stability but no significant progress. Azerbaijan's increase from 0.1% to 0.2%, while proportionally notable, remains negligible in absolute terms and suggests that substantial structural and policy efforts are still required to integrate into high-tech global value chains.

ICT services exports, as a share of total trade, reflect engagement in the digital economy. Georgia demonstrated substantial growth, doubling its share from 2.3% to 4.2%, which may be indicative of successful policy initiatives promoting digital entrepreneurship, IT outsourcing, or software development. In contrast, both Turkey and Azerbaijan recorded decreases—from 0.9% to 0.7% and from 0.5% to 0.4%, respectively—signalling potential underutilization of ICT capabilities or insufficient investment in digital infrastructure and services.

Taken together, the data for 2024 portray a complex regional landscape. Turkey, while maintaining regional leadership in most indicators, shows signs of stagnation or slight regression in output-related metrics. Azerbaijan demonstrates early signs of progress in several innovation indicators, albeit from a low base, while Georgia shows asymmetrical development, with strong performance in ICT services exports but weakening outcomes in manufacturing and patenting. These patterns suggest differentiated innovation pathways shaped by national priorities, policy frameworks, and structural capacities.

The subsequent analysis focuses on Table 3, which presents comparative data on human capital and education indicators in Azerbaijan, Georgia, and Türkiye for the period 2023–2024.

Table 3: Human Capital and Education (2023–2024)

Indicator	Year	Azerbaijan	Georgia	Turkey
Education expenditure, % GDP	2023	3.5	3.6	3.4
	2024	2.9 ▼	3.8 ▲	2.6 ▼
Tertiary enrolment, % gross	2023	38.2	72.5	117.1
	2024	41.8 ▲	28.5 ▼	125.8 ▲
Graduates in science & engineering %	2023	24.2	19.6	15.2
	2024	25.3 ▲	19.6 =	15.8 ▲

Source: SSCRA database, GII Reports 2023-2024

Public expenditure on education, expressed as a percentage of GDP, reflects national commitment to human capital formation. In 2024, Georgia increased its education spending from 3.6% to 3.8%,

indicating continued prioritization of educational development. In contrast, both Azerbaijan and Turkey experienced notable reductions, from 3.5% to 2.9% and 3.4% to 2.6%, respectively. These downward trends may suggest fiscal reallocation away from education or broader budgetary constraints. Such contractions in public education spending could have long-term implications for workforce preparedness and innovation potential.

Gross tertiary enrolment rates provide insight into the accessibility and scale of higher education systems. Turkey's enrolment rate increased significantly from 117.1% to 125.8%, reflecting a substantial expansion that likely includes mature students and international enrolments. Azerbaijan also showed progress, rising from 38.2% to 41.8%, which may indicate efforts to enhance higher education participation. Georgia, however, recorded a sharp decline from 72.5% to 28.5%, a trend that warrants critical attention. This substantial drop could reflect data recalibration, policy shifts, or barriers to access such as affordability, demographic change, or emigration.

The percentage of graduates in science and engineering among total tertiary graduates is a critical indicator of the supply of technical and innovation-related skills. Azerbaijan saw an increase from 24.2% to 25.3%, consolidating its position as the regional leader in STEM-oriented graduation rates. Turkey also experienced a modest rise from 15.2% to 15.8%, suggesting incremental improvements in the alignment of higher education with innovation-oriented sectors. Georgia remained unchanged at 19.6%, indicating a stable but stagnant output of science and engineering talent.

Overall, the data for 2024 highlight contrasting dynamics in educational investment and outcomes across the three countries. Georgia’s increase in spending contrasts sharply with its dramatic decline in tertiary enrolment, pointing to potential inefficiencies or systemic disruptions in its higher education system. Azerbaijan appears to be moderately improving in terms of enrolment and STEM graduate share, despite the decline in funding. Turkey, while reducing education expenditure, continues to expand access to higher education and modestly improves its STEM orientation, potentially relying on private or alternative funding mechanisms.

These patterns underscore the need for a nuanced understanding of how investment levels, enrolment dynamics, and field-specific graduation rates interact to shape each country’s capacity for long-term knowledge economy development.

Discussion

The quantitative shifts from 2023 to 2024 reflect the ongoing transformation within the economies of Azerbaijan, Turkey, and Georgia, each navigating unique challenges and opportunities:

- ✓ Azerbaijan continues its strategic pivot from an oil-dependent economy towards a knowledge-based model, as evidenced by rising productivity, increased patenting activity, and improvements in high-tech manufacturing. However, the decline in education expenditure could undermine its long-term innovation capacity unless corrected. Reduced investment in education may hinder the cultivation of a skilled workforce necessary for sustaining these technological advancements and economic diversification efforts.
- ✓ Turkey is capitalizing on its robust industrial base and strategic geographical positioning, maintaining a dominant presence in high-tech manufacturing. However, the recent declines in

R&D output and education funding pose significant risks to sustaining innovation-led growth. The reduction in R&D expenditure could impair the country's capacity to maintain its technological edge, while lower education investment may eventually constrain the development of a highly skilled labour force, essential for supporting advanced industries and the digital economy.

- ✓ Georgia appears to be benefiting from educational reforms and a resurgence in tourism. Despite this, the sharp decline in tertiary education enrolment raises concerns about the future supply of a skilled workforce. The reduction in higher education participation may signal challenges in accessibility or affordability, which could limit the long-term effectiveness of education reforms. Addressing this issue will be critical for Georgia to maintain its competitive position in an increasingly knowledge-driven global economy.

Despite these distinct paths, all three countries share several pressing challenges:

- ➢ Addressing Skill Mismatches: There is a critical need for aligning educational curricula with the future demands of the labour market. As technological innovation accelerates, the availability of workers with the right skills will be a determining factor in each country's economic competitiveness. The failure to adapt educational systems to emerging fields like AI, green technologies, high technologies and digital industries could result in significant skill gaps.

- ➢ Reducing Dependence on External Markets: All three countries exhibit varying degrees of reliance on external markets, particularly for technology and capital inflows. Over-dependence on foreign markets for technological expertise or investment could make these economies vulnerable to global shifts, such as changes in international trade dynamics or fluctuations in foreign direct investment. Strengthening domestic innovation ecosystems, including fostering local startups and improving access to venture capital, is crucial for reducing this dependency.

- ➢ Strengthening Regional Cooperation: Enhancing collaboration in innovation, infrastructure development, and digital governance will be essential to mitigating geopolitical and economic vulnerabilities. Given the complex regional dynamics, such as varying levels of political stability, trade relationships, and technological advancement, regional cooperation could offer shared solutions to common challenges. Joint investments in digital infrastructure, cross-border innovation hubs, and knowledge exchange programs could enhance the resilience of all three economies and promote sustainable, inclusive growth.

In conclusion, while Azerbaijan, Turkey, and Georgia are pursuing distinct paths in their respective transitions toward knowledge-based economies, they face common imperatives. Addressing skill mismatches, reducing over-reliance on external markets, and fostering regional cooperation will be crucial for navigating the complex challenges of the global economy and ensuring long-term prosperity.

Conclusion

The 2023–2024 data underline an encouraging yet cautious optimism for Azerbaijan, Georgia, and Turkey. Each country has made distinct strides in areas such as technology, education, and industrial upgrading, signalling positive trends toward modernized and diversified economies. However, while growth is evident, the need for a careful, sustained approach remains clear to ensure long-term

economic stability and resilience.

Azerbaijan has made significant advancements in digital transformation and diversification, with a focus on expanding its non-oil sectors, particularly ICT. This strategic pivot toward a more knowledge-based economy highlights the country's desire to reduce dependency on natural resources, though challenges related to internet access in rural areas and the need for continuous investment in digital skills development remain.

Turkey, on the other hand, has displayed resilience despite domestic and global economic headwinds. By investing in high-tech industries, particularly in fintech and AI, the country is enhancing its innovation capacity. However, persistent issues such as inflation, currency volatility, and the need to address labour market mismatches present challenges that could hinder the country's capacity to fully leverage its technological potential.

Georgia's focus on education and tourism has paid dividends, positioning it as one of the fastest-growing economies in the region. With strong increases in foreign direct investment and robust growth in the education sector, Georgia is poised for continued growth. However, disparities in regional development and the need for a more diversified industrial base remain key areas for improvement.

The analysis of the economic and innovation indicators of Azerbaijan, Georgia, and Turkey reveals several shared challenges, including dependency on external markets, skills mismatches, and regional instability. Addressing these common challenges will require comprehensive policy efforts focused on human capital development, digital infrastructure, and regional economic integration. By prioritizing these areas, these countries can create more resilient and inclusive economies.

Leveraging shared priorities such as technological innovation, education reform, and infrastructure development will be crucial for overcoming the limitations each country faces individually. Through regional collaboration and continued investment in human capital and digital transformation, Azerbaijan, Georgia, and Turkey can enhance their global competitiveness and secure long-term, sustainable growth. Ultimately, these strategic investments in education, technology, and industrial upgrading will enable these economies to thrive in an increasingly interconnected and knowledge-driven global economy.

References

Aghion, P., & Howitt, P. (2009). The economics of growth. MIT Press. https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2149878

Aslund, A. (2013). Why growth in emerging economies is likely to fall (Working Paper Series WP13-10). Peterson Institute for International Economics.

European Bank for Reconstruction and Development. (2018). EBRD. https://www.ebrd.com/home.html#

Freeman, C. (1995). The national system of innovation in historical perspective. Cambridge Journal of Economics, 19(1), 5–24.

Gelb, A., & Grasmann, S. (2010). How should oil exporters spend their rents? (Center for Global Development Working Paper 221). Center for Global Development.

National Statistics Office of Georgia. (2023–2024). Science. https://www.geostat.ge/en/modules/categories/763/science

Ndulu, B. J. (2007). Challenges of African growth: Opportunities, constraints, and strategic directions. World Bank Publications.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2015). Frascati Manual 2015: Guidelines for collecting and reporting data on research and experimental development. https://www.oecd.org/en/publications/2015/10/frascati-manual-2015_g1g57dcb.html

Radosevic, S. (2017). Assessing EU smart specialization policy in a comparative perspective. In S. Radosevic, A. Curaj, R. Gheorghiu, L. Andreescu, & I. Wade (Eds.), Advances in the theory and practice of smart specialization (pp. 1–36). Academic Press.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. Journal of Political Economy, 98(5), S71–S102. http://www.jstor.org/stable/2937632

Solow, R. M. (1957). Technical change and the aggregate production function. The Review of Economics and Statistics, 39(3), 312–320. https://doi.org/10.2307/1926047

State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (2023–2024). Main indicators of science. https://www.stat.gov.az/source/education/?lang=en#

Turkish Statistical Institute. (2023). Central government budget appropriations and outlays on R&D, 2023. https://www.ulickon.org/my-submission

United Nations Conference on Trade and Development. (2019). Annual report 2019. https://unctad.org/annualreport/2019/Pages/index.html

World Bank. (2020). Digital transformation. https://www.worldbank.org/en/topic/digital

World Economic Forum. (2018). World Economic Forum annual meeting. https://www.weforum.org/meetings/world-economic-forum-annual-meeting-2018/

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ İŞLETME STRATEJİLERİNE ENTEGRASYONU: AVANTAJLAR, DEZAVANTAJLAR VE STRATEJİK YAKLAŞIMLAR

Deniz YILDIZ[1]

Özet

Yapay zekâ (YZ), günümüz işletmelerinin stratejik yönetim süreçlerinde giderek daha fazla yer edinmekte ve rekabet avantajı sağlayan kritik bir faktör haline gelmektedir. Bu çalışma, yapay zekâ uygulamalarının işletme stratejilerine entegrasyonunu inceleyerek, sunduğu avantajlar, karşılaşılan dezavantajlar ve stratejik yönetim açısından oluşturduğu fırsat ve tehditleri kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Yapay zekâ (YZ), otomasyon ve verimlilik artışı sağlayarak işletmelerin operasyonel süreçlerini optimize etmekte, maliyetleri düşürmekte ve hata oranlarını azaltmaktadır. Büyük veri analitiği ve tahminleme yeteneği sayesinde, şirketler pazar dinamiklerini daha etkin yönetebilmekte ve hedef kitlelerine yönelik stratejiler geliştirebilmektedir. Ayrıca, YZ'nin 7/24 çalışma kapasitesi, bankacılık ve lojistik gibi sektörlerde süreçleri hızlandırmakta ve hizmet sürekliliği sağlamaktadır. Ancak, yapay zekâ teknolojisinin yüksek başlangıç maliyetleri, iş gücü kaybı ve işsizlik riski gibi bazı önemli dezavantajları bulunmaktadır. Otomasyon süreçleri insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltarak belirli meslek gruplarında istihdam kaybına yol açabilir. Ayrıca, veri güvenliği ve gizlilik ihlalleri, özellikle finans ve sağlık sektörlerinde siber saldırılara karşı işletmeleri savunmasız bırakabilir. Yapay zekâ sistemlerinin esneklik eksikliği ve yanıltıcı kararlar üretme riski, işletmelerin karşılaşabileceği diğer önemli sorunlar arasındadır. Son olarak, YZ'ye aşırı bağımlılık, kontrol kaybı gibi riskleri beraberinde getirebilir ve finansal piyasalarda ani dalgalanmalara neden olabilir. Bu nedenle, işletmelerin YZ entegrasyonunu dikkatle planlamaları, etik ve hukuki düzenlemeleri göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Sonuç olarak, yapay zekâ uygulamalarının işletmelere entegrasyonu, rekabet gücünü artıran, verimliliği ve otomasyonu destekleyen, maliyetleri düşüren ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri sunan stratejik bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, bu teknolojinin yüksek maliyetler, iş gücü kaybı, veri güvenliği ve etik sorunlar gibi riskleri de beraberinde getirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. İşletmelerin, yapay zekâdan sağlanan avantajları maksimize ederken, potansiyel dezavantajları minimize etmek için etik, hukuki ve stratejik önlemler geliştirmeleri gerekmektedir. Böylece, yapay zekânın sürdürülebilir ve adil entegrasyonu hem ekonomik verimlilik hem de rekabet üstünlüğü açısından kritik bir başarı faktörü haline gelecektir.

Anahtar Kelimeler: İşletme Stratejileri, Yapay Zeka, YZ Avantaj ve Dezavantajları.

Abstract

Artificial intelligence (AI) is increasingly becoming a critical factor in the strategic management processes of modern businesses, providing a competitive advantage. 1 This study comprehensively examines the integration of AI applications into business strategies, addressing the advantages, disadvantages, and the opportunities and threats it poses from a strategic management perspective. AI optimizes the operational processes of businesses by providing automation and increased efficiency, reducing costs, and minimizing error rates. 2 Thanks to big data analytics and forecasting capabilities, companies can manage market dynamics more effectively and develop strategies for their target audiences. 3 Additionally, AI's 24/7 working capacity accelerates processes and ensures service continuity in sectors such as banking and logistics. 4 However, AI technology has some significant disadvantages, such as

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Ordu, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

high initial costs, job losses, and the risk of unemployment. 5 Automation processes can lead to employment losses in certain professions by reducing the need for human labor. 6 Furthermore, data security and privacy breaches can leave businesses vulnerable to cyberattacks, particularly in the finance and healthcare sectors. The lack of flexibility and the risk of generating misleading decisions by AI systems are among the other significant issues that businesses may face. Finally, over-reliance on AI can bring risks such as loss of control and cause sudden fluctuations in financial markets. Therefore, businesses need to carefully plan AI integration and consider ethical and legal regulations. In conclusion, the integration of AI applications into businesses stands out as a strategic tool that increases competitiveness, supports efficiency and automation, reduces costs, and offers personalized customer experiences. 7 However, it should be kept in mind that this technology also carries risks such as high costs, job losses, data security, and ethical issues. Businesses need to develop ethical, legal, and strategic measures to maximize the benefits of AI while minimizing potential disadvantages. 8 Thus, the sustainable and fair integration of AI will become a critical success factor for both economic efficiency and competitive advantage.

Keywords: Business Strategies, Artificial Intelligence, AI Advantages and Disadvantages.

Giriş

Yapay zekanın günümüzde her alanda yaygınlaşması iş dünyasında da etkisini göstermiştir. İşletmelerinde bu değişime uyum sağlayabilmeleri ve rekabet edilebilirliklerini kaybetmemeleri bu değişimlere uyumla mümkündür. Hatta yapay zekâ işletmelerin rekabet üstünlüğü kazanmasını sağlayan önemli araçlarından birisi olmuştur. Yapay zekâ tarafından geliştirilen uygulamalar ile müşteri beklentilerine daha hızlı yanıtlar, işletmelerinde verimliliğini olumlu etkilemektedir. Örnek olarak internet üzerinden alışverişe imkân veren Trendyol, N11, Sahibinden.com siteleri müşteri isteklerine uygun şıkları göz önüne sererken taleplere uygun alternatiflerle de çeşitlilik sunmaktadır. Müşteriler açısından zaman kısıtı olmadan geniş ürün yelpazesine ulaşım ve satın alınan ürünün kapıya kadar gelmesi kolaylıklar sunarken, işletmeler açısından da kesintisin satış yapabilme imkânı sunmaktadır.

Yapay zekâ yardımı ile geliştirilen internet sitelerinde müşteriler kişiselleştirilmiş satın alma davranışı yönlendirilebilir. Bu sayede müşterinin isteklerine tahminlerde bulunarak farklı imkanlarda sunabilir. Haliyle yapay zekâ sektörleri yönlendiren önemli rekabet araçlarındandır.

İşletmeler 1960'lı yıllarda ilk olarak internet ile buluşmuş ve aynı yıllarda kurulan ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) ile e-ticaretin temelleri atılmıştır (Gedik, 2021, s. 190). Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı tarafından geliştirilen bilgi ve veri paylaşımı sağlayan bu sistemle internet ortaya çıkmıştır (Karakulle & Aktepe, 2023)

E ticaret, Gardner (1994) tarafından alıcı ve satıcı arasında takasa konu olan nesnenin elektronik yollarla iletişimi olarak tanımlarken, Wigand (1997) elektronik iletişim ağındaki her türlü ekonomik faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamıştır (Holsapple & Singh, 2000, s. 152-158).

E-ticaret tüm işletmeleri ve tüm ürünleri elektronik ortamdan yani ortak bir payda da buluşturarak küresel bir pazar imkanı sunmaktadır. Buda elektronik ortamda uygulamalar kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Bu uygulamak ise günümüzde yapay zeka uygulamaları ile geliştirilmektedir.

Özetle yapay zeka, işletmelerin rutin işlerinin, gelecek planların ve kararların alınmasında önemli

avantajlar sağlamaktadır. Kararların hızlı ve doğru alınmasını sağlarken, maliyetlerinde düşürülmesi amaçlanmaktadır (Büyükbostancı & Koçak, 2025, s. 3). Bunun içinde yönetimde çift taraflı bilgi akışının etkin olması gerekmektedir (Gümüştekin, 2004, s. 127).

Yapay Zekanın İşletme Stratejilerine Avantaj ve Dezavantajları

Yapay zekâ işletmelere veri analizi, müşterilerin isteklerine hızlı yanıt verme gibi avantajlar ile işletmelere rekabet üstünlüğü avantajı da sunmaktadır. Aynı zamanda yapay zekâ çalışanların faaliyetlerini kolaylaştırırken performanslarını da olumlu etkilemektedir. Yapay zekâ sayesinde çalışanlar olduğu kadar işletmelerde hızlı ve doğru kararlar alması sağlanır (Gülşen, 2019). Özetle yapay zekanın işletme açısından avantajları şu şekilde sıralanır:

- ✓ Verimlilik ve otomasyon,
- ✓ Maliyet azaltma,
- ✓ Veri analitiği ve tahminleme yeteneği,
- ✓ Kişiselleştirilmiş müşteri deneyimi,
- ✓ 7/24 Çalışma kapasitesi,
- ✓ Rekabet avantajı sağlar,
- ✓ Hızlı ve doğru karar alma

Verimlilik ve Otomasyon

Rutin ve tekrar eden işleri otomatikleştirerek iş gücü maliyetlerini düşürmektedir. Buna örnek olarak bir çağrı merkezinde, müşteri taleplerinin büyük bir kısmını yapay zekâ destekli sohbet botları karşılayarak insan çalışanların üzerindeki yükü azaltabilir. Bu sayede işletme daha az müşteri temsilcisi çalıştırarak maliyetleri düşürebilir. Aynı zamanda diğer bir örnek ise, muhasebe ve finans departmanlarında yapay zekâ tabanlı yazılımlar, fatura işleme, bordro hesaplama ve vergi raporlaması gibi görevleri otomatik hale getirerek insan gücü ihtiyacını azaltmasıdır.

Yapay zekanın işletmelerde üretim ve hizmet süreçlerini hızlandırması verimliliği arttıran diğer bir avantajdır. Örnek olarak bir otomotiv fabrikasında yapay zekâ destekli robotlar, montaj hattında parça montajı ve kalite kontrolü yaparak üretim süresini kısaltması yada diğer bir örnek olarak e-ticaret sektöründe, sipariş yönetiminde yapay zekâ algoritmaları sayesinde en hızlı lojistik rotaları belirlenerek teslimat süreleri minimize edilmesidir.

Maliyet Azaltma

Yapay zekâ uygulamaları yardımıyla iş süreçlerini optimize ederek gereksiz harcamaları önlenmesi de işletmeler için önemli bir avantajdır. Örneğin bir perakende şirketi, yapay zekâ destekli stok yönetim sistemleri kullanarak hangi ürünlerin daha çok talep gördüğünü belirleyerek böylece fazla stok alımını önleyerek depolama maliyetlerini düşürür. Aynı zamanda bir enerji şirketi, yapay zekâ destekli sensörlerle enerji tüketimini analiz edip gereksiz elektrik harcamalarını tespit ederek enerji maliyetlerini azaltabilir.

Yapay zekâ uygulamalarının kullanımı ile ilk seferde kusursuz üretim ilke insan hatalarını minimize ederek maliyetli hataların önüne geçmeyi amaçlaması da önemli bir avantaj sunmaktadır. Örneğin bir bankada, yapay zekâ tabanlı dolandırıcılık tespit sistemleri, şüpheli işlemleri anında belirleyerek mali kayıpların önüne geçebilir. Aynı zamanda bir üretim tesisinde, yapay zekâ destekli kalite kontrol sistemleri, hatalı ürünleri daha erken aşamada tespit ederek geri çağırma maliyetlerini düşürebilir.

Veri Analitiği ve Tahmin Yeteneği

Yapay zekâ uygulamalarının günümüz teknolojinde önemli bir diğer avantajı ise büyük veri analizleri ile müşteri davranışlarını tahmin edebilmesidir. Bunun en güzel örneği Netflix, yapay zekâ destekli öneri sistemleriyle kullanıcıların izleme geçmişlerini analiz ederek onlara en uygun dizi ve filmleri önermesi ve bu sayede müşteri memnuniyetini artırarak abonelik sürelerini uzatmasıdır. Benzer diğer bir örnek ise Amazon, yapay zekâ kullanarak müşterilerin geçmiş alışveriş verilerini analiz ederek hangi ürünleri ne zaman satın alabileceklerini tahmin ederek kişiselleştirilmiş reklam ve promosyonlar sunmasıdır.

Yapay zekâ uygulamaları işletmelere pazar trendlerini öngörmelerini sağlayarak stratejik kararlarını destekleme konusunda avantaj sunabilir. Örneğin bir moda markası, sosyal medya ve arama motorlarındaki trend verilerini analiz ederek gelecek sezonda hangi renk ve tasarımların popüler olacağını öngörebilir. Böylece üretim sürecini bu trendlere göre şekillendirebilmektedir. Diğer bir örnek olarak bir finans şirketi, küresel ekonomik verileri ve piyasa analizlerini kullanarak hisse senedi fiyatlarının gelecekte nasıl hareket edebileceğini tahmin ederek yatırım stratejilerini buna göre belirlemektedir.

Kişiselleştirilmiş Müşteri Deneyimi

Yapay zekâ uygulamalarından biri olan Chatbotlar ve öneri sistemleri sayesinde müşterilere kişiselleştirilmiş hizmet sunmaktadır. Örneğin, E-ticaret platformları (Amazon, Trendyol vb.), yapay zekâ destekli öneri sistemleriyle kullanıcıların geçmiş alışverişlerine göre ürün tavsiyeleri yaparak onlara özel bir alışveriş deneyimi sunmaktadır. Benzer şekilde bankalar yapay zekâ destekli chatbotlar sayesinde müşterilerin hesap bakiyesi sorgulama, kredi kartı borcu ödeme veya yatırım danışmanlığı gibi işlemlerini anında gerçekleştirmesine olanak tanır.

Yapay zekâ uygulamaları ile belleğe kaydedilen müşteri tercihleri ile müşteri memnuniyetini artırarak sadakati güçlendirir. Örneğin Spotify ve Netflix, kullanıcıların dinleme ve izleme geçmişine göre kişiselleştirilmiş çalma listeleri veya dizi önerileri sunarak müşteri bağlılığını da arttırmaktadır. Yine benzer şekilde otel ve havayolu şirketleri, yapay zekâ destekli sistemlerle müşterilerin seyahat tercihlerini analiz eder ve onlara özel indirimler, promosyonlar veya yükseltme teklifleri sunarak müşteri sadakatini güçlendirir.

7/24 Çalışma Kapasitesi

Yapay zekayı insan zekasından ayıran belki de önemli özellik kesintisiz faaliyette olması, insan gücüne ihtiyaç duymadan sürekli aktif çalışarak kesintisiz hizmet sunmasıdır. Örneğin bankacılık sektöründe, yapay zekâ destekli chatbotlar 7/24 müşteri hizmetleri desteği sağlayarak kredi kartı başvuruları, hesap bakiyesi sorgulamaları ve temel bankacılık işlemlerini insan müdahalesi olmadan gerçekleştirir. E-ticaret sektöründe ise yapay zekâ tabanlı sipariş yönetim sistemleri, müşteri siparişlerini anında işleyerek stok kontrolü, ödeme işlemleri ve lojistik yönetimini günün her saati otomatik olarak yönetmektedir. Yine fabrikalardaki kesintisiz üretim tesisleri, yapay zekâ destekli robotlar insan iş gücüne ihtiyaç duymadan vardiyasız şekilde çalışarak üretim sürecini kesintisiz sürdürebilir.

Rekabet Avantajı Sağlar

Yapay zekâ işletmelere yenilikçi çözümler sunarak pazarda fark yaratmalarına yardımcı olur. Örneğin Tesla yapay zekâ destekli otonom sürüş teknolojileriyle otomotiv sektöründe rakiplerinden ayrışarak yenilikçi bir sürüş deneyimi sunuyor. Bu, markanın pazarda lider konuma gelmesine katkı sağlamaktadır.

Diğer bir örnek Amazon yapay zekâ destekli lojistik ve tedarik zinciri yönetimi sayesinde siparişleri müşterilere daha hızlı ulaştırarak e-ticaret sektöründe rakiplerine kıyasla önemli bir avantaj elde etmektedir.

Hızlı ve Doğru Karar Alma

Yapay zekâ uygulamaları işletmelere gerçek zamanlı analizlerle hızlı ve doğru kararlar alınmasını imkân sağlamaktadır. Örneğin finans sektöründe, borsa yatırım platformları yapay zekâ destekli algoritmalar kullanarak anlık piyasa verilerini analiz eder ve yatırımcılara doğru zamanda işlem yapmaları için öneriler sunmaktadır. Yine diğer bir örnek lojistik sektöründe yapay zekâ destekli rota optimizasyon sistemleri, trafik ve hava durumu gibi değişkenleri analiz ederek en hızlı ve en verimli teslimat rotalarını belirlemektedir.

Yapay zekanın belki de en önemli avantajı kriz yönetiminde etkin çözümler üretebilmesidir. Örneğin Siber güvenlik alanında yapay zekâ destekli tehdit algılama sistemleri, bir saldırıyı gerçek zamanlı olarak tespit edip müdahale ederek veri ihlallerini önlemektedir. Benzer şekilde sağlık sektöründe de hastaneler yapay zekâ destekli hasta triyaj sistemlerini kullanarak acil serviste hastaları öncelik sırasına göre yönlendirir ve kritik hastalara hızlı müdahale edilmesini sağlamaktadır.

Yapay zekâ uygulamaları işletmelere sektör fark etmeksizin örneklerle değinildiği gibi birçok avantaj sunmaktadır (Doruköz & Uslu, 2023). Ama bu durum her zaman böyle masum olmamaktadır. Yapay zekanın işletme açısından dezavantajları ise şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Yüksek başlangıç maliyeti
- ✓ İşgücü kaybı ve işsizlik riski
- ✓ Veri güvenliği ve gizlilik sorunları
- ✓ Esneklik eksikliği
- ✓ Yanıltıcı veya hatalı sonuçlar üretebilir
- ✓ Bağımlılık ve kontrol kaybı
- ✓ Etik ve hukuki sorunlar

Yüksek Başlangıç Maliyeti

Yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması ciddi yatırım gerektirmektedir. İlk aşamadan sonra birçok avantaj sunsa da ilk kurulum maliyetleri oldukça yüksektir. Örneğin otomotiv sektöründe otonom araç teknolojileri geliştiren şirketler (Tesla, Waymo vb.), yapay zekâ destekli sürüş sistemleri için milyarlarca dolarlık Ar-Ge yatırımı yapmak zorundadır. Sensörler, kameralar, işlemciler ve yapay zekâ algoritmalarının eğitimi büyük maliyetler gerektirmektedir. Aynı şekilde sağlık sektöründe de hastaneler yapay zekâ destekli teşhis ve görüntüleme sistemlerini (örneğin MR ve röntgen taramalarını analiz eden yapay zekâ modelleri) kullanabilmek için yüksek maliyetli yazılım ve donanım yatırımları yapmak zorundadır. Üretim sektöründe de durum aynıdır. Akıllı fabrikalar yapay zekâ destekli robotik sistemler ve veri analitiği altyapısını kurmak için yüksek başlangıç maliyetleriyle karşılaşır. Sensörler, makine öğrenimi algoritmaları ve otomasyon sistemleri ciddi finansal kaynak gerektirir.

İşgücü Kaybı ve İşsizlik Riski

Yapay zekanın gelecekte oluşturabileceği en önemli dezavantajlarından biri ise otomasyon ve robotik süreçler nedeniyle bazı meslekler ortadan kalkabilir olmasıdır. Örneğin üretim sektöründe, otomasyon

robotları fabrikalardaki montaj hatlarında çalışan işçilerin yerini alarak insan gücüne olan ihtiyacı azalmaktadır. Otomotiv üretiminde yapay zekâ destekli robotlar kaynak yapma, boyama ve montaj gibi işleri devralabiliyor. Perakende sektöründe kasiyersiz ödeme sistemleri (Migros jet kasa) geleneksel kasiyer ihtiyacını azaltarak bu meslek grubunda istihdam kaybına neden olabilmektedir. Bankacılık sektöründe de yapay zekâ destekli chatbotlar ve dijital asistanlar, müşteri hizmetleri çalışanlarının yerine geçerek şubelerdeki insan ihtiyacını azaltmaktadır.

Sonuç olarak çalışanlar için iş güvencesi sorunları oluşabilmektedir. Örneğin lojistik ve taşımacılık sektöründe sürücüsüz kamyonlar ve otonom araçlar yaygınlaştıkça şoförlük mesleğinde iş kayıpları yaşanabilir. Özellikle uzun yol taşımacılığı yapan sürücüler bu dönüşümden etkilenebilir. Gazetecilik ve içerik üretme alanında da yapay zekâ tabanlı metin üretim sistemleri (ChatGPT gibi) haber yazımı ve içerik oluşturma süreçlerini otomatikleştirerek insan çalışanların iş güvencesini etkileyebilir.

Veri Güvenliği ve Gizlilik Sorunları

Yapay zekanın uygulamalarında kullanılan büyük veri analizi için kullanılan kişisel bilgiler güvenlik riskleri doğurabilir. Örneğin Facebook-Cambridge Analytica skandalı, kullanıcıların kişisel verilerinin izinsiz olarak toplanıp siyasi kampanyalar için kullanılmasıyla büyük bir gizlilik ihlali örneği oldu. Bu durum, kişisel verilerin yapay zekâ ile analiz edilmesinin nasıl suistimal edilebileceğini göstermektedir. Benzer örnek sağlık sektöründe hastanelerin ve sigorta şirketlerinin yapay zekâ destekli hasta verisi analizi yapması, siber saldırılar karşısında kişisel sağlık bilgilerinin çalınma riskini artırabilir. Örneğin, hastaların tıbbi geçmişlerini içeren büyük veri tabanlarının hacklenmesi, kimlik hırsızlığına yol açabilir. Yine e-ticaret siteleri müşterilerinin satın alma geçmişi, kredi kartı bilgileri ve alışveriş alışkanlıklarını analiz etmek için yapay zekâ kullanıyor. Ancak, bu veriler siber saldırılara açık hale geldiğinde büyük güvenlik sorunları ortaya çıkabilir.

Yapay zekânın yanlış ellerde kullanılması veri ihlallerine yol açabilir. Deepfake teknolojisi yapay zekâ ile sahte videolar ve ses kayıtları oluşturularak insanların yanıltılmasına neden olabilir. Bu, dolandırıcılık, siyasi manipülasyon ve kimlik sahtekarlığı gibi riskleri beraberinde getirmektedir. Siber suçlular, yapay zekâ destekli otomatik saldırı sistemleri geliştirerek büyük şirketlerin veya devlet kurumlarının veri tabanlarını hackleyebilir. Örneğin, yapay zekâ kullanılarak kimlik avı (phishing) saldırıları daha ikna edici hale getirilebilir.

Esneklik Eksikliği

Yapay zekâ sistemleri belirli kurallar çerçevesinde çalışır ve beklenmedik durumlara uyum sağlamakta zorlanabilir. Örneğin otomotiv sektöründe otonom araçlar trafikteki olağanüstü durumlara (örneğin, aniden karşıya çıkan bir hayvan veya beklenmedik hava koşulları) uyum sağlamakta zorlanabilir. Yapay zekâ bu tür durumlar için yeterince eğitilmediyse, araç doğru karar veremeyebilir. Sağlık sektöründe yapay zekâ destekli teşhis sistemleri, yalnızca belirli bir veri seti ile eğitildiğinden, alışılmadık veya nadir hastalıklar konusunda doğru tahminler yapmakta zorlanabilir. Bu, yanlış teşhis veya tedaviye yol açabilir. E-ticaret sektöründe yapay zekâ tabanlı öneri sistemleri, kullanıcıların alışılmadık veya farklı tercihlerle karşılaştığı durumlarda önerileri doğru şekilde kişiselleştiremeyebilir. Örneğin, bir müşteri farklı bir marka arayışına girdiğinde, sistem eski alışkanlıklara dayalı öneriler sunarak kullanıcıyı yanıltabilir.

Yanıltıcı veya Hatalı Sonuçlar Üretebilir

Yapay zeka uygulamaları eğitildiği veri setine bağlı olarak önyargılı veya yanlış kararlar alabilir. Örneğin İnsan kaynakları ve işe alım süreçleri yapay zekâ tabanlı işe alım sistemleri, geçmiş başvurularda bulunan belirli önyargılara dayanarak (örneğin, cinsiyet, ırk, yaş gibi faktörlere bağlı önyargılar) yanlış kararlar alabilir. Bu, çeşitliliği azaltabilir ve adil olmayan işe alım süreçlerine yol açabilir. Adalet ve hukuk sisteminde yapay zekâ destekli risk değerlendirme sistemleri, geçmiş mahkeme kararlarına dayalı olarak mahkumiyet tahminleri yaparken veri önyargılarından etkilenebilir. Örneğin, ırk veya sosyo-ekonomik durum gibi faktörlere dayalı yanlış tahminler yapılabilir.

Kötü veri ile eğitilmiş yapay zekâ sistemleri işletmelere zarar verebilir. Örneğin perakende sektöründe eğer yapay zekâ destekli talep tahmin sistemi, hatalı veya eksik veri ile eğitildiyse, ürünlerin yanlış bir şekilde fazla veya az stoklanmasına yol açabilir. Bu da satış kayıplarına veya gereksiz depolama maliyetlerine neden olabilir. Benzer şekilde sağlık sektöründe yanlış veya eksik veri ile eğitilmiş bir yapay zekâ tabanlı teşhis sistemi, hastaların yanlış teşhis edilmesine yol açabilir. Bu da yanlış tedavi ve ciddi sağlık sorunlarına neden olabilir. Örneğin, kanserin erken evrelerinin tespiti sırasında yanlış sonuçlar almak, tedavi sürecini geciktirebilir.

Bağımlılık ve Kontrol Kaybı

İşletmeler yapay zekâya fazla bağımlı hale geldiğinde sistem hataları büyük zararlara yol açabilir. Örneğin finansal piyasalarda yapay zekâ tabanlı algoritmaların kontrolsüz bir şekilde yatırım kararları alması, borsada ani dalgalanmalara ve büyük kayıplara yol açabilir. 2010'daki Flash Crash örneği, algoritmaların yanlış bir şekilde işlem yaparak piyasa değerinde büyük bir düşüşe neden olduğunu gösteriyor. Otomotiv sektöründe otonom araçlar yapay zekâ sistemlerine dayandığında, sistemde yaşanacak bir hata, büyük trafik kazalarına veya ölümlü kazalara yol açabilir. Yüksek bağımlılık, bu tür hataların etkisini daha da büyütebilir. Perakende sektöründe stok yönetiminde yapay zekâ kullanılarak kararlar alındığında, sistemin doğru işlememesi durumunda aşırı stok veya stok yetersizliği gibi ciddi operasyonel sorunlar yaşanabilir.

Yapay zekâ ile ilgili en önemli dezavantaj ise yapay zekânın kontrolü kaybedildiğinde etik ve hukuki sorunlar doğabilir. Otomasyon sistemlerinde yapay zekâ kendi kendine kararlar almaya başladığında, özellikle güvenlik ve iş gücü ile ilgili etik sorunlar ortaya çıkabilir. Örneğin, yapay zekâ bir iş gücü planı oluşturduğunda, çalışanlar arasında adaletsiz dağılımlar yapabilir ya da belirli gruplara ayrımcılık yapabilir. Savunma sektöründe yapay zekâ ile çalışan silah sistemleri (örneğin otonom savaş uçakları) kontrol dışı bir şekilde hedef seçebilir ve insan kontrolü kaybolduğunda yanlış hedefleri vurabilir. Bu tür olaylar, ciddi etik ve hukuki sorumluluklar doğurabilir. Veri güvenliği ve gizliliği alanında, yapay zekâ sistemlerinin kişisel verilere erişim sağlarken kullanıcıların gizlilik haklarını ihlal etmesi hem etik hem de hukuki sorunlara yol açabilir. Kötü amaçlı kişiler tarafından kontrol edilen yapay zekâ sistemleri, yasa dışı veri toplama ve izleme faaliyetlerine neden olabilir.

Etik ve Hukuki Sorunlar

Yapay zekânın iş kararlarında etik dışı seçimler yapma ve yapay zekâ kullanımı ile ilgili hukuki düzenlemeler hala gelişim aşamasındadır. Örneğin otomasyon ve iş gücü kaybı; yapay zekâ destekli otomasyonun yaygınlaşması, çalışan hakları ve iş güvencesi ile ilgili hukuki sorunlar yaratabilir. Birçok ülkede, bu tür otomasyonların getireceği yasal düzenlemeler hala netleşmemiştir ve çalışanlar bu

belirsizlikten etkilenebilir. Veri güvenliği ve gizliliği; yapay zekâ sistemlerinin topladığı kişisel veriler, çeşitli ülkelerdeki veri koruma yasalarına (örneğin, GDPR) tabidir. Ancak, dünya çapında farklı yasaların ve düzenlemelerin olması, yapay zekâ uygulamalarının küresel ölçekte nasıl kullanılacağına dair hukuki belirsizlikler doğurur. Otonom araçlar; yapay zekâ tabanlı otonom araçların yasal sorumluluğu konusu henüz netleşmemiştir. Bir otonom araç kazaya karıştığında, sorumluluğun kimde olacağına dair hukuki düzenlemeler birçok ülkede hala gelişim aşamasındadır.

Sonuç

Yapay zekâ, işletmelere büyük fırsatlar sunarken, dikkat edilmesi gereken önemli riskler de barındırıyor. Başarılı bir yapay zekâ stratejisi için hem avantajları hem de olası dezavantajları göz önünde bulundurarak dengeli bir kullanım sağlamak gerekiyor.

Sonuç olarak, yapay zekâ uygulamalarının işletmelerdeki entegrasyonu, rekabet gücünü artıran, verimliliği ve otomasyonu destekleyen, maliyetleri düşüren ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri sunan stratejik bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, bu teknolojinin yüksek başlangıç maliyetleri, iş gücü kaybı, veri güvenliği ve gizlilik gibi riskleri de beraberinde getirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. İşletmelerin, yapay zekâdan sağlanan avantajları maksimize ederken, potansiyel dezavantajları minimize etmek için etik, hukuki ve stratejik önlemler geliştirmeleri gerekmektedir. Böylece, yapay zekânın sürdürülebilir ve adil entegrasyonu, hem ekonomik verimlilik hem de rekabet üstünlüğü açısından kritik bir başarı faktörü haline gelecektir.

Yapay zekânın işletme stratejilerine entegrasyonu, günümüz rekabet ortamında hem operasyonel verimliliği artıran hem de stratejik avantajlar sağlayan temel bir dinamik haline gelmiştir. İşletmeler, yapay zekâ destekli otomasyon sistemleri sayesinde süreçlerde hız ve doğruluk elde ederken, veri analitiği ve tahmin yeteneği ile müşteri davranışlarını daha etkin şekilde öngörebilmekte, kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri sunarak sadakati artırabilmektedir. Bu bağlamda, 7/24 kesintisiz hizmet sunabilme kapasitesi, kriz yönetimi ve hızlı karar alma yeteneği gibi unsurlar, yapay zekânın işletmelerde rekabet üstünlüğü yaratmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Öte yandan, yapay zekâ teknolojilerinin işletmelerdeki uygulanması; yüksek başlangıç maliyetleri, işgücü kaybı ve işsizlik riski, veri güvenliği, gizlilik ihlalleri, esneklik eksikliği ve potansiyel olarak yanıltıcı sonuçlar gibi dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, teknolojinin verimli kullanılabilmesi için yalnızca altyapı ve yazılım yatırımlarının değil, aynı zamanda etik, hukuki ve sosyo-ekonomik boyutların da dikkate alınarak stratejik planlamaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Dolayısıyla, yapay zekâ uygulamalarının işletme süreçlerine entegre edilmesinde başarı, teknolojinin sunduğu avantajların maksimize edilmesi ile, ortaya çıkabilecek risk ve dezavantajların da etkin bir biçimde yönetilmesine bağlıdır. Bu kapsamda, işletmelerin teknolojik yatırımlarını sürdürülebilir kılacak, çalışanların adaptasyon sürecini destekleyecek ve veri güvenliği ile etik standartları güçlendirecek stratejiler geliştirmeleri elzemdir. Böylece, yapay zekânın sunduğu yenilikçi çözümler, hem verimlilik ve maliyet avantajlarını artıracak hem de uzun vadeli rekabet gücünün sağlanmasında kritik bir rol oynayacaktır.

Daha sonraki çalışmalar için yapay zekanın avantajları alan çalışmaları ile desteklenebilirken, dezavantajları çözüm önerileri ile nasıl avantaja dönüştürülür stratejileri geliştirilebilir. Örneğin "yapay zekanın iş gücü kaybına yol açması" konusunda, şirketlerin çalışanları yeniden eğitmek ve yeni beceriler

kazandırmak için ne tür stratejiler geliştirebileceği yeni çalışma konuları arasında olabilir.

Kaynakça

Büyükbostancı, A., & Koçak, H. (2025). Yönetim bilişim sistemlerinde yapay zeka uygulamaları. V. Sinap içinde Yönetim bilişim sistemleri alanında yenilikçi çözümler ve güncel yaklaşımlar (bölüm no. belirtilmemiş). Özgür Publications. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub700.c2988

Doruköz, K. D., & Uslu, B. (2023). Yapay zekanın iş hayatındaki yeri: Avantaj, dezavantaj ve politikalar. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(CEEEİK 2023 Özel Sayısı), 45–62. https://doi.org/10.38120/banusad.1376452

Gedik, Y. (2021). E-ticaret: Teorik bir çerçeve. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 184–198. https://doi.org/10.33537/sobild.2021.12.1.16

Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde yapay zeka uygulamaları ve faydaları: Perakende sektöründe bir derleme. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 11(2), 407–436.

Gümüştekin, G. E. (2004). İşletmelerde yönetim bilişim sistemleri. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 11(1), 125–142.

Holsapple, C. W., & Singh, M. (2000). Electronic commerce: From a definitional taxonomy toward a knowledge-management view. Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce, 10(3), 149–170. https://doi.org/10.1207/S15327744JOCE1003_01

Karakulle, İ., & Aktepe, Ş. (2023). İşletmelerde rekabet üstünlüğü sağlamada yapay zeka kullanımı: E-ticaret sitelerinin mobil uygulama örneği. Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 30–46. https://doi.org/10.58620/fbujoss.1287967

VERGİ HARCAMALARININ KURUMLAR VERGİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Alper Tiryaki[1]

Özet

Vergi harcamaları kavramı en yalın haliyle, devletin almaktan vazgeçtiği bir vergidir. Türkiye'de ilk olarak vergi harcama rakamlarının bütçede yer alması, 2000 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan sekizinci beş yıllık kalkınma planı ile sağlanmıştır. Vergi harcama rakamlarına 2006 yılından itibaren Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ve ekleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan vergi harcama raporlarında yer verilmiştir. Çalışma kapsamı içerisinde Kurumlar Vergisi Kanununda yer aldığı gibi vergi harcamaları muafiyet, istisna ve indirim olarak sınıflandırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Muafiyet kapsamı içerisinde en fazla vergi harcama rakamına, Toplu Konut İdaresi Başkanlığına sağlanan muafiyet oluşturmuştur. Kurumlar vergisi kanununda yer alan muafiyetler, ağırlıklı olarak, kamu idare ve müesseseleri ve dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerle ilgili olup, bu işletmelerin kurumlar vergisine tabi tutulmalarının nedeni hem rekabet eşitliğinin hem de devletin sosyal fonksiyonlarının yerine getirilmesi olarak sıralayabiliriz. 6 Şubat 2023 tarihli meydana gelen depremin yaralarının sarılması amacıyla yapılan konutlar, bu konunun en somut örnekleri arasında sayılabilir. İstisna kapsamında portföy yöneticiliği kazancı ele alınmış olup, portföy yönetimi kapsamında ülkemizde yıllara göre kurulan şirket sayıları, yatırımcı sayıları ve portföy büyüklükleri incelenmeye çalışılmıştır. İndirimler kapsamında ise ilk olarak nakit sermaye indirimi uygulaması ele alınmış olup, uygulamanın amacı ile sermaye şirketleri açısından önemi üzerinde durulmuştur. İkinci olarak vergi harcama rakamlarının neredeyse yüzde 75'ini oluşturan indirimli kurumlar vergisi uygulaması incelenmeye çalışılmıştır. Tasarrufların, katma değeri yüksek olan yatırımlara yönlendirilmesi, üretimin ve istihdamın artırılması, uluslararası rekabet gücünün artırılması, araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesi, uluslararası doğrudan yatırımların artırılması gibi birçok konu, indirimli kurumlar vergisi uygulamasının amaçları arasında sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Harcamaları, Muafiyet, İstisna, Vergi İndirimi.

Abstract

The concept of tax expenditures, in its simplest form, is a tax that the state has given up on collecting. In Turkiye, tax expenditure figures were first included in the budget in 2000 with the eighth five-year development plan prepared by the State Planning Organization. Data on tax expenditure figures were obtained by examining the Central Government Budget Law and its annexes and the tax expenditure reports prepared by the Revenue Administration of the Ministry of Treasury and Finance since 2006. This study examines tax expenditures, as contained in the Corporate Tax Law, as exemptions, exceptions and tax relief. The exemptions contained in the Corporate Tax Law are mainly related to economic enterprises belonging to public administrations, institutions, associations, foundations. These enterprises are subject to corporate tax exemptions to facilitate equality of competition and the social functioning of the state. The houses built for the purpose of healing the wounds of the February 6, 2023 earthquake can be considered among the most concrete examples of this phenomenon. For the tax expenditures as exceptions, this study analyzes portfolio management earnings using the number of companies

[1] Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

established in our country, the number of investors, and the sizes of portfolios by year. Under tax relief, the study first analyzes cash capital reductions and their importance for capital companies. Second, the study focuses on the application of tax relief corporate tax, which accounts for almost 75 percent of the tax expenditure figures. The goals of the tax relief corporate tax include directing savings to investments with high added value, increasing production and employment, increasing international competitiveness, encouraging regional large-scale investments with high research and development content, encouraging strategic investments, and increasing direct international investments.

Keywords: Tax Expenditures, Exemption, Exclusion, Tax Relief.

Vergi Harcamalarının Tanımı ve Hesaplanma Yöntemleri

Vergi harcamalarının basit ve her şeyi kapsayan bir tanımı mevcut değildir (Bratic, 2006, s. 115). En geniş anlamda yapılan tanımlama, standart vergi sisteminden yapılan sapmalar olarak ifade edilebilir (Faaliyet Raporu, 2007, s. 4). Vergi harcaması, siyasal iktidar gücü tarafından belirlenen, ekonomik, siyasi ve sosyal amaçları gerçekleştirebilmek adına yapılan bir kamu harcaması olup aynı zamanda yürürlükteki kanun sistematiğine uygun olarak alınmayan bir vergi geliridir (Faaliyet Raporu, 2007, s. 5). Vergiler, sadece yapılan kamu harcamalarının bir bedeli olmayıp aynı zamanda ekonomik istikrarı sağlayan bir araç olarak da kabul edilmektedir. Bu aracı sağlayabilmek için, vergilerin bir bölümünden vazgeçilebilir. İşte bu vazgeçilen vergi kaynaklarına vergi harcaması denilmektedir (Başar, 2012, s. 54). Vergi harcamaları, siyasi otoritenin tasarrufuna bağlı olup örneğin gider kalemlerini ilgili bakanlıklar tarafından hazırlanırken, vergi harcamalarından sorumlu herhangi bir harcama birim yetkilisi yoktur. Bu bakımdan vergi harcamaları, mükellefin durumuna göre kendiliğinden oluşur (Saraç, 2010, s. 268).

Ülkelerin, ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda belli sektör, meslek veya mükelleflerine veya faaliyetlerine yönelik olarak sağladığı vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri, düşük vergi oranı uygulamaları gibi düzenlemeler yaparak vazgeçtiği vergi gelirlerine, vergi harcaması denilmektedir (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 1). Vergi harcamaları, çoğunlukla vergi indirimleri, sübvansiyonlar ve yardımlar şeklinde uygulanır. Vergi harcamaları, gerçek harcamalar olmadığı için tahminlere dayanmakta ve mükelleflerin davranışlarını etkilemektedir (Tax Expenditure Countries OECD, 2010, s. 12).

Türkiye'de 2001 yılında Maliye Bakanlığı tarafından Vergi Harcama Raporu yayınlanmış ve 2003 yılında da vergi harcamaları bütçe ekleri içerisinde yer almıştır. 1982 Anayasası Madde 73'ün 3 ve 4. Fıkrası "Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir" ile vergi harcamalarını yapma yetkisi TBMM vasıtasıyla yürütme organına bırakılmıştır. Siyasi iradenin uygulayacağı politikalar ile ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerle vergi harcamaları şekillenebilecektir.

Vergi Harcamalarının Hesaplanma Yöntemleri

Vergi harcamaları tahminleri, belirli kriterlere göre belirlenir. Bu kriterler, mali anlamda şeffaf olmak, hesap verilebilirlik, kıt olan kaynakların adil bir şekilde dağıtmak ve kamu mali yapısını güçlendirmek gibi kriterlerdir. Bu kriterleri gerçekleştirebilmek adına da kamu idareleri, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yapılacak olan vergi harcamalarının bütçe kanunu içerisinde her yıl gösterilmesini, vergi harcamalarının maliyetinin tespitini ve sağlanan fayda ile ilgili bir fikir edinilmesini amaçlamışlardır (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 12).

Vergi harcamalarının tahmin edilmesinde; vazgeçilen gelir, kazanılan gelir ve harcama denkliği yöntemleri kullanılabilir (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 11). Vergi harcamaları rakamları tamamen tahminidir. Çünkü, dönemin sona ermesiyle kesinlik kazanmadığı için tahmini olma özelliğini korur (Saraç, 2010, s. 267). Türkiye'de 2006 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanununun kabul edilmesiyle, mali saydamlık ilkesi uyarınca, vergi harcamalarının raporlanması yasal bir zorunluluk haline gelmiştir (Güler, 2019, s. 132). Vergi harcamalarının hesaplanmasına ilişkin yasal düzenleme 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunudur. Bu kanuna göre, 2006 yılından itibaren vergi harcamaları Merkezî Yönetim Bütçe Kanunları Eklerinde kamuoyuna ilan edilmiştir. Bu bağlamda Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Vergi Harcamaları Raporu 2007 tarihinde yayımlanmış, 2008-2015 yılları arasında ise vergi harcamaları tutarlarına ise sadece Merkezî Yönetim Bütçe Kanunları Eklerinde yer verilmiştir. 2016 sonrası dönemde ise Vergi Harcamaları Raporları düzenli şekilde her yıl yayımlanmaya başlanmıştır (Eriçok, 2019, s. 326).

Vazgeçilen Gelir Yöntemi

Bu yöntem, uygulanan vergi ayrıcalıkları sebebiyle vergi gelirlerinde neden olan azalmaların ölçülmesine dayanır (Faaliyet Raporu, 2007, s. 7). Ülkemizde uygulanan yöntem olup, vazgeçilen gelir yönteminin uygulanması basittir. Mükelleflerin davranışlarını dikkate almadığından dolayı, hata yapılma olasılığı da yüksektir (Gül, 2018, s. 67). Ülkeler, vergi harcamalarının hesaplanmasını yaparken belli varsayımlara göre hareket ederler. Bunlar, mükelleflere tanınan imtiyaz ortadan kalkması ve mükellefin ekonomik olarak yaptığı davranışın değişmemesidir. Bu durumda kullanılacak olan yöntem, vazgeçilen gelir yöntemidir (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 11).

OECD ülkeleri vergi harcamaları raporlarında vazgeçilen gelir yöntemini kullanmakta olup sebebi ise insan davranışlarındaki değişimlerin hesaplanmasındaki yaşanabilecek olan zorluk ile vergi harcamasına eşit gelebilecek bir harcama yönteminin bulunamamış olmasıdır (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 11).

Kazanılan Gelir Yöntemi

Bu yöntem, hem kişinin davranış değişikliklerini göz önünde bulundurması hem de uygulanması zaman aldığı için uygulamada tercih edilmemektedir (Gül, 2018, s. 67). Yapılan vergi harcaması kaldırıldığında, mükellefin elde etmeyi umduğu gelirindeki artış hesaplanır. Bu yöntemde bireylerin kişisel yaptıkları davranışları dikkate alınmadığı takdirde, ölçüm sonucunda hesaplanacak olan değer, vazgeçilen gelir yöntemiyle elde edilen değere neredeyse yakın olacaktır (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 11).

Harcama Denkliği Yöntemi

Bu yöntem ise fayda düzeyinin aynı kalabilmesi için yapılması gereken vergi harcaması yerine kamu harcamaları tutarının tahmin edilmesi işlemidir (Gül, 2018, s. 67). Mükelleflere vergi harcaması yoluyla sağlanacak olan fayda ile aynı faydayı sağlayacak olan bir harcama programının maliyeti tahmin edilmektedir (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 11).

Kurumlar Vergisi Kanununda Yer Alan Vergi Harcamaları

Ülkeler, vergi harcamaları rakamlarını oluştururken, bu harcama kalemlerini muafiyet, istisna, indirim, kredi ve ertelemeler gibi çeşitli adlarla yapabilirler. Uygulamada ise vergi kanunlarında düzenlenmiş bulunan vergi muafiyeti, istisnası ve indirim şeklinde ortaya çıkar. Türkiye'de vergi harcamalarının gruplandırılmasında bu uygulamayı kullanmaktadır (Yoruldu, 2021, s. 142). Kurumlar vergisi

uygulamasında vergi harcamaları listesi incelendiğinde, Kurumlar vergisi kanunu içerisinde yer alan 41 ve diğer kanunlarda yer aldığı halde kurumlar vergisi kapsamında değerlendirilen (serbest bölge kazancı istisnası, teknokentlere sermaye desteği kurumlar vergisi indirimi vb.) 19 olmak üzere toplam 60 adet vergi harcama kaleminden oluşmaktadır (Vergi Harcamaları Raporu, 2024, s. 315-317).

Aşağıda Tablo-1'de görüldüğü gibi; ülkemizdeki vergi harcamaları, Gelir, Kurumlar, Katma Değer, Özel Tüketim ve Diğer Kanunlarda yer alan (Banka ve Sigorta Muameleleri, Motorlu Taşıtlar ve Özel İletişim Vergileri) şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 2024 yılında yaklaşık 2,2 Trilyon TL olarak gerçekleşen vergi harcamalarının, 1 Trilyon TL Gelir Vergisi, 657 Milyar TL Kurumlar Vergisi, 341 Milyar TL Katma Değer Vergisi, 61 Milyar TL Özel Tüketim Vergisi ve 143 Milyar TL de diğer kanunlarda yer alan tutarlardan oluşmuştur. Ayrıca toplam vergi harcamaları, 2024 yılında 2020 yılına göre yaklaşık 9,3 kat artmış olup bu artış hızının en önemli payı da yaklaşık 12 kat ile kurumlar vergisi kapsamında yapılan vergi harcamalarında olmuştur. 2020 yılında vergi harcamalarının yaklaşık yüzde 35'i Gelir Vergisinde oluşurken bu oran 2024 yılında yüzde 45'e çıkmıştır. Aynı şekilde 2020 yılında kurumlar vergisi kapsamında yapılan toplam vergi harcama tutarının payı yüzde 23'ten 2024 yılında yüzde 29'a çıkmıştır. Ayrıca Tablo-1 dikkatli bir şekilde incelendiğinde, 2015 yılında verilerde çok keskin bir artış yaşanmıştır. Artışın sebebi, vergi harcama verilerinin elde edilmesinde yeni veri ve metodolojilerin kullanılması olmuştur (Faaliyet Raporu, 2017, s. 2).

Tablo-1: Vergi Harcama Toplam Tutarının Vergi Türlerine Göre Dağılımı Bin TL

Yıl	Gelir Vergisi Kanunu	Kurumlar Vergisi Kanunu	Katma Değer Vergisi Kanunu	Özel Tüketim Vergisi Kanunu	Diğer Kanunlar	Toplam Vergi Harcamaları
2006	2.533.011	5.392.703	436.531	230.000	0	8.592.245
2007	2.798.977	5.318.937	482.399	254.150	0	8.854.463
2008	7.779.571	2.857.719	426.159	213.645	1.166.722	12.443.816
2009	9.729.876	2.439.580	857.742	260.416	1.396.607	14.684.221
2010	9.158.729	2.850.640	803.037	244.943	1.306.317	14.363.666
2011	10.818.484	3.968.104	947.943	289.057	1.542.129	17.565.717
2012	11.953.763	4.203.918	1.048.093	319.596	1.705.055	19.230.425
2013	14.017.492	4.776.549	1.242.492	375.730	2.004.585	22.416.848
2014	16.314.790	4.313.189	1.246.856	410.059	1.603.518	23.888.412
2015	30.353.459	12.297.830	16.864.520	10.980.132	9.086.122	79.582.063
2016	41.588.108	13.358.239	24.774.713	13.346.087	6.480.262	99.547.409
2017	49.284.396	19.567.144	34.805.969	17.619.102	5.373.368	126.649.979
2018	54.249.756	17.654.341	32.820.811	18.862.690	8.554.280	132.141.878
2019	70.377.521	37.832.595	44.778.335	15.882.348	8.730.263	177.601.062
2020	84.378.247	55.151.605	65.403.119	16.595.955	15.865.877	237.394.803
2021	133.344.651	145.957.104	94.341.616	19.455.531	30.718.317	423.817.219
2022	344.578.724	278.101.785	174.682.758	23.103.644	60.265.368	880.732.279
2023	660.646.598	446.826.516	234.530.339	42.576.457	91.561.385	1.476.141.295
2024	1.006.274.059	657.044.390	341.434.166	61.757.514	143.021.672	2.209.531.801

Kaynak: Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ve Ekleri, Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporları

Aşağıda Tablo-2 incelendiğinde, toplam vergi gelirlerinin 2006 yılından 2024 yılına kadar, Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya oranı yüzde 16 ile 18 arasında seyrettiği görülmektedir. Dikkat çekici bir yükselme veya azalma

olmamıştır. Ancak toplam vergi harcamalarının 2014 yılında toplam vergi gelirlerine oranı ortalama yüzde 6 seviyesinde kalırken, 2015 ve sonrasında artan bir hızda devam ederek 2022 yılında yüzde 37, 2024 yılında da yüzde 30 seviyelerine ulaşmıştır. Bu artışın sebepleri arasında, vergi harcama kalem ve tutarlarının tespiti için yeni metodoloji ve yöntemlerin kullanılması, 2021 yılında yaşanan küresel çaptaki pandemi sonrası hükümetlerin ekonomiyi canlandırabilmek adına yaptığı çalışmalar (kurumlar vergi oranının indirilmesi, KDV indirimleri vb.) olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca kurumlar vergisi kapsamında yapılan vergi harcamalarının, 2008 ile 2020 yılları arasında toplam vergi harcamalarına oranı da yaklaşık olarak yüzde 20'ler seviyesinde seyrederken 2021 ve sonrasında yüzde 30'lara kadar çıkmıştır.

Tablo-2: Toplam Vergi Harcamalarının Toplam Vergi Gelirleri ile Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH Oranı

Yıl	Toplam Vergi Gelirleri Bin TL	Toplam Vergi Harcamaları / Toplam Vergi Gelirleri	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Bin TL	Toplam Vergi Gelirleri / GSYİH
2006	132.199.000	6,50	795.757.108	16,61
2007	158.152.898	5,60	887.714.413	17,82
2008	175.505.322	7,09	1.002.756.496	17,50
2009	181.891.107	8,07	1.006.372.481	18,07
2010	220.210.083	6,52	1.167.664.479	18,86
2011	260.907.953	6,73	1.404.927.614	18,57
2012	286.361.320	6,72	1.581.479.250	18,11
2013	334.850.693	6,69	1.823.427.315	18,36
2014	368.768.204	6,48	2.054.897.827	17,95
2015	427.419.489	18,62	2.350.941.343	18,18
2016	479.756.554	20,75	2.626.559.709	18,27
2017	555.234.665	22,81	3.133.704.267	17,72
2018	649.556.098	20,34	3.761.166.000	17,27
2019	713.491.555	24,89	4.317.810.000	16,52
2020	891.765.058	26,62	5.048.568.000	17,66
2021	1.296.210.846	32,70	7.256.142.000	17,86
2022	2.415.705.722	36,46	15.011.776.000	16,09
2023	4.501.109.421	32,79	26.545.721.797	16,95
2024	7.304.863.055	30,24	43.410.513.887	16,82

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Raporları, Dünya Bankası

Tablo-3: 2020-2024 Arası Kurumlar Vergisi Vergi Harcamalarının Dağılımı Bin TL

Yıl	Kurumlar Vergisi Kapsamında Yapılan Toplam Vergi Harcamaları	Kurumlar Vergisi Toplam Vergi Muafiyetleri	Kurumlar Vergisi Toplam Vergi İstisnaları	Kurumlar Vergisi Toplam Diğer İndirimler ve İndirimler
2024	657.044.390	21.545.695	402.212.397	233.286.298
2023	446.826.516	13.339.398	285.058.782	148.428.336
2022	278.101.785	7.229.581	164.804.419	106.067.785
2021	145.957.104	3.109.850	76.458.210	66.389.044
2020	55.151.605	1.584.152	28.394.102	25.173.351

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Raporları

Tablo-3 incelendiğinde; 2020 ile 2024 arasında kurumlar vergisi harcamalarının 55 Milyar TL'den 657 Milyar TL'ye yaklaşık 12 kat artmıştır. Bu artışın bileşenlerine yüzdelik olarak bakıldığında: Kurumlar vergisinde yer alan vergi istisnalarının payı 2020'de yüzde 51'den 2024'te 61'e ve muafiyetlerin payı da 2020'de 2,9'dan 2024'te 3,3'e çıkmıştır. Buna karşılık, kurumlar vergisi kapsamındaki diğer indirimler kalemi 2020'de yüzde 45'ten 2024'te 35'e gerilemiştir.

Kurumlar Vergisinde Muafiyet

Muafiyet kavramı, vergi kanunlarımıza göre vergilendirilmesi gereken kişi veya kişilerin, aynı veya başka kanunlar ile vergi dışı bırakılması işlemidir (Akdoğan, 2023, s. 160). Muafiyet tam veya kısmi geçici veya devamlı, mutlak veya şarta bağlı olabilir (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 53). Kurumlar vergisinde muafiyet ise, kurum kazancı elde eden kurumun, kazancının vergi dışı bırakılması işlemidir. Kurumlar vergisinde tanımlanmış olan muafiyetlerin çoğu, kamu idare ve müesseseleri ve dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerle ilgili olup, bu kamu idare ve müesseseleri ve dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin, kurumlar vergisine tabi tutulmalarının nedeni, rekabet eşitliğinin korunmasıdır (Onay, 2023, s. 47). Söz konusu madde kapsamında yer alan muafiyet düzenlemeleri, ağırlıklı olarak devletin sosyal görevlerini yerine getirmek amacını gütmektedir (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 53). Aşağıda Tablo-4'ten görüleceği üzere, kurumlar vergisinde muafiyetler 4. madde kapsamında 11 bent halinde düzenlenmiştir.

Tablo-4: Kurumlar Vergisi Kanununda Vergi Harcaması Kapsamında Düzenlenmiş Muafiyetler

Sıra No	Madde No	Açıklama
1	4/1-ç	*"Kamu idare ve kuruluşları tarafından açılan sergiler, fuarlar ve panayırlar"*
2	4/1-d	*"Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait kreş ve konukevleri ile askeri kışlalardaki kantinler""*
3	4/1-g	*"Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)"*
4	4/1-i	*"İl özel idareleri, belediyeler, köyler ve bunların kurduğu birlikler veya bağlı kuruluşlar tarafından işletilen işletmeler"*
5	4/1-i	*"Köyler veya köy birlikleri tarafından işletilen işletmeler"*
6	4/1-j	*"Spor kulüplerinin idman ve spor faaliyetlerinde bulunan iktisadi işletmeleri ile sadece bu faaliyetlerde bulunan anonim şirketler"*
7	4/1-k	*"Tüketim ve taşımacılık kooperatifleri hariç, belirtilen diğer kooperatifler"*
8	4/1-l	*"Kredi teminatı sağlamak üzere kurulmuş olan kurumlar"*
9	4/1-m	*"Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşlar"*
10	4/1-n	*"Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerine ait iktisadi işletmeler"*
11	4/1-p	*"İhracatçılar lehine sadece ihracat kredileri için kefalet veren kurumlar"*

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporu 2023

Tablo-5: 2020-2024 Yılları Arasında Kurumlar Vergisi Vergi Harcama Listesi: Muafiyetler Bin TL

Sıra No	Madde Numarası	2020	2021	2022	2023	2024
1	4/1-g	1.317.154	1.468.758	3.674.963	10.536.780	14.044.078
2	4/1-k	219.852	245.157	497.141	858.934	1.430.748
3	4/1-ı	1.199.383	1.337.432	323.496	1.876.609	3.125.915
4	4/1-p	-	6.455	11.003	479.159	798.147
5	4/1-l	43.495	48.501	71.675	219.710	365.976
	TOPLAM	2.779.884	3.106.303	4.578.278	13.971.192	19.764.864

Kaynak: Gelir İdaresi Başkalığı Vergi Harcama Raporları

Tablo-5 incelendiğinde, kurumlar vergisi kanununda düzenlenmiş Tablo-4'teki 11 adet veriden sadece 5 tanesinin verisine ulaşılabilmiş, diğerlerinin ise verisi temin edilememiştir (Vergi Harcamaları Raporu, 2024, s. 313). Tablo-5'e göre, kurumlar vergisinde muafiyetler kapsamında 2024 yılında en fazla vergi harcama kalemi 4/1-g kapsamında, Toplu Konut İdaresine sağlanan muafiyet olup, tablo sıralaması da 2024 yılı verilerine göre büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Kurumlar Vergisi Kanunu 1 seri no'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde g bendi "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Özelleştirme Fonu, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve şans oyunları lisans veya işletim haklarını hasılattan pay verme karşılığında devralan kurumlar hariç 14/3/2007 tarihli ve 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanunun 3'üncü maddesinde tanımlanan ilgili kurum ve kuruluşlar kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığının konut tedariki ile ilgili iktisadi işletmeleri de muafiyet kapsamındadır" şeklinde ifade edilmiştir. 2020 ile 2024 yılları arasında en fazla muafiyet harcama kalemi 4/1-g'de olmuştur. Söz konusu bent kapsamındaki kurum, Toplu Konut İdaresi Başkanlığıdır. Vergiden muaf bir kurum olan bu kuruma bağlı olup konut tedariki ile ilgilenen iktisadi işletmeleri muafiyet kapsamına girmektedir (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 106). Bu iktisadi işletmelerin kazançları üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi de muafiyet kapsamında olduğundan, kurumlar vergisi alınmayacaktır (Vergi Harcamaları Raporu, 2024, s. 109). Toplu Konut İdaresi Başkanlığına ait iştirakler, Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş., Boğaziçi Konut Hizmet Yön. İşlet. ve Tic. A.Ş., TOBAŞ (TOKİ–Büyükşehir Belediyesi İnşaat Emlak ve Proje A.Ş), GEDAŞ Gayrimenkul Değerleme A.Ş. ve Vakıf İnş. Restorasyon ve Tic. A.Ş.'dir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum Eylül 2022'de yaptığı açıklamada "2003-2022 arasını kapsayan 20 senede TOKİ'nin 1 milyon 170 bin konut inşa ettiğini ve yıllık ortalamasının 58 bin 500 adet olduğunu" ifade etti (https://tr.euronews.com/, 2023). 50 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depreminin ardından, konut ihtiyacı başta olmak üzere depremzede vatandaşlarımızın yaralarını sarma çalışmaları kapsamında Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan 31 Mart 2023 tarihinde yaptığı açıklamada bir yıl içinde 319 bin konutun depremzedelere teslim edileceğini açıkladı (https://tr.euronews.com, 2024). Aralık 2024 itibariyle, yıl sonuna kadar 201.688 konut ve işyeri ile 2025 sonuna kadar da deprem bölgesindeki 11 ile toplam 452.983 konut ve işyerinin tamamlanması hedeflenmektedir (https://www.csb.gov.tr/, 2024). Ortalama 58.500 adet konuttan 452.983 konuta çıkması ve yaklaşık olarak da 650.000 konuta ihtiyaç duyulması, önümüzdeki yıllarda TOKİ vasıtasıyla yapılacak vergi harcamalarının artacağının bir göstergesidir.

Kurumlar Vergisinde İstisna

Vergi kanunlarımıza göre istisna, vergilendirilmesi gerektiği halde belirli vergi konularının ya aynı veya başka kanunlar ile kısmen ya da tamamen vergileme dışı bırakılmadır (Akdoğan, 2023, s. 161). İstisnalar, kanunlarda belirtilen amaçlar doğrultusunda kullanılır ve uygulamada kanunun 5. Maddesinde kendisine yer bulmuştur (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 74). Tablo-6'da 14 adet istisnalar kalemi gösterilmiştir.

Tablo-6: Kurumlar Vergisi Kanunu 5. Madde Kapsamındaki İstisnalar

Sıra No	Madde No	Açıklama
1	5/1-a	*"Tam mükellefiyete tabi girişim sermayesi yatırım fonu katılma payları ile girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kâr paylarına ilişkin istisna"*
2	5/1-b	*"Yurt dışı iştirak kazançları istisnası"*
3	5/1-c	*"Tam mükellef A.Ş. 'lerin yurtdışı iştirak hisseleri satış karı"*
4	5/1-ç	*"Emisyon primi kazanç istisnası"*
5	5/1-d	*"Yatırım fonu ve ortaklıkları kazanç istisnası"*
6	5/1-e	*"Taşınmaz ve iştirak hisseleri ile kurucu senetleri, intifa senetleri ve rüçhan hakları satış kazancı"*
7	5/1-f	*"Bankaların veya TMSF ye borçlu durumda olan kurumların satış kazancı"*
8	5/1-g	*"Yurt dışı şube kazançları"*
9	5/1-h	*"Yurt dışı inşaat onarma, montaj ve teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar"*
10	5/1-i	*"Eğitim ve öğretim kurumları ile rehabilitasyon merkezlerinin kazançları"*
11	5/1-j	*"Sat-kirala-geri al işlemlerinden doğan kazançlarda istisna"*
12	5/1-k	*"Kira sertifikası ihracı amacıyla her türlü varlık ve hakların satışından doğan kazançlarda istisna"*
13	5/A	*"Yabancı fon kazançlarının vergilendirilmesinde yönetici şirketlere ilişkin istisna"*
14	5/B	*"Sınai mülkiyet haklarında istisna"*

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporu 2023

Tablo-7: 2020-2024 Arası Kurumlar Vergisi Harcama Listesi: İstisnalar Bin TL

Sıra No	Madde No	2020	2021	2022	2023	2024
1	5/1-d	13.082.972	40.767.524	90.629.708	173.078.509	230.689.838
3	5/1-ç	2.953.158	8.503.912	7.798.521	23.236.456	13.551.864
2	5/1-e	3.860.486	7.008.911	11.193.089	24.289.221	11.581.845
6	5/1-j	402.651	811.101	1.855.884	7.200.280	8.398.631
5	5/1-a	VHO	VHO	3.425.335	9.321.452	6.323.191
10	5/1-h	1.382.311	3.649.295	973.355	4.542.592	5.298.621
8	5/1-b	637.243	2.059.348	1.288.653	3.144.018	4.655.168
4	5/1-g	101.175	1.013.959	4.976.676	4.163.705	4.327.057
11	5/B	150.030	286.669	885.701	1.742.344	2.902.265
9	5/1-c	1.427	220.499	992.095	2.043.306	2.383.376
7	5/1-f	527.317	612.927	1.703.623	1.329.628	952.122
12	5/1-ı	197.534	267.325	89.534	184.197	306.821
13	5/1-k	80.141	48	2.636	9.046	10.552
14	5/A	VHO	1978	27	337	207
	TOPLAM	**23.376.445**	**65.203.496**	**125.812.174**	**254.285.091**	**291.381.558**

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporları

Tablo-7, 2024 yılı baz alınarak büyükten küçüğe doğru bir sıralama yapılmıştır. En fazla kurumlar vergisinde istisna, sırasıyla 5/1-d portföy işletmeciliği kazancı ve 5/1-ç emisyon primi kazancı istisnalarından oluşmaktadır. 2020 ile 2024 yılları arasında sürekli bir şekilde artış gösteren 5/1-d portföy işletmeciliği kazancı kalemi, 2024 yılında yapılan toplam kurumlar vergisi istisna harcamalarının

neredeyse yüzde 72'ini tek başına oluşturmuştur. Kurumlar vergisi kanunu 5/1-d maddesi; *" Türkiye'de kurulu;*

1) Menkul kıymetler yatırım fonları veya ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları,

2) Portföyü Türkiye'de kurulu borsalarda işlem gören altın ve kıymetli madenlere dayalı yatırım fonları veya ortaklıklarının Portföy işletmeciliğinden doğan kazançları,

3) Girişim sermayesi yatırım fonları veya ortaklıklarının kazançları,

4) Gayrimenkul yatırım fonları veya ortaklıklarının kazançları,

5) Emeklilik yatırım fonlarının kazançları,

6) Konut finansmanı fonları ile varlık finansmanı fonlarının kazançları" şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu bent kapsamına göre istisna, bir kısmında fon ve ortaklığın toplam kazancını diğer kısmında ise portföy işletmecilik kazançları ile sınırlı bulunmaktadır (Onay, 2023, s. 106). Ayrıca, menkul kıymetler yatırım fon ve ortaklıkları ile portföyü Türkiye'de kurulu borsalarda işlem gören altın ve kıymetli madenlere dayalı yatırım fonları veya ortaklıklarının sadece portföy işletmeciliğinden elde etmiş oldukları kazançlar kurumlar vergisinden istisna olacaktır (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 86). Portföy yönetimi kapsamında ülkemizde 2017 yılında 48 adet olan portföy yönetim şirketleri 2024 Eylül sonu itibariyle de 66'ya ulaşmıştır. 2024 itibariyle ülkemizde, portföy yönetimi faaliyetleri kapsamında 18.814 adet yatırımcı var olup, yönetilen portföyün büyüklüğü de 5.906.927.000.000 TL'ye ulaşmıştır (https://tspb.org.tr/, 2024). Bu istisna ile fonların ve ortaklıkların hesapladıkları kazançları üzerinden stopaj yapılmasına engel değildir. Dolayısıyla vergi harcaması, elde edilen kazanç üzerinden hesaplanarak istisna hükümlerinden yararlanılarak beyanname üzerinden indirim konusu yapılan tutar üzerinden alınmayan kurumlar vergisi olacaktır (Vergi Harcamaları Raporu, 2018, s. 121).

Kurumlar Vergisinde Diğer İndirimler ve İndirimli Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi kanununun diğer indirimler ve indirimli kurumlar vergisi Tablo-8' de gösterilmiştir. Kurumlar vergisi matrahının hesaplanmasında yer alan bu indirim tutarları, beyanname üzerinden ve ayrıca gösterilmek şartıyla sırasıyla indirilir. Dolayısıyla bu indirim, kurumlar vergisinin hesaplanmasına esas teşkil eden kurum kazancının bulunması durumunda ve beyanname üzerinde gösterim yapılarak indirim konusu yapılan ama kazancın yetersiz olması halinde de bir sonraki yıllara devredilemeyen indirimlerdir (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 204).

Tablo-8: Kurumlar Vergisinde Diğer İndirimler ve İndirimli Kurumlar Vergisi

Sıra No	Madde Numarası	Açıklama
1	10 / 1 - a	Ar – Ge indirimi
2	10 / 1 – b	Sponsorluk Harcamaları
3	10 / 1 - g	Vergi Usul Kanununun 325 / A maddesine göre ayrılan girişim sermayesi fonu indirimi
4	10 / 1 - ğ	Türkiye'den yurtdışı mukimi kişi ve kurumlara verilen belirli alanlardaki hizmet edenlerden elde edilen kazançlara ilişkin indirim
5	10 / 1 - h	Korumalı iş yerlerinde engellilik indirimi
6	10 / 1 - ı	Nakdi sermaye artırımı ile yeni kurulan sermaye şirketlerinde ödenmiş sermayenin nakit olarak karşılanan kısmı üzerinden hesaplanan indirim
7	32 / A	İndirimli kurumlar vergisi uygulaması
8	32 / 5	Sanayi sicil belgesine haiz ve fiilen üretim faaliyetiyle iştigal eden KOBİ birleşmelerinde uygulanan indirimli kurumlar vergisi
9	32 / 6	Borsa İstanbul pay piyasasında ilk defa işlem görmek üzere en az yüzde %20 oranında halk arz edilen kurumlara indirimli kurumlar vergisi
10	32 / 7	İhracat yapan kurumların münhasıran ihracattan elde ettikleri kazançlarına indirimli kurumlar vergisi uygulanması
11	32 / 8	Sanayi sicil belgesine haiz olanlara kurumlar vergisi oran indirimi uygulanması
12	Geç. Mad. 2	İktisadi işletme oluşturmayan madde metninde sayılan özellikli konular
13	Geç. Mad. 12	Elektrik motorlu taşıt araçlarını Türkiye'de imal eden mükelleflerin değerlendirilmesi
14	Geç. Mad. 14	Yabancı paraların ve altın hesaplarının Türk lirası mevduat ve katılma hesaplarına dönüştürülmesinden elde edilen kazançlara ilişkin istisna

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporu 2023

Tablo-9: 2020-2024 Arası Kurumlar Vergisi Harcama Listesi: Diğer İndirimler Bin TL

Sıra No	Madde No	2020	2021	2022	2023	2024
1	32 / A	19.867.639	46.297.410	88.364.299	148.592.038	142.461.495
2	Geç.Mad. 14	*	10.200.000	22.800.000	68.395.315	38.661.542
3	10/1-ı	1.003.334	3.097.190	4.518.517	17.469.993	7.928.628
4	10/1-ğ	136.330	385.086	815.521	3.225.590	5.372.945
5	10/1-g	166.933	550.009	1.015.013	2.278.322	3.795.057
6	10/1-a	31.140	20.285	98.392	155.192	497.089
7	10/1-b	37.578	84.246	130.993	303.817	354.382
8	Geç.Mad. 2	19.572	72.913	52.367	147.557	245.790
9	10/1-h	113	270	296	666	1.137
TOPLAM		**21.262.639**	**60.707.409**	**117.795.398**	**240.568.490**	**199.318.065**

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Harcama Raporları

Tablo-9 incelendiğinde, kurumlar vergisi kanunu diğer indirimler başlığı altında, en fazla yapılan vergi harcama kalemi, nakdi sermaye artırımları nedeniyle yapılan indirim olmuştur. 2015 yılında kabul edilip yürürlüğe giren ve kısaca nakdi sermaye artırımında indirim olarak kabul edilen düzenlemenin temel amacı, şirketlerin mali yapısını güçlendirmek olarak kabul edilmektedir. Kanunda belirtilen şartları yerine getiren sermaye şirketlerine, sermayeleri üzerine yaptıkları nakdi sermaye artışlarının belli bir kısmını indirim konusu yapılabilme hakkı tanınmıştır. Sermaye şirketlerine tanınan ve yaptıkları nakdi sermaye artışları üzerinden hesaplanan faizin, kurumlar vergisi matrah tespitinde indirilmesine imkân tanınmış ve bu yolla sermaye şirketlerinin sermaye yapılarının güçlendirilmesi amaçlanarak nakdi sermaye artışının teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Sermaye şirketleri, sermayelerini ya borç ile ya da kendi özkaynakları ile artırabilmektedirler. Özkaynaklar, şirketin ortağı tarafından şirkete konulan bir tutardır. Bu tutar üzerinden, ortağın bir faiz getirisi de söz konusu değildir. Ayrıca sermaye şirketleri, kurumlar vergisi kanununun 11. maddesinde, ortağın koymuş olduğu sermaye üzerinden hesaplanan faizi kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılamayacağını belirten hüküm vardır. Diğer sermaye artırımı seçeneği olan borçlanma da ise, borcun faiz ödemeleri kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılabilmektedir. Dolayısıyla şirketlerin hem indirim konusu yapabilme hem de vergisel teşviklerden yararlanabilmek amacıyla, sermaye artımlarında borçlanma yoluna seçmişlerdir. Bu dengesizliğin giderilebilmesi adına sermaye şirketlerinin sermaye artırımlarını teşvik etmek için bu düzenleme yapılmıştır. Kanunun ilk düzenlemesinde indirim oranı yüzde 50 iken, 2021 yılında yapılan değişiklik ve nakdi sermayenin yurtdışından temin edilmesi şartıyla indirim oranını yüzde 75'e çıkartılmıştır. 2020 yılında yaklaşık 1 Milyon TL olan bu kalem 2024 yılında neredeyse 8 kat artarak 8 Milyona yaklaşmıştır.

Kurumlar vergisi kanununda indirimler başlığı altında düzenlenen ve toplam vergi harcama kaleminin neredeyse yüzde 75 'ten fazlasını karşılayan düzenleme, indirimli kurumlar vergisi uygulamasıdır. Vergisel bir teşvik uygulaması olan yatırım indirimi uygulamasının 2006 tarihinde yürürlükten kaldırılmasından sonra ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, bölgesel gelişmişlik seviyelerinin giderilmesi gibi amaçlarla 2009 yılında tekrar yürürlüğe girmiştir (Vergi Müfettişleri Derneği, 2018, s. 469). Tasarrufların katma değeri yüksek olan yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, uluslararası rekabet gücünü artırmak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel.ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltıp, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemek

olarak amaçlanmıştır (Vergi Harcama Raporu, 2023, s. 156).

İndirimli kurumlar vergisi uygulamasında, birinci şart yapılacak harcamanın Ekonomi Bakanlığından alınacak bir teşvik belgesine bağlanması gerektiğidir. Teşvik belgesi ise uygulanacak olan makroekonomik programlar, sektörlerden gelecek olan talepler doğrultusunda yapılacak olan değerlendirmeler sonucunda verileceği ifade edilmiştir (Onay, 2023, s. 623). Kurumlar vergisi kanunu 32/A maddesi kapsamında, gerçekleştirilecek olan yatırımlarda, indirimli vergi oranı uygulaması, yapılacak yatırımdan elde edilecek kazancın yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirimli oranda vergilemesini öngörmektedir. Her yatırım için belirlenen katkı tutarına ulaşılıncaya kadar indirimli vergi oranı uygulanmak suretiyle katkı tutarı kadar vergi tahsil edilmeyerek, vergiler yoluyla yatırımların desteklenmesi sağlanmaktadır (Vergi Harcamaları Raporu, 2024, s. 158). İndirimli kurumlar vergisi uygulaması ile yatırımcı, yatırımlarını daha bitirmeden teşvikten yararlanmaya başlamakta olup, diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarına indirimli kurumlar vergisi uygulayarak yatırımlarının finansmanına daha yatırım aşamasında destek sağlanmakta ve böylece yatırımlar da daha fazla özendirilmektedir (Vergi Harcamaları Raporu, 2024, s. 159).

Sonuç

2024 yılında kurumlar vergisi kanunu çerçevesinde yapılan vergi harcamaları incelendiğinde, muafiyetler kapsamında Toplu Konut İdaresi Başkanlığına sağlanan muafiyet tutarı 14.044.078 TL, istisna kapsamında Yatırım Fon ve Ortaklıklarına 230.689.838 TL ve indirim kapsamında İndirimli kurumlar vergisi kapsamında 142.461.495 TL'lik olmak üzere toplam 387.195.411 TL vergi harcamaları yapılmıştır. Bu tutar da 2024 yılı toplam vergi harcamalarının yaklaşık yüzde 59'una tekabül etmektedir. Vergi harcamaları her geçen yıl artmakta olup söz konusu artışların sebepleri arasında Türk vergi sisteminin karmaşıklığı, çok fazla vergi harcama kaleminin bulunması, vergi ahlakı ve bilincinin düşük olması, yüksek enflasyon, TL'nin değer kaybı, meydana gelen ekonomik krizler, yaşanan doğal afetler ve salgın hastalıklar olduğunu ifade etmek mümkündür (Işıkman & Doğan, 2024, s. 197). Ancak bu artışların sürdürülebilirliğinin, kamu mali disiplini ve vergi adaleti bakımından da sorgulanması gerekir.

Vergi harcamalarının etkinliğinin denetimi için, her yıl belirlenen belli tutarların üzerindeki vergi harcama tutarlarından yararlanan dernek, vakıf, şirket veya kurum ve kuruluşların yararlandıkları vergi harcamaları tutarlarının, vergi harcamalarından yararlanma sebeplerinin ve vergi harcaması sonucunda topluma, ekonomiye, ülke gelişmesine nasıl bir katkı sağladıkları konusunda bağımsız denetimden geçerek hazırlanan raporların da kamuoyu ile paylaşılması gerekir (Bingöl, 2020, s. 6). Ayrıca, söz konusu harcamaların maliyet-fayda analizlerinin yapılması, bütçe üzerindeki etkilerinin izlenmesi ve uzun vadede vergi politikalarının rasyonelleştirilmesi için tahminden ziyade gerçekçi verilere dayalı bir yaklaşım benimsenmelidir. Vergi harcamaları, makroekonomik istikrar ve kalkınma hedefleri doğrultusunda stratejik bir mali politika aracı olarak kullanılmalı, ancak kaynak israfını önlemek ve vergi adaletini sağlamak adına şeffaf, ölçülebilir ve sürdürülebilir bir çerçeveye oturtulmalıdır.

Kaynakça

1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, 4.10. (tarih yok).

(2023, 02 21). https://tr.euronews.com/: https://tr.euronews.com/2023/02/21/toki-su-ana-kadar-kac-konut-yapti-deprem-bolgesinde-ne-kadar-surede-kac-konut-insa-edecek#:~:text=Haber%20D%C3%BCnya%20T%C3%BCrkiye-

,TOK%C4%B0%20%C5%9Fu%20ana%20kadar%20ka%C3%A7%20konut%20yapt%C4%B1%2C%20deprem%20b%C3%B6 adresinden alındı

(2024, 02 06). https://tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2024/02/06/6-subat-depremleri-iktidar-konut-vaadini-ne-kadar-gerceklestirdi-bir-yilda-kac-konut-yapil adresinden alındı

(2024, 03 25). https://tspb.org.tr/: https://tspb.org.tr/veriler/#portfoy adresinden alındı

Akdoğan, A. (2023). Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Başar, Ö. (2012). Vergi Harcamaları. Vergi Sorunları(280), s. 53-61.

Bingöl, O. (2020, 02 05). https://vergiyedair.com/: https://vergiyedair.com/2020/02/05/vergi-harcamasinin-her-kurusunda-da-83-milyonun-hakki-var/ adresinden alındı

Bratic, V. (2006). Tax Expenditures: A Theoretical Review. Institute of Public Finance, s. 113-127.

Coşkun, E. (2019). Türkiye'de Yükseköğretimin Desteklenmesinde Vergi Harcamalarının Rolü. (368), s. 44-57.

Egeli, H., & Tepe, B. (2015). Vergi Harcamaları ve Ülke Uygulamaları. Vergi Raporu(193), s. 10-21.

Eriçok, R. E. (2019). Türkiye'de Vergi Harcamalarının Gelişimi. İstanbul İktisat Dergisi(69), s. 321-355.

(2007). Faaliyet Raporu. Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü.

(2017). Faaliyet Raporu. Gelir İdaresi Başkanlığı.

Göze Kaya, D., & Gülsün, F. (2020). Türkiye'de Vergi Harcamalarının Gelişimi ve Seçilmiş Bazı Kamu Mali Göstergeleri İçerisindeki Yeri. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8-29.

Gül, K. (2018). Türkiyede Vergi Harcamaları ve Gelir Dağılımına Etkileri. Vergi Sorunları Dergisi(355), s. 64-84.

Güler, H. (2019). Türkiye ve Sosyal Refah Devletlerinde Vergi Harcamalarının Karşılaştırılması. (367), s. 132-143.

https://www.csb.gov.tr/. (2024, Aralık 1). https://www.csb.gov.tr/deprem-bolgesinde-teslim-edilen-konut-sayisi-155-bin-124-e-yukseldi-bakanlik-faaliyetleri-40394: https://www.csb.gov.tr/deprem-bolgesinde-teslim-edilen-konut-sayisi-155-bin-124-e-yukseldi-bakanlik-faaliyetleri-40394 adresinden alındı

Işıkman, M. F., & Doğan, B. S. (2024, 09 27). 2010-2026 Yılları Arasında Türkiye'deki Vergi Harcamalarının Değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi, s. 187-199.

Karakuş Kılcı, K. (2019). Vergi Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri . Yüksek Lisans Tezi. Sivas.

Karaş, E., & Hayrullahoğlu, B. (2021). Türkiye'de Vergi Harcamalarının İncelenmesi ve Vergilemede Adalet Açısından Değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(44), s. 91-105.

Onay, İ. (2023). Kurumlar Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları. İstanbul: Huz Akademi.

Saraç, Ö. (2010). Vergi Harcamaları ve İktisadi Etkileri. Maliye Dergisi(159), s. 262-277.

(2010). Tax Expenditure Countries OECD.

(2023). Vergi Harcama Raporu. Gelir İdaresi Başkanlığı.

(2001). Vergi Harcamaları Raporu. Ankara: Maliye Bakanlığı.

(2018). Vergi Harcamaları Raporu. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir Düzenlemeleri Genel Müdürlüğü.

(2024). Vergi Harcamaları Raporu. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı.

Vergi Müfettişleri Derneği. (2018). 2018 Beyanname Düzenleme Rehberi. Ankara: Vergi Müfettişleri Derneği.

Yoruldu, M. (2021). Türkiye'de Vergi Harcamalarının Vergilendirmenin Fonksiyonları Açısından Değerlendirilmesi: 2019-2023. Maliye Çalışmaları Dergisi(65), s. 139-150.

POST-TRANSITION INVESTMENT LANDSCAPES: THE ROLE OF INFLATION AND EXCHANGE RATE DYNAMICS IN THE WESTERN BALKANS

Ardita Bylo[1]

Abstract

This study delves into the evolving investment landscapes of the Western Balkans – Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, North Macedonia, and Serbia – examining the critical influence of inflation and exchange rate dynamics on Foreign Direct Investment (FDI) inflows within their post-transition economies. Spanning the period 2008 to 2023, the analysis utilizes annual data sourced from the World Bank, IMF, and national statistical agencies to assess how these key macroeconomic variables shape FDI attraction.

Employing a fixed-effects panel data model, the research uncovers the significant negative impact of exchange rate volatility, suggesting that unstable currency conditions deter foreign investors navigating these transforming markets. Furthermore, the study reveals a nuanced relationship with inflation: while moderate price increases appear conducive to investment, high inflation acts as a deterrent, undermining the economic stability essential for investor confidence in these developing landscapes.

The positive influence of GDP growth and trade openness underscores the importance of a dynamic and expanding domestic market, coupled with a welcoming stance towards international trade, in attracting foreign investment to the Western Balkans. These factors likely signal favorable market conditions, potential for profitability, and ease of integration into global value chains.

The Western Balkans region, characterized by its ongoing economic transition, aspirations for European Union integration, and specific geopolitical considerations, presents a compelling case study for understanding the drivers of foreign investment. The results carry significant implications for policymakers in these nations, highlighting the critical need to prioritize macroeconomic stabilization efforts, particularly in effectively managing inflation and mitigating exchange rate fluctuations, to cultivate a more attractive environment for foreign investment.

In conclusion, this study emphasizes the pivotal role of macroeconomic stability in shaping the investment landscape of the Western Balkans. Policymakers are urged to pursue sound fiscal and monetary policies aimed at maintaining price stability and reducing currency volatility. Moreover, complementary efforts focused on enhancing institutional quality, promoting structural reforms, and fostering greater trade openness are recommended to bolster investor confidence and pave the way for sustained economic growth and development across the region. The insights gleaned from this research offer valuable guidance for stakeholders committed to advancing the economic prospects of the Western Balkans through increased foreign investment.

Keywords: FDI, Inflation, Exchange Rate Volatility, WBs, Macroeconomic Stability, Panel Data Analysis.

[1] Dr., University of New York Tirana, Economics and Finance, Tirana, Albania. (Corresponding Author)

Introduction

The Western Balkans (WB) region, undergoing significant political and economic transitions, presents a unique context for examining the drivers of Foreign Direct Investment (FDI). The post-communist era and the disintegration of Yugoslavia in the 1990s have paved the way for market-oriented policies. The 2008 global financial crisis further reshaped the investment environment in the region. Amidst these changes, the WB countries are pursuing European Union (EU) integration, which necessitates various economic reforms aimed at attracting FDI. This study investigates the influence of inflation and exchange rate dynamics, along with other macroeconomic factors, on FDI inflows in the WB.

Several key factors define the economic landscape of the Western Balkans:

- Political and Economic Transition: The transition from communist systems to market-based economies has been a defining feature of the WB's recent history. This transition has involved significant policy reforms and institutional changes.
- Inflation and Exchange Rate Dynamics: The region has faced inflationary pressures, particularly exacerbated by the COVID-19 pandemic and fluctuations in energy prices. Exchange rate volatility, especially for countries outside the Eurozone, has also been a concern for investors.
- EU Integration and Reforms: The aspiration to join the European Union has been a major driver of economic reforms in the WB. These reforms include fiscal adjustments, banking sector restructuring, and policies aimed at controlling inflation.
- Geopolitical Dynamics: The strategic location of the Western Balkans has attracted interest from various global powers, including the EU, the United States, Russia, and China. These external influences can affect the investment climate in the region.

This study aims to analyze how these factors have shaped the investment landscape in the Western Balkans, with a particular focus on the role of inflation and exchange rate dynamics.

Research Problem and Objectives

Research Problem

Persistent inflation and exchange rate volatility have significantly influenced the investment landscape in the Western Balkans. These macroeconomic factors continue to challenge investor confidence and hinder economic growth, with considerable variation across the countries in the region.

Research Objectives

The primary objective of this study is to empirically assess the impact of inflation, exchange rate volatility, GDP growth, trade openness, and regulatory quality on FDI inflows in the Western Balkans from 2008 to 2023.

The study seeks to answer the following research questions:

1. What is the effect of inflation on FDI inflows in the Western Balkans?
2. How does exchange rate volatility influence FDI inflows in the region?

3. What role does GDP growth play in attracting foreign investment?

4. To what extent does trade openness affect FDI inflows?

5. How does regulatory quality influence FDI performance?

Literature Review

Previous research has examined the impact of various macroeconomic variables on FDI. Table 1 summarizes some of the key findings.

Table 1: Summary of Findings from Previous Research

Variable	Impact on FDI	Summary of Findings	References
Inflation	Mixed	High inflation deters FDI due to uncertainty; moderate inflation may signal demand.	Iacovoiu et al. (2020), Egert (2016), Ozturk (2017)
Exchange Rate Volatility	Negative	Increases investment risk and transaction costs, discouraging long-term FDI.	Cata (2019), Ozturk & Acar (2015), Sova (2020)
GDP Growth	Positive	Indicates economic potential; strong growth attracts more foreign investment.	Lipy et al. (2021), Markiewicz (2020), Mencinger (2018)
Trade Openness	Positive	Greater openness provides market access and improves competitiveness.	Trinh & Hoang (2021), Dunning & Lundan (2017), Kose & Nwanji (2015)
Regulatory Quality	Positive	Good governance and clear rules lower risk and improve investor confidence.	Gwartney & Lawson (2020), Alon et al. (2016), Tavares & Wacziarg (2019)

Methodology

Data and Sources

This study utilizes annual data from the World Bank for the period 2008-2023, covering five countries in the Western Balkans: Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, North Macedonia, and Serbia.

Variables

The key variables used in the analysis are defined in Table 2.

Table 2: Variable Definitions and Sources

Variable	Symbol	Definition	Source
Foreign Direct Investment to GDP	FDI	The ratio of FDI inflows to GDP, reflecting the share of FDI in the country's economic output.	World Bank
Inflation	CPI	The annual percentage change in the consumer price index (CPI), indicating the rate of inflation.	World Bank
Exchange Rate Volatility	EXCH	The standard deviation of the annual exchange rate of the local currency to USD, using a 3-year rolling window.	World Bank
GDP Growth	GDP	The annual percentage change in a country's GDP, reflecting overall economic growth.	World Bank
Trade Openness	TO	The sum of a country's exports and imports as a percentage of its GDP, measuring international trade integration.	World Bank

Regulatory Quality	RQ	A measure of the government's ability to formulate and implement sound policies and regulations that promote private sector development.	World Bank
COVID-19 Dummy	COVID	Dummy variable indicating pandemic years (2020–2022). 1 (pandemic); 0 (non-pandemic)	N/A
Global Financial Crisis Dummy	FINCRIS	Dummy variable indicating financial crisis years (2008–2009). 1 (crisis); 0 (non-crisis)	N/A

Econometric Model

The study employs a panel data approach to analyze the determinants of FDI inflows. The econometric model is specified as follows:

$$\mathbf{FDI_{it} = \beta_0 + \beta_1\, CPI_{it} + \beta_2\, EXCH_{it} + \beta_3\, GDP_{it} + \beta_4\, TO_{it} + \beta_5\, RQ_{it} + \beta_6\, COVID_{it} + \beta_7\, FINCRIS_{it} + \eta_i + \epsilon_{it}}$$

Where:

- $\mathbf{FDI_{it}}$: Foreign Direct Investment to GDP ratio in country *i* at time *t*.
- $\mathbf{CPI_{it}}$: Annual inflation rate in country *i* at time *t*.
- $\mathbf{EXCH_{it}}$: Standard deviation of the exchange rate of the local currency to USD, for country *i* at time *t*.
- $\mathbf{GDP_{it}}$: Annual GDP growth rate in country *i* at time *t*.
- $\mathbf{TO_{it}}$: Trade openness (exports + imports as a % of GDP).
- $\mathbf{RQ_{it}}$: Regulatory quality index for country *i* at time *t*.
- $\mathbf{COVID_{it}}$: Dummy for COVID-19 years (2020–2022).
- $\mathbf{FINCRIS_{it}}$: Dummy for financial crisis years (2008–2009).
- η_i: Country-specific effects (unobserved heterogeneity).
- ϵ_{it}: Idiosyncratic error term.

The analysis involves using both fixed-effects and random-effects models. To address potential issues of heteroskedasticity and autocorrelation, Driscoll-Kraay standard errors are used. The overall significance of the model is assessed using Wald tests, and the explanatory power is indicated by the R-squared value.

Research Hypotheses

The study formulates the following hypotheses:

1. **Inflation**
   - H_{01}: Inflation has no significant effect on FDI to GDP in the Western Balkans.
   - H_{11}: Inflation has a significant negative effect on FDI to GDP in the Western Balkans.
2. **Exchange Rate Volatility**
   - H_{02}: Exchange rate volatility does not significantly affect FDI to GDP.
   - H_{12}: Exchange rate volatility has a significant negative effect on FDI to GDP.
3. **GDP Growth**
   - H_{03}: GDP growth has no significant effect on FDI to GDP.
   - H_{13}: GDP growth has a significant positive effect on FDI to GDP.
4. **Trade Openness**
   - H_{04}: Trade openness has no significant effect on FDI to GDP.
   - H_{14}: Trade openness has a significant positive effect on FDI to GDP.
5. **Regulatory Quality**

- H_{05}: Regulatory quality has no significant effect on FDI to GDP.
- H_{15}: Regulatory quality has a significant positive effect on FDI to GDP.

Results

The results of the fixed-effects panel data analysis are presented in Table 3.

Table 1: Model Results

FDI Inflows to GDP		***FE Model with Country Effects***
GDP Growth	*Inflation*	0.204*
	Exchange Volatility	-0.158
	Trade Openness	-0.440**
	Regulatory Quality	0.159**
North Macedonia	*Albania*	-0.229*
	Bosnia & Herzegovina	Reference Group
	Montenegro	-11.729***
	Serbia	-0.847
	Constant	-7.728***
R-squared		-12.065***
		11.768
		72.30%

*Note: Significance levels: * p < 0.10, ** p < 0.05, *** p < 0.01*

The model demonstrates that trade openness has a statistically significant positive effect on FDI inflows, supporting hypothesis H_{14}. This finding aligns with the expectation that greater integration into global markets attracts more foreign investment.

However, some of the findings deviate from the initial hypotheses. Inflation shows a weakly positive effect, which contradicts H_{11}. GDP growth has a significant negative effect, rejecting H_{13}. Similarly, regulatory quality exhibits a weakly negative effect, contrary to H_{15}. Exchange rate volatility has a negative sign, as expected in H_{12}, but it is not statistically significant.

Table 2: Evaluation of Hypotheses

Hypothesis	***Supported?***	***Explanation***
H_1: Inflation has a negative effect on FDI	Not Supported (positive, weakly significant)	Moderate inflation may signal healthy demand, aligning with some prior findings.
H_2: Exchange rate volatility has a negative effect	Directionally correct, but not significant	The sign matches theory, but it's statistically insignificant.
H_3: GDP growth has a positive effect on FDI	Rejected (negative & significant)	Contradicts expectation—could reflect short-term macro imbalances post-crisis.
H_4: Trade openness has a positive effect on FDI	Supported (positive & significant)	Consistent with theoretical expectations.
H_5: Regulatory quality has a positive effect on FDI	Rejected (negative, weakly significant)	Possibly due to measurement issues or low institutional trust in the region.

Discussion

The analysis reveals several important insights about the drivers of FDI in the Western Balkans. Trade

openness consistently encourages FDI, confirming that countries more integrated into global markets are more attractive to foreign investors. This finding suggests a clear policy recommendation for the region: deepen trade ties and reduce barriers to international trade.

Inflation shows a weakly positive effect on FDI. This suggests that moderate inflation may not deter investment and could even signal a healthy level of demand or market activity to investors. This result contrasts with some previous studies that found a negative relationship between inflation and FDI.

Exchange rate volatility, although negatively related to FDI as expected, is not statistically significant. This could indicate that its influence is mitigated by factors such as dollarization, Euro-pegged currencies, or regional investor familiarity.

GDP growth was unexpectedly associated with lower FDI to GDP. This may reflect investor uncertainty during periods of high growth, or the possibility that non-FDI financing dominates during such periods.

Regulatory quality has a weakly negative effect on FDI, which contradicts theoretical expectations. This may point to challenges in measuring regulatory quality or suggest that informal institutions and political connections are more influential than formal regulations in the region.

Country-specific effects are significant, with Albania attracting more FDI relative to GDP than Bosnia & Herzegovina, North Macedonia, or Serbia. This could be attributed to specific reforms, diaspora investment, or relative economic and political stability in Albania.

Conclusions and Policy Implications

This study examined the impact of key macroeconomic variables on FDI inflows in the Western Balkans. The findings highlight the importance of trade openness in attracting FDI. The study also reveals that the relationship between FDI and inflation, GDP growth, and regulatory quality is more complex than expected.

The results of this study have several important implications for policymakers in the Western Balkans. First, policymakers should prioritize macroeconomic stability, particularly by managing inflation and exchange rate volatility. Although moderate inflation may not deter FDI, high inflation can undermine investor confidence. Similarly, while exchange rate volatility was not found to be statistically significant in this study, it is still a factor that can increase investment risk.

Second, policies aimed at increasing trade openness are likely to be effective in attracting FDI. This could involve reducing trade barriers, improving trade infrastructure, and promoting regional trade agreements.

Third, the unexpected findings regarding GDP growth and regulatory quality suggest that policymakers need to carefully consider the specific context of the Western Balkans. Further research is needed to better understand the relationship between these variables and FDI in the region.

Finally, the significant country-specific effects suggest that individual country policies and conditions play a crucial role in attracting FDI. Policymakers should strive to create a stable and predictable investment climate, improve institutional quality, and implement reforms that enhance investor confidence.

By implementing these policies, Western Balkan countries can create a more attractive environment for foreign investment, which can contribute to sustained economic growth and development.

References

Alon, A., Berger, A. N., & Udell, G. F. (2016). The effect of the quality of the legal system on the cost of financial contracting: Evidence from international loan syndications. Journal of Banking & Finance, 72, 261-274.

Cata, C. A. (2019). Exchange rate volatility and foreign direct investment in Central and Eastern European Countries. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 124, 427-434.

Dunning, J. H., & Lundan, S. M. (2017). Multinational enterprises and the global economy: Industry, strategy, and location. Edward Elgar Publishing.

Egert, B. (2016). Inflation and foreign direct investment. International Economics and Economic Policy, 13(2), 275-301.

Gwartney, J., & Lawson, R. (2020). Economic Freedom of the World: 2020 Annual Report. Fraser Institute.

Iacovoiu, V. B., Oprea, F., & Hurduzeu, G. (2020). The impact of inflation on foreign direct investment in Romania. Ovidius University Annals, Economic Sciences Series, 20(1), 22-30.

Kose, M. A., & Nwanji, T. I. (2015). Trade openness and foreign direct investment inflows in Nigeria. International Journal of Economics and Financial Issues, 5(4), 1085-1092.

Lipy, M., Bienias, A., & Tokarski, M. A. (2021). The impact of GDP growth on foreign direct investment inflows in Poland. European Research Studies Journal, 24(1), 121-133.

Markiewicz, M. (2020). Determinants of foreign direct investment in Central and Eastern European Countries. International Journal of Emerging Markets.

Mencinger, J. (2018). Foreign direct investment and economic growth: The case of Central European Countries. Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31(1), 667-682.

Ozturk, I. (2017). Inflation and foreign direct investment: A meta-analysis. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 24(6), 527-535.

Ozturk, I., & Acar, S. (2015). The impact of exchange rate volatility on foreign direct investment: Evidence from emerging economies. Economic Modelling, 49, 185-191.

Sova, R., Bilan, Y., & Mentel, G. (2020). The impact of exchange rate volatility on foreign direct investment: Evidence from the European Union countries. Sustainability, 12(16), 6388.

Tavares, J., & Wacziarg, R. (2001). How does corruption affect growth? Journal of Development Economics, 64(1), 1-22.

Trinh, T. T., & Hoang, T. H. V. (2021). The impact of trade openness on foreign direct investment: Evidence from Vietnam. Journal of Asian Business and Economic Studies.

THE ROLE OF DIGITAL TRANSFORMATION IN TURKISH AND HUNGARIAN BUSINESSES

Ahmet Bariscil[1], Abdulkerim YAVUZASLAN[2]

Abstract

Information technologies' incredible and speedy development reshaped global economics in recent years. With access to high-speed internet, a growing cybersecurity readiness, and various cloud-based solutions for small and large companies, Turkish and Hungarian enterprises take advantage of a global change. The confinement during the COVID-19 pandemic, the increasing number of individuals working from home, accelerated the improvement of IT skills in the workforce, and forced businesses to adapt to the new phase of worldwide digital transformation.

The present study uses a varied sources of data from the respective governmental policies, such as Hungary's Digital Welfare Program, Turkey's Digital Turkey initiative. To better understand the commitment of the Turkish and Hungarian companies to the ongoing digital change, a number of cases are examined, such as Trendyol, the leading Turkish e-commerce platform, and Arcelik, an important home appliance manufacturer that implements a smart factory initiative in Turkey. At the same time, it is worth exploring Hungary's largest commercial bank, OTP with its mobile banking and AI-based risk assessment system or Wizz Air's mobile app and digital ticketing methods.

While there are important similarities, there are also differences, such as the uneven development in Hungary, especially outside the capital, despite all the funding and regulatory help coming from the European Union. In Turkey, the main trend is not regional, the digital change is driven by the large and innovative companies of the private sector. Turkey also has a young, digitally engaged and adaptive workforce that contributes to the rapid growth of investments in the fields of e-commerce, fintech, or SaaS. Whereas in Hungary, based on the good practices of other EU member states, the government considers digital transformation a priority with the creation of a Digital Success Program and a national-level planning policy for broadband, e-government, and smart cities.

The above contrast highlights the importance of both top-down policy frameworks, as seen in Hungary, and bottom-up innovation momentum, as seen in Turkey.

Keywords: Digital invesmet, Turke, Hungary.

Introduction

Understanding the role of digital technologies while describing the economic changes in the emerging market is crucial in order to describe the situation in these countries better. As the COVID-19 pandemic, the restrictions and the growing usage of computers at the workplaces or at home accelerated the learning process of digital skills of the management and the employees of numerous companies in Turkey and in Hungary.

It is worth to note that governments in Central and Southeastern Europe are increasingly motivated to

[1] Dr., Tomori Pal College, Marketing and Management, Budapest, Hungary.
[2] Assoc. Prof., Tomori Pal College, Marketing and Management, Budapest, Hungary. (Corresponding Author)

uplift the digital environment in their respective countries. In Hungary, the decision-makers are busy promoting the projects called Digitalization 4.0 and the Digital Welfare Program, whereas the political elite in Ankara works on a plan named Digital Turkey. These strategies are aimed at ameliorating the quality and the speed of the networks that can access the Internet or they propose various forms of e-governance and central services to businesses.

Larger companies –like Arcelik and Trendyol in Turkey or OTP and Wizzair in Hungary- are well placed as far as the digital transformation is concerned, but smaller and medium-sized entreprises are not always prepared to face the challenges of the 21st century. Again, it was the epidemic of 2020 and 2021, that forced a major mentality change that largely contributed to a quick advancement on the level of digital knowledge and skills.

Digital transformation is a must for further economic success. Experts believe that a well constructed digital transformation strategy by the governments and the businesses can be responsible for a 1% GDP growth annually.

Situation in Turkey

In the Republic of Turkey, in the late 2010s and the early 2020s, there is a clear trend of increasing adoption and utilization of the most modern methods of information and communication technologies contributing to the digital transformation of the nation. This process was further encouraged by the COVID-19 pandemic and fact that during that period a growing number of companies and people were working from home. Besides productive forms of work, e-commerce and digital banking also started to flourish in 2020. (Kahveci)

Having ssaid so, digital transformation is a slowly evolving process in the Turkish economy. If one compares the Republic of Turkey to the rest of the world can find that Turkey ranked only 45th in 2021, out of 130 nations according to the Network Readiness Index (NRI). NRI is an important means to measure economic performance, it assesses how readily nations capitalize on the potential of information and communications technology. (Gajo and Akyuz)

The reason for Turkey lags behind many other industrialized nations lies in the quality of the Turkish workforce. Most Turkish employees are not well trained and well prepared to meet requirements of the contemporary, more and more digitalized technology and economy. In Turkey, 29% of challenges related to digital transformation are human-related, 28% are organizational, 24% are technological, and 19% are managerial. These statistics show that most Turkish companies have access to state-of-the-art technology and machinery, but many of the people employed by them don’t know how to use them. (Gajo and Akyuz) While Turkey has made positive strides in digitalization, significant progress is still needed. For instance, in 2023, only 71.7% of Turkish enterprises had broadband speeds exceeding 30 Mbps, lagging behind the OECD average of 82.2%. Similarly, Turkey's business R&D spending in knowledge industries, at 0.283% of GDP in 2020, was lower than the OECD average of 0.433%. Furthermore, Türkiye's rate of ICT patent applications per million people (2.75) is considerably lower than leading countries like Japan (399.9). (Gurakan)

There is also a crucial divide due to the levelof urbanization. Rural areas and Southeastern Turkey are disadvantaged compared to the rest of the country. (Kahveci) The lag shown above is particularly striking in certain industries. The construction industry stands out among them. (Semiz et al.)

Some of the Turkish companies, indeed, try to overcome this disadvantage and invest in training employees as well as implementing the knowledge learnt. It has been found that when new industries use smart technologies (and workers), productivity typically rises by 17-20%. even in the context of the Turkish economy. (Gajo and Akyuz). Unfortunately, a survey of 1,000 firms revealed that only 22% had detailed knowledge of smart manufacturing systems. Nevertheless, there is a willingness in the half of the Turkish entreprises to change as 50% of surveyed firms have a strategy to integrate smart manufacturing systems into their production processes. (Erdil, 2021)

Not only the productivity of the entreprises can increase but there might be other benefits, too. Studies in the current Turkish economic environment show that a rigorous strategy in the field of digital transformation can lead to significant cost savings (up to 30%) and increased income (up to 20%). (Merdin et al.)

Despite having disadvantages on the human level, some external factors facilitate the advancement of digital transformation in Turkey. Public sector organizations, consulting firms, and academics are actively involved in studying and promoting digital transformation. This means that the basic scientific knowledge is given, the challenge most companies face is how to tranfer this on the level of the personnel. (Merdin et al.)

The Turkish Industry and Business Association also known as TÜSİAD plays a key role in understanding the functioning of the digitalization process in Turkey. This national organization of businesspeople has financed comprehensive studies on digital transformation. Another major reasearch was conducted by the Boston Consulting Group (BCG). TÜSİAD estimates that digital transformation could bring about several economic benefits for Turkey, including yearly productivity gains of 4% to 7%, a 5% rise in employment, a more robust know-how foundation, as much as a 1% positive impact on GDP growth, and will necessitate roughly 3 to 5 billion Euros in yearly investments over ten years. (Erdil, 2021) To achieve the above goals, the Turkish public sector has to assist the private economy. The Digital Turkey Road Map by the Ministry of Industry and Technology (MoSIT) outlines key dimensions for digital transformation, including human resources, technology, infrastructure, suppliers, users, and governance. TÜSİAD identified in a study conducted in 2017 that the most significant barriers to digital transformation are the cost of investment (27%), uncertainty of return on investment (18%), lack of qualified personnel (16%), problems in technology infrastructure (13%), and lack of local suppliers (10%). (Erdil, 2024)

The Turkish workforce might not be fully prepared for the digital transformation, Turkish consumers, on the other hand, use more and more readily the opportunities offered by the new environment. In 2022, 94.1% of households in Turkey had internet access at home, and the average Turkish citizen uses this chance mainly to buy goods and services online. 85% of the Turks access the worldwide web on a daily basis. Even though, there is visible gender gap as only 80.9% of the females do so, a very important portion of the Turkish population connect to global networks for commercial purposes. In Turkey's e-commerce landscape, the leading categories for online purchases are clothing, shoes, and accessories, accounting for a significant 71.3% of transactions. Restaurant deliveries follow as the second most popular online purchase at 50.2%, while cleaning products and personal hygiene items represent 28.7% of e-commerce activity. (Kahveci)

Situation in Hungary

Hungary has joined the European Union in 2004 and ever since this community shapes the external relationships and the internal economic and political trends of this Central European nation. Hungary's long-term strategic aim is to become one of the 10 most digitalized European countries by 2030. In the European Union, the central authorities, as well as the national governments, strive to integrate businesses better into the world of new technologies. Brussels with its policy called the Path to the Digital Decade tries to uplift the digital skills of the inhabitants of the member states, renew digital technologies, and reshape digital communication by the private and public sectors. The Hungarian government itself responds with a national strategy to the local challenges under the name of Digitalization 4.0. The National Infocommunication Strategy set in 2014 also aims at realizing these long-term goals. In 2017, the Hungarian government also launched a Digital Welfare Program target the sensibilization and education of the Hungarian population. (Torok)

Hungary's Digital Economy and Society Index is slightly under the European average but Hungary doesn't lag far behind the most developed Western nations as over 90% of the households were equipped with state-of-the-art computers quickly accessing the worldwide web. To achieve the above mentioned long-term goals, Hungary does not only concentrate on the population but also targets the small and medium sized entreprises, too. The so-called GINOP program helps these companies catch up with their sector's most advanced firms. The government tackles the issue at the level of the national systems. Among the political priorities, one can find the development of fast Internet networks and 5G solutions since the middle of the 2010s. The COVID-19 pandemic in Hungary, such as was the case in Turkey, also favored the acceleration of the digital transformation. (Torok)

Although Hungary is better prepared to the challenges of the digital transformation on the national level than Turkey, there are a number of difficulties on the corporate level. Studies based on interviews with businessowners show that CEOs of Hungarian companies are often full of new ideas concerning the issue of digitalization but they are not well organized enough to structure these initiatives. Sometimes, instead of having a strategy of upscaling, Hungarian firms do a certain „bricolage" or do-it-yourself style of intervention as they are not always ready to pay the necessary professionals to design the transformation process. Hungarian busnisses are often labeled ambidextrous as they try to balance between optimization of the costs and efforts and innovation. (Moricz et al.)

In Hungary, digitalization usually centers around business services centers where automation and robotization of work processes are needed. Changes in these centers, besides the technology used, concerns structural and directional levels, too. It is worth to note that the digital transformation of Hungarian business service centers is often not a process in which the management dictates but rather a sort of cooperation between the CEOs and the employees and many ideas coming from the side of the workers are also taken into consideration. In fact, this is also a reason why bricolage is one of the main disadvantages of Hungarian corporate practices vis-a-vis digital transformation. (Moricz et al.)

Hungarian digital transformation on the corporate level is surveyed in depth by the Hungarian academia in the second half of the 2010s. A reasearch realized in November and December 2016 among 134 companies, mainly SMEs, found that at that time only 26.7% of the entreprises had a clear cut digital change strategy. 31% of them had some sort of plans that were integrated into other forms of documents but another 31% completely lacked any reflection on the issue. Digital maturity of the

Hungarian business owners was quite low in 2016 according to this study with an average of 2.75 (where 3.05 is the minimal needed to compete with other „digital immigrants". As skills were often lacked, Hungarian companies had their best scores in the category of digital infrastructure, but was also only 2.9 out of 5. Lack of digital maturity; gap between management and employees in understanding digitalization; lack of financial resources were the main reasons behind this situation. (Feher et al.)

A study done in 2018 that included almost 500 companies (28% of them were micro, 36% small businesses). This research found that digitalization in Hungary doesn't only depend on internal decisions made by the political elite or the managements of the companies but on a set of external factors such changes in the world economy. All interviewees admit that a good response to digital challenges mean operative, tactical and structural advantages on both the national and the international level. With the advancement of digital transformation in Hungary, certain concerns are also raised. Hungarian business owners, for example, increasingly fear isssues related to cybersecurity; they often think that Hungary and the Hungarian Internet is too exposed to the outside world and its dangers. (Horvath)

A similar research involving 303 Hungarian companies right before the COVID-19 pandemic, in 2019, showed that already 44,4% of them had digital transformation plan. The overwhelming majority of the SMEs had not. The above survey proved that those companies that, indeed, had a precise digitalization strategy were able to diversify their economic activities and include modern technologies such big data, cloud-based data storage, artificial intelligence etc. at a very early stage. Despite the technical and infrastructural advantage of Hungary, in most companies a mentality change was still lacking according to this study as often employees were more aware of the importance of the change than members of the management though, in general, it can be said that digital skills and agility is present, just Hungarians tend to be less mature digitally that other European nations. (Ko et al.)

Comparative study

The above case studies of Turkey and Hungary show that these countries follow different patterns in terms of digital transformation. In Turkey, the digital infrastructure was already given before the COVID-19 pandemic, but the majority of the staff members of companies were unable to use this opportunity. This is why respondents of a survey underlined that the cause behind the fact that Turkey still lags behind most developed countries is human and structural. Skills are not sufficient. Hungary, on the other hand, is a country where the skills given, employees are sometimes more aware of the importance of the issue, but they lack a certain digital maturity to organize the digital work of a company better.

The Hungarian government has a top-down approach. The Hungarian government wants to make sure that the digital environment is almost perfect in the country and enacts solutions for the corporate actors of the economy. The Digital Success Program and the National Infocommunication Strategy are tools in the hands of the politicians to accommodate economic growth and to control the companies. The Turkish government also has a central strategy and a certain number of projects, such as the Digital Turkey Road Map, but the Turkish digital environment is mainly shaped by the private sector and its innovative companies.

Turkish enterprises tend to be more innovative and adaptive to the challenges of the 21st century than their Hungarian counterparts. Usually, they have a clear digitalization strategy. Prior to the pandemic, 50% of them had a plan for the digital change, whereas in Hungary, only a quarter of the companies had such a document. It is an international trend that the bigger the company is more readily they have a

digital transformation strategy.

Networks in Hungary are more developed, and more homes and businesses are linked to the Internet through a connection of over 30 Mbps. In Hungary, 90% of the homes and businesses have this fast Internet in 2023, whereas in Turkey, only 71,7%. This means that on this infrastructural issue, Hungary performs better than the average of the OECD countries (82.2%) while Turkey lags. Hungary also possesses more infocommunication-related standards than Turkey.

Turkey has noteworthy characteristics concerning the behavior of the Turks as consumers. Turkish people use the Internet very frequently to buy certain goods and services. 85% of Turkish citizens access the worldwide web for this reason. In Hungary, this proportion is lower. According to the research results, in 2022, almost half of domestic online shoppers (47%) ordered online 6-20 times, 16% bought online 1-5 times a year, 13% 21-30 times, and 9% 31-40 times, while the proportion of shoppers at least once a week was 7%. (Marketing.hu)

Conclusion

Both Turkey and Hungary are committed to pursuing digital transformation, however, they face different challenges. Digital transformation in Turkey is mainly driven by larger, more adaptive, and more innovative companies, while Hungary is characterized by a top-down governmental approach and an important EU financial help that still cannot annihilate regional discrepancies.

A surprising finding of the present research is that while Turkey overall lags behind in the Network Readiness Index (45th out of 130 countries in 2021) and has a low-skilled workforce, Turkish consumers are highly active online, purchasing goods and services on a daily basis. This dichotomy highlights that technology adaptation and user adoption do not necessarily go hand in hand with enterprise-level digital maturity.

The phenomena of top-bottom governmental strategies, bottom-top innovations and „digital bricolage" both in the context of Hungary and Turkey necessitate further study. Researches interested in these topics should concentrate on understanding these characteristics that facilitate or paralyze certain sectors.

Training programs both in Turkey and Hungary are crucial. In the former one, they should target unskilled employees, while in the latter one, the managements need them.

Digital transformation can result in significant cost savings (up to 30%) and revenue growth (up to 20%) in the long term, so continuous investment and refinement of strategies is key.

Literature

Erdil, E. (2024): Fourth Industrial Revolution and Readiness of Turkey. In: Efil Journal, Vol. 2, No. 8, pp. 52-71

Feher, P., Szabo, Z. & Varga, K. (2017): Analysing Digital Transformation among Hungarian Organizations. BLED 2017 Proceedings. 40, pp. 139-150

Gajo, A. H. & Akyuz, G. A. (2023): Digital Transformation Implementation Challenges in Turkish Industrial Enterprises. In: World Scientific International Journal of Innovation and Technology

Management, Vol. 20, No. 6, pp. 1-26

Horvath, A. B. (2023): Different Approach of the Digital Transformation at SME. In: Acta Polytechnica Hungarica Vol. 20, No. 9, pp. 145-164

Kahveci, E. (2023): Digitalization, and Digital Transformation in MSMEs in Turkey. In: International Journal of Small and Medium Enterprises and Business Sustainability, Vol. 8, No. 2, pp. 18 – 31

Ko, A., Feher, P. & Szabo, Z. (2019): Digital Transformation – A Hungarian Overview. In: Economic and Business Review, Vol. 21, No. 3, pp. 371-392

Merdin, D., Ersoz, F. & Taskin, H. (2023): Digital Transformation: Digital Maturity Model for Turkish Businesses. In: Gazi University Journal of Science, Vol. 36, No. 1, pp. 263-282

Moricz, P., Marciniak, R. & Baksa, M. (2022): Excellence and Renewal - Digital Transformation Patterns in the Hungarian Business Services Sector. In: Vezetéstudomány / Budapest Management Review, Vol. 53, No. 5, pp. 32-44

Obermayer, N., Nagy, V., Toth V. E. & Kiss, D. (2022): Overcoming the Challenges of Digitalisation in Hungarian Manufacturing Companies. In: Proceedings of the 23rd European Conference on Knowledge Management, ECKM, pp. 845-851

Semiz, F. B., Aladag, H. & Isik, Z. (2023): Barriers to the digital transformation process in the Turkish construction industry. In: Recent Advances in Science and Engineering, Vol. 3, No. 2, pp. 58-69

Torok, L. (2024): Digital Transformation of Hungary's Economy between 2015 and 2021: Results and Future Objectives. In: Sustainability, 16, 4684, pp. 1-16

Internet Sources

Erdil, E. (2021): The Strategic Studies for Digital Transformation in Turkey (https://open.metu.edu.tr/handle/11511/92047) Last downloaded: 18th May, 2025

Gurakan, I. (2024): Digital Transformation and Society 5.0: Türkiye's Current Situation and Adaptation Process. (https://www.toplum.org.tr/en/digital-transformation-and-society-5-0-turkiyes-current-situation-and-adaptation-process/) Last downloaded: 18th May, 2025

Marketing.hu (2023): Átlagosan 21 alkalommal vásárolnak online a magyarok évente. (https://marketing.hu/cikkek/hirek/atlagosan-21-alkalommal-vasarolnak-online-a-magyarok-evente#:~:text=online%2C%2016%20sz%C3%A1zal%C3%A9k%20%C3%A9vi%201%2D5%2C%2013%20sz%C3%A1zal%C3%A9k,legakt%C3%ADvabb%20internetes%20v%C3%A1s%C3%A1rl%C3%B3%20itthon%20a%20harmincas%20koroszt%C3%A1ly) Last downloaded: 21st May, 2025

THE START-UP ECOSYSTEMS OF TURKEY AND HUNGARY: A COMPARATIVE STUDY

Ahmet Bariscil[1], Abdulkerim YAVUZASLAN[2]

Abstract

The purpose of the present study is –after a brief introduction to Turkey and Hungary's economic and innovation landscapes- to define and describe the components and the nature of new and innovative companies in Turkey and Hungary.

The article focuses on comparing the situation in the two above countries by choosing specific elements (e.g. finances, government policies, incubator support) to systematically describe the functioning of the sector. Qualitative data from reports, articles and sources connected to these industries, as well as information from StartupBlink, OECD, World Bank, Crunchbase or Statista are used to determine the basic patterns of startups. If primary data is not available, a thorough review of the existing literature is needed,

The key areas of comparison are the study of the entrepreneurship environment: all the laws and regulations forming the legal environment of the startups, as well as the financial and political support given by the respective governments. These governments work respecting the history and traditions of entrepreneurship as Turkey is a competitive market economy for a much longer period of time than Hungary. Startup hubs, coworking spaces, and other accelerators differ from one country to another, so, it is worth examining how these structures shape new firms.

The most prevalent difference between Turkey and Hungary is the EU membership of the latter nation. Hungarian startups –despite current political issues- can access European funding and sell their products readily on the markets of the continent, whereas Turkish companies find it hard to integrate. The EU has also a remarkable regolatory impact on the Hungarian economy.

Insights from the present study can influence policymakers and support the creation of a regional startup strategy that encompasses both EU members and candidates. Venture capitalists and founders could also find more easily their targets.

Keywords: Startup, Turkey. Bussines, Hungary.

Introduction

The economic context of the latest developments on the field of start-up entreprises differ in Turkey and Hungary due to the diverse historical and political events in the two countries in the late 20th and early 21st centuries. While Turkey transitioned to democracy as early as the 1950s, and a market economy with a strong private sector was already well established in the early 1980s despite numerous domestic military interventions, Hungary started to democrotize its regime after the fall of communism in 1989 and the first free and fair elections in 1990. In both countries, start-ups make up a small portion of the overall economy and large companies signify their main rivalry. It is worth noting that while in Hungary,

[1] Dr., Tomori Pal College, Marketing and Management, Budapest, Hungary.
[2] Assoc. Prof., Tomori Pal College, Marketing and Management, Budapest, Hungary. (Corresponding Author)

the largest investors are foreign ssuch as German car manufacturers, in Turkey, most sizeable companies are local such Arcelik or Turkcell. In spite of the above differences, there is an important similarity, too. Start-ups in both Turkey and Hungary have the need to compete, with companies increasingly investing in R&D to develop new technologies.

In the current context, the biggest difference between the two nations is their relationship with the European Union. Hungary's EU membership provides its start-ups with direct access to EU-wide funding opportunities, such as the European Regional Development Fund. In contrast, Turkish start-ups, operating outside the EU, face the complexities of navigating customs unions and trade agreements to engage with the EU market, creating a distinct set of hurdles and potential advantages.

Situation in Turkey

Turkey is a country in which there is an intense competition between the market actors, both on the supply side and on the demand. To succeed in this environment, one has to be innovative and sophisticated, as innovation and business sophistication are the key to finding new solutions in a country like Turkey that has an ever-evolving economy, in which the role of services is growing and methods used in industry always change. Two main factors influence this success in Turkey. One of them is taking part in networks, the second is establishing a firm strategy that permits a flourishing functioning of the company in daily rivalry. (Gumus and Demiryurek)

The current Turkish economic situation is the result of an interesting historical evolution after the proclamation of the republic in 1923. The country, after breaking with the Ottoman economic traditions, managed to perform the first steps towards a Western-styla market economy in the 1920s. Nevertheless, economic liberalization and the dominance of the private sector only were sensible in the 1980s following a major military coup that transformed both the political and the economic landscape of the country. Though start-ups commenced to flourish after the proliferation of the use of the Internet, it was only in the early 2010s that investors, especially venture investors started to be interested in this field. (Sirakaya and Aslanlar)

Having said so, the investment in this particular sector was not immediate and fell behind the amount of money used for this purpose in Western Europe. As the following map shows, while 743 million USD was invested in France during a three months period in 2016, in Turkey, a meagre 13 million USD. This means that the French invested more than 57 times in the start-ups 9 years ago.

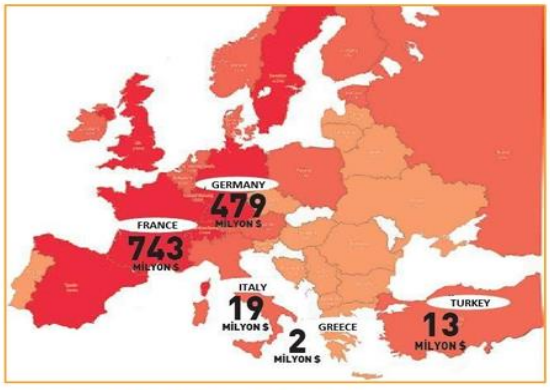

Investments made in Start-ups third quarter of 2016

Table 1: Investments Made in Start-ups, Third Quarter of 2016 (**Source:** Colak and Yildirim, 2016)

Despite high SME density, Turkey faces issues like low value-added production, modest innovation capacity, and limited R&D commercialization. Turkey is considered to be a modest innovator by European or global standards. This means that even though the enterprises are required by the business environment to be innovative, many innovation used either imported or only used locally and never shared with partners in Turkey or abroad. Turkish export is dominated by low-tech products, while imports by high-tech goods and services. (Gumus and Demiryurek)

Among the economic difficulties of the Republic of Turkey, one can count also the high rate of unemployment (7.9% in March, 2025) and low number of job created by larger companies. One of the main positive impact of the Turkish start-up ecosystem is that it highly contributes to the initiation of a large number of statuses that are usually offered to young people or people seeking employment for a long time. (Sirakaya and Aslanlar)

One of the solution to the above dichotomy is the creation of Technology Development Zones. By 2021, 88 TDZs (73 active) house over 6,800 companies, generating 131.8 bn TL turnover and 6.2 bn USD in export. (Gumus and Demiryurek, 2021:86-87) Compared to the size of the country 88 TDZs are by far not sufficient. The population of Turkey as of 2023 is 85.33 million inhabitants. This means that there roughly 1 TDZ by a million Turkish citizens, and 17% of them is inactive. The fact that these TDZs are unevenly scattered around the country, and most of them are located in the western regions, further complicates the issue as the richer regions become even more privileged, whereas the already underdeveloped southeastern Anatolia get disadvantaged.

One solution to this uneven development trend would be for actors from outside the business world to take a more active role in promoting the cause of start-ups operating in less developed regions. In this respect, it is fortunate that there are universities in every province of Turkey, so theoretical knowledge is accessible everywhere. However, it can be stated that the academia and the scientific community do not really function as incubators and are rarely involved in hosting TTOs. (Gumus and Demiryurek)

As one could see, the civil initiatives are not yet strong enough to fully cripple financially the emerging new entreprises. This is why government policies such as the 12th Development Plan and national strategies like the National Technology Initiative and the 2023 Industry and Technology Strategy are crucial. One of the new initiatives is the TURCORN 100 Program that is a strategic policy launched by the Ministry of Industry and Technology to accelerate the growth of Turkish technology startups with the potential to become global players. The program aims to support technology startups that have successfully moved beyond the early stages and exhibit high growth potential, enabling them to scale faster and expand into international markets. The TURCORNs created by 2023 exceeded 10 billion USD in valuation. (Hic Gencer and Sakiz)

As the universities and the academia is far less active in Turkey than in many other countries, SMEs and start-up companies have to heavily rely on government support. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı also known as KOSGEB is the main source of activity. The government had to realize that the academia and the private sector in Turkey is less developed and responsible, and this agency alone tried to boost entrepreneurship. Turkey, basically Turkish government agencies, hosts 76 incubators and 66 accelerators as of 2021, primarily centered in Istanbul. This is again an alarming sign of regional discrepancies and injustice. Nevertheless, Istanbul was ranked the best among "Strong Starters" in the Startup Genome report 2023 for its seed and Series A activity. (Hic Gencer

and Sakiz)

Government bodies like TUBITAK (Scientific and Technological Research Council of Turkey) and MoIT also offer grants, tax incentives, and fund-of-funds initiatives to boost startup growth and tech commercialization. (Gumus and Demiryurek)

Besides Turkish government support, money, and initiatives, to some extent, Western-style working methods are also being spread around Turkey. Co-working spaces have grown to 44 by 2019, offering flexible, collaborative work environments mainly for freelancers and startups. The number of accredited angel investors has surpassed 500. One of the best examples for angel investors is BUBA a civil society initiative that was launched in 2014 by the Boğaziçi University Alumni Association. Its mission is to connect investors with entrepreneurs to help bring promising business plans to life. The organization also regularly hosts educational programs and fosters a dynamic environment for sharing ideas and experiences. (Colak and Yildirim) BUBA has made at least three notable investments, each with an average round size of 50.000 USD. They supported in 2020 Srubb that focuses on enhancing consumer engagement through innovative marketing solutions, Lukwise that operates a platform aimed at improving educational resources and marketplace interactions, and Kafakafaya that offers fitness and sports-related applications to promote health and wellness services in Istanbul. (Unicorn Nest, 2020)

The VC activity and funds have steadily grown since 2012. This means that wealthy private investors aimed to finance small businesses in exchange for equity consider Turkey a country where it is increasingly convenient to work with new and more open-minded business owners. These investors are seeking accelerated growth, often in the newly emerging high-tech industries as start-up companies even in Turkey tend to operate in these fields. Even some of the more innovation-minded Turkish banks offer special help for co-operating start-ups and venture companies. (Gumus and Demiryurek)

The highest value of venture investment targets some of the high-tech sectors such as AI, SaaS and Gaming. Turkey's uneven development is evidenced by the fact that, while it can generally be said that the country lags behind its Western competitors in technological terms, it is also ahead of them in some areas. The explanation for this is that Turkish experts in these fields are among the world's leading. (Hic Gencer and Sakiz)

In 2023, 722 million USD was invested across 325 startup deals; Türkiye ranked 5th in Europe and 1st in MENA for deal count, despite a global downturn of VC-type investments targeting new entreprises. The sad side of this statistics is that very few (70 out of 325, or 21.5%) of the above start-ups were lead by women. (Hic Gencer and Sakiz)

A special aspect of the Turkish start-up ecosystem is the presence of some media outlets that are increasingly interested in the domain. Webrazzi Summit (organized every year, next time in October, 2025) realized by the Webrazzi media is a key event to connect journalists, start-up entrepreneurs, venture capitalists and other investors. Webrazzi is an excellent example of the courage of the Turkish civil society that acts in order to attract new investments in the country. (Gumus and Demiryurek)

Situation in Hungary

Hungary in Central Europe is lagging behind the European average as far as the size of the start-up sector is concerned. As of 2023, there were a total of 3.000 Hungarian start-up companies employing a

total of 10 to 15.000 people. The total value of the Hungarian start-up ecosystem is EUR 1.7 billion and shows a 1% increase in the 2020s. Having said so, on a global level Hungary ranks only the 50th according to the Global Start-up Ecosystem Index (GSEI). In other key economic aspects, Hungary is as advanced as the other European nations. The talent of the Hungarian entrepreneurs is excellent and they can benefit from and important ventura capital ration (45 to 50 EUR per capita). In some regards, Hungary is even more developped than the most advanced countries of the continent. For example, the share of ICT experts in Hungary is 3.6 per cent of the total workforce, which is higher than the CEE average of 2.8 per cent. (Havas et al.)

Notwithstanding Hungary's low ranking on the GSEI, in 2023, Hungary was the only country to advance one category to moderate innovator in the European Innovation Scoreboard. The reason behind this positive development is that Hungary invests substential amount of time and money to research and development. Expenditures trippled and the personnal doubled in the 2020s. (Bodis and Kiss)

This result comes after the Hungarian start-up sector was considerably impacted by the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine in the early 2020s. IT, healthcare, e-commerce, and digital education startups benefited from the situation, while tourism and hospitality start-ups struggled and in some extent still struggle, especially in the eastern regions of the country located closer to the Ukrainian border. These crises also meant to be a cleaning process that only allowed the viable companies to survive. (Bodis and Kiss)

The Hungarian start-up environment is basically characterized by the massive presence of companies working in the fields of digitalization and providing solutions based on the use of artificial intelligence. Investments in the domains of NGDTs, including AI, IoT, big data, and blockchain are commonplace in Hungary and are encouraged by the Hungarian government. The political leadership of the Cental European nation has a special strategy for economic resilience and competitiveness that emphasizes a quick digital transformation and the participation of new entreprises in it. An important and integral part of this governmental strategy is the realization of a triangular cooperation including experts from the universities, government officials and corporative representatives. (Szakos) In certain cases, there are even examples for broader cooperation including individuals from foreign universities and companies making cross-border cooperation a key feature of the Hungarian start-ups. (Durgula and Pataki)

The Hungarian government makes considerable effort in order to stabilize the Hungarian start-up sector. Besides boosting the economic environment of these entreprises, there is a state owned venture to support financially the newly founded and vulnerable companies because there are high transaction costs, and externalities produced by new start-ups. The governments Startup Ecosystem Development Program which was designed for the period between 2014 and 2020 was quite successful in backing the start-ups and making them more competitive. (Jaki et al.)

Due to the war in Ukraine, the eastern neighbor of Hungary, the military-political environment of the country is quickly changing and obliges the government in Budapest to adapt to the situation. At the same time, Hungary is an active member of NATO and tries to comply with the rules and regulations of this organization. This is why Hungary increases its military budget. This situation gives a chance for both the government and some start-ups working in this field to act and grow and to use the emerging technologies, integrating defense and civilian innovation efforts. Hungary leverages dual-use technologies to enhance both civilian and military applications, fostering global competitiveness.

(Szakos)

Data collected among the owners and managers of Hungarian start-ups show that the younger generations are likely to be present in the leadership of these companies. CEOs are almost exclusively aged between 25 and 44. (Szakos) Hungary, simirarily to Turkey, has a significant gender gap in its start-up ecosystem, with only around 25% of start-ups created between 2010 and 2020 having at least one female founder. (Havas et al.) Even though this generation was raised and educated mainly after the fall of the Berlin Wall and the return to democracy and market economy, the bad „instincts" of the past survive as a result of the crisis of Hungary's education system. Hungarian entrepreneurs therefor often exhibit low levels of risk-taking, which can hinder bold international expansion. Unfortunately this remnant of the socialist past often blocks local and global investments. (Durgula and Pataki)

As far as the typical difficulties surrounding the Hungarian start-up companies, one of the most significant issue is the question of restarting after a failure. The public and private support system that exists in Hungary is mostly focusing on the initial period of the company building process. Start-ups in the world, and in Hungary more specifically sometimes fail and people involved in it are often demotivated to restart. If the start-up fails, unfortunately, the system also fails to provide the necessary financial and moral help in order to continue. (Jaki et al.)

Some financial disadvantages are present in Hungary. This includes a low usage of „smart money". This lacking investment approach in which financial market participants follow in the footsteps of institutional investors and central banks and seek to exploit market movements would help Hungarian start-ups to grow faster but due to the low risk taking capacity of the entrepreneurs this option is often forgotten. (Durgula and Pataki)

Another financial disadvantage that Hungarian start-ups face is the unequal distribution of funding. While early-stage funding is available, there is a lack of late-stage funding options for startups that makes the life of these companies very difficult during the last phases of their functioning. Financial support programs and bank loans should be remodelled in order the better accomodate the financial needs of Hungarian start-ups. (Durgula and Pataki)

As local financial environment is not favorable and the Hungarian market as well as local resources are very limited many successful Hungarian startups choose to relocate their headquarters abroad to access more money and opportunities during this last phase of their work. The rules and regulations of the European Union also favors this westward movement of the capital. (Durgula and Pataki) However, Budapest is emerging as a vibrant hub for startups in Central and Eastern Europe, showing significant progress and success stories like Prezi and Ustream. While the city's entrepreneurial momentum is strong and community support is growing, it may take more time before it can compete with Europe's top startup hotspots. (Durgula and Pataki) Budapest is not the only city to have a remarkable start-up scene. In 2021, more cities became represented in the StartupBlink ranking. (Bodis and Kiss)

Comparative Study

On a global and European levels, it can be said that both Turkey and Hungary possess a small-scale start-up scene. Most probably, the reason behind this fact is that there is a substantial lack of funding, foreign investors are not very likely to be interested in the new companies in Turkey or Hungary, as it was mentioned earlier, France can attract 57 times more investment than Turkey. Foreign capital is often

substituted by government aid and small-scale local venture capital.

The limited access to financial capital can be balanced by human capital. In the case of Hungary, the expertise in the field of ICT constitutes a major advantage. As 3.6% of Hungarians, a higher proportion than in most EU member states, work in this domain, the Central European country can produce important value to be exported. At the same time, Turkey traditionally sells low-tech products such as textile goods. Turkey has to invest first in the training of ICT professionals in order to achieve more success.

In both countries, start-ups can hardly survive without the help of the government, although there is crucial difference on the level of the respective economic policies. Turkey, through the activities of KOSGEB provides direct support to SMEs and startups with grants and loans, while Hungary's Startup Ecosystem Development Program focuses on creating a favorable regulatory and financial environment.

Uneven regional economic development is another similarity between the two countries. Istanbul and Budapest are the overwhelming centers and most activities are gathered in these metropolises. In Turkey, Technology Development Zones try to promote the case of start-ups nationwide. In Hungary, the decentralized support system also involves university-based incubators, fostering a different dynamic of knowledge transfer and commercialization.

While both Turkey and Hungary demonstrate increasing venture capital activity, their investment priorities diverge; Turkish VC tends to concentrate on sectors like AI, SaaS, and Gaming, whereas in Hungary, the focus is notably on startups developing Next Generation Digital Technologies (NGDTs) such as AI, IoT, big data, and blockchain.

As far as the demographic aspects are concerned, in both Turkey and Hungary, there is a considerable gap between men and women. Sincere policy change is needed in order to raise awarness as respectively 21.5 and 25% of Turkish and Hungarian start-ups have female members in their governing bodies or among their founders or owners.

Conclusion

The study proves that despite all the historical, political and economic disadvantages, both in Turkey and Hungary, the start-up ecosystem is slowly growing. While Hungary benefits from its EU membership since May 2004, Turkey has to rely basically on domestic resources. Access to funding and markets is nevertheless a major challange in both situations.

In order to bring about a change in the situation of start-ups, targeted measures will be needed at the government level and a change of attitude from economic actors. This is not only about eliminating gender disparities, for example, but also about making the entire system more open and able to benefit from the advantages of the global market.

To better understand the situation in these countries and propose feasible solutions, the scientific community has to engage in more longitudinal studies to track the long-term impact of government policies, the efficacy of the incubators and development zones. If the decision-makes know in depth the cultural reality behind entrepreneurial behavior, they can better adapt international models locally.

To enhance the sustainability and competitiveness of their start-up ecosystems, both countries should

prioritize policies that forge stronger academia-industry links and develop financial instruments tailored to support start-ups across all growth phases.

Literature

Bodis, L. & Kiss, A. (2025): Innovation-driven Economic Growth – How Hungary Will Be Home to Innovative Entrepreneurs and Enterprises. In: Financial and Economic Review, Vol. 24, No. 1, pp. 101–131.

Colak, T. & Yildirim, R. (2016): Are Turkish Start-ups the Next Big Thing? A short study on the development of the Turkish start-up ecosystem and its output. Holland Innovation Network – Turkey and Netherlands Foreign Investment Agency – Turkey, Istanbul

Durgula, J. & Pataki, L (2016): The startup ecosystem of Hungary in international context. In: Nowicka-Skowron M., Illés B. Cs. & Tőzsér J. (eds.): Contemporary issues of enterprise management in Poland and Hungary. Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó, Gödöllő, pp. 193-204

Gumus, O. & Demiryurek, K. (2021): Current State in Turkish Innovation and Start-ups Ecosystem. In: Kawamorita, H. & Salamzadeh, A. (eds.): Interdisciplinary Entrepreneurship and Innovation Studies. Efe Academy, Istanbul, pp. 83-104

Havas, A. et al. (2023): Start-Up Ecosystem: Proposals for Fuelling the Hungarian Start-Up Scene. In: Financial and Economic Review, Vol. 22, No. 3, pp. 5–25.

Hic Gencer, A. & Sakiz, B. (2024): Entrepreneurship and Innovation: The Transformative Role of Türkiye's Startup Ecosystem. In: Sozer, I. & Gencer, A. (eds.) International Congress on Eurasian Economics. Eurasian Economists Association, Baku, pp. 90-102

Jaki, M. - Molnar, E.M. & Kadar, B. (2019): Characteristics and challenges of the Hungarian startup ecosystem. In: Vezetestudomany / Budapest Management Review, Vol. 50, No. 5, pp. 2-12

Kezai, P.K. & Kurucz, A. (2023): Crisis Resilience of Startup Companies (The Case of Hungary among the Visegrad Countries with a Focus on the Pandemic). In: Sustainability 2023, Vol. 15, No. 7108, pp. 1-25

Sirakaya, Y. & Aslanlar, I. (2024): The Power of Innovation: Entrepreneurship Ecosystem, Components, Research and Start-Up Approaches and the Development Process of the Entrepreneurship Ecosystem in Turkey. In: International Journal of Social Science and Human Research, Vol. 7, No. 10, pp. 8071-8083

Szakos, J. (2023): Boosting Effect of Startup Ecosystems through Next Generation Digital Technologies in Hungary. In: AARMS, Vol. 22, No. 3, pp. 63–76

Internet Sources

Unicorn Nest: BUBA Campus (https://unicorn-nest.com/funds/buba-campus/?utm_source=chatgpt.com) Last downloaded: 17th May, 2025

A WELCOME RETURN OF TURKIYE TO THE BALKANS AND ALBANIA: INFLUENCE ON EDUCATION, CULTURAL AND OTHER AREAS

Mirela BOGDANI[1]

Abstract

Türkiye's return to the Balkans, which Turkish politicians do not emphasize as new, but rather as an interrupted approach after the break-up of the Ottoman Empire, is building upon the importance of influence and cooperation in many areas. Türkiye is emerging as a valuable partner and major power in the region, particularly in countries where the populations are mostly Muslim, such as Bosnia-Herzegovina (B-H), Albania, Kosovo and Macedonia. This paper seeks to explore and analyse Türkiye's recent influence in the Balkan region, focusing on one of them, Albania, as a case study.

The paper aims at enhancing the understanding over the relations between Albania and Turkey in several areas such as culture and religion, education, economics, politics and security, and contributes to the research in this field of studies from the Albanian perspective.

The paper argues that in the last decade the relations between two countries have reached a new level never seen before, with Türkiye being identified as a "strategic partner" of Albania, in terms of politics, security, and economy (being one of largest foreign investors in strategic sectors of the economy such as energy, banking, telecommunications, infrastructure, health, etc., and also one of the main Albania's trading partners). It analyses the Turkish soft power over Albania through culture, religion and language, by reviving the historic significant bondages between two countries. The paper argues that another aspect of Turkish soft-power diplomacy is the area of education, emphasising the significant role of the Maarif Foundation. The paper concludes that despite who is the biggest benefactor in this relationship, there is no doubt that relations between Albania and Türkiye will continue to flourish and strengthen.

Keywords: Türkiye, Balkans, Albania, Education, Economics, Politics, Security, Culture, Religion.

Introduction

With its increasingly important regional role, Turkey is growing surer of itself and more eager to become the major political and economic player in the Middle East, even to play the leader of Middle Eastern "Islamdom". Furthermore, following the collapse of regimes in many Arab countries after the "Jasmine Revolutions" of the 2010s and the political confusion and uncertainty that followed, Turkey emerged as a special or unique Muslim country, one in which Islam has cohabited with a secular democracy and can serve as a role-model for other countries in Middle East and in the wide Muslim world. Following the toppling of powerful leaders as Mubarak or Kaddafi, the Turkish President Recep Tayyip Erdogan has appeared, as Cansu Camlibel (2001) pointed out, as a strong leader and is now immensely popular in the Muslim world. Turkey, with its powerful government led by AKP, has become a major force in the Middle East, the Caucasus, the Balkans, North Africa and beyond. Furthermore, since the beginning of Turkey's multiparty democracy in 1946, AKP is the only party which has won seven consecutive parliamentary elections.

[1] Assoc. Prof., University of New York Tirana, Political Science and International Relations, Tirana, Albania. (Corresponding Author)

Erdogan is undoubtfully the leading actor who called for Turkey to become more than just a regional power within Europe and the Middle East, and aspired Ankara to have a far more influential role in world politics. Being the brains behind Turkey's global reawakening, he is also commonly linked to the notion of 'Neo-Ottomanism', which implies a 'commonwealth' with Turkey's neighbours and former Ottoman possessions. In his speech at the end of the Turkish elections in July 2011, Erdoğan claimed that AKP's victory aimed to serve not only the Turkish people, but that the Middle East, the Caucasus and the Balkans have won as much as Turkey (Hürriyet, 2011).

"Neo-Ottomanism" is more a thesis than a theory. It aims to develop strong ties with countries that belonged to Ottoman Empire, in the Middle East, Caucasus and the Balkans (territories of the Ottoman Empire until the early 20th century). For many Turks (including most AKP supporters), the Ottoman era was not an era of darkness and backwardness that Turkey needs to forget. It was in some respects a golden age of prosperity and peace, when Islam was the most widespread and perhaps respected religion in the world. For the opponents, the "Neo-Ottomanism" is a disputed term, which alleges that Turkey has disregarded its Western values and is turning away from the West.

In his article, "Turkey's Lost Illusions," adviser and professor Dominique Moisi wrote that Turkey is now more in search of itself than it is of Europe. According to him, the end of the Soviet-era was a wake-up call for Turkey to revive a long-lost dream of (re)shaping its neighborhood under the banner of Neo-Ottomanism (AlMonitor, 2013).

Since the AKP came to power the Turkish policy vis a vis the Balkans has been characterized by the "neo-Ottoman" vision, which places an important emphasis on the Muslim religion and the historical ties of the region with the Ottoman Empire. In addition, the Balkans is considered as a buffer zone which the world's great powers seek to influence and control, including the EU.

During his visit to Kosovo in October 2013, Turkish Prime Minister Erdogan in a speech in Prizren said, "We all belong to a common history, common culture, common civilization; we are the people who are brethren of that structure. Do not forget, Turkey is Kosovo, Kosovo is Turkey!" He added that he "feels at home" when he visits Kosovo (AlMonitor, 2013).

Similarly, the then Foreign Minister Ahmet Davutoğlu's speech on 16 October 2009 at the "Ottoman legacy and Balkan Muslim Communities" conference in Sarajevo is described as a shift in Turkish foreign policy in the Balkans (Xhaferri, 20017). "Balkan history during Ottoman Empire was a success story he said - We can reinvent this success. We can re-establish this success through creating an original ownership, through creating a new multicultural coexistence and through establishing a new economic zone…During the Ottoman state, the Balkan region became the centre of world politics in the 16th century. This is the golden age of the Balkans. Like in the 16th century, the rise of Ottoman Balkans as the centre of world politics, we will make the Balkans, Caucasus and Middle East together with Turkey as the centre of world politics in the future. This is the objective of Turkish foreign policy, and we will achieve this".

Turkey's return to the Balkans, which Turkish politicians do not emphasize as new, but rather as an interrupted approach after the break-up of the Ottoman Empire, is building upon the importance of cooperation in many areas. Petrović and Reljić (2011) argue that "Turkey is shifting its foreign policy

focus to the Western Balkans, as relations between Turkey and the Western Balkans have never been more intensive since the foundation of the Turkish Republic". Turkey is emerging as a valuable partner and major power in the region, particularly in countries where the populations are Muslim such as Bosnia-Herzegovina (B-H), Albania, Kosovo and Macedonia.

However, in this paper I will focus my analysis on one of the Balkan countries, Albania, as a case study. The relationships and cooperation between Turkey and Albania have been strong in many aspects, and in this study, it will focus on five of them: cultural & religious, education, economy, political & diplomacy, and security & defence areas.

Areas of Cooperations and Relationships

Albania and Turkey are friendly countries with an interconnected history and intertwined human relations. After the Cold War when Albania threw the communist regime and came out of isolation, the cultural, political, economic and security relations between Albania and Turkey were re-established and strengthened. Furthermore, after 2010, the relations reached a next level when Turkey was proclaimed as a strategic partner for Albania. This not only because of the historic ties between our two peoples and the successful relationships in many areas, notes Bushati (2022), but also for the projection of power that Turkey has, as a member of NATO, G-20, in the Mediterranean and the Balkans.

Culture & Religion

There has historically been a significant bondage between Albania and Turkey, a common heritage and historical ties dating from the Ottoman period. Albania was culturally influenced by Ottoman Empire and this influence remains visible today in many aspects, including social mentality and language, culinary traditions, Islamic architecture (especially in the old cities of Gjirokastër, Berat etc.). Albania, along with Bosnia, are the Balkan countries that have preserved the most the Ottoman heritage. Therefore, the relations between Albania and Turkey have been unique, to a large extent, due to cultural and religious similarities. Culture, religion and language constitute the Turkish soft power over Albania.

A very significant example of this historic bondage is the Albanian language, which has been influenced over many centuries by the Turkish language. Currently, there are more than three thousand common words in Albanian and Turkish languages that are used daily in both nations.

An important variable in Albania-Turkey strong bilateral cooperation is the high number of Turkish citizens of Albanian origin living in Turkey, as well as the Albanian students and professionals who have decided to reside and work in Turkey. The former Albanian Ambassador in Turkey, Genci Muçaj (2015) estimates that five million Turkish citizens of Albanian descent have significant links to their cultural heritage. Although they are not a big source of remittances for Albania, these people create a cultural and economic bridge between the two countries and help to achieve the 'cultural diplomacy'.

The Turkish government has developed its cultural and economic ties with Albania through two organizations, the "Cooperation and Coordination Agency" (TIKA) and the "Yunus Emre Turkish Cultural Center". TIKA has been investing to restore historical houses, Ottoman-era bazars and monuments. As of 2021, some €20 million has been spent by Turkey on undertaking 500 restoration projects in Albania (Exit News, 2021). Also, with more Turkish schools and Turkish cultural centres which offer free Turkish language courses, the number of Turkish speakers is increasing in number, which constitute a significant

basis for the improvement of Turkey's communication with people.

A further step, backed by official Turkish foreign policy, has been the requests by Turkish authorities to the Albanian and Kosovo governments to revise the history teaching books with reference to the position of these two countries within the Ottoman Empire (Hürriyet, 2011). The Albanian schoolbooks should be altered and portray Ottomans as 'friendly administrators', or better yet, 'protectors' who brought about political stability to the Albanian speaking lands (Rroxhani, 2011). In Albania, this request was made twice by Erdogan himself (when Prime Minister) to two Albanian prime Ministers, Fatos Nano and Sali Berisha. In Kosovo, the then Turkish Education Minister Ömer Dinçer, said that negative expressions about the Ottomans and Turks in Kosovar history books should be expunged. Both countries, Albania and Kosovo, have pledged to establish expert commissions to examine the matter.

Another important element of the respective countries' cultural arena includes the translation of "The Ottoman State and the History of Civilizations".

On the soft power of cultural influences, an important thing to be mentioned are the Turkish soap operas. Many of them, both with historic themes and contemporary social ones, are broadcast on various TV channels, including the most viewed ones. These serials have increased in popularity in recent years in Albania. They are greatly influencing the Albanian society's views and opinions on Turkish lifestyle and society.

On the area of religion, Turkey's investment and assistance in reviving Islam in Albania after an extreme ban during communism of almost half a century has been truly strategic. As the Albanian scholar Albert Rakipi (2022) argues "At the beginning of the Albanian transition, at least in the first decade, the tradition of Albanian Islam, a modern tradition based on tolerance and coexistence with other religions in Albania, was endangered by a kind of invasion from abroad and the importing of a more radical Islam. This contained the risk of securitization of Islam as well as a greater role of Islam in the organization of society, when historically in Albania religion has never served as an organizing ideology of society or even less of the state. The help of Turkey, the religious institutions of Turkey, for the reconstruction of the infrastructure, the education of the clergy and the reopening of the madrasas helped a lot in stopping the penetration of radical Islam. Also, the ideological revival of Albanian Islam was based on the Hanafi school, the same as the Turkish school of Islam".

The assistance provided by Turkey in the revival and reconstruction of religious institution started from 1990 onward with renovations and restorations of Ottoman era mosques. This also was carried out through TIKA, which has reconstructed many remaining Ottoman mosques in Albania, including the Ethem Bey's Mosque in the center of Tirana, which is considered one of the historic icons of the Albanian capital (Exit News, 2021).

However, the most significant Turkish investment in this area is the construction of the largest mosque in Albania, the Great Mosque of Tirana or the Namazgah Mosque, which started in 2015. Financed partly by the Diyanet (with a fund of 30 million Euros), it was supposed to be not only the biggest in Albania, but also the Balkans largest, with minarets 50 meters high and a dome of 30 meters (Hürriyet, 2016). The mosque was officially opened in October 2024, in a ceremony at which the Turkish president Recep Tayyip Erdoğan and Albanian prime minister Edi Rama delivered speeches. Built in the center of Tirana, near Albanian Parliament, on a 10,000 square-meter parcel of land, once known as Namazgja, the building will be able to accommodate up to 4,500 worshipers (Top Channel TV, 2015).

In addition to mosques, Turkey has also reconstructed the headquarters of the Muslim Community.

Despite prejudices against Turks, which appear to be reminiscent of the communist era, during which people were indoctrinated with anti-Ottoman propaganda, culture and religion seem to be a tool for building a closer relationship with people who are familiar with Turkish culture via the legacy of the Ottoman Empire. Indeed, in a Gallup poll conducted in 2010, Turkey is viewed as a friendly country with a positive image among a large majority of 73 percent of Albanian people.

Education

Turkey has had a presence in education in Albania right after the collapse of communism for about three decades. It was former Turkish President Turgut Ozal who inaugurated the first Turkish college in Tirana in 1993. The college, named "Mehmet Akif", was the first private school in post-communist Albania. It soon became an elite institution, offering high-quality education in Albanian, English and Turkish.

Other Turkish colleges followed, and they have become well-known for their high standards, discipline, excellent level of teaching and enrichment of curricula. The Albanian elite chose to educate their children in these colleges precisely for the high-quality education and excellent academic standards they offer.

Some of the schools based in Tirana have been part of the worldwide network of educational institutions belonging to US-based Muslim cleric Fethullah Gulen. Originally an ally of Erdogan he was alleged to be behind the failed coup in 2016. Some of Gulen schools have been closed by the Albanian authorities for not complying with certain criteria and committing violations of Albanian legislation (Madhi, 2022).

After 2016, a new network of educational institutions started to be established in Albania as part of the Maarif Foundation. Created in 2016 by the Turkish Parliament as the sole entity authorized to provide educational services abroad, the Maarif has a presence in 52 countries with 467 schools, the majority in Southeast Europe, South Asia and Africa (Turkish Maarif Foundation website). Another purpose of Maarif, in addition to providing educational services abroad, Karaaslan (2019) observes, was to run schools that used to belong to the Gülenist Terror Group (FETÖ) in the past and take over FETÖ-linked schools.

In 2018, the Maarif bought University of New York University Tirana, a highly regarded and at the same time the first private university in Albania. The same year, it acquired the NY Basic Education School and NY High School in Tirana and a few months later Maarif created the IMSA 'Farm Kindergarten Albania', a kindergarten on 2000 square metres of farmland in a Tirana suburb offering outdoor learning, the IMSA high school in the city of Elbasan and lastly Maarif Shkoder Campus.

There have been critics who have alleged that Maarif's expansion is less about education than politics and have considered it a major tool in Turkish soft-power diplomacy. "More than educational intervention, Maarif is political - said Ermir Hoxha, an Albanian journalist - Now it needs to be seen whether education will prevail over politics in these schools" (Mejdini, 2019).

However, despite the initial suspicions and critics, the reality and facts have shown that educational institutions of Maarif Foundation have not engaged in politics and have respected the national and secular nature of Albanian education. They also have guaranteed good humanitarian values, promoting democracy and individual freedoms. The best example is the UNYT, which after the acquisition by the Maarif, quickly became a major attraction for students from other countries and also has joined international university networks (Karaaslan, 2019). Under the Maarif leadership the university has

advanced itself as a dynamic, multicultural and leading center for higher education in Albania and beyond, aspiring to become the "Harvard of the Balkans" (University of New York Tirana website).

Another aspect of help and support of Turkey in education area are the several hundred Albanian students who have studied at Turkish universities with financial support from the Turkish government. Also, the main state run Turkish Muslim organization, Diyanet, has worked together with Albanian authorities and organizations to assist and provide the ability for students and imams to pursue Islamic theological studies in Turkey.

In January 2021 the education ministers of both countries signed in Ankara an agreement that Albanian will be taught in Turkish schools and Turkish in Albanian schools, as optional foreign language (Tafaj, 2021). In addition of inserting respective languages in school curricula in both countries, it includes cooperation to improve school curricula and scientific research, scholarships and teacher exchange programs and mutual recognition of diplomas.

Economy

Since early 2000 Turkey entered a process of important social and political transformation and an economic rise that placed the country as the 16th largest economy in the world in 2010 (Today's Zaman, 2010). Its economic success and the improved political stability led to a more self-confidence Turkish foreign policy, which has become increasingly active and assertive under the AK Party rule.

After Albania opened up, Turkey became an important partner for Albania in the economic area. Especially in the last ten years is seen an intensification of Albania-Turkey relations in trade and investments.

Turkey is today one of Albania's largest foreign investors in Albania, ranking third overall. Turkish investments carry a significant share of foreign investments in Albania. Since 2014 Turkish investments have reached 419 million euros (Rakipi, 2022). Turkish investments include strategic sectors of the economy such as energy, banking, telecommunications, infrastructure, construction, health and education. Leading Turkish companies have invested and operate in crucial sectors of the Albanian economy. For instance, large Turkish companies such as ENKA, Gintaş, Armada, Metal Yapı, Aldemir and Servomatik are involved in construction and the building industry. Others such as Çalık Holding, Türk Telekom, Makro-Tel and Hes Kablo are involved in telecommunications. The only Albanian national telephone company, Albtelecom, along with Eagle Mobile, are owned by a Turkish company. Similarly, the Turkish Çalık Group owns Albania's second biggest bank, BKT (Banka Kombëtare Tregtare) The National-Commercial Bank. Kürüm has invested in the iron and steel industry, managing a steel factory, the Elbasan metallurgic factory, the only functional part of the previous backbone of the Albanian mineral industry (Mlloja, 2015). Turkish investments are also very present in other sectors of the Albanian economy, mining with Ber-Oner and Dedeman; manufacturing and consumer goods retail with Yilmaz Cable, Merinos, Everest, Pino and RM Kocak. In the health area, the Universal Hospital Group has been building several hospitals (such as regional hospital of Fier worth 40 million Euros) and providing aid in training medical staff. In infrastructure Turkish companies manage the largest port of Albania – Durrës goods terminal, and other important parts of the Albanian infrastructure, such as the construction of the North-South freeway 'Rruga e Kombit', which connects Albania with Kosovo.

Albania's national flag carrier, 'Air Albania', is also a partially Turkish investment, with 'Turkish Airlines' owning 49.12 percent. The Turkish construction company YDA Group is part of a consortium that won the contract to build Vlora International Airport, the third international airport in Albania.

The strong economic relations between Turkey and Albania may improve further after upcoming energy and infrastructure projects, through which Albania is hoping to strengthen its geopolitical position in the region, such as Trans Adriatic Pipeline (TAP) and the Corridor VIII, one of ten pan-European vital corridors in South-eastern Europe (in Albania known as 'Via Egnatia' - the ancient road linking Rome to Constantinople).

More than 600 Turkish companies currently operate in Albania. About 15,000 Albanians work in Turkish companies and businesses across the country, Xhaferri (2017) points out, whereas to support these companies, 474 Turkish citizens reside in Albania (more than Italian and Greek citizens). In 2024, Turkey emerged as the leading foreign investor in Albania, investing €257 million. This brought the total stock of Turkish investments in Albania to €1.3 billion, an increase of around 25% from the previous year.

Turkey is also one of the main trading partners of Albania, coming the second (after Italy). In 2019, Turkey was one of the four most important trading partners of Albania, besides Italy, Greece, and China, with the volume of trade exchanges reaching 512 million euros. As Rakipi (2022) argues "Although trade exchanges have increased, and these are quite competitive with EU member states Greece and Italy and outside the EU with China, in fact, it is Turkish investment and its ever-increasing level and above all the nature of investment that makes economic relations with Turkey strategic". Turkish daily consumption products, merchandises and commodities, are always present in Albania's markers.

During the last years, the two countries have signed several agreements on economic cooperation and investments. In 2018 Albania and Turkey signed a new economic agreement, which provides for the establishment and functioning of joint committees.

Turkey was one of the first countries to come to the aid of Albania after the earthquake of November 2019 and one of the major contributors to the alleviation of its consequences. The construction of more than 500 houses of families left homeless by Turkey as part of earthquake aid was spectacular.

Politics and Diplomacy

In his book "Strategic Depth: Turkey's International Position" published in 2001, former Foreign Minister and Prime Minister Ahmet Davutoğlu points out that "Albania plays a key role in Turkey's policy toward Eastern Mediterranean and the Adriatic". He also argues that "Albania is the most important priority in the Balkans and the fall of the Turkish influence would be accompanied by an increase of the Greek and Italian influences, which could be unfavorable to Turkish interest".

From the Turkish policy perspective, Albania has an important role and position in a region which is considered of vital importance for Turkish strategic interests. Albania has responded to Turkey's approach by developing closer bilateral relations. Furthermore, after taking over, the Socialist government has shifted its foreign policy toward Turkey from a preferential to a strategic partnership (Karadaku, 2013).

Political and diplomatic relations with Turkey were revitalized after the Cold War, when Albania came out of isolation and started its democratization path. Ever since, bilateral relations between Albania and

Turkey are characterized by a strong sense of cooperation, friendship and mutually beneficial regional stability. Political support has been solid, with both Turkish and Albanian politicians constantly voicing their strong support for closer relations. Over the last decade, visits from politicians and higher officials from both governments intensified, and Albania continued to experience heavy diplomatic traffic from Turkish high dignitaries and top officials.

An important fact to be mentioned is that Turkey strongly supported Albanian membership in NATO, achieved in 2009.

When the Socialists came to power in 2013 Albania's strategic relations with Turkey were given a special priority and became highly important. Even during the electoral campaign, the leader of Socialist Party Edi Rama said that in case he was elected prime minister, relations between Albania and Turkey would mark a new level of cooperation unseen before. When Rama became a Prime Minister, he announced Turkey as the new strategic partner of Albania. This was the first time that Turkey was announced a strategic partner. Before, this status was enjoyed by USA and neighboring Greece and Italy (Independent Balkan News Agency, 2014).

The Socialist government intensified further bilateral cooperation with Ankara, especially in economic and commercial partnership. In February 2014 the Albania-Turkey Economic and Trade Forum was held in Tirana. In his statement PM Rama emphasized that Turkish investors will very soon experience a tremendous reduction of bureaucracy and friendly policies towards the opening of their businesses in Albania, pointing out "We consider you as ambassadors and promoters of our country in the world" (Tase, 2014).

Relations between Turkey and Albania have never been better. This was confirmed by Prime Minister Edi Rama, in an interview given to Anadolu Agency (AA). Rama spoke about the Albanian-Turkish relations, Turkish investments in the country, the Berlin Conference and the role of Albania in the Balkans. "The Albanian government sees Turkey as a strategic partner. We have worked closely with President Recep Tayyip Erdogan, and without the slightest doubt, we consider Turkey as a force with a specific importance in our region and being both members of NATO, it makes our cooperation more solid and intense" (Tase, 2014).

In 2014, during the visit of Albanian Foreign Minister Ditmir Bushati to Ankara a bilateral "High Level Partnership and Cooperation Council" between Tirana and Ankara was established (Tase, 2014). In January 2021 Turkey and Albania signed a political declaration for the establishment of the "High Council of Cooperation", a new mechanism proposed by Ankara to strengthen ties and enhance bilateral cooperation (Euro News Albania, 2021).

According to the Albanian Ministry of Foreign Affairs, Albania has signed 74 bilateral agreements with Turkey between 1992 and 2013, more than with any other country (except Italy and Germany). It is noted that 29 of these agreements (39 percent) concern military and defense matters. Most of these agreements, 71, Xhaferri (2017) points out, were signed in the twenty-first century, indicating a sharp increase in defense and military agreements, but also an intensification of Turkish diplomatic relations with Albania.

Turkey also has been there in difficult times for Albania. As former Albanian Foreign Minister, Ditmir Bushati rightfully points out "Turkey's commitment stands out in difficult days for Albania, such as the

tragic events of 1997; assistance with coping with humanitarian crisis as the result of the war in Kosovo during the years 1989-9; assistance in coping with the emergency and devastating consequences of the 2019 earthquake and the valuable contribution to the reconstruction process, adding value to the friendship between two peoples" (Bushati, 2022). In addition, Turkey assisted Albania during the Covid-19 pandemic, through the logistical assistance to obtain the CoronaVac vaccine.

Security and Défense

Albanian-Turkish relations are unique, first and foremost due to their strategic character when it comes to defense and security issues. After the end of the Cold War, Albania and Turkey started to develop a close security relation, which was driven mostly by Turkey's policy approach towards the Balkans and Albania's need for a reliable security partner in the region. The Albanian scholar Arjan Dyrmishi (2015) explains the rationale for both sides, "Being almost inexistent until the end of the Cold War, Albania and Turkey have developed very close relations in the defence and security over the last two and half decades and this cooperation is set to deepen, as both countries consider each other as strategic ally. From the Albanian perspective this relation has developed because of Albania's need for protection during the Yugoslav wars and its need to modernize the military in order to join the NATO. From the Turkish perspective this relation is part a broader regional approach and Turkey's ambition to become a regional power, an ambition that is rooted largely to the waning of the perspective of EU membership".

Similarly, Rakipi (2022) notes "Albanian-Turkish relations have always been strategic in the post-Cold War environment, and Turkey has played a balancing role in the geopolitical setting of the troubled Balkans. Having just emerged from communism as a failed state and lacking the capacities and abilities to defend itself under the threat of being involved in the Yugoslav wars, Albania based its defense on a close relationship with Turkey, in addition to its strong ties with the United States". Furthermore, Rakipi argues that these relations are strategic not only because of certain historical events, such as the end of the Cold War or the disintegration of Yugoslavia. "In Albania's national security equation, Turkey plays a balancing role vis-a-vis Albania's southern neighbor, Greece, which has historically had territorial claims based on what it calls 'Vorio Epirus'. So, ingrained is this perception of the danger coming from its southern neighbor and the necessity of balancing it out with Turkey, a rival of Greece, that it continues to linger today even though all three countries are members of NATO".

While it will be interesting to see whether the new and fragile Albanian democracy needs Turkish political and economic support, Xhaferri (2017) points out, there is no doubt that "small" Albania needs Turkish defense capability in a continuously struggling Balkan region.

The military partnership between the two countries started in November 1992, with the signing of a defense cooperation agreement to educate and train the Albanian forces. Ever since, Barry & Kirişci (2001) observe, several cooperation and assistance projects were launched aimed at improving Albania's Armed Forces (AAF) training, capabilities, technology and infrastructures. Turkish assistance for the modernization of the AAF and the increase of the security capacities has proved valuable. Over the last thirty years, Turkish military personnel, from various branches such as infantry, land, naval and Air Force bases, have trained Albanian Armed Forces. Turkey has spent more than any other country in training all levels of the Albanian military forces so far, including also the training and support for the special commando troops.

Turkey has been very active in supporting Albania's NATO membership process that was ultimately

finalized in 2009. Under the NATO flag, the two countries have worked closely in Peace Keeping operations in Afghanistan, Bosnia-Herzegovina, and other hot spots in the world, and participated in the Southeast European Cooperation Process (SEECP), Xhaferri (2017) notes. Turkey has provided logistical support to the Albanian mission in Afghanistan. Albanian soldiers assigned to Afghanistan under the NATO mandate, have served within the Turkish command deployed in Kabul, until 2012 when the last Albanian military contingent returned.

The supply of technological equipment has been another assistance. Turkey has provided technological equipments and helped rebuild Albanian military infrastructure. Albania depends heavily on Turkish forces' assistance in training and supply of cutting-edge defense technology. In 2013 the Turkish Armed Forces (TAF) donated a package of three million dollars to the AAF that consisted in military vehicles and other logistical equipment. Turkey has also equipped the Albanian Guard of the Republic.

Another aspect of assistance has been the reconstruction of Albania's military bases and their maintenance. Turkey has provided hundreds of millions dollars in several military projects. Some of the most important are the reconstruction of the Air Force base in Kuçova with the cost of 5 million USD, the Albanian military base at Pashaliman, the Marine Academy of Vlora, the munitions factories at Poliçan and Gramsh and the upgrade of the Naval Base in Vlora (Hurriet Daily News, 2005).

Military education has been another area of support. TAF have provided assistance for the education and training of a large number of Albanian military officers in their universities and military academies. Naval military aid has also been provided to Albania. In terms of military education Turkey ranks as the top country in supporting the AAF. More than 2500 Albanian militaries, Dyrmishi (2015) points out, have studied in the different academies of the TAF since from 1992.

Other areas where Turkey has provided its support include the military industry, the military police, the coast guard, the military intelligence, etc. In addition to area of defense and the AAF, Turkey has provided aid and support to improve the capacities of the Albanian State Police (Ministry of Defense of Albania, 2013).

These show that Turkey is a trustworthy strategic partner for the Albanian government and because of this, it has been argued (Xhaferri, 2017) that Turkey has an intimate and detailed knowledge of Albanian security matters.

Albania obviously needs the military muscle of Turkey. Therefore, Dyrmishi (2015) highlights "In general, Albania's point of departure in developing relation with Turkey in the defense and security sphere stemmed from its fear of being involved in the Yugoslav wars, while being unprepared to confront the Serbian army. Later the rationale for such cooperation has been Albania's need for financial and technical support to modernize its armed forces and join the NATO. Turkey has positively responded to Albania's demands and has filled Albania's security vacuum in a natural way". As it can be easily deducted Albania is the main beneficiary in this relationship.

Conclusions

This paper analyzed increasing bilateral relations and cooperation between Albania and Turkey in the areas of culture, education, economy, politics and security, during the last decade. These relations have been characterized by a strong sense of cooperation, friendship, mutually beneficial regional stability

and stronger commercial and economic ties. In 2013 the relations reached a new importance after the Socialist government proclaimed Turkey as a strategic partner of Albania. However, as the paper showed, despite the insistence of both Turkey and Albania to label their current relations as a strategic partnership, in fact, the relations between Albania and Turkey have been strategic since their inception in 1992.

Cooperation is strong in all areas, with security and defense, as well as economic cooperation, standing out. As shown through facts and figures, Turkey is currently the third largest foreign investors in Albania, in the most important sectors of the economy (which also makes relations strategic) such as energy, banking, transport, telecommunications, infrastructure, health, etc., as well as the second trading partner.

The paper examined the Turkish soft power over Albania through culture, religion and language, by reviving the historic significant bondages between two countries. The shared Ottoman legacy remains visible even today in Albania in social mentality and language, culinary traditions, Islamic architecture and Muslim religion. Therefore, the relations between Albania and Turkey have been unique primarily due to cultural and religious similarities. The help and support of Turkey in this area has been focused not only on construction and restoration of historical houses, bazars and mosques Ottoman-era monuments, building infrastructure and religious institutions, but also the free Turkish language courses or broadcast of Turkish soap operas, influencing the Albanian society's views and opinions on Turkish lifestyle and society.

The paper has argued that education is another aspect of Turkish soft-power diplomacy, by pointing out the impact of the Turkish schools in Albania, which have been well known for their high standards, discipline, excellent level of teaching and enrichment of curricula, as well as several hundred Albanian students who have studied at Turkish universities with financial support from the Turkish government.

Turkey is an important country for Albania on the security and defense matters. Albania's main rationale for developing its relations with Turkey has been to benefit from Turkey's support to implement its defense reforms and modernize its armed forces. A small and relatively not significant and poor country as Albania needs a big, powerful and important economically and military power as Turkey. From the Turkish perspective this relation is part a broader regional approach and Turkey's ambition to become a regional power in the Balkans.

In addition to the above, Turkey has helped Albania in times of need, such as the tragic events of 1997, Kosovo refugee crisis in 1998, the aid as a major contributor after the 2019 devastating earthquake and more recently the health assistance during the Covid-19 pandemic.

To conclude, despite who is the biggest benefactor in this relationship, there is no doubt that relations between Albania and Turkey will continue to flourish and strengthen.

References

AlMonitor (2013). "Erdogan: Kosovo is Turkey", 28 October.

Barry R. M., & Kirişci, K. eds. (2001). Turkey in world politics: An emerging multiregional power. Lynne Rienner Publishers.

Bushati, D. (2022). "For a realistic approach to Albania-Turkey relations", Albanian Daily News. 21

February.

Davutoğlu, A. (2009). Speech at the opening ceremony of the conference "Ottoman legacy and Balkan Muslim communities today", Sarajevo. 16 October.

Davutoğlu, A. (2010). "Thellësia strategjike: Pozita ndërkombëtare e Turqisë." Skopje: Logos.

Dyrmishi, A. (2015). "Albania-Turkey Security Relations". Centre for the Study of Democracy and Governance.

EuroNews Albania, (2021). "Albania and Turkey sign agreements to strengthen cooperation". 6 January.

Exit News, (2021). "Turkey to restore historic mosque in Shkoder, Albania". 6 January.

Hürriyet Daily News, (2011). Erdogan's speech to the Turkish electorate, "Changes in Turkey: What drives Turkish Foreign Policy?". 13 June.

Hürriyet Daily News, (2016). "Turkey's mosque project in Albania on schedule, says engineer". 17 March.

Hürriyet Daily News, (2005). "Turkey helps rebuild Albanian military air base". 24 May.

Indipendent Balkan News Agency (2014). "Is strategic partnership coming to life? Erdogan visits Tirana", 7 May.

Karaaslan, C. (2019). "Turkey's Maarif expands into Albania with new university". Daily Sabah. 24 October.

Karadaku, L. (2013). "Albania moves to a strategic partnership with Turkey." Southeast European Times. 24 October.

Madhi, G. (2022). "Albania: The Government closes the Turkish boarding school". Osservatorio Balcani e Caucaso TransEuropa. 11 October.

Mejdini, F. (2019). "Schools, a new tool of Turkish influence in Albania". BIRN. 4 September.

Mlloja, G. (2015). "Relations between Turkey and Albania are at an excellent level". An interview with the Turkish Ambassador to Albania, Hidayet Bayraktar. Albanian Daily News. 29 October.

Ministry of Defence of Albania, (2013). "Turkey donates $3 million aid to Albania". 21 December.

Mucaj, G. (2015). "Ambasadori i Shqipërisë në Turqi: Feja e shqiptarit është shqiptaria, në Turqi janë pesë milionë shqiptarë" (The Albanian Ambassador in Turkey: The Albanian religion is Albanianism, in Turkey live five million Albanians). Telegrafi.com. 2 August.

Petrović, Z. & Reljić, D. (2011). "Turkish interests and involvement in the Western Balkans: A score-card". Insight Turkey, Vol. 13, No. 3.

Rakipi, A. (2022). "Albanian-Turkish relations: The perils of change", Tirana Observatory. 9 March.

Rrozhani, A. (2011). "Qeveria e Shqiperise ka firmosur per ndryshimin e historise: Osmanet jo pushtues por 'administratore miqesore" (Albanian government signed for changing the history: Ottomans not as invaders, but 'friendly administrators'). 24 Ore. 26 August.

Tafaj, A.). (2021). "Albania and Turkey to teach respective languages in national schools". Exit News. 5 March.

Tase, P. (2014). "Turkey and Albania establish a dynamic agenda of bilateral relations". Foreign Policy News. 2 May.

Tase, P. (2014). "Turkey and Albania: Strategic partnership in a multi-polar world". Turkish Weekly. 7 April.

Today's Zaman, (2010). "Turkey has 16th largest economy". 3 May.

Top Chanel TV, (2015). "Namazgja mosque, Berisha: The denied right was made just". 20 April 20.

Turkish Maarif Foundation website.

University of New York Tirana website.

Xhaferri, P. (2017). "The Post-Ottoman Era: A Fresh Start for Bilateral Relations between Albania and Turkey?". Australia and New Zealand Journal of European Studies. Vol9 (1).

AKADEMİSYEN VE ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL KAYITSIZLIK VE LİDERLİK ALGILARININ KARMA YÖNTEMLE ANALİZİ

Tülay ÖZER[1], Burcu ÇELİK[2], Hüseyin ÖZER[3]

Özet

Örgütsel kayıtsızlık, çalışanların örgütsel süreçlere ve yönetsel kararlara karşı ilgisiz veya duyarsız kalma eğilimini ifade eden kritik bir kavramdır. Liderlik algısı ise çalışanların örgüt içindeki liderlik tarzlarını nasıl değerlendirdiğiyle doğrudan ilişkili olup, örgütsel kayıtsızlık üzerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak, farklı eğitim kademelerinde görev yapan akademisyenler ve öğretmenler özelinde örgütsel kayıtsızlık ile liderlik algısını birlikte ele alan karma yöntem temelli çalışmaların literatürde yeterli düzeyde yer almadığı görülmektedir. Bu araştırma, bir devlet üniversitesinde görev yapan akademik personel ile Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin örgütsel kayıtsızlık düzeyleri ve liderlik algılarını karma yöntem yaklaşımıyla analiz ederek bu alandaki eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada, nicel ve nitel araştırma teknikleri karma desende bir arada kullanılarak katılımcıların örgütsel kayıtsızlık düzeyleri ve liderlik algıları detaylı bir biçimde değerlendirilmektedir. Örgütsel kayıtsızlık düzeylerinin belirlenmesinde Danaeefard, Salarieh ve Noruzi (2011) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlanan Örgütsel Kayıtsızlık Ölçeği'nin yöneticiye karşı kayıtsızlık boyutu kullanılmıştır. Liderlik algılarının değerlendirilmesi için ise metafor analizi temelli nitel veri toplama yöntemi uygulanarak, katılımcıların yöneticilerini nasıl algıladıkları derinlemesine incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, orantılı tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen ve farklı eğitim kademelerinde görev yapan toplam 385 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcılardan anket formu ve açık uçlu soru formu aracılığıyla eş zamanlı olarak veri toplanmıştır. Nicel veriler, tanımlayıcı (betimleyici) istatistikler ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gibi ileri düzey analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir. Nitel veriler ise, metafor analizine dayalı içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Her iki tür veriden elde edilen bulgular, yakınsayan karma desenin bir gereği olarak birlikte ele alınmış, örgütsel kayıtsızlık düzeyleri ile liderlik algıları arasındaki ilişkisel bağlam çok yönlü olarak incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, farklı eğitim düzeylerinde görev yapan personelin örgütsel kayıtsızlık düzeylerinin nasıl farklılaştığını, liderlik algılarının bu durum üzerindeki etkisini ve iki kavram arasındaki ilişkisel dinamikleri ortaya koymaya katkı sağlamaktadır. Yapılan analizlerin, eğitim kurumlarında yönetsel stratejilerin geliştirilmesine, liderlik süreçlerinin çalışan tutumları üzerindeki etkisinin anlaşılmasına ve örgütsel bağlılık mekanizmalarının güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışma, örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi ve eğitim yönetimi alanlarına teorik ve metodolojik katkılar sunarak, özellikle metafor analizi yoluyla elde edilen bulgularla, liderlik tarzlarının çalışanların yöneticilerine yönelik kayıtsızlık eğilimleri üzerindeki etkisini açıklayan veri temelli bir perspektif geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Kayıtsızlık, Liderlik Algısı, Karma Yöntem, Örgütsel davranış, Eğitim

[1] Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Sınıf Öğretmeni, Beylikdüzü Gürpınar Azime Yılmaz İlkokulu, İstanbul, Türkiye.
[3] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon, Tokat, Türkiye.

Yönetimi.

Abstract

Organizational indifference is a critical concept that refers to employees' tendency to remain disengaged or unresponsive to organizational processes and managerial decisions. Leadership perception, which is directly related to how employees evaluate leadership styles within the organization, stands out as a key factor influencing this indifference. However, mixed-method studies that jointly examine organizational indifference and leadership perception—specifically among academics and teachers at different levels of education—remain limited in the literature. This study aims to address this gap by analyzing the levels of organizational indifference and leadership perceptions among academic staff at a state university and primary school teachers working under the Ministry of National Education using a mixed-method approach.

The study adopts a convergent parallel mixed-method design, integrating both quantitative and qualitative research techniques to comprehensively assess participants' levels of organizational indifference and leadership perceptions. The "Indifference Toward Manager" dimension of the Organizational Indifference Scale, developed by Danaeefard, Salarieh, and Noruzi (2011) and adapted into Turkish, was used to measure organizational indifference. Leadership perception was evaluated through a metaphor-based qualitative data collection method, providing an in-depth understanding of how participants perceive their administrators.

The sample consisted of 385 participants selected using proportional stratified sampling, representing various educational levels. Data were collected simultaneously through a structured questionnaire and an open-ended metaphor form. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics and advanced statistical techniques such as Confirmatory Factor Analysis (CFA), while qualitative data were analyzed using content analysis based on metaphor evaluation. As required by the mixed-method design, the findings obtained from both data types were integrated and interpreted together, enabling a multidimensional understanding of the relational context between leadership perception and organizational indifference.

The results contribute to identifying how organizational indifference levels vary across different educational contexts, the extent to which leadership perception affects this phenomenon, and the interaction between these two constructs. The findings are expected to inform the development of effective managerial strategies, enhance the understanding of leadership's impact on employee attitudes, and strengthen organizational commitment mechanisms in educational institutions.

This study aims to offer theoretical and methodological contributions to the fields of organizational behavior, human resource management, and educational administration by providing a data-driven perspective on how leadership styles—particularly as revealed through metaphor analysis—influence employees' indifference toward their managers.

Keywords: Organizational Indifference, Leadership Perception, Mixed-Method, Organizational Behavior, Educational Administration

Giriş

Örgütsel kayıtsızlık, çalışanların kurumun hedeflerine, sorunlarına ve gelişim süreçlerine yönelik ilgisiz ya

da tepkisiz bir tutum sergilemeleriyle kendini gösteren, motivasyon ve performans üzerinde olumsuz etkiler doğuran bir olgudur (Danaeefard vd., 2011). Bu durum, özellikle eğitim kurumlarında, yalnızca çalışan verimliliğini değil, aynı zamanda öğrenci deneyimlerini ve kurumsal itibarı da zedeleyebilecek bir risk alanı oluşturmaktadır.

Liderlik algısı ise, çalışanların yöneticilere dair zihinsel temsillerini ve bu temsiller doğrultusunda geliştirdikleri değerlendirmeleri ifade eder. Literatürde, liderlik tarzlarının çalışanların örgütsel bağlılık, sinizm ve kayıtsızlık gibi tutumları üzerinde belirleyici rol oynadığına ilişkin bulgular öne çıkmaktadır. Özellikle dönüşümcü ve etik liderliğin olumlu örgütsel çıktılarla, toksik ya da otoriter liderlik biçimlerinin ise olumsuz tutumlarla ilişkilendirildiği görülmektedir (Avolio & Gardner, 2005; Bass, 1990; Northouse, 2018).

Türkiye bağlamında, akademik personel ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmen gruplarını eşzamanlı olarak inceleyen ve örgütsel kayıtsızlık ile liderlik algısını bir arada ele alan karma yöntem temelli çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, farklı eğitim kademelerinde görev yapan çalışanların yöneticilerine ilişkin liderlik algılarını ve bu algıların örgütsel kayıtsızlık üzerindeki yansımalarını, yakınsayan karma desen kapsamında bütüncül biçimde ele almayı amaçlamaktadır.

Araştırmada, nicel veri seti Örgütsel Kayıtsızlık Ölçeği (Danaeefard vd., 2011) ile toplanmış; nitel veriler ise katılımcıların liderlik metaforlarına ilişkin görüşlerinden elde edilmiştir. Örneklem, orantılı tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve farklı eğitim kademelerini temsilen toplam 385 kişiden oluşmuştur.

Nicel ve nitel verilerin eşzamanlı toplanması ve bütüncül analizinin yapılması, çalışmaya hem metodolojik zenginlik hem de uygulama alanına yönelik anlamlı çıktılar kazandırmaktadır. Elde edilen bulguların, eğitim kurumlarında liderlik süreçlerinin iyileştirilmesi, çalışan bağlılığının artırılması ve yönetsel stratejilerin güçlendirilmesine yönelik politika ve uygulamalara katkı sunması beklenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Örgütsel Kayıtsızlık Kavramı

Örgütsel kayıtsızlık (organizational indifference), çalışanların kuruma yönelik duygusal bağlarının zayıflaması ve örgüt amaçlarına karşı ilgisiz duruma gelmeleriyle ortaya çıkar. Sosyolojik yazında kurumsal katılımı zayıflatan bir engel; psikolojik yazında, başarısızlık deneyimlerine bağlı bir kaçınma eğilimi olarak ele alınır (Danaeefard & Eslami, 2011). Presthus (1974), "kayıtsız" çalışanı işi yalnızca ekonomik bir zorunluluk olarak gören ve örgüte minimum düzeyde uyum sağlayan birey olarak betimlemiştir. Çavuş ve Develi (2022), bu tutumun örgüt sorunlarına duyarsızlık yaratıp karar süreçlerine ilgisizlik olarak yansıdığını; Koçel (2023) ise çalışanın yalnızca zorunlu görevleri yerine getirmesiyle görünür hâle gelen pasif bir davranış kalıbı olduğunu vurgular.

Aşırı kontrol ve formalleşme motivasyonu aşındırarak kayıtsızlığı besler (Argyris, 1957). Örgütle özdeşleşme azaldıkça kurumsal hedeflere duyarsızlık artar (Abbasi, Eidi, Bakhit & Rezaei, 2014). İş yerini yalnızca geçim aracı gören çalışanlarda kayıtsızlık eğilimi yükselirken, yöneticilere duyulan güven arttıkça bu eğilim zayıflar (Goodboy & McCroskey, 2005). Böylece kayıtsızlık, bireysel geri çekilmenin ötesinde motivasyon kaybı ve performans düşüşüyle sonuçlanan yapısal bir risk alanı oluşturur (Rezaei, Ghods & Niazi, 2015) ve uzun vadede örgütsel sinizm ile entropiyi tetikleyebilecek kritik bir tehdit olarak görülür (Develi & Özer, 2024).

Araştırmalar kayıtsızlığın yaratıcılığı ve risk almayı engellediğini; motivasyon, performans ve duygusal aidiyeti zayıflatarak işten ayrılma niyetini artırdığını göstermiştir (Aydoğdu & Çakıcı, 2018; Erhan vd., 2021). Türkçe literatürde "örgütsel kayıtsızlık" ve "örgütsel umursamazlık" kavramları geçişli kullanılır; her ikisi de bireyin örgütsel çevresine karşı duyarsızlaşmasını ifade eder (Çavuş & Develi, 2022). Bu kavram, apati, işten kopma, sessiz istifa, örgütsel yabancılaşma, örgütsel sessizlik ve örgütsel sinizm gibi yakın terimlerle karıştırılsa da, kendine özgü neden ve sonuçları olan ayrı bir olgu olarak ele alınmalıdır. Courpasson ve Dany (2003) "itaatkârlık mı yoksa kayıtsızlık mı?" ikilemiyle, çalışanların kurallara uyuyormuş gibi görünürken aslında gönülsüz davrandıklarına dikkat çekmiştir; bu durum, örgüt içi demokrasi ve katılım eksikliğinin bir göstergesi sayılabilir.

Örgütsel Kayıtsızlığın Alt Boyutları

Örgütsel kayıtsızlık kavramının farklı boyutları olduğu, konuya ilişkin yapılan ölçek geliştirme çalışmalarıyla ortaya konmuştur. İlk kapsamlı ölçüm aracı Danaeefard vd. (2011) tarafından geliştirilmiş ve literatüre "Organizational Indifference Scale" olarak kazandırılmıştır. Bu ölçek, örgütsel kayıtsızlığın çok boyutlu bir yapıda ele alınabileceğini göstermiştir. Ölçeğin orijinal formu beş alt boyuttan oluşmaktadır: çalışanların yöneticisine, örgütüne, işine, iş arkadaşlarına ve müşterilerine karşı kayıtsız kalması (Danaeefard vd., 2011).

Aydoğdu ve Çakıcı (2018) ise aynı ölçekle Türkiye'de kamu ve özel sektör çalışanlarından oluşan geniş bir örneklemde bu yapıyı inceleyerek altı boyuttan oluşan bir model önermiştir. Yaptıkları faktör analizi sonucu belirledikleri alt boyutlar şunlardır: işe karşı kayıtsızlık, müşteriye karşı kayıtsızlık, örgüte karşı kayıtsızlık, etik normlara karşı kayıtsızlık, takım arkadaşlarına karşı kayıtsızlık ve yöneticiye karşı kayıtsızlık. Bu çalışma, Türkiye bağlamında en sık gözlenen kayıtsızlık türünün "örgüte karşı kayıtsızlık" olduğunu, en nadir görülenin ise "müşteriye karşı kayıtsızlık" olduğunu ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, çalışanlar genellikle kendi kurumlarının iç meselelerine duyarsızlaşabilmekte, ancak müşteriye hizmet konusunda göreceli olarak daha ilgili kalmaya devam etmektedirler. Ayrıca aynı araştırmada genel örgütsel kayıtsızlık düzeylerinin ortalamada düşük seyrettiği, ancak eğitim durumu, cinsiyet ve sektör gibi demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar bulunduğu saptanmıştır (Aydoğdu & Çakıcı, 2018). Bu bulgu, kayıtsızlık eğiliminin her çalışanda aynı düzeyde görülmediğini ve çeşitli faktörlerden etkilendiğini göstermektedir.

Örgütsel kayıtsızlık ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ise Erhan, Uzunbacak ve Akçakanat (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu uyarlama çalışmasında orijinal ölçekte yer alan maddeler Türkçeye kazandırılarak geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmış; sonuçlar ölçeğin Türkiye koşullarında güvenilir bir ölçme aracı olduğunu teyit etmiştir. Bu çalışma aynı zamanda örgütsel kayıtsızlık ile bazı tutumlar arasındaki ilişkileri de ortaya koymuştur. Örneğin, kayıtsızlık alt boyutları ile duygusal bağlılık arasında anlamlı ve güçlü negatif korelasyon; kayıtsızlık ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif korelasyon tespit edilmiştir (Erhan vd., 2021). Bu sonuç, çalışan kayıtsızlaştıkça örgüte aidiyetinin azaldığına ve işten ayrılma eğiliminin yükseldiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla örgütsel kayıtsızlık, örgütsel bağlılık açısından kritik bir risk faktörü olup, insan kaynakları yönetimi ve örgütsel davranış literatüründe giderek daha fazla dikkat çekmektedir (Çavuş & Develi, 2022; Develi & Özer, 2024).

Liderlik Algıları ve Örgütsel Kayıtsızlık İlişkisi

Liderlik algısı, çalışanların örgüt içindeki liderlerin tutumlarını ve liderlik yaklaşımlarını nasıl değerlendirdiklerini ifade eder. Çalışanların üstleriyle ilgili izlenimleri, onların iş motivasyonu, bağlılığı ve

genel tutumları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Literatürde farklı liderlik tarzları ile örgütsel tutumlar arasındaki ilişki kapsamlı biçimde incelenmiştir. Bu çerçevede, örgütsel kayıtsızlık da liderlik algılarından etkilenen önemli bir tutum olarak görülmektedir. Genel olarak olumlu liderlik algıları çalışan bağlılığını ve örgütsel katılımı artırırken, olumsuz liderlik algıları çalışanların ilgi ve isteksizlik (kayıtsızlık, sinizm, tükenmişlik vb.) geliştirmesine yol açabilmektedir.

Araştırmalar, özellikle dönüşümcü ve etik liderlik gibi pozitif yaklaşımların çalışanlarda yüksek motivasyon ve örgütsel vatandaşlık davranışı yarattığını; bunun sonucunda ise kayıtsızlık eğiliminin azaldığını ortaya koymuştur (Bass, 1990; Avolio & Gardner, 2005). Dönüşümcü liderler, çalışanlarına ilham verici bir vizyon sunarak ve bireylerin bireysel ihtiyaçlarına önem vererek içsel motivasyonlarını tetikler; bu da çalışanların işlerine anlam atfetmelerini sağlar ve ilgisizlik tuzağına düşmelerini önler (Bass, 1990). Benzer şekilde otantik (özgün) liderlik yaklaşımında, liderin dürüst, tutarlı ve destekleyici olması vurgulanır. Zand vd. (2019) öğretmenler üzerinde gerçekleştirdikleri bir çalışmada, otantik liderlik algısının çalışanlarda psikolojik güçlenmeyi artırarak kayıtsızlık düzeyini düşürdüğünü göstermiştir. Liderin samimi ve adil tutumu, çalışanların kendilerini yetkin ve söz sahibi hissetmelerini destekler; böylece çalışanlar motivasyonlarını koruyarak örgüte katkı sunma isteğini kaybetmezler. Buna karşılık, toksik veya otoriter liderlik biçimlerinin çalışan tutumları üzerinde yıpratıcı etkileri olduğu bilinmektedir. Toksik liderlik; çalışanlara psikolojik zarar veren, destek yerine baskı uygulayan, adaletsiz ve saygısız davranışlar içeren bir liderlik tarzını ifade eder. Böyle bir liderlik ortamında çalışanlar kendilerini değersiz ve güçsüz hisseder, zamanla örgütten uzaklaşır; bu durum, çalışanın organizasyona karşı kayıtsız bir tutum geliştirmesine neden olabilir.

Özetle, liderlik algıları ile örgütsel kayıtsızlık arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Yapısal düzeyde liderlik tarzı ve yönetim biçimleri, çalışanların katılım olanaklarını ve motivasyon kaynaklarını belirler. Algısal düzeyde ise çalışanların liderlerini nasıl değerlendirdikleri önem kazanır. Pozitif liderlik algıları, çalışanların işlerine anlam katmasını, kendilerini değerli hissetmelerini ve örgüte bağlanmalarını sağlayarak kayıtsızlığı önler. Negatif liderlik algıları ise çalışanlarda adaletsizlik, güvensizlik ve değersizlik hissi yaratarak ilgisizlik ve isteksizliğe zemin hazırlar. Bu dinamik, örgütsel adalet ve sosyal mübadele kuramları perspektifinden ele alındığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada, örgütsel kayıtsızlık ve liderlik algılarının ilişkisini bütüncül bir şekilde incelemek amacıyla yakınsayan karma desen kullanılmıştır. Bu desen, nicel ve nitel verilerin eş zamanlı olarak toplandığı, bağımsız biçimde analiz edildiği ve sonuçların karşılaştırılarak bir arada yorumlandığı karma yöntem desenlerinden biridir. Yakınsayan karma desende, iki veri türü eşit önemde kabul edilir ve bu sayede araştırma probleminin daha derinlikli şekilde anlaşılması hedeflenir. Kuramsal olarak yakın ilişkili iki farklı değişkenin (liderlik algısı ve örgütsel kayıtsızlık) bu desen kapsamında birlikte ele alınması yöntemsel olarak uygundur (Creswell & Plano Clark, 2018). Bu bağlamda, liderlik algıları metafor analizi temelli nitel verilerle, örgütsel kayıtsızlık ise ölçme aracıyla toplanan nicel verilerle değerlendirilmiştir. Veriler Google formlar aracılığıyla katılımcılara eş zamanlı olarak uygulanmış, analizleri ayrı ayrı yapılmakla birlikte sonuçlar birlikte yorumlanmıştır.

Araştırma Soruları

Nicel ve nitel verilerin eş zamanlı olarak toplandığı karma desenli bu çalışma, aşağıdaki dört araştırma sorusunu ele almaktadır:

S1. Akademisyenlerin yöneticilerine yönelik kayıtsızlık puanları, öğretmenlerin puanlarıyla karşılaştırıldığında anlamlı bir fark göstermekte midir?

S2. Akademisyenlerin liderlik metaforlarında "olumlu–olumsuz" dağılımı, öğretmenlerin dağılımı ile karşılaştırıldığında anlamlı bir fark göstermekte midir?

S3. Liderlik metaforlarının olumlu-olumsuz dağılımı ile yöneticilere yönelik kayıtsızlık puanları karşılaştırıldığında anlamlı bir ilişki görülmekte midir?

S4. Nitel bulgularda ortaya çıkan liderlik metafor temaları, nicel kayıtsızlık sonuçlarını nasıl açıklamaktadır?

Araştırma Grubu

Araştırmanın örneklemi, orantılı tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem, evrenin alt gruplara ayrılması ve her bir gruptan evrendeki oranına uygun örnek seçilmesini esas alır (Balcı, 2022; Karasar, 2015). Evreni; Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesindeki 1776 akademisyen, aynı bölgedeki bir ilçedeki devlet okullarında görevli 715 öğretmen ve Marmara Bölgesi'ndeki bir ilçede yer alan ilkokul ve ortaokullardaki 1750 öğretmen oluşturmaktadır. Toplam 4241 kişilik evrenden %95 güven düzeyi ve ±5 hata payıyla örneklem büyüklüğü 365 olarak belirlenmiş, uygulama sürecinde 385 katılımcıya ulaşılmıştır. Böylelikle şekillenen örneklem; 160 akademisyen ve 103'ü ilkokul, 122'si ise ortaokul olmak üzere 225 öğretmenden oluşmaktadır.

Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların 235'i erkek (%61) ve 150'si kadın (%39)'dır. Yaş gruplarına göre en yoğun katılım 31–35 yaş (%10,1) ve 36–40 yaş (%27,3) aralığında toplanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu evlidir (%71,7); bekâr oranı %28,3'tür.

Görev süresi bakımından, katılımcıların önemli bir kısmı 9–14 yıl (%21,8) ve 21–25 yıl (%25,4) arası kıdeme sahiptir. 26 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip katılımcılar %17,4 oranındadır. Demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Veriler

		Cinsiyet		Katılımcıların Yaşları							Medeni Durum		Katılımcıların Görev Süreleri					
Görev Grubu	Katılımcı Sayısı	Erkek	Kadın	24-30 yaş	31-35 yaş	36-40 yaş	41-45 yaş	46-50 yaş	51-55 yaş	56+ yaş	Evli	Bekar	2 yıl altı	2-8 yıl arası	9-14 yıl arası	15-20 yıl arası	21-25 yıl arası	26 yıl üstü
Akademisyen	160	106	54	12	15	42	29	25	21	16	123	37	2	31	35	24	37	31

İlkokul Öğretmeni	103	54	49	13	9	30	16	17	12	6	69	34	1	18	27	17	27	13
Ortaokul Öğretmeni	122	75	47	8	15	33	23	17	15	11	84	38	1	23	22	19	34	23
TOPLAM	385	235	150	33	39	105	68	59	48	33	276	109	4	72	84	60	98	67

Veri Toplama Araçları

Veri toplamada iki farklı araç kullanılmıştır. Nicel veriler, Danaeefard vd. (2011) tarafından geliştirilen ve Erhan vd. (2021) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 33 maddelik, 5 alt boyutlu Örgütsel Kayıtsızlık Ölçeği'nin "yöneticiye kayıtsızlık" alt boyutundaki 10 madde kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek 6'lı Likert tipi olarak, "kesinlikle katılmıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" arasında derecelendirilmiştir. Nitel veri toplama sürecinde ise katılımcılara, yöneticilere ilişkin algılarını ortaya koyabilmeleri amacıyla dört açık uçlu metafor sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan; çalıştıkları iş yerindeki yöneticilerini neye benzettikleri, yöneticilerinin çalışanlara nasıl baktıkları, ideal yöneticiyi nasıl tanımladıkları ve yöneticilerinin kurumda nasıl bir mevsimsel atmosfer yarattığına dair benzetmeler yapmaları istenmiştir. Her soruda ayrıca bu benzetmeleri neden yaptıkları açıklatılmıştır. Bu yolla, yönetsel algıların altında yatan anlamlar derinlemesine incelenmiştir.

Karma desenli çalışmalarda yaygın uygulama, aynı kavramın hem nitel hem de nicel yollarla ölçülmesidir. Ancak bu çalışmada liderlik algısı, metafor temelli nitel verilerle derinlemesine incelenmiş; nicel veri ise bu algının yönetsel yansımalarından biri olan "yöneticiye kayıtsızlık" düzeyini ölçmek amacıyla elde edilmiştir. Örgütsel kayıtsızlık ölçeğinin beş alt boyutu bulunmakla birlikte, araştırmanın odak noktası yöneticilere ilişkin algılar olduğundan yalnızca bu boyut kullanılmıştır. Bu yöntemsel tercih, Creswell ve Plano Clark'ın (2018) karma desen kuramında vurguladığı üzere, birbirine kuramsal olarak bağlı iki kavramın (liderlik algısı ve yönetsel kayıtsızlık) tek bir bütünsel problem çerçevesinde birlikte analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Böylece aynı değişkeni iki yoldan ölçmek yerine, nitel ve nicel veriler aracılığıyla ilişkisel bir yapının iki tamamlayıcı yönü değerlendirilmiş; bu da çalışmanın bağlamsal geçerliliğini ve açıklayıcılığını güçlendirmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci 17 Mart 2025 - 30 Nisan 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çevrim içi olarak uygulanan formlar aracılığıyla katılımcılara ulaşılmış ve gönüllülük esasına dikkat edilmiştir.

Verilerin Analizi

Nicel veriler, SPSS paket programı kullanılarak betimleyici istatistikler (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) ile analiz edilmiş, ardından AMOS programında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Ölçeğin güvenirliği için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Nitel veriler, içerik analizi yöntemiyle tematik kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir. İki bağımsız araştırmacı tüm metaforları kodlamış olup; uzlaşma oranı %91'dir, Cohen's $\kappa = .83$ ($p<.001$) düzeyinde "mükemmel" güvenilirlik sağlamıştır. Elde edilen bulgular, yakınsayan karma desenin gereği olarak birlikte yorumlanmış ve ilişkisel analizlere konu edilmiştir.

Etik Kurul Onayı ve İzin Bilgileri

Bu araştırma, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (Karar Tarihi: 05.03.2025, Karar Sayısı: 04.40). Araştırma kapsamındaki veri toplama süreci için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'nden (19.03.2025-552206) ve iki ilçedeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında uygulama yapabilmek üzere MEB Araştırma İzinleri Sistemi üzerinden gerekli izinler alınmıştır. Tüm anketler anonim olarak toplanmış, hiçbir kişisel tanımlayıcı veri kaydedilmemiştir.

Bulgular

Çalışmada kullanılan veri seti üzerinde yapılan inceleme sonucunda herhangi bir kayıp veriye rastlanmamıştır. Katılımcıların tüm maddelere eksiksiz yanıt verdiği görülmüştür. Bu doğrultuda, eksik veri analizi aşamasında herhangi bir istatistiksel işleme gerek duyulmamış ve analizler tam veri seti üzerinden yürütülmüştür.

Çok değişkenli aykırı değerlerin kontrolü amacıyla yapılan Mahalanobis mesafesi analizinde, 33 serbestlik derecesi ve .001 anlamlılık düzeyine karşılık gelen 64.00 kritik değeri esas alınmıştır. Bu değeri aşan hiçbir gözlem bulunmamıştır. Tüm katılımcılar analizde tutulmuştur.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin dağılım özelliklerini değerlendirmek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Tüm değişkenlerin çarpıklık değerleri ,310 ile ,860; basıklık değerleri ise -,987 ile -,270 arasında değişmektedir. Bu değerler ±1 aralığında yer aldığından, değişkenlerin normal dağılıma yakın bir görünüm sergilediği söylenebilir.

Normallik testleri bazı değişkenlerde ($p < .05$) küçük normallik sapmaları ortaya koysa da, örneklem büyüklüğünün yeterli olması (N=385) ve Likert tipi puanların büyük örneklemlerde Merkezi Limit Teoremi gereği yaklaşık normal kabul edilebilmesi nedeniyle analizler parametrik yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Shapiro–Wilk sonuçları kayıtsızlık puanı için $SW(385) = 0.98$, $p = .072$ olup normallik varsayımını ihlal etmemektedir; QQ grafikleri de aynı yönde görsel doğrulama sağlamıştır.

Araştırmada kullanılan "yöneticilere kayıtsızlık" alt boyutuna ilişkin Cronbach's Alpha katsayısı ,951 olarak bulunmuştur. Bu değer, ilgili alt boyutun yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin yöneticilere kayıtsızlık alt boyutu önceden yapılandırılmış ve geçerliği desteklenmiş bir yapıdır. Bu nedenle açımlayıcı faktör analizi yapılmaksızın, doğrudan doğrulayıcı faktör analizine geçilmiştir.

Yapının geçerliliğini ve ölçme modelinin uygunluğunu test etmek amacıyla AMOS programı aracılığıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Modelin uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde, ölçeğin "yöneticiye kayıtsızlık" alt boyutuna ilişkin ölçme modelinin veriyle yeterli düzeyde uyum sağladığı görülmektedir. Uyum indeksleri Tablo X'te sunulmaktadır. Ayrıca, Hoelter .05 anlamlılık düzeyinde 142 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklem büyüklüğünün model uyumu için yeterli olduğunu göstermektedir.

Standartlaştırılmış faktör yükleri .530 ile .875 arasında değişmektedir. Dokuz madde .80'in üzerinde faktör yüküne sahipken, yalnızca bir maddenin faktör yükü .530 düzeyinde kalmıştır. Bu durum, maddelerin büyük çoğunluğunun ilgili yapıyı güçlü biçimde temsil ettiğini ve alt boyutun ölçme gücünün yüksek olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular "yöneticiye kayıtsızlık" alt boyutuna ilişkin ölçme modelinin geçerli ve güvenilir olduğunu; modelin yapısal geçerliliğini desteklediğini ortaya koymaktadır. DFA sonuçları doğrultusunda, bu alt boyutun analizlerde istatistiksel olarak kullanılabilir olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

χ^2	df	χ^2 / df	p	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
137,250	35	3,921	,000	,969	,960	,087	,026

Faktör Yükleri: 0,530 – 0,875 aralığındadır.

Not. Tüm faktör yükleri anlamlıdır. Modelin uyum indeksleri kabul edilebilir düzeydedir. χ^2: Ki kare değeri, df: Serbestlik derecesi, p: Anlamlılık değeri, CFI: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi, TLI: Tucker-Lewis İndeksi, RMSEA: Yaklaşık Hata Kare Kökü, SRMR: Standartlaştırılmış Artık Ortalama Karekök.

Katılımcıların metafor sorularına verdikleri yanıtlar, içerik analizi yöntemiyle sistematik olarak incelenmiş ve elde edilen bulgular tematik kategoriler altında kodlanarak sınıflandırılmıştır. Birinci metafor sorusuna ilişkin en sık tekrar eden metafor örnekleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar yöneticilere dair bireysel nitelikleri tanımlarken çoğunlukla olumlu imgelerden yararlanmış; ancak yöneticilerin kurumsal düzeyde yarattığı etkiyi daha eleştirel bir bakışla değerlendirdikleri görülmüştür. Örneğin, "Aslan gibi: koruyucu ve güçlü bir karakter" (M1 – olumlu), "Kış mevsimi gibi: soğuk, mesafeli ve ürpertici" (M4 – olumsuz) tarzda metafor açıklamaları ile bu durumu ortaya koymuşlardır.

Katılımcıların yöneticilere ilişkin dört metafor sorusuna verdikleri yanıtlar temalar altında sınıflandırılmıştır. İlk üç metafor sorusunda en fazla tekrar eden temalar sırasıyla "Doğal Varlıklar ve Doğa Olayları" (%28,31), "Somut Nesneler ve Simgesel Ögeler" (%15,67) ve "Meslekler ve Toplumsal Statüler" (%12,64) olmuştur. Dördüncü soruya verilen yanıtlar mevsim temaları altında toplanmış olup, en çok tercih edilen metafor türü "İlkbahar" (%44,90) olmuştur. Toplamda en yüksek tematik yoğunluk doğayla, gündelik nesnelerle ve mesleki konumlarla ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3: Sık Kullanılan Metaforlar ve İlişkilendirildikleri Temalar

İlişkilendirilen Tema:	Birden Fazla Kullanılan Metaforlar ve Frekansları (Metafor Sorusu-1)
1- Yönetsel Güç ve Otorite Figürleri	Komutan (7), Kral (6), Padişah (4), Anayasa (3, Kanun (2), Saray (2)
2- Ailevi ve Sosyal İlişkiler	Kardeş (7), Abi / ağabey (6), Aile büyüğü (4), Akraba (4), Arkadaş (4), Baba (4)
3- Doğal Varlıklar ve Doğa Olayları	Aslan (7), Akbaba (6), Acı Biber (5), Arı (5), Boğa (5), Yıldız (5), Ay (4), Güneş (4), Kuzu (4), Ahtapot (3), Dağ (3), Karınca (3), Kurt (3), Toprak (3), Çınar (3), Ateş Böceği (2), Çöl (2) , Köpek (2), Mikrop (2), Sis (2), Yaprak (2), Zehirli Sarmaşık (2)
4- Teknolojik ve Mekanik Araçlar	Robot (6), Akıllı saat (3), Akıllı cep telefonu (2), Araba (2), Bilgisayar (2), Gemi (2), Lokomotif (2), Makine (2), Navigasyon (2), Uçak (2), Yapay zeka (2)

5- Duygusal Durumlar ve Kişilik Özellikleri	Vicdan (3), Anne sevgisi (2), Arabesk müzik (2), Çatık kaş (2), Gözyaşı (2), Güler yüz (2), Tebessüm (2), Yalancının mumu (2), Zorba (2)
6- Meslekler ve Toplumsal Statüler	Rehber (4), Kaptan / Deneyimli kaptan (3), Rehber öğretmen / Rehberlikçi (3), Sürücü / Şoför (3), Öğretmen / iyi öğretmen (3), Gardiyan (2), Gassal (2),), Hakim (2), Hapishane müdürü (2), Hizmetçi (2), İmam (2), Mentor (2), Pilot (2), Takım kaptanı (2), Teknik direktör (2), Yaşam koçu (2)
7- Somut Nesneler ve Simgesel Ögeler	Pusula (4), Şemsiye (4), Ansiklopedi (3), Ateş (3), Duvar, Beton Duvar (3), Flama / Bayrak (3), Kitap / Okunmamış Kitap (3), Yelpaze (3), Zımba Makinesi (2), Barut (2), Çıpa (2), El Bombası (2), Harita (2), Klima (2), Mangal (2), Merhem (2), Mum (2), Sabır Taşı (2), Sabun Köpüğü (2), Sirke / Keskin Sirke (2), Soba (2), Su Pınarı (2)
8- Emek, Üretim ve İş Disiplini	Çark (3), Ajanda (2), Bozuk tulumba (2), Çekiç (2), İnsan mengenesi (2), iş Makinesi (2), İş önlüğü (2), Kamçı (2), Keser (2), Kronometre (2), Matbaa (2), Pancar motoru (2), Saat (3), Üretim bandı (2)
9- Gerçek Kişilikler, Kurgu Karakterler ve Mistik Figürler	Atatürk (2), Dede Korkut (2), Don Kişot (2), Erdoğan (2), Erol Taş (2), Gargamel (2), İblis (2), İmamoğlu (2), Redkit (2), Şirin Baba / Şirinler (2), Zombi (2)

Tematik dağılım incelendiğinde, metafor üretiminde akademik personel ile öğretmenlerin benzer örüntüler sergilediği ve çoğu temada benzer oranlarda metafor kullandıkları gözlemlenmiştir. Katılımcı grupları arasında büyük ölçüde paralellik gösteren bu dağılım, yönetici algılarının belirli temalar etrafında birleştiğine işaret etmektedir. Metaforların temalara göre sayısal ve oransal dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Metaforların Temalara Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı

İlişkilendirilen Tema:	Metafor-1		Metafor-2		Metafor-3		Metafor-4		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yönetsel Güç ve Otorite Figürleri	29	7,53%	16	4,16%	21	5,45%	—	—	66	5,71%
Ailevi ve Sosyal İlişkiler	35	9,09%	42	10,91%	39	10,13%	—	—	116	10,04%
Doğal Varlıklar ve Doğa Olayları	92	23,90%	109	28,31%	126	32,73%	—	—	327	28,31%
Teknolojik ve Mekanik Araçlar	32	8,31%	18	4,68%	44	11,43%	—	—	94	8,14%
Duygusal Durumlar ve Kişilik Özellikleri	23	5,97%	34	8,83%	26	6,75%	—	—	83	7,19%
Meslekler ve Toplumsal Statüler	45	11,69%	53	13,77%	48	12,47%	—	—	146	12,64%
Somut Nesneler ve Simgesel Ögeler	67	17,40%	63	16,36%	51	13,25%	—	—	181	15,67%
Emek, Üretim ve İş Disiplini	36	9,35%	32	8,31%	18	4,68%	—	—	86	7,45%
Gerçek Kişilikler, Kurgu Karakterler ve Mistik Figürler	26	6,75%	18	4,68%	12	3,12%	—	—	56	4,85%

İlkbahar	—	—	—	—	—	—	173	44,90%	173	11,23%
Yaz	—	—	—	—	—	—	74	19,20%	74	4,81%
Sonbahar	—	—	—	—	—	—	54	14,00%	54	3,51%
Kış	—	—	—	—	—	—	84	21,80%	84	5,45%
Toplam	385	100%	385	100%	385	100%	385	100%	1540	100%

Birinci ve ikinci metafor sorularına verilen yanıtların önemli bir kısmı olumlu metaforlarla ifade edilmiştir. Birinci soruda katılımcıların %77,9'u, ikinci soruda ise %73,5'i yöneticilerini olumlu biçimde tanımlamıştır. Bu durum, katılımcıların mevcut yöneticilere dair genel olarak olumlu ya da en azından nötr bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Üçüncü soruda ideal yöneticiye ilişkin bir betimleme istendiğinden, verilen yanıtların tamamı olumlu metaforlardan oluşmuştur. Buna karşılık, dördüncü soruda olumlu metaforların oranı %57,9'a düşerken, olumsuz metafor oranı %37,1'e yükselmiştir.

Katılımcıların görev türüne göre metafor tonları (olumlu, nötr, olumsuz), üç metafor sorusu temelinde analiz edilmiştir. İlkokul ve ortaokul öğretmenleri hem ayrı ayrı, hem de birlikte (öğretmenler toplamı) ele alınmış; ayrıca her biri akademik personelle karşılaştırılmıştır. Analizlerde her metafor sorusu için Pearson Ki-kare testi (χ^2) uygulanmış, anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

M1 sorusu, çalışanların yöneticilerini nasıl algıladıklarını göstermektedir. Akademik personelin %78,1'i, ilkokul öğretmenlerinin %77,7'si, ortaokul öğretmenlerinin ise %77,9'u yöneticilerini olumlu metaforlarla tanımlamıştır. Nötr ve olumsuz oranlar da benzer düzeydedir. Yapılan Ki-kare testi grup farkının anlamlı olmadığını göstermektedir ($\chi^2(2) = 2,713$, $p = .258$). Ayrıca, öğretmenlerin toplamı ile akademik personel karşılaştırıldığında da anlamlı fark görülmemiştir ($\chi^2(2) = 0,01$, $p = .995$).

M2 sorusu, yöneticilerin çalışanlara nasıl baktığını çalışanların algılaması üzerinden değerlendirmektedir. Tüm gruplarda olumlu metafor oranı %73 düzeyindedir (akademik: %73,1; ilkokul: %73,8; ortaokul: %73,8). Ancak gruplar arası dağılım farklılığı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2(4) = 37,373$, $p < .001$). Öte yandan, toplam öğretmen grubuyla yapılan karşılaştırmada anlamlı bir fark görülmemiştir ($\chi^2(2) = 0,02$, $p = .989$). Bu durum, alt gruplar arasında küçük farklar olsa da genel görev grupları arasında tutarlı bir eğilim olduğunu göstermektedir. M2 tablosunda üç hücrede beklenen $f<5$ olduğu için hesaplamaya Monte-Carlo (1 000 örneklem) düzeltmesi uygulanmış; düzeltilmiş sonuç $p<.001$ ile aynı yönde anlamlılık göstermiştir.

M3 sorusu, katılımcıların ideal yöneticiyi neye benzettiklerini sorgulamaktadır. Tüm katılımcılar bu soruya olumlu metaforlar vermiştir (%100), dolayısıyla bu soru için varyans oluşmadığından istatistiksel anlamlılık testi yapılmamıştır.

M4 sorusu, yöneticilerin kurumda yarattığı örgütsel iklimin dört mevsim üzerinden nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Akademik personelin %62,5'i olumlu mevsim metaforu kullanırken, ilkokul ve ortaokul öğretmenlerinde bu oran %54 düzeyindedir. Olumsuz metafor kullanımı ise öğretmen gruplarında yaklaşık 10 puan daha fazladır. Yapılan test sonucu anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($\chi^2(2) = 5,052$, $p = .080$). Ancak toplam öğretmen grubu ile yapılan karşılaştırma da anlamlı değildir ($\chi^2(2) = 4,31$, $p = .116$), fakat öğretmenlerin daha eleştirel bir yaklaşım eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, yöneticilere yönelik olumlu algı tüm gruplarda belirgin olsa da, yöneticilerin çalışanlara

bakışı (M2) konusunda öğretmen grupları arasında anlamlı farklar mevcuttur. Kurumsal iklime yönelik algı (M4) ise öğretmenlerde daha olumsuz bir yöne kaymakla birlikte, istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamıştır. Genel değerlendirmede, öğretmenler ve akademik personel arasındaki farklar yalnızca belirli alt gruplarda anlamlı hale gelmekte, toplu düzeyde benzer eğilimler göstermektedir. Akademisyen ve öğretmen gruplarına göre metafor ton dağılımları (olumlu, nötr, olumsuz) Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Akademisyen ve Öğretmen Gruplarına Göre Metafor Ton Dağılımı

Metafor Sorusu	Görev Türü	Olumlu f (%)	Nötr f (%)	Olumsuz f (%)	χ^2 (sd)	p
M1	Akademik Personel	125 (78,1)	2 (1,3)	33 (20,6)	$\chi^2(2) = 2,713$	.258
	İlkokul Öğretmeni	80 (77,7)	2 (1,9)	21 (20,4)		
	Ortaokul Öğretmeni	95 (77,9)	2 (1,6)	25 (20,5)		
M2	Akademik Personel	117 (73,1)	3 (1,9)	40 (25,0)	$\chi^2(4) = 37,373$	< .001
	İlkokul Öğretmeni	76 (73,8)	2 (1,9)	25 (24,3)		
	Ortaokul Öğretmeni	90 (73,8)	2 (1,6)	30 (24,6)		
M4	Akademik Personel	100 (62,5)	10 (6,3)	50 (31,3)	$\chi^2(2) = 5,052$	.080
	İlkokul Öğretmeni	56 (54,4)	4 (3,9)	43 (41,7)		
	Ortaokul Öğretmeni	67 (54,9)	5 (4,1)	50 (41,0)		

Katılımcıların liderlik metaforlarının olumlu veya olumsuz tonları ile yöneticilere yönelik kayıtsızlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) uygulanmıştır. Analize yalnızca olumlu ve olumsuz metafor kullanan katılımcılar dahil edilmiş; nötr yanıt sayısının yetersizliği nedeniyle bu grup analize alınmamıştır.

Analiz sonuçlarına göre, olumlu metafor kullanan katılımcıların yöneticilere yönelik kayıtsızlık puanı ortalaması 27,50 (SS = 12,73), olumsuz metafor kullananların ortalaması ise 28,97 (SS = 12,53) olarak bulunmuştur. Bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($F(1, 383) = 1,189$, $p = .276$).

Bu bulgu, liderlik metaforlarında olumlu ya da olumsuz ton kullanmanın, katılımcıların yöneticilerine yönelik kayıtsızlık düzeylerini anlamlı düzeyde etkilemediğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, çalışanların metaforik betimlemelerindeki ton farklılığı, yöneticilere karşı kayıtsız davranma eğilimleriyle güçlü bir ilişki göstermemektedir.

Bu araştırma kapsamında görev türüne göre yöneticilere yönelik kayıtsızlık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği hem çoklu grup analizi hem de ikili karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Öncelikle akademik personel, ilkokul öğretmeni ve ortaokul öğretmeni grupları arasında tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış; ardından öğretmen grupları birleştirilerek akademik personel ile öğretmenler toplamı arasında bağımsız örneklem t-testi gerçekleştirilmiştir.

Tek yönlü ANOVA sonuçlarına göre, akademik personelin yöneticilere yönelik kayıtsızlık puanı ortalaması

28,49 (SS = 13,68), ilkokul öğretmenlerinin ortalaması 30,45 (SS = 10,63), ortaokul öğretmenlerinin ortalaması ise 25,33 (SS = 12,45) olarak hesaplanmıştır. Gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir ($F(2, 382) = 4,857$, $p = .008$). Tukey HSD post hoc testi sonucunda, yalnızca ilkokul öğretmenleri ile ortaokul öğretmenleri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p = .007$); akademik personel ile öğretmen grupları arasındaki farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > .05$).

Bu çoklu karşılaştırmanın ardından, öğretmen gruplarının birleşik etkisini test edebilmek amacıyla akademik personel ile tüm öğretmenler (ilkokul ve ortaokul birlikte) arasında bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Öğretmenlerin toplam ortalaması 27,67 (SS = 11,60), akademik personelin ortalaması ise daha önce de verildiği gibi 28,49 (SS = 13,68) olarak belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($t(383) = 0,63$, $p > .05$).

ANOVA'da elde edilen fark küçük düzeydedir ($\eta^2 = .025$). İkili t-testinde Cohen's $d = 0.06$ olup etkisi çok küçüktür. Her iki analiz birlikte değerlendirildiğinde, görev türüne göre yöneticilere yönelik kayıtsızlık düzeylerinin belirli gruplar arasında (özellikle ilkokul ve ortaokul öğretmenleri arasında) anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, ancak akademik personel ile öğretmen grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, tüm gruplarda kayıtsızlık puanlarının 60 üzerinden yaklaşık 25–30 aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, katılımcıların yöneticilere yönelik kayıtsızlık düzeylerinin genel olarak orta düzeyde seyrettiğini, yani ne açık bir ilgisizlik ne de tam bir bağlılık sergilediklerini göstermektedir.

Araştırmanın nitel kısmında, katılımcıların yöneticilere ilişkin metaforik algılarını temsil eden toplam 1540 metafor ifadesi tematik olarak analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda liderlik metaforları, 13 tematik başlık altında sınıflandırılmıştır. Tematik dağılıma göre en çok temsil edilen grup "Doğal Varlıklar ve Doğa Olayları" (f = 327, %28,31) olurken, bunu sırasıyla "Somut Nesneler ve Simgesel Ögeler" (f = 181, %15,67) ve "Meslekler ve Toplumsal Statüler" (f = 146, %12,64) izlemiştir. Diğer temalar arasında "Ailevi ve Sosyal İlişkiler" (%10,04), "Teknolojik ve Mekanik Araçlar" (%8,14) ve "Emek, Üretim ve İş Disiplini" (%7,45) gibi gruplar da öne çıkmaktadır. Katılımcıların yöneticilere ilişkin algılarını doğadan, toplumsal rollerden ve somut varlıklardan yola çıkarak ifade etmeleri, yöneticilerin kurumdaki varlıklarını çok boyutlu biçimde yorumladıklarını göstermektedir.

Buna ek olarak, yöneticilerin kurumda oluşturduğu iklimi değerlendirmeye yönelik metaforlar ise dört mevsim teması çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda en sık atıf yapılan mevsim "İlkbahar" (f = 173, %11,23) olurken, bunu "Kış" (f = 84, %5,45), "Yaz" (f = 74, %4,81) ve "Sonbahar" (f = 54, %3,51) izlemiştir. Bu dağılım, katılımcıların önemli bir bölümünün yöneticileri yenilik, gelişim ve umut gibi olumlu çağrışımlarla değerlendirdiğini göstermektedir.

Nitel bulgularda genel olarak olumlu metaforların öne çıktığı, ancak bazı temaların (örneğin "Yönetsel Güç ve Otorite Figürleri", "Duygusal Durumlar ve Kişilik Özellikleri") içinde olumsuz anlam taşıyan ifadelere de yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda metafor tonları ile nicel kayıtsızlık puanları birlikte değerlendirildiğinde, metaforların bireylerin yöneticilere yönelik duygusal algısını yansıttığı; ancak kayıtsızlık davranışlarında doğrudan belirleyici bir rol oynamadığı görülmektedir. Özellikle nicel analizlerde metafor tonları ile kayıtsızlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması, bireylerin yöneticileri olumlu ya da olumsuz algılamalarının, örgütsel düzeydeki davranışlara bire bir yansımadığını ortaya koymaktadır. Bu anlamsızlık, metafor verileri ile kayıtsızlık puanlarının aynı oturumda toplanması ve ortak kaynak önyargısı riskini barındırmasıyla açıklanabilir. Bahse konu durumu ortadan kaldırmak için

gelecekte yapılacak çalışmaların boylamsal tasarımla neden-sonuç yönünü test etmesi önerilmektedir.

Sınırlılıklar

Bu çalışma kesitsel tasarım kapsamında yürütüldüğü için zaman içindeki değişim ve nedensellik ilişkileri doğrudan izlenememiştir. Örneklem yalnızca iki bölgeden seçildiğinden bulguların tüm eğitim kurumlarına genellemesi sınırlıdır. Ayrıca, veriler öz-bildirim temelli toplandığı için sosyal beğenilme ve ortak kaynak önyargısı riski barındırmaktadır.

Öneriler

Eğitim çalışanlarının karar süreçlerine katılımını güçlendirmek üzere dönüşümlü "yetkili komiteler" oluşturulması, liderlik uygulamalarına yönelik sahiplenmeyi artırabilir. Tüm eğitim kurumlarında anonim geribildirim temelli yönetici değerlendirme sistemleri hayata geçirilerek, toplanan verilerin düzenli olarak üst yönetim kararlarına yansıtılması önerilmektedir. Kayıtsızlığı gözlenen personeller için bu kayıtsızlığın hangi sebepten ileri geldiğinin tespitine yönelik profesyonel testler yapılmalıdır. Bu tespitler ışığında kurum içinde motivasyon ve bağlılığını artırmaya yönelik rehberlik, psikolojik destek, eğitim ve oryantasyon programları düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada akademisyen ve öğretmenlerin yöneticilere yönelik algıları ile örgütsel kayıtsızlık düzeyleri, karma yöntem çerçevesinde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, örgütsel kayıtsızlığın özellikle yöneticilere karşı gelişen bir ilgisizlik biçiminde yoğunlaştığını ve çalışanların yönetsel düzeyle ilişkisinde mesafeli bir tutum benimsediklerini göstermektedir. Yöneticilere kayıtsızlık alt boyutunda yüksek iç tutarlılık düzeyi (α = ,951) ve doğrulayıcı faktör analizinde kabul edilebilir uyum değerleri, bu boyutun ölçme açısından güvenilir ve geçerli olduğunu desteklemektedir.

Nicel veriler, katılımcıların örgütsel bağlamda özellikle yöneticileriyle olan ilişkilerinde daha belirgin bir kayıtsızlık sergilediğini ortaya koymuştur. Bu durum, çalışanların yönetsel karar süreçlerine katılım eksikliği, yeterince değer görmeme ya da lider davranışlarının destekleyici bulunmaması gibi nedenlerle yönetici figürüne yönelik algısal bir kopuş yaşadıklarına işaret edebilir. Bu bulgu, örgütsel kayıtsızlık literatüründe sıkça vurgulanan "liderin ilgisizliği, kayıtsızlığı doğurur" önermesiyle örtüşmektedir (Danaeefard vd., 2011; Abolfazli vd., 2016).

Nitel verilerden elde edilen bulgular da bu eğilimi desteklemektedir. Dört açık uçlu metafor sorusuna verilen toplam 1.540 metaforik ifadenin analizine göre, katılımcılar yöneticilerini en çok "doğal varlıklar ve doğa olayları", "simgesel nesneler" ve "toplumsal statüler" üzerinden tanımlamıştır. İlk üç metafor sorusunun toplamında %28,31 oranla en sık başvurulan metafor kategorisi "doğal varlıklar" olmuştur. Bu tür metaforlar, çoğunlukla yöneticilerin etkileyici, güçlü ya da belirleyici bir role sahip olduğuna işaret ederken; bazı durumlarda da tahmin edilemez, mesafeli ya da kontrolsüz bir gücü temsil etmektedir.

Metafor analizinde genel olarak olumlu metafor oranı yüksek olmakla birlikte, özellikle dördüncü soruda olumsuz değerlendirmelerin anlamlı şekilde arttığı görülmektedir. Kurumdaki atmosferin mevsimsel bir metaforla tanımlanması istendiğinde, "kış", "sonbahar" ve "donukluk" gibi ifadelerin %37,1'lik bir oranla öne çıkması, çalışanların yöneticilerin kurumsal ortam üzerinde yarattığı havayı eleştirel biçimde değerlendirdiğini göstermektedir. Buna karşın, ideal yöneticiye ilişkin metaforların tamamı olumlu olup, bu durum çalışanların yöneticilerinden beklentilerinin yüksek, ancak bu beklentilerin karşılanmadığı

yönünde dolaylı bir anlam üretmektedir.

Bu bulgular, çalışanların yöneticilerine dair algılarında bireysel düzeyde umut ve olumlu beklentiler taşıdığını; ancak bu beklentilerin kurumsal gerçeklikle çatıştığını göstermektedir. Nitel ve nicel verilerin kesişiminde, liderlik algısının örgütsel kayıtsızlıkla anlamlı bir ilişkide olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışanların yöneticilerini nasıl algıladıkları, yalnızca bireysel memnuniyet değil, aynı zamanda örgütsel bağlılık, sorumluluk alma ve gelişime katılma gibi birçok davranışın belirleyicisi haline gelmektedir.

Sonuç olarak, etkili, kapsayıcı ve destekleyici liderlik anlayışının benimsenmesi, örgütsel kayıtsızlığı azaltma ve çalışanların kuruma olan duyarlılığını artırma potansiyeline sahiptir. Eğitim kurumlarında liderlik uygulamalarının, yalnızca yönetsel işleyişe değil, aynı zamanda çalışanların duygusal ve bilişsel bağlılığına da etki ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kaynakça

Abbasi, H., Eidi, H., Bakhit, M., & Rezaei, G. (2014). The relationship between organizational justice and organizational indifference among employees of the sports and youth department of Kermanshah province. Organizational Behavior Management Studies in Sports, 2(6), 57–64.

Abolfazli, E., Saidabadi, Y. R., & Fallah, V. (2016). An analytical study on indifference management in the educational system of Iran: Reflection on experts' opinions. International Review, 1(2), 22–37.

Argyris, C. (1957). Personality and organization: The conflict between system and the individual. Harper & Row.

Avolio, B. J., & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. The Leadership Quarterly, 16(3), 315–338. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2005.03.001

Aydoğdu, C., & Çakıcı, A. (2018). Örgütlerde kayıtsızlık davranışı üzerine bir araştırma. Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 2(2), 96–117.

Balcı, A. (2022). Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler (18. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.

Bass, B. M. (1990). Bass & Stogdill's handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications (3rd ed.). Free Press.

Courpasson, D., & Dany, F. (2003). Is subordinate obedience respectable? Organization Studies, 24(2), 215–242. https://doi.org/10.1177/0170840603024002003

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). Sage.

Çavuş, M. F., & Develi, A. (2022). Entropik örgüt iklimi, örgütsel umursamazlık ve iş tatmini: Kavramlar ve ölçme araçları. Journal of Organizational Behavior Studies, 2(2), 110–123.

Danaeefard, H., & Eslami, A. (2011). Discovering theory of organizational indifference: A grounded theory strategy. European Journal of Scientific Research, 40(3), 450–461.

Danaeefard, H., Salarieh, N., & Noruzi, M. R. (2011). Exploring organizational indifference: Creating and validating a measure. African Journal of Business Management, 5(31), 12381–12391. https://doi.org/10.5897/AJBM11.1819

Develi, A., & Özer, H. (2024). Örgütsel sinizm ve örgütsel umursamazlık ilişkisi için önermeler. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10(2), 85–97. https://doi.org/10.29131/uiibd.1584293

Erhan, T., Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2021). Örgütsel Kayıtsızlık Ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(5), 1491–1505. https://doi.org/10.18506/anemon.891447

Goodboy, A. K., & McCroskey, J. C. (2005). Toward a theoretical model of the role of organizational orientations and Machiavellianism on nonverbal immediacy behavior and job satisfaction. Human Communication, 11(3), 293–308.

Karasar, N. (2015). Bilimsel araştırma yöntemi (30. bs.). Nobel Yayıncılık.

Koçel, T. (2023). İşletme yöneticiliği (19. bs.). Beta Yayıncılık.

Northouse, P. G. (2018). Leadership: Theory and practice (8th ed.). Sage.

Presthus, R. V. (1974). The organizational society (2nd ed.). St. Martin's Press.

Rezaei, G., Ghods, A., & Niazi, S. (2015). Investigating factors of organization indifference and proper strategies in Iran infrastructural communications company. International Business Management, 10(6), 968–973. https://doi.org/10.3923/ibm.2016.968.973

Zand-e Karimi, M., Parvaresh, B., Farahbakhsh, S., Kazemi, M., & Nikpey, I. (2019). The relationship between authentic leadership and organizational indifference among teachers: The mediating role of psychological empowerment. Quarterly Journal of Education, 35(3), 147–168. http://qjoe.ir/article-1-1957-en.html

GLOBAL BANKING FRAUD TRENDS IN AI WORLD (2022-2024 ANALYSIS)

Zohr Babazade[1]

Abstract

Global banking fraud has surged in recent years, with 2022–2024 witnessing high levels of illicit activity and financial losses. This article provides an analysis of fraud trends over this three-year period, drawing on industry reports, regulatory data, and news sources. This study examines major fraud types – including phishing and social engineering, identity theft (and the rise of synthetic identities), insider fraud, and various forms of payment fraud – and document how their incidence and impact have evolved worldwide. Key findings indicate that fraud losses reached record highs (e.g., >$485 billion globally in 2023), even as some regions saw modest declines in certain categories. Phishing attacks hit all-time volumes, and identity-based fraud (account takeovers, new account fraud) grew markedly, exploiting the post-pandemic shift to digital banking. At the same time, banks have increasingly deployed artificial intelligence (AI) and machine learning tools to detect and prevent fraud, from real-time transaction monitoring to behavioral biometrics. However, fraudsters are also leveraging AI – using deepfake voices/videos, automated phishing, and generative content – to conduct ever more sophisticated scams. This arms race between fraudsters and financial institutions is a defining theme of 2022–2024. This paper discusses how AI can be both a solution and a threat in the fraud landscape, and we conclude with insights on emerging challenges and the need for cross-sector collaboration.

Keywords: Banking, Fraud, AI, Machine Learning.

Overview

Overall Growth and Scale: Global banking fraud has grown to staggering proportions. By 2023, worldwide losses due to fraud reached an all-time high, with estimates around $485–486 billion for the year (ABA Banking Journal, 2024). This figure includes losses from scams targeting bank customers as well as fraud directly against financial institutions. For example, the U.S. Federal Trade Commission (FTC) reported that American consumers' fraud losses jumped from about $8.8 billion in 2022 to over $10 billion in 2023 – a 14% year-over-year increase (FTC, 2024). Then in 2024, U.S. consumer losses soared to $12.5 billion, marking another 25% annual increase (FTC, 2024). This means U.S. reported fraud losses in 2024 were roughly 40% higher than in 2022, illustrating the rapid growth in a short period.

[1] PhD Student, Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan. (Corresponding Author)

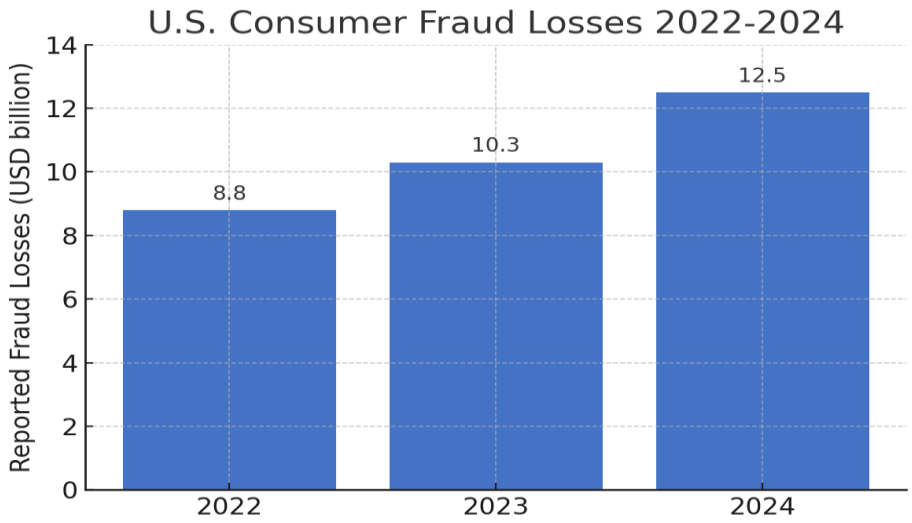

Figure 1: U.S. Consumer-Reported Fraud Losses in 2022, 2023, and 2024 (in USD billions). The Financial Harm to Consumers Has Grown Substantially Each Year, According to FTC Data

Regional Highlights: In the United States, fraud losses hit record highs each year. The FTC's Consumer Sentinel Network data shows an explosion of fraud during this period – from ~$5.8 billion in 2021 to $8.8 billion in 2022, then $10+ billion in 2023, and $12.5 billion in 2024. The number of fraud reports remained roughly flat around 2.6 million reports annually, but a higher proportion of incidents resulted in monetary loss by 2024 (38% of reported scams in 2024 caused a loss, up from 27% in 2023) (FTC, 2025). This indicates that scammers have become more successful at extracting money from victims. The largest loss category in the U.S. was investment scams (e.g. cryptocurrency or stock fraud), totaling $5.7 billion in 2024 (FTC, 2025). Notably, bank transfer fraud and cryptocurrency payments were the payment methods causing the highest losses, exceeding all other methods combined in 2024 (FTC, 2025).

In contrast, the United Kingdom experienced a slight improvement in headline fraud figures, thanks to aggressive industry action and consumer awareness campaigns. According to UK Finance (the industry body), overall fraud losses on UK bank customers' accounts fell by 8% in 2022 to £1.2 billion (from a peak in 2021) (UK Finance, 2023). The number of fraud cases in the UK also declined 4% that year to ~2.99 million cases. This suggests that banking fraud in the UK stabilized or even decreased slightly, bucking the global trend. However, this good news comes with caveats – fraud in the UK remains extraordinarily high (over £1.1 billion stolen annually) and certain scam types are rising sharply. For example, within that 2023 total, authorized push payment (APP) scams – where customers are tricked into sending money to a fraudster – continued to proliferate. UK banks reported purchase scams (a type of APP fraud where victims pay for goods that never arrive) jumped by 34% in case volume and 28% in losses in 2023 (UK Finance, 2024). Romance scams (another APP category) also rose 17% by value. On the other hand, UK impersonation scams (fraudsters posing as bank staff or other trusted figures) saw losses drop by 28% in 2023, and investment scams dropped 5% suggesting some success in prevention for those types. Unauthorised fraud (card fraud, account takeovers etc. without user consent) in the UK was £709 million in 2023 (down 3% from 2022) (UK Finance, 2024).

In summary, the 2022–2024 period has been marked by rising fraud losses in most parts of the world, with only a few exceptions. Both the volume of fraud attempts and the success rate of attackers have increased. Economic crime surveys (e.g., by PwC in 2022 and 2024) consistently rank fraud and

cybercrime as one of the top threats to businesses globally, often reporting that around half of organizations have experienced fraud in the past two years (PWC, 2024).

Major Types of Banking Fraud (2022-2024)

Phishing and Social Engineering

Phishing – fraudulent messages that trick individuals into revealing sensitive information or transferring funds – remains the predominant gateway to many forms of banking fraud. From 2022 to 2024, phishing schemes grew not only in volume but also in sophistication. According to industry trend data, the world experienced record-high phishing activity in 2023, with nearly 5 million phishing attacks observed globally that year (Osman H, 2024). This was slightly above the ~4.74 million attacks recorded in 2022 continuing an upward trajectory. The Anti-Phishing Working Group (APWG) reported that phishing attack counts reached new peaks by late 2023; for instance, Q4 2023 alone saw over 1.07 million phishing attacks reported – a sharp resurgence after a brief dip earlier in the year (Osman H, 2024). These attacks encompass phishing emails, smishing (SMS phishing), and vishing (voice phishing) attempts targeting bank customers and employees. In terms of sheer volume, phishing has been the #1 reported cybercrime category in the U.S. for several years running – the FBI's Internet Crime Complaint Center (IC3) received 300,497 phishing-related complaints in 2022 (more than any other crime type) and a similar number (~298,000) in 2023 (Osman H, 2024).

The tactics of phishers have diversified. Email phishing remains common – often masquerading as official bank communications or popular payment apps – but users have grown warier of clumsy, generic emails. Thus, attackers in 2022–2024 increasingly employed spear-phishing (highly targeted, personalized messages) and business email compromise (BEC) schemes. In a BEC scam, fraudsters may infiltrate a company's email system or impersonate a vendor/CEO to initiate fraudulent wire transfers. Losses from BEC are significant (the FBI noted BEC caused nearly $2.4 billion in reported losses in 2021, and the trend continued through 2023), and many BEC incidents begin with a phishing email that steals an email password or tricks an employee (Osman H, 2024).

SMS-based phishing (Smishing) saw a notable uptick as well. APWG highlighted those Chinese phishers unleashed waves of SMS phishing in 2024, aided by cheap web domains and phishing kits (APWG, 2024)

One emerging and concerning trend is the use of AI-driven tools in phishing. By 2023, cybercriminals began harnessing AI to craft more convincing phishing messages (with proper grammar, context, and even the target's personal details gleaned from social media). Automated bots can send personalized phishing emails or chats en masse, scaling social engineering like never before. Furthermore, AI-driven deepfake audio (discussed later) has enabled a new kind of vishing: criminals clone the voice of a trusted person to call and scam victims. In one infamous case from early 2020 (widely reported in 2021), fraudsters cloned a company director's voice and convinced a bank manager in the UAE to authorize $35 million in transfers – an extraordinarily high-value vishing attack enabled by voice AI (INKL, 2021)

Identity Theft and Account Takeovers

Hand in hand with phishing, identity theft has been a top concern in banking fraud trends from 2022 to 2024. Identity theft refers to the fraudulent use of someone's personal information (like name, Social Security number, birthdate, passwords) to impersonate them for financial gain. This manifests in banking

as either account takeover (ATO) – hijacking an existing bank account or credit card – or new account fraud – opening new credit lines, loans, or accounts under the victim's name. In the United States, identity theft has been the most commonly reported form of fraud in recent years. The FTC data shows that in both 2022 and 2023, identity theft was the #1 category of consumer complaints, above other fraud types (KPMG, 2023).

New-account fraud – where a thief uses stolen or synthetic identities to open new bank accounts, credit cards, or loans – also rose dramatically. Javelin noted that new account fraud losses hit $5.3 billion in 2023, up from $3.9 billion in 2022 (a ~36% increase) (AARP, 2023). Common scenarios include fraudsters taking out loans or credit cards in someone else's name (leaving the victim with the debt), or creating deposit accounts to facilitate other crimes (like check fraud or money laundering). For victims, discovering a new account fraud can be delayed (you might not know until a debt collector contacts you), making remediation harder. For banks, these losses often end up on their books if they extend credit to a fraudster.

One of the fastest-growing and most challenging forms of identity fraud in this era is synthetic identity fraud. Rather than stealing one real person's identity, criminals fabricate a "Frankenstein" identity by combining real data from multiple individuals with fake information. For example, a fraudster might use a real Social Security number (often one of a minor or someone with little credit history), pair it with a fictitious name and date of birth, and then apply for credit. Initially the application might be denied, but it creates a credit file for that synthetic persona. The fraudster then nurtures this fake identity – even making small transactions or paying bills if a low credit line is approved – to build credibility. Finally, they "bust out" by maxing out loans and credit cards and disappearing. Synthetic identities are hard to detect because they aren't tied to a single real victim who will complain; from the bank's perspective it looks like a new customer who suddenly went rogue. By 2022–2023, synthetic identity fraud had become the largest source of credit card losses at many U.S. banks. KPMG dubbed it the "fastest-growing financial crime in the United States," estimating it cost banks around $6 billion annually (KPMG, 2022).

In summary, 2022–2024 saw identity-centric fraud reach new heights, fuelled by data breaches, the dark web economy of stolen data, and clever manipulation of financial institutions' identity proofing processes. Whether through straightforward impersonation or more complex synthetic personas, fraudsters exploited weaknesses in how banks verify identities. This not only resulted in direct losses (stolen funds, unpaid loans) but also eroded consumer trust. Many consumers are now more fearful that their identities will be misused, a concern banks must address through better security and support for victims. Identity theft is a foundational element of modern banking fraud, often underlying other schemes (e.g., a phishing email may lead to identity theft, which then enables payment fraud). Thus, mitigating identity theft has become a top priority for financial institutions and regulators alike as they grapple with these trends.

AI in Fraud Detection and Prevention

As fraud threats grew more complex from 2022 to 2024, banks increasingly turned to artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) as essential tools in their fraud defense arsenal. Traditional rule-based systems (e.g., a rule that flags any transaction over $5,000 from a new device) were proving insufficient against adaptive, fast-moving attacks. AI offered a way to analyze vast datasets and detect subtle patterns or anomalies in real time, improving both the speed and accuracy of fraud detection.

Adoption of AI by Banks: By 2023, surveys indicated that a large majority of banks and financial institutions had begun deploying AI/ML models for fraud prevention. In one global survey of fraud decision-makers, 74% of banks and 73% of other financial institutions reported using AI to detect financial crime and fraud (Banking Exchange, 2024). A 2024 industry report by BioCatch noted that globally, banks utilize advanced machine learning (83%), natural language processing (72%), and deep learning (67%) in their financial crime detection systems (BioCatch)

Conclusion

The case of 2022–2024 reinforces several key principles of fraud risk management and financial crime prevention. First, a multi-layered defense is crucial. Only a blend of technological tools (AI, biometrics, encryption), human oversight (trained staff, alert customers), and strong processes (verification steps, monitoring, emergency response plans) can collectively reduce fraud to acceptable levels. Second, education and communication should be emphasized: informed customers and employees are an effective frontline defense. Over these years, those institutions that frequently engaged in fraud awareness campaigns likely spared many from falling victim. Third, the balance between security and customer convenience must be carefully managed. The goal is to make fraud extremely difficult to perpetrate, while ensuring legitimate activities remain smooth – a challenging equilibrium that requires user-centric design of security measures.

Looking ahead, the lessons of this three-year period suggest a few forward-looking points. We can anticipate that fraudsters will continue to probe emerging technologies (for instance, as the world explores central bank digital currencies or as IoT devices facilitate payments, criminals will look there). The importance of regulatory frameworks that adapt to the changing fraud landscape is paramount; regulators should encourage innovation in defense as much as they set expectations for accountability. On the AI front, one hopes for a future where defensive AI significantly outperforms offensive AI, perhaps through industry-wide coalitions pooling threat data to train superior models – a kind of collective immunity against fraud attacks.

In conclusion, global banking fraud trends in 2022–2024 paint a picture of a high-stakes contest between financial institutions and fraudsters, one that has major implications for consumer trust and economic stability. Banks that innovate and collaborate will be better positioned to protect their customers and assets, whereas complacency or siloed approaches will be punished by agile adversaries. While the battle is far from over, the knowledge gained and the advancements made in these years provide a strong foundation. By continuing to learn from trends, share intelligence, and invest in cutting-edge defenses, the financial industry can strive to stay one step ahead. In the end, maintaining the trust of billions of people in the banking system is what's at stake – and that imperative will drive the ongoing efforts to detect, prevent, and ultimately outsmart fraud in all its forms.

References

Nasdaq Verafin – 2024 Global Financial Crime Report. ABA Banking Journal summary (Jan 19, 2024): https://bankingjournal.aba.com/2024/01/nasdaq-finds-scams-led-to-486-billion-in-losses-in-2023/

Federal Trade Commission (FTC) – Consumer Sentinel Network Data. FTC Press Release (Feb 9, 2024): https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2024/02/nationwide-fraud-losses-top-

10-billion-2023-ftc-steps-efforts-protect-public

Federal Trade Commission (FTC) – FTC Press Release (Mar 10, 2025): "New FTC Data Show a Big Jump in Reported Losses to Fraud to $12.5 Billion in 2024: https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2025/03/new-ftc-data-show-big-jump-reported-losses-fraud-125-billion-2024

UK Finance – Annual Fraud Reports. "Fraud the Facts 2023" (May 2023): https://www.ukfinance.org.uk/system/files/2023-05/Annual%20Fraud%20Report%202023_0.pdf

UK Finance - UK Finance Blog (Feb 2024): "Key takeaways from the 2023 fraud data.": www.ukfinance.org.uk/news-and-insight/blog/key-takeaways-2023-fraud-data

PwC – Global Economic Crime Survey 2024: https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html

Osman Husain – "99 Global Phishing Statistics & Industry Trends (2023–2025)", ControlD Blog, Feb 6, 2025: https://controld.com/blog/phishing-statistics-industry-trends/

APWG – Phishing Activity. APWG Phishing Trends Q4 2024: https://apwg.org/trendsreports/

INKL - Fraudsters Cloned Company Director's Voice In $35 Million Bank Heist, Police Find, Oct 2021: www.inkl.com/news/fraudsters-cloned-company-director-s-voice-in-35-million-bank-heist

KPMG – Fraud and Scam Insights. KPMG Regulatory Alert (Mar 2024): "Fraud, Identity Theft, and Other Scams – 2023 FTC Data Book Insights.": https://kpmg.com/us/en/articles/2024/fraud-identity-theft-and-other-scams-reg-alert.html

AARP / Javelin – 2024 Identity Fraud Study. AARP Article (Apr 10, 2024): "Identity Fraud Cost Americans $43 Billion in 2023."": www.aarp.org/money/scams-fraud/identity-fraud-report-2024/

KPMG – "Synthetic Identity Fraud: A $6 billion problem", KPMG US Advisory, 2022: kpmg.com/us/en/articles/2022/synthetic-identity-fraud.html

Banking Exchange - AI Financial Crime Activity on the Rise (Apr 2024) - https://www.bankingexchange.com/news-feed/item/9974-ai-financial-crime-activity-on-the-rise

BioCatch - 2024 AI, Fraud, and Financial Crime Survey (2024) - https://www.biocatch.com/ai-fraud-financial-crime-survey

VERGİ UYUŞMAZLIKLARININ İDARİ AŞAMADA ÇÖZÜM YOLLARINDAN BİR TANESİ: İZAHA DAVET

Bahadır Sazak Doğan[1]

Özet

Vergiler devletlerin fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için gereksinim duydukları finansman kaynakları arasında en büyük hacme sahip olan kaynaktır. Mümkün olan en yüksek düzeyde vergi geliri toplamak diğer bir ifadeyle mümkün olan en çok sayıdaki mükellefin vergiye tam uyumunu sağlamak devletlerin öncelikli hedeflerindendir. Zira kimi zaman idareden kaynaklanan kimi zaman ise mükelleften/mükellefiyetten kaynaklanan uyuşmazlıklar/uyumsuzluklar meydana gelebilmektedir. Bu minvalde, vergi gelirleri üzerinde negatif etki yaratan vergi uyuşmazlıkları/uyumsuzlukları ile mücadele de doğaldır ki üstesinden gelinmesi gereken önemli bir konu haline gelmektedir.

Vergi uyumsuzluklarını çözüme kavuşturabilmek için verginin iki tarafı olan idare ve mükelleflerin önünde iki temel seçenek bulunduğunu ifade etmek olanaklıdır. Bunlardan ilki uyuşmazlığı yargı yolu ile çözmek diğeri ise idari aşamada (yargı yoluna gidilmeden) çözmektir. Ancak ilgili uyuşmazlığın idari aşamada çözüme kavuşturulması, -iki taraf açısından da- yargı yolu ile çözüme kavuşturulmasına nazaran çok daha barışçıl, pratik ve ekonomiktir. İdare, zamandan tasarruf ederken, gelirin hazineye daha hızlı intikalini sağlayacak ve aynı zamanda mükellefle olan ilişkilerinde olumlu etkiler yaratabilecektir. Diğer taraftan, mükellef de zamandan tasarruf edebilecek, dava maliyetlerinden ve hukuki sürecin belirsizliğinden kurtulabilecek, idareyle olan ilişkilerini olumlu bir şekilde devam ettirebilecektir.

Türkiye'de vergi uyuşmazlıklarının idari aşamada çözüm müesseseleri olarak; hata düzeltme, uzlaşma, pişmanlık ve ıslah, cezada indirim ve izaha davet müesseselerini saymak mümkündür. Bu çalışmada vergi uyuşmazlıklarının idari aşamada çözüm yollarından bir tanesi olan izaha davet müessesesi analiz edilmektedir. İlgili çerçevede izaha davet müessesesinin amacı, kapsamı, işleyiş süreçleri, avantaj ve dezavantajları ve sonuçları aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Uyuşmazlığı, İzaha Davet.

Abstract

Taxes are the largest source of financing that states need to fulfill their functions. Collecting the highest possible level of tax revenue, in other words, ensuring full tax compliance by the largest number of taxpayers, is one of the primary goals of states. Because sometimes tax disputes/non-compliances may arise from the administration and sometimes from the taxpayer/tax liability. In this context, naturally, combating tax disputes/non-compliances that have a negative impact on tax revenues becomes an important issue to overcome.

It is possible to state that there are two basic options for the two boddies of the taxation, the administration and the taxpayers, to resolve tax non-compliances. The first of these is to resolve the dispute through the judiciary, and the other is to resolve it at the administrative stage (without resorting to the judiciary). However, resolving the tax dispute at the administrative stage is much more peaceful, practical and economical -for both boddies- than resolving it through the judiciary. While the

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

administration saves time, it will ensure that the income is transferred to the treasury more quickly and at the same time, it will create positive effects on its relations with the taxpayer. On the other hand, the taxpayer will also be able to save time, get rid of the costs of litigation and the uncertainty of the legal process, and continue its relations with the administration in a positive way.

In Turkey, as administrative stage resolution institutions of tax disputes; error correction, reconciliation, voluntary disclosure-correction, reduction of penalty and invitation to explanation institutions can be listed. In this study, one of the administrative stage resolution methods of tax disputes, invitation to explanation institution, is analyzed. In the relevant framework, the purpose, scope, operational processes, advantages and disadvantages and results of the invitation to explanation institution are explained.

Keywords: Tax, Tax Dispute, Invitation to Explanation.

Giriş

Vergilerin tüm ülkelerde kamusal mal ve hizmet finansmanı için kullanılan kaynaklar arasında en baskın paya sahip olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. İlgili çerçevede vergiler ülkelerin vazgeçilmez gelir kaynağı olduğu ifade edilebilir. Ancak bazen verginin iki tarafı olan devlet (vergi idaresi) ve vatandaşları (mükellefler) arasında vergileme nedeniyle bazı uyuşmazlıklar/anlaşmazlıklar meydana gelebilmektedir (Kızılot ve Taş, 2013, s. 141). Vergi gelirlerinin gelir kaynakları arasındaki büyük hacmi nedeniyle vergi idaresi ortaya çıkabilecek bu uyuşmazlıkları mümkün olan en kısa zaman zarfında çözüme kavuşturarak vergi gelirini hazineye aktarmak istemekte; diğer taraftan mükellefler de üzerlerindeki bu maddi yükten bir an evvel kurtulmayı arzu etmektedirler. İlgili vergi uyuşmazlığının çözümünde vergi idaresi ve mükellefin önünde tercih edebilecekleri iki çözüm yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki uyuşmazlığın yargı yoluyla çözümlenmesi; ikincisi ise yargı yoluna gitmeden idari aşamada çözümlenmesidir (Öztürk, 2018, s. 69).

Vergi uyuşmazlıklarının idari aşamada çözüm yollarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Kızılot ve Kızılot, 2007, s. 98; Çavdar, 2024, s. 97):

- Hataların Düzeltilmesi
- Pişmanlık ve Islah
- Cezalarda İndirim
- Uzlaşma
- İzaha Davet.

Yukarıda sayılan idari çözüm yollarının gerek vergi idaresi gerekse de mükellefler açısından daha az maliyetli, barışçıl, hızlı ve pratik yollar olduğu ileri sürülebilir. Ek olarak, vergi uyuşmazlıklarının idari aşamada çözülmesi vergiye gönüllü uyum üzerinde de olumlu etkilere haizdir (Günay ve Gürdal, 2022, s. 131-132). Öte yandan idari aşamada çözümlenemeyen uyuşmazlıklar ise dava açılmak suretiyle yargıya intikal ettirilmektedir. Yargı yolu, idari yollara göre çok daha uzun vakit alan ve maliyetli bir yoldur (Toker ve Tekin, 2022, s. 2142).

Bu çalışmada vergi uyuşmazlıklarının çözüme kavuşturulmasında tercih edilebilecek bir yol olarak; idari aşamada çözüm yollarından olan izaha davet müessesesine odaklanılmaktadır. İlgili kapsamda, izaha davet müessesesinin tanımı, kapsamı, hedefi, işleyişi, avantaj ve dezavantajları ve sonuçları ele alınmaktadır.

İzaha Davet Müessesesi

Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük'te izah kelimesinin karşılığı "açıklama", davet kelimesinin karşılığı ise "çağrı/çağırma" olarak verilmektedir . İlgili çerçevede, "izaha davet" kavramının da "açıklamaya çağırma" anlamına geldiğini ileri sürmek mümkündür.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu bağlamında izaha davet ise vergi idaresince harici yollardan ulaşılan bilgilere dayanılarak verginin ziyaa uğratılmış olabileceğine dair emarelerin tespiti durumunda mükelleften bu durumu izah etmesini/açıklamasını talep etmesi etmesidir. Ancak bu talebin gerçekleştirilebilmesi için mükellef hakkında vergi incelemesi başlamamış, takdir komisyonuna sevk edilmemiş veya üçüncü kişilerce ihbar olmamış olması gerekmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2019, s. 163).

İzaha davet müessesinin düzenlendiği hukuki dayanakları 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) mülga 370 inci maddesi ve 09/08/2016 tarihli ve 29796 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6728 sayılı "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"dur. Ek olarak, 482 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği de ilgili dayanaklardandır.

İzaha Davetin Amacı

482 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde izaha davet müessesesinin amacı belirtilmektedir. Buna göre; vergi idaresi ile mükellefler arasındaki anlaşmazlıkların/uyuşmazlıkların minimum düzeye indirgenmesi, idarenin zamandan tasarruf ederek bu zamanı daha verimli ve etkin kullanması, vergisel olayların gerçek içeriklerinin saptanmasında mükelleflerin daha aktif bir rol oynamasının sağlanması ve şekilde mükelleflerin vergiye gönüllü uyum düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

İzaha Davetin Şartları ve İşleyişi

VUK madde 370 uyarınca izaha davet müessesesinin işletilebilmesi için:

- Mükellef için vergi incelemesinin başlamamış olması,
- Mükellefin takdir komisyonuna sevk edilmemiş olması,
- Verginin ziyaa uğradığına dair emareler olması,
- Mükellef hakkında ihbarda bulunulmamış olması
- Yetkili mercilerce ön tespit yapılmış olması şartları aranmaktadır.

Aktarıldığı üzere, mükellefin izaha davet edilebilmesi için verginin kayba uğradığına dair işaretler olmalı, vergi incelemesi veya takdir komisyonuna sevk olmamalı ve mükellef hakkında ihbar/şikayet olmamalıdır. Bu şartları sağlayan mükellef nezdinde ön tespit yapılmaktadır.

Ön tespit ise vergi yasaları çerçevesinde vergi incelemesine ve/veya mükellef veya mükellefle ilişkili diğer gerçek ve tüzel kişilerden bilgi toplama yetkisi bulunanlarca doğrudan/dolaylı şekilde edinilen veri, bilgi ve/veya bulguların İzah Değerlendirme Komisyonuna iletilmesi sonucunda, ilgili komisyonca vergi ziyaa olabileceği ve mükellefin izaha davet dilebileceğine dair gerçekleştirilen tespiti ifade etmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2019, s. 163). Söz konusu yetkili merci, ön tespiti yapacak, Gelir İdaresi Başkanlığı veya Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı bünyesinde kurulan komisyonu (Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu) ifade etmektedir (Bozdoğan ve Çataloluk, 2018, s. 47-48).

Ön tespit ve akabinde İzaha Davet Komisyonu tarafından gerçekleştirilen incelemeleri müteakiben

mükellefe izaha davet yazısı tebliğ edilmektedir. Tebligat yapıldıktan sonra, mükellefin otuz gün içerisinde izahta bulunması gerekmektedir. Bu otuz gün içerisinde yapılan izah değerlendirilmekte ve sonuç mükellefe tebliğ edilmektedir (VUK md 370).

İzaha Davet Yazısında Bulunması Gerekenler

İzaha davet yazısının mükellefe tebliği, ilgili mükellefin doğru olmayan ya da eksik olan beyanından dolayı matrahta meydana gelen aşınmayı bertaraf edilmesi ve gerçek vergi mahiyetinin ortaya çıkarılmasına yönelik bir çağrı olarak nitelendirilebilmektedir (Çağlar, 2019, s. 208).

İzaha davet yazısında bulunması gereken unsurlar vardır. Bunlar (Ateş, 2019, s. 75):

- Ön tespit bilgileri: Gerçekleştirilen ön tespitin ayrıntıları ve mükellefin izah yapması gerekliliğinin sebepleri net bir şekilde ifade edilmelidir.
- İzah için tanınan süre: İzaha davet yazısının tebliğini takip eden 30 gün içerisinde mükellefin izah yapabileceği belirtilmelidir.
- İzahın yapılmaması halindeki sonuçlar: Mükellefe izah yapmaması halindeki (vergi incelemesine tabi olma, takdir komisyonuna sevk edilme gibi) olası sonuçlar iletilmelidir.
- Komisyonun izah değerlendirmesi: Mükellefin yaptığı izahın komisyon tarafından incelenip eğer vergi ziyaı olmadığı değerlendirilirse sürecin sona ereceği mükellefe bildirilmelidir.

Yapılan İzahın Değerlendirilmesi

Mükellefin yaptığı izahın yeterli bulunması ve yeterli bulunmaması şeklinde iki temel sonucu olduğu ifade edilebilmektedir.

İzahın Yeterli Bulunması

Mükellef ön tespitte ileri sürüldüğü üzere bir vergi ziyaına sabap olunmadığına dair izahta bulunur ve bu izah da komisyon tarafından yeterli bulunursa; mükellef hakkında yapılan ön tespit ile ilgili olarak vergi incelemesine tabi olmamakta ve takdir komisyonuna sevk edilmemektedir (Gür, 2018, s. 6504).

İzahın Yeterli Bulunmaması

Mükellefin yaptığı izah yeterli bulunmaz ise; VUK madde 370 dikkate alınmaktadır. İlgili madde kapsamında izahın yeterli bulunmadığı mükellefe tebliğ edilmekte ve beyanname vermesinin gerekli olduğu kendisine aktarılmaktadır. İlgili tebliğ tarihinden başlayarak otuz günlük süre içinde; a) mükelleften hiç vermediği vergi beyannamelerini vermesi, b) eksiklik ya da yanlışlık bulunan vergi beyanını tamamlaması/düzeltmesi ve c) ödeme tarihi geçen vergilerini (gecikme zammı da dahil) ödemesi istenmektedir. Bu işlemleri (a, b ve c) yerine getiren mükellefin ödeyeceği vergi ziyaı cezası, ödemesi gereken verginin %20'si ile sınırlandırılır (VUK madde 370).

Sonuç

İzaha davet müessesinin hem mükellef hem de vergi idaresi açısından çeşitli olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır.

İzaha davet müessesesinin mükellefler açısından; vergi güvenlik düzeyini yükseltmesi, cezaya muhatap olma risk düzeyini azaltması, vergi idaresi ile pozitif ilişkiler kurmaya vesile olması, yargı sürecine gerek

olmaksızın sorunun pratik bir şekilde çözülmesi gibi olumlu yönleri bulunmaktayken; vergi idaresi açısından ise inceleme iş yükünü azaltması, denetimin etkinlik düzeyini artırması, vergi gelirinin hazineye intikal süresini azaltması gibi olumlu etkileri bulunabilmektedir.

Diğer taraftan, ilgili müessese, mükellefler için hukuki belirsizlikler yaratabilmekte ve psikolojik baskı oluşturabilmektedir. Ek olarak, izaha davet müessesesinin gönüllülük yönü tartışmaya açıktır ve ayrıca itiraz ve yargı yolu net değildir. Vergi idaresi için ise zaman israfı olabilmekte, kaynak kullanımında etkinsizliğe neden olabilmekte ve uygulamadaki belirsizlikler kapsamında objektif, standart ve şeffaf olma konularında sıkıntılara neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, izaha davet müessesesi mükellefler ile idareyi hızlı, pratik ve barışçıl bir şekilde uzlaştırmayı amaçlayan ve bu iki aktör arasındaki uyuşmazlıkların yargı yoluna başvurulmadan çözümlenmesine imkân sağlayan bir uygulamadır. İlgili çerçevede, izaha davet müessesesinin açık/şeffaf, öngörülebilen ve mükelleflerin haklarını güvence altına alabilen bir yapıda tasarlanması halinde modern, etkin ve işler bir vergi sistemine olumlu katkılar sağlayabileceğini ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

213 Sayılı Vergi Usul Kanunu. (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.213.pdf). Erişim tarihi: 20 Nisan 2025.

482 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170725-6.htm). Erişim tarihi: 18 Nisan 2025.

6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160809-22.htm). Erişim tarihi: 15 Nisan2025

Ateş, M. S. (2019). Vergiye Gönüllü Uyumda İzaha Davet Müessesesi. Maliye Araştırmaları, 3, 70-83.

Bozdoğan, D. ve Çataloluk, C. (2018). Vergi Usul Kanununda Yer Alan "İzaha Davet" Kurumunun Değerlendirilmesi ve Öneriler. Journal of International Management Educational and Economics Perspectives, 6(1), 42-56.

Çağlar, K. (2019). Tüm Yönleriyle İzaha Davet Müessesesi. Mali Çözüm. 29(154). 201-217.

Çavdar, F. (2024). Vergi Uyuşmazlıklarının Çözümünde Spesifik Bir İnceleme: Edirne Vergi Mahkemesi. Politik Ekonomik Kuram, 8(1), 96-108.

Günay, H. F. ve Gürdal, T. (2022). Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Yolla Çözümünde Usul Adaletinin Gönüllü Vergi Uyumuna Etkisi. Maliye Dergisi, (182), 130-159.

Gür, E. (2018). Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Aşamada Çözümü: İzaha Davet Müessesesi, International Social Sciences Studies Journal, 4(28): 6499-6506

Kızılot, Ş. ve Kızılot, Z. (2007). Vergi İhtilafları ve Çözüm Yolları, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.

Kızılot, Ş. ve Taş M. (2013), Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Öztürk, E. (2018). Örnek Uygulamalarla İzaha Davet Müessesesi. Vergi Raporu Dergisi, 228, 68-78.

Toker, A. ve Tekin, A. (2022). Türk Vergi Hukukunda Uzlaşma Müessesesi ve OECD Üyesi Seçilmiş Ülke Örnekleri ile Karşılaştırılması. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11(4), 2138-2161.

Tosuner, M. ve Arıkan Z. (2019), Vergi Usul Hukuku, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

DİJİTALLEŞME KAPSAMINDA DEĞİŞEN KAMU YÖNETİMİ ANLAYIŞI: E-DEVLET

Şahin DALYAN[1], Çetin KAPLAN[2]

Özet

Kamu yönetiminde dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yönetim süreçlerine dahil edilmesiyle birlikte ortaya çıkan çok boyutlu ve kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. Bu süreçte kamu hizmetlerinin sunumu, geleneksel bürokratik yapıdan uzaklaşarak daha hızlı, erişilebilir, şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşmaktadır. Dijitalleşmenin temel amacı, vatandaş odaklı, katılımcı ve yenilikçi bir kamu yönetimi anlayışını yerleştirmek ve kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanımını sağlamaktır.

Bu bağlamda e-Devlet, E-Yönetişim ve E-Demokrasi gibi uygulamalar, vatandaşların yönetime aktif katılımını teşvik eden araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada öncelikle dijitalleşme kavramı kuramsal bir çerçeveye oturtulmuş ve yeni kamu yönetimi anlayışı ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Yeni kamu yönetimi yaklaşımı, özel sektör mantığını ve performans odaklı yönetimi kamuya adapte ederek yönetişim kavramını öne çıkarmaktadır. Bu anlayışla birlikte kamu yönetiminde dijitalleşme, kamusal hizmetlerin hızlanmasını, kırtasiyeciliğin ve bürokrasinin azalmasını ve yönetim süreçlerinde şeffaflık sağlanmasını mümkün hale getirmektedir.

Türkiye'de dijitalleşme süreci özellikle 2000'li yıllardan itibaren hız kazanmış; e-Devlet Kapısı, UYAP, CİMER, E-Nabız, MERNİS ve E-Belediye sistemleri gibi önemli dijital uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu platformlar sayesinde hem vatandaşların kamu hizmetlerine erişimi kolaylaşmış hem de devlet kurumları arasındaki veri paylaşımıyla işlem süreleri kısalmıştır. Vatandaş memnuniyetinin artması, hizmetlerin 7/24 erişilebilir hâle gelmesi yönetime olan güvenin artmasını sağlanmıştır. Son yıllarda özellikle Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nin koordinasyonunda yürütülen çalışmalar neticesinde, Türkiye'de dijital kamu hizmetleri büyük bir yaygınlık kazanmıştır. 2025 yılı itibarıyla e-Devlet Kapısı üzerinden 1.090 kurum tarafından 8.463 farklı hizmet 67.580.267 kullanıcıya sunulmaktadır. (Cumhurbaşkanlığı DDO, 2025). Bu veriler, Türkiye'nin kamu yönetiminde dijitalleşme alanında önemli bir aşama kaydettiğini ve deyim yerindeyse "bilgisayar ekranındaki devlete" dönüşen bir yapının inşa edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte dijitalleşme süreci bazı temel sorun ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle siber güvenlik tehditleri, kişisel verilerin korunmasına ilişkin endişeler, dijital uçurum nedeniyle bazı grupların hizmetlerden dışlanması veya hizmete erişimlerinin zorlaşması, kurumsal direnç ve yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler dijital dönüşüm sürecini sınırlayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesi için teknik altyapının yanında dijital okuryazarlık, mevzuat reformu, veri güvenliği politikaları ve kurumsal eğitim stratejileri geliştirilmelidir. Bu sebeple kamu yönetiminde dijitalleşmenin başarısı sadece teknolojik yatırımlara değil, ayrıca katılımcı, şeffaf ve hukuk temelli bir yönetim anlayışının geliştirilmesine bağlıdır. Dijitalleşme, kamu yönetiminde yapısal bir reform sürecidir ve ancak bütüncül, sürdürülebilir ve kapsayıcı politikalarla gerçekten kurumsallaşabilir.

Anahtar Sözcükler: Kamu Yönetimi, Dijitalleşme, e-Devlet, E-Yönetişim, E-Demokrasi, Dijital Dönüşüm, Siber Güvenlik, Dijital Uçurum.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Doç. Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi, Tokat, Türkiye.

Abstract

Digitalization in public administration is a multidimensional and comprehensive transformation process that has emerged with the integration of information and communication technologies into administrative processes. In this process, the delivery of public services has moved away from traditional bureaucratic structures and evolved into a faster, more accessible, transparent, and accountable form. The primary goal of digitalization is to establish a citizen-oriented, participatory, and innovative public administration approach while ensuring the more efficient and effective use of public resources.

In this context, practices such as e-Government, e-Governance, and e-Democracy have emerged as key tools that encourage citizens' active participation in governance. This study first places the concept of digitalization within a theoretical framework and then examines its relationship with the new public management (NPM) approach. The NPM model emphasizes governance by adapting private sector logic and performance-based management to the public sector. In line with this understanding, digitalization in public administration facilitates the acceleration of public service delivery, reduces bureaucracy and paperwork, and increases transparency in administrative processes.

In Türkiye, the digitalization process has gained significant momentum especially since the early 2000s. Major digital platforms such as the e-Government Gateway, UYAP, CİMER, E-Nabız, MERNİS, and e-Municipality systems have been implemented. These platforms have improved citizens' access to public services and shortened transaction times through enhanced data sharing between government institutions. At the same time, citizen satisfaction has increased, services have become accessible 24/7, and trust in government has been strengthened. However, the digitalization process also brings with it several fundamental challenges and risks. Particularly, cybersecurity threats, concerns over personal data protection, the exclusion or marginalization of certain groups due to the digital divide, institutional resistance, and inadequacies in legal regulations stand out as limiting factors in the digital transformation process. Addressing these issues requires not only technical infrastructure but also the development of digital literacy, regulatory reforms, data security policies, and institutional training strategies. Therefore, the success of digitalization in public administration depends not only on technological investments but also on the development of a participatory, transparent, and law-based governance approach. Digitalization represents a structural reform process in public administration and can only be fully institutionalized through holistic, sustainable, and inclusive policies.

Keywords: Public Administration, Digitalization, E-Government, E-Governance, E-Democracy, Digital Transformation, Cybersecurity, Digital Divide.

Giriş

Küreselleşme olgusunun hız kazandığı 21. yüzyılda, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler, kamu yönetimlerinin işleyiş biçimini yeniden şekillendirmiştir. Dijitalleşme yalnızca teknik bir konu mu? Hayır. Bu süreç, kamu yönetiminin temel mantığını dönüştürüyor. Yani sadece araçların değişmesini değil, kamu yönetimi anlayışının kökten dönüşmesini beraberinde getiriyor. Bu dönüşüm, kamu yönetimini daha şeffaf, daha erişilebilir ve daha hesap verebilir kılmayı amaçlıyor. Çünkü zaman kaybı güven kaybıdır. Bu kapsamda, kamu hizmetlerinin daha etkin, verimli, şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde sunulmasını mümkün kılan dijitalleşme, yeni kamu yönetimi anlayışının temel araçlarından biri haline gelmektedir.

Bilgi toplumuna geçiş süreci, devletlerin vatandaşlarıyla olan ilişkilerini dönüştürürken, aynı zamanda kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesinde dijital araçların kullanımını da zorunlu kılmıştır. e-Devlet uygulamaları, elektronik katılım mekanizmaları (e-katılım), yapay zekâ destekli karar destek sistemleri ve büyük veri analizi gibi dijital teknolojiler; kamu yönetiminde geleneksel bürokratik yapılara yeni bir bakış getirmekte ve yönetişim odaklı yeni bir kamu yönetimi modelini teşvik etmektedir. Dijitalleşme ile ortaya çıkan e- Devlet sadece iş görme, hizmet verme ve bilgi verme biçiminin değişimini değil aynı zamanda vatandaş memnuniyeti, toplam kalite yönetimi gibi dönüştürme etkisi olan bir kavramdır. e-Devlet kuram ve uygulamasının temelinde "yönetim reformu-yeni kamu işletmeciliği" yaklaşımları bulunmaktadır (Altınışık, 2017, s.1938).

Türkiye'de dijitalleşme süreci, 2000'li yıllardan itibaren ivme kazanmış; özellikle "E-Dönüşüm Türkiye Projesi", "Bilgi Toplumu Stratejileri" ve çeşitli kurumsal uygulamalar yoluyla kamusal alanda dijitalleşme politikaları hayata geçirilmiştir. Bu dönüşüm yalnızca teknolojik bir uyum süreci değil, aynı zamanda kamu yönetiminin vatandaş nezdindeki meşruiyetini, etkinliğini ve güvenilirliğini artırmayı hedefleyen stratejik bir yönetsel değişimi de beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de e-Devlet uygulamaları 2000'li yılların başından itibaren kurumsallaşmış ve 2008 yılında resmen açılan (www.turkiye.gov.tr) portalı ile merkezi bir yapıya kavuşmuştur. Ardından; Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS), Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) Polis Bilişim Ağı (POLNET), E-Vergi, E-Sağlık gibi sektörel dijital projelerle kamu hizmetleri daha geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Bu sistemin en önemli katkılarından biri, hizmet sunumundaki şeffaflığın artması ve vatandaşların işlemlerini izleyebilme yeteneği kazanmasıdır (Akça, 2023, s. 92).

Bu çalışmada, kamu yönetiminde dijitalleşmeyi Türkiye bağlamında ele alarak dijitalleşmenin kuramsal arka planı, tarihsel gelişim süreci, uygulamadaki yansımaları ve karşılaşılan temel sorunlar ışığında geleceğe dönük stratejileri incelenecektir. Çalışmada ayrıca kamu yönetiminin dijitalleşmesi ile e-Devlet ve kamu yönetiminin hizmet anlayışına yaptığı etkiler de irdelenecektir.

Dijitalleşme Kavramı

Stratejik bir konu olan dijitalleşme, Dördüncü Endüstri Devriminin önemli bir faktörüdür ve teknolojilerin değişimi ile oluşan dönüşümü anlatır (Özmen, Eriş ve Özer, 2022,s.208). Endüstri 4.0 ile başlayan dijitalleşme, oluşturulan veri ve iş akışlarının dijital ortama aktarılmasıdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü; "sayısal, verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren, verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi" şeklinde bir dijital tanımı yaparken (https://sozluk.gov.tr/) Oxford İngilizce Sözlüğü (OED), dijitalleşme kavramının 1950'lerin ortalarından beri var olduğunu vurgular. Dijitalleşme ile bilgiler bilgisayar ortamında depolanır, işenebilir ve paylaşılabilir. Dijitalleşme "analogdan dijital forma geçme süreci", "kâğıt belge, fotoğraf, görüntü malzemeler gibi fiziksel/analog materyallerin elektronik ortama taşınması ya da elektronik depolanan imajlara dönüştürülmesi işlemi"dir (Yankın, 2019,s.9).

Dijitalleşme kavramı, özellikle kamu yönetimi bağlamında sadece teknik bir yenilik değil; aynı zamanda yönetsel yapıların, hizmet sunum biçimlerinin ve vatandaş-devlet ilişkilerinin yeniden tanımlanması sürecidir. Bu süreç, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmetlerine entegrasyonu ile şekillenmekte, yönetimde etkinlik, şeffaflık ve katılımcılığın artırılmasını amaçlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, bireylerin geleneksel alışkanlıklardan kopup, ulusal ve uluslararası alanlarda farklı çevrelerle iletişim halinde olması gibi unsurlar dijital gelişmelerin yaygınlaşmasını etkilemiştir. Bu sebeplerle devletler kamu politikalarını birey odaklı yaklaşımlarla oluşturmaya başlamış ve uzaktan erişim

yöntemleriyle hizmet sunumlarını uygulamaya almışlardır (Akça,2023, s.2).

Dijitalleşme, sadece verilerin dijital ortama aktarılmasıyla sınırlı kalmamakta; bununla birlikte kamu hizmetlerinin daha erişilebilir, hızlı, düşük maliyetli ve vatandaş odaklı hale getirilmesini ifade etmektedir. Ayrıca dijitalleşme, kamu yönetiminin dönüşümünde temel bir kaldıraç işlevi görmekte; e-Devlet, e-demokrasi ve e-yönetişim gibi uygulamaların gelişmesine zemin hazırlar. Bu süreç, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetimine entegrasyonuyla birlikte etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve vatandaş memnuniyeti gibi yönetişim ilkelerini güçlendirmektedir.

Dijitalleşmenin kamu yönetimi üzerindeki etkileri çok yönlü ve derinlemesine bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Yapay zekâ destekli karar sistemleri ve büyük veri analizleri, kamu yöneticilerinin daha hızlı ve isabetli kararlar almasına olanak tanıyarak sezgisel değil, kanıta dayalı politika üretimini öne çıkarmaktadır. Vatandaşlarla etkileşimi artıran dijital araçlar sayesinde hesap verebilirlik ve şeffaflık düzeyi yükselmekte, çevrim içi başvuru ve şikâyet sistemleri kamu denetimini güçlendirmektedir. e-Devlet Kapısı, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) ve Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) gibi dijital platformlar, kamu hizmetlerini zaman ve mekân bağımlılığından kurtararak vatandaşın bilgi ve hizmete erişimini kolaylaştırmakta ve bürokratik engelleri azaltmaktadır. Aynı zamanda çevrim içi anketler, açık veri portalları ve sosyal medya gibi araçlar, vatandaşların karar alma süreçlerine aktif biçimde katılımını sağlamaktadır. Tüm bu süreçleri yöneten Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi gibi yeni kurumsal yapılar ise daha yatay, ağ tabanlı ve esnek bir kamu yönetimi anlayışının kurumsal temelini oluşturmaktadır (Gül,2018, s.13-15).

Ancak dijitalleşmenin kamu yönetimi açısından sunduğu fırsatların yanında çeşitli riskleri de beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Özellikle kamu kurumlarının büyük veri ve dijital teknolojileri etkin biçimde kullanma çabaları, kişisel verilerin gizliliği, veri güvenliği konusunda ciddi tartışmalar yaratmaktadır. Dijital teknolojilerin yanlış veya aşırı kullanımı, vatandaşların mahremiyetine yönelik tehdit oluşturmakta ve devlete duyulan güveni zedeleyebilmektedir. Ayrıca teknolojik altyapının yetersizliği, kamu kurumları arasında eşgüdüm eksikliği ve dijital okuryazarlık düzeyinin düşüklüğü gibi yapısal sorunlar da kamu hizmetlerinin dijitalleşmesinde etkinliği azaltan önemli engeller arasındadır. Dijital uçurumun artması ise sosyoekonomik eşitsizliklerin dijital alana taşınmasına yol açmakta, kamu hizmetlerine erişimde yeni adaletsizlik konusu doğurabilmektedir. Bu nedenle dijitalleşme süreci, yalnızca teknik bir dönüşüm olarak değil, aynı zamanda toplumsal, hukuki ve yönetsel boyutlarıyla dikkatle planlanması gereken bütüncül bir reform alanı olarak ele alınmalıdır.

Dijitalleşme ve Kamu Yönetimi

Dijitalleşme, kamu yönetiminin yapısal işleyişini dönüştürerek daha katılımcı, şeffaf ve etkili bir yönetim anlayışını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de yürütülen reformlar kapsamında e-Devlet anlayışı benimsenmiş ve bilgi teknolojileri, yönetişim süreçlerinin temel bileşeni haline gelmiştir. Bu dönüşümle birlikte kamu hizmetlerinin sunum biçimi köklü bir değişime uğramış, vatandaş memnuniyetini artırmaya dönük dijital mekanizmalar geliştirilmiştir. e-Devlet, e-katılım ve e-demokrasi gibi uygulamalar, yalnızca hizmet erişimini değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinde çok aktörlü ve etkileşimli bir kamu yönetimi modelinin gelişimini de teşvik etmektedir (Atmaca & Karaçay, 2020, s. 260).

Kamu hizmetlerinin dijital ortamlardan sunulması, vatandaşların hizmet süreçlerine ve sonuçlarına daha kolay erişimini sağlamış, böylece kamu kurumlarının şeffaflığı ve hesap verebilirliği önemli ölçüde artmıştır. Özellikle hizmetlerin çevrim içi platformlar aracılığıyla izlenebilir hale gelmesi, yönetime yönelik

toplumsal denetim imkânlarını genişletmiş ve yönetsel sorumluluğu güçlendirmiştir. Dijitalleşme sayesinde birçok kamu hizmeti mekân ve zaman sınırlaması olmaksızın erişilebilir hâle gelirken; işlem süreçlerinin sadeleşmesi, vatandaş memnuniyetini artırmış ve bürokratik engellerin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Bu dönüşüm, kamu yönetiminde etkinlik, verimlilik ve kullanıcı odaklılık ilkelerinin güçlenmesine doğrudan hizmet etmiştir. Sonuç olarak, kurumların yüz yüze ve kâğıda dayalı hizmet modellerinden dijital ve çevrim içi sistemlere geçmesi, kamu yönetiminde paradigmatik bir değişimi beraberinde getirmiş; böylece "vatandaşı devlete götüren" anlayıştan, "devleti vatandaşa götüren" vatandaş odaklı bir e-Devlet sistemine geçilmiştir (Boyalı,2023,s.188).

Dijitalleşme etkisi ile gerçekleşen dönüşüm, Türkiye'de de özellikle 2000'li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Kamuda performans ölçüm sistemleri, stratejik planlama zorunluluğu, e-Devlet projeleri ve yerinden yönetim ilkesi doğrultusunda yürürlüğe giren uygulamalar, bu paradigma değişiminin önemli göstergeleridir. Yeni kamu yönetimi, verimlilik ve çıktı odaklı çalışan, hizmetlerin vatandaşlara en yakın birimlerden sağlandığı ve bürokrasinin azaltılmasının hedeflendiği bir yönetim anlayışıdır (Akça,2023, s.8).

Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Dijitalleşme İlişkisi

Kamu yönetimi, zaman içinde siyasal, ekonomik ve toplumsal değişimlere bağlı olarak farklı evrelerden geçmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar etkin olan geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı, merkeziyetçi, hiyerarşik ve kural odaklı bir yapı arz etmiştir. Ancak bu model, değişen toplumsal beklentiler karşısında yetersiz kalmaya başlayınca, alternatif arayışlar gündeme gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren yükselişe geçen Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışı, kamu sektöründe verimlilik, performans ve vatandaş memnuniyetine öncelik veren bir reform süreci olarak ortaya çıkmıştır.

Yeni kamu yönetimi anlayışı, kamu hizmetlerinin sunumunda özel sektör yönetim tekniklerinin benimsenmesini, kamu kuruluşlarının ise daha esnek, hesap verebilir ve performans odaklı yapılara dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda hizmetin hızı, kalitesi ve vatandaş memnuniyeti temel ölçütler olarak öne çıkmaktadır. Kamu yönetimi artık yalnızca düzenleyici ve denetleyici bir işlev görmekle kalmamakta; aynı zamanda stratejik yönlendirici, kaynakları etkin biçimde kullanan ve yerel aktörlere yetki devreden bir yönetsel anlayışla yeniden şekillenmektedir (Eryılmaz,2021, s.260). Yeni Kamu Yönetimi, dijitalleşme ile de doğrudan ilişkilidir. Dijital araçlar, kamusal karar alma ve hizmet sunma süreçlerinde şeffaflığı, hız ve verimliliği destekler; vatandaşın katılımını kolaylaştırır. Bu nedenle Yeni Kamu Yönetimi'nin dijitalleşmeyle desteklenmesi, kamu yönetiminde daha dinamik, esnek ve kullanıcı dostu sistemlerin oluşmasını teşvik etmektedir.

E- Demokrasi ve E- Yönetişim Kavramları

Dijitalleşme ile değişen kamu yönetimi kapsamında e- demokrasi ve e- yönetişim kavramları da günümüz kamu yönetiminin vazgeçilmezleri haline gelmiştir. Günümüz teknolojisinin demokrasi uygulamalarında kullanması fikri "siber demokrasi", "teknodemokrasi", "e-demokrasi" gibi kavramlar ile açıklanmaktadır. Halkın yönetime olan katılımı konusunda teknolojiyi kullanmayı amaçlayan bu görüşler, karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Siber demokrasiyi genel olarak; halkın teknolojik araçlar vasıtasıyla karar alma sürecine doğrudan katılması olarak tanımlayabiliriz (Kaya,2020,s.3). Demokrasi, halkın yönetime doğrudan ya da dolaylı olarak katılımını esas alan bir yönetim biçimidir. Dijital teknolojilerin hızlı gelişimiyle birlikte bu katılım biçimi, yalnızca seçimler ve temsilciler aracılığıyla sınırlı kalmamış; bireylerin yönetime elektronik ortamlar üzerinden katılımını mümkün kılan yeni bir alan

olarak e-demokrasi doğmuştur. Hem e-Avrupa hem de e-Avrupa+ programları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dijitalleşme sürecinin öncelikle e-Devlet modeli çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Ancak bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle birlikte bu yapı, zamanla vatandaşların yönetime katılımını merkeze alan e-demokrasi modeline doğru evrilmiştir. e-Devlet ve e-demokrasi uygulamaları, çatı kavram olan e-yönetişim anlayışını besleyerek; merkeziyetçilikten uzak, hesap verebilirliği esas alan, katılıma açık ve dijitalleşmiş bir kamu yönetimi modelinin inşasına zemin hazırlamaktadır. Bu dönüşüm doğrultusunda Türkiye'deki kamu politikaları da giderek dijital yönetişim ilkeleri çerçevesinde şekillendirilmektedir (Atmaca & Karaçay, 2020, s. 270). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), e-demokrasinin uygulama örneklerinden biridir. Vatandaşlar bu sistem üzerinden görüş, öneri ve şikâyetlerini doğrudan kamu otoritelerine iletebilmekte ve süreçlerin takipçisi olabilmektedir. Benzer şekilde TBMM e-dilekçe sistemi, yerel yönetimlerin dijital şikâyet kutuları gibi uygulamalar da e-demokrasinin kurumsallaşmasına katkı sağlamaktadır.

Yönetişim, karar alma süreçlerinde; devlet ve toplumların, bireylerin, halkların, sivil toplumun, küresel aktörlerin, kurum ve kuruluşların, karşılıklı iş birliği ve fikir alışverişi içinde meşru kararlar almasını sağlamaktadır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışının merkezî ve hiyerarşik yapısı, modern toplumların çeşitlenen taleplerini karşılamada yetersiz kalınca, katılımcılığı, saydamlığı ve iş birliğini esas alan yeni yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu dönüşümün en belirgin örneklerinden biri olan yönetişim, kamu yönetiminde yalnızca devlet aktörlerinin değil, aynı zamanda vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün de karar alma süreçlerine dahil olduğu çok aktörlü bir modeldir (Akça,2023,s.10). E-yönetişim, vatandaşlara en iyi hizmetin sunumu, açıklık ve hesap verebilirliğin güçlendirilmesi, hükümet bünyesinde etkinliğin iyileştirilmesi, bilgi vasıtasıyla vatandaşların katılımı, iş ve endüstri ara yüzünün geliştirilmesi amaçlarıyla hareket edip kamu yönetimini daha verimli, etkin ve etkili, şeffaf, dinamik, kolay ve ucuz hale getirme arzusundadır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için e-yönetişim, toplumdaki farklı aktörleri karar alma süreçlerine dâhil etmektedir. Bu bağlamda e-yönetişim, e-Devlet ve e-demokrasi sisteminin toplumsal aktörlerce içselleştirilmiş şeklidir. Bir başka deyişle e-yönetişim, toplum bünyesinde devlet ve devlet dışı aktörlerin yönetişim ilke ve varsayımlarını benimsemesi sonrasında ağ üzerinden etkileşime geçmesi şeklini belirtmektedir (Karaçay & Yıldız, 2020,s.266). Bu çerçevede e-yönetişim sadece teknik bir yenilik değil, kamu yönetiminde yapısal ve kültürel bir değişimi de ifade eder. Dijital yönetişim; kamu hizmetlerinin daha hesap verebilir, daha katılımcı ve vatandaş odaklı sunulmasını sağlayan yeni bir yönetim paradigmasıdır. E-yönetişim, yönetime katılımı kolaylaştırmanın ötesinde, karar alma süreçlerinin daha meşru, şeffaf ve etkili yürütülmesine olanak tanımaktadır. Bu sistem e-demokrasi, e-katılım ve e-hizmet gibi alanları da kapsamakta ve dijital kamu yönetiminin temel dayanaklarından biri haline gelmektedir (Özer, 2020,s.471). Türkiye'de e-yönetişim anlayışı, özellikle 2010'lu yıllarda geliştirilen strateji belgeleriyle kurumsal bir yapıya bürünmüştür. 2015–2018 Bilgi Toplumu Stratejisi, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nin kurulması ve e-Devlet sisteminin geliştirilmesi gibi uygulamalar bu sürecin göstergelerindendir (Akça, 2023, s.23).

Dijitalleşme ve Kamu Yönetimine Etkileri

Dijitalleşme ve e- Devlet uygulamalarının kamu yönetimine yaptığı başlıca etkileri; etkinlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, vatandaş memnuniyeti ve bürokratik engellerin azalması gibi başlıklarda değerlendirmek mümkündür.

Etkinlik

Kamu yönetiminde etkinlik, kamu kaynaklarının verimli kullanılması, hizmetlerin zamanında ve düşük maliyetle sunulması anlamına gelir. Geleneksel bürokratik sistemlerde kırtasiyecilik, hiyerarşik engeller ve manuel işlemler etkinliği azaltan başlıca etkenler arasında yer almaktadır. Dijitalleşme ise bu tür darboğazları ortadan kaldırarak yönetsel süreçleri hızlandırmakta, iş gücü ve zaman kaybını azaltmakta ve kamu kurumlarının performansını doğrudan etkilemektedir. Çünkü devlet hizmetlerini ne kadar hızlı sunarsa o kadar görünürdür. Elektronik belge yönetim sistemleri, e-imza uygulamaları ve çevrim içi başvuru kanalları sayesinde, birçok işlem fiziksel temas gerektirmeden kısa sürede tamamlanmaktadır. Bu sadece kamu personelinin iş yükünü azaltmakla kalmamakta; aynı zamanda vatandaşların hizmete erişim hızını artırarak yönetsel verimliliği doğrudan etkilemektedir. Özellikle e-Devlet sistemleri ile bütünleşmiş uygulamalar, kurumsal iş akışlarını sadeleştirmekte ve birimlerin koordinasyonunu kolaylaştırmaktadır. e-Devlet uygulamalarının temel amaçları arasında bireylerin işlemlerini daha kısa zamanda yapabilmelerini sağlamak, maliyetleri düşürmek, kurumlara gitmeden işlem yaparak bürokrasiyi azaltmak yer almaktadır. Ancak çoğu kurumda internet sitesi aracılığı ile çevrimiçi (online) işlem yapılamadığı gibi, işlem yapılabilen internet sitelerinde de e-Devlet kavramının getirmeyi amaçladığı kolaylıklar görülmemektedir (Özer,2020, s.463). Bu bağlamda dijitalleşme, kamu kurumlarının etkinlik düzeyini artıran temel bir modernleşme aracı olarak değerlendirilmekle birlikte eksikliklerinin olduğu da görülmektedir.

Şeffaflık

Kamu yönetiminde şeffaflık, kamu kurumlarının karar alma, uygulama ve denetim süreçlerinin vatandaşlar tarafından izlenebilir ve değerlendirilebilir olmasını ifade eder. Dijitalleşme, bu şeffaflık ilkesinin hayata geçirilmesini kolaylaştıran en önemli araçlardan biri hâline gelmiştir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetimine entegre edilmesiyle birlikte kamu hizmetleri sadece daha hızlı ve etkin değil, aynı zamanda daha hesap verebilir bir yapıya kavuşmuştur. Türkiye'de hayata geçirilen e-Devlet uygulamaları, kurumlar arası veri paylaşımını artırarak vatandaşların bilgiye ulaşımını kolaylaştırmakta, böylece yönetim süreçlerinin daha şeffaf yürütülmesini sağlamaktadır (Şamdan, 2023, s. 928). Bu dönüşüm, vatandaşların yönetime duyduğu güveni artırmakta ve katılımcı demokrasinin gelişimine katkıda bulunmaktadır.

e-Devlet ve e-belediye uygulamaları ile kamu harcamaları, ihaleler, faaliyet raporları, stratejik planlar ve bütçe verileri gibi birçok önemli bilgi çevrim içi ortamlarda paylaşılabilmektedir. Bu durum, vatandaşlara sadece bilgiye erişim hakkı tanımakla kalmaz; aynı zamanda kamusal kaynakların nasıl kullanıldığını takip edebilme ve gerektiğinde eleştirebilme imkânı da sunar. Şeffaflık, aynı zamanda kamu yöneticilerinin hesap verebilirliğini artıran bir baskı unsuru haline gelir ve yönetsel keyfiliğin önüne geçilmesini sağlar. Böyle aşırı dinamik bir ortamda dijital teknolojileri kullanarak iş süreçlerini dijitalleştiren kuruluşlar, kârlılıklarını ve verimliliklerini artırmakta, yeteneklerini güçlendirmektedirler. Böylelikle uyguladıkları bilgi yönetimi stratejileri de daha kapsamlı, hızlı, erişilebilir ve güvenilir hale gelmektedir (Özer,2020, s.474).

Türkiye bu alanda günümüz dijital teknolojisini kamu yönetiminin her alanında kullanarak daha hızlı ve verimli bir kamu hizmeti sunmayı, demokrasi, şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında vatandaşa güven vererek insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde dijital ve erişilebilir kamu hizmetlerini sunmaya çalışmıştır (Akça,2023, s.10). Dolayısıyla dijitalleşme, salt teknolojik bir gelişim değil, aynı zamanda kamu yönetiminin demokratik niteliğini pekiştiren yapısal bir dönüşüm olarak değerlendirilmelidir.

Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik, kamu yönetiminin temel ilkelerinden biridir ve kamu gücünü kullanan yöneticilerin gerçekleştirdikleri işlemlerden dolayı hem hukuki hem de toplumsal anlamda sorumlu tutulmalarını ifade eder. Bu ilkenin etkin biçimde uygulanması, demokrasinin kurumsallaşması ve kamu yönetimine duyulan güvenin artması açısından kritik bir öneme sahiptir. Oysa geleneksel yönetim yapılarında karar alma süreçleri çoğunlukla kapalı devre işlediğinden, hesap sorulabilirlik zayıflamakta ve yöneticilerin yetkilerini keyfi kullanma riski artmaktadır. Dijitalleşmenin sağladığı şeffaflık ve izlenebilirlik, bu tür olumsuzlukların azaltılmasına katkı sağlayarak yönetsel sorumluluğu pekiştirmektedir (Şamdan, 2023, s. 933).

Dijitalleşme, bu sınırlamaları ortadan kaldırarak kamu yöneticilerinin faaliyetlerini daha izlenebilir ve denetlenebilir hale getirmektedir. Elektronik sistemler aracılığıyla yapılan işlemlerin dijital izlerinin kalması, kararların ve işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlamakta ve gerektiğinde denetime açılmasını mümkün kılmaktadır. Vatandaşlar, kamu kurumlarının internet siteleri veya e-Devlet platformları üzerinden faaliyet raporlarına, bütçe uygulama sonuçlarına ve kamu hizmetleriyle ilgili verilere erişebilmekte; böylece yöneticilerin performansı daha somut şekilde izlenebilmektedir. Hesap verebilirlik dijitalleşme ile daha görünür hale gelmiş ve yöneticilerin vatandaş karşısındaki sorumluluğu somutlaşmıştır (Akça,2023, s.126). Özellikle CİMER, e-dilekçe, çevrim içi denetim ve performans değerlendirme sistemleri gibi araçlar, hesap verebilirliği kurumsal düzeye taşıyan dijital mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır.

Dijital yönetişimin temel amacı en yüksek etkinlikle ve en düşük maliyetle vatandaşlara internet aracılığı ile ulaşabilmektir. Vatandaşlar ve devlet arasında iletişimi kolaylaştıran bu teknolojiler sayesinde, hizmetlerin sunumunda ahlaki çöküntüye yola açan, geçmişten günümüze süregelmiş yolsuzluk problemi ile de daha etkin mücadele edilebileceği düşünülmektedir (Özer,2020, s.469).

Bu yönüyle dijitalleşme, kamu yöneticilerinin sadece hukuk karşısında değil, toplum karşısında da sorumlu olduğu bir yönetim kültürüne evrilmektedir.

Vatandaş Memnuniyeti

Vatandaş memnuniyeti, kamu hizmetlerinin kalitesini değerlendirmede en önemli göstergelerden biridir. Modern kamu yönetimi anlayışında, hizmetin sunulması yeterli görülmemekte; hizmetin ne kadar erişilebilir, hızlı, ihtiyaç odaklı ve kullanıcı dostu olduğu da dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde dijitalleşme, vatandaş memnuniyetini artıran temel araçlardan biri haline gelmiştir.

Kamu hizmetlerinin dijital ortamda sunulması sayesinde vatandaşlar, işlemlerini kurumlara gitmeden, zaman ve mekân sınırlaması olmadan gerçekleştirebilmektedir. Örneğin e-Devlet kapısı üzerinden birçok işlem (vergi ödeme, sosyal güvenlik sorgulama, üniversite başvurusu, adli sicil belgesi alma) dilekçe veya müracaat gerekmeden kolaylıkla ulaşılabilmekte veya UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) üzerinden dava dosyasını takip etme veya içeriğini inceleme gibi fiziki olarak kurumlara müracaat etmek veya avukat tutarak dosya takibi yapmak yerine zaman ve mekândan bağımsız olarak hızlı ve kesintisiz bir şekilde hizmetlere ulaşım sağlamaktadır (Tamyıldız,2024, s .60). Bu durum, vatandaşın günlük yaşamını kolaylaştırmakta, kamu hizmeti algısını olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca, hizmete anında erişim ve bilgilere kolay ulaşım, bireylerin devlete duyduğu güveni de artırmaktadır.

Dijitalleşmenin vatandaş memnuniyetine olan etkisini, işlemlerin kolaylaşması, bekleme sürelerinin

azalması ve hata oranlarının düşmesi ile ilişkilendirebiliriz. Bu sayede kamu hizmetlerinde yaşanan iyileşmeler, doğrudan bireyin yaşam kalitesine olumlu yansımakta ve kamu kurumlarına olan bağlılığı artırmaktadır. Dijital sistemler kamu hizmetlerinde esneklik sağlamakta ve vatandaşla yönetim arasındaki ilişkinin daha doğrudan, hızlı ve güvene dayalı bir yapıya kavuşmasını sağlamaktadır (Özer,2020, s.474). Sonuç olarak, dijitalleşme sayesinde kamu hizmetleri bireyin ihtiyaçlarına daha duyarlı hale gelmekte, bu da kamu yönetiminin "vatandaş odaklılık" ilkesini somutlaştırmaktadır. Vatandaş memnuniyetindeki artış, sadece bir hizmet kalitesi göstergesi değil, aynı zamanda kamu yönetiminin toplumsal meşruiyeti açısından da önemli bir göstergedir.

Bürokratik Engellerin Azalması

Dijitalleşme kamu kurumlarında işlem süreçlerini sadeleştirip, kırtasiyeciliği azaltmakta bürokratik gecikmeleri minimize etmektedir (Akça,2023, s.108). Özellikle e-Devlet sisteminin sunduğu tek noktadan hizmet anlayışı, geleneksel bürokrasinin çok başlılık sorununa çözüm getirmektedir. Bu durum dijitalleşmenin kamu yönetimini daha çevik ve tepki verme kapasitesi yüksek bir yapıya dönüştürmesini sağlar. Bu sayede vatandaşla devlet arasındaki ilişki, daha akıcı, şeffaf ve doğrudan bir yapıya kavuşmuştur. Kamu yönetiminin en çok eleştirilen yönlerinden biri olan bürokratik yapı; zaman kaybı, karmaşık prosedürler, hantal işleyiş ve vatandaşa uzak yönetim anlayışı gibi sorunlara neden olmaktadır. Bu tür yapılar, kamu hizmetlerine erişimde gecikmelere ve vatandaşlar nezdinde güvensizlik oluşmasına yol açmaktadır. Dijitalleşme ise bu geleneksel bürokratik engelleri azaltarak daha yalın, hızlı ve vatandaş odaklı bir kamu hizmeti modeli sunulmasına olanak tanımaktadır. Elektronik belge yönetim sistemleri, çevrim içi başvuru siteleri ve e-imza uygulamaları gibi dijital araçlar sayesinde, kamu kurumlarında evrak dolaşımı önemli ölçüde azalmış; işlemlerin tamamlanma süresi kısalmıştır. Ayrıca vatandaşın kamu kurumlarına gitme zorunluluğunun ortadan kalkması, hizmetlere erişimi kolaylaştırmış ve kamu yönetiminin daha kapsayıcı bir yapıya evrilmesini sağlamıştır. Bu durum sadece bireyler için değil; kamu kurumları arasındaki koordinasyon açısından da zaman ve maliyet tasarrufu yaratmaktadır.

Bürokrasinin dijitalleşme yoluyla dönüşmesi, işleyiş biçimlerini değil, aynı zamanda kamu yönetimi anlayışını da köklü şekilde değiştirmektedir. Karar alma süreçlerinin sadeleşmesi, birimler arası görev geçişlerinin hızlanması ve veri temelli yönetsel reflekslerin gelişmesi; kamu hizmetlerinde esneklik, hız ve yenilikçiliği ön plana çıkarmaktadır. Bu dönüşüm, geleneksel bürokratik yapıların yerini daha çözüm odaklı, etkili ve vatandaş merkezli bir yönetim kültürüne bırakmasını teşvik etmektedir (Şamdan, 2023, s. 934). Kamu yönetiminde dijitalleşme, bürokratik engellerin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinde gerçekleştirilen dijital dönüşümün, bürokratik işleyişin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik etkileri ele alınmıştır. Çalışmada, dijital projelerin hayata geçirilmesiyle birlikte kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde sunulmasının sağlandığı ve vatandaş odaklı bir kamu hizmeti anlayışının benimsendiği vurgulanmaktadır (Bincan, 2022, s. 105). Bu kapsamda, dijitalleşme süreci, kamu hizmetlerinin kalitesini artırmakta ve bürokratik işlemleri sadeleştirerek vatandaş memnuniyetini yükseltmektedir.

Dijitalleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Riskler

Dijitalleşme, kamu yönetiminde birçok alanda iyileşme sağlamış olsa da bu dönüşüm süreci sadece fırsatlarla değil; aynı zamanda çeşitli zorluklar ve sistemsel risklerle de şekillenmektedir. Özellikle büyük kamu kurumlarında dijital altyapı yatırımları yapılmış olmasına rağmen, bu altyapının etkin biçimde kullanılamadığı, hatta zaman zaman iş süreçlerini karmaşıklaştırdığı durumlarla karşılaşmak mümkündür.

Bu durum teknolojik araçların verimli kullanımının sadece teknik kapasiteyle değil, aynı zamanda kurumsal adaptasyon ve personel uyumu ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir (Uslu,2023,s.21).

Türkiye'de birçok kamu kurumunda dijital dönüşümün teknik boyutunun hızla geliştiği; ancak yönetsel süreçlerin aynı hızda dönüşüm sağlanamadığı görülmektedir (Akça,2023, s.33). Bu durum, teknolojik araçların etkisini sınırlandırmakta ve vatandaşın kamu hizmetlerinden beklediği hız ve verimliliğin tam olarak alamamasına neden olmaktadır. Tamyıldız (2024,s.84) UYAP sistemi özelinde sistemin teknik kapasitesine rağmen bazı acele işlemlerin zaman zaman manuel müdahaleye ihtiyaç duyduğunu ve bunun uygulamada gecikmelere yol açtığını ifade etmektedir.

Kamu yönetiminde her zaman yeniden yapılanma, reform, dönüşüm başlıkları altında örgütsel değişim çabaları olmuştur. Bu çabaların başarıya ulaşmasında en büyük engel, kamu kurumlarındaki örgütsel kültürü yansıtan "bürokratik anlayış" olmaktadır. Günümüzde de kamu yönetiminin, gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerine paralel olarak kendisini uyarlama çabaları, aynı bürokratik yaklaşım sebebiyle sekteye uğramaktadır (Çelik,2023, s.75). Buna göre kamu yönetiminde dijitalleşmenin karşılaştığı direnç, sadece teknik eksikliklerden değil; aynı zamanda kurumsal kültürdeki yerleşik alışkanlıklardan da kaynaklanmaktadır. Dijital kültürün kamu kurumlarında yeterince yerleşmemiş olmasını ve bürokratik yapının değişime kapalı olmasını dönüşüm sürecinin önündeki en önemli engellerden biri olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım,2022, s.282). Dijitalleşmenin getirdiği bu sorunların yönetilebilmesi için kamu kurumlarında yalnızca teknolojik altyapı değil, aynı zamanda kurumsal zihniyetin dönüşümünü sağlayacak liderlik, eğitim ve esneklik politikalarının geliştirilmelidir. Aksi takdirde, dijital sistemler kâğıt üzerinde var olsa bile uygulamada istenilen etkiyi göstermeyecek, hizmet kalitesi ve vatandaş memnuniyeti sağlanamayacaktır.

Dijitalleşmenin getirdiği başlıca sorun ve riskleri; siber güvenlik ve kişisel verilerin korunması, dijital uçurum, hukuki düzenlemelerin yetersizliği başlıklarında toplayabiliriz.

Siber Güvenlik ve Kişisel Verilerin Korunması

Dijital kamu sistemlerinin yaygınlaşması kamu kurumlarının veri güvenliği yükümlülüğünün arttırmaktadır. Bu nedenle yönetim anlayışının da yeniden tanımlanmasını gerekir. Türkiye'deki kamu kurumlarında bilgi güvenliği standartlarının tam olarak sağlanamaması nedeniyle kurumsal bir yapıya kavuşturulmadığını ve bu nedenle veri ihlalleri karşısında kırılgan bir yapı oluştuğunu ifade etmektedir. Teknolojinin günlük insan yaşamı üzerine etkileri, veri sınırları, veri gizliliği, siber güvenlik gibi konularda teknolojik ve ekonomik boyutun yanında ahlaki ve etik değerler de dijitalleşmenin konusu olmaktadır (Akça,2023, s.22).

Kamu hizmetlerinin dijital ortama taşınmasıyla birlikte kamu kurumları artık sadece hizmet sağlayan değil, aynı zamanda büyük ölçekli veri işleyen yapılar hâline gelmiştir (Uslu,2023, s.19). Bu dönüşüm, siber güvenlik ve kişisel verilerin korunması konularını kamu yönetiminin merkezine yerleştirmiştir. Özellikle vatandaşların özel bilgilerini barındıran sistemlerin güvenliği hem bireysel hakların korunması hem de devlete duyulan güvenin sürdürülmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Aksi hâlde, hizmetlerin hızlanmasıyla elde edilen kazanımlar, güvenlik açıkları nedeniyle toplumsal güven kaybına dönüşebilir.

Dijital Uçurum

Dijitalleşme kamu hizmetlerine erişimi artıran bir araç olsa da bu süreçten herkesin eşit düzeyde faydalanabildiğini söylemek zordur. Dijital uçurum, bireyler, bölgeler ve kurumlar arasındaki teknolojiye erişim, dijital okuryazarlık ve kullanım becerileri bakımından oluşan eşitsizliği ifade eder (Uslu,2023, s.21). Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan bireyler ile şehir merkezlerinde yaşayanlar arasında internet altyapısı, cihaz erişimi ve dijital hizmetlere adaptasyon konusunda önemli farklar bulunmaktadır. Bu durum, kamu hizmetlerinin adil sunumu ilkesini zedelemekte ve hizmetten dışlanmış grupların oluşmasına neden olabilmektedir.

Türkiye'de özellikle yaşlılar, düşük gelirli bireyler ve kırsal kesimde yaşayanların dijital kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyi sınırlı kalmaktadır (Akça,2023, s.127). Dijital uçurumun sadece teknolojik erişimle ilgili değildir. Aynı zamanda bireylerin dijital araçları kullanma yetkinliğiyle de ilişkilidir (Uslu,2023, s.26). Bu sebeple dijitalleşmenin eşitlikçi bir hizmet sunumuna dönüşmesi için dijital kapsayıcılık politikalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Dijital uçurumun sadece bireyler arasında değil, kamu kurumlarının kendi iç yapılarında da gözlemlendiği durumlar bulunmaktadır. Bazı kurumlar teknolojik dönüşüme hızla uyum sağlarken, bazıları hâlâ manuel süreçlerle ilerlemekte; bu da kamu hizmetlerinde bütünlük ve eşitlik ilkesine zarar vermektedir. Adalet hizmetlerinde dijitalleşme sürecinin il merkezlerinde hızlı ilerlemesine karşın, taşrada teknik altyapı eksikliği ve eğitim yetersizliği nedeniyle uygulamada dengesizlikler yaşandığını vurgulanmaktadır (Tamyıldız,2024,s.61). Bu nedenle dijital uçurumu azaltmaya yönelik politikalar, sadece altyapı yatırımlarını değil, aynı zamanda dijital okuryazarlık eğitimi, rehberlik hizmetleri ve teknik destek mekanizmalarını da içermelidir. Aksi takdirde dijital kamu hizmetleri, bazı gruplar için kolaylık değil; yeni bir dışlanma biçimi haline gelebilir.

Hukuki Düzenlemelerin Yetersizliği

Dijitalleşmenin kamu yönetimine entegrasyonu, bir tek teknolojik dönüşümle sınırlı değildir; aynı zamanda bu yapıyı yönlendirecek, denetleyecek ve güvence altına alacak güçlü bir hukuki altyapıya ihtiyaç duyar. Ne var ki Türkiye'de dijital kamu hizmetleri yaygınlaşmasına rağmen, bu süreci doğrudan düzenleyen, açık ve sistematik bir mevzuat henüz tam olarak kurumsallaşmamıştır. Mevzuat ile uygulama arasındaki uyumsuzluklar hem yönetsel işleyişte belirsizlikler yaratmakta hem de vatandaş nezdinde güvensizlik yaratmaktadır. Doğrudan e-Devlet ve dijital uygulamalara yönelik yasal bir çerçevenin bulunmaması hem kurumlar hem de vatandaşlar açısından karmaşık bir izlenim oluşturmakta bu sebeple temel bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır (Akça,2023, s..133). Mevzuatın teknolojik değişimle eş zamanlı ilerlememesi, dijitalleşmenin potansiyelini sınırlamakta ve yöneticiler ile vatandaşlar arasında hak, sorumluluk ve yetki dağılımını belirsizleştirmektedir. Zira kamu sektöründe genel olarak dijital dönüşüm girişimleri çok sayıda ve karmaşık zorluklarla karşı karşıyadır. Bunlardan bir kısmı bilgi, veri ve teknolojiler ile, bir kısmı yasal ve düzenleyici konularla, bazıları devlet kurumlarının faaliyet gösterdiği kurumsal çerçeve ve politika ortamıyla, bazıları da örgütsel ve yönetsel düzenlemelerle ilgili olabilmektedir (Çelik-2023,s.73).

Dijitalleşmenin sağlıklı işlemesi, teknik sistemlerin kurulmasından ibaret değildir; bu sistemlerin nasıl işleyeceğini, kim tarafından ve ne ölçüde kullanılacağını belirleyen normatif bir çerçeve gerektirir. Dolayısıyla hukuk, dijital dönüşümün tamamlayıcı değil, asli unsurlarından biridir. Mevzuatın gecikmesi sadece teknik uyumsuzluk değil, aynı zamanda demokratik denetimin ve hukuk temelli yönetimin

zayıflamasına neden olabilir.

Bu tür risk ve sorunlara rağmen dijitalleşme ve dijital dönüşüm kamu hizmetlerinin niteliği açısından son derece önemlidir. Türk kamu yönetiminde de etkili olan bu dönüşüm, e-Devlet uygulamaları ile kendini gösterirken Dijital Dönüşüm Ofisinin kurulması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Kamu yönetiminde dijital dönüşümün koordinasyonunu sağlamakla görevli ofis; bürokrasiyi azaltmayı ve şeffaf, hesap verebilir, katılımcı bir yönetişim yapısını hayata geçirmeyi amaçlamaktadır (https://cbddo.gov.tr/, 2025,).

E-Devlet Kavramı

e-Devlet (elektronik devlet), kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla vatandaşlara, özel sektöre ve diğer kamu kurumlarına hızlı, etkin, şeffaf ve erişilebilir biçimde sunulmasını ifade eden bir yönetim modelidir. Bu model, salt teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda kamu yönetiminin işleyişini kökten değiştiren yapısal bir reformdur. e-Devlet uygulamaları, vatandaş-devlet ilişkisini dijital ortama taşıyarak katılımcılığı artırmakta, bürokratik engelleri azaltmakta ve kamu hizmetlerini yer ve zaman sınırlaması olmaksızın erişilebilir kılmaktadır.

1991'de Amerika'da 'elektronik bankacılık' ile ilk kez uygulanmaya başlayan e-Devlet, en genel tanımıyla yönetsel ve siyasal süreçlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanmayı ifade eder. e-Devlet, hizmet sunumu ve yönetişimin internet aracılığı ile sürekli değiştirilmesi olarak da açıklanmaktadır (Işıkçı, 2017, s. 1894). e-Devlet, devlet ve kamu sektörünün vatandaş, işletmeler ve devlete ait diğer kurumlarla ilişki ve iletişimlerinin dijital olarak sağlanması için, internet ve ağ teknolojilerinden yararlanmak olarak tanımlanabilir. Kolay hizmet sunumunun yanında e-Devlet, idarenin işlerini daha etkin ve verimli yapmasını sağlar, bilgiye ulaşmayı kolaylaştırır ve elektronik olarak iletişim kurma imkânı vererek vatandaşı destekler (Laudon & Laudon, 2011, s.55).

Günümüzde dijital teknolojilerin kamu hizmetlerine entegrasyonu, devlet-vatandaş ilişkilerinde köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu dönüşümün en somut örneği ise e-Devlet uygulamalarıdır. e-Devlet, kamu kurumlarının sunduğu hizmetlerin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla elektronik ortamda vatandaşlara, özel sektöre ve diğer kamu kuruluşlarına sunulması sürecidir (Tunç, Belli & Aydoğdu, 2017, s.1923). Bu sistem, kamu yönetiminde etkinlik, şeffaflık ve erişilebilirlik ilkelerini güçlendirerek klasik bürokratik yapının neden olduğu birçok sorunu ortadan kaldırmayı amaçlar. e-Devlet uygulamaları sayesinde vatandaşlar, kamu kurumuna gitmeden pek çok işlemi zaman ve mekândan bağımsız olarak gerçekleştirebilmektedir. Örneğin, vergi beyanı, sosyal güvenlik sorgulamaları, adli sicil kaydı alma veya üniversite başvuru işlemleri gibi hizmetler dijital platformlar üzerinden kolaylıkla sunulmaktadır. Bu durum hem işlem sürelerini azaltmakta hem de kamu hizmetlerine olan güveni artırmaktadır.

Kuşkusuz, e- Devletin etkili bir biçimde işlemesi; dijital altyapının yaygınlığı, bireylerin dijital okuryazarlığı, siber güvenlik düzeyi ve hizmetlerin sadeleştirilmiş yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle e-Devlet yalnızca teknolojik bir yatırım değil; aynı zamanda stratejik bir yönetişim reformudur. Bu kapsamda e-Devlet uygulamaları sadece teknik bir altyapı dönüşümünü değil, aynı zamanda yönetsel kültürde köklü bir değişimi de gerçekleştirmektedir. Vatandaşı durağan hizmet alıcısından, aktif bir yönetim paydaşı konumuna getiren bu yapı; kamu otoritelerinin sorumluluğunu arttırarak kamu hizmetlerinin sosyal adalet, kapsayıcılık ve insan hakları temelli sunulmasına zemin hazırlamaktadır. Erişilebilirlik, engelli bireylerin hizmetlere ulaşımı ve kırsal kesimde yaşayan vatandaşlar için de fırsat eşitliği sunan e-Devlet, demokratikleşme sürecine katkı sağlarken, aynı zamanda kamu yönetimini daha duyarlı ve hesap

verebilir bir yapıya yönlendirmektedir. Dolayısıyla, e-Devlet yalnızca teknolojik bir reform değil; yönetimin değerler sisteminde de dönüşüme işaret etmektedir.

Türk Kamu Yönetiminde E-Devlet ve Değişen Hizmet Anlayışı

İnternetin ülkemize girmesiyle 1993 yılında kamu kurumları elektronik ortamda hizmet vermek için bazı adımlar atılmış, 1998 yılında Kamu-Net programı ile elektronik devlet uygulamaları başlamıştır. 2001 yılında "e-Türkiye Girişimi" çalışmaları hız kazanmış ancak 2003 yılında, ilgili çalışmaları yürüten çok fazla kurum olması ve koordinasyon eksikliği nedeniyle sekteye uğramıştır. 2006 yılında başbakanlık genelgesi ile e- Devlet hizmetleri kapsamında sunulan hizmetlerden vatandaşın yararlanması için bu uygulamanın yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması hedefi ortaya konmuştur. Dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler, e-Devletin değişimi ve gelişimini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda da e- Devletten dijital dönüşüme geçiş için çalışmalar başlamış ve Dijital Dönüşüm Ofisi önemli görevler üstlenmiştir. Elektronik devlet (e-Devlet) uygulamalarının akıllı devlet (a- Devlet) uygulamasına evrilmesi için ofis önemli bir işlev üstlenmiştir (Avaner & Fedai; 2019, s. 159-160). Dijital Dönüşüm Ofisi'nin kurulması ile e- Devlet uygulamaları, ofis tarafından yürütülmekte ve bu uygulamalar "Dijital Türkiye Portalı" olarak nitelendirilmektedir (Tamer ve Övgün, 2020, s. 797).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışının katı hiyerarşik yapısı ve arz odaklı hizmet sunum modeli, günümüzde yerini vatandaş ihtiyaçlarına duyarlı, esnek ve talep yönelimli bir kamu yönetimi anlayışına bırakmıştır. Bu dönüşümün temelinde, kamu kurumlarının özel sektördeki müşteri memnuniyetini esas alan yaklaşımları örnek alarak, hizmet süreçlerini bilgiye ve teknolojiye dayalı olarak yeniden yapılandırma ihtiyacı yatmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte vatandaşların kamusal hizmetlere yönelik beklentileri artmış, hızlı, şeffaf ve kaliteli hizmet talepleri öne çıkmıştır. Bu çerçevede, kamu hizmetlerinin etkinliğini ve erişilebilirliğini artırma yönünde e-Devlet sistemlerinin hayata geçirilmesi, kamu yönetiminin sadece verimliliğini artırmakla kalmamış; aynı zamanda vatandaşla kurduğu ilişki biçimini de kökten değiştirmiştir. Kamu kurumlarının stratejik yönetim anlayışını benimsemesi, hizmet kalitesini artıran dijital çözümleri uygulamaya geçirmesi ve vatandaş memnuniyetini öncelemesi, günümüz kamu hizmeti anlayışının temel yapı taşları arasında yer almaktadır (Uygur, 2014, s.3).

Türkiye'de e-Devlet uygulamaları, kamu yönetiminin dijitalleşme sürecine uyum sağlamasıyla önemli bir dönüşüm yaşamıştır. 1980'li yıllarda başlayan bu süreç, 1990'lı yıllarda yapılan kurumsal ve teknik altyapı çalışmalarıyla gelişmiş; 2000'li yıllarda ise çeşitli strateji belgeleri ve eylem planlarıyla kurumsallaşmıştır. MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi), VEDOP (Vergi Dairesi Otomasyon Projesi), UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi), TAKBİS (Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi), CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) gibi sistemler hayata geçirilmiş; vatandaşların kamu hizmetlerine erişimi kolaylaşmıştır. Özellikle 2008 yılında hizmete giren e-Devlet Kapısı (www.turkiye.gov.tr), merkezi bir dijital platform olarak devlet-vatandaş ilişkisini kolaylaştırmış ve güvenilir bir hizmet noktası haline gelmiştir. Ayrıca 2018 yılında hayata geçen Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nin rehberliğinde geliştirilen stratejiler, dijital kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına kurumsal çerçeve kazandırmıştır (Demirhoca,2002, s.66). Türkiye'de e-Devlet süreci, 1970'li yıllarda MERNİS gibi projelerle başlamış; 1990'lı yıllarda VEDOP ve UYAP gibi uygulamalarla kurumsallaşmaya başlamış; 2000'li yıllarda ise "e-Dönüşüm Türkiye Projesi" ve "e-Devlet Kapısı" gibi merkezi platformlarla daha bütüncül ve stratejik bir yapıya kavuşmuştur. Bu süreç, dijital altyapının güçlendirilmesi, kamu kurumlarının koordinasyonu ve vatandaş odaklı hizmet anlayışının yerleşmesi ile günümüzde ileri düzey dijital devlet modeline dönüşmektedir (Akça,2023,s.41).

Türk kamu yönetiminde dijitalleşmenin en belirgin etkilerinden biri, hizmet sunum süreçlerinde yaşanan dönüşümdür. Geleneksel bürokratik yapının aksine, dijital sistemler aracılığıyla sunulan hizmetlerde vatandaş merkezli, hızlı ve daha düşük maliyetli çözümler geliştirilmektedir. E-uygulamalar sayesinde kamu kurumları arasında veri paylaşımı kolaylaşmakta, hizmetlerin tekrar eden süreçleri azaltılmakta ve kaynak israfının önüne geçilmektedir. Bu noktada dijitalleşme, sadece teknolojik bir modernizasyon değil, aynı zamanda yönetim anlayışının yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Yeni kamu yönetimi anlayışı doğrultusunda geliştirilen e-Devlet çözümleri, etkinlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi temel yönetişim ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir (Kaptan, 2023,s.70).

Sonuç olarak, Türk kamu yönetiminde e-Devlet uygulamaları; hizmet sunumunun hızlanması, bürokrasinin azaltılması, vatandaş memnuniyetinin artması gibi olumlu çıktılar sağlamıştır. Ancak bu dönüşümün daha sağlıklı ilerleyebilmesi için teknolojik altyapı yatırımlarının güçlendirilmesi, dijital okuryazarlığın yaygınlaştırılması ve yerel yönetimlerin sürece daha aktif katılım göstermesi gerekmektedir. Korkmaz Yıldırım'ın (2022, s.292) çalışmasında da ifade edildiği üzere, ulusal düzeydeki e-Devlet gelişmişliği, yerel dijital hizmetlerin kalitesini doğrudan etkileyen belirleyici bir faktördür.

Sonuç ve Öneriler

21. yüzyılda kamu hizmetlerinin dönüşümünde en belirleyici unsurlardan biri olan e-Devlet, yalnızca teknolojik bir sistem değil; kamu yönetiminin işleyişini kökten değiştiren bir reform aracı haline gelmiştir. Dijitalleşme ile birlikte geliştirilen e-Devlet uygulamaları, vatandaşların kamu hizmetlerine zamandan ve mekândan bağımsız olarak erişimini mümkün kılmakta; hizmet sunumunu hızlı, verimli ve şeffaf bir düzleme taşımaktadır. e-Devlet, klasik bürokratik işlemlerin hantallığını azaltarak vatandaş ile devlet arasındaki bağı daha doğrudan ve işlevsel bir forma dönüştürmüştür. Bu sayede kamu hizmetleri daha erişilebilir hâle gelmiş, vatandaşın beklentileri kamu kurumlarının stratejik önceliklerinden biri haline gelmiştir. Dijitalleşme, hizmet sunumunda sadece bir araç değil; aynı zamanda bir anlayış değişiminin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır.

Dijitalleşmenin kamu yönetimi üzerindeki en önemli etkilerinden biri de katılımcılığı güçlendiren bir yönetişim kültürünü teşvik etmesidir. e-Devletin sunduğu etkileşimli platformlar, sadece bilgiye erişimi değil, aynı zamanda vatandaşların yönetime aktif katılımını da mümkün kılmıştır. Geleneksel yönetim modellerinde sınırlı kalan halk katılımı, dijital araçlar sayesinde kurumsallaşmış ve yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda e-demokrasi, temsil krizinin aşılmasında, toplumsal meşruiyetin güçlendirilmesinde ve yönetime duyulan güvenin artırılmasında işlevsel bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Karar alma süreçlerine çok aktörlü bir yapı kazandıran bu sistem hem merkezi idarenin hem de yerel yönetimlerin daha şeffaf, hesap verebilir ve halkla etkileşim içinde olmasını sağlamaktadır. Dijital yönetişim ise, sadece bir yönetim aracı değil; aynı zamanda kamusal alanın daha kapsayıcı, çoğulcu ve adalet temelli işlemesini hedefleyen yeni bir yönetim felsefesi haline gelmiştir.

Kamu yönetiminde dijitalleşme, sayısız faydayı beraberinde getirse de bu dönüşüm süreci, bazı yapısal sorunları ve riskleri de gündeme taşımaktadır. Etkinlik, hız, maliyet tasarrufu, memnuniyet artışı ve erişilebilirlik gibi kazanımların yanında; dijital uçurum, veri güvenliği, kurumsal direnç, hukuki düzenlemelerdeki yetersizlikler ve dijital okuryazarlık sorunları sürecin başarısını gölgeleyebilecek temel zorluklardır. Teknolojinin yanlış veya aşırı kullanımı, mahremiyet ihlallerine ve kamuya olan güvenin zedelenmesine neden olabilirken; dijital erişimde yaşanan eşitsizlikler, kamu hizmetlerinin herkese eşit şekilde ulaşmasını engelleyebilmektedir. Ayrıca, teknolojik yatırımlar yapılmış olsa dahi kurumsal kültür

ve personel uyumu sağlanmadığı takdirde bu sistemlerin işlevselliği azalmakta, verimlilik hedeflenen düzeye ulaşamamaktadır. Bu nedenle dijitalleşme süreci, teknik olduğu kadar yönetsel, kültürel ve etik boyutlarıyla da ele alınmalı; bu çok katmanlı dönüşüm ancak bütüncül politikalarla sürdürülebilir hâle getirilebilecektir.

Sonuç olarak, kamu yönetiminde dijitalleşme, yalnızca teknolojik bir yenilik değil; aynı zamanda yönetimin temel değerlerinin ve hizmet anlayışının yeniden inşasını zorunlu kılan kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. e-Devlet uygulamaları ile hızlanan bu dönüşüm, yönetimin daha şeffaf, hesap verebilir, vatandaş odaklı ve katılımcı hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Ancak bu dönüşümün başarıya ulaşabilmesi, sadece dijital altyapının geliştirilmesiyle değil; aynı zamanda kurumsal zihniyetin dönüşümü, hukuki reformlar, dijital kapsayıcılık ve eğitim politikalarının bütünleşik biçimde uygulanmasıyla mümkündür. Kamu yönetimi, yeni nesil teknolojileri yalnızca birer araç olarak görmekle kalmamalı; bu araçlar aracılığıyla toplumsal adaletin, insan haklarının, yönetişim ilkelerinin ve demokratik katılımın güçlendirilmesini de temel hedef haline getirmelidir. Ama dijitalleşme sihirli bir değnek değildir. Altyapıyı geliştirmek yetmez. Hukuk, eğitim, kamu yönetimi kültürü değişmeden bu vizyon hayal olarak kalabilir.

Kaynakça

Akça, A. (2023). Türk Kamu Yönetimi'nde Dijitalleşme Politikaları (Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD.

Altınışık, E. (2017). Dijitalleşme söyleminin kamu yönetimi disiplinine olası etkisi: 1950 deneyiminden yola çıkan bir öngörü. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(Kayfor15 Özel Sayısı), 1933–1943.

Avaner, T., & Fedai, R. (2019). Türk Kamu Yönetiminde Ofis Sistemi: e-Devlet Uygulamalarından Dijital Dönüşüm Ofisine. Amme İdaresi Dergisi, 52(2)., 149-172.

Boyalı, H. (2023). e-Devlet Ötesi Dijitalleşen Kamu. Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 6(2), 172-190.

Çelik, D. (2023). Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşümde Bir Sorun Alanı: Dijital Kültüre Yönelik Direnç. Dijital Çağda Kamu Yönetimi Dergisi, 1(1), 67–73.

Demirhoca, Ü. (2022). Türkiye'nin e-Devlet Politikası. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ersöz, Y. & Özmen, H. (2020). Kamu Yönetiminde Dijitalleşme ve Covid-19 Süreci. DergiPark Akademik.

Fidan. Y. (2010). Yönetimden Yönetişime Kavramsal Bir Bakış. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi 1 (2011)

Gül, H. (2017). Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri. Yasama Dergisi, (36), 5–26.

Işıkçı, Y. (2017). e-Devlet Uygulamalarının Hukuk Devletine Etkisi: Yeni Kamu İşletmeciliği Paradigması Üzerinden Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , Kayfor 15 Özel Sayısı , 1893-1913 .

Kaptan, B. Y. (2023). Kamu Yönetimi Kuramları ve e-Devlet Olgusu Arasında Bir İnceleme. Yüksek lisans

Tezi, Karabük Üniversitesi.

Karaçay, A. & Atmaca, H. (2020). Türkiye'de Dijitalleşme ve Kamu Politikaları. DergiPark Akademik, 4(1), 129–144.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2011). Yönetim Bilişim Sistemleri. Çeviri Editörü: Prof. Dr. Uğur Yozgat, 12. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özer, M. A. (2020). Dijital Yönetişim Paradigması ve Teknolojik Boyutu. Emek ve Toplum, 9(25), 469–476.

Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D., & Özer, P. S. (2022). Dijital Dönüşüm Ve Liderlik: Sanayi Sektöründe Bir Inceleme. KAÜIIBFD, 13 (Kongre Özel Sayısı), 206-231.

Şamdan, Y. (2023). Kamu yönetiminde dijitalleşme süreci ve Türkiye örneği. MANAS Journal of Social Studies, 12(6), 926–942.

Uslu, H. (2023). Dijital dönüşüm ve kamu hizmetleri: Yönetimde yenilikçi yaklaşımlar ve zorluklar. Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(17), 15-31

Uygur, Y. (2015). Kamuda müşteri (vatandaş) odaklı hizmet anlayışı ve e-Devlet sistemi. Verimlilik Dergisi, (3), 37–64.

Tamer, H. Y., & Övgün, B. (2020). Yapay Zekâ Bağlamında Dijital Dönüşüm Ofisi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75(2), 775-803.

Tamyıldız, R. (2024). Türk Kamu Yönetiminde Dijitalleşmenin Önemi: UYAP Bilişim Sistemi Örneği. İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Tunç, A., Belli, A., & Aydoğdu, Y. (2017). Dijitalleşen Kamu Hizmetleri Açısından Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Değerlendirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (Kayfor Özel sayısı), 1921-1931.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (t.y.). Dijital Devlet Stratejisi. https://cbddo.gov.tr/dijital-devlet-stratejisi/(Erişim Tarihi:12.04.2025)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (t.y.).https://cbddo.gov.tr/(Erişim Tarihi:12.04.2025)

Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 7(2), 1-38.

Yıldırım, K. (2022). Ulusal ve Yerel e-Devlet Gelişimi Arasındaki Nedensellik Durumu ve Temel Belirleyicileri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11(3), 270-292.

Yıldız, A. T., & Karacay, F. (2020). Türkiye'deki kamu yönetimi reformlarında dijitalleşme ve e-yönetişim. International Journal of Management and Administration, 4(8), 260–280.

COVID-19 PANDEMIC: CHALLENGES FACED BY HR MANAGERS IN KAMPALA, UGANDA - AN EXPERT PERSPECTIVE

Walusimbi Yunus[1]

Abstract

As the world health organisation declared on the 11th of march 2020 that Covid 19 was a world pandemic, it became highly suspicious that this was going to affect many issues national and globally. This study sought to identify the challenges faced by human resource managers in Kampala city as a result of the Covid 19 pandemic and establish the most important challenges that faced the human resource managers in Kampala city during the covid 19 pandemic as organisation strived to survive and remain competitive in the changing condition. The study adopted a survey design with the Delphi technique in the collection of data and interpretation of the data. Using the snow ball method of sampling, the study employed 20 human resource managers drawn from across different businesses in Kampala city titled human resource manager. There were three rounds of data collection. Data analysis were mainly done through content analysis using Nvivo 12 and the statistical package for social scientists (SPSS). The study was guided by the dynamic capability theory by Tee, Pisano & Shue in 1997, which examines how an organisation can use its competencies in the face of a challenging circumstance to reconfigure both its self into new competencies that can match the crisis. Analysis was done using constant comparative method to determine which challenges were more challenging. The findings indicate that the Covid 19 had challenges to the business in Kampala for the human resource managers which were, allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver, which work category that should have a flexible work arrangement and encouraging employees to take leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic among many. On the most important challenging the experts had consensus on, Training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets with a consensus of 97%, Providing employees with flexible work options with a consensus of 97%. The study recommends a further study in the area of crisis management in organisations given the changing circumstances related to pandemics today.

Keywords: Covid19, Performance Management, Health and Safety, Welfare Policies, Changing Nature of Work and HR Manager.

Introduction

A few years ago, around January the 20th 2019, the world health organisation declared that there was a new outbreak of a virus called the corona virus later code named covid19. It was originally announced to be in Hebei province in china and was known to be spreading very fast to other countries and continents. This pandemic that is thought to have started in Hubei province of china has become a global phenomenon, Naicker et al (2020). Apparently, it is only the Antarctica continent that is not known to have contracted the corona virus.

Today in most organisations, managers have faced many challenges resulting from the epidemic of the covid 19 Del Rio & Malani (2020). Many organisations have cited crisis management and planning for business continuity as the major challenges in this period. This has posed a very big challenge to the human resource department raising question as what the organisations will do to overcome the challenges posed by the corona pandemic. Major challenges that lied ahead like in many cases were seen in managing flexible work arrangement and making sure there is an increase in employee communication so as to create more awareness among employee on how best to guard themselves of the deadly covid 19 but important also on how business will be conducted given the circumstances,

[1] Dr., Islamic University in Uganda, Public Administration, Mbale, Uganda. (Corresponding Author)

Obrizan, Karlsson & Matvieiev (2020). There is no question the covid19 has had an impact on the way business were conducted and defining new relationships between the employer and the employee Bjelajac & Filipovic (2020).

Organisations will always plan for a response in a given circumstance like the covid 19, and the apparent lack of knowledge as to what the virus was and its consequences to both the employer and the employees raised questions as to what the challenges would be. Because of the lack of knowledge of what the virus is likely to result into for organisations put the HR manager at stake and required them to be innovative and plan ahead of time before things get worse at the work place so as to remain competitive. This kind of proactive management lies in the premise that the problem does not necessarily need to be visible in order to take action but rather be proactive in nature and plan ahead of time for any eventuality. Therefore, the response plans needed to be prioritised and needed to be performed in a crisis context to meet the HR needs of the organisation and at the same time ensure that the organisation survives the storm, Wang, Kim & Oh (2020) This paper therefore examines the challenges to the HR manager in Kampala Uganda given the prevalence of the covid19 and need for organisational survival.

Problem Statement

A few years ago, around January the 20th the world health organisation declared that there was a new outbreak of a virus called the corona virus later code named covid19. It was originally announced to be in Hebei province in China and was known to be spreading very fast to other countries and continents. The outbreak of the covid 19 pandemic had a great challenge to the management of the of most valued asset the people. Many organisations had to look around to find out how best they could cope with increasing challenge of the covid19 which was seen with many absenteeism and given the medical precaution of how best to control the disease raised questions of how best to deal with the pandemic at the work place.

In a study conducted in the united states about Navigating New Health Protocols: Challenges Faced by HR Managers conducted by the Society for Human Resource Management (SHRM) in May 2023 established that HR managers reported feeling of being overwhelmed by the demands of implementing new health protocols while maintaining operational efficiency within their organizations. This therefore raises questions as what challenges were faced HR managers in Kampala Uganda brought about by the covid 19 pandemic and how best the HR managers could work to mitigate the risks posed by the pandemic both to the business and to the human resources in the organisation. This study therefore examined the challenges faced HR managers as a result of the covid 19 pandemic in the management of human resources in organisations in Kampala city despite the need for organisational survival.

Objectives of the Study

The objective of this study was:

1. To identify the challenges faced by human resource managers in Kampala city as a result of the covid 19 pandemic.

2. To identify the most important challenges faced by human resource managers in Kampala city as a result of the covid 19 pandemic.

Research Questions

1. What challenges were faced by human resource managers in Kampala city as a result of the covid 19 pandemic?

2. What were the most important challenges faced by human resource managers in Kampala

city as a result of the covid 19 pandemic?

Conceptual frame work

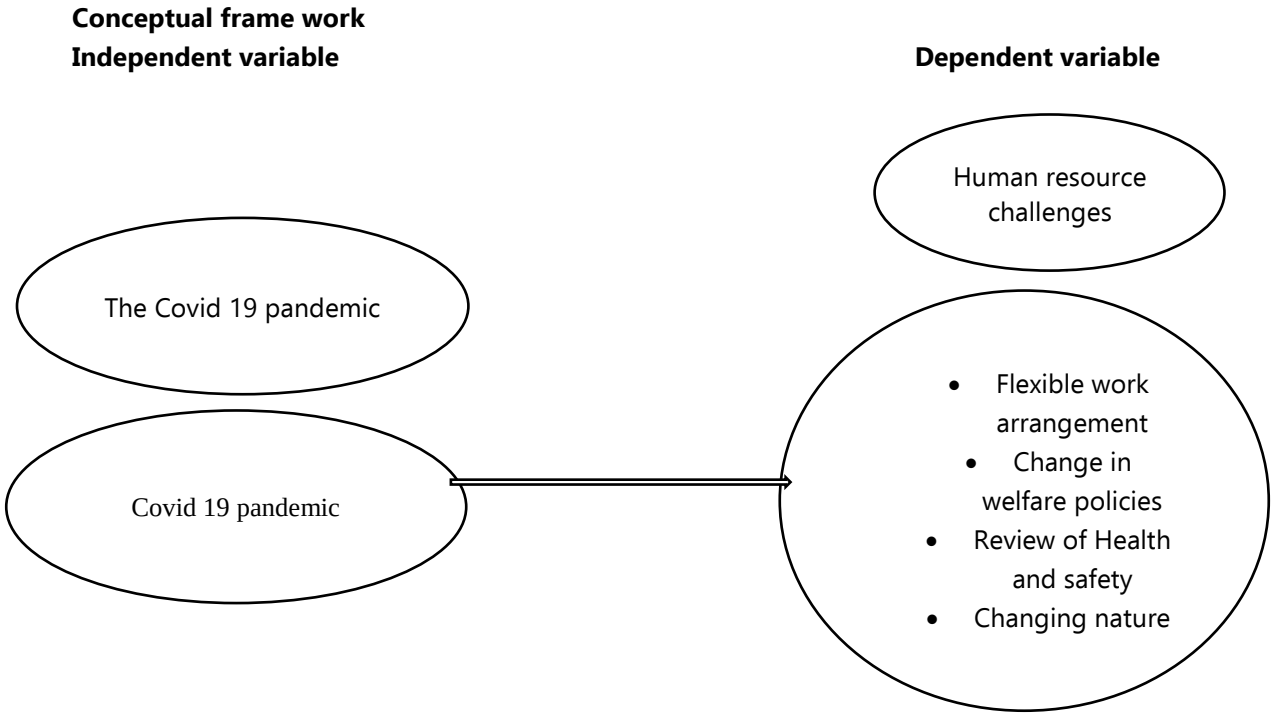

Source: Researcher

The conceptual frame work above shows the interrelationship between the variables in the study. Covid 19 as the independent variable is expected to affect the performance of human resource in form of the anticipated challenges as flexible work arrangements, changes in welfare policies, reviews of health and safety, changing nature of work, and managing performance present unique challenges for HR managers.

Literature review

Theoretical Frame Work

The study is based on the dynamic capabilities theory that explain how managers must react in this unexpected situation so as to manage human resources during this crisis of covid19

The Dynamic Capabilities Theory

The theory as explained by Tee, Pisano & Shue in 1997, examines how an organisation can use its competencies in the face of a challenging circumstance to reconfigure both its internal and external competencies into new competencies that can much the crisis, Haarhaus & Liening (2020). The theory assumes that an organisation with good capabilities will perform better than an organisation with less capabilities in the face of a crisis, Hernández-Linares, et al (2020). The purpose of the theory is to help managers understand how organisations can make use of their capabilities to create and sustain a competitive advantage over other firms if they are capable of responding to and be able to create some changes in the ways they do things. The capabilities here refer to those actions or behaviours that the organisation can perform better and can help the organisation to meet the competitive demands of the time, Zhou et al (2019). The capabilities should enable the organisation perform competitively given the

circumstances and ensure continuity in term of production and service delivery in a given crisis. The dynamic capabilities here refer to how well the organisation is able to respond to the effect of the covid19 with regard to its human resource and how the organisation is functioning. The capabilities will lie in areas like managing the changing work conditions, managing the health and safety concern plus the management of performance and how well the manager intends to go about the situation at hand. An organisation is said to have dynamic capabilities if it can integrate the said concerns and manage the situation at hand and it can reconfigure the way it has been doing things to a new dimension that requires the attention of all those involved in the functioning of the organisation and an efficient exploitation of the situation to the best of the organisation Fainshmidt, et al (2019).

The organisation is said to have capability if it has the ability to continue performing regardless of the circumstances. Fainshmidt, et al (2019). In this case of the covid19 if the organisation can reorganise its self to continue production and service delivery then we can say it has the capability. Firms have to use their capability to sustain their ability to continue delivering. The firm should have the dynamic capability to identify areas of key concern given the circumstances and create, extend or avail resources both human and physical to cater for the critical areas that have been identified and eventually a systematic pattern of behaviour will be identified that will help to do things better, O'Reilly et al (2019). In organisational functioning resources both human and physical are very important to get work done, efficiently and expeditiously. Such an organisation will need a new system structure that enable the organisation meet the challenges of the time. That's why it is important for the organisation given the new wave of circumstances to identify areas that require attention of management to move on. The capacity to reengineer the organisation to meet the challenges of the time is what we mean by dynamic capabilities.

Criticisms of the Dynamic Capability Theory

The theory has been criticised for not defining the term dynamic capability well as it is being explained in an ambiguous way, Arend & Bromiley (2009) in Khouroh, et al (2020), and says that the lack of clarity will impedes the progress in the use of the theory. The theory has been criticised by O'Reilly et al (2019), for being tautology in the sense that dynamic capability is a possession of all firms even the poor performing firms have dynamic capabilities which weakens the position of the theory. others have argued that the term dynamic capability does not add value in explaining why some firms perform better than others and capabilities have been described as abstract and other critics say that there are many ways to adapt to a changing circumstance and the development of dynamic capabilities is just one way to do so.

Flexible Work Arrangement

One of the HR significant issues of the 21st century has been the flexible work arrangement and not until recently it has come to be understood as good for both the employee and the employing organisation, Omondi (2016). The system allows individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver, Bell & Macvicar (2006) in Vanajan, et al (2020). The strategy has been welcomed by many organisations as a way to attract and retain staff so as to achieve a competitive advantage. The flexible work arrangement may come in many forms like flexi time, compressed work week, leave, job sharing, contract work and term time working, Ameriks et al (2020). The purpose is to allow the individual use that time to maximise his/her effort towards the

organisation.

Many organisations encouraged employees to work from home even if they had not shown any sign of the corona related illness, Barro et al (2020). During this period the organisation or the employer needs to be more proactive and innovative by allowing employees to fit work in their lives and allow them to work when they feel they can which will make them happier. The outbreak of the corona virus should be seen by many organisations as the opportunity to reskill their employee and also practice skill-based hiring to reduce on the cost of retraining to cope with the challenge of the covid19, Phelan et al (2020).

The flexible work arrangement was said to be good during the covid19 pandemic because it decongests the work place and allowed people to work really without the fear of the spread of the virus, Barro et al (2020). At the same time this arrangement enables employees to have time outside the organisation and be with their families and also can be cost saving in terms of transport to both the organisation and the employees. Flexible work arrangement has been also found to lead to job satisfaction and commitment by employees of the organisation. It also associated with lower labour turn over and with improved health and safety for the employee especially during the covid19 period.

Organisations that are in support of the flexible work arrangement have cited that the main reason is to retain employees and other businesses have contended that the phenomenon helps the organisation to be seen as valuing employees Hudecheck et al (2020). It has also been argued that a flexible work arrangement has increased employee royalty with the organisation which has promoted productivity of both the employee and the organisation. It has also been argued that a flexible work arrangement can enhance the organisations image through the expansion of hours of work through which customers can be served that are created through the flexible work arrangement,

However flexible work arrangements have been criticised on the ground that if they are ill conceived, they can have a negative impact on the business they also add that even the good programs may have their own challenges to business. It's also important for managers to note that flexible work arrangements may not necessarily be appropriate for all work categories, certain work needs one to be present the whole day while other work may not Ameriks et al (2020). Other organisations have discovered that employee movement in and out as a result of the flexible work arrangement has increased the overhead costs. This factor has made it difficult for some firms to adopt the method which makes the method a little bit challenging though with benefits. Therefore, a firm should scrutinise its self and see if this work method will be appropriate given the covid19 and see if they can adopt the flexible work arrangement or not.

Change in Welfare Policies

Welfare reforms are changes in the operation of a given welfare arrangement. The welfare of an organisation will entail many things from services, facilities and benefits that are offered by the organisation to its employee wellbeing, Moffitt et al (2020). Normally the purpose is to enhance employee motivation but it can also be used to contain a crisis for the better management of human resource in the organisation. Employee welfare may come in different ways like housing, health insurance, transportation and provision of meals while at work. Employee welfare policies, are guidelines on how the organisation is going to manage health related issues of its employee for the better

performance of the organisation Fritz & Koch (2019). Employee welfare are either statutory or no-statutory. Statutory are provided by the law and the non-statutory will be provided by the organisation. Organisational policy guidelines will normally relate to the non-statutory to which the organisation has to respond in this covid19 situation for the purpose or organisational survival Dwyer et al (2020).

During the covid19 pandemic the work place became a stressful place for both the employer and the employee necessitating the need to focus on the welfare policies within the organisation, World Health Organization. (2020). Because of the pandemic various categories of employees had their own concerns. Most employee were encouraged to take seek leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic. There are those with school going children who asked for more time off to deal with their children as schools were suspended. All these concerns are there for the human resource manager to take charge and see that amid all this the organisation is still functioning well.

Communication needed to be top on the agenda, and ways to reach management made easier as employee needed to raise concerns on many aspects that are work related and with specific relevance to covid19 Thelwall & Thelwall (2020). Management should give employee a platform to air out all their concerns that are covid19 related. This helped to reduce on the internal infections as well as those that may come from outside the organisation and also help to deal with those who may be sick of the virus. There was need to change policy related to work place health by having guidelines in place that makes sure that the work place is well ventilated and well protected with a clean environment. Provision of water and sanitizers, has not been part of large organisational functioning but it's time that the organisation has some new guidelines in place to cater for the new wave of the covid19. This has a financial implication but has benefits to the organisation as a whole Thelwall & Thelwall, (2020).

The policy shifts in areas like, Protective gear which has not been part of large organisational functioning in some organisation leave alone the medical enterprises calls on organisations to facilitate their employees with face masks and cleaning facilities to clean the offices floor and surfaces more than once a day unlike the previous times Senior et al (2020). This brings an additional cost to the organisation but highly advantageous to the organisation. This is what will help the organisation survive this covid19 crisis and enable the organisation remain competitive.

As part of the policy shift, it is better the organisation secures an insurance benefit for its employees. This may not be extended to the family but mainly the employee himself or herself and will help the organisation sail through the covid 19 Senior et al (2020).

Review of Health and Safety

By law every organisation is supposed to have a health and safety policy which should be present in writing and should well be up to date, World Health Organization. (2020). This policy should meet the legal regulations of the business, and if not the covid19 prevalence makes it paramount that the organisation should review its policy ensure that it can well cope with the challenges brought about by covid19 Chigara & Moyo (2022).

The covid19 possess a great challenge to organisations around the world, most likely your organisation will be affected and there will be new hazards at the work place which necessities a change in the health and safety policies that govern the organisation. The researcher's suspicion is that the current procedures are no longer sufficient for your staff to work safely Khan et al (2020).

Phelan, Katz & Gostin (2020), Organisations are helping to prevent the spread of the disease by encouraging washing of hands and the supply of masks to every employee to aid in the deterrent of the disease. It's of paramount importance that the organisations make communication an important aspect by providing the status of the pandemic to their employees and have measure in place to stop the transmission. During the pandemic employee have been tortured physical, emotionally and spiritually crating the need to keep a very close eye on employee wellbeing and giving employee advise can enable them change their habits to reduce these levels of anxiety as a result of the corona pandemic Wilder-Smith & Freedman (2020). There is ned to ensure that employees work rooms are well ventilated, Tahir & Masood, (2020), and also to make sure that all employees have the musk's to prevent them from contracting the deadly virus. This can well be fostered by the HR ensuring constant communication to all staff about the dangers of not having a well-ventilated work place. While employee relations are affected by cultural norms such as hand shaking, it important now that organisation tell employee to abandon that practice because it increases the risk of spreading the virus. Employees should be encouraged to greet by way of a sign or just say hullo, Livingston & Bucher (2020), and this can be complemented with regular hand washing which will help the employees from not to contracting the virus. Available information today shows that employers focus now is on making sure that there is health and safety for employee in this turbulent period Alexander & Fry (2019). It is of paramount importance that all those who intend to travel are well informed about the health and safety concerns that need to be adhered to in order to keep the virus away from the work place and those who have returned from a work trip where there is Covid 19 should be well monitored for any signs of the virus, Livingston & Bucher (2020).

The organisation, can offer medical examination to staff a move away from the known periodic examinations to ensure that employees are safe from the virus Cheung et al (2020). The work environment should be cleaned and disinfected to ensure that its virus free and the employer should work out those areas that have legal implication for the organisation by ensuring a health and safe work environment which is very important to all and legally binding for all organisations globally Omary et al (2020).

Changing Nature of Work

According to Guisan (2019), world development report (WDR 2019), says that the nature of work is changing as a result of advancement in technology with a lot of fears that robots will take away work from people. While it is true that work is constantly being reshaped by technological progress, the covid 19 seems to have affected the way work is done and services delivered.

The whole population in the world were in a lockdown in an attempt to halt the spread of the corona virus which had claimed a huge number of people, Zhang et al (2020). The pandemic therefore, had a profound effect on the way work is done and accomplished even in the present-day McDonald & Peng (2020). Today many employers believe that there is need to provide employees with flexible work options, Bisbey, Traylor & Salas (2020). Where there has been work while on the move most organisations have adopted a slow go on most work-related travels to reduce on the risk posed by the epidemic. The corona pandemic became one of the key game changers in the way we work and this change is likely to be with us forever. One way that has been found good to encourage employee to work from home as a way of ensuring that employees are trained on how best deliver work from home and how to meet targets Lee et al (2020).

Organisations in the wake of this pandemic have resorted to teleconferencing and a move away from face-to-face meetings. However, this calls for training to equipping the employees with the latest technology that can enable employee use that technology well McDonald & Peng (2020). Work is becoming more flexible as many employees will work from home. This has caused many organisations to change their technology to enable working at home. Organisations are now figuring out how they will they collaborate with employees at a distance. Remote working is the new order of the day and organisations must have the capabilities to meet the challenges of covid19 Armocida et al (2020).

Suryawanshi & More (2020), company culture will be a centre of focus in this situation, though company culture is important to organisational success, most work will be done outside the normal company culture. Companies are to accept culture as a context of performance rather than design. What will enable the organisation survive in these competitive times is what will constitute company culture and allowing people for example to work from home which has been able to contribute new ideas in a new way. The covid19 crisis should lead to companies eliminate the unnecessary systems that do not facilitate work to new ways of doing work that can lead to a competitive advantage.

Managing Performance

There has been an effect on the working schedule, as most organisations have had to reduce on the working hours of their employee so as to reduce the effect of the covid 19 to the employees and the organisation Abdulkareem (2020). The employee can be left to work from home and even get a salary with the organisation. Today, most economies are moving digital in the way work is done making easy to deal with problem brought about by the corona virus of keeping employee away from work. Now employees can easily sit at home on their computers and do their work Guisan (2019).

Normally there will be a sudden or unexpected occurrence likely to affect the way business is done and that call for the quick attention of the manager, Frandsen & Johansen (2020). These may be a sudden earth quake, rainstorm, landslide or any havoc that may distrust business operations. Today we are talking about the covid 19 a pandemic that has disrupted the way entrepreneurs conduct business that calls for the attention of the HR manager. In order to manage performance during this period managers need to create an atmosphere in which business can thrive and be profitable. Managers need to find new ways of how they are going to measure performance in terms of quantity of work done and the time spent to do the work. More attention now needs to be focused on the results other than the time and the number of appearances one has to be at the work place. This will be more beneficial to the organisation.

The response of an organisation in a crisis, clearly shows it ability to manage a crisis because it will determine whether the organisation will survive the storm or not. It is therefore important that the organisation has plans, policies and strategies that will help the organisation manage the crisis Schmidt et al (2018). The determinant whether the organisation will survive is its ability to respond to such crisis like the covid19. Today managers need to rethink and find ways of how they are going to manage performance in these changing circumstances. There is need for cross training to equip employee with the required knowledge to able to work during this period. The covid 19 and its effect in work placeraises the question of how are managers going to measure performance, Shanafelt et al (2020). Will it be based on the normal scale of measurement? For example, do employee need to appear at the work place daily, will attendance be a measure of performance or the focus will be on the ultimate results. Therefore, face

time is no longer the measure of employee productivity as seen from the covid 19 response. These are the key questions that this pandemic has raised that call for the managers attention.

Have a workforce covid 19 response plans to deal with performance issues in the face of the epidemic. Employees performance and attendance are likely to fall but you have to address the issues in form of the performance improvement plans, to strike a balance between the epidemic control and the operations of the business Ramesh, Siddaiah & Joseph (2020). The move to a performance management plan will help improve the performance of employee as some employee's performance are likely to substantially diminish due to illness or some other related factor due to covid19.

Managers should well think ahead, and work out in advance on how they are going to have business operations amid the ongoing pandemic Mattiuzzi & Lippi (2020). The time lags cannot well be estimated in advance but being proactive will help the organisation cope with the changes brought about by the Covid 19 especially with many weeks of business shut down. The pandemic may change the way you do work in the organisation especially on work distribution and deployment like work that is mainly done by ladies could be time the male also to embrace just in case. In managing performance in a crisis situation, it is important that the human resource officer should able to decisively, take appropriate action and monitor what is being done to ensure that the organisation is able to meet the challenges of the time and remain competitive Blackman et al (2019). The human resource manager should be able to embrace new information that will help the organisation overcome the crisis, Crespo Márquez & SIM (2020). It is very important that during the crisis as a result of the pandemic that the human resource manager constantly communicates to employee about the new changes at work and what is expected of the employee in the environment that has been created, Nathanial & Van der Heyden (2020). The human resource manager should be ready for the unexpected because the result of a pandemic like covid19 has a lot of consequences which many organisations that have not planned will never know.

Methodology

The study adopted a survey design with the Delphi technique in the collection of data. The technique was first developed in the 1950s by the Rand corporation and used to gain consensus through a series of questioning and provision of feedback from participants who are experts in a given field. The technique has been used in forecasting, communication improvement, policy analysis and also in trying to understand the unknown and critical issues within various domains. In a Delphi study there are no rules to how many can be included in the sample. However, there are concerns about the bias resulting from the low response rate and high attrition rates. It is therefore recommended that a 70% response rate be achieved to be able to maintain statistical rigor Powell (2003). It is also recommended that that a larger panel increases the dropout rate suggesting a panel of 20 tends to retain their numbers during the study Yousuf, (2007).

Data Analysis

To get the most important challenges, data was analyzed using the constant comparative method. This method of analysis enables the researchers to generate a heuristic thematic grouping of items through a repeated comparison. In the beginning the items are reviewed and coded into many categories of analysis as one may get. As the item are coded, the researcher compares the items with previous items coded into the similar categories to generate themes. With these repeated comparisons, higher-order categories do emerge, giving the researcher greater insight into the theoretical perspectives that data is

informing. In this study, codes, themes, and categories were analyzed were mainly done through content analysis using Nvivo 12 and the statistical package for social scientists (SPSS). In order to analyse the qualitative data, thematic analysis was done with Nvivo 12 software. The themes generated out of the study were areas of flexible work arrangement, change in welfare policies, review of health and safety, changing nature of work and managing performance. Using NVivo 12 software, all responses were transcribed into Microsoft documents and files created were imported into the NVivo 12 software. An index was created for each respondent and nodes were created. The researcher started with the creation of a new project in NVivo 12 software which was named covid 19 pandemic, challenges to the human resource managers in Kampala Uganda. An expert perspective. There were 18 files that were transcribed in Microsoft office word format. Following the transfer of these files into NVivo 12 software, the next step was coding and putting information across documents that were related together into what is called nodes that housed the text as drawn from the Microsoft ward documents. Then coding started which involved grouping the data such that the themes and patterns can emerge from the qualitative data. Nodes were the containers for the codes.

Sample Size

Using the snow ball method of sampling method, the study employed 20 human resource managers drawn from across different businesses in Kampala city titled human resource manager. This process ensured that they had the relevant experience and professional background to well contribute to the study. Careful attention was placed on selecting a heterogenous group to allow for a broader perspective with a diverse experience in HR management. Selecting the experts to participate in the Delphi is regarded by many as the most important step of the process because of their influence on the strength of the study Drumm et al (2022).

Of the 20 experts identified, 18 experts participated in the three rounds because they had a sense of duty to contribute to what was more challenging during the covid 19 pandemic. Validity was ensured by ensuring that the panel of experts was well knowledgeable and competent in the field of human resource which is a key component of Delphi study.

Round One

The first round started with a broad question about what the experts think are the challenges faced by the human resource managers resulting from the covid19 pandemic.

Data Collection

The experts were asked to provide a word or short phrase to briefly describe up to a minimum of five critical challenges that were facing the human resource managers as a result of the covid 19 pandemic. Responses from round one were combined to ensure that a comprehensive set of potential challenges are presented in the subsequent rounds. The data from round one was collated and a comprehensive list of the challenges were presented to the experts in the second round. Data was entered into Nvivo software for a thematic analysis to establish the themes and the nodes.

Round Two

In round two the experts were asked to indicate by way of ticking what they considered to be the level of importance they associated with each of the challenge identified in round one faced by the human

resource officers in Kampala city. The experts rated the level of importance using the five-point Likert scale where 1= not at all important, 2= somewhat important, 3= important, 4= very important and 5= extremely important. Data was entered into the SPSS (statistical package for social scientists) to be able to establish the mean.

Round Three

The results as obtained from round two were presented to the experts in round three. During round three the experts were asked to respond to the following prompt: please indicate whether or not the following challenges facing human resource managers should be retained as more challenging. Using a dichotomous scale with answers Yes or No, the experts indicated which critical challenge they think should be retained for the final list. Analysis was also done using constant comparative method to determine which challenges were more challenging.

Research question one: What were the challenges faced human resource managers in Kampala city as a result of the covid 19 pandemic?

Response Rate

Table 1 below show the response rate of the participants in the study.

Table 1

Delphi round	Expected response	Actual response	Response rate
Round one	20	18	90%
Round two	18	18	100%
Round three	18	18	100%

Round one response as to what challenges that were faced the human resource managers during the Covid 19 pandemic in Kampala city.

Table 2 showing results from round one responses asked to the experts

The results from round one as analysed through the Nvivo 12 software are given in table 2 below.

Theme	**HR challenge**
Flexible work arrangement	Allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver,
	Having a compressed work week
	Arranging job sharing
	Arranging contract work
	Which work category that should have a flexible work arrangement.
	Which work needs one to be present the whole day while other work may not
	Increased overhead costs as result of the flexible work arrangement
Change in welfare policies	Provision of health insurance, transportation

	and provision of meals while at work.
	Encouraging employees to take leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic
	Ensuring that employee have a platform to air out all their concerns that are covid19 related
	change policy in place that makes sure that the work place is well ventilated and well protected with a clean environment.
	Provision of water and sanitizers which has not been part of large organisational functioning.
	Protective gear which has not been part of large organisational functioning
Review of Health and safety	Securing an insurance benefit for employees
	Ensuring constant communication as an important aspect by providing the status of the pandemic to their employees and the measure in place to stop the transmission.
	Breaking the cultural norms such as hand shaking because it increases the risk of spreading the virus.
	Inform those who intend to travel the health and safety concerns that need to be adhered to in order to keep the virus away
	Offer medical examination to staff a move away from the known periodic examinations to ensure that employees are safe from the virus.
Changing nature of work	Keeping abreast with advancement in technology which is changing the way work is done
	Changing the way work is done and services delivered by the pandemic
	Providing employees with flexible work options
	How to adopt a slow go on most work-related travels to reduce on the risk posed by the epidemic.
	Encouraging employee to work from home
	Training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets
	Identifying work areas that require employee to meet regularly and those that do not
	How to resort to teleconferencing and a move away from face-to-face meetings.
	Figuring out how to collaborate with employees at a distance
	Doing work outside the normal company

	culture
Managing performance	Reducing the work schedule as most organisations have had to reduce on the working hours
	Expecting a sudden or unexpected occurrence likely to affect the way business is done
	Finding new ways of how to measure performance in terms of quantity of work done and the time spent to do the work.
	How to focus more attention on the results other than the time and the number of appearances one has to be at the work place.
	How best to respond to covid19 crisis which is likely to determine success
	Ensuring cross training to equip employee with the required knowledge to able to work during this period.
	Will attendance be a measure of performance or the focus will be on the ultimate results
	Having a workforce covid 19 response plans to deal with performance issues in the face of the epidemic.

In round two the experts were asked to rate the level of importance they associated with each challenge and the results are well indicated in table 3 below which shows the frequency counts and the mean scores for each challenge.

In round three the experts were asked to indicate their level agreement regarding each challenge. The results are shown in the table 3 below. Consensus was determined by the mean value of 4 or higher on the 5-point rating scale, Niederberger et al (2021).

Table 3 showing round two results showing the level of importance for the critical challenges faced by human resource officers in Kampala Uganda. (1 least important 5 most important)

Challenge raised	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**Mean score**
Allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver	0	1	6	13	20	4.5
Which work category that should have a flexible work arrangement	0	2	4	16	18	4.4
Encouraging employees to take leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic	0	1	4	17	19	4.3
Encouraging employee to work from home	0	0	6	11	20	4.3
Training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets	0	2	7	13	19	4.3
Reducing the work schedule as most organisations have had to reduce on the working hours	0	1	6	16	18	4.2
Providing employees with flexible work options	1	1	3	17	17	4.2
Finding new ways of how to measure performance in terms of quantity of work done and the time spent to do the work.	0	1	3	18	19	4.1

Figuring out how to collaborate with employees at a distance.	0	3	7	15	17	4.1
Identifying work areas that require employee to meet regularly and those that do not	0	1	5	13	19	4.0
Breaking the cultural norms such as hand shaking because it increases the risk of spreading the virus	0	2	5	16	19	4.0
Provision of water and sanitizers which has not been part of large organisational functioning.	0	3	5	12	19	4.0
Which work needs one to be present the whole day while other work may not	0	1	4	15	19	4.0
Provision of health insurance, transportation and provision of meals while at work.	1	3	4	11	19	4.0
Offer medical examination to staff a move away from the known periodic examinations to ensure that employees are safe from the virus.	0	2	7	11	18	4.0
Ensuring constant communication as an important aspect by providing the status of the pandemic to their employees and the measure in place to stop the transmission	0	3	5	12	17	4.0
Ensuring cross training to equip employee with the required knowledge to able to work during this period.	0	4	6	11	18	3.9
How to focus more attention on the results other than the time and the number of appearances one has to be at the work place	0	3	7	12	17	3.9
Protective gear which has not been part of large organisational functioning	0	2	8	11	17	3.9
Increased overhead costs as result of the flexible work arrangement	0	3	7	10	17	3.9
change policy in place that makes sure that the work place is well ventilated and well protected with a clean environment	0	3	5	9	18	3.8
Arranging contract work	1	4	7	11	17	3.8
Will attendance be a measure of performance or the focus will be on the ultimate results	0	3	6	13	16	3.8
How best to respond to covid19 crisis which is likely to determine success	0	2	5	12	15	3.8
Doing work outside the normal company culture.	0	3	4	11	16	3.8
Expecting a sudden or unexpected occurrence likely to affect the way business is done	1	4	5	10	15	3.8
Having a compressed work week	0	3	6	12	15	3.7
Arranging job sharing	0	4	4	9	15	3.7
Ensuring that employee have a platform to air out all their concerns that are covid19 related	0	3	5	9	15	3.7
Securing an insurance benefit for employees	1	3	6	9	14	3.7
Keeping abreast with advancement in technology which is changing the way work is done	0	2	5	8	14	3.7
Inform those who intend to travel the health and safety concerns that need to be adhered to in order to keep the virus away	2	4	7	8	9	3.6
Having a workforce covid 19 response plans to deal with performance issues in the face of the epidemic	1	0	5	9	9	3.6
Changing the way work is done and services delivered by the pandemic	0	3	4	8	8	3.5

How to resort to teleconferencing and a move away from face-to-face meetings	1	3	4	7	7	3.4
How to adopt a slow go on most work-related travels to reduce on the risk posed by the epidemic	0	3	4	6	6	3.3

Research question two: What were the most important challenges that faced the human resource managers in Kampala city as a result of the covid 19 pandemic?

Table 4

Round three table showing consensus of the experts as what was more challenging to the human resource managers during the covid 19 pandemic

Challenge raised	Consensus %
Training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets	97
Providing employees with flexible work options	96
Allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver	96
Encouraging employees to take leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic	96
Which work category that should have a flexible work arrangement	96
Identifying work areas that require employee to meet regularly and those that do not	95
Provision of water and sanitizers which has not been part of large organisational functioning	94
Which work needs one to be present the whole day while other work may not	94
Encouraging employee to work from home	93
Increased overhead costs as result of the flexible work arrangement	92
Provision of health insurance, transportation and provision of meals while at work.	91
How to focus more attention on the results other than the time and the number of appearances one has to be at the work place	91
Finding new ways of how to measure performance in terms of quantity of work done and the time spent to do the work.	90
Figuring out how to collaborate with employees at a distance.	90
Offer medical examination to staff a move away from the known periodic examinations to ensure that employees are safe from the virus	89
Breaking the cultural norms such as hand shaking because it increases the risk of spreading the virus	89
Ensuring constant communication as an important aspect by providing the status of the pandemic to their employees and the measure in place to stop the transmission	85
Ensuring cross training to equip employee with the required knowledge to able to work during this period	84
Will attendance be a measure of performance or the focus will be on the ultimate results	82
Reducing the work schedule as most organisations have had to reduce on the working hours	80
Having a compressed work week	79
How best to respond to covid19 crisis which is likely to determine success	78
Arranging job sharing	75
Arranging contract work	74
Securing an insurance benefit for employees	72

Doing work outside the normal company culture.	71
change policy in place that makes sure that the work place is well ventilated and well protected with a clean environment	70
Keeping abreast with advancement in technology which is changing the way work is done	69
Protective gear which has not been part of large organisational functioning	68
Having a workforce covid 19 response plans to deal with performance issues in the face of the epidemic	65
Changing the way work is done and services delivered by the pandemic	64
Inform those who intend to travel the health and safety concerns that need to be adhered to in order to keep the virus away	62
How to resort to teleconferencing and a move away from face-to-face meetings	60
Expecting a sudden or unexpected occurrence likely to affect the way business is done	59
How to adopt a slow go on most work-related travels to reduce on the risk posed by the epidemic	57
Ensuring that employee have a platform to air out all their concerns that are covid19 related	55

The five themes that were developed are presented with their associated challenges raised and presented in the table above as training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets with a 97%, providing employees with flexible work options with 97%, allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver with 96% consensus and money more statements indicating higher levels of consensus.

Following the third round of this study the issues were analysed thematically using the constant comparative method as show in table 4 below

Table 4 Showing constant comparative method thematic analysis that shows how the experts rated the responses.

Theme	**HR challenge raised during the Covid 19 pandemic**	Number of issues	Number of issues with 90% to 100% agreement
Flexible work arrangement	Allowing individual to decide and manage their work schedules and only inform management about how best they intend to deliver	07	4
	Having a compressed work week		
	Arranging job sharing		
	Arranging contract work		
	Which work category that should have a flexible work arrangement.		
	Which work needs one to be present the whole day while other work may not		
	Increased overhead costs as result of the flexible work arrangement		
Change in welfare	Provision of health insurance, transportation and	06	3

policies	provision of meals while at work.		
	Encouraging employees to take leave and vacation so as to stay at home to reduce the effect of the pandemic		
	Ensuring that employee have a platform to air out all their concerns that are covid19 related		
	change policy in place that makes sure that the work place is well ventilated and well protected with a clean environment.		
	Provision of water and sanitizers which has not been part of large organisational functioning.		
	Protective gear which has not been part of large organisational functioning		
Review of Health and safety	Securing an insurance benefit for employees	05	0
	Ensuring constant communication as an important aspect by providing the status of the pandemic to their employees and the measure in place to stop the transmission.		
	Breaking the cultural norms such as hand shaking because it increases the risk of spreading the virus.		
	Inform those who intend to travel the health and safety concerns that need to be adhered to in order to keep the virus away		
	Offer medical examination to staff a move away from the known periodic examinations to ensure that employees are safe from the virus.		
Changing nature of work	Keeping abreast with advancement in technology which is changing the way work is done	10	5
	Changing the way work is done and services delivered by the pandemic		
	Providing employees with flexible work options		
	How to adopt a slow go on most work-related travels to reduce on the risk posed by the epidemic.		
	Encouraging employee to work from home		
	Training employees on how best to deliver work from home and how to meet targets		
	Identifying work areas that require employee to meet regularly and those that do not		
	How to resort to teleconferencing and a move away from face-to-face meetings.		
	Figuring out how to collaborate with employees at a distance.		

	Doing work outside the normal company culture.		
Managing performance	Reducing the work schedule as most organisations have had to reduce on the working hours	08	2
	Expecting a sudden or unexpected occurrence likely to affect the way business is done		
	Finding new ways of how to measure performance in terms of quantity of work done and the time spent to do the work.		
	How to focus more attention on the results other than the time and the number of appearances one has to be at the work place.		
	How best to respond to covid19 crisis which is likely to determine success		
	Ensuring cross training to equip employee with the required knowledge to able to work during this period.		
	Will attendance be a measure of performance or the focus will be on the ultimate results		
	Having a workforce covid 19 response plans to deal with performance issues in the face of the epidemic.		

A constant comparative thematic analysis of the results was as shown above to enable the researcher to heuristically be able to summarise the major challenges identified that were key to the human resource managers during the covid 19 in kamapala Uganda. There was a total of 36 challenges that were identified during the Delphi data collection process. Key challenges identified were mainly from the changing nature of work were there were 5 challenges scoring the 90+% followed by the flexible work arrangement which had 4 challenges scoring the 90+% followed by change in the welfare policies which had 3 challenges scoring the 90+% followed by the challenge of managing performance with 2 challenges scoring the 90+% and the review of health and safety didn't seem to be very challenging as none of the challenges in that category scored the 90+% challenge mark. While there were many challenges that were identified, there were 14 challenges out of the 36 challenges that emerged as key challenges given the higher level of consensus that they registered which was 90+%.

Contribution of the Study

The study contributes to literature regarding the challenges of a pandemic that HR managers faced during the covid 19 pandemic in Kampala Uganda. The study helps to make a contribution to the HR challenges posed by covid 19 based on other studies that have been conducted like Lee, et al (2020), Ramesh et al (2020) and Shanafelt et al (2020) and can well act as a guide to the formulation of ways of how to deal with HR during a pandemic.

Conclusion

The study concludes that the covid19 pandemic had challenges to the human resource managers in the management of the organisations of the most valued asset who the people in Kampala Uganda. It has been noted that there were numerous challenges of the Covid19 to the management of human resource and the study specifically confirms that human resource managers must pay extra attention to managing performance, health and safety concerns of the employees and the issues of a policy shift in the

management of the new circumstances as crated by the covid 19 pandemic. It therefore follows that unless the human resource managers in Kampala pay attention to these factors the organisation are not likely to survive in a similar situation as one created by covid19 pandemic.

Area for Further Study

The study recommends a further study in areas such as virtual recruitment processes, automated HR functions, and data analytics for decision-making that gained prominence during the pandemic given the increased use of technology and the focus should be on leveraging technology to enhance efficiency while improving employee experiences.

Reference

Abdulkareem, R. A. (2020). Declaration of epidemic public health with novel coronavirus. International Journal of Medical and Biomedical Studies, 4(3).

Alexander, R., & Fry, A. (2019). Strategic design and the future of work-and-wellness. Design for Health, 3(1), 135-154.

Ameriks, J., Briggs, J., Caplin, A., Lee, M., Shapiro, M. D., & Tonetti, C. (2020). Older Americans would work longer if jobs were flexible. American Economic Journal: Macroeconomics, 12(1), 174-209.

Armocida, B., Formenti, B., Ussai, S., Palestra, F., & Missoni, E. (2020). The Italian health system and the COVID-19 challenge. The Lancet Public Health.

Barro, R. J., Ursúa, J. F., & Weng, J. (2020). The coronavirus and the great influenza pandemic: Lessons from the "spanish flu" for the coronavirus's potential effects on mortality and economic activity (No. w26866). National Bureau of Economic Research.

Bisbey, T. M., Traylor, A., & Salas, E. (2020). 17 Implications of the Changing Nature of Work for Training. The Cambridge Handbook of the Changing Nature of Work, 364.

Bjelajac, Z., & Filipovic, A. M. (2020). COVID-19 Pandemic-Security Challenges, Risks, and Threats. Kultura polisa, 17, 9.

Blackman, D. A., Buick, F., O'Flynn, J., O'Donnell, M., & West, D. (2019). Managing expectations to create high performance government. Review of Public Personnel Administration, 39(2), 185-208.

Cheung, J. C. H., Ho, L. T., Cheng, J. V., Cham, E. Y. K., & Lam, K. N. (2020). Staff safety during emergency airway management for COVID-19 in Hong Kong. The Lancet. Respiratory Medicine, 8(4), e19.

Chigara, B., & Moyo, T. (2022). Factors affecting the delivery of optimum health and safety on construction projects during the covid-19 pandemic in Zimbabwe. Journal of engineering, design and technology, 20(1), 24-46.

Crespo Márquez, A., & SIM Research Group. (2020). Strategies for COVID-19 Pandemic Recovery. Applying Engineering Asset Management Principles.

Del Rio, C., & Malani, P. N. (2020). COVID-19—new insights on a rapidly changing epidemic. Jama

Drumm, S., Bradley, C., & Moriarty, F. (2022). 'More of an art than a science'? The development, design and mechanics of the Delphi Technique. Research in Social and Administrative Pharmacy, 18(1), 2230-2236.

Dwyer, P., Scullion, L., Jones, K., McNeill, J., & Stewart, A. B. (2020). Work, welfare, and wellbeing: The

impacts of welfare conditionality on people with mental health impairments in the UK. Social Policy & Administration, 54(2), 311-326.

Fainshmidt, S., Wenger, L., Pezeshkan, A., & Mallon, M. R. (2019). When do dynamic capabilities lead to competitive advantage? The importance of strategic fit. Journal of Management Studies, 56(4), 758-787.

Frandsen, F., & Johansen, W. (2020). Advice on Communicating During Crisis: A Study of Popular Crisis Management Books. International Journal of Business Communication, 57(2), 260-276.

Fritz, M., & Koch, M. (2019). Public support for sustainable welfare compared: links between attitudes towards climate and welfare policies. Sustainability, 11(15), 4146.

Guisan, M. C. (2019). World development report 2019: America. Regional and Sectoral Economic Studies, 19(2), 99-110.

Haarhaus, T., & Liening, A. (2020). Building dynamic capabilities to cope with environmental uncertainty: The role of strategic foresight. Technological Forecasting and Social Change, 155, 120033.

Hernández-Linares, R., Kellermanns, F. W., & López-Fernández, M. C. (2020). Dynamic capabilities and SME performance: The moderating effect of market orientation. Journal of Small Business Management, 1-34.

Hudecheck, M., Sirén, C., Grichnik, D., & Wincent, J. (2020). How companies can respond to the Coronavirus. MIT Sloan Management Review.

Khan, Z., Muhammad, K., Ahmed, A., & Rahman, H. (2020). Coronavirus outbreaks: prevention and management recommendations. Drugs & Therapy Perspectives, 1-3.

Khouroh, U., Sudiro, A., Rahayu, M., & Indrawati, N. (2020). The mediating effect of entrepreneurial marketing in the relationship between environmental turbulence and dynamic capability with sustainable competitive advantage: An empirical study in Indonesian MSMEs. Management Science Letters, 10(3), 709-720.

Lee, I. K., Wang, C. C., Lin, M. C., Kung, C. T., Lan, K. C., & Lee, C. T. (2020). Effective strategies to prevent coronavirus disease-2019 (COVID-19) outbreak in hospital. Journal of Hospital Infection.

Mattiuzzi, C., & Lippi, G. (2020). Which lessons shall we learn from the 2019 novel coronavirus outbreak?. Annals of translational medicine, 8(3).

McDonald, N., & Peng, K. (2020). The changing nature of work and time use: implications for travel demand. In Transportation, Land Use, and Environmental Planning (pp. 3-15). Elsevier.

Moffitt, R. A., Phelan, B. J., & Winkler, A. E. (2020). Welfare rules, incentives, and family structure. Journal of Human Resources, 55(1), 1-42.

Naicker, S., Yang, C. W., Hwang, S. J., Liu, B. C., Chen, J. H., & Jha, V. (2020). The Novel Coronavirus 2019 epidemic and kidneys. Kidney International.

Nathanial, P., & Van der Heyden, L. (2020). Crisis Management: Framework and Principles with Applications to CoVid-19.

Navigating New Health Protocols: Challenges Faced by HR Managers" and was conducted by the Society for Human Resource Management (SHRM) in May 2023.

O'Reilly, N. M., Robbins, P., & Scanlan, J. (2019). Dynamic capabilities and the entrepreneurial university:

a perspective on the knowledge transfer capabilities of universities. Journal of Small Business & Entrepreneurship, 31(3), 243-263.

Obrizan, M., Karlsson, M., & Matvieiev, M. (2020). The Macroeconomic Impact of the 1918–19 Influenza Pandemic in Sweden.

Omary, M. B., Eswaraka, J. R., Kimball, S. D., Moghe, P. V., Panettieri Jr, R. A., & Scotto, K. W. (2020). The COVID-19 pandemic and research shutdown: staying safe and productive. The Journal of Clinical Investigation

Omondi, A. A. (2016). flexible work schedules: acritical review of literature (Doctoral dissertation, school of business, university of Nairobi).

Phelan, A. L., Katz, R., & Gostin, L. O. (2020). The novel coronavirus originating in Wuhan, China: challenges for global health governance. Jama, 323(8), 709-710.

Powell, C. (2003). The Delphi technique: myths and realities. Journal of advanced nursing, 41(4), 376-382.

Ramesh, N., Siddaiah, A., & Joseph, B. (2020). Tackling corona virus disease 2019 (COVID 19) in workplaces. Indian Journal of Occupational and Environmental Medicine, 24(1), 16.

Schmidt, A., Boersma, K., & Groenewegen, P. (2018). Management strategies in response to an institutional crisis: The case of earthquakes in the Netherlands. Public Administration, 96(3), 513-527.

Senior, S. L., Caan, W., & Gamsu, M. (2020). Welfare and well-being: towards mental health-promoting welfare systems. The British Journal of Psychiatry, 216(1), 4-5.

Shanafelt, T., Ripp, J., & Trockel, M. (2020). Understanding and addressing sources of anxiety among health care professionals during the COVID-19 pandemic. Jama.

Suryawanshi, R., & More, V. (2020). A Study of Effect of Corona Virus Covid-19 and Lock Down on Human Psychology of Pune City Region. Studies in Indian Place Names, 40(70), 984-994.

Thelwall, M., & Thelwall, S. (2020). Retweeting for COVID-19: Consensus building, information sharing, dissent, and lockdown life. arXiv preprint arXiv:2004.02793.

Vanajan, A., Bültmann, U., & Henkens, K. (2020). Health-related work limitations among older workers—the role of flexible work arrangements and organizational climate. The Gerontologist, 60(3), 450-459.

Wang, C., Kim, Y., & Oh, S. S. (2020, January). Epidemic Response Coordination Networks in "Living Documents". In Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences.

Wilder-Smith, A., & Freedman, D. O. (2020). Isolation, quarantine, social distancing and community containment: pivotal role for old-style public health measures in the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak. Journal of travel medicine, 27(2), taaa020.

World Health Organization. (2020). Getting your workplace ready for COVID-19: How COVID-19 spreads, 19 March 2020 (No. WHO/2019-nCov/workplace/2020.2). World Health Organization.

World Health Organization. (2020). Getting your workplace ready for COVID-19: How COVID-19 spreads, 19 March 2020 (No. WHO/2019-nCov/workplace/2020.2). World Health Organization

Yousuf, M. I. (2007). Using experts' opinions through Delphi technique. Practical assessment, research, and evaluation, 12(1).

Zhang, S., Wang, Z., Chang, R., Wang, H., Xu, C., Yu, X., ... & Cai, Y. (2020). COVID-19 containment: China provides important lessons for global response. Frontiers of Medicine, 1-5.

Zhou, S. S., Zhou, A. J., Feng, J., & Jiang, S. (2019). Dynamic capabilities and organizational performance: The mediating role of innovation. Journal of Management & Organization, 25(5), 731-747.

BORCUN EVRİMİ: ANTİK UYGARLIKLARDAN MODERN FİNANSAL KRİZLERE

Aras YOLUSEVER[1]

Özet

Borç, ekonomik sistemlerin temel unsurlarından biri olarak tarih boyunca bireyler, devletler ve kurumlar için hem bir kalkınma aracı hem de krizlerin kaynağı olmuştur. Mezopotamya ve Mısır gibi antik uygarlıklarda borç, genellikle tarımsal üretimle bağlantılıydı ve mahsul döngülerine bağlı olarak borçların geri ödenememesi yaygın bir sorundu. Bu nedenle, borç jübileleri ve borç affı gibi mekanizmalar, toplumsal huzursuzluğu önlemek için geliştirilmişti. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde ise borç, ticaretin genişlemesiyle birlikte daha karmaşık bir hale gelmiş, faiz uygulamaları ve hukuki düzenlemeler borç ilişkilerini şekillendirmiştir. Orta Çağ'da Avrupa'da kilisenin faiz yasağına rağmen kredi sistemleri gelişmiş, İtalyan şehir devletlerinde bankacılığın temelleri atılmıştır Modern ulus-devletlerin yükselişiyle birlikte kamu borcu giderek kurumsallaşmış ve devletlerin ekonomik stratejilerinde merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Devletler, savaş harcamalarını finanse etmek için büyük çaplı borçlanmalara yönelmiş, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda savaş tahvilleri ve ulusal borç sistemleri yaygınlaşmıştır. Bunun yanı sıra, altyapı projeleri ve sanayileşme süreçlerini desteklemek amacıyla uzun vadeli kamu borçlanması artmış, bu da ekonomik kalkınma üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte finansal piyasalarda borçlanma araçları önemli ölçüde çeşitlenmiş ve daha karmaşık hale gelmiştir. Şirketler, genişleyen üretim süreçlerini finanse edebilmek için banka kredileri, tahviller ve hisse senedi piyasaları gibi yeni finansman yöntemlerine yönelmiştir. Aynı dönemde, bireyler için de kredi mekanizmaları yaygınlaşmış, tüketici kredileri ve ipotek sistemleri ekonomik yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Ancak artan borçlanma eğilimi, 1929 Büyük Buhranı, 2008 Küresel Finans Krizi gibi ekonomik çöküşlere de neden olmuştur. Bu çalışma, borcun tarihsel gelişimini inceleyerek borç birikimi, temerrüt ve finansal istikrarsızlık arasındaki bağlantıları ele almaktadır. Tarihsel ve ekonomik analizler ışığında borcun evrimi değerlendirilerek, günümüzdeki borç yönetimi ve finansal düzenleme politikalarına dair önemli çıkarımlar sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Borcun Tarihi, Finansal Krizler, Kamusal Borç Yönetimi.

Abstract

Debt has been one of the fundamental elements of economic systems throughout history, serving both as a tool for development and a source of crises for individuals, states, and institutions. In ancient civilizations such as Mesopotamia and Egypt, debt was often linked to agricultural production, and the inability to repay debts due to crop cycles was a common problem. As a result, mechanisms such as debt jubilees and debt forgiveness were developed to prevent social unrest. In the classical periods of Ancient Greece and Rome, debt became more complex with the expansion of trade, and the implementation of interest and legal regulations began to shape debt relations. During the Middle Ages in Europe, despite the Church's ban on interest, credit systems continued to develop, and the foundations of banking were laid in the Italian city-states.With the rise of modern nation-states, public debt became increasingly institutionalized and began to play a central role in the economic strategies of governments. States turned to large-scale borrowing to finance war expenditures, and especially in the 18th and 19th centuries, war bonds and national debt systems became widespread. In addition, long-term public

[1] Arş. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisat, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

borrowing increased to support infrastructure projects and industrialization processes, leaving lasting impacts on economic development.With the Industrial Revolution, debt instruments in financial markets diversified significantly and became more complex. Corporations turned to new methods of financing, such as bank loans, bonds, and stock markets, to fund their expanding production processes. During the same period, credit mechanisms also became widespread for individuals, making consumer credit and mortgage systems an important part of economic life. However, the increasing tendency toward borrowing has also led to economic collapses such as the Great Depression of 1929 and the Global Financial Crisis of 2008.This study examines the historical development of debt, addressing the connections between debt accumulation, default, and financial instability. By evaluating the evolution of debt through historical and economic analyses, the study offers important insights into current debt management and financial regulation policies.

Keywords: History of Debt, Financial Crises, Public Debt Management.

Giriş

Borç, iktisadi sistemlerin temel yapı taşlarından bir tanesi olarak, insanlık tarihi boyunca bireylerin, devletlerin ve kurumların finansal işlemlerinde merkezi bir rol oynamıştır. Antik dönemlerden günümüze kadar uzanan süreçte borç, yalnızca bireysel tüketim ve yatırım kararlarını değil, aynı zamanda devletlerin mali politikalarını ve küresel finansal istikrarı da şekillendiren bir unsur olmuştur (Graeber, 2012). Borcun ekonomik gelişime katkı sağladığı birçok dönem olmasına rağmen, aşırı borçlanma ve geri ödeme zorlukları tarih boyunca ciddi krizlerin ve toplumsal çalkantıların başlıca nedenlerinden bir tanesi olmuştur.

Tarihsel olarak borç, farklı iktisadi ve sosyal koşullara göre değişen yapı ve işleyiş biçimlerine sahip olmuştur. Örneğin, Mezopotamya ve Eski Mısır gibi tarıma dayalı ekonomilerde borç, genellikle mahsul döngüleriyle bağlantılı olarak düzenlenmiş ve borçların geri ödenememesi durumunda belirli dönemlerde borç jübileleri ilan edilerek sistemin çöküşü önlenmeye çalışılmıştır (Hudson, 2002). Antik Yunan ve Roma'da ise ticaretin gelişmesiyle birlikte borçlanma daha karmaşık hale gelmiş, faiz uygulamaları ve hukuki düzenlemeler borç ilişkilerini belirleyen temel faktörler arasında yer almıştır (Harris, 2016).

Orta Çağ'da Avrupa'da borç ekonomisi, Katolik Kilisesi'nin faiz yasağı nedeniyle sınırlı bir gelişim gösterse de İtalyan şehir devletlerinde modern bankacılığın temelleri atılmış ve borçlanma mekanizmaları giderek daha sofistike hale gelmiştir (De Roover, 1999). Özellikle Rönesans döneminde ticaretin ve uluslararası finansın gelişmesi, devletlerin ve bireylerin borçlanma yollarını çeşitlendirmiştir.

Modern ulus-devletlerin yükselişiyle birlikte kamu borçlanması giderek daha kurumsal bir hale gelmiş ve devletlerin ekonomik stratejilerinde merkezi bir unsur olmuştur. Devletler, özellikle savaş harcamalarını finanse etmek amacıyla büyük ölçekli borçlanmalara yönelmiş ve bu süreç, 18. ve 19. yüzyıllarda ulusal borç sistemlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Kindleberger & Aliber, 2011). Bunun yanı sıra, altyapı projeleri ve sanayileşme süreçlerini desteklemek amacıyla devletlerin uzun vadeli borçlanmaya yönelmesi, ekonomik kalkınma üzerinde kalıcı etkilere yol açmıştır (Neal, 1991).

Sanayi Devrimi ile finansal piyasalarda borçlanma araçları önemli ölçüde çeşitlenmiş ve hem devletler hem de özel sektör için yeni finansman yöntemleri ortaya çıkmıştır. Şirketler, büyüyen üretim süreçlerini finanse etmek için banka kredileri, tahviller ve hisse senedi piyasalarından yararlanmaya başlamış, bireyler

için de tüketici kredileri ve ipotek sistemleri yaygın hale gelmiştir. Ancak bu dönemde artan borçlanma eğilimi, finansal istikrarsızlık risklerini de beraberinde getirmiştir (Reinhart & Rogoff, 2009).

Özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda borcun ekonomik sistemler üzerindeki etkisi daha belirgin hale gelmiştir. 1929 Büyük Buhranı, finansal sistemde aşırı borçlanma ve spekülatif yatırımların neden olduğu küresel bir kriz olarak tarihe geçerken, 2008 Küresel Finans Krizi de özellikle ABD'deki mortgage piyasasında aşırı borçlanma ve karmaşık finansal ürünlerin sistemik bir çöküşe yol açmasıyla benzer bir dinamik sergilemiştir (Galbraith, 2009; Reinhart & Rogoff, 2009). Günümüzde küresel borç seviyelerinin hızla artması, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından borç sürdürülebilirliği konusunda yeni endişelere yol açmaktadır (IMF, 2021).

Bu çalışma, borcun tarihsel gelişimini inceleyerek borç birikimi, temerrüt ve finansal istikrarsızlık arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Çalışmada, borcun tarih boyunca nasıl evrildiği, borç krizlerinin nedenleri ve sonuçları ile modern finansal sistemde borç yönetimi konusunda geliştirilen politikaların etkileri değerlendirilecektir. Tarihsel ve ekonomik analizler ışığında, günümüzdeki borç yönetimi ve finansal düzenleme politikalarına dair çıkarımlar sunulacaktır.

Antik Dönemlerde Borç ve Borç Yönetimi

Borç, ekonomik organizasyonun temel unsurlarından biri olarak antik uygarlıklarda da önemli bir rol oynamıştır. Mezopotamya, Mısır, Antik Yunan ve Roma gibi medeniyetlerde borç ilişkileri genellikle tarımsal üretim, ticaret ve savaş harcamaları ile bağlantılıydı. Bu toplumlarda borç, sosyal ve ekonomik düzenin bir parçası olmakla birlikte, zaman zaman büyük toplumsal krizlere de yol açmıştır (Hudson, 2002). Bu bölüm borcun ve borç yönetiminin antik dönemlerdeki durumunu özetlemeyi hedeflemektedir.

Mezopotamya ve Mısır'da Borç Mekanizmaları

Mezopotamya'daki Sümerler ve Babilliler döneminde borç, çoğunlukla tarımsal üretime dayalıydı. Çiftçiler, ekim döneminde tohum ve ekipman sağlamak amacıyla toprak sahiplerinden veya tapınaklardan borç alırdı (Hudson, 2002). Ancak, mahsul verimsiz olduğunda veya doğal afetler meydana geldiğinde borcun geri ödenememesi yaygın bir sorundu. Bu durumun toplumsal huzursuzluğa yol açmaması için krallar dönemsel olarak borç jübileleri ilan eder, belirli bir süre boyunca borçların silinmesini veya hafifletilmesini sağlardı (Hudson, 2002).

Yine bu dönemde Hammurabi Kanunları (M.Ö. 1750 civarı), borç veren ve borç alan arasındaki ilişkileri düzenleyen yasal çerçeveyi ortaya koymuş, aşırı borçlanma nedeniyle köleleştirilmenin önüne geçmek için çeşitli sınırlamalar getirmiştir (Van De Mieroop, 1997).

Antik Mısır'da borç ilişkileri daha çok devlet ve tapınak ekonomisi üzerinde şekillenmiştir. Firavun yönetimi, tarım ürünlerinden alınan vergilerle ekonomiyi düzenlerken, tapınaklar halkın borçlanabileceği önemli merkezler olarak işlev görmüştür. Mısırlılar, borçlarını genellikle tahıl veya diğer tarımsal ürünler ile ödemiş, faiz oranları belirli dönemlerde düzenlenmiş ve aşırı borçlanmanın köleliğe yol açmaması için yasal sınırlandırmalar getirilmiştir (Ray, 2002).

Antik Yunanistan'da Borç ve Borç Krizleri

Antik Yunan'da borçlanma, ticaret ve tarım ekonomisinin gelişimi ile daha karmaşık bir hale gelmiştir. Kent devletlerinde (polis) borç, bireyler arasında olduğu kadar devlet tarafından da kullanılan bir araç

haline gelmiştir. Örneğin, Atina'da aristokratlar ve büyük toprak sahipleri, küçük çiftçilere borç vererek üretim sistemini finanse etmiştir. Ancak yüksek faiz oranları ve borcun teminatı olarak bireylerin özgürlüğünün ipotek altına alınması, ciddi sosyal krizlere neden olmuştur (Harris, 2016).

M.Ö. 6. yüzyılda Atina'da yaşanan borç krizi, sosyal huzursuzluğun ve eşitsizliğin artmasına neden olmuş, bu durum Solon'un Seisachtheia reformlarını yapmasını zorunlu kılmıştır. Solon, borç köleliğini kaldırmış, borçluların topraklarını geri almasını sağlamış ve faiz oranlarına yasal sınırlamalar getirmiştir (Ober, 2015). Bu reformlar uzun vadede finansal yapıyı köklü şekilde değiştiremese de bireysel borç ilişkilerinde önemli bir düzenleme getirmiştir.

Roma'da Borç Hukuku ve Finansal Yapı

Roma İmparatorluğu, borç ilişkilerini düzenleyen en gelişmiş yasal sistemlerden birini oluşturmuştur. Lex Poetelia Papiria yasası (M.Ö. 326), borç nedeniyle bireylerin köleleştirilmesini yasaklamış ve borçlulara belirli yasal haklar tanımıştır (Harris, 2016). Roma ekonomisi genişledikçe, borç ilişkileri de daha kurumsal hale gelmiş ve bankacılığın temelleri atılmıştır.

Roma'da borçlanma yalnızca bireyler arasında değil, aynı zamanda devletin finansmanı açısından da önemli bir mekanizma haline gelmiştir. Roma Senatosu, büyük altyapı projelerini, askeri seferleri ve kamu harcamalarını finanse etmek için geniş ölçekli borçlanmalara başvurmuştur. Özellikle Roma'nın genişleme döneminde, devlet hazinesi aerarium üzerinden borç yönetimini düzenlemiş, kamu gelirleri ile borç geri ödemelerini dengelemiştir (Neal, 1991).

Roma döneminde faiz oranları belirli dönemlerde sınırlandırılmış, ancak özel bankacılar (argentarii) ve senetler yoluyla kredi piyasası gelişmiştir. Roma hukukunda, borç ilişkileri ve alacaklıların hakları titizlikle düzenlenmiş, ancak yüksek faiz oranları ve borç krizleri zaman zaman toplumsal huzursuzluklara neden olmuştur (Temin, 2017).

Antik Dönemden Modern Finansal Yapılara Geçiş

Antik dünyada borç, genellikle toplumsal sınıflar arasındaki güç dengeleri ile doğrudan bağlantılıydı. Kriz dönemlerinde borç silme mekanizmaları geliştirilmiş olsa da borç ilişkileri genellikle ekonomik ve siyasi istikrarı belirleyen temel unsurlar arasında yer almıştır. Orta Çağ ve Rönesans dönemlerinde, Avrupa'da bankacılık sisteminin gelişmesiyle birlikte borç mekanizmaları daha sofistike hale gelmiş ve finansal sistemin temel unsurlarından biri olmuştur (De Roover, 1999).

Antik dönemde borç yönetimi, modern finansal sistemlerde görülen kredi mekanizmalarının ve devlet borç yönetiminin temelini oluşturmuştur. Borçlanma, ekonomik büyüme ve ticaretin genişlemesi için gerekli bir araç olarak görülürken, aşırı borçlanma ve borç krizleri, tarih boyunca büyük ekonomik çöküşlere neden olmuştur (Reinhart & Rogoff, 2009).

Orta Çağ ve Rönesans Dönemi

Orta Çağ ve Rönesans dönemi, borçlanma ve finansal sistemin gelişimi açısından önemli bir geçiş dönemi olmuştur. Bu dönemde borç ilişkileri, özellikle feodalizmin egemen olduğu Avrupa'da, ekonomik ve toplumsal yapıları şekillendiren temel unsurlardan biri olarak öne çıkmıştır. Yine bu dönemdeki borçlanma pratikleri, büyük ölçüde kilisenin öğretileriyle şekillenmiş, buna karşılık bankacılığın temelleri atılmaya başlanmış ve devletler için borçlanma yeni bir araç haline gelmiştir. Bu bölümde, Orta Çağ ve

Rönesans dönemi borç ilişkileri, kilise etkisi, erken bankacılık uygulamaları ve borç yönetimi üzerine bir analiz sunulmaktadır.

Kilise ve Faiz Yasağı

Orta Çağ boyunca, Hristiyanlık öğretisi, borçlanma ve faiz alma konusunda belirgin bir yasaklama getirmiştir. Kilise, faiz almayı usura olarak tanımlamış ve bunu büyük bir günah olarak kabul etmiştir (Wood, 2002). Usura, borç verenin borçluya karşı adaletsiz bir şekilde kazanç sağlama çabası olarak değerlendirilmiştir ve bu uygulama, sosyal adaletsizliğe yol açtığı gerekçesiyle yasaklanmıştır. Kilisenin bu yaklaşımı, borç ilişkilerinin gelişiminde büyük bir engel teşkil etmiş, borç verenlerin faiz geliri elde etmeleri ve borçların geri ödenmesi gibi meselelerde büyük tartışmalara yol açmıştır (Wood, 2002).

Ancak, Kilise'nin faiz yasağına rağmen, borçlanma pratikleri ortadan kalkmamış; aksine, kilisenin kontrolünde ya da onun öğretilerine aykırı bir şekilde yeraltı bankacılığı ve finansal ilişkiler zamanla gelişmiştir. Özellikle İtalya'daki Firenze, Venedik ve Ceneviz gibi şehir devletlerinde, Hristiyanlık öğretisinin yasaklarına rağmen faizli borçlanma yaygınlaşmaya başlamıştır (De Roover, 1999).

Bankacılığın Doğuşu: İlk İtalyan Bankaları

Orta Çağ'da, bankacılığın temelleri İtalya'da atılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, İtalyan şehir devletleri, özellikle Floransa, Venedik, Milano ve Ceneviz gibi kentler, Avrupa'daki ticaretin merkezi haline gelmiştir (Miskimin, 1975). İtalya'daki ilk bankalar, Medici ailesi gibi büyük tüccar aileleri tarafından kurulmuştur. Bu bankalar, ticaretin genişlemesiyle birlikte artan sermaye ihtiyacını karşılamak için kurumsal borçlanma sistemleri oluşturmuşlardır. İtalyan bankaları hem yerel hem de uluslararası ticaretin finansmanında önemli bir rol oynamış, banka senetleri, çekler ve alacak senetleri gibi modern bankacılığın ilk araçlarını geliştirmiştir (Miskimin, 1975).

İtalyan bankaları, borç ilişkilerini düzenlemede oldukça yenilikçi bir yaklaşım benimsemişlerdir. Özellikle Floransa'daki Medici Bankası, Lorenzo de Medici'nin döneminde, bankacılığın dünyadaki en güçlü yapılarından biri haline gelmiştir. Medici ailesi, devletlerin borçlanmalarını kolaylaştırarak devlet tahvillerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve Avrupa'daki finansal yapıların modernleşmesinin öncüsü olmuştur. Medici Bankası, borç verme işlemleriyle, feodal dönemin kısıtlamalarından kurtulmuş ve modern bankacılığın temellerini atmıştır (De Roover, 1999).

Bankacılık ve Borçlanma Araçları: Senetler ve Tahviller

Rönesans dönemi ile, bankalar borç verme işlemlerini daha sistematik bir hale getirmiş ve borçlanma araçlarını çeşitlendirmiştir (Miskimin, 1975). Bu dönemde, özellikle tahviller ve senetler gibi borçlanma araçları kullanılmaya başlanmıştır. Senetler, borç verenin haklarını korurken, aynı zamanda borçlunun ödeme yükümlülüklerini netleştiriyordu.

Tahviller ise devletlerin büyük kamu projelerini finanse etmek amacıyla çıkardıkları borçlanma araçlarıydı. Devletler, yeni yollar, köprüler ve büyük altyapı projelerini gerçekleştirmek için borçlanma yoluna gitmişlerdi. Bu tahviller, yatırımcılara faiz geliri sağlamanın yanı sıra, devlete de gerekli finansmanı temin ediyordu. Rönesans dönemi boyunca, devletler borçlanmayı sistematik hale getirmiş, bu süreç zamanla devlet tahvillerinin gelişmesine yol açmıştır. Rönesans'ta ticaretin büyümesiyle birlikte, banka sistemleri, devletler ve tüccar aileleri arasında borçlanma işlemleri daha da yaygınlaşmıştır (Miskimin, 1975).

Kilise'nin Bankacılığa Yönelik Yaklaşımları

Orta Çağ'ın sonlarına doğru, kilise faiz yasağını daha esnek bir şekilde uygulamaya başlamış, bu yasağın bazı istisnalara tabi olduğunu kabul etmiştir. Kilise, ticaretin gelişmesine paralel olarak, borç ilişkilerinin modernleşmesine ve finansal sistemin kurumsallaşmasına daha az karşı çıkmaya başlamıştır. Ancak, faiz yasağı hala çok güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür ve bunun yerine borç verenlerin faiz yerine alacaklıdan bir hizmet ücreti veya benzeri bir ödeme alması tavsiye edilmiştir (Wood, 2002).

Orta Çağ'ın sonlarına doğru, kilise, bazı finansal işlemlere dini bir yasak getirmemekle birlikte, borçla ilgili düzenlemelerde oldukça katı kalmaya devam etmiştir. Özellikle 13. yüzyılda, Papa IX. Boniface tarafından yayımlanan Unam Sanctam adlı papalık buyruğu, borç verenlerin ödemeleri zamanında alacaklarını temin etmeleri konusunda sıkı düzenlemeler getirmiştir. Kilisenin bu çabaları, borç ilişkilerini sınırlasa da, modern bankacılığın temellerinin atılmasında önemli bir adım olmuştur (Wood, 2002).

Feodalizmin Sonu ve Modern Borçlanma Uygulamaları

Feodalizmin gücünü kaybettiği 14. ve 15. yüzyılda, Avrupa'da daha merkezi bir yönetim anlayışı benimsenmeye başlanmış ve devletlerin borçlanma faaliyetleri artmıştır. Bankacılığın gelişmesi ve finansal araçların çeşitlenmesi, devletlerin savaş finansmanını sağlamak için büyük borçlanmalara gitmelerini mümkün kılmıştır. Bu dönemde, İspanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler, uzun süreli ve büyük ölçekli borçlanma işlemlerine başvurmuşlardır. Bu borçlanmalar, feodalizmin ve tarım ekonomisinin dışındaki büyüyen endüstriyel ekonominin finansmanını sağlamıştır. Bu yeni borçlanma türleri, Rönesans döneminin en belirgin özelliklerinden biri olmuştur ve modern finansal sistemlerin temel taşlarını atmıştır (Reinhart & Rogoff, 2009; Miskimin, 1975).

Modern Dönemde Borçlanma ve Finansal Krizler

Modern dönem, borçlanmanın finansal sistemler üzerindeki etkilerinin belirgin şekilde ortaya çıktığı ve borcun, ekonomik büyüme ile finansal istikrar arasındaki hassas dengeyi nasıl bozduğunun gözlemlendiği bir süreç olarak görülebilir. 20. yüzyılın başından itibaren, borçlanma araçlarının çeşitlenmesi ve finansal piyasaların karmaşıklaşması hem devletler hem de özel sektör için borçlanmayı kritik bir araç haline getirmiştir.

Sanayi Devrimi ve Finansal Piyasaların Evrimi

Sanayi Devrimi ile birlikte, üretim kapasitesindeki hızlı artış finansal piyasaların genişlemesine zemin hazırlamıştır. Şirketler, büyüyen üretim süreçlerini finanse etmek için banka kredileri, tahviller ve hisse senedi piyasalarına yönelmiş; bu durum, finansal piyasaların derinleşmesi ve çeşitlenmesine neden olmuştur (Neal, 1991). Bu süreçte, modern finansal araçların ve piyasa düzenlemelerinin temelleri atılmış, borçlanma artık sadece bireysel veya devlet bazında değil, küresel ölçekte ele alınmaya başlanmıştır.

20. Yüzyılda Borçlanma Eğilimleri ve Ekonomik Dalgalanmalar

20. yüzyılın ilk yarısında, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki ekonomik toparlanma sürecinde, devletlerin savaş harcamalarını finanse edebilmek amacıyla yoğun bir borçlanma politikasına gitmeleri dikkat çekmiştir. Bu durum, devlet borçlarının giderek artmasına yol açmış, ekonomik istikrar üzerinde baskı oluşturmuştur. Ancak, 1929 Büyük Buhranı, finansal sistemdeki aşırı borçlanmanın ve spekülatif yatırım dalgalarının nasıl küresel çöküşlere neden olabileceğinin en çarpıcı örneği olmuştur (Galbraith,

1955). Bu kriz, finansal düzenlemelerin yetersizliği, aşırı spekülasyon ve kredi genişlemesinin kontrolsüzlüğü gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir.

2008 Küresel Finans Krizi ve Borçlanmanın Rolü

2008 Küresel Finans Krizi, modern borçlanma eğilimlerinin dramatik sonucunu gözler önüne sermiştir. Özellikle ABD mortgage piyasasında, düşük faiz oranları ve gevşek kredi standartları ile desteklenen aşırı borçlanma, karmaşık finansal ürünlerin (örneğin, varlık destekli menkul kıymetler) piyasada yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, borçlanmanın sistemik risk haline gelmesine neden olmuş ve krizin küresel ölçekte yayılmasına yol açmıştır (Reinhart & Rogoff, 2009). Kriz sonrası, finansal sistemdeki düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve kredi piyasalarının yeniden yapılandırılması yönünde yoğun çalışmalar yapılmış, borç yönetiminin sürdürülebilirliği konusunda yeni politikalar geliştirilmiştir.

Modern Dönemde Devlet Borçlanması ve Finansal İstikrar

Günümüzde, küreselleşen ekonomilerde devletlerin borçlanma politikaları, ekonomik büyüme ve finansal istikrar arasında kritik bir denge unsuru olarak değerlendirilebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmayı finanse edebilmek için yapılan borçlanmalar, uzun vadede sürdürülebilir büyüme için önemli fırsatlar sunarken, aynı zamanda borç krizlerine yol açabilecek riskleri de beraberinde getirmektedir (IMF, 2021).

Modern dönemde borçlanma eğilimlerinin yarattığı riskler, finansal düzenleyici kurumlar tarafından çeşitli önlemlerle kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Özellikle, kredi genişlemesinin sınırlandırılması, şeffaf finansal raporlama standartlarının benimsenmesi ve risk yönetimi politikalarının geliştirilmesi, borçlanmanın ekonomik istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik temel stratejilerdir (Kindleberger & Aliber, 2005). Bu politikalar, finansal sistemin daha dirençli hale gelmesi için önemli adımlar olarak kabul edilmektedir.

Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışma, borcun tarihsel gelişimi, borç birikimi, temerrüt ve finansal istikrarsızlık arasındaki ilişkileri inceleyerek, borç yönetimi ve finansal düzenlemeler üzerine önemli çıkarımlar sunmaktadır. Borç, tarih boyunca ekonomik sistemlerin temel unsurlarından biri olmuş, zaman zaman kalkınmanın bir aracı olarak kullanılırken, diğer zamanlarda finansal krizlere yol açan bir faktör haline gelmiştir. Antik dönemlerden günümüze kadar olan süreçte, borçlanmanın şekli, işlevi ve etkileri büyük bir değişim göstermiştir. Ancak borçlanmanın olumsuz etkileri de tarih boyunca hep gündemde kalmış ve bu etkilere karşı çeşitli düzenlemeler, aflar ve borç yönetimi stratejileri geliştirilmiştir (Simmel, 2011; Glaeser, 2008).

Antik Mezopotamya ve Mısır gibi uygarlıklarda borç, tarımsal üretimle bağlantılı olarak evrimleşmiş ve genellikle mahsul döngülerine bağlı olarak borçların geri ödenememesi önemli bir sorun olmuştur (Roth, 1995). Bu sorun, borç jübileleri ve borç affı gibi mekanizmaların geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinde borç ilişkileri daha karmaşık bir hale gelmiş ve hukuki düzenlemeler ile faiz uygulamaları yaygınlaşmıştır (Ehrenberg, 1960). Ancak, Orta Çağ boyunca Hristiyanlık öğretisinin faiz yasağına karşı, borçlanma, kilisenin kontrolü altında gelişmiş ve devletlerin borçlanma stratejileri, zaman içinde güçlenmiştir (Miskimin, 1975). Feodalizmin sona erdiği dönemde, devletlerin borçlanması artarken, bankacılığın temelleri de atılmaya başlanmıştır. Bu süreç, modern finansal sistemlerin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuş, devletlerin savaş ve altyapı finansmanlarını

gerçekleştirebilmesi için borçlanma önemli bir araç olmuştur (Cipolla, 1962).

Modern dönemde ise borç, sanayi devrimiyle birlikte daha geniş bir finansal çerçeveye oturmuş, küresel ekonomik büyümeyi destekleyen bir araç olarak kullanılmıştır. Devlet borçları, ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak devreye girmiş, ancak borcun sürdürülebilirliği, özellikle 1929 Büyük Buhranı ve 2008 Küresel Finans Krizi gibi büyük finansal çöküşlerle sorgulanmıştır (Reinhart & Rogoff, 2009). Bu krizler, borçlanmanın risklerini ve borç yönetiminin eksikliklerini gözler önüne sermiştir. Krizlerin ardında, aşırı borçlanma, spekülasyon, düzenlemelerin eksikliği ve borçlanmanın büyüme stratejisi olarak yanlış anlaşılması yatmaktadır (Kindleberger & Aliber, 2011). Özellikle 2008 krizinde, mortgage piyasalarındaki aşırı borçlanma, karmaşık finansal ürünlerin ve düşük faiz oranlarının etkisiyle küresel bir krize yol açmıştır. Kriz sonrası, dünya ekonomisi, borçlanmanın etkilerini yönetmek adına yeni düzenlemeler ve politikalar geliştirmiştir (Gorton, 2009).

Bu çalışmada elde edilen bulgular, borçlanma ile finansal istikrar arasındaki ilişkinin ne kadar hassas olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Çalışmada borçlanmanın yalnızca kalkınma hedeflerine ulaşmak için değil, aynı zamanda risklerin yönetilmesi ve istikrarın sağlanması amacıyla dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Furman & Stiglitz, 1998). Dolayısıyla, borçlanmanın büyüklüğü ve stratejisi, devletlerin iktisadi politikalarında önemli bir yer tutmalıdır.

Borç yönetiminin sürdürülebilir olması için güçlü bir mali disiplin gereklidir. Devletler, borçlanmayı sadece geçici bir finansman aracı olarak değil, uzun vadeli ekonomik stratejiler ve büyüme hedefleri doğrultusunda değerlendirmelidir (Barro, 1988). Borçların yapılandırılması, geri ödeme planları ve faiz oranlarının dengelenmesi gibi konular, borç yönetiminin etkinliğini belirleyen temel unsurlardır. Ayrıca, finansal piyasalarda şeffaflık ve denetim, borçlanmanın olumsuz etkilerinin sınırlanmasına yardımcı olacaktır. Krizlerin önlenmesi için finansal kurumların ve düzenleyicilerin daha etkin bir şekilde çalışması, piyasalardaki risklerin zamanında tespit edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

Politika önerileri arasında, borç yönetiminde şeffaflığın artırılması, düzenleyici kurumların etkinliğinin güçlendirilmesi ve borçlanma sürecinde daha dikkatli stratejiler izlenmesi yer almaktadır. Ayrıca, borçlanma ile ortaya çıkan riskleri en aza indirgemek için daha sağlam bir finansal denetim yapısının kurulması ve borçlanma politikasının uzun vadeli hedeflerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir (Krugman, 2012). Ek olarak, borçlanma eğilimlerinin sistemik risklere yol açmaması için, finansal krizlere karşı güçlü önleyici tedbirlerin alınması ve kriz sonrası müdahale stratejilerinin geliştirilmesi önemlidir. Son olarak, devletlerin borç yönetiminde daha esnek ve sürdürülebilir politikalar izleyerek, küresel finansal istikrarı desteklemeleri, borç krizi risklerinin azaltılmasına yardımcı olacaktır (Reinhart & Rogoff, 2011).

Sonuç olarak, borç birikiminin tarihsel bağlamda nasıl evrildiğini, devletlerin borçlanma stratejilerinin nasıl şekillendiğini ve borç krizlerinin nasıl ortaya çıktığını anlamak, gelecekte benzer krizlerin önlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Borç, ekonomik kalkınma için önemli bir araç olmakla birlikte, doğru yönetilmediğinde ciddi finansal istikrarsızlıklara yol açabilir. Bu yüzden borçlanma politikalarının sadece kısa vadeli ekonomik hedeflere değil, uzun vadeli istikrar ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine de odaklanması gerekmektedir.

Kaynakça

Barro, R. J. (1988). Government spending in a simple model of endogenous growth (NBER Working Paper

No. 2588). National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/papers/w2588 https://doi.org/10.1086/261726

Cipolla, C. M. (1962). The Economic History of World Population. Penguin Books.

De Roover, R. (1999). The Rise and Decline of the Medici Bank: 1397-1494. Beard Book Inc.

Ehrenberg, V. (1960). The Greek State. Barnes & Noble.

Furman, J., & Stiglitz, J. E. (1998). Economic Crises: Evidence and Insights from East Asia. Brookings Papers on Economic Activity, Economic Studies Program, The Brooking Institution, 29(2), 1-136. https://doi.org/10.7916/D84M9FC6

Galbraith, J. K. (2009). The Great Crash, 1929. Harper Business.

Glaeser, E. L. (2008). Cities, Agglomeration, and Spatial Equilibrium. Oxford University Press.

Gorton, G. (2009). Slapped in the Face by the Invisible Hand: Banking and the Panic of 2007. Retrieved at 27 March, 2025 from https://www.atlantafed.org/-/media/documents/news/conferences/2009/financial-markets-conference/gorton.pdf.

Graeber, D. (2012). Debt: The First 5,000 Years. Melville House Publishing.

Harris, W. V. (2016). Roman Power: A Thousand Years of Empire. Cambridge University Press.

Hudson, M. (2002). Reconstructing the Origins of Interest-Bearing Debt and the Logic of Clean Slates. In M. Hudson (Eds.), Debt and Economic Renewal in the Ancient Near East Year (pp. 7-58). CDL Press.

International Monetary Fund (IMF). (2021). Global Debt Database: Trends in Government and Private Sector Debt. Retrieved 20 March, 2025 from https://www.imf.org.

Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises. Palgrave Macmillan.

Krugman, P. (2012). End This Depression Now!. W.W. Norton & Company.

Miskimin, H. A. (1975). The Economy of Early Renaissance Europe, 1300–1460. Cambridge: Cambridge University Press.

Neal, L. (1991). The Rise of Financial Capitalism: International Capital Markets in the Age of Reason. Cambridge University Press.

Ober, J. (2015). The Rise and Fall of Classical Greece. Princeton University Press.

Ray, J. D. (2002). Reflections on the Osiris Myth and Egyptian Kingship. Oxford University Press.

Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Princeton University Press.

Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2011). A Decade of Debt. NBER Working Paper Series No.16827.

Roth, M. T. (1995). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. Scholar Press.

Simmel, G. (2011). The Philosophy of Money. Routledge Classics.

Temin, P. (2017). The Roman Market Economy. Princeton University Press.

Van De Mieroop, M. (1997). The Ancient Mesopotamian City. Clarendon Press.

Wood, D. (2002). Medieval Economic Thought. Cambridge: Cambridge University Press.

RİSKTEN KAÇINMA DAVRANIŞININ PSİKOLOJİSİ: İNSANLAR NEDEN KAYIPLARDAN DAHA ÇOK KORKAR?

Aras YOLUSEVER[1]

Özet

Riskten kaçınma, karar alma süreçlerinin kritik bir unsurudur ve özellikle finans ve ekonomi alanlarında olduğu kadar günlük hayattaki seçimlerde de belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Davranışsal ekonomi ve psikoloji alanındaki araştırmalar, bireylerin kayıplardan kaçınmaya yönelik güçlü bir eğilim gösterdiğini ve bu eğilimin, eşdeğer kazançları elde etme isteğinden daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Kayıptan kaçınma olarak adlandırılan bu olgu, Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi çerçevesinde sistematik olarak incelenmiş olup, aynı büyüklükteki kayıpların kazançlardan daha güçlü bir psikolojik etki yarattığını öne sürmektedir. Ayrıca, evrimsel psikoloji bu eğilimi anlamak için bir çerçeve sunarak kayıptan kaçınmanın, hayatta kalmayı destekleyen bir mekanizma olarak geliştiğini ve karar vericilerin potansiyel ödüllerin peşinden gitmekten ziyade tehditleri azaltmaya öncelik verdiğini ileri sürmektedir. Riskten ve kayıptan kaçınma eğilimi, bireysel finansal tercihlerden çok daha geniş etkilere sahiptir; makroekonomik dinamikleri ve politika oluşturma süreçlerini de şekillendirmektedir. Finansal piyasalarda kayıptan kaçınma eğilimi, yatırımcıların değer kaybeden varlıklara bağlı kalmalarına ve böylece optimal portföy yönetiminden uzaklaşmalarına yol açabilir. Ayrıca, bu eğilim, yatırımcıların risk almaktan kaçınmalarına, dolayısıyla piyasa fırsatlarını kaçırmalarına neden olabilir. Bu davranış, bireylerin kayıpların potansiyel kazançlardan daha ağır basacağı yönündeki bilişsel yanılgısından kaynaklanmaktadır. Tüketici davranışları bağlamında ise bireyler, finansal kayıplarla ilişkili pişmanlık duygusundan kaçınma düşüncesiyle harcama yapmaktan çekinebilir. Bu eğilim, tüketicilerin harcamadan çok tasarrufa yönelmesine sebep olarak iktisadi aktivitenin boyutunu etkileyebilir. Azalan marjinal fayda ilkesi de bireylerin riskten kaçınma davranışlarını açıklamaktadır. Bu ilke dikkate alındığında aynı miktar gelir kaybının, aynı miktar gelir kazancından daha büyük fayda kaybına yol açtığı görülmektedir. Bu çalışma, riskten kaçınmanın psikolojik ve nörolojik temellerini inceleyerek, ekonomik davranışlar ve karar alma süreçleri üzerindeki etkisini ele almaktadır. Bununla beraber, davranışsal ekonomi, bilişsel bilim ve evrimsel psikoloji alanlarındaki bulguları bir araya getirerek, bireylerin neden kayıplardan orantısız bir şekilde korktuğunu ve bu yanlılığın finansal ve sosyal sonuçlarını nasıl şekillendirdiğini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Riskten Kaçınma, Davranışsal Ekonomi, Karar Alma Psikolojisi.

Abstract

Risk aversion is a crucial element of human decision-making, particularly evident in the domains of finance and economics, as well as in everyday choices. Behavioral economics and psychological research reveal that individuals exhibit a pronounced preference for avoiding losses, which outweighs their inclination to seek equivalent gains—a phenomenon termed loss aversion. This behavioral asymmetry is systematically examined through Prospect Theory, formulated by Daniel Kahneman and Amos Tversky, which posits that losses exert a greater psychological impact than gains of the same magnitude. Furthermore, evolutionary psychology offers a framework for understanding this predisposition, suggesting that loss aversion may have evolved as a survival mechanism, prioritizing the mitigation of

[1] Arş. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisat, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

threats over the pursuit of potential rewards. Loss aversion has significant implications that transcend individual financial choices, affecting macroeconomic dynamics and policy formulation. In financial markets, loss-averse tendencies manifest as investors disproportionately holding onto depreciating assets, thus impeding optimal portfolio management and risk-taking. This behavior is often rooted in the cognitive bias where the fear of losses outweighs the potential for gains. In the realm of consumer behavior, individuals may exhibit reluctance to engage in expenditure due to the prospect of experiencing regret tied to financial losses. This aversion can dampen overall economic activity as consumers prioritize preservation over investment. The principle of diminishing marginal utility also helps explain individuals' behavior towards risk aversion. When considering this principle, it becomes evident that the loss of utility from a given amount of income loss is greater than the gain in utility from the same amount of income gain. This paper explores the psychological and neurological underpinnings of risk aversion, highlighting its impact on economic behavior and decision-making. By integrating findings from behavioral economics, cognitive science, and evolutionary psychology, the study seeks to provide a comprehensive understanding of why individuals disproportionately fear losses and how this bias influences financial and social outcomes.

Keywords: Risk Aversion, Behavioral Economics, Decision Making Psychology.

Giriş

İnsan davranışı, belirsizlik ve risk altında karar alırken çoğu zaman rasyonellikten sapar ve sınırlı rasyonellik gösterir. Klasik iktisat teorisi, bireylerin karar alırken fayda maksimizasyonu doğrultusunda hareket ettiğini varsayarken, davranışsal ekonomi bu varsayımı sorgular ve karar alma süreçlerinde duyguların, bilişsel yanlılıkların ve psikolojik eğilimlerin belirleyici olduğunu öne sürer (Thaler, 1980). Bu bağlamda, bireylerin risk karşısındaki tutumları, sadece ekonomik modeller açısından değil; aynı zamanda psikoloji, nörobilim ve evrimsel biyoloji açısından da açıklanması gereken karmaşık bir davranış biçimidir.

Riskten kaçınma, bireylerin potansiyel kazançlara kıyasla kayıplardan daha fazla rahatsızlık duyması şeklinde tanımlanabilir. Bu davranış kalıbı, özellikle Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin geliştirdiği Beklenti Teorisi (Prospect Theory) ile birlikte bilimsel literatürde sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Beklenti Teorisi, insanların karar alırken mutlak değerlerden çok referans noktalarına göre hareket ettiklerini ve bu bağlamda kayıpların psikolojik etkisinin, kazançlardan daha büyük olduğunu ileri sürmektedir (Kahneman & Tversky, 1979). Teori, bireylerin riskli durumlarda tutarlı bir şekilde rasyonel tercihlerde bulunmadığını ve sistematik sapmalar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Riskten kaçınma davranışı yalnızca bireysel düzeyde değil, daha geniş ekonomik yapılar üzerinde de etkili olabilmektedir. Yatırım kararlarında, tüketici davranışlarında ve hatta makroekonomik politikaların tasarımında bireylerin risk algıları ve kayıptan kaçınma eğilimleri belirleyici olabilir. Örneğin, yatırımcıların zarar eden finansal enstrümanlara bağlı kalmaları, sadece bireysel servet kayıplarına değil, aynı zamanda finansal piyasalarda verimsiz kaynak tahsisine yol açabilir (Shefrin & Statman, 1985). Benzer şekilde, tüketicilerin harcama yerine tasarrufa yönelmeleri, toplam talebi düşürerek ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

Bireylerin risk karşısındaki tepkilerini anlamak için sadece ekonomik modeller yeterli değildir; psikolojik mekanizmaların ve bilişsel işleyişin de dikkate alınması gereklidir. Evrimsel psikoloji bu konuda farklı bir bakış açısı sunar. İnsan zihni, hayatta kalma içgüdüsüyle biçimlenmiştir. Bu süreçte tehditlerin ve

kayıpların bertaraf edilmesi, ödül arayışına kıyasla daha öncelikli hale gelmiştir (Cosmides & Tooby, 1994).

Bu çalışma, bireylerin neden kayıplardan orantısız biçimde korktuklarını, bu korkunun hangi psikolojik, nörolojik ve evrimsel temellere dayandığını ve söz konusu davranış kalıplarının ekonomik kararlara nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Davranışsal ekonomi, bilişsel bilim ve evrimsel psikolojinin kesişiminde yer alan bu inceleme hem mikro hem de makro düzeydeki ekonomik sonuçlara ışık tutmayı hedeflemektedir. Böylelikle, daha gerçekçi ve insan merkezli ekonomik modellerin geliştirilmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Riskten kaçınma davranışını açıklamak için yalnızca klasik modeller kullanılmamalıdır. Bu davranış kalıbı, çok disiplinli bir yaklaşımla; davranışsal ekonomi, psikoloji, nörobilim ve evrimsel biyoloji perspektiflerinden incelenmelidir. Bu bölümde, öncelikle davranışsal ekonomi ve beklenti teorisinin sunduğu çerçeve ele alınacak, ardından nörolojik mekanizmalar –özellikle prefrontal korteks ve amigdalanın işlevleri– üzerinden risk algısının biyolojik temelleri değerlendirilecektir. Son olarak, evrimsel psikolojinin bu eğilimi nasıl açıkladığı üzerinde durulacaktır.

Beklenti Teorisi ve Davranışsal Ekonomi Yaklaşımı

Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin (1979) geliştirdiği Beklenti Teorisi (Prospect Theory), riskli karar alma süreçlerinde bireylerin nasıl irrasyonel tercihlerde bulunduğunu açıklamak için önemli bir çerçeve sunar. Teoriye göre bireyler, kararlarını mutlak değerler üzerinden değil; başlangıç durumlarına göre oluşan kayıp ve kazanç çerçevesi üzerinden değerlendirir. Aynı büyüklükteki bir kayıp, eşdeğer bir kazançtan yaklaşık iki kat daha fazla psikolojik etki yaratır (Kahneman & Tversky, 1979). Bu durum, "kayıptan kaçınma (loss aversion)" olarak adlandırılır.

Beklenti teorisi ayrıca bireylerin karar verirken olasılıkları orantısız şekilde değerlendirdiğini de ileri sürer. İnsanlar, düşük olasılıklı olayları abartırken yüksek olasılıklı olanları küçümseme eğilimindedir. Bu yanlılık, riskli yatırım kararlarında veya piyango oynama davranışlarında açıkça gözlemlenebilir (Barberis & Huang, 2002).

Azalan Marjinal Fayda ve Kayıptan Kaçınma

Kayıptan kaçınma davranışını anlamada klasik iktisat kuramlarından biri olan azalan marjinal fayda ilkesi (law of diminishing marginal utility) de önemli bir açıklayıcı çerçeve sunar. Bu ilkeye göre, bir bireyin tüketime konu olan her ek birim maldan veya kazançtan elde ettiği fayda (hazine), zamanla azalır. Örneğin ilk 100 TL'lik kazanç, ikinci 100 TL'lik kazançtan daha fazla fayda yaratır. Benzer şekilde, bireylerin belirli bir miktar gelir kaybından hissettikleri "acı", eşit miktardaki bir gelir kazancının getirdiği "haz"dan daha fazladır (Marshall, 1890/1920).

Bu durum, davranışsal ekonomi literatüründe kayıptan kaçınma davranışı ile örtüşmektedir. Kahneman ve Tversky (1979), bireylerin kararlarını verirken değer fonksiyonlarının konkav bir kazanç eğrisi ve konveks bir kayıp eğrisi izlediğini ileri sürmüştür. Bu grafiksel yapı, azalan marjinal faydanın varlığını ve kayıplara karşı orantısız tepkiyi açıkça ortaya koyar. Kısaca ifade etmek gerekirse, kazançların getirdiği fayda zamanla azalırken, kayıpların yol açtığı psikolojik maliyet daha hızlı ve daha büyük bir artış gösterir.

Buna göre A TL kazanmanın verdiği haz ile A TL kaybetmenin verdiği acı arasında asimetrik bir duygusal deneyim söz konusudur. Klasik fayda teorisi bu durumu açıklamakta yetersiz kalsa da azalan marjinal fayda ilkesi bu farkı daha sistematik bir biçimde değerlendirmeye olanak tanır (Rabin, 2000). Çünkü birey, mevcut gelir düzeyi arttıkça her ek kazancın değerini daha düşük hissederken, gelirdeki her azalma, göreli olarak daha fazla fayda kaybı yaratmaktadır.

Ayrıca bu çerçevede, bireylerin riskten kaçınma davranışları da daha anlamlı hale gelir. Gelir seviyeleri arttıkça bireylerin risk alma eğilimleri artabilirken, daha düşük gelir gruplarında riskten kaçınma ve kayıpları önleme eğilimi daha belirgindir (Pratt, 1964). Bu bulgular, sosyoekonomik statünün de risk algısı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle sınırlı kaynaklara sahip bireylerde, azalan marjinal fayda ilkesi çerçevesinde kayıplar hayati anlam taşıyabilir, dolayısıyla bu bireyler için kayıptan kaçınma motivasyonu daha güçlü olur.

Bu bağlamda, azalan marjinal fayda ilkesi, yalnızca ekonomik analizler açısından değil; aynı zamanda bireylerin duygusal ve bilişsel yanıtlarını anlamada da temel bir araç olarak değerlendirilebilir. Riskten kaçınma davranışları ile kayıplara karşı gelişen orantısız tepkilerin altında hem psikolojik hem de iktisadi temelli marjinal fayda anlayışının yattığı görülmektedir.

Nörolojik Temeller: Prefrontal Korteks ve Amigdala

Kayıptan kaçınma davranışının temelinde yatan biyolojik ve nörolojik mekanizmalar, özellikle karar alma süreçlerinde rol oynayan beyin bölgeleri üzerinden değerlendirildiğinde, daha bütüncül bir anlayışa ulaşmak mümkün olur. Bu bağlamda, özellikle prefrontal korteks (PFC) ve amigdala, risk algısı, belirsizlikle başa çıkma ve kayıplara karşı gösterilen duygusal tepkilerin nörolojik temellerini anlamada kritik bir rol oynar (Bechara, Damasio, & Damasio, 2000; Phelps, Lempert, & Sokol-Hessner, 2014).

Prefrontal korteks , yüksek bilişsel işlevlerden sorumlu bir bölgedir; özellikle planlama, değerlendirme, mantıksal akıl yürütme, dürtü kontrolü ve gelecek sonuçları öngörme gibi işlevlerde merkezi rol oynar (Miller & Cohen, 2001). Riskli karar alma süreçlerinde PFC, olası sonuçları analiz ederek duygusal tepkileri düzenleme görevini üstlenir. Ancak riskin ya da kaybın yüksek olduğu durumlarda, bu bölge aşırı uyarılır ve birey karar verme süreçlerinde daha temkinli ve korumacı bir yaklaşım sergiler (Figner & Weber, 2011).

Fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI) çalışmaları, bireylerin olası kayıplarla karşılaştıkları durumlarda dorsolateral prefrontal korteksin (DLPFC) aktivitesinde belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Bu durum, bireyin rasyonel karar alma kapasitesinin, duygusal etkilerle çatıştığını ve riskten kaçınma davranışının nörobilişsel düzeyde desteklendiğini göstermektedir (Sokol-Hessner, Camerer, & Phelps, 2013).

Amigdala, duygusal tepkilerin ve özellikle korku, tehdit algısı ve olumsuz duygusal uyaranlara verilen yanıtların düzenlenmesinde temel bir rol oynar. Kayıplar söz konusu olduğunda amigdalanın aktivitesi özellikle artar ve bu durum bireyde hızlı, savunmacı ve çoğu zaman bilinçdışı tepki mekanizmalarını tetikler (Phelps, 2006). Bu nedenle, kayıptan kaçınma davranışları, yalnızca bilişsel düzeyde değil, derin duygusal temellere de sahiptir.

Özellikle duygusal karar alma sürecinde amigdala ile prefrontal korteks arasındaki etkileşim belirleyicidir. Amigdalanın tetiklediği tehdit algısı, PFC'nin düzenleyici işlevini sekteye uğratabilir. Bu durumda bireyler, daha fazla riskten kaçınma eğilimi göstererek potansiyel kazançlara ulaşma pahasına kayıptan korunmayı

tercih ederler (Hsu, Bhatt, Adolphs, Tranel, & Camerer, 2005). Bu nörolojik yapı, davranışsal ekonomi literatüründeki "kayıpların kazançlardan daha baskın algılanması" (loss aversion) yönündeki bulgularla paralellik göstermektedir.

Ayrıca, klinik vakalar üzerinden yapılan çalışmalar da bu iki bölgenin rolünü destekler niteliktedir. Örneğin, amigdala hasarı olan bireylerde riskli karar alma davranışlarında belirgin bir değişiklik gözlenmekte; bu bireyler, kayıp riskini küçümseyerek daha yüksek riskli tercihlere yönelebilmektedir (De Martino et al., 2006). Benzer şekilde, prefrontal korteks hasarı olan bireylerde ise uzun vadeli sonuçları değerlendirme becerisi zayıflar ve duygusal tepkiler baskın hale gelir (Bechara et al., 1999).

Sonuç olarak, prefrontal korteks ve amigdala arasındaki nörolojik etkileşim, bireyin kayıp tehdidi karşısındaki duygusal ve bilişsel dengesini belirlemektedir. Bu etkileşim, yalnızca bireysel tercihlerde değil; piyasa davranışları, tüketici kararları ve politik tutumlar gibi makro düzeyde de önemli sonuçlar doğurur.

Evrimsel Psikolojinin Perspektifi

Kayıptan kaçınma davranışının kökenlerini yalnızca günümüz ekonomik ve psikolojik modelleriyle açıklamak sınırlı kalabilir. Bu davranış kalıbı, insanın tarihsel geçmişine uzanan derin biyolojik temellere sahiptir. Evrimsel psikoloji, bireylerin bilişsel ve duygusal eğilimlerini, türün evrimsel tarihçesi boyunca hayatta kalma ve üreme başarısını artıran adaptasyonlar bağlamında ele alır (Tooby & Cosmides, 1992). Bu çerçevede, kayıplardan kaçınma yönündeki içgüdüsel tepki, geçmişte karşılaşılan çevresel tehditlere uyum sağlama sürecinin bir ürünü olarak değerlendirilir.

İnsan beyninin özellikle tehlike ve belirsizlik karşısında verdiği tepkiler, hayatta kalma ihtimalini artırmak üzere şekillenmiştir. Örneğin, bir avcı-toplayıcı toplumda yiyecek kaynaklarını kaybetmek, doğrudan ölüm riski anlamına gelebilirdi. Dolayısıyla geçmişte kayıpları minimize etmek, kazançları maksimize etmekten çok daha hayati bir öneme sahipti (Haselton & Nettle, 2006). Bu asimetrik değerleme stratejisi, daha korumacı, daha ihtiyatlı ve riskten kaçınan bireylerin tarihsel süreçte avantaj elde etmesine neden olmuştur.

Bu perspektife göre, insanlar potansiyel bir tehdit karşısında hızlı tepki vermek üzere evrilmiştir. Bu refleksif davranış, özellikle bilinmeyen veya belirsiz durumlarda risk alma eğilimini baskılayarak hayatta kalma ihtimalini artırır. Bu davranış biçimi, evrimsel anlamda asimetriye dayalı karar alma mekanizmasının bir ürünüdür (Gigerenzer, 2008). Kayıpların psikolojik etkisinin kazançlardan daha büyük olması, bireyin çevresine karşı daha temkinli, seçici ve korumacı bir yaklaşım geliştirmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte, modern dünyada bu kalıntılar her zaman rasyonel sonuçlar doğurmaz. Günümüzde insanlar artık bir yiyecek kaybı karşısında hayatta kalma riskiyle doğrudan karşılaşmasa da beynin bu yapısı, bu tür kayıplara karşı aşırı duyarlılığı hala sürdürmektedir. Bu durum, bireylerin finansal piyasalarda zarar etme korkusuyla risk almaktan kaçınmalarına, hatta rasyonel olmayan kararlar vermelerine yol açabilir (Barkow, Cosmides, & Tooby, 1992).

Evrimsel psikoloji ayrıca, bu eğilimlerin cinsiyetler, yaş grupları ve sosyal roller gibi faktörlere göre farklılık gösterebileceğini de ortaya koymaktadır. Örneğin, bazı çalışmalar, erkeklerin grup içinde statü kazanımıyla daha ilgiliyken, kadınların daha çok güvenlik ve kayıplardan korunmaya yönelik davranışlar sergileyebileceğini ileri sürmüştür (Cross, Copping, & Campbell, 2011). Bu farklılıkların, cinsiyete özgü

rollerle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, evrimsel psikoloji, kayıptan kaçınma davranışını yalnızca çağdaş bireyin bir hatası olarak değil, tarihsel olarak hayatta kalmayı kolaylaştırmış bir bilişsel önyargı olarak görür. Modern davranışsal örüntülerin çoğu, bu evrimsel mirasın bilişsel kalıntılarıyla şekillenirken; bu durum, ekonomi, finans, tüketici davranışları ve politika gibi birçok alanda bireylerin davranışsal tepkilerini anlamada zengin bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

Bilişsel Çelişki Teorisi

Kayıptan kaçınma davranışını anlamada yalnızca duygusal tepkiler değil, aynı zamanda bilişsel süreçler de belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle bilişsel çelişki (cognitive dissonance), bireylerin karar alma süreçlerinde yaşadıkları içsel çatışmaları ve bu çatışmaların kayıp algısını nasıl şekillendirdiğini anlamada önemli bir kavramsal araç sunar. Leon Festinger (1957) tarafından geliştirilen bilişsel çelişki teorisine göre, bireyler tutumları, inançları ve davranışları arasında bir uyumsuzluk hissettiklerinde psikolojik rahatsızlık yaşarlar ve bu rahatsızlığı azaltmak için düşüncelerini ya da davranışlarını yeniden yapılandırma eğilimi gösterirler.

Finansal ya da gündelik kararlarda bir kayıpla karşılaşmak, bireylerin "doğru karar verdiğine" dair inançlarıyla çeliştiği için bilişsel bir çatışma yaratır. Örneğin, yüksek beklentilerle yapılan bir yatırımın değer kaybetmesi, bireyin karar alma yeterliliğine olan güvenini sarsar ve bu durum, psikolojik düzeyde kaybın etkisini büyütür (Aronson, 2011). Bu çelişkiyi gidermek amacıyla bireyler, ya mevcut zararı "geçici" ya da "önemsiz" görerek kendilerini ikna ederler, ya da "bir daha asla yatırım yapmama" gibi daha keskin davranışsal sonuçlara yönelirler. Her iki durumda da kayıp deneyimi, rasyonel analizden çok daha güçlü bir algısal büyüklük kazanır.

Kayıp yaşandığında birey yalnızca maddi bir değer kaybetmez; aynı zamanda kendilik değerine ilişkin tehdit algısı da ortaya çıkar. Özellikle kendini "başarılı, rasyonel, öngörülü" bir birey olarak tanımlayan kişiler için kayıplar, benlik algısına doğrudan zarar verme potansiyeli taşır. Bu nedenle kayıpların psikolojik etkisi, salt ekonomik boyutunun ötesinde, bilişsel ve duygusal düzeyde derinleşir (Baumeister et al., 2001).

Ayrıca, kayıp sonrası alınan kararların çarpıtılması ve sınırlı rasyonel davranışlar, bu çelişkinin çözülmeye çalışıldığı süreçte ortaya çıkar. "Batık maliyet yanılgısı" (sunk cost fallacy) olarak bilinen davranış, bu duruma örnektir. Bireyler, daha önce yapılan yatırım nedeniyle zarar görmelerine rağmen, bu yatırımı "haklı çıkarmak" amacıyla kötü kararlar almaya devam ederler (Arkes & Blumer, 1985). Bu davranış kalıbı, kayıpların büyüklüğünün yalnızca finansal değil, aynı zamanda bilişsel çarpıtmalarla da artırıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, kayıptan kaçınma eğiliminin yalnızca bir duygusal tepki değil, aynı zamanda bilişsel çatışmalarla beslenen kompleks bir süreç olduğu görülmektedir. Kayıp, bireyin kendi kimliğiyle, karar alma yeterliliğiyle ve geleceğe yönelik kontrol algısıyla çeliştiğinde, bu durum kaybın psikolojik boyutunu büyütür ve bireyleri daha da korumacı ve riskten kaçınan davranış kalıplarına yönlendirir.

Riskten Kaçinmanin Iktisadi ve Sosyal Sonuçlari

Riskten kaçınma eğilimi, bireysel kararların ötesine geçerek ekonomik sistemler ve toplumsal yapılar üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler yaratmaktadır. Davranışsal ekonominin sunduğu çerçeveye göre

bireylerin kayıpları kazançlara kıyasla daha yoğun şekilde deneyimlemesi, ekonomik karar alma süreçlerini sistematik biçimde çarpıtabilmektedir (Kahneman & Tversky, 1979). Bu çarpıtma sadece bireysel tüketici tercihlerinde değil; yatırım, tasarruf, girişimcilik ve kamu politikaları gibi makro düzeydeki dinamiklerde de gözlemlenmektedir.

Finansal Davranışlar ve Yatırım Tercihleri

Riskten kaçınma davranışı yatırımcıların karar alma süreçlerini önemli ölçüde etkiler. Özellikle kayıptan kaçınma eğilimi, bireylerin zararına olan yatırımları sürdürme eğiliminde olmalarına, "sürü psikolojisiyle" riskten uzak duran kolektif davranışlar sergilemelerine neden olabilir (Arkes & Blumer, 1985). Bu bağlamda yatırımcılar, kayıpları realize etmek istemeyerek, değer kaybetmiş varlıklarda pozisyonlarını koruyabilirler. Bu durum "batık maliyet yanılgısı" (sunk cost fallacy) ile birleşerek rasyonel olmayan yatırım davranışlarına zemin hazırlar (Thaler, 1980).

Ayrıca bireylerin riskli ama potansiyel olarak daha yüksek getirili finansal araçlardan kaçınarak düşük getirili fakat güvenli limanlara yönelmeleri, piyasadaki sermaye akışlarını da etkiler. Rabin (2000), bireylerin düşük seviyelerde bile aşırı riskten kaçınma eğiliminde olduklarını göstermiştir; bu da portföylerin optimal getiri düzeyinden uzaklaşmasına neden olur. Bu durum yalnızca bireysel refah düzeylerini değil, genel ekonomik büyüme potansiyelini de aşağı çeker.

Girişimcilik ve Yenilikçilik Üzerindeki Etkileri

Girişimcilik faaliyetleri doğası gereği risk içerir. Riskten kaçınan bireyler, potansiyel kayıpların ağırlığını kazançlara kıyasla daha yüksek değerlendirdiğinden, yeni iş kurma, yatırım yapma ya da inovatif ürün geliştirme konusunda çekingen davranabilir (Figner & Weber, 2011). Bu durum, özellikle yenilikçilik temelli büyüme hedefleri olan ekonomilerde olumsuz sonuçlara yol açar. Riskten kaçınma düzeyi yüksek toplumlarda girişimcilik oranlarının görece düşük olduğu, ekonomik dinamizmin bu nedenle zayıfladığı gözlemlenmektedir (Sokol-Hessner, Camerer, & Phelps, 2013).

Tüketici Davranışları ve Makroekonomik Dengeler

Riskten kaçınma, tüketici davranışlarını da doğrudan etkiler. Özellikle ekonomik belirsizlik dönemlerinde, tüketiciler harcama yapma konusunda temkinli davranır; bunun yerine tasarruf eğilimi artar (Baumeister et al., 2001). Bu durum toplam talebin düşmesine, dolayısıyla ekonomik aktivitenin yavaşlamasına neden olabilir. Keynesyen bakış açısına göre, harcamaların azalması çarpan etkisiyle üretim ve istihdam düzeylerini de olumsuz etkiler. Dolayısıyla bireysel düzeyde mantıklı gibi görünen riskten kaçınma davranışları, makro düzeyde ekonomik daralmayı tetikleyebilir.

Sosyal Politikalara Yansımaları

Riskten kaçınma davranışları yalnızca piyasa içindeki aktörleri değil, aynı zamanda devletin politika üretme süreçlerini de etkiler. Sosyal güvenlik sistemleri, işsizlik sigortaları ve kriz destek paketleri gibi uygulamalar, bireylerin ekonomik risklere karşı duyduğu korkunun azaltılmasına yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda, devletin ekonomik aktörlerin davranışsal önyargılarını telafi edici politikalar üretmesi beklenmektedir (Phelps, Lempert, & Sokol-Hessner, 2014). Öte yandan, fazla riskten kaçınan bir seçmen kitlesi, devletin reform yapma kapasitesini de sınırlayabilir. Politikacılar, belirsizliği artıracak herhangi bir adımı atmaktan çekinerek statükoyu korumayı tercih edebilir.

Gelir Dağılımı ve Sosyal Adalet

Riskten kaçınmanın sosyoekonomik etkileri, gelir dağılımı ve eşitsizlik düzeyinde de kendini gösterir. Düşük gelirli bireyler, riskli ama getirisi yüksek yatırımlara erişim konusunda daha temkinlidir. Bu durum, sermaye birikimi olan bireylerin avantajlı konumlarını korurken, düşük gelirli bireylerin fırsatlardan uzak kalmasına neden olur. Bu davranışsal asimetri, zamanla servet eşitsizliğini derinleştirebilir (Pratt, 1964). Sonuç olarak, riskten kaçınma eğilimi, hem bireyler hem de toplum için uzun vadeli ekonomik eşitsizlikleri pekiştiren bir faktör haline gelebilir.

Sonuç

Riskten kaçınma davranışı, insan doğasının temel psikolojik eğilimlerinden biri olarak sadece bireysel karar alma süreçlerini değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal sistemlerin işleyişini de derinden etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Bu çalışmada, kayıptan kaçınma eğiliminin psikolojik, nörolojik, evrimsel ve ekonomik temelleri incelenmiş; bireylerin neden kayıplara karşı orantısız bir hassasiyet geliştirdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Kahneman ve Tversky'nin Beklenti Teorisi (1979) çerçevesinde şekillenen bu davranış kalıbı, yalnızca bilişsel bir tercih değil, aynı zamanda evrimsel geçmişin ve nörolojik işleyişin ürünüdür.

Prefrontal korteksin bilişsel kontrol ve planlama işlevleri ile amigdalanın tehdit algısı üzerindeki belirleyici rolü, riskli durumlarda karar almanın salt rasyonaliteye indirgenemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır (Bechara, Damasio, & Damasio, 2000; Phelps, Lempert, & Sokol-Hessner, 2014). Bu iki bölge arasındaki etkileşim, bireylerin özellikle belirsizlik altında kayıplara aşırı tepki vermesine neden olmakta, duygusal düzenleme kapasitesinin zayıflığı ise bu eğilimi daha da güçlendirmektedir (Sokol-Hessner, Camerer, & Phelps, 2013). Nörobilimsel bulgular, ekonomik tercihlerin arkasında yatan bilişsel süreçlerin anlaşılmasında büyük katkı sunmaktadır.

Evrimsel psikoloji perspektifinden bakıldığında ise riskten kaçınma, hayatta kalma ve genetik aktarım açısından avantajlı bir özellik olarak evrilmiş; bireylerin potansiyel tehlikelerden sakınarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli bir strateji olmuştur. Bu miras, modern toplumlarda finansal kayıplar, mesleki riskler veya sosyal prestij tehditleri gibi daha soyut ancak bireyler için oldukça anlamlı durumlara karşı da aynı düzeyde bir kaçınma davranışını tetiklemektedir.

Azalan marjinal fayda ilkesi ise bu davranışsal yönelimi iktisadi teori ile ilişkilendirerek tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Gelir artışlarının sağladığı faydanın giderek azalması, aynı miktarda bir kaybın daha büyük bir fayda kaybı yaratmasına neden olmakta; bu da bireyleri riskten kaçınmaya yönlendiren ekonomik temelli bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır (Marshall, 1890/1920; Rabin, 2000; Pratt, 1964).

Ekonomik ve sosyal düzeyde ise riskten kaçınma davranışının etkileri yalnızca bireylerin yatırım ya da harcama tercihleriyle sınırlı kalmamakta, piyasaların işleyiş biçimini, girişimcilik ortamını, tüketici güvenini, makroekonomik dengeleri ve hatta sosyal politikaların tasarımını da doğrudan etkilemektedir. Riskten aşırı kaçınma, piyasa fırsatlarının kaçırılmasına, sermayenin verimsiz dağılımına ve ekonomik dinamizmin yavaşlamasına neden olabilirken; sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine de zemin hazırlayabilir (Figner & Weber, 2011).

Sonuç olarak, riskten kaçınma davranışı bireylerin yalnızca irrasyonel ya da hatalı tercihleri olarak görülmemelidir. Aksine, bu davranış biçimi; tarihsel, biyolojik ve sosyal temellere dayanan, çok katmanlı

bir yapının ürünüdür. Bu nedenle gerek bireysel finansal okuryazarlık stratejileri gerekse ekonomik politikalar tasarlanırken bu davranışsal önyargıların farkında olunması büyük önem taşımaktadır. Davranışsal ekonominin sunduğu bilgiler ışığında geliştirilecek müdahaleler, bireylerin daha sağlıklı kararlar almasına ve ekonominin daha istikrarlı işlemesine katkı sağlayacaktır. Gelecek araştırmaların, risk algısının bireyler ve toplumlar üzerindeki uzun vadeli etkilerini daha ayrıntılı şekilde ortaya koyması beklenmektedir.

Kaynakça

Arkes, H. R., & Blumer, C. (1985). The psychology of sunk cost. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 35(1), 124–140. https://doi.org/10.1016/0749-5978(85)90049-4

Aronson, E. (2011). The social animal (11th ed.). New York, USA: Worth Publishers.

Barberis, N., & Huang, M. (2002). Mental accounting, loss aversion, and individual stock returns. Journal of Finance, 56(4), 1247–1292. https://doi.org/10.1111/0022-1082.00367

Barkow, J. H., Cosmides, L., & Tooby, J. (Eds.). (1992). The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture. New York, NY: Oxford University Press.

Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. Review of General Psychology, 5(4), 323–370. https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323

Bechara, A., Damasio, H., & Damasio, A. R. (2000). Emotion, decision making and the orbitofrontal cortex. Cerebral Cortex, 10(3), 295–307. https://doi.org/10.1093/cercor/10.3.295

Cosmides, L., & Tooby, J. (1994). Origins of domain specificity: The evolution of functional organization. In L. A. Hirschfeld & S. A. Gelman (Eds.), Mapping the mind: Domain specificity in cognition and culture (pp. 85–116). Cambridge University Press.

Cross, C. P., Copping, L. T., & Campbell, A. (2011). Sex differences in impulsivity: A meta-analysis. Psychological Bulletin, 137(1), 97–130. https://doi.org/10.1037/a0021591

De Martino, B., Kumaran, D., Seymour, B., & Dolan, R. J. (2006). Frames, biases, and rational decision-making in the human brain. Science, 313(5787), 684–687. https://doi.org/10.1126/science.1128356

Festinger, L. (1957). A theory of cognitive dissonance. Stanford, CA: Stanford University Press.

Figner, B., & Weber, E. U. (2011). Who takes risks when and why? Determinants of risk-taking. Current Directions in Psychological Science, 20(4), 211–216. https://doi.org/10.1177/0963721411415790

Gigerenzer, G. (2008). Gut feelings: The intelligence of the unconscious. London, UK: Penguin Books.

Haselton, M. G., & Nettle, D. (2006). The paranoid optimist: An integrative evolutionary model of cognitive biases. Personality and Social Psychology Review, 10(1), 47–66. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1001_3

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica, 47(2), 263–291. https://doi.org/10.2307/1914185

Marshall, A. (1920). Principles of economics (8th ed.). London: Macmillan. (Original work published 1890)

Phelps, E. A., Lempert, K. M., & Sokol-Hessner, P. (2014). Emotion and decision making: Multiple modulatory neural circuits. Annual Review of Neuroscience, 37, 263–287. https://doi.org/10.1146/annurev-neuro-071013-014119

Pratt, J. W. (1964). Risk aversion in the small and in the large. Econometrica, 32(1–2), 122–136. https://doi.org/10.2307/1913738

Rabin, M. (2000). Risk aversion and expected-utility theory: A calibration theorem. Econometrica, 68(5), 1281–1292. https://doi.org/10.1111/1468-0262.00158

Shefrin, H., & Statman, M. (1985). The disposition to sell winners too early and ride losers too long: Theory and evidence. The Journal of Finance, 40(3), 777–790. https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1985.tb05002.x

Sokol-Hessner, P., Camerer, C. F., & Phelps, E. A. (2013). Emotion regulation reduces loss aversion and decreases amygdala responses to losses. Social Cognitive and Affective Neuroscience, 8(3), 341–350. https://doi.org/10.1093/scan/nss002

Thaler, R. (1980). Toward a positive theory of consumer choice. Journal of Economic Behavior & Organization, 1(1), 39–60. https://doi.org/10.1016/0167-2681(80)90051-7

Tooby, J., & Cosmides, L. (1992). The psychological foundations of culture. In J. H. Barkow, L. Cosmides, & J. Tooby (Eds.), The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture (pp. 19–136). New York, NY: Oxford University Press.

ASSESSING FINANCIAL FRAGILITY USING THE SHERROD MODEL: AN APPLIED STUDY ON SAMPLE OF IRAQI BANKS LISTED ON THE IRAQ STOCK EXCHANGE

Hanaa Ibraheem Hussein[1], Hozan Tahseen Tawfeeq[2]

Abstract

Iraq's banking sector has challenges from weak private banks, state banks' hegemony, low tech, and low trust, although reforms are being made to improve digital payments, oversight, and inclusivity. As per the Sherrod model, this study sought to determine which commercial banks in the study sample were below and which were above the limits of financial fragility. It also sought to test, analyze, and interpret the implications of financial fragility to which Iraqi banks may be exposed, as well as the methods and techniques used to measure it, the reasons for its occurrence, and the policies and procedures that should be put in place to prevent, address, or control its effects. The time limits of the study were (8) years for the period (2017-2024), and the spatial limits of the study included (6) Iraqi banks, and it was completed with a financial and statistical analysis and financial fragility test for the study variables. A sample of Iraqi banks was examined using the Sherrod Model from 2017 to 2024, and the findings showed that there was no financial fragility in 2017 or 2018. Nonetheless, the results showed that indicators started to gradually fall in 2019 and then clearly increased in the years that followed. Oil dependency, political unpredictability, high sovereign exposure, low asset quality, inadequate regulation, little diversification, low public trust, high dollarization, and the COVID-19 pandemic's economic effects are the main causes of Iraqi banks' fragility. As a suggestion, bolstering banks oversight and putting in place efficient crisis management and early warning systems to identify and proactively handle financial stress.

Keywords: Financial Fragility, Iraqi Bank System, Sherrod Model.

Introduction

Assessing the financial fragility of six chosen banks that are listed on the Iraqi Stock Exchange (ISX) between 2017 and 2024 is the goal of this study. A bank's vulnerability to both internal and external shocks that could hinder its capacity to operate efficiently is referred to as financial fragility. The analysis exclusively applies the Sherrod model, a framework that focuses at key performance indicators under possible stress situations in order to assess a bank's financial fragility. The study intends to evaluate the resilience of the chosen institutions and spot early warning indicators of instability by applying this model. The study's conclusions provide useful information for investors, regulatory agencies, and financial institutions worried about the soundness of the banking industry in developing nations like Iraq.

Problem

The banking industry in Iraq is more vulnerable to financial instability because of the difficult political and economic climate in which it operates. Nevertheless, there is a dearth of empirical research that employs well-established quantitative methods to systematically assess the financial fragility of Iraqi

[1] Dr., University of Duhok, Finance and Banking Sciences, Duhok, Iraq. (Corresponding Author)
[2] Dr., University of Duhok, Finance and Banking Sciences, Duhok, Iraq.

banks. Finding out how resilient these institutions are to financial stress and whether they are susceptible to both internal and external shocks is necessary as a result.

Sample Design

Six commercial banks that were listed on the Iraq Stock Exchange between 2017 and 2024 were included in the sample. These banks were chosen based on the consistency and accessibility of the financial data required to use the Sherrod Model. The chosen banks' size, financial performance, and range of operations all differ, enabling a more thorough evaluation of financial fragility among various institutions in the Iraqi banking industry. The banks included in the sample are: Bank of Baghdad, Gulf Commercial Bank, United Bank for Investment, Sumer Commercial Bank, Ashur International Bank for Investment, and National Bank of Iraq. These banks were picked because they are typical of the local financial sector in Iraq and are pertinent to the study's goals.

Data Collection

The annual financial reports of the six chosen Iraqi banks provided the secondary data used in this study. Key financial indicators needed to apply the Sherrod Model in evaluating financial fragility are included in the dataset, which spans the years 2017–2024. Balance sheets, income statements, and other pertinent disclosures made by the banks were among the audited financial statements from which the data was gathered. The researcher can perform a longitudinal analysis of financial patterns and assess the degree of fragility over time by using secondary data.

The Central Bank of Iraq has been spearheading several reform initiatives in the Iraqi banking system since 2003 with the goal of restructuring the industry to conform to international trends. However, in addition to the legal and regulatory framework's inadequacies, these reforms have encountered significant obstacles, such as the absence of economic stability and security. Due to these problems, banks are now far less able to carry out their primary functions of financial intermediation and development finance (Huda, 2022: 6; Central Bank of Iraq, 2023: 22).

The banking industry's contribution to Iraq's GDP has remained modest, with some estimates not surpassing 1.5%, despite the issuance of directives intended to support small and medium-sized finance projects, expand electronic payment services, and promote financial inclusion (Al-Taie & Al-Jubouri, 2018: 3) .This small contribution is associated with one of the main markers of Iraq's financial fragility, which is the incapacity to efficiently convert banking resources into profitable investment instruments that sustain actual economic activity (Almutayri, 2023: 85).

The 77 banks that make up the banking system in Iraq include seven government-owned banks, twenty-four private commercial banks, twenty-six private Islamic banks, and eighteen branches of commercial banks from the Arab and international markets (Central Bank of Iraq, 2023: 43) Notwithstanding this institutional diversity, government-owned banks hold almost 90% of the sector's total assets, demonstrating a pronounced hegemony over banking operations and a decline in market efficiency in the distribution of resources. This disparity indicates a structural flaw in the banking industry. In terms of service delivery and large-scale finance, private and foreign banks are unable to successfully compete and have a small market share. Additionally, the state sector's hegemony over banking choices causes a slow reaction to financial and economic developments, which makes the financial system even more fragile. Despite reform efforts, Iraq's banking industry is still fragile after 2003 because of the legacy of

the conflict, lax regulation, and reliance on oil, which limits its economic importance (Almutayri, 2023: 85).

Financial fragility is the systemic susceptibility of financial institutions to external shocks or internal disturbances that could impair their capacity to operate efficiently and sustain stability. State-owned banks control between 70% and 90% of all banking assets, making them the dominant force in the financial industry. The growth of a vibrant and effective private banking sector is hampered by this concentration, which also inhibits competition (Al-Taie & Al-Jubouri, 2018: 4).

Iraq's credit-to-GNP ratio is still at 3–5%, well below the MENA norm of more than 50%, which suggests that the country's financial industry is not very developed. Due to risk aversion and regulatory uncertainty, banks have significant levels of idle money, which reflects weak credit demand and restrictive lending procedures. Economic growth is impeded by this underutilization of available funds, which limits financing for profitable ventures. In order to boost lending and enhance financial intermediation, structural reforms are required (Aziz & Al-Banna, 2021: 238; Al-Taie & Al-Jubouri, 2018: 5).

Iraq's huge interest rate differential (5–7% for savings vs. 15%+ for loans) reflects systemic inefficiencies and demonstrates the country's financial fragility. This disparity indicates more serious intermediation issues in the banking system, discourages productive borrowing, and limits the expansion of the private sector (Al-Taie & Al-Jubouri, 2018: 6; Central Bank of Iraq, 2023: 24).

Iraqi banks meet capital requirements but struggle to deploy funds effectively due to weak lending opportunities and restrictive regulations, limiting economic impact (Central Bank of Iraq, 2023: 25; Huda, 2022: 9).

Iraq's banking industry is weak and unable to sustain economic growth due to state dominance, poor loan penetration, substantial but unused liquidity, and inefficient interest rates; therefore, structural reforms, improved regulation, and economic diversification are necessary (Al-Mustansiriyah University, 2021: 18; Aziz & Al-Banna, 2021: 243).

One of the important types of financial fragility that can put banks at risk of going bankrupt is uninsured leverage. According to (Jiang et al. 2023: 3), banks that have a high percentage of uninsured debt compared to assets are vulnerable because uninsured depositors may leave at the first hint of crisis, increasing the likelihood of insolvency. Stability may be maintained by modest rate increases, but large hikes may cause a "bad equilibrium" in which the bank is overtaken by withdrawals, particularly in undercapitalized banks with significant uninsured leverage.

According to Aristei (2025: 2), financial fragility encompasses difficult-to-measure social and behavioral elements, such as reliance on informal loans or family networks, in addition to capital and liquidity ratios. Due to historical and economic difficulties, poor banking services in Iraq drive many people, particularly those with low incomes, to turn to unregulated alternatives. This reflects a lack of trust in official banks and exacerbates financial fragility, which compromises system resilience, policy efficacy, and financial inclusion.

Sherrod Model Equation:

The Sherrod model of financial fragility offers a framework for understanding how small shocks in the

financial system can be amplified through institutional vulnerabilities, particularly in banking structures. According to Sherrod (1987), financial fragility arises when banks engage in maturity transformation—borrowing short-term while lending long-term—which exposes them to liquidity risk and potential bank runs. The model emphasizes that even solvent banks can become illiquid under panic conditions, leading to systemic instability. Sherrod's theoretical construct aligns with the notion that financial systems are inherently prone to fragility due to interconnectedness and confidence-sensitive dynamics (Sherrod, 1987: 42).

The Sherrod (1987) framework has been expanded in recent years by adding dynamic household and macroprudential components. Notably, (Guerini et al., 2024) create a dynamic model in which the impact of income shocks is exacerbated, particularly in cases of inadequate financial literacy, when the household debt-to-income service ratio beyond a threshold, resulting in financial fragility. In support of this, (Creel, Hubert, and Labondance, 2023) offer empirical data that connects financial instability and credit expansion to poorer economic performance in all nations. These developments support Sherrod's fundamental finding that endogenous risk increases with time due to behavioral factors and maturity mismatches. This is consistent with previous contagion models in liquidity spirals and interbank networks, including (Delli Gatti et al., 2009), which highlight the role of network architecture in spreading fragility. By including network effects, financial literacy, and dynamic balance-sheet limitations into contemporary economic systems, these studies together enhance Sherrod's model.

To calculate the financial fragility score (Z-score) for each bank in the sample, the Sherrod Model applies a weighted linear combination of six key financial indicators. Leverage, profitability, liquidity, and other aspects of financial performance are all represented by these metrics. The following formula is used to calculate the Z-score (Arkan, 2015: 233- 244):

$$Z = (17 \times X_1) + (9 \times X_2) + (3.5 \times X_3) + (20 \times X_4) + (1.5 \times X_5) + (1 \times X_6)$$

Where:

X_1 = Net Working Capital / Total Assets

X_2 = Current Assets / Total Assets

X_3 = Total Equity / Total Assets

X_4 = Earnings Before Interest and Taxes (EBIT) / Total Assets

X_5 = Total Assets / Total Liabilities

X_6 = Total Equity / Fixed Assets

A composite Z-score reflecting each bank's overall financial stability is generated by this algorithm. The degree of financial distress is then assessed using the Sherrod risk categorization scale (as indicated in Table 2), which goes from no risk to extremely high risk. As a quantitative diagnostic tool, the Sherrod Model is used in this study to evaluate the financial fragility of the chosen sample of Iraqi banks listed on the Iraq Stock Exchange between 2017 and 2024. The six financial indicators that the model is based on represent various aspects of a bank's financial health, such as profitability, leverage, and liquidity. The Z-score, which is used to categorize the bank's degree of financial fragility, is derived from the weights

given to each indication. The Sherrod Model's indicators, along with their corresponding weights and classifications, are shown in Table (1) (Islam & Renas, 2016: 54):

Table 1: Indicators of the Sherrod Model for Measuring Financial Fragility

Indicator Code	Indicator Description	Indicator Type	Relative Weight
X1	Working capital / total assets	Liquidity	**17**
X2	Current assets / total assets	Liquidity	**9**
X3	Retained earnings / total assets	Leverage	**3.5**
X4	Earnings before interest and tax / total assets	Profitability	**20**
X5	Market value of equity / total liabilities	Leverage	**1.5**
X6	Equity / total assets	Liquidity	**1**

Source: Arkan, Tomas, (2015), Detecting Financial Distress with the Sherrod Model.

Table (2) displays the five risk categories into which banks are divided based on the Z-score values:

Table 2: Financial Distress Risk Classification According to Sherrod Model

Z-score Range	Risk Degree Description	Risk Category
Z > 25	The bank is not exposed to financial distress risk	First Category
20 < Z ≤ 25	The bank is exposed to low financial distress risk	Second Category
5 < Z ≤ 20	The bank is exposed to moderate financial distress risk	Third Category
-5 < Z ≤ 5	The bank is exposed to high financial distress risk	Fourth Category
Z ≤ -5	The bank is exposed to very high financial distress risk	Fifth Category

Source: Arkan, Tomas, (2015), Detecting Financial Distress with the Sherrod Model.

The Bank of Baghdad has demonstrated increasing stability in its finances throughout time:

Table 3: Bank of Baghdad: Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

Years	Liquidity	Liquidity	Leverage	Profit	Leverage	Leverage	Sherrod model
	x1	x2	x3	x4	x5	x6	Z score
2017	0.8756	0.9546	0.2442	0.009	1.323	5.3817	**26.63**
2018	0.1998	0.9603	0.2395	0.005	1.315	6.0325	**15.15**
2019	0.1605	0.2275	0.2416	0.01	1.3185	0.3127	**7.42**
2020	0.133	0.1783	0.1961	0.018	1.244	0.2387	**6.43**
2021	0.2291	0.3001	0.2008	0.024	1.2512	0.2868	**9.31**

2022	0.2566	0.3521	0.203	0.037	1.2528	0.3133	**10.51**
2023	0.3308	0.3907	0.1724	0.066	1.2082	0.2829	**12.54**
2024	0.7142	0.811	0.2052	0.103	1.2581	1.0858	**23.82**

The bank of Baghdad was financially sound from 2017 to 2019, but it began to experience pressure, particularly in the area of liquidity, which caused the Z-score to slightly drop. The year 2020 A notable decline took place, most likely as a result of outside influences like the pandemic. Although the bank's profit and liquidity decreased as a result, it remained above the risk threshold. The years between 2021–2024 With better liquidity, increased profit, and controllable leverage, the bank bounced back and greatly improved its financial position. The bank has a very high Z-score by 2024, which indicates low financial fragility and excellent financial health.

To put it briefly, by 2024, the bank had returned to its extremely strong position after briefly becoming unstable.

Table 4: Gulf Commercial Bank: Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

Years	**Liquidity**	**Liquidity**	**Leverage**	**Profit**	**Leverage**	**Leverage**	**Sherrod model**
	x1	**x2**	**x3**	**x4**	**x5**	**x6**	**Z score**
2017	0.7911	0.85	0.5319	0.008	2.1362	3.5468	**26.04**
2018	0.7579	0.8482	0.5438	0.002	2.1918	3.582	**25.44**
2019	0.3719	0.4086	0.5585	-0.007	2.2651	0.9444	**14.62**
2020	0.0671	0.1333	0.6014	2E-04	2.5085	0.6938	**7.52**
2021	0.0361	0.1123	0.5651	-0.009	2.2996	0.6367	**6.23**
2022	0.0969	0.1329	0.5581	-0.009	2.2628	0.6436	**7.39**
2023	0.0351	0.1264	0.5614	0.012	2.2797	0.6426	**6.73**
2024	0.0564	0.2889	0.5876	0.004	2.4245	0.8263	**8.69**

The table (4) demonstrates that the Gulf Commercial bank's liquidity has declined over time, suggesting possible difficulties in fulfilling short-term commitments. Even though leverage measurements change, they are still high, indicating that the bank is consuming a lot of debt. For a number of years, profitability has been low or negative. Even while financial hardship appears to be increasing, the bank is not immediately in danger of going bankrupt, according to the Z-score, which gauges bankruptcy risk.

The Z-score rises in 2024, indicating a possible recovery, and there are minor gains in leverage and liquidity

Table 5: National Bank of Iraq: Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

years	**Liquidity**	**Liquidity**	**Leverage**	**Profit**	**Leverage**	**Leverage**	**Sherrod model**
	x1	**x2**	**x3**	**x4**	**x5**	**x6**	**Z score**
2017	0.6334	0.977	0.4731	0.01	1.8978	20.529	**25.74**
2018	0.7244	0.9716	0.4904	-0.011	1.9625	17.278	**26.64**
2019	0.1585	0.3384	0.4056	0.018	1.6823	0.613	**9.60**
2020	0.1117	0.4156	0.344	0.028	1.5243	0.5885	**9.28**

2021	0.2679	0.5393	0.1734	0.018	1.2098	0.3764	**11.85**
2022	1E-05	0.452	0.1379	0.014	1.16	0.2517	**6.25**
2023	0.1645	0.4079	0.0575	0.126	1.1452	0.0971	**10.56**
2024	0.2464	0.5566	0.0571	0.134	1.1569	0.1289	**13.48**

During the 2017–2018 era, the table (5) showed strong financial health with substantial liquidity and respectable Z-scores (~26), indicating low financial risk. From 2019 to 2022 a noticeable drop in financial stability in National Bank of Iraq. A significant decline of liquidity, particularly in 2022 (x1 close to zero), raised questions about short-term solvency. Despite a minor improvement in leverage (reduced debt), profitability was still low. In 2022, the Z-score fell below 10, reaching a low of 6.25, indicating severe financial difficulty and fragility.

There are indications of recovery in 2023–2024. Additionally, there was a minor improvement in liquidity and earnings. With a Z-score of about 13.5, financial risk was decreased but not completely eliminated.

As a result of modernization and outside assistance, NBI is progressively stabilizing after experiencing severe financial fragility from 2019 to 2022.

Table 6: United Bank for Investment: Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

Years	**Liquidity**	**Liquidity**	**Leverage**	**Profit**	**Leverage**	**Leverage**	**Sherrod model**
	x1	**x2**	**x3**	**x4**	**x5**	**x6**	**Z score**
2017	0.5124	0.8953	0.6154	0.002	2.6115	5.8767	**22.67**
2018	0.4786	0.8917	0.5833	-0.035	2.4208	5.3869	**20.95**
2019	0.3312	0.9058	0.4283	0.003	1.7403	4.545	**17.88**
2020	0.1744	0.7995	0.3744	5E-04	1.5999	1.867	**13.58**
2021	0.2495	0.9292	0.3203	0.002	1.4712	4.5251	**15.99**
2022	0.2639	0.9244	0.3395	2E-04	1.5141	4.4906	**16.26**
2023	0.2028	0.7828	0.4195	5E-04	1.7242	1.9315	**14.23**
2024	0.23	0.7543	0.4751	6E-04	1.9072	1.934	**14.85**

The United Bank for Invest maintained great financial stability between 2017 and 2018, as evidenced by high Z-scores above 25, which were backed by stable liquidity and controllable leverage. The Z-score significantly decreased beginning in 2019, hitting a low of 6.25 in 2022, signifying serious financial distress, as a result of the bank's declining liquidity and dismal profitability The bank shown indications of recovery in 2023 and 2024, as evidenced by increases in profitability and liquidity, which raised the Z-score over 13. Despite this encouraging development, the bank is still below its previous stability levels, indicating that its financial structure has to be strengthened further.

In conclusion, even if the National Bank of Iraq has clearly recovered since 2022, it will need sustained attention to bolstering profitability, liquidity, and risk management in order to completely restore its financial stability.

Table 7: Sumer Commercial Bank: Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

Years	Liquidity	Liquidity	Leverage	Profit	Leverage	Leverage	Sherrod model
	x1	x2	x3	x4	x5	x6	Z score
2017	0.535	0.8724	0.6856	0.001	3.1809	5.3731	**23.72**
2018	0.6673	0.9247	0.6555	0.003	2.9021	8.7023	**26.36**
2019	0.6651	0.8955	0.7692	0.003	4.3296	7.3616	**28.058**
2020	0.6741	0.933	0.9755	0.005	3.8373	14.567	**29.42**
2021	0.5837	0.9162	0.8184	0.004	2.9781	9.7682	**25.66**
2022	0.7157	0.9303	0.9178	0.004	4.6145	13.17	**30.69**
2023	0.7797	0.9199	0.9257	-0.041	7.1142	11.558	**33.64**
2024	0.6863	0.8088	0.8673	0.003	7.5332	4.5367	**31.53**

Sumer Commercial Bank's financial indicators from 2017 to 2024 show a generally improving position in terms of financial resilience, as evidenced by the Sherrod Z-score's steady upward trend, which went from 23.72 in 2017 to a peak of 33.64 in 2023 before slightly moderating to 31.54 in 2024. This pattern illustrates how financial stability and fragility have improved over time. Both the x1 and x2 liquidity ratios are comparatively constant, with x1 showing a discernible improvement from 0.535 in 2017 to 0.7797 in 2023, suggesting a better capacity to fulfill short-term commitments. Although leverage measurements (x3, x5, and x6) exhibit fluctuations, a notable rise in x6 throughout 2020 and 2022 points to times of increased capital sufficiency or financial buffer. Despite being positive for the majority of the years, profitability (x4) fell precipitously to -0.041 in 2023, which may indicate a one-time loss or operational difficulty that requires more investigation. The Z-score increased despite the decline in 2023's profit, indicating that the bank's overall financial structure remained healthy, most likely as a result of improved leverage and liquidity positions. Profitability went back to being positive in 2024, and despite a decline in some liquidity and leverage measures, the Z-score stayed high, indicating ongoing financial stability.

In conclusion, Sumer Commercial Bank has demonstrated an acceptable financial path marked by growing resilience and declining fragility. To determine if the notable decline in profitability in 2023 was an isolated incident or a precursor to impending financial strain, more research is necessary.

Table 8: Ashur International Bank : Sherrod Model Z-Score & Financial Indicators (2017-2024)

Years	Liquidity	Liquidity	Leverage	Profit	Leverage	Leverage	Sherrod model
	x1	x2	x3	x4	x5	x6	Z score
2017	0.191	0.2397	0.7082	0.041	3.4266	0.9314	**12.90**
2018	0.2428	0.2873	0.5742	0.012	2.3483	0.8056	**11.86**
2019	0.3623	0.4532	0.6288	0.017	2.6942	1.15	**16.11**
2020	0.1372	0.3684	0.5753	0.041	2.3546	0.9109	**11.38**
2021	0.041	0.2409	0.4587	0.017	1.8472	0.6042	**7.08**
2022	-0.212	0.0693	0.3776	0.024	1.6068	0.4057	**0.78**
2023	-0.214	0.0496	0.4049	0.041	1.6805	0.4261	**1.11**
2024	-0.423	-0.109	0.4963	0.026	1.9854	0.4476	**-3.49**

Ashur International Bank's financial fragility metrics from 2017 to 2024 show a worrying downward trend, indicating growing susceptibility. The Sherrod Z-score dropped precipitously from 12.91 in 2017 to a very low -3.49 in 2024, a sign of increased fragility and financial instability. Particularly after 2020, liquidity measurements (x1 and x2) declined dramatically over the course of the decade, going negative by 2022 and then further dropping in 2024. This points to significant short-term solvency problems. Profitability (x4) remained small but consistent, although not strong enough to counteract the deteriorating liquidity and leverage stability, while leverage indicators (x3, x5, x6) were relatively low and showed no improvement.

In conclusion, Ashur International Bank is on a deteriorating financial trajectory, with a steep decline in liquidity and a critically low Z-score in recent years. Immediate strategic intervention is necessary to address solvency risks and restore financial stability.

Conclusion

In conclusion, different paths are revealed by the evaluation of financial fragility among the chosen Iraqi banks between 2017 and 2024. Due to external shocks, Bank of Baghdad's fragility briefly increased around 2020. However, it recovered well through increased liquidity, profitability, and leverage, and by 2024, it had a high Z-score and little fragility. Nevertheless, despite a modest improvement in the Z-score in 2024, Gulf Commercial Bank continued to show indications of financial fragility, with inadequate profitability and diminishing liquidity causing enduring fragility. The National Bank of Iraq saw a sharp decline in liquidity and a Z-score that fell below crucial levels, which contributed to a notable increase in fragility between 2019 and 2022. Fragility is still high even though earnings and liquidity have slightly improved, lowering risk. Similarly, United Bank for Invest went into a fragile state starting in 2019 and reached a low point in 2022. Despite increasing its Z-score due to recent increases in profitability and liquidity, the bank's financial situation is still precarious in comparison to previous years. In contrast, Sumer Commercial Bank's financial structure remained highly resilient despite a brief decline in profitability, as seen by its stable liquidity and progressively increasing Z-score. Ashur International Bank is the most extreme example; it has demonstrated a persistent decline in all important metrics, leading to a negative Z-score and significantly reduced liquidity by 2024—unmistakable indications of serious financial fragility for prompt action.

In conclusion, the Iraqi banking system underwent varying degrees of financial fragility between 2017 and 2024. Some institutions experienced ongoing vulnerabilities, as seen by low or negative Z-scores, diminishing liquidity, and weak earnings, while others had increasing liquidity and profitability, which reinforced their stability. Notwithstanding recent indications of improvement, systemic fragility is still cause for concern, highlighting the necessity of more robust risk management and ongoing financial reforms.

Iraq's banking system should diversify revenue streams, enhance risk management procedures, and fortify liquidity and capital buffers in order to lessen financial instability. Resilience can also be increased by investing in digital banking, implementing international standards, and improving transparency. In order to guarantee early risk identification and assist structural changes that foster long-term financial stability, regulatory oversight must also be strengthened.

References

Al-Mustansiriyah University. (2021). A study and analysis of the reality of financial fragility in Iraq for the period (2003–2018). Iraqi Journal of Economic Sciences.

Al-Mutairi, S. A. H. H. (2023). The role of banking reform in macroeconomic stability: Selected country experiences with reference to Iraq (Master's thesis, College of Administration and Economics, University of Karbala).

Al-Taie, Y. H., & Al-Jubouri, H. J. (2018). Financial flexibility and its impact in reducing the fragility of the banking system: An analytical study of a sample of Iraqi private banks. Kufa Journal of Economic and Administrative Sciences, 14(3), 1–25.

Aristei, D., Gallo, M., & Murro, P. (2025). Financial knowledge and financial fragility: Longitudinal evidence from Italy. Italian Economic Journal, Volume(7), 2.

Arkan, Thomas, (2015), Detecting Financial Distress with the b-Sherrod Model/ a case study, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr, Vol. 2, No.74, (233-244).

Aziz, A. Q., & Al-Banna, Z. M. (2021). Using the financing structure to reduce financial fragility through the Altman model: An applied study on a sample of private commercial banks listed on the Iraq Stock Exchange. Journal of Entrepreneurship for Finance and Business, 2(4), (232–245).

Central Bank of Iraq. (2023). Annual statistical bulletin.

Creel, J., Hubert, P., & Labondance, F., (2023), Credit, banking fragility, and economic performance. Oxford Economic Papers.

Delli Gatti, D., Gallegati, M., & Giulioni, G., (2009), Complexity, networks and financial fragility. Journal of Economic Behavior & Organization, 71(2), (193–217).

Guerini, M., Lusardi, A., Mitchell, O., & Ricci, O., (2024), Household financial fragility, debt and income in a dynamic model. Computational Economics.

Huda, H. (2022). Financial fragility in banks. Al-Mustaqbal University.

Islam S.T & Renas I.M Mohammad, (2016), Business Failure prediction using Sherrod models from Bank listed on Iraqi Stock Exchange (2011-2014).

Jiang, E., Matvos, G., Piskorski, T., & Seru, A. (2023). Monetary Tightening and U.S. Bank Fragility in 2023: Mark-to-Market Losses and Uninsured Depositor Runs? National Bureau of Economic Research.

Sherrod, P. (1987). Financial fragility and economic performance, Cambridge University Press, New York, (42-44).

WALT'IN TEHDİT DENGESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

Yusuf Bahadır Keskin[1], Mehmet Rakipoğlu[2]

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de özellikle iktidarda bulunan Cumhur İttifakı tarafından benimsenen "Türkiye'ye yönelik İsrail tehdidi" tezini, Stephen M. Walt'ın Tehdit Dengesi (Balance of Threat) yaklaşımı çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Walt'ın teorisi, devletlerin tehdit algısını yalnızca askeri güce değil, aynı zamanda coğrafi yakınlık, algılanan niyetler ve teknoloji kapasitesine dayandırdığını öne sürer. Bu bağlamda, Türkiye ile İsrail arasındaki karşılıklı politik söylem ve stratejiler, iç ve dış dinamiklerin etkileşimi üzerinden değerlendirilmektedir. Türkiye-İsrail ilişkileri, özellikle 2010'daki Mavi Marmara olayı ve İsrail'in Gazze, Lübnan ve Suriye'deki yayılmacı politikalarıyla gerilimli bir evreye girmiştir. İktidar, İsrail'in Siyonist hedeflerini ve Arz-ı Mev'ud söylemini, Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak çerçevelemektedir. Walt'ın yaklaşımına göre, bu algı, İsrail'in askeri kapasitesi, Türkiye'ye coğrafi yakınlığı (Kıbrıs ve Suriye üzerinden) ve tarihsel olarak Türk toplumunda pekişen olumsuz niyet algısıyla desteklenmektedir. Hükümetin söylemi, İsrail'in bölgedeki agresif eylemlerini (örneğin, Gazze'deki soykırım ve Golan Tepeleri'nin işgali) bu tehdidin kanıtı olarak sunmakta; ancak, tehdidin aciliyeti ve boyutu konusunda iç politik ayrışmalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda İsrail'in de Türkiye'yi bir tehdit olarak algıladığı gerçeği göz ardı edilemez. İsrail, Türkiye'nin Filistin davasına verdiği güçlü destek, bölgedeki Müslüman toplumlar üzerindeki artan yumuşak gücü, askeri kapasitesinin (özellikle hava, deniz ve kara unsurlarında) bölgesel dengeleri etkileme potansiyeli ve Suriye'deki yeni yönetimin Türkiye'ye yakınlığı nedeniyle Ankara'yı stratejik bir rakip olarak görmektedir. Türkiye'nin Suriye politikası, Kıbrıs'taki varlığı ve İsrail'in yayılmacı hedeflerine (örneğin, Golan Tepeleri ve Kuzey Suriye'deki Kürt gruplarla ilişkiler) yönelik eleştirileri, Tel Aviv'in algılanan niyetler ve tehdit kapasitesi çerçevesinde Türkiye'yi bir güvenlik riski olarak konumlandırmasına yol açmaktadır. Bu karşılıklı tehdit algısı, iki ülkenin bölgesel güç mücadelesini derinleştirerek, Walt'ın teorisindeki dengeleme dinamiklerini çift yönlü bir şekilde işletmektedir.Türkiye iç politikada, ekonomik kriz ve iktidarın tabanını konsolide etme ihtiyacı, bu tehdit söyleminin zamanlamasını şekillendiren temel unsurlardır. Tehdit söylemi, Walt'ın teorisinde yer alan "algılanan niyet" boyutunu güçlendirerek, toplumun güvenlik hassasiyetlerini mobilize etme aracı olarak işlev görmektedir. Buna karşılık, muhalefet (özellikle Millet İttifakı ve CHP), tehdidi yapay bir gündem olarak nitelendirerek, bunun ekonomi başta olmak üzere içerdeki sorunlardan dikkati dağıtma stratejisi olduğunu savunmaktadır. Muhalefetin bu tutumu, Walt'ın yaklaşımında tehdit algısının subjektif doğasına işaret eder; zira aynı olgular farklı aktörler tarafından farklı şekilde yorumlanmaktadır. Benzer şekilde İsrail'de de Türkiye'yi düşmanlaştırmak veya bir tehdit olarak çerçevelemek, iç siyaset dinamikleri açısından karar alıcılara önemli avantajlar sağlamaktadır. Sağ Siyonist yönetim, Türkiye'nin Filistin davasına desteği ve bölgesel etkisini vurgulayarak, ulusal güvenlik söylemi etrafında toplumsal birliği pekiştirme ve iç politik desteği artırma fırsatı bulmaktadır. Bu strateji de Walt'ın Tehdit Dengesi yaklaşımında "algılanan niyet" unsurunun manipüle edilmesiyle uyumludur. Türkiye'nin askeri kapasitesi ve bölgesel girişimleri, İsrail kamuoyunda bir "dış düşman" imgesi yaratmak için abartılı bir şekilde sunulabilmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde veya ekonomik-sosyal krizlerde, bu tür bir tehdit algısı, dikkatleri iç sorunlardan uzaklaştırarak hükümetin otoritesini güçlendirmekte ve sert güvenlik

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Dış Ticaret, Amasya, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararasi İlişkiler, Mardin, Türkiye.

politikalarını meşrulaştırmaktadır. Böylece, Türkiye'nin demonizasyonu, İsrail iç siyasetinde karar alıcıların hem ideolojik tabanlarını konsolide etmesine hem de stratejik hamlelerini haklı çıkarmasına hizmet etmektedir.Bu bildiri, tezlerin ne ölçüde gerçek bir tehdide dayandığı, ne ölçüde ise iç politik bir araç olarak kullanıldığı sorusunu tartışmaya açarak, Türkiye'nin güvenlik stratejilerindeki karmaşıklığı ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tehdit Dengesi Teorisi, Dış Politika, Türkiye, İsrail, Walt.

Abstract

This study examines the "Israel threat thesis" endorsed by Turkey's ruling Cumhur İttifakı through Stephen M. Walt's Balance of Threat theory, which asserts that threat perceptions stem from military power and geographic proximity, perceived intentions, and technological capacity. The analysis explores the interplay of domestic and external dynamics shaping Turkey-Israel relations. Since the 2010 Mavi Marmara incident and Israel's expansionist policies in Gaza, Lebanon, and Syria, tensions have escalated. Turkey's government portrays Israel's Zionist goals and Arz-ı Mev'ud narrative as a national security threat, a view supported by Israel's military strength, proximity (via Cyprus and Syria), and negative historical perceptions in Turkish society. Israel's actions, such as the Gaza conflict and Golan Heights occupation, are cited as evidence, though domestic disagreements persist over the threat's urgency. Conversely, Israel perceives Turkey as a strategic rival due to its support for Palestine, growing regional soft power, potent military capabilities (air, naval, and land forces), and Syria's alignment with Ankara. Turkey's presence in Cyprus, its Syrian policies, and critiques of Israel's ambitions (e.g., ties with Kurdish groups in northern Syria) reinforce Tel Aviv's view of Ankara as a security risk under Walt's dimensions of perceived intentions and capacity. This mutual threat perception fuels a bidirectional rivalry, activating Walt's balancing dynamics. In Turkey, domestic factors—economic crises and the need to unify the ruling coalition's base—drive the timing of this threat narrative. By amplifying "perceived intentions," the discourse mobilizes public security concerns, aligning with Walt's theory. However, the opposition (Millet İttifakı and CHP) deems it an artificial agenda to distract from economic woes, highlighting the subjective nature of threat perception, as identical events yield divergent interpretations. Similarly, in Israel, framing Turkey as a threat benefits decision-makers domestically. The right-wing Zionist leadership exploits Turkey's regional influence and Palestinian advocacy to unify society and bolster support via a security narrative. This aligns with Walt's framework, as "perceived intentions" are exaggerated to depict Turkey as an "external enemy" in public discourse. During elections or crises, this shifts focus from internal issues, strengthening governmental authority and justifying hardline policies. Thus, Turkey's demonization consolidates Israel's ruling base and legitimizes strategic moves. This paper probes whether these threat perceptions reflect genuine security risks or serve as domestic political tools. Analyzing this bilateral dynamic elucidates the complexity of Turkey's security strategies, revealing how both states leverage Walt's threat-balancing principles to navigate internal and regional challenges.

Keywords: Balance of Threat Theory, Foreign Policy, Turkiye, Israel, Walt.

Giriş

Stephen M. Walt'ın 1985'te akademik kariyerinin henüz erken yıllarında kaleme aldığı "Alliance Formation and the Balance of World Power" başlıklı eseri, ortaya koyduğu Tehdit Dengesi (Balance of Threat) teorisi ile uluslararası ilişkiler disiplininde ittifakların nasıl sağlandığını anlamak noktasında analitik bir çerçeve sunmaktadır. Geleneksel yaklaşımdan farklı şekilde devletlerin sadece güç dengesi bağlamında değil,

tehdit algısını da hesaba katar ittifaklara yöneldiğini öne sürdüğü bu çalışmada Walt, tehdit algısının da toplam güç (aggregate power), coğrafi yakınlık (proximity), saldırı kapasitesi (offensive capability) ve algılanan niyetler (perceived intentions) doğrultusunda şekillendiğini öne sürmektedir. Aynı istikamette devletlerin dengeleme (balancing) ya da bandwagoning (güçlüye yanaşma) güdüleri, uluslararası politikada baskın bir eğilim haline gelmektedir. Görece zayıf devletler, dengeleme arayışıyla küresel alanda hegemon gücün yarattığı tehdide karşı birleşerek bağımsızlıklarını korumayı amaçlamakta yani "dengeleme" yapmaktadır. Bu çalışma, Walt'ın söz konusu teorik çerçevesinden hareketle Türkiye'de özellikle iktidardaki Cumhur İttifakı tarafından benimsenen "Türkiye'ye yönelik İsrail tehdidi" tezini ve bu bağlamda Türkiye-İsrail ilişkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Ortadoğu'nun iki demokratik ülkesi olarak gösterilebilecek Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler, tarihsel boyutuyla hafif dalgalı bir seyir izlemiştir. Kuruluşunun ardından bir sene dahi geçmemişken, 28 Mart 1949'da İsrail'i resmen tanıyan ilk "Müslüman çoğunluklu" ülke Türkiye'dir. Bilhassa 1990'larda iki ülke arasındaki ilişki "stratejik ittifak" seviyesine yükselmiştir (Dursunoğlu, 2005). Ancak, 2000'lerden itibaren, özellikle 2010'daki Mavi Marmara olayı ve İsrail'in Gazze, Lübnan ve Suriye'deki yayılmacı politikaları, ilişkileri gerilimli bir evreye taşımıştır. 8 Ekim 2024 sonrası dönemde, Suriye'de Esad rejiminin devrilmesi ve İsrail'in Golan Tepeleri'nde tampon bölgeler oluşturması, iki ülkeyi Suriye sahasında da karşı karşıya getirmiştir.

Türkiye'de iktidar, İsrail'in hedeflerini "Siyonist" olarak ifade etmekte ve Arz-ı Mev'ud söylemini, ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak çerçevelemektedir. Walt'ın teorisine göre, bu algı, İsrail'in askeri kapasitesi, Türkiye'ye coğrafi yakınlığı (Akdeniz, Suriye ve Kıbrıs üzerinden) ve Türk toplumunda tarihsel olarak pekişen olumsuz niyet algısıyla desteklenmektedir. Ancak tehdidin aciliyeti ve büyüklüğü konusunda özellikle T4 Üssü saldırısına kadar olan dönemde iç politikada derin ayrışmalar göze çarpmaktadır. Muhalefet, özellikle Millet İttifakı bileşenleri bu söylemi ekonomi başta olmak üzere iç sorunlardan dikkati dağıtma stratejisi olarak görmektedir.

Öte yandan, İsrail de Türkiye'yi bir tehdit olarak algılamaktadır. Türkiye'nin Filistin davasına verdiği güçlü destek, Filistinli direniş grupları ile teması, Müslüman topluluklar üzerindeki artan yumuşak gücü, askeri kapasitesi ve Suriye'deki yeni yönetime yakınlığı, İsrail için stratejik bir risk oluşturur. Söz konusu karşılıklı tehdit algısı, Walt'ın teorisindeki dengeleme dinamiklerini çift yönlü olarak desteklemektedir. Tehdidin ne ölçüde gerçek bir karşılığının olduğu veya ne ölçüde iç politik araç olarak kullanıldığı sorusu bu bildiride tartışılmakta ve Türkiye-İsrail ilişkilerindeki karmaşıklık ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Teorik Çerçeve: Walt'ın Tehdit Dengesi Yaklaşımı

Stephen M. Walt'ın Tehdit Dengesi (Balance of Threat) teorisi, geleneksel güç dengesi (balance of power) teorisinden farklı olarak, devletlerin ittifak davranışlarını yalnızca diğer devletlerin toplam gücüne değil, tehdit algısına dayandırdığını savunur. Devletlerin hangi etkenler doğrultusunda güvenlik politikalarını şekillendirdiği ve ittifaklarını oluştururken nasıl bir yol haritası belirlediğini anlamak noktasında Walt'ın yaklaşımı bizlere somut bir perspektif sunabilmektedir. Söz konusu teori Ankara ile Tel Aviv arasındaki mütekabil tehdit algılamalarının ve bunun iç ve dış siyasi dinamiklerle nasıl şekillendiğini analiz etmek için rasyonel bir temel oluşturmaktadır.

Tehdit algısını dört temel faktör üzerinden tanımlar: toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetler. Toplam güç (aggregate power), bir devletin nüfus, ekonomik kapasite, teknolojik gelişmişlik ve askeri güç gibi kaynaklarının toplamını ifade etmektedir. Walt'a göre, daha büyük toplam

güce sahip bir devlet, diğerleri için potansiyel bir tehdit oluşturabilir; ancak bu faktör tek başına belirleyici değildir. Örneğin, I. ve II. Dünya Savaşları'nda Almanya'ya karşı kurulan ittifaklar, toplam güç açısından üstün olmalarına rağmen, Almanya'nın yayılmacı politikaları nedeniyle birleşmişlerdir (Walt, 1985, s. 9). Coğrafi yakınlık (proximity), tehdit algısında kritik bir rol oynar; çünkü güç projeksiyonu mesafeyle azalır. Yakın komşular, uzak devletlere kıyasla daha büyük bir tehdit olarak algılanır. Walt, "komşuların komşuları dosttur" ilkesini vurgulayarak, yakın tehditlerin genellikle dengeleme davranışını tetiklediğini belirtir (Walt, 1985, s. 10). Saldırı kapasitesi (offensive capability), bir devletin askeri güçlerini saldırı amaçlı kullanma yeteneğini ifade eder. Yüksek saldırı kapasitesine sahip devletler, diğerlerini dengeleme yapmaya yöneltebilir; ancak bu kapasite, hızlı fetih imkânı sağlıyorsa, bazı devletler bandwagoning'i tercih edebilir. Örneğin, Tirpitz'in "risk stratejisi" İngiltere'yi tehdit olarak algılamış ve dengeleme davranışını güçlendirmiştir (Walt, 1985, p. 11). Son olarak, algılanan niyetler (offensive intentions), bir devletin agresif veya yayılmacı olarak algılanmasını ifade eder. Agresif niyetlere sahip olduğu düşünülen devletler, diğerlerini dengeleme yapmaya yöneltir. Walt, Nazi Almanyası örneğini vererek, agresif niyetlerin güçlü koalisyonları tetiklediğini vurgular (Walt, 1985, p. 12).

Walt'ın teorisi, tehdit algısının subjektif doğasına da dikkat çekmektedir. Aynı olaylar farklı devletler veya iç politikadaki aktörler tarafından farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu subjektivite özellikle iç politik dinamiklerin tehdit algısını şekillendirdiği durumlarda belirginleşmektedir. Teoriye göre devletlerin agresif niyetleri, iç politik ihtiyaçlar doğrultusunda manipüle edilebilmektedir. Söz konusu durum, Türkiye-İsrail ilişkilerinde açıkça görülebilse de Türkiye'de iktidar, İsrail'in yayılmacı politikalarını vurgulayarak toplumsal hassasiyetleri mobilize etmekle eleştirilmekte, muhalefet ise bu söylemi iç politik bir araç olarak değerlendirmektedir. Benzer şekilde, İsrail'de sağ Siyonist yönetim, Türkiye'yi bir "dış düşman" olarak çerçeveleyerek iç politik destek artırmayı hedeflemektedir. Walt'ın tehdit dengesi teorisi, bu tür algı manipülasyonlarının dengeleme davranışını nasıl etkilediğini anlamak için önemli bir araçtır.

Türkiye-İsrail İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye-İsrail ilişkileri, 1949'dan günümüze kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu süreç, hem iki ülkenin bölgesel çıkarlarının çatışmasından hem de iç politik dinamiklerin dış politikaya etkisinden kaynaklanmıştır. İlişkiler, özellikle Soğuk Savaş dönemi bağlamında şekillenmiş, 1990'larda stratejik bir iş birliği dönemine girilmiş (Dursunoğlu, 2005) ancak 2000'lerden itibaren artan gerilimlerle ciddi kırılmalar yaşamıştır.

İlişkilerin Tarihsel Boyutu

Türkiye, 14 Mayıs 1948'de kurulan İsrail'i, 28 Mart 1949'da tanıyan ilk Müslüman çoğunluklu ülke olmuştur. Bu karar, Türkiye'nin Batı bloğuna yakınlaşma politikası ve Soğuk Savaş'ın erken dönem dinamikleriyle uyumlu ilerlemiştir. Batı ile ittifak arayışı iki ülkeyi yakınlaştırmış ancak Türkiye, Arap dünyasıyla ilişkilerini riske atmamak için bu dönemde İsrail'le bağlarını sınırlı tutmuştur. Walt'ın Tehdit Dengesi teorisi açısından bakıldığında bu dönem, İsrail'in Türkiye perspektifinden "tehdit" olarak algılanmadığı bir evreyi yansıtır. Zira hem ilişkilerin yapısal ilerleyişi hem de İsrail'in toplam gücü ve coğrafi yakınlığı, söz konusu dönemin teknolojik imkanları doğrultusunda bakıldığında, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını tetikleyecek düzeyin çok uzağında kalmıştır.

1990'lara gelindiğinde, Türkiye-İsrail ilişkileri Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye'nin Orta Doğu'daki güvenlik kaygıları (özellikle PKK terörü ve Suriye ile gerilim) ve İsrail'in bölgedeki stratejik konumu dolayısıyla önemli bir dönüşüm yaşamıştır. 1991'de Türkiye, İsrail'deki temsil seviyesini büyükelçilik

düzeyine çıkartmış, 1996'da imzalanan Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması, ilişkilerin altın çağını başlatmıştır (Ghariani, 2024, p. 8). Anlaşma kapsamında ortak askeri tatbikatlar, istihbarat paylaşımı ve savunma sanayii iş birliği yapılmış; Türkiye, İsrail'den Heron İHA'ları gibi askeri teknolojiler alırken, İsrail de Türkiye'nin jeopolitik konumundan faydalanmıştır. İş birliği sırasında Heron İHA'larının teknik sorunları ve Türkiye'nin beklentilerini karşılamaması, iki ülke arasında ilk güven krizlerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin Heronlar ile görüntü aktarımı sırasında 3 saatlik gecikmeler yaşanmış ve bazı Türk kaynakları, İsrail'in bu zaman aralığında PKK'ya bilgi sağladığını iddia etmiştir (Çiçekçi, 2024, p. 287). Walt'ın teorisi açısından bu dönem, iki ülkenin ortak tehdit algılarına (İran-Suriye ekseni gibi) karşı dengeleme yaptığı bir evre olarak değerlendirilebilir.

2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesi ve İsrail'in Filistin politikalarındaki sertleşme, ilişkilerdeki gerilimi artıran bir dönemi beraberinde getirmiştir. İkinci İntifada ve İsrail'in Gazze'deki "Dökme Kurşun Operasyonu" (2009), Türk kamuoyunda İsrail'e karşı tepkileri yükseltmiş, Erdoğan, Filistin meselesine verdiği güçlü destekle bu hassasiyeti dış politikaya yansıtmıştır. 2009'da Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik "One Minute" çıkışı, ilişkilerde bir kırılma noktasıdır. 2010'daki Mavi Marmara olayı ise ilişkileri tamamen kopma noktasına getirmiştir. Türkiye, bu olayı "devlet terörü" olarak nitelendirerek İsrail'den özür, tazminat ve Gazze ablukasının kaldırılmasını talep etmiştir. İsrail'in özür dilemeyi reddetmesi üzerine Türkiye, büyükelçisini geri çekmiş ve diplomatik ilişkiler maslahatgüzar seviyesine indirildi. Walt'ın teorisi açısından, Mavi Marmara olayı, İsrail'in algılanan niyetlerinin (agresif ve yayılmacı) Türkiye'de tehdit algısını pekiştirdiği bir dönüm noktasıdır. Bu olay, Türkiye'nin İsrail'e karşı dengeleme davranışını hızlandırmış ve iki ülke arasındaki güveni ciddi şekilde zedelemiştir.

Mavi Marmara krizinin atlatılmasıyla, 2013 itibariyle Washington arabuluculuğunda bir normalleşme süreci başlamıştır. Dönemin İsrail Başbakanı Netanyahu, Obama'nın girişimiyle Erdoğan'ı arayarak özür dilemiş, Mavi Marmara gazilerine ve şehit ailelerine 20 milyon dolar tazminat ödemeyi kabul etmiş, 2016'da iki ülke arasında bir normalleşme anlaşması imzalanmıştır. Türkiye'nin Gazze'ye insani yardım göndermesine izin verilmişse de 2017'de ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve 2018'de İsrail'in Gazze'deki protestolarda onlarca Filistinliyi öldürmesi, Türkiye'nin sert tepkisine yol açmıştır. Ankara, İsrail'deki büyükelçisini geri çağırmış ve ilişkiler yeniden gerilmeye başlamıştır. 2022'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog arasındaki temaslarla yeniden bir yumuşama başlamış, Hamas'ın 7 Ekim 2023'teki Aksa Tufanı Operasyonu'na kadar ilişkilerdeki toparlanma süreci devam etmiştir. İsrail'in Gazze'ye yönelik yoğun bombardımanları, BM tesislerini, hastaneleri, okulları ve ibadethaneleri hedef alması ve soykırıma varan katliamları Türkiye'nin tepkisini çekmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail yönetimini "soykırım yapmakla" suçlayarak Gazze'deki sivillerin korunması için uluslararası toplumu harekete geçmeye çağırmıştır. Söz konusu dönem, Walt'ın teorisi bağlamında İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları ve algılanan soykırım ya da sürgün gibi niyetler nedeniyle Türkiye'nin tehdit algısının daha da derinleştiği bir evre olarak okunmaktadır.

8 Ekim 2024 Sonrası: Yeni Gerilim Dalgası

Walt'ın teorisi açısından Suriye devrimi sonrası dönem, Türkiye ile İsrail'in Suriye üzerinden artık komşu olduğu gerçeği doğrultusunda başka bir evreye geçmiştir. Tarafların birbirlerini hedef alabilecek karşılıklı saldırı kapasitesi ve karşılıklı sert söylemler doğrultusunda algıladıkları niyetler nedeniyle tehdit algılarının en yüksek seviyeye ulaştığı bir evrenin yaşandığı görülmüştür. İki ülkenin de dengeleme davranışını daha da yoğunlaştıran 8 Ekim 2024 sonrası dönemde, ilişkiler yeni bir gerilim dalgasına

girmiştir. 8 Aralık 2024'te Suriye'de Esad rejiminin devrilmesi, Türkiye ve İsrail'i Suriye sahasında karşı karşıya getiren bir başlık olmuştur. Yeni Suriye yönetiminin en büyük destekçisi durumundaki Türkiye, iyi ilişkiler tesis etmeyi ve bu ülkedeki askeri varlığını güçlendirmeye odaklanmış; İsrail ise Golan Tepeleri'ni işgal ederek Şam'ın 20 km yakınına kadar uzanan tampon bölgeler oluşturmuştur. 2 Nisan 2025'te Türkiye'nin konuşlanma hazırlığı yaptığı iddia edilen T4 askeri üssüne İsrail jetleri saldırılar düzenlemiş, Türkiye, bu saldırıları kınarken, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Suriye'deki varlığın DAEŞ ile mücadele amaçlı olduğunu vurgulamıştır. İsrail her ne kadar çatışmadan kaçınma mesajı verse de sahadaki eylemleri bu söylemi gölgede bırakmaktadır. Bu bağlamda Erdoğan'ın 1 Ekim 2024'teki TBMM açılışında yaptığı konuşmadaki ifadeleri önemlidir. Erdoğan İsrail'in Lübnan'daki Hizbullah operasyonlarını eleştirerek, "İsrail'in saldırganlığı Türkiye'yi de hedef alacak" demiş; dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Israel Katz da Erdoğan'ı Saddam Hüseyin'e benzetmiş, Türk Dışişleri ise Netanyahu'ya Hitler benzetmesi yapmıştır. Erdoğan13 Kasım 2024'te Gazze'deki saldırılar dolayısıyla Tel Aviv ile tüm diplomatik ilişkilerin kesildiğini duyurmuştur. Ayrıca, 2024'ün Mayıs ayının başında Türkiye'den İsrail'e yapılan ihracatın tamamen durdurulacağı açıklaması, ekonomik ilişkilerde ciddi olumsuzluk yaratmıştır.

Karşılıklı Tehdit Algıları: Walt'ın Tehdit Dengesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme

Toplam Güç: Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkiler 2025 itibariyle iki ülkenin birbirini açıkça tehdit olarak algıladığı bir evreye geçmiştir. Walt'ın teorisi, tehdit algısını toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetler olmak üzere dört temel faktör üzerinden açıklar. Türkiye'nin İsrail'i ve İsrail'in Türkiye'yi artık bir tehdit olarak gördüğü, güncel jeopolitik gelişmeler ve iki ülkenin stratejik davranışlarından anlaşılabilmektedir. Walt'ın dört faktörü ikili ilişkiler bağlamında incelendiğinde söz konusu tehdit algısının genel çerçevesi daha net anlaşılabilmektedir. Toplam güç boyutunda İsrail'in özellikle hava unsurları konusunda bölgedeki en ileri teknolojik kapasitelerden birisine sahip olması, 24,5 milyar dolar seviyesindeki savunma harcamaları (SIPRI, 2025), ABD ile sahip olduğu iyi ilişkiler ve caydırıcı nükleer silah kapasitesi (Cohen, 1999) Türkiye tarafından tehdit olarak algılanmasına yol açmaktadır. İsrail açısından bakıldığında ise 85 milyonluk nüfusu, geniş coğrafyası, atılıma geçen yerli savunma sanayisi, 20 milyar doların üzerindeki savunma harcamaları ve SİHA teknolojisi ile bölgede artan operasyon kapasitesi endişe vericidir. Ayrıca, Türkiye'nin NATO'nun önemli bir parçası olması, İsrail'in bu bölgesel rakibi daha ciddi bir risk olarak değerlendirmesine yol açmaktadır

Coğrafi Yakınlık: Walt'ın teorisine göre, coğrafi yakınlık, tehdit algısını artıran bir faktördür ve Suriye, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs gibi coğrafyalar, mevcut jeopolitik ile birleştiğinde İsrail ile Türkiye'yi birbirleriyle "komşu" haline getirmektedir. Bilhassa 8 Aralık sonrası Suriye'de yaşanan gelişmeler, bu yakınlığı tehdit algısı bağlamında daha belirgin hale getiriyor. İsrail'in Golan Tepeleri'ndeki işgalini genişleterek tampon bölgeler oluşturması, Türkiye'nin güney sınırlarındaki güvenlik kaygılarını artırmaktadır. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) İsrailli şirketlerin veya bireylerin büyük miktarlarda toprak satın aldığına dair iddialar, Türk medyasında sıkça tartışılmaktadır. KKTC'deki durum, İsrail'in Filistin'de uyguladığı yerleşim politikalarına benzer bir stratejiyi burada da izleyebileceği endişesini doğurmaktadır (Politics Today, 2023). Benzer şekilde İsrail de Türkiye'yi coğrafi olarak yakın bir tehdit olarak görmektedir. Türkiye'nin Suriye'de artan askeri etkinliği ve Doğu Akdeniz'deki enerji diplomasisindeki rolü, İsrail'in çıkarlarını ve güvenlik hassasiyetlerini doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin YPG/PKK'ya karşı operasyonları, İsrail'in bu gruplarla var olduğu iddia edilen dolaylı iş birliğini de riske atmaktadır. İsrail, Türkiye'nin yakın coğrafyasında genişleyen aktif rolünü, kendi stratejik alanını daraltan bir unsur olarak değerlendirmektedir (Rudin et al., 2016).

Saldırı Kapasitesi: İsrail'in Mısır, Suriye ve Ürdün'e yönelik savaşlarında öne çıkan hava gücü ve hassas vuruş kabiliyeti dikkat çekmektedir. Bölgedeki en yüksek saldırı kapasitelerinden birine sahip İsrail Hava Kuvvetleri, F-35 savaş uçakları ve gelişmiş füze savunma sistemleri ile bölgede üstünlük sağlamaktadır. İsrail'in bu kapasiteyi yalnızca Gazze ve Lübnan'da değil, aynı zamanda Suriye'de de aktif bir şekilde kullanmaktan çekinmemesi, Türkiye için bir tehdit niteliğindedir. İsrail'in siber savaş kapasitesi de Türk askeri bürokrasisi açısından dikkat çekicidir; 2024'te İsrail'in siber saldırılarla İran ve Lübnan Hizbullahı'nın altyapısına zarar verdiği raporlarda yer bulmuştur (Chmouny, 2025) Söz konusu kapasitenin kendisine karşı kullanılabilme ihtimali Türk tarafında endişeleri arttırmaktadır. Benzer şekilde Türkiye'nin askeri kapasitesi de İsrail için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bölgedeki en güçlü hava, deniz ve kara kuvvetlerinden birisine sahip olan Türk Silahlı Kuvvetleri, TCG Anadolu gemisi gerek amfibi yetenekleri gerek SİHA taşıma kapasitesiyle Türkiye'nin bölgedeki operasyon kapasitesini arttırmaktadır (Özberk, 2024). İlaveten Türkiye'nin balistik füze programında ve uzun menzilli hava savunma sistemlerinde kaydettiği ilerlemeler, İsrail'in hava üstünlüğünü dengeleme potansiyeline sahiptir.

Algılanan Niyetler: İsrail'in son yıllarda öne çıkan Siyonist ideolojisi ve Arz-ı Mev'ud (Vaat Edilmiş Topraklar) arayışı, Türkiye'nin Kapadokya Dağlarına kadar uzanan haritalarla ilişkilendirilmektedir. Yayılmacı bir ajandaya sahip olduğu İsrail'in Türkiye topraklarında da gözü olduğu algısı bu doğrultuda güçlenmektedir. Ayrıca Tel Aviv'in Gazze'deki katliamları ve Batı Şeria'daki işgal faaliyetleri, Türk toplumunda ve siyasi elitlerde İsrail'in agresif yayılmacı bir aktör olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Bu durum İsrail'in yalnızca bölgesel bir tehdit değil, aynı zamanda ideolojik bir düşman olarak konumlandırılmasına yol açmaktadır. İsrail de Türkiye'nin devleti ve milletiyle Filistin davasına verdiği güçlü desteği ve Müslüman dünyasındaki artan etkinliğini bir ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Türkiye'nin Filistin'deki grupların neredeyse tamamıyla olan diyaloğu, İsrail bir başka tehdit olarak okunmaktadır. Türkiye'nin muhtelif zamanlarda Hamas liderlerini ağırlaması ve Filistin direnişine açık destek vermesi, İsrail'de "Türkiye'nin radikal İslamcı bir ajandaya sahip olduğu" söylemini desteklemektedir. İsrail, Türkiye'nin bu politikalarını, kendi varlığını tehdit eden bir strateji olarak yorumlamakta ve Türkiye'yi "İslam dünyasını Filistin konusunda İsrail'e karşı birleştiren bir aktör" olarak tanımlamaktadır.

Sonuç

Walt'ın Tehdit Dengesi teorisindeki algılanan niyetler faktörünü derinden etkileyen bir faktör Türkiye ve İsrail'deki iç politik dinamiklerdir. Türkiye'de Cumhur İttifakı, İsrail tehdidini ekonomiye yönelen dikkatleri dağıtmak ve tabanını birleştirmek için kullanmakla eleştirilmekte, muhalefet bu söylemi yapay bir gündem olarak görmektedir. İsrail'de iktidarda olan sağ Siyonist rejim de Türkiye'yi bir düşman olarak konumlandırarak mevcut iç sorunlardan kaçınmaya ve güvenlik politikalarını meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla tehdit tezinin manipülasyon boyutu her iki ülkedeki iç politik ihtiyaçlarla yakından ilişkili olabilmektedir. Lakin Suriye'de yaşanan gerilim bu meselenin gerçekten bir manipülasyon aracı olmadığını, tarafların sıcak bir çatışmaya girmesinin an meselesi olduğu yaklaşımını desteklemektedir. İsrail'in bir "dış düşman" olarak konumlandırılması, toplumsal birliği desteklemekte ve Filistin davası bağlamında hükümetin ideolojik çizgisini güçlendirmektedir. Erdoğan'ın İsrail'in 2024'te Lübnan'daki operasyonlarını eleştirerek "Türkiye'yi de hedef alacak" demesi, bu stratejinin bir parçası olarak görülebilir. İsrail'deki tehdit söylemi ise iktidardaki sağ Siyonist yönetimin teolojik ajandası ve kamuoyu desteğini arttırma arayışları çerçevesinde değerlendirilebilir. 7 Ekim öncesi İsrail'de yükselen protestolar, 7 Ekim sonrası yüksek yaşam maliyetleri, gelir eşitsizliği ve askere alımlar nedeniyle şiddetlenmiştir. Türkiye'nin bir aşmak maksadıyla da kullanılabilmektedir. 2024'te dönemin İsrail Dışişleri

Bakanı Israel Katz'ın Erdoğan'ı Saddam Hüseyin'e benzetmesi, bu manipülasyonun bir başka örneğidir. İlaveten Türkiye'nin Hamas'la ilişkilerinin İsrail kamuoyundaki abartılı sunumu, "Türkiye'nin radikal İslamcı bir ajanda izlediği" algısı yaratmakta, bu söylem, Walt'ın teorisindeki subjektif tehdit algısının, iç politik amaçlar doğrultusunda nasıl şekillendirildiğini göstermektedir.

Walt'ın Tehdit Dengesi teorisi, Türkiye ve İsrail arasındaki tehdit algısının hem gerçek hem de subjektif unsurlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır. İsrail'in yayılmacı politikaları, askeri kapasitesi ve Suriye'deki yıkıcı eylemleri, Türkiye için somut bir tehdit oluştururken; Türkiye'nin Filistin desteği, Suriye'deki varlığı ve bölgesel etkisi, İsrail için reel bir risk taşımaktadır. Yine de her iki ülke bu tehditlerin seviyesini iç politik ihtiyaçlar doğrultusunda manipüle edebilmektedir. Türkiye'de yaşanan ekonomik sıkıntılar, İsrail'de ise yükselen toplumsal sorunlar ve teolojik ajanda, tehdit söyleminin abartılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Walt'ın teorisi bu ikiliğin açıklanmasında da kullanılabilmekte, tehdit algısının yalnızca jeopolitik faktörlere değil aynı zamanda iç politik dinamiklere bağlı olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Chmouny, A. (2025, April 2). The Impact of Israeli Cyber Operations on Hezbollah. Arab Center Washington DC. https://arabcenterdc.org/resource/the-impact-of-israeli-cyber-operations-on-hezbollah/

Çiçekçi, C. (2024). ISRAEL'S POSITION IN TÜRKİYE'S FIGHT AGAINST PKK TERRORISM. Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi, 3(2), 273–287. https://doi.org/10.61314/traddergi.1499957

Cohen, A. (1999). Israel and the Bomb. Columbia University Press.

Dursunoğlu, A. (2005). Stratejik ittifak: Türkiye-İsrail ilişkilerinin öyküsü. Anka Yayınları.

Ghariani, J. (2024). Turkish-Israeli relations:'the golden years', 1991–2000. Israel Affairs, 30(1), 5–24.

Özberk, T. (2024, November 19). Bayraktar TB3 Takes off and land aboard Turkish carrier - Naval News. https://www.navalnews.com/naval-news/2024/11/bayraktar-tb3-takesoff-and-land-aboard-turkish-carrier/

Politics Today. (2023, November 24). Turkish Foreign Minister Flags Israeli Property Acquisitions in Northern Cyprus. Politics Today.

Rudin, R. S., Gidengil, C. A., Predmore, Z., Schneider, E. C., Sorace, J., & Hornstein, R. (2016). Identifying and Coordinating Care for Complex Patients. In Identifying and Coordinating Care for Complex Patients: Findings from the Leading Edge of Analytics and Health Information Technology. RAND Corporation. https://doi.org/10.7249/RR1234

SIPRI. (2025). Military expenditure database 2024. https://www.sipri.org/databases/milex

Walt, S. M. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security, 9(4), 3–43. https://doi.org/10.2307/2538540

TEKNO-FEODALİZM ÇAĞINDA TÜRKİYE'NİN YOL HARİTASI

Cem Yücetürk[1], Yusuf Bahadır Keskin[2]

Özet

"Tekno-feodalizm" kavramı, dijital teknolojilerin ekonomik ve siyasi gücü tekelleştirdiği, veri ve algoritmaların modern "feodal lordlar" (teknoloji devleri) tarafından kontrol edildiği bir sistem olarak tanımlanır. Bu sistemde, üretimden ziyade veri mülkiyeti ve ağ etkileri ekonomik gücün belirleyici unsurları haline gelir. Bu çalışma Türkiye'nin küresel ekonomi ve siyaset bağlamında tekno-feodalizm sürecinde bu yeni ekonomik düzenin ülke üzerindeki etkilerini ve gelecekte karşılaşabileceği zorlukları ele almaktadır. Türkiye'de büyük teknoloji şirketlerinin etkisi arttığı ve devletin dijital dönüşüm hamleleri planladığı gözlemlense de veri egemenliği konusunda ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Türkiye, hem küresel teknoloji devleri ile ilişkilerini dengelemeye hem de yerli ve milli teknolojiler geliştirmeye çalışmaktadır. Ancak regülasyon politikaları ve bağımsız veri ekonomisi inşası açısından ciddi meydan okumalar söz konusudur. Türkiye, tekno-feodal düzenin yükselişiyle birlikte ekonomik bağımlılık, iş gücü dönüşümü ve dijital haklar gibi kritik alanlarda karar vermek zorundadır. Veri sömürgeciliğinden kaçınarak yerel inovasyonu teşvik etmek ve halkın dijital haklarını korumak, ülkenin gelecekteki dijital egemenliğini belirleyecektir. Aksi takdirde ülkece yalnızca teknoloji kullanıcısı olarak kalma ve dışsal tehditlere karşı savunmasız durumda olma gibi sorunlarla daha fazla yüzleşmek zorunda kalınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekno Feodalizm, Dijital Teknoloji, Veri Güvenliği, Ekonomik Bağımlılık.

Abstract

The concept of "techno-feudalism "refers to a system where digital technologies monopolize economic and political power, and data and algorithms are controlled by modern "feudal lords" (tech giants). In this system, data ownership and network effects, rather than production, become the determining factors of economic power. This study examines the effects of this new economic order on Turkey within the context of global economy and politics in the age of technofeudalism, as well as the challenges the country may face in the future. While the influence of major technology companies in Turkey is increasing and the state is planning digital transformation initiatives, there are significant debates regarding data sovereignty. Turkey is striving to balance its relations with global tech giants while also developing domestic and national technologies. However, there are serious challenges in terms of regulatory policies and building an independent data economy. With the rise of the techno-feudal order, Turkey must make critical decisions in areas such as economic dependency, workforce transformation, and digital rights. Promoting local innovation while avoiding data colonialism and protecting the digital rights of its citizens will determine the country's future digital sovereignty. Otherwise, Turkey will face increasing challenges, such as remaining merely a technology user and being vulnerable to external threats.

Keywords: Techno Feudalism, Digital Technology, Data Security, Economic Dependency.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Pazarlama ve Reklamcılık, Amasya, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Dış Ticaret, Amasya, Türkiye.

Giriş

Dijital çağın yükselişiyle ortaya çıkan yeni üretim araçları ekonomik gücün kaynağını da dönüştürmüştür. 21. yüzyılda geleneksel kapitalist üretim biçimlerinin yerini, platformlara dayalı veri temelli bir ekonomi almış ve bu yeni yapı "tekno-feodalizm" olarak tanımlanmıştır (Varoufakis, 2023). Bu kavramsallaştırmaya göre, verinin üretim aracı haline geldiği dijital düzende, ekonomik ve siyasi güç birkaç teknoloji tekeli etrafında yoğunlaşmakta, kullanıcılar ise bu yapılar karşısında giderek daha bağımlı ve edilgen bir konuma sürüklenmektedir. Terim, dijital çağda ekonomik ve siyasal gücün, veri ve algoritmaların denetimini elinde bulunduran birkaç büyük teknoloji şirketinde yoğunlaştığı; bu şirketlerin adeta yeni çağın "feodal lordları" gibi hareket ettiği bir yapıyı tanımlar (Morozov, 2022).

Kullanıcılar, dijital platformlarda yarattıkları verilerin farkında olmadan, kendi emeklerinin ve dikkatlerinin ücretsiz biçimde sermayeye dönüştürülmesine katkı sağlarken; bu süreç aynı zamanda kitlesel gözetim, algoritmik yönlendirme ve dijital bağımlılık gibi çok katmanlı sorunları da beraberinde getirmektedir (Zuboff, 2019). Veri mülkiyeti, algoritmik karar alma mekanizmaları ve platform egemenliği, klasik feodal düzende toprağın ve lordların oynadığı rolü üstlenerek yeni bir sömürü biçimi ortaya çıkarmaktadır (Srnicek, 2017; Couldry & Mejias, 2019).

Bu bağlamda Türkiye, hem dijital altyapı yatırımlarını artıran hem de küresel teknoloji şirketlerinin etkisine maruz kalan ülkelerden biri olarak, tekno-feodal dönüşümden çok yönlü etkilenmektedir. Devletin dijital dönüşüm politikaları, e-devlet uygulamaları, milli teknoloji hamleleri ve veri güvenliğine yönelik düzenlemeler gibi alanlarda çeşitli stratejiler geliştirilmeye çalışılsa da, veri egemenliği, dijital bağımlılık ve ekonomik-siyasi özerklik gibi temel sorunlar halen çözülmeyi beklemektedir (UNCTAD, 2021; TEPAV, 2023). Bu çalışma, tekno-feodalizm kavramı çerçevesinde Türkiye'nin dijital dönüşüm sürecini ele alarak ülkemizin dijital egemenlik açısından karşı karşıya olduğu tehditlere karşı nasıl direnç geliştirebileceği ve dijital egemenlik açısından ne tür politikalar benimseyebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır.

Tekno-Feodalizm Kavramı ve Eleştirel Yaklaşımlar

Tekno-feodalizm kavramı, dijital çağın yeni egemenlik biçimlerini tanımlamak üzere ortaya atılmış olup, klasik kapitalist üretim biçimlerinden önemli farklılıklar taşır. Bu kavram, yalnızca teknolojik araçların yaygınlaşmasını değil, bu araçlar sayesinde veri, dikkat, algoritma ve zaman üzerinde kurulan tahakkümü de içerir. Srnicek bu yeni düzeni "platform kapitalizmi" kavramı üzerinden açıklamaktadır. Platformlar kullanıcıları veriye dönüştürerek ekonomik değeri enformasyon üzerinden yeniden üretmektedir (Srnicek, 2017).

Tekno-feodalizm kavramının ortaya atılmasının temel nedeni, dijital ekonomideki güç ilişkilerinin artık klasik kapitalist çerçeveyle tam olarak açıklanamayacak ölçüde değişmiş olmasıdır. Klasik kapitalizmde üretim araçlarının mülkiyeti, piyasadaki rekabet ve artı-değer üretimi üzerinden şekillenen bir sistem söz konusuyken, tekno-feodalizm kavramı, bu yapının yerini dijital platformların mutlak denetimine dayanan yeni bir düzene bıraktığını savunur. Tekno-kapitalizm terimi, kapitalizmin dijital araçlar yoluyla dönüşümünü ifade ederken, tekno-feodalizm daha radikal bir kopuşu işaret eder. Kapitalist piyasa mantığının yerini, veri ve dikkat üzerinden çalışan bir tür dijital mülkiyet ilişkisi alır. Böylesi bir ortamda belirleyici olan piyasa rekabeti değil, erişim ve algoritmik tahakkümdür (Varoufakis, 2023). Bu durumda giderek daha fazla güç ve servet, daha az kişinin elinde toplanmaktadır. Artan sınıfsal eşitsizlik ve İletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, dijital platformların çok sektörlü faaliyet alanlarıyla birleşerek toplumsal

yaşamın tüm alanlarına nüfuz ettiği bir iktidar yapısı ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu yeni dijital rejimde, bireylerin hem üretken hem de tüketici olduğu anlar platformlar aracılığıyla sürekli denetim ve veri üretimi altındadır. Geleneksel anlamda boş zamanın, dijital emekle iç içe geçmesiyle birlikte, bireylerin tüketim faaliyetleri dahi ekonomik değere dönüşmektedir. Gündelik yaşamın her anı (izlenen diziler, okunan makaleler, sosyal medya paylaşımları) veriye dönüşerek platform kapitalistlerinin ya da tekno-feodal aktörlerin sermaye birikimine katkı sunmaktadır. Böylece, yaşamın tüm veçheleri dijital sömürgeleşmenin alanına dahil edilmekte ve bireylerin zamanları, dikkatleri ve tercihlerine dair tüm etkileşimleri platform sahipleri için temel değer kaynağına dönüşmektedir (Yılmaz, Kompleks.org, 2023).

Zuboff'un (2019) geliştirdiği "gözetim kapitalizmi" teorisi ise bu süreci daha çok kullanıcı davranışlarının tahmin edilmesi ve yönlendirilmesi üzerinden okur. Zuboff'a göre teknoloji şirketleri yalnızca veri toplamamakta, aynı zamanda bireylerin gelecekteki davranışlarını tahmin edebilmek için bu verileri manipüle etmektedir. Bu durum, klasik piyasa rekabetinin yerini öngörüye ve yönlendirmeye dayalı bir sömürü biçimine bırakmaktadır. Benzer biçimde, Christian Fuchs (2020), dijital emeğin görünmezleştiğini ve bu görünmeyen emeğin çok uluslu şirketler için devasa bir artı-değer kaynağına dönüştüğünü savunur. Fuchs'un yaklaşımı, dijital çağda emek ve sömürü ilişkilerini yeniden düşünmemizi sağlar. Bu noktada tekno-feodalizmin, dijital proletarya kavramıyla kesiştiği söylenebilir.

Varoufakis ise Tekno Feodalizm kavramını yalnızca teknolojik şirketlerin yükselişi üzerinden değil, aynı zamanda kapitalizmin yapısal dönüşümü olarak ele alır. Varoufakis'e göre klasik kapitalist piyasa ilişkileri, dijital platformlar aracılığıyla tasfiye edilmiş ve yerini, sermayenin değil, kontrolün belirleyici olduğu bir düzene bırakmıştır. Kullanıcılar algoritmik komut zincirleriyle yönlendirilmektedir. Varoufakis'in yaklaşımı, tekno-feodalizmi yalnızca bir eğilim değil, kapitalizmin sonrasına dair bir sistem olarak kavramsallaştırması açısından önemlidir. Varoufakis bu yeni ekonomik sistemi "bulut kapitalizmi" (cloud capitalism) kavramını ile açıklamaktadır. Bulut kapitalizmi, fiziksel sermayenin değil, dijital altyapıların ve bu altyapıların üzerinde inşa edilen hizmet platformlarının (apple store, Google play vb.) ekonomi üzerindeki belirleyici etkisini ifade eder. Bu sistemde, dijital platformlar birer altyapı hizmeti sağlayıcısı değil, üretim ve mülkiyet ilişkilerini şekillendiren merkezi güçler haline gelir. Bulut sistemleri aracılığıyla kullanıcıların verileri, dikkatleri ve etkileşimleri sürekli olarak izlenir, yönlendirilir ve bu süreçten elde edilen bilgiler, ekonomik rant ve politik etki üretimi için kullanılır. Bu yönüyle bulut kapitalizmi, klasik kapitalizmin değer üretim biçiminden çok, teknolojik altyapılar üzerinden sürdürülen bir hakimiyet biçimi olarak değerlendirilir (Varoufakis, 2023). Örneğin, klasik kapitalist düzende bir girişimci, geliştirdiği bir ürünün ekonomik değerinden doğrudan pay alabilirken; bulut kapitalizmi koşullarında bu durum değişmiştir. Günümüzde bir kişi son derece yaratıcı ve işlevsel bir mobil uygulama geliştirdiğinde, uygulamanın dağıtımını sağlayan Apple Store ya da Google Play gibi platformlar, geliştiriciden daha fazla kazanç elde edebilmektedir. Uygulama sahibinin emeği, bu platformların erişim altyapısı olmadan kullanıcılara ulaşamaz hâle gelmiş, böylece geliştirici, platformun tahsis ettiği dijital alanı kiralayan bir "bağımlı üretici" konumuna itilmiştir. Bu ilişki biçimi, klasik kapitalizmin girişimci-sermaye sahibi ilişkisini aşan ve platforma bağımlılığı kalıcılaştıran bir yapı üretmektedir.

Tekno-feodalizm kavramsallaştırması, gözetim kapitalizmi, platform egemenliği ve dijital emek gibi kuramsal yaklaşımlarla birlikte düşünülmelidir. Bu çerçeve, Türkiye gibi dijital dönüşüm sürecindeki ülkeler için yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda siyasal, hukuki ve etik sorun alanlarını da kapsamaktadır.

Trump'ın Ikinci Başkanlık Döneminde Tekno Feodalizmin Yükselişi

Tekno-feodal düzen, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasal alanı da yeniden şekillendirmektedir. Trump'ın yeniden başkan seçilmeden önceki kampanya sürecinde ve seçildikten sonraki yaklaşımına bakıldığında teknoloji devleriyle kurduğu doğrudan temas ve görünür işbirlikleri, dijital iktidar ağlarının siyasetle nasıl bütünleştiğine dair önemli bir göstergedir.

Fotoğraf 1: Teknoloji CEO'ları Trump'ın Başkanlık Yemin Töreninde." AP News, 21 Ocak 2025.

Donald Trump'ın 2025'teki ikinci başkanlık yemin töreni sırasında, ABD Kongre Binası salonunda teknoloji dünyasının önde gelen isimlerinin—Elon Musk (Tesla ve SpaceX CEO'su), Jeff Bezos (Amazon'un kurucusu), Mark Zuckerberg (Meta CEO'su), Sundar Pichai (Google CEO'su), Tim Cook (Apple CEO'su) ve Shou Zi Chew (TikTok CEO'su)—Trump'ın yakın çevresinde yer almış olması dijital platform sahiplerinin siyasal iktidarla kurduğu yakın ilişkilerin somut bir örneği olarak değerlendirilebilir (Bloomberg, 2024). Bu durum, teknoloji liderlerinin siyasi güçle olan ilişkilerinin sembolik bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Vanity Fair, 2024). Siyasi otoritenin yanında konumlanan bu teknoloji liderleri, yalnızca birer özel sektör aktörü değil; toplumun iletişim, bilgi edinme ve hatta düşünce üretme altyapısını denetleyen yeni aristokratlardır.

Trump'ın 2016 yılında ilk kez başkan seçildiği dönemde birçok teknoloji CEO'su, Trump'ın politikalarına mesafeli yaklaşırken, son dönemde işbirliği ve destek eğilimleri artmıştır. Bu durumun değişmesinde Trump'ın teknoloji sektörüne yönelik düzenlemeleri azaltma vaadi, birçok CEO tarafından olumlu karşılanması etkili olmuştur (CNN,2024). Özellikle yapay zeka ve kripto para alanlarında daha az regülasyon olacağına ilişkin vaatler, bu şirketlerin ekonomik büyümesini teşvik etmektedir. Ayrıca Elon Musk'ın seçim döneminde verdiği açık destek sonrasında Trump tarafından kurulan "Hükümet Verimliliği Departmanı''nın (DOGE) başına geçerek teknoloji şirketlerine yönelik vergi indirimleri ve teşvikler vadetmesi diğer teknoloji liderlerini de etkilemiştir.

Tekno-Feodal Çağda Türkiye

Türkiye'de dijitalleşme süreci devletin öncülüğünde hızlı biçimde ilerlemektedir. E-Devlet kapısı, Ulusal Yapay Zeka Stratejisi, 5G ve fiber altyapı yatırımları, kamu hizmetlerinde dijitalleşme gibi uygulamalar, bu sürecin yapısal ayağını oluşturur. Ancak bu ilerleme, veri egemenliği ve platform bağımlılığı sorunlarını tam anlamıyla ortadan kaldırmamaktadır. Aksine, Türkiye'de faaliyet gösteren büyük uluslararası dijital

platformların artan etkisi, ülkenin ekonomik ve siyasi karar alma süreçlerinde dışsal bağımlılığı derinleştirmektedir.

Yapay zeka politikalarının kurumsallaşması açısından da Türkiye hâlâ sınırlı bir performans sergilemektedir. HAI AI Index 2025 raporuna göre Türkiye, 2013–2023 döneminde yapay zeka ile ilgili kamu ihalelerinde 550 bin dolar medyan değerle yatırım gerçekleştirmiştir. Bu, yapılan tüm ihaleler sıralandığında ortadaki harcama büyüklüğünü ifade etmekte ve kamu yatırımlarının genel olarak küçük ölçekli olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde örneğin Finlandiya bu değeri 1.01 milyon dolar seviyesinde gerçekleştirmiştir. Yani Türkiye, kamu-odaklı yapay zeka yatırımlarında Avrupa ülkeleri arasında alt sıralarda yer almakta; hem toplam harcama hem de ihale başına yatırım büyüklüğü açısından düşük bir profil çizmektedir (HAI AI Index Report 2025, s.6).

Türkiye'nin son yıllarda Tekno-Feodal şirketlerle veri güvenliği hususunda bazı gerilimler yaşamıştır. Örneğin, 2021 yılında WhatsApp tarafından kullanıcı sözleşmelerinde yapılan değişiklik Türkiye'de büyük bir toplumsal tepkiyle karşılanmıştır. Veri paylaşımının Meta şirketi ile zorunlu hale gelmesi, kamuoyunda dijital mahremiyet ve veri egemenliği tartışmalarını alevlendirmiş ve özellikle kamu çalışanlarının başka uygulamalar kullanması konusunda gündem oluşmuştur. Bu gelişme üzerine Rekabet Kurumu ve Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK) sürece müdahil olmuş, ancak kalıcı bir regülasyon yapılamamıştır ve sonrasında WhastApp tekrar çoğu kullanıcı tarafından tercih edilmeye devam etmiştir. Bu vaka, Türkiye'nin büyük platformlara karşı sınırlı düzenleyici kapasitesine dikkat çekmiştir (Rekabet Kurumu, 2021).

Türkiye'deki dijital reklamcılık piyasası da Tekno Feodal şirketler lehine gelişmektedir. Rekabet Kurumu Çevrim içi Reklamcılık Sektör İncelemesi Ön Raporu'na göre 2023 yılında dijital reklam pazarının %70'i Meta ve Google'a ait olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu rapor Google ve Meta'nın veri birleştirme, bağlama ve kendini kayırma gibi ciddi endişelerin olduğunu da vurgulamaktadır (Rekabet Kurulu, 2023). Yerli reklam ve medya kuruluşları ise algoritmik sıralamalar ve platform öncelikleri nedeniyle kullanıcıya erişim konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum, içerik üretiminin ticarileştirilmesi kadar, kamuoyunun dijital ortamda ne tür bilgilere eriştiği üzerinde de ciddi etkiler yaratmaktadır.

Türkiye ayrıca teknoloji altyapısında da dışa bağımlıdır. Bulut hizmetleri Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure ve Google Cloud gibi şirketler tarafından domine edilmektedir. Devletin dijital verilerinin yerli sunucularda barındırılması yönünde politikalar üretilmiş olsa da, teknik kapasite ve güvenlik altyapısı henüz yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle birçok kritik veri hâlen yabancı sunucular üzerinden işlenmektedir (Akdeniz, 2023).

Öte yandan, Türkiye'nin yerli teknoloji üretimi konusunda attığı adımlar da göz ardı edilmemelidir. HAVELSAN, ASELSAN, TÜBİTAK BİLGEM ve STM gibi kurumlar, siber güvenlik ve yapay zeka alanlarında milli çözümler geliştirmeye çalışmaktadır (TÜBİTAK BİLGEM, 2022). Ayrıca Türkiye'nin Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi'nde açıkladığı hedefler yapısal ve stratejik bir dönüşüm vizyonu belirlediğini göstermektedir (Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2023). Ancak bu çabalar, küresel teknoloji devlerinin oluşturduğu dijital ekosistem karşısında henüz yeterince rekabetçi değildir. Türkiye'de tekno-feodal yapının etkileri hem kamu hem özel sektörde hissedilmekte; dijital altyapının dışa bağımlılığı bu sürecin en belirgin göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç

Tekno-feodal paradigmanın Türkiye üzerindeki etkilerini azaltmak ve dijital egemenlik için bir çerçeve oluşturmak için kapsamlı bir müdahale stratejisi zorunludur. Bu stratejiler sadece teknik yönleri değil, aynı zamanda yasal, kurumsal ve kültürel boyutları da kapsamalıdır. Başlangıçta, veri egemenliği ve dijital mülkiyet kavramlarını anayasal ve yasal çerçeveler içinde aydınlatmak esastır. Avrupa Birliği tarafından 2016 yılında yürürlüğe giren Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR) bu bağlamda önemli bir referans noktası olarak hizmet etmektedir. Türkiye'nin mevcut Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) yapısı bu doğrultuda temel bir adımdır ancak kapsamı, gözetim ve uygulama yetenekleri açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yerli ve ulusal dijital altyapıları geliştirmeye yönelik girişimleri sürdürülebilirlik vurgulanarak yeniden yapılandırılmalıdır. Bu bağlamda gerçekleştirilebilecek stratejik eylemler arasında kamuya açık verilerin ulusal sunucularda barındırılması, açık kaynaklı yazılımların tanıtımı, üniversiteler ve endüstriler arasındaki işbirliklerinin artırılması ve kamu ihale süreçlerinde dijital yerellik kriterlerinin uygulanması yer almaktadır.

Platform ekonomileri içinde adil rekabeti sağlamak için yeni nesil düzenleyici çerçeveler oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Avrupa Birliği tarafından ilan edilen "Dijital Hizmetler Yasası" (DSA) ve "Dijital Piyasalar Yasası" (DMA) gibi girişimlerden ilham alan benzer yasal düzenlemeleri benimsemesi çok önemlidir. Rekabet Kurumu ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun (BTK) rol ve sorumlulukları, ortaya çıkan bu düzenlemeler ışığında yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir.

Nihayetinde, dijital okuryazarlığın arttırılması ve dijital haklarla ilgili vatandaş farkındalığının teşvik edilmesi, birincil müdahale alanı oluşturmalıdır. Dijital vatandaşlık eğitimi, eleştirel medya okuryazarlığı ve algoritmik şeffaflık savunuculuğu, yalnızca teknik değil aynı zamanda doğası gereği demokratik bir dijital kültürün gelişimini kolaylaştıracaktır. Bu bütünleştirici stratejiler, Türkiye'nin yalnızca dijital teknoloji tüketicisi olarak değil, aynı zamanda kendi dijital geleceğini şekillendirebilen önde gelen bir aktör olarak gelişmesi için gereklidir.

Kaynakça

Akdeniz, Y. (2023). Türkiye'de Dijital Egemenlik Tartışmaları. Yeni Medya ve Toplum, 5(1), 45–62.

Bloomberg. (2024). Big Tech's Support for Trump Shows Who Holds the Leverage. https://www.bloomberg.com

Business Insider. (2025, April). Mark Zuckerberg says alliance with Trump is 'necessary'. https://www.businessinsider.com

Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. The international encyclopedia of communication theory and philosophy, 1-11.

Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). The Costs of Connection: How Data is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism. Stanford University Press.

Digital 2024: Turkey. (2024). DataReportal. https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey

HAI. (2025). AI Index Report 2025. Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. https://aiindex.stanford.edu/report/

Rekabet Kurumu. (2023). Çevrim İçi Reklamcılık Sektör İncelemesi Ön Raporu. https://www.rekabet.gov.tr

Srnicek, N. (2017). Platform capitalism. John Wiley & Sons.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023). Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 2024–2025 Eylem Planı. https://www.sanayi.gov.tr

TEPAV. (2023). Türkiye'de Dijital Ekonomiye Geçiş Süreci: Riskler ve Fırsatlar. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

TÜBİTAK BİLGEM. (2022). Yapay Zekâ Ekosistemleri Raporu. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.

TÜSİAD. (2022). Dijital Türkiye Raporu. https://www.tusiad.org

Vanity Fair. (2024). Jeff Bezos and Trump: From enemies to collaborators. https://www.vanityfair.com

Varoufakis, Y. (2024). Technofeudalism: What killed capitalism. Melville House.

Yılmaz Ö. (2023) Kompleks.org, Dijital Kapitalizm ve Tekno-Feodalizm: Crème de la Crème'in Ekonomipolitiği. https://kompleks.org/fasikul/teknofeodalizm/bolum-1/

Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. PublicAffairs.

TÜRKİYE'DE BEKLENTİ TEORİSİ ÜZERİNE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Murat Öz[1], Yasemin Uca[2]

Özet

Bu çalışmada, Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi (Prospect Theory) çerçevesinde, Türkiye'de hazırlanmış lisansüstü tezlerin çeşitli açılardan bibliyometrik olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. 1979 yılında Kahneman ve Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi'ne göre, bireyler risk altında karar alırken tam olarak rasyonel davranmazlar ve kazançlar ile kayıpları farklı değerlendirirler. Bu teori, klasik Beklenen Fayda Teorisi'ne eleştirel bir alternatif sunarak psikolojiyi ekonomi ve finans alanlarına taşımıştır.

Çalışmanın temel hedefi, Beklenti Teorisi üzerine Türkiye'de gerçekleştirilen akademik çalışmaların niceliksel görünürlüğünü artırmak, konunun ülke içindeki akademik gelişim sürecini ve ilgi düzeyini somut verilerle ortaya koymaktır. Araştırmada, öncelikle Türkiye'de Beklenti Teorisi üzerine kaç adet lisansüstü tez yazıldığı belirlenmiş ve bu tezlerin yüksek lisans ve doktora düzeyine göre dağılımı incelenmiştir. Ayrıca tezlerin türlerine göre dil tercihleri, yıllara göre yayın dağılımları ve en çok hangi üniversitelerde üretildiği tespit edilmiştir. Anabilim dallarına göre sınıflandırılan tezlerde, çalışmalarda ön plana çıkan ana temalar ve kullanılan araştırma yöntemleri de analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nin "gelişmiş arama" bölümünde "Beklenti ve Kahneman ve Tversky" kombinasyonu kullanılarak, "aranacak alan-tümünde" ve "arama tipi-içinde geçsin" şeklinde arama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda 25 lisansüstü teze ulaşılmıştır. 20.04.2025 tarihine kadar ulaşılan bu tezler arasında, en fazla yayının 2022 yılında gerçekleştirildiği, yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerine göre daha yoğun olduğu ve tezlerin büyük çoğunluğunun Türkçe yazıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca en fazla çalışmanın İstanbul Üniversitesi ve Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde yayınlandığı belirlenmiştir.

İncelenen tezlerin büyük bölümünün "Davranışsal Finans" alanında gerçekleştirildiği ve araştırma yöntemleri bakımından çoğunlukla nicel yöntemlerin tercih edildiği gözlemlenmiştir. Anahtar sözcük analizinde ise en sık "Davranışsal Finans" ve "Beklenti Teorisi" kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamlı bibliyometrik analiz, Türkiye'de Beklenti Teorisi üzerine yapılan akademik çalışmaların genel bir profilini sunmakta, mevcut literatürdeki eğilimleri ortaya koymakta ve gelecekte yapılacak araştırmalar için yol gösterici bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beklenti Teorisi, Kahneman, Tversky, Bibliyometrik Analiz.

Abstract

This study aims to bibliometrically analyze the postgraduate theses prepared in Turkey within the framework of Prospect Theory developed by Daniel Kahneman and Amos Tversky from various perspectives. According to the 1979 Prospect Theory developed by Kahneman and Tversky, individuals

[1] Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İşletme, Karaman, Türkiye.
[2] Doktora Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İşletme, Karaman, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

do not act fully rationally when making decisions under risk and evaluate gains and losses differently. This theory offered a critical alternative to the classical Expected Utility Theory and brought psychology to the fields of economics and finance.

The main objective of this study is to increase the quantitative visibility of the academic studies on Expectancy Theory in Turkey and to reveal the academic development process and the level of interest in the subject with concrete data. In the study, firstly, the number of postgraduate theses on Prospect Theory in Turkey was determined and the distribution of these theses according to master's and doctoral level was examined. In addition, the language preferences of the theses according to their types, their distribution of publications according to years and the universities in which they were produced the most were determined. The main themes and research methods used in the theses classified according to departments were also analyzed.

Within the scope of the study, in the "advanced search" section of the National Thesis Center of the Council of Higher Education, the combination of "Expectation and Kahneman and Tversky" was used to search "field to be searched-all" and "search type-include in". As a result of the search, 25 graduate theses were reached. Among these theses reached until 20.04.2025, it was determined that the most publications were made in 2022, master's theses were more intense than doctoral theses, and the majority of the theses were written in Turkish. In addition, it was determined that the most studies were published at Istanbul University and Aydın Adnan Menderes University.

It was observed that most of the theses were conducted in the field of "Behavioral Finance" and quantitative methods were mostly preferred in terms of research methods. In the keyword analysis, it was determined that "Behavioral Finance" and "Expectancy Theory" were used most frequently. This comprehensive bibliometric analysis provides a general profile of the academic studies on Prospect Theory in Turkey, reveals the trends in the existing literature and serves as a guiding source for future research.

Keywords: Prospect Theory, Kahneman, Tversky, Bibliometric Analysis.

Giriş

Bireylerin risk ve belirsizlik koşullarında nasıl kararlar aldığını inceleyen çalışmalar; iktisat, psikoloji ve finans gibi farklı disiplinlerin ortak araştırma alanlarından biri haline gelmiştir. Geleneksel iktisadi modeller uzun yıllar boyunca bireylerin rasyonel, tutarlı ve fayda odaklı kararlar verdiklerini varsaymıştır. Ancak 1979 yılında Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi (Prospect Theory), bu varsayımı sorgulayarak bireylerin özellikle riskli durumlarda sistematik olarak rasyonel davranıştan sapabildiklerini ileri sürmüştür. Teoriye göre kararlar yalnızca mantıksal analizlere değil, aynı zamanda bireylerin psikolojik eğilimlerine ve bilişsel yanılgılarına da dayanmaktadır. Özellikle kazançlar ve kayıplar karşısında verilen tepkilerde belirgin farklılıklar gözlemlenmekte, bireylerin kararları referans noktalarına göre şekillenmektedir. Ayrıca olasılıklar da çoğu zaman nesnel şekilde değil, zihinsel olarak çarpıtılarak değerlendirilir.

Kahneman ve Tversky'nin bu çalışmaları, yatırımcı davranışlarının anlaşılması, piyasa anomalilerinin açıklanması ve rasyonellikten sapmaların incelenmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda Beklenti Teorisi, Davranışsal Finans ve Davranışsal İktisat gibi yeni alanların gelişimine zemin hazırlamıştır. Teori, ekonomik ve finansal karar süreçlerini açıklarken yalnızca fayda maksimizasyonu

yaklaşımıyla sınırlı kalmayıp; bireylerin psikolojik ve bilişsel özelliklerini de dikkate alan çok boyutlu bir bakış açısı sunmaktadır. Bu niteliğiyle, günümüzde ekonomi, finans, psikoloji, siyaset bilimi ve medya gibi farklı alanlarda teorik çerçeve olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Türkiye'de de Beklenti Teorisi üzerine artan akademik ilgi, son yıllarda hazırlanan lisansüstü tezlerde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte, bu tezlerin tematik dağılımları, yöntemsel tercihleri ve disiplinler arası yansımaları henüz sistematik biçimde değerlendirilmemiştir. Bu çalışma, Türkiye'de Beklenti Teorisi temelli yazılmış lisansüstü tezleri bibliyometrik bir yaklaşımla analiz ederek; teorinin ulusal akademideki gelişimini, metodolojik yönelimlerini ve tematik çeşitliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında söz konusu tezlerin türleri, yazım dilleri, yıllara göre dağılımları, üniversitelere ve anabilim dallarına göre yoğunlaşma düzeyleri, kullanılan araştırma yöntemleri ve öne çıkan temaları detaylı biçimde incelenecektir. Elde edilecek bulguların, Türkiye'de Beklenti Teorisi üzerine yapılan akademik üretimi daha görünür kılması ve ileride yürütülecek çalışmalara yol gösterici bir kaynak oluşturması beklenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Beklenti Teorisi

Riskin karar alma süreçleri üzerindeki rolü, sosyal bilimler literatüründe uzun süredir araştırma konusu olmuştur. Bu çerçevede, özellikle riskli durumlarda bireylerin nasıl davrandığını açıklayan yaklaşımlar arasında Beklenti Teorisi öne çıkmaktadır (İnan, 2021). 1979 yılında Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından ortaya konan bu teori, geleneksel iktisadın tam rasyonellik varsayımına dayalı tercih modellerine karşı alternatif bir bakış açısı sunar. Teoriye göre bireyler, belirsizlik altında karar verirken yalnızca mantık ve fayda ilkeleriyle değil; aynı zamanda psikolojik eğilimler ve bilişsel yanılgılarla da hareket etmektedirler(Kahneman & Tversky, 1979). Özellikle karar seçenekleri olumlu bir şekilde sunulduğunda bireyler daha temkinli davranırken, aynı seçenekler olumsuz biçimde ifade edildiğinde risk almaya daha istekli olabilmektedirler (İnan, 2021).

Bu teorinin belirli varsayımları mevcuttur. İlgili varsayımlar şu şekilde sıralanabilir(Kahneman & Tversky, 1979) :

- Bireyler sonuçları mutlak değerlere göre değil, mevcut durumlarına veya beklentilerine göre bir referans noktası temelinde değerlendirirler.
- Kayıplar, aynı büyüklükteki kazançlara kıyasla daha güçlü bir psikolojik etki yaratır. Bu doğrultuda bireyler, kazanç elde etmekten çok, kayıptan kaçınmaya odaklanırlar.
- Kazanç ya da kayıplar büyüdükçe, bunlara verilen tepki daha az hissedilir.
- Bireyler, olasılıkları nesnel biçimde değerlendirmez; düşük olasılıkları abartırken, yüksek olasılıkları küçümseme eğilimindedir.

Daniel Kahneman, belirsizlik altında insanların nasıl karar verdiklerini inceleyerek psikoloji ile ekonomi arasında önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle karar verme, yargı ve davranışsal ekonomi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Bu çalışmaları sayesinde 2002 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazanmıştır. Kahneman ve Tversky'den önce, bireylerin belirsizlik içeren durumlarda olasılıkları doğru değerlendirdiği kabul edilmiştir. Fakat Kahneman ve Tversky'in yaptığı deneyler, insanların çoğu zaman

bu olasılıkları yanlış tahmin ettiğini göstermiştir. Bu bulgular, bireylerin riskli ve belirsiz durumlarda her zaman rasyonel kararlar veremediğini ortaya çıkarmıştır (Çelik & Sağbaş, 2023).

Yöntem

Bu çalışmada Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi (Prospect Theory) çerçevesinde Türkiye'de gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin çeşitli açılardan bibliyometrik olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir konuya ilişkin akademik yayınların nicel olarak incelenmesini sağlayan sistematik bir yaklaşımdır. Bibliyometrik analiz, belirli bir bilim alanına veya konuya ilişkin üretilmiş yayınlar arasındaki ilişkileri nicel veriler aracılığıyla incelemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, literatürde yer alan tüm bilimsel kaynakların (makaleler, kitaplar, tezler ve benzeri belgeler) sistematik biçimde toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması yoluyla, ilgili alanın yapısal özelliklerinin ve gelişim sürecinin ortaya konulmasını sağlar (Tekin vd., 2021). Diğer bir ifadeyle bu yöntem, ilgili literatürün gelişimini, araştırma alanındaki eğilimleri ve bilimsel üretimin yapısal dinamiklerini ortaya koymak için kullanılmaktadır (Zupic & Čater, 2015).

Çalışmanın verileri, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilmiştir. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nin "gelişmiş arama" bölümünde "Beklenti ve Kahneman ve Tversky" kombinasyonu kullanılarak, "aranacak alan-tümünde" ve "arama tipi- içinde geçsin" şeklinde arama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda 20.04.2025 tarihine kadar hazırlanan 25 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler içeriklerine göre incelenmiş; tekrar eden, konu dışı ya da erişime kapalı tezler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Veri seti oluşturulduktan sonra tezler; yıl, üniversite, anabilim dalı, tez türü (yüksek lisans/doktora), tez dili, kullanılan araştırma yöntemi ve çalışma teması kriterlerine göre sınıflandırılarak aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'de, Kahneman ve Tversky'nin Beklenti Teorisi üzerine kaç adet lisansüstü tez yazılmıştır?
2. Beklenti Teorisi üzerine yapılan çalışmaların dağılımı nasıldır? (Yüksek Lisans- Doktora)
3. Lisansüstü tezlerin türlerine göre dil kullanımı nasıldır?
4. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
5. Bu tezler en çok hangi üniversitelerde hazırlanmıştır?
6. Lisansüstü tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı nasıldır?
7. Lisansüstü tezlerde ön plana çıkan çalışma temaları nelerdir?
8. İncelenen tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin dağılımı nasıldır?
9. Lisansüstü tezlerde Beklenti Teorisi nasıl kullanılmıştır?
10. Lisansüstü tezlerde kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
11. En sık kullanılan anahtar kelimler hangileridir?

Bulgular

Araştırma kapsamında Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından üzerinden Kahneman ve Tversky'in Beklenti teorisiyle ilgili 20.04.2025 tarihine kadar yayınlanmış toplam 25 teze ulaşılmıştır. Tez türlerine göre dağılım Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1: Türlerine Göre Lisansüstü Tezlerin Dağılımı

Tez Türü	Tez Sayısı	Dağılım %
Yüksek Lisans	15	60

Doktora	10	40
Toplam	25	100

İncelenen belgelerin %60'ının (15) yüksek lisans, %40'ının (10) doktora tezi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Lisansüstü Tezlerin Türlerine Göre Dil Kullanımı

Tez Türü	**Türkçe Sayısı**	**İngilizce Tez Sayısı**
Yüksek Lisans	13	2
Doktora	7	3
Toplam Tez Sayısı	20	5
Toplam %	80	20

Tablo 2'de lisansüstü tezlerin türlerine göre (yüksek lisans ve doktora) dil kullanımına ilişkin dağılım sunulmuştur. Verilere göre, incelenen toplam 25 tezin %80'i (20 tez) Türkçe, %20'si (5 tez) ise İngilizce olarak yazılmıştır. Yüksek lisans tezlerinde Türkçe kullanım oranı oldukça yüksektir (13 tez Türkçe, 2 tez İngilizce).

Doktora tezlerinde ise dil çeşitliliği biraz daha fazladır; 7 tez Türkçe, 3 tez İngilizce yazılmıştır.

Tablo 3: Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yayın Yılı	**Yüksek Lisans Tez Sayısı**	**Doktora Tez Sayısı**	**Toplam**	
			Tez Sayısı	**%**
2007	1	-	1	4
2009	1	-	1	4
2011	1	1	2	8
2013	1	-	1	4
2014	2	1	3	12
2015	1	-	1	4
2016	-	1	1	4
2018	1	-	1	4
2019	2	2	4	16
2022	2	3	5	20
2023	1	1	2	8
2024	1	1	2	8
2025	1	-	1	4

Tabloya göre, 2007-2025 yılları arasında Beklenti Teorisi üzerine hazırlanan tezlerin yıllara göre dağılımında zamanla değişkenlik gösteren bir eğilim izlenmektedir. En fazla tezin 2022 yılında yayımlandığı (%20) ve bu yılda 2 yüksek lisans, 3 doktora tezi üretildiği görülmektedir. 2019 yılı da dikkat çekici olup toplam tezlerin %16'sını (2 yüksek lisans tezi ve 2 doktora tezi) oluşturmaktadır. Toplam tez açısından değerlendirildiğinde yüksek lisans tezlerinin (15) genel olarak daha yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen Beklenti Teorisi (Prospect Theory) çerçevesinde Türkiye'de gerçekleştirilen ilk tezin 2007 yılında yayınladığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 4: Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite Adı	Yüksek Lisans Tez Sayısı	Doktora Tez Sayısı	Toplam	
			Tez Sayısı	%
İstanbul Üniversitesi	3	2	5	20
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	1	1	2	8
İstanbul Kültür Üniversitesi	1	-	1	4
Kocaeli Üniversitesi	1	-	1	4
Erciyes Üniversitesi	1	-	1	4
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi	1	-	1	4
İstanbul Teknik Üniversitesi	-	1	1	4
Yeditepe Üniversitesi	-	1	1	4
Yalova Üniversitesi	1	-	1	4
Sakarya Üniversitesi	1	-	1	4
Trakya Üniversitesi	1	-	1	4
Düzce Üniversitesi	-	1	1	4
Afyon Kocatepe Üniversitesi	-	1	1	4
Şırnak Üniversitesi	1	-	1	4
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	-	1	1	4
Yıldız Teknik Üniversitesi	1	-	1	4
Ankara Üniversitesi	-	1	1	4
Çankırı Karatekin Üniversitesi	1	-	1	4
İzmir Ekonomi Üniversitesi	1	-	1	4
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1	-	1	4

Tablo 4' te lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı gösterilmektedir. Verilere göre, en fazla tez yayınlanan kurumun İstanbul Üniversitesi olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesi, toplam tezlerin %20'sini oluşturan 5 tez (3 yüksek lisans ve 2 doktora) ile çalışmada en yüksek paya sahiptir. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, toplam %8 oranında 2 tez (1 yüksek lisans, 1 doktora) ile ikinci sıradadır. Diğer üniversiteler ise birer tez ile temsil edilmekte ve her biri toplamın %4' ünü oluşturmaktadır.

Tablo 5: Lisansüstü Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Yüksek Lisans Tez Sayısı	Doktora Tez Sayısı	Toplam	
			Tez Sayısı	%
İşletme Anabilim Dalı	8	4	12	48
İktisat Anabilim Dalı	3	3	6	24
İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı	-	1	1	4
Finans ve Bankacılık Anabilim dalı	1	-	1	4
Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Ana Bilim Dalı	1	-	1	4

Maliye Anabilim Dalı	-	1	1	4
Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilim Dalı	1	-	1	4
Finansal Ekonomi Ana Bilim Dalı	1	-	1	4
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	-	1	1	4

Tablo 5'te tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı gösterilmiştir. Bu tabloya göre, en fazla tezin İşletme Anabilim Dalı'nda gerçekleştiği görülmektedir. Bu anabilim dalı, toplam tezlerin %48' ini oluşturan 12 tez (8 yüksek lisans ve 4 doktora tezi) ile çalışmada en yüksek paya sahiptir. İktisat Anabilim Dalı, toplam tezlerin %24'üne denk gelen 6 tez (3 yüksek lisans, 3 doktora) ile ikinci sırada yer almaktadır. Diğer anabilim dalları olan İşletme Mühendisliği, Finans ve Bankacılık, Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar, Maliye, Uluslararası Ticaret ve Finans, Finansal Ekonomi Ana Bilim Dalı ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dallarının her birinden yalnızca birer tez yayınlanmış olup, her biri toplamın %4' ünü oluşturmaktadır.

Tablo 6: Lisansüstü Tezlerde Ön Plana Çıkan Çalışma Alanları

Çalışma Teması	**Yüksek Lisans Tez Sayısı**	**Doktora Tez Sayısı**	**Toplam**	
			Tez Sayısı	**%**
Davranışsal Finans	12	5	17	68
Davranışsal İktisat	2	3	5	20
Medya Çalışmaları	-	1	1	4
Davranışsal Oyun Teorisi	-	1	1	4
Davranışsal Ekonomi	1	-	1	4

Tablo incelendiğinde tezlerin büyük bölümünün (%68) davranışsal finans alanında hazırlandığı görülmektedir. Bu alanındaki 17 tezin 12'si yüksek lisans, 5'i ise doktora düzeyindedir. Bunu %20'lik oranla (2 yüksek lisans ve 3 doktora) Davranışsal İktisat temalı çalışmalar takip etmektedir. Medya Çalışmaları, Davranışsal Oyun Teorisi ve Davranışsal Ekonomi temalarında ise birer tez hazırlanmıştır ve her biri toplamın %4'ünü oluşturmaktadır (Tablo 6).

Tablo 7: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemi

Araştırma Yöntemi	**Yüksek Lisans Tez Sayısı**	**Doktora Tez Sayısı**	**Toplam**	
			Tez Sayısı	**%**
Nicel Araştırma Yöntemi	14	9	23	92
Nitel Araştırma Yöntemi	1	1	2	8
Karma Araştırma Yöntemi	-	-	-	-

Tablo 7 incelendiğinde, lisansüstü tezlerin çok büyük bir kısmının (%92) nicel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Toplam 23 tez (14 yüksek lisans, 9 doktora) nicel yöntemle hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile hazırlanan tez sayısı ise 2 (%8) olup, karma araştırma yöntemi kullanan herhangi bir teze rastlanmamıştır.

Tablo 8: Lisansüstü Tezlerde Beklenti Teorisinin Kullanımı

Yazar	Beklenti Teorisinin Kullanımı
Emektar (2007)	Beklenti Teorisi, yatırımcı davranışlarında psikolojik faktörlerin etkisini vurgulamak ve rasyonellik varsayımını sorgulamak için kullanılmıştır.
Gürkan (2009)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların finansal piyasalarda aşırı reaksiyon göstererek piyasa etkinliğini bozduklarını açıklamak için kullanılmıştır.
Koçaslan (2011)	Beklenti Teorisi, bireylerin risk altında karar verirken rasyonel davranmadıklarını, kazanç ve kayıplara karşı farklı tutumlar sergilediklerini ve bu nedenle Beklenen Fayda Teorisi'nden sistematik sapmalar gösterdiklerini açıklamak için kullanılmıştır.
Özer (2011)	Beklenti Teorisi, bireylerin riskli karar alma süreçlerinde referans noktası etkisi ve kayıptan kaçınma davranışlarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır.
Bostancı (2013)	Beklenti Teorisi, firmaların risk ve getiri karşısındaki karar alma eğilimlerini rasyonellikten sapmalar ve farklı kazanç-kayıp algıları çerçevesinde açıklamak için kullanılmıştır.
Akkaya (2014)	Beklenti Teorisi yatırımcıların psikolojik beklenti ve endişelerinin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini açıklamak amacıyla kullanılmıştır.
Tufan (2014)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların yerel piyasalarda stratejik ve finansal karar alma süreçlerinde kazanç ve kayıpları farklı şekilde algılayarak rasyonellikten sapmalarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır**.**
Yaldız (2014)	Beklenti Teorisi, bireylerin riskten kaçınma ve kayıp algılarının yaratıcı edinim davranışları üzerindeki etkisini açıklamak için kullanılmıştır.
Arslan (2015)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların irrasyonel davranışlarının ve sermaye varlıklarının fiyatlandırılmasında psikolojik faktörlerin etkisinin açıklanması için kullanılmıştır.
Keskin (2016)	Beklenti Teorisi, bireylerin risk altında rasyonel olmayan kararlar verdiğini açıklamak ve oyun kuramı çerçevesinde yeni denge kavramları geliştirmek için kullanılmıştır.
Oktay (2018)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların ekonomik karar alma süreçlerinde rasyonel davranmaktan sistematik şekilde saparak, kazanç ve kayıpları farklı algıladıklarını açıklamak için kullanılmıştır.
Avedikyan (2019)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların irrasyonel davranışları sonucu finansal piyasalarda kesitsel anomalilerin ortaya çıkabileceğini açıklamak için kullanılmıştır.
Yılmaz (2019)	Beklenti Teorisi, Borsa İstanbul yatırımcılarının aşırı tepki vererek rasyonel olmayan davranışlar sergilemelerini açıklamak için kullanılmıştır.
Sağlam (2019)	Beklenti Teorisi, girişimcilerin risk altında karar verirken bilişsel yanlılıklar nedeniyle rasyonellikten sapmalarını açıklamak için dolaylı kuramsal bir temel olarak kullanılmıştır.
Sağlık (2019)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların risk ve getiri algılarında rasyonellikten sistematik sapmalar sergileyerek karar verdiklerini açıklamak için kullanılmıştır.
Aydemir (2022)	Kahneman ve Tversky'nin teorisi değişken olarak kullanılmış ve Beklenti Teorisi'nin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi test edilmiştir.
Göcekli (2022)	Kahneman ve Tversky'nin Beklenti Teorisi'nin bireylerin risk altındaki karar verme davranışları ve sahiplenme etkisi üzerindeki geçerliliğini deneysel bir çalışma ile test edilmiştir.
Hajiyev (2022)	Beklenti Teorisi, bireysel yatırımcıların finansal kararlarında psikolojik önyargılar ve sezgisel hatalar nedeniyle rasyonellikten sapmalarını açıklamak için kullanılmıştır.
Kahya (2022)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların kazanç ve kayıplara farklı tepkiler vererek eğilim yanlılığı sergilemelerini açıklamak için kullanılmıştır.
Çelik (2022)	Beklenti Teorisi, bireylerin kayıpları kazançlardan daha ağır algılamaları nedeniyle vergi uyumunda kayıptan kaçınma eğilimi sergilemelerini açıklamak için kullanılmıştır.
Kurbanzade (2023)	Beklenti Teorisi, gazetelerde Annan Planı sürecinde haber ve yorumların nasıl "kazan-kaybet", "kazan-kazan", "kaybet-kaybet" gibi çerçevelerle sunulduğunu ve bireylerin riskli karar alma süreçlerinin nasıl yönlendirildiğini açıklamak için kullanılmıştır.
İnal (2023)	Beklenti Teorisi, yatırımcıların irrasyonel davranışlarının finansal piyasalarda fırsatlar yaratabileceği ve teknik analiz göstergeleriyle bu irrasyonel hareketlerin değerlendirilebileceği temel varsayımı için kullanılmıştır.
Yıldırım (2024)	Beklenti Teorisi, bireylerin zihinsel muhasebe yanılgıları nedeniyle kazanç ve kayıplara karşı farklı kararlar vererek rasyonel davranıştan sapmalarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır.
Zengin	Beklenti Teorisi, bireysel yatırımcıların mizaç ve karakter özelliklerinin etkisiyle yatırım kararlarında

(2024)	rasyonel davranıştan sapmalarını ve davranışsal eğilimlere dayalı tercih yapmalarını açıklamak için kullanılmıştır.
Güneş (2025)	Beklenti Teorisi, bireylerin sosyal medya etkisiyle rasyonel olmayan finansal kararlar alabileceklerini açıklamak için kuramsal bir temel olarak kullanılmıştır.

Tablo 8'de lisansüstü tezlerde Kahneman ve Tversky'nin geliştirdiği Beklenti Teorisi'nin kullanım biçimleri sunulmuştur.

Tablo 9: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler

Çalışma Teması	Kullanılan Anahtar Kelimeler
Davranışsal Finans	Risk ve Getiri, Panel Data Analizi, Öz Sermaye Karlılığı, Beklenti Teorisi, , Mali Tablo Verileri (Bostancı, 2013).
	Davranışsal Finans, Yatırımcı Psikolojisi, Yatırımcı Duyarlılığı (Tufan, 2014) .
	Finans Teorileri, Davranışsal Finans, Yatırımcı Duyarlılığı, Tüketici Güveni, Finansal Piyasalar (Akkaya, 2014).
	Etkin Piyasalar Hipotezi; KT Beklenti Teorisi; Kurumsal Yatırımcı Duyarlılık Modeli; Davranışsal Finans Yatırım Stratejileri ve Modelleri; Panel Veri Analizi (Arslan, 2015).
	Davranışsal İktisat, Davranışsal Finans, Rasyonel İnsan, Sınırlı Rasyonellik, Beklenti Teorisi (Oktay, 2018).
	Kesitsel Anomaliler, Anomali, Borsa İstanbul, Defter Değeri/Piyasa Değeri, Firma Büyüklüğü, Momentum, Temettü Verimi (Avedikyan, 2019).
	Davranışsal Finans, Yatırımcı Psikolojisi, Aşırı Tepki Hipotezi, Beklenti Teorisi (Yılmaz, 2019).
	Varlık Fiyatlama Modeli, Davranışsal Varlık Fiyatlama Modeli, Dinamik İşlem Hacmi Endeksi, Yatırım Ortaklığı İskontosu, Beklenti Teorisi Değeri (Aydemir, 2022)
	Davranışsal Önyargı, Davranışsal Finans, Psikoloji, Önyargı, Duygusal Eğilim, Bireysel Yatırımcı (Hajiyev, 2022).
	Finansal Piyasalar, Finans Teorisi, Etkin Piyasa Hipotezi, Davranışsal Finans, Katılım Endeksi, Borsa, Teknik Analiz (İnal, 2023).
	Geleneksel Finans, Davranışsal Finans, Beklenti Teorisi, Zihinsel Muhasebe (Yıldırım, 2024).
	Davranışsal Finans, Kripto para, Hisse Senedi, Yatırımcı Eğilimi (Zengin, 2024).
	Davranışsal Finans, Finansal kararlar, Likert ölçeği, Cronbach's Alpha, Sosyal Medya, Faktör Analizi (Güneş, 2025).
Davranışsal İktisat	Algısal Sapmalar, Çıpalama, Referans Noktası, Olasılık Yargısı, Risk Eğilimi (Özer, 2011).
	Riskten Kaçınma, Yaratıcı Edinim, Feminenlik, Maskülenlik, Yurt Dışı Deneyimi, Yaş (Yaldız, 2014).
	Vergi uyumu, Davranışsal İktisat, Beklenti Teorisi, Kayıptan Kaçınma, Risk Düzeyi (Çelik, 2022).
	Davranışsal İktisat, Beklenti Teorisi, Riskten Kaçınma, Kayıptan Kaçınma, Sahiplenme Etkisi (Göcekli, 2022).
Medya Çalışmaları	Referandum, Annan Planı, Çerçeveler, Söylem Analizi , Manşet Haberler, Köşe Yazıları, Karikatürler, Yazılı Basın, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs (Kurbanzade, 2023).
Davranışsal Ekonomi	Sonuca Atlama Yanlılığı, İnanç Katılığı Yanlılığı, Risk Alma Eğilimi, Girişimcilik, Teknoloji Sektörü (Sağlam, 2019).
Davranışsal Oyun Teorisi	Beklenti Kuramı, Birinci-Fiyat Kapalı-Zarf İhaleleri, İli¸skili Denge, Karma Strateji Dengesi, Nash Dengesi (Keskin, 2016).

İncelenen lisans üstü tezlerde kullanılan anahtar kelimeler Tablo 9'da sunulmuştur. Ayrıca davranışsal finans temasında 4 adet (Emektar, 2007; Gürkan, 2009; Kahya, 2022; Sağlık, 2019) ve davranışsal iktisat temasında ise 1 adet tezde (Koçaslan, 2011) anahtar kelimenin belirtilmediği tez tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında en sık kullanılan anahtar kelimelerin sırasıyla "Davranışsal Finans (9 defa)", "Beklenti Teorisi (6 defa)" ve "Davranışsal İktisat (3 defa)" kullanılmıştır.

Sonuç

Bu araştırmada 20.04.2025 tarihine kadar Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi internet sitesi üzerinden ulaşılan Kahneman ve Tversky'in Beklenti Teorisi ile ilgili lisansüstü tezlere yer verilmiştir. Toplam 25 çalışmaya ulaşılmıştır. İncelenen lisansüstü tezlerin %60' ının yüksek lisans, %40' ının ise doktora düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bu dağılım, Beklenti Teorisi'nin Türkiye'de lisansüstü düzeyde hem temel hem de ileri akademik araştırmalara konu edildiğini göstermektedir. Yüksek lisans düzeyinde yapılan çalışmaların sayıca fazla olması, teorinin özellikle akademik kariyerin ilk aşamalarında yoğun ilgi gördüğünü ortaya koyarken; doktora düzeyindeki anlamlı oran, konunun bilimsel derinliğe ve araştırma potansiyeline sahip olduğunu desteklemektedir. Bu bulgu, Beklenti Teorisi'nin Türkiye'deki akademik literatürde giderek artan bir şekilde benimsendiğini ve disiplinler arası çalışmalara olanak tanıyan bir teorik çerçeve sunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca incelenen 25 tez arasında %80' inin Türkçe, %20 'sinin ise İngilizce olarak hazırlandığı belirlenmiştir. Bu sonuç, Türkiye'de Beklenti Teorisi üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların büyük çoğunlukla ulusal dilde üretildiğini, ancak sınırlı da olsa uluslararası akademik dile yöneliminin başladığını göstermektedir.

Türkiye'de Beklenti Teorisi üzerine hazırlanan ilk tezin 2007 yılında yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu tarih teorinin akademik literatürdeki yerinin başlangıcını işaret etmektedir. Sürecin devamı incelendiğinde bu teoriye yönelik akademik ilginin zamanla arttığı görülmektedir. En fazla tezin ise 2022 yılında yayımlandığı (%20) belirlenmiştir.

Araştırmada kapsamında en fazla lisansüstü tezin (3 yüksek lisans ve 2 doktora tezi) İstanbul Üniversitesi'nde hazırlandığı tespit edilmiştir. İkinci sırada ise 1 yüksek lisans ve 1 doktora tezi ile Aydın Adnan Menderes Üniversitesi yer almaktadır. Diğer üniversiteler ise birer tez ile temsil edilmektedir.

Tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı incelendiğinde, en fazla çalışmanın İşletme Anabilim Dalı'nda (%42) gerçekleştirildiği, bunu İktisat Anabilim Dalı'nın (%24) takip ettiği görülmüştür. Diğer anabilim dalları ise her biri %4 oranında birer tez ile temsil edilmiştir. Bu sonuç, Beklenti Teorisi'nin Türkiye'de özellikle İşletme ve İktisat disiplinlerinde yoğun bir araştırma konusu olarak ele alındığını göstermektedir.

Yayınlanan lisansüstü tezlerin büyük bir bölümünün (%68) davranışsal finans alanında yapıldığı görülmektedir. Bu alanındaki 17 tezin 12'si yüksek lisans, 4'i ise doktora düzeyindedir. Davranışsal İktisat ise %20'lik bir oranla ikinci sırada yer almakta olup, 5 teze (2 yüksek lisans, 3 doktora) konu olmuştur. Medya Çalışmaları, Davranışsal Oyun Teorisi ve Davranışsal Ekonomi temalarında ise birer tez hazırlanmıştır. Bu dağılım, Türkiye'de Beklenti Teorisi'nin özellikle finansal kararlar ve piyasa davranışları bağlamında çalışıldığını; iktisat, medya ve oyun teorisi gibi farklı alanlara ise sınırlı ölçüde uygulandığını göstermektedir. Ayrıca, davranışsal finansın teorik ve uygulamalı çalışmalarda öncelikli bir tema haline geldiği anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin büyük bir çoğunluğu (%92) nicel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Toplam 23 tez (14 yüksek lisans, 9 doktora) nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu bulgu, Beklenti Teorisi çerçevesinde yapılan çalışmaların çoğunlukla ölçülebilir veriler ve istatistiksel analizlere dayandığını göstermektedir. Buna karşılık, 2 tez (%8) nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Bu durum niteliksel analizlerin oldukça sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Karma araştırma yönteminin kullanıldığı herhangi bir teze ise rastlanmamıştır. Bu sonuçlar, Türkiye'de Beklenti Teorisi odaklı lisansüstü çalışmaların ağırlıklı olarak sayısal veriler üzerinden ilerlediğini ve deneysel/istatistiksel yöntemlere daha fazla odaklanıldığını göstermektedir.

İncelenen tezler, Beklenti Teorisi'nin Türkiye'de özellikle bireylerin risk altındaki karar alma davranışlarını açıklamada yaygın olarak kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Tezlerde teori, ağırlıklı olarak yatırımcı davranışları ve piyasa anomalileri bağlamında kullanılmış; ayrıca vergi uyumu, girişimcilik ve medya analizleri gibi farklı disiplinlerde de teorik temel olarak benimsenmiştir. Bu bulgu, Beklenti Teorisi'nin Türkiye akademik literatüründe sadece finans alanında değil, çok boyutlu karar süreçlerinin açıklanmasında da güçlü ve esnek bir çerçeve sunduğunu göstermektedir (Tablo- 7).

Her çalışmanın olduğu gibi bu araştırmanın da bazı kısıtlılıkları mevcuttur. Öncelikle çalışma, yalnızca YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan çalışmalar yer almaktadır. Bu nedenle ProQuest Dissertations & Theses Global gibi farklı veri tabanlarında yer alan çalışmalar araştırma kapsamı dışında kalmıştır. İkinci olarak araştırmada 20.04.2025 tarihine kadar yayınlanan çalışmalar yer almaktadır. Bu nedenle ilgili tarihten sonra yayınlanan çalışmalar araştırma dışında kalmıştır. Üçüncü olarak, çalışma yalnızca Türkiye'deki lisansüstü tez üretimini incelemekte, uluslararası tezler veya hakemli makaleler gibi diğer akademik çıktıları kapsamamaktadır. Bu durum, bulguların yalnızca Türkiye akademik ortamı için geçerli olmasını sağlamaktadır. Son olarak, tezlerde yer alan yöntemsel bilgiler ve tematik sınıflandırmalar, tez özetlerine ve içeriklerine dayalı olarak araştırmacı tarafından yapılmıştır. Bu nedenle yorumlamalarda sınırlı düzeyde öznel değerlendirme riski söz konusudur.

Bu sınırlılıklar dikkate alınarak gelecek çalışmalarda veri tabanları çeşitlendirilebilir; sadece tezlerle sınırlı kalmayarak ulusal ve uluslararası hakemli makaleler, bildiriler ve kitap bölümlerini de kapsayacak şekilde daha geniş bir akademik yayın yelpazesi üzerinde gerçekleştirilebilir. Ayrıca 20.04.2025 tarihinden sonraki çalışmaları da içeren bir araştırma yürütülebilir ve içerik analizi derinleştirilebilir.

Kaynakça

Akkaya, M. (2014). Beklenti ve Güven Anketlerinin Finansal Piyasalara Etkisi: BIST 100 Üzerine Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslan, O. (2015). Sermaye Varlıklarının Fiyatlandırılmasında Davranışsal Finans Modeli ve Borsa İstanbul'da Deneysel Bir Analiz. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Avedikyan, S. (2019). Borsa İstanbul Hisse Senedi Piyasasındaki Kesitsel Anomaliler. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Aydemir, B. (2022). Davranışsal Varlık Fiyatlama Modeli'nin Borsa İstanbul'da Test Edilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bostancı, H. T. (2013). Firma Düzeyinde Riske Karşı Duyarlılığın Beklenti Teorisi ile Açıklanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çelik, E. (2022). Vergi Ödemeyi Açıklamada Beklenti Teorisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Çelik, E., & Sağbaş, İ. (2023). Beklenti Teorisi ve Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler. Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 6(1), 1–21.

Emektar, B. (2007). Pay Senedi Piyasasında Bireysel Yatırımcı Davranışlarını Belirleyen Güdüler ve İMKB'de Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Göcekli, S. G. B. (2022). Davranışsal İktisat ve Beklenti Teorisi: Riskten Kaçınma, Kayıptan Kaçınma ve Sahiplenme Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Aydın Adnan Menderesl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Güneş, Y. (2025). Finansal Kararlarda Sosyal Medya Etkisi: "Türkiye Üzerine Bir Uygulama". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Gürkan, Ş. (2009). Finansal Piyaslarda Aşırı Reaksiyonun Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hajiyev, E. (2022). Davranışsal Önyargı ile Kişisel Yatırım Kararları Arasında İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İnal, Y. A. (2023). Etkin Piyasa Hipotezi ve Teknik Analiz: BIST Katılım 30 Endeksindeki Paylar Üzerinde Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şırnak.

İnan, H. (2021). Pazarlama Teorileri. Içinde M. İ. Yağcı & S. Çabuk (Ed.), Pazarlama Teorileri (3. Baskı, ss. 283–295). MediaCAt.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis Of Decision Under Risk. Econometrica, 47(2), 263–291.

Kahya, E. H. (2022). Borsa İstanbul'da Farklı Yatırımcı Grupları İçin Eğilim Yanlılığı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Keskin, K. (2016). Beklenti Kuramı Varsayımları Altında İşbirliksiz Oyun Kuramı (Sayı May). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koçaslan, G. (2011). Risk Altında Karar Almada Neoklasik ve Alternatif Yaklaşımlar : Kayıplar Alanında Risk Tavırlarına İlişkin Davranışsal Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurbanzade, V. (2023). Yazılı Basında Annan Planı'nın Çerçevelendirilmesi: Karşılaştırmalı Analiz. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Oktay, Y. S. (2018). Davranışsal Finans Perspektifinden Yatırımcıların Yatırım Kararlarına Etki Eden Faktörler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Özer, G. T. (2011). Seçilen Davranışsal Sapmaların Türkiye'de İncelenmesi: Anket Verisi Üzerine Bir Analiz. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sağlam, M. Y. (2019). Teknoloji Sektöründe Faaliyet Gösteren Girişimcilerin Risk Alma Eğilimleri Üzerinde Bilişsel Yanlılıkların Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sağlık, F. (2019). Risk Algısı ve Demografik Özelliklerin Yatırımcı Davranışlarına Etkisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tekin, M., Öztürk, D., & Bahar, İ. (2021). Tersine Lojistiğin Bibliyometrik Analizi. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(3), 87–100.

Tufan, E. P. (2014). Yatırımcıların Yerel Piyasalarda Yatırım Davranışları ile Stratejik Kararları Arasındaki İlişki Hatay İlinde Bir Uygulama Çalışması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.

Yaldız, N. (2014). Yaratıcı Bireylerde Riskten Kaçınma Cinsiyet Rolü, Yaş ve Yurt Dışı Deneyiminin Ekonomik Riskten Kaçınma üzerine Etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıldırım, S. (2024). Davranışsal Finans Perspektifinden Çift Kayıt Sistemi Bilen Kişilerin Davranışlarının İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sakarya.

Yılmaz, S. (2019). Davranışsal Finans ve Borsa İstanbul'da Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.

Zengin, E. (2024). Yatırımcı Eğilimlerinin Davranışsal Finans Bağlamında İncelenmesi: Kripto Para Piyasaları ve Pay Piyasaları Yatırımcıları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce.

Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. Organizational Research Methods, 18(3), 429–472.

YENİ SANAYİLEŞEN ÜLKELERDE GİBSON PARADOKSUNUN GEÇERLİLİĞİNİN SINANMASI: 2008-2023 DÖNEMİ PANEL VERİ ANALİZİNDEN KANITLAR

Ogün Baykuş[1], Selahattin Bektaş[2]

Özet

Enflasyon ve faiz oranları arasındaki ilişki iktisat literatüründe tartışmalı ve özel bir konuma sahiptir. Bu ilişkinin ampirik olarak incelenmesi hem teorik olarak hem de ekonomi politikalarının şekillenmesi açısından oldukça önemlidir. 1923 yılında, A.H. Gibson Britanya ekonomisi özelinde yaptığı çalışmada, toptan eşya fiyat endeksi ve uzun vadeli tahvil faizleri arasında güçlü bir pozitif korelasyon olduğunu öne sürmüştür. Gibson'un bu teorisi Keynes'in Klasik Faiz Teorisi ile yani "faiz oranları, uzun dönemde genel fiyat düzeyindeki değişimlerden bağımsızdır" görüşüyle çeliştiği için literatüre "Gibson Paradoksu" olarak geçmiştir. Literatürde Gibson Paradoksu'nu konu alan birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların bir kısmı paradoksa yönelik katkı ve eleştirileri, bir kısmı da belirli ülke veya ülke grubunda bu paradoksun geçerliliğini konu almaktadır. Bu çalışmada da 2008-2023 dönemi için yeni sanayileşen ülkeler özelinde Gibson Paradoksu'nun geçerliliğini sınanmıştır. Çalışmada veri seti olarak faiz (bağımlı değişken), tüketici fiyat endeksi (bağımsız değişken) ve M3 (kontrol değişken) yıllık frekanslar şeklinde kullanılmıştır. Çalışmada uygun panel veri modelinin tespit edilmesi için, Hausman, F, Chov ve LR testleri yapılmıştır. Bu testlerin sonucuna göre, ampirik modelin birim bazlı rassal etkiler modeli olduğuna karar verilmiştir. Tahmin edilen model üzerinde yapılan spesifikasyon testleri sonucunda; değişen varyans, otokorelasyon ve birimlerarası korelasyonun varlığı tespit edilmiştir. Bu durumlar göz önünde bulundurularak dirençli tahminciler BECK-KATZ ve Driscoll-Kraay ile analizler gerçekleştirilmiştir. Driscoll-Kraay yönteminde elde edilen sonuçlar, tüketici fiyat endeksinde meydana gelen 1 birimlik artışın faiz oranlarında 0.26 bir artışa neden olacağını ön görmektedir. BECK-KATZ tahmincisine göre ise tüketici fiyat endeksinde 1 birimlik artışın faiz oranlarında 0.23 artış meydana getireceği tespit edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle 2008-2023 dönemi için yeni sanayileşen ülkelerde Gibson Paradoksunun varlığından söz edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Faiz, TÜFE, Gibson Paradoksu, Driscoll-Kraay, BECK-KATZ, Panel Veri Analizi.

Abstract

The relationship between inflation and interest rates occupies a debated and distinctive position in the economics literature. Empirical investigation of this relationship is crucial both from a theoretical perspective and for shaping economic policies. In 1923, A.H. Gibson, in a study focused on the British economy, argued that there is a strong positive correlation between the wholesale price index and long-term bond yields. Gibson's theory, contradicting Keynes' Classical Theory of Interest "which asserts that interest rates are independent of changes in the general price level in the long run" entered the literature as the "Gibson Paradox." Numerous studies in the literature have addressed the Gibson Paradox. While some of these studies offer contributions and critiques regarding the paradox itself, others focus on examining its validity within specific countries or groups of countries. This study examines the validity of the Gibson Paradox for newly industrialized countries over the period 2008–2023. The data set includes annual frequency observations of interest rates (dependent variable), the consumer price index (independent variable), and M3 money supply (control variable). To identify the appropriate panel data

[1] Dr. (Bağımsız Araştırmacı), Trabzon, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü, Konya Türkiye.

model, Hausman, F, Chov, and LR tests were conducted. Based on the results of these tests, the empirical model was determined to be a unit-based random effects model. Specification tests conducted on the estimated model indicated the presence of heteroskedasticity, autocorrelation, and cross-sectional dependence. In light of these issues, robust estimators BECK-KATZ and Driscoll-Kraay were employed in the analysis. The results obtained using the Driscoll-Kraay method suggest that a one-unit increase in the consumer price index leads to a 0.26-unit increase in interest rates. According to the BECK-KATZ estimator, a one-unit increase in the consumer price index results in a 0.23-unit increase in interest rates. Based on these findings, it can be inferred that the Gibson Paradox is present in newly industrialized countries during the 2008–2023 period.

Keywords: Interest Rate, Consumer Price İndex, Gibson Paradox, Driscoll-Kraay, BECK-KATZ, Panel Data Analysis.

Giriş

Gibson Paradoksu, altın standardı para sisteminde, toptan eşya fiyat endeksi ile uzun vadeli nominal faiz, arasındaki güçlü pozitif korelasyona işaret eden bir teoridir. Bir yüzyıldan fazla zamandır teorik ve ampirik araştırmalara konu olan Gibson Paradoksu, üzerinde bir uzlaşma olmaması nedeniyle iktisat literatüründe var olan en sıra dışı kavramlardan biridir (Benati ve Benigno, 2023, s. 1). Öyle ki, Friedman ve Schwartz (1976), "Gibson Paradoksu teorik açıklaması olmayan bir ampirik fenomen olarak kalmıştır" ifadesinde bulunmuştur.

Bu pozitif korelasyonunun bir paradoks olarak adlandırılıp adlandırılmayacağına dair pek çok açıklama geliştirilmiştir. Fisher (1930), "enflasyon beklentileri, geçmiş enflasyon oranlarına dayalı olarak ve etkisi yavaşça azalan uzun vadeli bir gecikmeyle oluşur" varsayımıyla birleştirerek açıklamaya çalışmıştır. Wicksell (1936) ve Keynes (1930), fiyat endeksi ile reel getiri oranı arasındaki korelasyonu ele alarak, faizdeki dışsal kaymaların, özel ve merkez bankalarının davranışları yoluyla para arzında meydana gelen hareketlerle uyumlu olacağını iddia etmiştir. Sargent (1973), enflasyon ve nominal faiz ilişkilerinin bir makroekonomik modelin tüm özelliklerine bağlı olarak genel bir denge sonucu olduğunu vurgulamıştır. O zamanlar yaygın olan Fisher Eşitliği regresyon testlerini eleştirmiş ve bunun yerine sorunu rasyonel beklentilerle IS-LM-AS modeli bağlamında analiz etmiştir. Friedman ve Schwartz (1982), Gibson Paradoksu altın standardı ile zamansal olarak örtüştüğünü dile getirerek, bu paradoksun yalnızca altın standardı altında ortaya çıkmış olduğu ve 2. Dünya Savaşı sonrası verilerine göre paradoksun geçerliliğinin ortadan kalktığını savunmuştur. Shiller ve Siegel (1977), merkez bankası davranışlarının para arzını etkileyerek, faiz oranları ile bir korelasyona neden olabileceğini ifade ederek Gibson Paradoksunu açıklamaya çalışmıştır. Uzun vadeli faiz oranındaki değişikliklerin büyük ölçüde enflasyon beklentilerine atfedilmesinin pek makul olmadığını vurgulamıştır. Bu nedenle nominal getirilerdeki tarihsel hareketler, muhtemelen beklenen uzun vadeli reel faiz oranlarındaki hareketlerin bir yansımasıdır. Fiyat seviyesinde meydana gelen uzun vadeli hareketler esasen para arzındaki yüksek güçlü hareketlerden kaynaklanmaktadır. Faiz oranı ile tetiklenen para çarpanındaki değişimler üzerine yapılan Gibson Paradoksu açıklaması sürdürülebilir olamaz. Ancak merkez bankası davranışlarının faiz oranı değişikliklerini azaltmaya çalışırken para arzı ile faiz oranları arasında bir korelasyona neden olabileceği böylece Gibson Paradoksu'na neden olabileceğini söylemek mümkündür. Barsky (1987) ve Barsky ve Summers (1988), Friedman ve Schwartz (1982) bulgularını doğrulamıştır ve Gibson Paradoksu'nun 1970'lerin başında ortadan kalktığını göstermiştir. Ayrıca bu paradoksu büyük ölçüde belki de tamamen altın standardı fenomeni olduğunu belirtmiştir.

Faiz oranları ve fiyatlar arasında ki bu önemli korelasyon aslında geçmişte birçok kez belirtilmişti. Bu durum para teorisinin gelişimine oldukça fazla katkı sağlamıştır. Korelasyon ilk olarak Tooke (1844), tarafından tanımlanmıştır. Tooke bu korelasyonu, para arzındaki artışların faiz oranlarındaki bir düşüşe sebep olarak fiyatlardaki bir artışa ilettiği görüşünü eleştirmek ve "reel bono" doktrinini savunmak için kullanmıştır. Diğer taraftan bu olgunun kökenleri Wicksell (1898; 1962) ve Hawtrey (1913) tarafından geliştirilmiştir. Gibson (1923) tarafından uzun vadeli faiz oranları ve fiyatlar arasındaki ilişki; Kitchin (1923), tarafından kısa vadeli faiz oranları ve fiyatlar arasındaki ilişkinin incelenmesi bu fenomene olan ilginin yenilenmesini tetiklemiştir.

Bu veriler değerlendirildiğinde Gibson Paradoksu'nun para politikası ve ülke ekonomileri açısından araştırılmaya değer bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Gibson Paradoksu'nun farklı ekonomik rejimlerde geçerliliğinin sınanması da değişen ekonomi politikaları açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışmada yeni sanayileşen ülkelerde Gibson Paradoksu'nun geçerliliği sınanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde metodolojik olarak Gibson Paradoksu'na yapılan eleştiri ve katkılara değinilmiştir. İkinci bölümde ampirik literatür yer almaktadır. Üçüncü bölümde veri seti ve yöntem tanıtılarak, ampirik analiz ve ampirik analizden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırmanın genelinden elde edilen çıkarımlar bağlamında yeni sanayileşen ülkelerde bu paradoksun geçerliliği değerlendirilmiştir.

Literatür İncelemesi

İlgili çalışmaya ait ampirik literatür Tablo 1'de gösterilmektedir. Literatürden doğru faydalanılması adına hem altın standardı para sistemi dönemini hem de altın standardından sonraki dönemi konu alan ampirik çalışmalara yer verilmiştir.

Tablo 1: Ampirik Literatür

Yazar(lar)	Ülke/ Ülke Grubu	Zaman Periyodu	Metot	Sonuç
(Milne ve Torous, 1984)	Kanada	1870-1981	Spektral ve Çapraz Spektral Analiz	Gibson Paradoksu Geçerlidir.
(Bursky ve Summers, 1988)	Birleşik Krallık	1730-1938	Regresyon Analizi	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Corbae ve Ouliaris, 1989)	ABD ve Birleşik Krallık	1920-1987	OLS	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Serletis ve Zestos, 1999)	Seçilmiş 8 AB Ülkesi	1957-1994	Cointegration Test	Gibson Paradoksu geçerli değildir.
(Dowd ve Harrison, 2000)	Birleşik Krallık	1821-1913	Cointegration Test	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Cheng vd., 2013)	Çin	1873-1924	Regresyon Analizi	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Škare ve Mošnja-Škare, 2014)	Hollanda	1800-2012	Cointegration Test-Lineer Granger Nedensellik Analizi	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Keho, 2015)	Seçilmiş 10 Afrika Ülkesi	1971-2013	Cointegration Test	Seçilen 10 Afrika ülkesinin 7 tanesinde Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Tanrıöver ve Yamak, 2015)	Türkiye	1990-2014	ARDL	Gibson Paradoksu geçerlidir.

(Künü vd., 2017)	Gelişmekte olan ve Gelişmiş Ülkeler	1992-2013 2000-2013	Panel Nedensellik	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Özdemir ve Yıldırım, 2018)	Türkiye	2002-2017	Johansen Eşbütünleşme Analizi	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Biçen, 2019)	Kırılgan Ekonomiler	2000-2016	Görünürde İlişkisiz Regresyon (SUR)	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Atgür, 2021)	Türkiye	2004-2020	OLS-Johansen Eşbütünleşme Analizi	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Erer, 2023)	Türkiye	2004-2021	Fourier ARDL	Gibson Paradoksu geçerlidir.
(Kabak ve Dallı, 2023)	ASEAN-T	1993-2019	Panel ARDL	Gibson Paradoksu Geçerlidir.
(Chowdhury ve Serletis, 2024)	G7 – E7	1960-2022	ARDL	Gibson Paradoksu geçerli değildir.

Literatür genel olarak incelendiğinde farklı bölgelerde ve farklı zaman periyotlarında yapılan çalışmaların genelinde Gibson Paradoksu'nun geçerli olduğu görülmektedir. Ancak bu geçerliliğin dolayısıyla Gibson Paradoksu'nun konu aldığı fiyat endeksi ve uzun vadeli faiz oranlarının arasındaki korelasyonun sahte ve/veya yanıltıcı olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır. Corbae ve Ouliaris (1989), Gibson Paradoksu'nu destekleyen kanıtlar, genellikle nominal faiz oranı ve fiyat seviyesinin log'u arasındaki basit korelasyon yada bu iki değişken arasındaki basit doğrusal regresyon biçiminde sunulduğunu belirterek, bu kanıtlar kümesinin, geçersiz olduğunu savunmuş ve nominal faiz oranı ve fiyat seviyesinin (her ikisi de bütünleşik değişkenler) birlikte bir eş bütünleşik sistem oluşturmayacağını iddia etmiştir.

Bunun yanında Serletis ve Zestos (1999), daha önce Gibson Paradoksu'nu desteklemek için yapılan ampirik çalışmaları incelemek amacıyla durağan olmayan regülatör teorisindeki son gelişmeleri kullanmış ve faiz oranı ile fiyat seviyesi arasındaki güncel korelasyonun zayıf olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Ayrıca verilerin eş bütünleşme özelliklerine dayanan standart Gibson Paradoksu regresyonların sahte olduğunu savunmuştur.

Gibson Paradoksu'nun üzerinden bir yüzyıldan fazla zaman geçmesine rağmen hala üzerindeki tartışmalar devam etmektedir. Dolayısıyla bu paradoks güncelliğini korumakta ve iktisat literatüründe ilgi çekici bir konumda olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda çalışmada yeni sanayileşen ülkelerde Gibson Paradoksu'nun geçerliliği araştırılmış ve literatüre, hem zaman periyodunun güncellenmesi hem de farklı bir ülke grubunda bu paradoksun geçerliliğinin araştırılması açısından katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada yeni sanayileşen ülkelerde (Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Türkiye, Tayland, Filipinler ve Güney Afrika) 2008-2023 dönemi özelinde Gibson Paradoksunun geçerliliğinin sınaması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 10 ülke ve 16 yıldan oluşan ve toplam 160 gözlemden meydana gelen güçlü ve dengeli bir panel veri setinden faydalanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankasından (World Bank) elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Faiz, Tüketici Fiyat endeksi ve en geniş tanımlı para arzı olan M3' tür. Hem kesit boyutu hem de zaman boyutunun eksiksiz olmasından dolayı çalışmada panel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada statik panel veri analizinden faydalanılmıştır. Panel veri analizinin gerçekleştirebilmek için bir takım ön tanı testleri ve spesifikasyon testlerinden yararlanılması gerekmektedir.

Bu çalışmada F testi, LR testi ve Score testi kullanılarak klasik (Havuzlanmış En küçük Kareler HEKK) modelin geçerliliği ve birim etki veya zaman etkisinin varlığı saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Hausman (1978) sınaması yapılarak tahmin edilecek modelin sabit etkiler mi veya rassal etkiler mi olacağı tespit edilmiştir. Yanı sıra kurulan panel regresyon modeli için bir takım varsayımdan sapma (spesifikasyon) testleri de yapılmıştır. Bu testler Değişen varyans için (modifiye edilmiş Wald Testi), Otokorelasyon için (Bhargava vd. (1982) DW Testi ve Baltagi ve Wu'nun (1999) LBI Testi), birimlerarası korelasyon için ise Pesaran'ın (2004) CD testinden yararlanılmıştır. İlave olarak çoklu doğrusal bağlantı sınaması için ise VIF kriteri testinden faydalanılmıştır. Son olarak kurulan birim etkili rassal panel regresyon modelinde varsayımdan sapmalar tespit edildiği için Driscoll-Kraay (1998) ve BECK-KATZ (1995) dirençli tahmincilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Faiz	160	11.71616	10.83728	3.06	52.1
Tüfe	160	5.466883	7.329996	-1.138702	72.30884
M3	160	11.69006	8.681083	1.761086	69.93635

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 2'de çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiki bilgiler yer almaktadır. Faiz değişkeninin gözkem sayısının 160 olduğu görülmektedir. Yine aynı değişken için ortalama değerinin 11.71, standart sapmasının 10.83 ve minimum ve maksimum değerlerinin ise sırasıyla 3.06 ve 52.1 olarak gerçekleştiği Tablo 2'den anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Korelasyon Matrisi

	Faiz	Tüfe	M3
Faiz	1.0000		
Tüfe	0.3852	1.0000	
M3	0.3625	0.7858	1.0000

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 3'te çalışmada kullanılan değişkenler için aralarındaki korelasyonlar hesaplanmıştır. Buna göre Faiz değişkeni ile Tüfe değişkeni arasında 0.3852 şeklinde bir korelasyon ilişkisi bulgulanmıştır. Yine Faiz değişkeni ile M3 değişkeni arasında ise 0.3625 birimlik bir korelasyon ilişkisi saptandığı Tablo3'te görülmektedir.

Tablo 4: Klasik Modelin ve Zaman Etkisinin Sınanması (F, LR, Skor Testleri)

Test Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
F Testi	F(9, 148)= 188.80	Prob>F= 0.0000
F Testi (Zaman)	F(15, 142)= 0.23	Prob>F= 0.9987
LR Testi	chibar2(01)= 341.75	Prob >= chibar2= 0.000
LR Testi (Zaman)	chibar2(01)= 0.00	Prob >= chibar2= 1.000
Skor Testi	chi2(1)= 1.7e+05	Prob>=chi2= 0.000
Skor Testi (Zaman)	chi2(1)= 0.00	Prob>=chi2= 1.000

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 4'te klasik modelin birim ve/veya zaman etkisine karşı sınama sonuçları gösterilmiştir. Buna göre F, LR ve Score testi olmak üzere 3 adet farklı test ile sınama gerçekleştirilmiştir. Her üç testten elde edilen sınama sonuçlarına göre klasik modelin geçerli olmadığı en az bir etkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır.

Her üç testte de zaman etkisinin varlığının sınaması geçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre zaman etkisinin varlığına rastlanmamıştır. Dolayısıyla kurulacak modelin birim etkili bir model olduğu yapılan üç test sonucundan da anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Hausman Sınaması

Hausman Test İstatistiği	Olasılık Değeri
chi2(2) =0.15	Prob > chi2 = 0.9297

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 5'te sabit etkiler modeli ile tesadüfi (rassal) etkiler modelinin sınamasını yapan Hausman testinin sonuçları yer almaktadır. Buna göre bu testin boş hipotezi tesadüfi etkilerin geçerli olduğu şeklinde kurulmaktadır. Alternatif hipotez ise sabit etkilerin geçerli olduğu şeklinde kurulmaktadır. Test istatistiğinin olasılık değerine bakıldığında p>0.05 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sıfır hipotezi bu sonuca göre reddedilememekte ve tesadüfi etkilerin modelinin geçerli olduğu çıkarımı yapılmaktadır.

Tablo 6: Tesadüfi (Rassal) Etkiler Modeli Sonuçları

FAİZ (Bağımlı)	Katsayı	Std. Hata	Z İstatistiği	Olasılık (Prob)
TÜFE	0.2620386	0.0552716	4.74	0.000
M3	0.0960945	0.0495979	1.94	0.053
_CONS	9.160274	3.504427	2.61	0.009
Wald chi2(2)		=81.91	Prob > chi2	= 0.0000
Grup: 10 Gözlem: 160 R-squared: Within = 0.3517 Between = 0.1803 Overall = 0.1573				

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 6'da tesadüfi etkiler olan panel regresyon modelinin tahmin sonuçları gösterilmektedir. Buna göre TÜFE değişkeninde oluşan bir birimlik artışın, FAİZ değişkeninde 0.26 birimlik bir artışa sebep olacağı tespit edilmiştir. Wald test istatistiğinin olasılık değerine göre, p<0.05 olduğu ve bu sonuca göre modelin genelinin anlamlı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 7: Değişen Varyans Sınaması (Modifiye Edilmiş Wald Testi)

Wald Test	İstatistik	Olasılık Değeri
W0	14.665644 df(9, 150)	Pr > F = 0.00000000
W50	13.372438 df(9, 150)	Pr > F = 0.00000000
W10	14.525167 df(9, 150)	Pr > F = 0.00000000

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 7'de tesadüfi panel regresyon modeli için heteroskedasticity sınama sonuçları gösterilmiştir. Buna göre modifiye edilmiş Wald test istatistikleri (W0,W50,W10) sonuçlarına bakıldığında her üç istatistik sonuçlarının olasılık değerlerinin p<0.05 olduğu anlaşılmıştır ve bu sonuçlara göre ise modelde değişen varyans sorunun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8: Otokorelasyon Sınaması (Bhargava vd. DW Testi, Baltagi ve Wu LBI Testi)

Test İstatistiği	Olasılık Değeri

Modified Bhargava et al. Durbin–Watson=	1.1351678<2
Baltagi–Wu LBI =	1.3134802<2

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 8'de ise aynı model için bir başka varsayımdan sapma testi olan otokorelasyon sınama sonuçları yer almaktadır. Buna göre Bhargava vd. ve Baltagi ve Wu'ya ait iki adet otokorelasyon test istatistiği sonucu hesaplanmıştır. Test sonuçları 2 değeri ile kıyaslanmaktadır. Buna göre her iki istatistik değeri de 2 değerinden küçük olduğu için modelde otokorelasyon sorunun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9: Birimlerarası Korelasyon Sınaması (Pesaran 2004 CD Testi)

Test İstatistiği	**Olasılık Değeri**
Pesaran's test of cross sectional independence = 6.557	Pr = 0.0000

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 9'da Pesaran'ın Birimlerarası korelasyon diğer bir ismiyle yatay kesit bağımlılığı sınama sonucu yer almaktadır. Bu testin sınama soncuna göre $p<0.05$ olduğundan söz konusu modelin birimlerarası korelasyonlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 10: Çoklu Doğrusal Bağlantı Sınaması (VİF-Varyans Şişirme Faktörü)

Değişken	**VIF**	**1/VIF**
M3	2.61	0.382466
TÜFE	2.61	0.382466
Ortalama VIF	2.61	

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 10'da çoklu doğrusal bağlantı problemi için önerilen varyans şişirme faktörü sınamasının sonuçları yer almaktadır. Ortalama VIF değer ve bireysel VIF değerlerinden anlaşıldığı üzere VIF<5 olduğu için modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 11: Driscoll-Kraay Dirençli Tahmin Sonuçları

FAİZ (Bağımlı)	**Katsayı**	**Std. Hata**	**Z İstatistiği**	**Olasılık (Prob)**
TÜFE	0.2620386	0.1093971	2.40	0.030
M3	0.0960945	0.1024294	0.94	0.363
_CONS	9.160274	6.438544	0.175	0.175
Wald chi2(2)		31.21	Prob > chi2	0.0000
Grup: 10 Gözlem: 160 Overall R^2: 0.1573				

Kaynak: Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 11'de Driscoll-Kraay dirençli tahmin sonuçları gösterilmiştir. Varsayımdan sapmalardan herhangi biri veya hepsi olması halinde dirençli tahmincilerden yararlanılmaktadır. Buna göre TÜFE'de meydana gelen bir birimlik bir atışın FAİZ'de ise 0.26 birimlik bir artışa neden olması beklenmektedir. Wald test istatistiğinin olasılık değerine bakıldığında $p<0.05$ olduğu görülmektedir. Dolayısıyla modelin genelinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. R kare değeri ise 0.14 olarak hesaplanmıştır. Kontrol değişken M3'ün bu modelde anlamsız olduğu görülmektedir. Bununla birlikte R kare değerinin oldukça düşüktür.

Bu bağlamda diğer bir dirençli tahminci olan BECK-KATZ modelinden yararlanmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 12: BECK-KATZ Dirençli Tahmin Sonuçları

FAİZ (Bağımlı)	Katsayı	Std. Hata	Z İstatistiği	Olasılık (Prob)
TÜFE	0.2306239	0.701579	3.29	0.001
M3	0.1583623	0.0533662	2.97	0.003
_CONS	10.14048	1.138435	8.91	0.000
Wald chi2(2)		48.46	Prob > chi2	0.0000
Grup: 10 Gözlem: 160 R-squared: 0.7317				

Kaynak Yazarların Hesaplamaları.

Tablo 12'de BECK-KATZ dirençli tahmin sonuçları gösterilmiştir. Varsayımdan sapmalardan herhangi biri veya hepsi olması halinde dirençli tahmincilerden yararlanılmaktadır. Buna göre TÜFE'de meydana gelen bir birimlik bir atışın FAİZ'de ise 0.23 birimlik bir artışa neden olması beklenmektedir. Wald test istatistiğinin olasılık değerine bakıldığında $p<0.05$ olduğu görülmektedir. Dolayısıyla modelin genelinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. R kare değeri ise yaklaşık 0.73 olarak hesaplanmıştır. Modelde kontrol değişken M3 anlamlı katsayı işareti pozitiftir. Uzun dönemde geniş tanımlı para arzında meydana gelecek artışların TÜFE'yi arttırması ve bu etkiyle birlikte de uzun dönemli faizleri yükseltmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

Sonuç

Gibson Paradoksu, Alfred Herbert Gibson tarafından 1923 yılında ortaya atılan ve Britanya ekonomisinde toptan eşya fiyat endeksi ve uzun dönemli tahvil getirileri arasında pozitif korelasyon olduğunu iddia eden bir teoridir. Keynes, "faiz oranında meydana gelecek değişimler, fiyat düzeyinde meydana gelen artış ve azalışlardan bağımsızdır" görüşüne dayanarak bu teoriyi bir paradoks olarak nitelendirmiştir. Literatüründe Gibson Paradoksu'na atıfla yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bir yüzyıldan fazla zamandır iktisatçılar bu paradoks üzerinde herhangi bir görüş birliği oluşturamamıştır. Paradoksa ait en yaygın görüş, fiyat düzeyi ve uzun vadeli faiz oranları arasındaki korelasyonun yalnızca altın standardı döneminde geçerli olduğu, daha sonrasında geçerliliğini kaybettiği yönündedir. Ampirik literatür incelendiğinde belirtilen yaygın görüşün doğruluğu konusunda bazı tereddütler oluşmaktadır. Çünkü söz konusu literatürün büyük bir kısmı, farklı ülke veya ülke gruplarında, altın standardı sonrasında da Gibson Paradoksu'nun varlığına işaret eden kanıtlar sunmaktadır. Gibson Paradoksu'nun geçerliliğine dair kanıt sunan çalışmalara karşın bazı iktisatçılar, ampirik analizlerin sahte regresyon içerdiğini ve değişkenler arasında korelasyonun zayıf olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında Gibson Paradoksu'nun iktisat literatüründe hala tartışmalı ve ilgi çeken bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla paradoksun farklı ülke veya ülke gruplarında, farklı zaman periyotlarında araştırılması ve tartışılması önem taşımaktadır.

Bu çalışmada 2008-2023 yılları arasında yeni sanayileşen ülkelerde Gibson Paradoksu'nun geçerliliği araştırılmıştır. Bu bağlamda 160 gözlemden (16 yıl ve 10 ülke) meydana gelen bir panel veri seti oluşturulmuştur. Çalışmanın analizinde, Gibson Paradoksu'na uygun olarak bağımlı değişken FAİZ, bağımsız değişken TÜFE, ayrıca kontrol değişken olarak da en geniş tanımlı para arzı M3 kullanılmıştır.

Ampirik analizde ilk olarak uygun modelin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan ön testlere göre, uygun modellerin dirençli tahminciler olan Driscoll-Kraay ve BECK-KATZ olduğuna karar verilmiştir. Her iki dirençli tahminciden elde edilen bulgular ise aşağıdaki gibidir;

Driscoll-Kraay tahmincisine göre; TÜFE değişkeni pozitif ve anlamlıdır. TÜFE'de meydana gelen 1br değişme FAİZ oranlarını 0.26br arttırmaktadır. Kontrol değişken M3 ise anlamsızdır. Modelin R kare değerinin ise 0.15 gibi oldukça düşük bir değer almaktadır. Dolayısıyla bu modelden yapılan çıkarımların BECK-KATZ tahmincisi ile karşılaştırılması ve sonuçların daha doğru yorumlanması gerekmektedir. BECK-KATZ tahmincisine göre; bağımsız değişken olan TÜFE pozitif ve anlamlıdır. TÜFE'de meydana gelen 1br değişme, FAİZ oranlarını 0.23br arttırmaktadır. Bu modelde Driscoll-Kraay tahmincisinin aksine kontrol değişken M3 pozitif ve anlamlıdır. M3'te meydana gelen 1br değişme FAİZ oranlarında 0.15br bir artışa sebep olacağı öngörülmektedir. BECK-KATZ tahmincisinin R kare değeri 0.73 gibi yüksek bir değere sahiptir. Dolayısıyla bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü yüksektir. Her iki model karşılaştırıldığında temel bağımsız değişken olan TÜFE, pozitif ve anlamlıdır. Yani TÜFE'de meydana gelen değişimler FAİZ oranlarını etkilemektedir. Bu bağlamda yeni sanayileşen ülkelerde, incelenen dönem aralığında Gibson Paradoksu'nun geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

Atgür, M. (2021). Türkiye'de Enflasyon ve Faiz İlişkisi: Gibson Paradoksunun Türkiye'de Geçerliliği (2004-2020). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 513-526.

Baltagi, H. B. ve Wu, P. X. (1999). Unequally Spaced Panel Data Regressions With AR(1) Disturbances. *Econometric Theory, 15,* 814-823.

Barsky, R.B. (1987). The Fisher Hypothesis and the Forecastability and Persistence of Inlation. *Journal of Monetary Economics 19,* 3-24.

Barsky, R. B. ve Summers, L. H. (1988). Gibson's Paradox and the Gold Standard. *The Journal of Political Economy 96(3),* 528–50.

Benati, L. ve Benigno, P. (2023). Gibson's Paradox and the Natural Rate of Interest. *CEPR Discussion Paper No. 17959.* CEPR Press, Paris & London.

Beck N. ve Katz, J. N. (1995). What to do (and Not to Do) with Time-Series Cross-Section Data. *American Political Review, 89,* 634-647.

Bhargava, A., Franzini, L. ve Narendranathan, W. (1982). Serial Correlation and the Fixed Effects Model. *The Review of Economic Studies, 49(4),* 533-549.

Biçen, Ö. F. (2019). The Relatıonshıp Between Nomınal Interest Rate and Inflatıon Rate: An Analysıs on the Valıdıty of the Gıbson Paradox. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35,* 193-201.

Cheng, H., Kesselring, R. G., ve Brown, C. R. (2013). The Gibson paradox: Evidence from China. *China Economic Review*, *27*, 82-93.

Chowdhury, M. M. I., ve Serletis, A. (2024). The Gibson Paradox and the Fisher Effect in Advanced and Emerging Economies. *Open Economies Review*, *35*(5), 955-983.

Corbae, D., ve Ouliaris, S. (1989). A random walk through the Gibson paradox. *Journal of Applied Econometrics*, *4*(3), 295-303.

Dowd, K., ve Harrison, B. (2000). The Gibson paradox and the Gold Standard: Evidence from the United Kingdom, 1821-1913. *Applied Economics Letters*, *7*(11), 711-713.

Driscoll, J.C., ve Kraay, A.C. (1998). Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data. *Review of Economics and Statistics, 80(4),* 549-559.

Erer, D. (2023). Türkiye'de Gibson Paradoksu Geçerli Mi? : Faiz Oranı- Enflasyon İlişkisinin Fourıer Eşbütünleşme Testi ile Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar (664),* 87-104.

Fisher, I. (1930). The Theory of Interest. *New York, Macmillan.*

Friedman, M. ve Schwartz, A.J. (1976). From Gibson to Fisher. *Explorations in Economic Research, (3),* 288-291.

Friedman, M. ve Schwartz, A.J. (1982). Monetary Trends in the United States and the United Kingdom: Their Relation to Income, Prices, and Interest Rates, 1867- 1975. *The University of Chicago Press.*

Gibson, A. H. (1923). The Future Course of High Class İnvestment Values. *Banker's Magazine (London) 115,* 15–34.

Hausman, J. (1978).Specification Tests in Econometrics. *Econometrica, 46,* 1251-1271.

Hawtrey, R. G. (1913). Good and Bad Trade. *London: Constable.*

Kabak, S., ve Dallı, T. (2023). Gibson Paradox: Panel Data Analysis on ASEAN-T Countries. *International Econometric Review*, *15*(1), 12-27.

Keho, Y. (2015). Empirical Testing of the Gibson Paradox in Selected African Countries. *Journal of Economics and Development Studies, 3(3),* 13-18.

Keynes, J.M. (1930). A Treatise on Money. *London: Macmillan.*

Kitchin, J. (1923). Cycles and Trends in Economic Factors. *Rev. Econ. Statis, (5),* 10-16.

Künü, S., Başar, S. ve Bozma, G. (2017). Gibson Paradoksunun Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Geçerliliğinin Araştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19(1),* 211-222.

Milne, W. J., ve Torous, W. N. (1984). Long-Term Interest Rates and the Price Level: The Canadian Evidence on the Gibson Paradox. *The Canadian Journal of Economics*, *17*(2), 327.

Özdemir, M., ve Yıldırım, S. (2018). Fiyat Düzeyi ve Faiz Oranı: Gibson Paradoksu Türkiye Ekonomisi İçin Geçerli (mi)? *Maliye Dergisi, (174),* 26-47.

Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *University of Cambridge Working Paper, 0435.*

Sargent, T. J. (1973). Interest Rates and Prices in the Long Run: A Study of The Gibson Paradox, Journal of Money, *Credit and Banking, (5)*, 385–449.

Serletis, A., ve Zestos, G. (1999). On the Gibson Paradox. *Review of International Economics*, *7*(1), 117-125.

Shiller, R. J. ve Siegel, J. J. (1977). The Gibson Paradox and Historical Movements in Real İnterest Rates. *The Journal of Political Economy, 85(5),* 891–907.

Škare, M., ve Mošnja-Škare, L. (2014). Gıbson Paradox Revısıted – Lıquıdıty Chaın Effect. *Journal of Business Economics and Management*, *16*(3), 510-528.

Tanriöver, B., ve Yamak, N. (2015). Nominal Faiz Oranı-Genel Fiyat Düzeyi İlişkisinin Gibson Paradoksu Çerçevesinde Analizi. *Maliye Dergisi, (168)*, 186-200.

Tooke,T. (1844). An Inquiry Into the Currency Principle. *London: Longman, Brown, Green, and Longmans.*

Wicksell, K. (1898). Interest rates and prices. *Jena, Fischer.*

Wicksell, K. (1936). Interest and Prices. B. Ohlin, F. Richard (Eds). *New York: KahnSentry Press.*

Wicksell, K. (1962). Lectures on Political Economy. *London: Routledge & Kegan Paul.*

THE ROLE OF KAZAKHSTAN IN ECONOMIC INTEGRATION WITHIN THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

Sharifa Giritlioglu[1]

Abstract

Kazakhstan is the central player in advancing economic cooperation among the Organization of Turkic States (OTS) member states. With its vast geography, strategic transit location, and deep historical and cultural ties to fellow Turkic nations, Kazakhstan serves as a connector between East and West and as a facilitator of regional economic dialogue. This paper examines Kazakhstan's role in shaping the economic agenda of the OTS, focusing on its infrastructure investments, trade partnerships, and commitment to multilateral collaboration. Particular attention is given to the country's participation in developing the Trans-Caspian trade corridor and its efforts to align national policies with broader regional goals. At the same time, Kazakhstan faces the delicate task of balancing its active role in the Turkic world with its long-standing relationships with global powers like China and Russia. Drawing from recent trade data, regional policy initiatives, and intergovernmental agreements, this study argues that Kazakhstan's pragmatic and infrastructure-driven approach has helped lay the groundwork for a more interconnected and economically resilient Turkic region. The paper concludes by reflecting on Kazakhstan's potential to lead future integration efforts through its geography, resources, and commitment to inclusive and forward-looking regional cooperation.

Keywords: Kazakhstan, Organization of Turkic States, Economic Integration, Turkic World, Middle Corridor.

Introduction

Amid the intensifying dynamics of regionalism and global interdependence, regional organizations have re-emerged as critical instruments for promoting economic, political, and cultural cooperation across borders. The Organization of Turkic States (OTS)—originally established as the Turkic Council in 2009—has steadily evolved into a prominent multilateral platform fostering collaborative engagement among Turkic-speaking nations. Its mission encompasses a broad spectrum of objectives, ranging from the facilitation of trade and investment to cooperation in education, science, energy, and digital innovation. The foundation of the OTS was spearheaded by Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, and Kyrgyzstan, followed by Uzbekistan's accession as a full member. In addition, Hungary, Turkmenistan, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), and the Economic Cooperation Organization (ECO) participate as observers (Organization of Turkic States, 2025b; Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2025) (Map 1).

[1] Lecturer/PhD candidate, Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, International Relations, Türkistan, Kazakhstan. (Corresponding Author)

Map 1: Map of the Member States and Observer States of the Organization of Turkic States
Source: Organization of Turkic States, 2025 (https://www.turkicstates.org/tr)

These members collectively seek to cultivate a cohesive network rooted in shared linguistic, cultural, and historical ties, while also addressing strategic challenges through coordinated policymaking (Hanayi, 2023; Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2025; Türkiye Economic, Political and Strategic Research Center, 2025). Kazakhstan stands out as a central actor in this integrative endeavour. Strategically situated at the crossroads of Europe and Asia, and endowed with substantial transit potential, Kazakhstan functions not only as a physical corridor linking East and West but also as a diplomatic bridge uniting Turkic states under shared economic and political goals(Tokayev, 2025). As the world's largest landlocked country, its proactive participation in regional infrastructure projects and its memberships in organizations such as the Eurasian Economic Union (EAEU)(Giritlioğlu, 2023, p. 463; Vinokurov, 2017, p. 57) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO)(Yuan, 2010) enhance its credibility and leverage in shaping integrative frameworks within the OTS.

While Kazakhstan's geopolitical role within the broader Central Asian (Turkistan) context has received considerable academic attention, its concrete contributions to economic integration within the Organization of Turkic States (OTS) remain relatively underexamined. This study addresses that gap by exploring how Kazakhstan has influenced the OTS's economic agenda through policy initiatives and strategic partnerships. The core question guiding this inquiry is: In what ways has Kazakhstan contributed to economic integration within the OTS, and how effective have its efforts been in promoting regional economic alignment among member states??

To investigate this research question, the study outlines five key objectives. First, it analyzes Kazakhstan's economic priorities within the institutional framework of the OTS. Second, it examines the country's involvement in regional agreements, joint initiatives, and integrative mechanisms. Third, the paper assesses the efficacy and long-term viability of Kazakhstan's economic diplomacy tools in advancing regional cooperation. Fourth, it contextualizes Kazakhstan's role by comparing its influence with that of other prominent OTS members, including Türkiye, Azerbaijan, and Uzbekistan. Finally, the study identifies underlying challenges and potential opportunities that shape Kazakhstan's evolving position within the Turkic economic landscape.

Theoretical Framework

Regional economic integration continues to be a foundational theme within the field of international political economy, especially in the aftermath of the Cold War, which ushered in renewed attention to regionalism and global governance structures. Foundational theoretical models, notably those by Balassa (1961, 1976) and Viner (1950), provide essential insights into this domain. Balassa conceptualized integration as a progressive process composed of successive stages—from free trade areas to full economic unions—each representing deeper institutional convergence and policy alignment. Viner, taking a more evaluative approach, introduced the notions of "trade creation" and "trade diversion" to assess the economic efficiency and redistributive effects of customs unions.

Building upon these classical frameworks, Haas (1958) introduced the theory of neofunctionalism, which posits that economic collaboration in one area often generates political spillovers that catalyze further integration across other sectors. This theory, originally developed in the context of European integration, suggests that technical cooperation in narrowly defined fields may foster a self-reinforcing momentum toward broader supranational governance. Mattli (1999) later expanded on this perspective, underscoring the significance of political commitment and institutional incentives as critical factors sustaining regional cooperation. Institutionalism, as developed by scholars such as Stone Sweet et al.(2001), adds further nuance by highlighting the importance of harmonized legal frameworks, shared norms, and durable governance institutions—features particularly relevant for nascent organizations like the Organization of Turkic States (OTS), where institutional capacity is still maturing.

In today's geopolitical context, infrastructure development has become a pivotal dimension of regional influence. Projects such as the Trans-Caspian International Transport Route (TITR) exemplify how transport corridors have evolved beyond their functional role to serve as instruments of geopolitical alignment and economic connectivity (Bekenov, 2023). Kazakhstan's strategic investments in multimodal transportation—spanning railways, ports, and logistics hubs—reflect its ambition to emerge as a vital node linking Europe and Asia. These infrastructural efforts not only enhance physical connectivity but also symbolize Kazakhstan's broader intent to reinforce economic cohesion across the Turkic world (Tukumov, 2023, p. 25).

The framework of New Regionalism (Hettne, 2009; Söderbaum, 2016) offers a valuable lens for interpreting such developments. Unlike earlier models that centered primarily on state actors and formal agreements, New Regionalism views integration as a dynamic, multi-level process involving a diverse array of stakeholders, including private sector actors and transnational networks. Within this paradigm, infrastructure is not merely a physical asset but also a strategic and symbolic resource that shapes regional identity, enhances policy alignment, and promotes regional autonomy.

To effectively capture the complexity of Kazakhstan's evolving position within the OTS, this study adopts a multi-theoretical lens. Drawing from neofunctionalism, strategic pragmatism, and regional connectivity theory, it develops an integrated analytical perspective. Neofunctionalism illuminates Kazakhstan's leadership in specific sectors—most notably in logistics, energy, and transport—as mechanisms triggering broader regional cooperation. These efforts have produced spillover effects visible in initiatives on digital integration, educational partnerships, and customs policy alignment. The principle of strategic pragmatism contextualizes Kazakhstan's balanced diplomacy, reflecting its dual engagement with pan-Turkic solidarity and powerful geopolitical actors such as Russia and China. By positioning itself

simultaneously within the Eurasian Economic Union (EAEU) and China's Belt and Road Initiative (BRI), Kazakhstan has sustained strategic flexibility while advancing regional leadership (Nurgaliyeva, 2016, p. 94). Finally, regional connectivity theory foregrounds the spatial and institutional linkages that drive integration. Kazakhstan's promotion of transnational infrastructure and shared regulatory frameworks, through mechanisms such as the Turkic Investment Fund and TITR, illustrates this integrative vision in action.

Literature Review: Kazakhstan in Scholarly Discourse on the OTS

Scholarly attention to the Organization of Turkic States (OTS) is relatively recent, a growing body of research has begun to emphasize Kazakhstan's influential position within the institution. One notable contribution comes from Çınar and Uzun, who trace the institutional development of the OTS and highlight Kazakhstan's strategic foresight in guiding its long-term trajectory. Their analysis, grounded in a SWOT framework, suggests that effective utilization of cultural and economic complementarities could position the OTS as a powerful regional alliance.

Complementing this perspective, Demir (2022) situates Kazakhstan within the broader landscape of Eurasian geopolitics, focusing on its involvement in energy diplomacy, regional security mechanisms, and multilateral cooperation. Aydilek (2022) explores Kazakhstan's economic engagements within the OTS and argues that while trade and investment flows have increased, there remains considerable room for improvement in intra-bloc economic exchange. Her research identifies Kazakhstan as a potential driver of more institutionalized economic relations, contingent on strategic alignment and political will.

Several empirical studies also reinforce the view that Kazakhstan acts as a key enabler of regional cooperation. Sandalcılar and Cihan (2023), for instance, apply a revealed comparative advantage (RCA) methodology to evaluate trade complementarity among OTS members. Their findings underscore Kazakhstan's logistical centrality and comparative advantages in trade. Similarly, Akçapa (2023) frames Kazakhstan's growing regional role within the broader evolution of Eurasian regionalism, identifying the country as a stabilizing actor capable of coordinating effective responses during systemic shocks, such as the COVID-19 pandemic.

Further expanding on the OTS's transformation during the pandemic, Purtaş (2023) examines how Kazakhstan assumed a leadership role in areas such as health diplomacy, food security, and emergency preparedness. His study suggests that these contributions have helped redefine the OTS as a more dynamic and responsive multilateral organization.

In a more recent study, Tukumov (2023) emphasizes Kazakhstan's success in institutionalizing functional cooperation within the Turkic world. He draws attention to the country's emphasis on collaborative mechanisms in sectors such as transportation, technology, and resource management—areas that are critical for ensuring long-term regional sustainability. Tukumov contends that such strategic institutionalization supports Kazakhstan's broader goal of maintaining geopolitical balance in its external engagements.

Guliyev (2024) takes this analysis further by assessing Kazakhstan's expanded engagement in the OTS in light of recent geopolitical shifts, particularly the fallout from the Russia–Ukraine conflict. According to his research, this changing environment has prompted Kazakhstan to increase its involvement in the OTS, using the platform to deepen economic ties, promote ethnocultural unity, and assert a more active

regional role. Guliyev argues that this shift reflects a broader transition within the OTS—from symbolic cooperation to more substantive, functionally driven integration—in which Kazakhstan plays a leading role.

While these studies provide valuable insights into Kazakhstan's role, most tend to emphasize its political symbolism or cultural diplomacy. What remains underexplored is the theoretical dimension of Kazakhstan's economic leadership within the OTS. This study aims to bridge that gap by applying both classical and contemporary integration theories to assess Kazakhstan's evolving position as a catalyst for regional economic consolidation.

Methodology

This research employs a qualitative case study approach to investigate Kazakhstan's contributions to economic integration within the Organization of Turkic States (OTS). Given the exploratory nature of the topic and the limited availability of harmonized economic datasets across member states, a qualitative design allows for a nuanced, context-sensitive examination of institutional practices and strategic behavior.

The study is structured around a focused case analysis of Kazakhstan, with comparative references to other key OTS members—such as Türkiye, Azerbaijan, and Uzbekistan—to situate Kazakhstan's role within a broader regional framework. The core of the data collection is based on document analysis, encompassing a wide range of primary sources. These include official state documents, strategic development plans, ministerial reports from Kazakhstan (notably those published by the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Trade and Integration), and declarations, communiqués, and summit proceedings issued by the OTS.

To complement these primary materials, the research integrates secondary data from peer-reviewed academic publications, policy reports, think tank analyses, and expert interviews that provide interpretive insights into Kazakhstan's regional positioning. Trade and macroeconomic data were also referenced, drawing from publicly available datasets provided by the World Bank, Kazakhstan's Bureau of National Statistics, and the OTS Secretariat.

Several methodological limitations are acknowledged. Firstly, the absence of fully disaggregated or publicly accessible data across OTS countries constrains the scope for quantitative comparison. Secondly, as the OTS is a relatively recent formation, many of its initiatives are still in development, limiting the ability to assess long-term outcomes. Thirdly, language accessibility presents a minor challenge, as some critical documents are only available in Kazakh, Turkish, or Russian and may require translation to ensure accurate interpretation.

The Organization of Turkic States: A Framework for Economic Cooperation

Economic cooperation among Turkic States is rooted in a complex interplay of historical legacy, shared cultural heritage, regional power dynamics, and differing stages of economic development. These foundational elements not only influence bilateral ties but also shape the collective trajectory of integration within OTS. Among the OTS member states, Türkiye stands out as the most developed and diversified economy, exerting significant influence across the region. Kazakhstan, by contrast, leads Central Asia in terms of economic size and continues to pursue reforms to attract foreign capital and

enhance its investment climate. Azerbaijan's oil wealth has fueled steady growth, while Uzbekistan has embarked on ambitious market liberalization initiatives in recent years. In contrast, Kyrgyzstan maintains a smaller, agriculture-centered economy, facing unique challenges in integrating with the broader regional economic framework (Gasimli, 2023, p. 13). Table 1 presents the population, land area, and GDP data of the member states of the Organization of Turkic States (OTS).

Table 1: OTS Member States Economic and Demographic Data

	Country	Population (2024)	Area (Km2)	GDP (2023) (Thousands USD)
1	Azerbaijan	10 180 800	86 900	72 356 176
2	Kazakhstan	20 200 000	2 724 900	262 641 892
3	Kyrgyz Republic	7 360 000	199 900	13 987 627
4	Uzbekistan	36 799 000	447 400	101 591 769
5	Türkiye	85 664 000	783 562	1 118 252 920
	Total	160 203 800	4 242 662	1 568 830 384

Source: (Bureau of National Statistics Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, 2024; Kyrgyz Republic National Statistical Committee, 2024; Statistical Agency under the Presidency of the Republic of Uzbekistan, 2025; The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2025; Turkish Statistical Institute, 2025; World Bank, 2025)

As shown in Table 1, the Organization of Turkic States holds significant potential for global influence, considering its members' combined area and demographic strength, which rank seventh and ninth globally, respectively (Bekenov, 2023). The OTS serves as an essential platform for its member states to collaborate on various aspects of economic development, including trade facilitation, investment promotion, infrastructure development, and energy cooperation (Kushkumbayev & Mussabekova, 2022, p. 75). The revitalization of the OTS has emerged as an intriguing development in the broader Eurasian region, fostering multilateral partnerships aimed at achieving economic integration among the involved actors (Guliyev, 2024). By establishing a unified platform, the OTS enables member states to address shared challenges and pursue common interests in an increasingly unstable international environment (Guliyev, 2024).

Table 2 below summarizes the Organization of Turkic States (OTS) Summits held since 2009 in chronological order. In this context, it becomes clearer how steps toward economic integration have diversified over time and under which themes institutional structures have deepened.

Table 2: Chronology of the Organization of Turkic States (OTS) Summits Since 2009: Institutional Development and Economic Cooperation Agendas

DATE	LOCATION	THEME	DETAILS
3 OCTOBER 2009	Nakhchivan, Azerbaijan	Establishment of the Turkic Council to Institutionalize Cooperation Among Turkic-Speaking Countries	It was decided to expand cooperation in areas such as trade, investment, industry, agriculture, transportation, communication, energy, and tourism, and to establish the Business Council of Turkic-Speaking Countries. The emphasis was placed on developing economic relations based on equality and mutual benefit.

15 SEPTEMBER 2010	İstanbul, Türkiye	Official Establishment of the Turkic Council (Cooperation Council of Turkic-Speaking States)	The official announcement of the Turkic Council's foundation and the strengthening of its institutional structure. Member states adopted the UN Charter and universal principles of international law. Norms related to peace, security, and good neighborly relations were highlighted as the foundation for cooperation. Concrete steps were taken to enhance economic and trade cooperation, while collaboration in culture, science, education, health, tourism, and media was expanded. A roadmap was created to align with the organization's common objectives.
I. 20-21 OCTOBER 2011	Almaty, Kazakhstan	Economic and Trade Cooperation	The Almaty Declaration stated that the Turkic Council had been fully established as an international organization in 2009, with the Nakhchivan Agreement recognized as its founding charter. As the first official summit of the OTS, it placed economic cooperation at the center of its agenda and laid the foundation for economic integration.
II. 22-23 AUGUST 2012	Bishkek, Kyrgyzstan	Cooperation in Education, Science, and Culture	This summit marked a turning point for institutionalizing cooperation in education, science, and culture across the Turkic world. The flag of the Turkic Council was adopted, the Turkic Universities Union was established, and several joint projects were launched. The summit stood out for advancing solidarity and shared vision among the Turkic states.
III. 15-16 AUGUST 2013	Gabala, Azerbaijan	Development of Transportation and Connectivity Infrastructure	Focusing on transportation and connectivity, the summit aimed to enhance economic, logistical, and cultural integration among Turkic states. Concrete decisions were made to integrate transport infrastructure, facilitate transit procedures, and deepen multilateral cooperation. Security, stability, and institutionalization processes were also emphasized.
IV. 5 JUNE 2014	Bodrum, Türkiye	Cooperation in Tourism	The summit centered on strengthening cooperation in tourism and developing joint projects among Turkic states. Concrete steps were taken to preserve and promote cultural heritage, support sustainable tourism, and foster economic development. Solidarity and political cooperation among member states were reaffirmed.
V. 11 SEPTEMBER 2015	Astana, Kazakhstan	Cooperation in Media and Information	The Charter of the Turkic World, encompassing principles of common values, cooperation, and solidarity, was adopted. A vision was set for promoting sustainable development and eco-friendly technologies. Bishkek was declared the Digital Capital for 2025. A partnership agreement was signed to enhance cooperation in digital economy among member states. A joint coordination mechanism was established for disaster and emergency response.

VI. 2 SEPTEMBER 2018	Cholpon-Ata, Kyrgyzstan	Youth and Sports	Various agreements were signed to promote cooperation in youth and sports among the member states. Goals were set to expand student exchange programs and support youth education. Encouragement and support were emphasized for youth involvement in entrepreneurship, innovation, and technology.
VII. 15 OCTOBER 2019	Baku, Azerbaijan	Support for Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs)	Uzbekistan joined as a full member, marking a significant expansion of cooperation in the Turkic world. Member states decided to develop joint policies to support SMEs and improve the business environment. Cooperation was strengthened in areas such as trade, investment, transportation, and regional connectivity. Joint efforts in technology ventures, artificial intelligence, renewable energy, space research, and information technologies were promoted. Collaboration was also encouraged in railway and air transportation, as well as customs facilitation.
VIII. 12 NOVEMBER 2021	İstanbul, Türkiye	Restructuring of the Turkic Council as the Organization of Turkic States (OTS)	The organization was officially renamed from "Turkic Council" to "Organization of Turkic States" (OTS), enhancing its role in international affairs. The 2040 Turkic World Vision was adopted, outlining strategic goals for cooperation and integration over the next 20 years. A joint investment fund was established to boost trade and investment and support SMEs. The elimination of non-tariff barriers, harmonization of customs regulations, and simplification of transit procedures were set as key objectives. The summit emphasized joint efforts against terrorist organizations such as PKK, YPG, ISIS, and FETÖ, and pledged to increase security cooperation. Solidarity during the COVID-19 pandemic and vaccine assistance were also highlighted.
IX. 11 NOVEMBER 2022	Samarkand, Uzbekistan	A New Era for Turkic Civilization: Toward Shared Development and Prosperity	A comprehensive declaration reaffirmed shared development and prosperity goals among member states. A strategic plan to eliminate trade barriers and increase intra-regional trade was adopted. Agreements were signed to accelerate and facilitate customs procedures and to develop logistics and transportation among members. A program to integrate regional transport infrastructure was approved. A common flag was adopted, and the Charter of the Turkic World was ratified. Major cooperation agreements were signed on topics such as the Digital Economy Partnership, Civil Protection Mechanism, Council of Central Banks, Space Activities Memorandum, Great Turkic Language Model, and the Turkic Green Finance Council.

X. 3 NOVEMBER 2023	Astana, Kazakhstan	"Turkic Era" and Economic Integration	The summit emphasized the promotion of trade, transportation, investment, and regional connectivity. Key initiatives included the establishment of the Trade Facilitation Committee, the Turkic Investment Fund, and the TURANSEZ Special Economic Zone. Astana was designated the "Financial Center of the Turkic World" for 2024, and Istanbul for 2025.
XI. 6 NOVEMBER 2024	Bishkek, Kyrgyzstan	Deepening Economic Cooperation	Discussions focused on the establishment of the Turkic Green Finance Council, cooperation among central banks, a competition authorities council, and the formation of common markets in areas such as digital and e-commerce, agriculture, industry, science, and technology.

Source: (Akçapa, 2023; Aydilek, 2022; Çinar & Uzun, 2023; Keşikçi & Karaman, 2023; Organization of Turkic States, 2025c)

As illustrated in Table 1, the economic integration process of the Organization of Turkic States (OTS) is a progressively deepening and multidimensional trajectory shaped by the establishment of cooperation institutions, the signing of international agreements, and the implementation of concrete action plans. While the early years emphasized cultural and symbolic representation, subsequent summits have introduced more tangible policy frameworks in areas such as economic integration, digital infrastructure, logistical collaboration, and institutional mechanisms. These developments signify the transition of the OTS from a normative structure to a more operational phase of integration (Çinar & Uzun, 2023).

The Turkic Investment Fund (TIF), established in 2023, has become a central instrument in advancing OTS economic integration. Designed to support economic development across the Turkic world and to finance joint initiatives, the Fund prioritizes the support of small and medium-sized enterprises (SMEs) and infrastructure investments. Equally owned by member states, the TIF is administered from Istanbul and aims to finance collective investment projects. With an initial capital of approximately USD 600 million, the Fund is intended to accelerate regional development (Organization of Turkic States, 2025d).

Another important institutional development is the Turkic Chamber of Commerce and Industry (TCCI), which plays a pivotal role in facilitating trade and fostering sustainable economic partnerships among business actors across member states (Organization of Turkic States, 2025d). Furthermore, various economic cooperation committees and working groups composed of senior officials from ministries of economy, transport, customs, and related sectors elaborate integration strategies and ensure intergovernmental coordination(Sandalcılar & Cihan, 2023). For instance, the Trade Facilitation Committee (TFC) is tasked with the implementation of the OTS Trade Facilitation Strategy, adopted in 2022. Its activities focus on simplifying customs procedures and reducing non-tariff barriers (Organization of Turkic States, 2023). In parallel, cultural and scientific institutions such as TÜRKSOY, TÜRKPA, and the Turkic Academy contribute to strengthening the social and cultural foundations of economic integration (Özer, 2023, p. 158).

Institutional mechanisms and strategic documents developed particularly throughout the 2020s aim to consolidate the OTS's economic integration agenda. Among the key initiatives is the establishment of joint customs systems to streamline trade flows. The expansion of digital customs practices and the

development of strategic transport corridors—such as the Trans-Caspian East-West Middle Corridor (Map 2) and the Zangezur Corridor—represent critical infrastructure projects advancing regional trade and connectivity (Akçapa, 2023, p. 483).

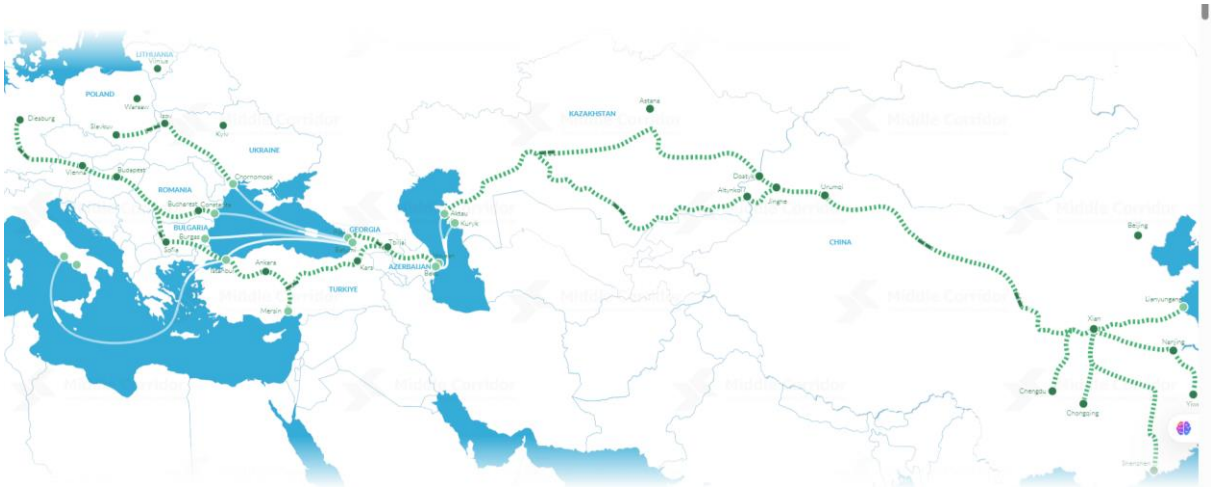

Map 2: Trans-Caspian International Transport Route (TITR): Logistics Route and Transit Points
Source: Trans-Caspian International Transport Route, 2025 (https://middlecorridor.com/ru/)

Multilateral projects like the Baku-Tbilisi-Kars Railway, developed within the framework of logistics and energy cooperation, have reinforced trade links and transport infrastructure among member states. Port collaboration involving Mersin, Tashkent, Andijan, Termez, and Surkhandarya aims to further facilitate trade and logistics networks across the region. The Turkic World Vision 2040, adopted at the 2021 Istanbul Summit, outlines the long-term integration objectives of the OTS in economic, cultural, and institutional domains (Organization of Turkic States, 2021). Meanwhile, the Digital Economy Partnership Agreement (DEPA), signed in November 2024, seeks to align the OTS's digital infrastructure with regional and global trends by supporting digital trade, e-governance, and cross-border data flows (Organization of Turkic States, 2025c).

These institutional developments suggest a shift in the OTS's strategic direction. What began primarily as a culturally focused initiative is now evolving into a platform for substantive economic collaboration. By deepening its governance structures and aligning its goals with tangible economic outcomes, the OTS is gradually positioning itself as a credible regional economic actor. These developments indicate that the organization aims not only to enhance trade volumes but also to deepen economic interdependence through digitalization and financial alignment. By strengthening its economic governance capacity, the OTS is enhancing both its internal resilience and its effectiveness as a regional actor in the global system.

Kazakhstan's Economic Strength and Strategic Role in the Turkic Region

Kazakhstan holds a distinguished position within the Turkic world, owing to its vast geographical expanse and substantial economic potential (refer to Table 1). Since attaining sovereignty on December 16, 1991, the country has engaged in a comprehensive state-building process anchored in legal restructuring and the adoption of market-oriented reforms(Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, 1995). Over the last thirty years, successive governments have pursued modernization through structural reforms, aiming to enhance governance efficiency and economic competitiveness. In response to evolving global and regional dynamics, Kazakhstan adopted strategic frameworks such as

the 2012 national objective to join the world's 30 most competitive economies—an aspiration reflecting both internal developmental goals and the pressures of an increasingly complex international environment(Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, 2012). This vision was further articulated in the 2018 Strategic Development Plan for 2025, which prioritized inclusive growth through diversification and institutional resilience. Updated in 2021 as the National Development Plan 2025, the framework integrated lessons from the COVID-19 crisis and emphasized revitalizing key economic drivers (Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, 2018). These long-term plans emphasize Kazakhstan's commitment to social well-being, economic reform, and global integration.

On the foreign policy front, Kazakhstan has consistently adhered to a "multi-vector" strategy—first introduced by President Nursultan Nazarbayev in the early 1990s (Nazarbayev, 2017, p. 88). This principle promotes balanced engagement with a diverse array of international partners. Kazakhstan is an active member of several key multilateral bodies, including the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe, the Shanghai Cooperation Organization, and the Eurasian Economic Union (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, 2025). Through these affiliations, Kazakhstan has pursued diplomatic versatility and strengthened its international standing.

Concurrently, Kazakhstan regards engagement with the Turkic world as a strategic priority—not only for cultural and historical reasons, but also for advancing shared geoeconomic objectives. Active involvement in the Organization of Turkic States (OTS), TURKSOY, and the Economic Cooperation Organization (ECO) reflects the country's efforts to promote solidarity and deepen regional integration (Kushkumbayev & Mussabekova, 2022; Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan, 2025). These partnerships are founded on a common linguistic and historical heritage and a shared vision for security and sustainable development (Duman, 2019; Giritlioglu, 2024).

Economically, Kazakhstan is the dominant force in Central Asia, endowed with abundant natural resources, including oil, gas, and various minerals (International Energy Agency, 2022). Its sustained investment in infrastructure, especially in transport and logistics, has strengthened its position as a strategic corridor linking Asia and Europe. Participation in global initiatives such as China's Belt and Road Initiative (BRI) has further elevated Kazakhstan's relevance in Eurasian connectivity networks (Zhao et al., 2019).

The preceding sections of this study have demonstrated that Kazakhstan's leadership within the OTS is underpinned by more than rhetoric. Its institutional commitments, infrastructure investments, and proactive policy coordination underscore a clear strategy of promoting economic cohesion in the Turkic region (Aydilek, 2022; Çinar & Uzun, 2023).

Economic indicators over the past decade reinforce this perspective. In the aftermath of the 2007–2009 global financial crisis, Kazakhstan's economy has undergone a steady process of recovery and stabilization. As illustrated in Figure 1, the country's nominal GDP and Index of Physical Volume (IFO) between 2010 and 2024 reveal an upward trajectory, signifying robust macroeconomic management and growing output.

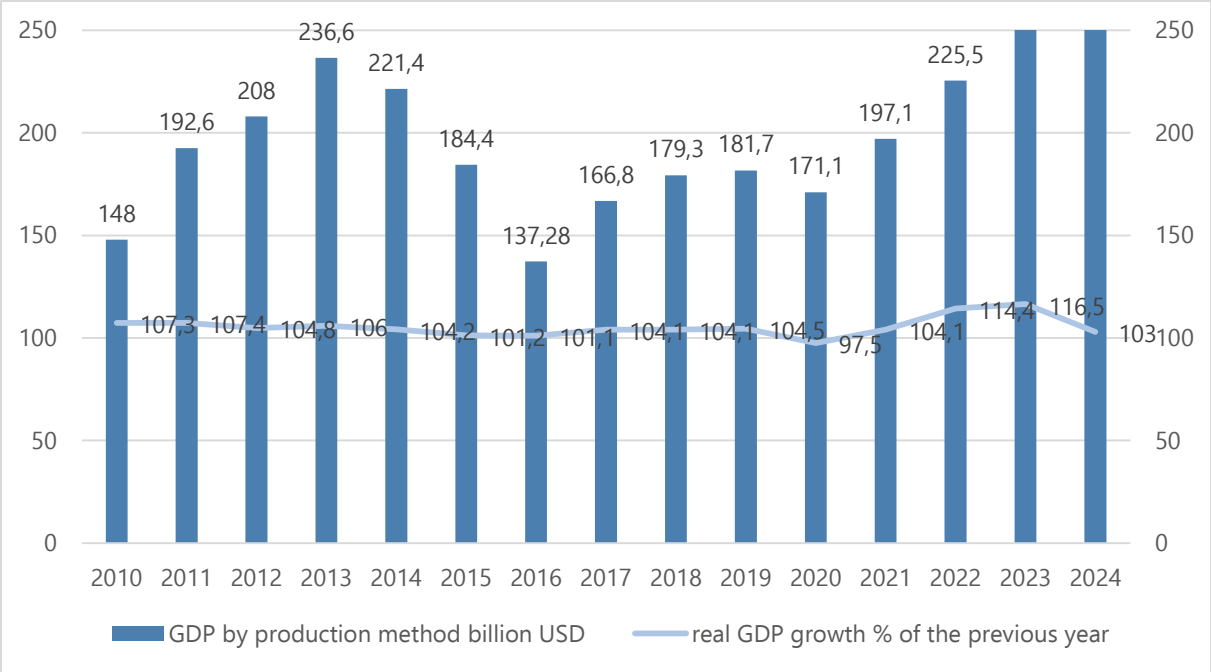

Source: (Bureau of National Statistics Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, 2025)

A notable feature of Kazakhstan's recent economic transformation is the growing contribution of the services sector, which now accounts for approximately 70% of GDP growth (Gasimli, 2023, p. 103). This trend reflects a significant structural transition away from resource dependency toward a more diversified and resilient economy. Although short-term fluctuations—particularly during the pandemic years—are visible in the IFO, the broader pattern confirms Kazakhstan's recovery and its proactive development planning (Purtaş, 2023).

Kazakhstan's macroeconomic resilience has not only reinforced its domestic development but also amplified its credibility within regional frameworks like the OTS. By leading initiatives on infrastructure, investment, and institutional development, Kazakhstan plays a pivotal role in shaping the architecture of economic cooperation in the Turkic world. Its dual commitment—to national modernization and regional integration—continues to define its evolving leadership role in Eurasia.

Kazakhstan's Role in Strengthening OTS Economic Cooperation

Kazakhstan occupies a strategic and influential position in fostering economic collaboration among the members of the Organization of Turkic States (OTS). Its approach blends diplomatic outreach, infrastructural investment, and economic policy coordination to promote deeper regional integration. Central to this vision is the "TURKTIME" initiative, which outlines Kazakhstan's ambition to cultivate stronger economic and logistical ties among Turkic nations by advancing trade facilitation, investment flows, and regional connectivity projects (Tukumov, 2023, p. 26). One of the most prominent manifestations of this commitment is Kazakhstan's leadership in the development of the Trans-Caspian International Transport Route (2025). This corridor not only enhances regional trade links but also serves as a vital segment within broader international frameworks, such as the European Union's economic network, China's Belt and Road Initiative, and the Eurasian Economic Union (Binghan et al., 2024; Tashtemkhanova et al., 2019, p. 19). Under the "Eurasian Heartland" strategy, the TITR is envisioned as a linchpin in intercontinental trade, reinforcing Kazakhstan's logistical centrality (Tukumov, 2023).

Kazakhstan's trilateral collaboration with Türkiye and Azerbaijan further reflects its integrative agenda. This partnership aims to synchronize economic policies and facilitate shared regional development goals within the OTS framework (Guliyev, 2024). These efforts have yielded concrete progress, particularly in liberalizing intra-regional trade. Trade volumes between Kazakhstan and its Turkic partners have expanded steadily over the past decade. In 2024, Türkiye's exports to Kazakhstan totaled approximately USD 3.3 billion. These exports primarily comprised components for automotive manufacturing, centrifugal and filtration machinery, and a variety of textile products such as knitted shirts, undergarments, sweaters, and vests. Additionally, Türkiye supplied petroleum-based oils among its major exports. Conversely, imports from Kazakhstan amounted to around USD 3.4 billion, with key products including refined copper, mineral oils, unwrought aluminum, coal, and petroleum gases (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2025). This relatively balanced trade relationship underscores a growing industrial and energy interdependence. Kazakhstan has also expanded its export portfolio by increasing agricultural shipments to OTS partners such as Azerbaijan and Kyrgyzstan(Gasimli, 2023).

This economic integration is underpinned by domestic regulatory reforms. Kazakhstan has upgraded digital customs procedures, streamlined border logistics, and introduced harmonized transit systems—all designed to reduce trade frictions and align with OTS-wide goals. Looking forward, Kazakhstan aims to deepen trade relations further. Governmental targets include raising bilateral trade with Türkiye and Uzbekistan from USD 4 billion to USD 10 billion and doubling trade with Kyrgyzstan from USD 1 billion to USD 2 billion (Official information resource & Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, 2025). If realized, these targets would significantly increase the share of OTS countries in Kazakhstan's total foreign trade, signaling a broader reorientation toward Turkic regionalism.

Kazakhstan's Strategic Initiatives for Economic Integration within the OTS

Kazakhstan's vision for deeper economic integration within the OTS is anchored in a deliberate, multidimensional strategy that combines infrastructure development, trade expansion, regulatory convergence, and institutional innovation. This strategic orientation reflects the country's broader goal of consolidating its position as a central driver of regional cooperation.

At the heart of this agenda is Kazakhstan's investment in cross-border connectivity, particularly through its pivotal role in the development of the Trans-Caspian International Transport Route (TITR)—also known as the Middle Corridor. Linking China to Europe via Kazakhstan, the Caspian Sea, and Türkiye, this corridor enhances Eurasian trade logistics by reducing transport time and diversifying routes(Trans-Caspian International Transport Route, 2025; Tukumov, 2023). Major investments in railway upgrades, dry ports like Khorgos, and customs infrastructure have transformed Kazakhstan into a key transit hub for East-West commerce (Gelvig, 2020, p. 50).

Kazakhstan has also demonstrated leadership in shaping the institutional framework of the OTS. It has consistently championed long-term integration mechanisms and supported the creation of dedicated bodies to promote collective economic advancement (Özer, 2023; Tokayev, 2025). A noteworthy example is Kazakhstan's central role in the establishment of the Turkic Investment Fund in 2022. The fund aims to finance strategic regional development projects, with particular emphasis on infrastructure and support for small and medium-sized enterprises (SMEs) (Organization of Turkic States, 2025c).

In addition to institutional leadership, Kazakhstan has sought to strengthen private-sector participation in the regional economy. By initiating and hosting platforms such as the Turkic Business Forums, it has encouraged collaboration among entrepreneurs and investors across member states. The country has also embraced digital transformation as a pillar of integration, advancing joint projects in digital finance, fintech ecosystems, and technology-driven innovation, particularly in partnership with Türkiye (Official information resource & Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, 2022; Organization of Turkic States, 2025a). These initiatives aim to build robust innovation networks and enhance regional competitiveness in the digital economy. Energy cooperation remains another cornerstone of Kazakhstan's regional engagement. Through trilateral partnerships with Türkiye and Azerbaijan, the country has advanced infrastructure and transit agreements in the energy sector. These initiatives not only diversify Kazakhstan's export channels but also reinforce the mutual dependence of OTS members in energy supply and security(Gasimli, 2023; Giritlioglu, 2025).

Despite ongoing challenges—including variations in infrastructure quality and the need for better logistical harmonization—Kazakhstan's pragmatic and future-oriented approach continues to shape the contours of Turkic economic integration. Its combination of strategic foresight, institutional initiative, and public-private cooperation offers a compelling model of regionalism grounded in both geopolitical vision and operational capacity.

Challenges and Prospects for Enhancing Economic Cooperations in the Turkic World

The OTS has achieved notable progress in fostering economic ties, but several entrenched challenges continue to constrain the region's integration efforts. Chief among these are the persistence of trade barriers, discrepancies in regulatory systems, and infrastructural gaps that collectively hinder seamless connectivity. To overcome these obstacles, member states must adopt a more coordinated, layered strategy—prioritizing policy harmonization, removing non-tariff restrictions, and accelerating strategic infrastructure investments(Guliyev, 2024; Kushkumbayev & Mussabekova, 2022).

Despite a measurable increase in intra-OTS trade, such exchanges still comprise a modest portion of the overall foreign trade of each member (Bekenov, 2023). For this economic engagement to become transformative, procedural inefficiencies must be addressed. This includes streamlining customs protocols, standardizing trade regulations, and encouraging greater diversity in traded goods and services. While significant resources have been devoted to regional transport infrastructure, lingering inefficiencies in logistics and customs administration continue to impede the efficient movement of goods.

Several critical factors currently limit the impact of Kazakhstan's integration agenda within the OTS:

- Regulatory Divergence: Divergent commercial and legal frameworks across OTS members complicate efforts to establish common markets and synchronized trade rules (Çinar & Uzun, 2023).
- Competing Commitments: Kazakhstan's involvement in parallel regional organizations—particularly the Eurasian Economic Union (EAEU)—can lead to strategic contradictions and dilute its focus on Turkic cooperation (Yeliseyev, 2019).
- Institutional Softness: The non-binding character of OTS decisions often weakens enforcement capacity, limiting the implementation of collective strategies(Hanayi, 2023).

Nevertheless, Kazakhstan has emerged as a steady force in shaping the economic trajectory of the OTS. Through leadership in trade facilitation, investment mechanisms, and regional diplomacy, it has positioned itself as both a practical and strategic actor. Compared to its OTS counterparts, Kazakhstan's diversified economy and well-established governance structures give it a unique capacity to drive integration forward.

While Türkiye typically leads on ideological and geopolitical fronts—emphasizing shared history and diplomatic coordination—Kazakhstan's contributions are defined by technical and policy-oriented initiatives. Its investments in logistics, financing instruments, and trade infrastructure complement Türkiye's leadership, helping to ground regional cooperation in concrete outcomes.(Sandalcılar & Cihan, 2023). Azerbaijan and Uzbekistan are increasingly proactive but remain institutionally less entrenched in shaping OTS policy frameworks (Gasimli, 2023).

Kazakhstan's influence is further shaped by its multi-vector foreign policy—a deliberate balancing act that avoids exclusive alignment with any single bloc. While this enhances diplomatic flexibility, it can sometimes temper Kazakhstan's assertiveness within the OTS, particularly in pushing for deeper political or institutional commitments. To reinforce economic collaboration and sustain long-term momentum, several institutional innovations could be prioritized:

- Transforming the Turkic Investment Fund into a fully operational regional development bank capable of financing long-term infrastructure and innovation projects;
- Creating a Turkic customs harmonization roadmap to align tariff systems and border protocols;
- Launching collaborative digitalization programs that integrate trade, public governance, and educational platforms across the member states.

If Kazakhstan maintains its current trajectory—investing in strategic connectivity and institutional depth—it is poised to expand its leadership not only economically but diplomatically. As a mediator, infrastructure hub, and policy innovator, Kazakhstan could become the cornerstone of a more unified and resilient Turkic economic community. In summary, while integration remains a work in progress, Kazakhstan's proactive engagement offers both stability and vision. The sustainability of this role, however, will depend on the continued institutional maturation of the OTS and Kazakhstan's ability to navigate a complex and shifting geopolitical landscape.

Conclusion and Recommendations

This study has explored Kazakhstan's growing influence in facilitating economic integration within the Organization of Turkic States (OTS). By analyzing its strategic diplomacy, infrastructure investments, and regional initiatives, the research reveals Kazakhstan's evolution into a key player shaping the economic trajectory of the Turkic world. The country's geostrategic location, combined with its multivector foreign policy and institutional initiatives, positions it as a central engine of regional cooperation.

Kazakhstan has actively contributed to advancing regional integration through initiatives such as trade liberalization, logistics modernization, and regulatory cooperation. Its leadership in projects like the Middle Corridor and the establishment of the Turkic Investment Fund exemplifies a long-term commitment to fostering economic interdependence. Moreover, the country's diplomatic outreach—evidenced by hosting summits and proposing institutional frameworks—underscores its dual role as both a policy innovator and an implementer within the OTS.

However, these ambitions continue to face structural and geopolitical headwinds. The consultative nature of the OTS, coupled with diverse economic and governance models among member states, complicates coordinated action. Additionally, Kazakhstan's participation in other regional alliances, such as the Eurasian Economic Union (EAEU), sometimes leads to overlapping policy obligations and regulatory inconsistencies, which may dilute its effectiveness within the OTS.

Despite these challenges, Kazakhstan remains a key force in steering the economic direction of the OTS. Its comparatively advanced institutional framework, steady economic base, and strategic planning capacity offer the country a unique position to lead regional integration efforts with pragmatism and consistency. While Türkiye often shapes the ideological and cultural identity of the OTS, Kazakhstan's role has been more technocratic, grounded in logistics, finance, and functional cooperation. This distinction is especially visible in Kazakhstan's measured foreign policy approach. Its multivector diplomacy allows it to maintain productive relations with both global powers and regional partners, ensuring flexibility in a shifting geopolitical landscape. However, this balancing act, while cautious, may also limit the scope for Kazakhstan to assert bolder leadership within the bloc. To further strengthen Kazakhstan's regional leadership and support the OTS's economic cohesion, the following strategies are proposed:

- Establishing a Free Trade Area: Spearheading the creation of a dedicated free trade area could dismantle remaining tariff and non-tariff barriers, enhance market access, and catalyze investment among member states.
- Advancing Transport and Connectivity Projects: Prioritizing the development of multimodal transport systems—rail, sea, and digital logistics—will improve trade infrastructure and consolidate Kazakhstan's function as a transcontinental bridge between Asia and Europe.
- Customs Harmonization and Regulatory Alignment: Coordinated efforts to harmonize customs processes and technical standards can reduce transaction costs and support smoother, faster trade across borders.
- Sectoral Diversification and Investment Promotion: Moving beyond energy and raw materials, Kazakhstan should lead in expanding collaborative ventures in agriculture, renewable energy, digital industries, tourism, and light manufacturing, ensuring broader economic resilience.
- Human Capital and Cultural Integration: Promoting educational exchange programs, dual-degree partnerships, cultural festivals, and common academic platforms will help build stronger people-to-people ties and reinforce a shared Turkic identity (Bekenov, 2023).
- Reducing Resource Dependence: Expanding support for green technologies, startups, and innovation-driven sectors can help Kazakhstan and the region become less vulnerable to global commodity fluctuations(Nurgaliyeva, 2016; Tukumov, 2023).

In parallel, Kazakhstan's emphasis on logistics, trade facilitation, and regional cooperation aligns with Türkiye's vision of serving as a regional energy and transport node. This convergence of interests can provide a strong foundation for further deepening bilateral and multilateral partnerships across the Turkic world (Tukumov, 2023). Kazakhstan's involvement in broader multilateral forums, such as the Shanghai Cooperation Organisation (SCO) and the Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA), also reinforces its commitment to a stable and cooperative Eurasian space. Urban centers along the historic Silk Road (Liao, Xuanli, 2021), such as Turkistan, Shymkent, and Almaty, are particularly well-positioned to become hubs of commerce, innovation, and logistics in this broader integration process (Shkurkin et al., 2016).

The development of agro-industrial clusters and transport corridors like the Trans-Caspian International Transport Route (TITR) further enhances Kazakhstan's standing as a key logistical and commercial anchor in Central Asia. As these projects mature, their long-term success will depend on governance coordination, inclusive policy design, and continued regional commitment (Kushkumbayev & Mussabekova, 2022).

In conclusion, Kazakhstan's blend of strategic vision, institutional maturity, and infrastructure leadership makes it indispensable to the future of economic integration in the Turkic world. As the region navigates complex global and internal dynamics, Kazakhstan's capacity to unify national objectives with collective regional interests will shape not only the trajectory of the OTS but the broader landscape of Eurasian cooperation in the coming decades.

References

Akçapa, M. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *11*(34), 473–491. https://doi.org/10.33692/avrasyad.1223099

Aydilek, E. (2022). Türk Devletleri Teşkilatının Siyasi ve Ekonomik Potansiyeli. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, *5*(3), 716–728. https://doi.org/10.33712/mana.1192419

Balassa, B. (1961). *The Theory of Economic Integration: Vol. 1st Edition*. Routledge. 9780203805183

Balassa, B. (1976). Types of Economic Integration. In F. Machlup (Ed.), *Economic Integration: Worldwide, Regional, Sectoral* (pp. 17–40). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-02571-8_2

Bekenov, A. (2023). *Organization of Turkic States, Economic aspects* [Study Programme: Economics and Management]. University of Finance and Administration.

Binghan, D., Juman, J., Khamzayeva, A. V., & Xuan, Z. (2024). Energy cooperation between Kazakhstan and China under "One Belt and One Road": Current state, challenges and perspectives. *Bulletin of the Karaganda University Economy Series*, *11429*(2), 7–18. https://doi.org/10.31489/2024ec2/7-18

Bureau of National Statistics Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. (2024). *Population of Republic of Kazakhstan (Chislennost' naselenija Respubliki Kazahstan)*. Bjuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan. https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/spreadsheets/?year=2024&name=19652&period=&type=

Bureau of National Statistics Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan. (2025). *GDP by method of production*. Bureau of National statistics Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan. https://stat.gov.kz/en/industries/economy/national-accounts/publications/280280/

Çinar, Y., & Uzun, Y. U. (2023). Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *12*(Özel Sayı), 141–156. https://doi.org/10.33206/mjss.1296831

Demir, C. (2022). The Organization of Turkic States: Implications for the Regional Balance of Power. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 39–71. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1104776

Duman, L. (2019). Kazakistan'da Değişim ve Dönüşüm: Yeni Bir Uluslaştırma "Başarısı" Mı? *OPUS International Journal of Society Researches*, *10*(17), 1993–2026.

Gasimli, V. (Ed.). (2023). *Turkic States Economy*. Nobel Yayincilik.

Gelvig, S. (2020). China-Kazakhstan Economic Cooperation and "One Belt, One Road" Initiative. *European Journal of Economics and Management Sciences*, *2*, 49–58. https://doi.org/10.29013/EJEMS-20-2-49-58

Giritlioğlu, S. (2023). RUSYA'NIN ORTA ASYA TÜRK CUMHURIYETLERI ILE İLIŞKILERI: İn M. E. Erendor (Ed.), *Türk Dünyasında Güncel Sorunlar ve Türk Devletleri Teşkilatı* (pp. 453–469). Nobel Yayincilik.

Giritlioglu, S. (2024). Türk Devletler Teşkilatı'nın Ulus İnşa Politikaları: Kazakistan Örneği. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*(3), 1152–1171. https://doi.org/10.11616/asbi.1516668

Giritlioglu, S. (2025). A Comparative Analysis of the Energy Policies of China and Russia in Kazakhstan. *Bilig*, *112*, 33–61. https://doi.org/10.12995/bilig.7772

Guliyev, V. (2024). The Reinvigoration of the Organization of Turkic States amid Ongoing Geopolitical Unrest and Economic Uncertainty. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, *27*(2), 37–54. https://doi.org/10.5782/2223-2621.2024.27.2.37

Haas, E. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces 1950-1957*. Stanford University Press.

Hanayi, Ö. (2023). *Türk Devletleri Teşkilatı: Bölgesel İş birliği ve Bütünleşme Yolundaki Yeni Ufuklar*. Akhmet Yassawi University Eurasian Research Institute. https://www.eurasian-research.org/publication/turk-devletleri-teskilati-bolgesel-is-birligi-ve-butunlesme-yolundaki-yeni-ufuklar/?lang=tr

Hettne, B. (2009). *Thinking about Development. Development Matters*. Zed Books.

International Energy Agency. (2022). *Kazakhstan 2022 Energy Sector Review*. IEA. https://iea.blob.core.windows.net/assets/fc84229e-6014-4400-a963-bccea29e0387/Kazakhstan2022.pdf

Keşikçi, N. S., & Karaman, Ö. F. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı ve Üyelerin Katılım Süreçleri: KKTC ve Türkmenistan Gözlemci Üyeleri. *Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(5), 12–27.

Kushkumbayev, S., & Mussabekova, A. (2022). New Kazakhstan and the Future of the Organization of Turkic States: Key Areas of Cooperation. *Perceptions*, *XXVII*(1), 74–90.

Kyrgyz Republic National Statistical Committee. (2024). *Population*. Netsiyonalniy Statisticheskij Komitet Kyrgyzskoj Republiki. https://stat.gov.kg/ru/statistics/naselenie/

Liao, Xuanli, J. (2021). *A Silk Road for Oil: Sino-Kazakh Energy Diplomacy*.

Mattli, W. (1999). Explaining regional İntegration Outcomes. *Journal of European Public Policy*, *6*(1), 1–27. https://doi.org/doi:10.1080/135017699343775

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. (2025). *Activities*. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan. https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/activities/directions?lang=kk

Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. (1995). *Constitution of the Republic of Kazakhstan. The Constitution was adopted at the republican referendum on August 30, 1995*. Adilet.kz. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. (2012). *'On Further Measures for the Implementation of the Development Strategy of Kazakhstan Until 2030' Commentary by the Analytical Center of the Security Council of the Republic of Kazakhstan on the Presidential Decree of the Republic of Kazakhstan dated December 4, 2001, No. 735*. Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. https://adilet.zan.kz/rus/docs/T010000735_

Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. (2018). *On approval of the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025 and recognition of certain decrees of the President of the Republic of Kazakhstan as invalid*. Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan. https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636

Nazarbayev, N. (2017). *Era of Independence*.

Nurgaliyeva, L. (2016). Kazakhstan's economic soft balancing policy vis-à-vis Russia: From the Eurasian Union to the economic cooperation with Turkey. *Journal of Eurasian Studies*, *7*(1), 92–105. https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.008

Official information resource & Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. (2022). *Kazakh-Turkish business forum held in Nur-Sultan*. Official information resource Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. https://primeminister.kz/ru/news/kazahstansko-tureckiy-biznes-forum-pod-predsedatelstvom-premer-ministra-rk-proshel-v-g-nur-sultane-421933

Official information resource & Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. (2025). *Concept for development of trade policy is being developed in Kazakhstan*. Official information resource Prime Minister of the Republic of Kazakhstan. https://primeminister.kz/ru/news/reviews/kontseptsiyu-razvitiya-torgovoy-politiki-razrabatyvayut-v-kazakhstane-29782

Organization of Turkic States. (2021). *Turkish World 2040 Vision*. Organization of Turkic States. https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasi-2040-vizyonu

Organization of Turkic States. (2023). *The Organization of Turkic States (TDT) held the second meeting of the Trade Facilitation Committee online*. Organization of Turkic States.

https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-devletleri-teskilati-tdt-ticaretin-kolaylastirilmasi-komitesinin-ikinci-toplantisini-cevrimici-gerceklestirdi

Organization of Turkic States. (2025a). *Conferences and Forums*. Organization of Turkic States. https://www.turkicstates.org/tr/haber-kategori/konferans-forum

Organization of Turkic States. (2025b). *Organization of Turkic States History*. Organization of Turkic States. https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi

Organization of Turkic States. (2025c). *Organization of Turkic States Summits*. Organization of Turkic States. https://www.turkicstates.org/tr/zirveler

Organization of Turkic States. (2025d). *Union of Turkish Chambers of Commerce and Industry*. Organization of Turkic States. https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/tcci-tr

Özer, Ç. (2023). The Organization Of Turkic States- From Past To Present. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, *09*(Special Issue), 150–161.

Purtaş, F. (2023). The Organization of Turkic States in the Post-Pandemic World Order. *World Politics in the Age of Uncertainty*, 103–113. https://doi.org/10.1007/978-3-031-39607-6_9

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2025). *Organization of Turkic States: International Organization Profile*. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa

Sandalcılar, A. R., & Cihan, K. A. (2023). Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkeleri Arasında Türkiye'nin Rekabet Gücü. *Business and Politics*.

Shkurkin, D. V., Ryazantsev, S. V., Gusakov, N. P., Andronova, I. V., & Bolgova, V. V. (2016). *The Republic of Kazakhstan in the System of International Regional Integration Associations*. *6*.

Söderbaum, F. (2016). *Rethinking Regionalism*. Palgrave Macmillan UK.

Statistical Agency under the Presidency of the Republic of Uzbekistan. (2025). *Basic demographic indicators*. AGENTSTVO STATISTIKI PRI PREZIDENTE RESPUBLIKI UZBEKISTAN. https://stat.uz/ru/ofitsialnaya-statistika/demography

Stone Sweet, A., Sandholtz, W., & Fligstein, N. (2001). *The Institutionalization of Europe*. Oxford University Press.

Tashtemkhanova, R., Zhanbulatova, R., & Zhiyenbayev, M. (2019). *Kazakhstan in the world integration processes*. Éditions du JIPTO.

The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (2025). *Demographic Indicators of Azerbaijan*. https://www.stat.gov.az/source/demoqraphy/?lang=en

Tokayev, K.-J. K. (2025). *President of Kazakhstan Participates in the Informal Summit of the Organization of Turkic States. Budapest/Hungary*. Official Website of the President of the Republik of Kazakhstan. https://www.akorda.kz/en/president-of-kazakhstan-participates-in-the-informal-summit-of-the-organization-of-turkic-states-2343420

Trans-Caspian International Transport Route. (2025). *Middle Corridor.Trans-Caspian International Transport Route Documents*. Trans-Caspian International Transport Route. https://middlecorridor.com/ru/dokumenty

Tukumov, Y. (2023). Kazakhstan's Strategic Priorities in the Turkic World. *Insight Turkey*, *25*(Fall 2023), 25–37. https://doi.org/10.25253/99.2023254.2

Turkish Statistical Institute. (2025). *The Results of Address Based Population Registration System, 2024*. TUIK. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=The-Results-of-Address-Based-Population-Registration-System-2024-53783&dil=2

Türkiye Economic, Political and Strategic Research Center. (2025). *What is the Organization of Turkish States? Its Institutional Structure and Objectives*. TESAM Online Academy Research Center. https://www.tesamakademi.com/index.php?route=extension/blog&blog_id=8

Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue*. Oxford University Press. https://books.google.kz/books?hl=ru&lr=&id=eHlCAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=viner+1950+the+customs+union+issue&ots=O-ob5xH52A&sig=l9J9dCCK83qrX1XN77ZVHVzRtlg&redir_esc=y#v=onepage&q=viner%201950%20the%20customs%20union%20issue&f=false

Vinokurov, E. (2017). Eurasian Economic Union: Current state and preliminary results. *Russian Journal of Economics*, *3*(1), 54–70. https://doi.org/10.1016/j.ruje.2017.02.004

World Bank. (2025). *World Bank Data*. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AZ

Yeliseyev, A. (2019). *The Eurasian Economic Union: Expectations, Challenges, and Achievements* (No. 10). The German Marshall Fund of the United States.

Yuan, J.-D. (2010). China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Journal of Contemporary China*, *19*(67), 855–869. https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508587

Zhao, Y., Liu, X., Wang, S., & Ge, Y. (2019). Energy relations between China and the countries along the Belt and Road: An analysis of the distribution of energy resources and interdependence relationships. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *107*, 133–144. https://doi.org/10.1016/j.rser.2019.03.007

ÇOK DURUMLU PROBİT MODEL İLE TR83 BÖLGESİ'NDEKİ EĞİTİM-İŞ UYUMSUZLUĞUNUN İNCELENMESİ

Neslihan Kılınç[1], Burak Doğangün[2]

Özet

Bireylerin aldıkları eğitim ile mevcut işlerinin gerektirdiği eğitim düzeyi arasındaki uyumsuzluk, işgücü piyasasında uyumsuz eşleşme probleminin en önemli görünümlerinden biridir. Bireylerin yürüttükleri işe göre aşırı eğitimli olması ya da yetersiz eğitimli olması durumlarındaki uyumsuz eşleşme; beşeri sermaye kaynaklarının israfı, verimlilik ve üretim potansiyeli kaybı, düşük iş tatmini, gelir dağılımında bozulma gibi birden fazla alanda etkiye sahip bir problemdir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında, TR83 bölgesinde 15-64 yaş arası, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı, ücretli-yevmiyeli ve tam zamanlı çalışan bireylerin eğitim-iş uyumsuzluğunu belirleyen faktörleri tespit edebilmektedir. Türkiye'de bölgeler arasında, batı-doğu ve kıyı-iç olmak üzere önemli sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları olduğu ve buna bağlı olarak bölge işgücü piyasalarının arz ve talep dinamiklerinin değişkenlik gösterdiği kabul edilen bir durumdur. Bu bağlamda uyumsuz eşleşme kavramının bölgesel düzeyde analiziyle ilgili literatüre katkı sağlamak ve Türkiye işgücü piyasasının daha ayrıntılı bir resmini sunmak amaçlanmaktadır. Çalışmada TÜİK 2023 İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti verilerinden yararlanılmış ve analiz için multinomial probit model (MNPM) yöntemi uygulanmıştır. Eşleşme probleminin tanımlanmasında ilgili literatür takip edilerek, uluslararası standart meslek sınıflandırması (ISCO O8) iki kodları kullanılmış ve her bir meslek grubu için o meslek grubundaki bireylerin eğitim yıllarının mod değeri hesaplanmıştır. Meslek grubunun mod eğitim yılı değeri ile eşleşen bireyler uyumlu eşleşme gösteren, mod eğitim yılının altındaki ve üstündeki eğitim yılı değerine sahip olanlar ise sırasıyla yetersiz eğitimli ve aşırı eğitimli olarak gruplandırılmıştır. MNPM analizi sonucunda modelin genel anlamlılığını veren Wald istatistik değeri 1086,72 ve olasılık değeri 0.0000 olarak elde edilmiştir. Model istatistiki olarak anlamlıdır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet, kamu-özel sektör ayrımı, potansiyel deneyim, erkeklerin evli olma durumu ve bireylerin eğitim yılı işgücü piyasasındaki eğitim-iş uyumsuzluğunu etkileyen değişkenlerdir. Bireyin eğitim yılının artması işe göre yetersiz eğitimli olma olasılığını düşürürken, kamu sektöründe çalışmak ve bireyin erkek olması yetersiz eğitimli olma olasılığını artırmaktadır. Diğer taraftan bölge işgücü piyasasında, işe göre aşırı eğitimli olma durumu; eğitim yılına cinsiyet değişkenine ve potansiyel deneyim yılına göre şekillenmektedir. Eğitim yılındaki artış ve bireyin erkek olması aşırı eğitimli olma olasılığını artırırken, potansiyel deneyim yılındaki artış aşırı eğitimli olma olasılığını düşürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim–İş Uyumsuzluğu, Aşırı Eğitimlilik, Yetersiz Eğitimlilik, Çok Durumlu Probit Model.

Abstract

The mismatch between the education individuals get and the education level required by their current occupations is one of the most visible symptoms of them is matched matching problem in the labor market. Mismatches in educational qualifications, when persons are either over-educated or under-educated for their positions, adversely affect various domains, including the waste of human capital,

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisat, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Öğr. Gör., Amasya Üniversitesi, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık, Amasya, Türkiye.

diminished productivity and production capacity, reduced job satisfaction, and a decline in income distribution equity. This study aims to identify the factors influencing education-job mismatch among individuals aged 15-64 who are registered with social security institutions and employed as salaried, daily-paid, and full-time workers in the TR83 region of Turkey, as classified by the Turkish Statistical Institute (TÜİK). There are notable socio-economic development disparities among regions in Turkey, especially regarding the west-east and coast al-in land divides, leading to distinct supply and demand dynamics in regional labor markets. This study seks to enhance the literature by examining the notion of mismatched matching at the region all eveland offering a more comprehensive understanding of the Turkish labor market. This study employed data from the TÜİK 2023 Labor Force Statistics Micro Data Set and utilized the multinomial probit model (MNPM) for analysis. The matching problem was defined in accordance with the pertinent literature, utilizing the International Standard Classification of Occupations (ISCO-08) codes. Them odal years of education for individuals within each occupational group were computed. Individuals whose years of schooling matched the modal education year for their employment group were characterized as displaying a matching match, whereas those with education years below or above the modal education year were classified as under-educated or over-educated, respectively. The MNPM study revealed a Wald statistic value of 1086.72, indicating the model's overall importance, with a probability value of 0.0000. The model demonstrates statistical significance. The analysis indicates that the key determinants influencing education-job mismatch in the labor market are gender, marital status, public-private sector contrast, potantial experience, the marital status of men, and individuals' years of schooling. An individual's advancement in education diminishes the likelihood of being under educated for their position, but employment in the public sector and being male elevate the probability of under education. Conversely, in the regional labor market, over-education for a position is influenced by educational attainment, gender, and potantial years of experience. An increase in years of schooling and being male elevates the likelihood of over-education, whereas an increase in potantial years of experience diminishes this likelihood.

Keywords: Education-Job Mismatch, Over education, Under education, Multinomial Probit Model.

Eğitim-İş Uyumsuzluğu

Bireylerin aldıkları eğitim ile mevcut işlerinin gerektirdiği eğitim arasındaki uyumsuzluk, işgücü piyasasında eğitim-iş uyumsuzluğu ya da bir diğer adıyla nitelik uyumsuzluğu olarak tanımlanmaktadır. Eğitim-iş uyumsuzluğu iki yönlüdür; ilk olarak bireyin aldığı eğitim düzeyi ile işin gerektirdiği eğitim düzeyinde bir farklılaşma olabilmektedir. İkinci olarak ise bireyin eğitim gördüğü alan ile işin gerektirdiği eğitim alanı arasındaki farklılaşmadır. Her iki durumda da eğitim-iş uyumsuzluğu; beşeri sermaye kaynaklarının israfı, verimlilik ve üretim potansiyeli kaybı, düşük iş tatmini, gelir dağılımında bozulma gibi birden fazla alanda etkiye sahip bir problemdir. Bu çalışmada eğitim-iş uyumsuzluğu, bireyin sahip olduğu eğitim düzeyi ile işin gerektirdiği eğitim düzeyi arasındaki farklılaşma boyutunda ele alınmaktadır. Bireylerin yürütülen işin gerektirdiği düzeyden daha yüksek ya da daha düşük bir eğitim düzeyine sahip olması sırasıyla aşırı eğitimli (over-education) ve yetersiz eğitimli (under-education) olarak adlandırılmaktadır. Bireyin eğitim düzeyi ile yürütülen işin gerektirdiği eğitim düzeyinin eş olması durumu ise uyumlu eşleşmedir.

Eğitim-iş uyumsuzluğunun tanımlanmasında üç temel yöntem uygulanmaktadır. İlk yöntem objektif ölçüm yöntemidir. Bu yöntemde belli iş için gerekli eğitim düzeyi, uzmanlarca hazırlanmış iş sözlüklerinden elde edilmektedir. İkinci yöntem, sübjektif ölçüm yöntemdir. Sübjektif yöntemde her bir

iş için gerekli eğitim düzeyi o işte çalışanların görüşleri ile belirlenir bir diğer ifade ile eğitim seviyesinin belirlenmesi çalışanların değerlendirilmesine bırakılır. Son yöntem ise istatistiksel ölçüm yöntemidir. Bu yöntemde bir iş kolundaki bütün çalışanların eğitim yılları dikkate alınarak, ortama ya da en sık tekrarlanan (mod) eğitim değeri gibi referans değerler bulunur. Bulunan eğitim yılı değerinin üstündeki eğitim yılına sahip bireyler aşırı eğitimli, altında eğitim yılı değerine sahip bireyler yetersiz eğitimli olarak sınıflandırılır. Eğitim yılına eş değerde bir eğitime sahip bireyler ise uyumlu eşleşme altında çalışanlardır (Dereli, 2019:118-119).

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında TR83 bölgesinde çalışan bireylerin eğitim-iş uyumsuzluğunu etkileyen faktörler araştırılmaktadır. Türkiye'de eğitim-iş uyumsuzluğu üzerine olan çalışmaların sayısı az olmakla birlikte, bölgesel işgücü piyasalarının incelendiği çalışmalar çok daha sınırlı sayıdadır. Oysa Türkiye'de bölgeler arasında, batı-doğu ve kıyı-iç olmak üzere önemli sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları olduğu ve buna bağlı olarak bölge işgücü piyasalarının arz ve talep dinamiklerinin değişkenlik gösterdiği kabul edilen bir durumdur. Eğitim-iş uyumsuzluğunun bölgesel düzeyde ele alındığı bu çalışmayla, ilgili literatüre katkı sağlamak ve Türkiye işgücü piyasasının daha ayrıntılı bir resmini sunmak amaçlanmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla çalışma, ilgili bölge için yapılan ilk çalışmadır.

TR83 Bölgesi İşgücü Piyasasının Genel Özellikleri

TR83 bölgesi Tokat, Samsun, Amasya ve Çorum illerinden oluşmaktadır. Bölge işgücü piyasasının genel özelliklerine baktığımızda; Tablo 1'e göre 2019-2023 arasında işsizlik oranları, Türkiye genelinin altındaki oranlarda seyretmektedir. İncelenen dönemde en yüksek işsizlik oranı 2023 yılında %8,6, en düşük işsizlik oranı ise 2021 yılında %7,9olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1: İşsizlik Oranı

İşsizlik Oranı % (+15)					
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Türkiye Geneli	13,7	13,2	12	10,4	9,4
TR83	8,3	8,3	7,9	8,1	8,6

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri.

Tablo 2, bölgede kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarını göstermektedir. Türkiye işgücü piyasası genelinde,kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranları arasında erkek işgücü lehine oluşan önemli fark, bölge işgücü piyasasında da kendini göstermektedir. Buna göre 2019-2023 yılları arasında kadınların işgücüne katılımı erkeklere kıyasla oldukça düşük kalmış ve kadın işgücünün katılım oranının en yüksek olduğu yıl %38,5 ile 2022 yılı olurken, en düşük olduğu yıl ise tüm dünyada işgücü piyasasını etkileyen pandeminin de etkisiyle %33,4 ile 2020 yılı olmuştur.

Tablo 2: İşgücüne Katılım Oranı

İşgücüne Katılma Oranı % (+15)					
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Kadın	37,9	33,4	37,4	38,5	38,3
Erkek	70,9	67,6	69,9	70,6	69,1

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri.

Eğitim durumuna göre işgücüne bakıldığında, yükseköğretim mezunu işgücünün ağırlıklı olarak erkek işgücünden oluştuğu, bununla bilirlikte 2022 ve 2023 yıllarında yükseköğretim mezunu kadın işgücünün oranında bir artış olduğu görülürken, yükseköğretim mezunu erkek işgücünün oranında bir azalış olduğu görülmektedir. Bölgedeki istihdamın sektörler arasında dağılımı ise Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 3: Eğitim Durumuna Göre İşgücü

Eğitim Durumuna Göre İşgücü –Yükseköğretim Mezunları % (+15)					
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Kadın	39	38	40	42	42
Erkek	61	62	60	58	58
Toplam	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri, % Hesaplamalar yazarlar tarafından yapılmıştır.

Tablo 4'e göre istihdamda en büyük paya hizmet sektörü sahiptir. Hizmet sektörünü sırasıyla tarım ve sanayi sektörü takip etmiştir. Bir diğer ifade ile bölgedeki işgücünün öncelikli istihdam alanları hizmet ve tarım sektörü olmuştur. Söz konusu dönemde Tablo 5'e göre Türkiye geneli için öncelikli istihdam alanı hizmet sektörü, hizmet sektörünü takiben sırasıyla tarım ve sanayi sektörü olmuştur.

Tablo 4: TR3 Bölgesi İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler

İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler % (+15)					
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Hizmet	44,3	44,6	42,4	45,2	47,9
Sanayi	17,2	17,8	19,4	20,1	18,7
Tarım	38,4	37,6	38,3	34,7	33,5

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri

Tablo 5: Türkiye Geneli İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler

İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler % (+15)					
	2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Hizmet	56,5	56,2	55,3	56,5	57,6
Sanayi	25,3	26,2	27,5	27,7	27,5
Tarım	18,2	17,6	17,2	15,8	14,8

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri

TR83 bölgesinde işgücünün genel durumunu etkileyen bir diğer faktör bölgenin net göç değerleridir. Bölge genel olarak net göçün negatif değerler aldığı bir bölgedir. Tablo 6'ya göre ise 2019 yılında aldığı göç sayısından fazla göç veren bölge, 2023 yılına gelindiğinde net göç olarak 37149'a ulaşmıştır. Ancak net göçteki bu değişimin hangi yaş grubunda gerçekleştiği bölgesel verilerde yer almamaktadır. Bu durum net göç değerlerindeki değişim bölge işgücü piyasaları üzerindeki olası etkilerini kestirmeyi zorlaştırmaktadır.

Tablo 6: TR83 Bölgesi Net Göç

Net Göç				
2019	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
-7987	-7779	2557	-2464	37149

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikleri

Veri Seti ve Analiz Yöntemi

Bu çalışmada TÜİK 2023 İş Gücü İstatistikleri Mikro Veri Seti kullanılmıştır. Analiz için, TR83 bölgesinde 15-64 yaş arası, sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı, ücretli-yevmiyeli ve tam zamanlı çalışan bireyler seçilmiştir. Çalışmada eğitim-iş uyumunun tespiti ve sınıflandırılabilmesi için istatistiksel yöntemlerden mod yaklaşımı benimsenmiştir. Bu amaçla ilk olarak, veri setinde "son bitirilen okul" bilgisi literatürde daha önce yapılan çalışmalar takip edilerek okul yılı bilgisine dönüştürülmüştür. Ardından veri setinde yer alan uluslararası standart meslek sınıflaması (ISCO 08) ikili kodları kullanılarak her bir ikili meslek kodu için mod eğitim yılı hesaplanmıştır. Eğitim-iş uyumsuzluğunun analizinde mod yaklaşıma göre, her bir çalışan kendi meslek kolundaki mod eğitim yılı ile değerlendirilir. Meslek kolundaki mod eğitim yılına eşit eğitim yılı olanlar uyumlu eşleşme, mod eğitim yılının altında ve üstünde eğitim yılına sahip olanlar ise sırasıyla işe göre yetersiz eğitimli ve işe göre aşırı eğitimli olarak tanımlanmaktadır (Kiker vd., 1997:115). Çalışmalarda eğitim-iş uyuşmazlığı için, ortalama almak gibi farklı istatistiki ölçüler kullanılsa da literatürde mod ölçümü üzerinden kurulan modellerin daha tutarlı olduğu belirtilmektedir (Kantarmacı, vd. 2021: 276).

Çalışmada bağımlı değişkenin eğitim-iş uyumunun mod yöntemine göre hesaplanmış üç farklı durumu bulunmaktadır. Bunlar: uyumlu eşleşme, yetersiz eğitimli olmak (under-education) ve aşırı eğitimli olmak (over-education) durumlarıdır. Bağımsız değişkenler ise cinsiyet, bitirilen okul yılı, medeni durum (Bekar-evli), çalışılan sektör (Kamu-özel), potansiyel deneyim yılı ve evli erkek değişkenidir. TÜİK hanehalkı işgücü istatistiklerinde bireylerin eğitim durumları, en son tamamlanan okul/eğitim seviyesi olarak verilmektedir. Söz konusu eğitim verileri, ilgili literatür takip edilerek okul yılı değişkenine dönüştürülmüştür. Medeni durum değişkeninde ise boşandı ve eşi öldü sınıflamaları bekar grubu ile birleştirilmiş ve medeni durum değişkeni iki durumlu hale getirilmiştir. Veri setiyle ilgili bir durum bireylerin deneyim yılları ile ilgilidir. Çalışanların işgücü piyasasındaki toplam deneyim süreleri verilmediğinden potansiyel deneyim yılı hesaplama (Yaş-okulyılı-6) yoluna gidilmiştir. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 7: TR83 Bölgesi Eğitim-İş Uyumsuzluğu

Eğitim-İş Uyumsuzluğu	Frekans	Yüzde
Yetersiz Eğitimli	1,043	27,93
Uyumlu Eşleşme	1,682	45,03
Aşırı Eğitimli	1,010	27,04
Toplam	3,735	100

Örneklemi oluşturan bireylerin yaklaşık %45'i mevcut işleri için yeterli eğitimli iken yaklaşık %28'si yetersiz eğitimli, yaklaşık %27'i aşırı eğitimlidir. Bölgede eğitim iş uyumsuzluğu oranı yaklaşık %55 olarak gerçekleşmiştir. Bir diğer ifade eğitim-iş uyumsuzluğu TR83 bölgesi için önemli bir sorundur.

Tablo 8: TR83 Bölgesi Eğitim-İş Uyumsuzluğunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Eğitim-İş Uyumsuzluğu	Erkek		Kadın	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Yetersiz Eğitimli	776	30,58	267	22,31
Uyumlu Eşleşme	1,095	43,14	587	49,04
Aşırı Eğitimli	667	26,28	343	28,65
Toplam	2538	100	1197	100

Eğitim-iş uyumsuzluğunun cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında dikkat çeken ilk özellik, işe göre yetersiz eğitimli olan erkeklerin yüzdesinin, aynı sınıflamadaki kadınların yüzdesinden yüksek olmasıdır. Diğer taraftan kadınların %49,04 erkeklerin ise %43,14'ü mevcut işlerine göre yeterli eğitimlidir. İşe göre aşırı eğitimli olma durumunda ise kadınların yüzdesi (%28,65), erkeklerin yüzdesinden (%26,28) yüksektir. Tablo 9 ve Tablo 10 bağımsız değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikleri vermektedir.

Tablo 9: Bağımsız Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	**Kadın**	1,197	32.05
	Erkek	2,538	67.95
Sektör	**Kamu**	1,525	40.83
	Özel	2,21	59.17
Medeni Durum	**Bekar**	1,022	27.36
	Evli	2,713	72.64

Tablo 9'a göre örneklemin önemli bir bölümü erkek çalışanlardan oluşmaktadır. Kadın çalışanların oranı %32'de kalmıştır. Çalışanların yaklaşık %60 özel sektörde istihdam edilirken, yaklaşık %73'ü evli bireylerden oluşmaktadır. Tablo 10, örneklemdeki bireylerin okul ve deneyim yılı istatistiklerini sunmaktadır. Buna göre örneklem için ortalama eğitim yılı 12,08 iken, ortalama deneyim yılı 20,12'dir.

Tablo 10: Bağımsız Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Okul Yılı	12,08	3.98	0	18
Deneyim Yılı	20,12	11.72	0	54

İş-eğitim uyumsuzluğu durumunda olduğu gibi bağımlı değişkenin kategorik değişken olduğu durumlarda, nitel tercih modelleri öne çıkan ekonometrik yöntemler olmaktadır. Kategorik değişkenin sınıfları ikiden fazla ise, çoklu nitel tercih modellerine başvurulmaktadır. Bu modellerle yapılan analizlerde en çok kullanılan yöntem çoklu logistik regresyon modeli olmasına karşın (MNLP) "İlişkisiz Alternatiflerin Bağımsızlığı" (IIA) varsayımının sağlanmaması durumunda çoklu probit model (MNPM) tercih edilmektedir. İlişkisiz alternatiflerin bağımsızlığı varsayımı MNLM için en önemli kısıt niteliğindedir (Güneş vd.,2017: 135). Bu çalışmada ilk olarak MNLM kullanılmış, fakat ilişkisiz alternatiflerin bağımsızlığı varsayımının sağlanamaması nedeniyle yorumlar MNPM sonuçları üzerinden yapılmıştır.

Multinomial Logit Model

İkiden fazla seçenek arasından yapılan tercihleri analiz etmeye yönelik nitel seçim modelleri arasında, sıralı olmayan alternatiflerin değerlendirilmesinde en yaygın kullanılan yöntem Multinomial Logit Modeli'dir (MNLM). Bu model, tesadüfi fayda teorisine dayanmaktadır ve J ≥ 3 olmak üzere J sayıda alternatifin ele alındığı durumlar için geliştirilmiştir. MNLM çerçevesinde, bir bireyin *i* numaralı kişi olarak *m* alternatifini seçme olasılığı aşağıda ifade edilmektedir (Davidson ve MacKinnon, 1999: 460):

$$P\ (Y_i = m \mid x) = \frac{\exp(x_i \beta_m)}{1 + \sum \exp(x_i \beta_j)} \quad m > 1\ \beta_1 = 0$$

Yi numaralı birey için bağımlı değişken vektörü ile tanımlanırken, Xi vektörü bireyin bağımsız değişkenlerini temsil etmektedir. Bu değişkenler, bireyin tüm tercihler karşısında sabit kalan karakteristik özelliklerine işaret eder. βj, *j* alternatifinin seçilme olasılığı üzerinde bağımsız değişken vektörünün etkisini ölçerken; βm, *m* numaralı alternatifin tercih edilmesindeki katkıyı değerlendirir. Bu model kapsamında tahmin edilen denklemler aracılığıyla, Xi karakteristiklerine sahip bir karar vericinin, *J* farklı alternatif için seçim olasılıkları belirlenebilmektedir. Multinomial Logit Modeli'nin tahmin sürecinde ise en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi kullanılmaktadır.

İlişkisiz Alternatiflerin Bağımsızlığı (IIA) Varsayımı

IIA varsayımına göre, herhangi iki alternatifin tercih edilme olasılıklarının oranı, tercih kümesinde yer alan diğer seçeneklerin mevcudiyetinden etkilenmez. Diğer bir ifadeyle, tercih edilen iki alternatif arasındaki karşılaştırma, üçüncü bir seçeneğin varlığına ya da yokluğuna bağlı değildir. Ancak bu varsayımın belirli bir uygulama bağlamında geçerli olup olmadığı, teorik değil, ampirik bir sorudur ve bu nedenle istatistiksel yöntemlerle test edilmesi gerekmektedir.

IIA varsayımının geçerliliği, Hausman ve McFadden (1984) tarafından geliştirilen Hausman tipi IIA testi ile değerlendirilebilir. Bu testte kurulan temel hipotez, modelde yer alan iki alternatif arasındaki tercih oranının, başka bir alternatifin modele dahil edilip edilmemesinden bağımsız olduğudur; yani IIA varsayımının geçerli olduğu kabul edilir.

$$X^2 = (\hat{\beta}_s - \hat{\beta}_f)' \left[\hat{V}_s - \hat{V}_f\right]^{-1} (\hat{\beta}_s - \hat{\beta}_f)$$

İstatistiksel açıdan bakıldığında, s ifadesi sınırlı bir alternatif kümesine dayanarak elde edilen tahminleri, f ise tüm tercih kümesine ilişkin tahminleri temsil etmektedir. Bu bağlamda kullanılan test istatistiği, k serbestlik derecesine sahip sınırlı bir X^2 dağılımı izlemektedir (McFadden, 1984: 1417–1418).

IIA varsayımının geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılan bir diğer yöntem ise Small ve Hsiao (1985) tarafından geliştirilen Small-Hsiao testidir. Bu yöntemde, örneklem kütlesi rastgele biçimde iki eşit alt gruba ayrılmaktadır. Her bir alt örneklem için sınırlandırılmamış çoklu logit modeli (MNLM) ayrı ayrı tahmin edilmektedir. Birinci alt örnekleme uygulanan model sonucunda elde edilen tahminler $\hat{\beta}_u^{s_1}$, ikinci alt örneklemin sonuçları ise $\hat{\beta}_u^{s_2}$ ile gösterilmektedir. Bu iki tahmin setine ilişkin katsayıların ağırlıklı ortalaması aşağıda gösterilmiştir.

$$\hat{\beta}_u^{s_1 s_2} = \left(\frac{1}{\sqrt{2}}\right) \hat{\beta}_u^{s_1} + \left[1 - \left(\frac{1}{\sqrt{2}}\right)\right] \hat{\beta}_u^{s_2}$$

Ardından, ikinci alt örneklem kullanılarak bağımlı değişkenin belirli bir kategoriye ait gözlemler seçilerek sınırlandırılmış bir alt örneklem oluşturulmaktadır. Bu sınırlandırılmış örneklem üzerinde Multinomial Logit Modeli tahmin edilmekte ve bu tahminler $\hat{\beta}_r^{s_2}$ ile gösterilmektedir. Bağımsız değişken sayısı K olmak üzere, test istatistiği (K+1) serbestlik derecesine sahip bir $\chi 2$ dağılımı izlemektedir. Small-Hsiao testi kapsamında kullanılan bu istatistik, aşağıda gösterilmiştir (Long ve Freese, 2001: 189):

$$SH = -2[L(\hat{\beta}_u^{s_1 s_2}) - L(\hat{\beta}_r^{s_2})]$$

Multinomial Probit Model

Multinomial Logit Modeli (MNLM), üç temel sınırlamaya sahiptir. İlk olarak, bireyler arasındaki rastlantısal tercih farklılıklarını (rassal beğeni değişimini) yansıtma kapasitesine sahip değildir. İkinci olarak, model yapısı gereği Bağımsızlık (IIA) varsayımı ile kısıtlanmıştır. Üçüncü olarak ise, karar vericilere ait gözlenemeyen etkiler zaman içerisinde korelasyon gösterdiğinde, yani panel veri yapısı söz konusu olduğunda, model yetersiz kalmaktadır. Bu sınırlamaların üstesinden gelmek amacıyla Hausman ve Wise (1978) tarafından üç kategorili sonuç değişkenleri için önerilen Multinomial Probit Modeli (MNPM), söz konusu kısıtlamalara uyum sağlayabilmektedir. Ancak MNPM'nin en önemli varsayımı, fayda fonksiyonundaki gözlemlenemeyen bileşenlerin normal dağılım göstermesidir (Erk vd., 2021).

İş gücü piyasasında bireylerin, j=1,..., J ile gösterilen ve birbirinden farklı J adet alternatif arasından bir seçimde bulunması gereken durumlarda, her bir alternatif belirli bir rastlantısal fayda düzeyi ile tanımlanır.. Bu çerçevede, bireyin her bir tercihinden elde ettiği fayda düzeyi farklılık gösterebilmektedir. Rasyonel davranan bir birey, kendisine en yüksek faydayı sağlayacak alternatifi tercih edecektir. Dolayısıyla, bu tür seçim davranışları, bir fayda maksimizasyonu problemi olarak modellenebilir. Bu bağlamda çalışanların, iş gücü piyasasındaki durumlarına ilişkin (örneğin yetersiz eğitimli, yeterli eğitimli ya da aşırı eğitimli olma durumu) elde ettikleri faydalar, bireysel özelliklerin bir fonksiyonu olan U_{ij} ile ifade edilmektedir.

$$U_{ij} = X'\dot{I}J\beta + \varepsilon_{ij} \quad (1)$$

İş gücü piyasasındaki eğitimsel uyumsuzlukları ifade eden çok durumlu probit model aşağıdaki gibidir:

$$U1i(aşırıeğitimli) = \alpha 1 + \beta 1Xi + \varepsilon 1i \quad (2)$$

$$U2i(yeterlieğitimli) = \alpha 2 + \beta 2Xi + \varepsilon 2i \quad (3)$$

$$U3i(yetersizeğitimli) = \alpha 3 + \beta 3Xi + \varepsilon 3i \quad (4)$$

Yukarıdaki eşitsizliklerde *Xi* cinsiyet, bitirilen okul yılı, medeni durum, çalışılan sektör, potansiyel deneyim yılı ve etkileşimli değişken olarak evli erkek değişkenlerini içermektedir. Bu doğrultuda, iş gücü piyasasında yer alan bireylerin eğitim düzeyleri ile iş gereksinimleri arasındaki uyuma dayalı olarak karşılaştıkları üç farklı eğitimsel uyumsuzluk durumunu içeren çok kategorili bir tercih modeli çerçevesinde; aşırı eğitimli, yeterli eğitimli ve yetersiz eğitimli olma durumlarının her biri için seçilme olasılığı ve buna bağlı olarak elde edilecek maksimum fayda düzeyi aşağıda gösterildiği şekilde ifade edilebilir:

$$P(y_{i=}1[aşırıeğitimli]) = P(U_{i1} > U_{i2} ve U_{i1} > U_{i3}$$

$$= \int_{-\infty}^{V12} \int_{-\infty}^{V13} f(n_{21}, n_{31})\, dn_{21} dn_{31}$$

$P(y_{i=}2[yeterlieğitimli]) = P(U_{i2} > U_{i1} ve U_{i2} > U_{i3}$

$$= \int_{-\infty}^{V21} \int_{-\infty}^{V23} f(n_{12}, n_{32})\, dn_{12} dn_{32}$$

$P(yi=3[yetersizeğitimli]) = P(Ui3 > Ui1\ veUi3 > Ui2$

$$= \int_{-\infty}^{V31} \int_{-\infty}^{V32} f(n_{12}, n_{23})\, dn_{13} dn_{23}$$

Bulgular

Çok durumlu probit model analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 11 ve Tablo 12'de sunulmaktadır.

Tablo 11: Çok Durumlu Probit Model Tahmin Sonuçları

Temel Sınıf: Uyumlu Eşleşme	**MNPM**	
	Yetersiz Eğitim (Under education)	**Aşırı Eğitim (Over education)**
Cinsiyet Erkek	-0.4401***	0.1046
Okul (yıl)	-0.2920***	0.1081***
Medeni Durum Evli	-0.5316***	-0.0341
Cinsiyet# Medeni Durum Evli Erkek	0.8572***	0.0861
Deneyim (yıl)	-0.0053	-0.0076**
Sektör Kamu	0.5281***	0.0785
Sabit Terim	2.9847***	-1.8616***
Gözlem Sayısı:	3,735	
Wald:	1086.72	
p- olasılık:	0.0000	

Not: Cinsiyet değişkeni için temel sınıf kadın, medeni durum değişkeni için temel sınıf bekâr, çalışılan sektör değişkeni için özel sektör olarak seçilmiştir. Not:***%1'de, **%5'de, *%10'da istatistiki olarak anlamlıdır.

Tablo 11'de elde edilen katsayılar istatistiksel anlamlılık konusunda bilgi vermekte olup etkilerin büyüklüğünü açıklamamaktadır. Çok durumlu probit modelde etkilerin büyüklüğünü iktisadi olarak yorumlayabilmek için marjinal etkiler hesaplanmalıdır. Çok durumlu logit model ile çok durumlu probit model benzerlik göstermesine karşın, çok durumlu probit modelde risk oranları hesaplanmamaktadır (Korkmaz, 2021:256). Marjinal etki, açıklayıcı değişkende meydana gelen bir değişimin bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığında yarattığı marjinal değişimi ölçmektedir.

Tablo 12: Çok Durumlu Probit Model İçin Marjinal Etkiler

Değişkenler	Yetersiz Eğitim	Uyumlu Eşleşme	Aşırı Eğitim
Cinsiyet Erkek	0. 0221*	-0.0497***	0.2764*
Okul (Yıl)	-0.0561***	0.0166***	0.0395***
Medeni Durum Evli	0. 0116	-0.0126	0.0010
Cinsiyet# Medeni Durum Evli Erkek	0.2918**	0.4350**	0.2427**
Deneyim (Yıl)	-0.0005	0.0018**	-0.0013*
Sektör Kamu	0.0865***	-0.0747***	-0.0118
Gözlem Sayısı		3,735	

Not: ***%1'de, **%5'de, *%10'da istatistiki olarak anlamlıdır.

Daha önce de belirtildiği üzere eğitim-iş uyumsuzluğunda, Türkiye'deki literatürün gelişimi sınırlı kalmakla birlikte bölgesel düzeyde yapılan analizler çok daha eksik kalmıştır. Bildiğimiz kadarıyla bu çalışma, TR83 bölgesi için yapılan ilk çalışmadır. Bununla birlikte çalışmadan elde edilen bulgular Türkiye geneli için yapılan çalışmalarla (Filiztekin (2015), Dereli (2017), Kantarmacı vd.(2021), Erk vd.(2021)) uyumludur.

Bulgulara göre, bireyin eğitim yılının artması işe göre yetersiz eğitimli olma olasılığını %5,6 azaltırken, aşırı eğitimli olma olasılığını yaklaşık %4 artırmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin donanımları da artacağından yetersiz eğitimli olma olasılıklarındaki düşüş beklenen bir durumdur. Eğitim yılındaki artışın aşırı eğitimli olma olasılığını artırması literatürde Thurow (1975)'un İş Rekabeti Teorisi ile açıklanmaktadır. Buna göre iyi işlerin sayısı azdır, bireyler bu iyi işlere girebilmek için bir kuyruk oluşturur ve bireylerin kuyruktaki yerlerini belirleyen donanımlarıdır. Bu anlamda bireyler az olan iyi işlere ulaşmak için eğitimlerine daha çok yatırım yapma eğilimdedir, ancak iyi işlerin sayısı sınırlı olması aşırı eğitimli olma sorununa yol açmaktadır. Elde edilen bu bulgu, Türkiye geneli için yapılan çalışmalarla uyumlu olmakla birlikte, Dereli (2019)'un çalışması bu bulguyu tamamlaması açısından önemlidir. Dereli (2019)'un İŞKUR verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında prestijli olarak görülen üniversitelerden mezun olanların uyumlu eşleşme altında çalışma olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erk vd. (2021)'ın TÜİK 2014-2019 işgücü istatistikleri ile yaptıkları çalışmalarında, bölgesel işsizlik oranlarındaki artışın aşırı eğitimli olma olasılığını artırdığı sonucuna varmıştır. Eğitim yılı ve iş uyumsuzluğu ile ilgili bir diğer önemli bulgu, Şahin (2021)'e göre Türkiye'de işletmelerin niteliksiz iş gücü ihtiyacı okuma-yazma bilmeyen işgücü tarafından karşılanabilmektedir. Bu durumda, az gelişmiş bölgelerde aşırı eğitimli olma durumu ile karşılaşılırken, daha gelişmiş bölgelerde mesleki eğitime sahip işçi arzı sorunu ile karşılaşılmaktadır.

Deneyim yılındaki artış bireylerin yetersiz eğitimli olma olasılığı üzerinde anlamlı bir etki yaratmazken, aşırı eğitimli olma olasılığını %0,13 azaltmaktadır. Bireylerin potansiyel deneyim yılı arttıkça kendi eğitim düzeylerine uygun işlerde eşleşmeleri söz konusudur. Bir diğer ifade ile potansiyel deneyim yılı az olan, işgücü piyasasına nispeten yeni girmiş bireyler eğitim düzeylerine uygun bir işle eşleşmekte daha da zorlanmaktadır. Gözlemlenen bu durum literatürde Kariyer Hareketliliği Teorisine işaret etmektedir.

Kamu sektöründe istihdam edilenlerin yetersiz eğitimli olma olasılığı %8,6 artarken, aşırı eğitimli olma konusunda anlamlı bir etki yaratmamıştır. Kamu sektöründe yetersiz eğitimli olma durumu daha çok bu sektördeki işe alım koşulları ile açıklanmaktadır. İşe alımlarda çalışanın niteliklerinden ya da ekonomik ihtiyaçlardan çok siyasi güdülerle hareket edilmesi durumunda bu sonucun oluşması beklenebilir. Diğer taraftan Türkiye'de 2000 yılı sonrası uygulana eğitim politikaları ile eğitim düzeyinde artış gözlemlenmiştir. Eğitim politikalarındaki dönüşüm öncesi işe başlamış olan çalışanlarla, eğitim politikaların etkisiyle şekillenen yeni işgücünün kamu sektöründe toplanması, sektördeki eğitim-iş uyumsuzluğunu etkileyebilecektir.

Erkeklerin yetersiz eğitimli olma olasılığı %2, 2 artarken uyumlu eşleşme olasılıkları yaklaşık %5 azalmaktadır. Bireylerin evli olması ise uyumsuz eşleşme üzerinde tek başına anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Evli erkeklerin yetersiz eğitimli ya da uyumlu eşleşme olasılıkları aşırı eğitimli olma olasılıklarından daha yüksektir.

Sonuç ve Öneriler

TR83 bölgesinde analize konu olan bireylerin yaklaşık %55 eğitim-iş uyuşmazlığı altında çalışmaktadır. Bir diğer ifade eğitim-iş uyumsuzluğu TR83 bölgesi için önemli bir sorundur.Eğitim yılındaki artışın aşırı eğitimli olma olasılığı üzerindeki etkisi bölge işgücü piyasası için İş Rekabeti Modelini işaret etmektedir. Buna göre iyi işlerin sayısı azdır, bireyler bu iyi işlere girebilmek için bir kuyruk oluşturur ve bireyin kuyruktaki yerini belirleyen beşeri donanımıdır. Bu anlamda bireyler az olan iyi işlere ulaşmak için eğitimlerine daha çok yatırım yapma eğilimdedir, ancak iyi işlerin sayısının sınırlı kalması aşırı eğitimli olma sorununa yol açmaktadır. Bu bağlamda bölge işgücü piyasasında eğitimli bireylerin istihdam niteliklerine uygun "iyi iş" imkânlarının artırılması gerekmektedir.İyi işlere ulaşamayan eğitimli işgücü, işsiz kalmanın alternatifi olarak kendi eğitim düzeyleri ile eşleşmeyen işlerde çalışma yoluna gitmektedir. Bu sonucu destekler nitelikte, Erk vd.(2021)'ın TÜİK 2014-2019 işgücü istatistikleri ile yaptıkları çalışmalarında, bölgesel işsizlik oranlarındaki artışın aşırı eğitimli olma olasılığını artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Bölgesel işgücü piyasası arz ve talep cephesinin nitelikleri, gelişimi mikro düzeyde takip edilmelidir. Eğitimli işgücünün kaynakları bir diğer ifade ile göçün ve bölgedeki yükseköğretim kurumlarının etkileri netleştirilmelidir. Yükseköğrenim sisteminde benimsenen politikalar bilhassa; her ile bir üniversite ve baraj puanlarının kaldırılması, bölge işgücü piyasasının şekillenmesinde yükseköğretim kurumlarının etkisini kaçınılmaz olarak artırmaktadır. Bu bağlamda kurumların bölge istihdamının niteliğiyle uyumlu ve bölge istihdamının niteliğini artıracak bir yapılanma içinde olması etkili bir politika aracı potansiyeli taşımaktadır. Bu tespiti destekler nitelikte Dereli (2019)'un İŞKUR verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında prestijli olarak görülen üniversitelerden mezun olanların uyumlu eşleşme altında çalışma olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Şahin(2021)'e göre işletmelerin niteliksiz iş gücü ihtiyacı okuma-yazma bilmeyen işgücü tarafından karşılanabilmektedir. Az gelişmiş bölgelerde aşırı eğitimli olma durumu ile karşılaşılırken, daha gelişmiş bölgelerde mesleki eğitime sahip işçi arzı sorunu ile karşılaşılmaktadır.

Bireylerin deneyim yılındaki artışın aşırı eğitimli olma üzerindeki etkisi; işgücü piyasasına nispeten yeni girmiş bireylerin eğitim düzeylerine uygun işlerle eşleşmekte daha da zorlandığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu durumda eğitim-öğretim sürecinde, deneyim kazanılmasına yardımcı olacak stajlar ya da uygulamalı ders programlarının önemi ortaya koymaktadır. Diğer taraftan cinsiyet, medeni durum ve

evli-erkek değişkenlerinin etkileri, toplumsal cinsiyet rollerinin işgücü piyasasına yansımasını ifade etmektedir. Erkeklere yüklenen hane reisi rolleri, kamusal alanı öncelikli olarak erkeklere tahsis etmekte ve bölge işgücü piyasasında erkekler, cinsiyete dayalı olarak istihdam önceliği kazanmaktadır.

Kaynakça

Davidson, Russell ve James G. MacKinnon (1999), Econometric Theory and Methods (New York: Oxford University Press).

Dereli, B. E. (2017). Determinants of Education Mismatch in Turkey: Evidence from Household Labor Force Surveys. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 39(2), 521-532.

Dereli, B. E. (2019). The Relatıonshıp Between Unıversıty Prestıge And Incıdence Of Overeducatıon: Evıdence From Turkey. Journal of Financial Politic & Economic Reviews/Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 56(649).

Erk, H.,Demirogları, S., Kantarmacı, S., & Üçdoğruk Birecikli, Ş. (2021). Türkiye'de Hanehalkı İşgücü Piyasasında Eğitimsel Uyumsuzluğun Çok Durumlu Probit Modelle İncelenmesi. Journal of Management & Labor/Yönetim ve Çalışma Dergisi, 5(1).

Filiztekin, A. (2015). Türkiye emek piyasasında eğitim-iş uyuşmazlığı. N. Yıldırım, Tuncer Bulutay'a Armağan Mülkiyeliler Birliği Yayını, Ankara

Güneş, C., Birecikli, Ş. Ü. ve Yıldırım, Z. (2017). Çalışan Kadının Çocuk Bakım Tercihi: Havuzlanmış Verilerle Kesikli Tercih Modellerinin Karşılaştırılması. Sosyal Güvenlik Dergisi, 7(1), 123 - 144.

Hausman, Jerry ve David A. Wise (1978), "A Conditional Probit Model for Qualitative Choice: Discrete Decisions Recognizing Interdependence and Heterogeneous Preferences", Econometrica, 46(2): 403-426.

Kantarmacı, S.,Demirogları, S., Erk, H., &Üçdoğruk, Ş. (2021). Türkiye İşgücü Piyasasında Bireylerin Aşırı Eğitimliliğinin Ölçülmesi: İki Değişkenli Probit Model Uygulaması. Sosyoekonomi, 29(48), 271-292.

Kiker, Bill F. And Santos, Maria C. and Mendes M. Oliveira; (1997), "Over education and under education: Evidence for Portugal", Economics of Education Review, 16(2), pp. 111-125.

Korkmaz, Özge (2021), Multinominal Logit ve Probit Modelleri, Sağlık Verileri İle Uygulamalı Mikroekonometri , Akay-Çağlayan E. ve Kormaz, Ö. (Edit.) İstanbul, Der Yayınları , sf: 225-246

Long, J. Scott ve Jeremy Freese (2001), Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata (United States of America: Stata Press).

McFadden, Daniel (1984), Econometric Analysis of Qualitative Response Models, In: Handbook of Econometrics, Griliches Z. and M. Intriligator. (Eds). North Holland, Amsterdam: Elsevier Science B.V.,pp: 1395-1446.

Şahin, Ö. (2021). Regional Analysis of Skills-Mismatch in Turkish Labor Markets. Journal of Economic Policy Researches, 8(1), 1-27.

https://data.tuik.gov.tr/ 15.04.2025 tarihinde erişildi.

https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguGiris.do 15.04.2025 tarihinde erişildi.

CAUSES OF PERSISTENT INEFFECTIVE PUBLIC ADMINISTRATION IN POST-COMMUNIST ALBANIA

Sokol Lleshi[1]

Abstract

Public administration reform and enhacing administrative capacity of the post-communist civil service has been part of the institutional transformations that East Central European countries had to implement after the fall of the communist regime. More importantly, the impetus for civil service reform has been encouraged by the EU, and other international organizations such as the World Bank, highilighting governance practices. Yet, public administration across East Central European countries has been far from meritocratic, impartial, or characterized by professionalism. In fact, the overall pattern of the dominant features of the civil service in post-communist countries include politiciziation, discontinuity, and non-compliance with 'rational-legal bureaucratic norms'. Thus, this paper addresses the persistent features of politicization of public administration, relying on the case study of post-communist Albania, despite continuous public administration reforms and support of external actors such as the EU in order make civil service more professional and expert-based. Contrary to the standard arguments that emphasize communist legacy, and distinct administrative cultures as factors of lack of meritocratic civil service, the argument of this paper focuses on path dependency of the interaction between senior civil servants of the public administration and the post-communist political elite after regime change in the early 1990s. Although the social status and educational background of the state socialist bureaucracy did not differ from the social status of the state socialist intelligentsia, which constituted the political elite of the post-communist Albania, the political competition between the Democratic Party of Albania and the Socialist Party of Albania (ex-communists) influenced the interaction and the degree of politicization of the public administration in consecutive governments. Thus, the paper argues that the anti-communist ideology proclaimed by the Democratic Party of Albania, and a politically polarized electoral competition between the mainstream political parties incentivized both major parties to weaken the administrative capacity of the civil service in the long run.

Keywords: Civil Service, Political Competition, Albania.

Introduction

Reforming the civil service after the change of the regime in 1990 in Albania became a daunting task, characterized by inconsistencies, due to the policy preferences and goals of the post-communist elite of the country. Transforming the state socialist bureaucracy into an autonomous, professional, and impartial Weberian bureaucracy of the democratic regime was part and parcel of the political, economic, and institutional transformations entailed by the regime transition across the post-communist countries, including Albania. In most cases in East Central Europe, the efficiency of the public administration, right after regime change, has been questioned, and not sustainable throughout, if not rather weak. The most common pattern of public administration practices and ways of doing in post-communist countries include: "…structural instability, discontinuity and politicization" (Goran, 2009, p. 108). Henceforth, the main aim of this paper is to address the intricate puzzle of persistent inefficiency of the public

[1] Lecturer/PhD candidate, University of New York Tirana, Political Science and International Relations, Tirana, Albania. (Corresponding Author)

administration in post-communist Albania, despite various rounds of externally induced civil service reforms and the presence of EU administrative conditionality (Ellison, 2007).

A variety of factors and theoretical explanations have been proposed to address the politicization of the public administration and the discretionary power of the incumbent governments to interfere in the personnel policy of the civil service. One group of scholars tend to emphasize arguments that focus on the role of state socialist legacies (Staroňová, 2017, p. 179; Gjoksi 2015, p. 4), which is sometimes specified as "administrative communist legacies" (Goetz, 2001, p. 1039), as having a negative impact on the efficiency of the civil service after regime change. Another group of scholars of administrative studies are inclined to highlight the role of external actors, primarily the European Union, which is expected to transform the domestic polities of the candidate or accession countries leading to a more effective, professionalized, and competent public administration. As the literature review section below will show, these two most dominant approaches in explaining the outcome of civil service reforms tend to be rather deterministic and are contradicted by the empirical evidence of Albania as a case study. Whereas a different stream of research underlines cultural factors as a hindrance for the proper modernization of the functioning of the public administration (Ellison, 2007; Goran, 2009; Karini, 2013). Very few scholars scrutinize the role and the impact of the domestic actors, primarily defined as political parties or political elites (Elbasani, 2009) and their interaction with the inherited state socialist bureaucracy at the critical juncture of regime transition.

Contrary to the standard arguments that emphasize the communist legacy, and the distinct administrative cultures as factors of lack of meritocratic civil service, the argument of this paper focuses on path dependency of the interaction between senior civil servants of the public administration and the post-communist political elite after regime change in the early 1990s. The alternative explanation that is suggested in this conference paper underlines the interaction between the political ideology of the democratic opposition, once in government after the 1992 parliamentary elections, and the inherited state socialist bureaucracy, which constitutes the critical juncture that unleashed the path-dependency of politicization of the public administration during the post-communist period, characterized by frequent changes and political dismissals of the senior bureaucrats and lower level bureaucrats as well. Thus, this paper claims that the role of domestic actors, represented here by the political elite and their respective political parties, have had more influence in shaping the post-communist administrative state than external factors, such as the European Union. On the other hand, the polarized political competition between the Democratic Party of Albania (DP), and the Socialist Party of Albania (SP), which has not been very conducive to elite pacts and consensus-politics, has reinforced the vicious cycle of a politicized public administration and reduced the administrative capacity of the state. Consequently, due to an adversarial type of contestation between the two major political parties and the presence of political patronage and clientelism, the Albanian public administration, despite the legal and administrative reforms to strengthen the professionalism of the civil service, has remained ineffective. The paper uses the case-study method to exemplify the persistence of ineffective public administration and relies on secondary sources to trace the process of administrative reforms and politicization of the civil service in post-communist Albania.

The paper is structured into the following sections, including a literature review of the existing and standard arguments on the reasons for the politicization and ineffectiveness of the civil service in post-communist countries, followed by the alternative theoretical perspective argued in this paper, and finally

a separate section on the empirical evidence from the Albanian case study. The paper addresses as well the broader implications of the research.

Literature Review

One of the most common factors that is identified as the cause of the ineffectiveness and politicization of the public administration in post-communist societies is the communist legacy of the state socialist bureaucracy. The key assumption underlying the detrimental effect of the state socialist bureaucracy to the stability, professionalism, and independence of the public administration, after regime change, is that the dominant criteria for recruitment and promotion within the inherited state socialist bureaucracy was "political reliability and partisanship" (Goetz, 2001, p. 1039). According to Staroňová, the origin of the "civil service politicization, discretionary power… exercised by politicians and disregard towards formal rules are all considered to be the patterns of communist legacy" (2008, p. 180). Therefore, the degree of professionalism, autonomy, and insularity of the public administration from political interference, based on this framework, is dependent on the existence of an inherited practice of politicization and partisanship manifested during the state socialist dictatorship. Yet, this kind of argument overlooks the role of the political agency and preferences of the political parties or political elites after regime change, with regard to the public policy strategies established by the political parties to respond to the inherited state bureaucracy from the past regime. Albeit few scholars would question the fact that the state socialist bureaucracy relied on practices of political loyalty and partisanship, it is too deterministic an argument to merely assume that the inherited senior or low-level bureaucrats of the state socialist bureaucracy had less competence and knowledge compared to the members of the political elite and incumbent governments in terms of bureaucratic practices and specific policies.

The political reliability of the state socialist bureaucracy was not always sufficient to attain the policy goals and sustain the relevance of the bureaucracy during the socialist dictatorship. As Goetz argues, "…. that in some countries political reliability was a necessary, but by no means sufficient, criterion for personal advancement and that in economic administration, in particular, professional skills and expertise increasingly came to balance political allegiance, which became a formal rather than a substantive criterion" (2001, p. 1039). This particular criticism of the deterministic role of the state socialist administrative legacy shows the limitations of such arguments as much as provides a useful perspective to highlight the role of the post-communist political elite in influencing the shape of the post-communist public administration, despite the assumed presence of inherited administrative legacies. As I will argue in the next section of this paper, the policy and ideological stances of the members of the post-communist political elite, with regard to the inherited state socialist bureaucratic practices and civil servants, has had a more pivotal role in increasing or reducing the politicization of the public administration. Empirical evidence indicates that post-communist political systems and their respective public administrations, despite sharing the same state socialist bureaucratic practices, characterized by political reliability and nomenklatura appointments, had different degrees of politicization and professionalism of the civil service.

The role of external actors, and primarily the role of the EU conditionality, is defined as one of the key factors that has had an impact on civil service reforms in post-communist countries, including Albania. According to this argument, the material incentives provided by the EU conditionality and the credible commitment for EU accession to the candidate countries from the East Central European region would mobilize e reformist constituency in favor of an independent, impartial, and competent civil service. As

Staroňová argues, the reform of the public administration is important to the European Union for regulating the "….relationship between politicians and civil servants" (2017, p. 178). However, the impact of the EU conditionality on administrative reform did not produce positive outcomes across the post-communist countries. Hence, there is a general pattern of civil service performance that is short of the EU practices and expectations. "….the civil service systems in Central East European countries remain incompatible with the principles of professionalism and neutrality" (Staroňová, 2017, p. 179). The theoretical expectation has been that the EU conditionality mechanism would replace existing patterns of politicization in the post-communist public administration. "A strand of the literature attaches on overpowering role to EU enlargement mechanisms, especially the pressure of conditionality, to foster institutional change in the candidate countries" (Elbasani, 2009, p. 71). The EU's strategy to induce political and administrative reforms of the post-communist bureaucracy has relied on the adoption of civil service laws. Yet, most scholars admit that the EU's acquis Communautaire did not have any explicit stipulations regulating the interaction between civil servants and the political representatives. "The EU did not stipulate precise conditionality criteria in so far as the exercise of political discretion over personnel policy is concerned, however, and hence it remains to be seen to what extent these reforms have merely established a functional divide between politics and administration that is formalized in public law…"(Meyer Sahling, 2004, p. 97). Thus, the formal change and adoption of the laws on the civil service, following the EU conditionality mechanism, was not sufficient to countervail the discretionary power of the political parties and the political elite in keeping sectors, if not all the units and agencies, of the public administration politicized. As a consequence, a different theoretical approach is warranted to understand the persistence of the ineffectiveness and politicization of the public administration, in post-communist countries, and particularly in Albania. The next section shall delineate the theoretical framework that seems to provide a more compelling argument to this particular puzzle.

Theoretical Framework

Contrary to cultural, administrative legacy, or external actor arguments this paper focuses on domestic factors to explain the continuous politicization of the public administration in post-communist Albania. Political parties and in particular the post-communist political elite are identified as the relevant domestic factors whose policy stances and ideological perspectives on political reforms and the inherited state socialist bureaucracy have determined the degree of efficacy or politicization of the post-communist public administration. The key assumption of the main argument of the paper is that the post-communist political elite had less expert-based knowledge compared to the inherited bureaucratic staff, which was diverse in terms of its political and cultural capital, despite the presence of a formalized political reliability criterion used to recruit bureaucrats in the state socialist bureaucracy. As Meyer Sahling argues, "…bureaucrats that are inherited from an outgoing government are policy specialists relative to an incoming government, for they undoubtedly have superior information about the details and ramifications of existing policies…" (Meyer Sahling 2004, p. 75). This particular argument presented by Meyer Sahling remains valid in most of the cases of governmental turnover in democratic systems. What is more important is the degree of expertise that the groups, senior bureaucrats or lower-level bureaucrats of the state socialist bureaucracy have had with regard to the post-communist elite after regime change. In that respect, one could still make the argument that, to some extent, the state socialist bureaucracy's level of expertise or ways of doing were superior to the expertise of the post-communist political elite. "On the other hand, bureaucrats that were in office at the time of regime change were policy specialists relative to the new governments because they had knowledge which the new

governments were lacking especially when the governments were formed by the parties of the former democratic opposition" (Meyer Sahling, 2004, p. 80). Therefore, one of the key factors in the interaction between the political elite, political parties, and the inherited state bureaucracy, which determined the politicization or not of the public administration, is actually the policy and ideological positions of the new ruling class with regard to the state socialist bureaucracy. In fact, the organized democratic opposition, espousing an anti-communist ideology, perceived the inherited state socialist bureaucracy and its staff as not politically reliable for accomplishing the economic, political, institutional and social reforms after regime transition. Henceforth, it is upon the political agency of the ruling elite to pursue one policy strategy or another in terms of shaping the post-communist public administration. In the absence of an elite pact and consensus politics with regard to regime change and institutional choice in post-communist Albania (Elbasani, 2009). As it will become evident in the empirical section of the paper, the post-communist political elite initiated administrative purges and personnel dismissals from the pool of the inherited senior or lower-level bureaucrats a few years after regime change. The democratic opposition replaced the previous bureaucrats with individuals that were not part of even the lower-level constituency of the state bureaucracy, but with individuals associated with the opposition movement or political party. As Meyer Sahling mentions, the strategy that was pursued by the new political elite was one which "Instead, they sought to replace inherited bureaucrats with 'new bureaucrats' unrelated to the communist regime" (2004, p. 84). This paper argues that the critical juncture of administrative politicization and dismissals of the inherited pool of state bureaucracy after regime change constituted a vicious cycle of path-dependency that persisted even during the institutionalization of the democratic regime. Henceforth, any turnover in government, despite the so-called administrative reforms, was characterized by further persistent politicization of the public administration in Albania. As part of the theoretical argument of this paper, I would like to emphasize the degree of political polarization between the main political parties in post-communist Albania, which was associated with clientelistic practices of any incumbent government in order to pursue a successful electoral strategy of creating linkages to their particular and partisan social base and regain political power.

The main political parties in Albania, particularly the Democratic Party of Albania (DP) and the Socialist Party of Albania (SP) were involved in an adversarial type of political competition characterized by mutual distrust, lack of consensus politics and depiction of each other as disloyal to the democratic regime. The presence of political polarization has been conducive to the entrenchment of the politicization of the public administration by both political parties during their incumbency in government. The concept of politicization of the public administration will be defined as follows: "…a rather narrow definition of politicization, and…concentrated mainly on analyzing the recruitment, promotion, and dismissal of civil servants based on political criteria, and the consequences of politicization on the functioning of public institutions" (Radu, 2023, p. 132). This paper subscribes to this definition of politicization, leaving aside a broader definition of politicization which is related to the policy alignment and content of the public policy outcomes produced by the state bureaucracy.

It is also important to mention that the establishment of the political parties in post-communist Albania was not as a consequence of a tradition of social mobilization in the civil society but as a result of the configuration and emergence of the political society. This argument is supported by other scholars who link the organizational features of the political parties after regime transition with the degree of politicization or not of the public administration. The author distinguishes between internally mobilized parties and externally mobilized parties (Shefter, 1977; Gjoksi, 2015). "Internally mobilized countries,

meanwhile, emerge with the state and tend to use party patronage and the state as a mobilization strategy to strengthen their own organizations" (Gjoksi, 2015, p. 8). During the regime transition period, the opposition party was organized on the basis of the previous organizational practices as the incumbent party of the state socialist ruling elite, by establishing organizational units within the public institutions of the past regime. Then, after a few years the DP started to appeal to a well-defined social group that was related to the social category or the politically persecuted citizens and communities. Had the organized opposition had a rooted social base in the civil society prior to the regime change, then the public administration would not have been under the threat of politicization.

Empirical Evidence: The Politicization of the Albanian Civil Service

The regime change in Albania was initiated by a reformist faction of the ruling elite in response to a short period of social mobilization, primarily students. The establishment of the organized opposition in December 1990, which is the Democratic Party of Albania, inaugurated the period of the configuration of the political society of the post-communist Albania. As mentioned in the previous sections of the paper, the civil society in post-communist Albania was rather weak and the political parties, with the exception of the Socialist Party, to some extent, were not relying on social mobilization and existing social groups in order to organize themselves into a political party. On the other hand, the process of regime transition was not followed by a substantial elite agreement on the political, economic, or administrative reforms (Elbasani, 2009). After the first parliamentary elections of March 1991, the ex-communists, who won these first elections, did not introduce any civil service reform on their own, or in cooperation with the democratic opposition. One would argue that the reason for not introducing a radical civil service reform was that the Socialist Party of Albania, as inheritors of the ex-communist Party of Labor, which was the ruling party of the state socialist dictatorship, considered the senior bureaucrats of the public administration as reliable. However, once the Democratic Party came to power after the anticipatory elections of March 1992, members of the DP's ruling elite associated the inherited senior and lower-level bureaucrats with the communist regime and as potentially disloyal to the democratic regime. "The new government decided to lustrate the civil service, replacing officials from the previous regime with new cadre, mostly DP members. This affected all the civil service ranks, making an unfortunate precedent for subsequent governments" (Skarica, 2012, p. 368). As Elbasani argues, the first decade of the democratic regime, particularly the first half of the 1990s was characterized by "…for most of the transition, efforts to reform have stalled somewhere between the adoption of new legislation and old practices of politization and usage of the state by the ruling majorities" (2009, p. 71).

The first reforms of the civil service were undertaken by the DP government in 1995 or 1996, without any external actor using the mechanisms of political conditionality to induce institutional change. These first reforms were not very successful in achieving a considerable degree of professionalism and autonomy of the civil service. "The civil service reform in Albania entered the government agenda for the first time in 1995-1996 with the approval of the first civil service law. However, the law was never implemented nor translated into secondary legislation and its central management institutions never became functional" (Gjoksi, 2015, p. 12). The second round of the civil service reforms took place after the turnover in government after the 1997 parliamentary elections, won the Socialist Party (SP) and its allies. These reforms were supported by the European Union, and other international organizations. Prior to the introduction of the civil service reform, the SP "…in its first years in government dismissed 15 percent of public employees in favor of the party loyalists" (Gjoksi, 2015, p. 12). Thus, the SP, once in government, behaved similarly to the first DP government after regime change by relying on political

reliability as a key criterion of recruitment in the civil service. Actually, the same vicious cycle of politicization and the degrading of autonomous agencies of horizontal accountability in support of a professional public administration took place again after the DP won the 2005 parliamentary elections. Another unprofessional feature of the post-communist civil service in Albania, which curtailed the effectiveness of the public administration has been the use and instrumentalization of temporary employment. These practices of temporary employments take place during and prior to the electoral campaigns in order to mobilize supporters and voters through clientelistic practices.

Conclusion

This paper has aimed at explaining the persistent inefficiency of the public administration in post-communist Albania through time. Despite the consistent role of the European Union, particularly after the year 2000 in inducing civil service reforms in Albania, the mere legal adoption of the civil service laws in 1999 and later on in 2002 was not sufficient to create an impartial and professional civil service. Most of the scholars would claim that the politicization of the civil service in Albania, or in any other post-communist country, had been a consequence of the state socialist administrative legacy. Henceforth, the post-communist elite, according to this argument, was constrained by the socialist legacy of a politicized state bureaucracy and as a consequence behaved similarly to the past regime ruling elite. However, this paper has shown that the post-communist political parties and political elite had their own role in choosing how to respond to the inherited state socialist bureaucracy. They could establish an elite pact with the other major parties in order to sustain an effective state bureaucracy after regime change and rely on the existing knowledge or expertise of the senior bureaucrats or lower-level bureaucrats. In fact, they opted for an opposite strategy which through the policy choices made by the post-communist elite itself led to the politicization and lack of professionalism of the public administration.

The other argument that is challenged in this paper is the one that highlights a disproportionate role and impact of the European Union political conditionality in transforming the civil service in post-communist Albania. This particular theoretical argument is not grounded in empirical evidence. The reason is that despite the formal changes in the civil service due to the establishment of civil service reforms, supported by international organizations, the Albanian public administration has undergone persistent patterns of political discretion exercised by the post-communist political elite.

References

Elbasani, A. (2009). Enlargement instruments and domestic constraints: Public administration reform in post-communist Albania. *Sudosteuropa, 57*, 70-90.

Ellison, B. (2007). Public administration reform in Eastern Europe: A research note and a look at Bulgaria. *Administration & Society, 39*(2), 221-232.

Goetz, K. H. (2001). Making sense of the post-communist central administration: Modernization, Europeanization, or Latinization. *Journal of European Public Policy, 8*(6), 1032-1051.

Goran, P. (2009). Administrative reforms in post-communist countries: Similarities and differences. *Politicka Misao, 46*(5), 105-120.

Gjoksi, N. (2015). Leviathan on paper and party patronage in practice: Contested civil service reforms in Albania and FYROM Macedonia 2000 – 2010. *European University Institute.*

Karini, A. (2013). Aid supported public service reform and capacity development in post-communist Albania. *International Journal of Public Administration, 36*(7), 469-481.

Meyer Sahling, J. (2004). Civil service reform in post-communist Europe: The bumpy road to depoliticization. *West European Politics, 27*(1), 71-103.

Radu, L., & Radu, B. (2023). Politicization of public administration in Romania and its consequences for governance in turbulent times. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 131-148.

Shefter, M. (1977). Party and patronage: Germany, England, and Italy. *Politics Society, 7*, 403-451.

Skarica, M. (2012). Public administration reforms in a fragile institutional framework: The case of Albania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 361-389.

Staroňová, K. (2017). Civil service reforms and communist legacy: The case of Slovakia. *Journal of Public Administration and Policy, 10*(1), 177-199.

VERGİYE UYUMLU MÜKELLEFLERE UYGULANAN VERGİ İNDİRİMİ DÜZENLEMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: ETKİNLİK, ADALET VE YORUM SORUNLARI

Kübra GÖZEN BOZDOĞAN[1]

Özet

Vergiye gönüllü uyum, devletin en önemli gelir kaynağı olan vergilerin tahsilat oranlarının arttırılmasında önemli bir etkendir. Bu etkenin vergi sistemi içerisinde doğru ve tam olarak işleyebilmesi için vergisel ödev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz yerine getiren mükelleflerin diğer mükellefler karşısında dezavantajlı bir konuma düşürülmemesi gerekmektedir. Yani vergisini zamanında ödediği, üzerine düşen yükümlülükleri eksiksiz yerine getirdiği için mükellef cezalandırılmamalı, aksine ödüllendirmeli ve bu duruma daha fazla teşvik edilmelidir. Ancak çeşitli sebeplerle zaman zaman çıkarılan vergi afları ve yapılandırmalar, vergisel yükümlülüklerini zamanında yerine getiren mükellefler ile vergisel yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getirmeyen mükellefler arasında adaletsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın konusu olan 'vergiye uyumlu mükellef indirimi' söz konusu adaletsizliğin giderilmesi ve gönüllü uyumun artırılması noktasında oldukça önemli ve yerinde bir uygulamadır.

2017 yılında 6824 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'na (GVK) eklenen mükerrer 121. maddeyle "Vergiye Uyumlu Mükelleflere Vergi İndirimi" müessesesi düzenlenmiştir. Uygulamanın çıkarıldığı tarihten itibaren birçok kez değiştirildiği ve şartlarının mükellef lehine esnetildiği görülmektedir. Söz konusu düzenleme; ticari, zirai veya mesleki faaliyette bulunan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bazı şartları sağlamaları halinde yıllık beyannameleri üzerinden hesaplanan verginin %5'ini ödenmesi gereken gelir veya kurumlar vergisinden indirilmesini öngörmektedir.

Ancak düzenlemeye ilişkin kanun maddesinin yeterince açık ve net olmaması uygulamada uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına ve yargı ile idare arasında görüş farklılıklarının doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca indirimden yararlanan mükellef sayısının toplam mükellef sayısı içindeki payının oldukça düşük olması, değiştirilmesine rağmen uygulama şartlarının hala katı olduğu ve düzenlemenin indirimden yararlandırma değil, yararlandırmama amacına hizmet ettiği izlenimini oluşturmaktadır. Bu bağlamda vergiye gönüllü uyumu gerçek anlamda teşvik edecek, adalet duygusunu pekiştirecek ve mükellef güvenini artıracak düzenlemelerin yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergiye Uyumlu Mükellef, Vergi İndirimi, Vergi Adaleti, Gönüllü Uyum.

Abstract

Voluntary tax compliance is an important factor in increasing the collection rates of taxes, which are the most important source of income for the state. In order for this factor to function correctly and completely within the tax system, taxpayers who fulfill their tax duties and responsibilities on time and completely should not be put at a disadvantage against other taxpayers. In other words, taxpayers should not be penalized for paying their taxes on time and fulfilling their obligations completely, on the contrary, they should be rewarded and encouraged more. However, tax amnesties and restructurings issued from time to time for various reasons lead to injustice between taxpayers who fulfill their tax obligations on time and taxpayers who do not fulfill their tax obligations on time and completely.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Maliye, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

Therefore, the 'tax-compliant taxpayer discount', which is the subject of the study, is a very important and appropriate application in eliminating the injustice in question and increasing voluntary compliance.

The institution of "Tax Deduction for Tax Compliant Taxpayers" was regulated with the duplicate article 121 added to the Income Tax Law with Law No. 6824 in 2017. It is seen that the practice has been changed many times since its enactment and its conditions have been relaxed in favor of the taxpayer. The regulation in question stipulates that income and corporate taxpayers who are engaged in commercial, agricultural or professional activities will deduct 5% of the tax calculated on their annual returns from the income or corporate tax to be paid if they meet certain conditions.

However, the fact that the relevant article of the law is not sufficiently clear and precise causes disagreements in practice and differences of opinion between the judiciary and the administration. In addition, the fact that the number of taxpayers benefiting from the discount is quite low in the total number of taxpayers creates the impression that the application conditions are still strict despite the changes and that the regulation serves the purpose of not benefiting from the discount, not benefiting from it. In this context, it is thought that regulations that will truly encourage voluntary tax compliance, reinforce the sense of justice and increase taxpayer confidence should be made. In the study, the legal framework of tax-compliant taxpayer discount, the fundamental differences between administrative and judicial approaches and the problems encountered in practice are discussed and various suggestions are made for a more effective and fair application.

Keywords: Tax Compliant Taxpayer, Tax Reduction, Tax Justice, Voluntary Compliance.

Giriş

Vergi sistemlerinin temel amacı, kamu harcamalarının finansmanında büyük bir paya sahip olan vergilerin adil ve etkin bir biçimde toplanmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu büyük önem taşımaktadır. Gönüllü uyumun yüksek olduğu sistemlerde hem tahsilat maliyetleri azalmakta hem de vergi adaleti ve mükellef-devlet ilişkisi güçlenmektedir. Ancak, vergiye uyumlu davranan mükelleflerin sistem içerisindeki konumunun yeterince desteklenmemesi, zaman içinde adalet duygusunu zedelemekte ve vergi ahlakı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Vergi sistemlerinde zaman zaman başvurulan af ve yeniden yapılandırma düzenlemeleri, yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getiren mükellefler ile bu yükümlülüklere uymayanlar arasında adaletsizlik algısına yol açmakta, dolayısıyla gönüllü uyum davranışını zayıflatabilmektedir. Bu durumun önüne geçmek amacıyla, 2017 yılında 6824 sayılı Kanun ile GVK'na eklenen mükerrer 121. maddeyle "Vergiye Uyumlu Mükelleflere Vergi İndirimi" uygulaması getirilmiş ve belirli şartları sağlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine, yıllık beyannameleri üzerinden hesaplanan verginin %5'i oranında vergi indirimi imkânı tanınmıştır.

Ancak uygulamanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geçen süreçte, gerek düzenlemenin şartlarının katılığı gerekse uygulamadaki yorum farklılıkları nedeniyle, indirimden yararlanabilen mükellef sayısının oldukça sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda çalışmada, vergiye uyumlu mükelleflere sağlanan vergi indirimi uygulamasının hukuki çerçevesi, etkinliği, adalet ilkesiyle uyumu ve idare-yargı yorum farklılıkları ele alınmakta; uygulamanın daha adil ve kapsayıcı hale gelebilmesi için çeşitli çözüm önerileri sunulmaktadır.

Vergiye Uyumlu Mükelleflere Uygulanan Vergi İndirimi Düzenlemesi

Vergiye gönüllü uyumu teşvik etmek ve yükümlülüklerini zamanında yerine getiren mükelleflerin ödüllendirilmesi amaçlarını taşıyan %5 vergi indirimi müessesesi, 08.03.2017 tarihinde yayınlanan 6824 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun[1] 4. maddesi ile 193 sayılı GVK Mükerrer 121.maddesinde "Vergiye Uyumlu Mükelleflere Vergi İndirimi" başlığı altında düzenlenmiştir. 2017 yılı kazançlarını da kapsayacak şekilde 01.01.2018 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanılması öngörülen bu düzenlemenin, şartlarının katılığı ve kolay anlaşılabilir bir yapıya sahip olmaması uygulamadan yararlanan mükellef sayısının az olmasına neden olmuş ve bu bağlamda düzenlemede 7162[2], 7194[3], 7338[4] sayılı kanunlar ile çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Uygulamaya ilişkin usul ve esasların 301[5] ve 312[6] Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğ ile belirlendiği ve bu konudaki son düzenlemenin de 30 Aralık 2024 tarihinde yayımlanan 329 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğ ile yapıldığı görülmektedir.

GVK mükerrer 121. maddesine göre; ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri (finans ve bankacılık sektörlerinde faaliyet gösterenler, sigorta ve reasürans şirketleri, emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonları hariç) kanunda belirlen şartları taşımaları halinde yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannameleri üzerinden hesaplanan verginin %5'ini, ödenmesi gereken vergiden indirebilmektedirler. Söz konusu vergi indirimi için her yıl yeniden değerleme oranına göre belirlenen bir üst tutar bulunmakta ve indirim tutarının ödenmesi gereken vergiden fazla olması halinde ise kalan tutarın yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannamesinin verilmesi gereken tarihi izleyen bir tam yıl içinde mükellefin beyanı üzerinden tahakkuk eden diğer vergilerden mahsup edilebilmektedir. Bu süre zarfında mahsup edilemeyen tutarların red veya iade edilmesi imkânı ise bulunmamaktadır.

Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin vergiye uyumlu mükelleflere sağlanan %5 vergi indirimi uygulamasından yararlanabilmeleri için kanunda belirtilen şartlara sahip olmaları gerekmektedir. GVK mükerrer 121. maddesine göre söz konusu şartlar şu şekildedir;

- *"İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile bu yıldan önceki son iki yıla ait vergi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş olması, (Kanuni süresinde verilen bir beyannameye ilişkin olarak kanuni süresinden sonra düzeltme amacıyla veya pişmanlıkla verilen beyannameler bu şartın ihlali sayılmaz.)"*

Buna göre; indirimin hesaplanacağı yılda dâhil olmak üzere bu yıldan önceki son iki yıla ait yani toplamda üç vergilendirme dönemine ait vergi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş olması gerekmektedir. Maddenin devamında da vergi beyannameleri ibaresi ile kastedilen beyannamelerin; yıllık gelir vergisi ve kurumlar vergisi beyannameleri, geçici vergi beyannameleri, muhtasar, muhtasar ve prim hizmet beyannameleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı vergi dairelerine verilmesi gereken katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi beyannameleri olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca mezkur kanunda, kanuni

[1] 08.03.2017 tarihli ve 30001 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
[2] 30.01.2019 tarihli ve 30671 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
[3] 07.12.2019 tarihli ve 30971 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
[4] 29.10.2021 tarihli ve 31640 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
[5] 23.12.2017 tarihli ve 30279 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.
[6] 27.05.2020 tarihli ve 31137 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

süresinde verilen bir beyannameye ilişkin olarak kanuni süresinden sonra düzeltme veya pişmanlıkla verilen beyannamelerin bu şartı ihlal etmeyeceği de belirtilmiştir.

➢ *"(1) numaralı bentte belirtilen süre içerisinde kesinleşmiş olması koşuluyla vergi beyannamelerindeki vergi türleri itibarıyla ikmalen, re'sen veya idarece yapılmış bir tarhiyat bulunmaması, (Kesinleşen tarhiyatların, indirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl için geçerli olan, birinci fıkradaki indirim tutar sınırının %1'ini aşmaması durumunda bu şart ihlal edilmiş sayılmaz.)"*

Buna göre; birinci madde de belirtilen süre zarfında ikmalen, re'sen veya idarece tarh edilmiş ve kesinleşmiş bir verginin bulunmaması gerekmektedir. Ancak maddenin parantez içi hükmünden de anlaşıldığı üzere bu duruma %1 oranında bir esnekliğin sağlandığı görülmektedir. Yani kesinleşen tarhiyatların hiç olmaması gerekliliğinin yumuşatıldığı ve indirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl için geçerli olan yıllık indirim tutar sınırının %1'ini aşmaması halinde bu şartın ihlal edilmemiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre; 2025 yılı için öngörülen vergi indirimi tutarının üst sınırının 9.900.000 TL[7] olarak belirlendiği göz önüne alındığında ikmalen, re'sen veya idarece tarh edilen ve kesinleşen vergi tutarının 2025 yılı için 99.000 TL'yi (9.900.000 X 1/100) aşmaması halinde bu şart ihlal edilmemiş sayılacaktır.

➢ *"İndirimin hesaplanacağı beyannamenin verildiği tarih itibarıyla, (1) numaralı bent kapsamındaki vergi beyannameleri üzerine tahakkuk eden vergilerin ödenmiş olması (Ödemenin, ilgili mevzuatı gereği istenilen bilgi ve belgelerin tam ve eksiksiz olarak ibraz edilmiş olması koşuluyla, vergi kanunları gereği doğan iade alacaklarından mahsuben yapılmış olması ve indirimden yararlanıldıktan sonra söz konusu iade alacağı tutarının mahsuben ödemesi talep edilen vergi borcu tutarının altına düşmesi hâlinde, eksik ödenmiş duruma gelen vergilerin mahsuben ödenmek istenilen tutarın %10'unu aşmaması kaydıyla, eksik ödenmiş vergiler dolayısıyla veya vergi kanunları gereğince, tecil edilerek belirlenen şartların gerçekleşmesine bağlı olarak terkin edilecek vergilerin, şartların sağlanamaması hâlinde kanunlarında belirlenen tecil süresinin sonunu takip eden on beşinci günün bitimine kadar ödenmesi şartıyla, bu şart ihlal edilmiş sayılmaz.), ayrıca, vergi aslı (vergi cezaları ile fer'i alacaklar dâhil) 1.000 Türk lirasının üzerinde vadesi geçmiş borcunun bulunmaması, şarttır."*

Buna göre; mükellefin vergi indiriminden yararlanabilmesi için indirimin hesaplanacağı beyannamenin verildiği tarih itibariyle 1000TL'yi aşan ödenmemiş vergi borcunun olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla ödenmemiş vergi borcunun olmaması şartı için 1000 TL'lik bir sınırın belirlendiği ve bu tutara kadar olan ödenmemiş vergi borçlarının mazur görüldüğü diğer bir ifade ile indirim şartını zedelemediği anlaşılmaktadır. Ancak söz konusu 1000 TL'lik vadesi geçmiş vergi borcu ile yalnızca ödenmemiş vergi aslı miktarından bahsedilmemekte, bu tutar vergi aslı ile beraber vergi cezaları ve fer'i alacakların tamamını kapsamaktadır. Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer hususta ödenmemiş vergi borcu şartının emlak vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi beyana tabi olmayan vergiler açısından geçerli olmamasıdır (Ege, 2018: 265). Yani bu tür vergilere ilişkin olarak ödenmemiş ve 1000 TL'yi aşan vergi borcunun olması, vergi indiriminden yararlanma şartını ihlal etmemektedir.

➢ *"İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile önceki dört takvim yılında 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 359' uncu maddesinde sayılan fiilleri işlediği tespit edilenler, bu madde hükümlerinden yararlanamazlar."*

[7] 329 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğ.

Buna göre; vergi indirimden yararlanabilmenin bir diğer şartının kaçakçılık suçuna ilişkin olduğu görülmektedir. Düzenlemeye göre vergi indiriminden yararlanılabilmesi için vergi indirimin hesaplanacağı vergilendirme döneminden önceki dört takvim yılı içinde kaçakçılık suçunun işlenmemesi gerekmektedir. Yani mükellefin belirtilen süre zarfında kaçakçılık suçu oluşturan fiillerden herhangi birini işlemesi halinde vergi indiriminden yararlanma imkânı bulunmamaktadır.

Ayrıca ilgili kanun maddesinde, vergi indiriminden yararlandığı halde sonradan yapılan tespitler sonucu kanunda belirtilen şartları taşımadığı anlaşılan mükelleflere, indirim uygulaması nedeniyle ödemedikleri vergiler için vergi ziyaı cezası uygulanmayacağı ancak vergi indirimi nedeniyle ödenmeyen vergiler için tarh işlemi yapılacağı öngörülmüştür.

Etkinlik Açısından Değerlendirilmesi

Vergiye gönüllü uyumun artırılmasında önemli bir araç olarak görülen %5 vergi indirimi düzenlemesi, etkinlik açısından değerlendirildiğinde düzenlenmenin amacına ulaşma noktasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Vergi indirimi şartlarının katılığı uygulamanın hedeflediği kapsayıcılıktan uzaklaşılmasına ve yalnızca sınırlı sayıda mükellefin indirimden yararlanmasına neden olmaktadır. Gelir İdaresi Başkanlığı yıllık faaliyet raporlarında yer alan veriler incelendiğinde, bu indirimden yararlanan mükellef sayısının toplam mükellef sayısına kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Düzenlemeden beklenilen sonucun elde edilebilmesi için vergi indiriminden yararlanan mükellef sayısının artırılması ve kapsam dışında kalan mükelleflerin de mümkün olduğunca uygulama kapsamına alınması gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 1'de 2018-2023 yılları arasında gelir ve kurumlar vergisi faal mükellef sayısı, vergi indirimden yararlanan mükellef sayısı ve vergi indirimden yararlanan mükellef sayısının toplam mükellef sayısına oranı yer almaktadır.

Tablo 1: Vergiye Uyumlu Mükelleflere Uygulanan Vergi İndirimi Müessesinden Yararlanan Mükellef Sayısının Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Toplam Mükellef Sayısına Oranı (2018-2023)

Yıllar	KV* Mükellef Sayısı (1)	GV** Mükellef Sayısı (2)	Toplam Mükellef Sayısı (1+2=3)	Vergi İndirimden Yararlanan Toplam Mükellef Sayısı (4)	Oran (%) (4x100/3)
2018	806.622	1.920.586	2.727.208	29.353	%1,07
2019	848.904	1.964.548	2.813.452	55.188	%1,96
2020	918.229	2.086.100	3.004.329	64.505	%2,14
2021	986.318	2.235.576	3.221.894	80.478	%2,49
2022	1.069.339	2.364.625	3.433.964	126.276	%3,67
2023	1.143.344	2.478.134	3.621.478	131.798	%3,63

*KV: Kurumlar Vergisi, **GV: Gelir Vergisi

Kaynak: KV ve GV Mükellef Sayısı, https://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/istatistikler, E.T. 11.06.2025. Vergi İndirimden Yararlanan Mükellef Sayısı, https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/ faaliyet-raporlari, E.T. 11.06.2025.

Tablo 1'e göre, vergi indiriminden yararlanan mükellef sayısının, toplam mükellef sayısına oranı uygulamanın başladığı ilk yıl %1, 2020 yılında %2 ve 2022 yılında ise %3 seviyesindedir. Söz konusu oranlardaki bu artışın, 2019 ve 2021 yıllarında GVK mükerrer 121. madde kapsamında yapılan değişikliklerle uygulama şartlarının kısmen esnetilmesine bağlı olarak gerçekleştiği düşünülmektedir.

Vergi indiriminden yararlanan mükellef sayısında yıllar itibarıyla bir artış yaşansa da, bu artış sınırlı düzeyde kaldığı için uygulamanın kapsayıcılığı hâlâ oldukça düşük bir seviyededir. Tablo 1'den de anlaşıldığı üzere, 6 yıllık süre içinde vergiye uyumlu mükellef sayısının toplam mükellef sayısına oranı ortama %2,5'dur. Uyumlu olarak nitelendirilen mükellef sayısının toplam mükellef sayısı içindeki payının bu denli düşük olmasının, yalnızca vergiye uyumun zayıf olmasına bağlanması doğru değildir; bu durumun, aynı zamanda uygulama şartlarının fazlasıyla katı olmasından da kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, vergiye uyumlu mükellef sayısını artırmak ve düzenlemenin etkinliğini sağlamak amacıyla, mevcut koşulların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mevcut uygulamada vergi indiriminden yararlanan mükellef sayısının düşük olması, düzenlemenin esasen mükellefleri teşvik etmekten ziyade, onları düzenlemenin dışında bırakma yönünde bir işleyişe sahip olduğu izlenimini doğurmaktadır. Bu noktada, düzenlemeden istenilen sonucun elde edilebilmesi ve etkin bir vergi indirim müessesesinin oluşturulabilmesi adına yapılması gerekli görülen bazı değişiklikler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

➢Tek tip indirim oranı yerine, mükelleflerin uyum düzeylerine göre farklı oranlarda (%5, %10, %15 gibi) indirim uygulanması, sistemin hem ödüllendirici niteliğini artıracak hem de daha geniş bir mükellef kitlesini kapsayarak uygulamanın etkinliğini arttıracaktır.

➢Vergi indirim tutarının ödenecek vergiyi aşması halinde fazlalığın mükellefe iade edilmemesi, teşvikin tam anlamıyla uygulanmasına engel olmaktadır. Bu nedenle, artan tutarın mükellefe iade edilmesine yönelik bir düzenleme yapılabilir.

➢Mükelleflerin farkında olmadan veya kasıt taşımaksızın yaptıkları küçük nitelikteki usule ilişkin hatalar nedeniyle vergi indiriminden tamamen mahrum kalmalarının önlenmesi amacıyla, daha esnek ve ölçülü düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir.

➢Düzenlendiği tarihten itibaren 1000 TL olarak uygulanan vadesi geçmiş vergi borcu sınırı, ekonomik koşullar ve enflasyon oranları dikkate alınarak güncellenmelidir.

➢Vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimi imkânı tanınmasının yanı sıra mükelleflerin uyum düzeylerine göre farklı teşvik mekanizmalarının geliştirilmesinin, düzenlemeyi hem daha ilgi çekici hale getireceği hem de uygulamanın etkinliğini artıracağı düşünülmektedir. Örneğin, üç yıl üst üste uyumluluk kriterlerini sağlayan mükelleflere vergi indirimine ek olarak kamu ihalelerinde öncelik hakkı tanınması ya da düşük faizli kredi kullanma imkânı sağlanması gibi teşvikler, bu amaç doğrultusunda etkili araçlar olabilir.

Adalet Açısından Değerlendirilmesi

Vergisini zamanında ödeyen mükellefler, çeşitli sebeplerle zaman zaman çıkarılan vergi aflarının adaletsiz olduğunu düşünmektedirler. Bu adaletsizliğin önüne geçilmesi ve vergiye gönüllü uyumun sağlanması amacıyla % 5 vergi indirimi müessesi düzenlenmiş ancak bu algıyı gidermek amacıyla getirilen düzenlemenin, söz konusu olumsuzluğu gidermekte yeterli başarıyı sağlayamadığı görülmektedir (Doğan vd., 2024: 26). Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruşundan itibaren yani 1920'den günümüze kadar 41 farklı vergi affı kanunu, yapılandırma ve vergi barışı yasası çıkarılmıştır, bu da ortalama olarak her 2,5 yılda bir bu uygulamalara başvurulduğu anlamına gelmektedir (Yardımcıoğlu ve Barak, 2025: 123). % 5 vergi indirimi uygulamasının yürürlüğe girdiği 2018 yılından 2022 yılına kadar bile 5 tane (7143, 7186,

7256, 7326, 7417 sayılı Kanunlar) vergi affı yasasının çıkarıldığı görülmektedir (Yardımcıoğlu ve Barak, 2025: 125).

Vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimi imkânı sağlayan % 5 vergi indirimi müessesesi, her ne kadar adalet ilkesine hizmet etme amacı taşısa da, hem sıklıkla çıkarılan vergi afları hem de uygulamadaki bazı yapısal sorunlar nedeniyle bu amacın tam olarak gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bireylerin vergiye gönüllü uyum göstermelerinde, adalet duygusunun varlığı etkili bir rol oynamaktadır (Saruç, 2015: 49). Bu bağlamda vergiye gönüllü uyumun arttırılabilmesi ve daha adil bir vergi indirimi müessesinin oluşturulabilmesi için yapılması gerekli görülen bazı öneriler şu şekilde sıralanabilir;

➢Mükelleflerin farklı uyum düzeylerine göre kademeli vergi indirimi oranlarının uygulanması, adalet algısını güçlendirerek vergi indiriminden yararlanma yönündeki isteğini artırabilir (Özvar ve Saruç, 2021: 136). Vergi indirimde farklı oranların uygulanması daha öncede bahsedildiği gibi hem uygulamanın etkinliğini arttıracak hem de düzenlemenin daha adil bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır.

➢Vergi indiriminden yararlanma şartlarının geçmiş yıllara ilişkin uyum durumunu esas alması, yeni işe başlayan mükelleflerin bu teşvikten faydalanamamalarına neden olmakta ve bir adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu nedenle, yeni faaliyete başlayan mükelleflerin de sisteme entegre olmasını teşvik edecek şekilde düzenlemenin revize edilmesi gerekmektedir.

➢Gelir vergisine tabi olan ticari, zirai ve mesleki kazanç sahipleri ile kurumlar vergisi mükellefleri, vergiye uyumlu mükelleflere tanınan vergi indirimi uygulamasından yararlanabilmektedir. Ancak, finans ve bankacılık sektöründe faaliyet gösteren şirketler ile sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri ile emeklilik yatırım fonları, kanunda öngörülen tüm şartları eksiksiz yerine getirseler dahi söz konusu indirim hakkından faydalanamamaktadır. Vergi indiriminin, herhangi bir kazanç türü (ücret, menkul-gayrimenkul sermaye iradı, diğer kazanç ve iratlar) ya da sektör ayrımı yapılmaksızın tüm mükellef gruplarını kapsayacak şekilde uygulanması, hem daha kapsayıcı bir teşvik sistemi oluşturulmasını sağlayacak hem de uygulamanın adalet ilkesine uygunluğunu güçlendirecektir (Doğan vd., 2024: 24-25).

➢Vergi indirim tutarına getirilen üst sınır, uygulamanın teşvik edici etkisini azaltmakta ve özellikle yüksek tutarda vergi ödeyen mükellefler açısından sistemin cazibesini düşürmektedir. Bu nedenle, söz konusu üst sınırın kaldırılması, daha etkili ve adil bir teşvik mekanizması oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

İdare ve Yargı Arasındaki Yorum Farklılıkları Açısından Değerlendirilmesi

Vergi mevzuatının sade, açık ve öngörülebilir olması; hem idarenin güvenirliği açısından hem de mükellef haklarının korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sayede, hukuki düzenlemelerin farklı biçimlerde yorumlanması engelleneceği için hukuki güvenlik ve adalet ilkelerini zedeleyebilecek durumların önüne geçilmiş olacaktır. Her ne kadar hukuki düzenlemelerin açık ve öngörülebilir olması, farklı yorumların önüne geçerek hukuki güvenlik ve adalet ilkelerinin korunmasını amaçlasa da; vergiye uyumlu mükelleflere sağlanan %5 vergi indirimi uygulamasına ilişkin hükümlerin, idare ve yargı organları tarafından farklı şekillerde yorumlandığı görülmektedir. Aynı hukuki düzenlemeyi değerlendirme noktasında, idare daha şekilci ve dar bir yorum benimseyerek en küçük bir uyumsuzluğu dahi vergi indiriminden yararlanmaya engel sayarken; yargı organlarının, düzenlemenin amacını ve mükellefin genel uyumunu dikkate alarak mükellef lehine yorumlar yaptığı görülmektedir. Bu yaklaşım farkı, uygulamada hukuki belirsizliğe neden olduğu gibi aynı zamanda mükelleflerin hak kaybına uğramalarına da neden olmaktadır.

Nitekim Danıştay'ın konuya ilişkin bazı kararlarında da idare ve yargı organları arasındaki yorum farkı net bir şekilde görülmektedir. Örneğin; Danıştay 3. Dairesi'nin 10.10.2024 tarihli kararında[8], mükellefin yalnızca tevkifattan kaynaklanan bir durum sebebiyle pişmanlıkla 2 no.lu KDV beyannamesi verdiği, diğer tüm yükümlülüklerini süresinde yerine getirdiği tespit edilerek, bu durumun indirimden yararlanmaya engel teşkil etmeyeceği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Danıştay 9. Dairesi[9], vergi doğurmayan bir beyannamenin pişmanlıkla verilmiş olmasının, vergi indiriminden yararlanma hakkını ortadan kaldırmayacağını vurgulamıştır. Kararda, geç verilen beyannamenin amacının vergi kaybı yaratmak olmadığı, dolayısıyla mükellefin genel uyum davranışının esas alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Danıştay 4. Dairesi'nin 30.05.2023 tarihli kararında[10] da pişmanlıkla verilen beyanname nedeniyle mükellefin vergi indiriminden mahrum bırakılmasının hukuka aykırı olduğu hükme bağlanmıştır. Danıştay 3. Dairesi'nin konuya ilişkin verdiği bir diğer kararında da[11]; süresinde verilen beyanname üzerine tahakkuk eden damga vergisinin geç ödenmesinin, asıl vergi borcunun (örneğin kurumlar vergisi ya da KDV) zamanında ödenmesini engellemediği ve bu nedenle mükellefin indirim hakkını kaybetmemesi gerektiği belirtilmiştir. Daire, damga vergisinin niteliği itibarıyla düzenleme kapsamında "vergi" sayılmasının uygun olmadığı ve bu nedenle geç ödenmesinin indirimi engelleyici bir unsur teşkil etmediği yönünde karar vermiştir.

Bu kararlar yargının şekilci değil, hakkaniyete dayalı bir değerlendirme yaptığına ve yasal düzenlemenin özüne uygun bir yorum benimsediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla yargının yaklaşımı, vergi adaletinin sağlanması ve mükelleflerin gönüllü vergi uyumuna teşvik edilmesi bakımından tamamlayıcı ve dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, uygulamadaki belirsizliklerin giderilebilmesi ve idare ile yargı organları arasında ortaya çıkan yorum farklılıklarının azaltılabilmesi için yasal düzenlemelerde daha açık, net ve yorumdan uzak ifadelere yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Mükelleflerin vergi sistemine olan güvenini arttırma noktasında, ödül sisteminin kullanılarak gönüllü vergi uyumunun sağlanmaya çalışılması; hem sürdürülebilir bir vergi sisteminin oluşturulmasına hem vergi bilincinin ve ahlakının geliştirilmesine hem de çeşitli sebeplerle çıkarılan af kanunu ve yapılandırmaların dürüst mükelleflerin aleyhine oluşan etkilerinin giderilmesine katkı sağlayacak bir düzenleme olarak görülmektedir.

Bu doğrultuda, 6824 sayılı Kanunla getirilen ve GVK mükerrer 121. maddesinde düzenlenen "vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimi" müessesesi, yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz yerine getiren mükellefleri teşvik etmeye yönelik önemli bir adım niteliğindedir. Ancak çalışmada da detaylı biçimde ortaya konulduğu üzere, bu düzenlemenin mevcut haliyle amacına tam olarak ulaşabildiğini söylemek güçtür.

Uygulama şartlarının katılığı, kapsam dışı bırakılan mükellef grupları, idare ve yargı arasında ortaya çıkan yorum farklılıkları, indirim oranının ve sınırının sabit tutulması gibi yapısal sorunlar, düzenlemenin hem etkinliğini hem de adalet ilkesine uygunluğunu zayıflatmaktadır. Vergiye uyumlu mükelleflerin toplam mükellef sayısı içindeki oranının yıllar itibarıyla %2-3 seviyelerinde kalması, bu durumun açık bir

[8] Danıştay 3. Dairesi, E.2022/1526, K.2024/5244, T.10.10.2024.
[9]Danıştay 9. Dairesi, E.2023/8459, K.2024/857, T.27.02.2024.
[10]Danıştay 4. Dairesi, E.2020/6266, K.2023/2985, T. 30.05.2023.
[11]Danıştay 3. Dairesi, E.2023/4242, K.2024/586, T.15.02.2024.

göstergesidir. Ayrıca yargı kararları, düzenlemenin şekilci ve dar yorumlara açık yapısının, hak kayıplarına yol açtığını da ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, düzenlemenin etkinliğini ve adil yönünü artırmak amacıyla; mükelleflerin uyum düzeylerine göre kademeli indirim oranları (%5, %10, %15 gibi) getirilmesi, yeni faaliyete başlayan mükellefler için geçiş hükümlerinin oluşturulması, mevcut parasal sınırların ekonomik gerçekliklere göre güncellenmesi ve iade yasağının kaldırılması gibi önerilerin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca idare ile yargı arasında belirsizlik doğuran yorum farklılıklarını en aza indirecek şekilde daha sade, açık ve net bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak, vergiye uyumlu mükellef indirimi uygulamasının etkinliğini artırmak amacıyla, yalnızca indirim oranlarıyla sınırlı kalmayan, daha kapsamlı ve çok boyutlu teşvik mekanizmalarının da hayata geçirilmesi mümkündür. Bu çerçevede, uyum kriterlerini art arda belirli süreyle (örneğin üç yıl) sağlayan mükelleflere, vergi indiriminin ötesinde bazı ilave avantajlar da sunulabilir. Örneğin; bu mükelleflerin kamu ihalelerinde öncelik hakkına sahip olmaları, kamu bankalarından düşük faizli kredi kullanabilmeleri veya belirli bürokratik işlemlerden muaf tutulmaları gibi düzenlemeler, uygulamanın cazibesini artıracak ve gönüllü uyumun sürekliliğini destekleyecektir. Böylece vergiye uyum yalnızca mali bir teşvikle değil, kamu nezdinde sağlanan somut ve görünür ayrıcalıklarla da ödüllendirilmiş olacak, bu da düzenlemenin hem etkinliğini hem de sistem içindeki adalet algısını güçlendirecektir.

Sonuç olarak, vergiye gönüllü uyumu gerçek anlamda teşvik eden, mükellefleri ödüllendiren ve vergi sistemine olan güveni artıran bir yapı oluşturulabilmesi için mevcut düzenlemenin gözden geçirilmesi ve yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda revize edilmesi gerekmektedir. Bu tür bir yaklaşım, hem vergi tahsilat oranlarını artıracak hem de toplumsal vergi bilincinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Danıştay 3. Dairesi, E.2022/1526, K.2024/5244, T.10.10.2024. https://kararara ma.danistay.gov.tr/. E.T.14.06.2025.

Danıştay 3. Dairesi, E.2023/4242, K.2024/586, T.15.02.2024. https://www.lexpera.com.tr/. E.T.14.06.2025.

Danıştay 9. Dairesi, E.2023/8459, K.2024/857, T.27.02.2024. https://kararara ma.danistay.gov.tr/. E.T.14.06.2025.

Danıştay 4. Dairesi, E.2020/6266, K.2023/2985, T.30.05.2023. https://kararara ma.danistay.gov.tr/. E.T.14.06.2025.

Doğan, Z., Köksal, A. G., & Zozik, A. (2024), Vergiye Uyumlu Mükelleflere Sağlanan %5 Vergi İndirimi Uygulaması ve Muhasebeleştirilmesine İlişkin Öneriler. *Vergi Sorunları Dergisi.* (426): 15-29.

Ege, F. (2018). Vergiye Uyumlu Mükelleflere Vergi İndirimi. *Mali Çözüm Dergisi*. (Ocak-Şubat 2018):261-269.

Özvar, S. & Saruç, N. T. (2021). Vergi Uyumu ve Ödül Etkisi: Gelir ve Kurumlar Vergisinde Uygulanan İndirim. *Maliye Dergisi*. (181):112-140.

Saruç, N.T. (2015). *Vergi Uyumu Teori ve Uygulama*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Yardımcıoğlu, M. & Barak, E. (2025). Vergi Affı, Yeniden Yapılandırma ve Vergi Barışlarının Türk Vergi Sistemine Etkisi. *Journal of Western European Social Sciences*. 2(1): 122-136.

SPECIAL PURPOSE ACQUISITION COMPANIES: COMPARATIVE PERFORMANCE IN THE U.S. AND PROSPECTS FOR TURKEY

Ayşe Serpil GÜLTEKİN[1]

Abstract

Special Purpose Acquisition Companies (SPACs) have become a prominent alternative for companies seeking faster, more flexible access to public capital markets by bypassing many regulatory and procedural hurdles typical of traditional Initial Public Offerings (IPOs). The global rise of SPACs extends to emerging markets, where their adoption faces unique challenges and opportunities shaped by diverse regulatory environments, financial market structures, and cross-border acquisition dynamics.

This article aims to critically evaluate the performance of SPACs in the U.S. equity markets and compares its performance to traditional IPOs. Statistical analysis over a five-year period reveals a strong positive correlation and significant predictive relationship between SPAC and IPO market performances in the U.S., underscoring their interconnectedness and shared sensitivity to broader market trends.

The research also considers the potential application of SPACs in emerging markets, with a particular focus on Turkey. While Turkey has a legal basis for SPAC-like structures, practical implementation remains almost non-existent due to regulatory, structural, and awareness-related challenges. Despite this, the country's growing entrepreneurial ecosystem presents opportunities. To realize these, regulatory reforms and investor education are essential. The findings offer strategic insights for enhancing capital formation and expanding market access in Turkey through SPAC adoption.

Focusing on Turkey, the article examines the current legal framework for SPACs (locally known as Birleşme Amaçlı Ortaklıklar). While Turkey has a legal basis for SPAC-like structures, practical implementation remains almost non-existent due to regulatory, structural, and awareness-related challenges. Despite this, the country's growing entrepreneurial ecosystem presents opportunities.

To realize this potential, comprehensive regulatory reforms and investor education initiatives are essential. Learning from mature SPAC regimes in other jurisdictions could guide Turkey's development of a credible SPAC market, supporting entrepreneurial growth and financial market deepening.

Keywords: SPACs (Special Purpose Acquisition Companies), Initial Public Offerings (IPOs), Emerging Markets, Birleşme Amaçlı Ortaklıklar (BAO).

Introduction

In recent years, Special Purpose Acquisition Companies (SPACs) have gained prominence as a compelling alternative for firms seeking access to public equity markets, particularly in the United States. SPACs offer a non-traditional route to public listing, bypassing many of the regulatory, timing, and cost barriers typically associated with Initial Public Offerings (IPOs). This study presents a comparative financial performance analysis of SPACs and traditional IPOs in U.S. equity markets and further explores the potential for adopting the SPAC model within Turkey's emerging market context.

[1] PhD Student, Marmara University, Istanbul, Turkey.

From a broader perspective, the study states that SPACs could serve as a vital vehicle for broadening capital access, diversifying funding mechanisms, and fostering startup growth in emerging economies. While SPACs face challenges related to long-term performance and market volatility, they represent a promising alternative for companies and investors seeking faster, more flexible access to public markets, particularly in countries with developing financial ecosystems like Turkey.

Literature Review

SPACs have emerged as an option to the complex and time-consuming nature of traditional initial public offering (IPO) processes. These financial structures, which do not initially have any commercial activity, but only aim to take a business public through mergers or acquisitions, are established to raise capital from the market through an IPO (Vulanovic, 2017; Ko et al., 2020; Cizmovic et al., 2013). In this process, the main objective of SPACs is to merge with a suitable target company within a set timeframe, usually between 18 and 24 months. This merger usually allows the funds raised by the SPAC to be used for working capital and expansion plans of the selected target company (Ko et al., 2020; Gigante & Notarnicola, 2021).

SPACs offer a less costly and faster way for companies to go public compared to traditional IPO processes. This alternative route has become an attractive option, especially for companies whose business plan or assets do not meet the traditional IPO criteria (Cizmovic et al., 2013; Jenkinson & Sousa, 2009). Another important advantage of SPACs for investors is that they have the option to withdraw their investments until the merger is completed. This gives investors the opportunity to assess the outcome of the merger process and mitigate potential risks (Kiesel et al., 2022).

The Securities and Exchange Commission (SEC) defines SPACs as "blank check companies" and states that these structures operate without a clear business plan until the merger or acquisition takes place (Ko et al., 2020; Gigante & Notarnicola, 2021). This definition points to the flexible nature of SPACs and their wide range of potential investment opportunities. The post-merger performance of SPACs has been extensively analyzed in the financial literature and the long-term value creation potential of these structures has been discussed (Ko et al., 2020). Research shows that SPAC mergers contribute to financial markets by facilitating access to capital for target firms and generally improving market efficiency.

The institutional structure of SPACs requires a careful balancing of incentive mechanisms between founders, brokers and investors. Achieving this balance makes it possible to realize significant returns for all parties following a successful merger (Gigante & Notarnicola, 2021; Lakicevic & Vulanovic, 2013). Another important feature of the SPAC structure is that the units sold during the IPO process include both common shares and warrants. These warrants entitle investors to receive additional shares depending on the future performance of the company (Bambic et al., 2022).

Hence, the role and importance of SPACs in financial markets is increasing due to their ability to provide a fast and flexible way of going public, their advantages for investors and target companies, and their overall contribution to financial markets. Academic studies on the dynamics, functioning and outcomes of SPACs allow us to better understand the potential of these innovative financial instruments and the opportunities they create for financial markets (Vulanovic, 2016). In this context, understanding the evolution of SPACs and their place in the financial ecosystem is important for both academic researchers and market practitioners.

In recent years, especially in the United States, the role of SPACs and traditional IPOs in capital markets has changed significantly. SPACs have emerged as an alternative way to quickly raise capital and go public. However, the performance of this new investment vehicle differs from the performance of companies going public through a traditional IPO. Research in the academic literature on the historical performance of SPACs and IPOs provides in-depth insights into the advantages and disadvantages of these two investment vehicles. Historically, IPOs have been associated with high first-day gains compared to market performance (Chaturvedi et al., 2006). This phenomenon emphasizes the attractiveness of IPOs for investors seeking immediate returns. In contrast, SPACs have raised concerns due to their lack of commercial content and historically poor post-IPO performance (Aatola, 2023).

Traditional IPOs have long been the most common way for companies to enter capital markets. This method requires companies to undergo a detailed auditing process and to present their financial position and business plans clearly to investors (Ritter & Welch, 2002). This process is seen as an important factor in determining a company's market capitalization and generally has a positive impact on its post-IPO performance (Loughran & Ritter, 2004).

Methods

This study evaluates the performance of SPACs and traditional IPOs through statistical analysis of select U.S. stock indexes. The data, obtained from Indxx and Yahoo Finance, consists of daily index values spanning a five-year period starting from 2020.

ISPAC Index (SPAC & NextGen IPO Index) is a passive rules-based index that tracks the performance of the newly listed SPACs excluding warrant and initial public offerings derived from SPACs. IPOUSA Index (Renaissance IPO Index) is a benchmark that tracks the performance of newly public U.S. listed companies. It is designed to capture the aftermarket performance of recent IPOs, providing investors with a gauge of how new entrants to the public markets are performing.

Results

The financial performance and metrics of SPACs and IPOs present a complex landscape for investors and stakeholders. While SPACs offer an alternative path to going public, their historical performance, as evidenced by lower initial returns and challenging post-market outcomes, suggests that they may not always provide a superior investment opportunity compared to traditional IPOs (Klausner, Ohlrogge & Ruan, 2020). Conversely, IPOs, despite their higher initial volatility and the risk of long-term underperformance, tend to achieve greater market capitalization and potentially offer more favorable long-term investment prospects. This nuanced understanding, drawn from the academic literature, underscores the importance of careful consideration and analysis when evaluating the financial performance and metrics of SPACs and IPOs.

Table 1: ISPAC and IPOUSA Indexes Correlation Analysis

Correlations			
Variables	Test Statistics Sig.	1-ISPAC Index	6-IPOUSA Index
1-ISPAC Index	r	1,00	0,836
	p		0,000*
6-IPOUSA Index	r		1,00
	p		0,000*

***α=0,05 ve α/2=0,025 Pearson Korelasyon**

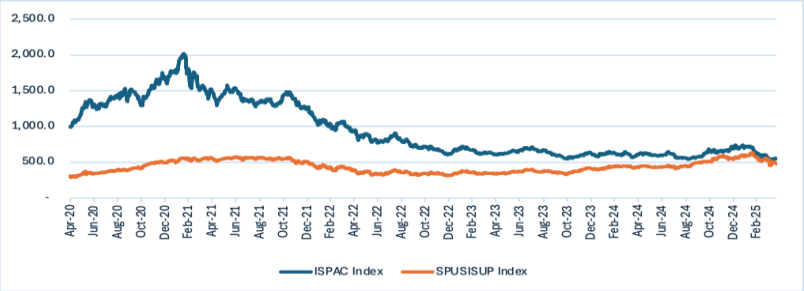

The correlation analysis between the ISPAC Index and the IPOUSA Index presented in Table 1. Pearson correlation coefficient between the two is 0.836. This indicates a strong positive correlation between them. As one index increases or decreases, the other tends to move in the same direction and there is strong evidence that the observed correlation is not due to random chance. The strong and statistically significant positive correlation suggests that SPAC and IPO market performances in the U.S. tend to move together over time. This can be interpreted as interconnected market behavior, possibly due to shared economic factors or investor sentiment affecting both sectors similarly.

Table 2: ISPAC and IPOUSA Indexes Regression Model

Regression Model Statistics														
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t Test Statistics	P Value	95,0% Confidence Interval for B		Correlations		Collinearity Diagnostics			Regression Model	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Partial	Part	Tolerance	VIF	R^2	F Statistics	Sig. F
Fixed Value	-108,253	20,537		-5,271	**0,000***	-148,544	-67,961					69,90%	2893,138	**0,000***
IPOUSA Index	2,223	0,041	0,836	53,788	**0,000***	2,142	2,304	0,836	0,836	1,00	1,00			

***α=0,05 ve α/2=0,025**

To evaluate the relationship between SPAC and IPO performance, a linear regression analysis was conducted using the ISPAC Index as the dependent variable and the IPOUSA Index as the independent variable. The results indicate a statistically significant and strong positive relationship between the two indices. The model yielded an R^2 value of 69.90%, suggesting that nearly 70% of the variation in SPAC performance can be explained by changes in IPO market trends. The regression coefficient for the IPOUSA Index was 2.223, with a standardized Beta value of 0.836, indicating a robust positive effect. The constant term was also statistically significant at -108.253. The model demonstrated high explanatory power with an F-statistic of 2893.138, confirming the overall significance of the regression. Furthermore, collinearity diagnostics showed no multicollinearity concerns (VIF = 1.00), ensuring the reliability of the estimates. These findings confirm that IPO performance in the U.S. market is a strong predictor of SPAC performance, reinforcing the interconnected nature of these two capital-raising mechanisms.

The regression analysis indicates a statistically significant relationship between IPO market trends and the performance of SPACs, suggesting that SPACs are not isolated financial instruments but are influenced by broader market sentiment and traditional capital-raising activity. While SPACs are often

considered riskier and more speculative than traditional IPOs, their performance trends, in the broader market context, align similarly with major equity indices and similar to traditional IPOs.

Conclusion

In conclusion, while SPACs offer a quicker path to going public, they come with heightened volatility and speculative risks. IPOs, although more traditional and potentially offering a more stable investment post-listing, are not immune to market and pricing risks. Investors and companies must carefully weigh these risks against the potential rewards when considering SPACs and IPOs as avenues for going public or investing. A thorough understanding of these mechanisms and the market conditions is essential for navigating the financial and investment risks associated with these capital-raising strategies.

Discussion

SPACs in Emerging Markets

SPACs have gained popularity globally, including in emerging markets, as they offer an alternative route for companies to go public. However, the unique considerations and dynamics faced by SPACs in emerging markets require special attention. Regulatory frameworks play a decisive role in the functioning and success of SPACs. Understanding the regulatory landscape and adapting to local regulations is essential for SPACs seeking to operate in emerging markets (Dimitrova, 2017). Moreover, the performance and outcomes of cross-border M&A by emerging market firms can influence the success of SPACs in these regions. Understanding the financial dynamics and market conditions in emerging markets is critical to ensure that SPACs successfully navigate and create value for investors (Genc & Kalkan, 2020).

Not all emerging markets offer the same level of attractiveness for international retail companies, requiring a nuanced approach to market entry and expansion (Mladenovic et al., 2020). As a result, SPACs in emerging markets face a unique set of challenges and opportunities that require an in-depth understanding of the regulatory environment, financial performance indicators, and market dynamics specific to these regions. By addressing these issues and leveraging strategic insights, SPACs can navigate the complexities of emerging markets and drive value creation for stakeholders.

Table 3: International Comparison

Region	SPAC Status	Regulatory Approach	Key Requirements	Flexibility	Challenges
United States	Very Active	Lenient (but tightening)	- 18–24 month deadline for merger - SEC oversight - Sponsor disclosures	High	SEC tightening rules, post-merger performance issues
Europe	Moderate, fragmented	Varies by country	- No EU-wide rules - Country-specific (e.g., Netherlands most liberal) - Often stricter shareholder approval rules	Moderate	Regulatory inconsistency, risk aversion
Singapore	Emerging, regulated	Structured but supportive	- Min $150M market cap - Institutional investors only at IPO - 24-month deal deadline	Moderate	Smaller market, limited investor base
Mainland China	Not allowed	Prohibited	- SPACs not permitted - Tight IPO control by CSRC	None	Strict capital controls, regulatory distrust
Hong Kong	Legal but strict	Heavy regulation	- Only professional investors - Experienced sponsors - Pre-deal disclosures required	Low–Moderate	Complex rules limiting appeal

SPACs Viability in the Turkish Capital Market: Legal Context and Strategic Outlook

Turkey has already established a foundational legal framework for Special Purpose Acquisition Companies (SPACs), locally referred to as Birleşme Amaçlı Ortaklıklar (BAO). This framework is primarily outlined in the Capital Markets Board of Turkey (Sermaye Piyasası Kurulu, SPK) regulation titled II-23.1 "Önemli Nitelikteki İşlemlere İlişkin Ortak Esaslar ve Ayrılma Hakkı Tebliği.

However, despite this regulatory basis, the practical application of SPACs in Turkey remains limited.

Although a dedicated SPAC regime is not currently in place, several Turkish companies have engaged in SPAC transactions through cross-border structures. A notable example is Martı Technologies, which completed a merger with U.S. based Galata Acquisition Corp. and subsequently went public on the New York Stock Exchange in 2023.

Turkey's entrepreneurial ecosystem marked by a rapidly growing startup culture and a rising demand for alternative financing mechanism, provides a conducive environment for SPAC development.

Key challenges hindering the effective implementation of SPACs in Turkey include unreviewed legislation, which restricts their practical applicability within the current regulatory framework. Additionally, the country's capital market is characterized by a relatively limited investor base reducing the potential for widespread adoption. Furthermore, there is a notable lack of public and professional awareness regarding SPACs, their operational mechanisms, and the obligations that follow post-merger, all of which contribute to the limited uptake and understanding of SPACs in the Turkish context.

Despite these limitations, SPACs present significant opportunities for Turkish capital markets. They can improve early-stage and growth-oriented companies' access to public capital, foster sectoral diversification. These benefits could support broader financial inclusion and economic development.

However, to unlock this potential, comprehensive reform is essential. Existing legislation should be thoroughly reviewed, and new guidelines should be developed, clearly defining formation processes, sponsor responsibilities, transparency requirements, and investor protections. Drawing insights from well-established SPAC regimes in jurisdictions such as Singapore and Hong Kong would provide a useful benchmark for regulatory design.

Parallel to these regulatory measures, investor education initiatives must be launched to improve financial literacy and awareness of SPAC structures among both retail and institutional actors. Without sufficient knowledge and trust, SPACs are unlikely to gain meaningful traction.

Ultimately, SPACs are a relatively new financial vehicle. If effectively regulated and supported, they hold significant potential to enhance capital formation, attract foreign investment, and stimulate entrepreneurial innovation in Turkey. However, comprehensive regulatory and educational reforms are essential to position SPACs as a credible and viable alternative to traditional IPOs. With the appropriate framework in place, SPACs could contribute to the diversification and development of Turkey's financial markets.

References

Aatola, L. (2023). The SPAC-bubble: The initial performance of SPACs compared to traditional IPOs.

Bambič, U., Bujanovic, E., Cibula, M., Jakin, P., Lipovec, S., Novak, Š., … & Kralj-Iglič, V. (2022). Biomechanics of joints at 6th Socratic lectures. https://doi.org/10.55295/psl.2021.d.021

Chaturvedi, A., Pandey, A., & Ghosh, S. K. (2006). Firm financing through IPOs: A study of causal variables responsible for underpricing. Vision, 10(3), 24–33

Dimitrova, L. (2017). Perverse incentives of special purpose acquisition companies, the 'Poor Man's Private Equity Funds'. Journal of Accounting & Economics, 63(1), 99–120. https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.10.003

Gahng, M., Ritter, J. R., & Zhang, D. (2023). SPACs. The Review of Financial Studies, 36(9), 3463-3501.

Genc, O. and Kalkan, B. (2020). An empirical analysis of financial performance and indicators of acquisitions. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (27), 1-14. https://doi.org/10.18092/ulikidince.460729.

Gigante, G. and Notarnicola, D. (2021). Performance analysis of healthcare-focused special purpose acquisition companies. Investment Management and Financial Innovations, 18(4), 150-165. https://doi.org/10.21511/imfi.18(4).2021.14.

Klausner, M., Ohlrogge, M., and Ruan, E. (2021). A sober look at spacs. ECGI Working Paper Series in Finance, Working Paper N° 746/2021(2).

Ko, J., Jun, C., & Song, K. (2020). Going public through mergers with special purpose acquisition companies. International Review of Finance, 21(3), 742-768. https://doi.org/10.1111/irfi.12297

Lakicevic, M., & Vulanovic, M. (2013). A story on SPACs. Managerial Finance, 39(4), 384-403.

Loughran, T. and Ritter, J. (2002). Why has IPO underpricing changed over time? SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.331780

Mladenović, S., Mladenović, I., & Ranđelović, M. (2020). Emerging markets and internationalization of retail: the case of Bric countries. Economic Themes, 58(4), 479-500. https://doi.org/10.2478/ethemes-2020-0027

Ritter, J. R., & Welch, I. (2002). A Review of IPO Activity, Pricing, and Allocations. The Journal of Finance, 57(4), 1795-1828

Vulanovic, M. (2017). SPACs: post-merger survival. Managerial Finance, 43(6), 679-699. https://doi.org/10.1108/mf-09-2016-0263

YÖNETİCİ SOSYOTELİZMİNİN MESLEKİ CANLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Erkam Özer[1], Hüseyin Yılmaz[2]

Özet

Bu çalışmada yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık üzerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Tükenmişliğin tam tersi bir kavram olarak ifade edilen mesleki canlılık, seçtikleri mesleğe ilişkin işleri tutkulu, enerjik ve tatmin olmuş şekilde yerine getirebilen bireylerin sahip olduğu bir özellik olarak tanımlanmaktadır. Yönetici sosyotelizmi ise çalışanın, yöneticiyle yüz yüze iletişim hâlindeyken veya fiziksel olarak aynı ortamda bulunduğu anlarda yöneticinin dikkatinin akıllı telefonuna yönelmesiyle yöneticinin kendisine yeterince odaklanmadığını veya iletişimi ihmal ettiğini algıladığı durum olarak tanımlanmaktadır. Yönetici sosyotelizminin bağımsız değişken ve mesleki canlılığın bağımlı değişken olarak alındığı çalışmada veriler Tokat ili merkez ilçesinde faaliyet gösteren kamu ve özel bankaların çalışanlarından elde edilmiştir. Yüz yüze ve online olarak yürütülen anket çalışmasına toplamda 138 banka çalışanı katılmıştır. Çalışmada 9 ifadeli yönetici sosyotelizmi ölçeği ve 17 ifadeli mesleki canlılık ölçeği kullanılmıştır. Araştırma değişkenlerinden yönetici sosyotelizmi tek boyutlu, mesleki canlılık kavramı ise tutku, dinçlik, ustalık ve tatmin olmak üzere dört boyutlu olarak ele alınmaktadır. Analiz öncesi kayıp veri analizi, uç değer analizi ve normallik testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşıldığından parametrik testlerin uygulanması kararlaştırılmıştır. Araştırma değişkenlerine ait ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve yönetici sosyotelizmi ölçeği tek boyut, mesleki canlılık ölçeği dört boyutlu yapısıyla kabul edilebilir ve mükemmel uyum için verilen referans değerler arasında olduğu görülmüş ve araştırmanın amacı için geçerli ölçekler olduğu değerlendirilmiştir. Faktör analizi sonrası güvenilirlik analizleri yapılarak ölçeklerin Cronbach Alpha katsayıları sunulmuştur. Veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre yönetici sosyotelizmi ile mesleki canlılık ve tüm alt boyutları arasında negatif yönlü ve anlamlı ilişki bulunduğu görülmüştür. Son olarak regresyon analizi aracılığıyla yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık üzerine etkisi belirlenmiştir. Araştırma bulgularından yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık ve alt boyutları üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular yorumlanmış ve literatür bilgileriyle birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yönetici Sosyotelizmi, Mesleki Canlılık, Banka Çalışanları.

Abstract

The purpose of this study is to determine the effect of boss phubbing on professional vitality. Professional vitality, which is expressed as the exact opposite of burnout, is defined as a characteristic possessed by individuals who can carry out tasks related to their chosen profession with passion, energy and satisfaction. Boss phubbing is defined as a situation in which the employee perceives that the manager is not sufficiently focused on them or is neglecting communication because the manager's attention is directed to their smartphone when they are in face-to-face communication with the manager or when they are physically in the same environment. In the study where managerial sociability was taken as the independent variable and professional vitality as the dependent variable, data were obtained from employees of public and private banks operating in the central district of Tokat province. A total of 138

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme, Tokat, Türkiye.

bank employees participated in the survey conducted face-to-face and online. The study used a 9-item boss phubbing scale and a 17-item professional vitality scale. Among the research variables, boss phubbing is considered as one-dimensional, while the concept of professional vitality is considered as four-dimensional: passion, vigor, mastery and satisfaction. Missing data analysis, extreme value analysis and normality test were performed before the analysis. Before the analysis, missing data analysis, extreme value analysis and normality test were performed. Since it was understood that the data showed normal distribution, it was decided to apply parametric tests. Confirmatory factor analysis of the scales belonging to the research variables was performed and it was seen that the boss phubbing scale was one-dimensional and the professional vitality scale was among the reference values given for acceptable and perfect fit with its four-dimensional structure and it was evaluated that they were valid scales for the purpose of the research. After the factor analysis, reliability analyses were performed and Cronbach Alpha coefficients of the scales were presented. Data were analyzed through SPSS program. According to the analysis results, it was seen that there was a negative and significant relationship between boss phubbing and professional vitality and all its sub-dimensions. Finally, the effect of boss phubbing on professional vitality was determined through multiple linear regression. It is understood from the research findings that boss phubbing has a negative effect on professional vitality and its sub-dimensions. The obtained findings were interpreted and presented with literature information.

Keywords: Boss Phubbing, Professional Vitality, Bank Employees.

Giriş

Günümüz iş dünyasında teknolojinin hızlı gelişimi, iletişim süreçlerini dönüştürerek hem verimlilik artışlarına hem de yeni iletişim sorunlarına yol açmaktadır (Nazi ve Pişkin, 2016: 40). Bu sorunlardan biri de "yönetici sosyotelizmi" olarak adlandırılan olgudur. Yönetici sosyotelizmi, yöneticilerin çalışanlarıyla yüz yüze iletişim kurmak yerine telefon veya diğer dijital kanallar aracılığıyla etkileşim kurma eğilimini ifade eder. Bu durum, özellikle yöneticilerle çalışanlar arasında kurulan ilişkilerin, çalışanların motivasyonu, bağlılığı ve genel iş davranışları üzerindeki belirleyici etkisi göz önüne alındığında kritik bir öneme sahiptir. Yüz yüze etkileşimin azalması, yanlış anlaşılmalara, bilgi akışında aksaklıklara ve dolayısıyla iş süreçlerinde verimsizliklere neden olabilmektedir (Roberts ve David, 2020: 2-3).

İş yaşamında bireylerin deneyimlediği bir diğer önemli kavram ise "mesleki canlılık"tır. Mesleki canlılık, bir çalışanın işine yönelik hissettiği enerji, tutku ve gücü ifade eden pozitif ve tatmin edici bir durumdur (Harvey, 2002: 28). Bu durum; iş sağlığı, kariyer memnuniyeti, iş performansı ve örgütsel bağlılık gibi pek çok olumlu örgütsel sonuçla doğrudan ilişkilidir (Chu vd., 2015: 1341-1343; Lee vd., 2000: 803-807; Pelit ve Ateş, 2022: 20-21). Mesleki canlılık, çalışanların işe olan tutumlarını ve davranışlarını şekillendiren pozitif örgütsel davranış unsuru olarak kabul edilmektedir (Uzunbacak ve Akçakanat, 2018 :3223). Bu nedenle, çalışanların mesleki canlılıkların incelenmesi hem çalışanların iyi oluşları ve memnuniyeti hem de örgütsel başarı açısından önemli etki yaratan bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Gündelik yaşamda ve iş ortamlarında sıklıkla karşılaşılan yönetici sosyotelizmi davranışının, çalışanların mesleki canlılık düzeyleri üzerindeki potansiyel etkisinin araştırılması, mevcut literatürdeki boşlukları doldurmak ve yönetim uygulamalarına pratik katkılar sağlamak açısından önem arz etmektedir (Özdemir, 2020, 143). Yöneticilerin iletişim tercihleri ile çalışanların işe yönelik enerji ve motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi anlamak, daha etkili liderlik stratejileri geliştirmek ve çalışan refahını artırmak için kritik bilgiler sunabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık

üzerindeki etkisini banka çalışanları örnekleminde incelemeyi amaçlamaktadır. Elde edilecek bulguların hem akademik alana hem de insan kaynakları uygulamalarına katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Sosyotelizm ve Yönetici Sosyotelizmi

Teknolojinin gelişimi ve özellikle akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla, bireylerin günlük yaşamlarında ve iletişim biçimlerinde köklü değişiklikler gözlemlenmektedir. Her an çevrimiçi olma durumu, dijital bağlantıların öncelenmesi ve mobil cihazlara olan bağımlılık, birçok fizyolojik, psikolojik ve sosyal probleme yol açabilmektedir (Çaka, 2021: 466). Örneğin, Przybylski ve Weinstein (2013: 244), yalnızca bir cep telefonunun fiziksel varlığının bile kişilerarası yakınlık ve empatiyi azalttığını göstermiştir. Benzer şekilde, Roberts ve David (2016: 138), partnerin telefonla meşgul olmasının ilişki doyumunu düşürdüğünü ve psikolojik iyilik halini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. İş yaşamı bağlamında ise Derks ve Bakker (2014: 427), mobil cihazlara sürekli bağlılığın tükenmişliğe yol açabileceğini vurgulamaktadır. Bu bulgular, teknolojinin bireyler arası ilişkilerde olumsuz sonuçlara neden olabileceğini ve bu bağlamda iletişim kalitesini tehdit ettiğini göstermektedir.

Teknolojinin bireyler arasındaki iletişimde yarattığı dönüşüm, sosyal ilişkilerde pek çok yeni kavram ortaya çıkarmaktadır. Teknoloji kaynaklı problemlerin gün yüzüne çıkması "phubbing" (sosyotelizm) kavramının önemini de gündeme getirmiştir (Nazir ve Pişkin, 2016 :39-40). Phubbing, telefon (phone) ve yok saymak (snubbing) kelimelerinin birleşiminden türetilmiş bir terimdir ve ilk kez Macquarie Sözlük'ün güncellenmesi sırasında ortaya çıkmıştır. Phubbing, bir kişinin sosyal etkileşim sırasında telefonuna odaklanarak, karşısındaki kişiyi göz ardı etmesi ve iletişimden kaçması olarak tanımlanmaktadır (Karadağ vd., 2016: 224). Phubbing, mobil cihazların sosyal etkileşimler üzerindeki olumsuz etkisini yansıtarak, bireylerin dikkatini telefonlarına yönlendirmesi ve karşılarındaki kişileri daha az dikkate almasını açıklamaktadır (Chotpitayasunondh ve Douglas, 2018: 4). Kavram bireylerin cep telefonu ile etkileşime geçtiklerinde, çevrelerindeki insanları göz ardı etme eğilimini ve ortaya çıkan sosyal kesintiyi vurgulamaktadır (Roberts ve David, 2016: 134).

Sosyotelizm, birçok boyutu olan ve sosyal etkileşimlerin kalitesini düşüren bir davranış olarak görülmektedir. Saygısızlık ve iletişimden kaçınma gibi izlenimlere sebep olabilmekte ve her ortamda gerçekleşebilmektedir. Ayrıca akıllı telefonların yapısı nedeniyle telefon, internet, sosyal, oyun ve uygulama bağımlılıklarıyla ilişkilendirilmektedir (Karadağ vd., 2016: 224). Akıllı telefon gibi teknolojik cihazların yaygınlaşması ve çevrimiçi sosyal ağlara olan erişimin kolaylaşması sürekli iletişimde ve etkileşimde olmayı mümkün kılmaktadır. Bu durum bağlı kalma, bilgiye ve eğlenceye ulaşım, günlük görevlerin yerine getirilmesi gibi avantajlar yaratsa da kullanıcılar güncel kalmak ve gelişmeleri kaçırmamak adına kaygı ve stres deneyimleyebilmektedir. Bu bağlamda çevrimiçi sosyal ortamda gösterilen aktif olma ve ulaşılabilme adına gerçekleştirilen eylemler iletişimi sekteye uğratabilmektedir. Sosyotelizm bu noktada telefonla ilgilenmeyi sosyal ortamdaki kişiye tercih etme davranışıyla iletişim kesintiye uğratması ve olumsuz sosyal algılara sebep olabilmesiyle karşımıza çıkmaktadır (Çaka; 2021: 466; Nazi ve Pişkin, 2016: 40; Yurtseven ve Duman, 2021: 839).

Sosyotelizm davranışı, yaşamın hemen hemen her kısmında karşımıza çıkabilmekte ve pek çok sosyal bağlamda problemlere sebep olmaktadır. Romantik ilişkilerde (Robert ve David 2016: 140), ebeveyn-çocuk ilişkisinde (Gavcar, 2023: 55), eğitim ortamında ortaya çıkan ilişkilerde (Masrukhin vd., 2023: 95) ve çalışma hayatında ast üst ve çalışanlar arası ilişkilerde olumsuz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Robert ve David, 2020: 5). Phubbing davranışı gözlemlendiği sosyal bağlama göre isimlendirilmektedir.

İşyerinde üst-ast ilişkisinde gözlemlenen phubbing davranışına ise yönetici sosyotelizmi (boss phubbing) adı verilmektedir. Yönetici sosyotelizmi, çalışanların yöneticileriyle yüz yüze iletişimde bulundukları ya da fiziksel olarak yakın oldukları anlarda, yöneticilerinin dikkatinin akıllı telefonları nedeniyle dağılmış olduğunu algılamaları durumu şeklinde tanımlanmaktadır (Roberts ve David, 2017: 206).

Yönetici sosyotelizmi, akıllı telefonların iş yerlerinde yarattığı dikkat dağınıklığının ast-üst ilişkilerine olan etkisini inceleyen örgütsel davranış konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte yüz yüze etkileşimlerdeki kalite bozulmuş, çalışanlar yöneticilerinin telefonlarına odaklanarak onlarla yeterince ilgilenmediklerini algılamaya başlamıştır. Bu durum, yöneticilere duyulan güveni zayıflatarak iş performansını ve bağlılığı olumsuz etkileyerek negatif örgütsel çıktılara sebep olabileceği düşünülmektedir (Przybylski ve Weinstein, 2013: 244-245; Roberts ve David, 2020: 2-3). Çalışmalar, yönetici sosyotelizminin, çalışanların iş tatminini düşürdüğünü ve psikolojik koşulları olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, konunun örgüt içindeki ast-üst ilişkilerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması adına ve çalışanlarda meydana gelen olumsuz çıktıları ortaya koyması adına önemli olduğu düşünülmektedir (Khan vd., 2021: 878; Roberts ve David, 2017: 211-212).

Mesleki Canlılık

Bu kısımda mesleki canlılık kavramı ele alınmıştır. Öncelikle genel olarak canlılık kavramına değinilmiş, daha sonra mesleki canlılık kavramına ilişkin tanımlara yer verilmiştir. Son olarak mesleki canlılık boyutları itibariyle incelenmiştir.

Türk Dil Kurumu tarafından canlı sözcüğünün, güçlü, etkili olan, dikkat çekici, gözalıcı, hareketli, hayat dolu anlamlarına geldiği ifade edilmektedir. Canlılık ise, hayata heyecan, enerji ve coşkuyla yaklaşmayı, işleri yarım yamalak ve isteksiz bir şekilde yapmaktan uzak olmayı ifade eder. Ayrıca canlılık yaşamda canlı, aktif hissetme ve hayatı bir macera gibi yaşamayı kapsamaktadır. Bununla birlikte canlılık kavramı hem fiziksel hem de psikolojik canlılık hissini kapsamaktadır. Fiziksel canlılık sağlıklı, yetenekli ve enerjik hissetmeyi ifade ederken psikolojik canlılık bireyin eylemlerinin bir anlamlı olduğu ve bir amaca hizmet ettiği hissine sahip olmayı ifade etmektedir (Kark ve Carmeli, 2009: 789).

Canlılık en basit haliyle fiziksel ve zihinsel enerjiye sahip olmak olarak tanımlanmaktadır (Ryan vd., 2010:159). Canlılık kavramı etimolojik kaynağını yaşamın kendisinden almakta ve canlandırıcı bir güç ya da yaşam ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Canlılığa sahip bireyin yaşam enerjisi olarak değerlendirilen dinçlik ve zindeliğe sahip olacağı belirtilmektedir. Canlılık aslında ortaya çıkan heyecan ve enerjiyi ifade etmek için kullanılır, canlı ve coşkulu bireyleri tanımlamaktadır (Ryan ve Frederick, 1997: 534).

Canlılık düzeyi yüksek bireylerin yalnızca kişisel üretkenlik ve etkinliğe sahip kişiler olmadıkları aynı zamanda ilişkide oldukları kişilere de enerji verdikleri belirtilmektedir (Ryan ve Bernstein, 2004: 273). Yaşanan psikolojik gerilimler, çatışmalar ve stres verici durumların bireyi canlılıktan uzaklaştıracağı ve yüksek düzeyde canlılığa sahip bireylerin, kendilerini canlı ve enerjik hissettikleri, her zaman uyanık ve tetikte oldukları, moral dolu oldukları ve nadiren yıpranmış olarak hissettikleri ifade edilmektedir (Ryan ve Bernstein, 2004: 274).

Canlılık kavramına ilişkin bu açıklamalardan sonra mesleki canlılık kavramı ele alınacaktır. Mesleki canlılık, seçtikleri mesleğe ilişkin işleri tutkulu, enerjik ve tatmin olmuş şekilde yerine getirebilen bireylerin sahip olduğu bir özellik olarak görülmektedir (Harvey, 2002: 28). Mesleki canlılık aynı zamanda tükenmişliğin tam karşıt ifadesi olarak değerlendirilmektedir (Harvey, 2002:9). Mesleki canlılık bireyin görevlerini sürekli

olarak tutkulu, dinç, ustalıkla ve tatmin olmuş bir şekilde yerine getirebilen kişilerin gösterdiği özellik olarak ifade edilmektedir. İşlerine odaklanırken bu özelliklerini koruyabilen bireyler sıkışıp kalmışlık hissi, tükenmişlik ve monotonluk yaşama riskinden kurtulabilirler (Harvey, 2002:10). Dahası mesleki canlılığa sahip bireyler bu özelliklerini sadece kişisel etkinlik ve üretkenliklerinde kullanmazlar, aynı zamanda bu kişiler etkileşimde bulundukları insanlara da enerji verirler (Ryan ve Bernstein, 2004: 273).

Yukardaki ifadelerden hareketle mesleki canlılığın bireyin kendisine sağlayacağı faydalar yanında bulaşıcı özelliği dolayısıyla çevresindeki bireylerin de canlı ve enerjik hissetmelerini sağlayacağı anlaşılmaktadır. Bu durum mesleki canlılık kavramının birey ve örgüt için ne denli bir öneme sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Mesleki Canlılığın Boyutları

Mesleki canlılık literatürde tutku, dinçlik, ustalık ve iş tatmini olmak üzere dört boyutlu olarak ele alınmaktadır. Söz konusu boyutlar aşağıda detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Tutku:

Tutku kelime anlamı itibariyle "İrade ve yargıları aşan güçlü bir coşku, güçlü istek ve eğilimin yöneldiği amaç, aşırı düşkünlük" olarak açıklanmaktadır (TDK). Tutku bireyin yapmaktan keyif aldığı bir eylemin peşinden sürüklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Emre, 2018:5). Bireylerin tutkuları onların kimliğinin bir parçası olarak görülür. Örneğin gitar çalmaya ya da dans etmeye meraklı olanlar "gitar çalanlar" veya "dansçılar olarak tanınırlar (Vallerand vd., 2007:508).

İnsanların sevdiği, önemli bulduğu, zaman ve enerji harcadığı bir aktiviteye karşı güçlü bir eğilim olarak tanımlanan tutku (Vallerand vd., 2003:756) bireye motivasyon sağlayarak bir işe başlamanın temelini oluşturur ve bireyin günlük çalışmalarını anlamlı hale getirir (Anjum vd., 2021:1). Tutkunun motivasyon ve iyi oluş düzeyini artırması, bireyin günlük yaşamına anlam katması yanında, negatif duygular uyandırabileceği, katı bir ısrarcılığa yol açabileceği ve başarılı bir yaşam sürmeyi engelleyebileceği de belirtilmektedir (Vallerand vd., 2003:756).

Dinçlik

Dinçlik, bireylerin fiziksel güce, duygusal enerjiye ve bilişsel canlılığa sahip oldukları hissini ifade etmektedir (Shirom, 2011: 50). Dinçlik bireyin işini yaparken yüksek enerjiye sahip olması ve işini aşkla yapmasıdır. İşini severek yapan bireylerin kendilerini enerjik hissedecekleri ve çevrelerine de enerji yayacakları ifade edilmektedir (Zor ve Özsoy, 2019:36). Dinçlik bireyin mesleğine yönelik sahip olduğu enerji, zihinsel dayanıklılık ve işi için çaba gösterme isteği ve yeteneğini ifade etmektedir (Schaufeli vd., 2002:465).

Ustalık

Ustalık, tutku boyutunda ortaya çıkan istek ve enerjinin, bireyin görevini başarıyla yerine getirmek için sahip olduğu bilgi beceri ve yeterliliklere yansıması olarak açıklanmaktadır Harvey (2002: 35). Bazı çalışanların ustalık düzeylerinin yüksek olması onların zorluk, stres ve hayal kırıklıklarıyla karşılaşmadıkları anlamına gelmeyip, aksine doğuştan gelen ya da sonradan edinilen mesleki canlılıkları sayesinde bu zorluk ve stresle baş etmeye hazır oldukları anlamına gelir (Baker, 2006:54).

İş Tatmini

İş tatmini, bireylerin işleri ve işleriyle konular hakkında nasıl hissettikleri, işlerinden ne kadar memnun oldukları ya da memnun olmadıklarını ifade eder (Spector, 1997: 2). Güçlü bir içsel tutku, iş ahlakı ve kazanılmış ustalık sayesinde işinde fark yaratmaya başladığını gören bireyler hem yaşamlarından hem de kariyerlerinden tatmin duygusu yaşamaya başlarlar (Harvey, 2002:28). Bununla birlikte iş tatmini düşük olan bireylerin mesleki canlılığın diğer bileşenlerinin de zarar görebileceği ifade edilmektedir. Buradan hareketle tutku ve dinçlik ve ustalık düzeyinin de iş tatminine bağlı olarak azalacağı değerlendirilmektedir. (Harvey, 2002: 38).

Kuramsal Çerçeve ve İlişkili Çalışmalar

Çalışmada kullanılacak olan kavramlar açıklandıktan sonra çalışmanın bu bölümünde ilgili kavramlara ilişkin örgütsel davranış düzeyinde hangi öncüllerden etkilendiğini ve ne gibi çıktılara etki ettiğini anlamak amacıyla daha önce uygulanmış çalışmalardan bahsedilecektir. Ayrıca kuramsal çerçeve oluşturmak amacıyla kavramların daha önceki çalışmalarda hangi kuramsal çerçevede ele alındığı incelenecektir.

Yönetici sosyotelizmi davranışının, ast-üst ilişkilerini olumsuz etkilediği bununla birlikte çalışanların psikolojik durumlarını etkileyerek kendi işlerine yönelik tutum ve düşüncelerinde değişimlere yol açarak çeşitli olumsuz örgütsel sonuçlar doğurduğuna dair birçok araştırma bulunmaktadır. Khan vd. (2021: 890-891), yaptıkları çalışmada, yönetici sosyotelizmine maruz kalmanın, çalışanların işin anlamına negatif ve çalışanların sosyotelizm davranışlarına ise pozitif yönlü etkileri olduğunu belirlemişlerdir. Çalışanların sosyotelizmi davranışlarının ise çalışanların işe bağlılıklarını düşürdüğü görülmektedir (Nanda ve Prihatsanti, 2023: 312) Bir diğer çalışmada Zhen ve Wen (2022) yönetici sosyotelizminin pozitif örgütsel çıktılarla ilişkilendirilen psikolojik sermaye kavramını (Keleş, 2011: 346) ve dolaylı olarak görev performansını olumsuz etkilediği bulgularını ortaya koymuşlardır. Bano vd. (2024: 107) ise çalışanların psikolojik iyi oluşları ve ilişki kalitesini olumsuz etkilediğini göstermek adına algılanan yönetici sosyotelizminin örgüt gururu aracılığıyla işe yabancılaşma ve presenteizm (işte var olamama) üzerinde pozitif etkili olduğu bulgularını ortaya koymaktadır.

Literatürde yönetici sosyotelizminin daha önce hangi kuramsal çerçevelerde ele alındığı incelendiğinde karşımıza çalışılan bağlam ve ilişkilendirilen kavrama göre değişen pek çok kurama rastlanmaktadır (Yuda ve Suyono, 2024:412-413)

Roberts ve David'in (2017: 207-208) ortaya koymuş oldukları çalışmada yönetici sosyotelizminin yöneticiye duyulan güveni olumsuz etkileyerek alt üst ilişkisini zedelediği ve çalışanda olumsuz duygu, tutum ve davranışlara yol açtığını açıklamaktadır. Yönetici sosyotelizminin yöneticiye duyulan güveni olumsuz etkilemesi varsayımını temellendirirken ise sosyal mübadele teorisinden yararlanılmaktadır. Teoriye göre karşılıklı ilgi, özen ve dikkat ilişkiye duyulan güvenin temelini oluşturmaktadır (Aydın, 2017: 550) Bu çerçevede yönetici sosyotelizmiyle açığa çıkan algılanan ilgisizlik ilişkiye duyulan güveni zedelediği düşünülmektedir. Roberts ve David (2020: 2-3), yürütmüş oldukları diğer araştırmada ise yönetici sosyotelizminin yöneticilere duyulan güven aracılığıyla mesleki canlılık kavramının alt boyutlarında da yer almakta olan çalışanların iş tatmini düzeyini ve iş tatmini aracılığıyla görev performansına olan etkisini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada yönetici sosyotelizminin iş tatmini ve görev performansına olan dolaylı etkisini kuramsal olarak açıklarken karşılıklı sosyal mübadele teorisinin yanı sıra beklenti ihlalleri teorisi ve sosyal varlık teorisinden de yararlanılmaktadır.

Öte yandan Yousaf ve arkadaşlarının (2022: 83) gerçekleştirdiği araştırmada, yönetici sosyotelizmiyle ilişkili olarak çalışanlarda görülen olumsuz psikolojik durum ve davranışların açıklanmasında kaynakların korunumu kuramından (Hobfoll, 1989) yararlanıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımda, yöneticinin çalışan tarafından algılanan ilgisizliği bir stres unsuru olarak değerlendirilmekte ve sosyal bağlamda bir tür psikolojik kayıp olarak ele alınmaktadır. Bu tür bir kaynak kaybı, çalışanlarda olumsuz ruh halleri ve davranışlara yol açabileceği gibi, bireylerin diğer alanlarda telafi edici tutum ve eylemler geliştirmesine de neden olabilmektedir.

Mesleki canlılıkla ilgili çalışmalar incelendiğinde ise Kaya ve Şahin'in (2024: 15) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada kavramın yurtiçi yazında en fazla mesleki bağlılık kavramıyla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Pelit ve Ateş (2022: 20-21) turist rehberleri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada mesleki canlılığın mesleki bağlılık üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Mesleki bağlılığın ise iş performansı ile pozitif, işten ayrılma üzerinde negatif ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Lee vd., 2000: 803-807). Chu vd. (2015: 1341-1343) yapmış oldukları çalışmada mesleki canlılığın belirleyicilerini ve örgütsel çıktılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma sonucunda mesleki canlılığın algılanan örgütsel destek, güven ve kariyer memnuniyeti üzerinde aracılık etkisi gösterdiği ortaya koyulmaktadır.

Literatürde Mesleki canlılık kavramı açıklanırken öz belirleme kuramından yararlanıldığı görülmektedir (Arslan ve Gül, 2022: 500; Uzunbacak ve Akçakanat, 2018: 3223). Öz belirleme kuramı bireylerin içsel motivasyonu ve öznel iyi oluşlarını artırması adına gerekli üç temel psikolojik ihtiyacın yerine getirilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Bu ihtiyaçlar özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarıdır (Deci ve Ryan, 2000; 229). Bu bağlamda çalışan bu ihtiyaçlarını giderebileceği bir ortamda özerk bir motivasyonla güdülenerek daha iyi performans, uyum ve öğrenme gösterilebilir (Deci vd., 2017: 20). Ancak iş yerine maruz kalınan yönetici sosyotelizmi davranışının çalışanda ortaya çıkardığı yönetici algısının başka yere kayması, ilgisizlik ve duyarsızlık hissetmesi (Kızıloğlu ve Orhan, 2023: 100) özellikle ilişkili olma ihtiyacının doyurulmasını olumsuz etkileyerek mesleki canlılığı düşürücü bir etki ortaya koyacağı varsayılmaktadır.

İlişkili çalışmalar ve kuramsal varsayımlardan hareketle aşağıda yer alan araştırma soruları oluşturulmuştur.

1. Yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık üzerinde bir etkisi var mıdır?
2. Yönetici sosyotelizmi mesleki canlılığın tutku boyutunu etkilemekte midir?
3. Yönetici sosyotelizmi mesleki canlılığın dinçlik boyutunu etkilemekte midir?
4. Yönetici sosyotelizmi mesleki canlılığın ustalık boyutunu etkilemekte midir?
5. Yönetici sosyotelizmi mesleki canlılığın iş tatmini boyutunu etkilemekte midir?

Yöntem

Bu bölümde çalışmanın yöntemi, gerçekleştirildiği katılımcılar, veri toplama araçları ve çalışmada kullanılan analiz yöntemleri açıklanmıştır. Çalışma kesitsel ve nicel bir çalışmadır.

Katılımcılar

Çalışmanın evrenini Tokat ili merkez ilçesinde faaliyet göstermekte olan 17 özel ve kamu bankası şubesi çalışanları oluşturmaktadır. 17 bankada toplamda 244 banka çalışanı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu kapsamda 150 yüz yüze 50 çevrimiçi anket katılımcılara ulaştırılmıştır. Veri toplama süreci sonucunda toplamda 138 olmak üzere 93 yüz yüze 45 çevrimiçi ankete ulaşılmıştır.

Katılımcıların Demografik ve Tanımlayıcı Özellikleri

Katılımcıların demografik yapısına ilişkin frekans ve yüzde değerleri açıklanmış ayrıca tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Araştırmaya katılan toplam 138 çalışanın demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların %52,2'sini (n = 72) erkekler, %47,8'ini (n = 66) ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılım değerlendirildiğinde, katılımcıların %10,1'i (n = 14) 18-25 yaş aralığında, %35,5'i (n = 49) 26-33 yaş aralığında, %37,7'si (n = 52) 34-41 yaş aralığında, %15,9'u (n = 22) 42-49 yaş aralığında ve %0,7'si (n = 1) ise 50-57 yaş aralığında yer almaktadır.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, %59,4'ünün (n = 82) evli, %40,6'sının (n = 56) ise bekâr olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerine göre yapılan değerlendirmede, katılımcıların %8,7'sinin (n = 12) lise, %11,6'sının (n = 16) ön lisans, %70,3'ünün (n = 97) lisans ve %9,4'ünün (n = 13) lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların görev yaptıkları sektörler değerlendirildiğinde, %53,6'sının (n = 74) özel sektör bankalarında, %46,4'ünün (n = 64) ise kamu bankalarında çalıştığı belirlenmiştir. Sektörel deneyimlerine bakıldığında ise çalışanların %30,4'ünün (n = 42) 1-5 yıl, %22,5'inin (n = 31) 6-10 yıl, %29'unun (n = 40) 11-15 yıl, %16,7'sinin (n = 23) 16-20 yıl ve %1,4'ünün (n = 2) 21 yıl ve üzeri deneyime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere Yönelik Tanımlayıcı Bulgular

Özellik	Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	72	52,2
	Kadın	66	47,8
Yaş Aralığı	18–25	14	10,1
	26–33	49	35,5
	34–41	52	37,7
	42–49	22	15,9
	50–57	1	0,7
Medeni Durum	Evli	82	59,4
	Bekâr	56	40,6
Eğitim Durumu	Lise	12	8,7
	Ön Lisans	16	11,6
	Lisans	97	70,3
	Lisansüstü	13	9,4
Sektör Türü	Özel Banka	74	53,6
	Kamu Bankası	64	46,4
Sektörel Tecrübe (Yıl)	1–5	42	30,4
	6–10	31	22,5
	11–15	40	29,0
	16–20	23	16,7

Özellik	Kategori	Frekans (n)	Yüzde (%)
	21 ve üzeri	2	1,4

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında yönetici sosyotelizmi ve mesleki canlılık kavramları incelenirken literatürde yer alan ölçekleri içerisinde barındıran bilgilendirme metni ve demografik ve tanımlayıcı bilgi formunun da bulunduğu bir anket oluşturulmuştur. İlgili anket ekler bölümünde sunulmuştur.

Mesleki canlılık kavramını ölçmek için Harvey'in (2002) geliştirmiş olduğu ''Mesleki Canlılık Ölçeği'' kullanılmıştır (Harvey, 2002). Çalışmada kullanılan ölçek formu ise Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğin yapılmış olduğu çalışmadan alınmıştır (Uzunbacak ve Akçakanat, 2018) Ölçek 5'li likert formatında 17 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek 4 boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Ölçeği oluşturan 4 boyuttan tutku boyutunu ölçmek için 4, dinçlik boyutunu ölçmek için 4, ustalık boyutunu ölçmek için 5 ve son olarak iş tatmini boyutunu ölçmek için 4 ifade yer almaktadır.

Yönetici sosyotelizmi kavramını ölçmek için ise Roberts ve David'in (2017) geliştirmiş olduğu Yönetici Sosyotelizmi'' ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Özdemir (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve bu çalışmada Türkçeye uyarlanmış form kullanılmıştır. Ölçek tek boyuttan ve 5'li likert formatında 9 ifadeden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçlarının Geçerlilik ve Güvenilirliği

Çalışmanın bağımsız değişkeni yönetici sosyotelizmi ve bağımlı değişken mesleki canlılık ölçekleri için doğrulayıcı faktör analizi yapılarak yapı geçerlilikleri test edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan ölçekler daha önce geçerlilik ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçekler olması dolayısıyla Gürbüz ve Şahin, (2015: 323) tarafından önerildiği şekilde doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir

Doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) için referans değerler ve elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

İndeksler	Kabul edilebilir değerler*	İyi uyum değerleri*	Sosyotelizm	Mesleki Canlılık
X^2/df	$2 \leq x^2/sd \leq 3$	$0 \leq x^2/sd \leq 2$	1.88	1.82
NFI	0.90 ≤NFI ≤ 0.95	0.95 ≤ NFI ≤ 1.00	0.97	0.95
NNFI	0.95 ≤ NNFI ≤ 0.97	0.97 ≤ NNFI ≤ 1.00	0.98	0.97
CFI	0.95 ≤ CFI ≤ 0.97	0.97 ≤ CFI ≤ 1.00	0.98	0.98
GFI	0.90 ≤ GFI ≤ 0.95	0.95 ≤ GFI ≤ 1.00	0.93	0.90
AGFI	0.85 ≤ AGFI ≤ 0.90	0.90 ≤ AGFI ≤ 1.00	0.87	0.85
SRMR	0.05 ≤ SRMR ≤ 0.10	0 ≤ SRMR ≤ 0.05	0.041	0.072
RMSEA	0.05 ≤ RMSEA ≤ 0.08	0 ≤ RMSEA ≤ 0.05	0.080	0.078

X^2/df: ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı NFI: Normlaştırılmış uyum indeksi, NNFI: Normlaştırılmamış uyum indeksi, CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi; GFI: Uyum iyiliği indeksi, AGFI: Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi, SRMR: standartlaştırılmış ortalama hataların karekökü, RMSEA: Kök ortalama kare yaklaşım hatası.

*Referans değerler için kaynak: Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003).

Gerçekleştirilen faktör analizinde LISREL programının modifikasyon önerileri uygulanarak ulaşılan uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir ve iyi uyum değerleri arasında olması dolayısıyla kullanılan ölçeklerin geçerli ölçekler olduğu kanaatine varılmıştır.

Yapılan güvenilirlik analizinde mesleki canlılık ölçeğinin tüm boyutlarındaki maddelerin yönetici sosyotelizmi ölçeğinin tüm maddelerinin içsel tutarlılık değerini ifade eden Cronbach Alpha değerinin 0,7'den büyük olduğu ve değerlerin içsel tutarlılık için eşik değeri karşıladığı anlaşılmaktadır. Mesleki canlılık (a = .938), tutku (a = .864), dinçlik (a = .833) ustalık (a = .820) iş tatmini (a = .890) ve yönetici sosyotelizmi (a = .883). Herhangi bir maddenin çıkarılması durumunda Cronbach Alpha değerlerinde güvenilirliği etkileyecek önemli bir değişiklik yaratmayacağı için madde çıkarılmaya gerek duyulmamıştır (Cronbach, 1951; Nunnally, 1978).

Tablo 3: Ölçeklere Dair Cronbach's Alpha Değerleri

Ölçek / Alt Boyut	**Cronbach's Alpha (α)**
Mesleki Canlılık (Genel)	.938
Tutku	.864
Dinçlik	.833
Ustalık	.820
İş Tatmini	.890
Yönetici Sosyotelizmi	.883

Analizler

Analizler SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sorularının test edilmesine geçmeden önce kayıp veri analizi, uç değer analizi ve normal dağılım analizi yapılmıştır. Veri setinde kayıp veri ve uç değer bulunmadığı görülmüştür.

Ölçek maddeleri için hesaplanan en yüksek çarpıklık değeri mesleki canlılık için -.525, yönetici sosyotelizmi için -1.039 ve en yüksek basıklık değeri mesleki canlılık ölçeği için -1.009 yönetici sosyotelizmi ölçeği için -1.106 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, çarpıklık ve basıklık değerlerinin ±1.5 aralıklarının içinde kaldığı için, verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu doğrultuda temel analizlerde parametrik testler tercih edilmiştir.

Tablo 4: Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek	**En Yüksek Çarpıklık**	**En Yüksek Basıklık**
Mesleki Canlılık	–1.039	–1.009
Tutku	-0.467	-0.896
Dinçlik	-0.725	-0.842
Ustalık	-1.039	0.973
İş Tatmini	-0,191	-1,009
Yönetici Sosyotelizmi	0.525	–1.106

Mesleki canlılık ve alt boyutlarının yönetici sosyotelizmi arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık ve alt boyutlarına dair etkisini ölçmek amacıyla ise regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde yönetici sosyotelizminin mesleki canlılık ve alt boyutlarıyla olan ilişkisi ve etkisini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiş olan pearson korelasyon ve regresyon analizi bulgularına yer verilmiş ve elde edilen bulgular raporlanmıştır.

Korelasyon Analizi Bulguları

Çalışmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler	Ort.	SS	Yönetici Sosyotelizmi	Mesleki Canlılık	Tutku Boyutu	Dinçlik Boyutu	Ustalık Boyutu	İş Tatmini Boyutu
Y. Sosyotelizmi	2,77	0,93	1					
Mesleki Canlılık	3,58	0,93	-.642**	1				
Tutku	3,61	0,96	-.466**	.861**	1			
Dinçlik	3,57	0,87	-.590**	.895**	.699**	1		
Ustalık	3,88	0,76	-.478**	.855**	.661**	.718**	1	
İş Tatmini	3,19	1,04	-.676**	.848**	.618**	.702**	.718**	1

** simgesi p < .01 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tabloya göre yönetici sosyotelizmi ile bir bütün olarak mesleki canlılık ve tüm alt boyutları arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon katsayıları ve anlamlılık değerlerine bakıldığında yönetici sosyotelizmi ile bütün olarak mesleki canlılık ($r = –.642$, $p < .01$) ve tutku ($r = –.466$, $p < .01$), dinçlik ($r = –.590$, $p < .01$), ustalık ($r = –.478$, $p < .01$) ve iş tatmini alt boyutları arasında ($r = –.676$, $p < .01$) orta düzeyde negatif ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Regresyon Analizi Bulguları

Korelasyon analizi sonrası regresyon analizi gerçekleştirilerek değişkenler arasındaki etkinin yönü ve büyüklüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Regresyon analizi bulguları tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Regresyon Analizi Bulguları

Bağısız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**B**	**R**	**R^2**	**F**	**p**	**D-W**
Yönetici Sosyotelizmi	Mesleki Canlılık	-,530	0,638	0,407	90,736	0,00	2,132
	Tutku	-,476	0,462	0,214	35,854	0,00	2,001
	Dinçlik	-,546	0,587	0,344	69,250	0,00	2,223
	Ustalık	-,385	0,471	0,222	37,615	0,00	1,970
	İş Tatmini	-,750	0,672	0,452	108,955	0,00	1,805

Yapılan regresyon analizine göre, yönetici sosyotelizmi değişkeni, banka çalışanlarının mesleki canlılık düzeylerini negatif yönde etkilediği anlaşılmaktadır (B = -.530, p < .001). Elde edilen model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [F(1, 203) = 90.736, p < .001]. Bununla birlikte yönetici sosyotelizmi, mesleki canlılık değişkenindeki toplam varyansın %40.7'sini açıkladığı görülmektedir (R^2 = .407). Bu bulgu, yönetici sosyotelizminin arttıkça çalışanların mesleki canlılık düzeylerinin azaldığını göstermektedir. Modele ilişkin Durbin-Watson değeri 2.132 olarak bulunmuş ve bu durum hata terimleri arasında otokorelasyon olmadığını göstermektedir (Durbin ve Watson, 1971).

Mesleki canlılık değişkeninin alt boyutları için yapılan analizler de benzer şekilde anlamlı sonuçlar vermiştir. Tutku alt boyutuna ilişkin model anlamlı bulunmuştur [F(1, 203) = 35.854, p < .001] ve yönetici sosyotelizmi, tutkudaki varyansın %21,4'sini açıklamaktadır (R^2 = .214). Yönetici sosyotelizmi tutkuyu negatif yönde etkilemekte (B = -0.476) ve otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır (D-W = 2.001) (Durbin ve Watson, 1971).

Dinçlik boyutu için yapılan analizde ise, yönetici sosyotelizminin bu boyutu anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür [F(1, 203) = 69.250, p < .001]. Elde edilen R^2 değeri .344 olup bu değer yönetici sosyotelizmi dinçlikteki varyansın %34,4'ünü açıkladığını göstermektedir. Beta katsayısı -0.546 olup, bu durum yine negatif yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir. Durbin-Watson değeri ise 2.223 olup hata terimleri arasında otokorelasyon olmadığı anlaşılmaktadır (Durbin ve Watson, 1971).

Ustalık alt boyutuna ilişkin model de istatistiksel olarak anlamlıdır [F(1, 203) = 37.615, p < .001]. Yönetici sosyotelizmi ustalık değişkeninin %22.2'ini açıklamakta (R^2 = .222) ve negatif bir etkide bulunmaktadır (B = -0.385). Bu modeldeki D-W değeri 1.970'tür ve otokorelasyon riski olmadığı anlaşılmaktadır (Durbin ve Watson, 1971).

Son olarak, iş tatmini alt boyutuna ilişkin model en yüksek açıklayıcılığa sahiptir [F(1, 203) = 108.955, p < .001]. Yönetici sosyotelizmi bu değişkenin %45.2'lik varyansını açıklamakta olup (R^2 = .452), negatif yönlü etkilediği görülmektedir (B = -0.750). Modelin Durbin-Watson değeri 1.805'dir ve kabul edilebilir sınırlar içerisindedir (Durbin ve Watson, 1971).

Bu bulgular genel olarak, yönetici sosyotelizminin hem genel mesleki canlılıklarını hem de tutku, dinçlik, ustalık ve iş tatmini gibi alt boyutlarını anlamlı ve negatif şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, yönetici sosyotelizminin çalışanların mesleki canlılık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular, araştırma sorularına verilen yanıtların istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Korelasyon analizi, yönetici sosyotelizmi ile mesleki canlılık ve alt boyutları arasında orta düzeyde negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu durum, yöneticilerin çalışanlarla iletişim hâlindeyken akıllı telefonlarıyla meşgul olmasının, çalışanların enerjisini, çalışma isteğini, performansını ve öğrenme motivasyonunu olumsuz etkileyebileceğine işaret etmektedir (Deci vd., 2017: 20)

Regresyon analizinden elde edilen sonuçlara göre ise, yönetici sosyotelizmi mesleki canlılık üzerinde bütüncül olarak anlamlı ve negatif bir etkiye sahiptir. Bu bulgu, çalışanların yöneticileriyle kurduğu yüz yüze etkileşimlerde yöneticilerin dikkatlerinin dağılması ya da iletişime yeterli özeni göstermemeleri

durumunda, çalışanların motivasyonlarının düştüğünü ve mesleki anlamda tükenmişlik yaşayabileceklerini göstermektedir (Harvey, 2002: 10; Kızıloğlu ve Orhan, 2023: 100)

Araştırmanın bulguları, sosyal ilişkilerde ve örgütsel davranış literatüründe giderek daha fazla önem kazanan teknoloji odaklı dikkat dağınıklığı ve iletişim kalitesinin işyeri dinamikleri üzerindeki olumsuz etkilerini destekler niteliktedir (Roberts ve David, 2017: 206; Przybylski ve Weinstein, 2013: 2-3). Ayrıca, mesleki canlılık gibi olumlu örgütsel çıktılara zarar veren bu tür yönetici davranışlarının, sadece çalışan memnuniyetini değil, uzun vadede iş performansı, örgütsel bağlılık gibi olumsuz örgütsel çıktıları da etkileyebileceği düşünülmektedir (Lee vd., 2000: 803-807; Nanda ve Prihatsanti, 2023: 312).

Bu sonuçlar, yöneticilerin teknolojiyi kullanırken daha bilinçli ve dikkatli olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle yüz yüze iletişim anlarında çalışanlarına odaklanmaları, çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve mesleki canlılıklarının korunması açısından önemlidir. Bu bağlamda örgütlerin, yöneticilere dijital farkındalık gibi teknolojilerin örgütsel davranış alanındaki etkilerini inceleyen güncel konularında eğitimler sunmaları önerilmektedir

Gelecek çalışmalarda, yönetici sosyotelizminin örgütsel sonuçlar üzerindeki etkisini daha derinlemesine incelemek adına nitel araştırma yöntemlerine başvurulması önerilmektedir. Bu sayede çalışanların yaşadıkları deneyimlere ve algılarına dair daha zengin ve bağlamsal veriler elde edilebilir. Ayrıca, bu çalışmada kesitsel bir tasarım kullanıldığından nedensellik ilişkilerine dair daha güçlü kanıtlar ortaya koymak adına boylamsal çalışmaların kullanılması önerilmektedir. Bununla birlikte, farklı sektörlerde veya kültürel bağlamlarda yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, yönetici sosyotelizminin etkilerinin genellenebilirliğini sınamak açısından değerli olacaktır.

Kaynakça

Arslan, A., & Gül, H. (2022). Kimlikleştirmenin (benlikle bütünleştirme) mesleki canlılığa etkisi: eczacılar üzerine bir araştırma. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, *7*(19), 495-514.

Ateş, M., & Pelit, E. (2022). Turist rehberlerinin mesleki canlılıklarının mesleki bağlılıkları üzerindeki etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 9-27.

Aydın, E. (2017). Kültür bağlamında sosyal mübadele: Kuramsal bir çalışma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 547-562.

Baker, F. S. (2006). The relationship of principals' professional vitality to personal and school characteristics including student achievement (Unpublished doctoral dissertation). East Carolina University, Greenville.

Bano, S., Ashraf, N., & Shahzadi, K. (2024). Impact of perceived boss phubbing on employee work alienation and employee presenteeism through the mediating role of organizational pride. *Pakistan Social Sciences Review*, *8*(2), 99-111.

Cengiz Gür, D., & Şahin, İ. (2024). Eğitimde mesleki canlılık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *15*(3), 2244-2261.

Chotpitayasunondh, V., & Douglas, K. M. (2018). The effects of "Phubbing" On social ınteraction. *Journal Of Applied Social Psychology*, *48*(6), 304-316.

Chu, F., Long, Y., & Guo, M. (2015). Determinants and outcomes of professional vitality: Evidence from China. *Social Behavior and Personality: an international journal*, *43*(8), 1335-1345.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *psychometrika*, *16*(3), 297-334.

Çaka, C. (2021). Çağın teknolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (Kavramsal bir bakış). *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(3), 464-476.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, *11*(4), 227-268.

Deci, E. L., Olafsen, A. H., & Ryan, R. M. (2017). Self-determination theory in work organizations: The state of a science. *Annual review of organizational psychology and organizational behavior*, *4*(1), 19-43.

Derks, D., & Bakker, A. B. (2014). Smartphone use, work–home ınterference, and burnout: A diary study on the role of recovery. *Applied Psychology*, *63*(3), 411-440.

Durbin, J., & Watson, G. S. (1971). Testing for serial correlation in least squares regression. III. *Biometrika*, *58*(1), 1-19.

Emre, İ. (2018). Tutku üzerine. *Türk Dili, 68*(798), *5-9.*

Gavcar, E. G. (2023). Ebeveyn Phubbing (sosyotelizm) davranışının çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı üzerine etkileri. *Akademik Çalışmalar-II*, 49-64.

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe Yöntem Analiz.* Seçkin.

Harvey, T. A. (2002). Professional vitality and the principalship: A construct validity study. (Unpublished Doctoral Thesis). The University of Maine, Maine.

Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: a new attempt at conceptualizing stress. *American psychologist*, *44*(3), 513.

Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak-Şahin, B., ... & Babadağ, B. (2016). Sanal dünyanın kronolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (Phubbing). *Addicta: The Turkish Journal On Addiction*, *3*(2), 223-269.

Kark R., & Carmeli A. (2009). Alive and creating: The mediating role of vitality and aliveness in the relationship between psychological safety and creative work involvement. *Journal of Organizational Behavior, 30:* 785- 804.

Kaya, A., & Şahin, A. (2024). Mesleki canlılığın ulusal yazındaki yeri üzerine bir araştırma. *Ekonomi Yönetim Politika*, *2*(1), 10-24.

Keleş, H. N. (2011). Pozitif psikolojik sermaye: tanımı, bileşenleri ve örgüt yönetimine etkileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 343-350.

Khan, M. N., Shahzad, K., & Bartels, J. (2022). Examining boss phubbing and employee outcomes through the lens of affective events theory. *Aslib Journal Of Information Management*, *74*(5), 877-900.

Kızıloğlu, E., & Orhan, B. (2023, Aralık). *Yönetici sosyotelizmi: "Telefonu bırak, bana bak."*. International Education and Science Congress (INCES 2023), Antalya, Türkiye. (ss. 94-102).

Lee, K., Carswell, J. J., & Allen, N. J. (2000). A meta-analytic review of occupational commitment: relations with person-and work-related variables. *Journal of applied psychology*, *85*(5), 799-811.

Lindholm, J. A. (2001). Establishing a "Sense of Space" within Academic Work Environments: Faculty Constructions of Institutional Fit and Resulting Implications for Professional Vitality. (Unpublished Doctoral Thesis). University of Californis, Los Angeles.

Masrukhin, A. R., Muslihati, M., & Permana, V. S. Y. (2023). The reducing phubbing behavior among high school students: Application of live modeling technique. *Journal Of Professional Teacher Education*, *1*(2), 91-98.

Nanda, G. N., & Prihatsanti, U. (2023, October). Phubbing in workplace: The effect to employees' work engagement. In *Proceedings of International Conference on Psychological Studies (ICPsyche)* (Vol. 4, pp. 308-315).

Nazir, T., & Pişkin, M. (2016). Phubbing: A technological ınvasion which connected the world but disconnected humans. *International Journal Of Indian Psychology*, *3*(4), 68-76.

Nunnally, J. C. (1978). An overview of psychological measurement. *Clinical diagnosis of mental disorders: A handbook*, 97-146.

Özdemir, S. (2020). Yönetici sosyotelizmi (Phubbing): Bir ölçek uyarlama çalışması. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(19), 134-145.

Przybylski, A. K., & Weinstein, N. (2013). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal Of Social And Personal Relationships*, *30*(3), 237-246.

Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers İn Human Behavior*, *54*, 134-141.

Roberts, J. A., & David, M. E. (2017). Put down your phone and listen to me: How Boss phubbing undermines the psychological conditions necessary for employee engagement. *Computers İn Human Behavior*, *75*, 206-217.

Roberts, J. A., & David, M. E. (2020). boss phubbing, trust, job satisfaction and employee performance. *Personality And Individual Differences*, *155*, 1-8.

Ryan, R. M. & Frederick, C. (1997). On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of Personality, 65*(3), 529-565.

Ryan, R. M., & Bernstein, J. H. (2004). Vitality. In C. Peterson, & M. E. P. Seligman (Eds.), Character strengths and virtues: A handbook and classification (pp. 273–290). New York: Oxford University Press.

Ryan, R. M., Weinstein, N., Bernstein, J., Brown, K. W. & Mistretta, L. (2010). Vitalizing effects of being outdoors and in nature. *Journal of Environmental Psychology, 30*(2), 159-168.

Schaufeli, W. B., Martinez, I. M., Pinto, A. M., Salanova, M., & Bakker, A. B. (2002). Burnout and engagement in university students: A cross-national study. *Journal of cross-cultural psychology*, *33*(5), 464-481.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of psychological research online*, *8*(2), 23-74.

Shirom, A. (2011). Vigor as a positive affect at work: Conceptualizing vigor, its relations with related constructs, and its antecedents and consequences. *Review of General Psychology*, *15*(1), 50-64.

Spector, P.E. (1997). Job satisfaction. California: SAGE Publishing.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics (6th ed.) Boston: Pearson.

Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2018). Mesleki canlılık ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *5*(28), 3222–3230.

Vallerand, R. J., Salvy, S. J., Mageau, G. A., Elliot, A. J., Denis, P. L., Grouzet, F. M., & Blanchard, C. (2007). On the role of passion in performance. *Journal of personality*, *75*(3), 505-534.

Vallerand, R.J., Blanchard, C., Mageau, G.A., Koestner, R., Ratelle, C., Le'onard, M., Marsolais, J. & Gagne, M. (2003). "Les Passions de l'"Aˆ me: On Obsessive and Harmonious Passion". *Journal of Personality and Social Psychological Association,* 85 (4):756–767

Yousaf, S., Rasheed, M. I., Kaur, P., Islam, N., & Dhir, A. (2022). The dark side of phubbing in the workplace: investigating the role of ıntrinsic motivation and the use of enterprise social media (Esm) İn A Cross-Cultural Setting. *Journal Of Business Research*, *143*, 81-93.

Yuda, I. H., & Suyono, J. (2024). Systematic literature review of Boss Phubbing from 2013–2023. *Jurnal Syntax Transformation*, *5*(2), 406-415.

Yurtseven, C. N., & Duman, F. K. (2021). Evaluation of boss phubbing ın sports businesses. *Pakistan Journal Of Medical & Health Sciences*, *15*(2), 839-844.

Zhen, Y., & Wen, C. Y. (2022, November). The ımpact of boss phubbing on employees' job performance: A mediation model with moderation. In 2022 7th International Conference on Robotics and Automation Engineering (ICRAE) (pp. 384-387). IEEE.

Zor, M., & Özsoy, E. (2019). Psikolojik sağlamlığın ve genel öz-yeterliliğin çalışmaya tutkunluğa etkisinin karşılaştırılması. *Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, *7*(1), 35-44.

EROL GÜNGÖR'ÜN TÜRK MODERNLEŞMESİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

Rahmi Şeyhoğlu[1]

Özet

Avrupa'da beş yüz yıllık bir değişimler zincirinin sonucu ortaya çıkan modernite, Avrupa'yı maddî alemde gözle görülür bir üstünlüğe getirince karşısındaki bütün ülkeler bir an önce Avrupa gibi olmak istediler. Batı dışı toplumların modern değerleri ve kurumları kendi ülkelerine ithal etme çabalarına modernleşme ya da batılılaşma denildi. Avrupa'nın kendi şartları içinde sosyal-iktisadî ve siyasî yapıdaki tabandan gelen değişmeler, batı dışı ülkelerde birer devlet politikası olarak "zorla" tepeden uygulamaya konulan sosyal değişim programlarına dönüştü. Bu programları uygulayanların başında da Osmanlı ve sonrasında da Cumhuriyet dönemi gelmektedir. Türk modernleşmesi olarak adlandırılan Türklerin modern ya da Batılı değer ve kurumları benimseme sürecinin radikal noktaları II. Mahmut, II. Abdülhamid ve Atatürk dönemlerini içine alan uzun bir süreçtir. Genel anlamda "devleti kurtarmak" telaşı ile başlayan modernleşme çabaları yaklaşık ikiyüzelli yıllık bir süreci oluşturmaktadır. Uygulanan politikalar, tartışmalar ve gelişmeler ciddi bir literatür oluşturmuş bulunmaktadır. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde modernleşme çabaları sürecinde şekillenen batılı anlamdaki ilk fikir hareketleri bugün de etkisini sürdürmektedir. İslamcı, Türkçü ve Garpçı olarak tasnif edilen bu ana akım sınıflamalarda modernleşmeye bakışın çerçevesi aşağı yukarı bellidir. Bu akımlardan birisine mensup olup da farklı yorumlara sahip olanların sayısı ise oldukça azdır. Erol Güngör'ün, sosyal bilimci ve "sağcı aydın" sıfatları ile sosyal değişme ve batılılaşma eksenli pek çok yazıları ve özellikle İslâm dini ve tasavvuf konularında da müstakil kitapları mevcuttur. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin en çok tartışılan din ve kültür politikaları ve genel olarak İslâm dünyası ve düşüncesine getirdiği yorumlar şaşırtıcı derece derinliklidir. Dini, kültürü, geleneği ve modern değerleri tanıyan ve bilen bir isimdir. Modern olup geleneğe, gelenekçi olup moderne yabancı değildir. Modernleşme konusunda yazan isimler içerisinde her ikisine de sahip olan nadir isimlerdendir. 1970'li yılların politik kargaşası içerisinde uzun yıllar sadece milliyetçi çevrelerde bilinen Erol Güngör son yıllarda sol cenahın yanında yoğun olarak İslamcı kesimce de sık sık gündeme getirilmektedir. Bu durumun temel sebebi Erol Güngör'ün görüşlerinin dar bir politik çizgi ile sınırlı olmamasından ve akademik birikimini tahlilci bir yaklaşımla sosyal meselelere uygulamasından gelmektedir. Bu yazımızda Erol Güngör'ün genel olarak Türk modernleşmesi ile ilgili görüşlerini inceledik.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Modernleşme, Batılılaşma, Millî Kültür.

Abstract

When modernity emerged as a result of a five-hundred-year chain of changes in Europe, bringing Europe to a visible superiority in the material world, all countries opposing it wanted to be like Europe as soon as possible. The efforts of non-Western societies to import modern values and institutions to their own countries were called modernization or westernization. The changes in the socio-economic and political structure that came from below within Europe's own conditions turned into social change programs that were "forced" to be implemented from above as state policies in non-Western countries. The Ottoman period and then the Republic period were at the forefront of those who implemented these programs. The radical points of the process of Turks adopting modern or Western values and institutions, called Turkish modernization, are a long process that includes the periods of Mahmud II, Abdulhamid II and

[1] Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mahkeme Büro Hizmetleri, Tokat, Türkiye. (Sorumlu Yazar)

Atatürk. In general, the modernization efforts that began with the rush to "save the state" constitute a process of approximately two hundred and fifty years. The policies, discussions and developments implemented have created a serious literature. Especially during the Second Constitutional Era, the first Western-style intellectual movements that took shape during the modernization efforts continue to have an impact today. The framework of the view of modernization is more or less clear in these mainstream classifications, which are classified as Islamist, Turkist and Westernist. The number of those who belong to one of these movements but have different interpretations is quite small. Erol Güngör, as a social scientist and "right-wing intellectual", has many articles on social change and westernization, and especially independent books on the subjects of Islam and Sufism. The most debated religious and cultural policies of the modernization of the Republic period and his comments on the Islamic world and thought in general are surprisingly profound. He is a name that knows and is familiar with religion, culture, tradition and modern values. He is not alien to tradition by being modern, nor is he alien to the modern by being traditional. He is one of the rare names that has both among the names that write on the subject of modernization. Erol Güngör, who was known only in nationalist circles for many years during the political turmoil of the 1970s, has recently been frequently brought up by the left wing as well as the Islamist segment. The main reason for this situation is that Erol Güngör's views are not limited to a narrow political line and he applies his academic knowledge to social issues with an analytical approach. In this article, we have examined Erol Güngör's views on Turkish modernization in general.

Keywords: Erol Güngör, Modernization, Westernization, National Culture.

Giriş

Erol Güngör, Türk modernleşmesinin 250 yıllık tarihi içerisinde geleneksel kültür-batılı değerler ikileminde her iki tarafı da bilen nadir sosyal bilimcilerimizdendir. Erol Güngör akademik donanımını fikir adamı ve aydın sorumluluğu içerisinde sosyal ve kültürel yazılarla ortaya koymuş "yerli ve millî" bir isimdir. Yazılarında politik bir tavırla hüküm verici cümleler yerine çözümleyici ve konuyu derinlemesine inceleyici tarzı benimsemesi kendisine Türk fikir tarihinde farklı bir yer açmıştır. Erol Güngör, modernleşme tarihimiz içerisinde ortaya çıkan "Osmanlıcılık", "İslamcılık", "Türkçülük ve "Garpçılık" akımları içerisinde kendisini milliyetçi olarak tanımlamakla beraber bütün görüş ve yorumları ile tek bir tarafa ait bir söyleme sahip değildir. Kendine mahsus yaklaşım ve yorumları ile özellikle "Osmanlıcı" ve "İslamcı" görüşlere yakın değerlendirmeleri de bulunmaktadır.

Erol Güngör, modernleşmeye karşı değildir. Batılılaşmaya karşıdır. Batılılaşma tarihimize ve özellikle Cumhuriyet dönemi batılılaşma hareketine ilmî ve tarihî temellere dayalı şekilde baktığından görüşleri değerlidir. Ne körü körüne gelenekçi ne de körü körüne batılılaşmacıdır. Onun istediği en zor olandır. Güngör, kültüre ağırlık veren görüşlerinde millî kültürün modern değerlerle yeniden yorumlanarak güçlendirilmesini ve her türlü değişimin külütre dayanmasını istemektedir. Ancak, bunu yapacak kudrette hiçbir batı dışı ülkenin olmadığını belirterek modernleşmenin batı dışı ülkelerde ağır kültürel tahribatlara sebep olacağını söylemektedir. Güngör'ün bu görüşleri aslında batıdışı toplumlarda ve özellikle Türk aydınlarındaki gelenek ve millî kültüre karşı olumsuz tutumları eleştiren bir mahiyette taşımaktadır. Modern değerleri millî kültürle harmanlayacak olan aydınlardır. Ne yazık ki aydınların baştan olumsuz tavır içine girmeleri "yabancılaşma" ile sonuçlanmıştır. (Yıldız ve Çelik, 2012: 270)

Güngör'ün fikir dünyasında etkili olan ve gelenek olarak Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan çizgisinden gelen biri olmasına rağmen her iki değerli isimden ayrıldığı ve hatta yer yer eleştirel yaklaştığı konular

mevcuttur. Kendisi çok saygı duyduğu hocası Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın özellikle batılılaşma anlayışının yanında pozitivist bilim anlayışına da mesafelidir. Turhan, Batı medeniyetinin özünü bilim ve teknoloji olarak değerlendirerek bilimi tek başına bir değer olarak görmesi ve bilim dışı her şeye karşı olması onun modernleşme anlayışının temelini oluşturmaktadır. Ona göre bilim bütün kültür ve ideolojileriden bağımsız temel sorun çözücüdür. Bu yönüyle tam bir pozitivist gibi duran Turhan toplumda dinin önemli bir yere sahip olduğuna inanmaktadır. Turhan'a göre Türk modernleşmesinin en büyük eksiği bili ve bilimsel zihniyet yoksunluğudur. (Aygün, 2013: 162-163)

Güngör'ün milliyetçiliğin başta gelen isimlerinden olan Ziya Gökalp'e yaklaşımı Türkiye'de nadir görülen Batı'nın "eleştirel akıl" sayılacak hem hakkını veren hem de eleştiren tarzındadır. Güngör'e göre ""bize millî hareketin neden ibaret bulunduğunu, milliyetçiliğin ne demek olduğunu ilk defa öğreten Ziya Gökalp olmuştur. Onun yetiştirdiği veya onun temel fikirleri etrafında yetişmiş olan nesillerdir ki bizi bağımsızlığımızı kaybetme tehlikesinden kurtardı." (Güngör,1986, s.237) Buna karşılık özellikle medeniyet ve din konularında Gökalp'i eleştirmektedir. Özellikle din konusunda Türkçülüğün Esaların kitabında sadece bir buçuk sayfa yer ayırmasını "Hem İttihatçılara hem Cumhuriyetçilere kolaylıkla hizmet etmiş bir insan, iktidar sahiplerinin görüşleri dışında bir şey söyleyebilir miydi?" (Güngör, 2003: 61) şeklinde eleştirmektedir. Bu övmenin yanında yeri geldiğinde eleştirmek fikir ve siyaset tarihimizde alışılmadık bir tavırdır. Bu yüzden mensubu olduğu camiadan büyük tepkiler almıştır. Konulara eleştirel ve akademik temelli bakışı yanında herkesin anlayacağı bir dil ve kolay anlaşılır bir üslup kullanması onun Türk modernleşmesi hakkındaki görüşlerinin dışında dikkat edilmesi gereken başka bir yönüdür.

Güngör, metodolojisini "tarihin devamlılığı" ve "sosyal olaylar tek bir sebebe bağlanamaz" anlayışı içerisinde "devrimci" değil kültürlerde ve sosyal hayatta "evrimci" ve muhafazakâr bir yaklaşımı kabul etmektedir. Erol Güngör'ün özellikle Cumhuriyet dönemi kültür politikaları ile ilgili eleştirileri ve millî kültür ile ilgili yorumları değerini bugün de korumaktadır. Kendisi amacını "Mesleğimin bilgilerini ve metodunu Türkiye'nin meselelerine uygulayarak, Türk aydınlarının dikkatine sunmak." (Güngör, 1992, s.2) olarak açıklamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin büyük bir değişme içinde olduğunu ve bu değişmeye politik grupların müdahale ederek yönlendirme çabasında içinde neyi alıp, neyi atalım telaşında olduklarını ancak, "Neyi alıp neyi atacağımıza karar verebilmek için, önce bu konularda bizim irademizin ne kadar geçerli olduğunu bilmemiz gerekiyor. Hangi tip değişmeye ne ölçüde müdahale edebiliriz? Bu soruya objektif bir cevap verebilirsek, en azından birçok noktalarda neticesiz gayretlerden ve boş ümitlerden kurtulmuş, daha gerçekçi işler yapmış oluruz." (Güngör, 1992, s.3) demekte ve esas yapılması gerekenin "millî bünye" dediği kültür ve kimliğin modern değer ve usullerle güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Güngör, eleştirileri yanında tespit ve teklifleri ile de dikkat çeken bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun yaptığı, bugün de yapılması gereken, onun zihin açıcı Ziya Gökalp eleştirilerine ve hocası Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ı aşan çalışmalarına ek olarak Erol Güngör'ün de eleştirel bir şekilde ele alınarak bu geleneğin devam ettirilmesidir. Sosyal bilimler disiplinine bağlı bir şekilde Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan-Erol Güngör çizgisi içerisinde Erol Güngör'ün Türk modernleşmesi hakkındaki görüş, yorum, eleştiri ve tekliflerini bu yazımızda ele aldık. Erol Güngör'ün fikirleri çerçevesinde, Türk modernleşmesi tarihi içerisinde yakın dönem sosyal ve kültürel tarihimizin hem panoramasını çizmiş hem de günümüzde de güncelliğini koruyan konulara farklı bakış açısı geliştirmiş olduk.

Modernleşme ve Türk Modernleşmesi

Modernite, Avrupa'nın Roma İmparatorluğunun dağılmasından sonra yaşadığı feodal dönemin ardından uzun süren büyük sosyal, iktisadî ve siyasî değişimler sonrası ortaya çıkan yeni döneminin adıdır. Modernite, Braudel'in ifadesi ile bilimsel, siyasal, kültürel olarak "her şeyin her şeyi karşılıklı etkilemesidir." (Braudel, 1992: 115) Modernliğin ne zaman başladığı konusu tartışmalıdır. Modernite'nin başlangıcı Amerika'nın keşfine, Rönesans ve Reform hareketlerine, 16.-17. yüzyıllara, Burjuvazinin ortaya çıkışına, Sanayi Devrimi'nin yaşandığı 18. yüzyıla dayandıran değişik görüşler vardır. Başlangıç tarihinde ihtilaf olsa da modernliğin dayandığı değerler sayılan rasyonalizm, naturalizm, sekülarizm ve individüalizm ilkelerine bağlı olarak "düşüncenin dünyevileşmesi" konusunda ittifak vardır. (Hocaoğlu,1989: 4-5) Bunlardan her biri değişik ve farklı aşama ve alanları ihtiva eder ve bu alanlardan her birinde az ya da çok modern olunabilir. Aslına bütün olarak modernite radikal bir değişimin adıdır: Değerleri, yapıları, kültürleri, zihniyetleri, kurumları, üretim tarzlarını ve insanı değiştiren, bakıldığında binlerce yıllık geleneksel yapıları adeta altüst eden büyük bir değişimin adıdır. (Jeanniere, 2000: 97)

Modernliğin tarifinde üç temel yaklaşım vardır. Birincisi toplumun rasyonalite, bireycilik, sekülarite, faydacılık değerlerini taşıyor olmasıdır. Bu değerleri taşıyan toplumlara modern, bu değerleri kazanmaya çalışanlara da modernleşen toplumlar denilir. Buradan bakınca modernleşme bir sosyal değişme süreci olarak toplumun "ilerleme"sini ifade eder. İkincisi ise; sosyal farklılaşmanın belli bir dönemini işaret eden Avrupa'da Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma çağına kadar giden sekülarizm, kapitalizmin ve ulus devletlerin ortaya çıkışını, özellikle Fransız ve Sanayi devrimleri sonrasını işaret eder. Üçüncü yaklaşım modernlikse, Batılı olmayan ülkelerin ileri gelenlerinin Batılı ülkelere benzemeye, onların adet ve kurumlarını taklide yönelik "Batılılaşma" olarak da ifade edilen politikalardır. (Toku,2017: 208)

Modernite Avrupa'nın "Batı" oluşunun hikâyesi iken modernleşme, Batı'nın birkaç yüzyıla dayanan köklü değişiminin sonuçlarını batı dışı toplumların kısa sürede elde etme çabasıdır. Modernleşme politikaları çoğu zaman kendi içinden doğmayan ve kendi ihtiyaçlarına dayanmayan, güçlü düşmana benzeme çabasıdır. Modernite gibi modernleşme de, insanlık tarihinde görülmemiş bir değişimin adıdır. Avrupa modernliği uzun mücadeleler, devrimler ve hatta savaşların tarihidir. Vardıkları sonuç ise kendi kurum ve değerlerinin değişiminine dayanmaktadır. Modernleşme ise her yönden farklı bir medeniyeti iktibas etme çabasıdır.

Modernleşme kısa zamanda değişimi hedeflemesi ve değişecek kurum ve yapıların Avrupalı geleneksel yapılarla benzeşmemesi ve moderniteyi sırtlanan Burjuva sınıfının olmaması gibi sebeplerle çok farklı bir hikâyenin ismidir. Hiçbir toplum bir başka topluma benzemeyi ya da onun değerlerini kabullenmeyi bu kadar çok yönlü ve kısa sürede talep etmemiştir.

Bir toplumun kendisine taban tabana zıt bir başka kültürü ve değerleri "mecbur görerek" benimsemeye çalışması sosyolojik açıdan sıkıntılı bir durumdur. Çünkü maddi kültür değişirken manevi kültür aynı hızda değişmez. Bu durumda değerler arasında boşluk ve kültür yapısı içinde bozulma oluşurur. Kültür bütündür ve kendi maddi ve manevi değerleri ve kurumları ile asırlar içinde bir denge kurmuştur. Bu dengenin içerisine giren her yabancı unsur ve değer sosyal yapıyı alt üst eder. Nitekim bu alt üst oluşlar, yabancılaşmalar ve tartışmalar bütün Batı dışı toplumlarda yaşanmıştır. Modernleşme genel olarak modern değerlerin alınmasından ziyade Batılı bir ülkenin kurumlarının ve adetlerinin taklit edilmesi şeklinde görülmüştür. (Şeyhoğlu, 2025: 2)

Kurumlar devamlılığı ve sosyal kontrolü ihtiva eder. Herr toplumun tarihî, sosyal ve ekonomik şartları içerisinde inşa ettiği kurumları vardır. Kurumlar kişilerin hareketlerinin standartlaştırılması ve devamlılığı ile oluşur ve asla bir anda yaratılmazlar. Kurumlar her zaman tarihin ürünleridir. Bir kurumu, içinde üretildiği tarihsel süreci anlamaksızın lâyıkıyla anlamak imkânsızdır. (Berger ve Luckman, 2008: 83)

Dünya'nın Batı dışında kalan tarıma dayanan geleneksel toplumları yenilmişlik ve sömürgeleşmenin sonucunda Batılı ülkelere nefret ve hayranlık paradoksu ile bakıyorlardı. (Şeyhoğlu, 2025: 22) Modernite bir topluma herhangi bir şekilde ve herhangi bir yönü ile girmeye başladığı andan itibaren "Diderot etkisi" yapar. O toplumda geleneksel-modern çatışması kendinî göstermeye başlamaktadır. (Şeyhoğlu, 2025: 21) Bu noktada Güngör, Batılı dışı ülkelerin modernleşme başladıktan sonra onu dönüştürecek güçlü kültürel yapılara sahip olamamalarından dolayı kültürel tahribatın ağır olacağına işaret etmesi açısından önemlidir. Bu noktada başta Rusya, Japonya ve Osmanlı modernleşmeleri modern-geleneksel ikilemini ve "kendimiz kalmak" endişesini her zaman taşımış üç önemli modenleşen Batı dışı ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşmenin her toplumda yarattığı kültürel şok ortak olduğu gibi gelenekçiler ve modernistler ayrımı da her üç ülkede kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Türk modernleşmesi "Devlet-i Aliyye"nin 17. yüzyılda başlayan felaketler zincirinin sonunda "ne yapmalı?" ve devamında özellikle 19. yüzyılda gelinen nokta itibariyle "devleti nasıl kurtarırız?" sorularının askerî reformlarla başlayan sürecinin adıdır. Osmanlı, Rusya ve japonya'nın aksine Avrupa'nın içinde ve ezelî düşman sıfatı ile yanyana yaşıyordu. Batıyla en kolay temasta Osmanlılardaydı.

Turhan, Türk modernleşmesinin başlangıcını Lale Devri başlatır: "Osmanlı cemiyeti gerek Lale Devri'nde gerek onu takip eden devirlerde garp alemi karşısında aciz ve çaresizdir. Ne kendi zaaflarının sebeplerini ve bunları gidermenin çarelerini, ne de gittikçe artan bir teslimiyetle kendisine yaklaşmak istediği garbın üstünlük sebeplerini anlayacaktır. İşte bu iki katlı acz ve çaresizlik içinde asırlarca bocalayıp duracaktır. Bu itibarla garba yaklaşması gibi ona karşı atitüdü de daima bu hislerin tesiri altında gelişecektir. İlkin garbın varlığını teslimle başlayıp onun üstünlüğünü kabule meyleden Osmanlı atitüdü zamanla hayranlığa inkılap edecek ve bunun sonu da aşağılık duygusu olacaktır." (Turhan,1987:150)

Turhan, Türk modernleşmesini Lale Devrinden III.Selim'e kadar "serbest kültür değişmeleri", III. Selim'den sonrasına ise "mecburi kültür değişmeleri" dönemi olarak ikiye ayırır. III.Selim döneminde "ordu hariç olmak üzere hiçbir sahada halkın yaşayış tarzı, örf-adeti, kılık ve kıyafeti ile alakalı unsurlar geniş bir mikyasta değiştirilmeye teşebbüs edilmemiştir." (Turhan, 1987: 213)

17. yüzyıla kadar Koçi bey gibi gidişatın kötülüğünden bahseden yazar ve devlet adamları hep "kanun-u kadim"e yani geçmişin kurallarına ve geleneklerine dönülmesinden bahsederken, 19.yy. sonundaki Mecelle'nin "Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz." hükmünün habercisi gibi Kâtip Çelebi (1609-1657) geçmişe dönük bakış açısına şöyle itiraz eder: "Şimdiki zaman halkına eski âdet fayda etmez, tedbir itmek sevaptır." (Gürsoy, 2008:29-31) Bu anlayış aslında geleneksel zihniyet dünyasının kırılma noktasıdır ve modernitenim "ilerlemeci" anlayışının yansımasıdır.

Özellikle Lale Devri ile "mağrur duruş" yerini Avrupayı merak etmeye, her şeyi eskide arayan bakış açısı yerini yenilik arayışına bırakmıştır. III. Selim Fransız Kralı ile mektuplaşan ve her şeyin farkında olan bir padişah olarak bunu hayatı ile ödemiştir. Türk modernleşmesinin asıl mimarı II. Mahmut sayılmaktadır. Tanzimat döneminin ve felsefesinin kurucusu ve o kadronun yetişeceği iklimi sağlayan II. Mahmut'tur. Devrinde yaptığı icraatlara bakıldığında Cumhuriyet dönemi ile benzerlikler açıkça görülmektedir.

Türk modernleşme tarihinde Tanzimat milattır. Çünkü geleneksel yapının radikal bir şekilde değiştirilme kararının alındığı tarihtir. Tanzimat, devletin yönetim, toprak, vergi ve askerlik gibi konularını düzenleyen geleneksel "millet sistemi"nden "vatandaşlık" esasına dayanan ve "ulus devlet" modeline dönüşmeyi amaçlayan merkezi-laik bir devlet projesine geçişidir. Her ne kadar Batılı güçlerin zorlayıcı baskısı söz konusu olsa da devlette ıslahat herkes tarafından kaçınılmaz görünüyordu.

II. Mahmut'la başlayan modernleşme, batılılaşma, asrîleşme, adına ne derseniz deyin başlangıcından Cumhuriyete kadar her zaman kurumsal ve şeklî kalmıştır. Sosyal ve ekonomik yapıda değişim olmadığından ve en önemlisi modernliği yüklenen iktisadî güce sahip bir burjuva sınıfı oluşmadığından Türk modernleşmesi devletin bir takım batıya benzeme politikaları olarak kalmıştır. Mesela, hiçbir zaman rasyonel bürokratik devlete dönüşmekten ve bunun ne kadar önemli olduğundan kimse bahsetmemiştir. O sebeple herkes muhalefette "hürriyetçi, rasyonel" iktidara gelince "baskıcı ve irrasyonel" olmuştur.

Türk modernleşmesi III. Selimle başlayan ve II. Mahmutla devam "mecburî kültür değişmesi"ne dönüşmüştür. Bu süreçte özellikle II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet (İttihat Terakki dönemi) ve Cumhuriyetin 27 yıllık tek parti dönemlerini Türk modernleşmesinin ana durakları olarak sınıflandırmak doğru olacaktır.

Erol Güngör'ün Türk Modernleşmesi Hakkında Görüşleri

Erol Güngör, 1938 yılında Kırşehirde geleneksel ve muhafazakâr bir ailede ve muhitte dünyaya gelir. Medrese eğitimi ya da özel öğretmenler olmadan dedesinden eski yazıyı öğrenir. (Ayvazoğlu,2022, s.30) Meraklı ve okumayı seven birisi olarak kendisini yetiştirmiş sonra da İstanbul Hukuk Fakültesini kazanmıştır. O yıllarda Üniversite öğrencilerine yardımları ile bilinen Fethi Gemuhluoğlu eski yazı ve Fransızca bilen ve yazılar yazan kabiliyetli gördüğü Erol Güngör'ü Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın yanına götürür. Mümtaz Turhan, Erol Güngör'den hukuk bölümünü bırakmasını felsefe bölümüne gelmesini ister. Erol Güngör'ün akademik hayatında önemli yeri olan Mümtaz Turhanla ilişkisi böyle başlar. 1950'lerde başlayan düşünme ve yazma mecerası 1983'teki ölümüne kadar devam etmiştir. Kırkbeş yıllık ömrüne pek çok ciddi telif ve tercüme eserler sığdırmıştır. (Şahbaz, 2022: 31)

Erol Güngör, üniversite yıllarında milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin toplandığı Bayezıttaki "Küllük" ve "Marmara Kıraathanesi"nin müdavimlerinden olur. Burada özellikle Osmanlıcı fikirlerinin oluşmasında Dündar Taşer'in etkili olduğunu Türk kültürü ve Milliyetçilik kitabında yazdığı "Dündar Taşer'in Büyük Türkiyesi" bölümünden anlıyoruz. (Güngör,1986:135) Güngör, Marmara Kıraathanesinde özellikle tarihçi Ziya Nur'un masasında oturur ve tarihçi Mehmet Genç ile arkadaşlık etmektedir. Devrin bütün şair ve yazarları bu kahvenin demirbaşlarındandır. (Ayvazoğlu, 2022:52) Güngör, 1966'da ABD Colorado Üniversitesi'nde tanınmış sosyal-psikolog Kenneth Hammond'un daveti üzerine Amerika'ya gider ve bu üniversitenin "Davranış Bilimleri Enstitüsü"nde milletlerarası bir ekibin araştırmalarına katılır. Batıyı ve özellikle Amerikayı yakından tanıma ve batılı kaynakları İngilizce ve Fransızca dillerinde takip etme imkanına kavuşur. Tercüme ettiği eserlere bakıldığında Batıdaki ilim ve fikir alemini yakından takip ettiği gibi çok ciddi eserleri de Türkçeye kazandırmıştır.

Güngör, bütün kitaplarında Osmanlı İmparatorluğundan bahsederken ideal bir devlet sisteminden adeta "medinet-ül fadıla" dan bahseder gibidir. Onun için Osmanlı İmparatorluğu Türk tarihinin bütün birikiminin ihtişamlı bir şekilde vücut bulmuş halidir. Ona göre; "Osmanlılık ile Osmanlıcılığı birbirine karıştırmamak gerekir. Osmanlılık Türk medeniyetinin ve Türk devletinin mensubu olmak, Osmanlıcılık

ise bu medeniyete Avrupa'nın empoze ettiği bazı unsurları sokmak manasına geliyordu. Bu yüzden Osmanlıcılar inkılapçıların öncüleri saymak daha doğru olur." (Güngör, 1986, s.16) Güngör, özellikle 1960'larda Türkiye'de yoğunlaşan sol hareketlerin politik ve ekonomik yönden yaklaşımlarına karşılık kültür ve tarihe vurgu yapan sosyolojik yaklaşımla cevap vermiştir. Mecburî modernleşme sürecini kültür kavramı etrafında tahlil etmiştir. Çalışmalarında sürekli vurguladığı husus; modernleşme tecrübesi sonucunda milli bir kültürün kurulamamış olmasıdır. Hocası Turhan'ın Türk modernleşmesindeki noksanlığın bilim ve bilimsel düşüncenin olmamasına bağlamasına karşılık O'nun güçlü bir millî kültür inşa edilemediği ve milletleşmenin sağlanamadığı noktalarındaki görüşleri önemlidir.

Modernleşmeli ama Batılaşmamalı

Güngör modernleşmeyi zarurî görürken "batılılaşma" kavramına karşı çıkar. Güngör'ün kitaplarının isminden de anlaşılacağı üzere yazıları Türk modernleşmesinin tahlil edilmesine yöneliktir. Mümtaz Turhan geleneğine bağlı kalarak "kültür değişmesini" sık kullandığı yazılarında Türklerin karşı karşıya kaldıkları durumu ve bu durumdan en az zayiatla nasıl çıkılacağını anlatmaya çalışmıştır.

Güngöre göre, "Batıda sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan değişmeye "modernleşme", batı dışında kalan cemiyetlerin bu değişmeye uyma çabalarına ise "Batılılaşma" adı veriliyor." (Güngör,1992: 30) Güngör aynı kitabında modernleşmenin teknolojik boyutuna vurgu yapmakta ve sanayi ihtilaline önem vermektedir. Batı'nın gücünün de buradan geldiğini belirterek "Çağdaş Batı teknolojisi cemiyetin hem yapısı, hem değer sistemi üzerinde önemli değişiklikler yaparken, nötr bir âlet gibi mi, yoksa birtakım değerlerin temsilcisi olarak mı çalışmaktadır?" (Güngör, 1992: 34) demekte ve teknolojiyi bilimin uygulanma şekli olarak tarif etmektedir. Ancak devamında bu bilginin arkasında bir değer sisteminden bahsetmektedir. Batı teknolojisinin arkasındaki değerlerden kasıt batılı düşüncenin temel değerleri olan rasyonalite, tabiata uyum değil ona hâkim olma, problem çözücü tavrı saymakta ve üretkenlik (productivity) ve verimlilik (efficiency) anlayışlarının hayata hâkim olduğu tespitini yapmaktadır. Üretim, "kâr artırıcı" açıdan ele alındığı için, kâr artırmaya yaramayan herşey (sosyal değerler) üretim hesaplarının dışında tutulmaktadır." diyerek, çöldeki bir bedevi için verimli çalışmanın kendisine namaz kılma ve oruç tutma imkânı veren çalışmadır karşılaştırması ile geleneksel ile modern zihniyetin farkını orta koymaktadır. (Güngör, 1992:36)

Modernleşme konusunda Güngör "... modernleşmeye karşı gelenekçiliği savunduğumuz zannedilebilir. Hakikatte halk ve münevver· arasındaki ayrılıkları önemli ve tehlikeli bir durum olarak göstermeye çalışmamız bunun aksini düşündüğümüz içindir. Türkiye'nin süratle modernleşme zorunda olduğunu kimse inkar edemez." (Güngör,1986:34) demekte ve modernleşme ile batılılaşmayı ayırmaktadır. Modernleşme modern değer ve kurumların kültürle dönüştürülmesini ifade ederken, batılılaşma batılı bir ülkenin adet ve kurumlarının ithalini ifade etmektedir. Kültür değişmesi ona göre hızla gerçekleşecek bir süreç değildir ve oldukça sancılıdır. Bu acı durumu bizzat batılı ülkeler yaşamıştır. O sebeple bir ara dönem geçirilmesi gerekmektedir. (Güngör, 1986:30) Modernleşmede bu ara dönem geçirilmez ve bu süreçte en önemli göreve sahip olan Aydınlar üzerlerine düşen görevi yerine getirmezlerde aydın-halk çatışması ortaya çıkar ve aydınlar moderni, halk ise geleneği savunur bir şekle dönüşür. Bu durumda kültürel parçalanma ortaya çıkar. (Güngör,1986:31)

Modernleşmeyi kültür değişmesi olarak gören Güngör, bu konuda kültüre özel bir önem vermektedir. Modernleşme ister istemez kültürde de değişimler yaratacağından Güngör'e göre önce kültürün ele

alınarak güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu yapılmazsa geleneksel yapıyı sarsacak olan modernite iki ayrı kültür grubunun oluşmasına sebep olur. (Güngör,1986: 30)

Güngöre göre; "Bir ülke başka ülkenin sadece teknolojisini veya sadece manevi kültürünü benimsemek istese bile bunu istediği şekilde gerçekleştiremez. Birtakım teknolojik değişmeler manevi kültürde de, değişmelere yol açacak uygun bir zemin yaratır." (Güngör,1992:17) Kültür, Güngör'ün düşüncesinin merkezini oluşturur. Ona göre kültür, bir toplumun kendi problemlerini çözmek için benimsediği her türlü davranış sistemleri ile maddi araçların bütünüdür. Bu davranışların arkasında çok defa açıkça görülmeyen birtakım inançlar, normlar ve kıymetler vardır ki manevi kültür dediğimiz bu zihni unsurlar kültürün temel yapısını oluştururlar. (Güngör, 1986, s.31)

Kültür, kendi seyrinde ihtiyaç ortaya çıktıkça kendi yapısına uyumlu bir şekilde değişime gider. Batılı ülkelerde gördükleri, faydalı buldukları kültür unsurlarını ülkelerine getiren aydınlar çoğu zaman kültürün bütünlükçü yapısını ve maddi kültürün arkasında yatan manevi yapıyı hesaba katmadan değişime gitmektedirler. Bu durumda bir toplumun kendi sosyal gelişiminden ortaya çıkmamış bir durumu ya da değeri kendisine uygulamaya çalışma çabası olan "modernleşme" Ogburn'un "kültürel boşluk" dediği olguyu, "şizofrenik" bir sosyal yapıyı doğurmaktadır. Her maddi kültür unsuru ve kurumu zaman içinde değerler sistemi ile beraber varlık alanını oluştururken, birdenbire bunların değiştirilmesi varlık-değer arasında boşluk doğurmaktadır. Özellikle batılılaşma tarzı kurum ve adetlerin taklit edilmesi bu durumu daha bariz kılmaktadır. (Yaka,1993:1)

Müstemleke Aydını

Güngör'ün düşüncesinde halk kültürü yaşayandır. Aydınlar ise kültürü geliştirecek ve dönüştürecek olanlardır. Gökalp düşüncesine dayanan bu anlayışta Türk modernleşmesinin yanlış yolda gitmesinin sorumlusu Aydınlardır. Ona göre klasik Osmanlı sisteminde halk ile ulema arasında bir uzaklık yoktu. Süleymaniye medresesinde ders veren alimler Süleymaniye camiinde halka vaaz verirlerdi. (Güngör, 1986: 27) Batılılaşma ile ortaya çıkan Aydınlar hem tavır hem de kültür olarak halka yabancılaşmışlardır. Ona göre, "Bizde maalesef aydınlar yer ve gök arasında, köksüz geleneksiz bir zümre haline gelmiş, böylece halkın çok gerisine düşmüş bulunuyor." (Güngör, 2003: 481)

Güngör'e göre, Aydınların özellikle "halka rağmen halk için" anlayışı içerisinde "müstemleke aydını" gibi iki yüzyıldır süren Batılı olma çabaları hiçbir ihtiyaca vermediğinden halkın geleneğe sarılmasına Aydınların ise halka bütün yabancılaşmasına sebep olmuştur. Aydınlarla halk arasındaki bu yabancılaşma daha çok manevi kültür alanında olduğundan "anomi"ye sebep olmaktadır. Bu da toplumda sosyal ve kültürel bir bütünlüğün parçalanmasına ve çatışma halinde iki ayrı değerler sitemine sahip birbirini düşman gören kesimi doğurmaktadır. (Güngör, 1986:33) Münevverler halka yabancılaştıkça onu "adam etme" düşüncesine kapılarak baskıcı rejimlere yönelirken, halk daha demokratik yolları tercih etmektedir. Aslında modernite gereği Aydınların demokrasi taraftarı olması gerekmektedir. (Güngör, 1986, s.34)

Güngör dünyada modernleşme ile zihniyet buhranı geçirmiş hiçbir ülkenin bizm kadar bölünmediğini ve modernleşme sürecinin bizim kadar uzun sürmediği tespitini yapmaktadır. (Güngör, 2003: 409) Güngör yıllarca muhafazakâr kesimlerin aydınları taklitçilikle suçladıklarını söyleyerek "Keşke böyle bir taklid yapılabilseydi ve keşke şimdiki şahsiyet buhranı yerine Avrupa taklitçiligi gibi bir kusurumuz olsaydı. Bizim taklid edemedigimiz Avrupa'da bir insan geleneksel kültüre düşmanlık yaparak kendisinin "ilerici", bilgili, aydın ilh. olduğunu gostermeye kalkarsa ona deli derler; ciddiye almazlar." (Güngör, 2003, 410)

Güngör, bütün kitaplarında Aydınlara yüklenmektedir. Aslında Aydın Türkiye'de öksüz ve yetim doğmuştur. Devlet karşısında kaleminden başka bir şeyi olmayan ve devletin maküs talihini yenmek için çırpınan bir avuç bu ülkenin çocuklarıdır. İlk Aydınlar sayılan Genç Osmanlılara topluma yabancılaştı denilemez. Jön Türklerin de hepsi bu toprakların çocukları idi. Köhnemiş geleneksel yapıdan herkes şikayetçiydi. Fotoğrafın caiz olup olmadığı tartışılırken, "bir ipliği sinek pisliğine batırıp toğrağa gömerseniz nane biter" gibi tamamen bilimsel zihniyetten uzak tamamen ezberci ve nakilci bir ulema sınıfından bir şey beklenemezdi. (Güngör,1981:42-43) Özellikle Batılı tarzda eğitim veren Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiyeliler tamamen Batı'dan gelen Pozitivist ve Materyalist eserlerin etkisinde idiler. Ulema kendisini yenilemediği ve geliştirmediği gibi böyle bir ihtiyaç içinde de görmüyordu kendisini.

Her geçen gün eriyen ve küçülen devlet ve her savaşta kırılan millî gurur sonucunda Aydınlar tek çareyi "düşmana benzemekte" bulmuşlardı. Bunun içinde "nasıl daha fazla kendimiz kalabiliriz" derdindeydiler. Garpçılarla İslamcı ve Türkçüler arasındaki fark buradaydı. Garpçılar kültür olarak da Batılılılaşma taraftarı iken, İslamcı ve Türkçüler teknolojinin alınması ve kurumların Batılılaşmasından yanaydılar. Güngöre göre "Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet ve Kılıçzade Hakkı Avrupacı ve pozitivist münevverin tipik örnekleridir. Yenileşme döneminin standart Türk münevveri modelini teşkil ederler. Bu münevverin temel hususiyeti kendi dinine ve kültürüne yabancılaşmış olmasıyken tipik anlayışına göre din ise geri kalmış halk kütlelerinin kültürüdür ve burada münevvere düşen görev; ortadan kaldıramasa bile dini ıslah etmek ve modernleştirmektir. Halk dindarlaştıkça yükseleceğini, dinden uzaklaşıldıkça gerilediğini, münevver ise tam tersini düşünmektedir. Halk kültüründe ahlakın kaynağı dindir. Batıdan iktibas edilen kanunlar münevvere ahlaki bir norm ve değer sistemi getirmemiştir. Münevver hem kendi memleketinin hem de Batı ülkelerinin örf ve adetlerinin dışında kalmış ve köksüzleşmiştir." (Gencer,2024:52)

Türk modernleşmesi Batı'da olduğu gibi hiçbir zaman sosyal yapıda değişime yönelik olmadığından her zaman "mecburî değişim" yönünde devlet politikalarına dayandığından halk katında itibar görmemiştir. Ayrıca modernleşme sosyal ve ekonomik yapıya dayanan değişimler şeklinde olmamıştır. Asırlardır süren toprak reformu ve Türklerin ticaret ve sanayide var olmaları ancak İttihat Terakki döneminde uygulamaya konulmuş ancak Osmanlı Burjuvazisi her zaman gayrimüslimlerden oluşmuştur. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi sosyal ve ekonomik yapıda ilerleme ve gelişme yerine kültür ve adetlerde Batılılaşma politikalarına ağırşık vermişlerdir. Nüfusun çoğunluğu toprağa dayanan ve köyde yaşayan bir toplumun modernleşmesi ve bu toplumun aydınlarının da gelişmesi konusu tartışmalıdır. Avrupa'da modernite önce ekonomik sonra da sosyal yapıdaki ilerleme ve gelişmelerle olmuştur. Devlet merkezli bir anlayış ve devlete dayanan değişim ve dönüşümler Batı'daki modernleşmelere hiç benzememiştir. Batı'da devleti toplum dönüştürürken, modernleşen ülkelerde toplumu devletler düzenlemiştir.

Osmanlı'da "Devlet nasıl kurtulur?" sorusuna bir cevap olarak "Batılılaşma" seçilmiş ve zaten öncelikle kurumları ve adetleri modernize etmek amacıyla bir batılı örnek taklit edilmeye çalışılmıştır. Batıdaki modernitenin gelişim çizgisine ve şartlarına uymayan ve hatta değişen ve değiştirlen geleneksel kurumların bile benzemediği aşikârdır. Batıda modernitenin taşıyıcısı olan Burjuvaziden en çok bahseden Akçura'dan önce Ahmet Cevdet Paşa Fransız İhtilalini yorumlarken "Şehrîler" diye bahsetmiştir. Ne var ki, Osmanlı burjuvazisi Batı kapitalizminin komisyonculuğunu ve acentalığını üstlenen gayrimülimlerle Levantenlerden oluşuyordu. (Meriç,1974:96) Türk Aydınını destekleyecek bir millî burjuvazi yoktu.

Cumhuriyet İnkılapları

Güngör, Batılılaşmanın esas mimarı sayılan Tanzimatçılar konusunda Ziya Gökalp ve Cumhuriyet aydınlarından farklı düşünür. Yeni Osmanlılar Tanzimatçıları şeriattan sapmaktan, Ziya Gökalp ve diğerleri Osmanlıcılıkla Türklüğün ihmal edildiğini ve yarım yamalak batıcılık yapıldığı noktalarında eleştirirler. Güngör, Tanzimat aydın ve devlet adamlarını onları eleştirenlere göre daha dindar ve muhafazakâr bulur. Tanzimatı modernleşme olarak görürken Cumhuriyeti Batılılaşma olarak nitelendirir. (Güngör, 2019:16)

Güngör, tam Batılılılaşma olarak gördüğü Cumhuriyet döneminin kültür politikalarını geçmişle bağı kesmek olarak görür ve şiddetle eleştirir. Güngöre göre Kılıçzade Hakkı'nın İçtihad dergisinde yayınladığı liste Cumhuriyet inkılaplarının kaynağını oluşturmaktadır. (Güngör,1986:46) Ona göre, "İnkılapçılar Türkiye 'de Batılı olmayan bütün kültür unsurlarını ve müesseselerini bir tarafa bırakma yoluna gittiler. Bu arada kültürün nesiller arasında intikalini sağlayan Türk dili de elbette bu fonksiyonundan mahrum bırakılacaktı, çünkü onun taşıdığı kültür inkılapçılara göre hiç de milli değildi." (Güngör, 1986: 46) Dilde aşırı sadeleşme konusunda sert eleştirlerde bulunur. Ona göre Cumhuriyet kültür ve medeniyet değiştirme döneminin adıydı.

Güngör'e göre "Cumhuriyetçiler de kendilerinden öncekilerin dayandığı veya öyle zannedilen müesseselere karşı şiddetle cephe almayı, eski rejimin dayanaklarını ortadan kaldırmayı denediler. Din bunlardan biri ve belki de başlıcası idi." (Güngör, 2019: 94) Cumhuriyet kadrolarını batıcı-pozitivist olarak niteleyen Güngör, halkın dindar oldukça ilerlediklerine inadığını, buna karşılık Aydınlara göre "yüksek tahsil ve ihtisas yapmış bir insanın dindar olması imkânsızdır, dindar görünüyorsa bu onun nüfuz kazanmak ve halkı sömürmek istediği manâsına gelir." (Güngör, 1986: 37) Güngör inkılapçı aydınların dini kaldırmak yerine onu değiştirmeyi düşündüklerine inanmaktadır. Ezanın Türkçe okunması, Türkçe Kuran ve tefsir çalışmalarını dinin değiştirilmesi olarak görmektedir. (Güngör, 2017: 94) Aslında bakıldığında Cumhuriyetin din konusundaki inkılapları Batı'daki İncilin millî dillere çevrilmesi hareketinin benzeridir. (Şeyhoğlu, 2025: 60-61) Güngör, özellikle din konusunda İslamcılara çok yaklaşmaktadır.

Güngör toplumların hayatında ve kültürnde dine özel bir önem verirken Türkler için İslâmiyetin tarih içerinde ilk defa çoğunluk olarak inandıkları tek din olması sebebiyle özel bir önem verir. (Güngör, 1986: 200) Ona göre "hakikatte milliyetçilik bir kültür hareketi olmak dolayısiyle ırkçılığı, halka dayanan bir siyasi hareket olarak da otoriter idare sistemlerini reddeder." (Güngör, 1986: 110) "Milliyetçilik, milli kültürü bizzat bir medeniyet kaynağı haline getirmek ve cemiyeti soysuz değişmelerih açık pazar yeri halinden kurtarmak hareketidir. Binaenaleyh milliyetçilik aym zamanda bir medeniyet davasıdır." (Güngör, 1986: 113) Milliyetçilikler millî kültürlerin geliştirilmesine katkıda bulunarak insanlığın da gelişimine katkı sağlar. Ona göre Milliyetçilik kesintisiz bir tarih, dil ve kültüre dayanmalıdır. Millî kültürün ana unsuru saydığı dil konusunda yapılan tasfiyeciliği şiddetle eleştirir. (Güngör, 2029: 44)

Yaklaşık ikiyüzelli yıllık modernleşme çabalarında kafaların net olmadığı ve ne yapılması gerektiği konusunda karar verilemediğini yine Güngör'ün şu sözlerinde görüyoruz: "Avrupa kültürü ile Avrupa medeniyetinin birbirinden ayrılmaz oldukları fikri, esasında yanlış sayılmaz; ama bu fikir bizim o kültürü olduğu gibi almamızı isteyenleri haklı çıkarmaz. Avrupa medeniyeti ile kültürü elbette birbirinden ayrılmaz; çünkü bu ikisi birbiriyle kuvvetli bir bütün meydana getirecek şekilde iç içe girmiş, birbirine bağlanmıştır. (Güngör,1992:23) Dolayısıyla Batılılaşmak nerden bakılsa bir çıkmaz gibi görünmektedir. Ancak Güngör'ün teklifi, zor meşakkatli yol olan modern değerlerle kendi kültürüne uygun bir medeniyet inşa etmektir.

Sonuç

Erol Güngör, Türkiye'nin en çok ayrıştığı ve çatıştığı yıllarda her kesimin bir başkasına kapalı olduğu dönemde yaşadı. Burada fikirlerinin tamamını veremediğimiz çok kıymetli bir düşünce ve akademisyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Güngör, özellikle Cumhuriyet dönemi kültür politikalarına eleştirileri konusunda yaşasaydı bugün ne derdi? Ayrıca yine yaşasaydı ülkedeki gelişmeler konusunda fikirleri ne olurdu?

Ziya Gökalp'e yapılan konjonktürel aydın suçlaması ne yazık ki ülkemizde pek çok aydın için geçerli görünmektedir. Çünkü şartlar ve olaylar o kadar hızlı değişiyor ki, istikrarlı bir çizgide devam etmek imkânsız görünüyor. Erol Güngör, akademisyen olarak sosyal meseleler konusunda devamlı yazmış birisidir. Tıpkı Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan gibi o da siyasete yakındı. Ancak erken vefatı onun daha sistematik eserler vermesine imkân vermedi. Sosyal bilimlerin pek çok alanı ile ilgilendiğini eserlerinden anlıyoruz. Dolayısıyla modernleşme gibi sosyal değişme arz eden bir konunun edebiyat, din, sanat gibi alanlarında da fikir ürettiğini görüyoruz. Özellikle Sosyal Meseleler ve Aydınlar kitabındaki yazıları pek çok konuyu kapsamaktadır.

Güngör, Batıya ve Batılı değerlere sırtını dönmek kadar kendi kültürüne de kapanmayı yanlış bulur. Ona göre değişim gereklidir ve toplumda karşılığı kalmamış kültür unsurlarını diriltmeye kalkmak müze bekçiliğinden farksızdır. Sosyal değişim konusunda gerçekçi ve millî kültürcü, muhafazakardır. Ona göre, kültür, sosyal hayatın ihtiyaçlarına çözüm üretme tavrıdır. Dolayısıyla ne yapılacaksa kültüre dayalı bir şekilde yapılmalıdır. Kültürden kopuldukça ya da kültür dondukça sosyal yapıda çözülmeler başlar. Kültür devamlı geliştirilmesi ve üretilmesi gereken bir unsurdur.

Güngör, bütün eserlerinde millet olmak ve kültürel bütünlüğü sağlamanın imkanları üzerine düşünmüş ve yazmış bir yazardır. Her zaman bunu başaracak bir aydın kadro ihtiyacına işaret etmiştir. Güngör, içinden çıktığı kültür kadar Batı'nın da ciddi eserlerine vakıf olacak derecede tanıyan birisidir. Güngör'ün talihsizliği tartışmaya açtığı konuları politize etmeden aynı tahlilci derinlikte tartışacak bir kitleye hitap etmemesi olmuştur. Tıpkı Tanpınar'ın 1980'lerde keşfedilmesi gibi 2000'lerden sonra da Erol Güngör değişik kesimlerin ilgisini çekmeye başladı. Tanıl Bora "bilimsel değeri yüksek" olarak nitelendirdiği Güngör'den pek çok yerde bahseder. (Bora,2006,186) Özellikle İslamın Bugünkü Meseleleri kitabı henüz aşılabilmiş bir eser değildir. Bütün Osmanlıcılığına rağmen Hilafeti tarihi bir kurum olarak nitelemesi (Güngör,1981:145) ve milliyetçiliğine rağmen İttihatçıları eleştirmesi onun nevi şahsına münhasırlığının göstergeleridir.

Güngör, bu ülkenin ihtiyaç duyduğu akademisyen ve Aydın'ın en güzel örneğidir.

Kaynakça

Abel, J. (2000). Modernite Versus Postmodernite. M. Küçük (Ed.), Modernite Nedir? Ankara: Vadi Yayınları.

Aygün, M. (2013), Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Tartışmaları, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Ayvazoğlu, B. (2022). Erken Kayan Yıldız: Erol Güngör. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfi.

Berger P. Luckmann T. (2008), Gerçekliğin Sosyal İnşâsı, Çev. V. Saygın Öğütle, İstanbul: Paradigma. Bora, T. (2006). Devlet, Dergâh, Ocak. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gencer, S. (2024). Erol Güngör Düşüncesinde Sahih Bir Modernleşmeyi Mümkün Kılacak Bir Unsur Olarak Millî Kültür. İnsan & İnsan, 11(38),

Güngör, E. (1981). İslam'ın Bugünkü Meseleleri. İstanbul: Ötüken Yayınları. Güngör, E. (1986). Türk Kültürü ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Yayınları. Güngör, E. (1992). Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Güngör, E. (2019). Dünden Bugünden: Tarih, Kültür ve Milliyetçilik. İstanbul: Yer-Su Yayıncılık. Güngör, E. (2003), Sosyal Meseleler ve Aydınlar. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Hocaoğlu, D. (1989). Yeni Bir Dünyanın Altyapısına dair. Türkiye Günlüğü, 4, 4–5.

Meriç, Ü. (1975). Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü. İstanbul: Ötüken Yayınları. Şahbaz, Y. (2022). Akınıtya Karşı Bir Aydın: Erol Güngör. Ankara: Kadim Yayınları

Şahin Gürsoy. (2008). 17. yy'da Osmanlı Devleti'nde Gelenekçi Bir Akım Olarak Kadızâdeli Hareketin Dini Algılayışı ve Bunun Kanun-u Kadim ile Ilişkilendirilmesi. Tarih Dergisi, 45, 29–31.

Şeyhoğlu, R. (2025). Modernite, Milliyetçilik ve Ilk Milliyetçilikler: Avrupa'nın "Batı" oluşu. Ankara: Detay Yayınları.

Toku, N. (2017). Osmanlı-Türk Modernleşmesi. Arkhe-Logos Dergisi, 2017(1). Turhan, M. (1987). Kültür Değişmeleri. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yay.

Yaka, A. (1993). Kültürel Boşluk, Kültürel Gecikme. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(4), 1.

Yıldız, F. Çelik, F. (2012). Türk Batıcılığının Milliyetçi-Muhafazakârlık Üzerinden Tenkidi: Erol Güngör Örneği. Bilig Dergisi, 62,270.

SPECIAL PURPOSE ACQUISITION COMPANIES: COMPARATIVE PERFORMANCE IN THE U.S. AND PROSPECTS FOR TURKEY

Ayşe Serpil Gültekin[82]

Abstract

Special Purpose Acquisition Companies (SPACs) have become a prominent alternative for companies seeking faster, more flexible access to public capital markets by bypassing many regulatory and procedural hurdles typical of traditional Initial Public Offerings (IPOs). The global rise of SPACs extends to emerging markets, where their adoption faces unique challenges and opportunities shaped by diverse regulatory environments, financial market structures, and cross-border acquisition dynamics.

This article aims to critically evaluate the performance of SPACs in the U.S. equity markets and compares its performance to traditional IPOs. Statistical analysis over a five-year period reveals a strong positive correlation and significant predictive relationship between SPAC and IPO market performances in the U.S., underscoring their interconnectedness and shared sensitivity to broader market trends.

The research also considers the potential application of SPACs in emerging markets, with a particular focus on Turkey. While Turkey has a legal basis for SPAC-like structures, practical implementation remains almost non-existent due to regulatory, structural, and awareness-related challenges. Despite this, the country's growing entrepreneurial ecosystem presents opportunities. To realize these, regulatory reforms and investor education are essential. The findings offer strategic insights for enhancing capital formation and expanding market access in Turkey through SPAC adoption.

Focusing on Turkey, the article examines the current legal framework for SPACs (locally known as Birleşme Amaçlı Ortaklıklar). While Turkey has a legal basis for SPAC-like structures, practical implementation remains almost non-existent due to regulatory, structural, and awareness-related challenges. Despite this, the country's growing entrepreneurial ecosystem presents opportunities.

To realize this potential, comprehensive regulatory reforms and investor education initiatives are essential. Learning from mature SPAC regimes in other jurisdictions could guide Turkey's development of a credible SPAC market, supporting entrepreneurial growth and financial market deepening.

Keywords: SPACs (Special Purpose Acquisition Companies), Initial Public Offerings (IPOs), Emerging Markets, Birleşme Amaçlı Ortaklıklar (BAO).

Introduction

In recent years, Special Purpose Acquisition Companies (SPACs) have gained prominence as a compelling alternative for firms seeking access to public equity markets, particularly in the United States. SPACs offer a non-traditional route to public listing, bypassing many of the regulatory, timing, and cost barriers typically associated with Initial Public Offerings (IPOs). This study presents a comparative financial performance analysis of SPACs and traditional IPOs in U.S. equity markets and further explores the potential for adopting the SPAC model within Turkey's emerging market context.

[82] PhD Student, Marmara University, Istanbul, Turkey. (Corresponding Author)

From a broader perspective, the study states that SPACs could serve as a vital vehicle for broadening capital access, diversifying funding mechanisms, and fostering startup growth in emerging economies. While SPACs face challenges related to long-term performance and market volatility, they represent a promising alternative for companies and investors seeking faster, more flexible access to public markets, particularly in countries with developing financial ecosystems like Turkey.

Literature Review

SPACs have emerged as an option to the complex and time-consuming nature of traditional initial public offering (IPO) processes. These financial structures, which do not initially have any commercial activity, but only aim to take a business public through mergers or acquisitions, are established to raise capital from the market through an IPO (Vulanovic, 2017; Ko et al., 2020; Cizmovic et al., 2013). In this process, the main objective of SPACs is to merge with a suitable target company within a set timeframe, usually between 18 and 24 months. This merger usually allows the funds raised by the SPAC to be used for working capital and expansion plans of the selected target company (Ko et al., 2020; Gigante & Notarnicola, 2021).

SPACs offer a less costly and faster way for companies to go public compared to traditional IPO processes. This alternative route has become an attractive option, especially for companies whose business plan or assets do not meet the traditional IPO criteria (Cizmovic et al., 2013; Jenkinson & Sousa, 2009). Another important advantage of SPACs for investors is that they have the option to withdraw their investments until the merger is completed. This gives investors the opportunity to assess the outcome of the merger process and mitigate potential risks (Kiesel et al., 2022).

The Securities and Exchange Commission (SEC) defines SPACs as "blank check companies" and states that these structures operate without a clear business plan until the merger or acquisition takes place (Ko et al., 2020; Gigante & Notarnicola, 2021). This definition points to the flexible nature of SPACs and their wide range of potential investment opportunities. The post-merger performance of SPACs has been extensively analyzed in the financial literature and the long-term value creation potential of these structures has been discussed (Ko et al., 2020). Research shows that SPAC mergers contribute to financial markets by facilitating access to capital for target firms and generally improving market efficiency.

The institutional structure of SPACs requires a careful balancing of incentive mechanisms between founders, brokers and investors. Achieving this balance makes it possible to realize significant returns for all parties following a successful merger (Gigante & Notarnicola, 2021; Lakicevic & Vulanovic, 2013). Another important feature of the SPAC structure is that the units sold during the IPO process include both common shares and warrants. These warrants entitle investors to receive additional shares depending on the future performance of the company (Bambic et al., 2022).

Hence, the role and importance of SPACs in financial markets is increasing due to their ability to provide a fast and flexible way of going public, their advantages for investors and target companies, and their overall contribution to financial markets. Academic studies on the dynamics, functioning and outcomes of SPACs allow us to better understand the potential of these innovative financial instruments and the opportunities they create for financial markets (Vulanovic, 2016). In this context, understanding the evolution of SPACs and their place in the financial ecosystem is important for both academic researchers and market practitioners.

In recent years, especially in the United States, the role of SPACs and traditional IPOs in capital markets has changed significantly. SPACs have emerged as an alternative way to quickly raise capital and go public. However, the performance of this new investment vehicle differs from the performance of companies going public through a traditional IPO. Research in the academic literature on the historical performance of SPACs and IPOs provides in-depth insights into the advantages and disadvantages of these two investment vehicles. Historically, IPOs have been associated with high first-day gains compared to market performance (Chaturvedi et al., 2006). This phenomenon emphasizes the attractiveness of IPOs for investors seeking immediate returns. In contrast, SPACs have raised concerns due to their lack of commercial content and historically poor post-IPO performance (Aatola, 2023).

Traditional IPOs have long been the most common way for companies to enter capital markets. This method requires companies to undergo a detailed auditing process and to present their financial position and business plans clearly to investors (Ritter & Welch, 2002). This process is seen as an important factor in determining a company's market capitalization and generally has a positive impact on its post-IPO performance (Loughran & Ritter, 2004).

Methods

This study evaluates the performance of SPACs and traditional IPOs through statistical analysis of select U.S. stock indexes. The data, obtained from Indxx and Yahoo Finance, consists of daily index values spanning a five-year period starting from 2020.

ISPAC Index (SPAC & NextGen IPO Index) is a passive rules-based index that tracks the performance of the newly listed SPACs excluding warrant and initial public offerings derived from SPACs. IPOUSA Index (Renaissance IPO Index) is a benchmark that tracks the performance of newly public U.S. listed companies. It is designed to capture the aftermarket performance of recent IPOs, providing investors with a gauge of how new entrants to the public markets are performing.

Results

The financial performance and metrics of SPACs and IPOs present a complex landscape for investors and stakeholders. While SPACs offer an alternative path to going public, their historical performance, as evidenced by lower initial returns and challenging post-market outcomes, suggests that they may not always provide a superior investment opportunity compared to traditional IPOs (Klausner, Ohlrogge & Ruan, 2020). Conversely, IPOs, despite their higher initial volatility and the risk of long-term underperformance, tend to achieve greater market capitalization and potentially offer more favorable long-term investment prospects. This nuanced understanding, drawn from the academic literature, underscores the importance of careful consideration and analysis when evaluating the financial performance and metrics of SPACs and IPOs.

Table 1: ISPAC and IPOUSA Indexes Correlation Analysis

Correlations			
Variables	Test Statistics Sig.	1-ISPAC Index	6-IPOUSA Index
1-ISPAC Index	r	1,00	0,836
	p		0,000*
6-IPOUSA Index	r		1,00
	p		0,000*

***α=0,05 ve α/2=0,025 Pearson Korelasyon**

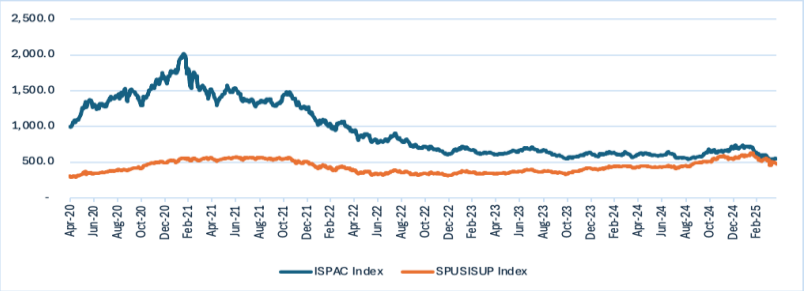

The correlation analysis between the ISPAC Index and the IPOUSA Index presented in Table 1. Pearson correlation coefficient between the two is 0.836. This indicates a strong positive correlation between them. As one index increases or decreases, the other tends to move in the same direction and there is strong evidence that the observed correlation is not due to random chance. The strong and statistically significant positive correlation suggests that SPAC and IPO market performances in the U.S. tend to move together over time. This can be interpreted as interconnected market behavior, possibly due to shared economic factors or investor sentiment affecting both sectors similarly.

Table 2: ISPAC and IPOUSA Indexes Regression Model

Regression Model Statistics														
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t Test Statistics	P Value	95,0% Confidence Interval for B		Correlations		Collinearity Diagnostics			Regression Model	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Partial	Part	Tolerance	VIF	R^2	F Statistics	Sig. F
Fixed Value	-108,253	20,537		-5,271	**0,000***	-148,544	-67,961							
IPOUSA Index	2,223	0,041	0,836	53,788	**0,000***	2,142	2,304	0,836	0,836	1,00	1,00	69,90%	2893,138	**0,000***

***α=0,05 ve α/2=0,025**

To evaluate the relationship between SPAC and IPO performance, a linear regression analysis was conducted using the ISPAC Index as the dependent variable and the IPOUSA Index as the independent variable. The results indicate a statistically significant and strong positive relationship between the two indices. The model yielded an R^2 value of 69.90%, suggesting that nearly 70% of the variation in SPAC performance can be explained by changes in IPO market trends. The regression coefficient for the IPOUSA Index was 2.223, with a standardized Beta value of 0.836, indicating a robust positive effect. The constant term was also statistically significant at -108.253. The model demonstrated high explanatory power with an F-statistic of 2893.138, confirming the overall significance of the regression. Furthermore, collinearity diagnostics showed no multicollinearity concerns (VIF = 1.00), ensuring the reliability of the estimates. These findings confirm that IPO performance in the U.S. market is a strong predictor of SPAC performance, reinforcing the interconnected nature of these two capital-raising mechanisms.

The regression analysis indicates a statistically significant relationship between IPO market trends and the performance of SPACs, suggesting that SPACs are not isolated financial instruments but are influenced by broader market sentiment and traditional capital-raising activity. While SPACs are often

considered riskier and more speculative than traditional IPOs, their performance trends, in the broader market context, align similarly with major equity indices and similar to traditional IPOs.

Conclusion

In conclusion, while SPACs offer a quicker path to going public, they come with heightened volatility and speculative risks. IPOs, although more traditional and potentially offering a more stable investment post-listing, are not immune to market and pricing risks. Investors and companies must carefully weigh these risks against the potential rewards when considering SPACs and IPOs as avenues for going public or investing. A thorough understanding of these mechanisms and the market conditions is essential for navigating the financial and investment risks associated with these capital-raising strategies.

Discussion

SPACs in Emerging Markets

SPACs have gained popularity globally, including in emerging markets, as they offer an alternative route for companies to go public. However, the unique considerations and dynamics faced by SPACs in emerging markets require special attention. Regulatory frameworks play a decisive role in the functioning and success of SPACs. Understanding the regulatory landscape and adapting to local regulations is essential for SPACs seeking to operate in emerging markets (Dimitrova, 2017). Moreover, the performance and outcomes of cross-border M&A by emerging market firms can influence the success of SPACs in these regions. Understanding the financial dynamics and market conditions in emerging markets is critical to ensure that SPACs successfully navigate and create value for investors (Genc & Kalkan, 2020).

Not all emerging markets offer the same level of attractiveness for international retail companies, requiring a nuanced approach to market entry and expansion (Mladenovic et al., 2020). As a result, SPACs in emerging markets face a unique set of challenges and opportunities that require an in-depth understanding of the regulatory environment, financial performance indicators, and market dynamics specific to these regions. By addressing these issues and leveraging strategic insights, SPACs can navigate the complexities of emerging markets and drive value creation for stakeholders.

Table 3: International Comparison

Region	SPAC Status	Regulatory Approach	Key Requirements	Flexibility	Challenges
United States	Very Active	Lenient (but tightening)	- 18–24 month deadline for merger - SEC oversight - Sponsor disclosures	High	SEC tightening rules, post-merger performance issues
Europe	Moderate, fragmented	Varies by country	- No EU-wide rules - Country-specific (e.g., Netherlands most liberal) - Often stricter shareholder approval rules	Moderate	Regulatory inconsistency, risk aversion
Singapore	Emerging, regulated	Structured but supportive	- Min $150M market cap - Institutional investors only at IPO - 24-month deal deadline	Moderate	Smaller market, limited investor base
Mainland China	Not allowed	Prohibited	- SPACs not permitted - Tight IPO control by CSRC	None	Strict capital controls, regulatory distrust
Hong Kong	Legal but strict	Heavy regulation	- Only professional investors - Experienced sponsors - Pre-deal disclosures required	Low–Moderate	Complex rules limiting appeal

SPACs Viability in the Turkish Capital Market: Legal Context and Strategic Outlook

Turkey has already established a foundational legal framework for Special Purpose Acquisition Companies (SPACs), locally referred to as Birleşme Amaçlı Ortaklıklar (BAO). This framework is primarily outlined in the Capital Markets Board of Turkey (Sermaye Piyasası Kurulu, SPK) regulation titled II-23.1 "Önemli Nitelikteki İşlemlere İlişkin Ortak Esaslar ve Ayrılma Hakkı Tebliği.

However, despite this regulatory basis, the practical application of SPACs in Turkey remains limited.

Although a dedicated SPAC regime is not currently in place, several Turkish companies have engaged in SPAC transactions through cross-border structures. A notable example is Martı Technologies, which completed a merger with U.S. based Galata Acquisition Corp. and subsequently went public on the New York Stock Exchange in 2023.

Turkey's entrepreneurial ecosystem marked by a rapidly growing startup culture and a rising demand for alternative financing mechanism, provides a conducive environment for SPAC development.

Key challenges hindering the effective implementation of SPACs in Turkey include unreviewed legislation, which restricts their practical applicability within the current regulatory framework. Additionally, the country's capital market is characterized by a relatively limited investor base reducing the potential for widespread adoption. Furthermore, there is a notable lack of public and professional awareness regarding SPACs, their operational mechanisms, and the obligations that follow post-merger, all of which contribute to the limited uptake and understanding of SPACs in the Turkish context.

Despite these limitations, SPACs present significant opportunities for Turkish capital markets. They can improve early-stage and growth-oriented companies' access to public capital, foster sectoral diversification. These benefits could support broader financial inclusion and economic development.

However, to unlock this potential, comprehensive reform is essential. Existing legislation should be thoroughly reviewed, and new guidelines should be developed, clearly defining formation processes, sponsor responsibilities, transparency requirements, and investor protections. Drawing insights from well-established SPAC regimes in jurisdictions such as Singapore and Hong Kong would provide a useful benchmark for regulatory design.

Parallel to these regulatory measures, investor education initiatives must be launched to improve financial literacy and awareness of SPAC structures among both retail and institutional actors. Without sufficient knowledge and trust, SPACs are unlikely to gain meaningful traction.

Ultimately, SPACs are a relatively new financial vehicle. If effectively regulated and supported, they hold significant potential to enhance capital formation, attract foreign investment, and stimulate entrepreneurial innovation in Turkey. However, comprehensive regulatory and educational reforms are essential to position SPACs as a credible and viable alternative to traditional IPOs. With the appropriate framework in place, SPACs could contribute to the diversification and development of Turkey's financial markets.

References

Aatola, L. (2023). The SPAC-bubble: The initial performance of SPACs compared to traditional IPOs.

Bambič, U., Bujanovic, E., Cibula, M., Jakin, P., Lipovec, S., Novak, Š., … & Kralj-Iglič, V. (2022). Biomechanics of joints at 6th Socratic lectures. https://doi.org/10.55295/psl.2021.d.021

Chaturvedi, A., Pandey, A., & Ghosh, S. K. (2006). Firm financing through IPOs: A study of causal variables responsible for underpricing. Vision, 10(3), 24–33

Dimitrova, L. (2017). Perverse incentives of special purpose acquisition companies, the 'Poor Man's Private Equity Funds'. Journal of Accounting & Economics, 63(1), 99–120. https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2016.10.003

Gahng, M., Ritter, J. R., & Zhang, D. (2023). SPACs. The Review of Financial Studies, 36(9), 3463-3501.

Genc, O. and Kalkan, B. (2020). An empirical analysis of financial performance and indicators of acquisitions. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, (27), 1-14. https://doi.org/10.18092/ulikidince.460729.

Gigante, G. and Notarnicola, D. (2021). Performance analysis of healthcare-focused special purpose acquisition companies. Investment Management and Financial Innovations, 18(4), 150-165. https://doi.org/10.21511/imfi.18(4).2021.14.

Klausner, M., Ohlrogge, M., and Ruan, E. (2021). A sober look at spacs. ECGI Working Paper Series in Finance, Working Paper N° 746/2021(2).

Ko, J., Jun, C., & Song, K. (2020). Going public through mergers with special purpose acquisition companies. International Review of Finance, 21(3), 742-768. https://doi.org/10.1111/irfi.12297

Lakicevic, M., & Vulanovic, M. (2013). A story on SPACs. Managerial Finance, 39(4), 384-403.

Loughran, T. and Ritter, J. (2002). Why has IPO underpricing changed over time? SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.331780

Mladenović, S., Mladenović, I., & Ranđelović, M. (2020). Emerging markets and internationalization of retail: the case of Bric countries. Economic Themes, 58(4), 479-500. https://doi.org/10.2478/ethemes-2020-0027

Ritter, J. R., & Welch, I. (2002). A Review of IPO Activity, Pricing, and Allocations. The Journal of Finance, 57(4), 1795-1828

Vulanovic, M. (2017). SPACs: post-merger survival. Managerial Finance, 43(6), 679-699. https://doi.org/10.1108/mf-09-2016-0263